Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIV
H
17
NAPOLI

Digitized by Google

HIERONYMI
CARDANI
MEDIOLANENSIS
PHILOSOPHI AC MEDICI
CELEBERRIMI

OPERVM

TOMVS SEPTIMVS,

QVI EST

MEDICINALIVM SECVNDVS.

CONTENTORVM HVIVS TOMI SERIEM
Index Titulorum exhibet.

EDITIO VT CÆTERIS ELEGANTIOR ITA ET ACCVRATIOR.

LVGDVNI,
Sumptibus IOANNIS ANTONII HVGVETAN,
& MARCI ANTONII RAVAVD.

M. DC. LXIII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

INDEX
Librorum, Tractatuum, & Capitum Tomi VII.

I.
De vſu ciborum.

CAP. I. Quo ordine Ars medica ſit conſtituenda. fol. 3
2. Artis medicæ diuiſio. 4
3. Alterius partis quæ ſanitatem tuetur, commendatio. ibid.
4. Sanitas quid & eius latitudo. 5
5. Docendorum tractandorúmque ratio. fol. 7
6. Humani corporis natura & digreſſio. 8
7. Temperamenti & eiuſdem diuerſitatis explicatio. 10
8. De ſpiritibus. 13
9. De animi facultatibus. 17
10. De humoribus. 27
11. De membris & corporis partibus. 29
12. De aëre. 30
13. Exercitationum differentia & vtilitates. 34
14. De frictionum differentiis ac viribus. 37
15. De balneis ac eorum præparatione. 39
16. De quiete. 41
17. De alimentorum facultatibus. 42
18. Condimentorum ratio & vſus. ibid.
19. Saporum natura & temperamentum. 44
20. De odoribus. 46
21. Ciborum copia & qualitates. ibid.
22. Ciborum congruens explicatio. 49
23. Particularia alimenta pro diuerſa hominum natura dari. ibid.
24. De Tritico. 52
25. De hordeo. 53
26. De Alica. 54
27. De Olyris & Typhis. ibid.
28. De Auena, Milio, Panico, farre & Oryza. ibid.
29. De fabis, lentibus, piſis, Cicercula, ciceribus, Phaſiolis & Lupinis. 55
30. De herbarum in alendo facultate ac diuerſitate. 57
31. De Cucurbitis, cucumeribus, Peponibus & Meloponibus. 63

II.

De cauſis ſignis ac locis morborum. 65. ad 108

III.
De vrinis.

CAP. I. Cauſa concretionis vrinæ. 109
2. Vrinarum quæ concreſcuntur numerus, & reliquæ generales differentiæ. 110
3. Cauſa cur calor ſeparet, frigus conturbet. ibid.
4. Obſeruationes circa vrinas. 111
5. Vrina concreta an eadem turbida, cur etiam iumentorum vrina turbida. ibid.
6. Iudicia ex turbulentia & claritate vrinæ. 113
7. Confuſa vrina quid, vrinæ partes quot. 114
8. Turbidum ab humore fieri & quali. 115
9. Turbida vrina in quo à craſſa & concreta differat. ibid.
10. Turbida vrina, quibus in caſibus non omninò ſit lethalis. ibid.
11. Sedimentum & confuſionis materiam eandem eſſe. Ideo & plerumque turbulentia. 116
12. Sedimentum quomodo fiat & vbi. ibid.
13. Cur initiis morborum cruda vrina appareant. 117

14. *Vrina ubi tingitur.* 118
15. *Quæ his libris de Vrinis non determinantur.* 119
16. *Vrinæ color qualis, & in quo à ſero ſanguinis & ſudore differant.* ibidem.
17. *Sedimentum quid ſit & ubi fiat.* 120
18. *Contenta urinarum, cur alba & quomodo.* 122
19. *Non omnis alba hypoſtaſis bona.* ibidem.
20. *Vniuerſalis eorum quæ ſubſident partitio.* ibid.
21. *Hypoſtaſis bonæ differentia.* folio 123
22. *Crudi humoris hypoſtaſim referentis natura.* ibid.
23. *Vrina non eſſe ſignum fallax.* folio 124
24. *Vrinam vices gerere ſigni & excrementi.* 125
25. *Quænam per urinam potiſſimè expurgari ſoleant.* ibid.
26. *Per urinas quæ partes magis expurgentur.* 126
27. *Materia quæ per urinas educuntur, aut in eis continentur.* ibid.
28. *Retrimentorum cognitio atque differentia.* 129
29. *Actuarij reprehenſio, & de ordine horum librorum.* 130
30. *De cruſta & Ephelcide.* 132
31. *Vrinæ generatio & ſubſtantia.* ibidem.
32. *Vrina quomodo retineatur aut emittatur.* 134
33. *Vrinarum quæ concreſcunt varietas.* ibid.
34. *Vrinarum concretarum diſcrimen.* folio 135
35. *Vrinarum turbidarum differentia.* ibidem.
36. *Cauſa mora & tempus urinarum in corpore.* 136
37. *Vrina quo tempore contemplanda; & quomodo ſeruanda.* 137
38. *Subſtantiæ urinarum varietas.* 139
39. *Vrinæ nigræ cauſa.* 140
40. *Vrinæ ſedimentum.* 141
41. *De Hypoſtaſi.* 142

IV.

Ars curandi parua; quæ eſt abſolutiſſima medendi methodus. à fol. 143. vſque ad 199

V.

De methodo medendi.

Sectio I.

Cap. I. Quod inſanabiles morbos curare aggrediuntur. 203
2. *Quod in victu procedunt augendo verſus ſtatum.* ibid.
3. *Quod nimium pingui utuntur dando carnes & oua.* 204
4. *Quod contuſa & aquam carnis exhibent.* ibid.
5. *Quod laudant olera, tanquam cibos.* ibid.
6. *Quod vinum negant agris.* ibid.
7. *Quod melones præponunt multis fructibus.* 205
8. *Quod cibum uberiorem dant in prandio quàm in cœna.* ibid.
9. *Quod omni leui cauſa conſulunt medicinas.* 206
10. *Quod carnes piſcibus præponant in omni febriente.* ibid.
11. *Quod auxilia ſimplicia & compoſita corrupta habeant.* ibid.
12. *Quod aquis deſtillatis utuntur.* 307
13. *Quod utuntur ſimplicibus.* ibid.
14. *Quod vnus modus medendi eſt vniuerſalis.* ibid.
15. *Quod nunquam à principio purgant eradicatiuè.* 208
16. *Quod à principio ſemper à leuioribus inchoant.* ibid.
17. *Quod vitant aut procraſtinant ſanguinis minutionem.* ibid.
18. *Quod partem materiæ purgant in morbis quietis.* 209
19. *Quod nutriunt & purgant in ſtatu.* ibid.
20. *Quod omnibus purgationem poſt ſtatum ſaltem expedire putant.* ibidem.
21. *Quod non utuntur medicinis niſi quas appellant benedictas.* 210
22. *Quod materiam ſemper euacuant paulatim ac concoquunt.* ibid.

23. Quod

Index Capitum.

23. *Quod dicunt non omnes morbos ad Phyſicum ſpectare.* ibid.

24. *Quod lunæ poſitiones obſeruant, vt non dent medicinas.* 211

25. *Quod de inutilibus quibuſcunque rebus decertant.* ibid.

26. *Quod frictiones dimittunt frequentes.* ibid.

27. *Quod roborationem ventriculi præter eunt.* ibid.

28. *Quod in Bubonibus extrinſecus venam incidunt.* 212

29. *Quod in laterali morbo minuunt ab aduerſo vel in pede.* ibid.

30. *Quod in vrinis turbatis ſanguinem mittunt.* ibid.

31. *Quod in hæmoptoicorum curatione ſunt ſegnes.* 213

32. *Quod in cognitione hæmoptoicorum propriè aberrant.* ibid.

33. *Quod adminiſtrant puluerem cordialem cum cibis.* ibid.

34. *Quod in vermium cura, dant res leues & incognitas.* 214

35. *Quod in febre peſtilentiali procedunt cum infrigidantibus.* 215

36. *Quod pulicarem morborum morbillum credunt.* ibid.

37. *Quod in morbi Gallici dignotione cauſis & cura peccant.* 216

38. *Quod non expectant operationem medicinarum.* ibid.

39. *Quod in doloribus non vtuntur propriis.* ibid.

40. *Quod in vehementibus doloribus timent mittere ſanguinem.* ibid.

41. *Quod in nephriti vtuntur diureticis cibis.* ibid.

42. *Quod concoquentia trina faciunt.* 217

43. *Quod in hydrope vtuntur ſoldanella.* ibid.

44. *Quod fluxibus cum febre dant caſsiam.* ibid.

45. *Quod catapotia dant proximè à cœna, vel ante cœnam.* ibid.

46. *Quod in matre puerorum cum febre dant rutam & caſtoreum.* ibidem.

47. *Quod ſæpe derelinquunt ægros, qui poſtmodum ſanantur.* 218

48. *Quod nouiter quadam medicinalia dant.* ibid.

49. *Quod thermarum aquas ſæpenumero dant, & malo modo.* ibid.

50. *Quod in diſtillationibus ex igne cautoria exhibent.* 219

51. *Quod aloem proficuum ac ſalutarem in vita regimine credunt.* ibid.

52. *Quod in vere purgant, & minuunt plurimos quibus nocent.* ibid.

53. *Quod balnea crurium & manuum in febribus perſuadent.* ibid.

54. *Quod cibant in nocte.* 220

55. *Quod vitant creticos, qui non ſunt dies cretici.* ibid.

56. *Quod purgant in morbis iuncturarum.* ibid.

57. *Quod vtuntur temperatis in complicatis affectibus.* ibid.

58. *Quod aurum imponunt coquinæ.* 224

59. *Quod non obſeruant momentaneam concoctionem.* ibid.

60. *Quod accidentibus curam exhibent.* ibid.

61. *Quod vitant hyemem in detrahendo ſanguinem.* 225

62. *Quod dant caſsiam poſt inciſionem venæ.* ibid.

63. *Quod fluentibus menſibus timent venam incidere.* ibid.

64. *Quod non audent ſcalpere in cucurbitulis abſque purgatione.* ibid.

65. *Quod curant phtiſicos fucoſa cura.* 226.

66. *Quod exturbant ægros à ſomno.* 227

67. *Quod inungunt renes ex vnguento Galeni.* ibid.

68. *Quod quandoque præponunt medicamentum ſectioni venæ.* ibid.

69. *Quod vtuntur iuribus in confortando ventriculum.* 228

70. *Quod in hectica dant medicinas.* ibidem.

71. *Quod derelinquunt vſum inciſionis arteriarum.* ibid.

72. *Quod prohibent aërem liberum ab ægris.* 229

73. *Quod exercitationem à cibo noxiam exiſtimant.* ibid.

74. *Quod dant in articulari morbo & podagra decocta cum vino.* ibid.

75. *Quod in capitis vulneribus oſsis terebrationem fruſtrà molliuntur.* folio 230

76. *Quod in renum lapide à præcipuis abſtinent auxiliis venæ ſectione & purgatione.* 231

77. *Quod medicamenta venenum continentia refugiunt.* ibid.

78. *Quod purgationem venæ ſectioni præferunt.* 232

79. *Quod inſtrumenta plurima ad chirurgiam neceſſaria ignorant.* ibid.

80. *Quod in febribus peſtilentibus, victus tenuitatem perperam imperant.* 233

 81. *Quod*

Index Capitum.

81. Quod in doloribus partis quæ ad ventrem attinet, enemata intempeſtiuè exhibent. ibid.
82. Quod in cholica oleis exterius ac pinguedine vtuntur. 234
83. Quod exhibent album cibum ægris, deinde obſeruant res nullius momenti. ibid.
84. Quod rhabarbarum in cholica, in aſcite, in podagra & ſiccis temperaturis nocet. 235
85. Quod ægris & ſanis conſulunt vt ſuper plumam dormiant. 236
86. Quod ſal & acetaria ab ægris remouent. ibid.
87. Quod vinum in exhibitione ligni Indi coquunt. 237
88. Quod expurgantia medicamenta in diuerſorum purgantium natura conficiunt. ibid.
89. Quod rarò & oſcitanter adminiſtratione exercent Anatomicam. 238
90. Quod laſerpitij ſuccum ignorant, præcipuis verò carent auxiliis. 239
91. Quod loco ſectionis ac cauterij, eſcharoticis exemplis vtuntur. 240
92. Quod ſæpius in febrium fine balnea prætermittant. ibid.
93. Quod in capitis & ſuperiorum membrorum percuſſionibus ac vulneribus, non purgant validis medicamentis. 242
94. Quod in pectoris morbis conantur medicamenta expurgantia exhibere. 243
95. Quod potum inter cibos adminiſtrant. ibid.
96. Quod ptiſanæ vſum prætermiſerunt, tum maximè ſecundum propriam rationem. ibid.
97. Quod in attoniti morbi cura ſeu apoplexia, non vno modo curant. 244
98. Quod in hydrope, aſcite, ſecando ventrem, aberrant. ibid.
99. Quod fruſtra timent lac & oua in febribus, eáque abſtinuerint à difficilioribus quæſtionibus. 245
100. Quod ſcriptores horum temporum plus conſulunt ornamento orationis, quàm vtilitati legentium. ibid.

Sectio II.

De ſimplicium medicamentorum nocumentis. 247. ad 252

Sectio III.

De admirandis curationibus & prædictionibus morborum.

Curatio I. De Atra bile & lepra. 253
2. De antiquato vlcere cruris cum aliis ſymptomatis. ibid.
3. De melancholia & comitiali morbo. ibid.
4. De tabe ſimplici. 254
5. De Phtoe exquiſita, & ſanguinis ſputo. ibid.
6. De Phtoë febre, tuſſi, ſputo paris & ſpirandi difficultate. ibid.
7. 8. & 9. De Empyemate. 255
10. De ſumma tabe cum fluxu ventris. ibid.
11. De diſtillatione & febre continua. ibid.
12. De morbo Gallico, hectica, duplici tertiana & aliis. ibid.
13. De Spirandi difficultate. 256
14. De renum calculo. ibid.
15. De Opiſthotono. ibid.
16. De articulorum morbis. 257
17. De Scia morbo. ibid.
18. De omnium membrorum contractione. 258
19. De Podagra. ibid.
20. De cæcitate. ibid.
21. De febre ſingultuoſa & de continua. ibid.
22. De vertigine. 259
23. De febre & catalepſi. ibid.
24. De quartana duplici. ibid.
25. De veteri antiquis doloribus. ibid.
26. De inexpugnabili dolore præcordiorum. ibid.
27. De vrina profluuio & ſanguinis mictu. 260
28. De dolore capitis cum tuſſi & difficultate ſpirandi. ibid.
29. De Hectica, atbridite, tabe, hydropiſi & vlcere perforante veſicam. ibid.
30. De Hectica, lepra & aſcite. 261

VI.

De Radice Cina. 265

VII.

De Cyna radice ſeu de decoctis. 266. ad 270

VIII.

De Sarza parilia. 271

IX.

De oxymelitis vſu in pleuritide. ibid.

X.

X.

DE VENENIS.

LIBER I.

Qui eſt de eſſentia & cauſis illorum.

CAP. I. *Venenum quid ſit, & quomodo à Iuriſconſultis accipiatur.* 276
2. *Medico an liceat tractare de venenis, & quatenus, & quomodo cum Principibus excuſare ſe debeat* 277
3. *Quæ ſint cognoſcenda de venenis.* 279
4. *Quæ propria ratio agendi venenorum.* ibid.
5. *Prima diuiſio venenorum ex ratione ortus.* 281
6. *De veneno per ſe genito.* 282
7. *De putredine & corruptione.* 283
8. *De Natura corruptorum* 284
9. *De veneno contracto ab aëre & aqua, & cauſis & differentiis eius.* 285
10. *De febribus variis ex corruptione eorundem.* 288
11. *Secunda diuiſio veneni in contagioſum & proprium.* 289
12. *Quæſtiones & Problemata de contagio.* ibid.
13. *De quinque partibus noſtri corporis, quibus maxime contagium communicatur.* 291.
14. *De febre, bubonia, & in quibus rebus potiſſimè communicetur.* 292
15. *De veneno, à morſu, ictu vulnere.* 294.
16. *De veneno illito, aut ex contactu, odore & vmbra.* 295
17. *De veneficio, faſcino, præſtigio.* 297
18. *De veneno epoto.* 299
19. *De veneno calido.* 300
20. *An detur venenum frigidum.* ibid.
21. *De veneno à ſubſtantia.* 301
22. *De veneno Tabefaciente.* 303
23. *De veneno putrefaciente.* 304
24. *De veneno erodente.* 305
25. *De veneno ab occulta qualitate, & quænam ſint hæc.* 306
26. *De tertia diuiſione veneni in præſentaneum & temporaneum, & de cauſa eius.* 307
27. *De quarta diuiſione veneni, in lethalem & non lethalem.* 309
28. *De quinta diuiſione veneni materia ratione.* 310

LIBER II.

De Venenis.

CAP. I. *De ſignis generalibus veneni, dum eſt præſens, dum deuoratur, dum iam aſſumptum eſt congeniti: de prognoſticis.* 310
2. *De ſignis veneni aſſumpti, iuxta ſpecies ſuas, & etiam temporanei.* 314
3. *De ſignis venenorum, & ſpecierum & potentia illorum.* 316
4. *Signa morſus, & ictus venenati, vbi de cane rabido.* 317
5. *Signa animalium venenatorum.* 318
6. *Signa vulnerum venenatorum.* 319
7. *Signa affectorum veneficio & faſcinatorum.* 320
8. *Signa latitantis in rebus veneni aut veneficij.* 321
9. *Signa morborum peſtilentium.* 322
10. *Signa aëris & aquæ corruptorum.* 323
11. *Signa peſtilentiæ buboniæ.* 324
12. *Signa mortis ex peſte.* 325
13. *Signa mortis ex veneno.* ibid.
14. *Alexipharmaca quæ ſint, & eorum cognitio.* ibid.

LIBER III.

De cura Venenorum.

CAP. I. *Cuſtodia à venenis.* 326
2. *Ea quæ nos defendunt à noxa venenorum.* 327
3. *De cura venenorum generalis.* 328
4. *Cura veneni calidi.* 330
5. *Cura veneni, quod frigidum eſſe dicunt.* 331
6. *Cura veneni à ſubſtantia, & tabefacientis.* 332
7. *Cura veneni putrefacientis.* 333
8. *Cura veneni erodentis.* 334
9. *Cura veneni à proprietate agentis.* 335
10. *Cura morſus, & ictus venenati animalis.* ibid.
11. *Cura morſus canis rabidi.* 336
12. *Cura vulnerum venenatorum & in quo differant à morſibus & ictibus.* 337
13. *Cura noxarum ex inunctionibus & ſuffitibus factis cum hydrargyro.* 338
14. *Cura venenorum illitorum, odorum venenatorum, vmbrarumque lethiferarum.* 339
15. *Cura veneficiorum philtrorum, frigidorum, præſtigiarum & faſcinationum.* 341
16. *De cura veneni temporanei.* 342

17. De

17. De modo tractandi venena ſine noxa. 343
18. De cura indicę luis, elephantiaſis, ſcabiei, pediculorum, phtyſis, atque ſimilium. ibid.
19. De cuſtodia ab aëre peſtilenti. 344
20. De cura febris peſtilentis ab aëre. 345
21. De cura peſtis bubonia. 348
22. De cuſtodia tractantium huiuſmodi ægros. 349
23. De Alexipharmacorum compoſitione & numero. ibid.
24. Succidaneorum communium Alexipharmacorum noſtrorum. 351
25. De [illegible] ab morbo peſtifero curando. ibid.
26. De cura diſpoſitionum venenis ſuccedentium. 353

XI.

Commentaria in librum Hippocratis de Alimento, à fol. 356. vſque ad finem huius Tomi.

HIERONY-

HIERONYMI CARDANI, DE VSV CIBORVM LIBER.

PROOEMIVM.

OMNIVM Creator perfectiſſimus Deus, cuius perfecta ſunt opera. Cùm illam Mundi naturam omnia continentem, & diuina quadam ratione Mundo toti, & partibus eius inſertam creauerit, quæ hanc rerum immenſitatem certo quodam ordine, atque immutabili conſtantia regeret, & vniuerſa gubernaret, ſinguláque foueret. Quæ omnia vt prudenter adminiſtraret, diuinam quandam mentem ei indidit, ſummámque vim impreſſit; quæ ipſius ratio eſt naturæ lex, qua vniuerſa gubernantur, atque exiſtunt, & ſingula conſeruantur. Quæ vis ſumma in natura inſita, ab omnipotenti Deo profecta eſt, vt quicquid in hac inferiori regione comprehenſum eſt, id peculiari quadam natura conſtatet, quæ quod genuit tueatur, ac regat. Demum ad cuius ſimilitudinem, & ſimulacrum quoddam Medicinam condidit, quæ naturæ legem ſemper intuens opus omne dirigit, vt homini firmam valetudinem conſeruet, & tueatur; & in dies magis, magíſque eius imbecillitati ſubueniat, atque vitam incolumem quàm fieri poteſt longiſſimè producat, lapſam & affectam erigat, & in integrum reſtituat Maxima profectò eſt huius artis dignitas, atque præſtantia, qua nihil mortalium rerum vtilius, aut iucundius eſſe poteſt. Quid enim prodeſt regibus regnandi ſuauitas? Ducibus gloria fortitudinis? Eruditis Sapientiæ oblectatio? Si ſanitatis beneficio priuentur, & infirmo exiſtente corpore, variíſque doloribus ac moleſtiis afflicto iaceant? Nihil mirum ſi veteres illam adeo acuratè excoluerint; eandemque ſic illuſtrarint, atque auxerint recentiores; vt innumera ſcripta exſtent, Priſcorum ſcilicet & Iuniorum: Adeò vt ridiculum, ſuperuacaneúmque videatur denuò id genus argumenti tractare, ac veluti reſiicare? Sed reuera vnum non deterruit nos ab opere colligendo, vt qui noſtris temporibus dignotionem, & curationem morborum, necnon & modum, ac rationem conſeruandi valetudinem conſcripſerunt, omnia fermè ex placitis veterum tantummodo deſumpſerunt: qui etſi plurima de re medica & de eſcarum facultatibus diſſeruerint, ſtrictim tamen, & ſparſim, & quæ nunc ob temporum, ac regionum varietatem nec ſupplent, nec interdum ad propoſitum faciunt. Idcirco nos qui verè, ac fideli ſemper opera artem tractauimus, atque exercuimus, poſteritati conſulere cupientes, præter ea quæ eſt Priſcorum monumentis, ab aliis antea fuere

collecta adiecimus eaque ab iis qui hac tempeſtate floruerunt, probata ſunt. Alia etiam à nobis longa experientia inuenta, & maiori quam diligentia, & ſtudio exculta ſunt, ordine ac ſolertia in ſocietatem adiunximus: itavt in hoc volumine tanquam in penu, ac promptuario quodam, omnia quæ tum ad tuendam valetudinem, tum ad cognoſcendos fugandoſque morbos opportuna, & neceſſaria colligere ſtatuimus, & compendioſam Hippocratis & Galeni doctrinam, multis locis diſparatam diligentiſſimè complexi ſumus: & cuncta methodo quæ rationi nititur, & experientia, quæ & ratione vtitur, explanauimus, vt fructuoſiſſimam artem poſteris afferamus. Per hanc etenim morbi omnes quibus humana natura tanquam ſemper inter eorum diſcrimina eſt conſtitura, profliguntur, Animi etiam, tum corporis, necnon & fortunæ bona experuntut, ſicque hæc inter ſe connexa habet, vt umnium incommodis ſæliciſſimè ſuccurrat. Quo ſanè baud mirari debemus, ſi tam vtilis ſemper ſutura mortalibus nobis eadem omniporenti Deo, qui genuit omnia, in cuius tutela poſiti viuimus curæ ſemper ſuerit, atque interea tot eam pugnantibus inter ſe ſectis in diuerſa diſtracta, & aduerſis factionibus acta Medicinæ ſtudia præcipitia ferebantur, dubio procul peſſum itura prorſus, niſi Dei numine ac ſauore Hippocrati, Galeno, ac Principi Mauritano, aliiſque ſapientiſſimis tam priſcis, tum recentioribus viris Prouincia hæc delegata fuiſſet: noxiſque ab eiſdem omnibus repurgata, & ad nos vſque per tot iam ætates ſuſtentata perueniſſet. Quare ſpreto iam Empyricorum, atque Circulatorum conſortio, ad grauiſſimos authores hac noſtra tempeſtate ſe contulit, qui eam cum dignitate ita pettractarunt vt ab omnibus in honore habeatur. Quis enim eſt qui non admiretur ex magna hominum multitudine vnum exiſtere, qui admirabili naturæ beneficio confecta mortalium corpora moderari, & regete valear, præſentibuſque liberare incommodis, & imminentes ac multò ante futuras ægritudines proſpicere, & propulſare, atque omnia tum animi, tum corporis remouere incommoda, & tandem efficere, vt ſit mens ſana (vt dici ſolet) in corpure ſano. Magna equidem res eſt ſanitas, & cunctis mortalibus expetita. Quis enim vnquam inuentus eſt, qui ſanitatem repudiauerit, & qui cum ſanus ſit, non conſentiat ſanitatem ſummum bonorum eſſe, à qua tanquam perenni quodam, & puriſſimo fonte quicquid eſt in hominum vita iucundum, & laudabile continuo effluat. Liquidò ergo conſtare debet hanc artem cæteris vtiliorem, digniorem, & cœlitus nobis conceſſam, dimiſſam, ac propemodum diuinam eſſe, vt nihil in omnium rerum natura reperiatur, quod humano generi iucundius atque optabilius ſit, cui Imperatores, ſummique Reges, & cæteri Principes, ac cuiuſcumque generis viri parent, aut certè non impune teſragantur, tanta eſt eius neceſſitas atque præſtantia. Eam igitur ſummatim, & per prima capita amplecti ſtuduimus, vt quod in præſentia vtile eſt, in memoriam reuocemus, atque ordinem quendam ac obſeruationes pulcherrimas, quæ de tuenda ſanitate & corrigendis, curandiſque affectibus præter naturam, tractationi ſpectant, breui ac facili compendio comprehenſam proponamus: vt ſanitas (quæ eſt Medici finis) præſens cuſtodiatur, vitiata emendetur, prorſuſque amiſſa recuperetur. Quæ omnia quamuis actiones ſint, finis tamen eſt vnus ſcilicet ſanitas; & ſic omnia vnum, idemque ſed alio modo ſignificant: Nam vt habetur à Galeno in lib. ad Thraſybulum, Et qui ſanare dicit, & qui ſanitatem facere, & qui ſanitatis affectionem, & qui ſanitatem, medicationem morborum, aut curationem, aut ægrotum medelam, aut mederi, aut morbos extirpare, aut ſanitatem morbo pulſo inducere, & cauſas morbificas expellere vnum idemque dicit. Ergo non ex particulatibus rationibus ars medica iudicanda eſt, ſed ex vniuerſalibus, & proximè, ad finem recurrendum eſt, & ab illis ipſis finem, & non materias diſtinguere tentandum eſt. Omni igitur conatu debet Medicus ad finem properare, atque ab eo artem ipſam iudicare; Propter hunc enim & communibus actionibus, & propriis præceptis, atque principiis differunt artes. Nam hæc & ſecundum artium fines variant. Quandoquidem ſanitas finis eſt; hæc vero in calidis frigidis, ſiccis humidiſque ac optima conſtitutione conſiſtit. In iſtis planè materiæ, & contemplationis circa huius cognitionem principium verſatur, ſed diſſimili ratione Philoſophus, Medicuſque id tractat. Finis ergo noſter in hoc volumine eſt ſanitas: vt præſens conſeruetur, ideo omnia continet præcepta, quæ

ad

ad victus noſtri inſtitutionem ſunt neceſſaria, quæ ab vniuerſalibus, ac ſex rebus non naturalibus deducuntur. Item ab ætate, ſexu, regionibus, ac temporum mutationibus: vt amiſſa recuperetur, ideo omnes affectus præter naturam diligenter, & recta ratione, ac methodo percurrit à capite vſque ad pedes. Et ne quicquam prætermittatur, quod ad hoc negotium pertinere videatur, de Neutro, ac conualeſcentium regimine agit modúmque docet, quo poſſint tueri, ne in recidiuam incidant; qui licet ſpecie ſanè videantur, ad ægrorum potius rationem pertinent. Sigillatim itaque totam Medicinæ commentationem in hoc volumine diligenter per capita, & velut concluſiones conſcribemus, partemque illam prius aggrediemur, quæ ſanitati tuendæ incolumémque producendæ vitæ dicata eſt, quæ maximè ad hominum vtilitatem ſe profert, nec vllo in loco prodeſſe deſinit

CAPVT PRIMVM.

Quo ordine Ars Medica ſit conſtituenda.

CVM omnis Doctrinæ quæ ordine nititur triplex ſit diſpoſitio; vna quidem in qua finis in ea reſoluitur, quæ ad ipſum referuntur, quæ vel à toto ad partes, vel à compoſito ad ſimplicia, vel ab effectu ad cauſam, vel à poſterioribus ad priora deducens altiores abditioreſque cauſas inueſtigat. Altera autem in qua ad ipſum finem per eandem viam ſed contrario ordine ſit reditus: ex eorundem enim compoſitione quæ reſoluendo inuenta fuere quàm maximè natura, interdum & ars ipſa ſequitur, ex partibus nimirum totum ex ſimplicibus compoſitum; ex cauſis effectus, ex prioribus poſteriora nectit, atque quod diſſoluendo poſtremum fuit perueſtigatum, id omnium primum ſtatuit. Tertia verò in qua definitio in ſuas partes diſſoluitur, à qua Philoſophi initium ſuæ doctrinæ duxerunt: quibus curæ fuit omnia dilucidè, atque certo demonſtrationis nexu confirmare. Nobis itaque qui eum totam Medicinæ contemplationem amplexi ſumus, his ordinatis doctrinis, prout dabitur occaſio, vti licebit: à fine enim nobis cognito, intellectoque auſpicati, per ea omnia, quæ ad ipſum referuntur, ordine collecta procedemus, atque doctrinam ipſam in ſuas partes quas optima definitio continet, diſtribuemus per ſola capita, & velut concluſiones, cum impoſſibile ſit totam medicam artem ſola definitione tradere. Et quamvis Gal. in proœ. art. med. videatur polliceri ſe totam artem modo definitiuo traditurum, tamen non fecit. Imò ipſemet 4. de differ. pulſ. cap. s. in fin. reprehendit eos, qui omnia definitionibus docere conantur. Reſolutionis itaque ordine diſciplinæ, omnes magis inueniuntur, compoſitionis autem traduntur: Definitionis verò memoriæ mandantur, quæ verò methodo carent nullum ex his ordinem ſeruant, ſed varias miſtaſque res ſine ordine continent; Cuiuſmodi ſunt Hipp. Epidemia, Prognoſtica, Aphoriſmi, quæ nullo ordine nituntur. Finis enim notio principium eſt artium, quæ via ac ratione docentur; Reſoluitur autem finis in ea quæ ad ipſum referuntur ſibi ſemper proxima, dum ad vltimum ſit peruentum. De fine nihil deliberatur: nihil enim Medicus conſultat an ſanitatem tueri aut morbum profligare debeat, ſed ſimpliciter finem nempe ſanitatem animo concipit, deinde quæ ad eam ſpectant, omnia ordine reſoluit, donec ad vltimum ſit peruentum, quod primum eſt in compoſitione; quibus ita reſolutis Ars conſtituta eſſe dicitur. Cùm etenim in vita hominum multæ actiones, atque artes exerceantur, hinc factum eſt, vt varij finea pro actionum, artiumque & ſcientiarum conditione ſpectentur. Nam naualis fabricæ finis nauigium; facultatis militaris finis victoria; Medicinæ verò finis ſanitas: De qua etſi hactenus quamplurimi verba fecerint, nonnulli tamen impudenter & perperam de ea feciſſe videntur, quippe qui cum de morbis agendum ſibi propoſuiſſent, generales, & publicas quaſdam rationes attulerunt, & quàm eorum graues cruciatus ſint, quámque iis affectus malè habeant proſecuti ſunt: ea verò quæ ad eorum ſalubritatem faciebant remedia, oſcitanter prætermiſere: cum nulla pars magis experti ſoleat aut nihil prius Medicina polliceatur. Nam quòd aër malè hauſtus, & peſtilens, quodque ciborum intemperies pleriſque mortis cauſam afferant, non ita gratum eſt audire, quàm eſt ſcire quomodo vtrumque vitari poſſit; aut ſi iam æger infeſtetur, corrigi deinde iudicetur hoc enim totius operæ pretium exiſtimatur. Ridiculum namque prorſus eſt, vt quàm graues, acutoſque dolores afferat ægritudo oſtendatur, ſi nulla merces præterea accedat. Quæ omnia quàm difficilia ſint, & multarum rerum cognitionem requirant, vnicuique etiam mediocriter in re medica exercitato, patere liquidò poteſt. Nobis itaque hoc loco decretum eſt, quanta fieri poterit facilitate, Medicinæ ſeminaria recta methodo explicare, atque excutere, vt & Theoreticæ & Practicæ veram ſcientiam, & artem operandi adipiſcamur, iuxta Galeni ſententiam 9. art. cur. cap. 6. dicentis: Non licet artem aliquam adipiſci, niſi primùm methodum inueneris, deinde in illam te exercueris: comparatque eum qui horum altero caret, claudo homini ambulanti. Hæc igitur ſunt huius Artis ornamenta pulcherrima, quæ ingenuos, ac bene natos adoleſcentes, ad ea amplexanda hortantur, vt publicæ vtilitati conſu

conſulere valeant, & abdicatis à ſe vitiis fœlicem illam demum libertatem aſſequantur, quam aut nullo, aut certè ſolo virtutis præſidio comparare poſſunt.

CAPVT II.

Artis Medicæ diuiſio

CVm vna ſit Ars Medica, quæ corpori hominis tuendo dicata eſt, vt habetur à Gal. 1. de ſan. tuen. cap. 1. Eius primæ ac maximæ partes ſunt duæ: quarum alteram ſanitatis tuendæ, alteram morbi profligandi facultatem appelles. Eandem diuiſionem propoſuit lib. ad Thraſy. ex ſententia Platonis dicentis, Vna cùm ſit corporis curatio, duas eius partes appello, vnam Gymnaſticen, alteram Curatricem; Sanorum quidem Gymnaſticen, Ægrotorum verò Curatricem. Quandoquidem in diuidendi methodis didicimus, eiuſdem generis res per oppoſita membra partiri. Vnus autem cum ſit huius artis finis, vt ſupra demonſtratum eſt, ſanitas nempe, hanc inquam Ars Medica perpetuò intendit; ſiue præſentem tueatur, ſiue amiſſam recuperet in humanis corporibus, quæ duæ tanquam præcipuæ ſunt partes ad quas reliquæ omnes tanquam in finem referuntur. Et quoniam humana natura ex quatuor elementis conflata eſt, propter quæ ægrotat & valet. Valet quidem cum permiſta virtutes & copiam habent inter ſe mediocriter temperatas: Contra autem laborat, prout decretum reliquit Hipp. lib. de Nat. hum. Partes autem omnes noſtri corporis ex ſanguine non ſyncero generantur, ſed aliis humoribus confuſo. Vtraque videl. bile, & pituita, vt Gal. ſentit, 8. de decr. Hip. & Plat. cap. 4. Quam primùm igitur corpora noſtra in lucem edita ſunt ex ipſis incrementum & perfectionem accipiunt, & hinc fit quod ex eorum temperatura ſanitas efficitur, ex eorumdem verò intemperatura morbi contingunt. Verùm quoniam duabus tranſmutationibus corpora humana continuò ſunt obnoxia, alterata ſimul atque fluente eorum ſubſtantia; Alteratur refrigerata, calefacta, exſiccata, atque humectata, fluit autem & ſecundum ſenſibiles excretiones, & per inſenſibilem tranſpirationem. Hinc quoque duplici eget reſtauratione. Altera quæ excedentes qualitates temperet, altera quæ locum inanitum repleat. Impleat quidem quod euacuatum eſt, cuiuſmodi eſt nutrimẽtum; quod verò per excedentes qualitates quæ inuicem agunt & patiuntur alteratum eſt medeatur, quod medicamentum eſt. Namque impoſſibile eſt quòd corpora humana integra atque illæſa ex toto maneant talia qualia ab initio fabricata fuere. Quocirca Ars Medica inuenta fuit quæ illa gubernaret, cuius officium eſt, quod in eis deeſt, ſarcire, & quod ſuperuacaneum eſt detrahere. Et hac ratione illam Hipp. definiens lib. de flatib. dixit, illam eſſe appoſitionem & detractionem: nam hæc continent res quæ homini adminiſtrantur tam ad ſanitatem tuendam, quàm ad præcauendũ à futuro morbo, & præſentem profligandum, cuiuſmodi ſunt q' æ Galen. Aſſumenda facienda, foris incidentia, & excernenda, ſeu euacuanda vocauit, quæ ſi rectè corpori fuerint adminiſtrata adiiciunt quæ deſunt, & detrahunt quæ ſuperuacua ſunt. Vt autem probè adminiſtrentur, neceſſaria eſt corporum & morborum cognitio, deinde ſignorum, poſtea cauſarum. Et ideo Gal. lib. art. med. cap. 2. dixit, Medicinam eſſe ſcientiam ſalubrium, & inſalubrium & neutrorum; quorum vnumquodque tripliciter dicitur, Hoc quidem vt corpus, Hoc autem vt cauſa, Hoc verò vt ſignum. Eandem ſententiam confirmat eodem in lib. cap. 8. dicens Medicinæ ſubiectum remotum eſſe corpus humanum, Propinquum verò corporis diſpoſitionem, atque ſubiungit. Diuiſiones corporis humani ſunt per materiam, Diſpoſitionum autem per formam, velut cùm dicimus ſanum vt nunc, aut ſimpliciter, aut neutrum, aut ægrum. Illum itaque valere dicimus qui optima corporis conſtitutione præditus eſt, & cuius omnes corporis partes ſuas edant ſecundum naturam actiones, & citra vllam offenſam eas obeunt. Illum verò ægrotare, cui malè affecta pars aliqua, & eius actio læſa, & vitiata eſt. Ob id Hipp. & Gal. cæterique tum priſci tum recentiores Medici, totius Artis Medicæ duas maximas partes agnoſcunt. Salubrem ſcilicet atque Curatricem. Inter ambas autem Inſtauratiua nominata ponitur, quæ Neutra appellatur. Ab ea itaque parte tanquam præmagis digna incipere decreuimus, quæ ſentem ſanitatem defendere docet.

CAPVT III.

Alterius partis quæ ſanitatem tuetur, Commendatio.

QVoniam non dignitate minùs, quàm natura ac tempore, ſanitas morbum præcedit, Ideo hæc pars primò ſumenda, docendaque, ac tractanda nobis ſit, quæ quàm maxima, ita eſt præſtantiſſima eſt, atque adeò neceſſaria vt non parum alteram antecellere videatur. Cùm hæc enim quod præſentem tuetur ſanitatem, ne etiam periculum vllum nos adeamus, præſtat, longéque id ſubmotum repellit, adeo commodus imprimis eſt huiuſce partis vſus. Cùm autem ordo rerum id præſtet, vt quod ad tempus accepimus, quodam etiam tempore reddamus, donec tandem vnumquodque Elementum liti ac diſcordiæ exemptum alieno de loco in proprium migrat; cùm nullum reperiatur corpus quantumlibet optima conſtitutione præditum, quod vt primum in lucem editum eſt, morbibus ſemper quibuſdam obnoxium ſit. Quamprimùm enim calor cœlitus nobis inſtillatus agere incipit, exſiccamur ipſi, donec tandem abſumpta omni materia, nec quo vlterius calor

calor innatus vnde alatur foueaturque habeat, nos prorſus in ſicco deſtitutos relinquit, diſſoluta fermè penitus corporum noſtrorum ſubſtantia, quæ ſenectus eſt, & mortis iam vicinæ prænuncia. Et hæc eſt illa mortalitatis noſtræ neceſſitas, quæ nulla ratione euitari poteſt. Omnium enim quæ Mundus habet, vnomquodqoe ex duabus naturis conſtatum eſt, quæ nullo pacto ſeiungi queunt; ſed vtraque ſic alterius eſt appetens, vt ei annexa foueatur alioquin moritura. Vnde ſubiectum ex quo aliquid factum eſt, ex materia, & ſpecie conditum eſt, cui tum principia tum elemẽnta inſunt, quæ permiſtione confuſa gignendis rebus ſe ſubiectum exhibeot, ſubſternúntque, atque multa compoſitione, & confirmatione inſtructa, corpus phyſicum pariunt, quod proprium ſubiectum appellant, in quo quatuor Elementorum ſubſtantiæ incorruptæ perſiſtont. Nam etſi ex hoc intereunte corpore aliud proferatur, illa tamen elementa, tanquam alia proportione aliaque permiſtioois lege integra manebunt, dum extrema tandem diſſolutione in ſuas naturas quæquæ redeant, vt reſtituantur vniuerſitati, tanquam antiquæ matri. Et hoc fuit à rerum omnium æterno, & perfecto Conditore ſumma cum ſapientia, & potentia inſtitutum, alioquin ſi qoando naturale corpus obliteſcit, illius materia ſimul interiret, & diſſiparetur, & elementorum ſobſtantiæ, quæ ad rerum procreationem in vnum confluxerunt, illarum rerum interitu vaneſcerent, neque io ſuam naturam remearent, iampridem abſumpta foret omnis elementorum ſubſtantia, nec ea ſatis fuiſſet rebus innumeris hactenos generatis. Vt autem quælibet pars ad ſuum principiom redeat, neceſſe eſt vt harmonia hæc atque concretio diuellatur, corrumpaturque; vt, per extremam diſſolotionem quælibet pars in ſuas naturas redeat, atque propino fonti reſtituator: & hæc eſt noſtri interitus neceſſitas. Verùm quoniam natiuus calor qui radicitus ſemini ineſt, noſque ſemper quoad viuimus concomitatur, & eſt ioſtrumentum, quo alimur fouemúrque, ac omnibos fungimor operationibus, dum vitali ſuo ſpiritu cunctas corporis noſtri particulas irrigar, cùm neutiquam ex ſe eſſe valeret, ſed vt aliqoid haberet, quo ſuſtentari, indéque nutriri poſſet, neceſſe erat, ideo à Natora ei inditum fuit ſolidioribus partibus homidum, quod & breui temporis ſpatium totum abſumpturus eſſet, niſi noua ſubinde aſpertione ſuggereretur, proinde alimentum fuit neceſſarium, quo ſanguis generaretor; cuios pars è venarum oſculis egreſſa, ceu ros quidam nutriendis mox partibus aſpergitur; iiſdem affixa, ac aſſimilata ſubſtantia vna fit, & hæc eſt notritio. Cætera autem quæcunque hanc præcedont pro præparatione materiæ huic muneri ita futuræ aptæ habenda ſunt, cuius aſſidua ſubminiſtratione humidum hoc primigenium ſuſtentatum alitur, quod viſcidum, oleaceumque & tanquam glutino compactum ſortitom eſt; ne facilè vi caloris diſſolueretur. Vt verò continuò reſarciatur, nec tam cito abſumatur, recta, & idonea viuendi per omnia ratione, curaque opus fuit. Quis enim vel optimè à Natura conſtitutus, ac ſibi quoque vni inſeruiens, multa horum per ſe aut aëris ambientis ſibi commodam temperiem, aut ſe exercendi oportunitatem modumque aut rectum ciborum ordioem, oportuoumque vſum, & quamplurima alia eiuſmodi niſi huius artis peritis aſſequi poterit. Quotidie enim experimur quamplurimos io tempore noo admonitos, io multa incommoda incidere, & præſertim in excremẽtorum (vt ita dicamus) Oeconomia, nec alibi magis crebriuſque peccatur. Copia enim & varietate ſeducimur tam anxiè ad ſaporum auiditatem palatum irritamus, nullamque nec aëris nos ambieotis, nec exercitij, nec cæterarum ſex rerum oon naturalium io quibus ſalubritatis materia petitur differentia ponitur. Et hinc fit qood tam breue & exiguum eſt nobis vitæ curriculum, oon tamen natora (vt aliqoibus placuit) inſitum ſed iam dictis erroribus comparatum. Inordinatè enim immo inſanè vt plurimum. Homines nunc temporis viount, viuentesqoe in aëre prauo ipſum horis intempeſtiuis ſubeunt; triſtitiis etiam, curis, vigilia, venere, ac laboribus ſe perperam excruciant, immodico cibo ac poto ac ſæpius qoam oporteat, & intempeſtiuè necnon & male præparato & vario ſe replent vt plerunqoe, imo ferè ſemper contingat, ij non naturali morte abſumpti, ſed inopinatè aut vi aut morbo intereant; ita vt negare oon poſſimos quod ſi recta ratione homo viueret, aliquantò diotiùs vitam extenderet. Quamobrem clarè paret non minus neceſſariam hanc artem humano generi eſſe quàm ſalubrem, tum vt noxas qua parte poſſumus repellamus, tum quas non poſſumus ſaltem vt minuamus, ac præſertim nobis tueamur ſanitatem, & ſic pars hæc inſtituti noſtri omnium maxima, atque in primis tractatu iucunda erit. Nam etſi nulla arte naturæ decreta auferre valeamus, quin (vt diximus) exſiccati tandem ſoluamur, nemo tameo ambigat naturæ neceſſitatem adhibita arte & diligentia meliùs ſarciri poſſe, & niſi propoſitis aliqoibus homines vitæ ſuæ obſeruatione nitantur, in noxas, offenſaſque incurrere, cùm ſæpiſſimè in his falli contingat.

CAPVT IV.

Sanitas quid & eius latitudo.

CVm ſanitas ſit Medici intentio, finis autem illius adeptio, Ideo in primis qoid ſit ſaoitas cognoſcere debet, quandoqoidem nec præſentem ſeruare, nec amiſſam reſtituere poterit, ſi quænam ea ſit penitus ignoret. Eam igitur Galen. definiens s. de ſan. tueo. cap. 1. inquit; ſcripſimus de hoc alibi oſtendimuſque ſimilarium qoas vocant, partiom ſanitatem calidi frigidi, ſicci, & humidi Symmetriam ideſt conuenientiam inter ſe quandam eſſe inſtrumen-

taliſum verò ex ſimilarium ipſarum compoſitione, numero, magnitudine, figuraque conſtare; Et non ſimpliciter eſſe debitam quatuor elementorum conuenientiam, ac temperaturam vt nonnullis viſum fuit; idemque innuit primo de morbis vulg. com. 2. ſec. 46. dum dixit. Atqui meminiſtis omnem concoctionem morborum fieri ie alteratione humorum, etenim protenſa eſt per ſolida corpora natura, quæ illorum eſt virtus, concoctionemque à ſolidis corporibua ſanis humores conſequuntur: Nam ſi hæc ipſa ægrotent in habitu, iam hic eſt morbus, & nonnullos in extremum adducit. Curari autem prius nequit, quàm ſuam virtutem ſolida ipſa recuperauerint corpora, quæ in Symmetria, & cōmoderatione poſita eſt; calidi, frigidi, ſicci & humidi. Et ſic patet ſolidorum etiam corporum ſanitatem in horum Symmetria poſitam eſſe. Et ex his colligitur ſanitatem non in actione & operatione ſimpliciter, ſed in corporis conſtitutione ac temperatura conſiſtere; dicant quid velint illi qui ſibi perſuadent recte valere, & Medicis minime egere, cum citra offenſam omnium corporis partium actiones obeunt, propterea quod perfecta ſanitas vt dictum eſt poſita eſt in optima, & ſecundum naturam corporis conſtitutione, ex qua perficitur actio, quæ vim & rationem obtinet cauſæ. Et quamvis Gal. in lib. art. med. cap. 8. doceat corpora illa ſana eſſe quæ in ſolitas poſſunt exire operationes, quæ vero non poſſunt alia quidem ægra alia verò neutra, provt impedimentum leue aut graue fuerit. Et ante cap. 7. Corpora quæ ſana ſunt vt nunc, quæ & bene valentia dicuntur, non tamen ob id vult Gal. ſanitatem ſimpliciter in actionibus conſiſtere alioquin ſequeretur, quod cæcus à natiuitate ſanus diceretur, & ſimiliter mancus, cum ipſemet lib. de differ. mot. cap. 7. dicat. Ægri ſunt quicunque laborant aliquo morbo, at hic quidem duplex inquit à generatione & contractus poſt natiuitatem; quare cæcus à natiuitate æger eſt & non ſanus. Sanitas enim cùm Symmetria ſit quædam, Symmetria verò duplici ratione non ſolùm perficiatur, ſed etiam dicatur, vt habetur ab eod. Gal. 1. de ſanit. tuen. cap. 5. Aliàs quæ ad ſummum peruenit, verè protſuſque Symmetria eſt, Aliàs quæ ab huius abſolutione perfectionéque paululum deficit, ita & ſanitas Symmetria duplex erit. Hæc quidem exacta, optima, abſoluta, & ſumma illa paulò ab hac deficiens non tamen eatenus vt animali ſit grauis, ſed vſibus noſtris adhuc non ſit inepta. De prima haud quaquam ſermonem habebimus, cum potiùs ſit imaginaria quàm quod verè ſubſiſtat. Et eſto quod reperiri poſſet corpus tam iuſto præditum temperamento, atque partium ſuarum omnium ita inter ſe exactum, vt omni ex parte inuicem reuera reſponderent, id tamen in ſuo ſtatu haud diutius perſtare poſſet: Cùm corpora perpetuis fluoribus obnoxia ſint, quod & maxime probatur. Nam ſi in temperamenti qualitate ac optima corporis conſtitutione ſanitas conſtituitur (vt ſuperiùs demonſtratum fuit) qualitas autem ipſa non permanet eadem, nec ipſam ſanitatem eandem ſeruari eſt poſſibile. Temperamentum enim proprium, priuatumque vniuſcuiuſque quod videlicet ab ortu ſuo quiſque natus, per ætatem omnium decurſum ſemper aliqua in qualitate mutari eſt neceſſe: immo ſi temperamentum hoc peculiare, cum alterius alicuius temperamenti hominibus recte cōferatur pro ætatum, locorum, conſuetudinum, atque huiuſmodi omnium conditione, vtique longè diuerſum, variumque reperies. Hac igitur prætermiſſa quæ ie animantium corpore potius cogitatione (vt dictum eſt) vſurpatur, quàm quod verè exiſtat; cùm vix poſſibile ſit dari corpus cuius ſingula membra ſuas abſolutiſſime obeant actiones. De illa ſolum agere intendimus, quæ nec planè abſoluta, optima, ſummaque eſt, ſed paulò ab hac defuit; quæ nec vnica, nec indiuiſibilis, ſed maioris minoriſque ratione diuidua notabilem habet latitudinem. Et hac de cauſa Galen. loc. cit. cap. 5. aperte demonſtrat, quod totidem ſunt temperamentorum diuerſitates, quod ſunt functionum differentiæ. Hæ verò ſunt numeroſæ, ita & conſtitutiones æquè multæ erunt. Quare ſanitates multæ, variæque, & maioris, minoriſque ratione diſſidentes extiterint. Quæ diſſimilitudo non aliunde oritur, quàm ab ipſa conſtitutione, vnde actio proficiſcitur. Et licèt ſanitas, & membrorum conſtitutio in Symmetria conſiſtat; hæc tamen Symmetria indiuiſibilis non eſt, ſed amplam habet latitudinem, vt ſuperiùs diximus, & Gal. comprobat multis exemplis loc. cit. Quapropter in naturali noſtri corporis conſtitutione illa maximè ſeruanda ſunt, quorum beneficio functiones obimus, & ſi contingat eas imbecilles fieri, non tamen ob id cenſendum abſolutè morboſas eſſe; niſi hæ à media temperie longiſſimè diſtauerint, & à conſuetis actionibus obeundis propter noxæ magnitudinem deſiſterint. Qua de re in hac conſtitutione non parua latitudo erit conſtituenda, quam Gal. 2. art. med cap. 8. in tres partes diuiſit; quarum & vnaquæque non exiguam habet latitudinem. Prima quidem ſalubrium corporum erit, Secunda neutrorum, Tertia inſalubrium. De illorum ergo conditione nobis agendum eſt, qui paulùm prolapſi, aut in ſimilaribus, aut inſtrumentariis partibus deflectunt: cuiuſmodi videmus plurimos, qui pro ſanis vt nunc habentur; qui quamvis tantùm bonitatis nondum aſſecuti, vt perfectè & abſolute ſani exiſtant fortiter, nihilominus munia ſua ſemper obeunt; quique etſi vlli vitio obnoxij ſint, morbificis tamen cauſis ſuccumbere poſſunt, licèt eiſdem maximè reſiſtant, qui robuſtiores habent operationes: nam qui robuſtiores ſunt, eò magis vicini exiſtunt corpori abſolutiſſimè temperato, quod potiùs cogitatione inueniri diximus quàm eſſe. Atque ij ſunt, quos Gal. lib. de differ. morb. cap. 2. appellauit optimè conſtitutos, & optimi habitus, atque diſtinxit ie 1. art. med. ſalubres ſimpliciter & ſemper; & in ſalubres vt multum; & in ſalubres vt nunc. Et poſtquam

ſigna

ſigna optimæ conſtitutionia declarauerit, tradidit differentiam inter corpora ſalubria multum & ſemper, licet reuera vix ſenſu comptehendi poſſit lapſus, cum ſit valde exiguus. In ſalubribus verò vt nunc, lapſus haudquaquam cognitu difficilis; quamvis & ipſe ſit paruus, non tamen ita inſenſibilis: Cùm ſalubria corpora vt nunc magis recedant à ſalubribus ſemper, quàm ſalobria vt multùm. Non deſuut tamen (vt Hali. & Iac. de Forli. quo nemo eſt dilucidior in experimenda ſenteutia) qui tenent quod ſanum ſemper, & vt moltùm in extremo magnitudinis ſanitatis ſint; proximum verò illis ſit ſanum vt nunc. In oppoſito limine ſunt corpora ægra vt ſemper & vt multum vix aliquid ſanitatis habentia quibus proximum eſt ægrum vt nunc. Media inter hæc neutra ſunt, quæ æqualiter fermè ægritudine & ſanitate participaut, ſed ſi ex eadem parte id accidat. Neutrum ſit primi modi. Si autem neque his, neque illis ſimul, ſed diuerſis temporibus, Neutrum conſtituitur tertij modi. Sed ij euidenter extorquere literam Galen.in duobus locis in lib.art.med.cap.4. cùm dixit, ſalubre eſſe corpus quod tale eſt à generatione. Igitur non quod intenſam ſortitus ſanitatẽ. Et infra c.8.cum dixit Quod ſit vetota ſanitatis latitudo in tres partes diuidatur; quarum ſingulæ latitudinem habent non paruam; atque in prima quidem ſalobria corpora, in ſecunda neutra, in tertia inſalubria conſtituuntur. Poſt quæ deinceps ſequootur quæ iam ægrotant corpora, quæ ſenſibilibus operationum læſionibus diſtinguuntur. Nemini igitor dubium eſſe poteſt, ægra corpora ſub latitudine ſanitatis nulla contineri: quin etiam alia eſſe ægra alia verò inſalubria. Propter hæc Thruſian. credidit ſanum, Ægrum, & Neutrum eſſe talia quidem ſimpliciter, ſi à generatione originem habeant; verùm nunc ſanum cum Neutro, vel Ægro ſimpliciter idem facit, adducitque Gal. teſtimonium ex ſuperiore citato loc. cùm diuiſit latitudinem ſanitatis in tres partes: nam vbicunque eſt ſanitas ibi & ſanum corpus; igitur inſalubre & Neutrum ſanitatem cùm habeant, ſanum erit & non ſimpliciter. Non enim poſſet eſſe ſimpliciter Ægrotum vel Neutrum; igitur ſanum eſt vt nunc Galen. etiam non pertractauit de ſignis nec cauſis ſani vt nunc: Igitur præſupponit in lib. art. med. quòd comprehendatur ſub Ægro, vel Neutro ſimpliciter, adducit & rationem quam demonſtrare ſupponit. Sana corpora à generatione, quæ debilem ſunt conſecuta ſanitatem, ſana tamen ſunt; quæ cum non poſſint ſimpliciter eſſe ſana vt nunc neceſſariò erunt; quia nulla alia ſunt ſani genera. Sed hæc quidem à mente Galen. aliena ſunt: cùm ſanum vt nunc à generatione conſtituat, Ægrum verò & Neutrum à tempore præſenti ſumat. Propter has tamen rationes intelligendum eſt Gal. non permiſcere ſanum vt nunc cum ſimpliciter ſano, nec multò minùs cum Ægro vel Neutro? cùm ſimpliciter ſana inſalubria vocat; & ſimpliciter ægra, inſalubria; quæ verò vt nunc ſana vel ægra.

Itaque ſana corpora à generatione debilem conſecuta ſanitatem ea ratione vt nunc nullam ſortiuntor appellationem nec ſani, nec Ægri nec Neutri; ſed ſalubria vel inſalubria, vel quæ Neutrius diſpoſitionis vim habent. Nec tamen nos latet per ſalobre ſanum intelligi, per inſalubre ægrum. Cùm verò quia vult alterum ab altero diſtinguere abſque verborum ambitu, Ægrum vocat corpus quod à propria receſſit temperie, inſalubre quod Ægrum dicitur ſimpliciter, è non à principiis generationis ſanum ſeu non rectè temperatum, aut non apte compoſitum.

CAPVT V.

Docendorum, tractandorumque ratio.

INnumera ſanè ſunt in Medicinali Arte ſingularia: ſed generale quoddam opus omnibus commune eſt. Nam & corpori aliquid vt ſuperuacaneum detrahens, aut aliquid quod deficiat, adiiciens, vnum vterque in vniuerſum præſtat; corpori ſcilicet naturalem modum comparans, qui nil aliud eſt, quàm ſanitas. Natura namque corpus fabricatur, & ipſum imbecillum rurſus confirmat, ipſius verò naturæ miniſtra eſt Ars, quæ in præſentia veſtigatur, quæ & correctiua à Galen. nuncupatur. Hæc autem aut multum corrigit, aut pauxillum. Pars verò quæ ſemel multum corrigit, medicatiua, curatiuaque nuncupatur ab eodem lib. ad Thraſyb. Quæ verò pauxillum conſeruatur. Et hæc quoque inſignibus differentiis in tres partes diſtingui videtur. Aut enim corpus ipſum exacta, perfectaque ſanitate fruens conſeruat, & hanc partem (inquit Galen.) Euecticen, ſcilicet boni habitus conſeruatricem vocant, Aut quod iam morbum euaſit reficit, atque inſtaurat, & hanc partem Analepticen appellant, Et inter eas tertia eſt quæ pars ſalubris nominator. Quæ tres partes Analeptice, Salubris, & Euectice ſub ea Medicinæ parte continentur, quæ ſanitatis conſeruatiua dicitur, & inter ſe maioris, minoriſque ratione diſſentiunt. Quamvis non deſit, qui quartam Prophilacticen vocatam, lib. præſeruatoriam addunt. Et quoniam Galen. ſupponit lib. ad Thraſyb. cap. 5. duplicem eſſe ſanitatem, quarum vna dicitur ſecundùm habitum, de qua ſupra, Altera ſecundùm affectionem, quam corpora illa adepta ſunt, quæ licèt actu non ægrotent, eam tamen inſtabilem infirmam, atque inutilem habent, & nihil? Sana ſunt atque eis pars quædam artis conſeruatricis competit. Vt igitur omnia, quæ huic conſeruatrici parti competunt, exequamur, primo omnem rationem, modum, generaque ac differentias eorum omnium extra intuſque corporibus incumbentium, quæ prodeſſe, obeſſeque poſſunt, proponemus ſimul diligenter ſed breuiter, tamen erit diſputatio

vniuerſæ materiæ ſalubris, ad ſanitatem generia cuiuſcumque tuendam, in qua de Aëtis natura, locorum, Aquarum. Ventorum, Anni temporum; necnon de Conſtitutionibus, Conſuetudinibus, Animi moribus, Vitæ inſtitutis, de Cibis, Potibus, & exercitationibus agemus; (his enim victus ratio quam dietam Græci vocant integratur) de Idoneo etiam tempore, Magnitudine & qualitate non modo exercitationis, ſed etiam frictionis. Item de Ira, Triſtitia, Metu, Inuidia diſſeremus. De cibis autem non omnibus, ſed de illis tantùm, qui ad ſecunda fruentes valetudine pertinent. Hæcque ſeparatim, ſeorſumque & in vniuerſum primò tradentur cuncta, quandoquidem docendarum, tractandaſque rerum is modus ſicuti conditionis, ita & commodiſſimus, & ad docendum, & ad diſcendum babitus ſemper fuit. Atque tandem vniuerſalia hæc tanquam magis particularibus applicabimus, vt quoad eius fieri poterit, Ars, cuius actio circa ſingularia ſemper & indiuidua eſt per ætatum, regionum, temperaturarum, ſtudiorum, ac huiuſmodi diuerſitatem ab vniuerſalibus ad particularia magis deducta transferatur; Vt quod cuique his in rebus conueniat pro viribus tradamus, doceamuſque ſubiecta quæ ſint, ſic & res adhibendæ quæ ſint & fugiendæ, & modi atque cauſæ. Quæ etſi ad diſciplinam reduci poſſint, atque in methodum redigi, in illis tamen deſcribendis non parum inſudarunt primarij Medicinæ authores, & Hipp. omnium princeps, qui dixt, Propria omnium curandorum corporum natura, neque in artem vel methodum referri poſſit, neque voce doceri. Idque non ſolum Medicinæ euenit, ſed omnibus etiam profeſſionibus, quæ in actione verſantur; cùm alius ſit modus in docendo & ſcribendo, alius in operando, & curando. In tradendis, enim ſcientiis omnia nitimur reſoluere ad prima & generalia principia, in operatione autem omnia nitimur particularim indiuiduis accommodare, quod difficillimum eſt; quoniam priuata cuiuſque natura experientia potius atque vſu & conuerſatione cum eo, cuius eſt natura, cognoſcenda eſt. Sed eò reuertamur, vnde digreſſi ſumus. Subiecta igitur ſunt humana corpora, & eorum ſpecies iuxta ætates & ſexus, atque regionis. Quæ verò adhibentur ſex res non naturales fermè continent. Fugienda autem ſunt medicamenta, & omnia cibaria horum participantia, veluti & cruda, quæ praui ſuot ſucci, & multi excrementi, aliaque huiuſmodi. Modi, vt ſomni diurni à repletione. Venus, labor, condimentorum præparationes & varietates, & ordo. Cauſæ etiam ſunt neceſſariæ alioquin & errata contingerent, & doctrina eſſet incerta, atque parùm fructuoſa. Et vt omnia breuiter, & quodam veluti compendio deprebendantur atque intelligantur, diſputationes præſcindere iuuabit, & ne opus in immenſum augeatur, non quorumcumque inſcriptiones & tituli per capita ſuperſcribentur; ſed omnium einſdem naturæ ac ſpeciei augumenta vites, & naturam indicabunt, atque cuncta per tabulam tanquam totius operis idæam quiſque reperire poterit. Porrò cùm duo ſint ſcopi huius partis, vnus ad ſeruandam bonam valetudinem, Alter ad producendam vitam, Ideo ſcire conducet, An podagra, ſcabies, hæmorrhoïdes, fiſtulæ, fontes, & alij huius generis affectus vitæ longitudini conferant. Quæ autem omnia iam prædicta, vt rectè adminiſtrentur neceſſaria erit corporum cognitio; pro qua indaganda in primis quænam ſit hominis natura diſquirere oportebit: deinde de eiuſdem elementis, humoribus, ſpiritibus, temperamentis, artibus, earumque facultatibus, & actionibus agendum erit, & ſic eam partem abſolutam habebimus, quæ victus rationem continet; quæ in agendis, aſſumendis, foris incidentibus, ac educendis conſiſtit.

CAPVT VI.

Humani corporis natura & digreſſio.

QVàm hominum naturæ cognitio ſit neceſſaria Medico vt eſt artifex docet Gal. 1. Glauc. cap. 1. Non poteſt ſciri (inquit) morbus, niſi quis temperaturam nouerit, neque cura parari. Et quamvis in lib. de Subfiguratione Empyrica, quem librum ſcripſiſſe dicit, vt oſtenderet Medicam artem empyricè poſſe conſtitui dimiſſa omni cogitatione de rei ſubſtantia. Tamen concludit Medicum non poſſe eſſe perfectum abſque cognitione temperaturarum ſaltem ratione modi ſcilicet tutò, celeriter, & ſine dolore. Ab humano ergo corpore exordium ſumemus, quod & Artis Medicæ ſubiectum exiſtit. Eſt autem homo animal rationale, mortale, mentis capax, & ſcientiæ, ex quatuor Elementis tanquam primis apparentibus & ſimpliciſſimis, minimiſque conſtitutus & in quæ vltima apparentia, & ſimpliciſſima, & minima reſolutionem capit. Qui non ſolùm ex Platonis ſententia ex terra, aëre, aqua & igne conſtat, verum etiam ex his menſura quadam inter ſe contemperatis ſecundum naturam ſe habet. Deficiente verò aliquo ex iis, aut redundante aut etiam in alienum locum migrante ægrotat. Nemini enim dubium eſt, quod exceſſus & defectus æquabilem temperaturam corrumpit. Ex quibus manifeſtè apparet Platonis mentem eſſe, quòd homo conſtet ex quatuor Elementis; igne ſcilicet terra, aëre, & aqua, cuius officium perfectum & abſolutum erit vt in primis naturam ſuam animaduertat, deinde ab illa tanquam ab imagine & ab effectu ad diuinam mentem exemplar eius & cauſam conuertat, qua animus illuſtratus ipſum bonum, ipſum vtile, ipſum pulchrum, & ipſum iuſtum intelligat, ſuumque bonum, vtile, pulchrum, iuſtum perfectè comprehendat. Quare Platonis opinionem non eſſe ad Hipp. mentem oſtendit Galen. 8. de plac. Hipp. & Plat. inquiens, Accuratiùs & Medico vtiliùs de ipſo corpore humano videtur ſenſiſſe Hipp. quippe qui

eam

cùm ex quatuor Elementis corpus noſtrum dicat conſtare ab effectricibus qualitatibus ſicca, humida, calida, & frigida omnino ea appellat. Neque tamen de morbis ſecundum eandem rationem ſermonem facit. Poteſtate ſiquidem in corporibus, non actu inſunt. Actu verò inſunt quæ ex ipſis per media alimenta gignuntur, ſanguis, pituita, flaua, & atra bilis. Igni flaua, Atra terræ, Pituita aquæ correſpondet; atque idcirco calida & ſicca flaua bilis facultate ſicut ignis, Atra frigida & ſicca ſicut terra. Pituita non ſecus atque aqua frigida & humida euadit. Solum autem aëreum alimentum in animalium corporibus iuxta materiam ſuam ſum in reſpirationibus, tum in pulſibus cernimus perſtitiſſe. Quin etiam in palpitoriis affectionibus, inflationibus, tumoribus, atque iis quos flatus dicere conſueuimus, Æquabilis autem ex quatuor Elementis temperatura exquiſitum ſanguinem creat. Melius igitur eſt vt de humoribus dicamus, quod de Elementis Plato ſcripſit. Nam Hipp. cùm dixiſſet, Corpus hominis in ſe habet ſanguinem, pituitam, flauam, & atram bilem, deinceps ſubiungit, & propterea dolet & valet. Valet maximè cùm moderata hæc inter ſe tum facultate, tum multitudine & miſta optimè fuerint. Quænam hæc? Non Elementa ſanè, ſed quæ continenter & proximè corporis membra producunt; ſanguis ſcilicet pituita, & geminæ biles. Dolet autem cùm aliquid ex his plus vel minus ſeperatum in corpore nec benè, nec omnibus confuſum extiterit, Id quod Plato paraphraſticè imitatus ait, Et ſedis à propria in alienam facta mutatio. Sed hîc (vt dixi) errat; cùm addit ignis ſcilicet & aliorum, cum plus ex vno habuerint partes. Non enim ſunt hæc quæ transmutantur, & ſedem in animalium corporibus variant, ſed pituita, bilis vtraque, & ſanguis. Nam ſanguis ſæpenumero aliena ſede occupata lethalium morborum cauſa efficitur. Cùm enim è propriis vaſis effuſus eſt, in pulmone, & inter pectus (& pulmonem collectus putrueret, tabem affert: Cùm in ventre concretus eſt, & in magnis vulneribus extremis periculis homines exponit, ſic pituita tumores inducit; flaua bilis ignem. At terram nuſquam videmus per ſe ſolam in corpore congregatam eſſe, nuſquam ignem; nuſquam aquam. Videmus tamen humores in quolibet membro ſingillatim collectos, morborum cauſas exiſtere, non ergo Elementa ſimpliciter. Haud enim ex qualitatibus ſolis poteſt fieri animalium generatio, cum hæ ſeorſum à corporibus exiſtere nequeant. Verùm fit ex ipſis corporibus, quæ ſcilicet ſummas habent qualitates. Illa enim ſunt communia omnium corporum Elementa. Quæ vero propter horum exuperantiam nominantur, ſingula ſeorſum exiſtunt. Verùm hic non eſt locus vt quæramus illam difficillimam enodare quæſtionem iamdiu agitatam de elementis, Num videl. actu in miſtis contineantur, Etſi non deſint qui auſi ſunt docere quonam pacto miſceantur quæ viuunt; cum ex quibus corpora viuentia conſtent adhuc eis incertum ſit, Nam ſi dicant, quod miſta animata conſtent potius ex qualitatibus Elementorũ quam ex Elementis, quia ſi ex Elementis, ſequeretur, quod miſta omnia violenter mouerentur: patet nam ignis & aër in homine deſcenderent. Tum iſta ab interna cauſa corrumperentur, à pugna ſcilicet Elementorum. Tum & miſti vnius multiplices formæ eſſent. Tum etiam ſequeretur quod daretur corporum penetratio, vel non perfecta fieret miſtorum miſtio. Pari ratione ſi affirment, quod ſolæ qualitates exſtent in miſto, ergo ignis erit calidus & humidus. Cum enim ex aëre fieret ignis, remaneret humidum, & multa alia ſequerentur inconuenientia; quæ cum Medico ſcitu non ſint neceſſaria, vt etiam 1. art. cor. cap. 2. Galen. affirmat inquiens, Ariſtoteles exiſtimauit ſolas qualitates miſceri non ſubſtantias; ſed hoc Medico ſcire non eſt neceſſarium. Auerroïs tamen opinio, quam tribuit Principi 3. Cœ. eſt, quòd ſubſtantiæ integræ maneant, ſed qualitates ſint refractæ, & quod ſubſtantiæ hæ Elemẽtorum ſint ſolùm potentia, qualitates verò in actu. Sunt & qui neque formas neque qualitates Elementorum in miſtis remanere affirment, ſed tamen vnam qualitatem, quæ ex illarum proportione, & adinuicem contemperatione efficitur per virtutem ſeminis vel alterius quomodolibet agentis, & generantis cum concurſu cauſarum ſuperiorum, & iſti hanc vnicam qualitatem effectiuam ex contemperatione, complexionem vocant, ſiue temperaturam. Omiſſa igitur omni diſputatione ſciendum quòd Elementa quadrifariam ſunt in miſto. Vel vt aeternus, ſicut in luto, aqua, terra, aër; Vel vt in potentia, vt vinum & aqua in vino diluto, Vel vt in potentia ſimpliciter, vt in genito, Vel vt corrupta, vt in corrupto. Quæ verò ſunt in miſto differunt ab his quæ ſunt in genito; quia quæ ſunt in miſto ſunt in potentia, quoad ſenſum noſtrum, in actu verò in ipſa re. Et ſunt per modum principis; habent enim integras ſubſtantias, & refractas qualitates. At quæ ſunt in genito, ſunt in potentia verè, quia habent vnam formã ab omnibus diſtinctam conſimilem tamen Elementis ſuperantibus mole, aut viribus. Sunt itaque omnino in potentia. In potentia verò quo ad ſubſtantias, & refractæ qualitates vt in actu. Sed de his ſatis, reuertamurque ad propoſitum. Homo igitur ex Hipp. ſententia ex primis & ſimpliciſſimis ſenſui Elementis conſtat; quæ ſimilaria dicuntur. Fibra nempe, membrana, carne, adipe, oſſe chartilagine, ligamento, neruo, medulla, & aliis omnibus quorum partes vniuerſæ eandem inuicem retinent formam. Hæ vero factæ ſunt ab aliis quibuſdam proximis Elementis ipſis, ſanguine & pituita, & vtraque bile, quæ ex cibis & potibus generantur. Qui rurſus ex aëre, igne, aqua, & terra ſunt geniti. Hæc rurſus non ex aliis corporibus, ſed ex materia, & qualitatibus conſtant, ac propterea ignis quidem & terra, & aër & aqua principia eſſe à nonnullis dicuntur, & non Elementa. Hæc autem ipſa aliorum omnium ſunt Elementa. Sunt enim particulæ minimæ,

mæ, aliorum omnium primæ, ſimplicesſque. Omnes enim herbæ, & plantæ, & fructus omnes ex Elementis originem habent; ſunt tamen omnium animalium cibi, & ea bis humores nobis ſunt generati, qui ſecundum naturam in corpore apparent: & ex his humoribus ſingulæ partes ſunt generatæ, ex quibus inſtrumentariæ partes efficiuntur. Quam ſententiam comprobauit Gal. 1. de Elem. cap. 9. ſequutus Hipp. mentem, qui lib. de nat. hum. diſputauit, inquiens, Propria, & proxima corporis Elementa quatuor humores eſſe: communia autem hominum ſiccum, humidum, calidum, & frigidum. A qualitatibus enim nominat Elementa, per quas etiam facta ſunt Elementa. Nam ſumma caliditate adueniente materiæ iam totum eſt Elementum. eadem ratione & frigiditate & ſiccitate, & non per aliam qualitatem vt caloris, vel leuitatis, ſed per ſolas has quatuor, quæ ſubiectam ſubſtantiam alterant, & quæ cauſæ ſunt, vt Elementa inuicem tranſmutentur. Quod demonſtrauit Hipp. per illa verba, Non deberemus ſi homo vnum eſſet. Vult itaque quod propria hominis Elementa ſint quatuor humores, vt dictum eſt; Nam ſanguis, & pituita, & vtraque bilis Elementa, & materia ſunt generationis omnium animalium ſanguineorum, (& non hominis tantum) omnium verò entium communia eſſe Elementa, calidum, frigidum, ſiccum & humidum. Hominis verò propriæ particulæ & minimæ ſunt quæ ſimilares vocantur: & ſic corpora mutuò adhærentia in ſe inuicem tranſmutari natura apta ſunt, dum vel calefiunt, vel humectantur vel eaſiccantur. Conſtat igitur quam vnuſquiſque naturales quorumcumque corporum differentias compertas habere debeat, ſi debitam cuique ſalubrem victus rationem aſcribere putat. Verùm cùm hominum natura ſit duplex; Vna videl. omnium communis, Altera cuiuſque propria, ideo natura corporis hominum idem erit quod temperamentum in humido primigenio, in ſpiritu, & in calore ſitum quæ tria temperamentum noſtrum, noſtramque naturam comprehendunt; quæ natura quãuis efficiat quod opus eſt, indoctam tamen & ineruditam vocat Hipp. 6. de morb. vulg. à Gal. tamen ponitur, eam eſſe artificem, & vim quandam inhabitantem in ipſis corporibus, quæ ab ea reguntur. At quæ ſit ipſius naturæ ſubſtantia, quæ nos & finxit & gubernat non auſus eſt Hipp. pronunciare: quamquam naturæ creationis auctorem naturam appellat & Gal. eam eſſe inquit vniuerſam ſubſtantiam, & temperiem quæ ex quatuor Elementis conflatur; quæ humani corporis particulas non modo effinxit, ſed ſenſim adauget, & per eas totas omnino eſt extenſa. Qua de re non ſolùm totius corporis eam eſſe temperamentum declarauit 2. de nat. fac. cap. 3. ſed vniuſcuiuſque etiam particulæ proprium. Cuius temperamenti tria ſunt quæ ſubſtantiam complectuntur; ſpiritus, ſanguis, & ſeminalis humiditas, vt 1. Aphor. comm. 15. Immo X meth cap. 1. dixit Naturam ea tribus conſtare partibus, ea ſpiritus videl. & ſolidarum partium ſubſtantia quę partes ex genitali ſemine conditæ ſunt, & tertiò ea carnoſa ſubſtantia, quæ ex ſanguine gignitur non tamen puro & ſyncero, ſed aliis humoribus confuſo ex quo ita per mixto non modò partes hæ corporis noſtri genitæ ſunt, atque in lucem editæ, ſed incrementum etiam & perfectionem accipiunt, veluti ex quadam materia. Et hinc patet quod ex horum humorum temperatura ſanitas in humano corpore efficitur & contra ex eorundem intemperaturis morbi accidunt. Sed notandum quod ſicuti ex ſanguine non puro & ſyncero formantur corporis noſtri partes potiſſimum carnoſæ, ita ex ſemine ſolidiores in primo ortu; quorum omnium calor innatus maximus eſt opifex, qui & coctionem & alimenti diſtributionem, & ſanguinis generationem adiectionem, agglutinationem, atque aſſimilationem operatur & efficit, vnde nutritio oritur. Sed quomodo nutritio fiat non ita clarum eſt apud omnes. Nam cum elementa in homine potentia exiſtant, forma autem hominis in actu, neceſſarium eſt quod nutrimentum ſpolietur forma corporea, & ita trahatur ad quamcumque partem ipſius quod trahitur. Et ſicut videmus quod qualitates actiuæ præcipuè penetrant in intima corporum, Ita eſt ſubſtantia priuata actu & forma corporea & cùm eſt in membro, acquirit vtrumque ſcilicet actum, & formam corpoream, & ideo antequam nutrimentum ingrediatur membrum amittit actum Elementorum, & actũ propriæ cuiuſdam formæ ſcilicet vt puta pomi, vel chili, ex quo factum eſt, & formam corpoream, & hoc eſt momentaneũ Factum eſt autem à diuina virtute, quia aliter fieri non poterat vt viuentia nutrirentur, & augerentur. Dicamus igitur quod nutrimentũ vbi exiit ex venarum oſculis, ſubitò trahitur ad membrorum partes vniuerſim, & non fit appoſitio, (vt nonnullis placuit) ſed ſicut qualitas ingreditur & ſubito in ſubſtantiam membri tranſmutatur. Etſi contingat quod pars aliqua exſiccata non trahat, tunc corrumpitur membrum, & nutrimentum ſolet ad cutim capelli, vel per viam ſudoris ſi natura ſit robuſta, vel tranſit in formam Oedematis. Et idcirco natura hominis in rerum ordine declinat ad calidum & humidum manifeſtè vt nutrimentum liberè ſuſcipere valeat, & cùm exſiccantur corpora nutrimentum ceſſat, & ſenium aduenit, vt infra declarabitur.

CAPVT VII.

Temperamenti & eiuſdem diuerſitatis explicatio.

PRinceps prima p. doctr. 3. cap. 1. definiens temperamentum dicit, quod eſt qualitas. In qua definitione ponitur genus quod eſt qualitas. Gal autem poſuit ſubſtantiam 1. de vſ. par. cap. 9. Carni eſſe ac neruo neruum accidit ob primarum qualitatum

tatum certam temperiem. Et de vſu. par. eap. 5. inquit. Vniuſcuiuſque membri propeia ſubſtantia eſt temperatura quædam calidi frigidi, humidi, & ſicci. Et ſic videtur Galen. velle quod ſit quoddam valde proximum temperaturæ ſubſtantiæ ipſius mēbri & quod ab eo proueniat. Et ex inde oritur dubiratio illa, An qualitates ſint forma ſubſtantiales Elementorum. Nam ſi ſunt, temperamentum eſt ſubſtantia, ſin autem aliud, erit qualitas. Pro cuius dubitatione nonnulli Claſſici authores reſpondent quod temperatura quædã reſultat ex primis elementis, & hæc eſt propria, (vt iam ſuperius oſtenſum fuit) quædam ab aliis vt in lacte, cum ad ſint coloſtra, butyrum, ſerum, & caſeus erit tẽperatura lactis ex illis reſultans, quarũ quælibet haud dubie ex miſtione quatuor elementorum prouenit. Erit igitur temperamentnm concurſio principum qualitatum, quod non per illam mediocrem miſtionem ſimpliciter, ſed potius per rationem illius miſtionis progignitur, & exinde non fieri ea ſola miſtione efficientium qualitatem, ſed ea ſubſtantia eorundem elementorum, itaut ſit temperamentum concentus qnidam quatuor principium qualitatum ex omnium elementorum permiſtione, non autem eſſe quintam illam qualitaıem ſimplicem quam ex primarum qualitatum mutua affectione emergere imaginatus eſt Auicenna, quæ poteſtate omnium vires, reliquis pereuntibus amplectitur ac retinet. Quia ſi ex vna tantum qualitate quæ omnium vires retineret, temperamentum conſtaret, nullam vtique contrarietatem in eo remaneret, nec vllam mutationem recipere poſſet per ſingulas ætates, dum plura in eo non inſint, atque ea contraria, nec ægrotandi occaſionem baberet, nec ſenij atque interitus cauſam inſitam, nec poſſent elementa ad ſua principia redire. Et ſi quis obiiciat, cur ſummæ qualitates cum inter ſe ſint contrariæ, ſimiliter non ſeſe prorſus interimant, Dicendum quod ſummæ qualitates ſi inuicem permiſceantur teporem ingenerant, ea ratione quæ & remiſſæ & mediæ. Quod palàm confirmat. Ariſt. dum inquit Media extremorum congreſſu naſci: fit enim tepor ex confuſione calidi frigidique pari portione. Contraria namque ſi permiſceantur ac confundantur, quaſi vincta exhibentur, ne ſuas vires ſummas exhibeant. Et ſi quis iterum inficiat, quod contraria non poſſint eodem ſubiecto contineri, dicamus quod illa etſi inuicem confundantur, non idcirco eandem ſimul ſedem occupant ac dominantur, nec idem poteſt nomen obtinere ab vtroque contrariorum, ſed ab eo duntaxat quod præſtat ac vincit in virtute. Et ſi inter initia non ita ad amuſſim diſtinguantur, temporis tamen diuturnitate in permiſtione detegitur. Sic per ætates fit temperamentorum diuerſitas: ſic morborum ac ſenij cauſam nobis ingenitam circumſcribimus. Dicendum igitur temperaturam eſſe cauſam formæ membri; quæ cum bona fuerit, vis illa diuina melius & comptius membrum formabit: ſi contra, deterius, vt videmus in ruſticis, & morboſis parentibus, tum filiis. Præterea quod actiones omnes fiant per qualitates temperatus, patet; quia membrum congelatum non poteſt aliquid agere, nec manus apprehendere, nec pes bene ambulare. Calor etiam naturalis, qui proximior eſt temperaturæ, quàm compoſitioni eſt author omnium operationum; vt habetur 1. Aphor. comm. 15. licèt operationes ſint virtutum, & facultatum, quæ à tota ſubſtantia procedunt: vt ſi quis ambulando per loca duriora magis defatigetur, quoniam lacerti, & nerui magis lædantur, & ſic de reliquis paſſiuis operationibus, de quibus nulla eſt difficultas, quòd fiant per ſimiles partes. At de actiuis principium eſt in parte ſimili; operatio verò perfecta eſt in toto inſtrumento ſed de his ſatis. Tempus eſt vt ad temperamenti diuerſitates transeamus. Volens igitur Princeps prima pi. doct. 4. cap. 5. oſtendere corpus humanum eſſe calidum & humidum, ſic oſtendit: Cùm tria ſint membra principalia, Cor, Iecur, Cerebrum; Et ea his duo calida, Cor, & Iecur; & duo humida, Iecur, & Cerebrum; & vnum tantum frigidum ſcilicet Cerebrum & vnum tantum ſiccum, ſcilicet Cor, quod etiam dicit eſſe modicè ſiccum, Igitur temperies totius hominis, ad calidum & humidum manifeſte declinabit. Gal. autem in art. med. cap. 50. vult quòd corporis totius temperamentum ſequatur Cordis, ac Iecoris temperiem, & ratio eſt quia cor ſubminiſtrat ſanguinem ſubtilem tenuam ex arteria, Iecur ex Vena, Cerebrum nihil; Igitur temperies totius hæc tantum duo membra ſequitur. Immo Gal. cootra Principis opinionem oſtendit, ex primo de temperam. cap. vlt. quod Cor calidum, & humidum, licèt parùm; non autem ſiccum: & ideo totum corpus eſt calidum & humidnm. At Cerebrum cum ſit frigidum, immo frigidiſſimum inter membra, apud omnes fermè exiſtimatur: ſic ob multitudinem arteriarum, quoniam neceſſario oportebat in eo gigni ſpiritum animalem, tum ob ſubſtantiæ molliriem, calidum non leuiter euaſit, quamvis ſuapte natura ſit frigidum, vt per neruos temperet calorem corporis vbique, & præſertim calorem cordia per ſe, in hoc ſecutus Ariſt. & humectat pari ratione corpus, ita augendo humidam qualitatem & remittendo calorem immenſum, reddit totum corpus ex æquo fermè calidum & humidum, & addidit ferme cum vix poſſibile ſit quod detur corpus æquale temperatum, quod eſt Haliab. Galenum interpretatur 1. Theor. cap. 1. dicens, Et æqualis temperatura de vere æquali dicitur, cuius diſtantia ab extremis vna eſt, & hanc vix inuenire eſt omnino. Rationes autem in oppoſitum adduci poſſunt, quæ probare videntur, hanc poſſe dari æqualitatem in temperamentis hominum. Et primo quia ſenſus tactus debet eſſe in medio qualitatum omnium vt iudex 2. de ani. tex. comm. 118. Sed homo habet perfectiſſimum ſenſus tactum. 3. de anima tex. comm. 94. Igitur homo eſt naturæ temperatæ in medio qualitatum & propter hoc dicit Gal. 2. de temper. cap. 1. quòd maxime vola manus talis eſt.

Gal.

Gal. quoque 1. de Tempera. cap. vlt. inquit, ſi terra aquæ miſceatur, & glacies aquæ feruentiſſimæ, nonne ex prima miſtione medium inter ſiccum & humidum progignetur? Quod autem tale eſt, etiam medium & æquale ab hominis ſenſu, percipitur, & dijudicatur. Senſus igitur hominis in temperie exactiſſima conſtat. Item homo habet perfectiſſimas operationes, belluarum temperatione. Ipſæ autem calidiores ſunt vt leo, & canis; aut frigidiores vt lepus vel formica; vel ſicciores, vt auium rapacium genus, & inſectilia; & humidiores, vt piſces. Cùm igitur homo in medio horum conſiſtat veriſimile eſt medium illud ad amuſſim obtinere debere. Sed debiles hæ ſunt rationes, & in oppoſitum eſt Gal. ſententia primo de temper. cap. 1. dicentis conſtare animalium corpora calidi, frigidi, ſicci & humidi miſtione; nec eſſe horum omnium parem in temperatura portionem, ab antiquis abunde demonſtratum eſt, tum Medicorum, tum Philoſophorum præcipuis. Et Princeps 1. p. doctr. 3. cap. 1. Medicus debet Philoſopho credere in his, quæ ab illo accipit: & hoc eſt quod non datur temperatura æqualis, & verè ad pondus, ſed ſolùm ad iuſtitiam, ei homini maximè conueniens pro ſuis operationibus. Cui ſententiæ Philoſophus etiam ſubſcribit, dum inquit, Temperatum quod Medici contemplantur non eſt verè temperatum, ſed pro operationibus conueniens, & forſitan quod hominis temperatura eſt proxima valde illi temperato vero, quod rarò tamen reperitur, & non niſi in ætate conſiſtentiæ, & in puncto ſiue exiguo temporis momento, & in cute ſolùm habetur; & cutis adhuc pars temperatior eſt, quæ in manus vola; & huius adhuc index digitus; atque huius iterum ſummæ partis cutis optimum tenet temperamentum: Et id debet concedi quoad ſenſum, Nam ſi verè daretur temperatum æquale, ſequerentur abſurda multa, & quod quieſceret actio in quolibet elemento, nec daretur graue, nec leue, nec adeſſet elementum prædominans. Sed forma miſti & forma elementi prædominantis, vt habetur 4. Meteor. Qualitas enim actiua prædominans in miſto continet paſſiuas, & illis dominatur, & ſic miſtum manet, nec corrumpitur. Et Auerr. ſcilicet collec. probat, quòd in omni miſto perfecto prædominatur calidum & humidum. Et ideo patet quod homo non leuiter eſt temperatus, per Principem, & Auerr. ſed multum ab æqualitate temperantiæ remouetur verſus calidum, & humidum. In generatione etiam oportet eſſe aliquid quod miſceat, & agat, quia ab æqualibus in virtute non fit actio, & ſi actio in via Auerr. detur non tamen in miſto cum neceſſe ſit adeſſe motorem. Oportet igitur quod in quolibet miſto prædominetur aliquod elementum, ergo non conceditur temperatura hæc æqualis, niſi vt dictum eſt, ad iuſtitiam ſiue quoad vires conſtat; & temperamento maxime proxima vbi operationes abſolutiſſimæ extiterint, ſed non ad pondus cum illa fermè potius ſit imaginaria. Quapropter dicamus continentia ipſa, carnes, oſſa, neruos, venas, neruoſa, membranas, cartilagines, ligamenta, & pinguedinem ſimul ſumpta declinare ad frigidum, & ſiccum, ſed eò magis quo moles horum maior eſt contentis. Contenta autem ſunt calidiora, & humidioris temperamenti, hæc autem omnia ſimul iuncta æquale miſtum in omnibus reddunt, cauitates ipſæ calidiores omnes, & humidiores quam par ſit, vt os, venter, pectus; cutis verò manus abſolutiſſimum obtinet finis cauſa vt percipere poſſit qualitates; quia tantum recipit de calore influente, quantum illi eſt neceſſarium ad temperamentum medium. Ob id etiam intemperatorum leuiter tactus dicitur abſolutiſſimus iudex, temperatorum verò certus. Cætera enim membra vel ob propinquitatem nimis inflammantur; vel ob cauitatem nimium replentur ſanguine; vel ob ſoliditatem ab eo deſtituuntur. Relinquitur igitur vt ſola cutis temperata eſſe poſſit, & quod poſſit dari hæc æqualitas cum quadam latitudine iuxta modum traditum à Gal. 1. de tuen. ſani. cap. 5. & 6. vbi dat exemplum de Citharistis, quod & 2. de temper. cap. 1. his verbis declarauit. Temperatum eſt quod operationibus præcellit ei, quod minimè morbis obnoxium eſt. Sed clariùs paulò poſt. Temperatum corpus omnes tum animales, tum naturales virtutes inculpatas habet, cum & ſenſuum facultatibus, & membrorum motibus optimè præditum eſt. Et lib. art. med. dat exemplum de Phycleti ſtatua, quæ omnibus membris abſoluta fuit. In primo etiam de tuen. ſani. cap. 5. cum Gal. docuiſſet, quod quamvis homo non ſit robuſtus, vt Milo Crotoniates; nec videat, vt lynceus lupus, tamen debet dici robuſtus & benè videns, quãdo hæc pluſquam mediocriter illi adſunt: eodem modo inquit, eſt de ſanitate tuenda quamuis enim omnino non ſit illa perfectiſſima, tamen homo debet dici ſanus, ſi igitur homo tẽperatus perfectiſſima vtitur ſanitate, atque etiam ſolus; & perfectiſſima ſanitas non eſt niſi cum operationibus perfectiſſimis, tam vitalibus, & naturalibus pro toto, quam etiam ſenſilibus pro ſenſibus, & rectricibus pro cerebro, ac motiuis, igitur corpus temperatum omnes operationes perfectiſſimas habet, quæ ſecundum naturalem curſum procedunt planè, & perfectè. Et ſi hominis natura cum aliis animalibus confeſatur, temperatiſſima omnium eſt, quæ non ſolum æqua quatuor elementorum miſtione conſtet, (vt iam probatum eſt) verum etiam corporatura in eo partiumque omnium inter ſe compoſitio ſeruata pro viribus menſuræ proportione reſpondent, nec habet vnde à temperie ſua lubens decidat; cibo nempe, potu, cœlo ſiue regione; reliquiſque aliis huiuſmodi: ſi vero in ſua ſpecie humana corpora inuicem conferantur, non exigua adhuc reperitur differentia, quæ oritur ex viribus quatuor elementor, quæ ſi æqualiter in vnam coierint, ita vt & pares ſint calidi, frigidi humidi & ſicci portiones iuſtum ac temperatum (vt & ſuperius oſtenſum eſt) conficietur temperamentum. At ſi eorumdem vires inter ſe fuerint diſpares, intemperatum

ratum immoderatumque temperamentum fier. Et ſi ſingulorum vnum exſuperetur, quatuor poſſent fieri temperies; Calida quidem, in qua calor frigori antecellit; frigida, in qua vincit frigus, & ſic deinceps Pari ratione ſi duo ex his quatuor ſimplicibus extulerint, atque ex ſuperauerint, quatuor inſurgent coniugatæ temperaturæ, vt ſi calida & humida, vel calida & ſicca, vel frigida & humida, vel frigida & ſicca principatũ obtinuerit. Nouem igitur erunt temperamentorum genera, quæ permiſtionis differentias conſequuntur. Vnum temperatum, & octo intemperata; ſimplicia quatuor, totidem cõpoſita. Quæ intemperata dicuntur quia à tẽperato recedunt, & cum par receſſus non ſit exinde magis & minus ſuſcipient, vt vniuſcuiuſque innumerabilia poſſint oriri diſcrimina ex maiore, minoreque receſſu. Nec mirum ſi exinde tot atque infinitæ corporũ naturæ ac proprietates conſurgunt. Sed notandum, quod licèt temperamentum ſit cõſtans, & firma corporis habitudo; Huius tamen aliud ex ætate homini ineſſe patet: Aliud ingenitum & ex ipſa natura: Aliud ex temporis & victus conſuetudine, quæ diuerſa cùm ſint, & plerumque pugnantia, in vno corpore interdum conſtituuntur; licèt corpus primam ſemper naturam redolens, in id ingenitum facilius ſe referat. Ex quo fit, vt quia prima origine ſit intemperatus, quamvis arte & victus regimine in meliorem ſtatum reducatur, verè tamen nunquã temperatus erit velut ille, cui temperies ingenita eſt. Nec is etſi ab ortu temperatus effugere poterit quin in dies detrimentum patiatur, donec extremum vitæ ſpiritum edat. Nam etſi optima viuendi ratione, ſumma arte, humanaque induſtria vtatur vt ſemetipſum ſaluum & incolumem tueatur, plurimas tamen hoc interim mutationes ſuſtinere eſt neceſſe. Vnde ætatum diſcrimẽ quod non ſolum ab externis cauſis, aut æſtu immodico, aut cæli ardore, aut intemperatrice viuendi conſuetudine, ſed ab interiore, quæ ſemper intus aſſidet, cauſa ortum ducit. Quocirca ætatum differentiæ plurimùm inter ſe diſſimiles fiunt, donec tandem corpus areſcat, atque contabeſcat. Conſtans igitur atque diuturnum euader temperamentõ illud ac mediocre fiet, ſi pares in permiſtione fuerint qualitates. Inconſtans verò ac prorſus mutabile, ſi diſpares nec affines. Id namque celeriùs diſſoluetur. Illud verò diutiſſimè perdurabit. Quamplures igitur ſunt temperamentorum differentiæ ob variam elementorum portionem inſertam in concretis, quorum vires nobis occultæ ac penitus abditæ ſunt; & ſiquid certum haberi poteſt, id non niſi ſenſuum beneficio (per quos notiones rerum in intellectu imprimuntur) poterit aſſequi. Quicquid enim animo concernimus, id omne originem traxit à ſenſibus. Et hæc de temperamentorum diſputatione dicta ſufficiant. Quæ verò de eorundẽ ſignis, quibus temperamenti nobis æqualitas vna, octoque præterea inæqualitates indicentur, quibuſcunq, ea in locis, aut quacũque ætate, aut ſexu, aut vitæ inſtituto reperiantur, ſubiungere ac perſequi videretur, in propriam tamen tractationem vbi de inſalubribus agemus, commodiùs referemus.

CAPVT VIII.

De Spiritibus.

NArrat Hipp. l. de flat. pag. 2. Corpus noſtrum ex tribus nutriri, ſpiritu, cibo, & potu: cibo quidem ſolida nutriri; potu humores; ſpiritu autem calorem naturalem. Idem etiam l. de nat. fœt. docuit, demonſtrauitq; quod ex aëre ſpiritus nutritur. Eſt enim ſpiritus corpus æthereum, caloris, facultatiſque ſedes, & vinculum, primumq; obeundæ functionis inſtrumentum. Gal. verò inquit ſpiritum eſſe corpus quoddam calidum tenuiſſimæ ac leuiſſimæ ſubſtantiæ ex aëre, & tenuiſſima, leuiſſima, ac ſynceriſſima parte ſanguinis ſeu ſeminis genitum, vt 3. de facult. natural. c. 14. & 6. de vſu part. c. 17. idẽque ex multis aliis locis colligi poteſt. Verùm vt id melius declaretur, notandũ quòd tria ſunt ſunt quæ parti cuique inhæreſcũt, atque aſſident; Innatus calor, ſpiritus, & humidum primigenium. A natura namq; vnicuique animantium generi datum eſt, vt vi inſiti caloris vitam agant, cuius temperatione omnia continentur, ac reguntur; eo verò extincto refrigerantur, vt ſenſus manifeſtè declarat. Nam ſicut omnia viuentia hoc calore innato formantur, formans namque virtus non agit niſi per calorem qui eſt in ſemine non eo modo, vt hoc virtur in illo calore ſit vt anima in calore naturali, ſed eſt vt intelligentia in corpore cœleſti, ex his colligitur manifeſte quod ſemen non habet animam in ſe in potentia remota. ſemen enim eſt excrementum vltimi alimenti, non autem res animata, nec virtutem habẽs nutricem in actu, ſed in ſemine relinquitur calor qui effingit animum, atque ad viuum eius effigiẽ exprimit ex virtute (quæ eſt ſimilis arti) quæ proficiſcitur ab Intellectu ſeparato, qui eſt alius à 1. motore, & hæc virtus cæleſtis eſt, quam intellectus ille largitur calori ſine inſtrumento corporeo. Conſeruantur etiam eadẽ & eius beneficio alimentum trahunt, conficiunt, eoque nutriũtur, augeſcunt, procreant, ſenſu & motu valent: quæ operationes quantò perfectiores fuerint, eò vberiorem huius ſalutaris caloris vim atque ſubſtantiam denotãt animalibus ineſſe, ita eo extincto mori atque diſſolui eadẽ eſt neceſſe, adeò vt quamdiu calor iſte in corpore conſeruatus fuerit atque inerit, tamdiu vita fruetur. Nec frigus, quod intẽperamento dominatur poteſt huius caloris vires ſuperare poſtquã omnia viuentia, quæ ex propria natura frigidiſſima ſunt, vt ſerpentes, mandragora, papauer, & alia huius generis hoc ipſo viuunt, tanquam vitæ functionum auctore ob præſtantiã ſuæ originis, quæ non ignea, nec ab elementorum miſtione, ſed aliunde ortum ſuum reconditum habet. Et quoniam ſine ſede, ac vehiculo in ſingulas corporis partes permeare non pote-

rat, cùm ſit ſimplex & in qualitatis genere conſtitutus, vt hinc illuequè temporis momento diffundi poſſet. Ideo cor eidẽ à natura largitum eſt & ab illo tanquam à radice, & fonte per arterias toti corpori impartitur, & tanta celeritate, vt meritò cenſendum ſit calorẽ hunc corpore aliquo ſubſtantia tenuiſſimo ac profluente contineri, quod ſimul illum foueat, ſitque familiare; ob id aëreum, alij & rectius æthereum appellarunt. Et is naturalis calor ab Ariſt. interdum ſpiritus dictus eſt, deſumpta nominis ratione à viribus & effectu, vel à tenuitate & velocitate. Hip. etiam hunc nuncupauit ſpiritum tanquam auram aëream quæ oculorum ſenſum effugit. Et quoniam nonnulli ſubſtantiam hanc adeò perſpicuam, nec aſpectabilem contemplantes auſi ſunt eam. (falsò tamen) naturæ, tum animæ ſubſtantiam pronunciare, cùm ea quid præſtantius, immo quid diuinius ſit, quòd recte Ariſt. cõfirmat 2. de animal. gen. c. 3 dum inquit. In ſemine, ſpumoſoque corpore ſpiritũ, in ſpiritu naturã contineri, quæ proportione reſpondet elemento ſtellarum. Quaſi dicat ſpiritum hunc inter corpus & diuinam illam naturam tanquam vinculum cõmune interponi. Per hunc etenim anima corpori inſidet, & omne officij munus exequitur, quod Ariſt. innuere videtur eodẽ 2. de gen. animal. c. 3. quærens quid eſt corpus illud proportionem habens cum elemento ſtellarum quod animæ coniungitur? Reſpõdet, non igneus, ſed naturalis calor. Cum igitur anima ſit cum calore naturali, & hic in ſpiritu, vt ibidem dicit, manifeſtum eſt animã eſſe in ſpiritu ſecundum Ariſt. Huius autem ſpiritus ſedes in arteriis, in cordiſque ſinu, & in cerebri ventriculis à natura condita eſt. Atque hic aëris inſpiratione indiguit, qui nõ modo corpori refrigerationem, ſed pabulum quoque ſubminiſtraret. Virtutes enim omnes in ipſis ſpiritibus ſunt: quia ſpiritus ſecundum Ariſt. recipit principium primum, & animam primam ex qua aliæ profluunt virtutes. Sic & Gal in l. de vſu reſpir. volt quòd ſpiritus ſit primũ animæ inſtrumentũ, & quamvis ipſemet videatur oppoſitũ apertè declarare in 7. de plac. Hipp. & Plat. c. 3. dicens, ſeu anima corporea ſit, aut incorporea, ipſa in cerebri ſubſtantia non in ſpiritibus ſita eſt, adducitque rationem. Vacuato vt in vulnere ventriculi cerebri vniuerſo ſpiritu ſic concidit ſenſus & motus, vacuata anima mori hominem neceſſe eſſet; quod tamen falſum eſt. Nam hæc Gal. ratio oppoſitum concludere videtur. Vtroque ſiquidem vẽtriculo vulnerato, itavt exhalet vniuerſus ſpiritus homo moritur. In arteriis quoque plurimus aſſeruatur alius etiam qui ſenſibus delegatus eſt regredi poſſet, & ſic anima denuò inſtaurari. Prætere a ſpiritus, qui eſt animæ fundamentum eſt in corde. Verum ſpiritus & calidi innati duæ primæ differentiæ aſſignari poſſunt. Eſt enim innatus proprio qui membris inſitus tanquam quartum elementum. Eſt & influens qui ex cibis gignitur non quòd alius ſit ab innato, ſed prout extenditur ad alia mẽbra vocatur influens, & quia extẽditur medio ſanguinis, & ſpiritũ, quorum auxilio perſeuerantiã acquirit l. de ſec. ven. c. 5. Igitur cùm ſanguis & ſpiritus ex cibis reſtaurentur influens ſolet dici, quòd ex cibis generetur, cùm tamen eadem ratio de innato dici non poſſit, vt in l. de Tabe c. 5. Vbi vult Gal. quod cordi nũquam deſit alimentũ etiam in maxima fame. Etſi verè innatus etiam cibis ſuſtineatur, ſolus influens dicitur ex cibis gigni. Solitarius igitur non eſt ſpiritus is, ſed tenui ſubſtãtia ac ætherea inſito calori perfuſa conſtat, ita vt ambo ſocietate quadã conditi ſint, quos alit, ſuſtinetque humor pinguis oleo perquam ſimilis, aëreus tamen, qui etſi viſus ſenſum effugiat, arte tamen cõprehenditur in partiũ ſimilariũ ſubſtantiã diſtributus. Fundamentũ igitur & ſubſtantia prima tum ipſius ſpiritus, tum calidi innati erit humor hic, quem primigeniũ appellãt, qui cùm in ſimilaribus quibuſcunque particulis inſit, citra eius opẽ ſpiritus calore perfuſus diutius permanere nõ poteſt. Pinguis etenim eſt ne calido facilè areſcat nec facilè refrigeretur. Immo dũ humor hic calorẽ cõtinet, ſolidarũ partiũ ſubſtantiã mat. Humido enim iſto pingui nutrimur; quod tres in ſe habet partes. Tenuem nẽpe, mediocrẽ, & corpulentã ſeu craſſã. ex tenui ſpiritus nutriuntur, ac quoquomodo humores reparantur. Ex mediocri parte fit generatio humidi membrorum ſolidorũ ex craſſa verò & corpulenta generatur ac reparatur ſubſtantia ſolidarũ partium. Et hæc pars ſi ſolida ſeu denſa & pura ac plurima extiterit, vitam in lõgiſſimũ tempus producit, & præſertim ſi paucus aſſocietur cibus, cum exigua fiat ipſius reſolutio à calore innato (qua de re qui plurimo cibo & potu ſe ingurgitant cito corruũt) At contra ſi impurius & faculentum tenuiuſque fuerit, facilè à calore excipietur & breui temporis ſpatio abſumetur, in nihilumq; reducetur licet copioſus aſſumatur cibus potuſq; ad inſtar eorũ qui voluptuoſam ducunt vitam; qui etſi lubricam habeãt aluum, commodaque fruãtur valetudine, breuis tamen ſunt vitæ, quia eorum iecur in dies debilitatur ob copiam excrementorũ quæ generant. Quapropter notandum quod ſimilarium ſolidarumq; partiũ triplex eſt humor. Elementaris vnus, Primigenius, & tertius elementarius. Ex primis duobus propria illorum ſubſtantia cõpletur. Tertius aduentitius, & quoquomodo exterius eſt, qui ſiccari, & abſumi poteſt, citra animalis interitum. At reliqui duo nec maiori ex parte reſolui poſſunt quin animal è vita excedat, diſſipata ſpiritus ac caloris materia tanquam propria ſede, quæ ſpiritum continet, ac ſeruat, cum (vt dictum eſt) ſit proprius viuentium humor, & portio quædam ſubſtantiæ noſtræ à principio generationis contracta. Et hinc fit quod ſi aliqua ex parte diſſolutionem patiatur homo haud quaquam ſuperſtes manebit, etiam quod ſpiritus ſubſtantia, & natiuus calor remaneant At ſi contrarium cõtingat, quod. 5. caloris & ſpiritus ſubſtantia diſſipetur, vt in vehementi animi deliquio euenire ſolet, non extinguitur animal dum accidens ſit citra vllam primigenij humoris iacturam, quem alij humidum radicale, alij vitale & ſalutare humidum appellant, quod

ſpiritus

ſpiritus, & caloris (vt diximus) totiuſq; vitæ fundamentum eſt. Cauſa autem cur homo ſeneſcat eſt quoniam id quod conſumitur puriſſimum eſt, id verò quod additur, cùm à parte terrea omnino nequeat ſeparari, non poteſt æquiparari humido quod conſumitur, aliter non eſſet miſtũ ex quatuor elementis. Quare neceſſariò humidum innatum in dies magis terreſtre fit & imperfectum dum quotidie reparatur ab humido miſto. Sed notãdũ quòd per calorem innatum Gal. intelligit eum qui eſt in ſanguine & ſpiritu vt patet 5 de ſimpl. med. c. 9. & 2. de cauſ. ſympt. c. 5. vbi ait, in his qui perterrentur refugit innatus calor ad principium. Verùm 1. Aphor. 15. dicit quod ipſe calor innatus eſt qui cuncta perficit naturæ opera appetendo, conficiendo, agglutinandoque. Et hac de cauſa Auer. vt benè animaduertit Concil. Draconia. 59. 2. collec. c. 7. poſuit duos calores, alterum qui eſt ex elemento in vnoquoque membro, & reliquum qui vocatur innatus, & eius fundamentum eſt in corde, & cum tranſmittitur ad membra vocatur influens, vt ſupra dictum eſt. Vnde innatus ſubiecto eſt idem cum influente, differtq; ſola ratione. Concil. etiam draconia 27. 59. & 111. influentem calorem ex cibis generatum, & concoctionibus membrorum maximè in corde poſuit, præter Gal. ſententiã. Sed circa hoc dubitatur an humidum innatũ conſumetur à calore innato. Reſpondet Gal. 1. de ſan. tuen. c. 2. quod ſic. Verba eius iuxta initium ſubiungere libet: ſunt autem hæc. Ergo ſtatim in generationis initio coniectum copioſius elementum oportuit, quod ſiccandi vim habẽt. Eſt verò id natura maximè ignis, ſed tamen & terra: eſt enim ea quoque res ſicca. Verùm plus huius immiſceri principiis non erat, ſi modo hæc humida erant futura. Ignis certè qui minus plus ſit admiſtũ, nec obſtat quicquam, & ſanè admiſtum eſt tãto plane plus in vtroque principio quantum ne terreat, vrat ve & tamen abunde ſiccet. Quippe etiã tantus calor adhibitus agilitatem ad motiones præſtare ſat erat. Ab hoc igitur primùm cogitur, paulatimque concreſcit quod in vtero conceptum eſt, mox ſiccius redditum veluti lineamenta quædam, rudimentaque cuiuſq; membri obtinet. Vlteriùs verò etiam ſicceſcens, nõ modo lineamenta, & rudimẽta, ſed etiam exactam vniuſcuiuſque ſpeciem oſtendit. Iam verò in lucem editum, & magnitudine proficit, & cum ſiccius, tum valentius ſemper efficitur, donec ad ſummum incrementum (ἀκμὴν Græci vocant) ſit peruentum, cum verò & incrementum omne ſiſtitur, oſſibus nimirum ipſis per ſiccitatem non vltra ſequentibus, & ſanguinis, ſpirituſque vaſa ſpiritus ipſius flatu in latum aguntur: cuncta denique membra non ſolum robuſta fiunt, ſed etiãm vires ſuas ſummas obtinent. In eo verò, quod ſequitur, tempore, omnibus iam partibus ſupra iuſtum ſicceſcentibus, non ſolum cuiuſq; officium minus probè adminiſtratur, ſed etiam corpus ipſum macilentius graciliuſque quàm ante redditur. Ergo vltra ſiccatum non macilentius modò, verum etiam rugoſum efficitur. Artus quoque ipſi inualidi atque ad motus ſuos inerti inconſtanteſque redduntur. Affectio hæc in animalibus ſeniũ appellatur, ei quæ in ſtirpibus αὔανσις Græcè dicitur proportione reſpondens. Et enim illa ſtirpis ſenium ſiccitatis exceſſu prouenit. Vna hæc igitur eſt omni genito corpori corruptelę, interituſque neceſſitas. Altera eſt, quæ etiam in animalibus præcipuè cernitur totius ſubſtantiæ fluor, quem inſitus calor excitat (eo modo quo ſupra declaratum eſt) Hæc itaq; incommoda nullũ quod genitum ſit corpus effugere poteſt, reliqua quæ ſequuntur prouidentia, conſilioque certe poteſt. Hæc Gal. In quibus humidi primi conſumptione ab innato calore fieri declarauit. Alibi verò cõtinentem nos aërem eidem calori addidit, dum dicit, quia corpora humana ab ipſo calore innato, & calore aëris nos exterius ambientis diſſolutionem continuam patiuntur ideo neceſſaria fuit ciborum ac potuum adminiſtratio. Euiſdem ſentẽtiæ fuit Princeps 1. p. doc. 3. c. 3. Præterea ſciendum eſt quod caliditas poſt tempus conſiſtendi minui incipit propterea quod aër circundans materiam eius quæ eſt humida exſiccat. Calor quoque innatus qui eſt intus ad hoc adiuuat, & labor proueniens ex motibus corporeis & animalibus qui neceſſarij ſunt in vita, & defectus naturæ ad reſtituendum illi ſemper: Omnes enim virtutes corporeæ sũt finitæ, quæ operatio earum non poteſt eſſe perpetua. Ex quibus verbis luce clarius eſt, Principem velle aërem eſſe cam immo principalem exſiccandi corpora noſtra; calorem autem naturalem quaſi per conſequentiam. Eſt autem ratio ex Auicenna clara; nihil agit in ſeipſum, igitur cùm calor naturalis ſit in ipſo humido, non aget corrumpendo illud. Item calor noſter eſt calor non igneus ſed cæleſtis. Vnde Gal. 11. art. cur. c. 8. calor naturalis conſeruat corpora, ſed præter naturalis corrumpit & depaſcitur carnes, & pinguedinem. Et licèt Galen. videatur aliter cenſere lib. de vſ. reſpir. vbi vult calorem noſtrũ eſſe igneum, ſumpta ſimilitudine quod non ſecus ac in fornacis ignis trãſpiratione prohibita extinguatur. Non ob id tamen concedendum, etiam quòd ſi calor animalis eſſet igneus debeat agere in ſubiectam materiã, cum ſit ſub forma miſti, tum quia elementa (vt ſuperius demonſtratum eſt) ſunt in potentia in miſto, & ideo non poſſunt concurrere vt agentia ad corruptionem tum quia Auerr. 2. collec. diſp. 4. vult quod cauſa corruptionis ſit materia, & non dicit quod ſit forma elementi. Verùm cum nobis propoſitum ſit omnes effugere diſputationes, ſat erit Ariſt. mentem proponere, qui lib. de long & breu. vit. cap. 1. vult quod agant in ſe inuicem contraria, dicens: Si igitur quando actiuum, & patiens ſimul ſunt, ſemper alterum agit, alterum patitur, fieri non poteſt quin fiat mutatio. Vult igitur quod omnis oppoſitio ſeu interior ſeu exterior corruptionem pariat. Præterea corpus fœtus dum eſt in vtero perpetuò exſiccatur & ibi non ab aëre ſed à calore proprio, igitur & extra. Oſſa etiam ſenum & chartilagines, cùm inciduntur, inueniuntur ſicca, igitur humidum radicale

in eis conſumptum eſt. Quare pro conciliatione authorum dicendum, quòd calor in ſanguine, vt eſt in corde, innatum vocat Ariſt. in de long. & breu. vit. cap. t. qui in membris, eſt à temperatura, qui verò in illa influitur, à corde influentem. Calor membris proprius non exſiccat ratione motus; Nam calor ille eſt refractus & continetur à forma meſti; ſed nec calor innatus proprie agit in humidum niſi ratione motus ſicut & influens. Hic autem motus fit vel iuuatur ab aëre, Ideo aër erit cauſa potiſſima conſumendi humidum. Quare non parùm confert habitare in regione calida, & humida ad vitæ longitudinem, vt circa mare. Galen. autem conſiderans eundem calorem, vt includit omnia ſibi neceſſaria motum ſiquidem & aërem, ideo dixit ipſum conſumere humidum membrorum & ita nihil agit in ſe ipſum niſi per accidens. Philoſ. tamen vult quod antequam cor ad tantam ſiccitatem perueniat, vt cogatur calor estingui, quod priùs pulmo ſiccceſcat, & ſic motus reſrigerationis impediatur: Nam ſi rectè contemplemur originem noſtram, inueniemus vitalem calorem vna cum humido primogenio à ſemine, carnoſam verò ſubſtantiam à ſangoine materno deriuari permanet verò humidum hoc primigenium in ſubſtantia ſolida donec annorum ætatiſque decurſu iacturam acceperit, nec reſtaurari poſſit, quod clare oſtendit Gal. lib. med. cap. 59. Ipſæ ſolidæ corporis partes, quæ verè ſolidæ ſunt atque primæ nullo modo poſſunt effiei humidiores, & ſatis eſt, ſi quis eas celerius exſiccari prohibeat. Intercepta autem in ipſis ſpatia hoc vel illo humido complere poſſibile eſt. In 7. etiam art.cur. cap.6. Triplex cum ſit exſiccatio, harum vna eſt, cùm humidum quod in omnibus animalibus partibus conſumitur: proxima cùm adeps, & caro ipſa colliquatur, & esſiccatur; quæ etſi difficillimæ ſint curationis, & non niſi nutrimento reſtaurari poſſint, reparationem tamen admittunt: Vltima quæ inſanabilis eſt, & ei quæ in ſenio fit proportione reſpondet, cùm ſolida ſimilium partium ſubſtantia reddita eſt ſiccior. Ideo vitæ longitudo in hoc conſiſtit ne ſiccitas hæc eſt quæ ineuitabilis eſt, humidum celeriter abſumat. Cauſa igitur breuitatis vitæ erit paſſio caloris, qui cùm maior fuerit in animalibus, quia non ſunt ſine motu qui iuuatur ab aëre, ideo neceſſariò celeriùs ſiccitas aduenier; quæ dum agit in primum illud corporis temperamentum, quod à prima ſtatim origine ex elementorum, & caloris diuini perfuſione contractum eſt, membra ſenſim exſiccat, alia citiùs, alia tardiùs pro diuerſo partium ſimilarium temperamento, quod à ſpirituum ac calidi innati copia, & ſubſtantia diuerſa profectum eſt. Os enim cùm frigidius ac aridius ſit neruo, neruus verò frigidior carne velut & membrana, ideo fatendum eſt ſpiritum in oſſe inſtructum diſtare ab ab eo qui in neruo, & carne ineſt: ſic & humidum primigenium, & ipſam calidi innati ſubſtantiam. Si etenim partium functiones & præſertim earum quæ corporis principarum obtinent, vt iecori, cordis, & cerebri contemplemur, eas vtique diuerſas reperiemus. Hæc enim tum natura, tum ſpiritu præpotente admodum valent, non modò vt ſeipſis gubernandis ſtudeant, verùm in totum corpus diſtribuant, vt functiones omnes edere poſſint. Præter enim innatos ſpiritus qui in vnaquaq; corporis particula fixi ſunt, tres alios inſuper principales errantes, influenteſque natura fabricauit; Vnus naturalis è iecore qui per venas in intima corporis diffuſus eſt, Alter vitalis, quem cor continuò per arterias emittit. Tertius animalis in ventriculis cerebri contentus, & per neruos permeans ſenſum, motumque largitur. Hinc tres inſurgunt principales facultates, Naturalis, Vitalis, & Animalis, quæ vniuerſum animal gubernant per influentem ſpiritum. Ex puriori namque atq; magis aërea portione alimenti gignitur ſubſtantia, quæ per coctionem in tenuiorem corporis ſubſtantiam tranſit, quæ ſpeciem quandam vaporis præbet, & hæc à ſpiritu iecori ingenito vim accipiens, ſpiritus fit naturalis, tantò præſtantior reliquo ſanguine, quantò iecoris vis validior, atque præſtantior fuerit. Qui ſpiritus cum ſanguine per cauam venam dum in cor inuehitur, ac diligenter ibi elaboratus, attenuatuſque in aëris prope ſpeciem mutatus, vim caloris vitalis acquirit, qui per arterias toti corpori diffuſus vitalem ſpiritum profert, eundemque conſeruat, cuius portio per ceruicis arterias in cerebrum rapitur, atque in eius ventriculos confertur, ibique à vi ſpiritus qui cerebro ingenitus eſt, conuerſus animalis fit ſpiritus qui & ſenſum (vt dictum eſt) & motum, ac cæteras denique functiones animales edit, atque perficit, authore Gal. 6. de vſu part. c. 17. qui ibi aſſerit hunc ſpiritum animalem eſſe exhalationem quandam benigni ſanguinis, ex quo & tranſpiratione nutritur, ac cuſtoditur. Erit igitur ſpiritus in iecore natus alimentum ferè & tanquã materia ſpiritus tum vitalis, tum animalis; qui cum natura ſeu eſſentia permanentes non eſſent, aliquo ideo indiguerunt principio. Sola igitur tenuitate ſpiritus ii differre videntur, cum naturalis vaporem æmuletur, ſiue vaporoſus ſit vitalis aëreus, animalis verò æthereus, qui omnium functionum ſunt opifices. Cùm igitur corpus noſtrum (vt diximus) perpetuo exſiccetur, ſi cõtingat quod exſiccatio acerrima in membris reddatur, dum omnia vorans, humoris primigenij ſubſtantiam diſſipat, & ſic ſui exitium molitur proprio exhauſto pabulo. Quare calor non per ſe & ex inſtituto agit in ſe ipſum, verùm ex accidenti ſui interitus eſt cauſa, quia ſemper de propria calidi innati ſubſtantia aliqua fit deperditio, & ei quod euanuit ſimilem, atque priſtinam inſtaurationem reficere eſt impoſſibile, quod & probatur. Nam cùm triplex ſit humidi conſumptio, quæ illius eſt, quo ſolida animalis membra conſtituuntur, irreparabilis eſt; cætera verò quæ vel pinguedinem vel humidum in poris contentum conſumptum habent, etſi ægrè, ſanabiles tamen ſunt. Nam ſi membra verè

poſſent

poſſent humectari, nihil eſt quod illa quin ad iuuentutem retrocederet, prohibere poſſit. Vt igitur dictarum partium virtus in proprio temperamento cuſtodiatur, neceſſarium eſt vt ſimilia exbibeantur, & contraria ſubtrahantur. Virtutis etenim ſubſtantia cùm in tribus iam enumeraris, ſpiritu ſcilicet carnoſa ſpecie, ac ſolidis ipſis contineatur, ſi eam cuſtodire velimus, ex his quæ ſimilia ſunt, moliri cuique ſuam cuſtodiam conuenit, vt propria cuiuſque menſura quoad fieri poteſt ſeruetur, Et ſic peculiare Medici munus erit, vt quæ portio ſubſtantiæ defluxerit, eam ſimilibus reſarcire conetur, quod verò alteratum fuerit, in debitam temperiem per contrariam alterationem vindicet.

CAPVT IX.

De Animi facultatibus.

QVoniam dum refraguntur Elementa, miſcentur ad tenuiſſimas partes, inde perfecta facta miſtione, æqualitas quædam atque coniunctio ſequitur ex qua admirabiles illæ facultates proueniunt quæ à multitudine prouenire nequeunt: quoniam ex temperamento naſcitur facultas & ex facultate actio. Et quamvis vulgata iam ſit propoſitio illa, Quod ab æqualibus actio non fiat, debet tamen ea intelligi de his ſolum quæ manent, vt mouens & motum, & pondus, & medium, non de qualitatibus quæ agendo etiam generant ſibi ſimile. Nam in his non poteſt dari æquale præſertim quod vnum ſemper eſt per ſe velut frigidum, aliud ex alio, velut calidum: Nam in elementis, & quæ ab eis ſunt niſi inuentur à Sole aut igne aut motu, calor per ſe extinguitur. Et quoniam in homine conſpicimus quandam actionum promptitudinem atque habilitatem, quæ propria eſt corporis functio quæ actiones per ſe non ſubſiſtunt, ſed in genere accidentium, (velut & quiuis motus) conſiſtunt. Ideo ſtatuenda eſt cauſa quædam ſtabilis, qua præſente vita, actioque omnis perficiatur, eadem verò ab eunte pereat atque diſſipetur. Huius verò eſſentia cum ſenſibus naturis ſit imperceptibilis, nequeantque eam aliter cognitam habere, niſi ex effectibus, qui conſpicui ſunt ſenſibus, ob id animam illam Priſci Philoſophi nuncuparunt. Quicunque enim de natura ſcripſerunt, animam aut naturæ authorem eſſe dixerunt, aut ipſam naturam. Interrogantibus ſiquidem quid ſit homo, aut quæ illius natura, animal dicunt vtens ratione, manifeſtum eſt autem quod & animal ab anima dicitur, & ratio ipſa vis quædam ipſius animæ. Videtur igitur nunc animatum dici quod præclaram habet aliquam functionem à ſimplicibus corporibus abiunctam velut, ali creſcere, moueri cognoſcere: Nam generari his etiam conuenit, quæ communi appellatione animata eſſe dicuntur. Et quod ſponte mouetur neceſſe eſt ab incorporea ſubſtantia moueri. Hæc enim anima eſt, nam neque aliquid ſe ipſum mouet, quoniam idem moueret, & moueretur, & eſt ſimplex; & corporeis vinculis ſoluta, omnibus fons & principium mouendi, quia ſe vt dictum eſt mouet, & non à quocunque alio mouetur. Quà potiſſimum ratione cognoſci poteſt, Animam immortalem eſſe, tum etiam quia innumerabilium rerum cognitionem capit memoriámque retinet. Quodque res occultas ab omnique ſenſu, & corpore ſeiunctas inueſtigat. Quo fit vt eius cognitio nobis ſit eo difficilior quo ipſa eſt intimior, & res prorſus diuina penetrans in corpore creato de qua veteres Philoſophi diuerſiſſimas ſcientias pro ſua quiſque ſecta reliquere. Qui tamen omnes in hoc conueniunt quod ponunt eam immortalem eſſe, & principium omnium operationum, quas in nobis conſpicimus, & præſertim earum quæ à materia non pendent. Ea propter ex Philoſophorum ac ſapientum optimorumque viſorum monumentis colligitur quod principales ſectæ. Academici, Stoici, atque Peripatetici Id exiſtimarunt ac prodiderunt atque inter hos magis Plato, Speuſippus, Xenocrates, Plotinuſque, necnon & Stoici, Tenon, & alij authores huius phraſis non inelegantes; qui omnes eam poſt obitum ſupereſſe volunt, immo & eſſe immortalem. Præter illos qui tenent quod illud quod format ſit vis materiæ ſeminis, quod eſt abſurdiſſimum; quia ſequeretur quod aliquid ſe ipſum perficeret. Præterea ſequeretur quod in quouis viuente eſſet immortalis, quod eſſe non poteſt: cùm vis illa eum toto corpore confundatur, & perit ad corporis perniciem. Exiſtimant igitur Stoici, poſtquam aliquot annis vagata fuerit adiungi animæ cuidam, atque vt pars aquæ cum tota permiſceri. Id agunt vt ſpectris quibuſdam ſatisfaciant, Alij redire in corpora rurſum. Ita multas ac fabuloſas de anima habent opiniones. In hoc tamen concordant quod parum mihi non videtur eam eſſe immortalem, addentes nonnulli Æterna cum ſint elementa, quia etſi partes corrumpantur, totum ſucceſſione manet, velut de hominibus, At cum par ſit nobiliora ſupereſſe, ergo mortuo homine cum nullum elementum, nulla pars quæ ſubſtantia ſit, pereat; ſed omnia ad ſuum fontem redeant, quis dubitare poteſt de Anima ipſa, quæ longè nobilior eſt quouis elemento. Præterea addunt illud in medium Plotini morientis, Annitor vt quod eſt in me ſempiternum ei quod eſt in toto coniungam. Quinimo Hippocr. in 1. de dicta pag. 3. De hoc inquit, Equidem nullum omnino corpus perit, neque fit quod prius non erat. Verùm permiſta & diſereta permutantur Homines autem putant hoc quidem ex Orco in lucem auctum generari, Illud verò ex luce in orcum imminutum perire ac corrumpi. Oculis autem magis eredere oportet, quam opinionibus. Inde paulo poſt; Generari & interire, vt miſceri, ac ſeparari idem ſunt in-

tet ſe: velut ſydera oriuntur, & occidunt, atque iterum ad Ortum tedeunt: ita & in animalibus. Iu lib. etiam de carnibus in priucipio ponit calidum ſempiteinum quod omnia intelligit. Et hac tatione uon admittitur Auimam eſſe incorpoream, & immortalem velut & aquam & aërem, quoniam vnumquodque horum diſſoluto homine non ſeorſum manet ſed adiungitur toti, & in illo coufunditur ac diſſipatur, nam ob mentem ſeparata eſt. Cùm enim mens prorſus ſit ſeparata à corpore non poteſt confundi, quia eſt hoc vnum, anima autem vehiculum habet ratiooem, & omnino quantitatis eſt expers. Igitur eſt ante corpus & cauſa illius, & virtus extra mateiiam, quaee immortalis, incorporea, & ſapientiſſima. Et quamuis hæc omnia à Peripateticis referanıur in vim ſolis, allucinantur tamen, quia ſi vi anımæ ſolis, igitur anima ſolis eſt plurium ſpecierum, quia operatio oſtendit formam; operationes diuerſorum animalium diuerſæ, igitur, & fotmæ. Et hoc vt euitent, dicunı Animam non eſſe formam cotporis, ſed aſtare illi, vt nautam naui, illi igitur aſſiſtit, & non eſt in corpore quod fotmat, ſed cùm duo ſint parentes, & duo ſemina, quomodo fabricabunt vnum; cùm ſemen fœmineum vim vllam, habeat niſi quatenus dirigitur à vi maſculini ſeminis, quoniam ordine illi ſubiicitur. Nec uegandum Solis calorem & Lunæ etiã eſſe inſtrumenta fabricandi animalia, & præparandı illorum materiam; Sol quidem ſanguinea, vt quadrupedia, & aues, Luna autem ſerpentes, exanguia, & piſces. Et ex his manifeſte collıgitur Auimam immortalem eſſe, & fabricare corpus præparando per vim luminis aſtrorum ſeu per ſe, ſeu pet impreſſionem. Immo & Hipp. videtur animam noſtram cenſuiſſe immortalem, dum hæc in libro de carnibus pag. a. ſcripſit. Et videtur ſanè mihi id quod calidum vocamus immortale eſſe, & cuncta intelligere, & videre, & audire, ſcire omnia tum præſentia tum futura. Huius igitur plurima pars cùm turbata eſſeut omnia iu ſupernam circumferentiam ſeceſſit, Et videntur mihi ipſum veteres æthera nominaſſe: Altera pars infirma appellatur terra, frigidum quid, & ſiccum, & multis motionibus obnoxium, Et in hac ſanè multum calidi ineſt: Tertia pars Aëris medium locum occupauit, calidum quid & humidum exiſtens. Quarta verò pars Terræ proximum locum cepit, humidiſſimum quid, ac craſſiſſimum. Cùm igitur cenſeat hominem ex his quatuor conſtare, & animam eſſe calidum illud, haud dubie Animam poſt obitum ſupereſſe, & immortalem eſſe voluit. Idem in primo de Dieta, vbi cenſet nihil corrumpi, ſed ſolum ſeparari aut diſſipari. Liquet Animam iuxta Hippocratem eſſe immortalem nec poſſe corrumpi, uec diſſipari. Quod pulcherrimo argumento videtur demonſtraſſe in lib. de ſeptimeſtri partu pag. 4. hoc modo; Infans in prima die in ſomnis ſapiens eſt. Id eſt cognoſcit & iudicat, & probat hoc; quia in ſomnis dicit, infans ridet, & plorat, ſed dum vigilat, non ridet niſi exacta quadrageſima die, probat hoc; quoniam ante illam diem non ridet etiamſi titilletur, Ergo riſus ille fit ex cognitione, & ſapientia in ſomnis eorum, quæ cognoſcit, non motu corporis, ſed eorum quæ cognouit antequam in corpus infunderetur. Nam plorat à die in vigilia non ridet, quia ploratus contingit ob moleſtiam corporis. Igitur ante cognitionem per ſenſus exteriores, cognoſcit per interiores: Ergo anima noſtra eſt antequam in corpus infundatur; & ſubſtantia quæ cognoſcit omnia, & eſt calidum illud ſempiternum, & immortale omnia ſapiens. Idemque docuit Princeps in libris de Anima, ſed dilucidiùs in Compendin cap. 8. in fine docens primò ſine demonſtratione quod Anima hominis intelligit ex ſola coniunctione cum Deo, & abſque ratione vlla, & vocatur ſpiritus ſanctificatus (ita enim ille vertit) hoc autem contingit ob vehementem amorem diuinum. Subiungit poſtea Princeps eodem in compendio cap 9. aliam rationem qua oſtendit Animam eſſe immortalem hoc modo. Intellectus cùm intelligit aliquid, non intelligit, vt hoc ipſum, quia hoc pertinet ad ſenſum; ſed generaliter, & non vt comprehendit ſingula; tum quia illa ſunt infinita, extenderetur enim ambitus non ſolùm ad præſentia, ſed ad præterita & futura, & illa etiam non ſunt digna vt intelligantur. Igitur intellectus obiectum caret omni diuiſione, & non recipitur niſi in intellectu, quia non eſt forma per ſe ſubſiſtens: ergo non recipitur in aliquo habente magnitudinem, cum vniuerſale non poſſit diuidi niſi in genus, & differentiam, & in hoc etiam ſit neceſſe, vt perueniat ad formam omnino indiuiduam ſcilicet ſupremum genus. Si ergo reciperetur in forma materiaria poſſet diuidi ad diuiſionem ſubiecti. Cùm ergo non recipiatur niſi in anima intelligente, ſeu humana, erit Anima humana ſubſtantia indiuidua, & materia carens; quare immortalis. Et eſt ſubſtantia, aliter oporteret aliam ſubſtantiam inuenire, in qua reciperetur, quæ materia & diuiſione careret & eſſet immortalis tandem quæcunque illa foret. Quòd verò ſit ſubſtantia, quatuor rationibus probatur. Virtus, cuius inſtrumentum eſt corporeum debilitatur ab excellenti obiecto, velut viſus à luce Solis, Auditus à fragore deſcenſus Nili, & ſtrepitu machinarum ignearum bellicarum; ſed intellectus ab vltimo obiecto, quod eſt Deus perficitur: Ergo intellectus inſtrumentum non eſt materiarium, ſequitur autem ex hoc quod intellectus apprehendit per ſe, & non ſit facultas; aliter vteretur inſtrumento, & ita inſtrumentum corrumpitur: igitur non eſt facultas ſed ſubſtantia. Tertio intellectus actiuè operatur, & ſine auxilio corporeo, ergo eſt ſubſtantia, nam tranſmutat ſe ex vna contemplatione in aliam. Quarta ratio eſt, quoniam homo ad quadrageſimum annum nulla virtute corporea augetur ſed tamen augetur intellectu quaſi inciperet, tum enim primùm quaſi ſapere videtur. Igitur intellectus eſt ſubſtantia non facultas corporis, & hoc eſt quia præſupponunt nonnulli, quod non poſſit

Digitized by Google

ſit eſſe intellectus niſi corpus: & boe non; quia non recipetet fotmam indiuiduam: nec facultas corporis;quia diminueretur diminuto robote corporis: nec facultas incorporea;quia non poſſet recipi in cotpore, nec per ſe eſſe:Igitur relinquitur vt ſit ſubſtantia incorporea. Cuius opiniunis fuit Gal. 7. de decret. Hypp. & Plat. cap. 7. Vbi inquit, Animam vel eſſe ſpiritum, aut incorpoream ſubſtātiam, quę vtitur ſpiritu, eamque ptimu iuſtrumento. Idem etiam affirmat in lib. de format. fœt. cap. 6. inprinc. vbi piè loqui videtur, inuiens. Quid ſit quæ format fœtum, reſpondet non poſſe eſſe Naturam, ſeu corporea, ſit ſed Deũ vel Animam. Vnde patet Animam eſſe nobiliorem etiam incorporea ſubſtantia; quare incorpoteam eſſe neceſſe eſt. Nulla enim ſubſtantia corporea poteſt eſſe nobilior incotporea. Et quamvis lib. Quod animi mores ſequan. corpor. temperam. contrarium ſentire videatur cap. 3. & cap. 5. dum dixit. Multas cerno differentias temperaturarũ, facultatum, functionumque corporearũ inter tot corporea cum diligentiſſimè inſpexerim nibil incorporeum, nec quod functio ſit incorporei cerno. Nam omnia quæ apparent, partes ſunt aut corporis, aut partiũ functiones, vtpote motus ille petennis ignei caloris indicium eſt, Nam & flamma ſic mouetur, quàm conſtat animatam non eſſe. Hæc igitur eſt opinio Gal. ad quã inclinauit hoc in loco, quia conſiderauit facultates tamen prove ſunt corporeæ, & inſtrumentales, & ſenſibus conſpicuæ. Ratione igitur conſtat. Animam noſtram immortalem eſſe, atque omnium principium, & cauſam functionum cotporis viuentis, cuius eſt ſpecies. Eiuſdem verò cùm tres ſint principales facultates, ex quibus duæ comparantur; cùm alia ſint viuentia, quæ ſolus Naturæ beneficio viuunt; alia quæ ſentiunt; alia quæ ratione & intelligentia prædita ſunt: Tres quoque iiſdem animæ ſpecies nominibus inſignitæ ſtatnuntur. Naturalis, ſentiens, & intelligens; quibus teſpondent ſtirps, Brutum, Homo in homine autem tres hæ animæ tanquam partes ſpeiaiæ atque connexæ comprehenduntur, quæ in vnam totius & integram ſubſtantiam conſpirant. Intelligens, ſentiens, & Naturalis, vt partes, non autem vt genera; vt Geometricis figuris has partes denotaſſe videtur Ariſt. exemplũ ſumens à Trigono, Tetragono, & Pentagono. Tettagonus enim ſicuti Trigonum poteſtate concludit, & Pentagonus Tetragonũ, atque Trigonum, qui cum ſimplex ſit figura, Trigonus tamen & Tettagonus ei vt partes inſunt poteſtate duntaxat, non re ipſa, ſic animam intelligentem quæ homini ineſt ſentientem, & Naturalem tanquam partes poteſtate duntaxat continere cenſendum eſt. Et ſic patet quænam ſit partium enumeratio, quæ partes etſi inter ſe ſede, inſtrumentis, & ſubſtantia ſint ſeiunctæ, fieri tamen poteſt, cùm ſint in vno eodemque corpore, quod mutua conſpiratione inter ſe connexę ſint, & vna quælibet aliarũ ope conſiſtat. Quocirca facultates magni momenti in homine, Vitalis nempè, & inſitus calor princeps, ſenticus, & mouens, & demum nutriens, alterans, & augens ſingulæ ſuam adeptæ ſunt ſedem; & earum prima Vitalis cor arteriaſque obtinet, per quæ tanquam canales quoſdam innatus, vitaliſque calor in vniuerſum animalis corpus deducitur. Princeps cerebrum tenet, ſpinalem medullam, neruoſque qui inde exoriuntur, ac per quos principes actiones ſenſuſque omnis ac motio voluntaria oboritur, Naturalis ſiue nutriens Iecinori ineſt ac venis per quas ſanctificatio ac nutritio perficitur. Atque hæ & reliquæ partes inſtrumentales ac diſſimulates quatuot facultatibus naturalibus præditæ ſunt Attractrice, Retentrice, Concoctrice, & Exetettice. Quælibet enim pars familiare ſibi alimentũ diſtributum attrahit, retinet, deinde alterat, & idoneum ac ſibi accommodatum, apponit, agglutinat, ac temporis progreſſu aſſimilatur, atque in proprium membri augmentum ac nutrimentum cedit; quod verò alienum eſt excernit, nec vlla eſt corporis pars, quæ omnibus hiſce facultatibus prædita non ſit; quarum cuique ſuum ineſt temperamentum, aliud enim coctioni, aliud aliis debetur. Quarum quatuot facultatum naturalium inſeruientium Gal. meminit lib. de cauſ. morb. cap. 6. & 8. de Med. ſec. loc. cap. 8. & 5. de loc. affect. cap. 7. & 1. de facultatibus naturalib. cap. 12. & multis aliis in locis hoc repetit. Tamen alibi videtur quintum adieciſſe, qua fiat ſeparatio. Quarta enim Aphor. comm. 22. inquit. Siquidem præiræ oportet coctionem, ſubſequi verò diſcretionem, demum euacuationem, ſed & in 1. de natural. facult. cap. 10. & 12. cum docuiſſet concoctionem eſſe in venis ac membris, ſubiicit. Secrettice demum opus eſſe, & in 3. de ſympt. cauſ. cap. 1. & alibi cùm omnium aliam facultatum detrimenta quæ illis accidunt, narraſſet, demum ſubiicit, etiam de his quæ ſeparatrici. Quæ virtus neceſſaria eſt propter tria vt noxium quod cõcoquitur ſegregetur ab vtili quod nutrire poteſt. 2. vt ſeparetur ſuperfluum ab alimento, vt in iecore, 3. vt ſeparentur partes medicamenti, quæ conueniunt calido iecori, & frigido lieni. Verùm virtus hæc quæ ſeparat ſeu quæ diſcernit non eſt alia ab ea, quæ conſequitur ad attractionem ſimilis. Idem eſſet dicendum de facultate appetendi de qua 1. de cauſ. ſympt. cap. 7, quæ licet ſit ſolùm manifeſta, & euidens in ventriculo, in omnibus tamen membris adeſt, vt ibidem colligitur. Et hæc cum Attractrice non eſt eadem, quia attracti, fit per fibras, appetitus ſine fibris. Præterea vna quandoque erit valida, alia prorſus ſnaditus euerſa. Nec ſatisfacit, ſiquis dicat hanc facultatem animalem, & non naturalẽ eſſe, quia Galen. 1. de Cauſ. Sympt. ponit vtrumque appetitum & naturalem, & animalem. Ideo dicendum, quod hæc facultas & functio quia non habet opus per ſe, ſed ſolùm ordinatum in attractionem, ideo non numeratur vt vna ab aliis diſtincta, cæterùm natura non vno, eodemque modo omnes ſuas functiones molitur: à calidu enim & humido probè fit coctio, reliquæ verò functiones perfici non poſſint niſi cum

 motu,

motu,robuſtum idcirco requirunt inſtrumētum,ſed in ſiccitate mediocre, vt probe flectatur, atque ſtringatur, dum munus ſuum obire intendit. Hinc factum eſt quod quatuor facultates naturales ſequuntur quatuor qualitatum temperamentum,& vnaquæque ſuum vt dictum eſt,ipſas verò facultates ſequuntur actiones. Ab actionibus igitur notæ quibus facultates primùm, deinde temperamenta dignoſcuntur, quæ diuerſa ob id eſſe oportet; quia diuerſæ ſunt inter ſe cuiuſque partis actiones. Et hæc eſt ratio, cur vna actio, & interdum plures infirmæ ſunt, reliquæ verò validæ. Et licet vna ſit Animæ ſubſtantia, atque eſſentia, multis enim facultatibus ac viribus ſe demonſtrat, & plura de ſe profert opera tanquam inſtrumenta quibus diuerſos edit effectus. Nam licet facultas vis illa ſit, atque poteſtas, quam Anima tamquam de ſinu ſuo promit, & ad munerum functiones profert eum ſit eidem ingenita, tamen nec eius ſubſtantia nec illius pars exiſtit, immo animæ accidit atque inhæret cum quandoque facultatis pereant integra permanente ac ſuperſtite animæ eſſentia. Quapropter dicendum animam eſſe primariam cauſam. Facultates eſſe adiuuantes cauſas, quæ facultates ſunt tanquam inſtrumenta quibus vtitur ad omnia, quæcunque obit, ita vt ſint proximæ operum cauſæ, atque ex operibus internoſcantur. Verùm de his facultatibus quam plurima obſeruantur implexa, quibus præclari Philoſophi contendunt vnam tamen vitalis facultatis ſubſtantiam in nobis ſeorſum inſidere, & partim Ariſt. qui ſtatuit naturalem vim omnium primam, cunctorumque viuentium communem, quam nunc Altricem, nunc Vitalem appellat, ita vt vnum ſit, atq; idem vita & nutritio, itemque viuere, & nutriri, neque à naturali diuerſam facultatem vitalem eſſe per eum. Vitalem quoque appellat calorem inſitum cuius beneficio natura omnia concoquit & nutrit vt inde ſit omnium viuentium ortus, eodemque deficiente, ſit omnium interitus, atque ita vim omnem naturalem in corde collocat, quoniam hanc vt omnium primam in vitali eo calore conſtituit, ita & vitalem iure dici contendit, corque eſſe officinam primam & ſummam conficiendi ſanguinem, hincque venas & arterias propagari, & in corpus vniuerſum proferri vt huius caloris ope alimentum conficiatur, atque corpus nutriatur, qui vbi plurimus, & vberrimus extiterit, in omne corpus diffunditur. Vult igitur quod cor ſit fons & origo prima, ac ſedes tum vitalis, tum naturalis facultatis. Sentientem quoque vim in corde intruſam eſſe, multis rationibus comprobare nititur. Omne enim (inquit) Animal, qua animal eſt, viuit, & ſtatim quod animal eſſe incipit tunc idipſum viuere, neque principia hæc ſeiuncta ac diſtincta eſſe, alioquin vt duo principia diuerſa ſic duæ fierent cuiuſcunque animantis animæ, & ſi vna ea qualibet cùm diſſolueretur, ac extingueretur, alterius ope animal viueret, atque conſtaret. Vna ergo, eademque eſt ſubſtantia qua viuit & animal eſt, licet varia diuerſaque ratione atque cogitatione. Et tandem planè conſtat per Ariſt. omnes ſentiendi, cogitatione effingendi, appetendi, mouendique vires è corde duci, externorumque ſenſuum in capite poſitorum originem à corde accipi, omneſque eum mouentes, eum ſentientes neruos ab eo, tanquam à fonte deriuari. Quapropter anima facultatibus his inſtructa, potiſſimum in corde (inquit ipſe) inſedit, ex quo tandem in omne corpus æquabiliter ſe fundit, partibuſque omnibus & ſingulis inhæret. Et ſicuti in toto reuera tota eſt, & in qualibet parte tota eſt poteſtate, ſic in integro reipſa vnica eſſe dicitur, ac poteſtate complures, quia ex ea multæ fieri poſſint ob varias ac diſſimiles, quas edere poteſt functiones, eo quod diuerſas facultates & diſparia partium temperamenta ad illas anima accommodat, quemadmodum vnus artifex qui eſt idem, variis tamen inſtrumentis diuerſa plerumq; opera, & diſſimilia condit, ſic principium vnum eſſe debet, vt 3 de part. animi. cap. 4. Cor autem conſtat eſſe vitæ principium, igitur & ſenſuum & motuum, & præſertim cum prius generetur quam cerebrum vt 2. de gener. animal. cap. 4. videtur etiam ſenſuum magis principium, quoniam ipſum & ſentit, & maximè ſentit (cerebrum autem ſenſus eſt expers. His & ſimilibus nititur. Ariſt. demonſtrare vnicam eſſe cuiuſcunque viuentis vim quæ corpus vniuerſum continet, & eius facultates in cerebro, iecore, atque aliis corporis partibus tantum manifeſtari, ſed in corde initium habere, velut & de reliquis quoque ſentit animalibus functionibus. Quæ tamen nequaquam veritatem habere poſſunt, cum planè conſtet, atque omnes etiam concedunt, & ſcriptum reliquit Gal 5. de plac. Hipp. & Plat. cap. 7. quod ſicuti tres ſunt viuentis animæ partes, ſubſtantiis, facultatibuſque non modo differentes, verùm, & ſedibus corporis. Ita hæc tria quoque erunt principia quæ corpus noſtrum regunt, ſedibus diſtincta Quorum vnum in capite, cuius munus per ſe eſt vt imaginationem & cogitationem memoriam & intellectionem efficiat. Per aliud verò vt ſentientibus animalis membris ſenſus, iis autem quæ per appetitionem mouentur, motus originem præſtet. Alterum in corde, cuius opera ſunt animæ tenor atque ordo, & in his quæ ratio iuſſerit, inuicta conſtantia, & in huius perturbationibus fit quaſi feruor quidam inſiti caloris cum anima ſitiente vindictam cupit, & ira dicitur. Et per arterias calorem omnibus membris ſingillatim ſuppeditat, Tertium in iecore ſedem obtinet, quod nutritionem animalibus procurat; cuius propria functio nobis & ſanguineis omnibus eſt procreatio ſanguinis; quæ facultas ſi vehementius moueatur ad appetitum iucundarum rerum, incontinentiam, intemperantiamque parit. Harum verò facultatum ac virtutum prima Rationalis, & præſtantiſſima eſt; aliæ verò duæ irrationales appellantur, Immo quæ virtutes in irrationalibus partibus exiſtunt, habitus quidam tantùm, & potentiæ ſunt. In rationali autem non modò habitus, & potentia, ſed ſcientia

etiam

etiam eſt virtus, cùm hæc ſola animæ pars ſcientiæ ſit capax: reliquæ verò potentias & habitus ſiue bonos, ſiue malos acquirere poſſunt. Et licet Galen. 5. de loc. affect. cap. 1. dicat, quòd facultas cordis maximè ſit principalis, & nobilior quia pereunte eius virtute aliæ pereunt, oppoſitum tamen ſentire videtur 9. art. cur. cap. 10. Quacunque facultate cerebri, ſeu Iecoris, ſeu cordis ſublata, reliquæ tolluntur & corruunt. & nobiliorem facit facultatem cerebri, verum tamen eſt quod ſublata vitali ſtatim homo moritur, & reliquæ facultates pereunt, non ita ſublato motu, aut ſenſu aut nutritione, ſed poteſt aliquot diebus viuere. De nobilitate cerebri operatio eſt nobilior, ſed cordis magis neceſſaria, ſecundùm Galen. qui etſi 7. de decret. Hipp. & Plato. cap. 3. dica, quod vitalis facultas eſt duplex, quæ vitam nobis ſubminiſtrat, & quæ pulſus cauſa eſt, vna tamen eſt pulſus cauſa, quoniam dum pulſum inſtruit, vitam conſeruat. Tres itaque hæc facultates non modo eſſentia, ſed & ſedibus & principatu diſtinctæ, cùm non poſſint in eodem ſolio conſidere, vt ex functionum proprietate & inſtrumentorum ſitu, ac ductuum ortu, & deriuatione vnicuique ſatis in promptu eſſe debet, ita vim & facultatem naturalem in iecore, ſentientem in cerebro, vitalem in corde, quaſi in ſede propria conſtituere oportet, & non omnes vires in corde reponendas eſſe, vt Philoſophi cenſuerunt, qui tenent (vt dictum eſt) ac contendunt cor nobiliſſimum & vitæ fontem eſſe, principium & ſedem animæ omniumque eius facultatum, cerebrum autem, Iecur, & ventriculum, reliquaſque partes illarum eſſe inſtrumenta dumtaxat. & in corde defixas habere radices, corque omnium functionum ac facultatum eſſe originem, omniumque ſubiectorum vires comprehendere, non conſiderantes quod principalia membra ſunt quatuor. vt teſtatur Gal. lib. art. med. cap. 3. cor. Cerebrum, Iecur, & teſtes, immo & in ſex lib. de decr. Hyppoc. & Plat. oſtendit tot eſſe principia. ibi enim eſt principium facultatis vbi ex quo illius inſtrumentum oritur, ſed arteriæ à corde, venæ à Iecore, Nerui à cerebro oriuntur, & hæc ſunt inſtrumenta facultatum vitæ nutriendi & ſentiendi; Igitur illa à quibus oriuntur ſunt principia. Et ſi quis obiiciat, quod omnia à corde conſeruantur per pulſum, qui fit à corde, & ita ab illo pendent, reſpondet Gal. quòd & cor conſeruatur ſpiratione, quæ pendet à cerebro, cùm ſit motus voluntarius. Nec ſufficit aſſerere quod hæc virtus tranſmittatur à corde, & indicium eſt, quod arteriæ magnæ à corde ad cerebrum permeant quæ calorem illum deferunt. Nam in morbo attonito non eſt ſenſus nec motus, & tamen vis arteriarum viget. Et ſi quis dicat quod tunc vis illa non perficiatur in cerebro, ideo non ſentit, reſpondet Gal. quòd illa virtus non eſt virtus cùm non poſſit perficere operationem. Et pari ratione dicere poſſemus quod virtus generandi ſanguinem eſſet in ventriculo, aut generandi chilum in iecore quamvis perficiatur in ventriculo. Verumtamen Ariſt. opinio probabilis eſt nec prorſus contemnenda. Nam ſanguis arteriarum, vel eſt vnus cum ſanguine venarum, & cum conſtet etiam per Gal. arterialem in corde generari igitur ſanguis in corde generabitur, vel diſſident; & tunc vel erunt duo humores aut vnus, ſi duo humores, igitur erunt quinque humores ſcil. ſanguis arterialis, & venalis, flaua bilis, & nigra, ac pituita; quod Hipp. & Gal. repugnat, atque omnibus fermè qui de natura locuti ſunt Relinquitur igitur vt diſtinguantur inter ſe, & vterque ſit ſanguis, vnuſque perfectus, ac dignus nomine propriè ſanguinis, & propter ſe genitus, alius imperfectus & propter reliquum genitus, indignuſque ſanguinis nomine. Videndum eſt igitur diligenter quis horum duorum ſit magis perfectus, an videl. arterialis, vel venalis. Et diceret Ariſt. vt & author libri de Anatomia viuorum pag. 6. Quòd arterialis continet ſpiritus & vitam, & vim pulſandi, fitque ex venali non vt excremento, igitur arterialis ſanguis ſolus meretur dici & appellari ſanguis & erit perfectus, & hic generatur in corde. Igitur cor eſt verè principium ſanguinis, & de hoc ſanguine & his venis propriè ideſt arteriis intellexit Ariſt. non de his quæ non pulſant. Quia Ariſt. ſententia eſt interpretanda eo modo quo ille eam demonſtrat. Neque enim torquet Ariſt. quòd alius ſanguis imperfectus in iecore generetur, nec quòd ſint aliæ venæ quæ ipſum vehant, ſicut neque quod chilus generetur in corde, ſed in ventriculo, nec per arterias, ſed per venas mæſarei deferatur. Nam quæſtio eſt quis ſit verus ſanguis, atque perfectus, & vbi ille generetur. Non de mutationibus, quæ ante illius generationem fiunt, Immo diceret Ariſt. quòd cùm imperfectum & perfectum non in eodem loco generentur quòd ſanguis venarum generari non poſſet in corde. Cor autem, & Pulmo cùm ſint membra ſolum per ſe neceſſaria (immo cor verè ſolùm eſt homo) nutriuntur ſubſtantia veri ſanguinis ideſt arterialis tantum vt teſtatus eſt Gal. 2. Aphor. 26. & 3. de facul. nat. cap. vlt. Lien autem melācholico, ventriculus chilo, & reliqua pars corporis venali ſanguine nutritur. Imò ſecundum Ariſt. venalis nutrit, provt tranſmutatus eſt ab arteriali, & hac ratione natura coniunxit arterias cum venis, ideo nùlla alia videtur poſſe aſſignari cauſa quàm quia venalis ſanguis ſolus nutritioni aptus non erat, atque ideo qui frigido ſunt corde, & in quibus hic calor per febres, aut alios morbos reſoluitur in anaxarcam tranſeunt. Et ſi dicas, cur totus ſanguis in corde tranſmutatus non ſit, dicet Ariſt. quia neceſſe fuiſſet cor longè maius reddere, & totum corpus ob id à debita proportione remouere. Concedamus igitur arterialem ſanguinem nutrire, & eum clarum, & in corde generari, & qui nutrit verè ſanguis eſt. Quare verùm ſanguinem, & perfectum in corde generari cenſuit Ariſt. Imperfectum verò in Iecore. Verùm Gal. 4. de vſu part. cap. 13. apertè declarat quòd ſanguis in iecore ab illius carne generatur, quodque illa ſit primum eius generationis

instru

inſtrumentum. Et licet adſint venæ è iecore in ventriculum pertinentes, in quibus primùm ſanguis gignitur eodem authore 2. de decret. Hipp. & Plat. cap. 8. 4. etiam de vſ. part. cap. 3. tamen iecur poſtquam è venis meſæreis velut à famulis iam præparatum ac quaſi obſcuram, & rudem ſanguinis formam referentem alimentum acceperit poſtremum ei induerit ornatum, ita vt ſanguis ſolum in meſæreis generetur non in aliis venis extra iecur, nec ille perfectus. Perfectus verò ac ruber & exactus in ſolo iecore generatur. Clarè igitur patet ſanguinem non generari in corde, & pari ratione virtutem animalem ex eodem ortum non habere. Nam quis eſt etſi in arte medica quàm leuiter exercitatus, qui non cognoſcat quod concuſſo cerebro ac compreſſo, animans ſenſu, motuque priuetur, & quòd ex cerebri affectione fiant obliuio, ſtultitia, delirium, apoplexia, quibus impediuntur principes actiones ab hiſque liberantur remediis cerebro, & non cordi adhibitis? Igitur à cerebro ortum ducunt immo abſciſſo neruo à parte qua cerebro annectitur, non qua cordi, amittitur ſenſus, & motus. Affecto etiam iecore corpus non rectè nutritur, & atrophia contabeſcit; & remediis iecori deſtinatis ad ſalutem corpus reducitur, & non cordi. Vbi enim actiones plurimum eminent, & apparent, veriſimile eſt facultatem earum effectricem dominari, ſuumque principatum habere. Præterea principalia membra à conformatione, & figura, necnon & à temperamento facultatem recipiunt ſed plus à ſubſtantiæ proprietate, & à temperie, quàm à conformatione procreatur vis illa & facultas, vt teſtatur Galen. ſanguis enim in iecore à ſubſtantiæ potiùs proprietate, & à tempore quàm à conformatione generatur. Ergo iecur eſt principium nutritionis, quia corpus ex ſanguine nutritur. Quòd autem ſanguis (vt dictum eſt) in iecore generetur, ex ſeptem coniecturis colligitur. Prima quia ibi ſunt vaſa quæ ſanguinem purgant, aut propriè, vt veſica fellis, & lien. Secunda quia multa membra ſub peritoneo ex ſanguine venæ portæ nutriuntur, Nam diſſectio oſtendit ad illa ex caua nullum ramum deriuari. Tertia quia ſanguis eſt ſimilis ſubſtantiæ iecoris in colore, & caro iecoris eſt velut ſanguis concretus. Quarta, quia in iecore ſunt venæ tenuiſſimæ inſtar riuulorum fontis, quæ atteſtantur origini illarum, & humoris in eis contenti vt in fontium initiis, videmus; & in corde nihil huiuſmodi apparet. Quinta eſt, quòd caua ibi eſt valde magna. Sexta, quia ibi diuiditur bifariam parte vna deſcendente. Septima quia oſtiola cauæ in corde clauduntur ab intus extra; ergo cor recipit ſanguinem & non tranſmittit: recipit ergo vt tranſmutet in ſanguinem arterialem & ſpiritus, ac vt nutriat pulmones. Non igitur cor erit principium atque principale membrum facultatum omnium licèt ſubminiſtret ſpiritus vitæ cerebro. Tamen circa cor notandum quod ex temperamento (vt ſuperius demonſtratum eſt) vis quædam & facultas enaſcitur, quæ eſt cauſa efficiens in vna quaque particula vt temperamentum. Sic & ingenitam oportet eſſe quandam facultatem, quæ functionum eius ſit opifex Vnde etſi ex corde ſpiritus Vitalis per admirabilem contextum in cerebri ventriculos efferatur, illicque in animalem conuertatur, hæc conuerſio fit ex vi cerebro propria & ei ingenita. Et ſic cerebrum dicetur proprium & principale membrum, non autem inſtrumentum cordis vt Philoſophi putarunt. Allucinatur etiam Princeps qui dum Ariſt. tueri conatur in multa abſurda incidit. Habet enim & ipſe Spiritum omnium vt & facultatum vnam, eandemque ſubſtantiam eſſe, quæ cùm vitalis ſpiritus ſit in corde, portio quæ ad cerebrum & eius ventriculos contendit, temperationem quandam ibi acquirit obeundis animalibus functionibus idoneam, verum ſpiritum hunc nullam nouam adipiſci ſubſtantiam ab ea differentem, quam antea habebat, ſed qualitate tamen mutari, & noua conſtitutione, vt ex vitali ſe accommodet ad functiones animales præparatione quadam obeundas, primam tamen ſubſtantiam quàm in corde habebat, eandem retinet, nec potuit à vi facultatis parti inſitæ nondum ea orbari. Quod etſi probabile videatur, falſum tamen eſt, quia ſi ſpiritus in cerebri ventriculis propriam mutauit temperiem, nonne & ſubſtantiam, & ſpeciem ſimul? Et ſpeciem, nonne & facultatem? aliàs nulla fieret ſpirituum ſpecie diſtinctio, nec vlla humorum ſpecie differentia, ſed ſolo accidente diſtarent quod ſi hoc eſſet verum, ſequeretur quòd ſanguis, lac, ſemen cibi & potus nullam ſubirent in ventriculo, iecore, & venis aliam mutationem niſi in qualitate, & omnium vna eſſet ſubſtantia ac ſpecies, quod abſurdum eſſe patet, ideo vt cerebrum à corde diſtat, ita & eorum ſpiritus ſpecie & ſubſtantia ac facultatibus diſtabunt, & ita vnumquodque ex membris principalibus proprias habebit vires, quarum aliæ ſunt quæ inſeruiunt, Aliæ quæ regunt, & fere dominantur. Inſeruientes ſunt quatuor facultates naturales, quæ trahunt, retinent, concoquunt, & expellunt. Quæ regunt ſunt tres animæ facultates, Vitalis, Naturalis, & Animalis eſſentia, ſede, inſtrumentiſque diſtinctæ (vt iam dictum eſt) quas Ariſt. coniunxit, dubitans ne plures animas cum Platone in corpore vno conſtruere, conatus eſſet; & animæ partem vnam immortalem, caducam alteram inſtitueret. Harum verò trium nobilior ac principalior cenſetur Animalis, cuius functiones ſunt ſentire moueri, ratiocinari, contemplari, ſapienter viuere, quia altioris ſunt gradus quàm viuere ſimpliciter: vitalis verò & prima ſtatuitur in actionum, & vitæ neceſſitate, cùm alias facultates ſuſcitet, atque perficiat, foueat, atque tueatur; ita vt cum eis concurrat dum ſpiritum influit vt eis materiam ſuggerat; alioquin languidæ otiarentur ac perirent. De nobilitate igitur cerebri operatio nobilior eſt, ſed cordis magis neceſſaria. Naturalis verò & altrix ignobiliorem locum tenet, cùm & vilium ſtirpium ſit communis, quamvis & hæc prima ob id ſtatuatur, quia omnium viuentium eſt communis

munis cuius tres ſunt effectrices facultates, Procreatrix, Altrix, & Nutrix. Procreatio, ſeu generatio eſt motio, quæ ad nouam ſubſtantiam perducit, & calor cœleſtis eſt ille qui generationem adiuuat. Vnde 2. de Gen. & corrupt. cap. 10. Incurſus autem obliqui orbis habitus profectionis & reuerſionis auctor eſt, ita enim accidit ſolem modò remotum, modo propinquum exiſtere; cuius aduentu & propinquitate rerum ortum excitat; digreſſu, & longinquitate interitum. Et 2. de Gen. animal. cap. 3. calor in animalibus non igneos ſed proportione reſpondens Elemento ſtellarum. Generationis autem duæ cenſentur partes; Commutatrix, & formatrix, ita vt quælibet pars etiam ſimilaris ſuam habeat ſpeciem, quæ propria quadam commutatione ſubſtantiam extulit: quoniam videmus quod alia compleuit eſſentiam oſſis, alia nerui & ſic vniuſcuiuſque partis ſubſtantiam ſua quædam facultas ingenuit. Altrix quæ adiectum alimentum in propriam ſubſtantiam conuertit, eique aſſimilat, vt diſſipatum, & abſumptum reſarciat: Nutritio enim adiecti alimenti in corporis ſubſtantiam eſt conuerſio, & aſſimilatio. Nutrix verò ſeu augendi facultas circa ſolidas corporis partes agit, & corpus quoquo verſum ſecundum tres dimenſiones profert, Augetque donec integram ſuæ formæ abſolutionem obtineat. Quicquid autem per alimenti appoſitionem & aſſimilationem quotidie fit, id potius, vt quantum effluxit reſtauretur atque priſtinum ſolidarum partium robur conſeruet laxioreſque capacitates impleat. Alimentum enim cùm iam in partem influxit, primùm ei apponitur; deinde agglutinatur adhæreſcitque, demum perfecte aſſimilatur. Quocirca vnicuique corporis parti duplex erunt naturales actiones; Aliæ propriæ, cùm nulla ſit pars quantumvis minima, quæ ſe ipſam non alat, atque conſeruet; Aliæ communes, quæ in gratiam cæterarum partium comparatæ ſunt, veluti quæ in ventriculo, & iecore præter proprias conſiſtunt ad totius corporis commodum, & vtilitatem natæ. Sic æſophago facultas eſt trahendi alimentum, ſic ventriculo, & iecori concoquendi, ſic denique aliis membris condita eſt vis ad publicam vtilitatem. Vt verò facultas hæc naturalis commode exercere vim valeat, villes natura ei indidit, tanquam inſtrumenta quædam, quorum alij ſunt recti, & in longitudinē porrecti, per quos fit attractio; Alij tranſuerſi, & per hos fit expulſio; Alij obliqui, vt facilè retineant. Aliquæ tamen ſunt partes quæ nullo villorum genere indigent, ſed tantummodo vis quædam illis ingenita eſt, vt ſe alere poſſint; veluti ſunt oſſa, cartilagines, & aliæ, quæ cùm duntaxat priuatis commodis operam dent, ob id naturalium facultatum ſpecies omnes ſunt aſſecutæ. Virtutes verò principales, ſeu rectrices & animales facultates quæ animantibus ſolis conuenientes, à quibus nomen ſortitum eſt, in duplici ſunt differentia. Aliæ enim rationis ſunt participes. Aliæ huius ſunt expertes, quæ ſenſuum tantummodo impetu feruntur à quadam vi ſupranaturali, quam ſentiens anima regit ac gubernat; ob cuius ſimplicem operam animalia rerum extra exiſtentium mirabili modo poſſunt ſpecies ac ſimulacra in ſe ſuſcipere abſque vlla reali ſuſceptione corporum illorum quorum apprehendunt ſimulacra, dum cernunt, odorant, audiunt guſtant, tangunt atque tractant, quia etiam mouentur, rerum diſcrimina cognoſcunt, cogitationem fingunt, ſomniant, memorantur. Quæ omnia munera ſunt vnius eiuſdemque eſſentiæ, non tamen ſemper vno, eodemque modo, ob organorum inſtrumentorumque varietatem. Alio enim vtitur animal inſtrumento quo videt, alio quo audit: & ſic nec facultas eſt eadem quæ omnibus quinque ſenſibus exterioribus inſeruit. Facultas enim eſt forma inſtrumenti: nam quocumque ſentimus, id quemadmodum cæterorum corporum vnumquodque ex ſubiecta materia & ſpecie conſtituitur, ſentiendi inſtrumentum tanquam materia eſt; ſenſus tanquam forma, & ratio. Et exteri dicuntur ſenſus, non quod foras promineant, ſed quia externarum rerum cognitionem propriis organis capiant, & hoc habent commune, vt vnuſquiſque ſit poteſtate talis quale idipſum eſt, quod eſt percepturus. Hoc enim extrinſecus poſitum ſenſum impellit ac mouet: quod ſi ſenſus ab ſubiecta re afficiatur, neceſſe eſt tum ſimilitudo, tum diſſimilitudo quædam intercedat. Præterea vt ſubiectas ſibi res cognoſcat, tum rum priuationes, tum exceſſus immoderatos, ſed diuerſa via ac ratione, quamvis nō circa læſionem exceſſus ſuſtinere poſſit, ſicuti propria obiecta quiſque blande impulſus excipit, & ſuam ſenſationem in proprio organo per medium operatur. Quare diſtant ſenſus omnes inter ſe non modo facultatibus & natura, verùm etiam proprio vniuſcuiuſque inſtrumento. Hanc autem ſentientis animæ facultatem externam, in quinque ſenſus diſtributam interna altera inſequitur, cuius ſpecies vim habet diſcernendi communem, (& dicitur ſenſus communis) vim fictricem, & eam quæ meminit & recordatur, quas non tanquam partes habere ſed facultates vnius huius animæ perſpicuum eſt, ſentientis verò ac cognoſcentis animæ propria ſedes in cerebro tanquam in arce reſidet. Quare proprium tum ſentiendi tum cognoſcendi inſtrumentum appellatur, & per neruos in omne corpus diſperſos anima vires ſuas effundit, in cuius cerebri corpore locum habet præſentia eorum omnium quæ per ſenſus externos fuerint apprehenſa. Quæ cum ſit æque communis omnibus exterioribus ſenſibus, ob id communis ſenſus appellatur. Per hunc enim ſubiectam multorum ſenſuum materiam non modo homines, ſed & belluæ quoque internoſcunt. Hanc ob cauſam eius facultas præſtantior ſenſibus particularibus cenſetur, quoniam vim quandam communem habet, quæ varias ſenſuum imagines complectitur; quæque interior facultas, & animæ ſentientis ſubſtantia ſimilia, & diſcrepantia diiudicat, ſimulque cognoſcit, & omnes rerum imagines à ſenſibus externis ante ſe poſitas contemplatur, atque eorundem actiones obſeruat.

obſeruat. Et hie eſt quo nos viſu videre, & auditu audire cognoſcimus, & de omnibus imaginibus certum fert iudieium. Qua de re idem eſſe dicitur eum ſenſibus quinque, & hos omnes tanquam à fonte riuulos deriuari; propter quod ab Ariſt. comparatur centro circuli ad quod tenduut omnes lineæ à ſuperficie circuli protractæ. Sie per neruos recipientes à cerebro ſpiritus ſenſitiuos per quos ſuas exercent in propriis organis operationes, ſenſatorum ſuorum ſimulacra ſinguli ad eundem ſeuſum communem reducunt. Duo itaque huius communis ſenſus erunt officia, ſenſibilia videl. exteriora ſenſibus exteruis diuiſim percepta vna appreheuſione cognoſcere, atque de actibus ipſorum ſenſuum iudieare. dum enim in lacte viſus albedinem cognoſcit, guſtus dulcedinem, tactus ealiditatem, ſie homo iudieat ſe videre, guſtare tangere, & ſie de reliquis ſeuſuum exteriorum actibus quorum impreſſioues, & veſtigia non ſolùm exeipit ſẽſus communis, ſed etiam continet ac conſeruat, etiam quod penitus ſublata ſint recondit, atque ideo ei inhærent, vt res abſtractas cognoſeat, ae percipiat. Poſt hune autem ſenſum communem proxima eſt alia quædam potentia ordinata ad conſeruandas ſpeeies in ſenſu communi à ſenſibus exterioribus reeeptas, quam fictricem facultatem, ſeu Phantaſiam, & imaginationem dieimus, quæ interiorum obiecta ſpectraque apprehendit, & coneipit, atque huius officium eſt, ſpecies abſeedente obiecto, exteriori ſenſu à ſua operatione deſiſtente in ſeſe conſeruare. Eſt enim imaginatiua velut cellarium ſpecierum à ſenſu communioni præſente obiecto ſuſceptarum eontentiuum, atque conſeruatiuum, & bæc propriè efficio nuncupatur, nempe motio facultatis eirca rerum dumtaxat ſimulaera, atque veſtigia, vt ſæpe ſibi fingat multa quę numquam ſub ſenſu venerant, vt bomines volantes, boues alatos, & multi eam formarum Theſaurum appellant, quæ potentia ſiecitate quadam perſicitur & duritie ad benè eonſeruandum. Nam ſicut humidum benè recipit, ita ſiecum bene eonſeruat. Hine fit quòd ea quæ ob humiditatem leuiter eerebro impreſſa ſunt, ſtatim euaneſeunt, quæ verò ſiccitati eoniuncta, tanquam in theſauros recondita ſunt, vt habitus & affectiones inſiſtunt, atque eonſeruantur, hæc autem imaginum conſeruatio memoria eſt, ſiue vis memoratiua quæ theſaurus inteutionum rectè appellari poteſt quæ intentiones ab æſtimatiua ex ſpeciebus in imaginatiua ſeruatis iuxta ſpecierum naturam, & eonditionem eliciũtur. Ouis enim dum audit voeem nati ſui balantis, ex illa vocis ſpeeie intra imaginatiuam ſuſcepta elicit intentiones & exiſtimationem defectus pabuli, mouetur ad præbendum vbera: qui quidem pabuli defectus nullo ſenſu fuit ab oue pereeptus. Quemadmodum igitur imaginatiua eouſeruat ſpecies rerum, & æſtimatiua elieit iuteutiones non ſenſatas, ſie memoria conſeruat eaſdem intentiones ſpecierum. Memoriam autem confirmat tuetur que meditatio, & cogitatio, quæ crebra eſt repetitio Imaginum quatenus aliorum imagines ſunt. Eſt enim memoria rei abſentis per imagines ſpectationem eum cognitioue temporis præteriti repræſentatio, & potentia. Quæ intentiones ab æſtimatiua recipit, & retinet, cuius facultas conſeruandi à eerebro, ſeu ab eius conſtitutione intelligi poteſt qualis quantaque ſit, locumque habet virtus hæc in poſteriori parte cerebri, vnde ex oecipite Phyſionem rectè de memoria eoniieiunt. Qui enim bonum (inquit) oeciput babent, & quaſi tumorem quendam magnum iu occipite, hi plerumque bonam babent memoriam. Et quoniam ſicci eſt benè eonſeruare, oporret hane partem eerebri magis ſiccam eſſe, & aliquantulum duram minuſque bumidam & mollem, quàm ſint partes aliæ eerebri priores & ob id obſeruatur plerumque eos non admodum memoria valere, qùi bonæ ſunt apprebeuſionis propter nimiam eerebri bumiditatem, ob quam eelerrima ſit apprehenſio: qui verò tardè apprehendunt, & plurimum memoria pollent, maioris argumentum eſt ſiccitatis. At qui adeo tardæ ſunt apprehenſionis, vt tanquam hebetes, & obtuſi vix quiequam pereipere ae retinere valeant præ nimia duritie, hi memoria carent. Ex quibus patet ratio eur pueri & ſenes infirmam atq; incõſtantem memoriam habeant; Illis quia imaginum impreſſionem ob nimiam humiditatem ſeruare atque retinere; bis vero, quia admittere atque recipere non poſſint ob defectum bumiditatis ae ealoris naturalis. Ariſt. verò in lib. de memo. & remin. aliam aſſignat eauſam vtriſque; ſenibus inquam & infantibus enmmunem, quòd videlicet in eoutinuo ſint motu; illi quidem propter decrementum, hi verò propter augmẽtum. Verùm eauſa ſuperius aſſiguata potiſſima, ac veritas magis conſona eſſe videtur; quod Ioannes Damaſcenus videtur apertè declarare dicens; ſenes priùs amittunt memoriam, quia frigidior cerebri pars frigiditate prius afficitur: Et ſi ad mediam (inquit) eerebri partem peruenerit detrimentum, fiunt ſtolidi; Vnde adagium, Bis pueti ſenes Haliabb. quoque magnus Gal. interpres huius ſententiæ fuiſſe videtur. Et Gal. etiam in lib. Quod Animi mores ſequan. eorpo. temper. eap. 10. inquit Pituitam in cerebro faeere memoriæ iacturam. vbi abſque dubitatione, & 7. de decret. Hipp. & Plato. eap. 3. Virtutum ſedem, rationiſque vim & ſenſibilium imaginum, eorumque quæ à conſilio & voluntate prodeunt, in toto cerebro locat; atque ſubiungit ſatis eſſe ad probe eurandum noſſe ſedem affectam eſſe cerebrum, atque in eius ventriculis humorem contineri. Quare abſurdum eſſe videtur aſſerere cogitatiuam in parte priore, in poſteriore memoriam exſtare, cùm vtraque totius eſt cerebri, in cuius toto corpore fuſa eſt princeps ſentiendi Anima, licet functiones iuteriores varia ratione atque diſcrimine quodam ex operibus diſcernantur; Nam cerebri ſubſtantia mollis ſiue dura memoriæ ſedes eſt, & iuſtrumentum pro excipiendis ſpectris, vt dictum eſt. Eius verò temperamentum quantitas figura, ſpiritus inſitus

inſer

inſeruiunt facultatibus diſcernendi, cogitandi, atque memorandi. In appetitu autem exulrai cerebrum, interiores ſinus, & capacitates quatenus receptacula ſunt ſpiritus pro inſtrumentis quæ ſenſui & motioni deſtinātur, & ſunt ventriculi cerebri, priores duo ſenſui, medius & poſtremus motioni accommodati. At quoniam facultates foras opus ſuum proferunt, externis indigent adminiculis, quæ à communi illo fonte cerebri deriuantur Viſus etenim. Auditus, & Guſtus foris cùm ſint, neruos habent concauos per quos vis, & facultas influit; ſic & Olfactus qui nerui molles ſunt, & à priore cerebri parte orti; Tactus verò duriores paulò ſunt, quos ſexta cerebri coniugatio ad interiora viſcera, fotaſque ad cutim diffundit, qui nullius motus ſunt auctores. Mouentes verò exquiſitè duri ſunt, qui etſi motum voluntarium non efficiant, tamen vim motus effectricem in muſculos deuehunt; qui muſculi propria ſunt mouendi inſtrumenta, vt 7. & 9. de vſ. part. cap. 14. & 16. eiuſd. cap. 2. Natura dedit partibus indigentibus motu neruos duros, & muſculis munitos, molles autem & ſine muſculis ſenſu indigentibus. Quo in loco intelligit de neruis, qui proprio alicui ſenſui ſunt addicti videndi, audiendi, guſtandi, natura enim reliquis omnibus neruis vtramque vim dedit. Quod Gal. affirmat 1. de ſympto. cauſ. cap 5. vbi inquit: Natura omnibus neruis vtramque facultatem largita eſt, ſentiendi, atque mouendi: ſed cùm mouere quædam ſit actio, ſentire autem ſit paſſio; Ad motum quidem multis ſpiritibus opus eſt, ad ſenſum autem paucis. vnde fit vt facile quidem quis motum amittat, ſenſu manente, ſenſu autem carere muſculum qui moueatur numquam deprehendens. Et ſic patet ſenſiferos neruos bifariam dici, ait Gal. 5. de vſu part. cap. 9. alios quidem qui proprio alicui ſenſui ſunt addicti, & hoc modo non omnes actiui ſunt ſenſiferi; alio modo ſenſu communi tactus atque tunc actiui omnes ſenſiferi ſunt, inde de ſenſiferis omnes ſunt actiui, quo ad facultatem, quia omne quod ſentit mouetur; & verſa vice. Igitur nerui qui ſentiunt, motum habent quoad facultatem, quo ad functionem non: quoniam non mouent niſi qui muſculis inſeruntur ſeu inſerti ſunt. Quæ facultas quoad operationem diſtincta, & non vna eſſe videtur; cùm alia in actione, alia in paſſione conſiſtat; alia eſt cum cogitatione, alia ſine; alia cum muſculo adminiſtratur, alia ſine eo; alia tota eſt corporea; dum alia melior fit, alia poteſt fieri imbecillior. Eſt tamen eadem pluribus modis: t quia in eiſdem ſemper reperitur rebus, & etiam in neruis, & per idem ſeu eadem fit. 5. temperamentum & ſpiritum. Et ſicut lux reflexa cauſa eſt ignis, & recta ſplendoris, & ſunt eadem lux, ita facultas nerui in neruo eſt cauſa ſenſus, & diffuſa per muſculum eſt cauſa motus: nec erunt plus diuerſæ inter ſe, quàm idem radius rectus, & reflexus. Muſculus enim eſt proprium inſtrumentum motus voluntarij, & à neruo propriam recipit functionem mouendi, qui neruus aut in tendonem, aut in os, aut in membranam intruditur. Verùm cùm cerebri corpus ſenſus ſit expers, multò magis quæ in ſpina, ac neruis medulla, quomodo poſſunt vim ſentiendi conferre quam non habent? Et hæc fuit potiſſima cauſa quæ induxit Philoſophum ad credendum quòd nerui à corde, & non à cerebro ortum habeant, quoniam non animaduertit quòd cerebrum non ſimpliciter accipitur, ſed prout triplici conſtat ſubſtantia; dura nempe, & tenui membrana, & cerebro ipſo, & ex tribus his ſubſtantiis neruos oriri. Et ſicut cerebri corpus motu agitatur aſſiduo, nullo tamen tangendi ſenſu præditum, ſic quæ ipſum ambiunt meninges, immobiles per ſe ſunt, quæ, craſſior præſertim at ſenſu exquiſitiſſimo valet. Ideo dicendum cerebrum, vt motus eſt author, ita menenges ſenſus; ſiue vim mouendi à cerebro eſſe, vim ſentiendi à meningibus quam aliis corporis particulis per neruos conferunt. Omnium igitur animalium functionū efficiens cauſa eſt cerebrum ſuis meningibus conueſtitum, inter ſentiendi autem animæ facultates ſumma illa atque ſuprema eſt appetiendi vis, & functio, quæ eſt interior agitatio, & animæ motus: quæ licet à diſcretione, memoria, & effectione diſſideat, eas tamen comitatur, & dicitur appetitus communis & ſentiens in cerebro ſitus, cuius ſeminaria funduntur in teſtes, pudendaque, & os ventriculi, ac alias partes; ſomniūmque in cor coniecit. vnde excandeſcentiæ author, & ſic vnus cupiditatis, & libidinis, alius excādeſcentiæ appetitus qui ſentiens & animalis dicitur. Vnde animantium vniuerſum genus ſentiente hoc appetitu ducitur, non minùs quàm appetitu naturali qui tanquam finis, & veluti Princeps cunctis inſidet non ſolum hominibus & beluis, ſed ſtirpibus etiam & inanimis ineſt, ita vt nihil natura conſtare poſſit quod appetendi facultatem non habeat; qua apprehenſa amare, vel odire; proſequi, aut fugere, & de præſentibus gaudere, vel triſtari valeat. Cuncta enim animantia (licet peramplo diſcrimine) alimentum proliciunt, & proprio quodam motu aguntur concitato naturali appetitu, ita vt vnaquæque corporis particula à venis alimentum quod ſibi familiare eſt, ad ſe rapiat, atque conuertat. Huius vis in iecore conſiſtit, vt ſupra oſtenſum eſt. At humanum genus non ſolùm craſſa iſthæc & corporalia ſenſibus ſubiecta, verùm etiam ſpiritualia & inſenſibilia apprehenſione intellectiua cognoſcere poteſt, & per hanc potentiam ſiue appetitum intellectiuum, & voluntatem homo appetit, vult, & non vult, iudicátque ſecundum intellectum bona vel mala. In homine igitur duplex eſt vis appetitiua. Altera quæ ſenſui coniuncta eſt, & ad ſenſus iudicium mouetur, & appetitus ſenſitiuus dicitur, qui & animantibus brutis etiam, & vbicunque fuerit ſenſus dum ab æſtimatiua mouentur conuenit: Altera verò ſuperior, & intellectui coniuncta, & corpori nullo modo immerſa, per quam homo, id quod intellectus iudicat bonum, amat & proſequitur; quod verò malum, odit & fugit. Atque hæc cùm intellectui iungatur appetitus intellectiuus vocatur, & rationalis

qui mentis, rationiſque conſilio obtemperat, inordinatoſque & importunos refrænat, & hic appetitus libera eſt voluntas hominum quidem familiaris omnium princeps & regina. Quem appetitum animalem concitare quæcunque ſunt vel videntur bona. Erunt igitur appetituum ordines tres, ſicut tres ſunt animæ partes; Naturalis, Animalis, & Rationis particeps: Vnaquæque enim facultas non niſi proprio appetitu ad agendum impellitur, vt & in moralibus patet. In pueris autem manifeſtatur appetitus qui rationis eſt expers; qui dum iracundia æſtuant, & rationis non ſunt compotes, immo & adulti ac prudentes quandoque importuna cupiditate flagrant. At ratio inſurgens diſſuadere conatur & ſic duplex facultas eſſe videtur, vna rationis obtemperans, altera voluptatum amica. At cùm ratio adeo euicta fuerit vt vitiorum blanditiis ac voluptatibus ſuccumbat, vt iratus ſe ipſum obiurgat, & propria voluntate impetus & iratus oppugnet, ita vt tres fiant ſintque in nobis facultates morales; Appetitio nempe rationis particeps voluntas nuncupata quæ prudenter conſtanterque res optat; Quæ verò Rationis eſt expers duplex eſt, vna cupiditas dicta, Alia Ira, & vltio, quæ variis perturbationibus agitantur & patibiles ſunt. Eſt & anima rationalis, quæ cum rationi obtemperet, nulliſque perturbationum fluctibus iactetur, prorſus impatibilis & immutabilis cenſetur: & cum ſit vis incorporea cõditione mentis ſupernæ contineri debet. Eſt etenim mens & intelligentia inter cæteras animæ partes princeps, & regina; qua præditus cùm ſit homo, cæteris animantibus antecellit: per hanc quidem Intelligentiam præclara omnia opera edit, atque res incorporeas ab omni materia ſeiunctas & vniuerſales rerum motiones atque formas cognoſcit. Incorporea namque & ſimplex eſſentia indiuidua eſt intelligentia quæ nullius corporei inſtrumenti opera indiget, alioquin corporis particeps fieret. Quamobrem à ſenſu maximè diſtat, atque impatibilis eſt, & immortalis. Verùm cùm quælibet actio atque cognitio quæ in nobis fit deducta ſit & procedat ab his, quæ ſub ſenſum cadunt, hoc argumento, quòd quæ non ſentiunt nihil diſcere, nihil intelligere poſſent. Ob id ex ſpectris atque imaginibus rerum externarum quæ ſub ſenſum communem continentur, primas & ſimplices intelligendi notiones proficiſci notum eſt, & ſicuti qualitates rerum externarum ſunt materia ſubiecta ſenſuum, itaque imagines illarum interiore ſenſu conceptæ atque ab omni materia expurgatæ intelligentiæ ſubiiciuntur: quæ dum in illas agit, intellectiones elicit, & de illis multas cognoſcit, quæ ſenſum nullo pacto mouere poſſunt: ab imaginibus tamen primum mouetur (quemadmodum ſenſus à rebus externis) & ſecundum rectum ordinem prius eſt rem intellectu percipere, poſterius autem velle vel nolle. Et veluti ſenſus potentia eſt quædam apprehenſiua abſque reali ſuſceptione ipſarum per ſolam ſpecierum receptionem. Ita & intellectus potentia per quam homo ea quæ extra ipſum ſunt, intus apprehendit, non rem ipſam vel eius partem vel vllam corporalem eius qualitatem, ſed tamen ſpeciem rei quam apprehendit intra ſuſcipiendo, & omnia indifferenter apprehendit ad differentiam ſenſuum, qui ſinguli ſpeciem proprij ſui ſenſibilis ſuſcipiunt. Intellectus igitur virtute mirabili intelligie formas ſeparatas, naturas vniuerſales, angelicas mentes, immo & ipſum Deum, & affirmando, & negando; tam in vniuerſalibus quàm in particularibus; tam in abſtracto quàm in concreto, & multipliciter ratiocinando mirabili quodam ordine operatur. In duas autem diuiditur potentias intellectus, in agentem videlicet patientem. Agentis autem proprium eſt, intelligibilium rerum ſpecies efformare atque efficere, vt intellectiones rerum fieri poſſint. Patientis verò eſt in ſe ſuſcipere ſpecies virtute ipſius intellectus agentis efformatas. Quapropter hic materiæ rationem habet, ille verò formæ; quia poteſt efformare in paſſibili tanquam in materia omnium intelligibilium ſpecies vt eas conſeruet, & quaſi pro ſubiecto illis ſubſternitur, & poſſibilis hæc intelligentia ab agente digniori & præſtantiori perficitur; atque his duabus intelligentiis tanquam ex materia & ſpecie fit res vna. Nec multùm refert nouiſſe, an duæ hæ intellectus potentiæ realiter ſint diſtinctæ, an ſolùm diſtinguantur ſecundum diuerſam rationem, videlicet, vt idem numero intellectus dicatur agens quatenus hoc illi competat officium efformare, & efficere ſpeciem intelligibilem, idemque patiens, quia non in alio aliquo ſed in ſeipſo hanc ſpeciem per ſe effectiuam recipiat dummodo intelligatur duplex hoc officium intellectui competere, veluti quod nullam poſſit efformate ſpeciem intelligibilem in poſſibili, quæ non habuerit exordium à ſenſu medio intentionum in phantaſia, ſiue in æſtimatiua exiſtentium ad quas ſe conuertit tanquam ad imagines quaſdam ſibi præſentatas, & ſua virtute abſtrahens ab impuro, & materiali phantaſmate ſpeciem immaterialem eam efformat quæ illi conuenit pro ſua operatione exercenda. Atque habita vnius notitia ex illa aliam format, atque ita conſequenter donec ex notitia intellectuali ſingularium vniuerſalium cognitionem efficiat. Et ſic mediatè omnis notitia intellectiua à ſenſu eſt, ſed non immediate, cum ex paucis rebus poſſit mirabili ſua virtute plurima progignere dum ſubſtantias etiam angelicas apprehendat abſque magnitudine, accidente, mutatione, & motu & abſque omni generatione & corruptione, & paſſibilitate, initio, & fine; & abſque omni tempore & loco, compoſitione, & permixtione, cùm ſolius ſit intellectus (vt dictum eſt) formam à materia, & accidens à ſuo ſubiecto diuidere, atque abſtrahere, adeoque per intellectum homo ſuam excellentiam (quæ in ipſo ab optimo creatore poſita eſt) ſuamque nobilitatem, &

dignita

dignitatem cognoſcit vt ſe ipſum etiam intelligat, ac ſuper ipſnm reflectatur, atque ſuper actum proprium, quod nulla alia inferior potentia facere poteſt. Quaptopter dicimus ens, ad æquatum eſſe obiectum iotellectus; quia per lumen intellectus agentis poſſunt imprimi in poſſibilem intellectũ ſpecies totius quod ſub ente continetur. Ex his itaque duabus naturis tanquam ex marcria & forma mens conſtat incorporea, impatibilis, immortalis, tuta quidem diuinitus nobis adiecta.

CAPVT X.

De Humoribus.

CVm Hipp. in lib. de Nat. homin. declaraſſet quòd elementorum vnio, & commiſtio communis eſt omnibus naturalibus corpotibus, & præſertim ſanguine præditis, ioter quæ eſt homo, ideo in hunc modum ſcripſit de eo. Corpus hominis habet in ſe ſanguinem & pitnitam & bilem tum flauam tum atram, ex quibus natura eiuſdem corporis conſtat: & propterea debet, & valet. Valet maximè (vt ſuperius tetigimus) cùm moderata hæc inter ſe tum facultate tum multitudine & miſta optime fuerint, Dolet cùm aliquid ex his plus vel minus ſeparatum in corpore fuerit, nec benè confuſum exſtiterit. Galeo. quoque poſtquam modum docuerit, quod corpora ex quatuor elementis conſtituuntur, ex quibus plantarum etiam ortus, fructuumque ac ſeminum exiſtir, inquit; Et hæc alimenta præſtanr animalibus, quæ vel herbis, vel arborum fructibus vel ramis, vel radicibus veſcuntur. Atque ipſa hæc animalia hominibus nutrimento ſunt, ex quibus quidem cibis ſanguis in ipſis gignitur & pituita, & geminæ biles, ſed ſanguis plurimus, Vnde ſolus ex omnibus in vetis apparet, alia pauciora creantur, atque hic ſanguis eſt noſtræ generationis quaſi materia, qui ex quatuor quidem humoribus conſtat, à dominio tamen ita appellatur. Hinc patet corpus noſtrum ex quatuor his humoribus conſtate; qui ex cibis quibus veſcimut, genetantur. Et quamvis Gal. aſſerat 2. de element. cap. 2. Quod quæſtio an corpus nutriatur ex omnibus humoribus, ſit difficilia, nihilominus probabilior eſt quàm ſua contraria. Secundo etiam de facult. natur. cap. vltimo dicit quòd lien trahit partem craſſam, & veſica flaua omnia, At membra ſingula trahunt nutritionis cauſa, igitur talia membra ex his humoribus nutriuntur. Nutriuntur enim vtili miſto excrementitio. Sed difficultas eſt de chylo ex quo nutritur ventriculus. 3. de facult. nat. cap. 13. Tamen dicendum quod chylus ille priùs in ſanguinem tranſmutator. Et pari ratione de chyſti fellia, de quo infra. Hipp. quoque 3. de nat. hum. textus 18. vulr quòd corpus humanum generetur ex qoatuor humoribus, igitur ex eiſdem etiam nutrietur. Verùm non ex quibuſlibet generatur, ſed tamen modò ex his qui ſunt partes ſanguinis & non excrementis; & ita lien generabitur ex ſanguine atro non excremento. Atque ſic nutritur ex excremento ratione ſanguinis excrementitij conuincti. Antequam enim perueniat ad lienem eſt ſanguis excrementitius non excrementum. Patet igitur membra à ſolo ſanguine puro, vel cum ſuis partibus generari ac nutriri, nam humores qui ſecundum naturam in ſanguine ſunt dulces, vt non liceat bilem guſtu aut melancholiam à ſanguine ſecernere. Igitur ſi dulciſſimum nutrit, & totus ſanguis dulciſſimus eſt, igitur ſanguis totus nutrit. ſanguis verò duo habet ſignificata, ſecundo in ſextum de morb. vulg. cum 39. Velut quartus humor quem vix in animalium corporibus reperire licet, vel vt aggregatum ex omnibur. Poteſt igitur humor multipliciter conſiderari. Et primo ac principaliter dicitur de ſanguine arteriali, ſecundò de omni puro ſangoine arteriali & venali, Tertiò de excrementitio qui eſt in venis, quartò de excremento vtili vt de Melancholia quæ deligatur ad lienem nutritionis cauſa. Vltimò de excremento inutili, hi omnes ſunt naturales. Dicitur & ſimpliciter de prætetnaturali, cum eſt ſuperaſſatus, aut crudus, & hic poteſt eſſe cum ſanitate, Demum de humore corrupto & per putredinem facto. Humores prætetea non differunt ſpecie, nec membra, vt primò de Anima habetur. Nec humores fortuito ſunt in ſanguine, verùm neceſſatij, & illi in quos reſoluitur ſanguis per putredinem non ſunt eiuſdem naturæ cum his, quibus nutrimur & ſic putus humor & ſuccus mediocris erit animantis alimentum quod in omnes partes diſtribuitur. Adſunt propterea & ſicci tertiæ concoctionis, nutritioni accommodati qui ſecundatij appellantur; atque hi primum in exilibus partium venis ex.ſtunt, & tanquam res in partes influunt, eiſque apponuntur, dein affiguntur, & tandem in ſubſtantiam conuertuntur dum eiſdem aſſimilantur. Horum ſuperuacanea ſunt vapores qui per inſenſibilia cutis ſpiracula exhalantur, & qui in ſordium ſpeciem cuti extrinſecus adhæreſcunt, Et ſudores ſeroſi humoris teliquiæ, qui ſponte & naturaliter erumpunt. Sunt & pili, & vngues ſolidarum partium excrementa. Eſt & bilis tertium excrementum quæ io fellis veſiſiculam reconditur ex tenuiſſima, calidiſſimaque chyli portione, excrementum omnino ſuperuacaneum, nec alendo corpori acrõmodatũ. Sed difficultaa eſt de pituita, quam generari ex frigidiore iecinore & venarum anguſtia aſſerit Gal. lib. Art. Med. cap. 38. & Princeps io prima part. doct. cap. 2. cùm dixit, Illud quod coctionem ſubterfugit eſt pituita. Verùm Gal. met in lib. de atra bile cap. 8. inquit, Declaratum eſt pituitoſum humorem ex pituitoſis cibis in prima ventriculi concoctione generari vti bilioſum, & melancholicum in iecinere. Idem etiam

etiam concedit 5. de Vſ. par. cap. 4. & alibi, Addeos etiam illam in inteſtinis non ſolùm in ventriculo generari. Ventriculus enim cùm cibos aſſumpſerit, antequam diſtribuat, concoquit; veſciturque eorum optima parte, quæ ſanguinis formulam ex propriis vaſis acquiſiuerit, vt teſtatur Gal. 4. de vſ. par. cap. 19. demum emittit in inteſtina. Igitur ſi nutritur ventriculus interiore parte à cibo, & non niſi ab humore, igitur ventriculus humorem generat, & non niſi pituitam. Verùm vt omnes euitemus difficultates, dicamus ex mente Gal. quòd duplex eſt pituita ſiue duas habet formas ſicut & bilis. Altera, prout eſt humor extra venas,& generatus in ventriculo, & nutrit eum, ſicut nigra bilis ſplenem, & flaua ſuam veſicam, & ſic trium humorum tria ſunt vaſa, & ventriculus erit conceptaculum, & lacuna pituitæ, Aliud genus pituitæ eſt humor perfectus & à Gal. appellatur ſanguis pituitoſus. Et ita humores actu eſſent quatuor in toto corpore & in ſanguine potentia, ſicut elementa in mundo actu ſunt, & in miſto potentia. Sanguis enim totus dulcis eſt (vt iam dictum eſt) in corporibus ſanis, qui tamen ſi amara bile, & ſyncera perfunderetur, vtique eius ſapore inficeretur, quemadmodum contingeret ſi tantillum fellis in lactis copia iniiceretur Humores etiam in ſanguine à cauſis præter naturam manifeſtantur; à quibus multæ ſortiuntur differentiæ: & hinc fit quòd cùm corrumpitur ſanguis, quod ſubtile eſt, tum aqueum cum bile conſentit permiſtone facta: pituita etiam & portio ſanguinis craſſior cum melancholia. Patet itaque quatuor humores qui in ſanorum ſanguine continentur ſynceros, & puros non eſſe nec eorum naturam exprimere, ſed tamen potentia & à cauſis præter naturam manifeſtari. Vna igitur cum ſanguine cæteri humores naturales & nutritioni accommodati progignuntur, nam chylum ope venarum meſæmterij præparatum & rudi quadam ſanguinis forma adumbratum iecur accipit. Hunc per eam moram & contagionem propria ſubſtantia effectrice ornat, ac in veram & perfectam ſanguinis ſpeciem exprimit dum in propriam naturam commutare ſibique prorſus aſſimilare initur, primùm quidem craſſiorem reddit & colore subrum: & cùm ad quandam mediocritatem acceſſit, tunc verus ſanguis appellatur; qui non modò caloris beneficiu, ſed iecinoris ingenita quadam proprietate completur, veluti & reliquis corporis partibus in quibus & lac & ſemen & cæteri humores per concoctionem gignuntur. Eſt autem concoctio per Ariſt. perfectio à naturali, & proprio calore ex oppoſitis paſſiuis quod Alex. in 3. natural. quæſt. q. 14. ſic explicat: quòd ſit perfectio acquiſita in paſſiuis oppoſitis à calore proprio: nam hanc diuiſit poſtmodum ratione finium. Quædam enim nutritionis cauſa eſt, quædam euictionis, vt in tuberculis ac excrementis. Non igitur omnis coctio nutritionis cauſa, neque aſſimilans, quamvis omnis coctio eodem modo in paſſiuis fiat & ab eodem calore: diſſident tamen ſolùm ratione finis. Quod & Auerr. 7. Collec. Concoctionem nociuui eſſe ad expulſionem non ad nutritionem tanquam ad finem: formam verò eſſe facilitatem expulſiunis,& non aſſimilationem membris attenuendo craſſa, inſpiſſando tenuia, diuidendo quæ tenacia ſunt: & hæc operatio dicitur maturatio ſeu præparatio. Natura namque agit ad finem proprium, ſed proprius finis noxij humoris qui emendari non poteſt, eſt expulſio, erit itaque coctio morbi maturatio quædam eorum quæ ſunt præter naturam. Idem Gal. ſuper primum. Epid. comm. 44. Cùm enim dixiſſet Hipp. maturationes excrementorum vndique tempeſtiuæ aut bonæ & decretorij obſceſſus ſunt conſiderandi Gal. itaque declarans inquit, Coctio quæſtam eſt, eorum, quæ præter naturam, morbi maturatio. Subſequuntur autem, Hæc autem concoctio in coquentis ſubſtansiam deductio quædam eſt eius quod concoquitur. Ergo vbi corpus bene habet, cumque ei quod concoquitur, naturæ intercedit familiaritas cum concoquente, mutatio fit totius concoquendæ materiæ, aut maximè eius partia, minimúmque ſuper eſt ſemicoctum. At verò cùm propter naturam affecta fuerint, quòd accidit cùm à natura immutatis aliena fuerint, quod aſſimilatur paucum eſt, excrementum verò ſemicoctum multum, & vt in ſanis corporibus excrementa, ſic etiam in ægris concoctionem indicabunt. Quæ te liquido apparet iuuantis humoris & nocentis vnam eſſe concoctionem à natura intentam, non ſolùm ratione caloris agentis, ſed finis, qui eſt nutritio, & forma quæ inducitur, eſtque aſſimilatio: nam ſemper natura intendit aſſimilare vnumquodque naturæ membri; & antequam humor ſyncerus euadat, natura operatur in eum per ſe, per accidens autem in partem quæ concoctioni veræ rebellis eſt. Et hæc eſt cauſa, quod in tertianis, & quartanis in initio acceſſionis apparent ſpontaneæ expurgationes; quia humor ille iam eſt ſeparatur. Calor igitur agit in humorem corruptum ſed non per ſe, verùm vt agat in vtilem; & ſi non adſit, non agit, nec fit concoctio, ſed putredo. Iecur igitur cùm ſanguinem generauerit, portiunem eius ſibi familiarem adiungit, agglutinat, & aſſimilat, ac perfecta nutritione illam in propriam naturam conuertit; reliqua verò ſanguinis pars redundans in cauam venam prolabitur, in totumque corpus diſtribuitur. Dum verò ſanguinis formam alimentum nanciſcitur, reliqui humores pariter oriuntur vno, eodemque naturali calore authore, licèt humorum differentiam quandam ex alimentorum varietate fieri atteſtetur Gallien. & rei natura planè oſtendit. Calor enim iecoris, dum in chylum vasium, ac multi formem agitur, rationi conſonum eſt varios exinde humores procreari. Ab efficiente enim & ſimplici cauſa complura, diuerſaque gigni

ob diſſimilitudinem, quæ eſt in materia, quotidie obſeruamus. Ex portione enim temperata ac mediocri ſubſtantia chyli ſanguis fit; ex calido, & tenui bilis; ex frigida humidaque pituita; ex frigida atque terrena melancholia; & ſic quilibet humores certam temperamenti latitudinem conſequuntur, dum iecur, vel alimentum, vel vtraque ad magis vel minus calidum vergunt: & hoc modo dicimus ſanguinem alium alio calidiorem, frigidioremve eſſe, & bilem bile calidiorem, pituitamque & melancholiam alia frigidiorem eſſe, cùm nullus cuique ad vnguem diffinitus ſit gradus. Et quamvis Gal. oſtendat ſanguinem eſſe natura calidum & humidium 2. de fac. nat. cap. 9. ex combinationibus reliquorum humorum, dum vult probare dari humorem frigidum & ſiccũ contra Eraſiſtrat. 1. tamen de nat. hum. cap. 1. inquit, ſanguinem eſſe temperatum. Princeps etiam 1. part. doc. 3. cap. 2. dicit quòd ſanguis eſt calidus & humidus, & poſt dicit quod gignitur à calore temperato. Immo & Hipp. 1. de morb. pag. 12. ponit ipſum calidiſſimum eſſe. Et in lib. de Cord. pag. 3. eſſe expertem caloris, conſequi autem à corde, quam ſententiam ſequutus eſt Ariſt. 2 de part. ani. cap. 3. Quapropter dicendum ſanguinem ex ſe habere calorem quendam temperatum, ex generatione in iecore comparatum, ſed feruet in corde poſtmodum. Aliter etiam poteſt ſolui, quòd ſanguis prout eſt quartus humor in comparatione ad alios humores, eſt calidus & humidus, ſed in comparatione ad hominem eſt temperatus, quia illi ſimilis, nam hominis natura in rerum ordine declinat ad calidum & humidum manifeſtè & hoc modo dicimus Ver eſſe calidum & humidum in comparatione ad ordinem rerum; temperatum verò quia nos non immutat. Eſt igitur ſanguis calidus & humidus actu & potentia; Nam ſi ſolùm eſſet poteſtate talis, non poſſet deferre calorem naturalem. Secũndò quia videmus ſanguinem eſſe calidum, liquidum, & feruidum Præterea ex 6. Epidem. comm. 8. Reliqui humores à ſanguine quia prodire poſſunt extra venas tales fiunt actu cum prodeunt, quales erant potentia. At ſanguis cùm non poſſit extra venas prodire quin corrumpatur, duplicem naturam quam habent alij humores loco mutato ipſe in venis retinet, vt ſit actu ſimul, & potentia calidus. Actus verò cùm ſit duplex, Alius à generatione, & ſic ſanguis calidus calore tepido, Alius vt ſeoſum obijcitur, & tunc calidiſſimus eſt, quia feruet in corde. Quo fit vt ſanguis non purus, ſed pro aggregato etiam & melancholia calidiſſima ſit dum poteſtate talis eſt. Dicimus itaque humores in ſanguine potentia eſſe ſolùm, non actu, & potentia tales poſſe eſſe frigidos aut calidos; Calidos autem omnes eſſe actu quia actu ſunt ſub forma ſanguinis, qui eſt calidus & humidus ideo etiam humidos, frigidos ſi extra venas prodierint, & ſiccos. Ex vi ergo efficientis caloris, & alimenti materia omnes fieri humores atque ab eiſdem illorum varietatem perendam eſſe ſatis conſpicuum eſt: & quamvis omnes ex eodem chylo, & vnius caloris beneficio reducantur, atque ſimul vno eodemque temporis ſpatio gignantur non tamen eiuſdem chyli partes omnes parem mutationis modum ſubeunt, & hinc diuerſi eodem tempore conſurgunt humores. Pituita autem etſi dicatur ſanguis leuiter & modicè coctus, aut ſanguinis rudimentum non tamen qualibet pituita eſt veluti ſanguinis adumbratio, quod & Princeps prima pars doctr. 4. cap. 1. declarauit dicens; Pituita naturalis dulcis eſt, & apta vt aliquando in ſanguinem tranſeat, cùm ſit ſanguis non plenè coctus, & ſumpſit à Gal. 2. de facult. nat. cap. vult. Pituitæ quod dulce eſt, id naturale & animanti ſalutare; quod verò alterius ſaporis præternaturale. Sed notandum, quod pituita naturalis quæ conuerti debet in ſanguinem, continetur in venis & eſt dulcis; ſed non eſt humor in actu vt ſuperius oſtenſum eſt immo dulcis eſt per admiſtionem ſanguinis; aliter eſſet inſipida. Cùm enim tranſit per iecur, & iecor cùm ſit agens naturale, agit in illam, & forma quam introducit iecur manet in ea dum eſt in venis, igitur pituita quæ eſt in venis, in iecore generatur in ſecunda concoctione; quæ concoctio cùm triplex ſit, tribus etiam in locis celebratur: prima in ventriculo, ſecunda in iecore, tertia in venis & ſingulis particulis, & quamlibet præcedit præparatio, ſubſequiturque abſolutio ac humorum & excrementorum varietas pro alimenti varietate tanquam ſubiectæ materiæ. Crudorum autem humorum duplex eſt genus, perfectè crudorum qui prorſus opus naturæ ſubterfugiunt; & ſemicoctorum: vtrique planè ſanguine frigidiores, vt 4. de tuenda ſanitate cap. 6. & 1. de alim. cap. 2. ſuccus craſſus, ac frigidus eſt, quem propriè crudum ſolemus nominare, quem natura vix euincere poteſt, quanquam ſit excrementum.

CAPVT XI.

De Membris & corporis partibus.

HVmanum corpus vnum cùm ſit, non tamen ſimplex efficitur, ſed varium & diuerſi generis partium ſtructuram ſubit, vt totum in caput, thoracem, ventrem, & artus, & horum vnumquodque rurſum in alia plurima tã ſimplicia, & ſimilaria, quàm compoſita & organica diſſolui poſſit. Ex ſimplicium autem compactione partes organicæ conſtant, atque inſtrumentales dicuntur; quia eorum opera omnes corporis actiones fiunt, & exactionum differentia & ordine inſtrumentorum differentiæ ponuntur: ob id in eis ſtatuitur modus vt aliæ minus aliæ magis compoſitæ videantur, ſic enim vni-

uerſum corpus animæ inſtrumentum ſtatuimus, oculum viſionis, concoctionis ventrem, & ita de cæteris quæ formata & inſtructa ſunt ad aliquod opus obeundum. Triplex eſt autem corporis compoſitio, ſecundum Gal. lib. de morb. diff. cap. 3. ſimilium partium & elementis, & inſtrumentorum ex ſimilibus, & totius ex inſtrumentis. Et eſt ſumpta ab Ariſt. 2. de part. anim. cap. 1. Quartam autem compoſitionem addit 2. de Elem. cap. 1. membrorum nempe ſimilium ex humoribus; nam humores ex elementis conſtare vult. ſed vera compoſitio eſt ſolùm triplex, alia verò addita eſt per viam generationis in vtero matris, & nutrimenti dum augentur; augentur enim ex ſanguine. Plurima verò continentur in humano corpore ſimplici, vt ſpiritus, lac, ſemen, ſanguis, vtiles humores, & quæ ab his ſuperuacanea defluunt propriis receptaculis concepta: oſſa præterea, cartilagines, membrana, nerui, venæ, arteriæ, cutis, medulla, pili & ſimilia ſimplicia, quæ corporis partes appellantur, & eius functionibus vſibuſque accommodantur, quæ tribus illis ſubſtantiis conſtant; ſolida nempe, carnoſa, & ſpirituoſa. Per ſolidam enim toti robur ineſt & firmamentum: hanc carnoſa vndequaque circumfundit: ſpirituoſa ſubſtantia & ætherea quæ partis ſimilaris eſſentiam complet, omnium functionum opifex, vt ſupra ſatis abundè oſtenſum eſt. Principalia autem membra ex Gal. ſententia in art. med. cap. 9. ſunt quatuor; Cor cerebrum, Iecur. Teſticuli. Verùm in 6. de vſu part. cap. 3. dixit, Membra trium ſunt generum; quædam vitæ neceſſaria, vocenturque principalia; Alia quæ ad bonam vitam & commodam faciunt; Alia verò quæ ad horum vtilitatem & cuſtodiam. Quare teſticuli non erunt membra principalia; non enim vitæ ſunt neceſſaria: erunt autem ventriculus & Pulmo; quæ tamen non illico vitæ inſeruiunt, ſed his, in quibus vita primò conſiſtit membris. Teſticuli verò ſunt ad ſalutem ſpeciei. Vel poſſumus etiam dicere, ventriculum & pulmonem inter principalia collocanda eſſe: oculos, aures, teſtes inter ea quæ faciunt ad commodum vitæ vſum. Vngues & palpebras, & cartilagines aurium inter ea quæ ad cuſtodiam faciunt. Quòd autem cor, cerebrum, iecur, & Teſticuli ſint principia, oſtendit Galen. in ſex primis libris de decr. Hipp. & Plato. Ibi eſt principium facultatis vbi & ex quo illius iſtrumentum oritur, ſed arteriæ à corde, venæ à iecore, nerui à cerebro oriuntur; & hæc ſunt inſtrumenta facultatum vitæ nutriendi & ſentiendi: Igitur illa à quibus oriuntur, ſunt principia. Conſtant igitur corpora noſtra ex ſolidis & humidis & ſpiritibus. Solida ſunt oſſa, cartilagines, nerui, muſculi, venæ, artèriæ & quæ in contactu ſunt viſcera: humida ſunt humores, & excrementa: ſpiritus verò natiuus calor in corde deſitus.

CAPVT XII.

De Aëre.

GAlenus 1. de tuend. ſan. in duo genera diſtinxit cauſas mutationis, corruptioniſque noſtræ; Alterum earum quæ nobis ſunt congenitæ, internæ atque ineuitabiles; Alterum earum quæ ſunt externæ nobiſque forinſecus incidunt: quarum aliæ neceſſariò, aliæ non neceſſariò, corpus noſtrum afficiunt. Quæ neceſſariò nobis occurrunt ſunt ſex res non naturales inter quas primum obtinet locum aër nos ambiens à quo corpus noſtrum neceſſariò afficitur, & quem velimus nolimuſque contingimus, inſpiramus, arteriarum motu trahimus, nec quicquam reperitur quod nobis æque prodeſſe vel obeſſe poſſit. Eius igitur tractationem aggrediamur; non vt Philoſophis, ſed vt Medicis tamen vtilis & neceſſaria, & quæ pacto ad ſanitatem, aut ægritudinem faciat. Nobiliſſima enim eſt tractatio hæc non ſolùm ob finem qui per ſe eſt neceſſarius ac vtilis, ſed quia demonſtrationes, quæ in his habentur vt naturales perfectiſſimæ ſunt, cauſam rei & rem oſtendentes ſimul. Sat nobis itaque erit ſuas qualitates perquirere vt corporibus noſtris commodi incommodive aliquid inferre poſſint. An igitur calidus, frigidus, humidus, ſiccuſque ſit, an ex his miſtus aut temperatus, aut tranquillus, aut ventis agitatus, aut craſſus, aut tenuis, aut nubilus, aut ſerenus ſit aut eſſe debeat à nobis eſt conſiderandus vt proſequi aut ſi opus fuerit incommoda euitare queamus. Aëre ſiquidem, cibo, & potu ſubſtantiam, quæ neceſſariò è corpore effluit, reſtituimus atque ita ſenectam temorantur, dum natiuo calori & ſpiritui conueniens pabulum ac refrigerium præſtamus. Calor etenim noſter quanquam æthereus, frigidi tamen aëris appulſum continuò deſiderat; & ſi aliqua occaſione deficiat, prorſus extinguitur, vt ſi fauces animanti præcludantur, omniaque cutis ſpiracula occludantur, mox caloris extinctio ſequitur. at dum nobis circunfuſus eſt, ſi arteriarum pulſu ſpirandoque eum trahamus, vniuerſi corporis calorem conſeruat, atque interdum ſolis qualitatibus, calore nẽpe, frigore, humiditate, ſiccitate, interdum non his ſolis ſed & tota ſubſtantia corpus immutat, atque afficit, idque bifariam, vel corrumpendo corporis ſuſtantiam, vel contrariam temperiem citra corruptionem inducendo. Calida enim & humida temporis conſtitutio putredinem vt plurimum in corpore gignit, ſic vnicuique aëris conſtitutioni varij contingunt morbi, vt ex Hipp. 3. lib. Aphor. colligi poteſt: Aër autem in quo viuimus, non eſt purum elementum, ſed potius ventus quidam & commiſtus atque impurus: & veriùs corpus elementare quàm elementum. Elementum enim ſi eſſet purum, aër reſpirationi non eſſet aptus; cùm miſto corpora ſimplicibus minimè nutriri poſſint.

poſſint. Elementatibus igitur corporibus & non elemeotis vtimur. Eſt autem aëria regio frigidiſſima, non vt multi exiſtimarunt, ob vapores, & vocatam antiperiſtaſim, ſed ex natura ſoa, & frigidiſſimus qui in concauo lunæ eſt, ſed temperatus propinqoitate ſyderum, & maximè Lunæ & ille eſt temperatiſſimus inde etiam puriſſimus ac limpidiſſimus, & totus ſyncerus, qua de cauſa ipſum æthera antiqui & rectè appellarunt. Verùm expedit vt doceamus, quinam ſint loci (habita aëris ratione) ſalobres; tum qui morbi & mores loca ipſa conſequantor, demùm quibus modis in noua regione habitatio ſalubrior haberi poſſit. Hipp. igitor tres in ſuo lib. de Aëre, Aquis & locis in principio, conſiderationes affert: A mutatione primam, à ventis ſecundam, vltimam à ſitu. A mutatione temporum regulam generalem dabat eodem in libro de Aëre, Aquis, & locis. Vbi tempora magnam ſuſcipiunt permutationem, corpora non ſunt adeò pulchra ſed ſunt robuſtiora, neruis validis, agilia, audacia, mente indoſtria pollent; crudelia, morbi acoti & vehementes. In temperatis verò locis pulchra, languida, fluxa, timida, mitia, pinguia, non magni ingeoij, non ſolertia, & quæ facilè decipiantur. Caoſam ingenij & ſolertiæ dabat Hipp. quoniam admiratio eſt cauſa ſtudij, & inquirendi, vbi verò permotantor tempora, ibi multa & magna, nouaque apparent; coguntur etiam ſe præmunire adoerſus iniurias temporum: ſi verò frequens mutatio ſit vt Romæ, neceſſarium eſt multos apparere morbos, vt in 3. par. l. Aphor. 1. & etiam quia homines aduenæ non poſſunt eſſe adeo canti in permutandis veſtibus. Sed ſi mutationes validæ cum hoc ſint, erunt morbi etiam difficiles, non ſolùm freqoentes; ingenia verò virorum mobilia, quare etiam iofida: Vbi verò raræ, leueſque mutationes, erunt fideles magis, ac cooſtantes, morbi lenti, ac diuturniores. Si autem in temporibus veniāt conſuetis, erunt ſalubres regiones, in contrariis verò inſalubres; vt ex Hipp. colligitur 3. Aphor. 8. & 15. Ex permutationibus verò generaliter, quæ ad ſiccitatem ſunt, ſalubriores ſunt, quæ ad imbres morboſæ magis. Ventorum verò ratio ſic ſe habet; Borealis omnium ſaloberrimus hoc augmeoto probabat Plin. lib. 17. cap. 4. quòd arboribus Auſtrum ſpectantibus celeriùs diffluant folia, ſeriùs Aqoilonem. Dicitur regio ſpectare Boream, quæ montem habet ab auſtro, ipſa vero ab aquilone detecta eſt & eleuata, vt ioquit Raſis 3. ad Almas. cap. 26. Quia tamen Boreas nimis acer eſt, laudat ciuitates expoſitas Orienti potiùs quàm Boreæ, & hoc dicebat Ioſephus Indus in ſua oauigatione cap. 135. ibi connumerat ciuitates nō admodum diſtantes ab Æqninoctij circulo, in qoibus homines viuunt centenis annis, illæſis etiam dentibus. Dicit qooque quòd ibi Euri toto fermè anno regnant. Poſt Boream igitur ponitur Eurus in expugnando aëre. Poſt Zephirus, qui ab occaſu ſpirat: Vltimus ac pernicioſos eſt Auſter, vt etiam 3. Aphor. 5. Quare ſi Ciuitas in malo loco & io malo aëre ſit poſita, procurandum eſt quod domus exponatur Boreæ: ſi autem ſit in bono loco & aëre, Orienti expooatur. Sed conſiderandum quod Vitruuius docet in condenda ciuitate effugere omnes ventos, & hoc minus ſalubre eſt & impoſſibile: immo ſi à tribus partibus fuerit circūdata montibus, tunc vni tamen vento exponitur, & ſi ille ventus etiam ſit ſalubris vt Boreas, Eurúſve, regio tamen incommoda erit & ioſalubris, & maximè aduenis ob vehementiam illius venti. Salubres igitur Vrbes ſunt, quæ vel dnobus vel tribus ventis, ioter qoos Auſter non onmeretur expoſitæ ſunt: item omnibus etiam, vt quæ in cacumine montium. Vita enim in montium iugis perennis eſt, ob puritatem aëris; qui ſi nimis calidus ſit & miſtus, vt in Æthiopia, ac in vallibos, breuem facit vitam. In temperata igitur regione vbi venti orientales ſpirant, vita ſalubris, & diuturna erit, ſi nec ſtagni, nec paludis halitu ſit perturbata, nec infeſta peſtilenti aura ex profundo aliquo ſpecu, aut ex cloacis quæ magnas vrbes expurgant, nec ab exercituum, animalium, olerum aut leguminum potredine ſit coinquinata, nec nebuloſa ob ſtagnum, aut flumē vicinum. Boreas autem ſi vehemens fuerit, facit tuſſes, & fracturam vaſorum pecoris, anginas, & laterales morbos, & coli dolores, & Vrinæ difficultates, facit tamen corpora agilia, benè appetentia, colarata, denſa. Auſter aotem facit grauitates capitis, vertigines, attooitum morbum, & articolarem, fluxa, languida, & malè colorata corpora. Euri & Zephyri minùs mutant; ſed ex his ſalubrior eſt Eurus: At ſi ſiogularem in his rationem conſideremos, frequentes & validi morbos pariunt. Auſtri auditui, Aquilo nocet oculis magis. Si etiam ſuis temporibus in ea regione flant, ſalubriores; ſi alienis, morboſi. Conſiderare etiam ſucceſſionem bonum eſt; Nam Boreas Noto ſuccedens magnos facit morbos peripneumonias, & phlegmones ſub coſtis. Similiter & à qualitate loci; nam ſi ex loco æſtuoſo & deſertis veoerint Auſtri effectum malum gignunt etiam ſi ſiot Aqnilonares. At contra ex frigida regione Auſter etiam parùm aut nihil nocet. In Euro tamen & Zephyro hanc rationem obſeruare nos iubet Princeps 2. 1. doctr. 2. cap. 10. vt ſi Eurus mane ſpiret aut Zephyrus veſperi, ſalubriores ſunt, qnoniam ex loco qnem iam ſol repurgauit ſpirant. At contra ioſalubres ſi Eurus veſperi, Zephyrus mane perflauerint. Eadem ratione ſi cui mons niuibus obſitus ab Aoſtro poſitus ſit, Auſter illi Vrbi humidioris cuiuſdam Boreæ vicem obtinebit. Ciuitates igitor quæ malè quoad ventos poſitæ ſunt, trium ſunt generum: aut enim omnino nō perflantur à ventis, & hoc qoia in humili loco ſunt; Et de his dicebat Raſis lib. 3. cap. 26. Quod incurrunt lippitudines & oculorum alios morbos, & ſimiliter ſi haboerint ventos humidos ſpirantes ac corruptos vt ex aquarum ſtantium & paludum locis, circa quod ſcire expedit quòd malus aër primò nocet capiti, ſecundò vitalibus membris, & vltimò naturalibus. Aqua verò mala nocet primò naturalibus

membria, & poſt capiti, vltimò vitalibus membris. Ideo vbi ſolus aër malus eſt, non fit hydrops, nec regius morbus Primò igitur nocentur illorum capita: quòd ſi caput validum fuerit, & oculi mediocres aut debiles, oculi infeſtantur, cerebro quod illi noxium eſt ad eos expellente iuxta regulãm generalem. Membra robuſta ſuperflua mittunt ad debilia, ex Gal. in lib. de ſect. Quod ad ſitum verò, montuoſa regio, aſpera, & aquoſa ac nuda facit corpora magna, robuſta, crudelia, incolumia: excipit enim validas aëris mutationes, vnde etiam fortia animo ſunt. At contra: concaua, æſtuoſa, & pratis abundans corpora eneruata facit, animos molles, ac mites: quòd ſi flumina, fontes, aquas deduxerint & perflata fuerit, incolumis habitatio erit, & colore bono indigenæ præditi: ſi autem aquæ ſtagnantes, morbi & vitia lienis, & ventris, & color malus indigenis. At ſi regio alta, aquoſa, perflataque fuerit, corpora magna habet, & animos manſueriores. Depreſſa verò, arida & non perflata aſpera parua corpora efficit, flaua, animos verò rigidos, ac contumaces. Nudam autem vocat Hipp. regionem in lib. de aëre, aquis & locis, in fine, quæ lucis & arboribus non eſt obſepta. Montuoſa ab alta differt, quòd inter lapides ſit, & longè eleuatior, aliquando etiam depreſſior Verùm vt ad ſingularem aëris cognitionem deſcendamus, Notandum quòd aër perpetuò mouetur quia perpetuo à motu ſyderum lumine ob cœli motum irradiatur: facilè enim agitatur quia ſubſtantia eſt tenuis ac mobilis, moueturque ab Oriente in Occidentem iuxta cæli motum. In eo itaque tres differentiæ conſiderari ſolent; Vt ſit bonus vel malus; ſubtilis aut craſſus; & quæ qualitas ex primis in eò prænaluerit. Ille autem bonus nullique non ætati vtilis cenſetur, qui perflatos ventiſque ex oriente agitatus eſt in quo homines diutiſſimè viuunt, & præſertim qui optimo temperamento præditi ſunt, quique moderata viuendi ratione viũtur. Nec mirum ſi in quibuſdam regionibus reperiantur qui centum viginti, alij centum quinquaginta annis viuant. Probandus igitur eſt aër ille, qui purus, ſerenus, temperatus, & tranquillus eſt, vel qui maiori temporis parte talis fuerit etiam quod per interualla quædam temporibus conuenientia, pluuiis ventiſque interdum perturbetur, quoniam non ſolùm ſalubris, & ad vitæ longitudinem vtilis eſt ſed etiam ad vitandi ſenij incommoda maximè aptus, immo iis in quibus aliqua exuperans qualitas dominatur, valde oportunus: calorem enim natiuum ac ſpiritus fouet, in quo homines artibus, ingenioque florent, quique præclara monumenta atque opera ſemper meditantur; & dum ingenio maximè pollent, ad quæcunque ſtudia ſeu domi, ſeu foris peragenda ſtabili firmoque dictantis ſemper rationis iudicio ſpontè & publicè ſe impellũt. Regio præterea temperata copiam rerum omnium (quæ ad hominum victum pertinent) parit, & gregibus, armentiſque ſegetum, herbarum, ac fructuum fœcunditatem contribuit, & campi præpingues frugibus temperatiſſimis luxuriantes hyberno ſoles ſentiunt, & æſtatis caloribus ſuauiſſimis auris perflati recreantur, Atque tandem loca hæc benigno cœli aſpectu ſalubritatem, puritatemque aëris nacta vllo modo inſalubria vix eſſe poſſunt niſi ob noxios vapores ex ſtagnis aut paludibus exhalantes, & ventos qui ea infeſtent. Horum omnium ſigna ex duobus excipiuntur; ab effectu, & à cauſis. Cauſæ autẽ ſunt vt mare flumina, oſtia fluminum terræ qualitas, imbres, montes, ſpecus, luci, arbores, herbæ, animalia. Ab effectu verò dignoſcitur aër bonus ac malus vt Princeps docet 2. 1. doc. 2. cap. 15. & Raſis 3. ad Almans. cap. 25. Quoniam malus aër præfocare nos videtur ac quaſi os ventriculi, & cor comprimere: bonus autem delectabilis eſt, ac nos quaſi recreare videtur. Aliud ſignum ab eodem ponitur, cùm mala qualitas percipitur in eo vt ſit quaſi puluerulentus, fœtiduſve, aut turbulentus. Subiungit etiam Princeps quod abundantia reptilium declarat aëris corruptionem. Certius etiam ſignum ſumitur ab euentu; nam vbi homines malè colorati, inualidi, & breuis vitæ, ac morbis abundantes, ibi aërem malum eſſe credendum eſt: ſed quia hoc etiam vitio aquæ prouenire poterat, ad morborum differentias deuenire oportet; atque ob id certiſſimum ſignum ab authoribus eſt remiſſum: inquit enim Hipp. Morbi epidemij aëris, vel aquarum vitio prouenire poſſunt. Morbi igitur ex aëre cerebrum maxime (vt diximus) infeſtant, vnde grauedines, anginæ, lippitudines, reſolutiones neruorum attoniti morbi, ſurditates, capitis dolores, & phlegmones. Ex aqua autem hydrops propriè, & difficultates, ac leuitates inteſtinorum, regius morbus, vrinæ ſtillicidia ac veſicæ reliqui morbi, viſcerum duritties. Sed & aliud ſignum à Principe poſitum eſt, aëris in die permutatio ad calorem, friguſve; turbulentiam, & claritatẽ; ſerenitatem & nebulas. Aliud ponitur à Vitruuio, & eſt antiquorum in caſtris deligendis ac vrbibus condendis; Victimas non paucas mactabant, & iecora inſpiciebant. Si pingue, rubrum, cum adipe candido reperiebant, ſalubrem aërem, & aquam loci in quo victima depaſta eſt, nunciant, lapidoſum autem aquas terreas; adipe ſuberoceo aut flauo, corruptas; macilentum, malum aërem tamen magis ſi ſubnigrum fuerit vel liuidum, ſubalbidum rurſus iecur malas aquas. Communes fermè aquarum & aëris vitiis ſunt febres ac morbi alij quicunque ex putredine primò generari ſolent: Aër tamen magis acutis proprius eſt; Aqua diuturnis. Subtilitatis verò aëris proprium eſt ſignum quod veſperi ab occaſu ſolis celerrimè refrigeretur, & mane ab eius ortus incaleſcat: Craſſus vtrumque ſeriùs facit. Aliud eſt ſignum quòd exhalatione terræ à longè videantur; ſi quidem in craſſo hoc fieri non poteſt, multò minus in turbulento. Eadem ratione etiam minimæ ſtellæ atque ideo plures per noctem conſpiciuntur in ſubtili quàm craſſo aëre. Calidus ac frigidus aër, ſenſu percipitur; ſiccus & humidus vt naturalis ex lapidibus politis deprehenditur: Nam

in

in humido aëre ſemper madent, cùm in ſicco ſint ſicci. Dignoſcitur etiam ex ſpongia aëre in nocte expoſita ſubiecto; Nam ſi humeſcit, aër humidus eſt, & quantò magis etiam maduerit, eò humidiorem denunciat illum eſſe: ſi verò ſicca permanſerit, ſicciosis etiam Cœli eſt argumentum. Generatio etiam multorum reptilium non aëris tantum ſed ſoli etiam humidioris eſt indicium. Notandum inſuper quòd malus aër omnibus eſt malus maximè vero lãguidis aduenis capita habẽtibus debilia: corporibus etiam intemperatis malis humoribus plenis, otioſis, & ſtudioſis vitam decurtat, morbos parit, tædium cibi, triſtitiamque affert, languidum corpus reddit, & malè coloratum, canoſque accelerat. Bonus non omnibus vtilis; cùm aliqui contrarium requirant ſuæ naturæ vlterà bonitatem, temperiem; Oppoſita tamen prædicta generaliter efficit, Subtilis prodeſt ingenio, nocet diuturnitati vitæ, ſed per accidens prodeſt; nam plerumque & omnium malarum qualitatum expers. Malus in morbis vagantibus propriéque peſtiferis nocet capiti, Craſſus verò minus attenuat: ob id magis confert vitæ & capiti; nec acutos morbos, nec contagioſos adeo fouet, hebetiora facit ingenia, ſed laboris patientia. Calidius facit corpora eneruata, decolorata, agilia, laboris non facilè patientia; ingenia facit acuta, mobilia, infida: cùm humido ſi iungatur, longitudini vitæ confert: cum ſicco plus nocet quàm frigidus. Garamantes enim cum in calidiſſima & ſicca ſint regione, non vltra quadrageſimum annum viuunt. Frigidus autem robuſta, colorata, laborum patientia, fidelia, pertinacia; non agilia, obtuſóque ingenio: cum ſicco vel humido mediocrem præſtat vitam. Siccus autem aër vt omnes morbos à putredine natos tollit, ſic vitam maxime decurtat; corpora verò facit hiſpida, parua, aſpera, non pulchra, macilenta, laborioſa, mores agreſtes. At humidus glabra, pinguia, magna, mollia, formoſa, eneruata, mores manſuetos, & ab iracundia, & crudelitate alienos, longitudini vitæ multum confert, ſed morbos à putredine plurimos generat, vlceribus maximè noxius. Mare verò ſalubres reddit habitationes, tum quia ſalſedine corruptioni reſiſtit, atque humore confert ad longitudinem vitæ; tum quia ſemper ſpirant venti perpurgantes aërem, eumque temperant vt hieme, & in frigida regione ſit tepidior, æſtate verò & in calida regione ſit manſuetior. Cuius cauſam docet Auerr. 2. meteor. cap. 2. Verùm circa oſtia vbi flumina mare ingrediũtur aër eſt malus & corruptus; quia dum mare æſtuat, ſingulo die fluminis aqua retinetur, & in halitus tranſit, aëremque non leuiter corrumpit. Omnis præterea ciuitas in radice collis poſita veſpertinos ventos noxios habet; cum arctis vallibus proxima fuerit, vt Bononia. Aquæ verò thermarum calidæ aërem vitiant, ſed non adeo malè afficiunt, vt robuſta corpora quæ calida non ſunt lædant, quoniam à putredine procul abſunt: Febres tamen in debilibus accerſunt vitiata concoctione, & in calidis ob intemperiem. Verùm nunquid aër putreſcere poſſit, declarat illa aëris conſtitutio quæ in ſumma illius erat putredine qualis ab Hip. in 3. epid. lib. deſcribitur. Et 1. de differ. febr. cap. 4. iuxta fin. Et Zoar. dixit 3. Theiſir. tract. 3. cap. 1. Scias quòd aër calidus, & humidus eſt paratior ad ſuſcipiendam putredinem omni alia aëris temperatura. Idem Auerr. & clariùs 4. collec. cap. 14. ponit enim duo genera corruptionis aëria; alterum ex vaporibus, aliud in ſubſtantia propria quod dicit accidere ex multitudine imbrium. Sed Philoſophus in probl. part. 25. problem. 20. exiſtimat nullo modo aërẽ poſſe putreſcere, docetque huius cauſam dicens; Quod putreſcere debet, refrigerari prius conuenit, aër autem non poteſt refrigerari, cùm ignis plurimum ſecum habeat, quare nec putreſcere poteſt. Galen. etiam videtur intelligere de putredine vaporum non autem aëris quam cacitari vel à paludibus vel à cadaueribus aut talibus exiſtimat. Princeps etiam exiſtimat p. 4. tract. 4. cap. 1. ſubſtantiam aëris non poſſe putreſcere, veruntamen qualitatem putridam poſſe à vaporibus putridis recipere. Si etenim aër ſecundum ſubſtantiã putreſceret, vtique omnia animalia, nedum omnes homines neceſſariò morerentur, at hoc nunquam accidiſſe compertum eſt. Igitur nunquam aëris ſubſtantia putreſcit, quicquid dicam illi qui tenent mentem Auerr. & Auenzoar fuiſſe quòd aër vt omnia reliqua præter ignem putreſcere poſſit, leuiſſima tamen putredine quæ ſenſu non percipitur. Sed difficultas eſt, & ſuperiùs tacta, an aër exſiccet, & ſic præcipua cauſa conſumptionis humidi innati; & præſertim cùm videamus homines qui in aliquibus regionibus ſeneſcunt quadrageſimo anno vt Garamantes in Aphrica, in aliis ſenium extremum aduenit iuxta centeſimum trigeſimum annum, vt in India iuxta Calecutum, in Goa ciuitate, tum locis propinquis, Ergo videtur aër eſſe cauſa potiſſima cõſũptionis humidi. Dicendũ quòd præcipua cauſa conſumptionis humidi innati eſt calor, qui & in hominibus & cæteris animalibus igneus eſt, & propriũ ignei caloris eſt ſiccare, igitur humidum innatum ſiccatur à calore naturale vt ſupra demonſtratum eſt, & non par eſt vt ſiccetur à duabus cauſis, igitur non ab aëre; ſed quoniam aër imbutus eſt vi ſtellarũ, habet etiam motum, ideo non per ſe ſiccat, ſed vi illa, & ob motus violentiam, ſiccat autem non humidum innatum membrorum, ſed quod eſt in cauitatibus: at ſi plurimum conſumet ſiccat etiam ſubſtantiam membrorum. Aër autem humectat madefaciendo exterius membra, nunquam tamen humidiora illa ſecundum ſubſtantiam reddere poteſt. Quapropter aër lodicus facit ad diuturnitatem vitæ quia nullam ferme facit reſolutionem cum ſit temperatus, & etiam cauſa eſt ratio victus cum abſtineant à vino, à carnibus, & animalibus omnibus, & voſcantur optimis fructibus, ac pane. Quare dicendum quòd aër ciendo motum in calore naturali ſiccat. Atque hæc fermè ſint diſcrimina aëris temperati, calidi, frigidi, humidi, ſicci, craſſi, turbidi tranquilli, aut ventis perflati, peſtilentis, compoſitorumque

ea

ex his. Cur autem calidus valde aut frigidus peſtem potius ſedet quàm irritet, cùm tamen qualitates primæ ſint actionum omnium etiam reliquarum inſtumenta, docet Galen. 1. de tuen. ſanit. cap.17. quoniam, inquit vir ille ſapientiſſimus, etſi actionem calor adaugeat principale tamen agens putredinem ſcilicet extinguit. Frigus autem omnibus impedimento eſt; exprimit enim humidum in quo veneoum ſeu cootagium eſt opus tollit agentis condenſat patientis ſubſtantiam nerecipiat. Vnioſcuiuſque ergo regionis aëris diſpoſitionem, & qualitatem & quæcunque alia ſibi pertinentia Medicus diligenter conſiderare ac contéplati debet.

CAPVT XIII.

Exercitationum differentiæ & vtilitates.

TRia ſunt ex mente Principis humano perquam vtilia, vt ſanitas euſtodiri quàm maximè poſſit; quæ ſingulis diebus quiſque excolere, ac proſequi debet. Primùm vt ſuperfluitates quæ in dies generantur, expurgentur; vt è corpore eductis calor excitetur, reſeruetur meatus, membra ad ſuſcipiendum conueniens alimentum diſponantur toborenturque; ſecundum vt reparetur humidum radicale, prohibeaturque ne earnes vi caloris interni, eaternive tentatæ aſſidua conſumptione tam cito eorrumpá: ur, imò per humidum cibale quantum fieri poteſt reſtaurentur atque earum conſumptiu differatur. Tertium vt ealor & ſpiritus qui vigiliis diurnis atque labore imbecilles redditi, per ſomnium noctornum refocillentur; ſic enim animales virtutes, motrices, ac ſenſibiles defatigatæ quieſeunt, coctio eibi adiuuatur, reuocatis ad interiora ſanguine, ealore, & ſpiritibus. Quibus eùm maxime conducat eaercitatio vt ea Galen. colligitur a. de tuen. ſanit. cap. a. Ideo de eius differentiis, ae viribus agendum eſt. Et in primis quid ſit exercitium, quótve ſint eius differentiæ inueſtigabimus; mox quo tempore & qoantum, & quale peragi debeat, poſtremo maximum eius vſum oſtendemus, quantum tamen ad artem ac humani generis vtilitatem facere poſſit, Galenum inſequentes, addentes quin etiam nonnulla, quæ ab aliis de exercitatione erudita ſunt. Eſt autem exercitatio ea Gal. ſententia motus quo reſpiratio mutatur, eumque laborem ſolet Hipp. appellare: Eſtque motus hic voluntarius, & à ſenſibili appetitu procedens; qui in magnitudine, ae frequentia anhelitum adiuuat, aucta nimirum ſecundum omnes dimenſiones pectoris extenſione ob quam cor pluri indiget aëre pro ſui refrigetio; affirmante Galeno 2. de tuen. ſanit. cap. 2. Quod vbi nulla ſit in motibus anbelitus mutatio exercitationem non dici. Ea enim (inquit) exercitatio continenter vocatur ea qua maius, minúſve, celeriùs aut erebriùs reſpirare quis eogitur. Vnde cùm motus ad aliud referatur, hinc eſt quod idem alteri ſit eaercitatio ob vehementiam, alteri non vbi nulla ſit vehementia: terminus autem vehementiæ eſt anhelitus alteratio. Et quamvis qui fodiunt, & qui metunt, & qui equitant & magnæ pilæ ludo ſe eauant, exercere dieantur, nihilominus illos potius defatigari ac laborantes ſe excruciari cenſuit Gal. qui parùm ſe exercoit in perquirẽdo an iidem ſint labor motus, & exercitatio. Plures inſuper ſtatuuntur exercitationum differẽtiæ quas percurrere oportet; cùm non quivis motus ſuos præſtet corporibus noſtris vſus, ſicut nec quævis quies, ſed moderationem in vtroq; expetere iuuat in qua ſimul quãtitatẽ qualitatemq; iuſtam & temporibus ſois rectè initam conuenire experimur: Quoniam motus aut celeriter, aut tardè aut mediocriter obitur; rurſus aut robuſtè, aut imbecilliter, horumqoe in medio; poſtremò aut vehemẽter, aut tenuiter, aut horum neutrum. Qulibet enim motus his peragitur differentiis, qoæ cùm ſuſcipiant magis & minus, atque varias comitentur motuum ſpecies, hinc fit quod tot repetiuntur exercitationum modi à Principe diſtinctè enumerati 3. p. docti. 3. cap. 2. Prætereà neceſſum eſt eos aut continuato motu fieri, aut interpolato: & ſi continuato, aut æquali, aut inæquali: ſi interpolato, aut ordinatè aut inordinatè; & rurſus aut ſub dio, vel ſub tecto, aut ſolis radiis illuſtrato, opacóue aut vmbroſo. Item & per acclivia, aut per æquam planitiem fieri poſſunt. Quæ rurſus loca ea calore, frigore, humiditate, & ſiccitate aliquid diſcriminis acquirere poſſunt. Omittimus innumera alia exercitatioonum diſcrimina, quæ fiunt æſtate in vmbra, in Sole hyeme; habet enim Princeps æſtate in arena, & loco frigido corpus eaerceeatur, hyeme peroncto corpore in loco tepidiore; in aqua, in ceno; à famelicis, à eibo oneratis; cum ira, cum metu & huiuſmodi, quæ ſatis fuerit ad iam dictas differentias deduxiſſe. Nec parùm intereſt nouiſſe quænam ſit robuſta exercitatio, & quæ celer; Robuſtæ ſpecimen eſt fodere, magnum ſubire onus: Celeris verò eſt rurſus breuior, manuum geſticulatio velocior reliquo quieſcẽte corpore. His ſi vehementia & temporis continoitas, & aliorum complexiones addãtur, vtique & varia, & multa iterum exſurgent exercitationum diſcrimina. Et harum quidem aliæ magis vnam quam aliam corporis partem exercebunt, aliæ verò totum aqoç corpus. Remigare namque brachia magis, pilæ verò paruæ ludus totum æquè corpus fatigat. Tempus autem oportunum cõficiendi exercitationem eſt eum iam celebrata fuerit prima quæ fit in ventriculo concoctio, & eſt quando ventriculus, & cibus vnũ quaſi corpus efficitur, & ſecunda quæ in iecinore, Et corpus ab earundem ſuperfluitatibos necnon à crudis humoribos mundum extiterit, eo enim tempore tertia concoctio quæ fit in venis per conuenientem exercitationem maximè perficitur, & tunc calor innatus augebitur; ſolidiores partes roborabuntur, & membris agilitas, atque alacritas quædam accedet. Natiuus namque calor qui immodica quiete interdum torpeſcere ſolet, moderata commotione excitatus promptius coctiones celebrat ac molitur, & diſtributionem vehementius, melioremque nutricatio-

nem

nem peragit, dum humores attenuat, meatus reſerat, atque excrementa educit, abſumitque, & robur tandē vniuerſo corpori addit ſi exercitatio ad iuſtam metam quæ eſt reparationis immutatio producatur, & inde cerebrum onerosa ponderis mole degrauatum exhilaratur, & cutis tota florido quodam colore inducitur, atque aoimi tenebræ diſcutiuntur. Quæ omoia commoda ad tria reducuntur à Galeno 2. de tuenda ſanitate cap. 2. ſicut adnotauit doctiſſimus Galenus 2. de tuen. ſan. cap. 18. Inquit Gal. Ex membrorum enim attritu illorum durities, tum verò ſpiritus fit cōcitatior, calorque ſcil. innatus augetur. Vt verò hæc commoda vnuſquiſque in proprias ſpecies diſſecet è membrorum duritie robur maios ad labores, & vt minus ex ipſis afficiantur ex ſpiritus impetu concitatiore vt excrementa expurgentur, corporiſque meatus omnes liberentur. At ex caloris innati augmento attractio, concoctio, nutritioque melior fit, adeo vt ſolidæ corporis partes quoquomodo humido vitali perfuſæ videantur; cuius beneficio molleſcere, humida attenuari, corporis anguſtiores meatus laxiores fieri contingit. Verùm ſi priuſquam ſecunda concoctio celebrata fuerit, quis ſe exerceat, crudis humoribus ſe replebit, qui ad membra principalia quandoque per vim tracti homines præparaot ad graues morbos vt 2. de tuend. ſanit. cap. 2. adnotauit Gal. & lib. de cib. boni & mali ſucci, cap. 3. Pari ratione ſi quis exercitium prorſus neglexerit multa incommoda ſubibit, pigritiam nempe grauitatem, inappetentiam, & alia huiuſmodi, & præſertim ea quæ à crudis ſuccis, atque à ſuperfluitatibus originem ducunt, quæ quotidie neceſſario ex aſſumpto alimeoto generantur. Nullum enim potentia alimeotum ſecundum quamlibet ſui partem poteſt in outrimentum conuerti, cùm non ſit prorſus ſimile parti quæ debet nutriri ob id in qualibet concoctiooe ſuperfluitates fieri eſt neceſſe, quæ euacuatione indigent (quicquid ſentiat Auerr. de teſtib. gallorum ac luteia ouorum) hanc cum ſemper natnta haud moliatur, augeri ſuperfloitates par eſt, quæ adauctæ corpus ſanum diſponere poſſunt ad grauiſſimos morbos, qui ſæpè infœlices reddunt homines & breuia vitæ. & præſertim ſi præditi fuerint mala ventriculi & iecoris temperie. Nam ſi ſe exerceant valde, diu viuere non poſſunt; ſi non ſe exerceant excrementis replentur, & morboſi fiunt, & quamvis per medicamenta etiam benigna ſuperfluitates expurgare tentent, læduntur tamen cum huiuſmodi medicamenta quamvis benigna, naturæ tamen humanæ ſint aduerſa, dum violentiam inferunt, vires frāgunt, & ſenium accelerant, vt teſtatur Princeps 3. 1. doct. 2. cap. 2. dum inquit, Medicina purgat, & inueterat accelerana ſenectutem. Rabarbarum enim, Agaricus, ſena quamvis benigna ſint, iograti tamen ſunt ſaporis, & ſolo odore interdum nauſeam, & cibi faſtidium mouent, immo nec euitari poteſt quin & humiditates naturales & vtiles cum ſuperfluitatibus educantur non ſine maxima iactura virium membrorum principalium vel eis inſeruientium, ideo exercitatio neceſſaria eſt, has enim tollit ſuperfluitates, & prohibet quin corpus his euacuationibus egeat, & eo magis ſi nullus committatur error in reliquis quinque rebus non naturalibus. Reperiuntur nihilominus corpora quædam adeo lapſa ſiue à natura ſiue ex accidenti, quæ quantumvis optima viuendi ratione atque moderata exercitatione vtantur, euitare tamen non poſſunt, quin paulatim copiam excrementorum coaceruent, quæ artus beneficio indigeot. Videmus & multos homioes in carceribus deuinctos, qui quamvis aliquandiu reſiſtere valeant ob victus moderationem tandem ægrotant, nec ſolùm ob exercitij dimiſſionē, verùm & ob aëris Corruptionem. Nam conſtat moltos eremitas vel ſine, vel admodum leui exercitatione ad extremam ſenectutem perueniſſe, modò habuerint liberum aërem. Quinimo per quietem ex quorundam opinione perficitur concoctio, cum quies faciat (per eoſdem) ad concoctionem viſcerum, & motus ad concoctionem muſculorum & externarum omnium partium quæ exercitio calidiores euadunt. At Gal. de omnibus concoctionibus quæ in ventriculo, venis, & reliquo animalis corpore fiunt verum eſſe vult 3. de pulſ. cap. 9. exercitio tamen (inquit 3. de ſan. tuen.) excitatur in membris calor, vnde & alimentum melius attrahunt, & alterant, & apponunt, & excremeota expurgantur impetu ſpiritua qui foris fertur, membra autem emaciari, quæ noo exercentur videmus, quod & probare videtur lib. de conſuet. cap. 4. inquiens, ſingula membra fiunt ſolidiora, validiora, & robuſtiora quæ exercentur, nec ſolum membra robuſtiora euadunt, ſed & mens & aoimi vires, vbi de memoria, ingeoio, cogitatione, & cæteris intelligit, immo & de ſenſibus ipſis, viſu, auditu, guſtu. & aliis, qui per exercitium moderatū ſiue potius lene auctiores fiunt & humiliores. Confert præterea vtentibus lentis, & craſſis cibis conciliando longos & profundos ſomnos, quibus cibi concoquuntur, & ideo dixit Gal. lib. de cib. bon. & mali ſucci cap. 3. Qui commodum non habent vt ſe exerceant abſtinere debent ab omnibus cibis lenti & craſſi ſucci, velut & vrbani homines qui ciuilem vitam agunt; quoniam facilè in dextri hypocondrì grauitatem aut ſaltem tenſionem incidunt. Et contra ſi quis valde ſe exercens vtatur cibis tenuibus, vt oleribus, ptiſana & ſimilibus debilitabitur, & breui tempore corpus conficietur. Speciatim verò quinam motus infantibus, & ſenibus conueniunt, ſuo loco docebimus. Senes namque multa egerent exercitatione ob multa quæ generant excrementa, verùm ob imbecillitatem eam ferre non poſſunt, immo eis oocet ob ſiccitatem, ideo contenti eſſe debent inambulatione & geſtatione. Ex quibus patet exercitationem non laudari ſimpliciter pro euacuandis excrementis, nam maiorem laudem haberet in ſenibus, quam in ætate florentibus cùm ſenes (vt dictum eſt) magis abundent excrementis, ideo melius eſt vt excrementa non generentur, ne exercitatione,

Digitized by Google

ne, & alia euacuatione ſit opus. Si igitur quantum quiſque concoquere valet, edat bibatque, minimo egebit exercitio, non igitur ob exercitationem, ſed ob vitæ temperantiam aliaſve cauſas homines diu viuunt. Adde præterea quam periculoſa ſit exercitatio, ſi tempore opportuno non fiat: fieri namque non debet dum cibus in ventriculo concoquitur, nec etiam in iecorem, nec ſi adſint cruditates nec ſi alui excrementa non fluxerunt, nec ſi vigilauerit quis nec ſi Venere ſit exolutus, nec ſi immodice exinanitus, vel repletus, vt vix tempus commodum, nedum horã inuenies exercitium peragendi quin tibi noceat. Idcirco Hippocrium nos admonet 3. de dicta pag. x. Vt laſſitudinem omni tempore diuitemus, ideo in exercitatione non perſeuerandum vbi quis laſſitudinem ſentit. Secundum vt deambulationibus in mane corpus exerceamus. Tertium hyeme, & frigido tempore magis & diutiùs exercendum, ſed tamen ceſſandum non modo antequam laſſitudinem ſentiamus, ſed antequam corpus incaleſcat. Vitanda eſt igitur laſſitudo præparans ad morbos, exercitium graue exhauriens vires, & in hyeme calefaciens corpus, exoluens robur. Prolixa verò & vehemens exercitatio vſque ad initiũ ſudoris & eleuationis anhelitus (quamuis ſecundum quorundam opinionem videatur bonæ valetudini conferre) in ſanis corporibus non probatur, vt quæ neceſſario vitam breuiet, nam corpus ex ea nimis accenditur & humidum vitale abſumi neceſſariũ eſt, nec expurgatur. Melius erit igitur ſe parumper exercere, donec corpus ſine ſpiritus mutatione, & ſudore leuiter incaleſcere incipiat: nã vehemens exercitatio, quæ vltra modum fit ſiue conſuetis ſiue inſuetis ſemper mala, nam etſi corpus per eam rubeat, & appetitus excitetur, illa tamen carnium humidiores partes colliquat, quæ dum exleſiunt, & accenduntur innatum robur diſſoluitur, & membra imbecilliora quàm prius erant euadunt, imo ſæpe ſequuntur febres, vel abſceſſus, vel phlegmonis initium dum interiora incaleſcunt, & ſanguis totus efferueſcere incipit, modus igitur exercitationis eſt non delaſſari, nec ſudare, nec ſpiritum intendere. Verùm ſat erit vt per eam deferatur ſingulis membris ſpiritus innatus, qui eſt inſtrumentum omnium facultatum. Et ſi contingat quòd quis interdum coactus ſit vehementi exercitatione vti, caueat ne quieſcendo à labore ac magna corporis calefactione corpus ſtatim refrigeretur, ne liquati humores in venis ſtatim congelentur; quia tunc ingens oritur putredo in homoribus, ex qua febris acuta, & maligna, quæ vt plurimum breui ſolet interficere. Sit igitur exercitatio adeò moderata ac leuis vt ſufficiat ad expellenda excrementa quæ ſub cute, & in ſolidis membris continentur: cui ſi abſtinentia adiungatur, vtique & ſalubrius corpus reddetur & vita longior. Verùm ſi cum pauco exercitio, & multa quiete copioſus cibus adhibeatur, corpus ſuccoſius reddetur ac pinguius, tum robuſtius, vita tamen breuior fiet, & quantò corpus pinguius, tanto magis inualidum redderetur. Hinc fit quòd ſenes qui carnoſi ſunt & rubicundi celerrimè corruunt, & ex tempore atque inopinatè pereunt, niſi ciborum moderatione, & vini potu parciſſimo vtantur. Id euenit quia calor innatus robuſtus eſt, & iecur validum, vnde illis proſpera valetudo, & bonus habitus contingit; ſed breuis ſunt vitæ ob conſumptionem humidi à magno & multo calore. Macilenti verò, & pallidi ac curui, quia calor in eis nõ admodum magnus eſt, ad longiſſimam ſenectã perueniunt, vt in Xenobiis ſacras aliquot virgines videre licuit, quæ annũ 100. ſuperauerunt. Qui igitur exercitio vtitur etiã moderato obire ante octuageſimum primũ annum neceſſe eſt ob humidi vitalis conſumptionem. Igitur qui plurimum ſeneſcere debet, id eſt, celeriter à laboribus etiam in iuuenta, & curis & Venere multa, & multo cibo abſtinere, à quibus ſenes abſtinere ſolent; Atque eò diutiùs homines vitam protrahent, ſi ex familia fuerint, quæ ad longam ætatem peruenire ſoleat ex vtroque parente aut ſaltem ex altero. Indicium enim eſt quod poſſint habere principia omnia valida; ſolentque hos multa concomitari ſigna, quæ pollicentur bonam valetudinem & diuturnam vitam, vt parùm mingere in iuuentute ſignum robuſti, & bene temperati iecoris; optimè iuxta ætatem videre, multos dentes pulchros, & firmos habere qui plurimum conducunt ad celebrandam optimam concoctionem. Parùm etiam ægrotare ſignum eſt benè temperatæ naturæ, & parum abundare excrementis: abundantia enim excrementorum morbus eſt, nec vires fractæ erunt à præcedentibus morbis. Plurimùm etiam confert ad vitæ maximam longitudinem cor habere humidum cum calore naturali modico obtuſóque cum pulſu molli & non admodum veloci, & iecur robuſtum (vt dictum eſt) atque ventriculum, multum etiam in prandio comedere (& parum in cœna) & non conqueri de ventriculi mala coctione ſignum eſt optimi ventriculi, qui parùm in concoquendo laborat. Patet igitur exercitationem non ſolum valde neceſſariam non eſſe, ſed plerunque inutilem, dummodo illa leuis non ſit, & pluſquam moderata, vt iam liquidò demonſtratum eſt; Cuius rei teſtimonio eſt quod nullus qui multum ſe exercet diu viuit. Validè namque excitat calorem qui humidum vitæ conſumit, mediocris plus commodi affert ad valetudinem corporis, ſed ad vitæ diuturnitatem maximè obeſt. Leuis verò & bonæ valetudini, & vitæ longitudini prodeſt. Similiter & copia cibi cum exercitatione ad robur ac bonam valetudinem multum confert, Otiũ verò, & leuis deambulatio, ac tarda qua nec magnopere excitatur calor, & vix ad cibi deſcenſum facit (ſi cibus moderatè fuerit ingeſtus) ad vitæ longitudinem plurimum conducit. Protrahitur namque vita dum humidum radicale in corde tuetur à corruptione, atque à diſſolutione. Quod an poſſit expurgari à fæce vt diutiùs cõſeruetur, & ſerò ſiccetur, non eſt præſentis inſtituti. Sat eſt, quòd qui diu viuere debent, neceſſe eſt vt humidum plurimum, & benè pingue in cordis

cordis ſubſtantia habeant, Calidum verò quod in ſanguine & ſpiritu continetur non multum, non tenue, non acutum. Tenuis enim calor celeriter mouetur: multus & celeriter mouetur, & plurimum ex humido reſoluit velut & acutus. Qui igitur humidi, & frigidioris, id eſt, non admodum calidi ſunt cordis, etſi ad vitæ munia parum ſint prompti, longæui tamen ſunt, & ad magnam ſenectutem perueniunt. Et ſic caput longitudinis vitæ leuis exercitatio cum parcitate cibi, cum corde humido, & calore moderato, niſi aliqua mala intemperies obſtiterit Cerebri, Iecoris, aut ventriculi, multæ etiam ſunt exercitationes quæ cum agitatione fiunt. Eſt aut agitatio quoties corpus mouetur non ex ſe, ſed ab alio, vt nauigatio, vehi aſturcone, vel gradaria mula, rheda, lectica vehi, cunis; quæ dum mouent exagitant corpora citra exercitationem, velut & fictio. Sed agitatio ſimpliciter verum exercitium dici non poteſt, nam nec ſudorem vnquam mouebit, nec calorem excitabit. Nil autem melius excogitari poteſt in adminiſtratione exercitij etiam leuis vt membra extrema exerceantur maximè brachia, pedes, & crura, quieſcentibus principalibus. Atque illa demum erit omnibus numeris abſoluta exercitatio, in qua ſimul iuſtus, & temporibus ſuis rectè initus fuerit motus: ſcilicet ante cibum: Quoniam tunc partes inſtrumentales præparat ad propria munia obeunda, & tuetur ne facile affectionibus præter naturam tententur, imò robuſtiores fiunt, & alimentum melius attrahunt conficiunt, atque aſſimilant, & quod ſuperfluum remanet, & per ſenſibiles & per obſcuros meatus expurgant, adeo vt nec humorũ crudorum nec ciborum incoctorum copia, neque in ventre, neque in inteſtinis contineri periculum erit, nec deduci ad aliquas animalis partes priuſquam fuerint concocti. Signa autem cibi concocti ſunt vrinæ in colore bonæ: Aquoſæ enim ſignificant humorem in ventre diſtributum inconcoctum eſſe; fuluæ & bilioſæ perfectam iamdudum concoctionem notant, At ſi pallidæ fuerint, moderatæ concoctionis nuper factæ ſignum eſt, & tunc ad exercitationes prodeundum, ventris ac veſicæ excremento priùs depoſito. Et quoniam nonunquam à cibo leues commendantur in aliquibus exercitationes ab Hipp. immo & à Gal. atque Principe; ij de deambulationibus tantum intelligunt, vt cibus ad ventriculi fundum facilius deſcendat; atque melius poſtmodum conficiatur, & in his potiſſimum qui ventriculum admodum debilem habent. Nec exiſtimandum laborem à cibo omnibus hominibus eſſe incommodum, Nam natura neque hominibus neque animalibus cæteris rectè conſuluiſſet ſi à cibo abſompto illa coëgiſſet inertia iacere. Immo quicumque peruenerunt ad tempora illa incredibilis ſenectæ omnes fuerunt aut ruſtici, aut milites, aut venatores, qui violento vtebantur motu, ſed aſſiduo, & non interpolato, vt multi faciunt; qui cùm otio ſint aſſueti ſtatim è cibo laboribus repentinis ſe frangunt, & ſæpe grauiter ægrotant: quod non contingit iis qui continuis aſſueti ſunt laboribus. Et ob id Romani nullã aliam artem adeo commodam militiæ putauerunt, quàm agriculturam, quæ in continuo motu vigiles homines detinet. Quam ſententiam probare videtur Hipp. dum inquit, Non repleri cibis, & impigrum eſſe ad laborem; Ideo exercitatio à cibo non omnibus & præcipuè aſſuetis ſemper eſt mala. In omnibus enim rebus conſuetudinem plurimum valere non eſt dubium, inſueta autem inſignes perturbationes adferre ſolent; idque non ſolum homines, ſed & armenta quoque experiuntur. Alexandri enim exercitum in India nouitate ciborum penè deletum referunt hiſtoriæ. Inſueta pabula greges totos quandoque perdiderunt. Ideo à teneris (inquit Poëta) aſſueſcere multum eſt.

CAPVT XIV.

De frictionum differentiis ac viribus.

INterea quæ corpus noſtrum extrinſecus mouent, frictiones ſunt: quæ ſæpe in exercitationum loco adhibentur, tanquam earum vicariæ vt teſtis eſt Gal. 2. de ſan. tuen. cap. 11. Idcirco de eis hoc in loco agere tempeſtiuum videtur. Per illas enim excitatus paulatim calor foras euocatur atque concaleſcunt venæ, arteriæque & inde ſanguis ac ſpiritus. Siccant etiam frictiones atque extergunt ea quæ circa carnem ſunt, & operantur vt excrementa plurima auertendi genera ad cutim ferantur, nec corpus admodum conturbant, ſed dum humores in extrema corporis effuſi incaleſcunt, extenuantur, & liquefiunt, dein diſſipantur, & euaporant, & ob id Gal. Aphor. 17. Poſuit eas interea quæ euacuant omnes humores æqualiter. Mouentur igitur quæcunque partes perfrictæ linteolis, aut manibus oleo intinctis, aut alia quavis re; & modò maiori, modò minori frictione, prout ratio poſtulat Cuius proprium peculiareque eſt, vt quieſcentibus membris commotio perfrictis partibus adhibeatur, quæ commoditas quoties libuerit, vſúſve poſtulauerit modò vniuerſum ſingillatim, modò circa quodcunque corporis membrum vtiliter haberi poteſt. Idque duriter, molliter, parùm multum, medioque inter vtrunque horum, donec artificioſa quadam coniectura percipies per hanc moderatam frictionem attenuata eſſe excrementa, laxatos meatus, emollitúmque corpus totum. Nam dum cutis concaleſcit, ſimul oleum intro emolliẽdi genera excipit, & ſtatim floridus quidam rubor per eam diffunditur. Et ſic primã hanc habes frictionis differentiam. Quæcunque enim partes fricantur, neceſſe eſt primò aut quod molliter, aut duriter aut medio inter hæc fricetur. Deinde aut multum aut parùm aut mediocriter. Erunt itaque duæ frictionũ differentiæ; Altera quidem ex qualitate dura, mollis, & mediocris; Altera ex quantitate, multa, parua, & mediocris. Et hæ rurſus variæ eſſe poſſunt ſupernæ inquam, deorſum, & infernæ. Surſum, partim in ſubiectum ſecundũ corporis longitudinem, partim in obliquum,

& tranſuerſum, partim quod ad vtramque partem declinat: ſunt autem hi potius modi quàm veræ frictionum differentiæ; quibus muſculorum fibræ vario modo pertractari, ac fricari poſſunt iuxta intentionum varietatem. Quandoquidem frictionem, iniectum, ac circumactum manuum corporibus qualitate aliqua afficiendis quæſitum eſſe patet, hinc ſeqoitur neceſſariò vt id fiat aut molliter, aut duriter, multo aut pauco tēpore, aut mediocriter inter hæc. Et hæ quidem ſunt in hac arte vtilitates quas reportare debemus ex frictionibus; atqoe effectus etiam molliēdi nempe aot durandi, augēdi aut extenuandi, aut per mediocritatem inter hæc ſeruandi carnis habitum. Idque intendimus ſemper ſiue in longum, ſiue in rectum, ſiue in obliquom, ſiue in orbem agantur manus; ſiue ſub tecto ſiue ſub dio ſiue in perflato loco, & ſimilibus, dummodo finem propoſitum conſequamur iuxta affectionum diuerſas indicationes, quæ ſæpe occurrere ſolent. Aliquando enim quæ nimium emollita caro eſſe videtur, ſub Sole (exempli gratia) fricari debet, vt ſiccetur melius; ſob tectn autem vt ventorum occurſum fugiamus. Aliquando perflatum ventis locum quærimus; rurſus frigiditatem ſiccitatemqne aliqua de cauſa; aut calorem atque humiditatem optamus, ſecundum quod vſus poſtulat. Primæ igitur ac potiſſimæ frictionum differentiæ, & ad vſus noſtros quæſitæ, ſunt, Duræ produranda, denſandaque carne; vt ſi manus quæ fricant, linteolis aſperis compreſſiuque vehementi admoueantur: Molles pro emollienda, laxandaque cute ſi leniter tractentur partes, blandæque manus applicentur molles cum linteolis mollibus, aut oleo, aut pingui aliquo intinctæ: Mediocres vero carnem in ſuo ſtatu conſeruant Accedunt ſecundæ quæ non minus ſuos effectus afferunt, multa quæ extenuat, Pauca quæ nihil effatu dignum facit; mediocris, quæ quoquomodo implet. Et ſicuti duræ cohibent, atque conſtringunt, ita molles membrum ſoluunt & laxum reddunt, mediocres mediocritatem ſeruant Et ſi his ſecundæ addantur differentiæ quæ ex quantitate conſtant, vtique non paucæ fient connexiones; nam duræ & paucæ corpus ligant verùm gracile non reddunt; duræ & multæ corpus conſtringunt, & gracile reddunt; duræ verò & mediocres corpus ligant, & carnis incrementum faciunt; molles & paocæ corpus ſoluunt, ſed gracile non reddunt, nec carnis incrementum faciunt; molles verò & multæ corpus ſoluunt & gracile, reddūt; molles & mediocres corpus ſoluunt & carnes adaugent: Mediocres & paucæ mediocritatem ſeruāt; mediocres & multæ corpus gracile reddunt; mediocres & mediocres carni incrementum præbent. Frictionum præterea alia dicuntur præparatoriæ, quæ exercitationē anteeqnt: Aliæ reuocatoriæ, & ſunt illæ quæ poſt exercitationem adhiberi ſolent pro euacuandis excrementis quæ retinentur meatibus conſtrictis; per illas enim aperiuntur craſſa excrementa ac ferè immobilia attenuantur, mouenturque loco, Atque educentur ſi molles eo leniori tantum manuum nudarum iniectu, aut mollium etiam linteolorum adhibitione factæ fuerint. Et hæ interdum hominibus pluſquā par ſit exercitatis conferre ſolent, velut & equis. Quotidie enim experimur quantum obeſſe ſoleat, ſiquis corporis excalefactione motu aliquo facta ceſſans ſtatim ſubſiſtat, nihilque ſe aduerſus ambientis occurſum muniat. Itaque equis defatigatis ſtatim mādamus vt paulatim circūducātur, donec fere calor ille reſideat, & poſtea vt cōmota excrementa, & ſuperuacanei humores de corpore per recluſos meatus exeant eoſdē fricari imponimus ſic & muſculorum tentio tollitur. Præparatoria autem frictio fieri debet ex Aëtij ſententia matutino tempore, ſuperfluitatibus excretis, inquit enim Antequam quis ſe exerceat, prius corpus vſu frictionis tum per lintea, tum per oleum calefacere oportet, & fricandum nudis manibus, donec probè calefeat, & molliatur, ruborque floridus efflorefcat, & confricta particula in molem eleuetur: atque ſubiungit, & qui plus iuſto reſiccati ſunt, molli frictione cum largo oleo vti debet, velut & qui iter facere debent per loca admodum frigida etiam qui laſſitudinis ſenſum habent, quique cutis denſitatem corrigere putant. Immo qui cutis denſitatem ex frigore curare volunt, primò aſpera & ſicca frictione vti debent, deinde ea oleo, At ſi rarefacta fuerit cutis, vel ob balneorum aut frictionum aut veneris vſum, paucis frictionibus, illiſque ſiccis vtimur, poſtea ea oleo aliquo adſtringente. Cæterum ſi contingat humiditates fieri ea multo potu, ſiccæ fiant frictiones per lintea citra pinguedinem. Interea igitur quæ corpus noſtrum euacuant, ac per halitum digerunt, frictiones ſunt, quæ ex Gal. ſententia 2. Aphor. 17. omnes humores æqualiter (vt ſupra etiam adnotatum eſt) euacuant, ſi eo modo, quem ipſe docet 12. metho. cap. 3. fiant, dum eas loco medicamenti aut ſectionis venæ adhibet; & maximè in illis febribus, quas ſyncopales vocant, à crudis humoribus excitatas. Modum verò exactè docet, inquiēs, À cruribus ad brachia, atque ab his ad ſpinam, ſic verò denuo ad illa reuerti eodem ordine docet, vt ſi quid per alias frictiones inferiùs deriuatum fuerit abſumatur, ideo diu illa fricari iubet. Adiicit etiam vt ſemper supernè deorſum id fiat, & brachia ab humero ad manum fricentur, Quod ſi laſſitudo ſuperueniat oleo relaxante innungēgenda ſunt. Clarius in libello de ſect. ven. aduerſus. Eraſiſtratum cap 9. Qui Romæ degunt frictio præſtantiæ non paulò ad euacuationem exiſtit, frequenti enim frictione non paucos iſtorum euacuauimus, cum alias quæ animi ignauia neque purgans medicamentum aſſumere auderent, nec ſectionem venæ ſufferrent. Nec vult eſſe impedimento quin ea pro ſectione, aut purgatione vtamur, niſi cùm vel non aſſueti minimè eam perferre poſſunt, aut denſa cutis cohibet ne ſufficienter euacuentur; quo in caſu in laſſitudines deueniunt, quas quiſquam deuitare debet quantum fieri poteſt, cùm multorum malorum in cauſa eſſe poſſint. Moleſtè igitur ferre frictionem, denſitatis cutis indicium eſt; atque ob

id

id nihil prope euacuari, ſed magis in laſſitudioem peruenturos. Multa igitur & aſſidua vt continuia diebus præcipiatur ſufficienter euacuare poteſt, vt 12. ant. cut. Pauca, qualis eſt qua vtimur in apotheraphia non poteſt; immo ſi admodum modica fuerit; replet, eas partes, nedum vt euacuat. Verùm quoniam 5. de tuen. ſan. cap. 3. modo præponit eruta brachiis in primo loco; in alio brachia cruribus; modò ab inferioribus partibus, modò à ſuperioribus initium ducens, ideo concludendum quòd in ſanis ordo non eſt neceſſarius; in ægris pro morbi ratione faciendus. Reuelluntur etiam perfrictiones leues ac deriuantur excrementa, & humores caput infeſtantes ſi à partibus ſuperioribus ad inferiores fiant, ſequunturque tria illa commoda ab Hippo. tradita. A partibus enim ſuperioribus ad inferiores trahunt; à nobilioribus membris ad ignobilia; & à centro ad circumferentiam. Immo ſi rectè fiant, inter cæteras vtilitates quas præſtant, ſomnum conciliant ex Gal. ſentent. 12. meth. cap. 3. At frictionum numerus vix metiri poteſt. Cauendum tamen ne ex earum multitodine contuſa iam carne, laſſitudinis ſenſus ſuperueniat, ſed ad balnea trauſeamus.

CAPVT XV.

De balneis, ac eorum præparatione.

SEquitur balneorum explicatio; quorum naturam, & ad quem vſum atque commoditatem ea inuenta: quo tempore, qua ratione, ac præparatione, modove ſint adhibenda, tam in vſum communem quam particulatim: & primùm de aquis dulcibus calefactis, quarum crebrior eſt vſus, agere intendimus. Earum namque natura bene perſpecta & diligenter examinata, cætera facillime pateſcent; quoniam eadem fermè ſunt, quæ circumambientis nos aëtis. Quoquo modo enim ex vtroque pariter afficiuntur corpora noſtra, quamvis non vſquam eo balneorum vſus vt aëris neceſſarius ſit, nonnihil tamen & naturæ, & artificij in ambobus reperire experimur. Nam & aërem interdum quem volumus, cum non habeamus, arte nobis ſæpe paramus; ſæpe etiam eodem vtimur natiua ſua qualitate prædito. Pariter & balneum & natiua, & ſæpiſſime quæſita atque à ſcititia temperie aliqua calida paulo maiori ex parte, frigida interdum, & quandoque tepida, feruenti etiam, ſed inter hæc temperata præditum optamus. Verùm vt aqua temperata euadat, frigida cùm ſit, aut inſolationem aut ſæpe ignis beneficium expoſtulat, & tunc eius facultas eſt calefacere, & humectare, vt teſtatur Gal. 6. de ſimpl. med. facul. dum inquit, Dulcium aquarum calidarum facultas temperatæ quidem ſi fuerint, calida atque humida eſt (cùm frigiditas ſemper ei ingenita ac natiua ſit) Tertio etiam de ſanitate tuenda. Dulcium calfactarum aquarum ſi media temperie ſint vis calida, & humida eſt; ſin tepidiores ſint humida, & frigida; quod ſi iuſto calidiores fiant, calida quidem ſed non perinde humida, contrahuntur enim tunc corporum meatus exiles ita vt madeſcere nequeant, nec excrementa exire, quæ intus latent. Quo fit, vt eo temperato lauacro partes intra ſubſtantiam caloris, humoriſque acceptam temperiem intimiùs ſentiant. Vnde ſomnum prouocat, mundat, atque purgat cutim, ſordemque omnem ex illa detergit, humectat corpus, & tertiam coctionem adiuuat, atque corpus impinguat. Infantibus etiam prodeſt lauacrum hoc atque gracilibus magis quàm pinguibus ac corpulentis, atque vocem claram efficit. Hippoc. quoque 6. in 6. de morb. vulg. tria affert balnei temperati commoda; quod nempe os ſiccum humidum reddat, & ſitim extinguat, & corpus calidum & areſactum temperet. Cutaneos namque meatus calor blandus, placiduſque occurrens aperit, ibique impreſſus ſqualorem quemcunque inuenit, demit, atque noxam contractam ſtatim aufert, & ſic ſitim ſi quæ fuerit, atque æſtum vt plurimum tollit propria aquæ dulcis humectatione; ſodores etiam prolicit. Immo ſi eius largior fuerit vſus, duras, tenſaſque partes etiam ſolidiores emolliet, cutis quoque denſitatem facilè diſcutiet. Funduntur quippe primò vi caloris perſeuerantis humores inhærentes, diſſlanturque exitum quærentes donec ſicceſcant. Præterea concoquendi & roborandi vires habent aquæ hæ temperatæ quibus ſpirituum reſolutiones ac ſolidarum partium intemperies corriguntur præſertim quæ ex ſiccitate, nimio labore, aut intempeſtiua inſolatione ſunt contractæ, Ex balnei namque placidi temperati affuſione ſtatim recreantur membra refrigeranturque ac ſpiritus refocillantur, diſcutiunturque bilioſæ materiæ per muſculorum ſubſtantiam diſperſæ atque exhalantur balnei poteſtate, ſicque hicterus tollitur. Ex accidenti quoque refrigeratur corpus extraneis humoribus calidis (vi tepotis) in vaporem ſolutis, vnaque concaleſcit ſi humores fuerint frigidi, dum pituitoſum humorem concoquit & per halitum digerit. Verùm non diutiùs in balneo immorandum, eſt ne ſequatur fluxio ſuperuacanea quæ partes impleat, aut immoderata innati caloris diſflatio, vnde & animi ſæpe deliquium: quod ex frigidæ vſu minimè timendum, quæ cum euaporatos humores diſſolui non ſinat, ſic innati quoque caloris exhalationem prohibet. Omnibus tamen humectandi ineſt facultas; & ſi eam feruens nimis vtraque adſtringat denſetque cutim ne altiùs vis aquæ intus adere valeat frigida etiam natatio & præſertim poſt calidam non ſolùm corpus corroborat, ſed caput etiam; & calorem naturalem confirmat, ac ſitim ſedat; appetitum excitat, à calore externo corpus liberat, & hominem exhilatat, ſi æſtiuo tempore eius ſit vſus, nec corpus plethoricum nec prauis ſuccis aut crudis repletum fuerit. Nec ſenex ſit, ſed iuuenis,

& benè carnoſus qui frigidam natationem ingredi debet, nec diſtillationibus obnoxius, nec venere laſſus, nec corporis vel animi labore fractus. Et ſi frigido balneo aſſuetus non ſit, maxima cum cautione ipſum ingredi, & donec aſſuetus fuerit, gradatum procedere debet: Non etenim æque omnibus frigidæ natationem conuenire liquet, atque omnium minimè infantibus, & fœmellis præſertim gracilibus, & imbecillibus; nec ſenibus & iis qui frigidæ ſunt naturæ. Sit verò aqua temperatè frigida, & non vt nix vel glacies. Et ſi in eius deſcenſu horrorem percipiat, ſtatim exeat. At qui optimum corporis ſtatum ſortitus eſt, frigidæ natatione minimè indiget, & noſtris tẽporibus vix paratur, nec frequenti eſt in vſu. Immo ſi cutis denſata plus iuſto fuerit, obnoxios nos morbis reddit, quorum ortus ab intrinſeco eſt. Vnde quærendum pro firmanda bona valetudine, vt lauacra naturalem quandam, moderatamque conſtitutionem inclinantem tamen ad frigidam deducantur, vt eius opera, carnoſaque præſertim muſculorum ſubſtantia ſeſe recolligentia robore proprio mirum in modum firmentur hinc appetendi & concoquendi vis maior; quoniam dum frigida adſtringit cutim ac denſat, vires noſtras adauget intro repulſo calore, coactoque in vnum, tutoſque nos reddit ne laxata nimia cute imminentes extrinſecus noxas facilè recipiamus. Erunt igitur balneorum aquæ dulcis partes quatuor; Feruens nempe media in temperie, tepida, ac frigida. Vis feruentium inquit Gal. 11. meth. cap. 10. & 3. de ſanitate tuenda, excalefacit non tamen ferè humectat. Si media ſint temperiè ex æquo fermè humectant, & excalefaciunt. Quæ verò his frigidiores ſunt, vocanturque tepidæ, humectant, atque refrigerant. Frigidæ autem corpus confirmant, atque adſtringunt; ob id verò ſolent & ſudorem quandoque prolicere & euacuare, atque hæ ſolæ Hecticis conueniunt, vt teſtatur Gal. 10. metho. cap. 10. Verùm notandum quod licèt balnea temperata calefaciant, & humectent, poſſunt tamen diuerſos parere effectus iuxta moram & temporis quantitatem quam quis in eis duxerit, ita vt interdum per accidẽs humores in halitum digerant, alios rurſus fluere faciant in parte, alios concoquant, aut molliant dura, aut vires reddant robuſtiores, aut infirmiores, dum fluxiones conuocant ad partes. Præterea balnea tepida per ſe refrigeratum corpus excalefacere poſſunt, dum ſanguinem ad exteriora auocant, & refrigerare excalefactum per accidens dum humores per halitum digerunt aperiendo cutis meatus, digeſtis exhalationibus fumidis ac fuliginoſis. Euacuant enim ex ſumma ſuperficie corporis, atque auocant ex profundo; & ſi frequentiùs adhibeantur calida purgare etiam poterunt. Quod & declaraſſe videtur Gal. 2. Aphor. 17. dum inquit, euacuatio omnium humorum æqualiter, primò fit per venæ ſectionem; proxima huic per tibiarum ſcarificationem; & quæ per frictiones, balnea, & exercitia, ex accidenti autem per inediam. Ex quo liquet balneum totum corpus poſſe euacuare: excrementum etiam, putreque ſi quid ad cutim hæret, euocat, tẽſaſque partes emollit, & ob id apotherapiæ pars quædam dicitur. Eſt autem apotherapia poſtrema pars cuiuſlibet exercitationis probè peractæ; quæ duplici conſilio fit, & vt excrementa expurget, & vt à laſſitudine corpus tutum reddat, & præſertim quæ immodico exercitio ſuccedere ſolet atq; ſolidas animalis partes firmet. Spiritusquoque cohibitio ad apotherapiam exercitationem pertinet, tenſis quæ in thorace ſunt muſculis vniuerſis vt per eam aliquid excrementi extenuati tranſeat Faſciarum necnon circũactus pars eiuſdem exercitationis habetur. Eſt autem apotherapia exercitatio quæ nec continua nec vehemens: continua enim & vehemens præparatoria potius exercitatio dicitur. At quæ de exercitationum ratione dicta ſunt, eadem, & de balneo dicta eſſe putandum, quippe quod de vno quoque maxima eſt habenda ratio temperaturarum, cũ non parua ſit dictarum inter ſe naturarum differentia: Aduerſiſſimum eſt enim humidũ & frigidum temperamentum ei quod calidũ eſt & ſiccum, quod ſicut exiguum ſuffert motum, maiorem aliquantiſper frigidũ & humidum poſtulabit, dummodo ſudorem, alterationem ve vllam corpori inferat. Frigidum vero & ſiccum ſenum temperamento quàm ſimillimum eſt; atque etiam celeriter eiuſmodi corpora ſeneſcunt. Humidum autem & calidum fluxionum vitiis eſt obnoxium. Vndecimo etiam metho. c. 10. & 20. docet Gal. balnea, duo commoda febrientibus præſtare primum quod febrilis caloris multum per ea tranſpirabit, & nonnihil humorum copia euacuabitur. Et quod fuliginoſum, & fumidũ exſtiterit adinſtar fumi digeretur. Vult etiã 7. de ſan. tuen. c. 7. quod infantibus maximè conueniant balnea ob vim quam habent humectandi, & quòd magis gracilibus quàm pinguibus proſint. Proſunt & febrientibus putrida febre ſi à coctione adhibeantur vt l. de tab. c. 7. Hecticiſq; omnibus, & ſimiliter à coctione his qui putrida cum hectica iuncta laborant. Idcirco 11. meth. c. 10. tres excipit caſus in quibus balnea non conueniũt. In febribus primus ſi multitudo crudorum humorum adfuerit; funduntur enim & obſtruũt: Secundus, ſi imbecillis ſit aliqua particula, periculum eſt, ne in illam confertim humores confluant, ac firmentur: Tertius ſi horror excitetur ex balneo, nam & quæ eſt, febrem accendere, & nõ eſt, excitare poteſt. Inſuetis etiam admodũ nocet & omoptboieis, cum ſanguinis fluxum irritet, nocet & plethoricis corporibus, necnon & crudis humoribus repletis: ob id in principio morborum in acceſſionibus, & augmento morborum plurimum obeſt ſic & vtero gerentibus. A cibo, inquiunt nonnulli balneum gracilibus prodeſſe: id ſanè interpretandum ſic reor, cùm coctio in membris iam incipit celebrari, & non priùs quia tunc coctionem perturbaret. Diſſoluit præterea balneum vires ſi ſuperfluum fuerit, & effœminat homines, Nocetque plurimum, ſi à balneo, vino quis vtatur, vt Galenus hæc omnia perbellè adnotauit.

Nocet

Nocet inſupet inflammatione, & eryſipelate laborantibus, & quibus continua adeſt diſtillatio, & grauedo ac capitis dolor ex ardore. Subminiſtrat necnon balneum materiam omnibus morbis materialibus, & putredini nocet, imnno eam gignit, & auget. Vlceribus quoque obeſt, ſiccatione enim illa indigent ſi ſanari debent. At viceuerſa in quacunque affectione in quavis parte contenta cui calor igneus coniunctus ſit, qui corpus exſiccet, balueum temperatum ſemper conuenit, dum nihil impediat: hoc enim habet admirabile quod omnes ſiccitates ſiue calidas ſiue frigidas corrigit. Antiqui autem quadruplicem balneorum ſedem facere conſueuerunt vt 10. metho. cap. 10. Primam calidi aëris, ſed non aquæ ne vrerentur; & hæc quidem febricitantibus omnibus eſt admodum inutilis: ſecundam temperatæ aquæ: Tertism frigidæ, frigidique aëris: temperati, & abſque aqua, ibique ſiccabantur. Tres quoque corundem præparationes exſtruebant; Prima pro ſanis, in qua prima pars calidior eſt ſecunda, & ſecunda tertia; & in prima nulla aqua eſt, in ſecunda calida, & tepida, in tertia frigida: ſecunda erat præparatio balnei non conſueta, ſed conuerſo modo vt prima pars ſit frigidior ſecunda, & ſecunda tertia. Tertia præparatio eſt in tranſlatione vt ſtatim ingreſſo ſpargendo aquam aër ſecundæ & tertiæ domus temperetur ne vires ægri conciderent, & calor alioqui etiam nimis per ſe magnus adhuc ampliùs incenderetur. Atque hæ ſunt fermè ſummæ balneorum differentiæ (dulcium aquarum intellige, de more Gal.) quas præſtare ſolitæ ſunt facultates, nam aliæ quoque excogitari poſſunt inter has mediæ quemadmodum fit in re omni quæ magis, minuſve ſuſcipit.

CAPVT XVI.

De Quiete.

SVperiùs ex Hipp. ſententia à nobis demonſtratum fuit non eſſe in labore perſeuerandum, vbi quis laſſitudinem perſenſerit. Ex quo præcepto vnum non vulgare commodum ſequitur, quòd videlicet, vbi quis laſſitudinem ſentire incipit, & quieſcendo haud laſſitudo mitigetur, indicium eſt, quod corpus multis excrementis eſt repletum, & ad morbos paratum, ideoque purgatione egere. Ob id Hippo. in præceptionibus dixit, vehementis laboris ſtudium deuitandum eſt. Et in 3. de dieta, dat nobis tria pulcherrima præcepta. Primum, vt laſſitudinem omni tempore deuitemus; ſecundum, vt deambulationibus tantùm in mane corpus exerceamus, Tertiùm hyeme & tempore frigido magis & diutiùs exercendum, ſed tamen ceſſandum non modò antequam laſſitudinem ſentiamus, ſed antequam corpus incaleſcat. Igitur nos admonet vt laſſitudinem quolibet tempore deuitemus quoniam corpora præparat ad morbos; graue etiam exercitium quia vires exhaurit, & tempore hyemali, quia dum corpus incaleſcit, exoluitur robur. Quare nimia exercitatio (vt ſuperiùs abunde oſtenſum eſt) in ſanis non probatur, vt quæ neceſſariò vitam breuiet. Quod & Gal. affirmare videtur in 6. Epidemion. comm. 3. ſect. 2. inquiens; Omnes exercitationes & carnium, & adipis, & ſuccorum abundantiam minuunt. Idem quoque 4. Aphor. 13. Exercitia ſunt apta natura exſiccare. Quapropter ſat erit ſe exercere donec corpus aliquantiſper incaleſcat ſine ſpiritus tamen mutatione, & ſudore, & tunc tempo is ſaluberrimum erit quieſcere. Eſt autem quies priuatio motus in ſubiecto apto, ſiue ab exercitatione vacatio, quæ omnes fermè laſſitudines tollit (ſpontaneis exceptis) & eſt tanquam caput longitudinis vitæ, dummodo non ſit eius generis vt per eam partes corporis otio mitum in modum torpentes deflectantur, nam veluti motus leuis roborat, ſic otium immoderatum corpus tabefacit. Quin etiam ſi ſit diuturnior nó parùm moleſta eſſe ſolet, & maximum afferre ad tuendam ſanitatem incommodum ſi prorſus deſes fuerit; quandoquidem nullum animans immodico vllo delectatur ſed ſemper medium modum expetit. Idem met comprobat Gal. 2. Acut. ſect. 50. ioquiens; Vt venter diutiùs omnino otiatus functionem perficere probè non poteſt, niſi prius ſenſim turſum aſſueſcat, & ſuas exerceat operationes. ſic corpus vniuerſum, ſingulæque aliæ partes. Quarto etiam de tuen. ſan. cap. 4. oſtendit moderatam quietem ſemi crudorum concoctionem adiuuare. Nam quod mali ſucci iam plane corruptũ eſt, nec cóncoqui etiam poteſt, id ſudore, vrinaque expellatur, quod ſemicoctum adhuc eſt, concoquatur atque vtile reddatur. Id autem optimè quiete, ſomnoque conficet. Qua ratione ductus. Gal. prodidit. Tarda quies veluti & tardæ exercitationes corpora pinguia efficiunt, ac humiditatem naturalem ſeruant. Eſt autem quies admodum neceſſaria, & potiſſimum exercitati cibaria illico aſſumerent in corpore adhuc ab exercitatione calorem ſeruante; ſed poſtquam exactè per quietem fuerint refrigerati: per eandem etiam celebratur ac perficitur concoctio viſcerum. Vtiliſſima quoque eſt calidis & ſiccis temperamentis quia corpora humectat veluti frigidis & humidis leuis exercitatio, vt quæ ſuperflua excutiat, & vias aperiat vt calor liberè diffundi poſſit. At ſi quis obiiciat quod quies ex Principis ſententia 1. par. doctr. 2. cap. 12. ſemper infrigidat ob priuationem viuificationis & obſtructionem, quæ ſuffocat, & humectas propter ſuperfluitatum reſolutionis defectum, quies etiam per accidens (inquit) caloris putredinalis cauſa eſſe poteſt prohibendo ex ſuperfluitatum copia congruam caloris & humoris euentationem ad quam quidem & ſiccitas ipſa conſequitur. Reſpondendum Principem intelligere de immoderata quiete de qua locutus eſt Gal. de cauſ. morb. cap. 3. Quies immodica (dicens) cauſa eſt frigidorum morborum. Non itaque otioſa vita, ſi diu perſeueret, diu ſtare poterit abſque maxima corporis noxa.

CAPVT XVII.

De Alimentorum facultatibus.

ALimentorum facultas quàm vtiliſſima immo neceſſaria ſit pro inſtauranda corporis noſtri ſubſtantia quæ quotidie, quin potiùs in horas deperditur, vnicuique conſpicuum eſt. Corpus etenim noſtrum ſi ex toto integrũ, illæſumque perduraret, & tale quale ipsũ ab initio Creator fabricatum reliquit, nequaquã correctore equiſſet. At cũ ſemper diffluat atque diſpereat aliqoo præſente obſeruatore indiget; qui & quod diſſipatur quantum qualeque ſit agnoſcat, & illico tale ac tantum viciſſim reponens inſtauret, ita vt quod euaneſcit non aliter quam cibi, potuſque ratione ſubueniri liceat; cum ſine alimento ne viuere quidem neque ſecunda neque aduerſa valetudine poſſimus: Alimenti namque defectus corpus exſiccat, & fœtum in vtero interficit. Ideo de cibi, potuſque materia tanquam præcipua cautione pro producenda ſeruandaque ſalubriter vita in præſenti tractare ratio nos admonet. Et præſertim cum nulla alia in rè magis, crebriuſve peccatur. Sæpe enim copia ac rerum varietate ſeducimur, atque adeo anxiè condimenta ac ſaporum coaceruationes vehementer & pluſquam requirimus pro palato, gulaque ad auiditatem irritanda; Ita vt ſæpè contingat multos nimia ſatietate degrauatos, alios multis morborum generibus ob plenitudinem prauorum ſuccorum affectos, nonnullos articulorum doloribus, aſthmate aliiſque diuturnis morbis cruciatos iri obſeruaſſe, dum cibos, condimenta, atque obſonia quãplurima in menſa habere ſolliciti fuerint, nullam habentes conſeruandæ ſanitatis rationem, & nihil aliud curantes quam vt vẽtrem expleant, atque in barathrum gulæ totum inſumant patrimonium. Quapropter maxima huius pernicioſi erroris habenda eſt ratio, ne tam frequenter tot tantiſque modis homines eum incautè incurrant, ſed introducta meliori conſuetudine in melius etiam proficere, atque aduerſus morbos pugnare & reſiſtere valeant, & cum hilaritate ad extremum vitæ ſenium incolumes perueniant. Eſt autem alimentum, ex Gal. ſcientia 3. de ſimpl. medic. facult. cap. 3. id quod ſubſtantiæ corporis aſſimilatur; cuius tres ponuntur ab eodem ſignificationes 1. de tuen. ſanit. cap. vlt. Aliud quod nutrit, aliud quod quaſi eſt nutriens, aliud quod nutriturum eſt. Verùm proprium illud alimentum nominamus quod partibus animalis adiicitur; Nutritur ſiquidem pars vnaquæque ex proprio ſibi alimento, quod eſt illi ſecundum naturam, illudque trahit & non omnes partes vno, eodemqoe alimento aluntur. Immo pars cùm conuenienti ac proprio ſibi alimento careat, patitur, & tandem corrumpitur. Non enim ſolùm corpus alitur cibis, ſed interdum contingit quod alitum immutetur, atque naturam nutrimenti ſequatur. Namque vis corporis alimentum priùs conficit, deinde ob perſeuerantiam pati poteſt, ita vt crebris actionibus corpus quoque ſuperetur atque in alimenti naturam aliquantulum trahatur, cui & animi vis conſentit, dum affecto corpore facilè animus concitatur, vel difficile ad iram, mœſtitiam, timorem, alacritatem, intemperantiam, iniuſtitiam, audaciam, libidinem, & alia huiuſmodi quæ ſæpe numero alimentorum vſu deteriori vel meliori euenire cernimus. Quoties enim ex alimenti deterrimi vſu atra bile quis repleatur, triſtem illum ac mœrentem euadere videmus; ſic è diuerſo, ſi puriore ac conuenienti victu vtatur, hilarem ac mentis acie ad concipiendas rerum ſpecies promptiſſimum cognoſcimus. Erit igitur non exiguum huius rationis victus beneficium quo ſalubris hæc ars tum ad ſanitatem corporis, tum ad mentis, ingeniique exacuendam aciem atque exornandos mores conducere conſueuit. Nam etſi aliæ ſex res non naturales aliquid & illud maximi momenti addant, maximè tamen ex ciborum vſu noxa vtilitaſve tum corpori, mentique contrahitur. Spiritus etenim quibus pro inſtrumento præcipuo anima vtitur, quique ſedem propriam in ſanguine habent, dubie procul ſanguinis naturam imitabuntur; Ita vt ſi temperatus ſanguis fuerit, & ipſi quoque temperamenti; ſin craſſus, & ipſi craſſi; ſi tenuis, tenues, ſubtileſque inſequentur. Ex optimo igitur & cõuenienti ciborum delectu maxima conſequitur vtilitas, tum ad mores, virtutumque exercitationem & ad ſedandos animi affectus, vel ſaltè minuendos, atque etiam coërcendos, tum ad curandas quaſlibet corporis affectiones maxime valet. Duplex autem eſt alimẽtum, quod ſingulis conueniens eſt; aliud quod ſecundùm ſimplices qualitates; aliud quod ſecundum totam ſubſtantiam eſt. Totius ſubſtantiæ conuenientia habet maximam vim ad ea quæ educuntur bibunturque, non in ventre modo, ſed etiam toto corpore conficienda quæ etiam confecta ſunt vt minus moleſtare, ſic & faciliùs ſuperari ſolent, ideo de cibis ac condimentis eorumque quantitate, & qualitate omni cum diligentia agendum.

CAPVT XVIII.

Condimentorum ratio, & vſus.

QVamplurimum reperiuntur in rerum natura quæ ob ſenſuum diuerſitatem aliis certa aliis incerta videri contingunt, quoniam aut tuæ, aut illorum temperiei certum & conſtans omnibus iudicium non eſt. Etenim quot indiuidua in humana ſpecie, tot diuerſa temperamenta ſunt conflata ex diuerſa proportione humorum, ex quibus diuerſos guſtus etiam eadem in re homines ſentire conſtat, quippe quòd reperiuntur qui mel neque dulce eſſe, neque amarum

aſſerunt

aſſerunt ; quod tamen omnes dulciſſimom confitentur. Manifeſtum eſt enim vitiatos, deprauatoſque corporis ſuccos varias in guſtu differentias parere. Qua de re Gal. lib. de cib. bon. & mal. ſuc. inquit, Ad cibos minimè accedimus planè ſecundum naturam affecti; nec interdum cognitam aut exploratam exactè familiaris alimenti qualitatem habemus: Et hinc cibi alias alij ſentiuntur iucundiores, ſuauioreſque. Interdum iidem cibi à quibuſdam ſuaues percipiuntur ab aliis tanquam penitus inſuaues reſpuuntur. Quapropter vt cuncta animantia quibuſdam frui poſſent, quæ alias penitus reiicere conſueta erant, neceſſarium fuit aliquam perquirere artem Galen. pluries traditurum promiſit nunquam tamen præſtitit. Eſt autem hæc condimentorum ars præparationis cuiuſdam ac compoſitionis ratio certa rei inconditæ atque incompoſitæ quæ in aperto ſatis poſita eſt, pro commodo præcipuè atq; vtilitate humanæ vitæ, dummodo vltra modum ad præfixas metas non euagetur: Non quemadmodum fecit Platina, qui libellum de honeſta voluptate inſcripſit, potiùs ad vſum culinarum & voluptatem heluonum qui popinis tantùm indulgent, atque gulæ, ventrique ſunt dediti, quam vt ſalubrem arte traderet: & totum ſtudium poſuit in arte parandorum ferculorum, varieque in menſarum lautiorum concinnatorum, & bellariorum vſu, maximo cum detrimento humanæ ſalutis; ſiquidem voluptatem tamen ſecutus eſt, non autem vtilitatem. Eſt equidem ars hæc pernicioſa, niſi vt diximus quibuſdam coërceatur legibus, quæ nobis inſeruiant vt ſanitati conſulamus. Obſonia igitur ita concinnentur, vt dum grati, iucundioriſque ſunt ſaporis, commodius ingerantur; & dum gratiùs ac ſapidiùs accipiuntur, ita libentius à ventriculo amplexentur, & faciliùs conficiantur, ſicque coctio iuuabitur gratiore ſapiditate. Et ne intempeſtiuis condimentis & obſoniis veluti ſcitamentis quibuſdam errandi occaſio præbeatur, hæc ſunt animaduertenda. Primò vt condiantur non pro fame, ſitique excitanda ſimpliciter ſed vt languentem, & plus iuſto deiectam ſiue à quavis re præter naturam corruptam appetentiam erigant concilientque. Præterea multa ſunt obſonia, vt carnes, piſces, oua, & alia innumera, quæ niſi ad ignem decoquantur, & condimentis quibuſdam parentur, adeo ſunt inſenſa vt ab omnibus ferè abominentur, reiiciantorque; prauum inde generant ſuccum, cum vix à natura ſuperari queant. Accedit ad hoc quòd condimentorum apparatu obſonia plus nutrimenti afferunt vt carnes ſi rectè aſſentur, frequentiſſimoque fuerint in vſu. Quàm multa enim ſunt quæ ignis ſolommodo operam expoſcunt, quæ ſiue elixentur, ſiuè aſſentur dum vim ignis experiuntur, ſuauia, & dulcia fiunt, cùm prius acida aut auſtera aut dura, & minimè vſui idonea eſſent; ſua enim qualitate attenuando, molliendo, atque inutilia ſeparando, à vitiis ea corrigit, & dum dulcia & ſuauia euadunt, naturæ noſtræ amica, affinia, & familiaria fiunt dummodo optimi temperamenti, & conſtitutionis homini offerantur. Intemperato enim per omnia ea quæ ſunt amara, inſuauia, & minimè vſui idonea (vt patet de pregnantibus quæ extinctos carbones appetunt) ſi offerantur, tanquam ſuauia comprobant, & admittunt. Sic ſiqua ex parte alimenti rationibus non reſponderint, vel nimia denſitate, vel ſiccitate, vel duritie fuerint referta variis condimentorum auxiliis ea iuuari, vel liquore aliquo caſtigari poſſunt. Sed notandum quod condimenta ſi pura & per ſe, & quatenus condimenta conſiderantur, medicamentoſæ cuiuſdam facultatis vices gerunt, nec vllo pacto pro obſoniis haberi poſſunt. Acria namque puta inter alimenta non numerantur; verùm ſi cum obſoniis coniuncta habeant vires alendi facultatem impertiuntur. Immo nonnulla reperiuntur, quæ ſi quis eis ſolis cum pane veſcatur obſonia ſunt; & in ſimul ſi cum obſoniis adhibeantur, condimenta erunt ad multa egregia, vt caſeus vna cum pane manſus obſonij vices præſtat; cum reliquis obſoniis miſtus, condimenti rationem habet. Quòd nutriat, Dioſcorides affirmat lib. 2. cap. 64. Caſeus (inquit) recens benè nutrit, & ventriculo vtilis eſt. Idem ſerapio. Caſeus recens eſt ventriculo vtilis, plurimùm nutrit, boni ſaporis, facilè ad membra permeat, carnem auget, & impinguat. Condimentum autem eſt ſi aliis cibis iungatur, quamvis eius vſus non admodum probetur: etenim ſi tenuibus obſoniis addatur, aut eum incoctum deducunt, aut deſcendunt, ante ipſum. Si craſſis omnia in ſimul iuncta grauant & moleſtia afficiunt ventriculum. Eſt igitur caſeus recens (mollis, non ſalitus, butyri non expers, iucundi ſaporis, non lentus, ſed nec friabilis) leuis cibus, propter ſerum. Sal quoque inter ciborum condimenta primum obtinet locum, cùm mortalibus præclaros prebeat vſos, quippe quod vita humana ſine eo vix degere queat. Nonnullis ob id viſum fuit ipſum elementum neceſſarium nuncupare; quandoquidem nullos eſſe populos, nullas nationes in quavis orbis parte crediderim, quæ eo non vtantur ad condimenta, & ad ſalituram; tanta eſt apud vniuerſas gentes eius vtilitas omnibus temperaturis, ætatibus, ſexui, temporibus & vitæ inſtitutis, licèt aliis magis minuſve conueniens appetitum excitando inuitandoque. Immo apud veteres habetur quod in obſoniorum inopia panem ex ſolo ſale edebant, quin & cætera cibaria ferè ſemper eo ſolo condiebant; & cæpas, porros, allia, raphanes, & huiuſmodi ex ſale commanducabant. Pro ſeruandis etiam in longum tempus carnibus, piſcibus, & aliis quampluribus eſcis, nil melius ſale, ob peculiarem quam habet dotem ea præſeruandi à putredine, quoniam vehementer reſiccat, & ſuperuacaneum humidum veluti depaſcens exugit, nec humidum naturale attingit, ſi modus ſeruetur: imò calorem naturalem excitat dum aduentitium atque extraneum excludit, & à putredine tuetur, & condiendi facultatibus ignis vices æmulatur calefaciendo atque exſiccando, quibus humorum pertinaciam abſumit. Dantibus

prodeſt

prodeſt, & ota fœtere prohibet, & valde vtilis eſt pro conſeruanda valetudine vt teſtatur Oribas.lib. a. cap. 58.dicens, ſarda ſalita oti grata appetitum excitat. Tynni autem veoter recens ſtomacho idoneus vt in genere ſale conditotum boni eſt ſucci. Item Gal.4.de ſimp.med.cap.20.hæc habet: Omni enim ſali obſcura quædam adſtringendi vis ineſt, qua eas quæ condiuntur carnes conſtringit, denſatque potiſſimùm vbi durus & minimè fragilis extiterit. Talis eſt exactiſſimus quidem foſſilis fere omnis; minùs autem illo marinus, tum qui multis in locis aquis leuiter ſalſis vreſcentibus prouenit tertium locum obtinet. Tertio quoque de alimen.cap.4. ſalis namque facultas eſt cõpoſita, nam corporâ quibus admouetur, humores ſuperfloos tenuat & digetit, & præterea corpora ipſa cogit in ſeſe ac condenſat. Deiode dicit quòd quæ aptè ſalita ſunt & mollia, ſi edantur, bumores craſſos & glutinoſos tenuant. Sal enim quicquid in corporibus bumidum ineſt abſumit, & quod reliquum eſt ſubſtantiæ ſolidæ contrahit. Immoderatior autem eius vſus ſanguinem & humotes adurit; pruritum ſcabiemque gignit, vtinæ ardores addita pituitæ ſalſedine, & alia mala parit. Aceto proinde multa inſunt quæ condimenti & intincti numeros omnes abſoluunt, inter quæ tenuitas ei ineſt, ratione cuius omnes obſonij partes penetrat ſuaſque qualitates ſecum eò defert, atque multa quæ eſui ſunt inepta, ad guſtum gratiſſima redigit, vt ſemina, herbulas, radices, & alia innumera, Præſtatque id mirificè acetum quod glutinoſos ſuccos, quales fungorum eſu procreantur, diſſecat, aut ſolum aut cum melle (ſic enim paratur oaimel) aut ſi in eo decoquatur hyſopus, vel origanum, & huiuſmodi. Semper enim prodeſt eis qui ſuffocationem ex fungorum eſu patiuntur. Alia etiam ferè innumera ſunt condimentorum, intinctuum, atque embammatum tum ſimplicium, tum compoſitorum eaempla, quæ ad potentiam rationem ae regulam reduci poſſunt, de quibus ſuo loco agemus, vt cuncta condimenta vſus ſuos hominibus cuiuſcunque ſortis communicent, nec magno admodum negotio id aſſequemur ſi priùs omnium ſaporum naturam, & temperamenta explorata habuerimus.

CAPVT XIX.

Saporum natura & temperamentum.

GAlenus lib. de oculis par a. cap. s. inquit quod ſapor nibil aliud eſt quam aqua alicuius corporis ſiccitati admiſta calore operante. Proinde antiqui ſaporem vocauerunt ebymum, ideſt, liquorem, habens organum ſuum in lingua ſeu potiùs in neruo qui in lingua latet abſconditus, caro verò ipſa poroſa linguæ quæ neruum operit, medium eſt, per quod fit guſtatio, dum obiectum tangit carnem linguæ atque in eam ſuam imprimit ſpeciem. Oportet enim ſapidum coniungi & commiſceri ſaliuæ, ſeu ſaliuari humori qui à natura ſemper eſt circa linguam vt immuterur guſtus, qui hoc modo diſcernit ſapores: & quando humor hic deficit vt in ſebricitantibus ob nimiam ſiccitatem omnia inſipida eis apparent vel nullo oblectantur ſapore, nec eaoptare ſolent niſi aquam vel fructus quoſdam qui ſecum humiditatem afferuot, quæ aliqua ex parte officium ſuppleat ſaliuaris illius humoris deficientis. Pari ratione ſi ſaliua illa quadam amaritudine fuerit infecta, malè iudicat lingua, dulce reputaos amarum, ob infectionem ſaliuæ quæ omni ſapore denudata eſt, vt omnem ſaporem poſſit commode diſcernere non eſt tamen ſaliua hæc medium guſtus propriè, quemadmodum neque lumen medium eſt viſus, neque euaporatio medium eſt odoratus, ſed eſt quædam propria obiecti conditio, vt conuenienter ſenſum immutet, & tale quiddam ſine quo obiectum nequit immutare ſuum organum. Saporum igitur genera ſunt; Dulce, Pingue, Auſterum, Acerbum, Acre, ſalſum, Amarum, & Acidum. Plinius autem ſuaue, & Acutum addidit. Nec deſunt, qui ſapores innumerabiles, & miſtorum oumerum nullum certùm eſſe exiſtimant; cùm tamen conſtet ſub iam dictis generibus omnes comprehendi, licèt ratione commiſtionis diſcrimina non pauca exoriantur quæ à lingua eauberanti ſuo ſenſu ob complures, qui in ea inſerti ſunt, neruos dignoſcuntur. Immo quæ familiaria ſunt eligit, aliena verò refugit. Dulcia igitur, prout dulcia ſunt, aliquid caliditatis obtinent vt Gal. affirmat 4. & 6. de ſimpl. med. fac. vbi oſtendit quod dulcis qualitas eſt moderatè calida & quod dulce omne calidum temperatum eſt, nec poteſt vllo pacto eſſe vehementer calidum etiam quod magis dulce magis calidum ſit; immo ſi dulce admodum excaleſiat amarum euadit, vt mel admodum decoctum atque vetuſtũ. Verùm ſi aliam habuerint qualitatem ſibi coniunctam, adſtrictionem nempe quæ ſenſu animaduerti poſſit, & quæ alias qualitates vincat obſcuretque illud modicè dulce adſtringendi, refrigerandique qualitate præditum eſſe eaperientia comprobat; & Gal. atteſtatur 4. de ſimpl.med. fac. cap. 7. de ceraſis, prunis, malis punicis, & ſimilibus, quæ cum modice dulcia ſint, valde etiam aquea eſt eorum ſubſtantia, & ob id aliquantiſper frigida ſunt, ſed non vt acida, cùm tepidam quandam caliditatem obtinere dicantur. Quædam præterea proprio & inſito calore dulcia exiſtunt vt mel, & saccarum; quædam acquiſititio, & aſcititio quæ ab igne præparantur vt proinde ſuauiora fiant, & nutritioni magis apta. Pinguis autem ſapor naturaliter odioſus eſt, & cibis fermè ineptus; à ſolo enim & maximè pingui commouetur nauſea; ob id à Gal. omiſſus tanquam ad guſtum nihil attinens: veruntamen ob vſum & neceſſitatem gratus noſtris temporibus factus eſt, & magnam videtur habere partem in epularum condimentis: immo nihil ferè apud coquos

ac

ac piſtores magis eſt in vſu, & præſertim porcina pinguedo quovis modo ſalita quam adipem aliam, aliam laridum vucant; cuius copia non inepte quæritur ad mulros vſus in condiendis ferculis pro infringenda illorum acrimonia, neque enim ea alio animali numeruſior vlla eſt materia ingluuiei, & omnes mehercle carnes earumque paites hac ſuauiter condiri, præparaiique poſſuot, ita vt vix poſſibile ſir præclaros eius vſus explicare. Pinguedo autem bæc facilè liquatur diffunditurque & ea quadam alimenti affuſione fit, & calida cenſetur; tum quia oleoſa eſt, tum quia facilè in flammam tranſmutatur vt teſtis eſt Gal. 4. de Vſu part. cap. 9. Et cùm ex genere dulcium ſit, nutrit ſed parùm, & potiùs condimentorum quàm alimeutorum vices præſtat, vt iam diaimus. Hoic accedit virulina, bædina, galli, capi, & ſimilium. Reliquorum verò animalium aut ratus aut nullus hoc in negotio eſt vſus. Auſterus verò ſapor eſt acerbus exolutus; nam corpus quodcunque linguæ admotum vebementer ſiccans ac conſtringens ipſamque ad multam profunditatem eaaſperans anſterum dicetur, velut pyra ſylueſtria immatura, cydonia, coina, meſpyla, & ſimilia acerba omnia nominantur, hoc eſt, intenſæ auſtera: quæ verò minùs aſpera, & quandam duleedinem adſtrictione permiſtam habent auſteta dicuntur. In his tamen quædam ineſt proprietas affectionum nonſatis clarè eaplicabilis, tum in auſteris, tum in acerbis ſaporibus, nec immerito auſterum ſaporem non auſus eſt Galenus tanquam ſpeciem ſaporis nominare; tum quia illum in ſolo vino reperiri aſfirmet, cùm dicat Auſterum ſaporem ex ſapote dulci in vino acerbo miſtum fieri, & ob id non mulrùm refrigerare; cùm pars dulcis in vinn ſit calidior. Acerbum itaque corpus cùm terreum ſit ac frigidum ſi aquea humiditate humeſcat, auſterum euadit: retunditur enim vis acerbi ſaporis ab aquea humiditate. Acerba igitur frigida ſunt, & adſtringentia quoque ſicut & auſtera, quare inter ſe tantùm differunt ſecundùm magis & minùs. Sunt & craſſarum partium ſed moderatè, quia ſi in ſubſtantia eſſent admodum craſſa vtique ſapor eorum potiùs inſipidus quàm acerbus eſſet. Nec admodum tenuia ſunt; quia immodicus calor in craſſa ſnbſtantia eſſe non poteſt. Aceiba etiam pleraque tractu temporis ſponte tranſeunt in dùlcia. vt meſpyla collecta; quia eorum ſubſtantia nun in bumido puro ſed terreo commiſto & temperato continetur: immò ſi ſubſtantia admodum ſit tenuis fit ſapor acidus. Omne enim tenue à calore fit tenue, & ob id omnia acida in vniuerſum tennis ſunt ſubſtantiæ intelligendo tamen de acidis ſimplicitet vt oxalis ſiue acetoſa, & oxylapathum. Sic & quæ habent alias qualitates miſtas ſiue dulces, ſiue acres, ſiue amaras refrigerant, velut mala punica, arancia, limunia, pruna, mora, ceraſa, ipſumque acetum quod aliquid acredinis obtinet: omnia itaque ſunt frigida, quia acida ſunt, vel aciditatis participantia, quare acida acerbis plus tefrigerant. Vinum autem & lac facilè ea dulci in acidum tranſeunt ob externum calorem eahalante innato; à frigore enim pariuntur, cùmque ſint ſubſtantiæ tenuis tranſeunt in acidum, non autem acerbum ob ſubſtantiæ mediocritatem. Frigidi itaque tres erunt ſapores. Cùm enim frigus in craſſam agit ſubſtantiam, fit inſipidus; io tenuem acidus; in mediocrem acerbus. Sed notandum quòd non à ſolo & puro frigore fiunt buiuſmodi ſapores, quia ſicuti vllus odor in puro humido reperitur, ſie oec vllus ſapor à ſolo fit frigore. Acido interdum aliquid acedinis ob putredinem admiſcetur; hoc euenit quando ob putredinem fit acidus, & tunc fit ſapor aceti, quod non admodum ob id refrigerat. In acido autem quod à natura fit, purus ſapor acidus reperitur vt in oaalide, & limunio. Acria verò omnia tenuium ſunt partium, & immoderatè calida, (& poſſunt coniunctam habere aliquam humiditarem vt cæpæ) ſed non planè humida eſſe poſſunt: retunderetur enim caloris vehementia, ſed omnia ſiuca ſunt vt piper, naſturtium allium, & huiuſmodi, quibus non vtimur pro cibis ob virium vehementiam, ſed ramen pro condimeotis. Quæ enim edulia & cibis apia ſunt, dulcem quandam (ſaltem obſcuram) admiſtam qualitatem habere eſt neceſſe. Dulcibus enim (vt ſupta) nutrimur, & quicquid nutrire debet, neceſſe eſt plus minuſve dulce eſſe, quamvis dulcia vt dulcia nos non nutriant, ſed vt pinguia, vt manifeſte deprehenditur ex lacte, cuius pars ſeroſa, eiſi dulcis nos tamen non nutrit; reliquæ verò eius partes quia pingues, ideo mulrùm nutriunt. Nam pinguis ſapor in ſubſtantia craſſiori, & temperata conſiſtit, & nutrimentum ea terren, & aqueo concocto conſtat, vt docet Ariſt. a. de gene. Id ergo quod nutrit ſapore eſt pingue, cui coniunctus eſt ſapor dulcis, ſeu ſuauis, ita vt pingue ſub dulce contineatur, quamvis pingue humidius, craſſiuſque ſit quam dulce. Nil enim aliud eſt pingue, quàm humidum benè concoctum, & ad ſymmetram quandam redactum atque denſatum, fitque ſubſtantiæ corporis noſtri familiare, dummodo non ſit immoderate pingue, velut eſt adeps, & oleum, quæ hac de cauſa non multùm nutriunt, ſed potiùs condimenti vices præſtant. Subſtantia igitur pinguis, & ſubſtantia dulcis eſt illa quæ nutrit dummodo ex terreo molli cooſtet, & non terreo duro nihil nutritur. Ita etiam quæ ſummè acerba ſunt, aut in ſummo amara, aut acida, aut quavis alia qualitate in ſummo prædita nutritioni haud ſunt apta, ſed potiùs tanquam medicamenta aſſumùntut, niſi à prægnantibus eapetantnr, quæ pica ſeu malatia labotant, & talia in nutrimentum quamvis prauum conuertunt, velut & alij qui præ nimia familiaritate iam habitum quendam contraxerunt, & natura ex longa patiendi conſuerudine eadem ſuperat & vincit. Igitur quæ dulcia ſunt alimentum tamen præſtare poſſunt. Amara quuque omnia nutritione carent; quia amara, vt amara non ſolùm nullo pacto nutriunt, ſed nutrimentum eduliorum aliorum vitiant, &

con

cunſumunt, tuin quia ſiceiora, tum quia magis terrea quàm ſalſa. Fx ſalſis enim fiunt amara abſumpta tenuiuri parte: nam ſi ſalſa excoquantur, fiunt amara diflato humido. Sunt igitur omnia calida & naturæ humanæ non admndum amiea ſi purè amara extitetint. At ſi concunctam habuerint aliam qualitatem contempetantem ingratum amatorem natura non penitus ea reſpuit, vt vrina omnia admodum vetuſta, amygdalæ amaræ, & olera quædam amara quampluribus guſtui grata. Multa itaque ſunt quorum ſapor & odur non delectant, immo per ſe diſplieent; qoibus ſi aliquid adlectum, quod per ſe præcipuum ſit, placent, vt allium obſoniis inditum placet & delectat eius odor qui per ſe malus eſt erudus, & poſtquam ederis halitum inſicit odore teterrimo. Sapore verò carere inſipidum ſaporem vocant, in quo frigiditatem prædominari eſt indicium cuius ſubſtantia ſioe aquea ſiųe terrea ſit craſſa eſt, quia in illam nullus calor agit,. & ob id nee aqua nee terra ſaporem vllum habent. Saporum præterea omnia genera ſpectantur in fructibus ae plantis præter ſalſum; quoniam à ſalſo nutrimentum nullum nullaque generatio prouenit: etenim in locis ſalſis nihil penitus generatut. Vbi igitur ſapor & odor, ibi virtus, & ſic manifeſtum eſt condimenta ad ſalutem conferte, & præſertim eum alij ſapote acri, alij ſalſo, & alij quovis alio delectentur. Et hæe de ſaporibus dicta ſuffieiunt quibus odores iungantur.

CAPVT XX.

De Odoribus.

COqui ſaporibus odores bonos libenter addunt, & vt magis placeant, & iucundiores fiant. Inter animalia autem ſolus homo odote oblectatur; naoı & ſi eanes florum odores ſentiant, non tamen his oblectautur; quoniam delectatio in cognitione proportionis poſita eſt ipſorum quæ ſentiuntur: quæ eognitio ſolis hominibus data eſt. Ex illis autem quæ ſentiuntur ſolus odor aut oceidere, aut tecreare poteſt; nam proprium eius eſt cerebrum ae partes ſpitituales petere, & veluti bonus odor ſpiritum nutrit, ſic & malus deſtruit. Quotidie enim experimur in animi deliquiis præſentaneum eſſe ex odoribus bonis remedium. Et ſæpe nobis contigit animaduertiſſe nonnullos, qui animo defecerunt ex vini generoſi vel aceti roſati vel alterius redolentis liquoris odore ſubleuatos eſſe. Facilis enim fit tranſitus ab odorum booitare pro generatione, ae recreatione ſpirituum tum vitalium, tum animalium, qoi refocillantur, ae ſuceurruntur ſtatim ab odorum nutrimento, vt loco deperditi tanquam quid nouum ſuccedat. Et licèt ſolidæ earnoſæque partes odoribus non nutriantur ſimpliciter, quodammodo tamen ſpiritu veluti inſtrumento proprio deſtitutæ ſuecurruntur; quod aliud non eſt quam alimentum exhibere, atque ſubſtantiam amiſſam reſtituere & nutrire quod & Hipp. confirmare videtur in lib. de Alimento, quieunque (inquit) celerrimo addirionis egent, bis humidum remedium ad viriũ reſomptionem uptimum: Vbi verò etiamnum celerioris tum olfactu opus habebimus. Vbi igitut quis viribus reſolutus fuerit, eitiſſimumque expoſtulet auxilium fotus aliquis ſi offeratur ſtatim vires reſumet; vbi verò prorſus conciderint vires, magis præſentaneo egebit præſidio, vt temporis momento ſuecurratur, idque ex bonis odoribus aſſequerut, qui per pulmones ad cor eitiſſimè per habitum diducti ſubitaria fit virium reſtaoratio. Diſcrimen autem eſt inter ſaporem & odorem; quoniam ſapor fit per humidum mutatum à ſicco, nam dum à natura excoquitur, id quod guſtui ingratum eſt, per humidum quod acquirit Incundum fit, & guſtui grarum. Odor verò ex ſieco terreo per calorem atteouato, & ab humido exhalans fit, & in craſſa ſubſtanria eontinetur, immo quæ multùm olent pingnia ſunt, vt patet de Moſcho, Zibeto, ſtyrace, Xyloaloe & eonſimilibus quæ odoratiſſima ſunt. Aliæ verò odorum differentiæ adeò cognitæ ſunt, vt quiſque eas diſceroere poſſit. In Meconio enim grauem dicimus eſſe odorem, in Allio fœtidum, in putrida carne macidum, in raneida rancidum; quos prauos odores ex praua eoctione fieti meritò exiſtimandum eſt, nam & praua concoctio in ventrıculo prauum & tetrum odurem per babitum reddit.

CAPVT XXI.

Ciborum copia & qualitates.

QValis quantáue eſſe debeat eiborum vbertas, & quo tempore quóve ordine aſſumenda ſit, diligenter expendendum eſt: ſiquidem alteratur corpus noſtrum à quibuſdam ueeeſſario; eò quia nulla eſt eorundem euitandi ratio, ſieut aërem nos ambieotem ſemper attingere, ſic eomedere, & bibere, vigilare, & dormite eſt neceſſarium: quæ ſi opottuno vſu, & eum meoſura adhibeantur, matetiæ ſunt cauſarum ſalubrium, vbi verò à conuenienti modo receſſerint inſalubres redduntur, & tantò inſalobres quanto maior vel minor fueret à mediocritate receſſus. Medioeritatis verè argumentum erit coctionis perfectio, & excrementorum modus in quali quantoque conueniens. Optimi etenim temperamenti maximum eſt indicium, ſi quantum natura appetit, tantum etiam probè concoquat; ſed benè concoquet, ſi moderatum fuerir; & tunc ad omnes eorporis partes applicabitur: Quòd ſi nimis aſſumatur, crudum manere atque corrumpi eſt neceſſe; quodque ſi per inteſtina deferatur, aluum citam parit: ſi verò diſttibuatur, malum iotra venas humorem adauget. Nec parùm aberrant illi qui nimio eibo ſe replent, aſſumentes quantum appetentia admittit, & ad nauſeam vſque vel cibi faſtidium. Quandoquidem cum plus ingerant,

quàm

quàm ventriculus ferre poſſit, neceſſe eſt, vt natiuus eius calor veluti quadam mole oppreſſus ferè interſtinguatur, vel cruditates ſequantur, & ex his inſignes obſtructiones, ex quibus affectuum præter naturam multorum ac prauorum ſeries, & maximè ſi quantitati mala qualitas acceſſerit, vnde ſæpè mentis obtenebratio. Nec obſtat, quòd palato ſint magis grata; Nam etſi cum voluptate auidiùs à ventriculo arripiantur, & arctius compleaentur, faciliuſque conficiantur in ventriculo, iecore, venis, ac toto corporis habitu, iuxta illud Hipp. 2. Aphor. Parùm deterior cibus aut potus, ſuauior autem; nihilominus non pauca ſequentur incommoda, nam etſi priores concoquant, ſecundos concoquere non poterunt, nec copia alimenti abſque corruptione diu bona permanere poterit: & ſi ſecundum qualitatem tranſmutetur, progreſſu temporis ſanguinem ad corruptionem diſponit. Deligenda igitur erunt cibaria quæ vndequaque ſint temperata; & ſi iuniores paulò humidiorem expoſtulent victum, nos tamen conſiſtentis ætatis hominem temperatum nutriendum ſupponimus; qui pro conſeruanda valetudine, producendaque vita, animalia, fruges, plantas, & alia omnia pro victu neceſſaria temperata perquirere debet. Quæ ſi talia ſuapte natura non fuerint, ex contrariorum inter ſe admiſtione temperamentum quærere debet, vt calida frigidis contemperentur, non ſecus ac calidis frigida, & ſiccis humida: & in his condimentorum ratio maximè valebit, dummodo non vltra ſanitatis limites tendant. At ſi quis obiiciat quod Gal. lib. de cib. bon. & mal. ſucc. cap. 10. oppoſitum ſentire videatur, dum inquit, Calidi & ſicci cibi pituitoſis; frigidi & humidi bilioſis; glutinoſi quibuſdam aliis; humidi vel ſicci aliis, vt quibus corpora non tranſpirant magis conueniunt quam temperati. Sic 3. de alimen. cap. 39. Mel pituitoſis conuenit cum ſit calidum & ſiccum. Reſpondendum quod ex ipſomet Gal. 6. de tuen. ſani. cap. 3. & 4. colligitur quod cibi temperati conueniunt magis corporibus temperatis de quibus nos in præſenti loquimur, Immo & huiuſmodi cibi temperati non ſolum temperatis hominibus magis conueniunt, ſed etiam generaliter omnibus intelligendo de comparatione vniuerſali. In æqualibus etiam intemperiebus ſunt meliores, cum fuerint medij inter eas. Verùm maior difficultas eſt de cibis diuerſorum generum quamvis temperatis, vt carnibus ouis, lacte, piſcibus, & vino, qui cum ſeorſum laudentur, nihilominus vna aſſumpti ventriculo atturbationem afferant, & multò magis ij qui contrariis viribus referti ſunt, vt teſtatur Hipp. 3. de victu in acut. comm. 35. immo & Princeps 1. par. doct. 2. cap. 7. ſuper hoc inquit, lac cum piſcibus facit lepram s. elephantiaſim, & alios prauos morbos, & ſimiliter caro & piſces generant febres peſtilentes; quod ego obſeruaui in Germanis dum eſſem apud Illuſtriſſimum Cardinalem Moronum Gregorij XIII. P. M. à latere legatum ad Maximilianum Cęſarem Auguſtum. Poſtquam enim Germani cæperunt veſci vtriſque ſimul ferme continuò ſubiecti ſunt peſtilentibus morbis. Caſeus etiam cum piſcibus colicam generat & renum ac veſicæ calculos. Et experimento deprehenſum eſt quod vinum corrumpit lac. Ex quibus liquidò patet quod cibi miſti facilè corrumpuntur quamvis multi reperiantur, qui per miſtionem meliores fiant, vt ſunt craſſi & mali, qui per eam mitiores euadunt, vt etiam venenum Præterea ciborum varietas appetitum excitat, & quo plura offeruntur, eo maior excreſcit appetentia; quo nihil nocentius, vt in Nobilibus ac Principibus obſeruatur; qui ob id continuis ferè obnoxij ſunt paſſionibus, & de facili grauiſſimis morbis corripiuntur. Nec parùm nos angit authoritas Hipp. 6. Epid. par. 5. comm. 21. in qua habet quod cibaria imbecillia breuem vitam reddunt, vbi Gal. dat exemplum de oleribus & fructibus. Experimentum tamen oppoſitum oſtendere videtur. Etenim Eremitæ omnes, quibus nulli fuerunt longioris vitæ niſi oleribus, & fructibus cum pane (nam qui ſolis radicibus, oleribus, ac fructibus ſine pane vixerunt, breui vitam finiere) pro cibo vſi ſunt, & ab omnibus eduliis validis abſtinuerunt. Quin etiam multi pauperes noſtra ætate, & virgines veſtales reperiuntur quæ centeſimum exceſſerunt annum, & tamen vſæ ſunt imbecillibus cibis Quinimo Cardinalis Albanus ſolis ferme fructibus cum pane veſcebatur, & nonageſimum expleuit annum. Immo referunt Indum ad trecentos annos peruenisſe, qui ſuperſtitionis ſuæ cauſa perpetuò à carnibus, ouis, lacte, & vino, & his quæ ex his, abſtinuerat. Temperatum ergo alimentum eſt quod medium eſt ſubſtantia inter craſſum, & tenue admodum, id eſt, ſeroſum, & tale eſſe debet; nam vtrunque extremum certè malum eſt pro ſanitate, & vitæ diuturnitate. Craſſa nanque cibaria & plus iuſto ingeſta nimis replent, tormina, & flatus generát, difficillimè concoquuntur, & concocta non ſecedunt, & ferè ſępe grauia, & moleſta ſunt per totam diem, & quandoque dolorem inferunt. Temporum etiam ſtatus aliquam conditionem in victu parit. Autumni nanque ſiccitas paulò humidiorem victum expoſtulat, ſicuti hyemis frigiditas calidiorem, Æſtatis caliditas frigidiorem vt intemperamentum ex circumambientis aëris exceſſu non deſtruatur, corpuſque vitioſis ſuccis repleatur. Notandum tamen quod fercula ſemper actu calida eſſe debent plus minúſve quocunque anni tempore, & à menſa ſurgendum cum reliquiis famis. Potus verò cũ ſit appetitus frigidi & humidi, ideo potius frigidus laudatur eius vſus, Etſi nonnunquã calidum, vel ſaltem non admodum frigidum exhibendum eſſe cenſeamus illis qui ventriculi imbecillitate cruditatibus, flatibus, ſubuerſionibus, doloribuſque ſæpe vexantur. Saluberrimum igitur erit ſimpliciori cibo perpetuò vti non quidem more atque inſtituto antiquorum, qui pane tantummodo, & carnibus veſcebantur, & ſæpe pane ſolo in mane, veſperi verò carnibus; ſed vt pani ſemper aliquid obſonij ſimplicioris addamus, & rurſus panem carnibus. Sed iam

Digitized by Google

oportunum eſt vt breuiter certum ſumendi cibi tempus determinemus: illudque ſemper erit, vt nonniſi confecto antea priore, vacuoque ac libero prorſus ventriculo nouus alius ingeratur. Nec ſtatim ante exercitationem (vt ſupra admonuimus) ne crudus, incoctuſque rapiatur cibus in partes corporis, qui viſcera obſtruat, venaſque meſaraicas, necnon & maiores iuxta illud Hippocraticum, Crudum crudo addere, quid deterius? Nouus enim cibus ſi incocto, aut ſemiconcocto, aut etiam probè concocto, ſed nondum protruſo ſuperingeratur, concoctioni impedimento erit, ne perfecta abſoluatur, facultatem ventriculi ſubuertens, alioque auertens, ventriculum diſtendens, & ob moram atque corruptelam temporis proceſſu inſignia inſequentur nocumenta. Ob id ſimpliciora quiſque ſibi proponat cibaria, illiſque ſit contentus. Et ſi contingat quod hanc diuerſitatem euitare nequeat, ſiue coactus, ſiue voluptate captus, ordinem tamen quendam in eis ſeruare debet & diligenter attendere, vt tenuia & mollia ac ſorbilia, & quæ concoctu, deſcenſuque facilia ſunt pariter & quæ facilè in ventriculo corrumpi poſſunt, priorem ſemper locum occupent; deinde ſolidiora, & quæ difficiliùs deſcendunt ſuccedant; vt cùm priora perfectam concoctionem in ventriculo adepta fuerint, exitum ſibi quærant, ne per vlteriorem calorem nidorem, acoremque contrahant, atque corrumpantur, & ſecum reliqua omnia in haſce corruptelas adducunt: Quod non eueniet ſi priora inferius poſita, & non inſidentia exitum ſibi inueniant. Nec credendum quod cuncta ingeſta inter concoquendum ita confundantur vt vnum quid tantum & indiſtinctum oriatur; ſeruari enim adhuc ordinem non eſt dubitandum, vt infra patebit, & probatur etiam ſi quis allium aut quid olidi vt raphanum, aut eiuſdem generis aliquid quod ante vini, aut aquæ aut alterius liquoris potionem edat, nihil aut parum admodum fœtidi odoris anima edet: At contra ſi hauſto prius potu eadem comedat. Id nullam aliam ob cauſam fieri putandum niſi inuerſi ſeruatique ordinis gratia. Galen. etiam 2. de alim. cap. 19. Id apertè comprobat, inquiens, In omnibus, quæ quidem praui ſucci ſunt, verùm humida ſunt ac lubrica, & quæ ſubduci facilè queant, id generaliter obſeruandum, vt ante alios ſumantur; ita enim fiet, vt citiùs ſubducantur, & aliis cibis muniant. Quod quidem alibi etiam dum huius ordinis meminit ſæpe repetit, tum præcipuè cap. 22. vbi docet quòd eſus aſtringentium pomorum aut pyrorum ventrem quibuſdam deiiciat. Seruandus eſt igitur ordo in aſſumendis cibis, ſic ratio nos admonet, & experientia confirmat. Ideo cibis lenientibus aluum primus locus debetur, aſtringentibus poſtremus: Sic & primus putrefactioni obnoxiis & tenuibus ac concoctu facilibus tribuendus eſt, poſtremus contrariis. Et quamvis in pane nullus videatur propoſitus ordo poſtquam in obſoniorum multitudine ab initio, ad menſæ vſque extremum eo vtimur, Nihilominus in hoc conſiſtit ordo quod non ſolùm cum obſoniis omnibus, ſed cum intinctibus ac condimentis ſemper ſimul atq; vna ipſum comedimus. Et à cibo nulla debetur ambulatio, ſed quies procuranda tum animi, tum corporis iuxta illud Gal. in lib. de cib. ben. & ſuc. cap. 3. inquit enim. Nam ſicuti ante cibum bonæ valetudini exercitatio maximum affert commodum ſic qualiſcunque ſumpto cibo motus noxius admodum eſt? Decet igitur commanſo prius rectè, comminutoque in ore cibo tantum in eo ponere moræ quantum naturæ neceſſitas ex poſtulabit. Et Princeps 13. 3. trac. 3. cap. 8. inquit, Tempus moræ cibi in ventriculo eſt à duodecim horis vſque ad viginti duas. Idemque videtur ſenſiſſe cùm dixit quod homo vna die bis, altera ſemel cibari debet, niſi obſtet conſuetudo: quod idem fiet. Si in vna parte diei, vt puta in prandio quis multum comederit, in altera parum. Quod & Raſis videtur confirmare 5. Continentis cap. 1. Tempus concoctionis cibi in ventriculo eſt horarum duodecim, & ad minus octo. In 6. autem de ſan. tuen. cap. 9 modum quem ſeruabat ipſe Gal. docuit. Quarta hora panem aſſumens, decima lauabatur, fricabatur, atque ita ſex horis aut paulò plus exiſtimabat panem confici. Et in 7. art. cur. cap. 6. dabat etiam plus in prandio cibi, quàm in cœna, nec veritus eſt imbecilliſſimo ventriculo homines bis in die cibare. Sed in hac regula certa dari non poteſt cùm hoc in caſu conſuetudo multùm indicet, & cibus celeriùs, aut tardiùs conficitur pro multitudine, natura, ac ſimplicitate, roboréque ventriculi. Vnde non abſurdum videri debet quandoque confici ſolum panem in pueris intra horam tertiam ſi modicus fuerit. In ſene multas carnes præter panem ſumptas, nec in viginti. Antiquos autem ſolere quoſdam ſemel, alios bis, ter alios, ac etiam ſæpius cibari docuit Hipp. 2. de Vict. ratione in acut. tex. comm. 22. & 23. & tamen citra noxam. Gal. etiam 5. de tuen. ſan. cap. 6. de frictione loquens hæc habet, imbecillæ vires crebram & exiguam; validæ raram & multam exigunt, quod præceptum etiam ad cibos extendi debet, & alias oſtendit in aphor. 1. part. comm. 13. & 17. Igitur coctionis cibi nullum erit præfinitum tempus: Iuſtæ autem quantitatis præfinitum erit. Idque totum non de vitioſa, ſed de optima cibandi ratione intelligi debet. Verùm in omnibus ſeruanda eſt conſuetudo quæ maximam in omni victus ratione facultatem obtinet: De quo Princeps loquens inquit. Sit igitur ea conſuetudo, eaque viuendi ratio, quæ ab exercitatione abſtineat, & cibo, potuque parciſſimè vtatur; ſi fœlix quis prudens, & ſenſibus claris, atque hilari mente viuere cupit: ſed caueat ne pauco cibo adeo vtatur, vt ex inedia vires reſoluantur ac ſitis accendatur. Fit enim ſitis aut accenſa bile, aut ſiccato corpore: quæ ſi ex inedia proueniant, ſemper mala ſunt. Meta igitur ineditæ ſit talis, vt ex ea non delaſſeris nec ſitias.

CAP.

CAPVT XXII.

Ciborum congruens explicatio.

VT exacta cuiuſuis cibi vis, naturaque habeatur, hæc conſiderate oportet. Et primò An optimi ſit alimenti, probumque generet ſanguinem, qui nutritiune corporis,& reſtauratione virium maximè ſit aptius ſecundo quale ſit eiuſtemperamentum; ancalidum, frigidum, humidum, vel ſiceum; lente, craſſum, temie, malum bonúmve præbeat alimentum. Tertiò An facilis ſit concoctionis, alàtve plurimum aut parùm, & an excrementoſum facilisque an difficilis ſit corruptionis. Similiter an ventriculo, iecori, & euipiam alteri parti vtilis ſit cibus,&quo odore, ſaporeque præditus, & an aluum mouear, leniat ſiſtatue. Et rurſus qoalis ſir electio, quæve præparatio debeatur. Sed potiſſimùm nouiſſe oportet quod omnes cibi granes qui & parùm nutriunt, excrementoſi ſunt: Contra verò leues & qui multum nutriunt, vt lutea ouorum, nullum fermè excrementum præbent. Qui verò granes ſunt, & multum nutriunt, pauci ſunt excrementi, dummodo mollia ſint. Facilè. n. concoquuntur, diſtribuuntutqoe velut ſunt alæ auium. Qui verò hiscontrarij ſunt, excrementoſi ſunt, & dificilis concoctionis. Duriores verò in ſubſtantia, & qui aliqua in qualitate valde excelluot, & cum hoc diſſueti ſuot difficilime concoquuntur. Quicunque igitur cibi graues ſunt, & parùm nutriunt, & difficilè ſuperantur, valde excrementoſi ſunt. Leues verò cum facilè ſopetentur & multum nuttiant exeremenri parùm habebunt. At qui facile concoquuntur parum ca ratione nutriunt quia leuiores ſunt; grauiotes verò ſi multùm nutriunt difficile ſubiguntot oh tranſmutationem; ſi verò parùm, difficile ſuperantur ob ſeparationem. Multi enim reperiontur cibi qui In prima coctione facilè tranſmutantur, vt vitelli ouorum, & tamen ſimpliciter non facilè concoquontur, quia multùm nutriunt. Alij etiam qui lenes ſunt, & parùm nutriunt, ac difficilè concoquuntur, vt fungi, quorum natura à natura ſanguinis noſtri plurimum diſtat. Qui igitur facilè concoquuntur, ſunt temperati, medioeris alimenti, minimè lenti, paucorum excrementorum, & conſueti. Qui vero non adimplenerint has conditiones eo difficiliùs ſubiguntur, quò magis vel minùs ab eis receſſerint. Facilè verò corrumpuntur omnes qui facilis ſunt concoctionis, & nun benè alunt; vt hotarij fructus, molles quoque, & qui tenuis ſunt ſubſtantiæ, quique ex ſe prauum maximéque aqueum generant ſanguinem; & tandem omnes qui parùm calidi & multùm humidi ſunt, & crudi qui facilè ab externo calore feruent. Illod etenim in omnibus cibis præcipuum eſſe debet, vt optimum generent ſanguinem; qui ſcilicet ſit ruber, ſplendens, mediocris ſubſtantiæ, æqualis, & moderatè calidus, non autem ſeroſus nec craſſus. Non enim dicuntur cibi boni alimenti, niſi ſolidas partes reſtaurare poſſint, & ob id denſi erunt optimi, & non craſſi. Nam ex luteo oui denſior fit ſubſtantia, & alimentum ex lacte in pueris admodum denſum eſt, non autem craſſum,quod neceſſariò terreum eſt & difficilis concoctionis, & mali ſucci. Erunt igitur cibi boni alimenti pingues, & denſi temperati, aut temperamento humanæ ſubſtantiæ proximi, & huiuſmodi qui corpus ac vires ex æquo reſtaurant, ſanos & robuſtos reddunt homines, & ad labores, ac in commoda ferenda promptiores fiunt, & diutiùs viuunt, & præcipuè ſi coniunctam habuerint facultatem confirmandi ventriculum & iecur; ex quorum robore non modò meliùs concoquuntur cibi boni, ſed etiam mali: confirmatus enim ventriculi calor, & iecoris, & cordis etiam omnia rectè conficit. Intemperati verò & praui cibi cum malum generent alimentum ſanguinem etiam bonum vitiant, & corpus obſtructionibus ac corruptionibus obnoxium reddunt, & naturam impediunt à muneribus ſalutaribus, & præſertim ſi à cibo quis ſtudis literarum & ſcribendi muneribus, & animi curis ſtatim ſe ſubiecerit. Leuiſſima etiam occaſione in malignas incidet febres, & præſertim ſi eduliis mali ſucci etiam facilis concoctionis vſus fuerit, qui vitioſum generant ſuccum, quique proceſſu temporis ſenſim in venis congregregatus putreſit.

CAPVT XXIII.

Particularia alimenta pro diuerſa hominum natura dari.

QVòd animi motes ſequantur corporis temperaturam, quódve temperatura (tanquam forma quæ ex tota nititur ſubſtantia, cui ineſt miſtura quædam quatuor qualitatum, per quam calidam eſſe aut frigidam, humidam, vel ſiccã vel ex his miſtam dicimus) conſtet ex ſuccis, &ſpiritibus, qui cibis maximè proueniunt, apud omnes ferè tum Philoſophos, tum Médicosin confeſſo eſt. Quapropter pro eorundem varietate,& variati huminum temperamenta, mutatique rationi conſonum eſt. Etenim nutrimentum in nutriti ſubſtantiam conuerti eſt neceſſe. At cibi cùm ſint diuerſi, nec eorum vnum, idemque ſit temperamentum, nec vnum quoddam dabitur, quod ſit commune toti humanæ naturæ. Ideo ſua ſemper vnicuique relinquenda eſt ſuauitas, vt ſuum proprium alimentum & congruum pro temperamenti natura tribuatur, quod vlla ex parte ſanitati ſit nociuum. Quin etiam proprietatem quandam ſæpenumero in aliquibus experimur, qui à natura, & pro priuato eorum temperamentu & vitæ conſuetudine aliud atque aliud magis conueniens ſemper expetunt. Alij pariter à

natura, & proprietate quadam recondita aliud reſpuunt. Nonnulli enim caſeum penitus auerſantur, alij viuum odio habent. Vnde hac de cauſa ciborum ſubſtantia examinanda ac diligenter expendenda eſt vt dum in vſum hominis vſurpentur, corpori ſuccos magis ſalutares ſpiritusque ſubminiſtrent. Quod verò aëris clementia ac benignitas maximam habeat partem ad generandos optimos cibos (nedum homines natura prudentes, & è contra) ſatis apertè conſtat, dum aër quo neceſſariò cuncta aluntur, temperatus ac benignus eſt: Sic terrarum ſola ſuccos quoque adipiſci benignos atque ſuaues eſt neceſſe; quibus deinde enutritæ plantæ alimenta exhibeant ſalubriora. Et ob id Hip. morum temperaturas locis, aërique acceptas retulit. Vult enim mores temperatos ac probos fieri in terris temperatis; contra in intemperatis, Vt de Europæis indomitis, feris & iracundis exemplum ſumit, & de Aſianis mitioribus, & ignauis, & de Campanis ſemper ſuperbis, ſic & Romanis ferè omnibus hiſtoriis proditum eſt. Gallis leuitatem innaſci ob cœli varietatem. Satis enim conſtat Galliam omnino intemperatam, & aſſiduis flatibus agitatam. A ſanguinis conſiſtentia in animantibus prudentiam, fortitudinem, & timiditatẽ petere videtur Ariſt. dum credidit ſanguinem tenuem atque mundum homines ſapientes reddere, quibus ſenſus ſubtiliores ac puriores inſunt, Nimium dilutum timidiores, Craſſum iracundos, ac furibundos. Natura enim ſanguinis, cum ſit totius corporis materia, tot diuerſuarum in animantibus cauſa eſſe poteſt: Plato etiam opinatus eſt improbos corporis ſuccos animæ noxios eſſe, indeque varios, & multiplices effectus propter naturam exoriri iuxta principes quas ij petierint, membrorum facultates. Videtur etiam ſentire animam noſtram corporeæ humiditatis poteſtate admodum pati, eamque amentiæ & ſtultitiæ cauſam eſſe, Ideoque ſiccitatem ad prudentiam adipiſcendam plurimùm conferre. Proinde ſubiungit, Qui regiones humidiores, frigidaſque incolunt, minùs prudentes ſunt; immo ſimplices, & præſertim ſi copioſioribus vtantur alimentis, quales Gallos & Germanos eſſe contendunt Hiſtoriarum ſcriptores. Hiſpanos verò & Luſitanos callidos, verſutos, & prudentes eſſe affirmant; quia calidas, ſiccaſque habitent terras. Sed vnde digreſſi, reuertamur. Vt igitur ciborum ſubſtantiam exactè exploratam habeamus, notandum quòd antequam ſingulorũm naturam & temperiem aperiamus, An videlicet craſſi, an tenues; frigidi an calidi ſint, priùs ſciendum quibus conueniat ſubſtantia ac qualitas eorundem, vt quilibet conuenientem ſibi ad ſanitatis conſeruationem eligere poſſit, vt teſtatur Galen. doctiſſimus in 2. de tuen. ſani. cap. 2. vbi habet, quòd aliis craſſus conuenit cibus, aliis tenuis, aliis calidus, aliis minùs calidus, & ſic de reliquis. Nec hoc pauci eſt (inquit) momenti: ſicuti enim videmus animal eſuriens quandoque præ nimia edendi auiditate limum, lutum, & multa alia praua comedere, ſic & membra cùm proprium atque ſibi conuenientem cibum non habeant, attrahunt naturali quadam neceſſitate humores prauos, qui in eis putreſiunt ſecundum temporis ſpatium quouſque adacuentur, ac ſupercaleſiant, & calidas generant ægritudines, & febres acutas, & alias huiuſmodi. Et deinde ſubiungit Vir ille ſapientiſſimus, Quare Princeps 3. p. cap. 17. dixit, Ille in quo mala digeruntur nutrientia ob hoc non decipiatur, quoniam poſt dies non multos mali in eo generabuntur humores ægritudines pernecantes parturientes. Quod & ſenſit Gal. de elem. fac. cap. vlt. dum dixit, Non igitur oportet nos in purgandis ſeminibus, quæ ad eſum comparantur eſſe negligentes, perſuaſos etiamſi noxam quæ quotidie fit ob exignitatem ſenſu non percipiamus, quod tamen longo tempore ea ipſis aceruatur tandem erupturum. Necnon & in 2. loquens cap. 4. de Cucumeribus addidit, Ob eam igitur cauſam ab omnibus praui ſucci eduliis cenſeo abſtinendum etiamſi ex aliquibus concoctu ſint facilia. Nobis enim non aduertentibus prauus ſuccus ex ipſis poſt longum tempus in venis colligitur, qui poſtea exiguam ad putrendum occaſionem nactus febres malignas accendit. Ex quibus clarè conſtat cibaria nec abſolutè tenuia, nec craſſa pro ſanitatis conſeruatione commendari, ſed puriora, nullaque qualitate excedente infecta eſſe, & ſi quæ talia nobis inuenire haud liceat, mente tamen id nobis tandum & cogitatione aſſequendum vt ſi quid in eis excedens, coniunctum, immiſtumque ſit, illud ſeparemus, ſeorſumque quoad fieri poteſt diſiungamus. Quapropter non ſolùm qualitatis omnis expertia, alienaque eſſe oportet ſi puri verique ac proprij alimenti rationem ſtatuere vellemus. Sed & plurima pro tata quantitatis parte neceſſum eſſet vt non modo caliditate nulla, aut frigiditate, aut humiditate excedente aut ſiccitate, aut craſſitie, aut tenuitate, aut lentore, aut friabilitate, & huiuſmodi aliis notetur, verùm vt excrementis multis careat, plurimumque alimentum exhibeat. Ideirco nobis examinanda eſt omnium cibariorum natura. Tenuia enim & mollia, inquit Galen. & ſi facilis ſint coctionis & in ſanguinem conuertantur, & membris aſſimilentur, facillimè tamen corrumpuntur, nec ſolidum præbent alimentum, ſed imbecille; nec danda ſunt ventriculum habentibus calidum, quia corrumpuntur & in bilem vertuntur. Tales enim craſſos cibos melius concoquunt, quàm tenues, & meliùs carnem bouinam quam hedinam, & pullorum; & hoc ob vehementiam caloris agentis in chylum cibos tenues ſuperaſſantis, craſſos verò optimè concoquentis. Nam etſi craſſa cibatia nullis conuenire videantur, eo quia craſſum generent ſuccum, & concoctu ſint difficilia, atque obſtructiones faciant, & corpus, & membra aggrauent, atque chronicis, & curatu difficillimis affectionibus diſponant, nihilominus aliqui reperiuntur qui coacti ſunt huiuſmodi cibis craſſis nutriri;

tum

tum vel ob contractam conſuetudinem, tum vel quia ſunt admodum calidi & multo vtuntur exercitio, ſomnoque, ideo ſolido indigent nutrimento iuxta Gal. ſententiam lib. cib. bon. & mal. ſuc. cap. 5. Cibaria igitur quæ generaliter laudantur, ſunt ea quæ optimum præbent alimentum corpori noſtro; quæ nec craſſi nec glutinoſi ſunt ſucci, nec aliqua in qualitate excedunt, vt iam diximus, Quique debita quantitate, hora, modo, ac præparatione ingeſti ſunt; ex quibus ſanguis generatur ſubſtantiæ mediocris; quæ potius ad temperatam quandam humiditatem declinent, quæ non modò vtilia ſunt vitæ ſed etiam neceſſaria, cùm calido & humido nutriamur, nec aliud nunc temporis quærimus alimentum niſi ſyncerum, & quod in ſanguinem abiens correſpondeat naturæ temperati hominis ſecundum totam ſui ſubſtantiam, vt ventriculus libentiùs ad ſe attrahat, amplexetur, atque immutet. Repletionem etiam nimiam euitare debemus, quæ ſtomachi grauitatem facit: crapula enim vehemenſque ſatietas calorem ſuffocat, atque extinguit. Ob id qui à principio generationis, frigidi ſunt ventriculi, cùm maiori polleant appetentia, quàm concoquere valeant, in hoc ſtudere debent ne plus ingerant, quàm conficere poſſint. Et ſi contingat quòd plus præaſſumant & grauitatem ſentiant, veſperi, vel die ſequenti à cibo abſtinere debent, donec prior confectus ac diſtributus fuerit, & interim longo vtantur ſomno; Ciborumque varietatem fugiant. Et hæc de vniuerſalibus placitis dicta ſufficiant. Reliquum eſt vt ad particularia deſcendamus atque de ſingulis cibariis quæ noſtris temporibus in vſu habentur ſermonem habeamus, & à pane tanquam omnium ciborum fundamento initium faciamus.

CAPVT XXIIII.

Panum facultates & differentiæ.

CIbi diffinitio eſt quod mutetur à natura non mutando illam. Facilitas verò transmutationis in alimentum deſumitur ex temperamento, ita quòd ſit cibus ſecundum naturam 3. de temperam. cap. 2. Manifeſtum eſt enim quòd tale neceſſariò debet eſſe ſimile corpori in qualitate; nam omne agens dum agit repatitur. Quare ſi cibus alterius fuerit naturæ quàm humanum corpus, ille vel infrigidabit, vel calefaciet corpus, & ſic non iam ſimplex erit cibus, ſed vel Medicinalis (vt dicũt) aut medicina. Vnde Gal. in lib. de diſſol. conti. cap. 4. dum vult aſſignare cauſas facilitatis & difficultatis concoctionis ciborum eas quinque reducit. Et primam inquit eſſe intemperiem validam, quæ facit vt tarde poſſit aſſimilari, quia aſſimilatio eſt conditio præcedens nutritionem. Inter cibos autem qui facilis ſunt concoctionis ponitur panis bene præparatus, & Gal. lib. de cib. bon. & mal. ſucc. cap. 3. oſtendit huiuſcemodi panem non modò eſſe temperatum in primis qualitatibus, ſed medium etiam inter cæteras qualitates ſcilicet inter tenue, & craſſum, denſum, & friabile. Quod & Auerr. comprobat 5. collect. cap. 31. dum inquit Panem triticeum eſſe optimum cibum inter omnes, & quaſi naturæ humanæ ſimillimum, tum quia in qualitatibus temperatus eſt, tum quia guſtui adeo gratus, vt omnes fermè ſuſtineant eſum panis ſolius, & quotidie multis eſt in vſu, nec vnquam ab eo ſani abhorrent. Et hanc laudem tribuit illi Raſis, quòd ſcilicet faciliter conuertatur in humorem ſimilẽ humori radicali, dum aliquid ſalis ei miſtus & bene fermentatus fuerit. Panis differẽtiæ ſimpliciores ex materia ſunt, triticei primùm, ſiliginei, ſimilaginei, furfuracei. Et ex alio genere hordacei, fabacei, milliacei, & aliorum qui ferè in vſu haud veniunt niſi in maxima annonæ caritate. Inter frumentacea igitur quæ cibum exhibent boni ſucci ſunt panes confecti ex optimo tritico, denſo nempe, grauiori, ſplendido, & calore flauiori, quodque ſubſtantiam adeo compactam habeat vt vix dentibus diuidi queat; Et quo triticea farina, & ex illa panes candidi qui optimum & multum nutrimentum præbent, ſi ex eius flore (quem pollinem nominant) conficiantur. Sunt enim molitæ farinæ partes quatuor Pollen, ſimila, ſecundarium, & furfures. Et ex his quinque panis genera parantur à Gal. tradita 1. de elem. facultat. cap. 4. Omnium primus & puriſſimus panis eſt ſiligineus. Siligo autem eſt puriſſimum, optimumque triticum, ex cuius farina cribris tenuiſſimis tranſmiſſa, panes primarij Pontificij nempe ac Regij finguntur. Secundus eſt ſimilagineus ex farina tritici non tamen perfectè à ſimila expurgata paratus. Tertius eſt panis ex tota farina cum furfuribus conflatus & coctus. Quartus qui ex multis furfuribus confectus, & ſordidus dicitur. Quintus ex puris furfuribus, & totus furfuraceus dicitur, canibus tantum deſeruiens. Laudatiſſimus ergo, ac optimus eſt panis ex polline confectus licèt non careat vitio: nam ſi ſolus, & plus iuſto comedatur ſuccum generat craſſum & lentum qui iecoris tum renum obſtructiones parit (Humor enim crudus cùm lentorem aſſumpſerit in anguſtis meatibus renum diutiùs moratur, tophum gignit) ſed inter omnes plurimum alimentum præſtat. Poſt hunc ſimilagineus eſt ex medulla farinæ triticæ, & eſt farina vulgaris, ex qua pollen ſeu pars quæ flos farinæ nominatur, ante excuſſa eſt. & ex hac ſecundarius ſeu vulgaris conficitur panis, qui & maximam nutriendi vim habet, & maximè corroborat. Huic inferior eſt qui ex tota fit farina non diſcuſſis furfuribus, qui parùm alit, & ventrem multis excrementis implet, & eam ob cauſam facile ſubſidet. Furfur enim facultatem deterſoriam habet, ob quam irritantur inteſtina, & ſic celeris eorum fit deiectio. Puriſſimi verò tardiſſimè deiiciuntur, ob id fermento copioſiore indigent, & eum maxime ſubigere oportet, nec ſtatim poſt

fermentum, & ſubactionem ad aſſandum eſt mittendus, & diuturniorem aſſationem expoſtulat. Panes igitur puri, & ritè confecti erunt ſi optimè fuerint aqua ſubacti, & fermento conſtiterint modico, modicaque ſalis miſtura, & in clibano ſeu potiùs furno moderato igne aſſati, vt docet Gal. 1 de alim. fac. cap. 4. dum inquit, Optimus ille eſt panis, & ſaluberrimus homini, neque iuueni, neque exercitationibus dedito qui tum ſalis tum fermenti habet plurimom, quique plurimum ab artifice antequam formetur & aſſetur ſit ſubactus, & in clibano mediocriter calido aſſatus. Æqualiter enim aſtatus & leuis ac ſpongioſus euadit, & optimè in ventriculo concoquitur. Ex ardentiori verò igne pars exterior circumuritur, interna verò cruda, & ab igne fermè illaborata permanet, & prauus redditur panis hominibus maximè pernicioſus. Cruſta enim prima parùm nutrit, & praui ac biliofi alimenti adeò vt facile amareſcat, & medulla niſi ſit benè cocta mala eſt, quoniam lentum præbet alimentum, & obſtruit. Media cruſta optima eſt (Panis verò qui ſit eiuſdem diei optimus eſt; facilè enim ſiccatur, & durius fit; peſſimus calidus quia æſtuoſus eſt, & ventriculo nocet; ideo in loco aperto refrigerari debet, alioquin muccoſus efficitur, & eius pars melior eſt limbus ſeu pars extrema quam (l'orlo) vulgariter vocant. Durus autem & ſiccus difficilis eſt ad concoquendum, & reſoluto humido naturali ingrati fit ſaporis, & ſi ex mora muccoſus euadat malè olet & prauus admodum redditur. Fit enim mucor in pane à ſiccitate interna exprimente exterius humidum quod à calore externo putreſit. Fit & panis azimus, qui ferm̃eto omnino caret grauiſſimus, & athletis ac ruſticis tantum conueniens, etſi ab eo non parùm ſæpe lædantur, vt apertè demonſtrat Gal. 1. de alim. fac. cap. 2. Paratur & placenta panis genus quod citra fermentum in furno coqui conſueuit ex farina ferè conſtans ſiliginea cui multa adiungi poſſunt ad libitum vt paſſulæ, ſemina aniſorum, & fœniculi, ſaccarum, mel, interdum caſeus, oua, lac, butyrum, cinnamonum, pruna, mala, ceraſa, & alia huiuſmodi à piſtoribus dulciariis vſurpata, & harum præterea diſcrimina non pauciſſima pro induſtria coquorum; ex quibus etiam totiæ appellatæ conſtruuntur herbaceæ diuerſæ quarum differentiæ & innumeræ cenſentur. Namque pro locorum & gentium victu, & temporum ratione vario modo conficiuntur, & Pariſienſes in deliciis habent ſuaſque menſas iis quotidie ornant, quia ſuauitate & elegantia præſtant, ſi rectè fingantur ac decoquantur, & Plinius eas inter panificij genera reponit & Gal. 1. de alim. fac. cap. 3. tria quæ cum melle parantur generi placentarum contribuit. Et placentas craſſi eſſe ſucci, itemque crudum humorem parere pronuntiat, & viſcera obſtructionibus implent, & calculos in renibus gignunt. Et hactenus de panum differentia à materia, fermentatione, & ratione coquendi deſumpta. Reliquum eſt, vt de eorundem vſu, conſuetudine, & parſimonia aliquid dicamus.

Nam quemadmodum mel pituitoſis & iis qui frigidiori, humidiorique ſunt temperamento ſalubre eſt, calidis autem, & ſiccis haud quaquam ipſum conuenit & inſalubre eſt, Ita & panes alij magis iis conueniunt qui fortiſſimo ſunt corporis habitu cuiuſmodi ſunt meſſorum, ac foſſorum robuſtiſſimi, qui panes impuros & non admodum bene fermentatos, nec probè in furno aſſatos ſine iactura comedunt, quia alimentis craſſi & lenti ſucci indigent, quæ non facilè exhalent, neque corrumpantur. Alij verò minùs robuſti his haud veſci poſſunt ſine magno incommodo. Ad eorundem autem concoctionem nonnihil confert tum conſuetudo, tum parſimonia, Item etiam qui exercitationibus continuis & validis laboribus ſe ſubiiciunt, copioſiorem panem expetunt. Qui verò in otio degunt & parùm ſe exercent, parco etiã pane vti debent. Pari ratione cibi qui ex farina multa triticea, & lacte miſti conſtant, & ſi boni ſint ſucci, & multi alimenti, tamen eos lędunt qui bis aſſiduè vtũtur. Obſtructiones enim in hepate, & calculos in renibus pariunt. Gal. quoque lib. 1. de alim. fac. cap. 5. inquit, quod panis qui ſuccũ habet craſſum & lentum, ſi diligenter abluatur ex terreſtri, aëreus fit, & leuis, & minimè obſtructionibus obnoxius. Quare clarè patet quòd ea quæ pluribus inter ſe modis diſcrepant, ſi inter ſe comparentur, inuenies quòd ea quæ de ſingulis membratim ſeorſum dixeris, omnia collecta habebunt.

CAPVT XXIV.

De Tritico.

NOn parùm inter ſe diſtare videntur fruges, atque alias aliis antecellere, non modo ratione generis, loci, & agri, verùm etiam cœli ſtatu, & tẽporis. Italicum namq; triticum Siculo longè præſtantius exiſtimatur, & Siculum Germanico, Gallicoque. Plura notantur tritici genera quæ colore, magnitudine, & ſpecie inter ſe differunt. Sed tria eſſe potiſſimum animaduertimus, & ex his illud maximè apud veteres in pretio erat quod Robus dicitur, quoniam & pondere & nitore præſtet: Et frumentum eſſe volunt quo nunc maior pars Galliæ paſſim vtitur. Secundum eſt ſiligineum Italicum præſtantiſſimum pro conficiendo optimo pane. Tertium quod trimeſtre vocant agricolis admodum iucundum atque vtile, quod nonnulli Sitanium, noſtri verò Martium nominant, quoniam de menſe Martio ſeritur quando hyberna ſemina male reſpondent, & tertio hinc menſe matureſcit atque metitur. Hæc autẽ omnia genera Tritici inter ſe bonitate certant, pro locorum differentia. Montanum enim ſemper aliis præſtat. Illud autem bonum dicimus triticum quod optimè maturum ſit, plenum, graue, lucidũ, ac ſplendidum, auri fermè colorem referens, quodque ſubſtantiā adeo compactam habeat vt vix dentibus diuidi queat. Malum quod huic cõtrarium eſt, & id facilè in lollium degenerat. Frequentiſſimum

ſimum id ſemen eſt ſumma cum vtilitate ab hominibus vſurpatum, mundum ſi fuerit ab aliis illandabilibus granis lollio, cicerculis, & aliis huiuſmodi. Calidum primo ordine temperatum in paſſiuis qualitatibus ſimiliſſimi & copioſi eſt alimenti, ſuccumque craſſum admodum & lentum gignit vt teſtatur Gal. de Atten. vict. ratio. cap. 6. Et ſi in aqua decoquitur, Oleumque ex eo ferramentis candentibus extrahitur ad multos vſus accommodatum. Atque illud præſtans cenſetur quod plus farinæ reddit. Porrò farinam puram & recentem calidam & humidã eſſe affirmat Gal. 5. de ſimpl. med. fac. cap. 9. Etſi non deſint, qui probare nitãtur veterem frigidam eſſe, nam & puluere & carie, & tetro ac viroſo quodam odore referentem eſſe comperiunt. Nec parum diſcriminis acquirit ea molendi modo ac ratione; nam poſteaque triticum mundum ab omnibus interneculis ac quiſquiliis fuerit, ſi molæ opera ſuperfluè molatur, omnem materiam adeo conterit atque imminuit, vt in minutiſſimas partes omnia confundat, vſque eo vt per cribrum quantumvis tenuiſſimum pertranſeant, & per anguſtos meatus elabantur, itavt furfures minutiſſimi panificium reddant ſubaſperum. Illa igitur probatur, quæ nec recens nec veteris, ſed mediæ ætatis, quæque craſſi fuerit furfuris nec ad ſummum molita, Talis enim cribrata tenuis & candida ab omnique furfure pura euadet, & tunc citiùs in ventriculo cõcoquetur, & faciliùs in corpus diſtribuetur. Multa ex ea parantur edulia à coquis & mulierculis, atque pultes lacte admiſto; quæ etſi valenter alant, obſtructiones tamen pariunt, & calculos creant. Amylum ex tritico conficitur, & ex trimeſtri optimum fieri Plinius tradidit, ſic dictum quòd ſine mola conficiatur. Probatur quod in candore, & leuitate excellit, & quod recens fit. Mediocriter refrigerat, & ſiccat vt tradit Gal. 8. ſimpl. med. cap. de tritico. & 1. de alim. fac. inquit habere facultatem ſimilem panibus lotis, & cùm qualitatis ſit expers & adſtrictionis particeps, multos in re medica habet vſus. Ex eo enim ex ſacchato & oleo amygdalarum dulcium ſanonea paratur, medicamentum pectoris, & pulmonis vitiis accommodatum, & Gal. affirmat non eſſe mali ſucci ſed craſſioris tantum; Celſus autem eſſe boni ſucci teſtatur & craſſiorem pituitam facere, & aſpera lenire.

CAPVT XXV.

De Hordeo.

HOrdeum frugis genus notum cuius duæ habentur ſpecies; Altera quæ habet ſpicas binis granorum verſibus conſtantes, quæ equis & iumentis in cibo tantùm deſeruire videtur: Altera, quæ à ſpicæ paleis facilè ſe explicat, appellaturque hordeum mundum, ſcilicet abſque cortice, quod tritici grano valde eſt ſimile, ſed craſſius & albidius. Frigidum & ſiccum in primo gradu collocauit princeps lib. 2. cap. 538. & deſumpſit à Gal. qui 7 de ſimpl med. ca. de hordeo poſuit in primo exſiccantium ac refrigerantiũ cum aliqua abſterſione, adiiciens illud, plus ſiccare quàm fabam, & minùs nutrire quàm triticum, ſed ad multos, præclaroſque medicinæ vſus à Priſcis vſurpatum fuiſſe conſtat, & adhuc noſtra tempeſtate eius eximia auctoritas maximo in honore habetur, ſi candidiſſimũ ac ponderoſum, coctuque facilè fuerit, paraturque ex eodem far hordeaceum. Illius aqua humectat, & infrigidat, nõ ſanè ratione hordei, cum ſit ſiccum, ſed quoniam aqua non potuit ad contrariam propriæ naturam ex coctione cum hordeo conuerti. Sic & Gal. docuit 1 de alim. cap. 9. inquiens. Quomodocunque hordeum paraueris, nunquam excalefaciet, at pro varia præparatione exſiccabit vel humectabit. Ex quo planè colligitur hordeaceam farinam frigidam eſſe, & mediam inter ſiccantia & humectantia; vnde cùm elixatur, humectat. Antiquo tempore frequentiori erat in vſu hordeum quàm nunc. Ex quo etiam macerato in lupulorũ decocto paſſim in vniuerſa regione Septentrionali, maximè hac tempeſtate in Germania, diuerſi parãtur potus, velut & ex tritico; & maximè ceruiſia tum ſimplex, tum aromatibus cõpoſita, quæ loco vini bibitur. Maceratur enim hordeum pro ea conficienda, aut triticum, vſque dum alterum iam prope putre germinet, deinde additione lupi ſalictarij in decoctione fit ceruiſia. Ex putrefactione enim quaſi ex fermẽto acrimoniã acquirit, tum ex eodem decocto quo prius maceratum fuit, quod conſtat ex flore vel ſemine: eiuſdem lupi ſalictarij. Itavt maceratione, fermẽtatione, coctura Ceruiſia fit varij ſaporis, coloris atque ſubſtãtiæ quæ vini quandam vim æmulatur, nam ex ea triplex paratur potus vini ferè vires obtinens; Primus aquoſus, quem Ceruiſiam ſimplicẽ dicunt: Medius, quem Trihapeninam: Potens quam duplam ceruiſiam nuncupant. Et licèt primo guſtui ingrata appareat ceruiſia, vſu tamen ſuauior redditur. Succum generat melancholicum, & lapidem renum, & veſicæ cùm ſit ſubſtantiæ craſſæ, caput implet, & inebriat, & obſtructiones parit. Non exiguã tamen acquirit differentiam ex varia conficiendi ratione quam adhibent artifices in coctura quæ ea ſaporibus detegitur: Aliæ namq; dulces, & gratæ, ac claræ; aliæ amaræ, auſteræ, & turbidæ cernuntur, ſecundũ quòd in decocto luporum fruges hæ diuerſis modis macerantur. Calidum ponitur eius temperamentum, quod ex lupi ſalictarij maceratione accipit, & ex nidoroſo odore deprehenditur, & magis inebriat quàm vinum, quoniã craſſioris eſt ſubſtantiæ & flatuoſa eſt: & ſi negligentia ac præparandi incuria minus iuſto macerata, aut cocta fuerit, aut ob parſimoniã ea ingredientia, quæ requiruntur non addãtur, praui ſucci ſuſpicione non caret, At ſi rectè fiat à nõnullis optimus potus æſtimatur, & febrientibus conuenientiſſimus ſi ſimplex fuerit. Iecori nãque lupulus maximè conuenit, & eius obſtructiones curat. Ex eodem hordeo paratur ptiſana, aut ptiſanæ ſuccus, cuius non mediocres laudes ſunt, de quibus alias dicendum erit. Parantur & panes qui parùm nutriunt, flatus pariunt, & frigidos lentoſque ſuccos generant,

& ob id ventriculo admodum incommodi. Ex hordeacea etiam farina fit polenta quam pluribus modis parate ſolebant antiqui vt Plinius eſt author: quæ ſi rectè fiat ex optimo & recenti hordeo ſuauis eſt & boni odoris, ſed parùm nutrit, & flatuoſa, & difficilis coctionis eſt, & craſſi ac praui ſucci, niſi addantur quæ malitiam aliqua ex parte corrigere valeant, vt mel ſaccharum, & aromata. Hæc tamen Italis fere ignota eſt.

CAPVT XXVI.

De Alica.

QVòd Alica ex Zea fiat, teſtatur Plinius lib. 18. cap. 11. conficiendique modum docet. Eſtque Zea quam nos ſpeltam vocamus, Tritico haud abſimilis; cuius duas ſpecies facit Dioſcorides. Vna ſimplex, quæ ſpicas profert ſimplicibus granorum verſibus. Altera quæ duos in ſpica habet ordines, in quibus grana bina gerit; qua de cauſa Dicoccum quaſi duo habens grana, vel alas duas à Dioſcoride vocatur, & ex hac Chondrum fieri nonnulli exiſtimarunt. Nec deſunt qui Sipham, Olyram, & Zeam penè eandem rem eſſe contendunt. Far quoque paratur ex eadem Zea, cuius Gal. 6. de ſimpl. med. meminit, dicens, Zea vniuerſa ſua facultate quodammodo in medio eſt tritici, & hordei. Et 1. de alim. fac. cap. 13. inquit, Zea ex Theophraſti mente eſt inter ea quæ tritico, hordeoque ſunt ſimilia, cuius fructus eſt leuiſſimus & cunctis animalibus iucundus. Sunt & qui Chondrum cum farre confundunt, ſtavt & Chondri, & farris, & adorei vna tantum ſignificatio ſit. Ex Zea itaque Alica diuerſimodè paratur, cuius meminit Gal. 1. de alimen. fac. cap. 6. dicens, Alica ex genere tritici eſt, valenterque nutrit, ſuccumque lentum habet, ſiue in aqua duntaxat coctam cum mulſo aut vino dulci, aut etiam aſtringente, ſiue cum oleo, ſaléve frixam ſumas, nonnunquam & acetum illi iniicitur, cuius vſum vitare nos admonet eo in loco & potiſſimùm quibus iecur facile obſtruitur, aut renes calculis gignendis ſunt appoſiti. Panes ex ea damnantur: ægrè enim conficiuntur & ventriculo noxij, Etſi in ſeptentrionali plaga frequenti ſint in vſu, & non ſine aliqua valetudinis offenſa, præ conſuetudine tamen minus patiuntur. Craſſum Alica, & lentum, & frigidum & humidum præbet alimentum, & multùm, & benè, & tardè nutrit, vt Gal. tradidit in 2. de ſan. tuen. cap. 4.

CAPVT XXVII.

De Olyris & Typhis.

NOn deſunt qui exiſtimant Olyram & Typham rem penè eandem eſſe; quia & Zeam ex eodem genere eſſe cenſuit Dioſcorides vt ſuperiùs diximus. Galen. quoque non magnum diſcrimen ponit lib. de Att. Vic. Ratione, vbi Typhæ Olyram præfert, & eàm nonnulli falsò ſiliginem appellant, cum ſiligo ſit optimum puriſſimumque triticum vt ſupra oſtendimus. Eſt autem Olyra ſemen quod Itali ſegalam vocant, Hiſpani centenum, quòd ab vno grano centena enaſcantur, & præcipuè in orientalibus regionibus; à Plinio farrago dicitur lib. 16. cap. 18. Hanc Priſci neglexerunt forſan ob frugum meliorum copiam. Fœcunda & nutrix terris ac prouinciis communis eſt, Cuius temperamentum frigidum eſt, & à Galeno ponitur medium inter triticum, & hordeum. Ex olyra panes conficiunt ruſtici, qui poſt triticos optimi cenſentur ſi albi, & ex optima olyra candida & orientali fuerint facti, & ſi calidi commanducentur: duriores & diu aſſeruati deterrimi ſunt & iniucundi, & præcipue ſi ex vitioſa, & noſtrate ſegala confecti fuerint, namatri ſunt, grauiter olent, ponderoſi, concoctu difficiles, & tardè è ventriculo deſcendunt, & craſſum & lentum, melancholicumque & prauum generant ſuccum. Agricolæ ſecalinis panibus calidis veſcuntur, vt validiora reddant eorum corpora quia multùm nutriunt.

Typhæ ſemen ab oriente aduectum refert Plinius, & Gal. largè in Aſia prouenire teſtatur, tritico perquam ſimile, immo arte paratum in ipſummet mutatur, de quo diſertè loquitur Gal. 1. de fac. alim. cap. 13. Vbi panes Typhinos Olyrinis poſtponit ſi calentes non ſint: aſſeruati enim ſe ipſis deteriores euadunt ſic ſi ex curioſo ſemine fuerint facti. At ſi calidi & ex laudatiſſima Typha panes confecti fuerint Olyrinis præſtantiores erunt: aſſeruati verò deteriores. Cum enim (inquit Gal.) illorum maſſa ſit tenax & ductilis, denſatur maiorem in modum & maximè ſi negligenter parari fuerint: adeo vt qui panes huiuſmodi poſt vnum, aut duos dies, aut multò magis ſequentes aliquot comederit, putaturus ſit lutum ventriculo ſuo ineſſe. Præterea (ſubiungit) concoctu ſunt difficiliores, atque tardius per aluum ſubducuntur, Proinde ruſticis relinquendi.

CAPVT XXVIII.

De Auena, Milio, Panico, Farre, & Oryza.

AVenæ ſemen iumentorum, non hominum alimentum eſſe liquidò conſtat, niſi in magna caritate ac penuria quandoque ad panem conficiendum ex eo compellantur. Ex eius farina Germani interdum pulticulam parant. Alij ceruiſiam, & præſertim in Lithuania, Alij tandem ſublimant & aquam ardentem eliciunt, qualem ex vino ſublimato ex qua ſæpe ſe inebriant. Calidam eſſe auenam Gal. affirmat; leuiter enim acris eſt, & digerendi vim poſſidet, proinde phlegmonas induratas & egilopas ſanat, & panes ex ea confecti ingratiſſimi ſunt, & parùm alunt, & praui ſunt ſucci

milium

milium ſemen notum ea quo interdum panes finguntur qui dulces ſunt, cum ingens meliorum frugum penuria premit. Frigidum eſſe eius temperamentum primo ordine & ſiccum tertio affirmat Gal. 2. de ſimpl. medic. facul. Pinſitum ſemen in iure elixatum. aut in aqua & oleo ac butyro conditum guſtui gratum manditur, & panico præſtantius, nam & ſuauius editur & minus difficulter concoquitur, minuſque aluum ſiſtit, & magis nutrit; ob idque in cibis gratiſſimum hodie inter omnes eſſe conſtat. Et Ruſtici pultem candidam ea eo faciunt cum lacte. Aetius boni eſſe ſucci, difficulter concoqui, flatus parere, aluum cohibere, itemque refrigerare ſcriptum relinquit. Ex illius farina cum lacte decocta Ruſtici placentas parant, eiſque veſcuntur. Ea eadem quoque cum portione farinæ triticeæ panes conficiunt candidos quos libenter edunt, licèt mali ſint alimenti.

Panicum etiam ex leguminum genere eſt Melicum Itali vocant, & Milio ſimile eandemque ferè naturam habet etſi ad omnia milio inferius videtur. Ex eodem pinſitu pulmentum cum lacte conditur non ingrati ſaporis: Lac enim iucunditatem panico in cibis adfert. Raró in panes ſubigitur panicum, quia mali eſt ſucci, & difficile in ventriculo conficitur, flatus parit, aluum adſtringit, ſiccat, atque refrigerat, vt Gal. refert 1. de alim. fac. cap. 15. & ſi foris illinatur, pariter refrigeratque exſiccat.

Nuper diximus far ex ſemine Zeæ ſiue ſpeltæ (ab Italis ſcandella dicta) parari, & dicitur far Zeeum, quod & teſtatur Gal. 9. de compoſ. med. ſecun. hoc cap. 3. Poteſt & fieri ea tritico ſi pinſatur & dicitur far triticeum. Item ex hordeo, & far hordeaceum nominatur. Aëtius facere docet triticeum. Far ex Zea boni eſſe ſucci & multi nutrimenti tradit Gal. 4. de ſani. tuen. cap. 4. Ita quod vitioſos humores in ventriculo contentos emendare poſſit. Paratur eo modo quo parari ſolet ptiſana cum paulo aceti adiecto ſi cruditatis abundantiam vel in venis, vel in toto corporis habitu ſubeſſe ſuſpicamur. Lentorem quo præditum eſt corrigit acetum, alij oximel vel mulſam, vel potum, vel piper addunt, vt magis detergat & non obſtruat, vt facere ſolent omnes cibi qui ſunt craſſi & glutinoſi ſucci, qui difficilè concoquuntur. Oriza à multis inter frumenti genera adnumeratur. Gal. autem inter legumina ponit, velut & cætera ſemina cerealia ea quibus panificia non conficiuntur. Calidam Arabes faciunt. Temperatam alij quocunque modo ſumptam dicere Actu & facultate ſicciſſima eſt, & tamen quod mirum eſt dictu, prouenit in locis humidis, ideo communis ferme eſt vniuerſo orbi cibus, & præcipue vbi eſt aqua. Variis modis in re cibaria pro conuiuis ornandis paratur, & prima menſa ex iure gallinaceo vel quouis alio pingui apponitur, addito ſaccharo, & cinnamomo, Alij ex lacte parant, aut ea ſucco amygdalarum dulcium adiecto ſaccharo, & cinnamomo, aut croco pro conciliando ſapore. Succum craſſum generat, leuiter nutrit, difficulter in ventriculo concoquitur, niſi benè & magno igne ac diu cocta fuerit, tunc enim albidior, mollior, ac ſuauior euadit, aluum que mediocriter cohibet. Nonnulli parant ex ea potum ſuauem, additis aromatibus melle, & ſaccharo, vt ſuauior fiat, referuntque ſi ſublimetur quod inebriat vt vinum. Gal. cenſet oryzā augere ſemen & humidum ventriculum purgare, & corpora humida pinguia reddere ob temperamentum, ſiccaque ob id quod ea ſeu cum lacte ſeu cum iure benè nutrit, & hodie magnus eſt illius vſus, Immo ex eius farina conficitur cibus quem vocant Album, ſi addantur carnes alarum capi, lac, ſuccus amygdalarum dulcium, & ſaccharum, & multi adiungunt ſuccum citri vel limonij, quia tutius ægris interdum concedi poteſt.

CAPVT XXIX.

De Fabis, Lentibus, Piſis, Cicercula, Ciceribus, Phaſiolis & Lupinis.

FAba inter legumina primum ſemper obtinuit locum à Gal inter cerealia ſemina numeratur 2. de Vic. in Acut. Et mirum eſt dictu quod interdum in eodem agro vna pars producit legumina coctilia, alia pars incoctilia generat. Idque prouenire exiſtimatur ex ſoli calidioris natura, ac lenioris. Stercoratio etiam faciliorem reddit, ſic & aër, & ſol & locus apricus, Coctile enim eſt quod calidum, humidum molle, & rarum. Incoctile autem contra. Et illud coctile dicitur quod feruefactum ac coctum facile molleſcit. Noſtra ab antiquorum faba diuerſa eſt. Ægyptiam quam aliqui Ponticam vocant in horto Illuſtriſſimi Cardinalis Moroni vidimus. Multiplex autem eſt fabarum vſus, nam ex earum farina frumentacea miſta parantur panes apud quoſdam populos. Elixantur interdum integræ oleoque & ſale pro meſſoribus condiuntur aliquando fractæ. Puls & per ſe, & cum priſana paratur. Edulium etiam non ingratum in vrbe diebus quadrageſimalibus formatur ex fabis quas prius mola frangunt, dein percoquunt, poſtea diligenter in mortario conducunt, & craſſumen quoddam album fit quod in patinis ea oleo & pipere, & cæpis vel porro igne lento paratur, quo plebs ferè tota vtitur ob ſaporis gratiam. Virides etiam ac recentes manducantur, & in iure percoquuntur. At quovis modo parentur, & ad ſummum coquantur, ac diutiſſimè elixentur flatulentum ſemper cibum parient; minor tamen flatulentia in fractis reperitur, & longe minor ſi piper addatur, Humidum alimentum veſcentibus præſtant at craſſos, pituitoſoſque ſuccos generant atque crudos ſi exactam maturitatem adeptæ non fuerint, & valde excrementoſæ ſunt, caput tentant, difficilè concoquuntur, tarde prætereunt & obſtructiones pariunt, doloreſque ventris interdum excitant. Et quoniam frigidæ & ſiccæ ſunt ob id alui fluores ſiſtunt, facultate

Digitized by Google

verò quadam abſterſoria præditæ ſunt, qua tuſſi conferunt, & materias in pectore contentas per ſputum educunt vt teſtatur Galenus 7. de ſimpl. med. fac. & 1. de alim. fac. cap. 19. Habent enim ſubſtantiam non denſam nec grauem ſed fungoſam & leuem, quæ vim quandam quomodo ptiſana habet detergendi. Tumultuoſa ſomnia faciunt, & ab earum vſu ſtudioſi, & pueri præcipuè cauere debent, nam ingeniorum vires comminuunt, atque hæbetant. Multos etiam in re medica vſus alios habent foris impoſitæ pro vario præparationis modo, de quibus agemus alia in parte in qua dilucidiſſima ratione morborum internorum externorumque cognitio atque eorundem curatio traditur.

In 1. de alim. fac. cap. 18. aſſeruit Gal. lentem ex contrariis conſtare naturis. Altera quidem aluum coërcente, Altera verò citante. Ex parte quæ ſupprimit, frigida, terreaque dicitur, Ex parte verò quæ citat, calida. Quocirca 6. de ſimpl. med. fac. dixit quod medium tenet lens caliditatis & frigiditatis. Verùm quia deſiccat in ſecundo ordine ideo addidit quod valenter adſtringit, & præcipuè ſi bis cocta fuerit. Alij affirmant cum cortice calidam eſſe ob auſteram quam habet, qualitatem exiguam (cuius cortex multæ eſt particeps) excorticatam vero temperatam. At Hipp. 6. de morb. vulg. com. 5. ſect. 33. ponit illam frigidam immo frigidiſſimam, ea forſitan ratione ductus quia lens ſanguinem vndequaque fluentem ſiſtit, & cum hic effectus frigidiſſimia edulis ac medicamentis conueniat, quin etiam frigidum ſanguinem generet, ob id inter frigidiſſima connumerauit. Eiuſdem ſententiæ fuit (Raſis 3. ad Almanſorem quicquid ſentiat Gal. qui dum affirmat eam bis coctã ventris fluxum ſiccare ſtomachum, inteſtina, & totum denique ventrem corroborare; eius verò iuſculum ſale, aut garo, aut oleo conditum ventrem ſoluere, ſubiungit etiam decorticatam illam adſtringendi vehementiam, & alia ipſam conſequentia amittere, carnemque magis nutrire, ſed ſiccum, craſſum, prauumque gignere, & tarde commeare. Et qui hoc edulio largius vtuntur elephantiaſim & cancros incurrunt, quia melancholicum generat ſuccum, viſum deinde hebetat, menſtruas purgationes imminuit dum craſſum, tardifluumque ſanguinem reddit, Verùm ſi aliis contrariam facultatem habentibus lens commiſceatur vt ptiſanæ, vel eidem addantur origanum pulegium petroſelinum, feniculus & ſimilia, edulium ſuauius & concoctu facilius redderur: ſed à multo eius vſu, (vt dictum eſt) quiſque & præcipuè ſenex cauere debet, quia exiguum dat corpori alimentum, & illud craſſum & nigrum, ac melancholicum. Somnia ob id grauia, & tumultuoſa facit, Nec vllus erit Medicus rationis particeps, qui lentibus alat ægrotantes: immo Galenus 2. de victu in acutis negat inter cibos locum babere, & tantum inter Medicamenta reponit Hipp. quoque 1. de Vict. in Acut. ait legumina omnia flatuoſa eſſe & cruda vbi ea omnia ſeu ſingula ſuam malignitatem habentia penitus à conſortio bonorum ciborũ eliminari dioſcoridea pariter ponit lentes eſſe peſſimi nutrimenti, & multarum affectionum primarias cauſas quæ ægros ad vitæ pericula trahere poſſunt. In re autem medica multos habere poſſunt vſus vt infra patebit.

Piſa autem etſi cum fabis quandam habeant ſimilitudinem iiſdemque modis ferè condiantur, comedanturque, maiorem tamen apud proceres gratiam obtinent, & lautiſſimas Principum epulas ſubeunt: quandoquidem ſi recte condiantur, & præcipuè cum ſuilla carne ſalita ſuauiſſimum in cibo ſaporem præbent dum viridia, & tenera in ſiliquis eligantur. In quorum iuſculis ſale, oleo, vel butyro conditis ſi panis infundatur, fit cibus omnibus gratus. Duriora verò & ſiccata ingrata euadunt, & æruginem ac vermes libenter contrahunt, nec ſemper æque coquuntur; frigida ſunt & ſicca, difficilis concoctionis, parùm nutriunt, nec boni admodum ſunt ſucci. Flatus tamen non perinde ac fabæ generant, & quoniam carent vi illa deterſoria, ob id difficilius deorſum deſcendunt, in omnibuſque præſtantiora ſunt fabis vt Gal. affirmat lib. de atten. vic. ratione, cap. 70.

Cicerculas, Eruilias, Phaſeolos vnum eſſe genus teſtatur Gal. 1. de alim. fac. cap. 28. verùm pluribus nominibus appellari propter quaſdam differentias, quæ in ipſis apparent. Cicerculæ quidem ſubſtantia & facultate ſunt eis adſimiles, verum conſiſtentia craſſiores qua plus alimenti adferunt, nec hominibus ſunt inutiles. Vario modo parantur, ſed flatulentæ ſunt nec concoctu faciles, nec ſucci admodum boni. Cicerum tria reperiuntur genera quæ in cibaria non paruum habent vſum tum viridia, tum ſicca. Viridia, tum à pueris & mulierculis ſæpe comeduntur quæ excrementoſum ac humidum præbent alimentum. Frixa tamen vel aqua elixata, & oleo atque ſale condita flatum aliqua ex parte deponunt, ſed concoctu ſunt difficilia. Cicera omnia calida & ſicca ſunt ordine primo, quamvis rubra & nigra albis ſint calidiora, & ſylueſtria domeſticis. Multam expetunt coctionem, alioquin crudum & prauum alimentum exhibent. Proinde mulierculæ per noctem ea linteolo inuoluta in lixiuium leue vel in aquam calidam cinere adiectn macerant, poſtea diligenter tribus vel quatuor aquis eluunt vt cineris odorem deponant, & tunc facilius percoquuntur, & copioſe nutriunt, ſed ſemper flatulenta ſunt non minus quam faba. Multos in re medica vſus habent, de quibus Gal. 6. ſimpl. med. fac. proprio, & iura rubrorum maxime commendantur, extergendi enim facultate maximè pollent, & ob id lienem, iecur, & renes expurgant, & ad renum calculos comminuẽdos plurimùm valent. Venerea à Plinio vocantur quia ad venerem Incitant, & ſemen generare etiam creditum eſt, vt teſtatur Gal. 1. de alim. fac. cap. 22.

Phaſioli inter legumina ſunt notiſſimi de quibus Diſcorides mentionem fecit, & primò de candidis ac vulgaribus diſſeruit, poſtea

poſtea de Eruilla, & phaſeolis rubris, luteis, atque verſicoloribus. Gal. 1. de alim. fac. cap. 28. Dolichos appellat à ſiliquis denominationem ſumens. Proinde frequétiores ſunt albi, quorum ſiliquæ primo ex orto virides variis modis parantur, ſed in acetariis potiorem obtinent locum addito ſale & pipere: guſtui enim ſunt admodum gratæ dum teneræ extiterint. Feruenti quoque oleo, vel butyro friguntur, & ſale, pipere, ac ſucco arancij comeduntur, ſed improbi ſunt ſucci. Duriores verò & è ſiliquis extruſi iure vel aqua decoquuntur, & ſale ac oleo condiuntur. Cum verò maturitatem fuerint adepti, & albidi euaſerint, calidi ſunt & humidi primo gradu & in cibum ſumpti non facilè in ventriculo cóficiuntur, mediumque videntur obtinere locum inter alimenta boni improbique ſucci vt teſtatur Gal. 1. de alim. fac. Parùm nutriunt & humores crudos & craſſos necnon & flatus plurimos generant, à quibus ſæpe coli dolores oriuntur, caput tentant, & ſomnia tumultuoſa faciunt, ſemen generant, & proinde venerem irritare ſolent, præſertim ſi cum pipere, vel aliis aromatibus comedantur.

Lupini quocunque in loco ſati proſperè creſcunt, & quoniam nidoroſo terræ ſucco nutriuntur, quem dum ad ſe trahunt auertunt ne herbulæ inter ſegetes naſcantur, & agros impinguant, ob id ruſtici circa frumenta & legumina vt plurimum ſerunt vt fœliciora ac fertiliora ſurgant. Horum meminit Gal. 1. de alim. fac. cap. 23. Apud multos in vſu habentur dum ingenitam inſuauitatem depoſuerint, Elixantur enim atque tandiu in aqua dulci macerantur donec quicquid amaritudinis habent dimittant, & tunc omnis fermè qualitatis expertes fiunt, immo frigidiores cenſentur, cum prius præ amarore natura calidi eſſent; aperiunt enim & menſes eliciunt. Eorum ſubſtantia dura ac terreſtris eſt, & idcirco concoctu difficilis & ſuccum generat craſſum, qui cum in venis non probe conficiatur, nec in ſanguinem vertatur crudus propriè appellatur. Verùm ſi à natura vincatur alimentum corpori dat copioſum. Lupinorum farina in officinis parata habetur quæ in re medica frequenti eſt in vſu, ſed pro cibatu nemo eſt qui libenter lupinis veſcatur niſi coactus in maxima annonæ caritate. Par igitur eſt vt non modo eorum ſermonem prætermittamus, verùm & aliorum ſimilium, quæ inter legumina reponuntur, cuiuſmodi ſunt ſeſamum, lolium, vitia, fœnum græcum, eruum, papaueris, lini, cannabis, viticis ſemina, & huiuſmodi alia quæ non ſolum inſuauia ſunt & concoctu difficilia, ſed in vſu ciborum iamdiu venire deſierunt, quia inſalobria, nec his veſcuntur homines niſi magna fame compulſi.

CAPVT XXX.

De Herbarum in alendo facultate, ac diuerſitate.

QVemadmodum homines frugi appellatos, humanæque vitæ vtiles ac neceſſarios atque ſolida virtute preditos eſſe opinamur, in quibus redundantium vitiorum nihil ſit, Ita & frugalia valde ea eſſe exiſtimamus quibus verè fruimur, & quæ à natura nobis conſtituta ſunt vt alimentum inde corporibus præcipuû quæramus. Nunc cum de oleribus, oleraciſque & hortenſibus atque arborum fructibus tractandum ſit in quibus pauciſſimum alimentum, illudque nec admodum probum rectumque ſed medicamentoſum, plerumque malum atque vitioſum exiſtit vt vix in toto hoc cenſu aliquid reperiri poſſit quod omni ex parte commendari de alimenti, ſuccique bonitate meritò debeat. Ideo eorum vſum non quidem corpora noſtra nutriendi gratia quærimus, verùm potiùs vt temporum iniuriis, ac vitæ incommodis occurramus, appetituique ac conſuetudini quæ intra ſanitatis latitudinem continentur, ſatisfaciamus, & præcipuè quoties aut refrigerare, aut etiam excalefacere, ſiccare, aut humectare, ſqualoremque demere, aut duratam aluum mollire, aut nimis emollitam durare, aut quiduis aliud quod magis oportunum atque neceſſarium fore vel eſſe nobis videatur, peragere. Nam etſi olera, hortenſiaque potius ſalubria medicamenta cenſeantur, vſus tamen iam inoleuit vt inde ſæpenumero ſatietatem alimentumque quæramus, & præſertim ſi cum pane eis veſcamur. Quorum partes ferme omnes ſæpiſſime in vſum veniunt radices folia, cimata, caules, germina, fructus, turiones, ex quibus iucundas maxime mortalibus epulas facere licet. Quapropter notandum quod olera omnia parùm nutriunt quia ſanguinem pauciſſimum generant, & praui ſucci. Aquoſum enim & tenue ac pauciſſimum præbent alimentum vt teſtatur Galen. 2. de alimen. cap. 50. Nec poteſt dici quod de frigidis tantum oleribus intelligat: ennumerat enim inter ea ſcolymum, etſi aculeatum quem conſtat ex 8. de ſimplic. med. eſſe ſiccum in 2. calidum verò in fine ſecundi vel in initio tertij. lib. etiam de Att. Vic. cap. 2. diſtinguit. Nam frigida, & humida aquoſum humorem gignere fatetur, exemplificatque de cucurbitis, & attriplice. Calida verò & ſicca calefaciunt & attenuãt, & tamen nullum vel pauciſſimum præbent alimentum. Auerr. quoque 5. lib. Collec. vult quod olera omnia præter lactucam & bugloſſum melancholiam generent. Quapropter dicendum quod olerum nutrimentum omne actu eſt humidum ſeu aquoſum, tenue, & paucum, potentia vero aliud calidum, aliud frigidum, aliud adurens, & ratio eſt quia ab oleribus non poteſt niſi tenue,

&

& paucum alimentum ſecerni, Calidum autem vel frigidum, humidum vel ſiccum pro oleris ipſius qualitate. Præterea ſciendum quod olera ea quæ aluum proritare poſſunt conueniunt ante cibum, ſi parum potus aut nihil, & nihil nutriens, & panis parum adiicias, nam ſic detrimentum primę coctionis in ventriculum inteſtinorum vis, & ipſa concoctrix ſupplebit, Paucus enim potus neceſſarius eſt vt cibus diſſoluatur. Et quamuis grauis noxa, & multo potu præſens accedat, ſi tamen ſint nutrientia copioſè non multum iecur periclitabitur obſtructionibus. Verùm ſi quis proritantibus aluum in totum abſtineat, non parùm ad vitæ longitudinem confert. Inter omnia autem quæ animaduertere debent homines in vſu olerum, illud eſt præcipuum, vt non comedant herbas quas non nouerint, nec miſtas quas neſciunt quæ ſint quia etſi venenoſa non ſint, quædam tamen interdum nocent iecori, aliæ ventriculo, aliæ renibus, quæ licet ſtatim non occidant, vitam tamen morboſam breuiorem reddunt. Et memini me vidiſſe nobilem Bononienſem qui cum ediſſet tortam ex herbis quibus immiſta erat cicuta pro petroſilio ab ancilla (eſt enim valde ſimilis,) mortuus eſt nocte ſequenti. Nullum ergo olus in cibis perfectè vtile erit, cùm vim potiùs medicamentoſam habeat quàm altricem. Et quamvis Gal. in genere cibi ſolam lactucam ponat, argumentum forſitan deſumens ex eo qood pingue habeat folium, & ideo nutriens & caulem mollem, & quia ſubdulcis eſt, ideo ferme temperata, nihilominus ſanguinem non multum generat, neque mali ſucci ſed neque omnino laudabilis, nam 2. de alim. fac. inquit, lactuca videtur eſſe ſecundum frigiditatem fontanæ aquæ, igitur erit remotior à natura ſanguinis, nec admodom concoctioni apta. Et ſi quis obiiciat quod potiùs calefaciat cum in ſanguinem conuertetur, vt aſſerit Princeps a.p. Doct.2. ſumma 1. cap.15. dum inquit, lactuca cùm in ſanguinem conuertatur plurimum operationis eius eſt calefacere. Quod debet intelligi extenſiuè non autem intenſiuè, præterea oppoſitum ſenſit 2. Canone vbi reprehendit eum qui dixit quòd eſt frigida in 3. gradu. Tandem ſtatuit eam frigidam in initio ſecundi, vel fine primi. Satiua igitur quæ in victus vſu quotidie venit ponitur frigida & humida primo ordine, ſed humidior quàm frigida, & ſanguinem generat, qui declinat ad frigidum & humidum, ideo ſuauem prouocat ſomnum, cerebrum humectando, atque diſſipatos ſpiritus colligente. Immoderatus tamen eius vſus ventriculum debilitat, & oculorum claritati non parùm nocet vt ab aliquibus antiquis proditum reperitur. Homines etiam ad negotia ignauos, & torpidos reddit. Verum ſi ventriculus ex nimia bile æſtuetur, admodum commoda eſt, tum cruda, tum cocta, dum eius acrimoniam contemperat, ſed leuiter in aqua feruenti cocta melior cenſetur, ne prælarga coctione & ſaporem & gratiam & vim amittat. Nec lac ex eius caulibus (cū ſeneſcit) acre, immo innoxium eſt, nec ventrem mouet, vt iam nonnulli exiſtimarunt. Lactucam crudam multi vere incohante & æſtatis caloribus in prima menſa liberales oleo, aceto, & ſale parant, atque pro excitando appetitu, & extinguenda ſiti, ac bilis acrimonia cohibenda, nocturnaque pollutione demenda mandunt. Multa etiam alia tribuit illi antiquitas, quæ poſteritati minimè probantur. Sequuntur reliqua olera domeſtica nempe (non autem aggreſtia, quorum innumeræ ſunt ſpecies & omnes improbi prorſus cibi, Ideo omnino ex ciborum vſu ſuſtulerunt homines) quæ longo experimento cæteris magis ſalutaria & vtiliora reperta ſunt.

Cichorium olus eſt ſubamarum & agreſte præſertim qnod ſeris à Gal. nuncupatur. Frigidæ & ſiccæ temperaturæ primo exceſſu. Cichorea verò domeſtica magis quam agreſtis refrigerat, & nonnihil humiditatis haber, & cibarij genus exiſtit, editur enim cruda & cocta, quæ cùm frigida ſit & ſubamara moderatèque adſtringat, ideo intemperaturis calidis hepatis maximè conuenit, & robur eidem addit, nec frigidas tum ventriculi tum aliarum partium naturalium intemperies lædit ob adſtrictoriam illam quam poſſidet facultatem. Huius plures ſunt ſpecies, & omnes ſalutares, quæ in re medica præclaros habent vſus.

Endiuia domeſtica & hortenſis familiaris duplex eſt, Altera latifolia quæ terra obruta alba redditur, in acetariis gratiſſima. Altera arctioribus foliis, quæ à ſeri ſeriola, nunc verò ſcariola nuncupata eſt. Vtraque ſpecies ſub cichoraceis continentur, eaſdemque poſſidet facultates.

Condrilla pariter intybi ſeu Cichorij Silueſtris eſt ſpecies quæ folium Endiuiæ ſimile haber, naſcitur inter ſegetes & vineas. Ruſtici & mulieres ſæpe decerpunt cum aliis herbis pro acetariis parandis, eaſdemque vires obtinet, quas intybus.

Sonchus eſt herba quæ vulgariter cicerbita vocatur, quæ ſi viridis & tenella fuerit, eſculenta eſt, & in acetariis libenter ſumitur, grandior verò dura & aſpera euadit. Succus ebibitus ventriculi roſiones mitigat & lactis abundantiam nutricibus adiungit, & multa alia commoda præſtat hæc herba dum tenera & parua exiſtit. Frigida eſt & moderatè adſtringens, ex aquea terreáque eſſentia conſtans & contra venena tam intus aſſumpta quàm exterius admota ſummopere valet.

Malua inter res alimentarias numeratur, & ſi potiùs detur alui emolliendi gratia, præſertim ſi liberaliore oleo, & ſale condiatur, neque id tantùm quia humidioris ſit naturæ, verùm quia lentorem non mediocrem obtinet qui ſæpe faſtidium parit, Ideo à liberaliori eius vſu cauere oportet. Multi eius & caliculos aſparagorum more ex oleo, aceto, & ſale prima menſa comedunt. Parùm alit malua, ſed renibus calculo tentatis, & veſicæ affectionibus, ac vrinæ ardoribus mirificè confert. Refrigerare moderatè eam nonnulli affirmant, Conſtat tamen modicum, & quaſi tepidum quendam calorem obtinere cum multa humiditate.

Atriplex

A triplex veſcentibus nullum vel leue admodum præſtat alimentum. Aquea enim eſt herba, ob id humidam ſecundi ordinis frigidam verò primi eſſe prodit Gal. 6. de ſimpl. med. fac. Alij tepidæ cuioſdam caliditatis participem poſuerunt cuiuſmodi roſis ioeſt, & quoniam adſtrictionem vllam habet, ideo ventrem celeriter permeat, & ad dereſtionem propeuſa ita vt aluum facile molliat ob viſciditatem quam poſſidet.

Spinachia Gal. inter oleta collocat lib 2. de alim fac. olus betæ non guſtu modò, ſed viribus ſimile facit, quod gulæ gratũ eſt valde, & noſtro æuo inter hortenſia maximo in pretio habetor. Imò Olitores in ſerendo, excolendoque ipſum ſolertiori vtuntur induſtria quia ex eo vbertimum faciont quæſtum. Frigidum & Humidum eſt ordine primo, leuiter alit, ſuccum ſalubrem in corpus diffundit atque alnom emollit. Moderatus tantum ſit eius vſus, ne ventriculum ſubuertat atque inflatiooes pariat.

Portulacæ dunt ſont genera omnibus nota foliorum magnitudine tantum differẽtia, quæ in cibo ſumpta exiguum alimentum idque frigidum & humidum, & glutinoſum præbent. Refrigerat enim portulaca tertio ordine, & humectat ſecundo In acetariis eximiam obtinet gratiam æſtiuis fernoribus ſed vitio non caret; oculos hebetat, venerem inhibet, dentiũ ſtuporem tollit, & multas alias vtilitates in re medica præſtat.

Acetoſæ ſiue oxalis (Galen? oxilapathum vocat) plures ſpecies teperiuntur. Hortenſis vero quæ in acetariis plerumque venit, guſtui eſt grata, nullum, vel exiguum dat alimentum, ſed condimenti potiùs eius ſuccus rationem habet, eſcas eoim gratiores reddit, & vicem omphacij, & arranciorom ſucci gerit, æſtiuis temporibus præſertim. Frigidi eſt temperamenti, & tenuium partium, contra peſtem peſtiferoſque morbos eius decoctum vel ſuccus plurimom commendatur.

Solanum olim inter olera eſui apta habebator, ſolanum hortenſe ſiue eſculentum appellabatur, hodie nemo in eibos admittit, ſed medicamenti tantum rationem habet. Valenter enim conſtringit & refrigerat, ſtrumaſque reſoluit de qoo Gal ? ita tradit 8. de ſimpl. med. facul. ſolanum quidem eſculentum adſtringit refrigeratqoe in ſecundo ordioe.

Papauer quod in vſum cibi venit album eſt, domeſticum & hortenſe quod io hortis ſeritur. Idque omnibus aliis papaueris generibus præſtãtius eſt. Frigidum ac ſomniferum exiſtit, de quo Auicenna dixit. Caue ne tranſcendas tale quale eſt papaoer album, ſomniferum enim mediocre album hoc ſemen eſt. Genuenſes à eibo vtuntur ferè continuo loco condirorum. Apud alias gentes sarò in vſum cibi venit nec aliis eduliis libenter admiſcetur. Nullum præbet alimentum, & potius pro medicamento quàm cibo, ac condimento habetur. De papauere autem Gal. in 7. de ſimpl. med. fac. frigidam temperiem tradidit, an verò ſiccitatis an humiditatis particeps ſit papauer nullomodo meminit. At 2. de temper. cap. 2. declarat dicos, Quæcunque ſomnos prouocant frigida ſunt & humida, vt lactucæ, papauer, mandragora, quod intelligi debet de papauere viridi, hoc enim modo ſumptum non aliter quam lactuca ſomnum ſuauem conciliat, ſiccatum verò vt magis eò minùs ſomnum atque etiam caro ſimilem prouocat, ſenſus non læuiter lædens vt cuique ſingulis diebus licet experiri quod ex humidis medicinis ac cibis non euenit nobis, cum verò ſiccatum fuerit, ſiccum euadit, Vnde Gal ? proferre noluit quid in illius natura vinceret, ſiccitas an humor.

Borrago (quam Dioſcorides Buglosſum eſſe conſtat) notiſſima eſt herba, quæ à buglosſa volgo lingoa bouis nominata parùm diſſidere videtur. Vtrique vis magna ineſt corroborandi, Et in re cibaria miras ſibi comparauit laudes à Gal ? calida & humida ponitot 7. de ſimpl. med. fac. ob id noſtro temperamento maximè affinis, ſiue cruda, ſiue cocta, ſanguinem purificat datque hilaritatem. Folia in iuribus decocta aloum ſubducunt, nec flatum generant ſi diu efferbuerint. In vino infuſa aduerſus animi triſtitias valent. Flores & radices ſaccharo diligentiſſime condiontur, & multos vſus in re medica habent. Crudi etiam floſculi, & radices: tenellæ in acetariis gratiam tenent.

Ocimum ob odoris fragrantiam ab omnibus in honore habetur ſuauioris etiam eſt odoris, quod vocant ocimum gariophyllatum, propriè verò baſilicon minutis foliis ornatum. De ocimi viribus fidem facit Gal. 8. ſimpl. med. Ocimum ex ſecundo ordine eſt calefacientium. Habet autem excrementitiã humiditatem proinde nec commodum eſt, vt in corpus ſumatur. Ventriculo eſt inuerſe; difficulter concoqui & praui eſſe ſucci multi atteſtantur. Gariophillatum verò Galenos comprobat, & melancolicis & cordis palpitationibus mirifice opitulari affirmat.

Eryngi (folia tenera ſiue in principio ſale condita in cibos recipiuntur cruda: guſtu enim ſunt aromatica & ori grata. In iure etiam cocta non paruam retinent gratiam. Sephaſcarij radices quoque ſaccharo condiunt pro inſtimulanda venere. Huius meminit Gal. 6. ſimpl. medi. ſic inquiens, Eryngium caliditate quidem aut parum aut oibil quæ temperata ſunt ſuperat, ſiccitatem verò in tenui eſſentia conſiſtentem non paruam obtinet. Iecur autem admodum viuat, & ventriculi imbecillitati occurrit.

Beta nobis notiſſima eſt tom alba, tom nigra, & hortis familiaris eſt. Rubra verò Germaois, exiguum corporibus affert alimentum vt cætera olera, & ideo potius ad ſobducendum, irritandumque ventrem in vſum venit. Eius decoctum nitroſæ facultatis eſt particeps, vt Gal. tradit 8. de ſimpl. med. fac. quia tum digerit, tum extingit, & per nares expurgat. Calida eſt & ſicca Beta & licet per cocturam nitroſitatem aliqua ex parte deponat, interdum tamen ventriculum mordicat, & copioſior ſumpta cum mirificè lædit. Iecoris obſtructiones aperit ſi folia elixantur, & cum iuribus comedantur

Silueſtris

Silueſtris non repetitur niſi tumicem pro ea recipias.

Mercurialis frequens naſcitur in Vineis, & cum beta ac aliis oleribus decoqui ſolet ad aluum eiendum. Calida & ſicca eſt in primo gradu, ſed ventriculo non admodum amica. Ad multa præſtat in re medica.

Lupullus planta eſt nota quæ in ſeptentrionalibus regionibus ſeritur in campis, & magna cultura alitur ad ceruiſiam conficiendam: abſque enim eius ſolliculis parari nequit. Lupullus calefacit moderate, aperte, extenuat, abſtergit, & expurgat, iecori maximè conuenit, illius obſtructiones curat, ſanguinem clarificat eius cauliculi tenelli ineunte vere excoquuntur, & aſparagorum modo ex oleo ſale, & aceto comeduntur, qui palato ſunt admodum grati. Iuſculis quoque pinguibus elixantur, & frequenti ſunt in vſu licet parum alant.

Braſſicæ, plures & variæ ſunt ſpecies. Satiua aluo eſt idonea, ſi leuiter feruefacta edatur, nam percocta aluum ſiſtit, ſed multo magis biſcocta, ſummo cibo ſumpta crapulam diſcutit, & vini noxam reſtingnit. Melior ſtomacho cyma inquit Dioſcorides, ſed acrior, & ad eiendam vrinam validior. Plin. lib. 19. cap. 8. Sabellicam maximè laudat quam hodie vniuerſa Italia in honore habet admiranda foliorum criſpitudine, Caulem florem eam appellat ſuauiſſimam & cibo gratiſſimam. Et præter illam ſpeciem quæ amplis & leuibus ac expanſis foliis reperitur, & aliam quæ folia habet criſpa, & in medio alba, quæ ſucci bonitate alias antecellit & in totum eſt præſtantior, altera eſt quæ compreſſioribus, & in orbem conglomeratis vndique filiis conſtat, Noſtrates eandem capitatum ſiue capuccium appellant, qui ſi per medium ſecetur innumera profert ſolia, & recens multis modis parari poteſt, & palato eſt gratiſſimus. Complura alia hodie reperiuntur braſſicæ genera à regionibus nuncupata, ſed alibi candidiora, & teneriora, alibi virentiora, & duriora. Braſſicæ ſatiuæ, & eſculentæ meminit Gal. 7. ſimpl. med. vbi ait quod deſiccandi vim haber, ſed minùs calida, & minus ſicca eſt quam agreſtis. Subamara enim & acris eſt, quare digerit & extergit, aluumque ſubducit, ſed craſſi, & iniqui, ac graueolentis eſt ſucci, & ſola ex omnibus oleribus peculiariter atram bilem parit, & ſanguinem craſſum, & melancholicum reddit, ex quo fuliginoſi, ac tetri vapores ad caput aſcendunt, qui mentem perturbant, ſomnia turbulenta faciunt, & tenebricoſam videndi aciem reddunt, dummodo præ nimia humiditate oculi non patiantur, Eo enim in caſu ob ſiccandi quam habet potentiam aliquid prodeſſe poteſt. Parum alit braſſica, difficile concoquitur, & ventriculo non admodum amica niſi in optimis iuſculis decoquetur, frangitur autem aliqua ex parte vitium quod in ſe habet ſi dum elixatur ab vna aqua ad aliam calidam transferatur.

Meliſſa Citrago dicta quia citri odorem imitatur cordialiſſima eſt herba vt teſtatur Princeps. Vitales enim ſpiritus lætificat, & cordis imbecillitati ſuccurrit. Cerebrum roborat, & eius obſtructiones aperit. Ventriculi coctionem adiuuat, animi paſſiones, & lætas imaginationes ab humore melancholico exortas remouet. Calida eſt & ſicca ordine ſecundo, cruda in acetariis & cocta manditur, ſed nullum ferme alimentum exhibet.

Pimpinella, vbique reperitur & in acetariis libenter editur, ſed difficile concoquitur, & parùm nutrit. Calida eſt in ſecundo ordine, & ſicca in tertio, Iecoris obſtructiones aperit, Vrinam prouocat, & calculoſis prodeſt, & quandoque talibus vtiliſſima cenſetur.

Eruca notiſſima eſt tám domeſtica quam ſilueſtris, quæ aliis herbis commiſta in acetariis gratum dat ſaporem de qua Gal. 2. de alim. fac. cap. 55. ita inquit, Hoc olua manifeſtiſſimè calefacit, ſeméque gignere creditur, & coeundi excitare appetitum, Capiti dolorem infert ſi quis eo ſolo veſcatur. Ideo Gal. & Plinius lactucæ iungere ſuadent vel aliis frigidis oleribus.

Gingidij folia & radices in vſum veniunt tam cruda quã feruefacta, longiorem enim ebullitionem non ſuſtinent. Gingidium vulgus Cerefolium nuncupat, olitores in hortis diligenter excolunt, & magnam in acetariis obtinet gratiam. Appetentiam facit, & ventriculo admodum eſt vtile, ſed parum nutrit, Et quoniam guſtui amaritudinem quandam, & adſtrictionem repreſentat ob id Gal. inter refrigerantia & calefacientia poſuit 6. de ſimpl. med. fac ſecundum verò vtramque qualitatem deſiccandi vim habet & potius medicamenti locum tenet herba hæc quàm alimenti.

Betonica notiſſima eſt herba, ſed cùm in cibariis nullius fit vſus, ideo innumeras eius vires ad partem medicam ſpectantes eò recenſemus. Calida & ſicca eſt 2. gradu, vim incidendi haber, & capiti valde eſt amica.

Abſinthij multa genera, ſed ponticum ſiue Romanum cæteris præſtantius habetur, quod odore Mentæ romanæ redolet. Cuius temperamentum Gal. deſcribit 6. ſimpl. med. Abſinthium aſtrictoriam, amaram, & acrem qualitatem ſortitur, excaleficiens, extergens, roborans, & exſiccans. Eſt autem calidum in exceſſu primo, ſiccum vero in tertio. Succus longè quam herba eſt calidior, Et quamuis abſinthium nullum in cibariis videatur habere vſum, nonnullis tamen adeò guſtui eſt gratum, vt tenellas comas ſine pane quandoque ſale & oleo comedant, Alij in acetariis eo vtuntur, alij infuſo in vino abſinthite dicto, quo tamen nemo vti debet niſi prius vacuato ventriculo ab omnibus excrementis vt ſuo loco diffuſe explicabimus.

Carduus qui in frequentem victus vſum apud nos venit hibernis menſibus terra obruitur, albuſque fragilis, & tener ac ſuauiſſimus redditur, & lautioribus menſis, ſecundis cænis apponitur qui ſale & pipere crudus; aut coctus aſparagorum more editur. Alij enim ſunt qui in iure pingui decoquunt, eique caſeum & aromata addunt & guſtui adeo gratus, & iucundus fit, vt non parum delectet, omneſque iucunditate afficiat,

elat, atque ad eius vſum attrahat. Calefacit carduus in 2. gradu completo, vel in principio tertij, exſiccat verò in ſecundo, pauci eſt alimenti, ſed ventriculo amicus, ſi moderate ſumatur immo robur illi addit, & appetentiam excitat. Crudus tamen difficilis eſt concoctionis, nec caret vitio, venerem ſtimulat, & vrinas educit.

In carduorum quoque genere continentur ij quos vulgus appellat Carecoffi, qui cibis apti excreſcunt, nec eorum fructus diu aſſeruari poſſunt. Tenelli ſale, & pipere pro bellariis crudi comeduntur, duriores verò Itali vario modo decoquunt in iure. Aqua, butyro & cum ſale & pipere vorant, ſed alimentum quod corpori præbent Gal? damnat 2. de alim. fac. quod ſuccum melancholicum generet.

Aſparagorum alij in hortis ſeruntur, qui arte quadam ad miram interdum magnitudinem adoleſcunt, Alij ſua ſponte in campis naſcuntur quorum omnium cauliculi tenelli aqua incocti paſſim in cibis ex oleo, ſale, & aceto conditi prima menſa addito pipere comeduntur. Dulces ſunt & guſtui grati, & apud antiquos inter præcipuas menſarum delicias habentur. Vim habent abſtergendi vt Gal. refert 6. ſimpl. med. ſed citra manifeſtam aut caliditatem aut frigiditatem, Campeſtres vero ſatiuit ſunt calidiores. Et a. de fac. Alim. inquit, quod omnes Stomacho ſunt vtiles, vrinam valde promouent, & parùm alimenti præbent, Oculis claritatem afferunt Plinio teſte & venerem ſtimulant.

Coriandrum herba eſt notiſſima, eſt in Hiſpaniæ hortis familiariſſima, quæ cum optimi ſit odoris & ſaporis, ventriculo, & capiti grata, Ideo ea omnes viridi vtuntur, ſæpe etiam in iuſculis, & conditis. Nec coriandrum domeſticum vlli vnquã nocuit vt interdum aliqui dubitarunt, qui forſitan loco domeſtici coriãdri herbulam quandam Cicutariam dictam folio ſimilem coriandro quæ venenoſa eſt & frigiditate interimit, vel de Coriandro ſilueſtri intellegerunt non autem de domeſtico quod vlli nunquã noxam intulit. Imo acetu prius paratum ſaccharo incuſtatur, & à cibu commodior eſt vſus ad reprimendos vapores petentes ob leuem quam habet adſtrictionem. De quo Gal. loquens 1. de ſimpl.med.facul.inquit, Coriandrum ex terrea parte ac tenui, tum aquea tepente ſubſtantia compoſitum eſt. Quamobrem ſtatuit ipſum modice calidum, ſic tamen vt caliditas illa eſſet ex partibus ſubtilibus facillimè & celerrime euaneſcentibus, ſicca verò in 2. gradu. Idem ſentit Hipp. ſecundo de Dicta pag. 8. Verba autem ſunt, Coriandum calidum eſt, ſiſtit, cruditatem diſcutit, ſomnum facit, pôſt reliqua cibaria ſumptum,. Ab immoderato autem eius vſu cauendum, quia nullum alimentum præbet, & quandoque mentem perturbat.

Mentha hortentis vbique eſt nota, ita dicta quaſi quod odore ſoo mentem, & Venerem excitet. Calefacit tertio ordine, atque adſtringendi, exſiccandique vim habet vt teſtatur Gal. 6. de ſimpl. med. fac. Ventriculo eſt vtiliſſima, & in condimentis peculiarem habet gratiam præcipue in acetariis ſi tenella fuerit. Venerem ſtimulat ob ſemicoctum, & flatuoſam quam continet humiditatem. Humorum craſſitiem incidit, nec lac in ventriculo, nec in mammis coire permittit, acris eſt & eius ſubſtantia tenuiſſimarum partium.

Apij multa ſunt genera ſed omnium notiſſimum domeſticum eſt, quod noſtrum vulgare petroſelinum eſſe conſtat in hortis frequentiſſimum, quodque potius condimenti rationem habet quam cibi Eſt enim guſtui gratiſſimum atque in condiendis ferculis peculiarem obtinet gratiam quod & affirmare videtur Galenus 2. de Alim. fac. boni eſt odoris & iucundum iuſculis dat ſaporem, quæ ventriculo ſuauia, & grata redduntur. Carnibus etiam tam elixis quam aſſis & piſcibus ac ouis tum crudum tum coctum vtiliter adiungitur. Calidum eſt in 2. gradu & ſiccum in tertio, Vrinam ob id & menſes mouet, flatuſque diſcutit, obſtructiones iecoris, & ſplenis aperit, Venerem excitat, lac imminuit, ideo nutricibus non conuenit eius vſus. crudum caput tentat, & vaporibus replet, Eiuſdem radices autumno hyemeque Carnibus incoquuntur Eſt & ſelinon hortenſe Maceron dictum quod noſtro æuo adeo continuo eſt in vſo, vt omnes ferme impleat plateat, calidam & ſiccum eſt ordine tertio, atque co ſale, & pipere quam plurimi libenter veſcuntur, non modo quia aromaticum & guſtui gratũ, ſed quoniã Venerem vehementer ſtimulet. Verùm caput adeo ferit, vt interdum motum epilepticum excitet. Similiter aliud apij genus continuo in vſu venit, quod Creſſonem vulgus appellat apio acrius calidiuſque, quo in acetariis vtitur, quia ventriculo gratum.

Fœniculum in omnibus Italiæ hortit paſſim ſeritur ad vſuſque varios noſtra ætate vſurpatur, Et fœniculi dulcis maxima eſt copia, & viride toto ferè anno in multis Italiæ partibus aſſeruatur A cibo commendatur vt oris halitum grauem emendat, nullum aot minimum alimentum per ſe præbet, ſed in condiendis epulis maximam habet gratiam, & plerumque in intinctis valde eſt idoneum. Calidum eſt in tertio gradu, ſiccum verò in primo, vel in initio ſecundi. Erraticum autem ſiue Silueſtre quod in campis errat & naſcitur, hortenſi calidius eſt. Vtrumque lac potiſſimum generat, & oculorum claritatem conciliat. Herba, ſemen, & radices in vſu continuo veniunt, & vrinas menſeſque promouent, venerem ſtimulant, flatus coërcent, & variit modis condiuntur, vt luugo tempore aſſeruari poſſint.

Aniſum viride, aridumve omnibus notũm ſemen ... & tranſmarinum ad nos longiſſimis nauigationibus aduectum maiori in pretio habetur, odore gratiſſimum, & loco aromatum, in condiendis intinctibus exurnandiſve epulis mirifice valet ob leuem quandem dulcedinem, acredinémque quam poſſidet. In tertio ordine calefacit & ſiccat, vrinam proinde mouet, flatus diſcuuit, do-

lores exinde ortos ſedat, venenis aduerſatur, & ſaccharo incruſtato multi à cibo vtuntur, non ſolùm ob gratiam quam affert, verum quia anhelitum commendat ob id panibus interdum aſpergitur.

Anethum herba eſt ſatis nota quæ proprio odore detegitur nec vſquam in cibos admittitur, ſed eius vſum ad condimenta tantùm ab omnibus commendari video. Calidum eius ſemen à Galen. ponitur 6. de ſimplic. medic. facultat. in fine ſecundi grados, vel in initio tertij, ſiccum vero in ſecundo, flatum diſcutit, & dolores lenit. Radicem nonnulli paſtinacæ modo ſub prunis decoqount, & libenter ſale & oleo comedunt: lac augere volunt. Anethum viride ſomnum conciliat, ſed ventriculo non admodum amicum, vt quem nauſeabundum ſæpe faciat, vomendique impetum inducat, & à Priſcis ius Album à Galeno adeo celebratum ex eo parabatur. Nune ab omnibus oegligitur tanquam ingrati ſaporis, nec in coodimentis vllo pretio habetur. In re autem medica maximè commendatur.

Origanum Silueſtre noſtrom eſt Italicum qnod præſtantius eſt, & commoni in vſu habetur pro coodiendis obſoniis, eius enim flores ſicci ferculia ſuperinſperſi gratiam addunt, & vt virides fermè euadunt. Vim incidendi, extenuandi, calefaciendi, & exſiccandi in tertio exceſſu obtinet, vt affirmat Galen. 8. ſimplic. medic. Ventriculi flatum diſcutit, coctionem adiunat, & frigido ventriculo prodeſt, atque atrum humorem expurgare creditum eſt, necooo & frigida veneoa excoquere ac ſuperare.

Hyſſopum vulgâre herba eſt quæ gratiam in iuſculis habet, & ſiccatum toto anoo adſeruatur pro coodiendis opſoniis quæ proprio odore, & ſapore ſi modos adſit iucundiſſima reddit Calefacit, & ſiccat ordine terrio, vt teſtatur Galen. 8. de ſimplic. medic. facultat. & adeo tenuium eſt partium, vt mirificè detergat & pectus à pituitoſis ac viſcidis humoribus expurget, atque mundificet, ſerpentium ictibus aduerſatur, ſi eum ſale & cruminò tritum ex melle vuloeri illinatur, vt Matthiolus affirmat.

Pulegium quoque inter condimenta adſcribitur, Verùm quia berba eſt feruentior, acris, & ſubamara, ideo pauci eâ vtuntur, & niſi qoam parciſſimè. Valde enim extenoat & calefacit vt Galen. habet 6. ſimplic. medic. & lenta craſſaque ex thorace & pulmone excreatu facilia reddit; flatum diſſipat, ventriculum abſtergit, calculos in renibus comminuit atque menſes mouet, & ſi illitum diutius inhæreat, rubefacit, & exulcerat.

Serpillum condimentum eſt ſuaoiſſimi odoris, in acetariiſqoe modice miſcetur, & à ruſticis libenter editur poſt eſum alliorum, cæparum, porrorúmve vt oris fœtori reſiſtat guſtu eſt acre atque inſigniter calefacit, ideo vrinas, & menſes prouocat, & ſerpentium veoenis aduerſatur.

Satoreia viridis ſuauis aſt, & opſonij loco libenter editur. Leguminibuſquè additùr vt eorum flatulentiam aliqua ex parte corrigat. Calida & ſicca eſt in tertio ordine vt Paulus affirmat atque adeo acris eſt vt piperis ſaporem repreſentet, venerem excitat, & aperiendi vim baber.

Sampſuchus berba eſt odorifera amaracus ſeu maiorana dicta, quæ eſculentis interdum admiſceri ſolet, ſed potius medicamenti quàm cibi vim habet: calefacit & deſiccat ordine tertio, & tenuiom eſt partium, capitis dolores ſedat, & eius ſuccus vel decoctum per nares attractum craſſos & pituitoſos humoros elicit & menſes ducit.

Saluia vbique frequens & nota eſt multiſque in condimentia vſum habet, & fœcuodiſſima fertur, adeo vt ſi eius ſuccum ad libram mediam per tres dies ante cocubitum molier ebiberit, proculdobio concipiet; & ob id ſacram nonnulli appellarunt. Calida euidenter & ſicca à Galeno pooitur 6. de ſimplic. medic. facultat. & leoiter ſubaſtringens. Ad frigidas capitis affectiones, vertigines, hemicraniam, epilepſiam, paralyſim efficax eſt, & continuo eius vſo homines ab illis, aliiſque ſimilibus tutos ſe reddunt, ſiue ſolis foliis receotibus, ac teneris, ſiue floribus conditis, ſioe decocto pro lymphaodo vino vtantur, Dentibus illita prodeſt, & à corruptione præſeruat. Sicca menſes albos ſiſtit, conceptum continet, & viuificat, & abortum probibet. Verùm cum magnam habeat cognitionem cum ſerpentibos venenatis, ideo quadam cum cautione decerpatur.

Roſmarinum vulgare, ſeu roſmarinus coronarius, & libanotis frutex eſt odoriferus, in honis fertilis & omnibus notus, qui rem cibariam parùm adiuuare certum eſt, etſi quibuſdam in locis ad concinnanda condimenta, eo vtantur. Flores in acetariis non inſuaoem habent gratiam & ex eiſdem conditum ſacchato paratur ventriculo roborando, capiti ac cordi accommodatum. Roſmarioi meminit Galen. 7. de ſimplic. medic. facultat. Inquiens, Libanotides tres ſunt, Vna ſterilis, duæ fructum ferentes omnes verò eiuſdem facultatis emollientis, digerentis. Non ſolum enim calefacit, extenuat, & obſtructiones aperit verùm etiam ſua adſtrictione corroborat, & omnibus affectibus frigidis capitis, neruorum ac cordis auxiliatur Alba vteri profluuia cohibet diutornus eius vſus in peſtilentiæ ſuſpicione ignes accenſi ex ipſius ramis & lignis Iuniperi, & lauri ſummopere commendantur. Ruta hortenſis notiſſima eſt herba qua miſta cum aliis herbis vniuerſa ferè Italia vtitur & doctiſſimus Galenus libentiſſimè eam ſolam oleo & ſale comedebat taoquam guſtui gratiſſimam, licèt ſit amara, ſubactis, & adſtringentis ſaporis prædita. At quoniam vermes facillimè contrahit, ideo quiſque eam diligenter inſpicere debet. Calida & ſicca eſt in tertio exceſſu, tenuiumque partium vt refert Gal. 8. ſimpl. med. Craſſos ob id & lentos incidit humores, viſum

exacuit

exacuit adeo vt pictores olim in cibis ea vtehantur teſte Plinio. Potens eſt contra venena & à peſtilentia præſeruat ſi paretur vulgatis ille bolus ex ea allio, nuce, & ſale, qoem ſingulo mane quis druotate debet donec ſuſpirio continuat. Flatum compeſcit, vrinas mouet, vermes enecat, atque malis eogitationibus ex atra bile confert. Ab ea protſus abſtineant vtero gereotes.

Cappares omoibus ſuot notiſſimæ & ſalitæ & aceto conditæ ex Alexandtia præſtanriſſimæ aduehuntur. In acetariis prima menſa commendantur; deiectam enim appetentiam excitaot; obſtructiones ieroris, & lienis præſertim aperiont, tenuium enim ſunt partium, & parùm alunt diffieilis ſunt concoctionis ideo bene mandere oportet; nec ſuccum admodum probum gignunt: ſed pituitam io ventrieulo contentam detergunt, & ideo potiùs medicamenti qnam alimenti tationem habent. De quibus Gal. 76. de ſimpl. med. fac. diſſerit dicens. Extergit radix capparorum, & probe purgat, incidit, diſcuritque tum amaritudine, tum acrimonia. At acerbitate contrahit, ſtringit, & denſat, quapropter lienes induratos iuuat, menſes promouet, pituitam pêr os educit. Excalefacit itaque & ſiccat io ſecundo exceſſu.

Sinapis etſi acerrima omnium atque exurens ſit natora, præeipuam tamen ei nobilitatem ætas noſtra tribuit in condiendis epulis dummodo oon ſola, ſed aliqoid dulcedinis eidem ſemper addatur, quod efferueſcentiam reprimat, & inter omnia multum præſtat, quo embamma fit, & exinde Muſtardæ nomen accepit, quæ dulcior & acrior ad libitum confici poteſt, quæ appetentiam excitat, & cibi faſtidium tollit. A frequeoti tamen ac copioſo eius vſu cauendum ne caput tentet, & dolere afficiat. Parantur quoque ex ſapa, cydoniis, pyris, ac huiuſmodi aliis diuerſa condimenta, quæ ad ſanitatis ratiooem vſurpantur, vt attenuent, abſtergant, & attemperent eſculenta frigida & humida, quæque craſſæ ſunt ſubſtantiæ. Eſt autem ſinapis ſemen calidum & ſiccum ordine quarto, ex quo ſinapiſmus ad exulcerationem ignea vi ſua paratur.

Cumini ſiue cymini ſemen omnibus notom in condimentorum laudibus nonnulli poſuere & Germani continuo in vſu habent. Itali raro & ſatiuam tantùm quod ori gratũ eſſe affirmat Dioſcorides, ſed multò magis Æthiopicum, quod Hipp. regium appellat. Excalefacit ordine tertio, adſtringit, & exſiccat. Præſtat ad vſum medicum, & ad fœminarum conceptum ſiuuluis indatur.

Hæc itaq; à nobis ſatis dicta ſint de plantis quæ in vſum ciborum veniunt. Nam & ſi aliæ reperiantur quas interdum aliqui eſitent vel neceſſitate impulſi, vel veteri quadam conſuetudine, vel voluptuoſo queſtu decepti; nihilominus cum nollus iam earum aut perquam rarus ſit vſus, nec aliquid ad ſanitatis regulas conferant, ideo eas conſulto prætermittere decreuimus, ſufficietque tantùm perpauca de earum cauliculis ac teneris germinibus hoc inloco adiongere, & præcipuè cum ſint partes earum illarumque naturam referant ac contineant, quæ ſæpe dum cruda interdum leuiter cocta eduntur, merè gratiſſimum redolent odorem ſaporemque, & facilius ſubiguntur non quidem ob propriam earum naturam, ſed ob tenuitatem, & quia friabilia ſunt. Habebunt igitur cauiculi & germina vires foliorum plantarumque ſuarum & tanto ſalubriores erunt quanto germina iucundiora atque teneriora, vt patet de carduo albo in hyeme & de maluarum cauliculis qui foliis ſunt minus lenti, & quia ſuauiores obid melioris alimenti. Cocta etiam crudis faciliùs à natura ſuperantur, ac concoquuntur & plus meliuſque aluot, niſi ſaporem amitrant (à nobis enim ſupra oſtenſum eſt dulcia ſolùm & pinguia nutrire.) Erunt igitur germina tantò ſalubriora quanto iucundiora; & eò iucundiora quanto craſſiora atque teneriora: Et quæ duriora ſunt ſi coquantur, melius concoquentur, nam partes quæ io crudis coctionem ſubterfugiont, coctæ etiam nutriunt. Immo in omnibus his quæ cruda & magna ſuot oportet detrahere partem lignoſam, qoia tunc ſuauiſſimi redduntur trunci, vt patet de fœnirolo & aliis quæ & ventriculo grata, & ſalutaria fiunt. Coquuntur autem cum iore aut cum oleo, ſale, pipere, vel aceto, prout natura germinis, vel aſparagi, & hominis, & temporis tulerit. Aceto quoque condiuntur, & cibi appetentiam excitant & medicamenti potius quam cibi vſum præbent.

CAPVT XXXI.

De Cucurbitis, Cucumeribus, Peponibus & Meloponibus.

QVmvis Galenus cucurbitas inter fructus horarios collocandas eſſe arbitratus ſit, nihilominus cum noſtris temporibus frequenter in hortis ſatiuæ excolantur, atque ferè toto anno in cibi vſum habeantur, ideo inter olera eas potius deſcribendas eſſe exiſtimauimus. Variæ igitur ac multiformes conſpiciuntur cucurbitæ, creſcuntque in maximam molem prout ab hortulanis alia atque alia coguntur forma, quia facili negotio poſſont (ſublato omni impedimento) in quamvis figuram curuari oblonga cucurbita in çibis vtimur quæ medullam candidam, & admodum leuem habet, recens decocta editur; & quoniam inſipida eſt, ideo varia eſt eius parandi ratio, nec ſaporis gratiam vllam habet, niſi quam ab alio quærit, & hac de cauſa ſemper aliqnid ei adiungitur qood notabilem habeat qualitatem. Noſtrates vuam acerbam, piper, crocum, oua, petroſeli

troſelinum, & alia huiuſmodi addunt. Frigida & humida in ſecundo gradu ponitur à Galen. ſeptimo de ſimplic. medic. facultat. Aquoſumque & improbum generat ſuccum niſi ex præparationis modo corrigatur, vt ſi aſſetur, aut in ſartagine frigatur, aut alio quovis modo torreatur; nec cum hoc vitio prorſus carebit, cùm vix poſſibile ſit quod malitia penitus deponat. Galen. origanum addit, vt immoderata eius humiditas coërceatur; alij ſinapin, 'cinnamonum, & aromata, necnon intinctus acres, & ſalſes probant. Galenus hanc inter non mali aliquando ſucci cibos numerauit cum malua. Sanis magis conuenit cùm ſit alimenti temperati, ſed exigui admodum. Seruantur prætera cucurbitæ, in muria vel in aceto toto anno & pariter ſaccharo & melle condiuntur ad eoſdem vſus ad quos recentes, quæ ſemper frigidum humidumque corpori alimentum (quantum in ſe eſt) præbent, citra vllam adſtrictionem. Solent interdum in ventriculo corrumpi ſi vitioſè fuerint præparatæ, aut praues humores in ventriculo aceruatos repererint, vel ſi nimiam moram in eo contraxerint, vt omnibus fugacibus humido temperamento prædiris euenire ſolet, qui niſi celeriter è ventriculo deſcendant facillimè corrumpuntur.

DE

DE CAVSIS, SIGNIS, AC LOCIS MORBORVM: LIBER VNVS.

ILLVSTRI VIRO ÆMILIO MALVECIO Bononienſi. S. P. D.

CVM in conceſſu quorundam Ciuium, me coram, quidam nobiles quererentur, A. Malucci vir ornatiſſime, quòd nullus hac ætate medicus præſtans haberetur. Reſpondi ego pro vniuerſo noſtro ordine: Non eſſe hanc querelam nouam, ſed ab Hippocratis tempore vſque ad ætatem noſtram communem fuiſſe hanc vocem, de qua primùm quærendum eſſet: an vera foret? deinde etiam ſi vera eſſet, an id potius Ciuium culpa tùm Principũ accideret, an ipſorum medicorum? Idcircò ſi cuperent, etiam cauſam me dicturũ, ipſis audire deſiderantibus, ac rogantibus, vt quæ de hoc ſentirem in medium afferrem. Cœpi quæ mihi, tum animo ſuccurrebant explicare. Et primum quod neq; exiſtimarẽ illos velle abſque culpa damnare Hippocratem, Galenum, Oribaſium, Haſen, quem Auicennam, corrupto vocabulo vocant, autoreſq; cæteros noſtræ artis, quos fama celebris cõmendat, & conſecrata tot ſæculis memoria celebritatis nominis: tùm vnus ex his, qui conqueſti fuerant: non inquam, reſpondit: quinimò ob hos ipſos, quos nunc cõmemoras præſentes non damnamus imò nec teipſum, qui præſens es: nam ſi id propoſitum fuiſſet, nunquam corã te hæc verba habuiſſemus Sit ſanè, vt libet reſpondi: neq; iniuria eſſe poteſt, quæ ad tot pertinet, & in quorũ numero ſi ſum, iuſtè vel reprehẽdi, vel admoneri non iniurioſum eſt, ſi non ſum, multò minus; perindè enim eſt, ac ſi quis me de ſacrilegio, aut furto compellet, à quorum ſuſpitione, nedum culpa, vaco. Perge, inquit ille, vera dicis nec nos quicquã minus cogitauimus: Tum ego Quis neſcit primùm Hipp. ætate fuiſſe, tam paucos toto orbe hac in arte viros eruditos vt penè nulli? ipſius Galeni prorſus nullũ: poſt demptis Oribaſio, & Paulo, atq; Haſen, quem meritò, vt integrũ virum laudabimus? Difficilis intellectu eſt ſanè ars ipſa per ſe, & multarum rerum præter id cognitionẽ expoſcit Dialecticæ præcipuè, atq; Philoſophiæ naturalis, & Mathematicarum, tum ſimpliciũ medicamentorum, & anatomiæ, vt nunquã liceat ſinẽ inuenire. Sed multò difficilior poſtmodũ eſt, exercitatio eius: præcipuè cũ vita hominũ adeò breui. Quod factũ puto non ſine cauſa, vt ſi Democrito credamus, ne tàm impiũ (inquit) genus quale hominũ eſt, hoc beneficio gauderet: cum & Diis inuiſum, & Mundo toti ex æquo ſit: quamobrẽ inquit, & Dij, & Mũdus pariter contra ipſos conſpirauêre, & Æſculapiũ ob id Iuppiter fulmine occîdit, quòd homines ſeruaret. Ergo, inquit, tùm nobilis vnus ex præſentibus alius, quorũ hæc ars, quorum tot ſtudia, præmia profeſſoribus, pro arte quæ nulli, vt audio ſit profutura? Et in qua tàm pauci euaſuri ſint eruditi? Cui ègo, equidẽ de hoc dubitaturos vos ſperauerã, vt incidit: ſed videas in omnib. ita fieri. Quorſum quis dicat Reges cũ tam pauci ſint boni? Quorſum artifices Iuriſperiti? omittamus hæc, quæ & inuidioſa ſunt, & ad noſtrã vitam aut imbecillitatem referri poſſũt: naturalia opera ſpectemus. Quorſum tot equi, cùm tã pauci inſignes? tot arbores, tot fructus, cum tam pauci eximij ſint? Sed hæc, quæ breuis æui ſunt, non vituperemus, cùm laudare non poſſimus: videamus in gẽmis, à quarũ multitudine infinita, vnã inculpatam inuenire non liceat. Et tamen naturã in hoc opere repræhendere non debemus: propter vnicã eminentem facta eſt omnis illa multitudo. Tot Reges propter vnum regẽ, tot ſapientes propter vnũ medicum. Sed vt magis mireris, & ille vnus medicus nõ propter opera ſingula quæ agit, cum nec admiratione digna ſint, nec adeò neceſſaria eius præſtantia in illis futura eſſet, ſed propter paucula, ne vnũ quidem dicam, factus eſt, vt ſic ornaretur Mundus. Cæteri nulli aut paruo ſunt vſui, ornamento certè prorſus nullo. Prouidit autẽ huic ſolers natura benè, & quemadmodum formoſiſſima mulier, & eo nomine cognita, omniũ circumſtantiũ oculos ad ſe rapit: adeò vt Home-

rus, Helenã oculos Troianorũ in ſe conuertiſſe, dicat: & Plato in Olympicis ludis totius Græciæ. Idẽ contigit in ſenſib. nobis: cũ exigua ex particula linguæ adeò afficiatur totũ corpus, vt vel triſtetur aut gaudeat: idẽ & in Venere, & in aliis ſenſibus: ita cũ Mundus totus ſit nõ minus vnus, quàm homo, excellẽtia cuiuſq; rei ſeu naturæ, ſeu opificij gaudet, & exhilaratur, atq; in admirationẽ trahitur: cætera imperfecta, manca, oblæſa, veluti ocioſa, manẽt. Nónne videtis quot opera Hippocr. Galen. Haſen, ſuperſint? quanta gloria illorum virorum memoria nunc floreat? cæterorũ labores, tàm infœlices, quàm etiã inepti, noménq; breui deciderint? At (inquit vnus ex his qui aderant) ſufficere hæc arbitraremur, ſi medici conditio eſſet, qualis, vt dicis, aliorũ, quæ ocioſa manetet: ſed in his cum de vita agatur, & ſi non rectè conſulat ægri moriuntur, exiſtimo non bene factũ, vt tã pulchri ſpectaculi cauſa tot abſq; culpa pereãt. Melius enim eſſet vt ex te audiui, ſine medico eſſe, quàm cũ imperito, qui præter quàm quòd prohibẽda non prohibet, alia inſuper noxia addit. Non abs re, reſpondi, ego, maiores noſtri aureã ætatẽ eſſe dixerunt, in qua beneficio naturæ ſemper valerent homines, nec medicis indigerẽt: at poſtquam peccatis, & hominũ luxu morbi inualuerunt, Medicina prodiit, quæ etſi nõ adeò vtilis eſſet, nónne longè deteriora inuẽta in lucẽ prodiere, velut machinarum ignearũ adeò pernicioſus vſus qui etſi nullo bono dicetis, non tamẽ ſine Dei prouidentia: cum antea miles eques centum miſeros pedites protereret: & non ſolùm potentes in precio erant: nunc legionarius abiectus nobiliſſimũ quemq; ac ferocia & ornatu ſuperbientẽ equitẽ, procul etiã ſtans, proſternit. Cúmq; olim tutò ſolis Regib. ac Ducib. exercitus pugnare liceret: nunc contra illi, vt cæteri equites maiore in periculo ſunt peditibus. Et quantò ornatu magis conſpicui, & comitatu potẽtiores, eò magis vi illi fulmineæ machinarũ ſunt obnoxij. Quid ergo querimini, quòd Medicina inuẽta ſit maximè auxilio potẽtium bonorum, ac ſapientum? Nã huiuſmodi Principib. medici clari nõ deſunt, at rari ſunt eiuſmodi medici? quinimò rariores etiã Principes. Et ſanè Franciſco Gallorũ Regi ſuus Copus, atq; Ruellius, Henrico Anglorũ Linacer: Alphõſo Ferrariæ Principi Leonicenus, & eius filio Braſauolus, quos omnes medicos peritos fuiſſe conſtat: & ſi nõ abſolutos, præſtãtes tamẽ nõ minus quã Principes illi boni, aut ſapiẽtes. In reliquis, qui alieno arbitrio non ſolùm incolumitatẽ corporis, ſed gloriã nominis, filios, regni adminiſtrationẽ, ſalutẽ ſubditorum, per imperitiã & inertiã cõmittunt, in quo culpandi ſunt Dij, ſi ſuũ patella operculum habeat? Nàm nõ illi peritos medicos elegerũt fortuitò, ſed quòd nõ mediocriter literatũ periti eſſent, ob quæ etiã multa præclarè, & in pace, & bello geſſerũt. Si igitur, & in Rep. ciues bonis litteris operam darẽt, facilè vel ex ſuis inuenirẽt bonos, medicos, vel aliũdè accerſerẽt, aut quos haberẽt, ſtudiis incitarẽt ad peritiam, ac diligentiam, & rectè agendũ. At nunc cũ empirici nugæ, iactãtia, mendacia, numerus ægrorũ, opes, luxus, medic. mimus & blãdus atq; indiligẽs, in precio vob. ſit, loco periti, ſapientis, probi, ſinceri, admirabilis, veſtra eſt culpa, ſi ab illis plectimini, non naturæ, aut Deorũ. Siquidẽ cùm me vrgerẽt multæ difficultates in hac vrbe, vt vel nõ pro merito, & cõdignè ægris ſatis facere poſsẽ, querebar, quòd inter tot minores curas nõ aliquãdo Principi cordato in mẽtẽ veniret, vt mos ille antiquus ſaltẽ ſeruaretur, quo nullus medicus pecunias accipere ab ægro poſſet, niſi eũ priùs ſanaſſet, quinetiã iuſtum putabãt, vt de precio paciſceretur. Aut vt nemo ad laureã admitteretur, qui non Mathematicas perfectè calleret: nã in his ſolis nec nugari, nec fallere cõtingit. Vnde qui in illis peritus fuerit nõ eſt veriſimile in propria arte velle ſuperiorib. & ſuis ac ſibiipſi imponere. Sed laudabile eſſet, atq; vtile nõ parũ, vt conſultationes ſecretò haberẽtur à medicis, velut Mediolani, ne ob inane ſtudiũ cõtradicendi, aut gloriæ vanã captionẽ, ægri perderẽtur. Id ſi fieret, abundè iã haberetis medicos plures bonos, & Reip. probè conſultũ eſſet. Ea cùm dicerẽtur, plurimi aſſentiebãtur, quidã difficilia hæc ipſa, præcipuè ſecundũ, arbitrabãtur. Vltimum verò etiã in hac vrbe ob Academiã. Cùm verò ſoluta cõgregatione mecum reputaſsẽ quib. modis ſaltẽ pro præſenti, & bono publico poſsẽ opitulari, & medicos cæteros nõ offendere (nã reliqua auxilia non erãt in mea poteſtate, & vt me iuuarẽt, ſera videbãtur) hoc agere decreui, vt quod libertatis adimeretur & difficultatis adiungeretur, ob quorundã pertinacẽ imperitiam: idipſum adderẽ facilitate, atq; perfectione dignoſcendi morbos, differẽtias, cauſaſq; eorum: vt ſic Deo, atq; bono publico ſatisfacerẽ, nec quenquã offenderem: quinimò qui nõ ſunt prorſus perdito animo eos mihi debituros ſperam. Quamobrẽ, etſi nil amplius ſcribere noui decreuiſſem, hunc tamẽ laborem adieci. Et quoniam tu hoc propoſitum collaudaueras, & noſtris conatib. rum authoritate abundè ſemper fauiſti, vt cæteris quibuſcunq; laudabilib. operib. quorum etiam ſingularem peritiam nactus es ac Regib. atq; Principib. ob idipſum in magna exiſtimatione habitus, meritò tibi dedicãdum cenſui, atque eò magis, quòd adeò in omni genere induſtriè proceſſiſti: vt ibi etiam vtile hoc opus eſſe poſſit. Vale

EIVSDEM

EIVSDEM
IN LIBRVM
PRÆFATIO.

CVM mihi non ſolùm cum improbis, ſed etiam imperitis implacabile ſemper bellum fuerit, futurúmque ſit, non ambitionis, aut auaritiæ, aut duritiei animi cauſa. ſed amoris veritatis, publici boni: cúmque mihi natura inditum ſit, ſeu fato, vt non ſolùm ab opere illos, ſed etiam à ſcribendo prohiberem, aut quales eſſent oſtenderem: cùm omninò improbi etiam veritatis, & publici boni ex profeſſo hoſtes ſint, qui verò imperiti, & ipſi eorundem inimici, tametſi quaſi volentes ad hoc impellantur, ob id neceſſarium duxi admonere lectores, vt ab iis caueant, qui falſam doctrinam diſſeminant. Expediret enim neſcire potiùs, quàm decipi: nam qui neſciunt: nec quicquam agunt, & diſcere cupiunt, & ſcientibus obtemperant: contra qui cum neſciant ſcire ſe putant, in omnibus his grauiter delinquunt. Origo horum omnium fuit quòd noſtra ætate contra præcepta Platonis, atque Ariſtotelis, & Galeni Grammatici puri medicinam ſe ſcire profitentur, miſcrique circa verbula Latina aut Græca verſantes ignari Mathematicarum, Dialectica, atque naturalis Philoſophiæ ſine quibus nemo nec medicus, nec ſapiens dici poteſt (ac etiam cautum eſt, in publicis Academiarum omnium priuilegiis, ne quiſquam ad medicina lauream admittatur ſine his) totum mundum turbant: ſeducunt plebem, euertunt omnes diſciplinas. Dic quæſo qui ſcribis, & hæc ignoras, vnde tibi hanc ſapientiam fabricaſti? Sed impudentia eſt maior, quàm vt ſolis verbis, aut reprahenſionibus comprimi poſſit, aut rationibus retundi. Cùm nuper quidam (proh Dij, Deæque omnes libet exclamare) nullius rei inuentor, imò ne conſcius quidem inuentorum, vt ab aliis inuenta ſibi vendicare nitatur, & iudicem ſe conſtituat inter antiquos, & recentiores. Idem reſentiores accuſat grauiter, nec à iurgiis abſtinet, quòd contrà antiquos ſcribere audeant. Ille idem eoſdem antiquos damnat, nec tota peracta pagina: & ne quid turpitudini facti deeſſet, cum recentiores damnet quòd contra Galenum ſcripſerint, quorum authoritati ſubſcribendum cenſet, etiamſi falſa dicant, ipſe non contentus Galenum accuſaſſe, & ſuis è Pedagogio ratiunculis deductis, damnaſſe, Ariſtotelem ad eandem cenſuram vocat, atque ſic complet librum ſatis magnum dicendo, repetendo, perorando, Muſis & Apolline nullo. Ab omnibus ergo ſcriptis Grammaticorum abſtinendum cenſeo, cum horum doctrina valdè damnoſa ſit, veluti empiricorum opera vtróſque dignoſcere facilè, vt dixi, fuerit. Nam ſi tres illas diſciplinas abundè nouerint, audiendi ſunt, atque legendi. Obiiciet forſan quiſpiam, me contra medicorum commoda agere, artiſque exiſtimationem? verum non contrà, ſed pro ipſis potius facio, atque decerto. Quis enim neſcit quot nobiles in hac ciuitate, vt vitam à iudicibus redimerent, octo aut decem millia coronatorum ſponte perſoluiſſe, alios, & plures, omnibus bonis maluiſſe cedere, quam perire? Vnde fit vt ex mulctis, ac ex pactionibus, quas compoſitiones appellant, tantum fiſco, aut ſacris locis acquiratur, vt ſi iudicibus idem accederet, ante biennium ditiores eſſent omnibus ciuibus páreſque Principibus. Vnde hoc? niſi quòd vitam & mortem in Iudicum arbitrio poſitam eſſe, ſibi perſuadent. Quòd ſi, idem de medicis, ac medicina exiſtimarent, adhuc longè celeriùs, & maioribus opibus ipſi ditarentur, quandoquidem impendere quicquam Principibus medici non cogerentur. Imò potius ab ipſis acciperent: & vt

leges principibus : ita ipſi medicis ſubiicerentur. Quæ ergo cauſa tanti diſcriminis, vt medicina iaceat ſeruili modo? vt non ſolum exiguis præmiis medici contenti ſint, ſed audeant homines medicis ipſis imperare, atque inſultare, niſi quòd non arbitrentur nos dominos eſſe vitæ ac necis, quemadmodum iudices. Vnde Chirurgis quibuſdam maiora lucra maiorque potentia fuit, vt etiam Homerus de Machaone, & Podalyrio, quos quaſi inter Reges, & Principes, & Deos ipſos medios conſtituit, quoniam ipſi dum artem exercent manibus non adeò falluntur: dignique maiore exiſtimatione, ac fide habentur. Quid ergo in cauſa eſt, quòd neque fides medicis adhibeatur, neque in exiſtimatione ſint? Imperitia eorum, qui operam legitimam nauare arti deberent, & contrà imperitorum multitudo maior, qui ſe exercendæ arti inſinuant: cum nulla alia ſit ars adeò ignobilis, ad quam eius ignari admittantur, velut ad medicinam, in qua tamen maiore opus eſſet diligentia, cum per illam vita noſtra, & filiorum, & parentum, & vxorum, & fratrum, & amicorum, & neceſſariorum, & cum his gloria omnis, atque opes, ac exinde fœlicitas, conſtet. Quem, rogo, admittunt in collegium ſuum veſtiarij, qui veſtem facere non norit? Cerdones, qui calceum? Architecti, qui domum extruere neſciat? aut Muſicum, qui inter reliquos obſtrepat? At verò in medicina pædagogi admittuntur, quòd ornatè videantur loqui: Sophiſtæ, quòd contendere generosè: Græciſſantes, quòd ex Græcia hæc ars veniſſe feratur: Adulatores, quòd placeant: coqui, quòd gulæ blandiantur: venefici, ob improba obſequia: etiam medicorum famuli, quòd viderint dominos medicinas exhibentes: & ex tonſtrina, & lanificio, qui non aduocantur, irrumpunt per ſe, adeò vt iam pudeat quemque nobilem virum eam exercere artem, quæ à tanta colluuie tractetur. O inſanam hominum mentem! ô improbam conſuetudinem! ô Principum deſidiam, vt dicam nimis obeſam. Dicebat Iulianus Imperator, tunc non ſolùm artes, ſed etiam leges, & religionem contemptui haberi, cùm per viles, & ignobiles miniſtros tractarentur. Quare non ego contra medicinam, ſed pro medicina, non contra medicorum commoda, ſed pro illorum emolumentis, atque gloria, ac dignitate decerto. Nónne Hippocrates ipſe dicebat eos qui non legitimè medicinam adepti ſunt, quique imperiti ſunt bonarum diſciplinarum non re, ſed nomine ſolo medicos eſſe? Si ergo contra hos inuehor, non contra medicos, ſed contra medicinæ hoſtes, pro arte, artiſque gloria depugno, neque ego omnes, qui non ſplendidis natalibus orti ſunt, ab hac diſciplina arceo, ſed qui humiliore ſunt genere, ii a liberalibus artibus, non ſermonis elegantia, ſed Philoſophia ſolida, Mathematicis, Dialectica, conditionem ſuam eleuent, vt de illis dici poſſit illud Poetæ:

Maiores pennas nido extendiſſe loqueris:
Vt quantum generi demas, virtutibus addas.

Hæc igitur appoſitè huic exordio adieci, non ſolùm miſeratione tot mortalium alieno ſcelere pereuntium, ſed quòd huic operi, atque argumento eiuſmodi congruerent. Nam ſi diligenti ſtudio, hæc ipſa adepti fuerint, aut ſi nequeant (licet maiore labore) ab illis requirant à quibus nos ſumpſimus, futurum eſt, vt ægri plurimum iuuentur, & ars ipſa, artiſque profeſſores meritam gloriam, ac penè Regibus parem recuperarent. Neque enim minus ſalus ægri in poteſtate medici eſt, modò morbum agnoſcat, quam captiui in iudicis arbitrio. Verùm vt ad rem redeam ipſiúſque operis explicationem aliquam addam: appoſui numerum vel differentiarum, vel ſignorum, hunc ſic colliges, vt literas maiores quæ ſequuntur exiſtimes initium eſſe, aut differentiæ, morbi, aut ſigni.

DE CAVSIS, ET SIGNIS, ac locis Morborum.

LIBER VNVS.

CVm tria ſint præter naturam, Symptoma morbo plerunque notius eſt, morbus autem cauſa ſemper, ideo dubium relinquitur an à morbo, an à Symptomate incipiendum. Et cauſarum externæ quidem perſæpe notiores ſunt ſpeciebus morbi, non tamen cauſæ dici poſſunt, niſi morbus adſit: propter hoc morbo iam ſuppoſito, de cauſis agere licebit: non ſolùm ad cognitionem ſpecierum eius, ſed etiam quandoque generis, plerunque autem & aliarum cauſarum, velut antecedentium, & coniunctarum. Symptomatum autem cum quatuor ſint genera quæ non ſunt læſio operationis neque lædunt operationem, vt malus color in morbo regio & in his incipiendum

piendum eſt, à morbo: quia non indicat, niſi ratione morbi, vt auferatur alia: ſunt læſio operatonis, vt claudicatio, cæcitas, & in his quoniam adtò coniuncta ſunt morbo, vt fermè non diſtinguantur, ab ipſo ſymptomate conſiderationis initium ſumere oportet, alia ob magnitudinem impediunt operationem: vt dolor, & effluxio ſanguinis, & in his incipimus à ſymptomate, quoniam eſt notius morbo, & cum hoc eſt morbus, alia verò ſunt morbi ſimul, & ſymptomata velut tumor: eſt enim morbus primum, inde etiam ſymptoma, & in his incipere oporter ab ipſo ſymptomate ratione dicta, & ita in tribus caſibus initium eſt cōmune à Symptomate, & morbo, in quarto à morbo incipiđeum eſt. Præterea in tractatione perfecta, quoniam morbos eſt cuius quærimus diſſolorionem, oportet ſemper à morbo incipere. Et generaliter initium tractationis quæ fit per mentem qoam appellant ſcientificam, eſt à morbo, & procedit ad ſymptomatum conſiderationem, qoæ per ſenſum habita eſt, initiom verò inquiſitionis eſt, à Symptomate per ſenſom cognito. Atque in eiuſmodi aliquando ſumus adeò felices ut ſtatim pronunciare poſſimus, aliquando verò cogimur, & ſecundam, & tertiam, inquit Galenus expectare conſiderationem.

Quia ergo cuncta ad morbum referuntur, de morbis ipſis agendum eſt. Quatuorque in his coſideranda genus & differentia, ex quo tempus, ex quo motus, demum prædictio: at de prædictione integrè in Commentariis ſuper Hippocratem eiuſdem argomenti diximus motus aoré non in omnibus morbis, ſed alij ſemper quieſcūt, vt in febribus continuis: alij circuitu mouentur naturali, vt in tertianis, & quartanis: alij mouentur motu ſecundum circuitum, ſed non proprio, velot in febribus in quibus per acceſſionem materia repit ad caput, alij prorſus ſymptomaticè. Similiter & de temporibus alia quidem vniuerſalia, & in morituris ſunt tria, qoia quilibet moritur in ſtato ſymptomatum ſui morbi: in ſanandis quatuor: propriè autem ſunt quinque quæ contingunt in acceſſionibus, principium inæqoalitas, incrementum, ſtatus & declinatio: nam inæqoalitas eſt tempus propriom morbi habentis acceſſionem.

Morbi igitur alij vniuerſales, & ſunt febres, alij, & ex his quidam communes toti corpori, vt regius, & aqua intereus, & ſpeciales, ut lateralis: rurſus quidam ſunt in compoſitione, quidam in intemperie, & ſimilibus primo quidam in diuiſione eorum quæ coniuncta eſſe deberent, aut in coniunctione eorum, quæ diuiſa. Quidam etiam ſunt à cauſa externa; & quidam ab intos proficiſcuntur, & maximè, qui in compoſitione: nam & in intemperie inſolatio ab externa caoſa eſt, memineris etiam intemperierum, ſimplicium & compoſitarum calidi, frigidi, ſicci & humidi, & in compoſitione magnitudinis numeri, formæ, & ſitus, & formæ ſpecies ſunt figura caoitas, meatus aſperitas, & lenitas, in his uerò quæ ſunt ab intemperie, quatuor ſunt genera febrium, ſed à ſubiectis tria ephemera in ſpiritibus, putrida in humoribus hectica in mēbris. Sed ratione corruptionis ſubſtantiæ ſi fiat ſeu per modum corruptionis qualitatis incognitæ (ſed de hoc non eſt hic locus) peſtilens appellatur. Memineris inſoper, quòd tempora ſingula proprios habent ſuos motus: ſicut morbi tempora, & plerunque motus indicant prædictionem: ideò prima tractatio prolixa erit, reliquæ autem duæ perbreues: ultimam vt dixi hic omitremus, atque hæc generaliter dicta ſint. liquet autem & ex eorum diuiſione quæ ſubiungetur non poſſe alios morbos contingere, qui non ex horum genere ſint, aut compoſiti ex iiſdem, niſi in quibuſdam temporibus, ſeu annis, aut regiooibus, aut locuſculis, quorum ratio ex his quærendaeſt.

1. *Febris.*

Febris eſt calor corruptus accenſus in corde. Com enim ſit in corde hectica iecoris aot uentriculi, non eſt ſebris: neque etiam excluditur initium tertianæ aut quartanæ, cum ibi ſit calor eiuſmodi cet nō expanſus aliter principium tertianæ non eſſet tertiana, neque febris: Et qui moriuntur in initiis febrium interirent ſine morbo, quod enim non eſt in aliqua ſpecie, non eſt in genere: Et manifeſtum eſt, quòd eſt paratus ut diſpergator per venas, & arterias ad totum corpus promptè, niſi aliqnid obſtiterit. Et cum dico accenſus, excluditur caloe corruptus per intemperiem humidam, aut frigidam. Cum verò dico corruptor: non poteſt eſſe naturalis, neque etiam mutatus ſolum à balneo, ira exercitatione, concubitu, medicamentis inſolatione, ac cæteris huiuſmodi: quoniam talis calor non eſt adhuc corruptor, ſcilicet alimenti, & operationum: Et ſimiliter imminutus non corrumpit alimentum, ſed imperfectè concoquit. Signa calor mordax cum ſit ſiccior, Pulſus maior, celerior, frequentior, & ſimiliter reſpiratio, niſi quid obſtiterit.

2. *Febris Ephemera,*

Febris Ephemera eſt in ſpiritib. Signa initium à cauſa manifeſta quam vocant procatarticam: Idque inſeparabile eſt, quod ego uocabo neceſſarium. Proprium uero illi eſt, coctio in vrina, quamuis tamen ad febrem ſanguineam ſine putredine extendatur. Similiter pulſus magnitudo, & celeritas in extenſione (magnitudo verò ſola in contractione. Calor prætetea minimè mordax inter reliquas. Neceſſarium eſt etiam, vt aſcenſus febris in caliditate, ac pulſibus ſit æqualis, & incompreſſus. Et in ſtatu mediocritas. Et in declinatione ſudor au ros ſi perfectè deſinat. Cauſæ autem procatarticæ inſolatio, exercitatio, ira triſtitia, cruditas curis occluſa, abſceſſus non in uiſceribos, aut dum incipit: dolor, obſtructio, timor, vigilia, retentio ſpiritus, balneum concloſum, ſitis vehemens fames, & vehementes expulſiones: vt in diarrhoeis. Et plerunque (ſi non ſit ex dolore, aut exercitatione nimia aut abſceſſu, & generaliter ex ſe) caret Symptomatibus omnibus, quæ enim habet fiunt potius ex cauſa eius, vel fortuito coniuncta ſunt illi. Plerunque etiam non excedit

dir vigintiquatuor horas, niſi ea quæ ex obſtructione fit, qui quandoque extenditur ad tertium diem & vbi meatus cutis concluſi ſunt aut per errorem in reliquis: continuari poteſt febris, propter cauſæ continuitatem velut in bubonibus, & doloribus: ex multis enim fit vna ſimilitudine Finis earum quadruplex; aut enim liberantur, vt diai, aut tranſeunt in febrem ſanguineam abſque putredine, aut in putridam, aut in hecticam.

3. *Febris ſanguinea ſine putredine, ſeu Synochus.*

Synochi ſigna ſunt cum febris ephemera quę neque ex obſtructione cutis neque craſſorum & lentorum, humorum orta eſt, ultra primam diem perſeuerat nullo errore admiſſo: manifeſtum eſt autem quod ſeptem illa ſigna ephemeræ excluſis fine, & finis modo, perſeuerant, & intenduntur. Coctio autem in vrina aliquando multis diebus perſeuerat tunc temporis, cùm calor mitis eſt: nihilominus ea occultè imminuitur, ſicut calor mordax augetur, & quædam Symptomata faciliora incipiunt ſuperuenire, & ſunt inquies, ſitis, dolor capitis, & vigilia, tum etiam laſsitudo, & maximè in ea ſpecie quam acmaſticam vocant: minus in omotena: longè minus in peracmaſtica: in qua non eſt neceſſe etiam ſi duret per multos dies quicquam noui ſuperuenire. Hæc omnium longiſsima eſt, ut acmaſtica breuiſsima: & acmaſtica, quidem in Synocham terminatur: peracmaſtica ad ſalutem, omotena utroque modo.

4. *Febris Hectica.*

Febris Hectica in cordis membris accenditur, oritur aut ex ephemera, aut putrida: quo circa niſi ſimplicior multu eſſet putridæ poſtponi debuerat, oritur & ex vlcere. Signa ex ortu primum (nam quamuis Galenus videatur velle quod per ſe incipiat nihilominus tamen naturam refert ephemeræ initium illud, ſiquidem ex triſtitia aut ira aut laſſitudine cum ſolis feruore contracta) quoniam vel ex alia febre, vel cauſis procatarcticis, vel vlcere: potiſſimè autem fit ex inedia, & triſtitia, cum calor naturalis magnus eſt, & corpus humidum, vt in adoleſcentibus. Alterum neceſſarium, & proprium, vt vna hora, vel duabus ab accepto cibo caliditas intendatur, ac pulſus maiores, ac velociores fiant, velut in annotationibus incompreſſis accidere ſolet. Voco annotationem incompreſſam in qua neque horror aliquis neque externarum partium frigefactio facta eſt, neque veluti quædam dormitatio neque aliqua inſignis pigritia, aut omnino inæqualitas aliqua, vel in caliditate, vel in pulſu: adhuc autem magis, neque paruitas, neque debilitas, neque horum aliquid. Sed quemadmodum, & cuicunque alteri ex cibo maior ſtatim, ac velocior pulſus efficitur. Neque tamen eſt annotatio 1. acceſſio ſecunda Aphoriſmorum. Animaduertere autem oportet quòd in hoc ſigno trifariam periclitamur, vel quoniam ab initio aliquando non apparet, vel quoniam in copia cibi aduenit, & non fit ab hectica, & quia accidit habentibus debilem ventriculum, & in conualeſcentibus. Tertiom, & ipſum proprium eſt neceſſarium quòd initium tactus ſi ad finem comparetur multo languidiorem oſtendit caliditatem, atque minus acerbam. Pulſus verò in his ad debilitatem ac duritiem, paruitatem celeritatem, ac frequentiam declinat: non tamen eſt proprium, neque neceſſarium ſic vt manifeſtum fiat: & anhelitus ſimiliter mutatur, ſed non adeò in duritie. Vrinæ quoque concoctæ ſunt ſi ſimplex ſit: hoc omnit Galenus. Et eſt maior caliditas in arteria quã in alijs partibus. Et æger non percipit febrem, & plerunque pulſus durior. Et cum hecticæ Putrida iungitur, fiunt exacerbationes non à cibo, & contractiones in pulſu, & ſymptomata, & ſigna cruditatis apparent, & vires deiiciuntur, & corpus extenuatur vltra metam, etiam inæqualiter: Et ſi typus appareat non eſt dubium.

5. *Febris Hectica ſimplex.*

Cum verò ſubſtantia cordis triplex ſit, humidum, quod in oſculis venarum eſt, ſi accendatur pinguendo, conſumitur. Secundum in cauitatibus quo accenſo caro, & parenchyma abſumuntur. Tertium in ſubſtantia membrorum ſeminalium quo ardente ipſa conſumuntur. Hæc duo vltima vocat Galenus Hecticam tabificam. Signa igitur primæ ſpeciei ſunt generalia, cum neque corpus manifeſtè contabuit, neque durities manifeſta eſt in pulſu. Et Princeps proponit quòd febris Ephimera plerunque incipit declinare poſt xij. horas, cum igitur non declinauerit, & maximè ſi in tertia die validior fuerit, eſt ſignum initij hecticæ, & non ſentire febrem ipſum ægrum, id magis accidit in hac ſpecie, & corpus adhuc floridum eſt.

6. *Febris Hectica tabida*

Febris Hecticæ tabidæ omnia ſunt euidentiora, quàm in prima, prætetquam non ſentire febrem, magis enim eam percipit. Et carnes eius colliquantur, & maximè circa inguia, & inter policem, & indicem, Et cutis fit arida, & oculi caui.

7. *Hectica Tertia ſpeciei.*

Omnia intenduntur in hac. Et venæ fiunt exiles, & corpus quaſi puluerulentum, & non apparent ſigna carnis, neque muſculorum, & vrina pinguis, & cum fruſtulis in fundo: & creſcunt extremitates oſſium, & venter contrahitur, & facies fit Hippocratica, & æger fit imbecillior, & non poteſt ſuſtinere palpebras, & ungues incuruantur ſicut animalium rapacium. Et hectica ſenectutis non eſt febris, quia non eſt calida: & plerunque eſt longior, & in reliquis aſſimilatur ſpecies febris hecticæ. Habet enim & ipſa ſuos ordines: Et ſimilitudo vltimi ordinis eſt, vt valde decrepiti viri: eiuſmodi enim vir laborat eo genere hecticæ, etiam ſi ſit optimi habitus.

8. *Febris putrida.*

Febris putrida ex humoribus conſtat, & in humoribus accenditur, non quod in eiſdem accendatur, & fiat, ſed in putridis accenditur, & in ſanguine cordis ſupercalefacti ex vaporibus conſiſtit, atque in hoc plerique decepti ſunt. Signa propria nun neceſſaria, inæqualitas in calore, & in pulſibus, & ratione diuerſarum partiũ, & ratione ea-

rundem

rundem thlipſis, id eſt, compreſſio io pulſib. neceſſarium non proprium. Calor mordax: Item contractionis velocitas, & anhelitus quoq; variatur, propriũ quoq; cruditas in vrinis non tamen neceſſariũ, cũ in ſalubri ſtatu ſint concoctæ. Et plerumque febres puttidas cõcomitantur ſymptomata, & hæ etiam fiũt ſine cauſis procatarticis, & Almelileru ſolet præcedere, & proliaitas incremẽti. Meminetis autẽ, quòd quemadmodũ dicit Gal. corruptio multiplex, alia putredo exacta, alia in virulentũ tranſeũt, alia in lutoſũ, alia in crudū, velut piſces, alia in indicibile ait, eius tamen ſunt multæ ſpecies, velut caries, & duxum retrimentum. 9. *Febres intermittentes.*

Hę ſunt triũ generũ iuxta tres humores, qui sũt extra venas, bilis, pituira, atra bilis. Signũ cõmune omnib his, vt typũ habeat frigoris, aut horroris, aut rigoris, & rigor dicit Gal. fit à cauſa vellicante, cũ motu, ſeu illa ſit calida, ſeu frigida, ſeu mordax, ideò fit eodẽ modo, quod ad proprias cauſas attinet licet quoad remotas variæ videantur, eſtq; neceſſarium non proprium, ſed quaſi propriũ. Secundum pulſus cõtractio, & maior inęqualitas. Tertiũ maior inæqualitas in calore partiũ corporis, & temporũ diuerſorum comparatione, & vomitus, & nauſea ſunt magis propria his febrib. quàm continuis: Et ſi diſſoluũtur, dubiũ non eſt, quin ſint intermittentes: Et ſimiliter cum minuuntur per exeretionẽ valde, & inde reuertuntur, ſunt intermittẽtes. Et magis manifeſtæ ſi cũ typo: & vrinæ ſunt minus prauę: & maiorẽ oſtendunt varietatẽ in temporib. propriis: Et almelileru eſt magis manifeſtũ.

10. *Febris Tertianæ intermittentis.*

Hæc multiplex eſt: ſcilicet pura, notba, ſimplex, duplex: eſt quæ extẽſa vocatur puræ acceſſio eſt duodecim horarũ aut minor. Signa: ſolet incipere cũ vomitu, deſinere cum ſudore. Nec remanet veſtigiũ ſenſile ſordiriei io pulſu. Et generaliter ſolet incipere cũ rigore: & excremẽta ſunt biliosa. Et vrinæ magis coloratæ & calor acutior, & ſitis & amarulẽtia oris, & vigiliæ, & dolor capitis maiora: adeò vt quãdoq; delirent, & properat ad ſtatũ: Et velucitas pulſus, & magnitudo sũt maiora frequentia: Et in extenſione quàm contractione. Eadẽ in anhelitu, & rarò excedit ſeptem acceſſiones, & quæ extenſa vocatur quandoq; attingit ad horas 36. & cum excesſerit, eſt ex genere cõtinuæ, de qua ſermo habebitur 11. *De Quotidiana intermittente.*

Signa quotidianæ intermittentis propriè horror lenis maximè circa ſpinã dorſi: frigus extremitatis naſi, & pedum, & manum. Pulſus inæquales, debiles, parui: Tardus aſcẽſus: Vrinæ crudiores: Calor minus mordax, & magnus: Typus quotidianus: ſordities multa in tẽpore declinationis adeò vt non videatur perfectè liberari: ſed ſex horis quæ plerũque incipiunt à Solis ortu videtur melius ſe habere. Excrementa pituitoſa, dormitatio in initio acceſſionis: minor ſitis, vomitus, amarulentia oris, dolor capitis, ſed loco horum maior deiectio appetitus ſuffocatio circa ventriculum. Nullus aut minor ſudor.

12. *Febris Quartana intermittens.*

Signa typus Quartanus: tempus intermiſſionis longum, atque adeò purum, vt munia ſanorum obeant: euacuationes mediæ inter tertianam, & quotidianam multitudine, atq; natura. Rigor cum frigore permiſcetur: ſed rigor eſt minor, frigus minus quàm in tertiana. Pulſus ſimiliter, & reſpirationes, & vrinæ quadãtenus mediæ: Acceſſionis tamen tempus aliquãdo quotidiana maius, raro minus eſt duodecim horis, & rarius excedit viginti quatuor. Excrementa atrebiliaria, & ideò aquea. Et ob id author libri Quarti de Morbis exiſtimauit atram bilem eſſe aquã, & lienem fontem eſſe aquæ. Eſt etiam ſcacuplex.

13. *Febris Epiala.*

Signa ſunt, quoniam calent exterius, & frigent interius, alij ſimul calent, & frigent exterius, ſolet fieri ex vitrea pituita putreſcente reliqua, vt in quotidiana. Cùm verò acciderit rigor, ſignũ eſt vehementioris putredinis.

14. *Febris Continua.*

Signa ſunt ſigna putredinis, & vrinæ ſunt deteriores: Itavt circulus obducto brachio appareat viridis, aut fuſcus, aut liuidus, aut niger. Et plerunque apparent maiores diuerſitates, & in ſubſtantia, & in contentis earũ. Et carent typo, & contractio pulſus non eſt tanta, aut nulla: & rarò adeſt vomitus, & nũquam abſoluuntur. Et circa hoc ſignum, quoniam valdè dubiũ eſt, ſæpe docebat nos Raſis quoniam debemus ponere ægrum in balneum, & ſi febricitat ſentit aliquẽ horrorẽ, m, circa ſpinam dorſi, & circa lumbos, & fœmora: & ſi ſit mundus, nõ ſentiet aliquid huiuſmodi: cum etiam febris intermittit planè ſitis, & moleſtia minora ſunt & quaſi tollũtur: intellige tamẽ adhibito potu, & frictionibus leuibus: & ſi ſit continua manẽt, velut & læſio circa ſomnum. 15. *Febris Synocha.*

Hanc continentẽ appellat Galenus, ſed propriè quæ ſine putredine eſt: ego verò non de nominibus litigo: aliàs dixi quid per febrem ardentem intelligat Hippocrates. Synocha autem cũ putredine eſt, cuius meminit Galenus eodem libro, cum in non putrida ſectio venæ, in putrida potus aquæ frigidæ magis conueniat. Signa eius ſunt eadẽ quæ non putridæ, niſi quòd in vrinis, inquit, putredinis ſigna oſtendunt. Similiter, & in tactu calor proculdubio acrior eſt. Et plerunq; oſtendũt exacerbationes per tertium, diẽ vt ſecundo de Differentiis febriũ, & Primo ad Glauconẽ, & ſymptomata putridarũ, & inæqualitas in pulſu maior, & ſpiratio grauior. Conſtat autẽ ex ſententia Galeni duplicẽ eſſe, & in venis, & in abſceſſibus corrupto ſanguine: & breui ſibi adiungere aliud genus ex humore, ideoque tranſire in compoſitam. Et vtramque ſigna ex tactu, & excrementis apparere, tum ſymptomatibus.

16. *De Tertiana Continua, & Ardente.*

Signa eius ſunt compoſita ex Synocha, & tertiana intermittente. Niſi quòd loco acceſſionũ ſunt exacerbationes alternis dieb. Et ſi fuẽrit duplex tertiana cõtinua, erũt ſigna cõpoſita ex duplici intermittente, & Synocha poſitis exacerbationib. loco acceſſionum. Et ſunt tertianæ, continuæ tàm duplicis quàm ſimplicis duo genera: vnum quòd oritur ex bile iam ſanguini miſta: aliud quod ex bile facta per Synocham Huius duæ ſunt ſpecies rurſus quæ communi nomine dicitur & ardens: cũ calor, & ſitis maximè feruent. Ea autẽ duob. modis fit, aut bilis per venas in toto

corpore ſparſa, aut ex Iecoris, aut pulmonis, aut ventriculi Eryſipelare, quæ etiam ſunt acriores: nam & in marcorem plerunque terminantur.

17. *De Febre Quartana continua.*

Hæc ſolet exacerbari, vt quartanæ ſimplices, ſed ſine typo: Cætera vt in ſynocho, ſeu potius ſynocha. Et ſi inuadat ſenes, plerunque interficit, ſed tardè, celerius quæ duplicata eſt: Triplicatam nunquam vidi.

18. *Febris Quotidiana Continua.*

Hæc plus differt à ſynocho quàm reliquæ duæ priores, eſt enim adeò remiſſa, vt parum diſtet ab intermittente. Proprium ei præter compoſitionem eſt maxima inæqualitas in partibus corporis, & in eadem etiam parte, ſed in diuerſis horis, & etiam in eodem tempore propter ampullas, diuerſitatem materiæ, & locorum eius, & caloris accenſionem, toto enim genere febres pituitoſæ cum materia ſit frgida, humida, craſſa, lenta, omnia faciunt inæqualia, maximè pulſus & calorem, & vrinas, & proprium eius eſt afferre grauitatem capitis cum deterior ſit vtraque hoc in ſymptomate ambabus illis ex quibus ſigna confundi intelliguntur. Et ideò in habentibus debilia capita facile tranſit in lethargum, & interficit. Et ſunt harum febrium duo modi, quemadmodum in continua tertiana.

19. *Febris Tertiana duplex.*

Hæc per ſe notiſſima eſt, niſi quòd aſſimilatur quotidianæ, & febrib. continuis frigorificis. Diſcrimen à quotidiana eſt mutatio horarum, acceſſionis maior. Et duplex circuitus. Et differunt in eſſentia ratione loci materiæ, quod in quotidiana materia eſt in vno loco, in duplici tertiana neceſſario eſt in duob. locis: Et cum febris aduenit quotidie, & acceſſiones ſunt diuturnæ, & mutatio parua in initiis earum, quod ad circuitum attinet, eſt quotidiana ex materia pituitoſa cũ multa bile iuncta: & ita eſt media inter vtrãque, quæ verò non eſt huiuſmodi, facile dignoſcitur, an ſit quotidiana ſimplex, an duplex tertiana. A frigorifica verò diſtinguitur, ſi vel modicum intermittat: vel ſi remiſſionem vnius manifeſtam excipiat initium alterius: ſi verò acceptio fiat dum alia valida adhuc eſt (ſunt enim tria genera duplicis tertianæ) tunc conſidera typi naturam: Nam in tertiana eſt rigor, in frigorifica frigus aut horror: In tertiana ſunt excretiones in initio acceſſionis: & inde in fine plerunque, aut ſaltem magni motus: Et prauitas vrinarum eſt longè minor: & pulſus varietas, & inæqualitas maior.

20. *Febris Quartana multiplex.*

Febris quartana duplex ſolo circuitu apertè dignoſcitur, cum nulli alij ſimilis eſſe poſſit: inuadit enim duobus diebus, & tertio relinquitur: Et etiam quia plerunque incipit ab vna, inde ei adiungitur altera: Et ſunt in ea ſigna quartanarum ſimplicium. Et ſimpliciter cognoſcuntur quintanæ & reliquæ rariores ex ſolo circuitu, & fiunt tales, aut ab atra bile admodum tetrea, ex crudo humore per frigus in naturam melancholiæ tranſmutato. Triplex verò quartana ſi ſucceſſione fiat, facillimè dignoſcitur, vt dictum eſt: ſin autem inciperet quod nunquam accidiſſe vidi, tunc eſſet ſimilia duplici tertianæ. Et dignoſcitur ex propriis ſignis vt ſunt frigus diuturnũ, & gelu quoddam quod membra torpeſcunt, contra in tertiana duplici. Et triplex quartana in ſene, & non per errorem adueniens (vt Eudemum excipiam libro de Prædictione ad Poſtumum) interficit.

12. *Febris Erratica.*

Materia eius eſt atra vt Tertio Prognoſticorum habetur. Signa illius præcipuè ſunt duo quod nullum ordinem ſeruat in typis, & quod apparent ſigna materiæ melancholicæ. Et ipſius quidem duæ ſunt ſpecies principales: vna quæ componitur ex ſolis intermittentibus, alia quæ eſt ſimilis recidiuis, & componitur ex continuis. Et quandoque miſcentur hæc duo genera, & differt à recidiua. Quoniam ſæpius redit, & paucioribus diebus durat, & finitur abſque criſi, Et non obſeruat dies criticos, neque in reditu, neque in receſſu.

Sequuntur tria genera Febrium mediarum.

22. *Febris Frigorifica.*

Ipſa eſt ſimilis vt dixi duplici tertianæ, aut quotidianæ, ſed frigus eſt diuturnius: Et repetit ſæpius in vna die, & plerunque eſt minus quàm in tertiana, & aſſimilatur magis quotidianæ, ſed febris eſt vehementior: & eſt febris rara niſi quando eſt Epidemialis.

23. *Febre abſceſſuum generaliter.*

In his cum putreſcit ſanguis, quemadmodum ſuprà dictum eſt, tranſit in humorem primùm, deinde in pus: cuius experimentum eſt vt etiam dicebat Galenus in morbo laterali: nam ſputa humores varios abſceſſus pectoris ex colore oſtendunt: verùm in hoc forſan fallitur quod tunc non ſit perfecta putredo, atque ideò ſunt ſignum mortis: præter ſanguineum quod ſignificat non fieri ſuppurationem; flauum autem minus malum eſt poſt rubrum: non quia, & ipſum non indicet impeditam eſſe coctionem, & corruptam: ſed eam corruptionem tamen vel mutata ratione curandi, vel deſinẽte fluxione, & ſucceſſu temporis poſſe in melius mutari, vt nemo poſſit ſeruari cum tali ſputo: ſed neceſſarium eſt vt deueniant ad ſuppurationem perfectam, vel prope, in qua pus emittitur album, aut ſaltem cinerei coloris æquale, & admittit permiſtionem rubri, & ſine odore fœtido, quod videmus in abſceſſibus externis, cum ergo dicat Hippocrates: In bubonibus omnes febres malæ præter diarias, & videamus quod dixerit rurſus. Dum pus conficitur, dolores ac febres fiunt magis quàm iam confecto: ergo in humoribus febres quæ conſequuntur perfectam coctionem, & pus verum, dum fit, diariæ ſunt: & eſt genus vnum diariarum diſtinctum ab aliis: ideò pure collecto cum non prorſus eſſent, ſunt ex earum genere: non ſolùm ergo febres quæ fiunt ex tranſmutatione materiæ contentæ in abſceſſo, & dolore quæ ſolent eſſe breues (non enim excedunt quartam diem,

ſcripſit

ſcripſit enim Hippocrates ſi ſanguis extra ventrem fluxerit neceſſe eſt ſuppurari, ſed etiam quæ fiunt ex materia iam in pus perfectè conuerſa præterquam in pectore, & pulmone de quib. dicemus) ſunt omnes ex genere diariarum, ſeu ephemerarum vt melius intelligatur:(quòd aliquando accidit ſcilicet, vt Græca trita, & aliena ſint notiora etiam quibuſdam medicis) Febres verò quæ his coniunguntur maximè in abſceſſibus interiorib. quas Galenus acutas vocat fiunt altero duorum modorum, aut quia coctio peruertitur, vt dixi in materia contenta in abſceſſu, & tunc eſt malum ſignum: quia ſignificant impotentiam, & corruptionem, quorũ vnum pertinet ad calorem naturalem, aliud ad materiam quæ putreſcit: vel fiunt ob materiam contentam in venis, & arterijs circa locum abſceſſus putreſcentem, & hæc per ſe: nam poteſt etiam natura relinquente regimen corporis ob prauitatem morbi, aut ſymptomatum, aut cauſæ, aut magnitudinem alicuius eorum putreſcere humor alienus ab abſceſſu prorſus, & ualde diſtans, aut ſanguis, & fieri quartum genus febris, fingamus ergo aliquem laborare morbo laterali, & non benè fieri ſuppurationem, exacerbatum verò eſſe dolorem, & naturam territam reliquiſſe regimen ipſius corporis, dico quod erunt ſeptem febris diaria ex dolore, & conato caloris concoquentis materiam, & ſynocha ex materia quæ in abſceſſu corrupta eſt, & tranſit in bilem, & hæc eſt eſt dum fit tranſitus: & tertium genus erit febris tertiana continua, ratione materiæ quæ non potuit ſuperari perfectè, ſed tranſijt in bilem & quarta febris erit ex materia qua eſt circa abſceſſum quæ continetur in uenis. Et ipſa ſimiliter tranſit in bilem, ſed non dum facta eſt bilis, & eſt ſynocha alia: Et quintum genus febris eſt ex bile iam facta ob præcedentem ſynocham, & eſt tertiana continua. Et ſexta febris eſt ex humore illo alieno. Et palam eſt quòd ſi ſit ſynocha copulabit ſibi neceſſario poſt breue tempus aliam febrem continuam, tertianam, aut quartanam: Et ita ſe habet res: & accidit frequenter. Solũ reſtat vt declarem quomodo quartum, & quintum genus febris differat à ſecundo, & tertio, & hic ſufficit dicere quod ſecundum, & tertium, fit in abſceſſu, & extra venas, & in cauitatibus muſculorum, & carnis: quartum verò, & quintum fiunt in venis: ſecundum ergo, & tertium ſunt minus malæ quia minus communicãtur cordi quàm quartum, & quintum: & Ideò illa duo genera ſcilicet ſecundum, & tertium proprię dicuntur febres abſceſſuum, ſeu apoſtematum: Et ſunt quaſi mediæ inter diarias, & ſua genera: ſcilicet ſynocham, & tertianam, aut quartanam continuam. Prætermiſſis igitur duabus febribus quæ non ſemper committantur abſceſſus, quandoquidem genera per ſe quæ ſunt neceſſaria, & pathemata ſint vt dixi quinque: nam de diaria conſtat ex Hippocrate: & etiã in materia perfectè ſupporata illud docebimus paulò pòſt: de ſecundo, & tertio genere clariſſimum eſt ex loco allegato: quia ratione febris quæ eſt in ſanguine, & fit ex ſynocha ratione febris factæ, febris quæ ſuccedit materiæ illi eſt continua de genere tertianarum, aut quartanarum: quæ vero fit in ſanguine proximo abſceſſui, etiam neceſſario fit, cum ſit in venis ſanguis concluſus, & incaleſcat propter locum, & propter calorem, abſceſſus, & propter putredinem: ergo fiet ſecunda ſynocha cui ob cauſam dictam ſuccedet alia continua tertiana, aut quartana ex Galeni eadem authoritate: ergo erunt omnino quinque febres neceſſario quæ conſequuntur abſceſſum Interiorem. & ſi abſceſſus ſit in loco calido ſemper tempora febrium ſecundi, & tertij generis, ſeu quæ ſunt in materia contenta in abſceſſo, præcedent tempora febrium quarti, & quinti generis: ſcilicet quæ ſunt in ſanguine contento circa abſceſſum, & hoc eſt velut in morbo laterali, in peripneumonia, in abſceſſu iecoris: ſed in locis frigidioribus vtpote articulis pręcipuè quartum & quintum genus præcedent, ſecundum, & tertium: ſicut in carnibus glandoſis. De cerebro, ac membranis eius dubium eſt, quæ genera præcedant, & credo quòd plerumque contingant ſimul. Forſan poſſet aliquis dicere, & ſuſpicari etiam quod ſecundum genus, & tertium coinciderent cum quarto, & quinto, ita vt reducerentur ad tria genera ſcilicet diariam, & unam ſynocham, & vnam continuam cum proportione, quæ ſint communes, & materiæ contentæ in abſceſſu, & materiæ quæ eſt circum abſceſſum? ſed iſtud etiam non poteſt eſſe; quoniam vt dixi illæ febres ſunt diuerſæ naturæ: nam materia quæ continetur in abſceſſu facit febrem mediam interdiariam, & eam quæ fit ab humoribus, vel eas: ſcilicet Synocham, & tertianam, aut quartanam, continuam, ergo non ſunt eiuſdem generis: cum illæ quæ fiunt in ſanguine circunſtante ſint omnino vt dici ſolet humorales. Præterea ſymptomata ſunt diuerſa vt declarabo, & tempora etiam ſunt diuerſa, quia materia quæ eſt in abſceſſu celerius putreſcit quàm quæ eſt circum abſceſſum, cum ſit in loco calidiore, & magis conſtricto. Et ſi quis dicat quòd aliquando ſaltem erunt quatuor tantum febres: quia diaria ſolet breui abſolui & vt nomen declarat in una die: dico quod non eſt abſurdum aliquando id contingere, licet raro: & adeò raro vt rarius contingat eſſe quatuor tantum febres, quàm ſeptem, quia cum morbus deſæuit natura, cogitur relinquere regimen totius corporis, & tunc accedunt illæ duæ quæ non conſequuntur neceſſario naturam abſceſſus, hoc autem contingit cum materia abſceſſus fuerit multa, aut valde praua, aut in loco malo, vt in cerebro, prope cor, & circa guttur, vbi facit veram anginam: & etiam in Intimis iecoris: vbi quamuis perueniat ad ſuppurationem, non pateat exitus materiæ niſi perforato toto iecore. Ex his conſtat primum febres abſceſſuum interiorum plerumque terminari ad mortem: quia in tribus caſibus ſunt lethales: & in quarto oportet

adeſſe robur virium, & medicum eſſe ſolertem. ſequitur ſecundo quod tales febres ſunt acutæ valde: quia & ſi vnaquæque earum per ſe eſſet mitis, tot congregatis ſimul neceſſe eſſet eum ab antiquis pro vna habitæ ſint illam congeriem eſſe valde acutam. Vnde patet eiuſmodi ægros breui mori poſſe, breui ſanari non poſſe. Sequitur etiam quod cum ſint tot genera diuerſa earum, & ſingula habeant ſua tempora, oriri maximam confuſionem, adeò vt vix diſcerni potuerint: & maximè ante nos credentibus quod quineuplex eſt eſſe vnum; cum præterea accedant ſymptomata ex ipſo morbo principali, id eſt, abſceſſu, qui aliquando facit dolorem, aliquando conuulſionem, delyria, vigilias, inquietem ſemper, adeò vt ſit lacuna miſeriarum. Ex quibus etiam facilè intelligitur quòd febres quas medici pro peſtilentibus habent, & curant, ſunt ex hoc genere; & ideò ſunt adeò lethales, & maximè; cum perperam curentur, & habentur pro peſtilentibus non quia ſint à qualitate venenoſa neque peculiari quodam modo perniciosa. Sed quoniam plurimos occidant, dicebat enim Galenus morbi vagantes cum multos perimunt peſtilentes appellantur. Et ſi quis obiiciat quod ſunt peſtilentes quia contagioſi dico quod non ſunt contagioſi, propter venenum, ſed ob magnitudinem putredinis quando abceſſus fuerit in loco qui perflatur, & eſt cerebrum, & cor, & pulmo, & pectus, & guttur, & os, vt colligitur in libro de Vſu reſpirationis. Et ideò angina, peripneumonia, morbus lateralis, abſceſſus in ſepto tranſuerſo, diaphratondis, in capſula cordis omnes ſunt contagioſi; etiam in ore, ſed ille non eſt lethalis, ideò nemo dat quod non habet; nam & ſi quis corripiatur ab eo affectu ob commertium, non dicit ſe laborare peſte, quia non moritur; nec eſt in periculo mortis, abſceſſus autem qui fiunt in iecore, ventriculo, inteſtinis, renibus omento, meſaræo, & ſunt valde frequentes hi, & in veſica non ſunt contagioſi per aërem, ſed per decubitum in eodem lecto; cum priores ſint vtroque modo. Et contingit quia talis materia abſceſſuum propter tot febres eo perducitur malignitatis vt inficiat omne quod tangit, & aliquando illico interficit. Et præcipuè quoniam qui putreſcit humor eſt in corde, & hanc appellant venenoſum, & peſtilentem, quia ſtatim interficit, & eſt contagioſa ob locum, & magnitudinem putredinia, & conſenſum reſpirationis. Et tamen non eſt peſtilens ſub hoc ſenſu, quòd ſit venenoſa, quoniam non debet curari per alexipharmaca, ſed ſolo confirmantia cor & ea quæ putredini reſiſtunt, & hæc plurimum differunt ab alexipharmacis. Et ideò hic error fuit neceſſarius cognitu ob curam; nam quantum ad reliqua eſſet leuis. Et quod hoc non ſit propter venenum, ſed propter vehementiam putredinis, apparet quia ægrotantes ex morſu ſerpentum pernicioſiſſimorum, & ex potu napelli non inficiunt quemquam nec qui ſecum cubet, ergo manifeſtum eſt, quod hoc contagium contingit ratione vehementis putredinis, cuius indicium maximus fœtor excrementorum; & ideò cum iſtud ſentitur, oportet fugere celerrime & procul, & ſibi conſulere cum his quæ reſiſtunt putredini. Non negauerim tamen eſſe genus quoddam peſtis contagioſum, quod venenum ſecum habet & non venit à Cœlo; ſed & ipſum contingit ex putredine vehementi caſu facta, ſicut comedendo medullas oſſium ſepultorum, & manendo in ſepulchris; & hoc eſt venenoſum, ſed tamen & ipſum interficit excitatis bubonibus, ſicut apparet in vulgata noſtra peſte; quæ fuit vt ſæpe aliàs dixi ignota antiquis; ſaltem Hippocrati, & Galeno; nam Arabes eam videntur agnouiſſe. Signa igitur harum febrium ſunt duorum generum; vnum quod ſumitur ab ipſis abſceſſibus de quibus dicam ſuo loco; aliud verò ſumitur à febribus ipſis ſcilicet ſecundo, & tertio genere, hæc enim ſunt propria abſceſſib. & ſunt, quia vapores illi non facilè penetrant ad cor, niſi abſceſſus ſit prope mites in ſuo genere, tamen magis pernicioſæ, quia corruptio eſt maior & ideò proprium earum eſt,, quod dicebat Raſis, de febre peſtilenti, quieta exterius, interius conturbans, quæ vt plurimum occidit. Cum ergo ſupputato abſceſſu fit rigor, vt dicebat Princeps Tertia Quarti, & ſumpſit à Raſi vigeſimo ſeptimo continentis, & adducit Galenum ex opere de locis affectis; ſed clariſſimè ſecundo Prognoſticorum vbi reddit rationem quare rigor ſuccedat dum erumpit ſuppuratio interior, & eſt veriſſima, & clariſſima, quoniam materia illa acris, & calida ob putredinem ſpargitur ſuper muſculos. Cum ergo ſuppuratio fiat ſenſim antequam erumpat ſpargentur vapores calidi, & acres qui excitabunt horrorem. Si ergo inueneris febrem continuam, & confuſam ratione exacerbationum, & declinationum, & cum caliditate indeſinente circa vnum ex tribus ventribus, & horrorem non continuum, & inordinatum, tunc ſcias quòd in eo ventre vbi eſt calor perpetuus eſt fundamentum febris ex abſceſſu: & eſt febris conſequens abſceſſum.

24. *Febris Lipyria.*

Hæc febris eſt ſpecies deterior generis præcedentis: & fit, vt recitat Galenus Quarta Aphoriſmorum, ex profunda inflammatione, vel eryſipelate validis. Cuius indicia ſunt febris continua, Partea exteriores frigidæ interius vritur: Et ſitim habet.

25. *Febris ex Epiemate.*

Hæc fit iam effuſa ſuppuratione in loco cordi aut cerebro propinquo collecta. Signa proponuntur ab Hippocrate his verbis. Si febris non demittit, ſed interdiu remiſſior noctu vehementior eſt: ſi copia ſudoris elicitur: & tuſſiendi cupiditas eſt, nec quicquam tamen dignum commentatione expuunt, ſi oculi caui redduntur; Maxillæ verò rubrem trahunt, & vngues manuum curuantur: Digiti verò potiſſimum ſummi caleſcunt. Atque in pedibus tumores conſiſtunt: Neque cibũ appetunt: Ac puſtulæ circa

corpus

corpus erumpunt. Huic neſcitcin quid addendum, ſi numeri perfectio non ſi e incitatet. Diximus enim quòd ob exhalationem ſuppurationis, horrores interdum leues & inæquales, & inordinati, & maximè cum deteguntur ſuperueniunt, id accidit, quoniam vapores illi à frigore externo retinentur, atque ſic pungunt; nam ſi ex frigore horror fieret in quibus libet febribus, dum detegesentur, accideret.

26. *Febris Syncopalis humoroſa.*

In Syncopim deueniunt homines deiecta virtute; deiicitur autem ab vtroque extremo, maximè ſi morbus cum natura conſeotiens in immodicum lapſum corpus reduxerit, duo igitur ſunt modi, vnus vt ab humoribus craſſis, lentis, frigidis id accidat; alter vt ab humoribus calidis, ſiccis, tenuiſſimis, manifeſtum eſt antem quod in vtraque exiguntur tria; multitudo eorum vires imbecillæ, & compoſitio obnoxia, ſcilicet in humorali cum ſtrictis venis, & anguſtis meatibus & maximè cutis; in ea quæ fit tenuibus humoribus latis, ac rara cute. Signa qualia à Galeno deſcribuntur, vt os ventriculi ab horum multitudine oppreſſum ſit) nam id præſupponitur pro morbi ſubſtantia.) Præcordia inflata, & corpus totum ampliore mole quàm pro naturæ modo cernitur. Tum color aliis quidem ad albidius quàm pro naturali habitu, & intercute aqua laborantium magis ſimilis eſt; nonnullis etiam ad nigrius, aut liuidius quos quidem medici plumbei coloris appellant. Omnibus pulſus minores ſunt quàm pro caloris ratione. Præterea obſcuri omninóque inæquales; ſæpe ea inæqualitate quam Siſtematicem Græci vocant; ſemper verò ea quæ in vno eſt ictu. Liquet autem quòd hæc duo genera febrium ſcilicet præſens, & quod mox ſubiiciemus iam dicta ſunt, ſed à ſymptomate nomen acceperunt, quod quidem curam ad ſe trahit, & vetat alia quæ neceſſaria eſſent. Eſt enim hæc è genere quotidianarum, ſeu vt melius pituitoſarum, velut ſequens tertianarum, ſeu bilioſarum.

27. *Febris Syncopalis minuta.*

Hæc fit à flaua bile circa os ventriculi acuta tenuiſſima cum corpore raro. Signa ſunt ex ſymptomate ipſo cum notis naturæ, & compoſitions eius. Solet, & materia ibi vomitum aut nauſeam excitare, & caput tentare, & ſi adiiciantur febri quæ dixit Hippocrates Quarta Aphoriſmorum. Abſtinentia à cibbo, cordis morſus, tenebricoſa vertigo, Oris amaritudo, Iam confeceris ſyndromen fermè totam. Præcipuum tamen ſignum eſt præter hæc, ſudor roridus defluens ex facie. Manifeſtum eſt etiam quòd in his erunt pulſus parui, & languidi in quavis parte corporis, quòd non accidit in præcedente: ſed & inæquales. Et caſus frequens in ſyncopem.

Febres compoſitæ.

28. *Febris hectica cum putrida.*

Et ſi hectica ſub putrida latitet, hoc eſt difficilius cognitu. Cum ergo videris febrem quæ à ſudoribus non ſoluitur, & arteriæ locus eſt calidior, & pulſus videtur aliqualiter durus, tunc animaduertas illud etiam de annotatione à cibo quæ ſi adeſt certior es, quod hectica ſub putrida latitat. Et ſcias quod huiuſmodi com olitio eſt illa in qua prodeunt non multo poſt vrinæ cum pinguedine innatante. Et poſt miſtæ cum eius ſubſtantia

29. *Hemitritæus Primus.*

Coniunguntur febres continuæ continuis vt dictum eſt, dignoſcuntúrque varietate exacerbationum, veluti ſi intra ſeptem dies quis ſex habeat aut ſeptem exacerbationes, & non perpetuis diebus, dicemus eſſe tertianam continuam iunctam quartanæ, continuæ. Si verò quotidiana intermittens continuæ bilioſæ, aut melancholicæ iungatur, fiunt genera hemitritæorum, de pluribus etiam intermittentibus eiuſdem generis quæ ſimul iungantur iam definitum eſt, duo ſunt modi quia non videmus contingere, aut rariſſime) omiſſa cauſæ inquiſitione, quoniam hic locus non eſt) prætermittemus, ſcilicet continuarum cum eiuſdem generis intermittentibus, & intermittentium inter ſe diuerſi generis miſtionem, & harum quidem, facilior eſt ptioris inuentio; nam ſi bilis intra venas retinetur, non fiet intermittens, (neque enim eſt vt iſti putant quod bilis, aut alius humor extra venas febrem facere poſſit, poteſt bene putreſcere, ſed ſi extrudatur bilis, non fiet continua; ideò raro contingit, contingit tamen duas eiuſdem generis videre febres vnam continuam alteram intermittentem parte vna, ſcilicet materiæ extruſa, altera retenta intra venas. Etenim non à materia quæ extra venas febris fit, ſed à parte duntaxat quæ in minimis venis relinquitur. Quomodo ergo poterunt eſſe duæ febres, vna continua altera intermittens? ſiquidem intermittens febris fit, cum humor putreſcit in venis, aut magnis, aut paruis, & ex magnis in paruas detruditur inde ex eis extra, ſeu ergo in magnis ad paruas ſeu in ſolis paruis, putreſcat omnino neceſſe eſt, ſolam eſſe intermittentem; cum in vna vel putreſcat in magnis venis, in altera non relinquatur, neque enim eo vſque procederet, vt extra venas truderetur, cum verò id acciderit frigori continua admiſta erit, neque motus magnus (qualis in rigore) adeſſe poteſt, cumque humor ſit idem, & ſymptomata erunt ſimilia, quare intermittens pars videbitur eſſe continuæ; difficile quoque eſt duas fieri intermittentes diuerſi generis, neque id viſum eſt à me vnquam, neque legi apud aliquem qui viderit. Et ſi Galenus admittat cauſam vt dixi valde obſcuram, habet; nam ſi dicas quòd materiæ permiſcentur, cur ergo duarum tertianarum typi diſtincti manent? Hemitritæi autem iuxta coniugationes ſex ſunt, ſed nos exponemus ſolum tres, aut antiquis magis notos, aut qui frequentius eueniunt. Et accidunt etiam alij cum iam laboranti, vtpote quartana febris tertiana continua ſuperuenerit, ergo primi compoſitio conſtat ex pituitoſa continua, & tertiana intermittente, treſque habet ſpecies, aut enim

bilioſa materia, aut pituitoſa præualet, aut vtræque æquales ſunt. Signa ergo ex his quæ Galenus prodidit in ſecundo de differentiis febrium ſunt ſumenda. Ergo hemitritæi ſignum primum eſt, vt ſit febris continua, non quidem ſub hoc ſenſu quòd careat typo, & frigore, & rigore, ſed quòd ſit indeſinens: nam in adoleſcente illo adfuit prima die pulſus paruus inæqualis horror, & ſe contraxit hora ſexta, & in ſecunda die hora quarta contrahebatur, & refrigerabantur extrema, & paruus erat pulſus, non tamen horrorem habuit, neque inæqualitatem, ſed ſolam annotationem (vritur hoc nomine, id eſt, ἐπισήμασις quod commune ſit & exacerbationi quæ eſt incrementum ſine typo, & ſine contractione, & acceſſioni quæ eſt cum contractione ſcilicet pulſus, & corporis, & cum typo, id eſt, frigore, rigore aut horrore, & mediæ mutationi inter has quæ nomen non habent latinum; quanquam nec annotatio latinum ſit, ſed tamen minus abſurdè dici poteſt, ab annoto quod eſt notam aliquam oſtendere alicuius rei: & tertia die acceſſionem paſſus eſt horridam hora ſecunda: & in quinta aliam horridam acceſſionem, ac rurſus in octaua: die autem quarta ſimiliter acceſſio facta eſt velut quotidianæ, id eſt, cum frigore ſine horrore, & inæqualitate: hoc igitur eſt quintum ſignum: nam ſecundum eſt Rigor ſcilicet tertianæ. Tertium horror quotidianæ in die tertianæ: quartum repetitio eius ret per ſpacia longa: dicebat enim. Primo in primum de morbis vulgaribus. Nam breuibus ſi interuallis à ſeſe ſint mutuo motus horrifici diremπti, inæqualis dicitur, & horrificus motus. Sin ampliora ſint interualla, fit illud ſymptoma reduplicatio, & dicitur. Hæc fit præcipuè in ſemitertianis, vt vocant febribus, quo circa ternæ plerunque ſunt, & quartanæ (ſcilicet in die grauiore.) Quintum vt dixi quotidiana cum frigore ſine horrore, & inæqualitate. Relinquitur igitur vt oſtendam quare plures fuerint acceſſiones duabus in die impari, præcipuè cum aſſerat acceſſionem tertianæ coincidiſſe cum acceſſione quotidianæ hora ſecunda dici? Deinde quomodo appellet quotidianam, continuam verè, & propriè eam febrem cuius exacerbatio alternis diebus fit, cum frigore, & contractione tàm corporis quàm pulſus, diebus intermediis non ſolum cum his, ſed etiam cum rigore, & inæqualitate? Conſtat autem non eſſe verum quòd dici ſolet in hemitritæo in die deteriore adeſſe duas annotationes in compreſſas, cum Galenus dicat fuiſſe quatuor, ſi quis rectè ſupputet: quia illa ſecundæ horæ vicem geſſit duarum, & idem dicit in Epidemiis. Sed neque fuerunt incompreſſæ ex his quæ dicta ſunt ex primo de differentiis febrium: cum dicat ſe intelligere per annotationem incompreſſam acceſſionem in qua neque frigus extremorum adeſt, neque paruitas in pulſu, quorum vtrunque adfuit in adoleſcente in die minoris afflictionis, ſeu pari. Nimis autem eſt, aut mihi videtur, ſi Galeni obſcura dicta conciliauero abſque eo vt admittam etiam eos qui ſine ſtudio res proferunt aduerſus mentem illius. Vnum igitur hoc colligo, & in lib. de Febrium differentiis. Et primo, ac tertio in primum de morbis vulgaribus Hemitritæum eſſe febrem in qua alternis diebus tres, aut quatuor fiant annotationes, ſeu duas acceſſiones cum reduplicationibus horrificis, in aliis intermediis tantum vnam annotationem, ſed abſque horrore, & reduplicatione. Vt iam de re ſeu ſignorum qualitate, ac natura febris non ſit ambiguitas, aut controuerſia vlla, ſed de cauſis dubium eſt: & poſſem præterire honeſtè, & deberem ſi res eſſet difficilis, quam tamen ille vt ſolet prætermiſit, ſed eſt ſatis perſpicua. Tria ergo oſtendere oportet primum quòd fuerit quotidiana illa verè continua, quod aſſumit Galenus ad faciendam fidem quod fuerit hemitritæus verus, nec hos ſolum, quoniam nunquam intermiſerit, ſed quòd vacauerit horrore, & inæqualitate in diebus paribus, quæ ſunt propria intermittenti quotidianæ. Et quod ſublata tertiana remanſit in diebus tàm imparibus quàm paribus quotidiana continua exquiſitiſſima, cum nec in illis haberet reduplicationes, nec horrorem, nec inæqualitatem vllam: ſolum omiſit ſignum de frigore ac contractione, quæ ſunt intermittentis propria non continuæ; nam ſi dixiſſet caruiſſe, illis clara fuiſſet tota oratio, quia tamen videtur dicere quòd aduenerit more ſolito, videtur non exquiſitæ continuæ ſeruaſſe naturam, ſed propter commertium tertianæ præteritæ ſeruaſſe frigus, & contractionem, & paruitatem pulſus, vt eſſent annotationes compreſſæ, non incompreſſæ, vt apparet. Prima Quarti ex authoritate Raſis. Et ideo dicit (eſt ſimilis hecticæ) vel ergo Galen. omiſit id ſcilicet quòd erat ſine frigore, & contractione tam in corpore quàm in pulſu; vel eſt dicendum fuiſſe quotidianam veram continuam, ſed non puram ob commercium tertianæ iam præteritæ. Et ita ſtatuemus hoc vltimum illius ſignum in hemitritæo dicentes; cuius quotidiana eſt compreſſa, etiam poſt tertianæ diſceſſum. Itaque decorum iam cauſa manifeſta erit eſt, ſcilicet quare fuerit quotidiana continua vera, & cur habuerit tamen cum hoc frigus, & contractionem, & annotationes compreſſas. Tertium eſt quare habuerit habeátque hemitritæus in die tertianæ duas reduplicationes quæ non ſunt ex natura quotidianæ, neque tertianæ ex quibus ſolis componitur; & quare in die pari ſcilicet quando non adeſt, tertiana caret & reduplicationibus, & horrore, habeat tamen annotationem, & frigus, & contractionem; & dico quæ ex permiſtione tertianæ cum quotidiana ob imbecillitatem naturæ, & materiæ lentorem impeditur motus expulſionis, vt non poſſit perfici. In prima tamen acceſſione tertianæ fit rigor; quia natura nondum eſt debilitata in ſecunda, & tertiana fit horror, qui eſt medio motus rigoris, & hoc quoniam quod non potuit facere natura in vna vice ob imbecillitatem facit in duabus, vel in tribus, aut quatuor vicibus. Sicut videmus

mus in illis qui ferunt pondera ex quo patet quòd talis horror ſit natura expellente bilem ſcilicet & materiam tertianæ, non autem quotidianæ. Secundum quod tempora quæ ſuccedunt horroribus ſunt tempora tertianæ non quotidianæ in die autem qoietiori natura efficit contractionem: quia factura eſſet horrorem ſi eſſet quotidiana intermittens: & ſi eſſet continua pura, faceret annotationem incompreſſam. Hæc enim propria eſt quotidianæ continuatæ, ac quaſi hecticæ vt dictum eſt. Ergo propter naturam tertianæ erit media, quia tertiana inducit conſuetudinem naturæ ad motum quendam tempore annotationis, ergo aduenìente annotatione, neque poteſt fieri horror, quia non adeſt tertiana, neo auxilium motus bilis: nec quotidiana eſt intermittens: ergo incipit ſolum motus contractionis, & non fiortor: & hoc eſt frigus cum contractione membrorum & pulſus, ac paruitate illius. Et hæc febris eſt valde frequens: & maximè Romæ vt teſtatur Galenus.

30. *Hemitritæus ſecundus.*

Hic habet continuam tertianam, & intermittentem quotidianam: & ideò habet modicum horroris ſingulis diebus minorem quam in quotidiana ſincera Et ſingulis diebus exacerbationis loco, annotationem incompreſſam propter motum naturæ conſuetum in quotidiana. Et Galenus non vidit ipſum, & rariſſimus eſt, & longè periculoſior priore: ſi tamen inuenitur, nam difficillimum eſt retineri bilem quæ eſt calida, & tenuiſſima, & expelli pituitam, lentam, craſſam, frigidam.

31. *Hemitritæus tertius.*

Hic eſt frequentior: quia natura materiarum eſt magis ſimilis. Et habet in quarta die multas reduplicationes cum frigore, & cum horrore: perſæpe adeſt rigor, ſed non magnus: Et reduplicationes ſunt longiores. In diebus autem quietioribus habet frigus longius, Et maiorem contractionem: Et in tertia die frigus & contractio, & paruitas pulſus ſunt minora quam in ſeconda: & aliquando ſunt adeò occulta, vt non ſentiantur. Hic eſt tanto periculoſior primo quanto etiam longior, quanto verò ſecundus, hoc eſt breuior, tanto eodem pernicioſior vt medius ſit.

32. *Febris peſtilens ſigna peſtis, & venenorum.*

Et febris nomen in peſtilenti non eſt ſecundum eandem rationem. Neque verè peſtilentes ſunt quæ plores occidunt, cum eiuſmodi ſint quæ ab abſceſſibus profundis, & in ventribus fiunt, neque quæ contagioſæ ſunt. Hoc enim ob putredinem ſæuam contingit, ſed neque quæ ſyncopim adducunt: docuimus enim harum omnium differentias, & ſigna, ſed quæ propriè ob occultam aliquam qualitatem intermitunt, qoibus accidit vt ſint vagaores, aut contagioſæ, aut vt ſint feruidæ, aut mites exterios, aut vt fœteant excrementa vel vt ſint colliquata: & nihil tamen horum eſt peſtilens, ſed ei adionguntur, tarò enim magno malo, nun alia magna mala adiunguntur: præcipoè natura quæ eſt miniſtra vegetatricis animæ corporis cuſtodiam deſerente. Cum verò venena infinitorum prope generum ſint dico, quæ à proprietate etiam ſola enecant velut toxici, napelli, viperæ, reguli, armeni, cum etiam earum tio ibi inter ſe ſint, manifeſtum eſt etiam peſtilentium morborum innumeras eſſe ſpecies: quocirca, & ſigna diuerſa: quare etiam vt generalia tradantur difficillimum erit. Aſſumemus tamen pro norma, quæ Galenus ſcripſit ex tertio de Præſagio ex Pulſibus, ea autem ſunt hæc: Pulſus perſæpe ſano ſimilis, reſpiratio fœtida color eryſipelatoſus. Pectus vrens (licet hoc haud explicet.) Ad hæc conturbata quorundam vrina videtur eſſe, & aquoſior, ac nonnollorum multóque pro natura tenuior: atque hæc quidem certiſſima eſt. Nec non quæ naturalibus vndequaque ſimilis eſt colore, & craſſitudine hæc etiam ad ſecundam ſpem certiſſima eſt, quæ ſi ſublimamento probo ſit prædita, multo etiam eſt certior: ſiquidem ſedimentum ſit candidum leue, & æquabile: Præcipue verò ſublimamentis animus eſt adhibendus. Nam quædam quæ ſubliuida quodammodo ſunt, latent: & item alia quæ araneatum latas telas referont in modum lanæ congeſtæ. At ſi quid tale animaduertas, aut nullum planè ſublimamentum innatare vrinis in peiorem partem hæc interpretare: ſi contraria videas quæ ceroli, modo non poteſt fieri vt mali effectus homo ſit. Ex his igitur diſcernas vtrum inæqualitate quapiam affectos ſit, an peſtilens morbus, & exitialis, qui hæcticam febrem habeat, eum prehendat. Præterea ex his quæ balneum conſequentur. Etenim cibum reſpuunt, & ſitiunt præter modum, ac frigidam poſtulant. Etiam oculi illorum ſunt accuratè inſpiciendi: nam inter lauandum manifeſtè redduntur calidi, & flammei, quidam poſtea tales permanent: quos planè ſciemus teneri peſte, ſciendum tamen nonnunquam incidere ſine peſte has ipſas febres, vt de illis prodiderunt omnes inſigniores medici, vocántque peſtilentes. Intelligit quod ſint peſtilentes, non tamen tum peſtis vlla graſſatur in populo. Vnde ſciendum quod vt ſuprà dixi febris alia eſt contagioſa, quæ fit ob vehementem putredinem: alia qoæ fit ab aëre vitiato: hæc procoldubio vagatur in populo, non tamen neceſſario interficit: ideo peſtilens non eſt. Febris ergo peſtilens antiqnorum erat febris quæ graſſabatur in populo cum eſſet lethalis. Febris peſtilens vulgari nomine noſtra ætate eſt, quæ ob maximam putredinem contagioſa eſt, & multos etiam ob eandē cauſam interficit, quia putrefacit mēbra nobilia, aut ſaltem in illis creat inflammationes: febris peſtilens vera non eſt aliqua ex his, ſed quæ proprietate occulta interficit ægrum. Et non eſt neceſſe, vt ſit acuta, quamvis plerunque ſit ex eius genere. Hæc tamen poteſt coincidere, cum prima qoæ eſt peſtilens, & quandoque non. Quia ea febris peſtilens ſecundo modo dicta eſt non ſolùm grauior cæteris, ſed etiam plurimum refert cognoſcere illam vt ſciamus cauere. Et vt dixi

cum contagioſa ſit: ſcire an mortui ea ea perierint, ideò ponam ſigna eorum, & ſunt præceps mors, Bubones ſub alis, aut in inguinibus aut poſt aures vel circa: Maculæ fuſcæ, aut nigiæ in toto corpore, aut maximè circa ſcapulas: & pendula pars aurium. Ac naſi alæ nigræ, aut liuidæ, vel fuſcæ: Et carbunculi mali coloris præſertim:& dorſum flagellarum: & dum ægrotaret vomitus: dolor capitis maximus: delyrium, ſitis ingens, & cordis palpitatio. Et qui ea veneno pereunt quædam his ſimilia habent, quædam non. Dicebat enim in ſexto de locis affectis: Quum homo ſuapte natura probis humoribus abundans, ac ſanorum more educatus derepente moritur: Et corpus, aut liuens, aut nigricans, aut varium, aut diſfluens, aut putredinem moleſtam olet, hunc venenum aſſumpſiſſe aiunt. Nos vero,& ſigna è facie eadem quæ in peſte addimus. Et totum corpus nigricans:& tumorem ventris, & caſum capillorum, & vnguium: quæ ſunt valde propria ſigna: Et dum laborat æger vomitus vehemens, aut nauſea: & cruciatus magnus: Et non adeſt nec febris magna, nec capitis dolor magnus, neque delyrium. Et ſi venenum ſit lentum, loco cruciatus adeſt lingua nigerrima, & adeò arida vt hæreat aurichalco: & tabes totius corporis.

33. *Febris peſtilens Ephemera.*

Hæc eſt omnium violentiſſima, quæ occidit intra viginti quatuor horas, & palam eſt tum ex effectu, tum ea ſignis quod eſt eſt ephemera:& eſt omnibus popularis qui maaimè viget apud Anglos, & Belgas: & vagatur plerunque ab Oriente in Occidendentem, & interficit maximam hominum multitudinem: & rarò occidit potentes, & creditum eſt à quibuſdam imò Eraſmus tradit id contingere corrupto aëre ab excrementis Zethi, & eſt ſatis veriſimile, quoniam ea vtentibus Zetho nullæ viuunt immundius: & in quibus aër incaleſcat per æſtatem magis. Signa dolor paruus in crure, vel alia parte quaſi punctio febris: Caros profundum: ſudor cum quo exſpirant. Auailium inuentum fuit intercipere ſomnum, vrinam prouocare, quoniam tempus non ſuppetit.

34. *Febris putrida peſtilens.*

Eius ſigna ſunt ſigna communia:quoniam plerunque febres peſtilentes ſunt coniunctæ putridis, rarius ephemeris, rariſſimè hecticis: vel ſigna putridarum iuncta ſignis venenorum. Signa autem venenorum ſunt Vomitus. Magna mutatio coloris in facie. Magna anxietas. Palpitatio cordis. Caſus virtutis: ſudor frigidus:nigrities extremorum: tumor ventris repentinus: odor quidam peculiaris: mutatio excrementorum ad viridem: tum ſymptomatica expulſio. Et hæc ſunt communia peſti. Vltimum non ita ſcilicet dolor,& eroſio repentina in viſceribus. Et in mortuis caſus capillorum & vnguium, vt contra in peſte Color liuidus naſi, & Bubones commune eiſdem dorſum flagellatum.

35. *Febris Hectica peſtilens.*

Hæc febris eſt omnium maximè mitis, & quo ad tactum, & pulſum, & ſymptomata: & celerrimè occidit: & maximè inſanabilis eſt, cum enim prauitas occulta ſit, & pernicioſa, & in membro ſolidiſſimo, & tempus breuiſſimum, meritò perimit ſtatim vel ea ſignis partim componentium: id eſt, veneni, & hecticæ.

36. *Febris Variolarum.*

Hi morbi ſcilicet variolæ,& morbilli (quòd mirum eſt) Græcis fuere incogniti, cum tamen dicat Auerroës quòd eueniunt omnibus hominibus, & fiunt variolæ natura purgante ſanguinem ea quo genitus eſt infans à parte craſſiore, ſicut morbillus à tenuiore, vt ſecundo de facultatibus naturalibus. Signa aduentus ſynocha corporis totius grauitas peculiariter capitis, & grauis dolor: Timor in ſomno: Facies rubra, cum punctione Oculorum lachrymæ, & inflammatio Pruritus naſi: Dolor dorſi: Conſtrictio anhelitus: Raucedo vocis: Sputum craſſum exſiccatio oris Alices, & Oſcitationes Gutturis, Et pectoris dolor, & aſtrictio: Et cum exeunt ſunt maiores, & rariores morbillis.

37. *Febris ex morbillis.*

Signa ſunt eadem ſuperioribus: ſed grauitas, & dolor dorſi minor: Verùm inquies, & inflammatio,& nauſea ſunt ei peculiaria, aut maiora longè, & morbilli exeunt ſimul aut in breui tempore variolarum, aut numerus in dies,& horas augetur.

38. *Febris liqueſaciens.*

Hæc eſt à ſymptomate dicta, & triplicis generis, aut enim liqueſacit caliditas adurens craſſa in ſubſtantia, & tenuis in qualitate, ſicut calor fulminis: Aut ob proprietatem, velut argentum viuum quod diſſoluit aurum: Aut ob putredinem vehementem Signa communia excrementa pinguia propriè alui, & oleoſa propriè veſicæ: Et caſus virium, Si autem ſit à putredine odor eſt fœtidus magis, qui à veneni qualitate, color eſt liuidus:ſi à calore ardente,neutrum: ſed corpus magis exſiccatur. Et in hoc genere eſt tranſitus à ſigno ad cauſam adeò vt ſint duo genera ſignorum, vt cognoſcas liquorem, & vt cognoſcas à qua cauſa fiat. Et ſpuma dixit Galenus eſt ex ſignis liqueſacientis: Et deiectio quæ eſt grauis odoris, aut quæ ſplendet in modum olei, aut quæ eſt liquida ſi ſit alicui: aut cum ſedimento craſſo in modum furfuris, aut ſquamarum, aut partium carnearum in vrinis, omnia ſunt ex hoc genere.

39. *Febris cum vomitu, vel fluxu ventris.*

Hæ febres omnes iam dictæ ſunt, quia ſunt ſub aliquibus ea bis generibus: Verùm volumus oſtendere quomodo ex ſymptomate coniuncto dignoſcamus naturam febris, & cauſas tàm febris quam ſymptomatis coniuncti. Et ſymptomata quæ non ſunt pathognomica,& ſunt frequentia, & magni momenti, præcipuè ſunt duo: vomitus, & fluxus ventris, qui eſt duplex diarrhœa, aut dyſenteria. Si ergo vomitus coniungatur cum febre continua, & non alleuiatur ex eo, tunc ventriculus patiatur, & non ſit error in victu, nec coniunctio fortuita, oportet vt materia corrupta tranſeat

ad ventriculum: materia enim quæ eſt in illo non facit febrem putridam propter ſpacij magnitudinem: ergo iſtud accidet vel quia materia defluit à iecore, vel cerebro, vel meſaræo. Et ſi erit craſſa & lenta, erit à iecore, vel cerebro. Et color diſtinguit eam quæ eſt à liene. Et ſi fuerit tenuis, biloſa procedit à iecore. Aut eſt per conſenſum iecoris, vel meſaræi, vel coli inteſtini: de ileo non loquor, quia præſuppono quod feces prodeant. Aut contingit propter materiam infarctam ventriculo ex redundantia earum quæ ſunt in meſaræo.

Et ſimiliter ſi fuerit cum diarrhœa, ſignificat obſtructionem in iecore: & partem tenuiorem expellit iecur, & craſſior putreſcit in eo, vel in partibus vlcera ipſam. (Et in hecticis, & phthiſicis fiunt fluxus ob materiam pituitoſam, & cruditates, ſed mucus apparet in egeſtionibus, & febris eſt fixa.) Et oportet vt obſerues horas eius ſimpliciter in die, & in comparatione ad cibum, & in comparatione ad ſomnum, & in comparatione ad tempora generalia, & ſpecialia morbi: & materias febris, & fluxus.

Et ſi fuerit cum ſanguine, & febris fuerit lenta, eſt ex imbecillitate iecoris: & perducit ad aquam inter cutem. Et ſi ſanguis prius fluxerit, inde ſuccedit febris, erit ex obſtructione, aut inflammatione, aut putredine. Et ſi incœperit prius febris ardens, inde ſuccedit diarrhœa, poſt dyſenteria, eſt ſignum imbecillitatis iecoris in concoctrice facultate, & roboris in expultrice. Et ſemper ſupponimus, vt non ſit iudicatorius.

Et in omni excretione inutili, aliquid etiam emittitur vtilis dicebat Galenus. Et fiunt hæ excretiones irritatę ab excrementis fatiſcente retentrice. Dico quòd vult robur facultatis non obeſſe per ſe, ſed cum adfuerit quòd irritet. Et ita aliquando ex occaſione velut, nimis exacto ſenſu.

PARS SECVNDA.

De Morbis iecoris.

CVM morbi cordis ſint ſemper iuncti cum caliditate, in cóparatione ad iecur ſufficit tractaſſe de febre quæ eſt calida, & ſicca: at in iecore cum peccet ſecundum coniugationes omnes, neceſſarium erit tractare de calidis, ac frigidis, vt ſunt communes toti corpori, & ſunt morbus regius, & hydrops. Primum ergo de morbo regio dicendum erit, cum verò duplex ſit, à bille flaua, & nigra, & ipſe ſymptomate ſuo notus, de quo in Quarto de Dentibus abundè tractauimus, ſufficit hic in illo tanquam ſigno mentionem facere: at de hydrope vtroque modo ſigna deſcribemus: tum de aliis eius generis, hi tamen principales.

1. *De Hydrope aſcite.*

Cum debilitata fuerit concoctrix in iecore ſeu proprio affectu ſeu conſenſu renum, & ſepti tranſuerſi, aut pulmonis, aut lienis, aut vteri, aut ventriculi, aut inteſtinorum, aut ob largam ſanguinis in hæmorrhoidibus effluxionem, aut ob illas cum fluere conſueuerint retentas, aquæ frigidæ (corruptæ addit Galenus bis) potum (accedente vt nos dicimus calida intemperie) loco ſanguinis aqua putrida generatur: quæ cum ob prauam qualitatem à renibus non trahatur, paulatim collecta in venis replet primum iecur, inde & per totum corpus per illas diffluit, & per iecoris ſuperficiem in cauum deſtillat, quod omentum, ac peritoneum interiacet, ſicque fit hydrops aſcites. Dicimus autem omnem hydropem eſſe à iecore, quia ſunt morbi communes. Commune autem alimentum eſt à iecore vt ſine eius conſenſu non vitietur. fit tamen quandoque aſcites etiam teſte Galeno abſque vitio iecoris, cum renes non trahunt: Et tunc repentè fit hydrops.

2. *De Regio Morbo.*

Hic fit iecore affecto: ſed & non affecto: eſt tamen communis toti corpori, & quidem affecto ob calorem cui iungitur quandoque inflammatio: & tunc repente quaſi contingit, vel conſenſu membrorum & cómunicantium ſeu propinquorum, vt in pulmonis ventriculi lienis fellis muſculorum ventris obliquorum: Vel quoniam quæ genita eſt bilis non poteſt ſolida ratione euacuari, quod maximè contingit in obſtructione quæ eſt à caua iecoris parte ad cauam venam, & tunc vrina aquea redditur, & bilis flaua tenuior tantum retinetur, quæ per vrinas excerni ſolebat, aut in meatum qui eſt à veſica fellis ad inteſtina: & tunc craſſior pars eius retinetur. Aut quoniam ſanguis ipſe aduritur in venis, & hoc à corde, vel ardentis febris vi, aut veneni epoti, quo conſenſu eo tum corpus permutatur: eiuſmodique morbus regius ad viridum tendit, ſicut & qui ex liene eſt ad nigrum. Tinguntur igitur cum cute quibuſdam lotiū, atque id plurimis contingit: quibuſdam ſudor: quibuſdam feces pari ratione. Aliis nihil horum quod peſſimum eſt, contra nonnullis plura ex his, ſed hoc eſt difficile, vt pluribus excrementis tinctis diu permaneat affectus. Certè quodcunque horum non tingant indicium eſt obſtructioni meatus ad illam partem. Quòd ſi morbus regius abſque febre incidat, & grauitatis in præcordio dextro ſenſus adſit, obſtructio in iecore erit ex craſſis aut lentis humoribus, aut multis. Et ſcias quòd colores corporis qui proueniunt à vitio membrorum naturalium ſunt flauus niger, & albus. Et qui mutantur à corde ſeu per ſe ſeu per conſenſum præcipuè oris ventriculi, & cerebri, & pulmonis ſunt liuidus, & pallidus, & miſtus (Chloros vocatur) & mutatio coloris à corde eſt ſubita, à membris naturalibus ſenſim, niſi per criſim. Viridis autem, & fuſcus ſunt communes cordi, & naturalibus membris.

3. *Regius morbus niger.*

Et regij morbi nigri cauſa eſt lien. Et non eſt neceſſe vt Epar compatiatur: poteſt enim per arterias nigras bilis per totum ſpargi corpus abſque iecoris vitio. Exonerare ſolet ſe bifariam, & ad aduentriculum, quod eſt

tenuius, & inteſtina, quod eſt craſſius: præcluſa ergo via ad alterum eorum præſertim ad inteſtina, quoniam in melancholia ſecundum naturam pauca pars tenuis eſt, fit morbus regius niger abſque vitio iecoris. Et ſimiliter ſi ob plenitudinem non ex excepetit quod à iecore tranſmittitur. Plerumque tamen fit etiam vitio iecoris, cum plus generat nigræ fecis quam debeat, aut corruptæ, vt lien refugiat, aut quoniam corrupto ſanguine viritetur iecur. Cum ergo vomitus nigræ bilis apparet, contingit vel occluſa via ad inteſtina, vel ob feruorem melancholiæ, vt in quartana: quia melancholia eſt ex bile.

4. *Regius morbus viridis.*

Fit vt dixi vel miſtis duobus bilis generibus: aut cum ſanguis corrumpitur, & ſeparatur in venis vel arteriis vt in venenis, & febribus malignis: præſertim cum æger tendit ad mortem.

5. *Tympanites.*

Pulſus eſt tenſus, & vrina non eſt valde mala, imò naturali proxima. Et vmbilicus extrafertur: & capit eructare, & ab eo iuuatur. Et non inflantur pedes, & difficulter ſpirat. Et tardè ei cibus concoquitur: & hoc ipſum percipit.

6. *Aſcitis, & Tympanitidis differentia.*

In tympanite ſuperiores ventris partes incipiunt intumeſcere, in aſcite inferiores: In tympanite à medio, in aſcite à laterib. In tympanite adeſt leuitas, in aſcite grauitas: In tympanite cutis ventris eſt alba, in aſcite vireſcit: In tympanite ſentitur percutiendo ſonus, in aſcite non: In tympanite non ſentitur murmur aquæ in conuertendo ſe, in aſcite ſentitur: In tympanite ex decubitu non mutatur forma ventris, in aſcite mutatur, niſi iam ſit in extremo tumoris: In tympanite ſentitur tenſio, in aſcite non: aut non tanta: Pedum etiam inflatio, & crurum, & faciei, & malus color eius magis aſſociantur aſcitem, quam tympanitem. In tympanite ſpiritus magis laborãt quàm in aſcite: Pulſus autem aſciticorum ſunt minores, & crebtiores tympaniticis: Et Vrinæ in aſciticis. Tympanidis cura fermè deſideratur.

7. *Pituita alba.*

Meminit huius Hippocrates in lib. de Internis affectionibus. Totum corpus laxo tumore intumeſcit. Facies ruber Os ſiccum eſt: ſitis tenet eum, & cum comederit ſpiritus denſatur: eadem die aliquando melius ſe habet, aliquando repentè adeò affligitur, vt mortem ſibi incumbere exiſtimet. Fit è morbo populari cum diuturnior euaſerit: ſed color pallidior eſt. Eadem fermè in lib. de Affectionibus. Sed additur quod membra inæqualiter intumeſcunt. In ſecundo etiam de Morbis eadem fermè: ſed declarat, quæ membra magis tumeant: Et dicit quod venter, & pedes.

8. *Pituita nigra.*

Hæc eſt ſimilis albæ, ſed cutis eſt nigricãs, & Craſſior, & putior, & eſt longè difficilioris curationis, ſiũt autẽ debilitata coctione, vt crudus humor loco ſanguinis generetur. Et ideò nõ eſt cũ putredine, vt in aſcite, & calor eſt potentior, quoniam incraſſat: vnde coctionis indicium eſt, vt docet Philoſophus Quarto Meteororum. Et cauſa quare qui Hippocratem ſecuti ſunt de his duabus locuti non ſint, eſt, quoniam eas cum anaſarca vnam, & eadem affectionem eſſe exiſtimarunt, cum ſint inter ſe maximè contrariæ, & alba facile ſanatur, anaſarca autem eſt inſanabilis.

9. *Leucophlegmatiæ, & ædematis diſcrimen.*

Alba pituita incipit à ventre vel a pedibus: & tum ædemati ſimilis eſt, & coloris, & quod cedit digitis, ac retinet veſtigium: & quod paulatim aſcendit: Verum differt quod in vtriuſque pedibus ſimul incipit. Quod eſt cum veſtigiis inflationis, & mali coloris in facie: Quòd alui & veſicæ excrementa vitiantur, quod fit abſque cauſis externis: vtpotè vlcere vinculis præcedentibus ædema præterea nocte, & per ſomnum reſolui ſolet: Demum in leucophlegmatia partes ſuperiores etiam afficiuntur vt coxæ: & ſitis adeſt: & grauatur in ambulando: debilitanturque crura: & cutis fit craſſior, & nigrior ſucceſſu temporis. Et ex ædemate persæpe fit tranſitus ad leucophlegmatiam.

10. *Anaſarca ſeu Hypoſarca.*

Adeſt inflatio pedum, & vultus. Et cum extenuatione totius corporis Et ſi inflatur venter eſt deterius. Et adeſt ſitis, & ſimilitudo eius cum mortuo: & ideò plerunque eſt etiam cum malo colore. Et plerunque ſequitur, aut hecticam, aat febres putridas pernicioſas.

11. *Aqua Intercus.*

Hydropem eſſe aquam intercutem haud dubium eſt apud Celſum: neque eſſe diſcrimen niſi latini, ac Græci nominis: quamobrem & vtranque dictionis ſignificationem in tres ſpecies diſtingui Vna quæ humore conſtat, alia aqua, tertia flatu. Et quæ aqua & flatu conſtant, inter peritoneum, & omentum continentur, quamuis in aſcite tumeant pedes, & venæ ichore plenæ ſint: in leucophlegmatia verò totum corpus plenum eſt, ideóque leucophlegmatia, & aſcitis communes morbi ſunt: quia totum occupant corpus ſeu verè, & manifeſtè ſcilicet leucoplegmaria: ſeu per venas, & virtute, vt aſcites. Hypoſarca autem, & tympanites non ſunt morbi communes, aut ſaltem tympanites, ſed adnumerantur his propter generationis ſimilitudinem. Habet autem aqua intercus aliud quoque ſignificatum: Velut cum dicitur. Si ab aqua intercute ex venis aqua vniuerſim defluat in ventrem, ſoluitur morbus. Manifeſtum eſt quòd per aquam intercutem intelligat aſcitem. Et morbum qui eſt aſcites, aſcitis nomine non comprehendi, manifeſtum igitur eſt ibi Hippocratem velle aquam contineri in venis, & effluere in ventrem. Diximus de hoc in Commentaria: recteque animaduertimus ibi cõmune eſſe hydropi vt venter tumeat. Ideò per aquam intercutem propriè tanquã magis communem, non aſcitem, ſed leucophlegmatiam intelligere oportet: idque proprium eius eſſe ſignificatum.

12. *Elephantiaſis.*

Princeps licet in nomine erraret, melius tamen quàm vllus alius ſcripſit in pleriſque,

at

Digitized by Google

at paulò melius quam Romanorum tempore nunc agetur cum medicina : nam tum ſeruis noſtro æuo Gramaticis eſt demandata : vt ſolida illorum petulantia, atque imperitia non ſolùm laceretur, ſed de bonis diſciplinis omnibus, & eruditis maledicant. Ergo eius ſigna ſunt : color faciei rubet ad nigredinem declinans. Et viciſſim:oculi fuſci ad rubrum tendentes : Anguſtia in anhelitu : Vox rauca : ſterontatio multa : ſermo à naribus reſonans:Capilli attenuantur, & rareſcunt : Venæ in pectore, & facie apparent : Odor corporis,& anhelitus fœdus: Mores melancholici, & praui,ſomnia terribilia, & in ſomno grauitas, vel etiam incubos, & fiunt proni in venerem. Inde cadunt capilli prorſus, & funduntur vngues, & facies fit horribilis, & terribilis,& nigra, & ſanguis congelatur in articulis, & putreſcit,& difficultas ſpirandi creſcit admodum, & vox fit maximè rauca:& labia craſſa, & deformia, & nigra,& apparent glandulæ in ſuperficie corporis ſimilitudine earum quæ porcis eueniunt, & maximè ſupra cubitum in parte interiore.Demum corpus vlceribus ſcatere incipit, & naſi cartilago corroditur, caditque, & extremitates ſimiliter, & exit virus fœtens, & vox prorſus perit, & pili ex toto cadunt, & fit omnino niger, & pulſus fit debilis, & tardus, & ideò creber, & ex hoc genere ſunt morbi craſſi, niſi quòd fiunt à bile, & pituita, melancholiæ loco, & natura ſe per vomitum exonerat,occupat tamen totum corpus. Et eſt morbus diuturnus de quo in libro de Internis affectionibus.

13 *Indica lues.*

Hæc incipit ab vlcere genitalium tàm in maſculis, quam in fœminis : Inde à bubonibus iuxta genitalia. Poſt adueniunt cruſtæ in capite, ac corona capillorum, & facie. Et cadunt capilli aut cruſtarum loco dolores in articulis, & in tibiis, & maximè ab initio noctis vſque ſub auroram, & fœtor anhelitus, & dolor capitis, & color faciei corrumpitur, & vlcera fiunt in corpore, & nodi, & tubera, & gipſeæ duricies magnæ, & doloroſæ.Et vrina amittit ſplendorem ſuum, & eſt decolor, cum contentis diuulſis, aut crudis, & cum febricula. Tandem perueniunt in vlcera ſordida, magna, & Inſanabilia, & os capitis corrumpitur, & fiunt morbi varij interni ex quibus moriuntur. Vnde manifeſtum eſt, quod eſt ex genere elephantiaſis, ſed minus violenta, quanquam incrementum eius aliquando ſit celerius.

14. *De extenuatione, & obeſitate.*

Quamuis huic perſæpe hæreditaria ſint, obeſitas tamen fit à multitudine humidi, ſed carnea cum plurimo calore : pinguis autem cum remiſſio in iecore, & in toto. Et ſunt expoſiti ſuffocationi,fracturæ venarum, apoplexiæ, & reſolutioni, & palpitationi cordis, & febribus malis. Extenuati autem à calore, à frigiditate, ſiccitate,imbecillitate, obſtructione iecoris, aut cordis,aut ventriculi, aut ratione totius, aut ſiccitate. Et ſunt parata ad tabem.

PARS TERTIA,

De Morbis propriis.

CVM tàm in generalibus, quàm in communibus morbis de quibus mox dicemus duo quærantur : ſiquidem morbi natura, ac ſpecies ſeu differentiæ, in hac tertia parte quæ de propriis morbis eſt ſeu vniuſcuiuſque partis tertium in inquiſitione addere oportet, ſcilicet membri patientis cognitionem cum vero,& hæc cognitio aliis non inutilis erit, & ipſa ex aliarum augebitur. Harum ergo cauſa hæc conſideranda ſunt, ſubſtantia ipſius membri velut ſi bronchion expuatur exaſpera eſt arteria, ſi in vrina prodeat aliquid lamatum ſpecie ex veſica ; ſi caruncularum ex renibus : eius ſuccedunt adnata quemadmodum fungi in cranei fractura vbi membranæ afficiuntur:tertio loco operationes vt in Iſchuria veſicæ labor. Quarto tumor. Quinto locus ſeu regio. Sexto dolor. Septimo excrementa naturalia. Octauo à præternaturalibus velut ſuppreſſionem vrinæ lapis,& quæ ſunt ex eius genere humor, ſanguis concretus quem trumbum vocant callus,ſeu verruca,aut ſcirrhus vel phlegmon cicatrix obducta, contrictio ex frigore ipſius colli: aut contra imbecillitas corporis eius vt omnino conſtringi non poſſit, aut vlcus doloroſum quod vetet conſtringi, & illuc protrudero vrinam poſſunt, & addi alia velut ſanies, & vermes. Aduertendo quòd naturalia excrementa ſignificant ſuper affectum, & membrum, præternaturalia ſuper affectus cauſam, vel quia de his eſt quæſtio. Nono à ſymptomatibus tum præſentibus, tum præteritis. Decimo à loco ſub quod etiã conſenſus continatur. Tum demum eſt ratio victus præcedens ſatis coniecturalis, ſi cætera non ſoffecerint. Et ſcias quod pulſus ratio in tumoribus, interioribus plurimum poteſt, ſunt enim maiores, & pleniores, & ad declarandum partem affectam, velut in membranis duriores, in cerebro & pulmone molles à pituita etiam molliore : in ſcirrho duri, & in doloribus inæquales, latet autem dolor perſæpe ob læſam mentem.

Incipere verò decet ab ipſa operationis læſione, vt ibidem refert : quoniam propter ipſam nota inquiſitio eſt, quamobrem, & ab eius peculiari inſtrumento, veluti ſi obſcura quædam ante oculos obuerſentur, oculos ipſos aliquo modo pati neceſſe eſt, neque enim viſio perturbari poteſt, oculo prorſus non patiente. Patitur autem membrum, vt aliàs diximus non ſolùm læſa operatione, ſed vel in tumoribus,vel doloribus (quæ tria poſſunt ſingula ab aliis duobus ſecerni vtpotè lædi operatio ſine tumore, & dolore : tumore effici membrum aſque dolore, & læſa operatione : dolere iterum nec lædi operationem, nec adeſſe tumorem)vel per ſe cum cauſa eſt, & oritur in ipſo membro, vel ſecundarius dicitur morbus cum

cauſa

cauſa eſt in membro, ortus autem materiæ quæ tranſmittitur aliunde, aut ex conſenſu, & dicitur proprius, cum cauſa oritur, & eſt extra membrum, velut cæcitas quæ contingit ex obſtructione nerui optici, & vomitus bilis, qui fit vulnerato cerebro. Et quibus concuſſo cerebro vox adimitur, vt declarauimus in examine Commentariorum Raſis Noni ad Almanſorem Leonarthi, Iacbini. In his ergo ſex membrorum genera conſiderare oportet ſimile in quo propriè eſt functio, & præſtat vſum velut cryſtalloides ad viſum, & quòd præſtat vtilitatem, velut tunicæ oculi præſertim cornea, & conſenſus ſubſtantiæ neruorum, quoniam ea neruis operationes ſenſiles originem ducunt, & meatus per quos, & ſpiritus deferuntur, alij per quos materia, vt aër pro voce, aut ſi præter naturam excrementa. Et ex ſpiritibus quidem naturales functiones perficiuntur, animales conſeruantur: vt per excrementa accidunt morbi, manifeſtum eſt igitur quòd horum omnium ſitum diligenter noſcere oportet, cum perſæpe ex mutatione ipſius operatio adiunetur, aut impediatur. Conſiderandum etiam de ſeptimo morbi genere, quod ex alio procedit velut ſtrumma ex glandula, ſcirrhus ex phlegmone, dyſenteria ea febre, morbus lateralis ea angina. Similiter, & dignoſcere oportet circa propria excrementa, aut materias tumorum quæ pro excrementis habentur cum diuerſus ſit finis earum, attamen ſimilitudinem habent, vel enim cruda ſunt omnino quod functionem abeſſe ſignificat, vel ſemicruda quod debilem, aut vitioſa quod peruerſam, aut concocta quòd integram & puram eſſe oſtendit. Similiter, & ea his quæ adhærent excrementis velut nidoroſæ eruptuationes, & fœtidi crepitus ventris, & quæ profundè infarcta ſunt potius nixum efficiunt: quæ in concauitatibus motum, velut in ventriculo nauſeam pro vomitu, in inteſtinis tineſmonem pro fluxu: titillationem pro ſternutatione, Cercbnon pro tuſſi. Nec non circa compoſitionem tria præcipua animaduertere decet, cauitatem, meatus, & ſubſtantiam, vel vt quòd neruea maximis afficiuntur doloribus tametſi neruos paucos, & exiguos recipiant: Vt ventriculus inteſtina veſica membranæ, contra parenchymata. Meatus, vt ſciamus vnde materiæ influant, aut ad quæ deriuari poſſint. Cauitates, quoniam duplici officio ſunguntur, vt infrà dicemus, & Viæ, & functionis. Cõmunia etiam ſcire decet: velut quid calor quid frigus, quid ſiccum, quid humidum, quid vulcus, vlnus, flatus, aqua, ſanguis, bilis flaua, bilis atra, pituita, bilis nigra non exuſta, & exuſta, humor crudus, ſanies, lapis, vermis, pilus efficiunt generaliter non ſolum, verùm in ſingulis membris, quæque ea illis careant ſenſu: quæque exiguo prædita ſint, aut mediocri, aut acri. Cumque per eandem viam idem educi poteſt, velut per os vt à cerebro, & ab aſpera arteria, & à pulmone, & pectore, & ventriculo poteſt excerni: Sputo, exereatione, tuſſi, vomitu, hæ enim operationes ſingulæ ſingulis propriæ ſunt. Et ſimiliter per mulieris pudenda èx veſica, vel renibus, non altius. Ex vtero autem toto, vteriue collo. Vna verò ratio ſit diſtinguendi morbos ſecundarios, atque per conſenſum etiam longè magis, ab eo cuius fons, & cauſa eſt in ipſo membro: cum minimè iuuatur à debitis auxiliis quæ primogenio, ſeu morbo per eſſentiam præcipuè conferre ſolent. Aliud eſt ſi non continus ſit effectus, ſecundarius eſt, aut ex conſenſu, continuum dico quod aut affligit ſemper, aut veſtigia retinet. Et ſi vna particula vexata altera irritatur, conſenſum vtrarumque indicat. Et morb. qui ex alio relinquitur, eſt per eſſentiam, vt inſaniæ poſt delyrium in febre. Sed & ſcire oportet dolorum naturam, ac quibus maximè membris conueniant, quomodo quoque ſenſus, tactus, & vis motrix principio ipſo diſtinguantur, quæque vires facilius languidæ euadant, aut quibus ætatibus, & temperaturis, quæque ſerius hoc autem dicere nunc, non grauabor.

Ergo cum quatuor ſint expultrix omnium validiſſima eſt, & ſerius conſumitur, & maximè in calidis, & humidis temperaturis, ætatibus, temporibus, & vbi cauitates ſunt magnæ, & membrum operationi conſuetum: quoniam modico calore indiget, & per fibras fit, & per muſculos, & ab humido, & ſicco iuuatur pariter, & perſæpe à rei pondere, ſed & à volũtate; validitate, validiſſima eſt in ventriculo, inde in inteſtinis, poſt in vtero, & veſica, in pectore, & pulmone iuuatur à flatu, ſed & in corde ob robur eius, & magnitudinem coloris, & ſanguinis multitudinem, propterea, & mortui quidam antequam frigeſcant euomunt, & excernunt per aluum. Debiliſſima eſt concoctrix quæ nec voluntate, nec vi imaginandi, nec fibris nec muſculis, nec paſſiuis qualitatibus iuuatur, à frigidò læditur grauiter: ab omni calore præter naturam peruertitur, auxilia, ſunt à corde & iecore, & ſi ſubſtantia carnea ſit & ſanguinea, & craſſa: ſi ergo hæ extremæ ſunt, neceſſe eſt duas reliquas in medio conſiſtere. Et attractrix quidem citius debilitatur retentrice, quia in motu conſiſtit, & calore indiget, retentria autem à frigore parum læditur, magis ab humido.

Cum igitur læſa actio ſit quæ medicum ad inquiſitionem deducit, eaque primo occurrat, membra verò quibus perficitur actio illa plura ſint, & in eodem membro plura impedimenta, & cuiuſlibet impedimenti rurſus plures cauſæ. manifeſtum eſt, quòd præſentis inſtituti eſt hæc tria quærere, Galeni autem in libris de locis Affectis primum tantum, dubium haud eſt hunc librum, & exquiſitiorem, & pleniorem doctrinam tradere quam libri de locis affectis. Propoſita ergo actione læſa quod ad primum attinet, quærere oportet proprium ſubiectum quod et diai ſimilare reuocatur: Græcè melius omiomerum inde & quæ auxiliantur illi ex his vndecim quæ paulo antè dicta ſunt regione, nec non tumores dolores qualitatum exceſſus prodeuntia quæque ea triplici genere, victus rationem quæ præſuit, quæque iuuerint aut nocuerint, & reliqua. Porrò intuenti, in hoc vna tamen eſt

cum

cum illo, vt ſeu genus morbi, ſeu ſedes, quæratur id ſolum ratione fiat, non de his agatur quæ ſunt ſenſui ſubiecta. Nihil ob id vtilius anatomia.

1. *De differentia læſionis ſenſus, & motus.*

Diſtinguuntur primum non ſolùm inter ſe, ſed etiam in partibus dextra, & ſiniſtra, intus, & extra, tum verò extrema & media, quadruplex igitur differentia eſt & dextri quidem, ac ſiniſtri diſcrimen eſt à medulla ſpinali, & cerebro velut videmus in oculis, & auribus manibus, pedibuſque ob ſalutem animalis. Extremorum autem affectus ſine medio, & in motu, & in ſenſu eſſe poteſt, quoniam & vires imbecilles, & obſtructio in fine nerui id efficere poſſunt: in medio autem ſecundum eandem partem deficere alterum eorum impoſſibile eſt, cum verò adoleſcens de quo Galenus ait, ex caſu offendiſſet vocem, & crura, non autem manus, non obſcura fuit cauſa, nam nerui qui ad manus veniunt ex altioribus proueniunt vertebris, quam qui mouent intercoſtales muſculos aut crura læſa, ergo erat pars ſpinæ inferior ſuperiore ſalua. Qui verò in tribus digitis læſus erat, non in ſpina dorſi, cum tamen cecidiſſet è vehiculo, palàm eſt neruum ab origine fuiſſe quaſi à ſpina conuulſum, atque ita læſum, nec ſpinam læſam fuiſſe neceſſe eſt, non ſentiebat hanc noxam in aliis partibus, tum quia motum præcipuum non habebant hi nerui, tum quia à carne contecti erant, & minimè frigori expoſiti. Cur etiam intus, non extra, aut contra, ex ramis ipſis neruorum, ac muſculorum contingit. At verò cur motus abſque ſenſu lædatur, aut ſenſus abſque motu, aut ambo ſimul ratio eſt prima; quoniam motus in actione, ſenſus in paſſione conſiſtit: ideò facilius eſt lædi motum quàm ſenſum, ligamenta etiam ſi lædantur, manet ſenſus motu debilitato. Eſt etiam ſenſus actio nerui, motus muſculi: & ideò inſtrumenti, fieri poteſt ergo, vt inſtrumentum lædatur, & ſenſus maneat: nerui quoque duri ad motum ſunt magis accommodati: molles ad ſenſum, pati poſſunt molles, & ſenſus lædi, manente motu, tum maximè quòd qui ſenſus faciunt in cutim diſperguntur, qui motum intus ſunt, & ligamenta etiamſi inoffenſa ſint: ſenſum & motum ex ſe habet citra neruorum conſortium, quamuis eluctante Galeno.

2. *De Doloribus.*

Dolorum præcipuè ſpecies quinque ſunt, tendens, grauans, mordens, pungens, & pulſatorius, & magnus quidem fit ratione partis exactio ſenſu præditæ, & in mollibus corporibus, & inſuetis, & vbi cauſa magna ſit. Paruus verò duplex eſt: ſyncerus qui à contrariis cauſis fit: & ſtupidus qui fit cum particula ipſa ſimul læſa eſt, vel aliàs, vel tum influxu materiæ, vel ob magnitudinem doloris, aut diuturnitatem, aut vincula, aut frigus. Et calor quidem dolorem aufert, quoniam intemperiem prohibet frigidam, qua maximè nerui offenduntur, & vapores extradit. Et quoniam membrum ſimile, naturæ ſuæ eſt, fieri autem non poteſt vt ſimul ſimile ſit, atque difficile, frigidus verò vbi magnum ſit, ſenſum aufert, exterius vero auget tum interpellendo, tum quia intemperiem neruis inimicam adauget. Pulſatio ergo fit compreſſio loco ob tumorem in quo cauſa doloris eſt, & arteria propinqua, nihil enim pulſat in corpore noſtro præter arteriam, indicium eſt ergo inflammationis in loco neruoſo, & prope arteriam, grauans verò fit in membris quæ ex tunica tantum ſenſu prædita pendent, qualia ſunt renes, & iecur: nam quæ ſentiunt, plurimum obtundunt ſenſum grauitatis, tametſi pendeant, & inflammationibus velut membranæ cerebri maximè dura: tum veſica. In quibus verò dolor eſt obtuſus valde, & grauiuſculus, his nulla eſt membrana ſenſu prædita, velut in carnoſa parte ſepti tranſuerſi, meſareo, & cerebro. Tendens verò fit in membranis vbi arteriæ non ſunt: vnde etiam in pleriſque carnibus glandoſis, ſed non adeò: verum propriè in his quæ tendi poſſunt, velut ventriculus inteſtinā veſica omētum: ſed minus membrana ſubcingens coſtas, peritoneum. Et ſi circa calorem ſit, à flatu, aut excrementis, aut materia minimè acri Materia verò pituitoſa, & ſatis temperata, tum ſanguinea, apta eſt tenſioni, & grauitati, & dolori etiam pulſanti, ſi prope arteriam ſit. Pungens verò fit vel à tedura. Vel à vehemēti frigore: Vel à materia acri eum valde tenuis fuerit, ac vaporoſa, vt ita dicam, vnde contingit coli dolorem, & à flatu qui & ipſe pungit, ſed ſi exquiſitius loquamur, tendit, & qui fit à pituita vitrea vix diſtingui à renum dolore propter lapillum. Erodens autem fit à calida materia & ſicca acri, ſed & frigida & ſicca (nam & à pipere, & aceto, & ab allio, & à ſucco limonum os eroditur) cum craſſam ſubſtantiam habuerint, aut aſſiduè influant, nam in allio ſuccus calidus & humidus eſt, verùm & ſicci non parum admiſtum habet, & valde calidum eſt.

3. *De Dolore torſioni ſimili, & trahente, & lacerante, & iaculante.*

Hæ differentiæ dolorum minus ſunt generales, vt quæ quandam ſpeciem materiæ proprietatemque ſubſtantiæ membri, tum motū exigant: velut iaculans pungens eſt, qui intermittit, palam autē eſt fieri ex vapore acri membro ſenſili lacerans eſt, qui rodit cum tenſione adiungitur. Aut cū alter eorū membri ſubſtantiam prorſus corrūpit. Torſio verò fit in membro cauitatē habēte. Maximeque à flatu tranſeunte per circuitum. Vel cum mēbrum torquetur verè. Trahens autem in hoc differt à graui, quòd vehementior eſt, & ab vtroq; extremo ſentitur. A tendente autem, quoniam partē vnam habet à qua diſtrahit. Tendens enim ex quo tendit, in vtranque partem fit, ergo trahens cum tenditur pars quæ parti adiacet firmæ. Ex altera tamē parte etiam tendit: in quo differt à dolore graui. Ex hoc habebis notu ſitu multorum membrorum certas notas, atque cognitionem.

4. *De Dolore qui per ſe ſentitur, tactu non percipitur, quique contrario modo, & qui vtroque.*

Dicemus proprium quod ex ſenſu notum eſt dolorem ex phlegmone per ſe ſentiri, & magis

Digitized by Google

magis ſi tactu comprimatur, velut in podagra. De dolore autem in parte profunda velut iſchiæ renum membranarum cerebri, quid mirum eſt ſi non ſentiantur tactu, cum non locus dolens ſed ſanus comprimatur. Duorum ergo dolorum qui ſunt prope cutim, quorum vnus per ſe ſentitur, compreſſione non ſentitur, alter ſentitur ex compreſſione abſque tactu non ſentitur: cauſa eſt, quoniam tumores frigidi non valde, neque magni, per ſe non dolent: quia non eſt tam magna intemperies, & ſoliditatis diuiſio non eſt magna, compreſſione dolent. Valde autem frigidi loci neruoſi, dolent ob intemperiem: compreſſi non dolent, non enim ſunt diuiſi.

5. *De Doloribus flagrantibus, ſeu vrigine pruritu dolore naturali, & eo qui ex palpitatione fit. De torpido, de vrente, de coquente, de conſtringente, de dulci ſeu ſuaui, de Dolore.*

Princeps poſuit quindecim dolorum genera ſecutus Archigenem, iam à Galeno meritò damnatum, ideò plura genera quæ ſolum habent nomen quàm eſſent dolorum recenſuit: nos autem xix. cum doceamus, nil plus docemus quam id quod non ſolum quilibet experimento comperire poterit, ſed qui illi acquieſcere volet fateri cogetur. Ergo dolor flagrans fit dum quis loro, aut virga percutitur, & dum excoriatur, aut cutis diuiditur, & eſt proprius illi, & maximè viget in virgæ præputio, & non noui membrum internum, quod afficiatur hoc doloris genere præter tunicam ventriculi interiorem, & gulam, & os, & quæ ſunt illi coniuncta. Et palàm eſt hoc latuiſſe non ſolùm antiquos, ſed etiam Galenum; quia non res ipſas animaduerterunt, ſed aliorum ſcripta ſolum ſunt ſequuti. Hic ergo membrum affectum, id eſt, tunicam aut cutim ad quam aër, aut res externa pertingere poteſt, edocet. Et affectum, & eſt ſolidi diuiſio, ſeu vulneris ſpecies, & non inueterati, licet forſan minuti. Et quanto minus fuerit, eo magis eſt remotum à natura alterius generis dolorum, & eſt vera vrigo. Pruritus autem eſt dolor medius, & ideò niſi ſit vehemens, facilè fertur; vehementi nil acerbius. Et in ſanis partibus (quia vt dixi medius eſt dolor) eſt via ad dolorem, in iam dolentibus ad ſanitatem, fit ea vellicatione non diuidente ſolidam ſubſtantiam ſenſilem. Et ipſe eſt medius doloris flagrantis non ſimpliciter omnis doloris. Ideò, & ipſe ſignificat partem affectam cutim, & quod eſt ei ſimile, & affectum diuiſionis ſolidi initium. Et cauſā vaporem qui fit materia reſoluta, aut ad quē materia tranſmittetur non multo pòſt. Dolor autem naturalis eſt in ſingulis partibus corporis, tametſi careant neruis: quoniam viuunt per animam, quæ ſenſum præbet, & cum omnes habeant motum per ſe vel per adiuncta, ideò etiam habent ſenſum, aliter fruſtra ei datus eſſet motus. Et vt paucis agam, & experimentis, ac re non rationibus, dico quòd hic dolor eſt euidens, & maximus in corde & eius penetralibus, adeò vt nullum ſit malus. Et contingit in periculoſiſſimis affectibus, & ſi maneat, perducit ad interitum, & non poteſt aſſimilari cuipiam alij, quia eſt alterius generis, & eſt contrarius alacritati illi quam ſentimus etiam ſine neruis dum bene valemus. Et qui negat ipſam, vt forſan Galeno ſuffragari videatur, eſt velut qui non vult videre rem quam præ oculis habet, & vult oculos claudere vt phaſianus in metu accipitris. Et ſignificat partem affectam ſcilicet cor, & affectus magnitudinem, & ſæpe melancholicum vaporem ipſam petentem, aliter mortem paulò pòſt imminentem. Et ſi differator materiam frigidam ei proximam aut ſcirrhum incipiētem, & ideo curatur cum boragine, & croco plerunque, ſi curationem recipiat: quia cordi ſunt propria moderatè calida, & dilatant. Qui verò fit ex palpitatione, eſt etiam cordi proprius, & moleſtiſſimus tanto deterior alio genere quod per neruos fit, quanto priore minor, vt ſit quaſi medius. Et ſignificat membrum affectum, & affectus cauſam flatum, aut vaporem, aut qualitatem quæ in eo incipit generari, calidam, aut frigidam, aut venenoſam, & diſtinctio earum eſt ex his quæ præceſſerunt ex anneais & auxiliis. Torpidus dolor eſt velut in cruribus quæ in malo ſitu iacuerunt, aut in membris quæ vincta inde reſoluta fuère. Et eſt neceſſariò ſemper ob idcum grauitate. Et ſi ſponte accidat, fit vel à vapore craſſo, vel materia tenui in neruo, vel materia craſſa melancholica circa neruum. & indicat diſcrimen tempus reſolutionis Et eſt reſolutionis nuncius ſi ſit magnus, & diuturnus, & in membro magno, & abſque cauſa manifeſta. Et qui fit cum punctionibus vagantibus (per ſæpe enim hoc accidit) eſt leuior, & tunc eſt miſtus ex quatuor, dolore leui, punctione, grauitate, & ſtupore ipſo. Et quandoque eſt cum calore, & eſt mitior, & talis fit ea vinculis, & nonnunquam cum frigore, & eſt deterior. Vrens qui fit ceu ab igne, & eſt acris valde, & cum vrigine mollia & calore, & penetrat celeriter. Et ſignificat cauſam quæ facit ipſam calidam valde, & exuſtam. Ideò ſi fiat intus, non poteſt eſſe verè vrens, ſed æſtum magnum ſentit & ſitim, & extrema frigent. Et ab inflammatione, aut eryſipelate in loco. Et diſtinguitur doloris magnitudine ad tactum, & rumore è regione membri patientis. Coquens fit, cùm eſchara ſuperinducta eſt vrenti aut flagranti parti. Et eſt mitior, & ſentitur in eo dolor, calor & pruritus: ideò componitur ex illis. Conſtringens ſeipſum ducet, & fit à frigore in multa materia locū amplum amplectente. Si autem frigus ſit maximum, pungentem efficit, vt ſuprà diximus. Cum enim conſtringens deſæuit, tranſmutatur in pungentem. Et pungens proximior eſt vrigini cæteris ſpeciebus dolorum. Dulcis autem atque ſuauis eſt miſtus plerunque ex dolore & voluptate, vt in deuirginata: in pene eius qui cutim ſeparauit à præputio, in coitu violento, in eo qui ſcalpit ſcabiem, aut pruritum, in eo qui moritur, aut qui in lipothymiam incidit. Qui verò eſt ſimplex, fit velut in titillatione, quoniam leuiſſima vellicatio ſimul & voluptatem & dolorem affert, fit & cum membrum dolori exiguo conſuetum,

tum, & dolet, & ſuauem ſentit dolotem ob conſuetudinem, vt in animo ex domeſticis, ac filiis parum morigeris. Repentinus ergo ſignificat exſolutionem, & ſi eum virium robore ſuppurationem materiæ facientis morbum, aut eruptionem ſi ſit cum rigore. Et ſi diuturnus ſit, & cum mollitie partis eſt proprius ſuppurationi factæ, ideò non negligeodus. Dolor autem ſimpliciter quandoque ſentitur abſque vlla differentia: quemadodum in ſcapula Conciliatot: & ſi ſit magnus (nam in paruis plerunque latent diſſeteotiæ) eſt ex materia multa frigida & humida locum diuidenre, & ob dolotem trahente calorem ad locum, vt frigiditas non percipiatur.

6. De caro, ſeu ſomno profundo.

Hic fit vel à frigiditate, & humido abundanti: vel ab altero eorum, & reliqua qualitate leui. Et frigiditas eſt potentior humido ad ſomnos: ſed ſiccitas eſt potentiar frigiditate ad vigilias. Et fit vel ob ſubſtantiam, vel materiam, vel ob vapores, aut ex his. Et materia collecta, aut ſparſa, putreſcente, & tum adeſt febris, & oon putreſcente. Er grauitas, & obtuſio ſenſuum, cum materia adeſt, ſunt maiora. Oportet ergo conſiderare quæ à naribos eiiciuntur, & qualia ſint in his & cæteris capitis affectionibus. Inſpice etiam oculos, & ſit hoc vitium in anteriore cerebri parte, & oculi clanduntur in eo, & ſpitatio non læditur, & fit etiam ex contuſione oſſis vbi membrana cetebri læditur: vel ſi in perforatione ventriculus medius offendatur. Et fit etiam in magnis dolotibus ex virium collapſu.

7. De Vigilia.

Hæc fit vel à calore, vel à ſiccitate exuberante, vel ab vtriuſque vel à curis aut vaporibus vellicantibus, vel defectu corporis humidi, vel in ioedia, vel mutatione cubiculi inter cauſas extemas: quibus ſublatis conſidera ſi adſit febris. Et ſi adſit pondus, hoc eſt deterrimom, oſtendit enim humorem crudum, aut etiam melancholicum. Et ſi febris adſit erit à toto, ſi obuerſantut imagines, & nauſeabundus ſit, erit à ventriculo. Inſpice etiam oculos ſi rubent, eſt à calote: ſi ſicci ſunt à ſiccitate, ſi vtrunque ab vtroque.

8. De Vigilanti Comate.

Hoc eſt quaſi medium, & vtriuſque particeps. Et fit à bile ſimul & pituita, dicebat Galen. 3. de locis. bilis enim cogit vigilare, pitoita coma excitat: Et ita fit coma vigilatiuum, nam qualitates abſque materia conttatias difficile eſt inuenire, à frigiditate enim, & ſiccitate velut in decrepitis idem ferè contingit, ſed febris non adeſt, & omnia arida ſunt, fieri etiam poteſt ex intemperie calida, aut ſicca in cetebro abſque matetia cum pituita multa. Et hoc frequenter accidit: contrarium autem rarius. Diſtinguere igitur oportet per rationes dictas, cum ſint affectus communes, ideò cuncta repetere longom eſſet. Pro reliquis autem affectibus primum enumerare eos oportet: ſunt enim ſex, mœror, hebetodo, perturbatio, furro in ratione, & cum imaginatur falſa, & obliuio, compoountur autem plutibus modis: ſed de his ſuffieit dicere.

9. De Inſania.

In huius & cæterorum affectuum diſquiſitione non ſolùm excrementa cerebri conſiderare debemus, teſte Galeoo, verum etiam vigiliam & ſomnum: illa quidem propter ſe, hunc propter ſe & propter inſomnia, cum hæc ſint argumenta frigidi & humidi, aut calidi, & ſicci. Sed & meminiſſe decet eorum in Commentariis de Aere, Aqua ac locis de eioſmodi ſcripſimus. Igitur quòd à quauis immoderata intemperie membrum, & ſpiritus deſtrueote, omnia talia contingere poſſint, haud dibium eſt. Sicut quod à calido peruerſio, & à ſicco, à frigido autem & humido impoteotia haud dubium eſſe poteſt, tum verò à compoſitionis prauitate nimia raritas, nimia dùrities, diuulſio partium: & omnia hæc præ oculis habere decet. Tum verò diſtinguenda ſunt nomina ob multitudinem illorum, & interpretationum apud antiquos. Nunc voco inſaniam perturbationem rationis ſioe furore. Hæc igitur fit à motu præpropero ſpirituum, ideóque vel ex nimio calote, vel ſiccitate, aut vapore perturbante. Et eius ſunt tres ſpecies, vt de comitiali dicemus inferius. Et viciſſim permutantur comitialis, & inſania, & ex ea eſt Dæmonium, & hoc duobus modis accipitur, propriè, cum veram ſortitur cognitionem quæ illi non conuenit, & non propriè, cum agitur in furorem, & præcipuè cum viribus corporeis ſupra naturam fertur.

10. De Hebetudine.

Fit à frigore aut humido aut defecto ſpirituum, aut cerebri compoſitione mala, vt cum terreum euadit, velut in decrepitis.

11. De Furore.

Hic fit vel à calore nimio, vel à ſiccitate, vel vtriſque, aut vaporibos vrentibus & concitatis.

12. De Mœrore.

Hic cum fit ſaluis cæteris, aut materiam melancholicam ſignificat, aot ſpiritum eiuſmodi factum, & ſi ſic, periculum eſt cæcitatis, aut ioſaniæ, & ſi ob materiam, ſcirrhi, aut catalepſiæ, aut inſaniæ.

13 De falſa cogitatione.

Hanc imaginationem malè Barbari vocant, & fit ab eiſdem caoſis quibus perturbatio ratioois.

14. De Obliuione.

Hæc fit ſemper ab humido, quoniam formas non ſuſcipit benè, multo minus retinet: à frigore autem, quoniam coctionem impedieodo primùm humidum copioſum generat, poſtea etiam membri compoſitionem diſſoluit: ideò maxima in decrepitis. Diſtinguuntur autem hæ facultates, quia memoria fit omnino ſine motu, eſt enim habitus quidam, & continuatione partiũ retinetur, vt voa alteri ſuccedat. Ratio & cogitatio cum motu fiunt, ſed ratio eſt formarum compoſitarum vis imaginandi ſimplicium. Et tales formæ ſunt cum magnitudine, & ideò etiam figuram habent, memoriæ autem formæ indiuiduæ ſunt.

15. *De conuulſione.*

Quæ in membris anterioribus eſt & ſuperioribus, & pauci motus a neruis cerebri ortum habet, hi autem ſeptem paribus comprehenduntur. Si verò in poſterioribus aut inferioribus partibus à collo, aut magni motus à neruis orientibus à ſpinali medulla. Fit autem ab humore, & à ſiccitate, & cauſæ quæ præceſſerunt docent cuius generis ſit, & habitus corporis, & omnis conuulſio eſt cum motu & abſque cognitione, & ortum habet à cerebro, niſi ſit ex conſenſu inferiorum.

16. *De Tentione.*

Hæc ſimiliter fit in neruis, & totidem ex cauſis quot conuulſio, & ortum habet à neruis & eſt quieta, & mens conſtat, ideò ſi in tentione motus accidat, conuulſio imminet: & ſi mens turbatur, æger eſt prope mortem, & tentio vniuerſalis toti corpori eſt neceſſario, & principaliter in parte poſteriore, nec communicatur toti corpori, niſi ob magnitudinem affectus, quia origo neruorum eſt à parte poſteriori. Incipit ergo prius ſemper opiſthotonos, inde tranſit ad tentionem, & eſt deterior, vt dixi: Emproſthotonos autem non inuenitur in toto corpore, ſed ſolùm in partibus faciei, quia nerui cerebri non pertingunt eouſque. Et quæ eſt cum motu, eſt media conuulſio.

17. *De Comitiali morbo.*

Duplex eſt opinio, vel quòd à craſſo humore, vt Galenus, vel quòd à ſpiritu fiat, vt Auerrois conueniūt quòd in ventriculis cerebri non prorſus impeditis: nā fieret attonitus. At via ſimplicior omiſſa propter veritatem, & facilitatem Galeni opinione, vt ſic diſtinguamus: vertigo fit à vapore occupante partem ventriculi, comitialis ab occupante totum: apoplexia, ſeu attonitus à materia occupante ambos ventriculos. Si verò vnum tantum reſolutio: quia per alium ſtat vita, ſi autem non plenè paraplexia, quanquam Galenus velit apoplexiam fieri ex materia in ſubſtantia cerebri non in ventriculis contenta. Hæc diſpoſitio expedita eſt, & experimentis ac rationi ſatisfacit. Et de flatu quidem vidimus expreſsè in Franciſco Corio cum manifeſtè aſcenderet per crus tanta multitudine, vt videretur fons quidam, aut canalis magnus ad hunc effectum à natura fabrefactus, conueniunt authores in materia quòd ex melancholia aut pituita craſſa ſpiritus ille gignitur, ſed & de ſolo, aut enim ex ventriculo, aut ex aliquo membro alio, aut ex ipſo cerebro defertur ſpiritus tanquam materiæ ſedibus. Quocirca demiror quomodo Galenus admittat comitialem morbum fieri ex materia quæ alibi genita ſit, & ſecundarium eſſe, deinde omnem comitialem eſſe credat ex materia. Sex ei morbi ſimiles, ſunt, tentio & reſolutio, attonitus, & deprehenſio, ſed in his conſtat ratio, & motus non adeſt, & in attonito ſpiratio magis læditur, & difficilè ſoluitur. Vertigo, ſed in illa ratio & ſenſus manent, & motus voluntarius, conuulſio hæc valde ſimilis eſt ei, ſed non ſoluitur per ſpumam in ore, & ſæpius copulatur febri, & maiores motus habet, & in comitiali partes vtræque anterior & poſterior contrahuntur, & poſt acceſſionem non adeò perfectè liberatur conuulſus, vt qui patitur comitialem: & comitialis fit ſubito, & conuulſio ſenſim, & comitialis mutatur per totum corpus, & conuulſio hæret quibuſdam membris magis, vtpote brachio vel facie: & differt ab hyſterica paſſione, quia in ea non aboletur ratio tota, & neque ſpuma adeò aduenit, & cauſæ eius notæ ſunt, vt in viduis. Et differt à lethargo quòd cum comitiali non eſt febris, neque pulſus eſt plenus vndoſus, & ſoluitur per ſpumam lipothymia (nam ſyncopis pulſus defectum habet, & manet immobilis) motum intercipit in cæteris valde ſimilis breues etenim & ipſa acceſſiones habet. Signa ſpecierum ex ſenſu habentur: item ex parua capitis læſione. Et quæ eſt ex ventriculo difficilius cognoſcitur, & ex ſignis communibus dictis, & à lædentibus atque iuuantibus, in his enim in quibus mouetur è ieiunio, aut ira ex ventriculo originem ducit, contingit etiam ex frigida vel ſicca intemperie conſtrictis ventriculis, ſed hoc ex venenis, aut morituris. Eſt & morbus ſacer cùm febris adeſt, & anhelatio, & morbus magnus cùm tremor & ſudor. Ob hæc cum ſit triplex primum, Sacer morbus ſeu mater puerorum qui occidit, & comitialis, qui non occidit, & conuulſio quæ eſt ſine febre, & media eſt, rarius tamen aduenit, vt hæc diuiſio eſt, propria ei: alia communis cum inſania triplex etiam à cerebro, à ventriculo, à toto: alia communis omnibus fermè morbis ſumpta, ab humoribus autem quatuor fient in vniuerſum ſpecies x x x v i. quas ſi à primis differentiis ſumas facilè diſtingues. Deorum enim cognitioni aſſimilatur aliter fermè nunquam aſſequeris.

18. *De Vertigine.*

Signa ſi ex primaria cerebri affectione contingant iuxta Archigenem capitis grauitates, & dolores, & aurium ſoni, tum vel in olfactu, vel in oculis, vel in lingua læſio accidit: ſi ex ventriculo morſus nauſea, aut flatus erumpunt: ſi ex reliquis partibus pulſus agitatio, & titillationes. Sunt eius tres ſpecies cum quis abſque cauſa titubat, vixque ſubſiſtit ne cadat: quæ leuior eſt, cumque omnia circumuerti videntur, aut obtenebrantur, & cum vtrunque. Circumuolutio fit ob vaporem delatum ad oculos, vel ex cerebro, vel ventriculo concitato, & inſueto motu tenebræ cum niger fuerit. Eſt igitur morbus oculorum, Si aura abſque motu delatus vapor ſit, imagines parit, eſt verò cum circumuolui videntur, ſed oculus non hæc cernit, atque hæc eſt vera vertigo, & morbus cerebri non prima. Ergo cum quis abſque viſione vlla caſui proximus eſt, initium eſt vertiginis: non enim vapor ad oculos, ſed ad cerebrum delatus eſt: deeſt autē motus ille violētus, hæc autē non prodita (vt morbi valde diuerſi natura ac poteſtate) inuicē cōfondūtur.

Primus

Primus enim initium eſt ſuffuſionis, ſeu à cerebro, ſeu etiam à ventriculo (ſed & hoc ignorarunt antiqui) ſecundus autem comitialis morbi vel à cerebro, vel à cerebro, vel à ventriculo.

19. De capitis doloribus.

Cum in toto eſt cephalea, cum in medietate hemicrania, cum in parte ouum. Cum in particula parua clauus. Inde conſiderare oportet ſi ad tactum ſentiatur, extra eſt, ſi non, intus: ſi ab intemperie, ſenſim fit, ſi à vapore, repente. Qualitas etiam doloris ſi in tenui membrana, acutior, ſi in craſſa, hebetior. Conſiderare oporter & grauitatem quæ materiam ibi adeſſe ſignificat. Tum verò calorem frigus cauſas antecedentes, & à quibus iuuantur aut læduntur, colorem faciei, oculorum, ſternutationes, & ſomnos ac vigilias.

20. De Attonito morbo.

Cum iacet homo tanquam mortuus ſine ſenſu & motu, & repente id contingit, & reſpiratio læditur, tunc eſt morbus attonitus. Et ſi reſpiratio maneat, & aliquis motus, adeſt ſtertor. Et alius per ſe contingit, alius ſuccedit morbo comitiali, & ſi non deſinit, interficiet: ſi deſinit, facilius & citius priore diſſoluitur. Et futuri obliuio ſtoliditati ſimilis, & capitis dolor vehemens.

21. De Reſolutione.

Hæc eſt dimidiæ partis priuatio ſenſus & motus, abſque dolore, & ſtante ratione. Hæc etiam triplex eſt: alia incipit. Sunt igitur modi lxxiiij.

22. De Paraplexia.

Hæc eſt diminutio ſenſus & motus magna in aliqua parte, abſque dolore.

23 De Stupore & Tremore.

Hic eſt diminutio ſenſus, & plerumque etiam motus alicuius partis cum dolore obtuſo. Tremor autem fit ab imbecillitate virium. Hæc autem vel defectu ſpirituum, vel materia, vel anima hæſitante.

24. De Torſione oris.

Hæc eſt ſpecies emproſthotoni, & eſt cum dolore. Et pars laborans fit breuior, & ſi fit ſpecies reſolutionis, eſt ſine dolore, & pars affecta eſt longior. Ad hanc verò partem latam pauci nerui, inquit Galenus, ex quinta cerebri coniugatione veniunt, reliqui omnes à vertebris ceruicis.

25. De Lycaone, ſeu Lycanthropia.

Hæc eſt melancholiæ quædam peculiaris ſpecies, noctu enim domo egreſſi lupos in omnibus imitantur. Et donec dies illuceſcat circa defunctorum monumenta plerunque vagantur. Hæ comites ipſorum notæ ſunt: facies pallida: oculi ad videndum imbecilles & ſicci: lingua ariditſſima, nulla in ore ſaliua, ſitis immodica: · biæ, quod frequenter impingant, exulceratæ adeò vt ſanari nequeant.

26. De Amore.

Iuuat hoc ſcire, nam fruſtra huiuſmodi homines auxiliis communibus curauerit. Quinimo Eraſiſtratus, vt author eſt Galenus, ſanauit Antiochum Regis filium: lucratuſque eſt hac cura. c. Talenta, id eſt, aureorum coronatorum. lx. M. Oculi concaui non illachrymant, ſed tanquam voluptate pleni apparent. Continens palpebrarum motus, & cum reliquæ corporis partes non collabantur, ſoli hi amantibus concidunt, Pulſus ipſorum propriè nullus eſt, vt quidam opinati ſunt, verùm qualis eorum deprehenditur qui cura conficiuntur. Cum verò id quod amatur in mentem ipſis vel auditu, vel viſo, & præſertim repente venerit, tunc pulſum animo turbato contingit immutari, neque naturalem æqualitatem, neque ordinem retinere: Dico multis lachrymæ vberes excidunt, atque his potiſſimè qui iam potiti ſunt.

27. Morbi cerebri in compoſitione.

Horum quidam ſunt cum materia, & hi faciliotis ſanationis: namque materia ſublata deſinunt: qui materia carent, in his opus eſt mouere iam morbum. Signa quòd vbi materia deeſt, neceſſe eſt aliquam adeſſe cauſam externam, velut vulnus ictumve aut caſum, inſolationem, aut calorem immodicum, aut frigus. Qui verò ex materia accidunt, alij ex flatu, alij ab aqua, alij ab humoribus ſimplicibus aut complicatis, quorum mitior natura eſt ſanguis, ſed quoniam extra venas eſt, deterior redditur tunc pituita. Pituitæ autem morbus minus ſæuus quàm flauæ bilis, ſed longior; flauæ bilis contra: melancholiæ deterrimus, & periculoſior & inſanabilior. Aqua autem ſi membrana peculiari non contineatur, proxima eſt pituitæ, & minus noxia quam humor crudus, ſi peculiarem habeat veſicam qua contineatur, nonnunquam repentè interficit. Signa pondus & frigitas. Et quælibet materia bifariam afficit, vel ſparſa, & tunc æqualiter afficit: Minorem dolorem excitat: & febrem: & tardius putreſcit. Collecta omnia efficit contraria. Et quilibet horum morborum, aut fit in membrana dura, & videtur os capitis affici: & cutis exterior: & pondus eſt maius. Reliqua ſunt minora febris, dolor, vigilia, delyrium: aut fit in membrana tenui, & dolor eſt quaſi in medio quo ad altitudinem, & eſt deterius, & ſymptomata ſunt grauiora. Aut accidit in falce, & eſt in cerebri medio quoad latitudinem, Et dolor tendit ad imum, & omnia ſymptomata ſunt grauiora. Et quandoque ſentitur pulſatio, & cum tumor includit, aut tangit arteriam adeò vt ſentiatur pulſatio, tunc etiam pulſant arteriæ illi coniunctæ in omnibus, & ideò his etiam pulſant tempora, & periculoſior morbus. Periculoſiſſimus autem in ſubſtantia cerebri, & dolor penè nullus, niſi grauitas: Et oculi contrahuntur, & pedes refrigerantur, & facies fit liuida, & ſcias quod morboſum magnorum ſignum eſt non poſſe videre ſplendores, aut audire voces niſi remiſſas: idem in ſaporibus & odoribus, ſed minus, aut ſignificant cerebri imbecillitatem, aut vtrunque.

28. De flatu ſeu vaporibus.

Vapor eſt craſſior flatu, & raro flatus inuenitur in corpore humano. Et non eſt res quæ magis imponat medicis flatu: quoniam & dolores ſæuos, vt humor acris, excitat, & tumores vt abſceſſus. Et ſtrin-

git pectus vt pituita, aut tuberculum, & mouetur vt vermis, & pungit vt lapis, & nauſeam mouet vt bilis, aut humor corruptus in ventriculo, & titubare facit, vt morbus cerebri, quamuis ſit in ventriculo, nihilominus eſt cum leuitate, & facilè mutatur tempore & loco. Et tarò aſſociatur febri magnæ: Et adducit crepitus, murmur, eructationes, ſternutationes, alices & oſcitationes. Et Galenus exiſtimat quod flatus fiat à calore debili non tamen prorſus extincto. Ego autem puto neceſſarium eſſe etiam præter naturalem.

29. Inflammatio.

Dolor maximus & diuturnus: Robur in facie cum tumore molli. Caput intumeſcit: Oculi fiunt emiſſiej: Præterea nauſea & bilis vomitus.

30. Eryſipelas.

Cerebrum & caput vri videtur, facies frigida & subpallida, Os ſucceſſit.

31. Phrenitis Arabum.

Hic eſt abſceſſus in cerebro vel membranis ea bile flaua. Et ſigna communia initij ſunt febris acuta valde ob membrum & materiam: & rigor in principio, propter propinquitatem ortus neruorum, & facies multum à naturali mutata, quia bilis cerebro valde aduerſatur, & frigus extremorum ob calorem capitis vehementem, & vigilæ ob naturam humoris. Et mentis perturbatio, ob mutationem temperaturæ cerebri & vehementum ſpirituum motum. Et vrina tenuis & aquoſa, & fæces albæ vt plurimum. Quod ſi fit in membranis, dolor eſt magnus, & pulſus durus & inæqualis valde, ac paruus: Et ſi in cerebro, dolor exiguus cum parua grauitate: Et pulſus mollis & valde paruus, & oculi fiunt caui. In incremento facies rubet, & oculi fiunt ſanguinei & ſicci, & cum lachrymantur vel alter eorum, & aſpectus fit toruus, & ex nare altera modicum ſanguinis. Huic ſi calor exuberet, & obliuiſcuntur & alte reſpirant, & fiunt iracundi, & abhorrent radios. Et delyrium perpetuum, & lingua fit arida & aſpera, & colligunt feſtucas oculis clauſis. Et cum morbus tendit ad malum, vrina fluit ipſis ſentientibus aut non ſentientibus, & dentibus ſtrident & tremunt, & cum prorſus tendunt ad interitum, coma vigil eos inuadit: Reſpiratio manifeſtè læditur: Vrina denigratur, & corpus refrigeratur & ſupinum iacet.

32. De futura Phrenitide.

Febris acuta praua, cum aluo valde aſtricta, & obliuio, & triſtitia ſine cauſa, & dolor capitis cum grauitate, & vigilia cum ſomnis turbulentis, dolor faciei malus, & dolor iuxta Athlanticam vertebram.

33. Signa quæ diſtingunt phrenitidem ab abſceſſu in ſepto transuerſo.

Adſunt fermè omnia ſigna morbi lateralis. Delyrium non eſt adeò continuum nec furioſum, & alleuiatur, cum febris miteſcit: Oculi non adeò permutantur, & calor eſt magis circa pectus, & coctæ mendoſæ ſuperius trahuntur, & ſpiratio inæqualis redditur.

34. Phrenitis Græcorum.

Hæc eſt inflammatio ſola abſque collectione. Signa febris acuta quæ mitis videt: Vigiliæ cum ſomno turbulento: Delyrium. Obliuio: Oculi ſanguinei magis quam in priore, aridi tamen & cum lachrymis: lingua aſpera, ſanguis à naribus fluit: Floccos colligunt: pulſus exigui, languidi, duri, reſpiratio magna & rara, Et ex hoc genere eſt morbus quem Hippocrates vocat ſecundo de morbis febrem interficientem.

34. Lethargus.

Lethargus fit à pituita congregata in cauitatibus cerebri, & putrefacta. Et ſigna ſunt febris lenta, cum ſomno profundo: pulſus magni, rari, vndoſi: reſpiratio rara & imbecillis, obliuioſi, ſtupidi: vrinæ turbulentæ: ſæpe febrem horror antecedit ob cauſam dictam in phrenitide: Oſcitatio multa: deſcenſus ad pedes cum in phrenitide aſcendant, cætera omnia pituitoſa. Sudor quandoque adeſt inutilis circa ſupremas partes, & cum abundauerit, interficit: quia vires deiicit. Et ventura ſigna ſunt, tremor capitis, & pigritia, & grauitas.

36. Signa quæ Lethargum à caro diſtinguunt.

Caros ſequitur ad febrem, febris autem ad lethargum. Et ipſa febris in lethargo eſt minor: & caros ſeu ſapor alias etiam cauſas, vt dictum eſt, ſubſequi ſolet. Vnde duplex eſt & homonymum. Et quandoque fit à materia pituitoſa putrefacta, & quandoque ſine materia. Et in caro eſt maior mutatio pulſus & rationis cum expergiſcuntur, quàm in lethargo. Et caros ſæpè accidit in initio febrium intermittentium, & generaliter lethargus ex materia fit, caros potius ex vaporibus.

37. Letargi, & grauedinis diſcrimen.

Differt etiam à grauedine quæ cum febre eſt, & ſi putrida non ea materia quæ grauedinem efficit. Et materia illa ſecreta eſt ab alimento, aut congeſta ex vaporibus non à ſanguine conuerſa. Et in grauedine perpetuò ſeparatur & defluit, in lethargo manet atque putreſcit.

38. Catochus, ſeu ſibare.

Conſtat ex flaua bile, & pituita putreſcente, vt ſit compoſitus ex phrenitide & lethargo. Iacet æger ſupinus extenſus, facies ſubtumida liuet & ſubrubra eſt. Et gena ſuperior quaſi conuulſa, vt non conniuere poſſit. Reſpiratio quaſi nulla. Pulſus exiguus, languidus, creberrimus, Vrina & aluus cohibentur. Hæc initij, ſi malum ſæuiat deglutiendo ſtrangulantur. Et exit potus per nares: Reſpiratio læſa eſt valde: per vigilium continens, vrina ſopprimit, ſudores erumpunt. Facilè ab hyſtericis diſcernitur cum illæ ſæpe febre vacent, & inclamanti attollunt oculos, & naturaliter iacent, & meminerunt vbi redierint. Neſcio quid in mentem venerit Galeno cur diceret quòd in catoche magis afficiantur poſteriora capitis, in Apoplexia & comitiali vtraque pars, niſi vt diuiſionem æqualem faceret: nam in caro dicit anterior, cum tamen in catocha reſpiratio parum lædatur aut nihil; quæ per neruos poſterioris partis cerebri fit.

Oculi

Oculi autem ipſo teſte maneant aperti, quod vitio anterioris partis celebri neceſſario accidit, ſed de hoc ſuprà dixi.

39. *Abſceſſus melancholicus.*

Hoc ſimilis eſt priori, adeò vt quidam catochum huic tribuerint, & mirum eſt quod ſi hic non eſt, non videntur authores eius mentionem feciſſe. Dico ergo quòd cum in febre lenta adeſt Coma vigil. cum dolore leui capitis & grauitate: Deinde ad Catochũ tendit, iam collecta eſt materia melancholica in cerebro vel membranis: & delirant per interualla, & decubitus ſupinus eſt. Et Catochos, quæ ſuccedit in fine febrium, fit reſoluta parte tenuiore, & eſt ex hoc genere. Et catochus ex melancholia differt ab eo qui eſt ex pituita, & bile flaua, quia facies eſt nigrior ſine rubore, & corpus eſt frigidius, & pulſus minor vt ſit quaſi capillus, & non ſudat, & febris nulla, aut occulta, aut exigua, & longa præceſſit. Et ego vidi eum ſæpius.

40. *Aqua.*

Signa eius quæ ſupra duram membranam eſt grauitas, lachrymæ aſſiduæ, & oculos claudere non poteſt, tumor in cute prominet, qui non facilè tactui cedat, & ſe condit infrà dolor vehemens: frons ipſa exterius producitur. Nullam recipit ſanationem peculiariſque eſt infantibus.

41. *Cerebrum occupatum.*

Contingit ex vino, & eſt minus malum. Signa dolor acris, & quod obmuteſcit ſtatim. Hic acutior eſt ſequentibus, vt qui intra tertiam diem occidat cum alter intra ſeptimam, Sed plures tamen ex hoc euadunt, maximè ſi ex ebrietate contingat. Hic & duo ſequentes ſunt Hippocratis.

42. *Cebrum concuſſum.*

Cum cerebrum colliditur vt in ſeptima Aphoriſmorum ſignum eſt à cauſa. Inde ex ſecundo & tertio de Morbis. Dolor caput tenet & ad ſpinam deſcendit, Aeger non audit, frigus deſcendit ad cor, & ex illo ad caput deuenit, totus intumeſcit, & voce priantur, facies liuida fit, febris cum rigore apprehendit: Derepentè nouus ſudor fluit, & per nares ſanguis, vomuntque multi.

43. *Cerebrum corruptum.*

Dolor ex ceruicis neruo ad ſpinam tendit, & ad cor frigus deſcendit, ſanguis perfluit & ſudor repentè, pluribus etiam vomitus. Moritur vt plurimum intra tertium diem. Acutiorque eſt præcedenti, ideò ſi producatur, paululum poteſt euadere, ſeu quia non perfecta ſit corruptio, ſeu quod natura potuerit ſeparare, inde viam inuenerit expurgandi quod corruptum eſt.

44. *Vulnus celebri.*

Si cerebrum membranave eius vulnus accepit, ſanguis per nares. Quibuſdã etiã per aures exit, fereque bilis vomitus inſequitur. Quorundam ſenſus obtundũtur appellatique ignorant, quorundam trux vultus eſt, quorundam oculi quaſi reſoluti huc atque illuc mouentur, fereque tertio vel quinto die delyrium accidit. Multorum etiam nerui diſtenduntur. Ante mortem autem plerique faſcias, quibus caput deligatum eſt, lacerant, ac nudum vultus frigori obiiciunt.

45. *Medulla Spinæ vulnerata.*

Medulla quæ in ſpina eſt diſſiſſa, nerui reſoluuntur aut diſtenduntur, ſenſus intercidit, interpoſito tempore aliquo, ſine voluntate inferiores partes vel ſemen, vel vrinam, vel etiam ſtercus excernunt.

46. *De læſione olfactus.*

Hæc fit vel in narium meatu, vel in oſſe pumicoſo, vel in neruorum propagine minori tertij paris, vel in proceſſibus mollibus cerebri iuxta neruos concauos viſorios, & ſi nihil deriuatur per nares, erit obſtructus meatus, & intemperies quæ lædunt hunc ſenſum, ſunt frigidæ aut humidæ.

47. *De cæcitate.*

Hæc contingit oculis incolumibus, obturatis neruis cauis qui ſunt primi paris aut ſcirrho, aut inflammatione, aut fluxione. Si verò vitiatum ſit membrum proprium, ſcilicet criſtalloides, in qualitate, tum maximè quod humor lucidus non ſit, id euenit, quoniam alimentum melancholicum eſt & ſiccius, aut aquoſius quàm par ſit, neque enim ſpiritus viſiuus in aqueo humido viuare poteſt. Sin verò non in illo, vitium erit inter corneam, & ipſum obducta nebula, vt in ſuffuſionibus. Et ſuffuſionis initium plerunque à cerebro eſt materia per cauos neruos deſcendente. Veruntamen & qua ratione fiont imagines ex vaporibus à ventriculo aſcendentibus, eadem etiam & ab illo ſuffuſiones: rarius tamen conſiſtunt vapores, quàm humor per tot media dilatus, nam ſuper araneam tunicam conſtat fieri ſuffuſionem. Ergo non per criſtalloidem materiam ſuffuſionis defertur à cerebro, ſed per tunicam: per cauitatem autem & vapor qui ex ventriculo, & humor, qui morbum efficiunt guttã ſerenam, quod cæcitatis genus ex ipſa generatione inſanabile eſt. Vt ſint tria genera totidemq; morbi quibus hominibus cæcitas aduenit, non duo tantùm: Aut quoniam corneæ pars, quæ pupillæ obducitur, craſſior & obſcurior facta ſit: velut in decrepitis ſenibus quocirca acuto gladio, aut ſeta caudæ equinæ detergi ſolet. Quartus morbus cæcitatis cauſa rhagoidis, id eſt, vuuæ conſtrictio, dilatatione ea deterior, maximè præter naturam. Contingunt & morbi manifeſti, velut inflammationes, vlceri, cicatrices, albugines, quæ viſo deprehenduntur: at de his loqui propoſitũ non eſt.

48. *De Imaginibus.*

Suffuſiones & imagines in quibus nihil videtur in oculo, & ſi vterque oculus eadem patitur: & ſi inæqualiter per tempora afficitur: & ſi vitia in ventriculo apparent, hæc omnia ab illo imagines fieri oſtendunt, cõtraria vitio cerebri & oculi, & ſimiliter à ſi hiera picra nihil iuuerit: ſunt & qui propter cerebrum laborant, vt in phreoitide talia videre ſe putant. Quod ſi oculo vno compreſſo alter dilatatur, aut demitti poteſt: ſi non, neminem quamuis nobili artifice ſanatum ait Galenus.

49. *De oculorum malo ſitu & motu.*

Si oculi immobiles ſint (dicit Galenus) ſecundum par neruorum ad oculos venientium affectum eſt. Cum verò bifariam muſculi afficiantur, contractione ad ſuam originem,

ginem, aut reſolutione ad contrariam partem, velut ſi oculus declinat ad angulum interiorem, vt in ſtrabis accidit, vel muſculus exterioris anguli reſolutus eſt, vel interioris conuulſus. Quòd ſi prolabatur omnino reſolutis his, qui eum continent, neruis, cauos neceſſe eſt diſtendi, minuſque hominem videre. Et ſi nimis prolabantur, cæcitate prorſus inſanabili laborare.

50. *De Palpebrarum ſitu.*

Quæ inferior eſt, immobilis eſt, & ob id non niſi vlcere aut inflammatione vitiatur, in ſuperiori eadem dicenda, quæ de oculorum ſitu ac motu, nam vel reſoluuntur vel conuelluntur. Diſcrimen reſolutio fit ſine dolore, pallet locus, non tumet, repentè fit.

51. *De Aurium vitiis in operatione.*

Oculorum ſenſus tenuiſſimus eſt, dicit Galenus: Sed Aurium proximus vt olfactus, poſt illum inde guſtus, tactus autem obtuſiſſimus. Ergo auditus læditur vel ob tinnitum, vel quia obtuſior redditur. Et tinnitus fit à vapore, qui intra tympanum colligitur & quandoque extra ex conſuetudine magnorum ſonorum: Intus autem & à cerebro & à ventriculo, ſunt enim foramina intra os quæ ad aures permeant, quocirca voces per os exceptæ, & per lignum dentibus prehenſum, audiuntur. Surditas autem fit & auditus grauitas, vel ob meatum obturatum aut tinnitum, vel ob craſſitiem & duritiem tympani, vt in ſenibus, vel rupturam eius: vel ob neruum auditus ex tertio pari, aut connexionem trium oſſiculorum.

52. *De Auris dolore.*

Fit vel in tympano ob flatum, vel intemperiem, vel phlegmonem, & in muſculis ob phlegmonem aut intemperiem: & in neruis ob materiam influxam aut intemperiem. Et in omnibus intemperies eſt frigida, calida enim ſi tumorem non afferat, dolorem non mouet, nec reliquæ. Et ſigna ſunt communia.

53. *De Linguæ Affectibus.*

In linguæ affectibus præclarè ſe geſſit Galenus, nam cum ea laboret triplici affectu ſentiendi, guſtandi atque loquendi, guſtus autem ſit quidam tactus exquiſitior, ideò ambo hæc à neruis tertij paris cerebri habet, motum autem & loquendi facultatem accipit à neruis ſeptimi paris ipſis cerebri: quo fit, vt mouere linguam amiſſo prorſus tactu & guſtu eius poſſit, ſicut accidit Auguſto Corbetiæ amico noſtro, vt contra amittere motum linguæ ſaluo guſtu licet vitiatis neruis ſeptimi paris, non his qui à cerebro veniunt: quod longè frequentius quàm primum accidit, idque perſæpe videmus: ſicut & id quod lingua ſemiſyderata ſit: quod euenit vna parte ſpinæ, aut neruis ab ea orientibus læſis, aliis ex aduerſo incolumibus: iſque redditur ſemiblæſus, quòd ſæpius longè etiam contingit quàm quod ex vtraque parte, cum id vitium accidat ſolùm in apoplecticis comitialibus & catochis, qui iacent vt mortui, hoc verò ex quauis cauſa reſolutis: tum etiam peculiariter quibuſdam lingua ſic reſoluitur, & tamen nil aliud, quod & contingit per ignorantiam aut alia cauſa inciſo altero neruorum ramo qui ad linguam ex ceruice tendit. Quæ verò adiicit verba huiuſmodi. Quod ſi namque anterior aliquando ſola pars cerebri afficitur, ſupremum ventrem ei conſentire neceſſe eſt, atque cogitandi actiones quoque vitiari. Et qui ita affectus eſt, neque ſenſus neque motionis munere fungitur, ſpirandi tamen facultas haud quaquam læditur: vocaturque hic affectus Caros. Hæc ſi, vt ſonant, intelligantur, falſa ſunt: lædi enim poteſt cerebri anterior pars ſic, vt oculi & olfactus & lingua non fungantur ſentiendi munere, nec tamen ventriculi anteriores, quod aliquando vidimus manente etiam diu affectu, ſed ita legi debent verba. Quòd ſi quando anteriorem partem totam affici contingat: ventrem cerebri anteriorem lædi neceſſe eſt. Vt non ſolùm addatur totum, ſed (omiſſa ſermonis elegantia, quam in continuatione conſtituit) ſermonem manifeſtè ex linguæ ſymptomatibus traducat ad cerebri affectus. Et communicat lingua cerebro per materiam: pulmoni per vapores: ventriculo per tunicam: iecori per venas: cordi per arterias: tótque modis colores fœdi & ſubſtantiæ variatur. Vnde qualitatis mutatæ ſignificata. Quod ſi malus ſapor ſentiatur, talis humor in ea vel in ventriculi ore imbibitus eſt, ſed ſufficit etiam ex eis conſenſus, nihil enim prohibet tranſmitti quicquam per medium, quod qualitatis eius, vt ſenſilis eſt, non eſt capax.

54. *De Neruorum cerebri diſtributione.*

Primum autem par neruorum ex cerebro ſenſum oculis largitur, vocantque optici, ab effectu: caui que ſunt & valde magni: Secundum oculis dat motum: Tertium præbet ſenſum naribus, linguæ, dentibus & gingiuis, pluribuſque oris partibus & labiis: Quartum palato: Quintum auditui: intermedius inter quintum & ſextum par ad mandibulam inferiorem. Sextum dat ſenſum laryngæ, ventriculi ori, vt ventriculo ipſi, iecori, cordi eiuſque inuolucro, pulmoni, coſtis, omento, duodeno inteſtino, veſicæ fellis, renibus, lieni, meſaræo, veſicæ. Vt non miremur in cæteris ſi cui quodammodo omnia, aliis fermè nihil tribuatur, & munerum & miſeriarum. Septimum par muſculis, linguæ ac laryngis motum præbet: quod durius ſit: & in poſteriore parte cerebri oriatur, cuius maior pars, imò totum fermè, commiſcetur ſexto, & cum illo ad inferiora deſcendat. Atque hæc à Veſalio clarius habentur deſcripta.

55. *Angina.*

Quadruplex eſt, cynanche, ſynanche, paracynanche & paraſynanche. Synanchen dicimus cum fauces (id eſt communis locus gutturi & gulæ) inflammantur: quæ propriè Angina eſt. Cynanchem cum gutturis tunica & muſculi. Paraſynanchen cum iuxta fauces. Paracynanchen cum extrà omnino. Quintum additur Quarto de locis, cum luxata in anterius vertebra comprimuntur gula aut eius muſculi vel gutturis, & æger ob id videtur ſuffocari. Omittit autem paracynanchen, vt ſint in vniuerſum anginæ ſex genera, nam non ſynanche ipſa, ſed potius

secundum

ſecundum genus videtur deſcriptorum à Galcno quod ab Hippocrate commemoratur in Aphoriſmo. Atq; idem in tertio Prognoſticorũ dicente. Quæcunq; nec in ceruice nec in faucibus conſpicuum aliquid efficit, plurimũ verò doloris infert, ac ſpirationis difficultatẽ, quæ non niſi erecta ceruice trahatur, hæc eodem die auctúſque ad quartum ad ſummum ſtrangulat, in hac nulla luxatio fit, vt ſit aliud genus in quo accidit luxatio vertebrarum. Et ob id dixit Hippocrates; ſi à febre habito collum peruertitur, & vix poteſt deuorare, lethale eſt. Manifeſtum eſt quòd huiuſmodi ægris contingit reſolutio in partibus inferioribus; quæ ſi contingat, luxatiu facta eſt. Vnde Galenus etiam meminit eorum quæ ſcripſit Hippucrates in ſecundo Epidemiorum, vbi inqoit: Angina cuidam accidit ſub ea vertebra quam dentem nominant, verùm non adeò acuta quibuſdam verè ob rotunditatis magnitudinem conſpicua, fauces aotem vt ea vertebra quæ dens dicitur (eſt autem proceſſus dentiformis ſecundæ vertebræ qui caluariæ dearticulatur vt caput antrorſum retrorſumque deducat. Nam ſuper prima aut immobili iacet aut ad latera tantùm mouetur) inflammatione minimè laborabant. Quibus ergo tumor rectus fuit neque aquam reſoluti ſunt, atque hi omnes ſuperſtites manſerunt, quibus vero luxabatur vertebra ab ea parte, à qua luxabatur reſolutio non totius corporis, ſed duntaxat vſque ad manus reſoluebantur; meminit etiam his verbis: Colli verticula introuergebant; quibuſdam amplius, quibuſdam propè, & collum forinſecus conſpicuam cauitatem intro habebat, & hac parte ad contactum dolebat. Concludendo ergo dico quòd in Angina vera non fit luxatio vertebrarum; deinde quod in angina vera neceſſaria eſt febris acuta: & quòd ſynanche deterior eſt quæ circa ſecundam vertebram fit quam quæ inferius. Anginæ ergo proprium febris acuta, ſtrangulatio vehemens in ſpiratione, abſque aliquo ſigno externo prorſus, luxationis verò vertebrarum reſolutio tum tumor, vel cauitas, vel inclinatio. Cum enim locus ille non ſit propinquus membro principali, nec facilè corrumpatur, non interficit niſi ſtrangulando: ſtrangulantur autem facilè, ſic igitur erunt ſex genera anginæ. Verùm quod ſynanche vocatur, & eſt inflammatio in faucibus, & vocatur ſynanche, & cum ſine cauſa ſtrangulantur, & nomine caret: & cum inflammatur tunica & muſculi gutturis, & vocatur cynanche: & cum inflammantur muſculi propè fauces, & vocatur paracynanche. Et cum à vertebra luxata comprimitur gula, quæ propior eſt compatiente etiam ſæpe gutture, & nomen proprium non habet: & cum glandulæ inflammantur ex quibus fauces per conſenſum læduntur, & vocatur paracynanche. Non pigebit autem adiicere ſingulare quod Galenus narrat: ſcilicet tertiam coniugationem neruorum dorſalis medullæ miſceri cum tertia coniugatione neruorum à cerebro deſcendentium.

56. *Gibbus.*

Cum vertebræ exterius luxantur, non ex acuto morbo fit Gibbus, ſi ad interiora lordoſis ſpecies, alia fit etiam in vtranque partem quam vocant obſtipum, primam propriè vocant incuruationem etiam; fit & quandoque vtrinque quod tamen difficile eſt; vidi nuper in puella nobili annorum circiter decem obliquitatem in latus, ſeu genus illud quod vocant obſtipum, erat autem ſpina dorſi obliqua ſicut anguis, referens S, literæ imaginem. Hoc volui adieciſſe quod ad intellectum præſentis loci facit. Proponit ergo tria Galenus, primùm noxa quæ accidit ſpinæ, vel eſt per ſe, vel non per ſe, ſed conſequentia quadam noxam per ſe vocat abſceſſum ſeu inflammationem, ſeu intemperiem, in hac ſi contingat fieri reſolutionem, ſeu ex vna parte, ſeu ex ambabus, neceſſe eſt omnia membra, quæ ſunt infra illam partem ſpinæ quæ reſoluta eſt, reſolui, ſeu ex vna parte tantum ſeu ex ambabus. Si verò noxa ſit ex conſequentia tantùm, velut in gibboſitate in qua ſpina dorſi non patitur aut parum, ſed neruus qui facta luxatione obliqua, ſeu ad vnam partem opprimitur ab ea parte in quam ſpina deflectitur, quoniam vertebræ magis conſtringuntur, ex oppoſita autem nerui nimis diſtenduntur; ideò in hoc caſu cum ſpina dorſi ſeu medulla non ſit affecta prorſus, ſed nerui tantùm ab ea orientes, & ob id reſolutio non fit niſi in membris quæ recipiunt neruos è regione partis medullæ leſæ, Sicut in exemplo priore, in quo ob luxationem vertebrarum colli tantum manus reſoluebantur, & non inferiora membra; hoc etiam fit minus, inquit, ſi luxatio fiat ſenſim aut ſi fiat intus vel extra; & in lumborum vertebris minus quàm thoracis, & thoracis quàm colli; quia in ceruice vertebræ inter ſe connexæ æqualiter conferunt foramini, vnde neruus prodit, ſed in thorace magis confert foramen inferioris vertebræ, & longè minus in lumbis, qui ergo noxam patiuntur per ſe in medulla ſpinali, his omnes partes inferius reſoluuntur, & quanto noxa fuerit maior, & aduentus repentinus: qui verò noxam patiuntur in neruo tantùm, vt in gibboſitate, & obliquam, id eſt, in latus, hi patiuntur reſolutionem ſolùm in parte quæ eſt è regione vbi nerui læſi ſunt, ſi vel læſio magna ſit vel repentina, vt in angina, in qua vertebræ luxantur ad latus: ſi verò luxatio vertebrarum fiat ſenſim vel etiam repentè, ſed intus aut extra non in latus, his nulla contingit reſolutio, ob hoc ergo qui fiunt gibbi per caſum aut iactum, ſi fiant obſtippi, reſoluuntur; ſin autem incurui aut repandi, non reſoluuntur; quia tametſi repentè fiat non eſt obliqua luxatio, qui vero ſenſim fiunt gibbi, & ſi obliqua ſit luxatio, non reſoluuntur, quia non repentè facta eſt, quæ verò ſenſim facti ſunt incurui aut repandi, nullam patiuntur reſolutionem, tum quia ſenſim vertebræ luxatæ ſunt, & interim ſpinalis medulla, quæ mollis eſt, potuit extendi, & ita nihil paſſa eſt, tum q[uia] luxatio recta eſt in qua nerui neque comprimun-

tur neque iuſto plus extenduntur. Ex quo concluditur quòd in luxatione recta graui, & repentina poterit contingere etiam reſolutio, quia licet in Angina non fieret, contingit hoc, quoniam ex tribus conditionibus quæ faciunt ad reſolutionem, ſcilicet, quòd ſit repentina, magna, obliqua, non aderat niſi prima; ſi verò adſit & ſecunda, vt in vehementibus ictibus aut caſibus, tunc reſoluentur membra inferiora aut ſaltem quæ ſunt è regione. Vertebræ autem luxantur quatuor modis, aut caſu, aut ictu, aut crudis tuberibus, aut materia ſenſim influente; quamuis hæc non vt in propoſito Galenus omiſeris, cuius hoc eſt præſtantiſſimum ſanè inuentum.

57. Spiratio mala.

Spirandi difficultas magna cum totus thorax mouetur ante iugulum, poſt ad ſcapulas à laterib. ad epomidas motus aſcendit. Fit autem vel ex calore nimio, ſcilicet neceſſitate, vel ab anguſtia ab inſtrumento; vel ob facultatis imbecillitatem à viribus. Calorem nimium declarant per ſe tactus partium pectoris, expiratio multa, denſa & quæ exſufflando fiat, & præter reliqua calidior. Et pulſus magnus, velox, frequens. Adijciuntur his ſigna ex Oculis, facie, lingua, ſiti, ardore ægri. Vbi verò ob imbecillitatem totius, vel capitis ſolùm, aut ſpinæ ad quam reſolutio ſequitur, aut ſepti tranſuerſi (quia ipſum per ſe ſolùm mouet pectus, cum ſecundum naturam ſpiratio fuerit; cum non ſufficit, ab intercoſtalibus muſculis adiuuatur) atque ſingula hæc bifariam vel ad neruos vel ad muſculos pertinere poſſunt; Nec non quia aliæ non adſunt, vel ob ſpirandi modum, nam & parum dilatatur pectus, & longior eſt inſpiratio, & parum efflatur, & pinni narium contrahuntur. At ſi ex anguſtia fiat, thorax multũ dilatatur, nec pro ratione aër exit. Et ſigna repletionis ſunt in faucibus aut gutture aut pulmone, vel pectore ex materia influxa, aut tuberculis aut inflammatione. Tuberculum à lentis humoribus ſtertore differt, ſi in aſperis arteriis hi ſint. A tenui fluxione aduentu repentino, nec febris adeſt, & ſicut ob calorem inducitur difficultas ſpirandi, ita magna frigiditas in membris reſpirationi ſeruientibus, eſt cauſa difficultatis ſpirandi potior.

58. Compoſita malæ ſpirationes: & quædam aliæ peculiares.

Commune quidem eſt ſpirationi malæ, ſi vel à calore vel ab imbecillitate fiat, vt totus thorax moueatur, & ſi in inſpiratione pinnæ narium contrahuntur, id maximæ imbecillitatis virium indicium eſt. Si autem inflammatio cum anguſtia ſocietur; tunc ſurgere cogũtur, fitque orthopnœa, ſimilem tamen ſortiuntur ſpirationem vbi in aſperam arteriam materia multa confluxerit, ſed minime calida reſpiratio redditur. Si autem locus ille ſanie repleatur, idem accidit, ſed facilè ſtrangulantur: quoniam nullius empyematici vires validæ eſſe poſſunt, ob id & ſigna imbecillitatis & empyematis adſunt ſuprà enarrata. At ſi tuberculum adſit plurimum quidem dilatatur pectur, ſed & perpetuò inſpirat & expirat, vt quies nulla adſit. Veruntamem paucus aër exſufflatur, & frigidur. Si verò talia non in aſpera arteria, ſed intra corpus pulmonis nec cum calore, fit reſpiratio celer & frequens: dilatatur pectus multum, ſed parum aeris attrahitur Duplex autẽ reſpiratio magna cùm pectus multum dilatatur, & multum aëris trahitur aut non trahitur, quam ad diſtinctionem prioris ſublimem appellat Hippocrates. Similiter & magna reſpiratio vera duplex: vna quæ fit cum auxilio muſculorum ſuperiorũ: alia ſine: Vtraque, ſi rara ſit delyrium, oſtendit. Pauca verò celer crebra, cum vitium conſtantia dolorem vel impedimentum in partibus membrorum reſpirationis, aut quæ cum eis mouentur, ſignificat. Sunt autem ea epar, lien, ventriculus & gula. Membra autem reſpirationis ſunt pectus, ſeptum tranſuerſum, Diaphratondes, Cor, pericardium, Pulmo, & Guttur. Nam cor etſi reſpirationi ſeruiat, non tamen mouetur motu reſpirationis: neque quicquam ad motũ iuuat. Cum dixi hæc membra, partes etiam eorum intellexi: velut muſculos & neruos, & has præcipuè. Quæ autem immota non dolent, mota dolent, exiguum affectum nunciant, aut in parte minus ſenſili. Si autem immota dolent, vtrunque adeſt affectus, ſcilicet magnus in parte ſenſili: ſi autem cum virium imbecillitate, plurimum calorem præter naturam & exiguum naturalem declarat, vnde mors imminet. Si verò frequens ſit, & non celer laborem membrorum ſpiritualium: qui etiam cum dolore eſſe poteſt: ſanè imbecillitatem facultatis. Exigua autem & rara, refrigerationem magnam cordis aut pulmonis: Vnde in acuto morbo præſentem mortem. Si verò ſenſilis quies ab inſpiratione aut exſpiratione fiat, conuulſionem muſculorum thoracis oſtendit: tum calorem membrorum ſpiritualium, licet hoc videatur abſurdum, quia calor deberet facere reſpirationem frequentem, tamen imago huius manifeſtè apparet in pueris plorantibus in quibus hęc tria ſunt, calor & ſimile conuulſioni & quies in inſpiratione, vt rectè animaduertit Thomas Vega, ſed in his eſt ſpiritus reduplicatur: ideò dicendum quòd eſt duplex hæc quies, vna ſine reduplicatione, & fit à conuulſione ſine calore, aut cum reduplicatione, & ſignificat calorem in membris reſpirationis cum diſpoſitione ſimili conuulſioni in muſculis mouentibus pectus, ſed verè in reduplicato vtraque quies fit in inſpiratione: quoniam calor exigit longam attractionem, & muſculi non poſſunt dilatare pectus ob conuulſionem. Aut quia impeditur motus ab alio motu (vt in ploratu) qui fit conſtringendo cerebrum, etiam dixi quòd anima, cum ſit indiuidua, non poteſt duo ſimul facere. Aut quia cogitur quieſcere, aut in valde imbecillibus, calor igitur eſt cauſa multæ attractionis, conuulſio quietis, & ideò in pueris magis eſt euidens, quia habent calorem magnum, facultatem animalem imbecillem & pectus anguſtum. Apnœa autem qualis in attonitis

nitix comitialibus catalepſi ſeu catoche & ſopore, declarat primum principium reſpirationis, id eſt, cerebrum eſſe refrigeratum. Hæc autem refrigeratio duplex eſt: vna quidem qualitatis eius exuberantia, altera virium reſolutio: ideò inter illas diſtinguere diligenter oportet;& meminiſſe eius, tum neruorum, qui à medulla ſpinali oriuntur. In omni huiuſmodi affectu, cum multa ab illis per ſe procedere poſſint, quandoque totum, in omnibus verò partem ſibi vendicate. Cum ergo ſpirationis cauſæ, quemadmodum & pulſus, ſint tres, facultas, inſtrumentum & finis: facultate ſuper cerebrum, inſtrumento ſuper pectus, fine ſopra cordis diſpoſitionem ſignificat:tum quæ his communicant:vt cerebro nerui,pectori lien & iecur,cerebro & pectori ſeptum tranſuerſum: ideo ipſum maximam in hoc ſignificationem habet: cordi pulmo & quæ circa ipſum ſunt.

59. *Vox & ſermo.*

Vox in expiratione conſiſtit, hæc verò quinque ſe per ordinem habent expiratio, exſuflatio tacita, exſuflatio, ſtrepens vox & loquela. Exſpirationis inſtrumentum eſt ſeptum tranſuerſum, ſed & per ſe etiam fit coincidente ſpontè pectore, tum ob grauitatem, tum violentam extenſionem, adiuuant etiam pectoris muſculi, vt trifariam fiat, ſed ſtrepens ab intercoſtalibus præcipuè muſculis fit. Vox autem à gutture & faucibus & membrana quæ gutturi & faucibus intus adhæret. Tum muſculis præcipuè, laryngæ, inde gutturis. Tum neruis qui ad ipſos veniunt à ſexto pari ab inferiore parte, vnde recurrentibus appellatis. Sunt etiam quædam quæ vocem moderantur, non efficiuntur Vua, quæ gutturi ſuperſtat nam ea vitiata. & præſertim præciſa, vix homo audiri poteſt: & nares vt in Polypo earum, loquelam autem lingua & eius vinculum, Palatum, Dentes præcipuè anteriores & labra: Nec ignoro quoſdam futuros adeò impudentes quæ vitium narium ad loquelam referent: dicentes id voluiſſe Galenum & me per ignorantiam aberraſſe, atque illius incuriam pro lege ſibi ſtatuent aduerſos res. Verum neque pro hoc aliiſque omnibus, quę multa in melius mutaoi obiter ab eo ſcripta, quicquam reſpondebo. Cum ergo vitium aliquod inciderit in voce aut loquela, cogita an ex propriis accidat inſtrumentis, an ex prioribus ac illi neceſſariorum vitio? (nam ex poſterioribus accidere nō poteſt: velut ex vitio labiorum non poteſt vox vitiari: nec exſuflatio ob guttur aut muſculos eius) inde rationem eorum perpendenti, & in diſſectione naturalique Philoſophia, cum maximè Dialectica exercitato, præſertim cum acumine ingenij ex Mathematicis inuentionibus confirmato, facilem habebis cognitionem: nam ſingula proſequi longum eſſet nobis, & peritis qui facilius inuenient admoniti diuiſionis quam ex me diſcerent: & imperitis quos nullus labor docere poſſet vtilius.

60. *Sanguis ex ſuperioribus partibus reiectus.*

Contingit vt è naribus & ex ore & ex auribus. Sed hic niſi ex vulnere multus effluere non ſolet: & periculo caret, propterea quod ex venis citra tympanum eiicitur. E naribus verò quandoque ex ſanguiſuga: inſpicere igitur oportet narem in ſole. Et quandoque ex ore fluit, & ob copiam tranſmittitur, & cum vomitus aut tuſſis adeſt. Aut à cerebro: periclitamur autem ex æquo ne illum qui ex ore fluit arbitraremur è naribus, atque illum qui è naribus ex ore prodire. Eius ergo qui è capite fluit quem prætermiſit Galenus quanquam aliquot ex eo mori viderim: Signa præcipua multitudo è naribus paucitas ex ore. Et quod ſentit æger eius deſcenſum in os. Et præceſſit dolor capitis. Et alleuiatur ab exitu:& paucæ guttæ antea defluxerunt aliquot diebus. Et quod guttatim venit non confertim ſtrangulans. Demum ſi præceſſit inſolatio, aut grauis pileus aut verſatus eſt in loco calidiore. Et omnis ſanguis qui prodit è corpore, eſt vel ex vena vel arteria, & eſt calidior, tenuior, clarior, & exit cum maiore impetu, & eſt periculoſior: Et rurſus omnis eiuſmodi ſanguis exit, vel quia reſudat, vt in morbo laterali: vel quia vas apertum eſt: vel quia eroſum, vel quoniam eſt fractum: hoc periculoſius, præcedens inſanabilius: duo prima periculo vacant. Qui ergo ex cerebro fracto vaſe prodit, omnino interficit. Et contingit violenter ex caſu aut ictu aut vulnere: vel ſponte ob eroſionem, & qui venit ab origine naſi, non facit vigilias, neque malum habitum adeò. Et qui fit ex fractura vaſis in cerebro, fluit etiam in vltima imbecillitate; & eſt magis refertus fibris, & non ſedatur à frigore.

Sanguis autem ex ore quandoque venit à naſi initio, vt dixi vel cerebro, & à ventriculo, & à pectore, & à partibus oris, & à gutture, & ſuprema parte iſthimi, & ex ore, vt palato, lingua, mandibulis, gingiuis, dignoſcitur viſu: & eſt plerunque paucus, quamvis duo eruto dente obierint ob multitudinem ſanguinis, ſed alter eorum erat decrepitus, in reliquo fuit vas ſatis amplum in radice dentis, & laceratio magna.

Qui verò venit à gutture eſt paucus: & exit cum excreatione, & nonnunquam ſentitur in gutture dolor. Si autem ex ſuperiore parte iſthmi, hoc fallit medicos vt etiam abſceſſus, & exit ſemiputridus, quia ex vlcere paucus ſine tuſſi & vomitu: & non apparet ſignum in ore: Et diligenter inſpicienti partes ſaltem circumuicinæ rubræ apparent.

At ſi cerebro accidat, in his euenit plerunque quibus nil è naribus prodit: & qui odorem non ſentiunt: & adſunt cauſæ antecedentes: & adeſt tum tuſſis, tum vomitus: & febris non ſuccedit.

Quibus autē cum vomitu, his ex ventriculo educitur; modum aliàs, vt ſuccurrebat, docui; ſed nunc diligentius, Quæreret enim quis poſſet quónam pacto poſtquam in duodenum tranſierit erumpat magis per ſuperiora, quam inferiora, cum grauis ſit? Et cur non potius etiam per alia inteſtina deſcendat, & præcipuè cum videamus excedere

quan

quantitatem cc. vntiarum? vt in ſacra virgine quæ mortua eſt?& ccc. vt in principe muliere de qua Braſauolus? Dico ergo quod primum ex arteria magna, quæ gulæ incumbit, eacſa, id accidere poterit: vt infrà declarabimus. Et tunc nulla quantitas admirationi eſſe poteſt. Quòd ſi modo ea ventriculo prodeat, continget iecore ad ventriculum per ſtelechiam tranſmittente, ſeu per venas, vt fit compoſitionis ratione. Cum venæ quæ ex eo prodeunt in imum ventriculi penetrant in ſecundam tunicam, & tunc ea impetu ſanguinis bilis commiſti rumpuntur, atque ita fit illa immoderata ſanguinis excretio. A pectore verò ſeu pulmone commune illud ſignum per aliquot dies, ſi guttulæ quædam ſic per tuſſim reiectæ, conſpiciantur. Id conijcere facile eſt, ſed inter pectus & pulmonem diſcrimen, ſi ſpumoſum: ſi ſine dolore veniat; ſi plurimus; ſi leuior ſit tuſſis & ſi tenuis ſit, ſplendidus ac ruber & calidus: Demùm ſi pars aliqua Bronchij aut tunicæ arteriæ ſimul eiiciatur. Et febris breui conſequitur. Et qui ab arteria venali prodit, maiore cum impetu & magis ſpumoſus eſt; & plerunque etiam maiore in copia effunditur. Qui verò à pectore paucus, niger, grumnoſus, difficulter cum dolore eiicitur. Et quamvia diuturnum fiat vlcus, ſanationem, dicit Galenus non recuſat. At in pulmone etiam non negat ſanari quæ contigerint vlcera, ſed relinqui calloſum corpus ac fiſtuloſum, & quod facilè exorietur. Rupto vaſe alio modo; exitus multitudine & cauſa violenta, vt ictu, caſu, clamore. Ex eroſione; ſenſus ſaporis acris aut ſalis; & quod ſenſim adueniat. Tum verò partes quædam nonnunquam ſubſtantiæ aſperæ arteriæ aut pulmonis educuntur, & dolor adeſt exiguus vbi iam vlcus factum ſit.

61. *Pulmonis.*

Nullus quidem dolor acris, vt qui membranam habeat tantùm ſenſus compotem qua cingitur, eámque paucis ac exiguis neruis reſperſam; nihilominus grauitatis ſenſum habet, & tenſionem percipit, quæ & à ſpina retrò, & ad pectus antè, quibus membrana ipſa hincinde annexa eſt, peruenire videtur. Sed & anguſtia ſpirandi fermè illo affecto ſubſequi ſolet, ſemper autem pulſus mutatio & inæqualitas, quæ communis eſt materiæ contentæ, & in aſperis, & in leuibus arteriis, & in ipſa etiam ſubſtantia; at ſpirandi difficultas ſolùm verè dicitur cum ad aſperas arterias noxa communicatur: id fit præcipuè cum materia fuerit in eis: ſecundò cùm in ipſa ſubſtantia, comprimit enim arterias; in leuibus autem arteriis cum quaſi plenè occupantur; tunc verò maior fit ſpirandi difficultas quàm ſi in ſubſtantia pulmonis materia contineatur.

62. *Peripneumonia.*

Spirandi difficultas & anguſtia grauitas, acuta febris. Non neſcius ſum anguſtiæ nomen modò pro genere difficultatis ſpirandi, vt hîc, accipi poſſe: modò pro inſenſili quadam ſpirandi difficultate, vt paulò pòſt dicemus; modò pro intercepta reſpiratione & maxima difficultate reſpirationis. Differt à laterali morbo pulſu molli & vndoſo febris, & calidæ exſuflationis aut difficultatis ſpirandi magnitudine & dolore.

63. *Eryſipelatis.*

Acuta febris: Intolerabile incendium: Grauitas autem & ſpirandi difficultas, minora quàm in peripneumonia.

64. *Vomica.*

Huius meminêre latini authores, vt Q. Serenus, & Scribonius Largus & Cor. Celſus. Præter cæteros dum inquit: Dolor autem pulmonis, ſi neque per cucurbitulas, neque per ſanguinis detractionem, neque per victus rationem finitus eſt, vomicas aliquas interdum excitat. Meminit & in tertio, cum dicit; ſuppurationes autem quæ in aliqua interiori parte oriuntur, vbi notæ fuerint reprimendæ, ſi non digerendæ, ſinc id licet maturefcant; omnia enim vomicæ finis eſt, vt rumpatur. Meminit & V. Maximus de quodam Iaſone Phæreo cui caſu exciſa vomica, dum ille mortem ſatagit, ſalutem affert. Eam ego vidi; laborant febricula, tuſſi aſſidua tabeſcunt, pondus in imo thoracis ſentiunt, nihil expuunt ſanioſum, poſt tempus diſrupta vomica plurima expuunt & moriuntur.

65. *Empyema.*

Differt à vomica quoniam pus perfectum eſt, & in pectoris cauitate continetur, non in pulmonis ſubſtantia. Igitur febris qualis dicta eſt. Ex laterali morbo in quo p... aut nihil ſputi proceſſerit, fluctuatio, & cum transfert ſe ex latere in latus quippiam fluere videtur. Communis ſolùm eſt ſenſus grauitatis in imo thoracis. Pus autem, vt cognoſcas fætet, deſcendit in aqua, ſoluitur in atoma.

66. *Intemperies abſque materia.*

Calidæ quidem æqualis ſitim, Appetitum frigidi aëris: Demum finitur in febrem, frigida contraria appetit, contraria deſiderat, in fluxiones finit: & ſi quis occurrat aeri frigido quandoque non poteſt inſpirare: quod accidens mihi puero erat familiare valdè, ſubſidet enim pulmo adeò vt mors præſens videatur: ſed non attacto aëre breui incaleſcit & explicatur. Inæquales autem tuſſim excitant.

67. *Pulmonis morbi rari.*

Sputum mediũ inter flauum & pallidum: biliosum nulla acredine infectum: Inde auctum. Poſt febricula ſuperuenit, inde ſputum purulentum: Demùm etiam ſanguinem eiiciunt, & obeunt. Alii ex tuſſi lentoque ſputo ac exiguo, fruſta grandini ſimilia, & tandem poſt aliquot annos moriuntur. Quibuſdam maxima diuerſitas in pulſu non ſolùm ſyſtematica, ſed in vna pulſatione tantùm & abſque febre & ſpirandi difficultate oboritur: vt Antipatro Medico: durauitque per ſex menſes: quod glutinoſo humore aut tuberculo crudo leuis arteria magna occuparetur, poſt difficultas ſpirandi leuis inuaſit accedente cordis palpitatione. Et poſt xv. dies oborta maxima difficultate ſpirandi obiit. Hæc Galenus. At nobis contingit vt in filio Gadij diſſecto, cum vt phthiſicus haberetur; ſiquidem & tabidus & cum maxima ima tuſſi, & febre lenta obierat; in eo tamen nullum vlcus in pulmone fuit, ſed in

eius

eius ſuperficie tubercula quinque, ni fallor, ſamoſa, & portio liuida, fuſca velut igne exuſta; & in iecore alia tubercula illis ſimilia. Alius puer ex Caſalium familia cum ob opes magnas de veneno ſuſpicio eſſet diſſectus, habuit pulmonem exeſum cum ſanie alba, cruda miſta, aquæ multæ, perierat in quatuordecim diebus ex febre. Symptomata non ſcio quia non adfui curationi. Conſtat tam longo morbo abſumptum, vt exiſtimaretur (ſed falſo) obiiſſe ex recidiua.

68. *Pulmonis hydrops.*

De hoc Hippocrates ſecundo de Morbis. Febris & tuſſis tenet, & aceruatim reſpirat, & pedes tument; & vngues omnes contrahuntur, & patitur talia, qualia is qui ſuppuratus ſit, ſed debilius ac diuturnius: Et ſi quid infundas, aut fotum aut ſuffitum adhibeas, pus non ſequitur; atque ex hoc ſanè cognoueris non pus, ſed aquam intus eſſe. Et ſi multo tempore aure ad latera adhibita audire tentaueris, ebullit introſecus velut acetum: Et hæc quidem aliquandiu patitur, poſtea erumpit ad aluum, & ſtatim quidem ſanus eſſe ſibi videtur, ac à morbo liberatus. Verùm progreſſu temporis alius incenditur, eadémq; illa patitur, & adhuc amplius. Aliqui etiam intumeſcunt ventre, ſcroto ac facie. Et ab quidam inferna aluo eſſe putãt, quum videant ventrẽ magnum & pedes tumidos: Intumeſcunt enim hæc ſi ſectionis tẽpus tranſgrediatis. Accidit hoc I. Bapt. Ramundino Bononienſi, Trapezitæ viro ſexagenario quę maximam in pulſu inæqualitatem patiebatur, & difficultatem ſpirandi, inde repentè obiit, diſſecto pulmo aqua plenus, inde thorax inuenti ſunt.

69. *Pulmo Vulneratus.*

Spirandi difficultas eſt, ſanguis ex ore ſpumans, ex plaga rubens ſimúlque etiam ſpiritus cum ſono fertur, in vulnus inclinari iuuat. Quidam ſine ratione conſorgunt. Multi ſi in ipſum vulnus inclinati ſunt loquuntur, ſi in alia, in partem obmuteſcunt.

90. *Morbus lateralis.*

Quamvis cor pulmoni natura magis coniunctum ſit nihilominus morbi thoracis adeò ſimiles ſunt pulmonis morbis, vt ſæpè medicis imponant. Ergo morbus lateralis duplex eſt, verus ac non verus, ſiquidem verus dicitur qui in latere ſit pectoris: at non verus qui in ſepto tranſuerſo, in diaphratondis & in Pericardio: Veri rurſus exquiſitus eſt & non exquiſitus, & mendoſus; mendoſus in muſculis pectoris exterioribus qui nullo modo membranæ interiori ſubcingenti coſtas participat, hic tactu percipitur. Non exquiſitus autem qui in muſculis intercoſtalibus mediis facta inflammatione participat membranæ. Differt à priori, quoniam tuſſis adeſt; tametſi ſicca, atque in hoc differt ab exquiſita, neque pulſus tenſionem atque duritiem eandem habet, nec febris adeò acuta, nec difficultas ſpirandi tam magna. Exquiſiti ergo ſigna ſunt, dolor lateris, pungens tuſſis, difficultas ſpirandi, febris acuta, pulſus ſerrinus. Huius quoque tres ſunt ſpecies, pura, notha & ſublimis; ſublimis fit è regione tium coſtarum ſuperiorum verſus iugulum, & rarius accidit, pura in ſequentibus veris coſtis; notha in inferioribus coſtis à ſepto tranſuerſo, hanc differentiam non minorem reliquis eſſe puto, quòd in cura plurimum varient iuxta Hippocratem, quanquam Galeno refragante. Doloris autem locus declarat eas, neque in notha acuta febris & ſpirandi difficultas tanta eſt, ſed & illa ſputo non purgatur. Quomodo autem quod reſudat in pura & ſublimi ex inflammatione ſputum deferatur ex cauitate in pulmones, Galenus declarat. Manifeſtum eſt autem quòd quemadmodum in empyemate pus inſidet ſepto tranſuerſo; interim verò illo valdè concuſſo vibratus eliditur ab ipſo ſepto tranſuerſo in bronchia, & fines aſperæ arteriæ, qui in ambitu ſunt pulmonis, atque hic modus eſt Galeni ſatis benè excogitatus, poſtquam non alium inuenire potuit quò Eraſiſtrato contradiceret. Sed nimis magno in periculo verſarentur tales ægri, ſi non alia eſſet via, & certè imaginari potius hunc modum quàm referre licet, primùm quia tale ſputum perſæpe lentum eſt & paucum; deinde oporteret collimare exquiſitè, vt vix vnquam bene expurgaretur, ideo dico quòd & de bronchiis & de loco materiæ conſentio, verùm non adeò tanto impetu indiget; ſed contracto ſepto tranſuerſo adhæret pulmoni dum inſpiramus aërem, atque eo facto dum retinetur, iunctum manet; exſugitúrque ob caloris vehementiam, quæ in pulmone eſt, tum ſpiritum qui totus circumcirca ad illius medium trahitur, vt in leues arterias traducatur, atque ex illis in cor. Vnde conſequenti motu quicquid ineſt ſuper ſeptum tranſuerſum exquiſitiſſimè tranſumitur in pulmones, atque ſic excitata tuſſi ob ſenſum arteriæ, quæ impeditur, eliditur ad guttur ac expuitur. Si dolor vagator, eſt turgens.

71. *Septi tranſuerſi & aliarum membranarum inflammatio.*

Proxima ergo affectioni ſuperiori eſt non verus morbus lateralis, qui vt dixi, trifariam contingit inflammatio ſepto tranſuerſo & Diaphratondis & Pericardio. Cum ergo febris acuta fuerit, & ſpiratio modò exigua & frequens, modò magna & anguſtioſa. (Siquidem antequam delirent exigua & frequens, vbi delirium acceſſerit, magna & difficilis.) Tum quoque ab initio reuellitur hypochondrium ſurſum: Et delirium ipſum quamvis ex conſenſu ſit fermè perpetuum eſt, tunc ſeptum tranſuerſum inflammationem patitur. Dolor modò adeſt cum in parte neruoſa fuerit, modò non adeſt, cùm in parte carnea: eſt enim ſeptum circumcirca & quaſi in ambitu carneum, & rubrum in medio, & vbi quaſi vincula coniunguntur, & caput illius eſſe creditur, id eſt, ex quo ſe dilatat, & ad quod contrahitur nerueum, & album. Differtque à phrenitide quod tardius inuadit delyrium: & ſpiratio inæqualis; quinimo ab initio, vt dixi, parua, & frequens. Quod etiam de pulſu addit Princeps, & partes circa caput, & faciem non eadem patiuntur. Et hypochondrion ſurſum attollitur. Sed pe-

ricardij

ricardij inflammatio grauiora habet ſymptomata, quo ad febrem attinet, & cordis palpitationem, & non eſt difficultas ſpirandi adeò magna, neque dolor, & pulſus ſunt maximè inæquales: Nec adeò delyrant vtin ſepto tranſuerſo. Moriuntur autem breui. Diaphratondarum autem inſtammatio eſt media quaſi inter lateralem morbum, & Pericardij abſceſſum. Eſt magna ſpirandi difficultas & inæqualitas, tum in ea, tum pulſu, poodus quoddam, non dolor alius, neque delyrium: videturque cor à dextra parte pulſate, nam ſi in ſiniſtra membrana ſit inflammatio cor refugit ad dexteram, ſi in dextera tanta habetur perturbatio ibi vt cordis palpitatio videatur, ſuperſóniquе multis diebus. Mirum quoddam videbitur de motu cordis, ſed cum infans quidam cecidiſſet ægrotaſſétquead mortem, ſanitati reſtitutus nobis experientibus hoc idem paſſus eſt, & perſeuerauit.

72. *Septi tranſuerſi hectica.*

Hecticam in ſepto tranſuerſo duntaxat ſemel vidi Mataſmum nunquam, quod antequam abſoluatur patiens intereat: inquit Galenus. Et iure merito: ſiccatum enim neque contrahi, neque extendi poterit. Signa ſunt dicebat ibi Delyrium pleronqoe, & pulſus, & reuulſio præcordiorum ſuprà, & ſpirandi difficultas admodum inæqualis & varia: quippe aliàs parua admodum, & frequens, aliàs manifeſtè rara, ſed quæ ſubitò velut gementium reduplicetur, modo in inſpiratione, modò in expiratione Eſt etiam vt totum pectus cum ea laboret vſque ad ſcapulas opertas, ſeu omoplatas.

73. *Septi tranſuerſi vulnus.*

At ſi ſeptum tranſuerſum percuſſum eſt, præcordia ſurſum contrahuntur, ſpina dolet: ſpiritus rarus eſt: ſanguis ſpumans fertur.

74. *Pericardij aqua.*

Hæc congregatur quandoque ibi, & patiuntor perpetuam in corde palpitationem: Abſque manifeſta cauſa, corpus contabeſcit, & deinde repentè moriuntur. Dicebat autem Galenus niſi conſenſu cor afficiatur: cæteri morbi ex eiuſmodi panniculis integentibus membra, tanquam partium ignobilium babentur.

75. *Cordis vulnus.*

Cor enim ſit vitæ principium ideò ipſo ſolo extincto animal perit quod in eo anima ſit, & ea vnica ſit vt Galenus hic veritate coactus non habeat quo experimentis reſpondere poſſit neque ſuſtinet inflammationem: vulnerati autem ad horas xxiv. viuunt ſi non ad ventriculos vulnus penetrauerit: tunc enim ſtatim moritur. Ex ſcirrbo autem diu ſuperuiuere queunt. Vt in Gallo vidiſſe ſe Galenus teſtatur. Igitur vt ad rem redeam, Corde percuſſo ſanguis multus effertur, venæ langueſcunt, color pallidiſſimus, ſudores frigidi maliquе odoris tanquam irrorato corpore oriuntur. Extremiſque partibus frigidis matura mors ſequitur.

76. *Cordis Palpitatio, & ſyncopis.*

Scire decet nomen hoc palpitationis bifariam accipi. Vt commune omni motui cordis præter naturam excedenti in magnitudine, celeritate, vel frequentia, & propriè, tum verò commune illud ſignificatum diuiditur, in tremorem cum frequens eſt motus & velox non tamen magnus, & palpitationem cum eſt inordinatus & magnus, & ſaltum, cum mouetur pectus ab ea parte, & attollitur: ſeu ordinatus, ſeu inordinatus, Et ideo benè dixit Iachinus in Commentario ad Almanſorem quod quid ſit palpitatio à nemine declaratum eſt niſi paucis, ſed obſcurè à Galeno ſcilic. ſecundo de ſymptomatum cauſis. Vbi docet quod etiam vena arteſialis ipſa palpitat cum corda. Et 5. de locis: quandoque ergo fit ab aqua intra pericardium: & contabeſcit corpus: & fit ab intemperie calida, & adſunt ſigna incendij, & forſan etiam cauſæ, & fit à frigore: & non ſuccedit noxa notatu digna, quia affert ſibi auxilium ipſa palpitatione, incaleſcit enim cor, & fit à vaporibus melancholicis, & conſtringi videtur cor: & nil incommodi ſequitur niſi forſan triſtitia, aut fluxus hæmorrhoidarum, & fit ex timore, & cauſa nota eſt, & fit à flatu, & indicium eſt quod eſt innoxia. Et fit in quauis fluxione ſanguinis: & indicat eam aduentus eius. Et fit à veneno, & oſtendunt ſymptomata mala: ſicut etiam illam quæ fit à reſolutione, & fit à conſenſu oris ventriculi, & indicant illam nauſea, & morſus, & purgatio eius. Et fit à mala ſpiratione, & reducitur ad eam, quæ fit à caliditate: periculum enim propriè eſt in hac ne cor inflammetur. Tremor autem contingit ex pauore propriè vt in auiculis. & ex cauſa frigida, & quandoque adiungitur, & palpitatio, & ſaltus, quoniam paruitas motus non eſt ex eſſentia tremoris, ſed frequentiæ magnitudo. Saltus autem aliud per ſe aliud cum aliis ſignificat: nam per ſe ſignificat neceſſitatem refrigerationis cordis; quæ accidit, aut ob calorem auctum, ſicut in curſu, ira, aut ob aëris ingreſſus impedimentum in cor, vt in ægre ſpirantibus, vel ob pulmonis obſtructiones, vel ſepti tranſuerſi hecticam. Nam ſaltus omnis eſt cum pectoris eleuatione magna, ſin autem non adſit, dicetur palpitatio aut tremor cordis, & ſi adſit pectoris eleuatio magna, nec cordis motus mutatus ſit vt in quibuſdam ſpeciebus aſthmatis à crudorum humorum copia: in qua tantum minuitur neceſſitas reſpirandi, quantum eſt impedimentum membrorũ reſpirationis, non dicetur, nec palpitatio nec ſaltus Cũ verò ſaltus habet inæqualitatẽ vel defectum viriũ, cauſa etiam eſt in corde. Et ſaltus eſt deterior palpitatione, & ſæpe includit eam. Et ſi corpus colliquatur, in eo plerunque eſt cum corruptione pulmonis. Et adeſt color malus in facie, & roſeus in pomis, & fœtor ſpiritus. Et ſi ſine illis, & color niger, & ſplen durus aut magnus ſit à melancholia Quod ſi quis obiiciat, nec tuſſim, ſpirandi difficultatem adeſſe, neque in pulſu ſentiri. Reſpondemus ex Galeno de Antipatro, prima duo pertinere ad læſionem aſperæ arteriæ ſolùm, tertium cordis per ſe patientis. Et cum vides palpitationem hæc inſpicito, ſi linquitor animo, ſi ſudat, ſi facies multum mutatur, ſi pulſus afficiatur inæqualitate, & quoniam tria ſunt ſymptomata quæ principalem ad ſe curam

trahunt,

trahunt, ſeu ſuperuenerint, ſeu immineant etiam, teſte Galeno, conuulſio, ſpirandi difficultas & syncopis, & duorum priorum ſigna propoſuimus, reliquum eſt vt tertij ſigna proponamus. Et ſunt quod iaceat immobilis ſicut mortuus, & cum facie etiam eiuſmodi, & pulſus cadat aut vt formica videatur, & ſudor præcedat quaſi ros in facie.

77. *Pulſus ſignificata.*

Pulſus autem cum ab ipſo propriè pendeat ſuper ea quæ ipſius ſunt. Primò ſignificat facultatem, calorem, impedimenta & cogitationes: ſecundò ſupra coniuncta pulmonem, os ventriculi contenta in Pericardo, ſedem ipſius, arterias & venæ partes quæ principalia interiacent. Poſt ſupra membra principalia præcipuè cerebrum. Demùm ſupra totum neruoſum genus. Quæ autem poſt leuiter tantùm aut vt his communicant, ſupra autē aliàs facultates ſcilicet animalem & naturalem non ſignificat, niſi quatenus ſupra ſubiecta illarum. Et intermittentium pulſus initij acceſſionis vel eſt humilis, vel eſt contractio valdè velox & crebra.

78. *Gula, ſeu Oeſophagus.*

Eius initium eſt à linguæ radice, & vtraque parte tonſillas attingens, à palati extremo ortum ducit, inde deſcendens hæret ſpinæ dorſi à media ceruicis vertebra per quatuor primas thoracis, inde à quinta per aliquot alias ad dextrum latus declinans paululum procedit: poſt iungitur magnæ arteriæ è iuguli maximè regione. Ea ergo duplicem vſum præſtat, tranſitus ſeu intra vt degluticndo, ſeu extra vt euomendo. Et functionis eum per interiorem tunicam trahat, teſte Galeno per exteriorem autē expellat: quapropter & duplici morbo laborabit, vel vt præcludatur via, vt operatio impediatur. Impeditur ergo ab abſceſſibus, & à ſpinæ vertebris, vt dixi, incumbentibus luxatis. Porrò abſceſſuum calidiorum ſunt ſigna, dolor vehemens, febris non admodum ardens, impedimentum in deglutiendo maximum: ſitis & calor ingens: ſi verò non adeò calidus ſit citra reliqua, dolor & impedimentum deglutiendi & inæqualitas apparebunt, in proceſſu verò Ephmera, & rigore ſuccedente euomunt rupto abſceſſu ſaniem. Poſt vlceris ſigna remanent dolor, & cum deglutiendo acuta, magis exaſperatur, quòd ſi vomitus ſanie præceſſerit, vix ſeruantur, & ægiè adoleſcentes: nam prouectiori ætate pereunt. Cumque vlcus fiat ex fractura vaſis, aut eroſione, aut relinquatur ex abſceſſu ſuppurato & diſtrupto, hic modus eſt periculoſior: inde qui ex eroſione, ex fractura autem minimè periculoſum eſt vlcus ſi ad alia conferatur. Verùm ſi difficulter deglutiat, & æquale ſit impedimentum, ab intemperie eſt. Ego aliquos eiuſmodi vidi, ſed frigida præcipuè eſt, quæ officium illud prohibet. Vnde vir ille cum per multos dies ſitim toleraſſet ex intempeſtiuo aquæ multæ potu ſuperueniente difficultate deglutiendi, ac poſtmodum aliis ſuccedentibus affectibus mortuus eſt

79. *Os ventriculi, ſeu ſtomachus.*

Conſenſu huius conſtat incidere homines in ſyncopim, cordis palpitationem, lipothymiam, ſternutationem, melancholiam, comitialem, conuulſionem, ſoporem, vertiginem, atque huiuſmodi. Dignoſcitur hoc ſi ieiuno ſi ex ita, ſi vomitus ſequatur, ſi nauſea præcedat, & ſomnia terribilia abſque alio graui ſymptomate, ſed & præter has propriæ ſunt illius affectiones ſitis, deiectio appetitus, nimiaque fames quam caninam appellant, & citra quæ propria eſt prægnantibus, ſinguliúſque cum nauſea & vomitu iam dictis, fames autem quæ cum ſatietate eſt, vt ægri comedere nolint, partim communis, & ſitis vt fit à calido & ſicco, ita fames à frigido, & humido, & caninam plerunque citra deiectio, ac quaſi leuitatem inteſtinorum conſequi ſolet, & ſitis fit non ſolùm huius vitio, ſed conſenſu etiam pulmonis, iecoris, renum, meſaræi, ieiuni, Inteſtini, cordis etiam, & totius corporis.

80. *Ventriculus.*

In ipſum vndique excrementa præter propria quæ ex cibo non abſolutè elaborato fiunt, ex cerebro, iecore, fellis veſica & liene confluunt: vt quinque his ex cauſis laborare ſoleat. Proprium verò eius opus eſt coctio, & circa coctionem vitia: oſtendemus enim primùm plerunque illam debilitaris at à frigore id maximè, à calore autem peregrino corrumpi in nidoroſam ſubſtantiam, à putrido putreſcere. Sed & à materiebus crudis debilitatur, à bilioſis in nidorem vertitur: à putridis putreſcit. Item à tumoribus frigidis non ſolùm coctio impeditur, ſed corpus abſumitur, à calidis autem non fit coctio vlla, ſed cibi maximum inferunt detrimentum, & calidorum quidem tumorum ſigna ſunt vegemens dolor tactuque percipitur, febris ardens, ſitis ingens, accedunt nauſea. (Sed raiò vomitus natura timente) ſinguliúſque. Ex horum genere eſt, morbus liuidus cuius meminit Hippocrates ſecundò de morbis: impeditur etiam ab vlceribus a ſubſtantia eius rarefacta, diuulſaque, ſed vlcera declarant vomitus, & deiectiones, & aerium aſſumptio ciborum & potuum, quemadmodum de gula diximus, & fit impedimentum à tenuitate corporis eius, & raritate ſubſtantiæ ipſius. Ex horum duorum indicium eſt, quòd maximè iuuantur à leuibus cibis & coctis, vt maturè edant: nam tales præter cæteros ieiunio læduntur. Et qui raritate peccant aſſumpto cibo multo, diſtentionem manifeſtè ſentiunt cum dolore, & accidit ex motibus grauibus à repletione præcipuè potus, à defectu omenti, vt in gladiatore illo & perſæpe etiam à flatu.

A deffectu prætcrea Influentis caloris, ſeu cordis, ſeu iecoris. Nam trifariam vitium accidit in operatione vel ob facultatem læſam, vt ſi vulnere, aut contuſione pars membri corrupta ſit aut ob impedimentum, vt in morbo, aut obſtructione: vel deficiente auxilio. Eius aliud opus proprium eſt vomitus, & fit dum comprimit ſe ad ſuperiorem partem, & eſt eructatio, & eſt cum comprimit ſe æqualiter à lateribus, & expreſſio

chyli, ſed hæc fit quaſi abſque auxilio eius dum iecur trahit, fit tamen ex compreſſione partium ſuperiorum, & ſigna ventriculi habentur ex operationibus ſecundum naturam, vt appetitu. Et præter naturam vt eructatione, & ſymptomatibus vt flatu, & doloribus, & vrigine, & tumoribus, & ex his quæ prodeunt per ſuperius, aut inferius. Et conſenſu, vt macilentia totius corporis quæ eſt maximè familiaris patientibus ex eo cum febris, aut fluxus non eſt cauſa, & vrinæ multitudo, & hypoſtaſis craſſa, aut tenuis. Et conſenſu partium adhærentium vt cum durities intercedit inter iecur & ipſum, aut tumor lienis, & dolor fit in tota ſubſtantia eius vrigo in tunica interiore, & colore faciei, & conſenſu ſymptomatum, & dolor ſimiliter ab huiuſmodi cauſis fit, & nonnunquam à lapillo ibi genito eſt, & diuturnus cum grauitate, & tandem occidit ſicut in Cæſare Taberna. Non negauerim ſi agnoſcatur poſſe quamdoque ſanari. Et cum cibus in ventriculo non concoquitur vel proprio vitio, vel alieno, vel quia non retinetur in eo, fit vitium quòd leuitas inteſtinorum appellatur: fit autem perſæpe ob acres etiam humores qui in eo ſunt vel quia prægrauant, vel quoniam inutilia ſunt nutritioni, idem de vomitu dicebat Galenus. Dico etiam à flatu talia & ſæpius fieri ſolent. Cur autem magis per vomitum bilis, aſtus, conſuetudo, flatus vrgens neceſſitas. Inter quoque ventriculi morbos connumerantur cæliaca & cardiaca paſſio, atque cholera, quamuis cholera ſit communis affectus ventriculo & inteſtinis. Dicente Paulo: Cholera eſt immodica ventris perturbatio ſupra infraque ex cruditate ciborum proueniens, quæ nonnunquam ex ipſorum ciborum prauitate prouenit, nonnunquam ex vitioſis humoribus. Cæliaca verò eſt lienteriæ ſpecies cum cibus diu retinetur, ſed non concoquitur nec diſtribuitur, & exit incoctus, tardè tamen cum in leuitate inteſtinorum, paulò pòſt per inferiora eiiciatur: nec eſt aliud diſcrimen inter eas quam moræ, vt Paulus refert. Cardiaca verò eſt, vt Celſus docet lib. 3. cum ex ventriculi imbecillitate conſtante mente, immudicus ſudor effluit ex partibus tantùm ſuperioribus, inferioribus ſiccis & frigentibus, cum languido & exili pulſu. Cum autem coctio fit inferius os, dicit Galenus, id eſt, pylorus perfectè concluditur, de ſuperiore non meminit.

81. *Inteſtina.*

Omnes fermè morbi omnibus partibus eueniunt, ſed quidam peculiares videntur pluribus partibus, eò quòd frequentius contingant, & acrius infeſtent, velut inteſtina Ilcos, Colicus, Diarrhæa & Dyſenteria. Dyſenteriæ propriè ſigna ſunt, bilis & dolor mordax, inde ramenta, poſt ſanguis, quamuis omnia hæc in vna die accidere poſſint. Vt verò quibus in inteſtinis ſit intelligat (quod craſſis per œnemata, tenuibus per potus medeamur) conſiderare oportet, ſi ramenta cum pinguedine ſint, ſi cruor ſupernatat non immiſcetur fæcibus. Si ſtatim exit, ex craſſis inteſtinis eſt: ſin autem dolor medius ventris ab vmbilico infrà intercedit, & non per circuitum, vt non aſcendat ad ſiniſtrum latus, morbus eſt in tenuibus, ſi aſcendat, in colo, inteſtino vel cœco. Differt à dyſenteria epatica, quod in illa tenuia ſanies inde paulò pòſt ſicut fæx ſanguinis paruo aut nullo cruciatu, & interdum interquieſcit ad vnum vel duos dies, inde maior redit. A tineſmo, qui ex vlcere in recto oritur, differt, quoniam dyſenteria quæ pauca hic excernuntur. Cum vehementi nixu immixta, fæcibus pituitoſa & pinguia referunt quandoque lapides eiectos: ſed oportuit altius genitos eſſe, vt in loculis coli. Cui fidem facit quod de ventriculo diximus. Coli autem dolores maximè ex ſitu inteſtini dignoſcuntur, & plerunque ſunt ex aſtrictione alui, & eiecta excrementa dura ſunt & rotunda, & nauſea ac uomitus pituitoſorum: nam colon à dextra parte incipit, & aſcendens pergit ad iecoris regionem, inde peruenit ad ventriculi imum, & poſt ad lienem, vt eum nonnunquam attingat, inde ſinuatim deſcendit per ſiniſtrum ilium ad rectum inteſtinum concameratum totum, & Ileon fit in parte ſuperiore in inteſtino ſic vocato quod longiſſimum eſt, ſiquidem pedes plerunque habet plus quàm xxv. Diarrhœa verò fit aut tranſmittente iecore, aut mordacibus qui in eis ſunt ſtimulantibus, vt non poſſit continere fæces, & dolore acriore ab altera diſtinguitur. Aſſimilatur autẽ leuitati inteſtinorum, ſed in hoc chylus loco ciborum videtur cum ſit in vẽtriculum quod eiicitur iam elaboratum. Eſt etiam inteſtinorum crepitus qualis ructus ventriculi, ſed fit compreſſis muſculis ventris.

82. *De differentia inter dolorem coli & nephriticum.*

Euon unt magis pituitoſa, crepitus ventris & ructus & fæces retinentur quæ plerunque etiam aquæ ſupernatant, & vagatur magis, Et ampliorem occupat locum. Quòd ſi altius infeſtet renibus etiam, id eſt, ſignum. Nephritici autem tenues & puras reddunt ab initio poſt inæquales, demùm arenoſas alleuiatur etiam colicus clyſteribus. Ex his quoque quibus ſoluitur dolor velut lapide in vrinis, aut frigido humore inter excrementa alui, cum tamen ambobus ab initio clyſteria auxilientur.

83. *De abſceſſibus meſaræi.*

Nihil hoc frequentius nihil damnoſius quoties iſtud euenit, latitant, vt etiam dicit Hippocrates ſub febribus lentis & longis. Signa febris cõtinua vltra vigeſimam diem, in maioribus natu triginta annis. Cum vrini. crudioribus quàm pro ſtatu morbi, & moleſtia hæc indicat abſceſſum ex febre quoniam materia per criſim non eſt ſoluta, At eius qui fit ab initio morbi ſigna ſunt vt habetur. *Quartadecima tertij.* Vt ſint ſigna inflammationis iecoris, ſed remiſſa & febris occulta, & excrementa alui chyloſa. Et tenſio & calor eſt inæqualis in omni inflammatione, nam de dolore, pondere, tumore, non dico, quia non ſunt obſcuri, ſed ſunt magni, hoc autem latere poteſt expertum medicum: at hic non tractamus niſi ea quæ fallere poſſunt etiam peritum medicum

medieum, ſed ſi ſit ſcirrhus, vix poteſt ab obſtructione diſtingui: verùm ſi ſit œdema, adeſt mollities duricei loco, & ſanies meſaræi eſt alba fuſca aliquantulum, ſed iecoris rubra, & in ventris abſceſſibus apparent rigores, & febres diuerſæ. Et pulſus pro ratione loci, & non ſoluuntur cum auxiliis ſolitis in febribus.

84. *Exeuntia*

Cum verò de inteſtinis actùm ſit, par eſt vt de exeuntibus nunc certo ordine agamus. Quæ autem magis familiaria ex eis ſunt ſtercus, vrina, ſputum, mucus, ſudor, ſanguis & vomitus, horum omnium ſtercus & vrina ſunt naturalia, neceſſaria, communia & generalia, ſputum & mucus naturalia ſunt, non tamen neceſſaria neque communia ſunt tamen generalia omnibus non ſunt neceſſaria, quia aliqui ſine his viuunt: non ſunt communia quia vnum eſt excrementum cerebri aliud glandularumque ſub lingua ſunt: ſudoris materia naturalis eſt neceſſaria communis & generalis, forma nequaquam, ſanguis eſt communis omnibus partim autem naturalis eſt & neceſſarius, generalis nequaquam, nam menſes mulieribus ſtato tempore & ætate tum hæmorrhoides quibuſdam aliis è naribus profluit ſanguis. Eſt tamen euacuatio communis toti corpori, non tamen omnibus naturalis aut neceſſaria. Vomitus & ipſe communis eſt, non tamen naturalis aut neceſſarius aut generalis. Singula horum quinque modis prodeunt, præter vomitum, naturaliter, vitiata, ſymptomatica, critica & per circuitus, naturaliter eſt quod eſt abſolutum & purum, vitiata quæ non perfectè cocta ſunt, aut corrupta ſymptomatica quæ humorem permiſtum habent, aut vi quadam exprimuntur. Critica, ſeu iudicatoria quæ duntaxat ſemel, aut paucis vicibus eiecta liberant à morbo. Per circuitus quæ vel vitioſa, vel humoribus miſta emittuntur, quorum quædam meliorem reddunt habitum natura ſe exonerante cum ſatis ſibi boni alimenti reſeruauerit quedam deteriorem. Excrementorum vitia quo ad obſtructionem attinet ſunt: multitudo, craſſities, lentor, ſed ſimpliciter adde corruptionem, & acredinem. Cæterùm quod ad expurgationem attinet pars reſima iecoris, inteſtina, ventriculus, lien per aluum euacuantur, per vrinas autem iecoris gibba, & quotquot his ſuperiores ſuor ſcilicet ex pectore pleraque.

85. *Stercus.*

Quod ſecundum naturam eſt æquale, ideò non aquoſum leue, & ob id non admodum ſiccum figuratum, quare non nimis liquidum coloris mali, medici benè maturi, odore naturali, multitudine & tempore debitis. Ei aſſociatur quoduis genus humoris magis tamen craſſi, & quod craſſiſſimum eſt fit in ventriculo, id eſt quoniam ibi materia eius tranſmutatur, & ſecernitur quòd eius optimum eſt, elaboratur autem à iecore, tum etiam ſegregatur: inteſtinis verò figuram recipit. Ideò ſi ventriculi functio tollatur, ſtercus eſſe non poteſt, ſed fit leuitas inteſtinorum, quoniam nequit ſupplere actionem ventriculi non poteſt, ſimiliter & à iecore diuerſis modis afficitur. Permutatur ergo eius ſubſtantia & figura ex his tribus: color autem & odor, tum ex his quæ illi commiſcentur. Et odoris prauitas indicat corruptionem ipſius aut eorum quæ cum eo exiuerunt: Color autẽ maximè permutatur à iecore & meſaræo, cum liuidus & fuſcus à liene, cum admodum croceus à veſica fellis bilem copioſam eructante, cum verò albus, aut aqueus, aut mucilaginoſus à ventriculo vel cerebro. Diſtinguere autem oportet eum qui à cerebro eſt, quia craſſior eſt & lucidior. Niger autem & ruber, & viridis ſi ſint cum febribus acutis, ſunt valdè mali, & fiunt à iecore & corruptione febrili praua. Exeuntia autem diſtinguere non vna ratione oportet, nam adeps albus, non pituita, ſed lenta, ruber ſanguis, atrabilis, nigra, & ſplendidior ſanguine, dicebat Galenus, ſpumoſi, alba, eleuata, colores reliqui bili tribuuntur: putrefacta, fœtida, inæqualia, prauorum colorum, & cum defectu animi eiiciuntur Melancholia nigra aut fuſca non cohærens, quòd cohæret nigrum ſanguinis, fæx ſi non cohæret, & ſplendet parum & nigrum eſt, ſanguinis fæx in iecore exuſta eſt, colorum multitudo cum fœtore corrupta eſſe docet, inæquale ſolùm ſtercus cruditatis indicium eſt: & ſcias quòd diarrhœa, & quælibet fæcum copia velut & ſanguinis conſueti multa reiectio non ſolùm ſignum eſt, & ſymptóma, ſed etiam morbus.

86. *De Vrina.*

Naturalis ſubſtantiam habet craſſiorem, contenta autem tenuiora. Color verò ſubſtantiæ velut paleæ tritici maturæ cum ſplẽdore contenta, argentei quaſi coloris, lenia, æqualia, ſubſidentia in formam pyramidis, occupantia plus tertia parte altitudinis vrinæ, odore naturali abſque ſpuma cum circulo paulò candidiore quàm ipſa vrina, veruntamen ſplendidiore, quàm ſit ſedimentum: multitudine & tempore debitis pura, & non conturbatur, niſi in magnis frigoribus Peſſima eſt cuius ſubſtantia eſt valdè tenuis, & ſedimentum valde craſſum, vtrunque enim oſtendit omnino inelaboratã eſſe à venarum virtute: quod ſi præter id aquea ſit, obſtructionem ſignificat, aut bilem ad ſuperiora tendentem, atque ideò in acutis phrenitidem. Per eam excernitur humor tenuis, & etiam craſſus, plus tamen ex mediocri. Quæ verò ramenta continet in acutis, colliquationem à prauo calore ſolidorum ſignificat, Quæ nigra eſt ſi tenuis ſit, extinctionem caloris aut exuſtionem oſtendit: non enim poteſt eſſe critica, quia eſſet craſſa qualia igitur contenta quæ ſecundum naturam ſunt talis actio venarum in excrementum primæ coctionis. Quare & eiuſmodi in proprium alimentum, bonum, optimum, malum, peſſimum permutatur tamen vitio renum, aut veſicæ, quorũ ſolùm detrimenta ſignificat, & ſi arenas rubras contineat, à renibus ſunt. Partes autem laminis ſimiles fibroſæ, ac albæ à veſica deciduntur, carunculæ à renibus, pus ſecretum ab vrina à veſica eſt vel penè: valde miſtum ei à membris ſuperioribus. Ex his ſi à renibus ſigna

propria præceſſerunt, ſed ſi mediocriter miſtum ſit tum dubium eſt, vrina autem ſedimento caret ob caloris vim, ſed tunc eſt colorata, aut cum materia fertur ad membrum principale, vt in phreniticis: aut quia materia deeſt ob continuam euacuationem, vt in Diabeticis affectibus, aut in ſanis & ægris, & tunc obſtructio eſt in renibus, non enim aliunde fieri poteſt, vt concurſus venarum prohibeatur, tum materiæ noxiæ ex illis aliquid quotidie excernatur, vel in ſanis non in ægris, & tunc eſt obſtructio inter cauã & gibbam iecoris: tunc enim nihil præter fluit ex recremento concoctionis primæ quòd eſt materia ſedimenti in ſanis vt etiam ſola: neque ex venis cum iam ille ſanguis ſit expurgatus per proprias vrinas ſingulorum dierum, tametſi obſtructio non antea præceſſiſſet. Indicat hoc tunc grauitas præcordij dextri non renum, & corporis extenuatio: at illam plerunque dolores conſequuntur iuxta renes, & vrina ſanguini miſta, dignoſcitur ab ea quæ atræ bili ſplendore: tardiore & non perfecta ſeparatione, & grummis. Et vix quicquam eſt cognitu difficilius, nec mirum, nam melancholicus humor ſanguinis eſt fæx, ideo & ipſe ſanguis. Si verò ſit atra bilis aut humor niger alter lethalis eſt, alter non, niſi cum vitio ſplenis manifeſto exit: nigrumque conſpicitur in vrina, non rubrum dilutum. Generaliter autem vno exemplo omnia declarabo quæ vrinis citra putredinem accidunt. Sit igitur aliqua ſubſtantia tenui, ſedimento craſſo & flauo: Tenuitas ſubſtantiæ imbecillitatem coctionis, hic autem vel ob vires, vel ob materiam: craſſities contenti atram bilem flauus color influentem flauam bilem. Vnde vel quoniam amplius generatur ob caliditatem, aut retinetur: inſpiciendæ igitur ſunt fæces. Iudicium influxioni paratum cerebrum, eſt enim flaua bilis velut explorator & dux qui deducit milites, generaliter igitur ſubſtantia eſt à venarum actione. Color albùs ab eadem, vel obſtructione, vel enim materia tincturæ deeſt, vel feruor, vt apud fullones. Color vlterior materiam elaboratam præter naturam, aut ex venis, vt in febribus, aut ex meatibus, contenta autem ſi deſint ventriculi negant actionem, aut obſtructio eſt, aut calor ardens, ſubſtantia craſſa naturalium venarum actionem negat: præter naturam reſolutionem à calore igneo aut exuſtionem in renibus. Color miſtionem tantùm. Et ſcias quod in puerperis, & menſea patientibus exigua diligentia detergendi Vuluam, & collum matricis vrina colligitur impolluta, vt poſſit videri, & per eam integrum ſumi iudicium.

87. *Mucus.*

Coloris eſt vitrei & perſpicuus, facilè fluit: qualia verò ſibi iunguntur talia abundant in cerebro, & ſi viridia ſit aut ſanguineus, & fœdus, vel quaſi denſus, puluerulentus malus eſt, & ſi malè olet vlcera ſignificat in naribus vel oſſe pumicoſo: tam craſſa quàm tenuia per ipſum educuntur.

88. *Sputum.*

Hoc debet eſſe aqueum, ſubdulce, minimè tenax, paucæ quantitatis inodorum, in morbis pectoris, & cerebri magis variatur ſecundum ſubſtantiam quàm in morbis ventriculi. Secundum ſaporem autem ſæpius à materia in ventriculo contenta accidunt, & acre à liene, & melancholia fit amarum, à ventriculo ſalſum: tàm à ventriculo quàm cerebro ſanguineum ſi ſine tuſſi & vomitu ſit ex apertione venarum cerebri plerunque eſt, aut vitio oris. Per ipſum tenuia ſecundum naturam, craſſa etiam expurgantur: omne etiam genus excrementi expurgare poteſt quatuor humores, & crudum ſuccum, & purulenta, ſanguinem tamen rarius.

59. *Sudor.*

Expurgat tenuia & mediocria: color naturalis eſt fermè vt vrinæ patientis, & fit ex aquea ſubſtantia quæ in venis ſanguini coniuncta eſt: craſſa educere non poteſt: ſuper cordis affectus propriè ſignificat, neque enim vllo modo ſudare contingit niſi communicato affectu cordis, & ideò in ſyncopi ſudor frigidus aduenit ſi benè cedat, nulla conuenientior expurgatio in febribus, quoniam & vndequaque aduenit, & colliquatur quicquid mali eſt cum ſanguine.

90. *Sanguis.*

Expurgantur omnes humores poteſtate: Qui multus eſt & floridus & ruber, ſemper ſalutem in febribus pronunciat. Prodit aut à corde, aut à iecore non ſine borũ conſenſu, niſi compoſitionis vitio & ſanguinis corruptionem, & fluxum ſequuntur malus color mollities, & vitium appetentiæ & concoctionis.

91. *Vomitus.*

Is præter naturam eſt, ideò naturalem deſcriptionem facere ſuperfluum eſt. Fit propriè à virtute ventriculi. Criticus ſolus, & qui per circuitum fit ratione materiæ & ratione finis, naturalis dici poteſt, actionis autem contentorum ſeu eorum quæ eiiciuntur, nequaquam. Eſt illi nauſea quæ tineſmus excretioni per aluum, idemque affectus in vrina eiicienda dyſuria, in tuſſi cerchnos, hæcque peſſima ſemper, cum ſint impotentis naturæ indicia & affectus violenti. Quæ excernuntur per vomitum nõ mali odoris, & cõgruentia, morbo & pituitoſa, & mucoſa, & facile, & non valdè multa, & eiuſdem coloris, niſi ſint ex cruditate, plerunque autem & quaſi pro naturalibus habentur, & fermè ſemper bona, niſi nimia frequentent. Sapores autem declarant ſuccum: inſipidus, acidus, ſalſus pituitam: amarus bilem: dulcis ſanguinem, aut melancholiã: fœtidus horribili cum amarore, putredinem, Eadẽ fermè, in egeſtionibus, & vrinis.

92. *Muſculorum ventris tumores.*

Rectorum muſculorum tumores, & in medio, & oblongi, & in ſuperficie in quo conueniunt cum obliquis deſcendentibus, aſcendentes autem ſub his occultiſſimi, tranſuerſi quòd in profundo ſint. Quatuor enim paria ſunt. Quidam quinque eſſe aiunt, ſed puſilli admodum qui in imo ſupra pubem inuenti ſunt.

93. *Iecoris morbi alij.*

Cum obſtructio adeſt ſenſu grauitatis dignoſcitur. Si verò & diſtentio adſit, flatus eſt indicium. Quod ſi etiam tumidum ſit,

dolor

dolor adeſt. Qui nonnunquam etiam ad iugulum pertingit, grauitas, tuſſis exigua, color linguæ primùm rubet inde niger, ingens cibi faſtidium, implacabilis ſitis (ſi tamen cum calore ſit) Vomitus bilis ſynceræ aut vitellinæ, quandoque etiam viridis. Aluus aſtricta, qui verò ipſi accidunt morbi per conſenſum à ventriculo inteſtinis, & maximè ieiuni tum lienis cauam partem eius magis vitiant. Si verò à pulmone ſepto tranſuerſo, renibus gibbam, & frigidas quidem intemperies modo fames modo inappetentia ſequitur, calidas autem ſemper inappetentia, & cibi faſtidium, ſitis vehemens, vomitus biliosorum, febris.

94 Iecoris imbecillitas.

Eiuſmodi morbus fit vel à paucitate caloris, vt in decrepitis, & vbi multus fluxerit ſanguis & in inædia, & vbi quis cibis exigui alimenti vſus fuerit præſertim ſi à pane abſtinuerit. Et à raritate ſubſtantiæ, & per morbos, & perſæpe iungitur imbecillitas frigiditati: & eius proprium, eſt egeſtio ſanguinea ſimilis loturæ carnis: quæ etiam addit in cauſam, & cum iecur eſt imbecille venæ ex ea parte ſtelechiæ, aut cauæ ſunt imbecilles, & ſi vtraque parte vtræque, & non eſt neceſſarium, vt conuerſum huius ſit verum. Ergo quibuſdam ſeroſam ſaniem deiicientibus in frigida intemperie inde retentis excrementis, febris ſuccedit quæ vſque adeò ab imperitis negligitur, vt ægrum febricitare haud exiſtiment, ſed eſſe eum affectum inædiæ. Vnde aucto cibo redit fluxus, atque hepaticus manifeſtè, cæterum quibuſdam ex his appetitus cibi nullus eſt, quibuſdam etiam immodicus. Et ſi inualida ſit attractrix eius, fluxus chyloſus aduenit: Differt ab eo qui fit ex inflammatione, aut eryſipelate in meſaræo quòd hic ſaniei ſeroſæ quippiam habet cum eiuſmodi affectu iecur non laboret: cruentatarum autem egeſtionum quatuor genera ſunt, inquit Galenus, ſimilis loturæ carnis, & ſanguinis ſplendidi, ſed nigri, cum in prima iecur minimè traxerit chylum, in ſecunda traxerit quidem, ſed non retinuerit, & plerunque accidit, vt prima etiam ſecundam in hoc caſu antecedat. Tertiũ eſt in dyſenteriis, quòd ad iecoris affectum non propriè pertinet: nam in eiuſmodi ſanguis primùm exiguus minutim eiicitur, & cum dolore ob vitium inteſtini: interdum concretus, etiam poſt ſuccidit pus & Ephelcides, & membranoſa inteſtini ſubſtantia ſubſequitur cum morbus ſit inteſtinorum, quamuis cauſa, quæ bilis eſt aut ſalſa pituita, ex iecore poſſit excerni. Quartũ verò ad ipſum pertinet cum quæ ſanguinea deiiciuntur non ob imbecillitatem illius fiant, ſed per circuitum, exonerante ſe natura ſeu ob ſuppreſſas menſes, ſeu ob præciſum membrum ſeu ob otioſam vitam quæ laborioſæ ſucceſſit, quia in his ſyncerus ſanguis excernitur, ſicut & ab eis expurgationibus quæ accidunt per eruptionem concoctarum inflammationum, aut eryſipelatum, cum in huiuſmodi vitioſus, cœnoſus & putris ſanguis ſit. Cum ergo egeſtio eſt velut lotura carnis, ab imbecillitate iecoris oritur, ſin vt fæx, ſanguis etiam aſſatur. Si verò flaua admodum & perſeuerat, calor tenuis dominatur in eo, ſed abſque imbecillitatis inditio.

95. Iecoris inflammatio.

Communia ſunt febris acuta. Dolor qui perſæpe ad coſtas mendoſas dextri lateris pertingit: nam etiam pluribus non annectitur eis, & ſigna ſit etiam vſque ad iugulum Tuſſis ſicca.

96. Inflammationum differentia.

Quæ in ſima parte ſunt Inappetentiam, Nauſeam, Vomitum bilis, Sitim magis, Minus autem tuſſim, Dolorem in reſpirando. Et vt vſque ad iugulũ pertingat. Participat tamẽ totum iecur in vtraque affectione.

97. Inflammationis gibba, & morbi lateralis differentia,

Egeſtio qualis lotura carnis dolor ad nothas coſtas pertingens, ſpiratio parua & crebra, Tuſſis exigua ſicca, & ex longis interuallis. Grauitas in dextro præcordio & ſi magna ſit inflammatio, dolor vſque ad iugulum tendit, Pulſus non adeò durus.

89. Iecoris Eryſipelas.

Inflammationis iecoris cum ſitim, & febrem ardentiſſimam adiicies, colliges ſigna Eryſipelatis tum verò dolor acrior eſt certè minus grauis.

99. Iecoris ſcirrhus, & de differentia inter ſcirrhum & ſcirrhoſam diſpoſitionem & carcinoma, & œdema.

In Scirrho durities maior eſt, quàm in Inflammatione: febris nulla eius cauſa, & muſculi ventris è regione illius macileſcunt. Cum tamen augetur, vt ſit magis tactu conſpicuus, aduenit aqua intercus, & non poteſt cognoſci. Verum ex hoc videtur aqua primum colligi in iecore ipſo non in ciuitate ventris, nam eſt impedimento quòd inferius deſcenderet ad imum eius: ſed ſi ſit, per multos dies antea collecta fuit, & tunc tumor in pedibus, & imo ventris potiſſimom eſt ſignum. At in ſcirrho materia fæculẽta & terrea iam extrea venas collecta eſt. Sin autem ſolùm ſit in venis ſcirrhoſa eſt diſpoſitio, cui ſi occurratur tenui victu ſecundum triplicem rationem, & incidentibus, atque attenuantibus è iuuenibus omnes, è ſenibus quidam euadunt. Signa ſunt quoniam tumor premendo cedit, quia adhuc ſubſtantia iecoris ſana eſt reliqua adſunt. At ſi tumor non adeò ſit circumſcriptos neque durus, erit à cruda pituita, ſi mollis & dolore carens ædema, in omnibus autem iecoris tumoribus, ac etiam collectionibus facies oſtendit humoris qualitatem. Quòd ſi ſit carcinoma (cuiuſlibet enim carcinomatis, cuius cauſa externa non præceſſit, vt ictus, radix eſt in iecore ipſo (glandula in modum, tumor durus in iecore cum dolore & calore perpetuo citra febrem, & ſi præceſſerit, retentio ſanguinis corrupti conſuetæ euacuationis, iam hoc manifeſtius eſt. Et non gignit aſcitem, quia glandula non augetur iecore in dies ſe exonerante. In elephantiaſi autem plures tales ſunt, nam nihil horum eſſe poteſt niſi à iecore ipſo.

100. Veſica fellis morbi.

Et Veſica fellis quidem impletur quandoque bile, vel quoniã non poteſt expellere ob

imbecillitatem maximè ex frigida intemperie quæ tenui ſobſtantiæ, & exangui facillimè aduenit, & plotimum obeſt. Aut quoniam repleta nimis, atque ob id extenſa laxatur, nec poteſt ſe comprimere. Quibuſdam lapis innaſcitur, qui grauitate diſtrahens eam debilitat, vt quod iotus eſt non poſſit effundere, tùm verò huiuſmodi hominibus ſcabies indomita accidere ſolet, vel quia obſtructæ ſunt viæ per qoas eiicere conſueuit, apertæ per quas recipit. Demùm quod aliquid pituitæ aut humoris ſecum habeat bilis, vnde tenui reſoluta parte craſſa ad expulſionem inhabilis redditur. Vidi nobilem Bononienſem de Bobiis cuius veſica ſellis adeò tumida erat, vt lapidi rotundo in acutum velut pyro tendenti aſſimilaretur.

161. *Lienis morbi.*

Commune eſt in omnibus lienis morbis, quemadmodum ſoprà diximus de iecore, vitiari colorem totius corporis, ſed faciei præſertim (quòd ille ſoleat eſſe nitidior ob multitudinem ſanguinis & ſpirituom puriorum, & tenuitatem cutis, & maiorem recipiat mutationem propter contractiones quæ fiunt à corde & cerebro, vt in timoribus, triſtitia, verecundia) ad ſuſcom, & nigrum. Sin autem miſta ſit diſpoſitio ad viridem, vt in ſecunda parte diximus liuidus autem membris principalibus, vt cordis & cerebro proprius magis eſt, vnde in morituris morientibus & mortuis maximè apparet. Morbi reliqui proportione reſpondent morbis, ſed ſunt grauiores in viſcere, & in læſione leuiores. Qui verò in compoſitione ei accidunt magis conſpicui ob illius ſubſtantiæ raritatem, & omnes illius noxaa notato dignas conſeqoi ſolent, ventriculi euidentes mutationes, velut vomitus ſangoinis nigri, aut omninò melancholici. Is ergo cum ad ventriculi os melancholiam effuderit, peculiarem morbum facere ſolet: in ſapientibus quidem mœrorem & ſomnia terribilia: in aliis etiam timorem & melancholiam. Et ex hoc genere eſt morbus niger de quo in ſecundo de Morbis.

102. *Lienis tumores.*

Iuxta hoc ergo inflammationum, febris, & reliqua præter dolorũ minora ſunt, velut ſitis & vigilia & vomitus: vomitus aotẽ aquæ ſubnigræ aut viridis acidi ſaporis, dolor autem maior aliquanto quã in iecore, grauitas tamen minor. Et in tumoribus exereſcit mirum in modum, quamquam perſæpe tumorem meſaræi aut muſculorum pro lienis ſcirrho aut tumore accipiant, cætera, vt dixi, pro ratione iecoris. Verùm tumores illius ſemper difficultas ſpirandi, & dolor ad tactum (ſi ſcirrhus tamen non ſit,) & fames aut nulla, aut canina ſed hoc ſæpius, & corporis totios extenuatio ſequitur. Memineris etiam quòd partes habeat tres conſpicuam, & auerſam quæ eſt ſub illo ad poſteriora reſpicientem, & quæ eſt ſub mendoſis coſtis latitans.

103. *Iecoris & lienis tumorum à muſculorum tumoribus differentia.*

Scirrh & inflammationes iecotis ſoot in vnum collecti; muſculorum oblongi. Et ideò ob duritiem facilius eſt ſcirrhos quàm inflammatiooes diſtingoere. Cũ etiam ſcirrhi iecoris extenuent corpus valdè: Et in abſceſſibus iecoris & lienis mutatur magis color faciei, & pulſus non eſt adeò durus.

104. *Renum.*

Eſt illis proprius quidam affectus quem vocant Diabetem, & eſt mictus plurimus humoris non mutati, cum ſiti inextinguibili, atque hic ſenſim incipit, velut & canina fames. Sed videtur ob hoc repentè incipere, dicit Galenus, qooniam cum renes careant ſenſu animali, non ſentit patiens illius initia, donec ex multitudine mictus in admirationem ducatur, & ob huiuſmodi ſitis atque potus memoriam dicebat ibidem: qui ex magna ſiti confertim bibuot quatuor pericula incurrunt, ne euomant idqoe minimom eſt: vt effluat per inteſtina ſtatim, & lienteriam excitet, vt retineatur, & diſrumpatur homo quod ſæpè accidit, & vt in diabetem tranſeat, Sed & quintum ſi non prorſos optima ſit aqua, ne in malum habitum. Et vt hæc diſpoſitio fit à calore & ſiccitate, & fermè non niſi in locis calidis, ita in noſtris regionib. fit alia illi ex vngue contraria, vt com exiguo potu (quippe ſine ſiti) incredibilem mingant vrinæ quantitatem, & in proceſſu temporis multo maioris ponderis, quàm ſit corpus totom infirmi, cum cibo & potu interim aſſumpto, & ſanatur cum calidiſſimis & ſiccisſimis medicamentis per longum tempus exhibitis,

105. *Renum inflammatio & vlcera.*

Si quis dolorem cum pondere in renibus ſentiat, & ſi conuerſus in ventrem, & in alterum latus pondus perceperit, & rigores interpolati & inæquales cum febribus inordinatis ſequaotur, inflammationis renum hæc ſunt indicia. Quòd ſi poſt ſaniem, aut à ſanguinis mictu eſcernat, & dolor adſit, vlcus in eis eſſe oſtendit. At verò ſi ſine his ambobus, & ſine dolore veſicæ vel membri, expurgatio eſt partium ſuperiorum, nihil patientibus renibus, correſpondens fluxui epatico cum & in illo venoſum genus expurgenur, nihil patientibus Inteſtinis. Cum verò ſanguis cum vrina exit, & à membro & à veſica & vteteredibus eſcerni conſueuit, ſed paucus, & cum dolore, à renibus autem multos, & citra dolorem, perſæpe ex circuitibus, quandoque ob laxitatem oris venæ emulgentis quæ ſe reni inſerit: ſed hoc difficile eſt noſcere niſi lapillum aliquem prius emiſerit: hoc enim eſt indicium quòd à renibus excernatur. Cura tamen & lotus è regione poſitus fermè ſunt eadem. Et ſcias quòd poteſt eſſe vlcus in renibus abſque dolore ob ſubſtantiam eios, & ſine ſanie quando fuerit in meatu, & cognitio pendet ex diuturnitate paſſionis quæ eſt continua fermè: Et quòd mingitor non eſt ſanguis verus, ſed dilutius & obſcurius, & cum flagrantia.

106. *Lapillus vbi de renum dolore, acrò difficultas.*

Porrò in lapillo & pilis magni dolores adueniont, & vtriſqoe ab initio vrinæ tenues, aut etiam retinẽtur. Poſt craſſę, & tamẽ

contenta

contenta diuulſa. Inde arennſa ſubſequuntur, & non lapilli, aut ſanguis; & dolor pungens eſt. Quocirca de duobus dubitare expedit: primùm quomodo accerrimus ex lapillo contingere ſoleat dolor renibus, cum ipſi non expiant ramos neruorom niſi paucos & exiguos, vtpote ex fine ſextæ & ſeptimæ coniugationis cerebri, & in membrana ambiente non intus: velut & iecur & pulmo, quæ membra obtuſo ſenſu prædita ſunt: præſertim cum etiam de abſceſſu fateatus Galenos non ſolùm in illis, ſed etiam renibos eſſe exiguum ex ioflammatione dolorem, ac fermè ſolùm grauitatem quandam, in lapillo tamen acerbiſſimi ſunt adeò, vt nobilis mulier de Raudis Hyppolita faſſa ſit extremos eſſe qui partus cruciatum ſnperarent. Eſt & difficoltas de vrina, quomodo pescoletur, cum conſtet ſepto membraoeo medio diuidi reoes, nec tamen ab illo percolari velint. Igitor caoſam huius manifeſtam prodit Veſalios, quoniam ſcilicet perſnrata ſit illa membraua cribri inſtar, vt ſolum lapillos retinere poſſit non arenulas, nedum tennem vrinæ colloniem. Igitur diligeotia natoræ percolatur, quòd primum venarum & arteriarum oſcula in tunicas deſinunt, vt non pateat exitus per ora earum fermè, vt inter cauæ & gibbæ iecoris venas, ſed hoc non ſatisfacit, quoniam excrementoſa potius quàm ſanguis setinerentur, & ita ſtillantus vrinæ prodirent atque ſangoineæ, cuios contrarium euenire ſolet, nulla igitur atſe compooi potuere renes ad hanc ſymetriam, vt ſangnis setineretur, & ſaogoine craſſiora prodirent. Hypoſtaſi enim liquatus ſangois tenuior eſt; at narorali facultati facile fuit, vt cum renes eſſent validi, craſſi & partium diuerſorum parúmque ſanguinis vrina contineret, totus exſugeretor. At dolor hinc proueoir, quòd tunicæ illæ neruoſæ ſint, velut & membranæ aliæ ventriculi, & inteſtinorum quæ à frigido pungenre pluſimum læduntor, granémqoe excitant dolorem, vt alibi docui; at in iecore & pulmone & liene nullæ eiuſmodi ſunt; à calidis ergo in renibus dolor acris non generatur, ſed à frigidis tantum: in pulmone verò & iecore, aut liene, neque à calidis, neque à frigidis tales dolores excitantur. Vreteræ verò plurimom adiunant ad doloris magnitodinem ob ſubſtaotiam veſicæ ſimilem. Sapienter ergo hoc de ſenſn factum eſt in venibus quòd ob tot excrementa immunda, ſabuloſa vndique confluentia ex toto corpore, non ex iecore ſolo (nec ipſis comprimere ſe valentibus non ſolnm ob duritiem, ſed longè magis, ne compoſitio, tàm exquiſita quid ſiniſtri pateretur, ad excernendam vrinam, aut purgandam, aot coqnendam inutile (lapides geniti niſi obtuſo fuiſſent præditi renes, moram ibi ducerent, & renum corpus diuideretur, atque vias obſtruerent, vt altero horum duorum incommodorum plus quàm dimidium humani generis periíſſe neceſſe fuerit.

507. *Vreterarum.*

Locus, tendunt enim à latere ad os pobis, & operatio læſa, intercipitor enim vrina; & natura doloris pungentis, aut lacerantis & magni.

508. *Veſica.*

Morborum quædam ſigna ſunt non illios, ſed vt via eſt, quemadmodum pus quod perſæpè ea pulmonis aut pectoris ſuppurationibus expurgatur, dictum eſt autem de bis. Dolores autem ex loco ex operationis læſione & tactu, ſcabiei, vtigo & prurirus & fætor vrinæ, ſedimen furfureum, & vrina eſt velut aquæ multa, & quandoque cum ea exit modicum ſanguinis.

509 *Veſicæ inflammatio.*

Loci affecti dolos pungens, & cum pondere febricula, Delyrium, vomitin bilis ſyncetæ, vrinæ ſuppreſſio, & quandoque fæx retinetur, & exterius rubor apparet, & iuuantur à perfuſionibus, & aquæ tepidæ vapore, ſymptomata autem eius praua ſunt ſitis, & nigrities linguæ, & ſpirandi difficultas, & frigos extremorum, & ſi perueniat ad ſuppuratinnem apparet rigor, & frigus inordinatum. Ideò nota hæc ſigna quæ oon ſunt pathognomica; maior eſt difficultas in dignoſcendo inflammationem eius ab inflammatione muſculorum propinquorum, & præcipuum eſt Delyrium, magnitudo febris, & vomitus bilis præſertim ſinceræ. Et ſymptomata mala ſi ſuperueniant difficultas ſpisandi, & frigus extremorũ, iam ſumos certi.

510. *Iſcuria, Dyſſuria, Stranguria.*

Membrotom operatio læditur quandoque propter ea quæ eis inſunt, nec tamen ſunt ex illorum ſubſtantia prognata, velut vrinæ ſuppreſſio per lapidem, trumbos, arenam, pituitam, ſaniem; hæc omnia ſunt accidentia, affectus minimè: At ſi ex vlcere, aut veſica refrigerata non ſolum accidens eſt, ſed affectos. Tum verò actiones qoædam quæ à duobus perficiuntur aliæ ſunt ambæ naturales vt eiectio chyli in duodenum: nam & retinens pylorus naturaliter contenta exprimit, aliæ ab ambabus voluntariis, vt vinculum trahendo ſtringimus, atque trahimos; aliæ ex vtriſque, vt mictus, & fecom eiectio: cum enim voluntariè retineantur à muſculis in functiooe relaxatur muſculus per voluntatem, exprimitur facultate naturali ſe comprimente inteſtino, aut veſica; qoanquam, & expreſſioni naturali natura voluntariam vtriſque ex muſculis ventris addiderit, quoniam longè periculoſior eſſet inuita retentio offendentiom, quàm vtilium eiectio. Verùm ſi muſculus veſicæ retinere non queat, ſemper fiet diffuſio vrinæ io volontaria; non ita fæcum muſculis circa annum laxatis, quòd fæces non ſint adeò fluxiles vt vrina. Hyeme ergo Iſchoria fit, id eſt, vrinæ ſuppreſſio vel obſtructo meatu, vel functione conſtringendi ſe, ſublata à veſica; velut ob nimiam retentionem vrinæ contentâ veſica, vel ob cõuulſionem moſculorum continentium collum veſicæ: ſunt enim duo vnus externus magnus, Galeno notos, alios intra collum longè minor indoſtria poſteriorum inuentus. Similiter Dyſſoria eſt cum difficultate mingere, paulò pòſt aotem mingit, vel cum dolore mingit, & tunc Dyſenteriæ inteſtinorum proportione reſpondet. Ergo dolor in

mingendo, ſeu vrigo ſit vel ab vlcere, vel à materia acri. Et materia acris ſanioſa, vt in vlcere tenum, aut ob admiſtionem arenæ, vt in lapide, vel ichoris acuti, vt in ſcabie veſicæ, aut bilis (nam caliditas ſola id efficere non poteſt.) Et dolor in ſcabie eſt maior quàm ex materia acri: In vlcere verò longè etiã maior quàm ex ſcabie: Et intemperies omnis maximè calida vel humida, cuiuſcunque mẽbri eſt res non grauis & facilis curationis, ſed cum permanet, corrumpit membrum, & tunc eſt verenda. Suppreſſio igitur vrinæ, aut propter reſolutionem eſt velut in retinentibus diu vrinam, aut in luxata ſpina dorſi. Vel ob obtuſum ſenſum, aut obſtructionem, & tunc ſupra veſicam, vel in collo ueſicæ, vel in pene. Fit etiam vrinæ ſuppreſſio ob imbecillitatem: & de difficultate dubium non eſt, cum ſit proprium, vt in decrepitis: cui eſt familiaris, & hæc antea deſcribitur à Galeno ſexto de locis. Sed de ſuppreſſione cum idem ibi confiteatur, vt in his inquit, qui diu continuerunt vrinam, & Princeps fatetur: dico non doceri modum, non enim comprimi poteſt, ideò ne detur vacuum exeunte vrina, & non compreſſa veſica, retineri. Id ergo rarum: & tunc etiã imbecillitas cauſa dici non poteſt retentionis, ſed ſtillicidii. Retentionis ergo cauſa per ſe eſt repletio, imbecillitas autem cauſa ſine qua non retineretur vrina: nullo modo enim imbecillitas retinere poteſt vrinam, niſi veſica ſit plena, & valdè plena. Sola etiam repletio id facere non poteſt, ſed ſolùm ſi imbecillitas adſit: Sed imbecillitas non ſufficit ad retentionem, etiamſi ſit plena veſica, niſi ſit valdè plena. Ergo imbecillitas non poteſt dici cauſa retentionis vrinæ per ſe ſed plenitudo & plenitudo magna, quia vt dixi aër non poteſt ingredi, ideò cõpreſſione ſanatur. In meatu autem à lapide, aut verruca, aut carne, aut cicatrice, aut arena, aut ſorditie, vel pure, aut inflammatione, vel ſcirrho, aut carcinomate. Fit quoque ex ſanguinis trumbo ſæpius eſtque in ea ſuppreſſione quid admirabile, vt dicebat Galenus, vt non ſolum contentus in veſica, ſed multò magis in inteſtinis ventriculo, atque thorace & in cauitatibus quæ inter muſculos ſunt ſequantur pallor animi, defectio pulſus paruus: obſcurus, frequens, vt laborans difficulter poſſit reſtitui: quinimo ſæpe putredo partium, & marcor ſequi ſolet, & refrigeratur totum corpus, & præcipuè extrema, quinetiam dicit quamuis ritè curati omnes ex grumis in veſica præter vnum perierũt. Fit & nonnunquam obſtructio à Tumoribus, Inflammatione, Carcinomate rarius à ſcirrho. Stranguria cum guttatim mingit, vnde in ſtranguria ſemper adeſt impedimentum non ſemper dolor, In diſſuria dolor, non impedimentum: vlcus autem, & dolor, & impedimentum ſemper cum perſeuerant ſe conſequuntur, nam dolor erodit, & inflammatio, & cauſa doloris vlcus efficiunt: Et impedimentum meiendi putrefacit vrinam, & vlcus efficit: ipſum verò propter ſaniem etiam cuncta hæc efficere poteſt, ideò cum vnum ex his tribus adeſt, plerunque adſunt, & reliqua. Cùm vrina ſuppreſſa eſt in veſica dolor adeſt in illa, & tumor, & cathetera ſoluitur, ſed in pene impedimentum eſt ſenſile. In collo autem veſicæ ex his quæ apparuerunt iam. Inflammatio autem febrem acutam & dolorem ingentem efficit. Carcinoma autem eſt ſine febre, & adeſt pondus, & dolor magnus qui nullis placatur auxiliis. Caro doloris eſt expers.

111. *Lapis.*

Si cathetera exploretur, & reſonet certum eſt. Aut per anum digito medio immiſſo, ſed collocato lapide, & vt inteſtinum non ſit ob hæmorrhoidas nimis craſſum, & λιθοξόος, habeat longũ digitum. Et ideò ſtãtim ceruice, & difficilius, ſed certius ſupino in imo & facilius, at modò à latere, modò ſurſum dilabitur etiam. Quòd ſi non inuentus fuerit iis viis, aut æger non patitur: tunc ſi contingat vt ſæpè, repentè ſupprimatur vrina, & maximè ſtanti, & ſitu mutato repentè mingit, & ſentit grauitatem, & motum maximè repente ſedendo, aut pedem concutiendo in terram, aut aſcendendo Veſica iam exonerata, tum lapis adeſſe ſignificatur, & mobilis. Quod ſi tangatur cathetera reſonat intus & eſt certũ ſignum. Quòd ſi cum his vrina præceſſerit ſplendida & aquea, & arena alba in fundo ſtatim à mictu, antequam refrigeretur, appareat, & virginem etiam ſentiat, tunc potes eſſe ſecutus, ac ſi tetigeris, & ſigna lapidis aſperi ſunt, vrigo, & lapidis qui atteritur arena, & ſi lapis non ſit mobilis, non ſentitur, niſi grauitas & vrina aquea & ſplendida apparet, & rarò arena: Et tunc vrigo percipitur, & non eſt omnino tutum tunc pronunciare, ſed eſt adeò rarum, vt neſciam an poſſit accidere, Et defectus omnium aliarum cauſarum eſt, commune ſignum in hoc non ſolùm morbo, ſed omnibus aliis ad declarandum vnam quampiam è pluribus. Velut hic de lapide in ſuppreſſione vrinæ aut vrigine.

112. *Penis & ſterilitatis viris.*

Morbi eius ſunt Gonorrhœa, Priapiſmus, Satyriaſis Impotentia ad venerem, & Sterilitas Vlcus: reliqua non ſolùm nota ſunt, ſed & cauſas notas habent. Diſtinguitur vlcus eius à veſica quod ſanies præuenit vrinæ exitum, & in exitu dolet. Gonorrhœa eſt aſſidua ſeminis effuſio abſque voluntate ſine penis erectione, ſed eſt accidens quidem penis, vt tranſitus: morbus autem vaſorum ſeminalium, vel ob imbecillitatem contentricis, uel ſtimulo ſeminis. At Priapiſmus eſt erectio penis ſine voluntate coeundi, ut perſepè accidit in pueris. Fitque plurimo flatu diſtendente arterias, & eas tum neruum fiſtuloſum implente, Et quia arteriæ penis ſunt maiores. Quòd ſi adſit ſemen irritat ad Venerem huiuſmodi erectio, eſtque tum ſatyriaſis: quæ ſatyris propter tentionem veretri prompta ſit ad venerem facultas, ob id ergo glans in erectione non augetur, quia ad ipſam arteriæ non perueniunt, ſpiritus autem ille calidus eſt, & humidus, & denſus, & à corde immittitur, vnde flatus potius

obeſt

obeſt quàm proſit. Venit autem ex renibus, nam eò tranſeunt venæ, & arteriæ ad colem, ideò ſupinus decubens ad erectionem facit: contra defectus eius efficit impotentes ad erectionem, ſeminis autem ad concubitum, vtrunque verò, vel etiam ſeminis corruptio cauſa eſt ſterilitatis. Sterilitatis ergo viri ſigna ſunt ætas vltra lxx. annum. Semen vt aqua Impotentia magna ad Venerem. Et vt non rectè tendatur penis. Breuitas, & longitudo nimia eius phtbiſis hydrops non generant, aut non viuunt nati, & viri nimis ſtudiis intenti, aut ſtultos: aut exceſſus primarum qualitatum, præſertim frigidæ, & etiam calidæ cum valdè rarum efficit corpus, & venæ poſt aures ſectæ.

113. *Vteri.*

Propriè illius affectiones ſunt ſitus mutatio cum quaſi voluntariè moueatur ad latera vel prolabatur inferius laxatis vinculis, quanquam in omni ſitus mutatione collum eius pudendo annexum maneat quandoque tamen inferius deſcendit inde menſium mutatio, vt ſupprimãtur, vt copioſiores exeant, vt corrumpantur, & alba prodeant, & hydrops Tum quæ ex geſtatione fœtus, ac partu ſeu abortum accidunt. Tum præfocatio de qua mox dicemus. Cætera cõmunia aliis, & maximè pro exemplo ſimilia his quæ veſicæ accidunt, Et ſuppreſſionis menſium ſigna ſunt, grauitas corporis, Cibi faſtidium, Inæqualitas aliena, quòd ſi os vteri apertum eſt aut clauſum: ſed durum, nec tum lac eſt in mammis, ſuppreſſi ſunt menſes, ſi durum eſt os, & menſes ſuppreſſi, & dolorem cum grauitate in latere ſentit, aut in imo, motus loco eſt vterus. Signa ergo aquæ intercus in vteris ponuntur, Primò de morbis mulierum Venter ſæpius intumeſcit, & mammæ molles ſunt, & lac malum. Et putat ſe in ventre habere, & os vteri ad tactum gracile & humidum. Et rigor ac febris corripit, & menſes praui pauci, & ante tempus deficiunt, & in proceſſu temporis dolor augetur ad imum ventrem, lumbos & ilia. Ita dignoui ſolus inter duodecim medicos Vxorem Comitis Annibalis Vicecomitis laborare vteri hydrope, cum ipſa tum plerique ex medicis crederent eſſe prægnantem. At fluxus menſium fit aut ſanguinis multitudine, feruore, aut acritudine oculorum, venarum, vel imbecillitate retentricis.

114. *Hyſterica paſſio.*

Verius paſſionis nomine quod magis conueniat quàm affectus, & licet hoc nomen critici iſti pro Medici Grammatici duce Cicerone refugiant, Princeps tamen eorum Priſcianus admittit. Vbi etiam ſciendum (ſunt enim ambo hæc vna in pagina) quorum vnum medicis familiare alterum communis loquendi vſus abundè commodior redditur: ſed ad rem redeo, huius duæ ſunt ſpecies, prima Heraclidis Pontici qui de ea ſcripſit: Cũ mulier iacet immobilis abſque ſenſu, & pulſu duntaxat aliquid caloris circa mediũ corpus relinquitur, quo à mortua diſtinguatur. Vt autem cum reſpiratione careat, cognoſcamus an viuat, floccnlos ex tenniſſima lana (melius goſſipio) è narium regione apponunt. In altera mulier audit, & ratione vtitur, & membra mouet, ſed animo linquitur, & ſpirãdi difficultate laborat. Vtriſque commune eſt corpus refrigerari, ſed tamen magis in prima. Cauſa primæ eſt corruptio ſeminis in veneni frigidi qualitatem, in altera ſemen idem, ſed minus exitiali corruptione laborat, aut menſes. Vtraque cor afficitur, ideò Apoœam ferre poteſt, ſed in prima conſentiente cerebo: ideò motu & ſenſu deſtituitur, inde etiam quædam ex his conuelluntur in ſecunda cerebri loco, pectore, & eius partibus.

115. *Hyſterica ab alys ſimilibus morbis diſcretio.*

Quoniam hyſterica paſſio ſolis mulieribus conuenit fruſtrà diſtinctionem aliorum morborum niſi ea ſuppoſita queſiuiſſemus, tametſi in comitiali poſuerimus differentiam ob exempli perfectionem. Differt igitur ab apoplexia, quoniam aut non vitiatur reſpiratio, aut ſi vitiatur remanet mens & motus, ſi comparetur leui apoplexiæ tunc diſtinguitur, quia in ea non eſt ſtertor. A lethargo, quia non adeſt febris, & ſubitò aduenit. A ſyncopi quoniam non ſudant, & in ſyncopi magis impalleſcit. A caro ſeu ſopore quoniam corpus in eo calet, & pulſus manet in illo A cathoca quoniam corpus eſt magis flexile in hyſterica, neque facies adeò mortuo ſimilis. Ab alia autem carocha, quoniam in illa adeſt febris. A tentione quia corpus non adeò riget nec mens integra eſt.

116. *Sterilitatis.*

Os vteri à pudendo auerſum, aut cõcluſum, aut quòd concludi non poteſt, aut nimis diſtortum, aut vterus leuis nimis ſi vel fiſtula laboret, aut ſi carcinomate, aut nimis paruus, aut reſolutus, aut intemperies immodica maximè calida, aut frigida, aut ſi aqua plenus ſit, aut teſticulis ſuis careat, aut menſes nimium prodeunt, aut omninò non prodeant, ſed hoc non ſemper. Et ſi ſuppoſita ex odoribus validis vuluæ per diem, vt aromata, & allium os illius non oleat. Et fœcunditas, & menſes probe fluentes ſunt propria ſigna ſanitatis vteri.

117. *prægnans.*

Vterum abſque tumore, ac duritie adeò concluſum habet, vt ſpecilli acumen non admittat: oculi caui, & diſtracti. Candidum eorum liuidum fit, habent & maculam ſolarem in facie: id eſt, maculæ nigræ cum lentiginibus quæ figura ſolis formam referunt: appetitus cibi, & potus mutatur Saliua redundat, & morſum ventriculi patiuntur, & circa vmbilicum leuis, dolor & in ipſo coitu horror, & retentio ſeminis, & venæ mammarum virides. Et Mammæ tumidæ, & poſt lac in eis, vt tempore quo infans moueri poteſt linteum expreſſo vino frigido quo imbutum erat ſuper impoſitum hinc illinc in parte uentris inferiore cogat infantem moueri, Et inter iugula pulſus manifeſtus oculis, & pulſus fiunt maiores velociores, & crebriores. Illud tamen animaduertere decet, aliquibus prægnantibus ſingulis menſibus prodire purgationes, ſed paucas, quia ex ſolo collo vteri.

118. *Prægnans*

118. *Prægnans in quo ab hydrope diſcernatur.*

Venter & mammæ doriores, & lac melius & os vteri ſiccum, & menſes nulli aut boni. Dolor & ſebris, ac rigor nulla, aut quæ proceſſu temporis deſinunt.

119. *Maſculi & Fœmina.*

Hæc ſcientia velut apud Belgas lucroſa eſt ob pignorum certamen: adeò vt quidem mercator aliquot millia coronatorum dono offerret, ſi eum certum de huiuſmodi reficere poſſem. Galenus ſeato de locis affirmat, ſedem in deatro late e pro maſculis, in ſiniſtro pro fœminis eſſe quaſi certum ſignum adeò vt etiam in animalibus quæ geminos ferre ſolent, vt capris, ouibus, ſit animaduerſum. Mamma etiam qualis eſt tumidior, proportione ventri reſpondet, Oculis ſimiliter, vter maior atque ſplendidior, & ſi benè colorata eſt, maſculum, ſi male fœminã inquit Hippocrates.

120. *Abortus futuri aut incipientis, tum partus imminentis.*

Cum mammæ ſubitò extenuantur, & cũ ichor incipit fluere, & lactis multitudo præter modum, & dolores vteri magni, & perſeuerantes, & fluxus ventris magnus. Et in febre facies valdè rubra, & dolor in profunde oculi, & laſſitudo in toto cum grauitate capitis, aut rigore, & morbus valdè acutus, & deſcenſus vteri ad inferiora, & morbus grauis in octauo menſe. Partus autem temporis deſcenſus vteri, frequentia mictus, dolor, & ichores deſcendentes.

121. *Fœtus mortui.*

Dicebat Hippoc. in libro de Superfœtatione, ſi qua partui vicina oculos cauos habear, & fauces ac pedes, & totum corpus vt in alba pituita intumeſcat, & aures & apicem naſi alba habeat, & labra liuida, fœdus mortuus eſt: aut ſi viui naſcentur non tamen vitales erunt. Dico aliud eſt cum ceſſat motus ſolitus, & ſenſim, & cum mammæ repentè extenuantur & frigiditas ſuminis & cum conuertitur cadit quaſi pondus ex latere in latus.

122. *Vermes & Serpentes*

Vermes vbique fermè gignuntur maximè tamẽ vbi excrementa tranſeunt ſemper autẽ vbi calida ſunt, & quieſcunt vt in cœco inteſtino quibus illud magnũ eſt, nam in pleriſque hominibus tam exiguum eſt quàm nullum: ibi igitur vbi tale & in recto inteſtino, & in colo, & in ventriculo, & in veſica præcipuè generantur, ſed exigui valde: poſt quì in recto inteſtino. Eorum qui exeunt certæ notę ſunt, ſed quærimus eorum qui non prodeunt ſigna: In ventriculo odor proprius (eſt enim illis) declarat eos, & magna titillatio cum reuolutione, & morſus maximè ieiunis, & ſtridor dentium in ſomno, & mandunt, febris Nauſea Dormitatio quædam in infantibus aſſidua. Et varietas ſymptomatum grauiom cordis, & cerebri, & pulmonis abſque cauſa manifeſta. Serpentis autem deuorati ſi ſentiat magnam reuolutionem, & morſum ante cibum, & poſt ſubuerſionem, & faſtidium ingens. Et dormierit in campis aſſuetus dormire ore aperto, inde ſurrexit ea ſano cũ his ſymptomatibus. In inteſtinis vermes, vt in ventriculo ſunt: teretes plerumque, morſus, & putredinis, & motus ſigna ſpectato: & à paruis pruritus ingens oritur: degunt enim in recto inteſtino vocanturque Aſcarides, lati autem iunguntur, & ſunt albi, & in incredibilem longitudinẽ creſcunt, & non percipitur motus eorum, verùm erodunt inteſtina, & extenuant corpus. Et apparent in excrementis ſpecie ſeminum cucurbitæ, & pulſus inæqualis, & imbecillis.

123. *Hermia ſeu Ramex.*

Herniæ fiunt aliæ in ſcroto aliæ in pube, aliæ in ſemine, aliæ circa vmbilicum, & commune eſt eis vt ſit tumor interiore ex parte, qui aut manet ſemper, aut ſaltem donec non comprimatur, & fiunt ex defluxione, aut dilatatione aut ruptura, & materia eſt aqua, humor, corpus venoſum, caro inteſtinum omentum & flatus, & tres vltimæ compreſſione redeunt, vt vinculis prohibentur reliqua neutro modo. Et primas dignoſcimus tactu. Flatus ſtatim redit compreſſus. Quæ eſt omenti, eſt deterior inteſtinali, quia ipſum creſcit, & etiam quòd non deſcendat trahit ventriculum infrà, & tandem interficit, poſt inteſtinalis trahit, ſed non niſi cum deſcendit. Differunt quia inteſtinalis eſt figuræ longæ, & ſentitur quandoque rugitus in ea, & cum deſcendit prohibet fæces & flatum exire, & redit ad ventriculum, & mouet dolorem.

124. *Podagra.*

Quoniam articularium morborum, vt latinus ille medicus dicebat, violentiſſimus eſt podagra, vt etiã qui ſæpè recurrat, ideò eius propriè ſigna referre decet occupat ſæpius pedes, vnde etiam nomen ſumpſit quod infrà ſint. Et latiores etiam habeant meatus, & plus incaleſcant, & exercitantur. Verùm in manibus acres magis excitant dolores. Et cum prædominatur poſtmodum etiam reliquos occupare ſolet. Et collum, & ſpinam, & mandibulas, & cubitos item dentes, & linguam, demum etiam viſcera, & interficit. Et nil aliud eſt podagra quàm inflammatio ſpontanea articulorum. Signa dolor profundus cum calore in pede aut manu, qui motu articuli valdè augetur.

125. *De Venenis abditis, & Cane rabido.*

Diximus de hoc in ſecundo de Venenis, ſed hic adiecimus hoc, vt aliarum cauſarum recta notitia habeatur cum non adſint: perfecta enim cognitio exigitur non ſolùm vt ſciamus an adſint. Maximum ergo ſignum eſt cum in còrpore ſano rectè viuente ſine curis in bono aëris ſtatu mutantur Vrina aut egeſtio, aut pulſus deiectio appetitus, aut deſiderium rerum inſuetarum & malarum, vigilia, aut ſomnia terribilia, & exitus ſanguinis per loca inſueta, ſputo, vrina, fecibus: coniunctio differentium, vt dyſenteria cum ſpirandi difficultate, Punctio perſeuerans in ventriculo vel Inteſtinis, inchoati motus, vt tineſmus fæcum vel vrinæ, vel nauſea, vel voluntas tuſſiendi lingua infecta prauo colore: liuor vnguium triſtitia ſine cauſa perſeuerans: nam ſignificat vel venenum aſſumptum, vel ſponte genitum vel melancholiam, vel eſt argumentum imminentis calamitatis grauis. Et vulnus præcedens,

dens, aut nauſca hæc enim ſemper initium comitantur. Et in Canis rabidi morſu medio tempore apparent ſigna melancholiæ caitialis quia eſt ex eius genere. Et ideò amant ſolitudinem vigilant vagantur, & Caninos induunt mores. Etenim per neruos tantum aſcendit hoc venenum, & cerebrum åfficitur, & cogitatio, & finiuntur in conuulſionem, & id. ò ſi multus fluat ſanguis rarò pereunt, quoniam ſaliua quæ in neruo infiſa eſt à ſanguine abluitur, & vis eius etiam retunditur. Et Canis tabidus abhorret aquam inde etiam cibum, perpetuo vagatur, Domum ſuam deſerit, Dominum, & domeſticos non agnoſcit. Caudem retrahit inter crura Mordet omnes obuios ſpuma circa os, Os apertum, prorſus mutus, etiamſi percutiatur, oculi rubri, lingua exerta. Corpus inflexum aſpectus torutus Canes fugiunt ſi non poſſunt, blandiuntur. Illos autem infectatur ſtudioſè, & mordet, & ſemitam in curſu non cuſtodit. Et ſi vulnus pane tangatur canis alius non edit tametſi famelicus, nec nucem gallina: ſi vi adacta deuoret, moritur.

226. *De ſignis atræ bilis.*

Quoniam hic humor cauſa eſt omnium fermè magnorum morborum, & inſanabilium, & mortis, ideò illius peculiaria ſigna dicere propoſui, & communia ſunt temperatura calida & ſicca, ætas poſt conſiſtendi tempus, Autumnus, regio arida non perflata, morbi eius generis exitus concluſus, vt fiſtulæ antiquæ aut hæmorrhoidarum, victus ratio Propria autem puſtulæ, & maculæ, & præcipuè circa palmam, flatus hypochondriorum aluus aſtricta, vigiliæ, & inſomnia terribilia, affectos animi, iracundi, triſtes cum timore, aut ſuſpitione & deſperatione.

227. *Modus, vſus huius libri, & Vtilitas.*

Cum oblata fuerit læſio operationes conſidera ad quam facultatem pertineat, & ſi ſit cordis, an ſit generalis vt febris, & ſi iecoris, an communis, vt hydrops, & an ad cerebrum, aut membra generationis? inde conſidera membrum, & hoc ex argumentis aliorum, primùm quæ citra ſuſpicionem ſunt. Deinde ex propriis illis vndecim ſignorum generibus vt membrum affectum dignoſcamus Quo cognito conſideremus quædam ex his denuò, & quædam alia quæ adiiciemus. Velut primùm generalia, inde genus, vt in pulmonis affectibus quæ dicta ſunt de pectore Diaphratondis, & aliis. Propinqua, vt ventriculo gulam, lienem, omentum. Similia vt in ventriculo vterum, veſicam, gulam, pulmonem, inteſtina, penem: hæc enim omnia habent cauitatem euidentem per quam quippiam naturaliter tranſit. Subſtantiam, vt renum, iecoris, pulmonis, omnia enim hæc parenchymate conſtant abſque fibris. Et ſenſu ideò ſingula perpendere oportet quæ talia patiuntur. Ordinem velut in cerebro, cor etiam & iecur: quam ſunt principalia, & contingit de his quædam in aliorum tractatione dicta eſſe generaliter: Poſt coniunctionem per neruos, venas & arterias, demùm etiam ſitum, vt ventriculo cerebrum ob rectitudinem compatitur, & pulmo, atque viciſſim in ſingulis repetendo argumentum per ſigna quæ indicant alia de quibus veriſimile eſt affici non pati. Veriſimilia autem in quibus fallimur regio vt cum dolent, renes an colon? Tuſſis à pulmone an pectore vel ſepto tranſuerſo? læſionis ſimilitudo, an phrenitis, an ſepti tranſuerſi inflammatio in delyrio cauſa ſit? Modum miſtionis in tranſitu ab excremento ad excrementum, vt à pure miſto in vrina valdè, aut mediocriter, aut ſecreto prorſus ad idem miſtum, aut ſecretum à fæcibus, tranſitus ab excremento ad membrum, aut à membro ad excrementum, vt à veſica ad vrinam, ab vrina ad caput: à fæcibus, ad morbos, & ſigna inteſtinorum patientium. Conſenſus an vomitus bilis ſit à ventriculo, vel iecore? an pituitoſa excrementa à cerebro, an ventriculo? Demum magnitudo affectus. Ex ſymptomatis magnitudine, ex cauſa externa, ex cauſa interna, & loci patientis nobilitate, & auxilij.

Et ſcias quòd ſalus non aduenit niſi per iecur, conſentiente corde: nec mors niſi per cor, conſentiente cerebro & ideò mors ex iecoris morbis aduenit, aut per *ἀτροφίαν*, & tunc perueniunt ad uomitum, aut ventriculi colorem, & inſtat mors infra breue tempus, aut hydropem, vel conſenſu cerebri, aut iecoris cum materia ad ipſa vel iactura peruenerit. Ex cerebro autem propter reſpirationis difficultatem quam plerunque præcedit conuulſio, rarò tenſio, maximè in febribus. Ex corde autem per reſolutionem quam præcedit plerunque ſyncopis, & proprium ſignum eſt, imbecillitas pulſus: aut ſuffocationem per ſuum calorem, aut ex conſenſu cerebri factam, ideò in morbis quæ ad iecur pertinent cibi appetentia eſt fermè ſignum diſtinguens mortem à ſalute, nam qui appetunt cibum, primùm poſſunt reſtaurare corpus. Et indicat ſaluum eſſe cerebrum propter virtutem animalem quæ eſt in neruis ſexti paris, & virtutem naturalem in iecore, quæ ſola diuina eſt. Nam concoctria, & retentrix, & expultrix ſunt præſentium, appetentia etiam abſentium, ſed de his in expoſitione libri de Alimentis, & in Prognoſticorum Commentariis, quæ hunc librum ſequuntur, dictum eſt.

Porro vtilitas ipſa iam non alio quam exemplo aliquo oſtendatur, ſit qui laborat febre acuta cum vigiliis petiturque auxilium quod vires deficere videantur. hic primum conſiderabis, an morbos iam inualuerit, vt cerebrum, ſi nimio calore, aut ſiccitate laboret, vel vtriſque? an id ob vapores ſolùm contingat, vel ex vtriſque, nam ſi diuertere ſtudeas, nec vapores adſint, malum augebis cerebro magis exſiccato. Si cerebrum perfuderis ſoli vapores in cauſa ſint, plus ſatis trahes vaporum nec quicquam proficies, ſi vtroque peccet, & ſi vnum auxilij genus tantùm adhibueris, parum proficies. Et ſimiliter ſi vtrumque, & in vno tantum peccet. Præterea ſi humida calida cauſa, aut frigida ſiccæ deduces, in catochum: aut ſi vtraque vni, aut ſi vnum vtrique, tunc non proficies, ſimpliciter ergo

ſex

ſex modis agere licet ratione loci cauſæ, totidemque ratione qualitatis calidæ, aut ſiccæ, aut vtriuſque. Triginta igitur modis adhibere curam cuilibet vigiliæ licebit, inter quos vnus tantum vtilis eſt, alij mali, nonnulli valdè mali. quidam etiam pernicioſi, aliqui etiam ex his valde pernicioſi. Vt triginta quinque modis in quouis vigili peccare liceat, vno tantum auxiliari. Sed & rurſus ſi non perpurgatus ſit adhibuerisque ſomnifera, omnino perdes ægrum, niſi quempiam bona fortuna, te inuito ſeruauerit eum, adhibitis. enim ſoporiferis cum illa vapores craſſos ad caput mittant, qui cum bilioſis, aut melancholicis, aut ſalſis ſanè ſemper putridis, & crudis miſti mutabunt eos ob craſſitiem: inde catochi, & cari, & comata vtriuſque generis, & ſomni à quibus deterius affecti excitantur, vnde etiam phrenitides & mors. Tum ergo auertere tantùm expedit, & à cauſis noxiis cauere quod in omnibus fermè caſibus ſolum tutiſſimum eſt. Neceſſe eſt igitur morbos & morborum cauſas ſcire, quæ commodiſſimè explicatæ ſunt in hoc lib. Vt demum cum Hippocrate fateamur omnes ægros poſſe ſanari. (Siquidem omnes qui pereunt ob id pereant quoniam non tempeſtiuè morbo occurritur, quòd ignotus ſit) niſi vel ab initio omnia ruant, dolent renibus, & toto corpore, non appetunt, vigilant, aut ſomnus damnum affert, diſperant de ſalute, aut ſi morbus eſt inſidioſus, ægrotare non videntur, ſed meſti degunt, & vires abſque cauſa collabuntur, & non congruentia patiuntur.

DE

DE VRINIS, LIBER.

PROOEMIVM.

CVm præcipuatum, trium artis Medicæ tractationum ſcilicet diſſectionis ac pulſuum, tum vrinarum, duas quidem priores Galenus attigerit, hanc verò vltimam quæ omnium ad curam atque prædictionem eſt præſtantiſſima ne vel vt dici ſolet à limine ſalutauerit, operæ pretium facturum me eſſe duxi, rum præſertim quòd neque alius quiſquam cuius monumenta ad nos peruenerint, præter vnum Actuarium qui & ipſe tum pauca & perrrita inter tot atque recondita, atque ex his nonnulla etiam ſalſa, omnia verò ſine demonſtratioue tractauerit ſi vniuerſam hanc methodũ Petre Donate Cæſiæ præſenti in diſpucatione docuero. Nam cum diſſectio plus ad contemplationem quàm ad curam pertineat maximè minutarum quarundam partium, pulſus verò & minus tanto notus vrina quanto viſus certior in nobis eſt tactu, atq; etiã multò minus cum vrinarũ cognitio & notiſſimis differentiis, pulſum autẽ obſcuriſſimis innitatur, & neque vt in illis aliorum iudicio & maximè idiotarum quod certiſſimum vt ſynceriſſimum eſt vti liceat, id etiam vrinarum doctrina habet peculiare, vt cauſam morborum qui ex mareria pendent nos præter pulſum doceat, vnde curandi intenſio tota ſumitur. Sed neque in prædictione par eſt pulſus exquiſita cognitio ei quæ ex vrina ſumitur: cum coctiones ac cruditates nos doceat, atque opera nutricis facultatis à quibus Hippocrate teſte ſalutis ac mortis tum etiam Galeno iudiciorum & aliarum functionum omnium quæ ad mobi ſanationem pertinent ratio pendet. Seu ergo rei difficultate detertitus Galenus, ſeu quod illi familiare fuit alienis laboribus inniti non potuerit, ſeu omnino ſcripta hac in parte vt multa alia præclariſſima eiuſdem viri interciderint, certè nulla alia in cauſa neque nobiliore, nec magis neceſſaria Medica ſcientia plus manca euaſit. Quamobrem eam attingere aggredimur more noſtro imo Ariſtotelis atque cæterorum ſapientum virorum à nobis notiſſimis initium facientes.

CAPVT PRIMVM.

Cauſæ concretionis vrinæ.

NOTISSIMVM igitur illud eſt & quanquam alias à nobis in libris de Subtilitate (qui omnium diſciplinarum non ſolum naturalium & liberalium ſed etiam ſupernatutalium ac Mathematicarũ tum etiam mechanicarum principia continent) demonſtratum, eſſe cauſam concretionis vrinarum adipem quẽdam, nihilominus vt ea quæ ibi ob operis paruitatem breuiter & obſcurè tractata ſunt hic doctrinæ clarioris cauſa dilucidè & diffusè etiam omnino explicabuntur. Decet autem nos iuxta conſuetudinem noſtram. (Quod etiam alias teſtati ſumus) obſcura clariſſimè tradere vt clariora obſcurius ob cauſarum inuentionem: at in abditis cauſæ cum ſint obſcoriores luminis non parum addere neceſſe eſt. Ob ſimilitudinem etiam & affinitatem multorum neceſſe eſt explicatius loqui, tum præter reliqua quod de hominum ſalute ita agit vt nihil maius illius cauſa vrinarum ſcientia excogitari poſſit. Mitto difficiliores quæſtiones atque magis ambitioſas quam vtiliores: velut quod à diffinitione ac propriis in tractando initium ducere oportuiſſet? Sit ſanè ita vt ordinatim res tractaretur, atque melius memoriæ mandaretur, ſed cum tantu confuſius, aut minus

certam doctrinam tradere neceſſe eſſet, quòd non eadem nobis atque naturæ nota ſint prius, aut igitur reperete, aut omnino ſine demonſtratione, quod magnæ iacturæ eſſent hęc omnia ſcripſiſſe neceſſe fuit. Quã-obrem abſit tantum nefas, & iam ad ipſam rem tranſeamos. Illud primum ſopponentes docente ſenſu quod aqua munda, neque paucis horis neque etiam diebus concreſcit. Quòd ſi gelu concreſcat & gelo tamen illud perſpicuum eſt vt cryſtallus & pleræque nobiliores gemmæ. Huic autem ſi parum macræ carnis nec diu incoxeris in æſtate ius fiet perſpicuum per ſe & quod etiam multis puſt horis non concreſcat, neque tamen dilucebit vt aqua. Sed fac caro pinguior ſit & aliquanto maior pauloque magis coquatur fiet rurſus ius perſpicuum ſanè ſed non adeò vt primum non tamen concreſcat neque æſtate, neque etiam mediis temporibus. Hyeme autem congelatum fiet torbidum. Sit denuò fruſtum carnis maius, diu excoquatur, non tamen valde, ſit etiam pinguios, hoc quidem licet non ſit turbidum, nec æſtate concreſcat, hyeme tamen mediiſque temporibus fiet turbidum, ita ſenſim mole pinguedinéque auctis fiet primo vt licet clarum ſit dum calet, æſtate tamen refrigeratum concreſcat. Demom etiam turbidum poſt ipſam coctionem & in ipſo coctionis fine omnibus ferme ad extremum deductis. Vides igitur concretionis, tres planè cauſas manifeſtas, pinguedinem, & pinguedinem humori mixtam, & frigus, neque alias licet inuenire cauſas. Quis igitur dubitabit, quin etiam in vrina idem contingat? Cum ergo vrina concreſcit aut ob frigus extremum aëris concreſcit, aut ob pinguedinem quemadmodum etiam in febribus. Indicio etiam eſt ſic eſſe quoniam in omnium vrinarum concretarum ſumma ſuperficie aliquod ſimile adipi manifeſtè deprehenditur.

CAPVT II.

Vrinarum quæ concreſcuntur numerus & reliquæ generales differentiæ.

VRinæ ergo aliæ claræ mingantur inde concreſcant, aliæ claræ perpetuò manent: aliæ verò turbidæ minguntur ac manent, aliæ magis concreſcunt aliæ ſedimento infra dimiſſo clareſcunt. Quæ autem claræ minguntur, poſt concreſcantur, demumque ſponte clareſcant, nódum à me viſæ ſunt, vixque ratio admittit, ſcientibus nobis quod ſcil. concreſcãtur à frigore concreſcũtur, quomodo ergo concreta iam pinguedine niſi calor ſuperueniat clarari rurſus poterunt. Ignis autem auxilio frequentiſſimè contingit, ſeparat enim pingue ab aqueo. Cæterum concreſcere, aut claram eſſe vrinam differentia vna eſt atque ea, vt dictum eſt multiplex, alia à ſubſtantia ſomenda, alia à contentis, alia à ſpuma, alia à circulo, alia à ſupernatantibus, alia à multitudine paucitatéque, alia à ſucceſſionibus, alia ab udore, alia à cõparatione rerum naturalium, alia à generibus morborum, alia à complexionibus, alia à ſingularibus, alia à commotione, vt ſint in vniuerſum quin decim generales. Singulæ vero harum in plorimas partiuntur differentias. Sunt præterea aliæ differentiæ propriorum membrorum in quibus generantur cauſa vt renum veſicæ vretarum. Sunt & quædam ſignificantes morbum, aliæ morbi cauſam, aliæ magnitudinem, aliæ ſalutem aut mortem. Eſt etiam conſideratio de ſobſtantia vrinæ naturali ac partium eius, tum cauſis harum quæ ordine doctrinæ anteponenda fuit. At de his omnibus dicendum eſt.

CAPVT III.

Cauſa cur calor ſeparet, frigus conturbet.

CVm verò in vrinis calor ſeparet, frigus autem conturbet, in aliis autem liquoribus contrarium contingat, vt in vino ac decoctis aquis, magnã affert dubitationem. Verum aliud eſt clarare, aliud ſeparare, neque enim calor ſeparat ſed quæ ſunt diuerſarum ſubſtantiarum miſcet, frigus autem ſeparat. Sed quomodo ſeparando concreſcit, commiſcendo clarificet? dubitatione dignum eſt. Igitur quod craſſum eſt ac terreum dum cogitur ſeparatur, deſcẽditque ad imum, claramque vrinæ ſubſtantiam reddit, at ſi tenue ſit occupat vrinæ ſubſtantiam, cumque denſum ſit, illam turbidam efficit. Semper ergo frigus denſas & cogit, ſed leue tenue pingue condenſando concreſcit vrinam: craſſum verò graue terreum, cogendò quoniam deſcendit, vrinam reddit clariorem ac puriorem. Indicio eſt quod in talibus vrinis athomi, corpuſculáque quædam remanent quæ mouentur facile: quoniam licet ex ſubſtantia denſa & graui eſſent, ob paruitatem tamen deſcendere non potuerunt. Tales igitur vrinæ terream ſubſtantiam declarant. Contraria ergo ratione calor dum ſpargit, ſi pingue ſit claratur vrina, quia licet miſceat pingue tamen perſpicuum euadit. Sin autem terreum magis, proculdubio facta permixtione denuo concreſcit. At dices hæc omnia ſatis aſſequor vt rationi conſentanea, ſed quomodo, frigus condenſet pingue non video? cum condenſata pinguedo minor euadere debeat, at pinguedo ſemper totam vrinam tegit, atque occupat, imò plerumque in fundo matulæ pars non parua præpinguis tamquam non tota potuerit ſpargi per totã vrinã, ſubſidet? Ratio ergo quòd dum frigus adipem cogit: ſi aquea pars multa ſit neceſſe eſt quod ſæpe vidimus in ea magnam partẽ vrinæ eſſe perſpicuam, paucã autem pingoẽ & opacam, at ſi humor præpinguis multus, aqueus autem paucus, idem continget quod in oleo puro ſed minus euidens, at oleum videmus dum liquidum eſt eſſe perſpicuum, dum à frigore cogitur opacum, terreum igitur quod ſparſum eſt in vnum coactum efficit opacum quod antea erat perſpicuum. Ergo

go opaci non omnis pars opaca eſt, vt verò ſeruetur quantitas dum partes quædam coguntur alias rareſcere neceſſe eſt, aut quod verius eſt, minuere.

CAPVT IV.

Obſeruationes circa vrinas.

COlligenda eſt vrina matula vitrea perſpicua rotunda in imo, ac tanta rotunditate vt veſicæ capacitati coæquetur, ita magna virorum parua autẽ puerorũ, tegatur & loco calidiore hyeme quam æſtate: reponatur, non ſolum ne ab hyemis frigore conturbetur, ſed quoniam hyeme corpora ſunt calidiora, debet ergo apponi loco adeò calido vt eſt vrina cum mingitur, nec tamen in ſole aut apud ignem. Integitur autem ne puluis incidens ſpeciem telæ & ſupernatantis pinguedinis referat, oportet etiã cauere ne omnino moueatur aut agitetur. Ignis & ſol vrinam non parum tingunt, ideò vrina ſi clareſcat, ignis beneficio præcipuè ſi moueatur magnum errorem affert. Sciendum enim vt in arte parua curandi declaratum eſt, quòd duæ vrinæ inter ſe erunt exquiſitè ſimiles ferme, & iudicio etiam maioris partis medicorum, nedum idiotarum, & in eiſdem morbis, atque hominum conditionibus, & tamen altera mortem imminentem ſignificabit altera ſalutem, quomodo ergo vel leuiſſimo in videndo errore admiſſo aliquid ſecurè, aut ſaltem tuto pronunciare poterit? Et ideò cauendum eſt ne error omnino aliquis in videndo committatur. Et ſimiliter quædam ſunt quæ mutant vrinam multum, vt vigilia ira etiam Rhabarbarum aromata caſſia nigra cepe alia porri omniaque ex cedentis odoris aut ſaporis & omnia ferme inſueta. Et propter hæc quidam dixerunt vrinas eſſe fallaces. Sed hoc non contingit ratione rei ipſius, ſed naturæ oſcitantiæ imprudentiæque. Ea tamen diuerſitas quæ tanti refert, non eſt niſi in conuerſione colorum puta ad colores non eiuſdem ſpeciei, & ita contentorum & nebulæ ſupernatantis quæ in aliquibus ſignificat hecticam, in quibuſdã eſt cum perfecta ſanitate. Et ita vrinam pauci dignoſcunt quæ tamen mortis certæ, & febris factæ iam confirmatæ firmum ſignum eſt. O quoties oſtendi medicis colores euidentes, quos ne ipſi adeſſe ſuſpicabantur, fatebantúrque & admirabantur artificem quem oderant & inſectabantur. Hac tamen in parte Galeno felicior, & æmuli mei minus mali, quod prædictiones quibus pluribus notus fui, non in alienas ſcientias (quod tamen in me facile fuiſſet) quẽadmodũ de Gal. qui tamen Aſtrologiæ imperitus erat, ſed in ſcientiam Medicinæ retulerunt. Opus ergo ſingulis vrinis certo ordine collocatis vnamquanque diligenter explorare. Primo quidem à latere inde ſupra inſpiciendo, poſt obducto brachio, inde in ſole, tandem etiam ſuppoſito pallio nigro. Conſideranda etiam quæcunque ſuperius dicta ſunt in ſingulis, & an mingendo vriginem impedimentúmve aut calorem perceperit. Cumque vrina quatuor principaliter ſignificet, morbum cauſam morbi coctionem aut cruditatem mortem vel ſalutem: non minus in tribus primis quæ ad ſalutem ægri pertinent, quam in vltimo quod ad ſolam gloriam tuam debes eſſe diligens. Sed cum in illis partibus debeas eſſe diligentiſſimus, in has debes eſſe prudentiſſimus, vt non ſolum vnam ſed plures obſerues ac proceſſum earum atque mutationem, addita etiam aliorum ſignorum in hac parte præcipuè ſpirationis conſideratione. Quamquam vrinæ ſi rectè explorentur in morbis, in quibus materia in venis conſiſtẽs cauſa eſt & morbi & cauſæ & coctionis plenam & ſolæ notitiam præbeant. vitæ autem & mortis plenam, licet non ſolæ: nam ſi vrina mala eſt æger morietur, nec alia cognitione pulſus aut ſpirationis indigebit. Alius tamen poterit etiam mortem ex ſpiratione licet non tam certò, alius ex pulſu licet etiam longè minus certè prædicere. Ego tamen hæc vt conſideres non perhibeo, maximè vt propinquitatem cognoſcas exquiſitius mortis, & quia non forſan omnia quæ in hoc libro iam diligenter & plenè poteris intelligere aut in ſingulis morbis animaduertere. Memineris etiam eius quod in Apologia noſtra aduerſus Theſſalicum medicum dictum eſt (prædictiones ſcilicet) ad mortem certiores eſſe quam ad ſalutem, quod mors nullo errore in vitam velut vita in mortem commutari poſſit. Itaque tum hæc tum alia, ſæd hæc præcipua animaduertere decet volentem ex vrinis præcognoſcere, at alia poſterius dicam. Vbi enim diu ac diu vrinam conſideraueris ita vt reiicere iam delíberes, tum etiam commonenda eſt, vt diſcas quomodo contenta ſibi firmiter cohærcant, vas vero ipſum omnino purum ſit ac mundum, & neque poſt ſextam horam eam fidem quam ante cum nuper mictæ fuerint, adhibebis.

CAPVT V.

Vrinæ concretæ an eædem turbidæ cur etiam iumentorum vrinæ turbidæ.

CÆterum nimis oſcitanter ne imperite dicam Galenus de vrinarum differentiis locutus eſt, cum concretam turbidæ quaſi eiuſdem eſſent generis: oppoſuit nam contraria in eodẽ genere conſtitui oportet, atque etiam maximè proprio vt albũ & nigrum in colore, calidum & frigidum in qualitatibus, amarum & dulce in ſaporibus, iniuſtum in recti deliberationem. Neque ſufficit vt iuſtum opponatur auaro aut luxurioſo, quod ſub moribus vtraque contineantur, aut vno ex quinque habitibus animæ, alterúmque ſit bonum reliquum malum. Sed vt dixi ſub proprio & minimo genere ſub quo genus aliud non ſit, eſſe debent. At concreta & turbida, non vnius talis ſunt generis? quin etiam ex tur-

bida fiat concreta : vt magis hæ contrariæ ſiot intet ſe, quam clara ex concreta ei quæ ex clara concreſcitur. Sed neque turbidæ & concretæ ſunt contraria: ſed magis tamen contrarietati proximæ, quã vt vna eademq; ſit. Oſtendit plane cauſã, vtriuſq; vt diximus, ni cum à craſſo humore & terreo morboſóq; vrina turbida fiat & à calore, quæ etiam à frigote ſoluatur: concreta à pingui & natura leui & perſpicuo tum à frigore, quæ ſoluitur à calore. Aſpectu verò concreta à turbida ita differt vt vulpes à lepore, nam in concreta nihil vides niſi vrinam concretam & nihil etiam perſpicui: in turbida ferme ſemper perſpicui aliquid eſt & partes quæ turbant & quæ turbantur, adeò vt ni prorſus aſinus ſis alteram ab altera etiam nemine monente dignoſcas. Et ſi non dignoſcas iam planè non ſis medicus ſed multis idiotis inferior. Quòd verò turbida concreſcatur cauſa eſt, quia turbida vrina eſt clara ſed permixta, atque ideo turbulentia ad contenta pertinet, concreta ad ipſam vrinæ ſubſtantiam. Vnde ex hoc ſoluitur non leuis dubitatio ſcilicet an ſedimentum propriè Græcè ὑπόστασις, in concretis ac turbidis pro materia ſit? Nam in turbidis eſt: atque id cum concreta eſt planè nullum eſt: cum concreſcere incipit globoſum eſt. Sedimentum enim globoſum fit cum ei terrea ſubſtantia admiſcetur, cum verò abundat nec ſeparatur globoſum eſt. Et ſi etiam magis diſſoluitur totam vrinæ ſubſtantiam efficit turbidam. Eſt igitur materia turbulentiæ ſedimentique vna & eadem: ſed ſedimenti concoctum à naturali calore non ab alieno concretum: in perturbatis omninò ſeu turbidis crudum & alieno calore agitatum. Cum vterque calor viget vtraque materia adeſt cruda & concocta: & vterque calor naturalis & alienus, tantoque alteruter maior, quanto turbulentiæ aut puritati proximior fuerit: nam ſedimenti multitudo non caloris naturalis robur ſed materię abundantiam ſignificat. Porrò non tempus eſt vt nunc quomodo ſedimentum fiat edoceam: neque qualiter ab aliis quæ in vrina ſubſident rebus differat, declarem: ſed ſufficit vt quod ſubſidet ſi prorſus naturale ſit ſedimentum ſimpliciter dicatur, ſi prorſus alienũ à natura, vt furfures farina pili communi nomine retrimentum: ſin medium quodammodo ſedimentum cum adiectione: vt ſedimentum craſſum diuulſum rubrum globoſum atque ita in reliquis doctrinæ clarioris cauſa. Neque opportunum duco, vt Galeni more integras paginas ne dicam libros vt ille facere ſolet, contendendo abſumam. Cui hæc non ſatisfacient non legat ſi è re duxerit. Elogium meum eſt: Tempus poſſeſſio mea. Et rurſus illud nihil apud nos tempore precioſius. Sed iungendum vitium reprehendo, in vitium incido. Reuertor ergo ad propoſitum: non idem eſt ſedimentum & turbulentiæ cauſa, ſed tamen materia vtriuſque eadem eſt. Differunt autem non ſolum quia vnum eſt concoctum, aliud crudum ſed à naturali calore: nam ſedimentũ cum à naturali calore fiat cogit, ille enim ſemper cogit: turbulentiæ autem materia, quam retrimentum ſparſum appellare poſſumus à putrido violentóque calore agitatur, a q̃ue ideò ſpargitur. At in conturbatione nihil penitus differunt ſedimentum & materia illa pinguis: ſed forma prorſus conueniunt. Id ſolum intereſt, quòd ſedimentum non eſt concretum à frigore, materia conturbatione concreta eſt & ea copioſior ſedimento. Indicio ſunt quod quæ claræ ſunt vrinæ cum tenui valde ſedimento non conturbantur: contra quibus plurimum & craſſum eſt ſedimentum faciliter & celerrimè conturbantur. Et etiam quod cum concreſcit vrina ſi ſine motu leuique calore reſtituantur apparet confeſtim concretum ſedimentum: vt non obſcurum ſit in conturbatione non fuiſſe corruptum ſed latuiſſe. Altera quoque dubitatio manifeſta ſit, ſcilicet cur iumentorum vrinæ ſint turbidæ. Videntur autem & turbidæ & concretæ: turbulentiæ cauſa eſt copia humoris crudi cum calore immodico, ſecernitur enim plurimus humor crudus tum ob cibum terreum grana frondes ramulos fænum, tum ob cauitatem magnam quæ neceſſaria fuit vt tãtum cibi recipi poſſet, quantum pro alimenti naturalis illius paucitate ſatisfaceret. Accedit horum animalium vigilia longa breuis ſomnus vt niſi maximo calore & multiplici ventre iuuarentur ſtatim poſt lactationem interirent. Horum ergo animalium non ſic canum aut vulpium vrinas neceſſe eſt eſſe turbidas. Sed & concretis ſimiles ſunt ob paucitatem innati caloris, vnde immodicè refrigeratæ quamuis purum pingues peruertuntur. Actuarius verò dum huius concretionis quam craſſitiem vocat cauſam reddit, incredibile eſt quam ineptè de his loquatur ac pueriliter, vnde nihil mirum, quod vir eſſet vt exiſtimo cuiuſmodi nunc plures ſunt, & Galeni ætate Theſſalus, & Hipp. tempore Gnidij medici, qui per mille technas milleque dolos ad famam improbæ multitudinis aſcenderunt. Nos autem declarauimus in lib. de Arcanis Æternitatis quænam ſit omnino horum errorum cauſa. Certè id affirmare contenderim illum ne hanc materiam digito attigiſſe: cum tamen ſeptem libellos conſcripſerit. Galenum in pulſuum tractatione imitatur, non ſecus ac grauia olorem, cuculus Philomelam, nam & de differentiis atque iudiciis tum cauſis ac præſagiis binos ac binos in vnoquoq; argumẽto ſcripſit. Vt ergo ad rem redeam, ſi medicamentorum hiſtoriam ſolum ille conſcripſiſſet forſan vituperari non poterat: quòd res illa nec iudicio nec ingenio nec ſcientia rerum naturalium ſed ſola narratione indigeret. In iumentis igitur, cum calor naturalis acutior ſit ſed non magnus, vrina turbida & aliquãtulum concreta euadit, non ſit in canibus aut vulpibus, quorum hiſtoriam nunc proſequi ſupernacuum eſt: multo verò minus in hominibus. Verum hoc diſcrimen concretæ atque turbidæ bonorum omnium author Hippocrates nos docuit dicens, ὁκόσοισι δ' ἐν πυρετοῖσι τὰ οὖρα ἀνατεταραγμένα. Ideſt febricitantibus quibuſcunque vrinæ concretę declarãt qualiter, ὅιον ὑποζυγίῳ, ideſt quales ſubiugaliũ: non ergo de concretis aut cõmutatis

ſed

ſed concretis ſeu turbulentis aut turbidis(nihil nominis varietatē moror modò de re ipſa conſtet, loquitur. Demirut autem quod febricitantibus omiſerint cum falſam efficiat ſcientiam: turbida enim vrina quæ præter febres accidit citra dolorem capitis etiam per annum perſeuerare poteſt, vt viſum eſt in Hieronymo Palauicino Principe pro quo conſilium è nobis editum eſt. Sed de his in commentariis Aphoriſmorum dictum ſatis eſt nunc ad reliqua tranſeamus. Sit igitur clarioris doctrinæ gratia, equa in qua tenuiſſima farina velut in Zetho diu incocta fuerit, diuque prius iacuerit, ſitque prius cribrata farina: alia in qua eodem modo ſed non cribrata: demum alia in qua farina non cribrata nec diu iacuerit, nec diu incocta ſit. Sint & aliæ aquæ quæ furfur craſſum eodem modo exceperint, manifeſtum eſt ſtatim ſex aquarum differentias fieri: quibus totidem concretarū vrinar ſpecies reſpondent. Prima turbata diu manebit non tamen adeò obſcura erit. Obſcurior verò in qua plus farinæ ita vt iam ſint duodecim ſpecies differentiæ verò tres à multitudine, à ſubſtantia, à mora. Sed ſubſtantia triplex quoniam tenuis craſſa & mixta ita fient duodecim. Eadē ergo diſcrimina erunt vrinarū iuxta quæ ſic prædicemus.

CAPVT VI.

Indicia ex turbulentia & claritate vrinæ.

SI vrina turbida mingatur, nam poſt concreſcere poteſt turbari non poteſt, niſi iuxta ignem apponatur, indicatio à dictis ſumi debet Ea enim ſolum eſt ſcientia, is ſolum tradendi artē modus qui ex vno principio per demonſtrationē cūcte deducit, igitur ſi turbida fuerit craſſarumque ſolum partium & tardè clareſcit in febribus, permixtionem magnam craſſioris materiæ oſtendit, quæ cum non ex diuturna mora contingat, frequenter enim tales mingere ſolent ex calore prauo aut magno valde neceſſario contingit, ideò febrem colliquantem quaſi decernit. *Quæ ſi ſeceat colliquantium iam in genere eſt.* Sunt enim inquit Galenus febres, quæ æſtum & ſitim maximam & circa ventriculum maximam noxam atque intollerabilem pariunt, quæ tamen prorſus periculo vacant, loquiturque de continuis etiam, cum aliæ rurſus mites videantur, quæ contra maximè ſunt exitiales. Quòd ſi tenue ſit quod continetur, nec tamen clareſcit (quod plerunque accidit) & hæ periculoſiſſimæ ſunt, ſed non adeò vt priores. Quòd ſi pars craſſa ſit pars tenuis, quia vterque humor iam peccat, ea media eſt inter periculoſiſſimam & omnino lethalem, tales autem plerumque parte craſſiore demiſſa in fundum non tamen penitus ſed mediocriter clareſcunt. Quòd ſi præter id quod non clareſcant hæc ſingula genera etiam concreſcunt, virtuſque debilis extiterit, mortem proximam omnino denunciant, *Nam turbidam mingere feruoris maximi præter naturam certum indicium eſt:* Concreſcere imbecillis natiui caloris: quod ſi vitiatis facultas cum his etiam eſt imbecillis quis iam dubitat tales morti non eſſe proximos? At ſi vitalis facultas valide extiterit cum naturalis imbecillis ex hoc ſigno quod concreſcant decernatur (eadem enim hæc anima ſeu vis eſt calori naturali, atque ad illam omnia vitæ munia tum leuandorum morborum tum iudiciorum vt etiam alibi Galeno teſte docuimus pertinent) certum exitium ſed tanto ſerius quanto vitalis facultas robuſtior extiterit, palàm oſtendunt. Quòd ſi non ex innati caloris imbecillitate vrina peruertatur, ſed abundantia pinguis humidi (nam & hæc cauſa inter eas quæ vrinas conturbare poſſunt ſuperius adnumerata eſt) enim tantus calor præter naturam vigeat, vix fieri poteſt & maximè ſi craſſa ſint quæ perturbant, vt tante flamma tantoque oleo omnina prorſus non ardeant, atque hæc etiam experimento conſentiunt, vnde maximè mirum eſt de Galeno qui ſcripſerit vrinas turbidas quæ turbidæ mingnntur turbidéque manent, mediam coctionem ſignificare: *Cum omnes toto genere lethales vt dixi ſint.* Lethaliſſimæ etiam vt nuper docui quæ præter id concreſcunt. Solaque modicum turbida ſi vires admodum validæ ſint non omnino pernitioſa eſt, non quia quicquam boni in ſe contineat aut coctionem ſignificet, aut illius initium vel ſpem eius præbeat, quippe toto genere mala, ſed quòd non eo prauitatis proceſſerit iam, vt omnino lethalis ſit, quemadmodum cruditas ſi vlrium imbecillitas nihil in ſe boni continent: ſi tamen non magno cum lapſu ſint mortem haud certò pronunciant. Sic vipera parua aut aconiti germina è genere ſunt omnino malorum: non tamen ſemper occidunt: ſed aliquam ſalutis ſpem non quia bona ſint aliqua ex parte, ſed quia adhuc imbecillia, relinquunt. In vniuerſum tandem turbida vrina, quæ non deſecatur, nullius boni cauſa ſit, neque indicium eſt vllo modò bonum: ſed feruoris maximi atque periculi. Sed neque illa quæ clara poſtmodum euadit coctionem ſignificat, ſed in quibuſdam decreuiſſe naturam & noxiam materiam per vrinam purgatam oſtendit. Indicio huius ſunt hæc tria: primum quod coctionis materiæ ſignum non à turbulentia vrinæ ſed ab hypoſteſi ſumitur vel ipſo Galeno teſte, nec par eſt abſolutæ coctionis duo eſſe plena & ſeiuncta omnino indicia, ex eadē cauſa ſumpta. Secundum quod has vrinas non antecedunt hæ quæ turbidæ & confuſæ planæ ſunt, de quibus paulo poſt dicam, & tamen par erat tales antecedere, cum mediam coctionē ſignificent, ſintque eiuſdem generis. Quinimò ex claris turbidæ ſoluto quaſi morbo fiunt in quibus multa materia craſſa ſecedit. Sed neque confuſis ſolent ſuccedere turbidæ huius generis, ſed potius liuidæ nigræ atque mortiferæ, cum quibus mors ipſa ſequitur. Adeò vt hac in parte Gal. videatur non ſolum vrinarum rationem & cauſas non intellexiſſe, ſed neque vnquam animaduertiſſe, imò neq; turbidas vrinas vidiſſe. Ita temere de illis ſcripſit. Deductus verò eſt ad hunc errorem vt reor duplici coniectura: altera

quidem qood videret iuxta finem morbi torbidas vrinas quæ poſt modum elucerent ſuccedere, eum tum non hoc ſit ſignum vt dixi coctionis abſolutæ per ſe ſed potius iudicati morbi, atqoe materiæ per vrinam euacuatæ quandoquidē neque hoc verum ſit omnino: oportebat quemadmodū & in hypoſtaſi coctionem ſemper abſolutè adeſſe, & coctioni ſemper hypoſtaſin, at turbulentis vrinis quæ reſident neque ſemper coctio adeſt vt infra ex Hippocrate oſtendemus, imò neque frequenter: neq; coctioni ſemper aut vt plurimū ſaltē vrina turbida ſuccedit, ſed cū hypoſtaſi laudabili, non igitur turbulentia vllo modo etiam ſi ſecedat cum coctione aliquid babet commune. Sed eſt turbilenta buiuſmodi cruda maximè, atque exactiſſimè cocta, vel etiā cum media, nihil enim refert cum ad omnia ſit ſignum indifferens. Altera cauſa euidentior eſt, ſed quo euidentior eo abſurdior: ſi quidem polchrè videbat congroere vrinarum numerum numero affectionom, quæ circa coctionem verſatur. Veluti cruda, initiom coctionia, coctio media, & abſoluta: vt ſint quatuor membra, totidem verò ſunt vrinarum ſpecies iuxta ſuam diuiſionem, ſcilicet clara quæ clara manet, quam cruditati comparat, inehoatæ autem elara miſta quæ ſit turbida: quæ turbida manet mediæ: turbida quæ clareſcit perfectæ. Ita videbat numerum oumero conuenire. Sed quod in hac comparatione errores ſint non eſt vt dicam. Primum concretam cum turbida commiſcet, quas non ex eodem genere eſſe iam clarè demōſtratum eſt. Deinde turbidę nihil vt dixi cum coctione commone. Sed neque in concreta rectè ſentit etiam vel ipſo iudice, nam ſi per claram quæ elara manet abſque hypoſtaſi ac vllo contento, ſeu crudo ſeu cocto intelligi? Verùm dicit quòd talis vrina omnino coctionis expers eſt: Sed rarò imò rariſſime imò nunquam propter morbi initium apparet: verum ſi appareat ob cuinſdam alterius morbi longi iam diu iochoati, talis euaſit. Vnde tales vrinæ pro acuto oihil prorſus decernunt, vt pote impeditis propriis vrinæ inſtrumentis vt inferius oſtendemus: pro diuturno autem quod ſit inſaoabilis. Ita Galenos ſub hoc ſenſu nihil habet, quod ſi per claram, eam quæ hypoſtaſin continet, modo non concreſcat intelligit? falſum omnino eſt, cum talium vrinarum pleræque coctionis proceſſum, aliæ etiā abſolotionē oſtendant, quandoquidem vt dixi coctio ex cōtentis præcipuè, inde ex vrinæ ſubſtantia non autē ex conetetione dignoſcitur. Ipſe etiam antea faſſus eſt turbulentā vrinam ſignificare coctionia initium, atque adeo exiguum, vt occultum ſit, nec finem principij morbi oſtendere poſſit. Itaque ſuperi me ita ſeruent vt numqoam hac in cauſa quid ſibi voluerit intelligere potoerim: nec tameo defuturos homioes intelligo, qui ſeu ignorantia ſeu ambitione ducti, conabuotur illum iuſtè vel iniuſtè oſtendere, neque hoc ſofficiet niſi etiam me calumnientur. At valeant hi vt de homano genere promerebuntur, nobis ſit ſatis noſtro tam pulchro inuento tantum lucia arti, tantum commodi mortalibus, tantum gloriæ his qui noſtra hæc ſine liuore legent compataſſe: uam haud dubiè etiam longè maior quo ad prædictiones attinet, quā quæ iam babentur ex pulſibus notitia accedet, quo verò ad morborum ac caoſarum dignotionē iocōparabili interuallo: oam pulſus minimum indicant de eiuſmodi, vrioæ autem omnia atque præſtantiſſimè. Sed ad rem redeo, turbida vrina in febribus (oam tantum de bis loquor) cum ſecedit eo modo ſe habet vt decocta com elareſcunt, caloris enim praui diminotionem oſtendunt. Mingitur turbida, concretam nūquam vidi mingi, nam calorem reſolutum omnino iodicat, quare non niſi in morituris, aut his quibus veſica immodicè refrigetata fuerit: quod nec extremo vitę periculo vacat, ſolum mingitur. At turbidam quotidie videmus. Quæ ergo ſerò clareſcit magnum æſtum denunciat. Porrò de qualitate materiæ poſterius dicam. Hoc ſolom nunc adiiciam quæ turbidior eſt multitudinem materiæ à calore agitatę declarat, quæ parum pauca ad horam vſque illam, oam fieri poteſt vt cogeatur.

CAPVT VII.

Confuſa vrina quid? vrinæ partes quot?

PORrò genus quoddam eſt vrinarum turbidarum quod confuſum dicitur haud differens ab aliis: ſed cum ſit ex earum numero atque vulgare ac notum, ne ſæpe cogamur loogis circuitibus ipſum demōſtrare cōfuſum vocamus, ideſt quod turbidum adeò eſt vt neque clareſcat, neque vlla ex parte ſit perſpicuum, in quo concretis aſſimilatur. Solcot enim turbidæ vrinæ plerumque omnibus in partibus imo tota peoè ſubſtantia perſpicuæ eſſe, velut ſi aqoę farina admiſceretur, confuſa autem vel ob diuturnā moram vel ob ſubſtantię quæ admiſcetur tenuitatē, vel ob craſſitiem ipſius vrinæ, vel ob caloris vehementiam ſicut de fulgure fertur, quod metalla colliquet, tota obſcura eſt & opaca. Decuit autem huic generi ſeorſum nomem imponere: vt cum hæc omniū ſit peſſima ab eo quod ſummum eſt in vnoquoque genere omnia menſuræ modum accipiaot. Dicimus enim regulum ioter ſerpentes, & latronum priocipem & tyranum, quamuis in mala cauſa, tum etiam quod hoc ſolum genus à coocretis aut craſſis diſtiagui mereatur, nam reliqua vulgus medicorum etiam nouit. Sed aut craſſas & cōcretas à coofuſis diſtiogoere ſciamus, noſcere oportet præter ſpumam & ſopernatantem pinguedinem io nebulæ modum quæ non ſunt perpetua, nec vrinæ immixta, neque talia vt ab eis vrina nomem ſortiatur, eſſe in vrina quinque partes, duas noo oatutales, tres autem naturales, nam aquea pars omoino ad vrinam ſpectat, vt nulla vrina ſine ea eſſe poſſit. *Cum vrina ſit ſanguinis ſeroſa pars à renibus attracta.* Secunda pars oon adeò vrinis omnibus communis pingois eſt, qua vrinæ concreſcunt magiſque procul ſplendent, quam prope, quod vrinis ferme ita proprium eſt, vt hoc

indicio

Digitized by Google

iudicio ab omnibus aliis diſtinguantur: in quibuſdā tamē aqueis vrinis deeſt & pręcipuè in diabete, forſan ſalſa etiam qualitas, quæ in ſubſtantia aliqua proculdubio poſita eſt in pingui collocat, ſi non quatuor ſubſtantias naturales fingere voluerimus. Sed quando huius omnino apud medicum nullus ſit vſus in præſenti pręteremittatur. Tertia ſubſtantia minus adhuc propria, propria tamen dicitur ſedimentum qualecunque ſit modo naturale. Non naturales partes ſunt humores vnde vrina concreſcit tingitúrq; Et terrimēta quæ in vrinæ fundo ſubſident velut: pili, vermes furfures, farina, ſquammæ, ſanies, pus, humor lentus, ac ſimilia.

CAPVT VIII.

Turbidam ab humore fieri & quali.

CAeterum poſtquam oſtenſum eſt duas eſſe ſubſtantias naturales, vrinæ etiam præter contenta aut ſaltem duas, atque ab his vrinæ ſubſtantiā conſtitui, ſcire decet turbulentiam ab humore fieri, quod in regiis morbis ſeu iecoris ſeu lienis deprehenditur: cum enim in horum altero crocea, in altero nigra, in vtroque verò turbida prodeat vrina, videamus etiam lintea alba tingi eo colore quod experimentum eſt laborantium regio morbo, & ſi in charta ſcribatur vrina, literæ veluti certo atramento ſcriptæ leguntur: intelligamus etiam certa ratione tum ex diſſectione laborantium bilē alterutrā vrinę in hoc morbo permiſceri conſtat, turbulentiam fieri ea humore maximè biliosſo, ſeu flauo ſeu nigro, ſeu colorum aliquorū mediorū infecto: nam hic & ob leuitatem poteſt attolli, & ob ſubtilitatem permiſceri & ob exuſtionem tingi, colores enim exuſtione fieri aliter docuimus. Atque hæc in confuſis: in aliis verò turbidis, admixta pituita facilis fit deſcenſus, nec confunduntur cum vrinæ ſubſtantia, ſed quaſi flocci aëre ſuſpenſi manent: liquet igitur confuſas vrinas prauas eſſe valde, non ſolùm ob coloris magnitudinem atque acutiem, ſed ob materiam biliosſam ea qua fieri ſolent, verū non humorē eſſe hunc, qui ſpargitur oſtendit quod non ſit concretus, quod non niſi ratò videatur: ſola n. ſanguis tenuis cum vrina ad renes permeat, at confuſa vrina fit in ardentiſſimis peſtilentibuſque febribus: quocirca non iam humorem eſſe illum deprehendimus ſed, propriè & exactè fuliginem eaſti humoris, vnde etiam ſi nigricat non ſolùm ardere, ſed atram bilem nuntiat extremamque ægri ſortem. Ea pellitur autem non trahitur à renibus cum nihil boni in ſe contineat. Quamobrem rectè quidem Paulus præcipit in cura febrium putridarum ab initio & ſudores & vrinas, & aluum leuiter prouocanda ſcilicet, vt fuligo illa quæ morbum plurimum adauget ea pellatur: vnde ſi tales vrinæ cum vrigine prodeāt, bonam ſpem afferunt, quoniam nō ſolùm fuliginem ſed & humorem expelli intelligimus: non eſſe autem hypoſtaſin è genere fuliginis huius declarat, quod hypoſtaſis naturalis ſit perſpicua coniuncta quorum nullum fuligini adeſt.

CAPVT IX.

Turbida vrina in quo à craſſa & concreta differat.

IAm vero turbida craſſiorum partium à craſſa & concreta adeò manifeſtè differt vt iam admonitione non indigeat. Similiter & confuſa ab ea quæ valde concreta eſt rurſus plurimum differt. Hæc ſuperius demōſtrata ſunt, nam inter reliqua cōcreta ſemper quidā ſplendor ac nitor ineſt qui in turbulentis deſiderat, verum leniter concreta & craſſa vrina à confuſa ſed tenui non tam promptè dignoſcitur: quantum verò interſit vt alteram ab altera dignoſcas ex prædictis ſatis intelligis. Ergo confuſa perſpicua non eſt neque nitet vt craſſa, circulus quoq; ſuperior in confuſa obducta manu plurimū colore differt à totius reliquæ vrinæ colore: perſpiciturq; perturbationis materia velut puluis quidā tenuiſſimus, quorum neutrū in craſſa apparet: à leniter autem concreta vehemēter confuſa differt tum coloris inæqualitate, tum quia vt dixi non omnino iuxta circulum opaca eſt, tum quia non nitet, vltimo ea peſimento apud ignem poſita deprehenditur cum turbulentior euadat. Sed hoc experimentum fugimus, quantum licet, quoniam neque tutum eſt has vrinas ab igne ſupponere naribus: neque amplius relinquitur faculas rectè de illis iudicium ferendi. Porrò craſſa à leniter concreta differt, quia concreta quantumuis parum opaca eſt, vt craſſiſſima perſpicua aliquantiſper. Poteſt enim vrina adeò leuiter concreſcere vt vix deprehendi poſſit, atque id mihi nonnunquam antequā hæc ſcire contigit. Rurſus in permixtionibus etiam facilius decipimur cum craſſam turbidam pro turbida valde aut pro concreta accipimus, aut concretam turbidam pro concreta tantum: ſed vt dixi turbidæ maximè confuſæ non æqualem retinent colorem vndique: quod fuligo illa tenuior ſit in ſummo, vnde plerumque tales vrinæ virent ibi, in medio autem aut denſiores & magis confuſæ, ac nigriores magiſque fuſcæ: in imo minus, leuis enim eſt fuligo.

CAPVT X.

Turbida vrina quibus in caſibus non omnino ſit lethalis.

IAm verò ex præcedentib. velut in principiis concluſiones, ita in his quæ dicta ſunt ratio lethalium ac non lethalium vrinārum continentur: nam quæ non ex Febre turbida eſt mortem non ſignificat, cum caloris præter naturam vehementiam haud ſignificet: ſimiliter nec quæ vitio renum aut veſicę,

vnde illud Hippocratis, & caue ne veſiſicæ vitio decipiaris. De renibus etiã eſt intelligendum. Aut cum morbus per vrinam turbidam ſoluitur vt ſæpè in morbillis vidimus, tum etiam febribus & ideo dicebat Hippocrates: Quibus ſperatur abſceſſum futurum ad articulos in his vrina multa, alba, craſſa, qualis in laborioſis febribus quarta die fieri ſolet liberat ab abſceſſu: conſtat ergo per craſſam vrinam turbidam intelligere. Quæ cauſa fuit vt Actuarius turbidæ nunquam meminerit ſed ſolum craſſę. Antiqui enim Hippocratem ſecuti turbidas craſſas appellabãt, quanquã vt docebimus non parum inter craſſam & tubidam intersit, ſed quæſtio eſt de nominibus. Alibi etiam criticarum vrinarũ huiuſmodi meminit dicens: optimi ſunt effluxus velut ſangnis è naribus & vrina. Et paulo poſt: ſcopo vrina craſſa & turbata ſubſidebas leue & planum ſedimentum, cum verò ſubalbum eſſet quippiam geniture ſimile adhærenſque vaſi poſtridie iudicatus eſt: vrinæ namque copia multa tum ſedimenti. Tenacia etiam & turbata ſtercorant atque hæc quaſi in his qui iudicantur accidebãt. Et rurſus vrinarum bonarũ excretione morbi ſoluebãtur. Ideo ſubiiciebam in multis morbis purgationes quę fiunt per veſicã bonæ ſunt. Sed hic turbatæ non meminit: nec vllibi vt video clarius quam in Nicodemo decimo ægrotante. *Tertio Epidemiorum*, qui in Abderis habitabat bis verbis: vigeſimo quarto die multam vrinam & albam reddidit, in qua multa ſubſidebãt, ſudor ei toto corpore calidus emanauit: abſque febre iudicatus eſt. Quanquã in Fragmento dicat Galenus ſudore illum iudicatum. Itaque videt mihi planè Hippocrates cenſuiſſe criſim nullam per vrinam fieri, quanquam Galenus & Auicenna id ſenſerint ac meritò. Memini enim cum eſſem in fans annum ni fallor agens quintum, laborarem que morbillis adeò vt triduo nihil deguſtaverim, profluxit vrina copioſa turbida craſſa ſimilis his quæ à iumentis prodeunt: cumque cæteri terrerentur, pater gauiſus inquit, iam ſolutus eſt morbus: quod & euenit. Et Auicenna docet febres & multitudinem humorum paralyſim quanquam huiuſmodi vrinis licet rarò (ioquit) curari. Et præcipuè cum craſſa fuerit, & antea vix prodibat: Et cum abſceſſus rupti præſertim circa renes veſicam & gibba iecoris (nam hæ partes Galeno teſte criſim per vrinam poſtulare ſolent) ſolutionem morbi non mortẽ declarant; Et cum ſplen durus eſt & elatus quamquã vrinæ etiam non ſubſidant, tamen ſi ſanguis fluxerit è naribus ſeruari poſſunt, vt Hippocrates de Bione narrat. *Secundo Epidemiorum*. Similiter & morbus regius quamuis cum febre tamen mortem non ſignificat: ſed ipſius morbi qualitatem, vidi quamquã nigras quale eſt atramentum vitio ſplenis velut ferrugineæ indicant vitium eparis. Diſtinguui ſolent ab aliis turbidis indito linteo quod planè tingitur, vt à croco aut nigra terra. Germani medici vt aliquid maius atque ſuperſtitioſius efficere videantur, calamo ſeu anſeris penna ſcribere ſolent in charta candida, nam non ſecus quam ex atramento conſcriptæ notæ videntur. Neque in mulieribus vitio vteri exitialis eſt vrina turbida præcipuè ſi menſes retinent. Sicut neque in viris vitio defluxus ſeminis quod Græci Gomorrbeam appellare ſolẽt, omnino enim in his præter hunc ipſum affectum nihil mali prorſus ſignificat. His ſeptem modis exitiales in febre non ſunt turbidæ vrinæ. Sed neque ſemper vrinæ turbulentæ & confuſæ letbales ſunt etiam præter hos caſus, vt in Epicratis vxore *primo Epidemiorum*: dum inquit vrinæ craſſæ turbatæ ſubrubrę quę quieſcentes non ſubſidebant. Hæc tamen circa vigeſimam diem apparuerunt cum octuageſima, tantum liberata ſit. In vniuerſum verè turbidę etiam ſi non clareſcant, non niſi in acutis cum ob incendium fiunt exitiales ſunt. Meminiſſe autem ſemper oportet cruditatis aut celeritatis ſeparationis.

CAPVT XI.

Sedimentum & confuſionis materiam eandem eſſe. Ideò & plerumque turbulentiæ.

POrrò ſedimentorum materia quænam ſit à pleriſque quæſitũ eſt, oporret autem oſtendere eandem eſſe quæ & turbulentiæ eius generis quæ non clareſcit: nam corticum cruſtarum farinæ eorumque quæ adimum tendunt alia prorſus eſt ſubſtantia. At verò quæ vrinæ commiſcetur tria ſunt indicia quod eadem ſit ſedimento. Primũ quod cum turbatur vrina, ſedimentum aut corrumpitur aut ex toto abſcedit. Secundum quod cum turbidæ vrinæ ſenſim àd ſedimentum redeunt, videmus paulatim concreſcere athoma illa, deinde etiam temporis ſucceſſu in vnum cogi: aliud ſi ſedimentum vehementer concutiatur vrinam reddit cõcretam, deinde paulopoſt rurſus concreſcit in vnum. Tertium quod idem videmus in fecibus: nam primum in fluxibus ſolutæ apparent, inde miteſcente morbo incipit eadem materia concreſcere in feces. Cum igitur ex humoribus turbulentia fiat, fiet & ſedimentũ. Quomodo verò cogatur, & cur in apicem aſcendere ſolear cum optimum eſt, nunc demonſtrare aggrediemur. Sed prius de ipſius generatione agendum.

CAPVT XII.

Sedimentum quomodo fiat & vbi.

SEdimenti materiam ſeſecari ex prima ſecundaque concoctione, perfici verò vlteriore coctione in venis alias *in Quinto contradicentium medicorum libro ex* Galeni ſentẽtia docuimus maius verò argumentum huius eſt, quod homo ſi plurimum edat multum habet ſedimentum, ſi parum, parum aut nihil.

nihil. Quod tamen indicium eſt potius ſeruati humoris in venis per coctiones præcedentes, quā quod quotidie fiat & excernatur. Verum quaſnam venas intelligat, non ſatis declarauit, nā his quæ ante hepar ſunt, ſi aſſignetur coctio, plures erunt coctiones tribus: & etiam in hepate perficitur non in venis, cum ex his ad epar ſit tranſitus. Si autem venæ cauæ hoc munus aſcribatur, neceſſe erit omnino quartā coctionem ponere. Verùm vt vt res ſe habeant, non quæ fuerit tā Galeni ſententia quam quæ rei veritas demonſtremus. Sic enim forſan facile fuerit Galeni ſtudioſis ſi hoc contendant illum vt ſic dixerit perſuadere. Ego tamen quod ipſe fatetur tanquā Confeſſū aſſumā atque ita diſtinguā vt nemini ſcrupulus dubitationis ex his quæ videntur relinquatur. Manifeſtum enim cuicūque eſſe exiſtimo etiam ſi homo tribus diebus perpetuis ieiunet, à ciboque abſtineat paucum futurum ſedimentum, forſan non tamen nullum. Quòd ſi per plures dies non abſtineat, ſed ſolum parcè viuat, paucum certè aut forſan etiam nullum futurum ſedimentum. Itaque conſtat ſedimentum non ex quotidiano cibo totum ſaltem fieri, ſed vel non fieri vel partem tantum. Rurſus ſi ſedimentum prius ex coctum fuerit, atque ante plures quam mingatur, certum indicium haberi non poterit initij morbi, quandoquidem & morbi initium cruditatem, & cruditas morbi initium oſtendat, & aſſocietur. Non ergo ex humoribus fiet qui per corpus ſparſi ſunt, nam qui in eis venis ſunt, quæ ſunt vltra epar, tot diebus ibi antea contenti, etiam per initia morborum emiſſi, coctionis abſolutę initium oſtenderent. Quòd ſi in venis ante epar ſedimentum conſiſteret, quomodo morborum qui in magnis ramis cauæ fiunt index eſſet. Fit ergo ſedimentum ex humoribus, qui ante & poſt epar ſed propriè in epate conſiſtunt, quique ea die concoquuntur, vt in humores perfectos tranſeant. Vt enim ſingulis diebus ventriculus recipit, concoquit, membra nutriuntur, excrementa alui & veſicæ eiiciuntur, aut ſaltem fiunt: ita neceſſe eſt generari ſingulis diebus ſanguinem pituitam flauam bilē & nigram in iecore. Omitto nunc difficultatem de pituitæ generatione alias diſputatam: illud potius quærere operæ pretium erit, an hæc hypoſtaſis ex humore eiuſdem diei. i. nouiter genito generatur velut & ſanguis? Palam verò eſt etiam ſi homo nihil edat per vnum aut duos dies ex ſeruata pituita ſanguinem nouum generari, vnde fames talibus vtilis eſt. Veriſimilius igitur eſt ſanguinem gigni partim ex nouo chylo, partim ex aſſeruatis cruditatibus, tum in iecore tum ante tum poſt: ita & ſedimentum, maiorem tamen partem ex cruditatibus aſſeruatis, ita enim metallica omnia confici ſolent ſal, alumen, ferrum, cæteraque huiuſmodi: veteri enim materiæ penè abſolutæ & etiam planè abſolutæ noua adiungitur, totumque perficitur. In morbis ergo cum par ratio ſit, oſtendendum eſt, cur crudæ vrinæ prodeant per initia non autem ſemper.

CAPVT XIII.

Cur initiis morborum crudæ vrinæ appareant.

CAeterum ad dignotionem maximæ quæſtionis huius pertinere arbitror, vt ſciamus curnam plerumque & quomodo per initia morborum qui ex materia putreſcente ortum habent, præſertim autem ſi in venis putreſcāt vrinæ crudæ videantur? Qualis autem vrina cruda ſit, primum ſcire oportet quod *quartum Aphor*: inquit vrina perſpicua & alba eſt exquiſitiſſimè cruda & intelligit de albedine aquæ. *Et libro de Totius morbi temporibus.* Vrina cruda exactè nihil habet contentum in ea, neque in imo, neque medio neque ſummo, ipſius verò ſubſtantia eſt alba & perſpicua, nec opus vt iſtud oſtendam pluribus autoritatibus: ſufficit enim ſcire quod ita ſit. Quæ autem ſenſim ad coctionem accedunt ab illa recedentes, deſcribuntur Primo de criſi. Igitur cum primum materia corrupta atque putreſcens iuxta epar eſt, venoſum genus percellitur, atque qui in eis continentur humores refrigerata venarum ſubſtantia negliguntur vt ita dicam, atque omittuntur: incoctique manent. Ideò manifeſtum eſt quantus error ſit, quanta pernities ſi quis cibum tunc ægro offerat. Deinde ſucceſſu temporis cum iam materia cōcoqui incipit minus refrigeratur venoſum genus, ideóque & humores qui in eo continentur concoquuntur, vireſque reſtaurantur & corpus alitur. Demum peracta coctione materiæ peccantis nihil læditur genus venoſum aut valde parum ob id vires reficerentur ſi cibum dare liceret. Sed non licet perſæpe natura ad criſim ac ſeparationem intenta atque occupata. Hæc igitur horum ratio generalis.

Propria autem cauſa in acceſſionum initio facta paulo poſt. i. poſt duas aut tres horas mingitur cruda omnino atque aquea, nam & hoc ad cognitionem generalis rationis pertinet, quaſi tum affecto venoſo genere primum, cum antea & in ipſamet acceſſione concocta exeat, aut ergo tum primum putreſcit, aut tum primum iecur afficitur? nam venoſum genus affici tunc primum, cum antea intus materia contineretur nec læderet, nunc autem exeat exieritve abſurdiſſimum eſt. At ſi ob putredinem contingat, quomodo venæ quæ vltra iecur ſunt afficiuntur, materia verſus ventriculum protruſa? Melius igitur eſt exiſtimare ob concuſſionem iecoris ceſſare coctionem, verum detruſa materia, foras ſtatim natura concoctionem inchoat: non ergo materia quæ extruditur per vrinas ſedimentum facies eſt pars materiæ peccantis, ſic enim & cruda eſſet, & paulopoſt concocta, atque denuo recrudeſceret, quæ omnia abſona ſunt. In intermittentibus igitur propter duas cauſas ſub initiis acceſſionum materia recrudeſcit, tum ob iecoris concuſſionem tum ob refrigerationem venarum.

Sed

Sed ſi ob refrigerationem venarum tum in intermittentibus, tum præcipuè in continuis vrinæ crudę fiunt, cur in ardentibus & tertianis quatũ, materia eſt calidiſſima vrinæ apparent crudæ? An ideò quod humor ille vt dixi impedit opus caloris naturalis? quemadmodum ſi quis inſperſus feruente aqua ſentit horrorem atque rigorem, refugit enim calor noſter à venis atque arteriis ad membra ipſa, ſepelitur etiam atque obruitur ab externa materia, quamuis calida. Verum in continuis diu permanet vrina cruda, iuxta principium, in intermittentibus verò celeriter mutatur, quoniam vt dixi cruditas intermittentium & impedimentum coctionis fit ob iecinoris concuſſionem, in continuis verò ob materiæ in venis contentæ impedimentum. Semper ergo materia eſt quæ afficitur, atque hæ inter ſe diſtinctæ ſunt. Verùm dicet cum tanta ſit copiat vrinæ in corpore, cur ſola ea quæ cruda eſt initio acceſſionis emittitur? nam tota vrina cruda eſſe non poteſt, cum breui ſpatio cocta crudæ & cruda coctæ alia acceſſione superueniente ſuccedat. Indicium hoc eſt colorem hunc vrinæ fieri in venis membrorum vrinæ, nam certum eſt eam ſolam quæ tunc ibi continetur emitti. Ex ratione ergo impedimenti illarum venarum, totius generis impedimentum coniectamur. Ob id ergo maximè cauendum eſt, ne vitio talium membrorum decipiamur. Memini me vidiſſe quemdam de Baſgapidis, cuius omnes vrinæ per totum morbi decurſum crudæ ferme æqualiter erant, quod veſica laboraret. Sed dices in intermittentibus quomodo in initio erunt vrinæ crudæ, cum ſtatus acceſſionis iudicet illam? Et ſi erunt coctæ in quo differet ſtatus ab initio? Equidem medici in hoc etiam adeò ſtupidi ſunt, vt non agnoſcant, quemadmodum dixi in arte medendi naturam paruam eſſe partium diuiſionem, ac velut in abſceſſibus ſtatus diuerſos & augumenta initiaque, hoc tamen habent vrinæ acceſſiunum initij, quod cum multa ſit materia antecedens (hanc ego præparatam vocare ſoleo) etiam ab ipſa vrinarum genus grauatur, impeditur: & fruſtratur, vnde crudiores ſunt vrinæ initij quam incrementi. Cum vero in aſcenſu morbi materia præparata minuatur, coctæ magis in vigore quam antea vnquam vrinæ apparent. Quòd ſi tales non videantur nouam materiam motam dicunt Medici, ſed vt plurimum verius dicerent, ſi faterentur erratum fuiſſe erga coctiones, atque ob id circa victus rationem. Ergo etiam in intermittentibus vrinæ in ſtatu coctiores videntur quam initio vel incremento, non tamen eſt diſcrimen quantum in continuis, quoniam materia coniuncta eſt in venis in continuis, extra venas in intermittentibus. Præparata verò cũ in vtriſque in venis ſit impedimentũ, diſcrimen facit iuxta temporum rationem: quod diſcrimen in continuis eſt euidens, quia coniuncta etiam in venis manet: ob id ergo tempora vniuerſalia intermittentium paruũ habẽt concoctionis diſcrimen in vrinis. Vrinæ igitur colorem in propriis membris ſcilicet renib. vreteridib. veſica recipiunt: contẽta à venis quæ ſunt à ventriculo ad iecur: argumentum coctionis ex venis renum, ac ſupra reliquas venas, præcipuè iecoris oſtendunt. Coniecturam ob id ſupra reliquorum humorum qui peccant, tanquam cauſam impedimenti docent; verum vbinam tingatur vrina nunc oſtendam.

CAPVT XIV.

Vrina vbi tingitur.

CÆterum vt diligentius diſquiramus vbinam vrina ipſa tingitur ſcire primũ neceſſarium arbitror, eam eſſe veram cuiuſcunque quæſiti rationem, quæ omnibus experimentis ſatisfacit, nam etſi pluribus accommodetur, vni autem ſoli minimè ſatisfaciat, non erit ea vera cauſa. Quemadmodum igitur nuper diximus vrina, in his qui veſica laborant, quanquam etiam per grauiſſiuimas febres nunquam tingitur Sed neque in hyeme ipſa adeò colorata eſt vt in æſtate, maximè in mulieribus, quod veſica eo tempore in illis multum refrigeretur. Cum enim ventres eo tempore & venæ calidiſſimæ ſint, veſica quod ſit exanguis, & à corde ac iecore plurimum remota, magna quoque & amplo collo ac breui maximè in mulieribus frigida eſt, ſed tamen ſi vrina in veſica tingitur quomodo in tam amplo vaſe ac minimè calido & quomodo in rubium aut nigrum aut fuſcum? Et rurſus quomodo ſi ibi tingitur affectus totius corporis ſignificatur? Galenus quoque teſtatur non coctionem ſed admixtionem humoris tingi. Rurſus contra in Diabete non tingitur quia in renibus non figitur. An forſam quia tamen paucus humor, non ſufficit ad tantam proluuiem? Indicio eſt quod in aliquibus materia apparet, & ſedimentum, & cædem, tanto ſunt coloratiores: videtur ſane hæc non leuis quęſtio cum Hippocrates ſentire videatur vrinam in veſica tingi illis verbis: Et caue ne veſicæ vitio decipiaris. Galenus in primo de criſi admixtionem humoris: ipſemet in libro de totius morbi temporibus ex venarum actione, adeò inter ſe & à ſeipſis diſſentire videntur. Ratio quoque hic inde etiam fauet. Quòd ſi quis dicat tingi ab humore vrinam humorem autem ex coctione? ne is quæſito ſatisfaciet: nam humores iuxta propriam naturam coloris nanciſcuntur. Præterea miſceri humores in venis & iuxta iecur ſatis conſtat, nam ibi miſceri veriſimile eſt etiam vbi gignũtur & expurgantur: quod in iecore accidit. In renibus cum à ſanguine expurgetur relinquũtur ſeroſa pinguia aquea & humorum fuligo ſi qua ſit: nam hypoſtaſis & nebula aut ſuſpenſum, quod in imo hypoſtaſis, medio ſuſpenſum ſummo nebula cõtinetur, vocari ſolet ex humorum tẽuiore pinguique parte cõſtat, vrina enim iuxta Galeni ſententiã libro de Atra bile aquea & humida tenuiললbilioſa ſubſtantia quã ſeroſam vocat, velut è flaua pallida bilis cõſtat. Idem ſecundo prognoſticorum inquit: Dum omnia nobis ſecun-

dum naturam ſunt, excrementa totius corporis per vrinam repurgantur quæ in ventre pariter cum ſtercore excernuntur. Præter naturam autem ſe habentibus cum vrinā pariter quædam morborum in renibus ac veſica indicia exeunt, cum ſtercore verò corporis totius. Itaque non rarò de purulenta vrina quæſtio extitit vndenam veniat pus? Et de ſquammoſa, nam & acria & fœtida & bilioſa prodeunt ſæpe propter veſicam & renes, non rarò etiam propter totum corpus id eſt concoctionem humorū in toto animali facultatem, quæ (vt indicauimus) veluti focum ardentem & fontem obtinet iecur. Interdum ipſa haudquaquam affecta per veſicam & renes totum animal expurgatur: aut partium aliquarum in eo excrementa quædam quæ in venas inciderunt ſanguine purgato ex renibus prodeunt, quemadmodum abſceſſus quoque conſiſtentes ſæpenumero per vrinā excernuntur. Hæc Galenus ſatis obſcura & ambigua protulit, adeò vt non facile ſit diuinare quid ſibi voluerit. Rem tamen vt introſpiciamus ex euentib. diſcere oportet. Veſica igitur crudas vrinas efficere poteſt, ex crudis concoctas minimè: color verò ex concoctione pinguis humidi cum materia ei miſcetur quod in decoctis videmus, nam ſi quis verzinum aquæ immiſceat non ob id tingitur etiam ſi contritum ſit, ſed vt puluis vagatur: at ſi coquatur tingitur aqua: & quanto diutius coquitur tanto melius tingitur, & ſi oleū tartari quia pingue eſt addatur eo magis ac melius adhuc: adeò vt ſtatim ſi ſolum ſit. Ita ergo veriſimile eſt in vrina contingere, & iuxta eius quod admiſcetur & coctionis ipſius rationem. Coctio verò in membris rubris iecore & renibus. Ergo ſi vrina non concreſcit, colorata tamen exiſtit, & perſpicua, paucum pingue humidum eſſe declarat, bene tamen excoctum, at contra plurimum & crudum, ſi facile conturbetur & pallida ſit. Sed quomodo quod iam concoctum eſt crudum in veſica euadere poteſt? De renibus nihil mirum eſt, retentis per obſtructiones his quæ continentur: in veſica verò cum id non poſſimus oſtendere alio experimento, non niſi iam intemperie renibus & vreteribus communicata. Aut quemadmodū ſi vino lac immiſceatur, corrupta enim materia in veſica vrinæ admiſcetur. In vniuerſum autem etiam vina rubra in cadis dealbantur. Et ex vinis rubris atque vinaceis referunt acetum album fieri, Ergo ſic vrina dealbatur in veſica: in ſuperioribus autem membris tingitur.

CAPVT XV.

Quæ his libris de vrinis non determinantur.

DIcemus autem & diſtinctius de his alias verum non omnia etiam referre licet vbique, quoniam tractationes hæ vt coniunctæ ſunt, ita etiam alia ratione ſeparatæ velut perpauca quæ alibi tractare coacti ſumus, vt de vrinis torgentis materiæ: nam materiam torgentem in libro Artis medendi paruæ: Et an vrina concocta eſſe poſſit ab initio morbi ad finem, & cur vrina in coli dolore ab initio ſit craſſior, de quibus *in Quarto contradicentium*. Et an rubra vrina breuem iudicet morbum? quanquā hæc omnino potius hic intelligi queant ſine illis, quam ibi abſque his. Itaque talia ſolum pauca prætermiſimus: velut & de generatione ſedimenti, de qua ſupra abunde diſſeruimus. In vniuerſum igitur tractatio hæc abſoluta eſt & præclara, in qua non ſolùm differentias vrinarum ſed & cauſas ac ſigna narrauimus, ſed & quomodo ex earum cognitione quid facere oporteat docuimus. Sic etiam in floridorum libro quædam ſubtilius diſputauimus, quaſi connexa aliis non per ſe tractata.

CAPVT XVI.

Vrinæ color qualis? & in quo à ſero ſanguinis & ſudore differant.

ERgo vt ad tractationem propoſitam reuertamur, & cauſam ac locum vbi vrina tingitur doceamus, illa primum ſupponenda ſunt, quæ circa ſudores & ſerum ſanguinis, dum ſanguis per venæ ſectionem educitur, apparent. Viſus enim eſt Gal. *quartadecimo methodi* dicere ſudorem vrinæ colorē referre. His verbis: Eryſipelas pallidus flauove eſt, vel ex pallido flauoque miſtus: talis namque maximè eſt, quæ cum ſudore quotidie bilis exit, licetque multorum qui in balneis ſudorem, ſibi ſtrigilibus detergunt, hunc eius videre coloris cuius lotium eſt, iis qui diutius cibo abſtinuerunt. Neque enim ignoras eorum qui diutius inediam tolerant pallidius ex aquoſo lotium reddi mox etiam flauum. Hæc illi in quibus tamen non ſimpliciter, ſudorem lotio ſimilē facit, ſed coloratiori, quale eſt quod per inediam mingitur. Neque aquoſum ſimpliciter lotium ſanorum appellare decet, hoc enim non ſolùm abſurdum ſed nefas eſt dicere, ſed aquoſū ad pallidum comparatum dicere oportet, vt ſit color naturalis vrinæ, qui paleæ recenti tritici omnino ſimilis eſt, nitore, & coloris ſubſtantia quanquā non ſit perſpicuus, pallido dilutior: ac pallidum aliquanto coloratius minuſque dilutum naturali vrinæ colore. Ita vna ratione duorum colorum ſubſtantiam ac notitiam adeptus es, naturalis ſcilicet vrinæ & pallidi, quo rurſus aliquanto flauus eſt coloratior, ac tantò quantò pallidus eo qui in vrina deprehenditur cum naturalis eſt. Hoc autem iucundum & vtile, quod omnes hi colores in eadem vrina apparent, eiuſdemque hominis, cum primum moderatè antea cœnauerit, deinde à cœna die ſequenti abſtinuerit: tertia verò die non ſolùm à cœna abſtinuerit, ſed & in prandio modicum panis ſolum ſumpſerit: cæterum illud dubitatione dignum occurrit,

quonam

quonam pacto ſudor flauus magiſque vrina eſſe poſſit, cum vrina ex eadem materia conficiatur, ex qua ſudor, & præter id in renibus magis concoquatur? Sed huic dubitationi ſic reſpõdebimus: cum ſudore plus de bile ea Galeni ſententia loco adducto permeat, ob id ſudor quamuis non adeò concoctus pallidior euadit. De aqua verò quæ cum ſanguine ſecta vena exit, eadem ferme ratio, quæ de ſudore: nihilominus mihi ſemper vrina pallidior viſa eſt: neque eas ſuſcipere mutationes quas vrina, ſed generaliter neque perſpicua, neque turbida, neque vnquam concreſcit vt vrina, quia non eſt pinguis. Quamobrem pinguedinem illam ex renibus vrinam adipiſci, veriſimile eſt, colorem ſæpe viridem perſpexi, ſed vbi à ſanguine aquam ſeparaui, nunquam niſi obumbrata illa. Cauſa ergo viridis coloris eſt pallor rubro fuſco adumbratus, vbi enim ſanguis fuſcus ſit & aqua pallida, in vitreo videtur viridis, atque admodum viridis, quæ ratio ad opticam diſciplinam pertinet. Porrò quæ de vrina hic adiicimus ea Galeno ferè ad verbum habentur, *Decimo de ſimplicibus medicamentis*, hanc in ſententiam. Vrina humana modicè pallida in ſanis eſſe debet, ſudor autem vt magis elaboratus ſalſus, & ſubamarus, ſed & ipſe pallidi coloris eſt. Ex quo intelligimus non tamen adeò pallidum ſudorem eſſe debere, vt vrinam, verum aliquanto coloratiorem, tametſi colore ſimilem eſſe dicat vrinæ: intelligendum enim de ſimilitudine generis coloris non menſura. Erit ergo ea ratione vrina ſimiliter ſalſa manifeſtè atque ſubamara.

CAPVT XVII.

Sedimentum quid ſit & vbi fiat.

QVæ in vrina naturaliter continentur & coacta manent, trium ſunt generum ob locorum diſcrimen. Alia enim in imo, vocantúrque ſedimenta, alia in medio, Enæoremata, alia in ſuprema parte Nebulæ. Palàm verò eſt, quanquã tota vrina talia contineri, nonnunquam in imo medioque aut medio ac ſummo: rarius autem in imo, ſimul ac ſummo loco abſque intermedio. Hæc omnia quoniam eiuſdem ſunt rationis, ſedimenti nomine appello, ſeu hypoſtaſis, quanquã verius contenta, quam ſedimenta vocari poſſint. Sedimenti nomine hæc omnia digna puto, quod in ſanis eodem in homine, diuerſis tamen diebus perſpiciantur. Nonnunquam etiam die eadem. Plerumque à ſomno in imo ob coctionem à prandio, in ſummo cum adueſperaſcit ſemiperfecta coctione in medio, coctio enim denſat & grauius ob id efficit: grauia autem in imum deſcendere ſolent. Sic etiam iuxta ciborum rationem, atque hoc idem diſcrimen in ægris eadem die perſpicitur. Duarum vero differentiarum hypoſtaſis Galenus meminit, & eius quæ in ſanorum vrinis apparet, & quæ in febricitantium. Primæ quidem in ipſo fine, *Primi libri Prognoſticorum*, dicens: Etenim ſedimentum quod in vrina ſubſidet veluti pus generationem habet: quod proportione quaſi medium inter ipſum & naturales humores illius naturæ reſpõdeat. Quicquid enim alimẽti in ſanguinis generatione naturæ refugit confectionem, ſubſidet in vrina, neque vt ſanguis, ab ea commutatum, neque vt pus præter naturam cauſæ particeps. Non naturalis autem ſedimenti in *Tertio de Praſagio*, ex pulſibus his verbis: Quod verò in febribus ſedimentum eſt, veluti cineritium, non perinde, quia craſſum eſt, poteſt excernere (contractione arteriarum ac expiratione) ſed per inſignes quoſdam meatus educit, ſi in vaſis ſit per vrinas, eſtque ſedimentum: ſi vero in partibus ſit inflammatis pus efficitur. Idem etiam teſtatur de ſatia *in Primo de Criſi*, quod dixerat in Prognoſticis: inquit enim. Nam ſi colorem exquiſitè ſeruauerit, ſubſedentiam vero albam & leuem & æqualem multam fecerit, ſic etiam coctionis quidem ſignum etiam exquiſitum fuerit, ſed plus de humore crudo euacuari demonſtrat. Præterea & in pueris omnibus fere in perfecta ætate hominibus, qui otioſam degunt vitam, aut quouis modo repleti ſunt, ſatis multam habent vrinæ ſubſidentiam, quoniam in his omnibus plus eſt de incocto & crudo humore: His quidem propter deſidem vitam, illis verò propter ſatietatem. Pueris verò & ob ſatietatem (voraciores enim ſunt) & ob id etiam quod vna ventriculi operatio non poteſt duobus ſimul ſufficere augendo ſcilicet atque alendo. Antequam ergo in ipſo ſufficienter alimentum concoctum ſit, ipſum ad ſe corpus trahit, atque hinc ſit, vt plurimum crudi humoris coaceruet. Hæc quoque cauſa eſt vt iis qui ex ocio & repletione febricitant, ſi ſanitati reſtitui debent, neceſſario plurimum ſubſideat: contra his qui ex inedia & labore ruſæ quidem & bilioſæ vrinæ ſunt (ſoluitur enim plerumque prius morbus ipſe quam aliquid ſubſideat) ſufficit enim in his & nebula alba & ſuſpenſio bona, talia autem eſt alba & leuis & æqualis. Nam & ex ipſis ſanis qui multum laborant, & pauciori cibo vtuntur, ſunt vrinæ bilioſiores: Quare neque ſimpliciter Hippocr. vituperauit vrinam ruſam, ſed quando ſimul & ruſa fuerit & ſubtilis. Ita igitur inquit: Donec ruſa fuerit vrina & tenuis morbum crudum ſignificat, liquet autem quod neque aliquid ſubſidet in huiuſmodi vrinis: neque enim contingit vt quæ tenuis ſufficienter fuerit, vel ſi multo tempore quieta ſteterit, aliquam recipiat ſecretionem: adeò vt craſſior pars, quæ in ipſa pendebat, ſubſideat, tenuior verò ſuperferatur: nam hoc ſolum aduenit his quæ aliquam craſſitudinem habent. Non tamen ſi breue quicquam quod ſubſideat habuerit, & mediocriter craſſa fuerit, iam cocta erit. Si enim vel farinæ hordei craſſiori, vel quamuis vel furfuribus ſimilea habuerit ſubſidẽtias vel nigras viridéſue aut fœtidus, præter id quod quęcunq; tales ſunt, cruditatem habent, etiam aliquæ ſunt perniciosæ. Videtur, quanquam ſatis obſcurè, in his omnibus primum id docere quod ſa-

norum

norum vrinæ ſedimento non carent: quandoquidem ſi eſuriant & laborent, à tenuibus nebulis vel ſuſpenſis nō deſtituantur. Par autem eſt omnium eandem eſſe materiam, ſcilicet humorem qui concoqui perfectè nequit. Ideo *Quarto de Tuenda ſanitate* inquit: Ergo vbi crudus planè ſanguis eſt vtiq; tenuis aquoſaque vrina cernitur, nihil quod ſidat aut pendeat prorſus habent. At vbi inconcoctus eſt, hæc in vrina apparent Et *Primo de Febrium differentiis* vult id cōtineri in venis, atque in febribus eſſe partem humoris peccantis quale pus eſt in abſceſſibus. Fit ergo non ſimpliciter in iecore ſed etiam in venis quæ poſt iecur ſunt. Et ſubſidunt cum calor ſufficienter humorem illum coaerit, non quia grauior factus ſit, ſed excluſo flatu per quem ſuperius fertur. Actuarius in *Primo de cauſis vrinarum* cenſet ea quæ continentur in tertia concoctione gigni: hæc enim habet: Tertiæ concoctionis propria ratione excrementa ſunt tum contenta quæ in vrinis apparent, quibus ſunt tenuiores ſudores, & quæ percutim abſque ſenſu tranſpirant. Ergo quod peccatum fuerit in huiuſmodi concoctione, id demonſtrabunt exquiſitè ipſa contenta. Hæc ille ſatis clarè, ſi non in eoſdem cum Galeno laqueos incidiſſet, paucis enim poſt verbis ſubiicit: ſimile quiddam in contentis ſpectare licet: namque quod in venis in ſanguinem mutatum non eſt, id in ſimilem puri ſpeciem tranſmutatur, vincente concoctrice virtute. Quantum verò ipſa non vincens aberrauerit, tantum etiam contenta ſpectantur mutari in ſpecies malas, verum ſenſum hunc excipere oportet: cum non ſit veriſimile tam paucis verbis interiectis alia ſenſiſſe quam prius, cum humor in venis perfectam tranſmutationem in ſanguinem non fuerit aſſecutus, in tertia coctione quæ in membris celebratur, tranſit in materiam puri ſimilem, quæ eiecta per vrinas contentum efficit. Sed adhuc manet difficultas quonam pacto materia illa detrudatur e membris in vrinas? Deinde quomodo contenta oſtendere poterunt coctionē, quæ in iecore fit ac venis ipſis? quam tamen præcipuè oſtendunt. Demum ſi caput concoquat, lien autem, non qualenam vrinæ contentum erit? Mihi ſane videtur hac in parte Actuarium quod neceſſe eſt volenti illum tueri, quatuor coctiones indicaſſe: vt per tertiam eam ſignificauerit quæ in venis non membris celebratur. Oportet enim hanc coctionem & ad vnum principium redigere, & venoſi generis autorem, tale igitur eſt iecur. Atque hæc ſatis conſtant & rectè dicta ſunt. Sed ſuperſunt dubia multa: nam primum cum vrina in venis fiat veriſimile non eſt contenta in eiſdem etiā fieri? Præterea non poſſumus rationem aſſignare, cum alba in ſanis & in ſeruandis ægris ſint ſedimenta? videtur tamen hoc difficile conſideranti Galeni comparationem non fuiſſe exquiſitam, dum in prognoſticis pus quod in abſceſſibus generatur dealbati à membris quæ à ſemine fiunt affirmat. At materia illa extra venas continetur in libro de Inæquali intemperie, hypoſtaſis autem materia in ipſis venis, quarū tamen ſubſtantia à membrorū dictorū ſubſtantia non differt Nam & venæ ex ſemine nata Gal. generantur. Galenus ergo non comparat generationē puris & Hypoſtaſis loci ſimilitudine ſed cauſarum, à quibus vtraq; generantur. Sed verè Gal. vt turbulentiam cum concretione confudit, ita etiam contenta cū retrimentis. Eiuſdē enim generis, quæ plurimū differunt eſſe exiſtimauit. Ob id Auicenna parum admodum de cauſis huius, quæ tamen ad medicinæ ſcientiam maximè ſunt neceſſariæ, locutus eſt, cum in aliis minus neceſſariis ſoleat eſſe prolixior. Sed vt ad rem redeam, quid dicendum erit vbi apud Galenum hoc coctionis tertium genus auferatur, nonne hoc opus ſecundæ coctioni aſcribendum erit? Illud planè dubium eſt, quomodo vrina ſuper membrorum coctionem ſignificabit, ſi tam eius ſubſtantia quam contenta in venis generantur? At certè nos in abſceſſibus antequā febris putrida ſæuiat, videmus contenta ſanis ſimilia: vt non debeamus dubitare, an illorum abſolutio fiat in venis, & non in membris. Verum quod contenta hæc & enæoremata & nebulæ & ſedimenta, nō ſint è retrimētorum genere ſatis perſpicuum eſt: nam retrimenta nunquam in ſedimentum vel nebulam tranſeunt: at nebulę deſcendunt teſte Hippocrate atque Galeno, & fiunt non ſolùm ſuſpenſa ſed etiam ſedimenta, igitur non ſunt hæc ex retrimentorum genere. Retrimenta etiam vel ab vno proprio membro deciduntur, vel criſis vi exeunt, horum autem neutrum conuenit his quæ nos contenta vocamus. (Sic enim communi nomine appellamus ſedimenta enæoremata nebulaſque, non ergo vnius generis eſſe poſſunt. Ex quo etiam manifeſtum eſt, ſedimen nullo modo poſſe eſſe partem materiæ concoctæ, ſic enim frequenter ægros liberari videremus per vrinas cum copioſis ſedimentis, ſed tamen non videmus. Sed qui criſibus per vrinas liberantur, copiam ſeroſi humoris, nonnunquam cum retrimentis, quādoq; ſine, vt Hippocrates teſtatur emittunt. Piget quod toties Galenum coarguere cogat, vt videar vanæ huius ambitionis cupidus à qua maximè abſum. Sed quid agam, tranſibóne cum his falſis principiis, & homines in tam ſalutari opere deſeram? aut omnino ab hac tractatione abſtinebo? vel quod ſolum reſtat totum tempus in peruertendo verba Galeni ac falſo interpretando abſumam? vt poſtmodum & ego rudis videar, & operis authoritati detraham? certè quid in hoc ſtatuam non habeo. Qui tamen non norunt, fructumve legendo hæc aliquem vt ſpero futurum, colligent, intelligent me tantum à contradicendi ſtudio abeſſe, quantum propenſior Galenus ipſe fuit. Et certè neq; intento meo qui ad huius finē operis propero, neq; naturæ aut moribus meis hoc conuenit, nec dignitati tanti viri: cū etiam id intelligā multos futuros, qui amore illius etiam hæc quamuis vtilia futura ſint, contemnant. Sed vt rem paucis colligam contenta in iecore ac venis generantur, quæ in vrina apparent. Suntque omnino alterius generis à

retrimentis ipſis,quæ ſolum ægris in corporibus apparent; cum contenta ſint prorſus naturalia. Nec ſunt vllo modo contenta in febrientibus partes concoctæ materiæ. Hæc cum ita ſint manifeſtum eſt, cur clariſſimi viri qui Galenum ſecuti ſunt, Aetius, Paulus, Auicenna, Raſis, non ſint auſi de vrinarum cauſis præcipuè contentorum loqui, cum in difficillimas quæſtiones incideret, ſi illum ſequerentur: illum verò deſerere quem vbique ſequuti erant, piaculum videbatur, cum vel ſic agendo, à tot difficultatibus quas nuper propoſuimus explicare ſe non confiderent.

CAPVT XVIII.

Contenta vrinarum cur alba & quomodo.

IAm ergo ex dictis conſtat in ſanguine quinque eſſe excrementa, imo verius ſex, flauam bilem, cuius fecem veſica felis ſuſcipit, nigram bilem cuius quod ſuperfluum eſt & inutile lien ad ſe trahit, aqueam partem quæ tum ad veſicam tum per ſudores eiicitur: ſpiritum quēdam ſeu fumum quem in omnibus humidis feruentibus exhalare videmus aqua, muſto, fimo: atque hic per inſenſilem euacuationem per corporis meatus educitur: & crudum humorem qui cum ſeroſa parte pro ſedimento eiicitur. Hic quidem in ſanis & in quibus naturalis facultas venarum non impeditur, vt in his quorum morbi & cauſæ in venis non continentur, & in ephemeris, & in defluxionibus putridarum, & aliis etiam albus conſpicitur: Sed non ea vt rectè inquit Actuarius albedine quæ niui, imo ne puri rurſus reſpondet conſpicitur. Atque hoc contingit vt Galenus docebat in *primo Prognoſticorum*, ex actione venarum, quarum ſubſtantia cum non ſit exquiſitè alba, nō etiā poteſt facere ſedimentum album exquiſitè. Et quamuis Galenus *ſexto Epidemiorum*, dicat quod ſedimenta variant colorem pro natura humoris, adeò quod ſi fuerint ſanguinea euadunt rubra, ſi pituitoſa alba, manifeſtum eſt quod loquitur de retrimentis: & ita apparet quod ſi quis vult Galenum liberare à contradictione, oportet vt diſtinguat inter contenta quæ fiunt ex humore crudo agente, in ipſum ſubſtantia venarum vt aſſimilet (aſſimilat autem vt nutriator) & retrimenta, quæ ex humoribus fiunt, & actionem caloris non ſynceri naturalis.

CAPVT XIX.

Non omnis alba hypoſtaſis bona.

VT verò dignoſcamos hypoſtaſim ab humore candido pituitoſo tria ponuntur ſigna, quor primum ſolum ab Actuario ſcilicet, quod tantum abeſt vt hypoſtaſis ſit verè candida, vt ſit candidum ſit quod reſidet non iam hypoſtaſis ſed humor ſit pituitoſus. Et verum eſt quod dicit, vnde magnæ profectò ſocordiæ Galenus argui poteſt: qui cum quotidie multas vrinas ſpectaret de ſedimentis ita locutus eſt, quaſi de Æthiopico aut Indico quodam animali, quod nunquam viderit ſed ab aliis tantum audierit: ita candidum ſedimentum abſolutè pronuntiauit, quaſi candidum eſſet vt via. Adeò verò inualuit hic error, vt etiam Medici noſtræ ætatis illud expectent, vt Iudæi Prophetam vt dici ſolet Meſſiam. Et quamuis de hoc admoniti ſæpius à me ſunt, & rationibus confutata opinio, adhuc non credunt, quia Galenus id non dixit: voluntque etiam ſocordiam & obliuionem Galeni aut fortè quod ſcripta de his interciderint (nam nefas duco illi tam craſſæ ignorantiæ crimen impingere, etiam pro inuiolabili lege haberi. Duorum verò reliquorum ſignorum meminerunt Galenus *libro de vrinis*, ſeu quicunque auctor fuerit: & in *libro de vrinæ ſignificatione*, in fine. Alterum eſt quod hypoſtaſis eſt æqualis & lenis, humor autem crudus minime, ſed eſt inæqualis in ſubſtantia & forma: ſcilicet aſper & velut mons abruptus. Reliquum eſt quod humor crudus ab initio morbi reſidet in fundo, deinde ſucceſſu temporis pendet in medio, & aſcendit adeò vt in fine ſit velut nebula. At hypoſtaſis ab initio non eſt eiuſmodi: ſed morbo inchoante apparet primum nebula, deinde Enæorema: & ſub fine morbi conuertitur in hypoſtaſim & reſidet Et hæc fuit etiam quaſi ſententia Galeni *Quarta Aphoriſmorum*, non ſolum in morbis abſque febre, ſed etiam cum febre. Verum ego etiam aliud ſignum diſtinctionis adiicio ſcilicet peruiam ſubſtantiam, quæ in hypoſtaſi apparet, cum crudus humor goſſipij inſtar opacus ſit. Adde quod talis humor nec in apicem adeò attollitur, velut hypoſtaſis quæ coni formam præfert.

CAPVT XX.

Vniuerſalis eorum quæ ſubſident partitio.

EOrum enim quæ in imo ſubſident partitio eſt in ea quæ coacta ſunt & quæ non, velut ſcobs arena, furfur, criminodes ac talia quæ à ſimilitudine taliter voco, atque hæc nemo eſt niſi admodum rudis, qui ea à vera hypoſtaſi diſcernere non queat. Quæ verò coacta ſunt difficilius cognoſcuntur, adeò vt non ſolum rudes, ſed omnes eos, qui ſolis præceptis noſcere vrinas didicerunt, fallere ſoleat: quales ſunt iuniores Medici, & hi qui ſibi plurimum fidunt. Non tamen in omnibus decipiuntur, ſed in eo ſolo genere quod leue eſt & in acutum quoquomodo deſinit.

Nam

Nam cum cocta ſubſidẽtia quinque ſint generum, alia quidem quæ verè ſubſidentia laudabilia ſunt, alia quæ ex humore crudo rariore & in coni figuram tendente, in quo ſolo periti Medici falli ſolent: alia ſunt prorſus craſſa vt pituita opaca alia nõ adeò craſſa, ſed tamẽ quæ omnino æqualiter à fũdo vaſis diſtat, quæ etiã à Medicis eruditis vel mediocriter agnoſcitur: Quintũ genus eſt quod inæquale eſt: partim ſumma in parte prominẽs, ſed non quantum decet, partim diuiſum: vidi enim in vxore Ortigiæ Hiſpani quæſtoris exercitus cum duabus laboraret tertianis, duas hypoſtaſes ſatis abſolutas loco penitus diſtinctas: breuique altera ſtatim diſcedente conualuit. Sunt & quæ inæquales ſunt ſubſtantia aliæ diuulſæ: atque ita huius poſtremi generis variæ ſunt differentiæ. Sed de his inferius, nam hæc genera non abſurdum fuerit in proprias differentias diuidere.

CAPVT XXI.

Hypoſtaſis bonæ differentiæ.

VIdentur autem bonæ hypoſtaſes non vnius eſſe modi quandoquidem in fine morborũ & in optime ſanis quædam appareat hypoſtaſis aurei coloris, quæ in conum minimè aſſurgit, neque me memini harum vllam vidiſſe quæ in conum aſcenderet, ſed omnes ſunt æquales, ſplendidæ, aureique coloris, & in acutam figuram finiuntur: ſed non ita vt conum efficere videantur. Semper etiam hæc hypoſtaſis pauca eſt pro vrinæ ratione, & optimè coniuncta. Aliud eſt genus hypoſtaſis commune, etiam ſanis & ægris, & maximè ephemerã laborantibus, atque id eſt tenue, candidum, pellucidum, ſed neque candidum admodum nec pellucidum vt prius: nec adeò denſum vt aureum, & copioſius hoc in acutum tendit, vt coni ad vnguem formam referat. Quandoque etiam obtuſius eſt. Tertium genus quod ferme ſolum Galenus animaduertiſſe videtur, ſub fine ſtatus putridarum febrium, & in morbis articulorum cum materia præparata eſt, apparere ſolet: album, lene, æquale, in conum tendens, quantitate communiter inter duo prima genera & craſſitie & perſpicuitate medium. Decet autem pro tot varietatibus morborum & habituum corporis etiam plurima eſſe genera hypoſtaſium, quæ tamen abſoluta ſint iuxta propriam naturam. Via enim veriſimile videtur, etiamſi ego de hoc te non admonerem, eandem eſſe hypoſtaſim in declaratione morbi, & in ſtatu, & dum homo omnino ſanus eſt. Aurea enim declarationi magis propria eſt: alba vigori morbi: tenuis ſanis, nam ſani cum robuſtum habent calorem naturalem, & plurimo vtantur cibo, multum & tenue ſedimentum meritò habẽt: qui conualeſcunt ſi pura habeant corpora, parum habent quod reſecent, atque ob id optimè coctum à naturali calore & non à putrido: ideò nuaeum denſum minimè candidum: cum verò morbus in vigore eſt materia plurima adeſt, & cocta, ac in quam tamen calor putridus non parum egit: ideò plurimum etiam ſedimem, ſed non tantum vt in ſanis, & candidius ob præternaturalis caloris actionem. Vnde liquet falſum (cum venia Galeni dixerim, eſſe rationem candoris puris, quam aſſignat ob membrorum ſeminalium colorem: nam nullum membrum adeò candidum eſt, vt pus præter mammas ea quibus fit lac, nec aliquid dealbatur, vt pus præter lac in corpore. Et ſanies pulmonis & iecoris candida non eſſet ſaltem exquiſitè: Et videmus etiam ſitum efficere mucorem candidum, tamen non ſemper prouenit à rebus candidis. Quid ergo eſt cur Galenus cum fateatur pus effici etiam ea actione caloris præter naturam, vt velit cauſam coloris eius totam conſe ro in rem naturalem? Hypoſtaſis verò non ſit adeò candida vt pus, quia cum materia ſit in loco latiore non adeò putreſcit vt puris materia.

CAPVT XXII.

Crudi humoris hypoſtaſim referentis natura.

CÆterum vt dixi non omnis crudus humor hypoſtaſi aſſimilatur, qua nimium conſidet: at ſi debet aſſimilari hypoſtaſi, vt attollatur neceſſe eſt: cum verò quæ attolluntur neceſſario leuia ſint oporteat, & quæ leuia ſunt, vel tenuia vel rara rurſus eſſe neceſſe ſit: at crudus humor ſi è genere pituitæ ſit, tenuis eſſe non poteſt, ſi ex alio genere non candidus: relinquitur ergo, vt crudus hic humor neceſſario rarus ſit. Rara dicimus quæcunque multum aëris admiatum huot. Quæ verò talia ſunt etiam neceſſario ſunt inæqualia, hypoſtaſi ergo crudus humor cum ſimilis fuerit, inæqualem & aëre plenam habebit ſubſtantiam: aër verò cum in ſubſtantia humida eſt, opacam eam reddit & candidam, vt alias de lapide diximus, qui ſponte candidus & opacus, aquæ immerſus, aqueum colorem contrahit, fitq; pellucidus. Omnia igitur habet ficta eã hypoſtaſis, quæ adeò vlterius procedit, vt quandocunque veræ ita aſſimiletur, vt via ſcientiam ipsã diſtingui abſque peritia à longo vſu acquiſita queat. Hoc igitur euenit, cũ materia non exquiſitè pituitoſa, ſed melancholiæ atque bilis particeps fuerit: nam nunc ob calorem febrilem dealbata & attenuata imaginẽ veræ hypoſtaſis refert, vt quæ non adeò ſit candida vt prior, multo verò tenuior, atque ideò exquiſitè perſimili hypoſtaſi appareat. Talem vidimus in Iacobo Philippo Clauenzano qui ſeptima die ex febre cum exanthematibus periit. Itaque non res ipſa decipit, ſed artifex ipſe potius decipitur vitio proprio.

CAPVT XXIII.

Vrina non eſſe ſignum fallax.

MVlti tamen ob prouerbium & Medicorum temperiam animaduertentes, tum etiam Galeni & aliorum fulti autoritate, exiſtimant vrinam ſolere perſæpe fallere, quòd *Tertio de Praſagio ex* Pulſibus dicat de Peſtilenb, morbis loqueris: Ne ex vrina quidem petere in eiuſcemodi affectibus firmam notitiam licet ſemper, ſed eſt anceps colore & ſedimento ſimilis naturali. Et hoc etiam dixit Auicenna de vrina febricitantium tali morbo, verũ quod ad prouerbia attinet, non eſt par vt Medicus vulgi placitis atq; opinionibus adhæreat, ſed vt vulgus ſapientium. Quòd verò imperitos fallat: neque hoc: nam ſic nulla eſſet ars, nulla ſcientia, quandoquiddem in omnibus diſciplinis rudes & ſycophantæ autoritâtem peritorum euertere ſoleant. Vt enim demonſtratum eſt in libris de Æternitatis Arcanis, ſcientia ſolum eſt apud Deos, ſi de vera loquamur, nos imaginem tantum quarumcunqua retinemus. Si quis autem obiiciat quod in peſte ſolet vrina eſſe fallax, ibi Galenus hoc tanquam maius miraculum fatetur, quam quod pulſus etiam fallax ſit, quem tamen fallacem eſſe fatetur in huiuſcemodi morbis. Cũ ergo ibi in propria de pulſuum tractatione fateatur, vrinam eſſe firmius ſignum pulſu, pulſum autem verum præconem appellet, manifeſtum eſt nihil certius eſſe apud Medicum ſigno ex vrina ſumpto. Sed ſi obiicit quod tamen periti etiam aliis in morbis perſæpe fallantur: Reſpondebimus hæc vera eſſe quoniam vt Auicenna inquit ſeruanda non ſeruantur. Sed hæc facilia & pertrita. Illud potius eſt demõſtrandum, vrinã ſuo ordine viſam nunquam fallere poſſe: hoc enim rarum, vtile, verum, & admirabile. Nam ſi verum eſſe oſtendero, vtile inquã erit, cũm medici ſummã in hoc diligentiam ſint adhibituri, qui alioqui diffidentes perfũctoriè tãtum de hoc ſigno tractauerunt, & oſcitanter illud animaduertunt. Cum ergo nouerint in hoc ſigno omnia contineri, morbos cauſas ſymptomata, exitus, tempora, quis dubitat præcipuam in eo curam omnes repoſituros. Admirabile rurſus erit ſi verum quod in tam paucis differentiis, in tam inſtabili fũdamento ſcilicet materia non operatione, excremento non ſubſtantia, tot argumenta tanquam firma collocauerit. Rarum etiam quod iam à nemine creditum eſt, cum omnes fallaces vrinas eſſe clamitent. Ergo vrinæ differentias ſuas vel ab aſſũptis rebus, vel à caſibus, vel à vi membrorum adipiſcuntur. Quæ aſſumuntur perpendere debet Medicus, nec ante pronunciare, ſeu talia ſint quæ vrinam tingere poſſint aut aliter mutare, aut coctiones impedire, aut ordine aut quantitate erroris anſam aliquam præbere. Itaque ſi erroribus vrinæ reſpondeant, iam minimè fallaces dici merentur, quæ cauſas ſuas oſtendunt. At ſi caſus aliquis etiam ſuperuenerit vt triſtitia, ira, inedia, labor vigilia, nihiloſecius hæc animaduertere oportet, & ſupra hos ſignificabit ipſoſque oſtendere deceret. Sed ſi contingat non oſtendere: fac ita ſit? tunc illud nobis declarabit, adeò bene ferre naturam, hęc incommoda, vt ab illis non concreſcat, atque idcirco validam eſſe ac robuſtam, ſcilicet iecur ac venoſum genus, ita omnino & rectè & verè ſignificabit. Sic enim gratia exempli facultas aliqua ex cibi multitudine adeò perterrita, vt omnino concoxerit, diſterque cibus ille à debita quantitate duplo, in alio verò pari ratione optimè concoquat, tertius vt par eſt mediocriter concoquet. Dicemus ergo facultates has ita comparari, vt ſecundus duplo maius habeat facultatis robur tertio, vt tertius primo. Portio enim conſueta ſit octo, nam ſexdecim à tertio ſi medio modo concoquitur octo debita eſt ſi autem à primo penitus non concoquitur conſueta portio quæ eſt octo, duplo maior eſt quam eſſe debet: Quare aut non rectè concoquitur, aut ſolum ob conſuetudinem. Sic licet octo ſit portio conſueta tertio, con coquere tamen ſexdecim rectè poſſet. Ergo omnino ſignificatio vrinæ ſecura eſt ac firma. Sed ſi dicas oblæſis membris puta renibus hæc non procedere, nonne tunc renum læſionem talis vrina ſignificabit? Rurſus ſi naturam accuſes monſtrificam, velut & in cœcis, mancis, ſurdis, vt omnino iudicium vrinæ irritum ſit: Reſpondeo id rarius contingere, quam in cœcis ſurdis atque debilibus, aliter aut etiam claudis, quòd hæc operatio ſit vitæ neceſſaria & generalis toti corpori: vnde fit vt rariſſimè in hoc natura delinquat. Quòd ſi tamen delinquat, hoc omnino extra artem eſt vt monſtra. Suppouimus enim naturam eſſe, at hic natura non eſt, ſed materiæ impedimento defiiir eſſe vt in partubus acephalis? numquid ergo ob hos partus caput homni non neceſſarium eſſe poteſt? Ex his liquet poſſe ex vrina medicum non ſolùm de præſenti morbo ſed etiam de futura vita tanquam vatem eximium prædicere. Et nos non ſemel aut bis eum vidiſſimus homines pingues, & alioqui vt videbatur boni habitus, diiudicauimus intra paucos annos illos morituros, quod & euenit. Habebant enim vrinas aqueas omnino & copioſas ac ſub virides, de his autem inferius ſermonem habebimus. Sed ad propoſitum redeundo, cum quis ſecundum naturam fuerit diſpoſitus, & rectè vixerit, nec caſu aliquo fuerit impeditus, tunc neceſſe eſt talem eſſe diſpoſitionem in corpore, qualis eſt venarum, ſed vrinæ iuxta venarum diſpoſitionem mutantur atque humorum: itaque ex vrinis manifeſta erit totius corporis diſpoſitio. Fullones enim non variant colores, niſi vel ratione materiæ quam immittunt, vel ignis quantitate quam adhibẽt. Oportet igitur ex vrinis neceſſariam eſſe rationem ſupra contenta in venis, & calorem ipſarum. Duo igitur ſunt quæ principaliter ab vrinis ſignificantur, materia quæ transmutatur, & vis coloris naturalis quæ tranſmutat. Iuxta quæ etiam accidũt duæ differentiæ in ipſis ἀπεψία & διαφθορὰ, ſeu cruditas ac peruerſitas quibus opponuntur coctio & benignitas vt ita dicam.

dicam. Cum ergo in vrinis duo hæc conſiderentur coctio & cruditas, quæ ad caloris naturalis magnitudinem propriè pertinent, & benignitas ac peruerſitas, quæ ad materiæ vitioſitatem, horum primum magis in vrinæ ſubſtantia declaratur, ſecundum in contentis ac ſedimento. Porcò de his etiam aliter ſic diſtinguemus.

CAPVT XXVI.

Vrinam vices gerere ſigni & excrementi.

Signa ſumuntur propriè ab operationibus aut partibus ipſius: nihil enim eſt præter hæc inuenire ex operationibus, excrementa tum naturalia tum à natura aliena habentur. Exemplum: Pulſus eſt operatio facultatis vitalis: ſudor & vomitus excrementa præter naturam, feces excrementa naturalia: vrinam excrementum naturale eſſe ſatis ex ſuperioribus conſtat. Vnde in libro diffinitionum ſic deſcribitur. Vrina eſt ſuperfluum excolatum ex ſanguine in magna vena per renes & vreteras in veſicam deductum. Aliter ibidem, vrina eſt excrementum in iecore generatum, quod ſeparatur in renibus, & per vreteras ad veſicam deducitur. Ac Galenus *Primo in tertium de Morbis vulgaribus*. Vrina eſt ſerum humorum in venis contentorum. Quocirca videtur vrina tres perſonas vt ita dicam gerere: vnam excrementi ſimpliciter, vt ſtercus: qua ratione indicat ſolum de ſui ſuppreſſione aut diminutione abundantia vel moderatione. Alteram vt ex pluribus partibus componitur atque immutatur de qua ſuperius dictum eſt. Tertiam vt eſt quaſi recrementum & expurgatio ſe exonerantis naturæ. Ideò dicebat Galenus in *Tertio de ſymptomatum cauſis* quod nonnunquam à pure, nonnunquam ex topho occluditur meiendi meatus, nam talia & ſanguis & humores pituitoſi per vrinam ſolent expurgari, quod etiam generaliter *Quarta Aphoriſmorum* teſtatur. In vniuerſum videtur vrina & ſignum eſſe, & naturale excrementum, & purgatorium totius corporis, quæ autem expurgentur ſingulatim nunc tempus eſt vt dicam.

CAPVT XXV.

Quænam per vrinam potiſſimè expurgari ſoleant.

Qvanquam omnes ſucci per vrinas & ſudores excerni ſoleant teſte Galeno *Quarto de Tuenda ſanitate*, etiam ſi planè corrupti ſint, nihilominus quidam frequentius, alij rarius: non ſolùm quod rarius etiam in corpore abundent, ſed quod etiã ſi adſint nihilo ſecius non expurgantur vel ob craſſitiem vel ob diſtantiam. Præcipuè autem expurgatur vt *Primo ad Glauconem*, & ſeroſa ſanguinis pars. *Quarta Aphoriſmorum* quæ tota altera duarum dictarum viarum excerni ſolet. At etiam crudorum humorum qui ſunt craſſi poſt concoctionem peior pars educi ſolet per vrinam. Inquit enim Galenus *Tertio prognoſticorum*, ſi humores ſint calidi ac tenues ſolent excerni, ſin crudi & craſſi in abſceſſum cogantur aut concoquuntur concocti per vrinas plerunque, per aluum rarò excernuntur. Vnde liquet vrinas craſſis humoribus educendis magis eſſe idoneas, quam aluum, non tamen vbi adhuc crudi ſint humores, tam toto poſſunt educi quod obſtructionis periculum immineat. Contingit verò præter hæc omnia ſcilicet bilem ſeroſamque partem ſanguinis & craſſos humores concoctos etiam ſpiritum excerni vt *Quarta Aphoriſmorum* Galenus docet. Idem *ſeptima Aphoriſmorum* teſtatur & expreſſius: vbi docet ſpiritum Flatuoſum cum vrinis excretum morbum in renibus longum decernere. Plerunque autem oſtendit ex bullis quæ longo tempore antequam diſſoluantur manent. Pituita etiam cum vrina ſolet excerni, imò non vulgaris tantum atque obuia in itinere, ſed quæ inter ſeptum tranſuerſum & ventriculum continentur, vt in eadem particula inquit Hippocrates. Paulo poſt Galenus docet etiam aquam in aſcite ſolere excerni. Quod etiam teſtatur autor *ſecundi libri de facile parabilibus*. Generaliter autem *ſecundo Prognoſticorum* excrementa totius corporis Galenus expurgari docet, dum homo bene ſe habet, per aluum autem ſolùm quæ in ventriculo & inteſtinis. At in ægris verſa vice per aluum totius corporis ſuperflua, per vrinas autem veſicæ tantum renum atque vreterum. Nihilominus quanquam pus & fœtida & acria atque ſquammoſa tumললioſa plerunque à talibus membris educi ſoleant per vrinas, nonnunquam tamen etiam à facultate totius corporis, dum talia excrementa in ſanguine recipiuntur per vrinas excerni poſſunt. Vnde etiam abſceſſus partim pectoris atque aliarum expurgari ſolent. Et vt generaliter agam omne excrementum tam naturale quam præter naturale, per vrinam educi & poteſt & ſolet. Et quid mirum poſtquam lapides ipſi ea v a etiam ſponte eiiciuntur. Vidi in Hieronymo Gorla & Chriſtophoro Bolato, poſtquam difficultate meiendi laboraſſet lapides magnitudine fabæ maioris aliquos paruæ auellanæ excretos. Si igitur lapides tam magni qui præter id duri ſunt & aſperi excernuntur, quid prohibet etiam omnis generis excrementa purgari eadem via? Quod *in Arte Medica* & *ſecunda in primum de Morbis vulgaribus habetur*: vbi docet quod & quaſi ſuperius dixi totius corporis excrementa tam per vrinam quam per aluum expurgari. Quod etiam *Quarto Aphoriſmorũ*, teſtatur, veruntamen talis expurgatio tarda eſt, & plures exigit dies, vt ipſe paulo poſt declarat: omnium enim expurgationũ celerrima eſt, quæ per ſanguinis fluorem fit, vt etiã ibi docet, ſicut tardiſſima per vrinas inde

per aluum : quanquam per aluum etiam celeriter corpus repurgetur. Per vomitum celer, media inter omnis per ſudores. Quæ autem per abſceſſus dum fiũt pro ratione humoris ſe babent : & dum ſuppurant calidi enim & à tenui materia, & à robuſtis viribus breui fiunt & breui ſuppurant : contra ſerò vetum ſuppurati pro ratione quantitatis materiæ ac loci repurgantur ſerò, aut celeriter. Sed hæc præter propoſitum. Per vrinam igitur expurgatio tarda eſt : & ſi confertim eueniat periculoſa.

CAPVT XXVI.

Per vrinas quæ partes magis expurgentur.

CÆterum per vrinas ſolent expurgari iecoris gibba, & quæ ſunt ſupra ipſa: & deinde quæ infra ſeptum tranſuerſum ſunt, magis quam quæ ſupra : & magis ex pulmone quam ex thorace vt Galenus docet *ſexto de locis affectis*, vbi etiam declarat, nihil per vrinas aptius excerni quam quæ in illius viis renibus ſcilicet vreteribus & veſica continentur. In arte autem medica cenſet totius iecoris venas per vrinas expurgari debere, vbi palam eſt de artificioſa non naturali expurgatione illum loqui. Sicut & in *ſeptimo methodi* cum dixit : ſi gibba iecoris & renes ac veſica immodico ſucco referta ſint, per aluum debent quæ continentur educi, ſin non multò per vrinas. Palam eſt hic de artificioſa rurſus purgatione intelligere, velut & in priore authoritate de renibus & veſica præter iecoris gibba. In vniuerſam igitur quando totum corpus tranſpirabilem eſt inquit Hippocrates, totum etiam corpus per vrinas neceſſariò expurgari poteſt, non tamen commodè : ſed proximiora loca à natura ſic expurgari ſolent, quandò minus arte conuenit, quæ remota ſunt ad illam deriuare. Et rurſus cum materia multa eſt, etiam quod propinqua ſit, non debemus illam per vrinam propellere : at naturæ hoc facere licet. Et ſimiliter ſi craſſa ſit & lenta, vel nondum concocta Medicus nunquam niſi ratione curandæ febris, natura tamen facere id poteſt, vt per vrinas ſecernatur. His ergo modis natura propellit materias per vrinas, expurgátque corpus, Medico idem facere minimè licet. Rarò tamen in his caſibus feliciter cedit ſpontanea expurgatio, à Medico vix omnino vnquam. Periculoſior eſt quæ ſic fit per aluum, quoniam validioribus auxiliis fieri ſolet. Pus autem pulmonis, quanquam procul ſit ſæpe videmus & contenta in pulmone per vrinas fieri, quamuis ex diſtante loco: quoniam venæ per quas hæc deferuntur amplæ ſunt, Et multum conueniunt membra reſpirationis cum genitalibus mẽbris ac propinquis locis. A capite verò dicebat Hippocrates in *ſecundo de morbis* ſeu quiſquis alius fuit : Multum vrinæ emittitur vbi caput nimium incaluerit, liqueſcit enim in ipſo pituità, liqueſcens autem ſuccedit partim ad nates, partim ad os partim ad venas, quæ ducunt ad pudendum. In vniuerſum ergo videtur omnia membra per vrinas poſſe euacuari, ſed caput minus reliquis. Articulos verò liberari à morbo iam facto difficile eſt : à superueniente autem frequenter iuxta Hippocratis ſententiam. Quibus ſpectatur abſceſſus ad articulos liberat ab abſceſſu, vrina multa craſſa & alba facta, qualis in laſſitudinariis febribus quarto die quibuſdam incipit fieri. Non exiſtimes materias in articulis concretas quæ iam per vrinas exiuere, quæque nec per aluum vel per venæ ſectionem, neque totas, neque maxima ex parte poſſe educi per vrinas. Sed quod nos plerumque decipit eſt, quod dum artus dolent, maxima pars materiæ premit locum, minima verò intus ſeruatur. Sectionem igitur venæ, aut purgationem, ſublata parte ea, quæ ſolum premit, quieſcunt dolores, nec tamen finitur morbus ipſe, quoniam materia quæ defluxit adhuc manet. Indicio eſt quod titillat tunc membrum potius, quam doleat, quoniam vapor reſoluitur & exhalat. Hoc eſt etiam quod dixit Galenus dolorem fieri à temperatura quæ mutatur, non quæ iam mutata eſt : nam ſic materia quæ in membro continetur, membri naturam iam mutauit, quæ adiacet perpetuò mutando dolorem creat.

CAPVT XXVII.

Materiæ quæ per vrinas educuntur aut in eis continentur.

ERgo cum triplex ſit iã genus materierum quæ per vrinas educuntur naturale naturaliter ſe habent: naturale non naturaliter ſe habent, & omnino præter naturam neceſſe eſt vt vnumquodque genus per proprias diuidatur differentias. Naturalis igitur eſt hypoſtaſis & nebula atque Enæorema. Nebula ergo & Enæorema in ſanis apparent cum candida ſunt ac pellucida: at hypoſtaſis bonæ vt dictum eſt, tria ſunt genera, vt in vniuerſum quinque ſint ſpecies laudabilium contentorum. Differunt autem quoniam in ſanis nebula & Enæorema ſalutis & concoctionis ſignum eſſe poſſunt, in ægris etiam ſtatus tempore, ſed cum ſic incipiunt nequaquam concoctionis factæ ſed bonæ ſalutis futuræ ſignum eſſe poſſunt. Dico autem hoc non vt de prognoſtico vrinarum hic agam, vbi locus non eſt : ſed vt intelligat quando nebula & Enæorema ſanitatis ſignum dici poterunt, & abſoluta bonaque contenta. Præter naturam autem naturalia contenta affecta eſſe dicuntur, cum huiuſcemodi quæ dicta ſunt vel colore quod præcipuum eſt, vel ſubſtantia, vel continuitate, vel forma, vel lenitate à propria naturalique conſuetudine deuiauerint, ita erunt quinque, quæ per quinque ſpecies priores ductæ conficient viginti quinque. Tot igitur erunt ſpecies naturalium contentorum,

torum,

torum, non naturaliter ſe habentiũ. Sub bis rurſus aliæ ſpecies minores continentur, velut ſub colore (dicam autem præcipuas) alba admodum vt nix, crocea, vireſcens rubra, cinerea fuſca & nigricans. In continuitate diuulſa: in forma quadrata, in ſubſtantia inæqualis aut craſſa, in figura aſpera. At præternaturalium ſedimentorum alia ſunt naturalia ratione materiæ, & modi ac actionis, ſed non congruentia naturæ vt pituita non mutata, & ſanguis, tum bilis ac melancholia. Alia vero naturalia ratione materiæ & actionis, ſed non modi, vt carunculæ non corruptæ, & generaliter partes qualeſcunque membrorum exeſæ. Alia ratione materiæ & modi, ſed non actionis, vt pituita corrupta aut ſanguis Alia ratione materiæ tantum, cuius duæ rurſus ſunt ſpecies, imo tres potius, pus, ſanies & pars membri corrupta. Alia verò ſunt præter naturam omnino, atque hæc duorum ſunt generum, animata vt vermes: Ex his ego ſemel prælongos vidi nec recordor quo morbo laboraret: breues verò & exiguos candidoſque ego ſæpius, & multos ſimul per ſanitatem minxi. Erant autem adeò exigui, vt craſſitie acus cuſpidem non ſuperarent, longitudine verò pulicis. Non animata duorum ſunt generum: alia ſcilicet omnino præter naturam, vt lapides & arenulæ ac pili, alia ex naturalibus quaſi deducta, ita tum vt non niſi in corpore ægro apparere poſſint: vt cruſtæ, ſquammæ, furfures, & criminodes, tum tenuis farina. Horum omnium ferme Galenus meminit tum Hippocrates. Dicam autem quæ mihi primum in his occurrunt, veluti de Furfuribus. Galenus *Aphoriſmo illo*, Quibus in vrina craſſa furfurea quædam ſimul exeunt, iis veſica ſcabie laborat: hæc habet: Furfurea ſcabie laborare veſicam indicant, quando venæ nullum affectum habent. Feruntur enim ex ipſis aliquando furfurea, cum earum tunica patitur quemadmodum & veſicæ: vel cum ſanguis qui in ipſis continet à febre ardente peruritur. Aptior autem ad hoc eſt, quicunque humor in eis craſſior exiſtit, & magis qui veluti fex ſanguinis eſt, quem melancholicum humorem ſolemus nominare. Sicuti enim cutis ſuperficies (quam Epidermida, id eſt, ſuperiorem pelliculam appellant) in ſcabie & lepra, atque lichenibus tenue quidquam remittit, quale eſt quod ſerpentum ſenectus vocat, ſic vbi in partibus interioribus, ea quæ eſt veluti cutis, tale aliquid patitur, & caſus erit affectu ſimilis. Hæc ratione igitur & venæ ipſæ atque veſica ſcabie laborantes, furfureos cortices vna cum vrinis emittent. Diſtinctio autem fiet ex tenuitate ac craſſitudine vrinæ, vt aurea diximus. Tenuis enim vrina venas, non tenuis autem veſicam pati indicabit. Nos tamen à furfuribus craſſas diſtinximus, quod furfures ſubſtantia tenuiores ſint & æquales magis craſſis. Et generaliter videmus furfures in cutis capite gigni abſque vlcere, & in vitiligine: at craſſæ cum vlceribus fiunt, & ſi craſſæ ſint profundis. Communis tamen cauſa exuſtio eſt, ergò & in vlceribus & in ſcabie veſicæ furfurea retrimenta apparere poterunt. Sic & ex febre fit exuſtio, & non ſolum furfurea, ſed etiam quaſi cinis apparet, vt in Theodori vxore & in Menone, *Septimo Epidemiorum*, quanquam aliquis ad colorem ſolum id referre poſſet: conſtat tamen talia quæcunque contingere retrimenta. Quocirca melius eſt cauſam quærere & furfurum, & cineris, & farinæ, & cur etiam hoc, & non illud eueniat. Farina igitur fit à candidiore materia quam cinis, vt cinis quaſi illud indicet quod dici ſolet, memento quòd cinis es, & in cinerem reuerteris. Fit enim cinereus color vel ex nigro aduſto, vel ex quacunque materia immodicè imò penitus vſta. Quandóque verò album modicè calefactum cinereum euadit, ſed non exquiſitè verum fuſcum, & nec ſubſtantia adeò attritum, vtrumque etiam à cruda materia fit, & minimè lenta, furfures autem à lenta atque tenuiore. Et cum adhæret materia tunc ob formam corporis cui hæret euadit lata & tenuis. His tribus modis furfures à cinere & farina diſtinguuntur. Pili quoque ex lenta & craſſa materia gignuntur, quos & veriſimile eſt à loco, in quo fiunt formam ducere, vt Galenus *Sexto de locis affectis* docet: quamuis de loco dubitet. Nec conſentaneum putat in renibus fieri, tales vidiſſe ſe affirmat palmi maioris vel ſemipedis longitudine. Meminit & eorum Hippocrates, *Aphoriſmorum quarta*, dum dixit. Quibus in vrina craſſa carunculæ paruæ, aut veluti capilli vnà exeunt, iis ex renibus excernitur, vbi Galenus iterum ſe vidiſſe affirmat medij cubiti longitudine: & nos ſemel vidimus ferme palmi minoris. Generantur autem vt ibi Galenus docet ex cibis craſſi admodum alimenti, & lenti, vt leguminibus cum caſeo. Et quibuſdam dolorem in renibus intolerabilem afferunt, vt videantur vel ibi vel ſupra renes generari, ſed ſi ſupra renes generantur, quomodo tam exiles eſſe poſſunt, cum emulgẽtes venæ quæ in renes tendunt ſint latæ & amplæ: melius eſt igitur in vreteridibus aut venis iecoris generationis locũ conſtituere: nam hæ ſatis longæ & tenues ſunt. Difficultatem hæc autẽ omnia habent, nam vreteræ non ſunt continuæ, vt pili in eis gigni poſſint, cum ſint meatus ſpongioſæ magis materiæ, quam venis ſimiles: venæ autem iecoris tam duram materiam vix generare poſſint circa magnum incommodum. Præcipuè cum non iecur in his ſed renes laborare perſpicuimus: in anfractibus etiam renum exeundo implicarentur, atque ita ferme inſanabilem dolorem efficerent: quod cum non contingat melius eſt exiſtimare illos in renum anfractibus generari, & vt lapides expelli, ſed difficulter propter vreterarum dictam conſtructionem. Meminit & eodem loco ſcilicet de membris affectis ramentorum, quæ ſunt partes membrorum tenues, velut ſi quis corporis parte aliqua, in tiroeueſtin aut aliam duram atque aſperam rem offenderit; atque in hoc à caruncula ramentum differt, quod caruncula eſt partis ſimplicis portio quæ dignoſci facile poteſt, præcipuè carnis, vnde nomen ſumpſit, inde venarum, neruorum, vinculorum, & cartilaginum. Epanthiſmata quoque quæ

aliquando tubra vel æruginoſa ſunt, atque ea mala ſunt. Dicuntur autem hæc ſimilia ſpinis retrimenta ab ἀκανθώδης quod eſt ſpina. Manifeſtum eſt autem quod talia ſunt acuta, craſſiora & breuiora pilis, ideò talia & in venis, & in renibus à lenta & craſſa materia fieri poſſunt. Arenarum non vno loco ſed pluribus meminerunt, vt quæ non ægris ſolum ſed etiam ſanis adueniant. Nos enim arenoſam vrinam quadragiuta iam annis omnino renum incommodi expertes emittimus, & adeò copioſam & aſſiduam, vt matula nulla ſufficiat vltra quindecim dies, quin figulina pro vitrea videatur, adcò pars interior cũtra hinc cruſſam. Meminit ergo earũ *Quarta Aphoriſmorum*, ſed de his in eorum commentariis dictum eſt diffuſius. Satis nunc eſt quod & in renibus facile generantur, tatius lapides, forſan & in vreteribus: ſed lapides in veſica facile, arenulæ rariſſimè: ſed ſi ab ea excernantur ex calculi attritione deciduntur, atque hæc conſideratione diligenti digna ſunt: nam calculus in veſica ſimul totus perſæpe generatur aut ſemper totus, aut maior pars, aut ex renibus delatus augetur, vt in Auguſto ſculptore: vix autem lapides abſque morbo fiunt, pili perſæpe, arenula vt dixi plerumque, velut & quæ hordeo vel eruo ſimilia ſunt, de quibus Galenus. *Quinto in ſextum Epidemiorum*, agit docens, differentiam inter carunculas, & hæc retrimenta: vt enim à renibus carunculæ, ita hordeacea & eruo ſimilia à iecore colliquato: & præſertim cum dura fuerint & non candida, à carne enim decidunrur vt nigriura, à liene & pinguia ab adipe, atque hæc in febribus cum ſubſtantiam membri referunt: Sed ſi ſubſtantiam haud referant ex humore lento & craſſo, talia generari, & cuinſcunque generis conuenit, velut & citra febrem per eroſionem ſeparati ac eiici. Oportet igitur in huiuſmodi ſedimentorum retrimentis mentem diligenter adhibere, & ſenſum acuere, non vt Galenus abſque diſtinctione profetre. Vnde factum eſt vt medici noſtra ætate ſoli dubitent in quibuſcunque talibus, ſi verò ſint plures inuicem diſcordes ſint: quoniam Galenus quæcunque ſpeciebus conueniebant generibus tribuete ſoler; ac ſi quis de animali loquens diceret eſſe rationis capax aut forte, & de gemmis quod perſpicuæ ſint, quod & plures credunt, cum animali ſenſus & motus voluntarius gemmæ quod à chalybe non atteratur propria ſint: reliqua ſpecierum ſunt: velut hominis aut leonis carbunculi aut adamantis. Eſt etiam aliud genus ſtrigmentorum fabaceæ pulti ſimile, quod ex humore crudo ac craſſo fieri ſolet, Galeno teſte in libro *de Multitudine*, atque in his præcipuè qui multo cibo vtentes, ac à cibo balneis, ab exercitatione abſtinent, hanc etiam ſordem non exquiſitè albam eſſe conſtat. Alia verò ſunt farinæ ſimilia de quibus Hippocrates, *Tertio de Morbis vulgaribus*: Vrinæ tennes cum variis ſuſpenſionibus minutim diſperſis perinde ac farina craſſiore ſemen referente, quæ cum reſidebant liuida erant: quanquam hanc extremam partem ad tertiam diem ſolum referre liceat, talia inquit Galenus in commento praua etſi eſſe affirmet, id tamen non minus coloris quam ſubſtantiæ ratione eſſe apparet. Ergo talia ſunt colliquationis ſigna, & naturæ venarum haud concoquentis indicia, quamobrem aut mortem aut longum morbum indicabant, ſeruatus eſt enim quadrageſimo die cum talia in ſecundo apparuerint, nec ſimpliciter ſeruatus eſt morbo cõſtante, ſed bis vndecimo ſcilicet & vigeſimo à febre liberatus eſt. Nec etiam quãquam fatiget quod diximus apparere ſtrigmenta in vrinarum imo. Galenus autem hoc neget *Septima Aphoriſmorum*: cum per ſtrigmenta ſimilia balneorum ſordibus intelligat, quæ ſubſtantia in vrina ſimile habent nonnunquam, forma verò difficile eſt ſimilia illis inuenire. Pus quoque ſæpe & ſanguis cum vrina prodit vt *Sexto de Locis*, á Galeno habetur, pus quidem ſoluta ſeu rupta vomica, ſangais verò ex lapide qui venas perfrigerit. De pure tum ibi tum in *Quarta Aphoriſmorum* pulchrè Galenus diſtinxit, & quod ex veſica & ex renibus & ex locis ſuperioribus ac pene ipſo ſeu virga, & quod rupto abſceſſu & ex vlcere vt Hippocrates in textu ait effluere poſſit. Et quanquam pus in virgæ vlceribus non cum vrina exire dicat, nihilominus ita intelligendus eſt Galenus, vt pus vbi ex veſica vel ſuperiore membro defluxerit, ſemper cum vrina educitur, nunquam ſine: ex vlcere verò virgæ tametſi cum vrina nonnunquam, aliquando etiam abſque illa effluere poteſt. Et huius ratio perſpicua eſt, cum enim virgæ meatus ſemper pateat, ſemper etiam pus effluere poterit, cum tamen admodum craſſum fuerit, aut paucum, aut in vlcere valde cauo, quod per ſe non poteſt prodire cum vrina exit, & tunc medici dubitant, an ex veſica, an ex pene prodeat, & tamen immeritò, nam ex veſica non poteſt prodire niſi collo illius aperto: collum autem aperiri non poteſt quin effluat vrina: par enim eſt prius illam effluere quam pus, quod copioſior ſit ac tenuior, & forſan etiam aerior. Quandoq; tamen exigua pars abſque vrina exprimitur, quæ meiendo retenta fuit, quemadmodum quoſdam arenulas, & alia retrimenta expreſſo pene extrudere vidi. Similiter & de differentia puris quod ex abſceſſu rupto & ex vlcere prodit: nam ex vlcere diu manet, nec finitur niſi diligenti adhibita cura, ex abſceſſu paucis diebus ſi non ſanè tres aut quatuor ſufficiant. Et ſi ex altioribus locis prodeat, valde permixtum vrinæ erit, ſi autem facile ſeparetur propius peni eſt locus affectus: craſſiuſque pus ipſum, talia certè ſatis clarè diſſeruit: At de ſanguine quòd vel rupto vaſe, vel eroſo, vel aperto, vel natura vt etiam per aluum ſecernente ex iecore citra noxam totius licet nunquam abſque periculo impedimenti vrinæ, neque dixit, neque docuit: vndenam propriè locus ille ſit, ex quo defluat, tum præcipuè quod morbus hic multis & etiam nobilibus viris ſit familiaris, ſed de hoc loco ſuo dicetur cum tractatio præſens alioqui per ſe ſatis longa ſit, atque hæc ſatis: nunc de differentiis horum agamus.

CAPVT

CAPVT XXVIII.

Retrimentorum cognitio atque differentia.

POrrò ſimilia inter ſe ſic diſtinguere oportet: nam diſſimilia inter ſe diſtinguere nemo non nouit. Sunt autẽ ſimilia in colore, ſubſtantia, magnitudine, forma, velut in ſubſtantia lenta atque coniuncta, puls, ſanies, humor crudus: & ſeparata ac vt pulueres vel ſcobs, furfuracea, crimnodes, ſquammæ etiamque ſimilia. In omnibus his forma & magnitudo ac color ſunt conſpicua, velut & ſubſtantia: color enim in recrementis exquiſitus eſt, non vt in contentis, remiſſus aut in vrina, nam præter colorem rubrum in vrina, & flauum, ruſum, & pallidum, qui omnes ſunt naturaliter ſe habentis corporis, alij omnes ſcilicet niger, albus, viridis, cæruleus, cogitatione potius quam re in vrinis aut contentis inueniuntur: in retrimentis autem exquiſitè, quo fit vt negligentiam Galeni hac in parte non parum demirer, qui ſæpius vrinas albas pro aquis nominauit. Nam vrinam aqueo colore ſæpius vidi, eſtque familiaris cuſtoditæ atque vrinis, & maximè mulierum, & in hyeme, albam non vidi, cum tamen ſanguinem lacti ſimilem bis viderim. Ita contemptim tradidit hæc Galenus, vt vel nunquam vrinas vidiſſe credamus, aut ſua ætate etiam vrinæ alia eſſent natura prædictæ, quorum vtrumque abſurdiſſimum eſt, aut quod negligendo, cauſam erroris nobis reliquerit. Quòd ſicut notiſſima neglexit, cur in minimis ac notis, quæ tamen multo minoris ſunt precij, adeò diligens fuit? An vt ſolum alios reprehenderet? Sed hæc mittamus, ad rem reuertamur, in retrimentis verè omnes colores ſpectantur, in vrinæ ſubſtantia ſolum quinque iam dicti. Verum cum crudus humor puri vel ſaltem ſaniei admodum ſimilis ſit operæ pretium eſt, illa ſcire diſtinguere, quoniam ad rem medicam hoc valde neceſſarium eſt, & medici perſæpe falluntur in diiudicando hanc differentiam, ſemper verò fermè hæſitant. Et quamquam alias in Arte medendi parua de hoc ſim locutus, quantum per operis argumentum licet (ne ſi forte quod tamen non reor in lucem libellus ille prodiret repetiſſe præter morẽ idem bis viderer) hic tamen diffuſiua explicare non grauabor, tum maximè quod hæc doctrina non ſolum huic negotio, ſed etiam morbis, qui in capite ac magis in pectore gignuntur, vtilis eſt. Adſcribere pulcherrimam ex Galeno doctrinam ex *Primo de Alimentis*, non ſolum propter propoſitum hoc, ſed etiam propter alia quæ ibi adiiciuntur libet. Verba autem ſunt hæc: Porrò ſi quis noſtrum panibus illis vtatur, quibus diximus athletas vti, ſuccus abundabit ex eis craſſus ac frigidus: qualem propriè crudum ſuccum nominare conſueuimus. Eſt ſanè & pituitæ ſuccus crudus & frigidus, non tamen craſſus, vt qui humidi plurimum in ſe contineat, & ſpiritum flatulentum. Crudus autem ſuccus propriè nuncupatus talis eſt, quale id, quod in vrinis ſubſidet, puri quandoque adſimile. Verum pus & grauiter olet & lentum eſt, crudus verò ſuccus craſſitie & colore illi duntaxat & eſt ſimilis, vt qui neq; grauiter olet nec lentus eſt: Non tamen febricitantibus quidem ex humorum copia crudorum ſolis in vrinis ſubſidet, cuiuſmodi dixi, ſed & ſanis, qui multos iam paſſi labores cibos duros ac confectu difficiles eſitant. Conſtat ex his verbis duplex primum eſſe genus humoris crudi, alterum quod pituita ipſa eſt, non craſſa tamen, alterum craſſum quod propriè crudus ſuccus dicitur: hic quatuor differentiis cum pure confertur, in quarum duabus conuenit colore ſcilicet & craſſitie, in reliquis autem duabus diſcrepat: ſcilicet odore qui in pure grauis eſt, ac ſubſtantia quæ puri lenta, cum in crudo ſucco minime ſit. Sed obſcurior eſt hic ſermo quam vt ad docendum aptus ſit, ne grauius illum accuſem. Nam falſum eſſe non dixerim, plura tamen neceſſaria omiſſa, quã quæ dicta ſunt etiam ſi ipſe reſurgat fatebitur. Nam crudum humorem negat eſſe lentum, vitrea pituita nam craſſa eſt & lenta: ſi craſſa quomodo non eſt humor crudus quãdoquidem crudus humor à pituita quæ non proprium cruda nuncupatur, ſola craſſitie differat ſi crudus eſt humor, quomodo à pure ipſo lentore diſtinguetur? Sed tetro ſimul odore opus eſt, an non dixi cum Hippocrate, pus optimum eſſe quod minime fœtidum eſt? Sed fac vt verbum *ἄκρα*, ſic interpretemur, quaſi comparatiuè non ſimpliciter dictum, quid de crudo humore in veſica, in pulmonéque diu contento, num omnino expers tetri odoris eſſe poterit? At doctrina ipſa vera eſt, ſententiaque recta, ſit ita quid ad opus ipſum conferet, vt pus tibi oblatum à crudo humore ſeiungere queas? ſi tam facilis eſſet iſta dignotio non tam frequenter hæſitarent, non tam ſæpe in diiudicando medici deciperentur. Propterea verum eſt quod dixit, Hippocrates, licet forſan ſub alio ſenſu prolata ſint ea verba; Iudicium difficile. Difficile eſt humorem crudum in vrina & non fœtentem inuenire, Et rurſus pus admodum lentum: cum pituita ſit magis lenta. Quid ſi alterum adſit alterum deſit, quod plerunque euenire ſolet. Vidimus ſæpe lentas materias quæ non fœtebant: & iure, adeò enim erant in magna quantitate, vt corpus totum abſumi vel vno menſe neceſſarium fuiſſet, ſi pus fuiſſet: vt in Leone ſacerdote Auguſtini: qui cum octogenarius eſſet hoc humoris genus iam per multos annos emittebat. Alios vidi vt Benedictum Pecchium Iuriſconſultum, qui cum minimè lentum meieret, fœtidum tamẽ nonnunquam emittebat. Videtur igitur mihi pus vbi reſederit diu friabile reddi velut & contra pituita vbi in loco calido atque concluſo: tum etiam humor crudus & tetrum odorem & lentam ſubſtantiam acquirere poſſe. Sed dicet quiſpiam hoc eſt dedocere non ſolum, non docere? Equidem vtilius eſt non decipi quam ſcire, quando errata perniciosiora ſunt, quam commoda, quæ rectè geruntur. Neque

tot

tot hac in cauſæ penè fruſtrà laboraſſent, non tot eſſent de hac ſententiæ, res non eſſet difficilima. Age ergo iam doce ſi potes inquit: plus conſtat in iudicio quam ſcientia, in ſenſu ipſo quam ratione. Et tamen nonnunquã clariſſima ſunt vtriuſque indicia, ſcilicet vbi friabilia & ſine odore omnino, quod tamen rarò accidit minguntur, aut valde fœtida ac lenta. Quid quod in ſputis tamen maximè pus eſſe dicimus, cum friatur atque diſſoluitur. Vnde Aetius in aquam demitti imperat: hocque ſigno pus à pituita diſtinguit. Et nos tam diu ſpuimus materiã friabilem, peſſiméque olentem, & tamen exitus oſtendit fuiſſe crudum humorem in capite putreſcentem, deſcendentémque ad pectus ac pulmones. Igitur igitur repetamus rem ac illam doceamus, Galenum à calumnia vt par eſt vindicantes: quandoquidem hac in cauſa non vituperationem ſed laudem meretur. Verùm non potuit docere ſcribendo, quod ſenſu ipſo indigebat vt perciperetur, nos tamen circumſcribemus nec pro facultate deerimus vt intelligas, quòd ſi non intellexeris rei difficultatem, aut temetipſum accuſa, non nos, qui multò clarius quam Galenus hæc tradimus. Initium facientis à pituita, quæ ferme tota perſpicua eſt, pus autem nequaquam: & ob id craſſum non propriè licet, ſi ob id craſſum vocat appellare. Crudos autem humor & ipſe opacus eſt, ſed non nitet vt pus, adeò vt pituitæ genera vniuerſa perſpicua ſint velut mucus humor Praxagoræ vitreus, ſalina, aut ſi perſpicua non ſint, non etiam nitent. Sed quoniam ob id opaca ſunt quod non ſunt cocta, ſunt etiam inæqualia & ob id non ſplendida. Etenim gemmarij ob id expoliunt gemmas vt niteant: dum verò expoliunt manifeſtum eſt æquare ſuperficiem, & quæ maximè æqualitatem hanc recipiunt, etiam ſi opacæ ſint, etiam maximè nitent vt Achates magis iaſpide. Pus ergo cum à calore naturali etiam concoctum ſit æquale redditur, & ob id niſi ſoluatur nitet, non facile autem ſoluitur ob eandem cauſam ob cuius contrarium crudus humor friabilis eſt, neque tamen adeò lentum pus eſt vt pituita, quoniam calor præternaturalis tenuiores partes diſſipauit, vnde non adeò lentum eſſe potuit. Declarauimus enim in *ſexto de Subtilitate*, quod difficillimè diſſipatur ex partibus conſtat tenuiſſimis. Eſt igitur pus materia mediocriter lenta buxei coloris æqualis, niſi agitetur & ob id ſplendens. Vnde perperam & in hoc medici vt in plериſque aliis agunt, dum vt an pus ſit dignoſcant ipſum agitant, id ſolum ferme in quo eſt cognitionis ſpes ſubuertentes. Propterea in ſputis ob pituitæ ſimilitudinẽ difficilius dignoſcitur: in vrinis vbi plerunq; ſyncerum eſt: rarò enim contingit duo recrementa emitti ſimul, quoniam ab vrina corrumpitur æqualitas, ipſa non minus ſed magis difficulter dignoſcitur. Ergo ſi in ſputis mergatur in aqua tunc omnino dignoſci niſi coniectura quadam non poterit. Ex odore autem non habeo quod dicam, niſi quod odor ille putis quaſi proprius eſt illi ſubſtantiæ, non tamen maior neque tetrior, niſi his qui pus à putrido crudo humore diſtinguere norint, quam qui ſit in crudo humore iam putrefacto. Quid igitur, velut qui vellet cinamomum ab omnibus aliis bene olentibus dignoſcere, oporteret ipſum frequenter olfacere, ſic enim à moſco Z betho ambra agallocho croco garyophylis ladano laſereque diſtinguere ſciret: licet reliqua minus aut magis bonum olerent, ita de pure dicendum eſt, quod opus vt minus liberale eſſe exiſtimo ita tamen maximè neceſſarium, quanquam contingat vbi pus exquiſitum non ſit quod à nitore detrahitur vt in corrupta ſanie fœtori adiicitur, adeò, vt iam non dubium ſit ſaniem eſſe non humorem crudum.

CAPVT XXIX.

Actuarij reprehenſio, & de ordine horum librorum.

CÆterum poſtquam diſputationem contra Græcos aggreſſi ſumus, operæ pretium duxi vt ſententiam etiam Auicennæ expendamus, qui putat pus in aqua tanquam grauius aut magis friabile deſcendere, pituitam autem non ita. Et certè pituita non adeò facile deſcendit, quoniam concreta eſt vt pus: ſed crudius humor ipſo pure vt ſæpe experti ſumus, magis deſcendit. Sed iam ſatis de hoc, nimis enim liber hic extenderetur in quo propoſitum ſolum eſt cauſas & genera vrinarum tum illarum partes edocere, à diſputationibus quantum licet abſtinentes. In ſecundo autem ſignificata earundem ex cauſis ipſis deprompta. In tertio verò diſtinximus hæc eadem iuxta morborum genera ac tempora: velut in quarto compoſitarum notarum indicia & quæ ſupra fidem ob huiuſmodi cognitionem nobis contigerint: atque alia etiam quæ minus ad artem attinẽt, ſunt tamen huic cognitioni annexa. Velut cognitio vrinarum hominum ab vrina iumentorum quomodo habeantur, & vrinarum ab aliis liquoribus, quæ vrinam cieant, quæ purgent humores per vrinam, quæ ex vrina medicamenta fiant. At ſi quis hanc doctrinam ad Galeni ordinem de pulſibus traducere voluerit, inueniet differentias, cognitionem, & cauſas, quas ille tribus tractationibus diſtinxit immodicè ab illo auctas, vt ſpeciem iuſti operis ſingulæ efficerent à nobis in vnum librum redactas: quod principia compoſitis multo ſint pauciora, atque ob id coactus eſt ille tanta nugari de diffinitionibus pulſuum, vt nemo ſit qui patienter illa legere poſſit, nec forſan ipſe ſi reſurgat pro ſuis velit cognoſcere. At de prædictione poſtmodum, de qua nos tres libros facimus, ipſe breuiter admodum egit, adeò vt neceſſariorum maximam partem imo magis neceſſariorum prætermiſerit. Veluti ſucceſſionum quarum conſideratio & certiſſima & exquiſitiſſima ac generaliſſima eſt. Hoc autem quiſque admirabitur, & plerique etiam inuidioſè dictum exiſtimabunt, ſed

cum

cum rationem erroris eius intellexerint facile manus dabunt. Cauſa igitur huius erroris non ignorantia non deſidia neque aliud quippiam huiuſmodi fuit, ſed ordinis ſeruandi nimium ſtudium. Pulcherrimum illi videbatur ab initio totam pulſuum tractationem in quatuor partes diſtinguere, quod & laude dignum fuit: Deinde ſingulas rurſus in quatuor at hoc non tam laudabile, ſi quid eſt diuiſiones aliæ aliis congruunt etiam de eiſdem rebus tractantibus. Verum illud poſtmodum abſurdum atque indecens quod voluerit omnia diuiſionis membra eſſe inuicem commenſurata ac quaſi paria. Ex hoc enim ſequitur vt alia nimis contrahantur & alia extendantur. Cum videamus in homine manus multo eſſe minores quam pedes, & pedes quam caput: ita ratio non in æqualitate conſiſtit. Quiſquis ergo hos ordines ab initio ſibi ſtatuit neceſſario vt in has caſſes incidat neceſſe eſt, licet his vti vbi tractatur materia diuerſi generis, velut centuriis contradictionibus miſcellaneis atque huiuſmodi. At vbi vnica tractatur res turpe eſt rei naturam propoſito ſibi ordini maximè philoſopho non ordinem ipſi rei accomodare: ſed vt inquit Poëta:

—Et quandoque bonus dormitas Homerus.

Placemus nobis vi quadam naturæ ſubacti, & ſi non placeremus quis tantos labores ſponte ſuſciperet? non idem eſt homo ſemper, ſed alia nunc quæ diſplicuerunt placent, alia diſplicent quæ placuerunt, non ſunt hi errores appellandi vt nec Auiciem quem diximus nuper. Sed ſi quis ob imperitiam pertinaciter diſputet vt Actuarius in Primo, id eſt, de differentiis vrinarum contra eos qui cenſent vrinas ob frigus conturbari ſicut & nos ſuperius docuimus. Inquit enim vrinas non craſceſcere ob frigus: & qui dicunt hoc imperitos eſſe. Primum quidem in errorem incidit & à veritate & à Galeni ſententia alienum. Palam enim eſt Galenum non craſceſcere ſed perturbari hoc appellare, vt *Primo de Criſi patet*, aliquas etiam vrinas craſſas æſtate non concreſcere ſupra demonſtrauimus, aliquas tenues hyeme peruerti, craſſitiem quoque in vrina eſſe ex ſubſtantia conturbationem ex pinguedine & contentis, vix etiam inueniri contenta multa & craſſa in vrina quin illa perturbatur, vnde palam eſt ipſum qui imperitos alios vocat, adeò rudem eſſe, vt in primis principiis aberrans ſubſtantiam vrinæ cum contentis confundat. Quid igitur huic homini in cæteris quæ de vrina tradidit fidei adhibere debemus, cũ in ipſo limine ceſpitet. Experimentũ ergo negat quòd à frigore cõcreſcant quoniã non omnes cõcreſcunt, quaſi quis neget peſtem morbum eſſe lethalem, quod aliqui eo morbo laborantes ſanentur, frigus eſt cauſa efficiens, humidum pingue materia, at hic vir ad id ſapiẽtiæ vt video nõ peruenit vt genera cauſarũ quatuor diſtincta eſſe ſciret. Inde obiicit ſi vrinæ frigore craſceſcerẽ calore attenuarẽtur: at non ſemper claræ ſunt æſtate ſed aliquæ cõturbãtur? Non videt hoc verum eſſe nullã vrinã conturbari ſub eo calore, qui maior ſit quam veſicæ calor, id eſt apud ignem: in æſtate tamen conturbantur aliquæ nullus aër æſtiuus adeò calidus eſt vt vrina tantum caleſcat in eo ſicut in veſica, quod experimentum docet, omnis enim vrina in calidiſſima æſtate micta refrigeratur, non ſolum quod aër externus non ſit adeò calidus vt interior, ſed quia veſica non reſpirat, & à membris circũ iacentibus ſouetur. Experimentum enim quod omnium eſt magiſter, docet quòd aqua & liquida omnia aëri æſtiuo & meridiano expoſita minus retinent caloris quam ſit in aëre ipſo: cuius cauſam alibi edocuimus. Cõſtat igitur quod vrinæ quæ concreſcunt in æſtate à frigore non à ſeipſis concreſcunt, tum quia ſi à ſeipſis concretæ non claræ mingerentur: tum quia celerius concreſcunt matutino & in nocte quam in meridie, & loco frigido quam calido, tum etiam vt dixi quòd aër æſtatis calidus dicitur eſſe vt comparatur ad cordis neceſſitatem quod frigidius deſideraret: ſed tamen frigidus eſt comparatione contenti in cerebro pulmone veſica & arteriis, aliiſque locis qui concluduntur. Quòd verò vrinæ quædam concreſcant quædam non eadem die, cauſa non eſt ex varietate caloris: ſed vt dixi ex abundantia humidi. Atque hic homo adeo rudis eſt vt ita argumentari videatur, hæc cauſa puta creta eſt figulini vaſis cauſa, ergo figulus non eſt cauſa. Conſtat enim figulum quæcunque poſſe vaſa conficere, & quæcunque non poſſe. Ad experimentum rurſus quo vrinæ in aqua calida poſitæ clareſcere conſpiciuntur, neſciens reſpondere, pueriliter obiicit nec alios ſcire ſuis argumentis reſpondere. O egregium diſputatorem qui ſemetipſum conuincit, & quid alij dicturi ſint, nec reſpõſuri ſint ſuis ſubtilibus argumentis diuinare vult? videtur tamen velle quod calor ille igneus poſſit non ſecus ac naturalis attenuare. Si igitur poteſt attenuare ſeu claram efficere, cur frigus concreſcere non poterit? Quando contrariarum cauſarum par ſit etiam contrarios eſſe effectus. Demum dicit non poſſe quenquam præter ipſum hanc cauſam concretionis aſſignare, vt melius fuiſſet huic homini nequicquam de hac materia ſcripſiſſe, præter enim quod vt dici ſolet, operam & oleum perdidit, etiam auctoritatem aliis ſuis libris ademit: & ruditatem cum temeritate coniunctam declarauit. In primo igitur de cauſis vrinarum docere hanc ſuam præclaram opinionem aggreditur dicens: Vrina tenuis fit ob caloris naturalis diminutionem quæ contingit aut ob frigiditatem prædominantem, aut calorem præternaturalem impedientem. Vbi verò facultas concoctix à neutro horum patitur ſed à multitudine materiæ tantum tunc vrinæ craſſiores videbuntur. Etenim cum materiæ concoctionem natura aggreditur, nec tamen vniuerſã ſuperare poteſt, vrina ex tenui in craſſam mutari ſolet, vrinæ autem craſſæ ſemper fuere ſigna humorum quorumcunque aliquo pacto implentium ventrem, & inteſtina epatiſque canas partes, vt crudæ morbi adhuc crud. & quæ craſſitudinem recipiunt vehementiam morbi, ſignificant. Hæc ille ſed

non

non continua ordine & confuſa. Verùm id tamen, tum ibi, tum in ſecundo de Indiciis vrinarum ſentire videtur, concretionem illam quæ à frigore fit eſſe genus cruditatis à multitudine materiæ, velut tenuitatem ab intemperie vt dictum eſt, ſeu frigida ſeu à calore pręternaturā facta. Sed præter ea quę obiecimus de agente cauſa, etiam non videtur veram concretionis cauſam docere, cum in ſanis abſque illa actione concoquendi materiam prægrauantem ac noxiam vrinæ non minus concreſcant. Atquę hi quibus hoc accidit alioqui maximè valeant, cum hi quibus nunquam turbantur, non ſine ſuſpicione magni mali ingruentis viuere poſſint. An ergo nullus horum perfectè concoquet? & in omnibus aderunt ſigna plenitudinis? An viciſſim quibus nec per hyemem vrinæ concreſcent, hi planè incorrupta omnino ſanitate ac firma valetudine fruentur? Ea etiam verba. (Etenim cum materiæ, de mutatione non repentina, qualis in concretione vrinarum accidit) ſed potius quæ poſt plures dies contingit, intelligi debere videntur tum quia concoctio materiæ non in vna hora fit: nec de mutatione craſſæ in tenuem loquitur. Nec tamen ſcio ſi hic de ea non loquitur, vbi nam de ipſa ſermonem habuerit: & quod pollicitus eſt præſtiterit. Sed hæc nimis cum ex exemplis quæ de vrinis adducit appareat fuiſſe hominem prorſus indoctum.

CAPVT XXX.

De Cruſta & Ephelcide.

EX vlceribus autem vt ad rem redeam quatuor propriè decidi ſolent pus omni & ſemper: Ephelcis & cruſta ſoli, ſed non omni neque ſemper: ſanguis neque omni, neque ſolum, neque ſemper. Galenus *primo de locis affectis* ait ephelcis quacunque parte deferatur vlcus indicat, velut veſicæ ſi per vrinas, qui vertit, cruſtulā putat per ephelcidam Græcè dictā ſignificari: nam ἐφελκὶς, propriè ramentum, ἐσχάρα autem cruſta eſt. Differunt materia & forma & cauſa efficiente. Ephelcis non niſi in profundis vlceribus fieri ſolet cum materia acuta ſubſtantiam membri erodit, fitque circa immodicum calorem, cruſta citra eroſionem præſentem ab immodico calore, vnde vt inducatur celeriter ignē admouere ſolent. Ephelcis ſubſtantiam membri refert, cruſta furfuri craſſiori aſſimilatur. cruſtæ ſanguis, ſæpe ſuccedere ſolet, ephelcidi cruor aut etiam nihil. Itaque qui ephelcida cum cruſta commutauerit non verbo ſed re labitur. Ephelcis ſemper periculoſior eſſe videtur cruſta, quæ cum exciderit præterquam in pulmonis vlceribus (atque in his etiam ſæpe ſi non magna ſit) ſemper reparari ſolet: ephelcis rariſſimè & magno cum labore. Ephelcida videmus in diſenteriis quamuis egerendi actio non intermittatur: imò tum ſæpius: cruſtas non: quoniam mora indigent. Sed quoniam de nomine forſan aliqua dubitatio erit, propterea quod Galenus *Quinto Methodi* velle videtur per ephelcida cruſtam intelligere, vt etiam in *tertio de Symptomatum cauſis*, ideò non diſputabimus de nominibus ipſis, & pro epheleida ramentum ſupponemus: nam & de hoc ibi Galenus loquitur, ſcilicet *Quinto Methodi*: cum meminit tunicæ laringæ, quam conſtat ex eroſione ac putredine ſeparatam antequam corrumperetur, & ideò vim eſſe putridi, non ignei caloris: vnde in peſtilenti conſtitutione hoc accidiſſe Galenus ipſe refert. Et Hippocrates in Epidemiis. Verum cum videantur ad hanc actionem duo neceſſaria, ſeparatio, & vt non aduratur pars illa, neque ex toto putreſcat, neceſſe eſt vt id adueniat quod in his in quibus ſeparantur aliæ partes, ſcilicet vt media pars qua corpori iungitur non nutriatur, non nutritur autem quia ſiccatur, & non à vehementi calore: hoc enim ſuppoſitum eſt, relinquitur tandem ob ſiccitatem naturæ inimicam. In vrina ergo ſi partes carneæ appareant, erit hæc eroſio in renibus, & ſi fuerint in veſica erunt neruia ſimiles ac membranis, vt eſt ſubſtantia veſicæ. Cruſtæ autem magnæ ex vlceribus non adeò profundis fiunt: furfures autem ex leuibus vlceribus aut ſcabie. Porrò ſi fateamur furfures etiam ex venis per vreteras deferri, vt ex Galeno ſuperius oſtenſum eſt, non video cur etiam ex renibus cruſtæ deferri non poſſint. Verum Galenus ob id exiſtimat cruſtas in veſica fieri, quod is locus ob ſiccitatem cruſtarum generationi aptior ſit.

CAPVT XXXI.

Vrinæ generatio & ſubſtantia.

SEd poſtquam de his quæ præter naturam ſiunt ſatis diximus, ad ipſius vrinæ generationem deueniamus, quam etſi in iecore palam ſit fieri, nihilominus eius formā conficiunt renes & reliqua membra illis ſubiecta. Quomodo autem ad renes trahatur Galenus pulchrè docuit. *Quinto de Vſu partium* his penè verbis. Renum verò vterque multum quidem bilis flauæ attrahit, ac propemodum omne id quod venæ & arteriæ quæ in ipſis ſunt continuerint: multum verò & ſanguinis, quod ſcilicet in eo eſt tenuis ac humidius. At biliosi quidem excrementi quicquid non admodum craſſum fuerit, cum vrinis permeat: ſanguis verò carni ipſi renum aſpergitur inſtar fecis cuiuſdam: inde iam paulatim vaporis modo in totam ipſam diſpergitur, adhæreſcit, atque demum alimentum fit renibus. Si quis hæc in dubium reuocare velit, dicet, quis hoc arcanum quod tam abſolutè profert illi renuntiauit? Verum hoc eſt quam veriſſimum atque facile demōſtrari poteſt, atque ideò autoribus bonis ſi quis contradicat, demonſtratione non ſuffultus, nonne is videbit vello veritatem euertere. Hæc igitur dicta ſunt aduerſus eos qui quacunque ex cauſa temere bonis auctoribus contradicunt, exiſtimantes nos aut alios qui id prudenter egerunt

imitari

imitari: cum neque noſtro neque illorum qui cum ratione iis egerint exemplo id agãt. Et cum duobus modis peccare contingat, aut ſi quæ perperam dicta ſint admirtamus, tanquã vera, aut ſi omnibus quç abſque demonſtratione dixerint contradicamus, certè longè hoc quam illud deterius erit, tum quod magni viri in paucis aberrarint, ac comparatione eorum quæ rectè tradiderint malè tradita, vix vllam partem obtineant: tum quod aberrandi lata ſit via: vt etiam in his in quibus rectè contradixerit, in longè maiorem errorem decidere poſſit. Quod exemplum in authoribus minus claſſicis etiam in medicina adeò frequens eſt Thuriſano Thadeo Guglielmo Brixienſi, Gentili de Cingulo, dum conciliatorem oppugnant, quos Gentilis de Fulgineo reprobat, hunc Iacobus de Ferliuio, quem coarguit Vgo vt conſtet falſa opinione reiecta, non ſtatim ſequi, vt veræ ſiamus compotes. Sed ad rem redeo tria cum trahantur à renibus, ſanguis tenuis & humidus, is retinetur à renibus pro nutrimento: ſeroſa pars & aquea, quæ tota ad veſicam expellitur: & bilis cuius pars tenuior ad veſicam cum vrina tranſmittitur, & craſſior retinetur. Porrò quomodo rurſus ex renibus in veſicam vrina feratur per vreteras, & quomodo in ipſa veſica recipiatur, ad mirabili ſanè naturæ opere, cum vt Aſclepiadeus ille diſceptans bene animaduerterat veſica ſeu humore ſeu flatu plena, quantumuis compreſſa nihil remittat, Galenus *primo de Naturalibus facultatibus* abunde docuit, dicens: ſi etiam viuente animali ligato membro per quod meiere ſolet, veſicam plenam truderit, nihil ex eo humore regredietur in vreteras: ſed ſi vreteras iuxta veſicam ligauerit, quicquid eſt ſupra, ex illis implebitur: ita vt eis antequam ſoluatur vinculũ præciſis, cauitas quæ intra peritoneũ eſt, non ſecus atque in aſcite vrina impleatur. Ipſa quoque veſicæ ſubſtantia ex duabus tunicis conſtat, quarum exterior quæ pars peritonei eſt, non illi eſt abſimilis: interior autẽ quæ veſicæ eſt propria duplo exteriore craſſior eſt. Ergo cauſam ingreſſus eſſe tradit vim membri, ſcilicet veſicæ, qua ſibi familiare attrahit, & pro hoc multa adducit exempla, præcipuè de tritico Hippocratiſque autoritatem. Sed rurſus hic bifariam labi videtur Galenus: primum quod Aſclepiadiei non cauſam attractionis, ſed modum ingreſſus quam Galenus non aſſignat, (verum illius loco attractionis cauſam) conquerebant. Secundo quod fatetur hunc lotij tranſitum fieri ob veſicæ attractionem & iam paulo ante dixit, ligatis vreteribus iuxta veſicam totum quod renibus adiacet, vſque ad vinculum impleri, cum tamen veſica tunc trahere nequeat ſumma vi, laqueo facultatem intercipiente. Nihilominus hoc idem confirmat in ſecundo libro dicens, eadem ratione qua lutulenta vrina ſeu ſanguis permixta ex iecore ad renes ob familiaritatem partium, quæ in ea continentur, & nutritionis cauſa trahit, eadem ſyncerior facta, ob quoddam tamen veſicæ familiare (ſubintelligit autem ex quo nutriatur, cum nulla alia ſit facultatis illius ſcilicet naturalis familiaritas, quam nutritio aut generatio) ex renibus ab ipſa veſica trahi. Itaque vt Galenum à contradictione liberemus, dicendum eſt non ſoli veſicæ eam ineſſe facultatem, ſed etiam vreteribus, cum familiaritatem commodaque omnia, licet non adeò euidentia, quippe cũ viæ potius quam principalis membri illius functionis vicem obtineant: ob quod veſicæ tantum pro vi illa attractrice meminit. Præterea iuuatur hæc functio ab ea renum facultate qua noxia & ſuperflua expellere poſſunt ac ſolent. Sed de his in *Quarto contradicentium* ſatis dictum eſt. Nunc ſatis ſit docuiſſe, quod etiam ibi concluſum eſt, vrinam à renibus pelli potius, quam quod à veſica trahatur. Quòd verò ad modum ingreſſus attinet, cum venia tanti autoris, illum non tradidit, ſed ignoraſſe viſus eſt; cum tamen ex villorum artificioſa conſtructione id contingat. Namque id Veſſalius ne amicum propria laude fraudemus pulchre docet his ferme verbis: Tandem in veſicæ cauitatẽm vreteri meatus alteram quoque tunicam aperientes penetrant modo ſanè quam ſimillimo, quo bilis meatum in duodenum inſeri iam relatum eſt: lapis ſiquidem membranulis ad meatus foramen vtrinque ex veſicæ corpore appendentibus: non aliter quam ſi veſicæ internæ tunicæ tenues huiuſmodi proceſſus ibidem adnaſcerentur. Horum vſus membranorum proceſſuum bilem deducenti meatui adnatorum vſui reſpondet, vt ſcilicet vrinæ quidem ex meatibus in veſicam defluẽti cedant: & dum veſica diſtenta, rurſus vrinam in eoſdem meatus repellit, collecti illi & meatum opplentes, vrinæ tranſitum præpediant. Id quod adeò præſtant commodè, vt veſica vel flatu plurimo repleta, nihil planè ſpiritus per hos meatus reddere queat, verum quod & obliquus ille in meatuum inſertione ductus, eidem vſui famulatur, veſicæ ipſæ dum inflantur, exactè commonſtrant. Eadem in follibus in dies experimur, nam per foramen quod à tergo illis adhiberi ſolet, aër quidem attrahitur, ſed cum follis comprimitur, propter obicem vi aëris foramini inhærentem, nihil venti expirat. Idem quoque in pilis obſeruamus, quas flatu diſtendimus. Quanquam longè maiore induſtria, neque adeò pendulis operculis rerum opifex in vrinariorum meatuum implantatione vtatur, quam nos ipſios artificium in follibus imitantes & pilis, ac columborum caueis quas ſic fabricamus, vt incluſis eadem non pateat exitus, molimur: Hæc ille. Sed ad rem redeo inquit Galenus *Quarta Aphoriſmorum*: cum enim ex venis vrina veniat, in renibus coletur & in veſica aggregetur, quicquid in ea prçter naturã apparuerit aut venas aut renes aut veſicã malè ſe habere indicabit: ſed de hoc alias. Illud potius ſcire decet quòd vrina tenuior eſt bile vt, *Secundo de Naturalibus facultatibus* habetur, & hoc probat duobus experimentis, & quòd fluat magis quam bilis, & quod per linteum, facilius excoletur. Sed quamuis hoc affirmet Galenus, non tamen adeò perſpicuum eſt quam velim, quoniam ſubtile multipliciter dicitur.

CAPVT XXXII.

Vrina quomodo retineatur aut emittatur.

VErùm his relictis hoc potius conſideremus oportet, quonam pacto vrina fluat & quomodo retineatur & vi excernatur? an ſponte excernatur, vi autem retineatur? an ſponte vtrumque fiat vt mucus? an vtrumque vi vt ſtercus? ſtercus enim quod durum ſit, & inteſtina inuoluta abdominis muſculis indiguit vt expelleretur: cum verò partes habeat liquidas nonnunquam etiam totum ſit liquidum, muſculo anus vt retineretur opus habuit. Ergo vrina cum liquidiſſima ſit & veſica haud inuoluta muſculis, non indiguit ad expellendum ſed ad retinendum. Itaque vt *Quinto de vſu partium habetur* à Galeno in veſicæ collo moſculum qui vrinam contineret natura collocauit. Atque hoc idem *Quinto in ſextum Epidemiorum* denuò repetit. Porrò ne ſita credat ſponte vrinam excerni, quæ alioqui etiam ſi ſponte effluxura ſit, nihilominus lente & paulatim efflueret, etiam à muſculis abdominis auxilium vt confertim exeat recipit, quod *Tertio de Facultatibus naturalibus fatetur.* His ergo abſolutis ad ſermonem de concretione redeamus.

CAPVT XXXIII.

Vrinarum quæ concreſcunt varietas.

PRoprium concretarum vrinarum eſt vt claræ aut minus concretæ mingantur, quam poſt dum concreſcunt; Et vt impoſitæ ignibus aut feruenti aquæ clareſcant. Niſi enim clareſcant, non erant prius concretæ ſed turbidæ: verum quædam ex his concreſcantur ſtatim vbi mictæ fuerint, aliæ autem ſerius atque vtriuſque modi Galenus meminit *Quarto de Tuenda ſanitate* exiſtimans iuxta moræ tempus, ſignificari etiam moram initij coctionis materiæ. Sed de hoc infra. Nunc verò de propriis ſpeciebus concretionum agendum eſt, initio ſumpto ex his quæ apparent. Hieronymus Galaſſus Quartanam patiebatur ſub hora noctis tertia, ſequenti mane liber erat vrinæque concreſcebant ſed ſolum prima aut celerius. Ea die & vſque ad ſequentem bene ſe habebat: vrinæ concreſcebãt. Sub noctem quaſi febriebat, ego tamẽ illũ ea hora, quòd eſſent incommoda inuiſere non poteram: ſed tanta erat moleſtia vt febrem adfuiſſe iudicaret. Mane ſequenti moliam vrinam non admodum coloratam craſſam cum multa hypoſtaſi & craſſa mingebat, quæ non concreſcebat. Non poteram autem ob vrinarum in his morbis naturam ac colorem defectumque typi diiudicare, an febriret an non: Erat autem hyems maxima & profunda ſcilicet poſt brumam haud multum. Quæſitu igitur dignum eſt, primum cur eadem die nec calore aëris mutato, aliquando vrinæ concreſcant, & aliquando non? & cur priores quandoque, quandoque poſteriores? Et rurſus cur craſſæ non concreſcant, tenuiores concreſcant? Demum cur vina æſtate concreſcant magis quam hyeme, vrinæ autem contrario modo: videntur ergo vina potius vt à facilioribus incipiam celerius & facilius æſtate corrumpi quam hyeme, quod non concreſcant: ſed turbentur, neque enim pingue concreſcit à frigido. ſed pars caloris proprii à calore externo diſſipatur: corrumpitur enim quod pingue eſt, & non concoctum, & quod terreum eſt permiſcetur ſubſtantiæ liquidæ, atque ideò turbatur ſubſtantia ipſa, corrumpiturque ſapor & odor. Manifeſtum eſt igitur hanc corruptionem propiorem eſſe putredini, quam perturbationi aut concretioni. Propior eſt etiam perturbatione, ob id quod refrigeratione non contingit ſed ſoluitur potius. Nec tamen eſt perturbatio, quoniam non reſidet, ſed potius confuſio quædam, quoniam humidum illud pingue non admodum eſt: nam humidum quo confuſæ redduntur vrinæ, parum pingue eſt, nec valde craſſum, vnde nec concreſcunt vrinæ, nec reſident, ſed vndequaque ſunt turbidæ. Accidit ergo uino in aëre, quod vrinæ in corpore: quare conſtat vrinam turbidam ac confuſam à caloris corruptione fieri: atque ideò concreta longè deteriorem eſſe. Vini autem perturbatio non omnino eſt ſimilis vrinæ perturbationi ſed confuſioni potius, vixque in vini perturbatione contingere ſeparationem, in vrina autem aliquando, licet raro. Ignoſcant mihi emunctæ naris viri, ſi in hac inopia verborum, & iam ſeneſcentis linguæ latinæ ætate concretionis nomine vtimur ab animi ad liquorum affectum transferentur: nam concretam vt ſæpe diximus à perturbatione ac confuſione, quæ tria reſcimus inter ſe plurimum differre, diſtinguere nolentes, cogimur hac nominum varietate, atque metaphora vti. Sed ad propoſitum redeo, vbi renes non concoxerunt, quod pingue eſt, licet multum ſit humidum, non concreſcit vrina, vt neque vinum quod perturbari poteſt concreſcere non poteſt: cum igitur vrina craſſa eſt, & non concreſcit, multum humidum pingue, ſed crudum vehementer ſignificat Eſtque hæc coniunctio abſurda, & periculoſa, quoniam multum deficit ex eo quo maximè indigemus. Fit autem hoc, quia natura humorem nequit concoquere, ob motum materiæ peccantis: nam ea die acceſſio futura erat. Quòd ſi magis inſtet, iam cruda coloris ſubſtantiæ atque contentorum ratione erit. Ita igitur crudarum vrinarum quatuor erunt genera. Occultum cum craſſa & cum contentis copioſis ac coëtata, ne dicam boni coloris non concreſcit: oſtẽdit autem præter impedimentũ coctionis calorem adhuc tenuem, & ſanguinẽ tenuẽ ac pinguem. Quòd ſi præter id quòd nõ concreſcat contenta habens & ſubſtantiam, coloris ſit quã rufo remiſſioris: adhuc crudior eſt, &

cruditas

eruditas ipſa eſt manifeſta. Sed ſi etiam ſubſtantia tenuior ſit, iam prope acceſſio imminet & cruda valde eſt. Cum verò hypoſtaſis deeſt, iam non ſolùm venæ, ſed & iecur ipſum refrigeratum eſt, tuncque extrema cruditas demonſtratur. Atque hæc in intermittentibus febribus in quibus etiam ſuccedentes paulo poſt acceſſionem vrinæ crudæ ſunt. Iam verò inualeſcente concreſcere ſolent quoniam propter calorem; multum humidioris ſanguinis ad renes trahitur & ibi propter moram concoquitur, & ideò fit humidum pingue, quod eſt cauſa concretionis. Rurſus cum in candeſcente febre pauca mingitur vrina, quæ quandoque concreſcit, ob paucitatem enim concocta facile fuit in renibus, quandoque non, quoniam breuitas temporis obſtat. Plurimam verò ſi mingere contingat, tardò videbis concreſcere: quoniam neque tempus neque calor ſufficiunt. Pauca enim vrina ob id ſemper facilius concreſcit quam multa, ſicut etiam videmus in vrinæ profluuio. Poſtquam verò febris deferbuerit, vrinæ concoctæ excerni ſolēt, quæ non facile concreſcant: quoniam pingue humidum maiori ex parte à calore febrili colliquatum iam euacuatum eſt. Quòd ſi ad interuallum deueniat, atque id longum ſit, vt in putis exquiſitiſque tertiania, quartaniſque magis ſolent per minguntur, ſi cætera non deſint concreſcere, magis faciliua celeriuſque, quam per bonæ valitudinis tempus. Ita ergo erunt nouem tempora mutationum vrinarum in intermittentibus febribus.

CAPVT XXXIV.

Vrinarum concretarum diſcrimen.

IN quibus tum etiam aliis morbis tres maxime concretarum vrinarum differentiæ conſpiciuntur, magnitudo, celeritas & facilitas. Magnitudo intelligitur, cum materia multa quaſi ab vrina ſeparata in fundo iam concreta vrinæ reſidet. Hocque fit ob multitudinem craſſi ac terrei pinguia humoris: tales vrinæ valdæ denſæ ſunt, nec in eis quidquam lucidum conſpicitur. Videtur autē hoc dupliciter cōtingere, aut quia multa materia corrumpitur, vel quia valde cogitur, hoc autem fit quoniam pinguiſſima exiſtit. Facilem dicimus concretionem, quæ à quocunque frigore prouenit: differt à celeri, quoniam in illa mutatio breui tempore fit, ob tenuitatem & coctionem ſubſtantiæ, ſicut facilis à multitudine pinguia humidi. Videtur ergo facilitas concretionis, cum magnitudine eius, conuenire in copia pinguia humoris: ſed differunt quoniam pinguis humor, quò tenuior, eò facilius concreſcit, quò craſſior magis concreſcit? celeritas autem cum facilitate in tenuitate concreſcentis humoris conuenit, differunt in multitudine: nam vbi plurimus humor pinguis adeſt, facilè & tardius vrina concreſcat quam ſi exiguus eſſet. Igitur comparatiuè hoc ita ſe habent ſimpliciter non ita. Si ergo paucior & crudior humor in vrina ſit non concreſcet: ſi paucior & concoctior non faciliter ſed celeriter concreſcetur, cum concreſcere contigerit. ſi crudior & copioſus faciliter, ſed tardè: ſi copioſus & concoctus faciliter celeriter multumque concreſcet. Porrò celeriter concreſcere dicimus, cum initio in quo concreſcere incipit, cito ad perfectam peruenit concretionem: cū verò a tempore in quo mingitur celeriter concreſcit, hoc non eſt celeriter ſed faciliter concreſcere. Omnis enim vrina quæ faciliter concreſcit neceſſario breui poſtquam micta eſt, ſi concreſcere contingat, concreſcit: & quæ difficulter concreſcit ſerò, adeò vt comparatiuè, non autem ſimpliciter iam diximus, hæc dici & explicari debeant. Nam ſi dixeris vrinam quæ faciliter concreſcitur breuī poſtquam micta eſt concreſcere, falſum dupliciter dices: primum quoniam forſan non omnino concreſcitur propter aëris calorem: vel quia ſero ob eandem rationem. Ergo celeriter concreſcit comparata ad aliam, quæ concreſcatur, ſed difficilius, quia humor crudior eſt: hoc ergo eſt celerius concreſcere potius quam celeriter. Quæ igitur tardè concreſcantur, poſtquam mictæ fuerunt difficulter concreſcant, quoniam humor crudus eſt, quæ faciliter cito quoniam coctionem iam non paruam adeptus eſt. Quòd & ſi celeriter paucus eſt, ſi tardè multus: pauca enim aqua celerius geleſcit quam multa: crudus autem humor ille eſt, quoniam vt dixi non à calore naturali vincitur, materia obnoxia vel alimentum, non quia materia præparata educatur hoc autem ſuperius oſtenſum eſt. Ergo in concretis vrinis fas erit etiam diſcernere quales ſint, abſque ignis auxilio, quanquam non conſulam vt his ſolis contentus ſit: cum enim multum obſcuræ ſunt, multum etiam adeſt materiæ pinguis, & ob noxiæ, vel multo vtitur alimēto: quòd ſi etiam præter id in imo quaſi farinam habeant, humorem crudum ac terreum ſemiconcocto permixtum adeſſe ſignificatur. Dum verò vrinæ concreſcunt pars media primum concreſcit, quoniam pingue ibi copioſius eſt: & pingue ibi eſt copioſius quoniam, ad medium velut ad centrum tertahitur: inde igitur paulatim ex imo ad ſummum quaſi fumus cogitur, demum inferiores partes in ambitu, ſuperiores autem aut non concreſcunt, aut non perfectè, aut omnium poſtremæ: verum aliquando eos qui non animaduertunt decipit ea pars, opacaque ob opacum quod in medio eſt videtur.

CAPVT XXXV.

Vrinarum turbidarum differentiæ.

REgreſſus autem cum à calore clareſcunt, eodem ordine ab vltimis ad pri-

ma conſtat : quæ enim partes vltimo concreſcunt, primum clareſcunt, & quæ primò vltimæ ſunt ad reditum. At turbidarum vrinarum nullus eſt ordo, quoniam tales euadunt ob caloris non naturalis vim: ſoluiturque perturbatio à frigore. At conturbatæ cum à frigore concreſcant, quoniam frigus ipſum ſolum priuatio caloris eſt ordo caloris naturalis ſeruatur. Cæterum in turbidis quoniam ea perturbatio à craſſa materia fit à calore agitata, vt *quarta aphoriſmorum* habetur? & neque craſſa ſolum, ſed vt ille inquit etiam denſa & in ſpiritum quoque conuerſa, nam & *ſecundo Prorrheticorum* ea Hippocrate inquit: vrina turbida eſt tanquam ſubſidentiã conturbaueris ac commiſcueris; conſtat multas eſſe differentias claritatis velut in concretis, ratione concretionis. Aliæ enim celerrimè alię paulopoſt, alię tardè, clarãtur, aliæ ſerius multo, vt alię nunquã. Quę celerrimè redeũt, palã eſt fuiſſe in veſica claras, ac ob mingendum ſolum fuiſſe concretas. Sicut ſi quis lixiuium ex vno vaſe in aliud cum cinere ex quo confectum eſt transfunderet, manifeſtum eſt turbidum futurum. At ſi paulo poſt clara fiat in veſica, non erat clara, quoniam cum ceuſim in ea colligitur perpetuò concreſcit, nouis decidentibus guttis: & cum non ſtatim clareſcat, & tamen paulopoſt mingatur, neque hæc, neque multo minus aliæ vrinæ in veſica claræ extiſtunt. Accedit calor immenſus loci, quo vrina turbida euadit. Itaque ſolum vrina quæ vt ſtatim micta eſt clareſcit in corpore, dum continetur clara etiam fuit: cæteræ turbidæ. Atque ſtatim clareſcit dum mingitur, magnum motum in ſubſidentibus oſtendit, quoniam cũ prorſus cõtenta à ſubſtantia vrinę ſecreta ſint, immota ſubſtantia vrinæ, velociter per illam feruntur: non ſic vrinis confuſis aut quæ ſerius clarantur: nam in illis cũ contenta ſint ob permixtionem attenuata, non morantur, niſi cum vrina aut parum: & tenuiora ſunt. Quæ enim ſtatim clareſcit cum contenta in veſica in imo eſſent, craſſa ab initio fuerunt: vnde propriè contenta non ſunt ſed retrimenta potius. Liquet igitur talium vrinarum genus ab aliis multum differre, quia quod cum illis expellitur, rationem habet retrementi non contenti. Quare tales vrinæ cum criſi fiunt, aut iudicant membra vrinæ eſſe affecta. Hoc igitur ſedimentum non propriè ſignum eſt, ſed potius excrementum. Eſt etiam aliud genus vrinarum vt diai turbidarum, quod non clareſcit confuſúmque dicitur, cuius duæ ſunt ſpecies: quædam enim demittunt in imum aliquid, atque ita clariores fiunt, quod & Actuarius animaduertit, quædam in eodem concretionis ſtatu manent nec aliquid ea eis ſubſidet. Porò cur id contingat ſatis eſt manifeſtum; conſtat enim hic materiam tenuem valde permixtam eſſe vrinæ velut etiam in ictero quoniam materia illa in iecore vrinæ permiſcetur à magno calore, & diu manet mixta antequam mingatur, ob id concreta & confuſa euadit: in alia verò duplex materia vrinæ immiſcetur, craſſa quæ non vehementer immiſcetur ac tenuis ideò craſſa ſubſidentè adhuc propter tenuem confuſa remanet. Simili modo turbidarum aliæ concreſcunt, & hæ plerunque in imum aliquid demittunt, aliæ autem non & hoc frequentius contingit quoniam vix fieri poteſt, vt cum calore illo vehementi tandiu vrina retineatur, vt concoqui humidum pingue ob quod concreſcere vrinas diximus, poſſit. Sed quod Actuarius dicat eſſe vrinas craſſas, concretas enim ſic vocat, quæ non clareſcant falſum prorſus: eſt nam ſi intelligit quod abſque calore non redeant verum eſt, ſed id omnibus concretis vrinis contingit: nunquam enim in vita mea concretam vrinam, vidi, quæ abſque calore ad claritatem rediret. Si verò cenſet vrinas aliquas eſſe concretas, quæ igni admotæ non clareſcant, decipitur: qua enim ratione ob calorẽ dum in veſica eſſent claræ erunt, & dum mingerentur, eadem ratione ab externo frigore concretæ, ac denuo igni admotæ clareſcunt. Quod ſiquis experimentum oppoſitum adducat ſciat hoc contingere ob admiationem alicuius pinguis, præcipuè olei: nam hoc vrinæ permixtum non permitit aliquando vrinam ad claritatem redire. Quo experimento deceptum Actuarium credo talia de concretis vrinis falſo quod non redirent tradidiſſe: verum non omnia poſſumus omnes, Et ipſe aliquid ad artem adiecit, & animaduertit quam ſterilis doctrina eſſet à Galeno de vrinis tradita. Et vel hoc ipſe à me in honore habendus, quòd quæ perceperit, quæ nouerit, quæ tradiderit vt ſapientem decet virum in Deum referat.

CAPVT XXXVI.

Cauſæ moræ & tempus vrinarum in corpore.

CÆterum cum de vrinarum mora in veſica dictum ſit, cauſæ frequentis mictus & paucæ moræ in veſica ſunt enumerandæ. Simul & illud inueſtigandum, an frequens mictus paucæ moræ vrinæ in veſica ſemper argumentum ſit. Dicimus ergo cauſas frequentis mictus eſſe vrinæ multitudinem aut ſtimulum ob quantitatem aut veſicæ facilem nimis ſenſum aut imbecillitatem. Porrò multitudo cum prægrauet vt in diabete efficit, vt ſtatim vbi collecta ſit exitum quærat, & effundatur. Quare vt parum moræ contrahat, vtque celeriter exprimatur celeri collectione, atque ideò copia magna patentique tranſitu indiget: vnius ergo modi hæc celer ac frequens effuſio vrinæ ſemper eſt. At quæ ob ſtimulum qualitatis accidit non ita: namque & ob bilem, & ob ſalſum humorem, & ob putrem, & ob formam velut in arena contingit veſicam ad expellendum ſtimulari. Sed facilis ſenſus veſicæ contingit vel perſe & abſque morbo, vel

vel quia exulcerata eſt, vel phlegmone oppreſſa, velut & imbecillitas in veſica nonnunquam eſt, nonnunquam in muſculo qui collum eius conſtringit. Et has cauſas enumerauit Auicenna, quamuis ſuo more, & vt tranſlatus apud nos ſine otdine & confusè. Verum lapis in veſica primum eſt cauſa putredinis & imbecillitatis veſicæ, ac nimij ſenſus ob vlcus, aut ſaltem nuditatem corporis eius à materia pituitoſa quæ illam intus circumueſtit. Nihil mirum igitur eſt, ſi qui veſicæ lapide premuntur, vrinam vel tantillũ terinere nequeunt. Ergo cauſæ frequentia mictus manifeſtæ ſunt, quæ cum multitudine vrinæ ſi iunguntur longè fiunt deteriores, & ægri maximè laborant. Sed nondum perſpicuum eſt, an cum frequens ſit mictus, vrina parum conquieſcat in veſica? & viciſſim com vrina parum in veſica conquieſcit, an frequens mictus neceſſario ſuccedat? Primum igitur neceſſarium omnino eſt: nam ſi freqnenter mingitur, quomodo vrina diu in veſica quieſcere poteſt at bene poteſt parum quandoque vrina in veſica quieſcere, nihilo minus tatò homo minget, quoniam non deſcendit in veſicam niſi per longa temporis interualla. Tempus autem moræ cõgruens in ſanis ac quietis eſt horarum duocecim: ſed in pueris ſenibus & crapula atque potu oneratis minus. In febricitantibus ob exuſtam bilem admodum paruum duarum ſcilicet aut paulo plus horarum: Et ſcias quod vrina cum tarò mingitur vt in conuulſionibus & lethargis, & non defecerit, multa acetuatim mingitur, vt in Philini vxore.

CAPVT XXXVII.

Vrina quo tempore contemplanda Et quomodo ſeruanda.

CÆterum quæ vrinæ maiorem vim ſignificandi habeãt, & quomodo ſeruandæ nunc dicendum: cõnſtat enim ægtos & ſanos etiã mingere vrinas ſub media nocte, & in aurora, & poſtquã iam diu ſol exortus fuerit, contingit & vrinas velle videre ſtatim quandoque poſt horam, quandoque matutinas veſperi, nonnunquam concretas, an igitur hoc agendum, & quænam ſint efficaciores ſcire oportet tum etiam in omnes? & qualiter ſeruati debeant ſcire expedit. Galenus igitur *Primo de criſi* hæc habet: vrinarum quæ ſecundum naturam ſe habent terminus eſt, in exquiſitè ſanis corporibus, primum coctionis perfectæ ſanguinis tempus: Et qui hanc fuerit contemplatus, deinde veluti regulam aliarum vrinarum ſibi ſtatuerit, quænam mutant ipſam, diſpoſitiones facile inueniet, verum in hoc ſermone ægri primum haud comprehenduntur deinde comparatio fit ad alias vrinas non axactam ſanitatem declarantes, quare neque eiuſdem conſtitutionis. Videtur igitur hoc duplici coniecturæ inuiri debere, altera cum tantum diſtat à cibo aſſumpto vt veriſimile ſit exactam eſſe coctionem ſanguinis in iecore, alteram cum vrina optimè concocta eſt in ſubſtantia, atque contentis, vt ſit tamen colorata ſcilicet, nec tamen iuſto coloratior. Hunc colorem Galenus ibidem iam definiuerat rufum, vt non abſolutæ coctionis pallidum, iuſto autem magis flauum: ita & in hypoſtaſi mediocritas, vt ante coctionem copia maior, & tranſacta iam diu paucitas. Auicenna verò inquit: Et cum vrina multis permanſerit horis mutatur à propria diſpoſitione. Quapropter dixerunt quidam quod poſt ſex horas inſpicienda non eſt: quamuis ego dicam quod nec poſt vnam horam, quoniam non ſolùm color peruertitur, ſed ſedimentum diſſoluitur aut craſceſcit. Sit autem prima vrina quæ mane mingitur, & non fuerit violenter diu retenta, neque ille cuius eſt peruigil fuerit. Actuarius docet tẽpus ſpectandarum vrinarum eſſe, vbi primum ſint refrigeratæ: quod color & ſubſtãtia vrinæ tũ quæ intus continentur exactius appareant, tale igitur tempus ab horæ parte quarta ad finem extenditur vt ſic cum Auicenna concordet. Iſaac docet matutinas vrinas vrinas quoniam poſt ſomnum & quietem minguntur certius iudicium præſtare veſpertinis. Et ſi tota contineatur ad diluculum, ea eſt præſtantiſſima. Sed ſi antea mingat æger, non erunt quæ ſuo tempore minguntur perfectæ omnes tamẽ conſiderãdæ. Quæ enim ſuo tempore mingitur, id eſt, diluculo, ſi media nocte iam mingerat æger, crudior eſt quam eſſet, ſi antea non minxiſſet. Vt enim docuimus vrina in venis & iecore conficitur, purgatur & concoquitur in renibus, abſoluitur in veſica. Cum ergo parum in his membris manſerit, vt crudior iuſto ſit neceſſe eſt. Solertis ergo atqua diligentis medici munus eſt, vt ſingulas diligenter inſpiciat, fidemque pro ratione temporis adhibeat: veluti quis mingit vrinam hora quarta noctis, inde ſexta, deinde decima, poſt quartadecima: adueniat autem medicus hora quintadecima, & hora conueniẽs concoctioni abſolutæ ſit duodecima: primum quidem locum obtinebit vrina quartædecimæ horæ, inde decimæ, poſt ſextæ, inde quartæ. Nam etſi quæ micta eſt hora decima, tam proxima ſit abſolutæ, quam quæ quartadecima, nihilominus quia iam præceſſit alia ſexta hora, bifariam cruda erit, & quoniam ante iuſtum tempus mictum eſt, & quia eam præceſſit alia, vt ſolum in veſica ſteterit, per quatuor horas. Quæ verò quartadecima hora mingitur, tãetſi quatuor tantum horis in veſica manſerit, in venis tamen plus iuſto concocta fuit: quare non ſolùm propior eſt abſolutè illius hominis quam quæ decima hora micta eſt: ſed etiam quam ea quæ vndecima hora micta fuiſſet. Quę etiã pauca eſt facilius vt dixi concreſcit, quia diutius in veſica & renibus manſit, plerumque tamen plus poteſt paucitas quam mora: quia in renibus concoctio non fruſtratur, nec etiam in pauca, plus autem poſſunt renes quam veſica. Quę igitur concretæ, etiã concretæ inſpici, deinda claræ per aquam tepida paulo calidiorẽ factæ debẽt. Duplici ergo vi de morbis & cauſis eorũ

indicare ſolent, cum quæ non concreſcunt vnica tantum. Sed plus poteſt ea vnica vis quam ambæ illæ. Vt verò non concreſcant ſeruari debent matulæ in æſtuariis, aut ſi non adſint in aqua tepida conſectæ, vel ſi etiam hoc non adſit, præſidium ſuper cineres & abſque igne. Qui autem ſeruant prope ignem vrinas vel ſuper cineres cum prunis aut in aqua feruente, aut qui iam contretas aqua feruente clareſcere ob temporis inopiam cogunt, hi vrinam ſemper coloratiorem reddunt: & ob id in iudicando poſtmodum decipiuntur. Concreſtatur etiam vrina hoc modo, & quaſi pinguior redditur atque contenta diſſoluuntur. Et quanquam vrina tepida aqua ad claritatem redierit oportet velut in nuper mictis dimidiæ horæ tempus interponere, antequam inſpiciatur: nam ſic contenta coguntur & magis deſcendut & ſubſtantia ad propriam naturam tum color melius redeunt. Interim tamen loco temperato continenda eſt, ne ſi frigido prius denuo concreſcat quam ad ſtatum redeat naturalem: ſi calidiore magis à propria natura qoam prius abſcedat. Qui etiam mouendo matulam conantur celerius reſtituere, quanquam id haud dubie aſſequatur, corrumpunt tamen formam contentorum, atque ſubſtantiæ ipſius naturam. Eſt etiam alius modus melior prohibendi vrinas ne concreſcant, ſcilicet vt puluinaribus calidis vndique, circundentur: ipſa vero puluinaria prope ignem contineantur ne poſſent refrigerari.

Quæ omiſſa ſunt circa hæc.

Illud etiam animaduertere decet, ne prohibendo vrinas corrumpi neſciamus poſtmodum, an tales vrinæ è genere ſint concretarum: nam hoc ſcire non ſolum vtile eſt ſed etiam neceſſarium. Solet autem à quibuſdam dubitari, an vrinæ ſubſtantia in concretione concreſcatur? quoniam palam eſt prius contenta cogi, quòd vrinæ ſubſtantia ipſis contentis contumacior procoldubio ſit. Verum vt dixi contenta non ſufficerent ad concretionem, aquea etiam pars non concreſcit, cum ſola eſt, ergo contenta maximè, inde pars pinguis in concretionem coguntur, vnde quod ſuſcipit concreſcere, ſed ſub alio ſignificato dicitur, id eſt, pars aquea. Sic enim dicimus aquam limo aut farina concretam, id eſt, quod aqua ſuſcipit hunc affectum, non quod ipſa cogatur: aut pars aliqua ejus vere concreſcat. Illud etiam conſideratione dignum eſt, an aliquando in his qui obſtructionem in renibus ac vreteridibus non laborant, vacua ſit aliquando veſica omnino ab vrina: An ſemper diſtillet, verum aliquando copioſius aliquando autem tenuiter? Nam ſi veſica aliquando vacua manet, & ſimiliter renes, fieri poteſt vt vrina copioſa mingatur, & tum parum in renibus manſerit, quoniam à tempore quo ex venis ad renes trahitur, vſque ad exitum illius è veſica, parum ſpatium fluxerit horarum, quoniam vrina confertim in veſicam delata ſit. At ſi perpetuo fluit, neceſſe eſt vt contrarium contingat, ſcilicet vt multa vrina diu pauca parum in renibus tum veſica manſerit. Inde ergo ratio concretionis vrinarum non parum variatur. Exiſtimandum eſt meo iudicio confertim quandoque, quandoque etiam ſenſim illam deferri licet tum rarò ab hoc munere membra hæc eſſent, quoniam humor ille fluidus eſt ac tenuis, & bilem ſeroſum admiſtam habet. Quod tamen aliquando ceſſet hoc indicio colligitur, quod ſi quis à mictu ſtatim famelicus edat, & parum admodum bibat, conetur autem mingere, nihil mingere conſueuit: poſt ſex autem aut octo horas parum mingit: atque id etiam accidit in his qui vrigine patiuntur in meiendo, ob vlcus aut lapidem aliamve cauſam. Verum ſi contingat eundem etiam hominem, & ab vrigine immunem poſt mictum edere, ac multum flaui præſertim vini aut albi ſi calidioris extiterit temperamenti bibere, breui id eſt, intra horæ ſpatium mingere, & ſatis copioſè ſolet. Oſtendunt igitur hæc, naturam aliquando, licet rarò ab influxa vrinæ in veſicam ceſſare: cur autem rarò, iam eff ctiuam cauſam explicauimus: verùm alia eſt, cuius gratia id fit non minoris neceſſitatis, nam niſi perpetuo ferme ea flueret, periculum eſſet ne membra illa vel ſiccarentur vel refrigerarentur: atque ob id homines in lethalem retentionis vrinæ morbum, ſæpe inciderent. Quin etiam illud animaduertere decet, eos qui multo potu incolumes mingunt vrinas quæ non concreſcunt, adeò vt ego à trigeſimo quarto anno vel circa vſque ad quinquageſimum quintum annum, cum vix vnam aut alteram quæ concreſceret vrinam minxiſſem, quamvis alioqui concoctas, maximo in metu hoc toto tempore vixi, ne morbum aliquem lethalem & occultum ſed diuturnum iam paterer, ex quo mihi mors in dies ſingulos repente immineret, atque ob id à publico profitendi artem medicam munere mihi ſponte oblato anno ætatis trigeſimo quinto, aliis negotiis grauioribus abſtinuiſſem, quamuis poſtmodum non leui metu profitendi prouinciam, anno quadrageſimo tertio, quòd obtruderetur potius quam qoòd ego quæſiſſem, & ſimiliter eadem cum ſuſpicione & paupertatis neceſſitate adactus, anno quinquageſimo primo oblatam itineris lucroſi conditionem ſuſceperim, vbi quinquageſimoquinto anno febre deprehenſus, etiam ob cruditatis periculum a copia potus abſtinuiſſem, animaduerti dum tunc vrinas quæ concreſcebant mingerem, non in cauſa illius ſymptomatis fuiſſe morboſam aliquam diſpoſitionem, ſed malam victus rationem, dum copioſiore quam deceret potu vterer. Et ratio huius manifeſtiſſima eſt, namque ex copioſo potu diluitur, adeò pingue humidum & crudum euadit, vt concreſcere non poſſit, quare nec vrina concreſceret: febris autem colliquans, pingue humidum efficit, vt poſſit vrina concreſcere facile, & eo faciliuſque ardentior fuerit. Vt autem epilogum de concretis vrinis faciamus: vrinæ concretæ inſpici debent inde vbi redierint, poſtquam quieuerint. Color earum candidior euadit atque remiſſior quam dum claræ eſſent: medius inter colorem vrinæ atque

ſedimen

ſedimenti : ſedimentum autem quod in imum deſcendit candidius fit, atque magis denſum, concreſcunt vrinæ magis in pueris, & qui crapulæ dediti ſunt parum potantibus, pinguibus, quam his qui contrariis modis ſe habent.

CAPVT XXXVIII.

Subſtantiæ vrinarum varietas.

CÆterum vt ex craſſis ad tenues tranſeamus, nam quæ concreſcunt quoquomodo, non quia concretæ craſſæ ſunt, ſed quoniam cauſam habent concretionis, ideò craſſæ ſunt. Etenim craſſiores aliquæ vrinæ non concreſcunt, cum tenuiores concreſcant: nihilo tamen ſecius omnes vrinæ quæ concreſcunt è craſſarum genere ſunt. Ita eodemque modo crudæ vrinæ multipliciter dicuntur, vt apud Hippocratem in *Primo Epidemiorum*, cum inquit: Vrinæ boni coloris erant ſed tenues & cum paucis contentis, ſcilicet retrimentis tenuibus & bilioſis. Erant & aliis vrinæ aquoſæ multæ, puræ, tenues, poſt iudicium, in quibus multa ſubſederunt. Alij legunt, & ſubſidentia bona facta. Similiter & loco illorum verborũ ſcilicet retrimentis paucis & bilioſis, legunt alij cum retrimentis tenuibus bilioſiſque. Propterea Græci codices habent: *καὶ ὑποστάσιας ὀλίγας ἔχοντα διαχωρήματι κενλοῖσι, καὶ χολώδεσιν.* Inde *καὶ ὑποστάσιος πολλῆς γενομένης καὶ τῶν ἄλλων καλῶς κεκριμένων.* Similiter alia litera Græca habet, *καὶ ὑποστάσιας ὀλίγας ἔχοντα διαχωρήματι κενλοῖσι καὶ χολώδεσι.* Inde *καὶ ὑποστάσιος καλῆς γενομένης, καὶ τῶν ἄλλων καλῶς κεκριμένων.* Priorem lectionem Galenus approbat, ſecundam habent textus Aldini: diſcrimen in ſenſu eſt quod legitur in vno codice paucis contentis, quæ erant retrimenta quædam bilioſa: in alio ſedimen paucum & cum retrimentis tenuibus ac bilioſis. Et rurſus loco verborum illorum ſubſidentia bona facta: ſolum adeſt in quibus multa ſubſiderunt. Hoc autem conuenit magis, nam crudis vrinis ineſſe bona ſubſidentia non poſſunt, multa poſſunt: ſimili ratione differentia magna eſt inter habere ſedimen, id eſt, retrimenta tenuia, bilioſa, vel ex tenuibus ; bilioſis. Primæ differentiæ cui ratio ſubſcribit vterque textus Græcus refragatur; quoniam vtraque litera habet *καλῶς κεκριμένων*, quod eſt ritè iudicata. Quanquam propter multa quæ ſubſiderint, licet non bona, rectè iudicari ægri potuerint: vrina non ſigni vim, ſed decretoriæ purgationis vices ſuſtinente, vt prior litera quam Galenus etiam probat melior ſit. In alio diſcrimen eſt potius vertentium ratione, quam Græcorum codicum: nam *χολώδεσι* à *χολώδεσιν*, nihil differt *ν.* literam Græcis ad euphoniam ſolum pro arbitratu adiicientibus. Et inter *ὑποστάσιας* & *ὑποστάσιος*, nullum videtur eſſe diſcrimen, altero contrahente dictionem, & accuſatiuum caſum, altero non. Vtcunque res ipſa admittit vtrunque ſenſum, ſcilicet & vt cum paucis contentis ſint retrimenta tenuia, quanquam rariſſimè id contingat, & vt contenta pauca ſint ex tenuibus ac bilioſis retrimentis, quod frequentes euenit. Ideò videntur vrinæ crudæ ſaltem ſecundariò ſubſtantiam poſſe habere, contenta & pauca, & multa etiam & rectè iudicare: vtrum autem bona, etiam hoc eſt dubium propter diſcrimen literæ cum in vna legatur *πολλῆς*, quod eſt multa, in alia *καλῆς*, quod eſt bona. Crudam tum vrinam non poſſe eſſe bonam diximus, niſi cum vicem gerit modi iudicatorij, & multa continuerit retrimenta, & fuerit poſt iudicationem factam, vel in die iudicatorio, vel ſaltem præcedentibus ſignis coctionis. Namque vt dicebat Galenus vrina tenuis fit, cum venæ non ſecundum naturam ſe habent. Ideo vrinæ tenues cum ceremetis copioſis, per criſim purgatis contingũt, quod natura multam vrinam ob impetum & celeriter cogitur extrudere. Vnde ob vtramq; cauſam cruda neceſſariò eſt Neque ego in aliqua criſi per vrinam facta, illam concoctam eſſe vidi. Sed plerunque & ferme ſemper crudæ ſunt, alioqui ſubſtantia & abſque veris contentis. Cum verò in hoc, ſi etiam ratio aduerſaretur, ſolo experimento contenti eſſe deberemus, nunc etiã ratione ipſa ſubſcribente multo magis id credere debemus. Ibidem docuit Galenus vrinas mediocres quandocunque dici craſſas. Comparatiuè enim multa dicuntur, quæ ſimpliciter dici nequeunt, vt enim tenui opponitur quod mediocre eſt, craſſum dici poteſt. Craſſam ergo vrinam intelligimus, quæ ſecundum naturam eſt, tenuem quoque vrinam aquoſam appellat Galenus *Septima Aphoriſmorum*, & diuturnam. Diuturnam vocat ab effectu & ſigno, id eſt, quæ cum morbo contingit huiuſmodi. Sed vrinæ aqueæ ſunt, quæ incoctæ omnino ſunt, nullam prorſus in eas operationẽ venis agentibus, vt cum etiam in ventre penitus cibus non concoquitur. Exiſtimat ibi Galenus albã & tenuem neque concoctionem, neque concoctionis ſpem ſignificare. Et non ſolum non rectè mutari liquorem in venis, ſed neque quamdiu oportet retineri. At in aquea vrina ſimpliciter vna facultas tantum læſa eſt, vel quæ concoquit vel quæ retinet. Vocat ſimpliciter aqueam quæ ſimilis eſt priori ſed nõ abundat: ideò quantitatee minimè peccat Idem ferme paulò inferius docet. Videtur vrinæ crudæ comparatio non ad crudum ſputum & aqueum fieri, *primo de Criſi*, ſed ad priuationem ſputi, quoniam vrina res eſt naturalis, quæ neceſſariò adeſt, vnde cruditas non poteſt in priuatione conſiſtere, ſed in ſubſtantia, colore & contentis: at in ſputo cum ſit res præter naturam vt ſputum, ſignificat materiam quæ ex abſceſſu deciditur, ſuprema cruditas illius eſt priuatis. Sunt & vrinæ craſſæ crudæ non ſolum tenues, vnde patet manifeſtum diſcrimen tenuis & crudæ vrinæ, omnis enim vrina tenuis cruda eſt, ſed non conuertitur, cum ſint vrinæ crudæ, craſſæ, de quibus nunc agendum eſt. Cum enim certum ſit craſſas aliquas vrinas eſſe, nec illæ coctæ dici poſſint, quoniam coctæ ſunt mediocres,

diocres, relinquitur vt ſint crudæ. Sed quomodo ea eruditate tenuitas & eraſſitudo contingunt? Actuatins eaiſtimat eoncoctam omnem eſſe à medioeri ealore, & mediocrem, tennem ab imbecilli, vt craſſam ab eauperante. Quòd ſi per exuperantem in quaotitate intelligit, certe via iſte exceſſus dari poteſt, ſed ſe declarant intelligere ob adulterinam quandam qualitatem: tune ſubſtãtiam vtinæ eraſceſcere, ſic accipere oportet, vt illa per admiarionem alterius humoris talis reddatur. Ille enim per craſſam non aliã vt ſuperius dixi intelligit, quam quæ concreſcit. Vtcunque ſit illud verum, calorem præternaturalem efficere vrinas craſſiores & crudas: nam ſi concoctiones redderet etiam à calore præter naturam ſolui poſſet morbus.

CAPVT XXXIX.

Vrinæ nigræ cauſæ.

CAuſam nigrarum vrinarum authot libri de vrinis triplicem eſſe docet; humotem atrum, exuſtionem & frigiditatem, qno fit vt exuſto ſanguine aut concreto, aut admiſſa nigra bile, neceſſariò omnis nigra vrina craſſa ſit. Ar non dicit ita Hippocrates, ſed in Epicraris vaore vrinæ tenues, ſubnigræ, & in Herophone vtinæ tenues nigræ, & adoleſcente qui iu mendacium foro decumbebat, vrinæ tenues ſubnigræ; & ſimiliter in ea quæ ex abortu, vrinæ paucæ tenues ſubnigræ. At nihil manifeſtius quàm in *tertio Epidemiorum*, in eo qui apud frigidam deeumbebat: vrioæ huic erant perpetuo nigræ, tenues & aquoſæ, & in Heropytho vrinæ tenues nigræ, & id quod in medio pendebat ſublime erat aliquando, aliquando non, vt conſtet etiam tenues dici, qnæ contenta habeant ſublimia: ſicut & in muliete moroſa, vrinæ nigræ, tenues, qnod in medio ipſarum peudebat aliquandiu rotundum: Et Appollonius in Abderis, vrinæ nigræ, tenues. Quo fit vt dubium non ſit eſſe vrinas nigras & tenues non ſolùm ſubnigras. Dicendum eſt ergo diuiſionem illam non eſſe bonam: Sed eſſe nigras vtinas ex propria aduſtione non ſanguinis, tum etiam admiſta melancholia, non vt cum vrina tranſeat, ſed vt illius colore inficiatur: nam multis modis nigreſcere poteſt vrina, non craſceſere, ſi aduratur primũ illius ſubſtantia, non ſanguis, vt in feruentiſſimis febribus, ſed tenui bile, ſi eluatur res nigra, nam qualitates ſine ſubſtantia ſubiecti ſimile ſibi generant, licet non adeò manifeſtè vt calor, frigus, ſiccum, & huiuſmodi, vel ſi aliquid tranſeat etiam ex ſubſtantia ſed pauca. Piper incoctum aquæ acrem facit, non calida & ſicca eſt aqua illa. Palma manus igne tacta plus calefacit, quàm calida ipſa ſit, cum tenuis paucum admiſcetur liquido qualitatem multò antea mutat quàm ſubſtantiam. Addas id, quod nigrum hic non oportet intelligere velut atramentum ſutorium, multò minus quàm ſcriptorium: ſed nigrum dicimus, quod obducto pallio nigreſcere videbitur; vrinam enim nigram præterquam in ſpleniticis regiis morbis videre via contingit. Propterea eiuſmodi colores omnes non ſolùm nigrum & fuſcum, ſed etiam viridem, cœruleum, & quicunq; ab vrina alieni ſunt, nõ videbis niſi in regiis morbis, aut obducto vr diai pallio præſertim nigro ea aduerſa parte. Voco colores non familiares vrinæ, quicunque in illis apparent, familiares ſunt, aqueus, flauus croceus & ruber, atque ſanguineus, cæteriſque huius ordinis, ſcilieet ab albo ad ſanguinem vſque. Nigræ ergo vrinæ aliæ quidem ſubſtantia, aliæ contentis, aliæ vtriſque. Subſtantia quidem dicebat Galenus quod & ad contenta extendi poteſt *ſecundo in primum Epidemiorum:* Nigræ quidem vtpote aduſto iamillioſo humore paucæ quod eſſent, omnis humor in ſanguine ab ardente febre conſumptus, quódque inſtrumenta vrinæ iam eſſent emortua. In *Quinto quoque ſuper ſextum* magis diſtinctæ vrinarum colorem efficit, vel potus natura, vt ſi vinum craſſum nigrúmque biberit, craſſior & nigrior vrina apparebit. At verò contentorum ratione colliquata indicant naturam membri à quo deciderint, vnde nigræ vrinæ retrimenta ea ratione à ſplene perueniunt. Non tamen videtur vllibi melius egiſſe de vrinarum nigrarum eauſa quam in initio primi Prorrhiticorum, vt ſuſpicer alicubi diſtinctè de illis egiſſe, cum diait: Demonſtratum eſt autem nigras vrinas ob ſerum bilis atræ vnà eum eacrementis aquoſis emiſſum, procreari, Gemina vero bilis atræ eaiſtit generatio: nempe & ex flaua bile ſupra modum eauſta, aſſataque, vel ex craſſo ſanguine. Supra modum autem aſſatur, propter vehementem caliditatem. Iure ergo in febribus, quę cauſtici ſi appellantur, & phrenetidibus talia meiuntur, cũ tum calidæ, tum ſiccæ affectiones eiuſmodi exiſtant. Inter vrinas autem, quæ per ſe totas nigræ ſunt, deterioriores his habentur, quæ enæotema dumtaaat nigrum habent. In præſenti vero dictione, neque an vrinas totas nigras dicat, vel ſola enæotemata, conſpicuè eſt eaplanatum. In vniuerſum cum omnis actio maaimè autem ex calore proueniat vel ea robore naturalis caloris, vel ex eo quod in operando liber ſit, aut quòd aliquid ei permiſceatur ea materia peccante: ab imbecilli calore & qualis eſt ſenum in vltima ætate, nunquam vrina bene colorata euadit. Ea impedimento autem aut hypoſtaſi carent, aut vitiatam habent non tamen niſi morbi cauſa valde magna ſit, malum colorem ſortientur, & vt ſenum vltimorum vireſcent. Permiſcentur autem vrinis materiæ fuliginoſæ, quæ initium aduſtionis non iam aduſtionem factam ſignificant. Actuarius harum vrinarum tum in libro *de Vrinarum iudiciis*, tum in *Primo de cauſis*, illarum meminit, in quinque illas deducens. Medicamentum aut vrinam tingens, aut humorem, ad loca illa nigrum deferens, maaimè cum exercitatione, & dabat eaemplum ſeruo ſuo, qui medicamentum biberat: vel ſi ſanguis per vrinam excernatur

cernatur velut io flagellatis, tum etiam ex renibus, coactus enim & puttefact s maximè niger euadit: aliastres cauſas diximus. Eadem vero ratio in contentis. Quandoqoidem autem expediret ſemper loqui ordinate fieri poſſet, & cuperem. verùm cum multi auctores parum ſeruarint ordioem, confuderintque, velut & Actoarius qui poſtmodum eadem de contenuis refert ſuo loco, quæ antea de colore ſubſtantiæ vrinæ dixerat, duorum alterum efficere cogor: aut vt ego in enarrandis eorum placitis illos ſequens, coofuſus euadam, aut eos redarguens longus vt Galenus, dum quæ dixerint recitaſe reprehenderéque volo, ſatius eſt breuitati indulgere, quam tantam iactoram temporis facere, ſolumque ordinem ipſum cuſtodire in his, quæ ex noſtra ſententia, quæ ſola pôdus habet & vim, ſcribuotur. Ita altero horum breuitati, altero claritati ſatisfaciam. Itaque hoc in omoibus libris obſeruatum velim, me ooo curare alienos errores, ſed vt rectè dicam. Quæ igitur vrina nigra eſt ac tenuis, fuliginem quandam præfert, quæ craſſa carbonem, atque ideò tantò deterioe eſt craſſa, nigra, tenui quanto carbo fuligine leui, imo fumo, velut etiam dixit Hippocrates *Secundo Prognoſticorum.* Contrarium eſt de alba. Atque in hoc magis demiror Galeni doctrinam, qui cum Hippocrates comparet non pueros viris, ſed quod peſſimum, in vtriſque non poteſt reddere ob id rationem, quomodo vrina oigra ſit deterior in viris. At hoc ita ſe habet vrina nigra deterrima eſt in viris & pueris, vt quæ ſua natura incendium aut extinctionem ſignificet: ſed nigra deterior eſt, etiam tenuis in pueris vt quæ naturæ illorum aduerſetur, Itaque nigra in pueris deterior eſt etiam quam in viris, ſed ea ipſa etiam tenuis: in viris ergo nigra periculoſa ſed non adeò vt in pueris, multo autem minus tenuis, vt ſit ordo qualem infra vides. Eſt autem nigra cum

Peſſima tennis in pueris
Valde mala nigra in pueris
Mala nigra in viris
Mala parum tenuis in viris.

in aliis, tum in hoc quaſi tenui contraria, qoòd quantò paucior, tanto deterior, tenuior quanto copioſior.

CAPVT XL.

Vrinæ ſedimentum.

QVæſitum ac ſimol diſputatum abunde ſupra, quid ſedimentum, vbi fiat, & an idem ſanorum atque ægrorum, putat Princeps Galenum ſecutus in *Prima Quarti.* ſedimentum vrinæ io ægris ex febre putrida, ex ipſa putredine fieri: verum nos notas has declarare ad vnguem propoſuimus. In ventriculo quidem ſedimentum fieri in ſanis perſpicuum eſt: nam & ſuper ipſam ſignificat, & iuxta aſſumpta variatur: Et in tecore plura ſunt, quæ coqui ac ſeparari oporteat. Vbi quis febre puttida laborat, niſi maximus contingat ardor, aut grauis obſtructio euenerit, eadem apparet, ſed pallidior: quis ergo tam temerè dicere audeat, iam naturam totam ordinem functionum inuertiſſe, vt proprij muneris oblita, funditus ſuſtulerit ſedimentum ſolitum, aliud haud coogruum ſubieciſſe, & biliofæ materiæ, quæ flauo non eſt minus colorata, album: aut ſi vtraque adeſt, duas hypoſtaſis habebit tunc vrina; aut igitur putreſcit hypoſtaſes, & quaſe ſomnium, neque enim vllum eſt liquor: nec febris io humore ſita erit, ſed hypoſtaſi. Quòd ſi ex puttido humore hypoſtaſis conſtat, cur attollitur, cur tenuis eſt, cur ſplendet ab initio etiam, niſi quòd pallida eſt. hæc enim omnia munia caloris innati non externi & putrefacientis. Quòd ad ſuccedens tempus attinet, hypoſtaſis tingitur cum ſit io eodem vaſe à materia quæ putreſcit: & demum vſque ad ſtatum magis tingitur per incrementum, verùm cum coqui ceperit ſeparatur, & tunc vrina redditus melior, & in ſanabili morbo donec ſeparata prorſus fuerit, fit ſanè ſimilior: tum quia ſeparata non amplius vrinam tingit, tum quia natura intenta coctioni vtilis eſſe poteſt, relicta cura materiæ morbi velut minus moleſtæ. In ſtatu autem cum ſit prorſus ſeparata, vrina concocta redditur. Et quomodo ſi eſſet ex materia morbi, poſſet eſſe prorſus ſimilis? ſtuporem hac in parte Galeni & ſequentium demiror: non ergo hypoſtaſis puris imaginem in vrinis refert, ſed quod vrinæ atque hypoſtaſi admiſcetur. Sed nonne declarant hoc vrinæ creticæ in quibus materia morbi expellitur, adeò diſſimilis hypoſtaſi, quantum differunt æra lupinis; nam neque attollitur hæc materia, & craſſior multò eſt & colore omnino diuerſa. in intermittentium etiam diebus quietis apparet hypoſtaſis, & non ab humore putrido, cum tum non expellatur, & quoniam neque id Galenus auder affirmare: neque ex naturali humore, naturâ alternabit. Vides inueteratum errorem, quantum confuſionis pariat. In morbis autem mortalibus materia hæc apparet, & adeò corrumpit hypoſtaſim, vt illam totam moueat, & nulla quandoque ſit. Nonnunquam natura hypoſtaſim tinctam emittit, & cum hoc aliquid in fundo ex materia delinquente. In vniuerſum materia hypoſtaſis eſt diuerſa à materia morbi toto genere: & materia hypoſtaſis in ægris & in ſanis eſt prorſus eadem, excepta modica parte quæ vrinam tingit. Error ergo totus eſt in illo dicto Galeni quod confundit totam doctrinam vrinarum, ſcilicet quòd id quod eſt pus in abſceſſibus eſt hypoſtaſis in vrini; Et ſi non potuiſſemus tradere doctrinam de vrinis abſque hac (quæ videtur infeſtatio Galeni) admonitione; feciſſemus perlibenter) ſed hoc erat confundere totam illam doctrinam, vt liquebit: periiſſent enim mille præcepta vtilia ad dignotionem morborum & cauſarum & prædictionis in illis. Quare melius fuit, vt intelligeretur res ad vnguem: Eſt ex ea vt docebimus inferius vniuerſa quæ de vrinis dicentur, in tribus ſequentibus libris.

CAPVT

CAPVT XLI.

De Hypoſtaſi.

ALtius autem hæc repetentes ſtatuamur initium diſputationis non ſolum quod ab experientia diſcere licet ſed quod à Galeno ſcribitur *Primo de Criſi:* concoquitur ſanguis, vrina quæ mingitur leuem æqualem & albam ac multam ſubſidentiam habet: iam verò abſoluta coctione color quidem vrinæ intenditur, minus autem ſubſidet. Et poſt: Quantum ad vſum refert, facillimum eſt inuentu, quod vrinarum, quæ ſecundum naturam ſe habent, terminus eſt in optimè ſanis corporibus, primum exquiſitæ coctionis ſanguinis tempus & qui hanc fuerit contemplatus, eam pro norma habebit, vt reliquarum naturam inueniat. Nam ſi colorem exquiſitè ſeruauerit ſubſidentiam quoque bonam verùm multam fecerit, exquiſitæ coctionis indicium erit, plus autem humoris crudi euacuari oſtendet. Præterea in pueris omnibus fere, tum etiam in agentibus otioſam vitam tametſi perfectæ ætatis ſint, aut quouis modo repletis multa apparet ſubſidentia, his quidem ob ſatietatem, illis ob deſidem vitam, pueris ob vtrunque. Sunt enim iuſto voraciores, & ventriculi facultas non poteſt & alendo & agendo ſatisfacere. Verum corpus antequam coctum ſit ad ſe trahit: ideoque plurimum humoris crudi coaceruant. Hæcque etiam cauſa eſt, vt qui ex otio & repletione febricitant, ſi ſanitati reſtitui debent, neceſſe eſt vt in eorum vrinis plurimum ſubſideat. Quæras quando & vbi ſanguis coquitur dicebat Galenus *Quarto de Vſu partium.* Poſtquam igitur depoſuit qui apparatur in epate chymus prædicta duo excrementa, & ab innata caliditate coctionem exactam adeptus eſt, ruber iam & purus ſurſum ad gibbas epatis partes aſcendit, ignis in humido diuini portionem deterſam ab eodem colore præ ſe ferens.

FINIS.

ARS CVRANDI PARVA,

QVÆ EST ABSOLVTISSIMA MEDENDI METHODVS.

FRANCISCO ALCIATO EPISCOPO
Ciuitatis,& à Libellis Pij Pont. Max.
S. P. D.

CVM duo ſint officiorum præcipua genera, F. Alciate, quorum vnum in Rempub. confertur, alterum in optimum virum, cuique ob egregia beneficia plurimum debemus, ob hæc vtraque editionem horum librorum ac dedicationem, ſub nomine tuo vtiliſſimam atque officioſiſſimam fore arbitror. Quippe qui non niſi perfecta re mea conquieuerit: ego tametſi beneuolentia erga te parem me tibi eſſe putem, beneficium tamen tuum æquare poſſe deſpero. Itaque quantum in compenſando illud mihi deeſſe intelligo, tanto honeſtiorem ac neceſſariam magis operam meam atque conatum magnitudo virtutis ac fortunæ tuæ facit. Quod niſi mortalitatis noſtræ conditio me commonefaceret hanc tuam ſingularem humanitatem animíque tui candorem in tam afflicta mea fortuna diuinas appellarem. Itaque hæc qualiacunque quibus tamen nihil maius potui inuentione, labore, induſtria, atque ſummo ſtudio ac diligentia in publicum te auſpice profero. Ac primum Artem medicam bis ac vicies à me conſcriptam, quámque filiis pro peculio relinquere deſtinaueram, qua tot ægrorum millia ſeruaui. Difficilis enim cum ſit medicina ac longa etiam, teſte Hippocrate, vt à paucis legitimè ob id exerceatur, tum quia plerique ei initiantur ſine his diſciplinis, ſine quibus nemo vel mediocris medicus euadere poteſt: Dico Dialecticam, Philoſophiam, Geometriam & Arithmeticam, aliáſque, ſed has præcipuè: Deinde quod in gymnaſiis etiam parum medicinæ ipſi operam dent: Nec in exercendo quantum oporteret inſiſtunt, nec quos ſequantur auctores aut magiſtros habent: Hî enim auaritia, ambitionis ac ſectarum ſtudio flagrantes omnia euertant ex illis quiſque habet quod ei non ſatisfaciunt: Deſiderant in Hippocrate claritatem, & quæ perierunt volumina: contra in Galeno breuitatem, ordinem, perfectionem. in Principe linguam Latinam: Oribaſij vix quinta pars ſupereſt: Paulus ſupra modum breuis, Aetius fabulis ſcatet. Alij contra ita in Galeni verba iurarunt, vt malint mille perire ægros quàm vel à malè intellecta auctoritate vel mendo eius diſcedere: Nuper (cum ego aliàs quoſdam Galeni errores adnotaſſem, & ex trecentis forſan triginta in cuiuſdam manus incidiſſent, nec tur damnarem adiectum foret) auſus eſt tamen ille edito libello Medicinæ hereſiarcham me appellare, qui totis viribus Galenum duodecim editis contradicentium medicorum libris tuear. Atque ille ob id Galenicum ſe poſſe

dici

dici ſperat. Alij cum ægros quæri ex longitudine morbi videant, & hæredes triſtes illis mortuis hos lætos, illos nihil queri: malunt occidere tentando aduerſus artis præcepta quàm protrahendo ex arte ſanare. Atque ob id quæri ſolent homines nunquàm aliàs fuiſſe plus medicorum quàm nunc, nec vnquam tamen minus in arte exercitatorum: ob hæc igitur hunc librum ad iucundos labores, & ex methodo tamen quam breuiſſima medendum in publicum edo, & reſponſum ſimul ad criminationem illius falſam quam breuiſſimum, & Dialecticum. In qua præter id quod ordinatim quicquid eſt ab Ariſtotele ea in diſciplina conſcriptum quàm breuiſſime continentur, etiam Hippocratis & Galeni tum etiam Euclidis ac Ptolomæi dialecticam adieci. Quòd ſi per fata licuiſſet & peculiarem Plotini annectere potuiſſem, perlibenter facturus eram ne quid ad ornatum deeſſet. Conſimili ſtudio quædam conſilia quæ forſan inter quinquaginta quæ in Europa ſparſa erant ſuperfuere his adieci, quoniam non vt pleriſque precario aut conficta vel ſine fructu ſcribere ſolemus, ſed à languentibus rogati & grandi pecunia & certo euentu ſolum ſcribimus. Vt intelligant homines non multitudine verborum aut friuolis diſputationibus aut lenocinio quodam barbaræ facundiæ ſanari ægros, ſed breui preſſáque oratione ac profundo iudicio. Tum vero cum ſummam malorum noſtrorum in contemptu religionis, & falſa de his quæ poſt mortem ſunt opinione eſſe animaduerterem, quod totum à Philoſophorum placitis aut non rectè ſentientium aut non rectè intellectorum proficiſceretur, cum non plus ego dubitarem de animorum immortalitate etiam citra religionis noſtræ conſtantiſſimam auctoritatem, quàm quod ouum ouum eſſet. quæ de rerum ipſarum principiis inueneram, huic propoſito congruentia, in vnum collegi libellum, velut ſenectutis ſolamen (nam totam hanc tractationem in quarto & quinto theonoſton diffuſè conſcripſeram) quem vtilitatis communis cauſa edere volo cum cæteris. Vt conſilio, ope, laboribus adhortationibúſque quantum in me eſſet humano generi prodeſſem. Neque enim quenquam futurum ſpero niſi non pium & qui de Diis ac eorum prouidentia noſtróſque animis malè ſentiat, qui creditam ſibi infirmi ſalutem prodere velit. Huius igitur cauſa librum Hyperchen quaſi (neceſſe eſſe) in medium protuli: Nec illos probauerim qui vt magis videantur pij eos damnant, qui ſui ſi tum aliquod à Philoſophia pro pietate petunt, cum B. Auguſtinus Platonem vt Chriſtianum colat, quod de animorum immortalitate ac præmiis eorum quaſi cum religione ſentiat, quamuis circa inſtituta valde ab ea ſit alienus, vt contra Senecam etiam maiores noſtri amplexati ſunt cum Stoicis & Epicuro malè ſentientem, quòd circa mores rectè habuerit. Et Tertullianus & Cyprianus ac Euſebius, tum Lactantius Sibyllarum & oraculorum & hominum quorumcunque teſtimoniis vtuntur ad comprobandam religionis noſtræ veritatem. Sed & B. Thomas & Scotus aliíque celebres Theologi & viri ſancti conati ſunt fidei noſtræ fundamenta confirmare, Ariſtotelis & cæterorum Peripateticorum rationibus atque auctoritatibus. Itaque tametſi religio noſtra magis floreat quàm olim, & confirmata ſit, non tamen pauciores ſunt qui hodie illi aduerſantur quàm B. Thomæ & Scoti temporibus: Idololatræ, Iudæi, hæretici & quod omnibus terribilius eſt, Mahumeti ſectatores, qui iam penè vniuerſum orbem occuparunt. Quid ergo eſt vt quod aliis laudi ſumma fuit, nobis vitio vertatur? Qui contra nos non eſt, pro nobis eſt, dicit Seruator. Sed & hac cauſa, quanquam non neſcirem quantam obtrectatoribus maledicendi anſam præberem, etiam libellum de Socratis ſtudio cum his coniunxi. Neque enim ſatis fuit vt liceret, malefacere niſi & idipſum malefacere hominis iudicio, mortalium ac Deorum, optimi atque ſapientiſſimi probaretur. Adeò tot artibus dæmon malus humano generi imponere nixus eſt. Quis illum probauit? Dæmon. Quis fauit & aſtitit: Dæmon. Quale dogma, qualia præcepta? quæ dæmonem ſapiant: faueant verſutis, improbis, potentibus, miſeris non ſolum non opitulentur, ſed quod vnicum erat illis refugium, ſcilicet vt qui his malefacerent iniuſti haberentur: hoc ille vir adimit rationibúſque probat non eſſe malum obeſſe, ſed contra leges obeſſe, ſed leges vt tuo modo ſtatuas permittit: Hanc totam fucatam probitatem, & maleficam virtutem, & fraudulentam innocentiam, in libro de Socratis ſtudio conuellere propoſitum eſt: naturæ exemplum & Dei præcepta ſecutus non dæmonum oracula aut Philoſophiam impium atque fallacem. Volueram & in ſtudioſorum vtilitatem adiicere duos libros de Dentibus, ſed ſecundum adeò tempeſtiuè abſoluere non licuit, vt cum his mitteretur. Quamobrem patienter ferant qui noſtra amant propediem & illos habituri. Verùm cum ſatis hæc eſſe

poſſent

poſſent ad publicum commodum cui maximè intenti eramus, noua cura quadam & inexpectata ſubyt Typographum, vt literis ſuis Podagræ Encomium flagitaret, quod forſan rem exiſtimaret elegantiorem quàm ſit, cui nos negare non potuimus. Hæreat igitur vt reſectanea omnia ſolent ſuis originibus: nam ſunt quædam huiuſmodi quæ gratiam addunt non adimunt, velut oſtreis ſuum vocatum papauer, & viſcera coturnicum coturnicibus apud guloſos, nec tam contemnendus debet eſſe is liber ſimilitudine argumenti, cum odioſa quoque laudari ſoleant, nam nos etiam in eo ſeriò de malis egimus. Et quamuis damnari poſſit, propoſitum hoc nos tuetur, quòd edita poſſumus omittere, ſuppreſſa non poſſumus legere. Neque ignoro quod ad reliquos etiam libros attinet quàm ab initio habituri ſint multos inuidos & balatrones, qui ſuſpenſo naſo eos auerſentur: nam cum ipſi quæ probentur edere deſperent, ſatis eſſe putant, quæ edita ſunt & probantur, ſi ipſi vt ſapientiores damnent aut ſuſpendant. Verùm vſus omnia mollit & tempus inuidiam domat. Itaque tuis auſpiciis Franciſce Alciate, decus ſingulare patriæ noſtræ, & qui quouis loco ſedeat ita illum illuſtrare poſſis ingenio, arte, diligentia, induſtria & eloquentia ſapientiáque tua, vt quouis honore maior emineas, in publicum prodeant hi libri qualeſcunque ſint, quos tu ſplendore atque heroica virtute gratos ac laudatos efficies.

Quare habe quicquid eſt libelli:
Plus vno maneat perenne ſeclo.

ARS CVRANDI PARVA.

CORPVS noſtrum, Hippocrate teſte in ſexto Epidemiorum (ſect. 7. in tabella parua) ex tribus conſtat: Membris, Humoribus qui in membris continentur, atque Spiritibus, qui per vtraque permeant. Porrò membra & ſpiritus ſunt propiora animæ & facultatum ſubiecta, vt ſeptimo de Decretis Hippocratis (cap. 3.) & Platonis legitur. Et ſimiliter ſanitatis ac morbi, vt docet Auicenna prima primi libri ſui ſectione (Doc. 1. ca. 1.) Humores autem ſunt expertes Animæ facultatum, ſanitatis atque morborum, licet enim dicamus febrem putridam ac bilioſam, non tamen febris eſt in eis, cum non ſint animati. Tametſi ab anima trifariam agentur per ſpiritum, qui cum per ſe moueatur humores agitat & ſecum ducit, & à membrorum vi quæ trahit aut expellit: atque hi ambo motus à membris atque ſpiritibus facti à calore naturali in humores infoſo ciuntur. Quoniam omnes motus à facultatibus ob conſenſum & participationem fiunt. Eſt enim tertium genus motus quod abſque illa vi fit, quia ea compreſſione, aut impulſu gignit, vel vacui aut raritatis neceſſitate, qui motus quamuis etiam in aqua fieret, quia tamen membra ab anima mouentur, inter animales numeratur.

Sunt autem in corpore noſtro tres facultates, ſeu vt Galenus Platonem ſecutus vult, tres animæ loco diſtinctæ & principales. Mens in cerebro & quæ cum mente iunguntur, Vitalis in corde, & Naturalis in iecore. Atque earum ſingulis tria communia ſunt. Venter ſuperior capitis menti, naturalium inferior nutrici pectoris, medius vitali. Inſtrumenta quoque animalis nerui, naturalis venæ quietæ, vitalis pulſantes quas arterias vocant (hæ exterius quieris ſubſternuntur, interius autem vbique fermè incumbunt illis, & oſcula habent communia per quæ ſanguis viciſſim permeat atque transfunditur, hunc contentum Galenus (6. de vſu par. cap 17.) vocat anaſtomoſia) & vt omnes hæ facultates per totum corpus iiſdem inſtrumentis diffundantur. Vitalis igitur facultas ſenſum omnem ac motum comprehendere videtur, indicio eſt quòd neque motus neque ſenſus ſit niſi in habentibus cor, aut quod cordi proportione reſpondeat. Et rurſus quæ cor habeant omnia motu ac ſenſu prædita ſint. Sed quia in corde non poterant tot inſtrumenta collocari, præſertim ob pulſus motum, ideò cerebrum loco inſtrumenti habetur. Et in hoc Ariſtoteles melius Galeno ſentit, ſed quoniam laborantibus ſenſibus auxilia cerebro non cordi ſunt applicanda, Galenus medicum agens reprehenſione dignus non eſt. Iecur autem natura, origine & functione præcedit cor. quod enim illius vice fungitur etiam in plantis eſt, ob id Galenus in hoc Ariſtoteli præferendus eſt, quanquam nobis magis quam ſibi ipſi concors, duo tantum affirmet eſſe principia quæ ſuper vniuerſum corpus influant, cor ſcilicet & iecur (lib. Artis Medicæ cap. 30.) etenim quid attinet vt cerebrum corpori dominetur ſi inſtrumentum eſt cordis, aut cur decuit conſtituere cor principium iecoris, quaſi quis regem minus nobilem eſſe dicat quòd agros non colat? Sunt ergo functiones hæ maximè in principalibus membris conſpicuæ, in aliis obſcuriores, in inſtrumentis mediocres. Cor enim maximè mouetur & calidum eſt, inde arteriæ, poſt reliqua membra: at in cerebro non viget ſenſus neque motus quòd, vt dixi, ſit quaſi medium per quod hæ vires à corde transfunduntur, non origo. Sunt etiam quibuſdam membris aliæ propriæ vires, vt ventriculo tranſmutandi cibos in chylum: neque enim ex abundantia caloris qua à ieco-

ſe ſuperatur, nec ex temperatione cum diuerſa ſit in variis hominum ventriculis ſed ex propria ſubſtantia calore cordis ac iecoris temperata id ei contingit: Et præter has omnibus membris ſua ineſt innata facultas naturalis, cum huic renes validi ſint ac ſenſu exquiſito præditi: ventriculus autem vel pedes iuſtò imbecilliores. Seu dicas has functiones cum ſubſtantia ipſa connatas eſſe, ſeu ſolam membri compagem ità præparatam, vt aliunde exceptas has facultates meliores aut deteriores reddat, medici haud intereſt ſcire: vt nec noſtra integras afferrè rationes dubiarum rerum, ſed quantum neceſſe eſt ſolum ac breuiſſimè, nec quæ extra artem ſunt attingere, velut, an ex dictis animum eſſe immortalem perfectè declarari poſſit? nam cum corde affecto ſenſus maneant, nón videtur mens illius eſſe vis.

Facultatem autem dicimus in temperamento & copia denſi, humidi, pinguis membrorum cum ſpirituum abundantia conſiſtere. Eorundem autem qualitatem tum etiam ſanguinis calorem naturalem appellamus, cuius potiſſima ſedes eſt in ſanguine ac ſpiritu, vt facultatis in ſolidis. Vnde optima conſtitutio validas habet vires, calorem temperatum: non vt in infantibus in quibus nimio plus eſt innati caloris, non tamen virium propter liquidius humidum membrorum. Horũ vnumquodque duplex eſt, vniuerſale quod vel toti ineſt, vel inſtrumento principalis membri, vt coctio venis quietis: & proprium quod vnicuique membro peculiare eſt. Cordis autẽ functiones ſunt, viuere, vim mouendi in ſe ipſo & arteriis conſeruare, & caloreminfluere: quæ cum pariter perpetuo vigeant, medicum decet ex ſtimare illas ab vna facultate proficiſci, quare & inter illas ordinem conſtituere oportet. Vt à vita motus, à motu influxus, ab influxu conservatio procedat. Cerebri verò ſenſuum ſpecies cogere ac volontarium motum adminiſtrare. Iecoris quatuor principales, Generare, Nutrire, Augere, Conſeruare: quæ ſeruiũt quinque, Trahere, Retinere, Concoquere, Separare, Expellere. Generatio tamen proprium in animalibus requirit inſtrumentum, velut vterum & teſtes ad perfectionem, in plantis à ſola naturali facultate abſoluitur. Quod ſi diuinius alicui vis hæc videatur, quod incremento diuinius? & tamen medico ſuffiicit vt intelligat eatenus, quatenùs illi ad opus exercendum pertinet. Porrò eam quæ conſeruat & quæ ſeparat, Galenus Herophileos ſecutus omiſit. cum tamen de iudiciis agit eam quæ ſeparat admiſit. (4. Aphor. 22.) neque enim ſolum quod conuenit attrahendo fit ſeparatio, nam & ſimul iunctum illi noxium traheretur, nec membrum donec quod vtile eſt trahatur, noxium ſuſtinere poſſet, plus verò differt quæ conſeruat, ab ea quæ nutrit, quam quæ retinet ab ea quæ concoquit. Siquidem vnum opus perficiunt & tamen, vt Raſis inquit (1 t. Contin. Tr. 2. cap. dum vtraque viget in ventriculo feces duræ ſunt, flatus nullus: ſin concoctrix valida, quæ retinet vis imbecillis; flatus etiam nullus, ſed feces molles Hoc rarò contingit: in reliquis coniugationibus ſæpe. Eadem in vrinis pro iecore, & ſudoribus pro tertia coctione. Concoctio enim tribus in locis celebratur, ſecundum Galenum, in ventriculo chyli, in iecore & mæſarei venis ſanguinis, in membris ſolidæ ſubſtantiæ: totidem igitur ſunt excrementa ſecundum naturam, feces, vrina, vapor, qui eſt ſudoris materia. Feces ergo ſuper ventriculum, inteſtina, mæſarei venas & iecoris cauam partem, ſignificant: Vrina ſuper iecoris gibba, cauam venam eiuſque ramos, renes, vreteras, veſicam: Sudor ſuper contenta in venis & membrorum diſpoſitionem. Verum cum in ſiniſtro cordis ſinu ſpiritus generetur tam inſignem coctionem prætermittere non oportet. Si ergo quis vim quæ conſeruat eandem eſſe ei quæ trahit, attracta enim dum trahuntur retinentur, at medicus ex hoc non diiudicat, ſed cum vnam lædi animaduertit aliis non vitiatis. Quidam ergo cum bene nutriantur augeanturque nihilominus à quibuſque cauſis in morbos incidunt: alij ſani cum ſint, perpetuò tamen macilenti ſunt & parui corpore: Et in quibuſdam concoctio valida eſt & attractio retentióque ac expulſio, ſanguis tamen impurus eſt & feculentus.

Calor igitur innatus cum videatur functionum eſſe origo, contingit tamen functiones ac facultates diuerſorum principiorum diuerſis modis affici, nam pulſus erit bonus & vrina mala, ac contrario modo id contingit, quoniam licet calor naturalis conſtetur ex calore cordis, iecoris, ac proprio vnius cuiuſque membri, in inſtrumentis tamen ſuis vnus eſt proprius & ex eſſentia alter aduenticius, vt pote in venis quietis proprius eſt calor iecoris, aduenticius cordis, vnuſquiſque etiam retinet ſuas facultates Velut calor iecoris quòd ſit humidus & temperatus ſolus in ſanis nutrit, agglutinat, & in ægris vt Galenus inquit (4. de Præſag. ex pulcap. 12) concoquit, ſeparat & expellit. Cordis namque calor non coqueret ſed èxcoqueret, ipſe tamen vitam in membris conſeruat ac calorem iecoris in eis, cum ille nimium remiſſus non ſufficeret. Itaque in morbis quæ ex materia pendent ſeu naturalis ſeu vitalis ſeu ſenſus laborent ad naturalem facultatem curatio tota ſpectat: vnde illam illiusque ſigna, ſcilicet excrementa, inſpicere oportet. Quare in huiuſmodi ſæpe contingit cum bono pulſu, ob vrinæ prauitatem tandem ægrum neceſſario interire, quia in his vitalis facultas non aliud poteſt ſuo robore, quàm diutius reſiſtere morbo, & facultatem naturalem conſeruare, quæ duo ſi morbi cauſa magna ſit, aut vires naturales valde imbecilles, non poſſunt niſi paulo plus differre mortem Ideò in talibus (ſunt autem febres plerunque & magna pars morborum ſponte venientium) neque conſilium Archigenis, cuius meminit Auerrois, de corde confirmando, nec animi fortitudo proſunt, ſed potius quies & confirmatio iecoris & abſtinentia à cibo, ne naturalis facultas impediatur, ſi quid prodeſſe poteſt. At in reliquis morbis quales sũt,

vulnera,

vulnera, luxationes, fractura oſſium, vbi medici opus potius quam naturæ auxilium iuuare ſolet, facultatis vitalis robur ferme ſolum conſyderare oportet, ideò fortes animo & quibus cor robuſtum eſt euadunt. Quamobrem in his auxilia quæ cor confirmant vtilia ſunt, nam reſtauratio quæ neceſſaria eſt in huiuſmodi morbis à quacunque facultate naturali fieri poteſt, quoniam eſt opus quotidianum concoquere cibum, atque nutrire corpus, at in concoquendo febrilem materiam aut in abſceſſo contentam opus eſt magnis viribus, vt in præparanda materia quæ corrupta non eſt, velut in diſtillatione, mediocribus. Si verò propria facultas ſuperior ſit cauſa morbi, tunc robur aliarum facultatum facit vt morbus ſit breuior, facilius feratur, & cum conualuerit robuſtior ac melioris habitus euadat, nam vires minus ſubruuntur.

In morbis enim facultates licet omnes minuantur, vitalis tamen eſt illa quæ plerunque plus detrimenti recipit (niſi ſit morbus membro proprius) quoniam illa, vt dixi, cæteras tuetur. ergo via aliæ tolli poſſunt niſi hæc prius decidat. Tres autem cum ſint, Vitalis eſt penes quam ſolam mors & vita attenditur: nam illa dum manet homo viuit, illa ſublata dicitur mortuus. Hæc autem ſolum reſiſtit, nō curat. Naturalis curat, ſed vt dixi, penes illam vita non attenditur. Animalis verò, nec curat, nec penes illā vita attenditur. Reſiſtere certè omnibus commune eſt, quando non ſolum animata ſed inanimata aduerſis quantum poſſunt reſiſtunt. Functiones etiam à facultatibus ſepe euariant: vt debiliores ſint contingit, raro tamen: vt ſint validiores ob compoſitionem, vt expulſio in venis ob cauitatem in ventriculo, ob villos etiam ex auxilio caloris à corde influxi. Functiones enim ſi non iuuantur, nec impediuntur, ſimiles ſunt magnitudine facultatibus. Sed vt in fecibus ac ſputo etiam iuuantur ab animali virtute. Coctio igitur & ſeparatio fiunt à ſola facultate: attractio & expulſio iuuātur fermè ſemper à villis membri ſaltem: retentio autem media eſt inter has. liquet etiam ex his quo modo febriente ad mortem tendente, abſceſſus in crure poteſt bene ſuppurare, & contrario modo etiam contingere. nam vt dixi alia eſt facultas concoctria totius & partis: poteſt etiam eſſe diuerſa materia. Item cur ſetiore poſſit membrum bene & malè concoquere primum auxilio villorum aut muſculorum: ſed hoc rarius eſt, vt de villis non etiam frequens in retentione ſed præter id & generaliter cum in bene conſtitutis, omnes facultates validæ ſint, ſi parum recedat à temperamento neceſſe eſt aliquas vires manere quæ illis qualitatibus non debilitantur, alias minui, iuxta hoc igitur concoctio à calido & humido iuuatur, retentio à frigido & ſicco, attractio & expulſio à calido & ſicco: ideò non variantur hæ niſi ratione finis: vt cum membrum repletum eſt non trahit. Separatio fit à calore naturali vt purus eſt. Sed omnis immoderatus exceſſus qualitatū, maximè frigiditatis, dum diſſoluit calorem naturalē diſſoluit & facultates.

. Igitur cum mors proueniat extincta facultate quæ in corde eſt, ſequitur vt hi ſint viuaciſſimi qui humidum habent denſum & purum: vt ex infantibus qui denſius, ex iuuenibus & ſenibus qui purius. Mors verò naturalis continget conſumpto humido in corde, & hæc eſt ſine dolore: quoniam idem eſt quod afficitur & afficit: vel in pulmonibus ſi Ariſtoteles affirmat hāc eſſe ſine dolore, ego deum ex quo eſſe puto: tertia cum conſumptum eſt humidum ventriculi, & hæc eſt cum maiore ſenſu quàm præcedens, non tamen magno. Conſtat patrem meum cum octuagenarius eſſet ex inedia nona die extinctum eſſe. Cum ergo viginti tribus annis fuiſſet ſine dentibus, haud dubium eſſe debet, ſi vel hoc infortunio caruiſſet, vel cibis mollioribus vſus toto eo tempore fuiſſet, ſicut ventriculi humidum non fuiſſet abſumptum merito humidi cordis ac facultatis naturalis potuiſſe excedere *centeſimum annum. Nam cor ipſum cum quatuor inſtrumentis, duobus ob ſanguinem iecore & ventriculo, duobus ob aërem pulmonibus & cerebro indigeat, iecur verò & cerebrum ob caloris moderationem & humidi abundantiam, ante cor ſiccari via queant, tria tantum eſſe genera mortis naturalis: nam quæ ſiccitate renum aut veſicæ accidit, intercedente prius morbo fit. Ergo vita diuturna naturalis conſtat in conſeruatione humidi horum trium membrorum.

Excrementa autem propria membrorum generationis ſunt ſemen in vtroque ſexu, & menſes in mulieribus. Mucus cerebro, ſputum pectori non exquiſitè naturalia ſunt, nam optime valentibus non adſunt. Minus etiam hæmorroides iecori. Vomitus autem ratione eius quod cum irritat, prorſus præter naturam eſt, ſed actio ipſa naturalis, velut & ſternutatio. Singultus autem vtroque modo præter naturā eſt. Cordi & pulmonib. ac cerebro aër eſt excrementum: nam & cerebrum reſpirat iuxta Galenum (lib. de vſu Reſpir. cap 5.) ineſt & concauitatibus aër: quarum maximæ ſunt ventriculus & vterus. Spiritus autem abundat in Corde, arteriis, cerebro & neruis. Sunt etiam excrementa quæ in corpore manent, vt bilis vtraque, alia ſimilia excrementis, vt pituita & humor crudus. Quædam ſunt omnino præter naturam, vt pus. Et hoc quandoque ob adiectam qualitatem naturale vocamus, vt pus album. Velut ratione diuerſa non naturale quod naturale eſt ob alienam qualitatem, vt vrinā nigram. Humida ergo quæ in noſtro corpore continentur maximè in venis & arteriis (omitto enim nunc quæ in membris diſperſa ſunt ac quaſi iam animata) ſex ſunt, ſanguis, pituita, bilis flaua & nigra, ſerum & aër. Atra autem bilis inter naturalem & præter naturam quaſi media eſt. In venis quietis infra cor ex illis ſex ſolus aër deeſt ſupra autem deeſt & aqua. In arteriis conſpicua ſunt ſanguis clarior atque purior, aër ac ſpiritus. Spuma autem quæ conſpicitur non eſt ex bile, vt in ſanguine venarum quietarum. Quanto verò homo minus abundat humoribus & maximè à ſanguine alienis, tanto minus obnoxius etiam eſt morbis.

bis. Sed natura coacta eſt humores facere, quia erant excrementa ſanguinis & ſanguinem, quia ex eo conficiuntur ſpiritos. Ideo arteriarum ſanguis principaliter fuit à natura intentus, reliqua propter illum nobilioris finis ratione.

Contra naturam pugnat anima Mundi, ſeu illius vis, quæ nos multis modis affligit, nam reluctantes ex altis locis præcipites agit: & dum languemus, noxiam materiam impellit contra membra regia ac ſpiritus, vrgetquè illa. Sed dum valemus, coercita nutricis animæ vi latet (niſi quantum ad deſcenſum ſpectat) in ipſo corpore, adiuuat & ad cohibendum calor generantia, vt ad accendendum, putrefaciendum ac conturbandum auxiliat aëria nos continentis vis. Ergo his cauſis humores corrumpuntur, halitus caput & cor petunt, & membrorum compago ſoluitur, homóque ad interitum properat, nam proniores ſunt ad corruptionem humores quia, vt dixi non viuunt. Et ex humoribus ergo quicunque à natura ſanguinis magis abſunt, nam in his minus eſt caloris innati. Deteriores etiam ex his ſunt lenti & craſſi etiam, quia frigidi, cum vtrique motum prohibendo refrigerent. His peiores qui corruptionis ſemina contraxerunt, inde iam corrupti: peſſimi omnium putridi. Sanguis verò purus naturali animæ fouet cordis calore ac motu impellentibus cæteræ vires tametſi nobiliores ac numeroſiores ſint (vt ex operibus. æſtimare licet) naturalibus, in ipſis tamen ſuſtentant: Singularum etiam noxam diuerſis modis percipimus: Cerebri per ſe & in ipſis: Cordis per ſe ſed non in ipſis, naturalium membrorum neutro modo, ſed tantum in excrementis. Porrò ſyderum conſtitutio metam omnibus certaminibus imponit.

Quæ igitur à medico conſyderantur præter naturam quinque ſunt: Morbus qui eſt iactura facultatis qua conuenientem operationem producere nequit: iacturæ nomine etiam impedimentum comprehenditur, & conuenientis defectum. Galenus autem in libro de Simptomatum differentiis (cap. 1.) vt ſanitatem proximam cauſam appellauit integræ operationis iuxta ætatis rationem, ita morbum læſionis. Hunc igitur medicus amouere intendit contrarium naturali diſpoſitioni & impedientem operationes, Quòd verò natura poſterius eſt etiam ſi ab illo non pendeat, vt vitiligo, Symptoma vocat: Vnde omnes operationum læſiones ſymptomata ſunt. Ea quæ amoueri debent indicant, Cauſa quæ morbum efficit, hanc amouere oportet. Siquidem medici intentio eſt cauſam amouere, quia ea ſublata morbus aufertur, vt Galenus ait (li. de optima ſecta ad Thra. cap. 25.) Hæc tria ſe ad vires habent vt tonſor, nouacula, atque tonſura ad pilos. Quarta eſt ſignum quæ re à ſymptomate non differt, ſed cum tribus prioribus ſemper conuenit: vt in ephemera exercitatio, calor, mador. Indicant hæc de morbo, ſymptomatibus cauſis ac ſucceſſibus Quinta eſt operatio. Eſt autē id quo finem Medicus adipiſcitur, hæc autem niſi generaliter, ita tamen vt ex his propria haberi poſſint.

Verum in quibuſdam præſtantioribus auxiliis etiam ad ſingula deueniam. Ergo cum Medicus operando quatuor faciat, conſeruare non mutando, curare multum mutando, cuſtodire occultè mutando, quantum ſcilicet ſolum eſt quo labi corpus paratum eſt ætatis aut naturæ vitio, aut ſenſim mutando corpora conualeſcentia reducere, aut fixis diuturniſquè morbis (quos Galenus quaſi ſub ægrorum nomine conprehendit) prouidere, fient iuxta hoc (quamuis veræ duæ tantum ſint corporum noſtrorum affectus differentiæ ſanitas, & morbus) tres diſpoſitiones ſanitas morbus ac media, ſub qua etiam duo genera continentur, præceps & habitu confirmata: atque hæ vno nomine infidæ ſanitatis ſignificari poſſunt. Sed non qui morbis diuturnis conclamatis, vt carcinomate, detinentur, quibus cuſtodia vt labentibus debetur. Sub his etiam diuerſa genera continentur, quæ omnia prætereo: vt etiam tria prima ex illis, namq; cum cuſtodire ac reducere curandi ſpecies leuiores ſint aut ex conſeruatione, curaque miſtæ, ipſa verò conſeruatio facilis quæ fit per ſimilia, vt cuſtodia partim ſimilibus, partim contrariis, reducimus verò contrariis tantū ſed lenibus, curamus æqualibus, ſequitur vt curandi tradita ratione etiam reliquorum trium ſcientia habeantr. Cum igitur curatio ægros reſpiciat, de ſolis ægris, atque ideò de ſolis morbis dicere ſufficiet.

Morborum igitur differentiæ (quoniam hi propriè corporei ſunt affectus) tria prima genera ſunt ſimplices, compoſiti ac coniuncti, qui ambo ex ſimplicibus conſtant. Simplicium tria genera: nam partes noſtri corporis duplices ſunt, ſimiles vt caro, inſtrumenta. Homogeneis temperies, inſtrumentis conpoſitio, vtriſque communis continuitatis vnio. Compoſitionis igitur vitia magnitudo, numerus, ſitus, forma. Formæ ſpecies, figura, meatus concauitas, ſuperficies. Compoſitorum morborum differentiæ quatuor, genere vt abſceſſus, ſpecie vt febris, cauſa iuxta nomen vt tertiana notha, vel à nomine aliena vt tertiana extenſa quæ à pituita maiore ex parte pendet. Coniunctorum ſex differentiæ: Numero vt duplex tertiana: Materia vt fluxus cum febre: vt vnus alterius cauſa ſit vt lateralis morbus febris: vel cum ſe fouent vt hectica cum putrida: vel cum contrarij ſunt inter ſe vt febris & hydrops: vel cum iuncti ſunt naturali diſpoſitioni vt Enixarum morbi. Species igitur primæ ab eſſentia ſumptæ viginti. A magnitudine duplex differentia, longi qui vltra quadrageſimum diem extenduntur, breues qui intra quartum decimum finiuntur. Medij qui quartumdecimum, non autem quadrageſimum ſuperant. Vehementes, parui, medij. Decem ſeptem modis morbi magni fiunt lib. 6. de conſt. Art. Med cap. 16. Eſſentia, cauſa, Symptomatibus more, atque ex horum ipſorum magnitudine, Nobilitate membri, id eſt, quod ſupra iecur iacet: adeò vt abſceſſus talium morti feri ſint & gibba iecoris præſtantiora ob id cauis, ſexto Epidemiorum vel canalibus, vt Tertio Aphoriſmorum (Par. 1.

Com

Com. 19.) Defluxiones à cerebro per venas inferius breui pereunt. (Com. 12.) Conſtat enim quod quæ per aſperam arteriam diuturnæ ſunt, ſenſu quoque & occulta proprietate aut manifeſta, vt influxu frequentia, repugnantia, ſucceſſu, vt fluxui colli dolor, quia in eadem parte fiunt. Multitudo affectuum: Patientis natura, vt ſalſa deſtillatio in tabido: vel comparatione ad vires, conſtitutionéque. Miſta breues vehementes aut quibus grauiſſimum aliquod ſymptoma ſuccedit acuti dicuntur: Medij verò acuti decidentes. Vnde Galenus acutum morbum non bene exponit, ſolis grauibus ſymptomatibus ipſum definiens. Qui ergo nec vehementes ſunt nec graui cum ſymptomate mites appellantur, ſeu breues ſint ſeu longi. Mali moris id habent quod cum vehementes ſint non tales videntur, ob id deteriores illis. Qui verò ad ſalutem tendunt nihilque prauitatis occultè admiſtum habent quamuis vehementes, boni moris appellantur. Ab vnitate continui intermittentes. A cauſa cum materia vel ſine illa. A fine duplex differentia, ſanabiles & lethales. Et qui cum iudicio aut ſenſim finiuntur. A caſibus diurni, nocturni, ſicci, cum ſudore. A conſenſu contagioſi, qui circa pulmones, oculos, cutim peſtiferique. A modo generationis Eudemij, Epidemij, Sporades, Eudemij duplices loco familiares vt Podagra. Materiali & Hæreditarij qui membris ſanguibus adueniunt, cerebro, neruis, artubus, & qui genitoram vitiant, vt elephantiaſis & tabes. Epidemij qui communiter vaguntur vitióque aëris aut aquarum accidunt. E quibus qui perimunt pleroſque vocantur peſtiferi.

Hi omne genus morbi amplectuntur non ſolas febres ſed ſynanches, coli dolores, reſolutiones & perſæpe morbos ignoti nominis, quique cum ſimiles iam antea notis videantur, non tamen omnia conſueta habent ſigna, ſed & eorum loco alia inſueta. In his etiam admirabiles quædam tranſmutationes contingere ſolent, finéſque ac iudicia non antea viſi. Sporades morbi ſunt qui vnicuique peculiariter accidunt, qui plerunque magis lethales Eudemiis, Epidemiiſque qui tamen peſtiferi non ſunt. Ab origine principales cum cauſa eſt in mẽbro. Et cum non eſt perpetuus erit per conſenſum. Velut cum in comitiali morbo cerebrum perfectè ſaneſcit. Conſenſus autem non ſimplex fit ob membri recipientis imbecillitatem vel calorem, vel ſitum rectum & decliuem, adiuuante robore membri tranſmittentis. Qui verò ex his fiunt per conſenſũ nobilioris mẽbri deteriores ſunt principalibus. Quidam etiam morbi iidem ſunt cauſis ſuis, vt Hæctica & Ephemera: quidam diuerſi, atque horum alij cum materia, alij ſine. Præter has aliæ differentiæ ſunt ab Hippocrate poſitæ in libro de morbis, tum alibi. Sed his atque illis omnibus communia ſunt tempora.

Hæc igitur quatuor ſunt in ſanabilibus tum generalia tum exacerbationum. Initium, incrementum, vigor, & declinatio. In moritutis autem tantum tria, quia in declinatione ſymptomatum nemo moritur: morbi verò & cauſæ cõparatione rariſſimè. Trifariam enim accipiuntur tempora coctionis ratione in his qui ex materia pendent: cum enim ſenſilis coctio non apparet initium vocamus. Incrementum cum non abſoluta: Vigor cum abſoluitur: Declinatio cum eſt abſoluta. Eius duo ſunt genera, vnum in quo vel pars vel tota materia expellitur, quod ſecuriſſimum eſt: aliud in quo nihil, quod quidam pro extrema vigoris portione accipiunt. Exacerbationum autem tempora tam vniuerſalia quam propria, cum quatuor tantum ſint, vniuerſalibus continuatum aſſimilantur. Eiſdem etiam continuis in hoc ſimilia ſunt quod criſi propria non finiuntur. In quibus autem exacerbationes finiuntur plerunque in intermittentes degenerant, ſublata continua ob id in exacerbationum proprio vigore vrina concocta non eſt. Et in quibus ab initio vrina non eſt concocta ſub acceſſionis vigore febris eſt è continuatum genere. In continuis verò cum exacerbationibus materia tota ob id concoqui videtur, quoniam continua materia quæ ſuccenſa eſt in illam tranſmutata vt bilem flauam aut atram à natura ſuperatur: quare plerunque exacerbationes tertianæ ſunt aut quartanæ. Intermittentium pariter duo temporum genera & vniuerſalium numero totidem: in vnaquaque autem acceſione ſex: inter initium & incrementum inæqualitate & poſt declinationem interuallo additis, nã omnis intermittens etiam continuæ iuncta in ſuum deſinit interuallum. Ratio tamen differentiæ temporum non eadem eſt: ſed initium dum contrahitur, Inæqualitas dum pars expanditur, Incrementum cum nihil contrahitur, Vigor cum expanſa eſt tota, Declinatio cum concocta diſſoluitur, vt cum diſſoluta eſt interuallum. Tempora tamen hæc vt in abſceſſibus vniuerſalia miſcentur. Cum enim in illis pars materiæ iam diſſoluta ſit, pars nondum concoqui cœperit, fit vt declinatio cum initio coniungatur. Sunt autem in abſceſſibus initij duæ partes omnino diuerſæ, altera dum adhuc materia fluit, altera dum nondum incipit concoqui, atque ita euariant hæ vt altera alterum magno interuallo præcedat. Vt verè in illis ſint quinque tempora. Si igitur febris continua quæ exacerbationes habeat abſceſſum comitetur, erunt materiæ comparatione quatuor genera temporum vniuerſalia, febris continuæ abſceſſus, & exacerbationum tam vniuerſalia quam propria. Vniuerſalia autem fermè ſemper conueniunt, nam ſi febris cum abſceſſu non declinet, non ab illo pendet: ſi autem ante illum aut vitalis vis deficit, aut materia tenuis ac frigida eſt. Si exacerbationes ante febrem declinent, pars tenuior materiæ quæ exacerbationes parit concoctas ab ipſo exacerbationis fine vrinas facit. Eſſentiæ verò morbi totidem, quot materiæ comparatione: ſed hæc etiam morbis conueniunt quæ materia carent, aut habent ſed non ſuccenſã, velut in deſtillationibus & vbi ſuccenſa ſit non ſolum ob concoctionem diſtinguuntur, ſed lo-

cum, multitudinem, motum, qualitatem materiæ & incēdij variantur. In continentibus enim febribus declinatio penè in initio ſuccedit, vt in Peragmaſtica, ob quantitatis materiæ diminutionem, nam cum pars materiæ tenuior ab initio accenditur, declinatio eſſentiæ morbi contingit ante coctionem. Iuxta ſymptomata. Initium dicitur cum minima ſunt. Incrementum cum mediocria: Vigor cum ad ſummum peruenerint: Declinatio cum perpetuo minuuntur Si autem ab initio maxima ſint, tunc prima tria tempora in idem conueniunt, ſtatim ſuccedente declinatione. Id fit vel quia materia à natura, vt in febre cum fluxu, vel à medico, vt per venæ ſectionem minuitur, vel quia confertim mouetur & ſymptomata quæ ſequuntur ob illius motum non multitudinem contingunt: motus autem ceſſat. Et vigor ſymptomatum non criticorum ante morbi vigorem ſemper finitur, quia tunc materia minor eſt.

His igitur modis dicuntur morbi augeri aut minui. Sed in declinatione eſſentiæ morbi ſæpe moriuntur ægri, quia illa contingit ob defectum caloris naturalis, aut moleſtiæ ob ſenſus diminutionem: at in aliis declinationibus ſeu generalibus ſeu propriis non poteſt mori æger. Qui verò in declinatione acceſſionis mori exiſtimantur, ob morbum ex materia præparata, de quo dicam, moriuntur. Et in non accenſis præparatio coctionis loco tempora diſtinguit.

Cauſæ autem morborum quædam externæ, vt ira, curſus, ſol: quædam internæ, quarum quædam manent, quædam non, vt vlcus ex lapidis mictu. Earum quæ manent aliæ ſunt ex ipſis, aliæ in ipſis. Earum quæ in ipſis coniuncta, vt bilis ardens in tertiana, præparata quæ ſemina incendij iam concepit. Quæ etiam manent aliam ſubeunt diuiſionem, aliæ enim ſunt primæ quas amouetu ſemper neceſſe eſt: atque hæ duplices, aliæ enim quaſi ex ipſis, vt obſtructio in tertiana, aliæ vt in ipſis vt humor paratus ad corruptionem. Plures ergo poſſunt eſſe cauſarum ordines. Et quandoque Cauſa Morbus & Symptomata ſunt idem diuerſorum comparatione. Vt dolor ex abſceſſu qui coctionem vitiat. Et obſtuctin licet ſit morbus plerunque tamen inter morborum cauſas potius quàm morbos numeratur. Cauſæ autem morborum humores maxime exiſtimantur, quia eis neque morbus nec ſymptomata ineſſe poteſt, quoniam corporis animati non ſunt partes, ſunt autem præter naturalis, bilis nigræ quæ aſſata eſt, duo genera: vnum ex flaua bile, aliud ex fece ſanguinis, tum ipſa fex quæ naturalis eſt & nigra. Pituitæ autem ſubſtantiæ aquea, mucus vitrea, tamen naturalis: à ſaporè dulcis, acida, ſalſa, naturalis inſipida & media ſubſtantia. Omnes autem albæ aut liuidæ perſpicuæ, præter has, etiam crudus humor & gipſeus qui terreo admiſtus eſt, hæc duo genera opaca. Bilis autem non naturalis pallida, rubra, æruginoſa, vitellina, cærulea & quæ in ventriculo generatur praſſica, quamuia etiam nonnunquam & vitellina, tum naturalis flaua. Vt præter ſaporum differentiam ſ[illegible]plices humores adnumerato ſanguine ſint [illegible] & ſeptem, ex quibus morbi generari ſolent. C[illegible] ſtrorum autem innumeræ ſpecies, vt mirum non ſit tot eſſe genera febrium, tó que modos. Cum tot ſint cauſæ admodum inter ſe differentes. Sunt inter cauſas quæ ex his vermes & lapides, ſtercus & vrina non morbi vt aliqui exiſtimant, neque enim in ſubiecto animato ſunt, neque partium animatarum affectus, ſed cauſæ. Vnde etiam à ſuo Galeno diſcrepant. Spiritus autem & membra non poſſunt eſſe cauſæ morbi, niſi morbi in ipſis ſint: quia cum ſint animati ſtatim ex offenſa operationum paritur morbus. Cauſæ autem Epidemiorum morborum originem contrahunt ante ſex menſes, & in tribus proximis perficiuntur. Endemiorum verò in ætatum mutationibus. Sed Sporades ex cibis multo ante, ex laſſitudinibus autem & frigore plerunque intra quartum diem initium duxerunt.

Cauſæ autem morborum ſanabilium inſanabiliúmque ſic habentur. Si morbus ex ſola intemperie quæ eadem ſit ipſi morbo gignatur, vt hectica antequam vires collabantur vix contingere poteſt, vt lethalis eſſe poſſit: nam cum aliquot diebus ſuperuicturus ſit nutriti neceſſe eſt, quod ſi his nutriatur quæ morbum retundant, poſtridiæ quam antea, & perendie quam poſtridiæ melius ſe habebit, quare ſeruabitur, ob id Galeno (10. Artis Cur. cap. vlt.) quanquam forte ſolo ductus experimento, nullũ genus hecticæ eſſe viſum eſt quod ſanari non poſſet. Sed extremum frigidæ balneo in ſenij habitũ tranſire. Cur autẽ non ſine balneo finiatur, cauſa eſt, quoniam cibi ac potus concoctio conſumptione minor eſt, aut tam humidum contumacémque cibum offerre oportebit vt confici non poſſit: aut ſaltem labore febrem augeret. Itaque balneo ratio victus iuuanda eſt, etiam vt celerius curre: Intemperies autem calida periculoſior eſt paulò quam frigida, & tanto etiam facilius ſanatur. Sicca verò multo deterior humida & fermè inſanabilis. Et ſæpè contingit vt in eadem membri parte intemperies contrariæ vigeant, & nonnunquam duæ frigidæ cum calida (3. De ſimplic. Med. c. 16.

Si vero intemperies ob materiam ſit vel ſimplicem vel accenſam vel putridam: veluti fimus quæ nec ardet nec putreſcit moleſtus tamen eſt. Qui verò ardet vrit, ſed nec fœtet nec vermes gignit: qui putreſcit non vrit, fœtet tamen & vermes generat: primus eſt humor ſimpliciter noxius, ſecundus materia incenſæ febris, tertius peſtilentis: ſi igitur coctio aut præparatio anticipet, ſeruatur æger: quandoque etiam bis non abſolutis expellitur validis viribus, præſertim per abſceſſum, ſeruatúrque æger, aliter aucto morbo perit. Solus autem morbus eſt qui offendit, & perimit: quia ſolus operationes lædit: quoniam ipſe aduerſatur ſanitati quæ eſt cauſa operationum. Cauſa ergo & ſymptoma nunquam lædunt ægrum multóque minus perimũt: verum cauſæ vt materia præparata & ſymptomata alios progignũt morbos à principali ex quibus moritur æger.

æger : hócque maximè accidit cum materia eſt contrariæ temperiei morbo velut in quotidiana, morbus eſt calidus & ſiccus pariens ſitim & extenuans corpus, materia autem præparata imò etiam coniuncta generat *ἀσκίτην*, & hydropem, non tamen dicendum mortuum eſſe ægrum, vt dicere ſolent ex prauitate materiæ vel multitudine, ſed ex alio morbo : tales igitur ſemper laborant duobus morbis, ideóque & multum affliguntur & difficulter curantur. Morbus autem interficit vel ſemetipſum augendo, vel deteriorem reddendo, vel corrumpendo membrum vitæ neceſſarium, vel extinguendo calorem, vel pabulum eius deſtruendo. In ſanabilibus enim morbis ſi æger rectè tegatur, tota materia morbi ab initio parata eſt : licèt Galenus videatur velle, quòd per circuitus generetur. Nam febres cum quauis inedia ſuum explent in intermittentibus circuitum : & in proceſſu morbi coctionis ſigna non ſemper augeſcunt, ſed veſtigia cruditatis humoris nouè geniti apparerent: nec in lethalibus ab initio oppreſſionis ſigna cõtingerent. Ex alia verò ſeruata victus ratione nemo interiret. Cum ergo in ſanguine febricitantium quatuor ſint partes, materia coniuncta, & præparata tum obnoxia & ſyncera: coniuncta & præparata ad morbum generãdum reliquáſque partes etiam eo medio corrumpendas faciunt : purus ſanguis cum ſpiritu & vi membrorum motus auxilio reſiſtunt, obnoxia moratur hanc actionem. Si igitur coctio vel expulſio incrementum vel corruptionem membri vel prauitatem præuenerint, cum omnibus auxiliis etiam medici æger ſeruatur, ſi præuenitur interit. Vitiatur autem obnoxia materia in ardentibus ob loci calorem quia eſt in venis magnis, vel prope cor aut iecur, in paruis verò ſeu ſit continua, ſeu intermittens ob loci anguſtiam, quia partes incorruptæ à corruptis corrumpuntur ob propinquitatem, impeditúrque materiæ motus ac refrigeratio ab aëre ob frequentes obſtructiones. Quod verò in toto contingit, aut in membro aliquo interno, idem exterius ſi accidat peruerſa ſcilicet coctione vt membrum corrumpatur, vocatur ſphacelos, nec ſanatur, niſi corrupta abſciſa parte, quod cum in interioribus facere non liceat neceſſario mortem affert. Vt ergo in his qui ſanari poſſent coctio corruptionem præueniat calor naturalis, ſeu ſponte ſeu medici cum auxilio etiam motu ſanguinem refrigerat, & membra ſpiritus recreat, fumum & tenuem materiæ partem propellit extra : vnde tantus labor in pulſibus. Aliqui autem ſunt morbi in quibus etiam medici auxilio id facere cum non poſſit, lethales ſunt. Id autem ſic demonſtratur, nam ſi inedia id tentes, abſumptis viribus tabeſcendo deficiet æger. Si cibis reſtaurare coneris, quia in his potior eſt intemperies natiuo calore, plus quantitate & qualitate acceſſionis fiet corruptæ materiæ, quàm viribus. Quare exceſſus & proportio morbi cauſæ ſymptomatúmque ad vires augebuntur obitúmque maturabunt. Ex calido namque & ſicco morbo cibus corrumpitur, ex frigido & humido crudus humor generatur. Cibi enim aſſumptio in morbis qui ex incendio generantur, vt febribus & abſceſſibus hoc vnum habet certum incommodum, impedimentum actionis caloris naturalis : ideóque coctionis, ſeparationis atque iudicij. Solum igitur prodeſt cum morbus non ex materia pendet, aut ſi cum ea eſt, euſque remittitur, atque tamdiu vt ſublata intemperie mediocriter ſaltem concoquatur, cuius iudicium habetur ex coctione excrementorum, quiete & virium incremento. Aliter id æſtimare præſtantia eſt iudicij atque melius. Si verò venæ ſectione cum ea nec præparatam nec minus multo coniunctam detrahat materiam, niſi quatenus vt in fiſtula aqua raritatis metu aſcendit, ſed ſolum bonum ſanguinem tum obnoxium, non ſolum ea cauſa prodeſſe non poterit, ſed potius nocebit, ob quod forſitan Eraſiſtratus adeo venæ ſectioni aduerſabatur: ſed & ſi liceret venæ ſectione præparatam coniunctámque materiam detrahere ſiquidem iuxta proportionem aut æqualiter, nihilominus proportio eadem maneret aut etiam maior. Sint vires quatuor, morbus ſex, detraxeriſque ex vtroque dimidium, relinquentur tria & duo. Sicque proportio eadem manebit. Si autem duo ex vtriſque, remanebunt quatuor & duo, quæ proportionem inuicem duplam obtinent. Præterea ex hoc auxilio cogeris etiam magis ægrum nutrire : maioréque malo afficere. Quæ detrimenta in purgationibus maiora ſunt : accedúntque alia de quibus dicebat Hippocrates (4. de victu in Acutis tex. 22.) quoniam partes membrorum ſanæ colliquantur pariúntque tormina, & cibi faſtidium ſuccedit, præparatáque ac obnoxia materia ſubuertitur, vnde coctio impeditur, atque hæc omnia etiam quod medicamentum ſit optimum ac temperatum, nam ab aliis multò maiora damna euenient. Conſtat igitur tales ægros nullis poſſe curari nec ſeruari præſidiis. In his tamen quæ ſeruari poſſent quandoque talia ſunt neceſſaria, nam ſectio venæ in febribus incenſis & abſceſſibus ſubtrahit fomitem materiæ morbi augendæ paratum, obnoxiam detrahendo. Similiter de medicamentis, nam cum coniuncta materia niſi concocta ſit expelli non queat, accenſa reſoluitur in cineres, quibus pars immiſcetur, in quam naturalis calor egit : ergo reſoluto externo calore quod ſublato fomite fieri neceſſe eſt expellitur à natura, vel ſi torpeat, medicamenti auxilio. Hac ergo ratione liquet, cur nec præparata ante coctionem expelli queat, ſcilicet quoniam naturali animæ non paret. Nihilominus plerumque accidit vt antequam coniuncta expellatur, ipſa in coniunctam verſa tota abſumatur, cuius indicio eſt quod in continuis facta criſi eſſe deſinit : & tamen in criſi non expellitur, quia nondum à natura ſuperata eſt.

In compoſitione quoque accidunt vitia inſanabilia, quoniam dum curantur mortem afferunt. Velut lapis in veſica fecis, & in renibus durus & magnus : & carnea obſtructio quæ potiſſimum ex vlcere in meatu vitæ neceſſario iam conſolidato oritur, & contorſio

inteſtini feces duras continentis atque alia huiuſmodi: quæ ſi non cures mortem noxa ſua afferunt, & tamen curati nequeunt abſque tanta continuitatis ſeparatione, quin vnum ex prædictis periculis incurrat æger. Memini me vidiſſe tres quibus cor ſolum in dextro latere pulſabat, quorum vnus eadem die quod vehementius pulſaret, alius poſt aliquot dies mortui ſunt: tertius erat infans & ceciderat, ſuperuixit tamen. Conſtat ſanè priores affectu peſſimo in ſiniſtra parte orto hoc ſymptoma contraxiſſe, dum cor naturali vi atque inſtinctu quod noxium erat refugere nitebatur. Vnde tam graui malo prope cor contracto neceſſe fuit mortem breui ſubſequi. De infantulo, exiſtimatim vinculum peruerſum, à caſu enim ſtatim grauiſſimè ægrotauit. Difficulter igitur expelluntur quæ magna ſunt per anguſta foramina, vel quia retinentur vel ob virium imbecillitatem, velut in deſtillationib. inſanabilibus ob exilitatem initij naſi. Quædam etiam tranſlatione ſanãtur, vt lachryma perforato oſſe naſi. Generaliter autem aſtricta laxitate periculoſiora ſed magis ſolutilia.

Morbi autem qui ſoluta continuitate proueniunt obſunt, vel ſanguinis profluuio magno inciſo vaſe, vel conuulſione neruo punctim læſo, vel offenſione principalioris operationis & vitæ neceſſariæ, vt in vulneribus pectoris atque pulmonis, vel phlegmone ob dolorem, vt in oſſium fracturis: aut demum interna quadam corruptione ex cuſſione oborta, vt in capitis vulneribus: ex quibus mors neceſſoriò ſequitur, dum vel morbus curam non admittit, vel ſeriùs quàm oportuit aduocamur.

Symptomatum autem tria genera ſunt: (lib. de conſtit. Artis Med. cap. 15.) læſio operationis quæ propriè ſymptoma eſt, exiens & qualitas mutata. Quædam rurſus materiam, quædam motum materiæ, quædam motum naturæ, quæ critica vocantur, alia morbum conſequuntur. Vt ſitis ex febre. Quædam fuere antiquis ignota vt pulſus præcordiorum vltra ſebrem, qui nunc eſt familiaris: fitque ob mæſaræi extenſionem quæ ex denſa repletione contingit, & maximè cum arteriæ eius loci magnæ fuerint & cordis motus vehemens. Exemplo eſt quod cum carpum hominis boni habitos tota manu apprehendimus videtur totus pulſare. Pulſus verò è regione vmbilici, extenuationem intermediorum corporum ſignificat. Etenim vt Galenus ait ſexto de Locis. (cap. 4. in fine) Raras corporum conſtitutiones veriſimile eſt rara ſequi accidentia. Quandoque verò euenit vt quod ſymptoma eſt auctum mutetur in morbum, vel morbi cauſam vt dolor ingens qui ſomnum vel coctionem prohibet. (3. de victu in Acut. Com. vlt.) Sæpius autem mutuis exultanti incrementis decrementique ſymptomatum magnitudines, & ea quæ affectionis eſt: fitque id in his phlegmonibus & vulneribus in quibus pus effluit quod iam confectũ eſt.

Signa autem ſex generibus continentur. Patognomica morbi eſſentiam declarantia. Aſſidentia quæ cauſam vel locum docent. Moris ſcilicet mitis aut ſæui morbi: & quæ ſymptomata differant atque hæc præſentis. Quintum genus eſt præteritorum, quæ vel naturæ opus oſtendunt & vocantur coctionis: vel materiæ morbi & vocantur corruptionis vel neutrius, & appellantur cruditatis Hæc etiam ad futurorum traduci poſſent. Vt rurſus pathognomica & aſſidentia, cæteraque tum præſentis temporis tum futuri ſigna gloriæ ſtudio ad præterita. Vltimum ſignorum genus eſt prognoſticorum, quod in criticа & ſucceſſus diuiditur Succeſſus longitudinis aut breuitatis, ſalutis aut mortis; lethalium autem alia mortem, alia genus etiam mortis docent. Critica autem quatuor generum alia oſtendunt an futura ſit ſit criſis: alia an bona vel mala: alia quando: alia quomodo. Vniuerſale verò ſignorum ratio, vt in libro artis medicæ colligitur (cap 8.) ex quatuor ſumitur: Eſſentia ipſa affectus, vel ab operationibus quæ ſunt propriæ illis, vel ab accidentibus qualia nigredo coruo, vel à caſibus ſeu iuuantibus & nocentibus. Quærimus autem tria, locum, affectum, cauſam, locus ex læſa operatione, parte quæ excidit, tumore, ac dolore (6. Epi. Par. 2. tex. 27.) affectus ex iiſdem quatuor cum qualia fuerint intellexerimus. Præterea ex quinque aliis calore, colore, duritie, cauſa, ſi prius ea nota fuerit, tum coniecturis ex aliorum euentibus ſumptis. Cauſa verò adhærens cum plerunque materia ſit ex quatuor. Morbi & excrementorum qualitate ac natura, quandoque etiam ex dolorum ſi adſint differentiis. Qui enim grauat à materia frigida fit, qui tendit à flatu, qui mordet à craſſa bile vel vermibus, quæ pungit à tenui bile vel lapide. ſi nil præter ipſum dolorem percipit, intemperies eſt. Cumque dolores intra inanitatem diu perſeuerant, nec vllo auxilio ſoluuntur, in abſceſſum aut abſceſſui ſimile terminantur, qui in præcordiis ob calorem & mollitiem celerius ſuppurare ſolent. Horum autem ſignorum quædam ſolum affectum ſignificant, vt dolor & ſitis: quædam vires tantum vt ſomnus & fames generaliter, propriè autem motus: quædam vtrunque vt pulſus & vrina. De tribus his quatuor ſcire oportet differentias, illáſque ſenſu percipere, tum cauſas atque prædictionem.

Pulſus igitur vi fit arteriarum à corde infuſa, adiuuat etiam qui intus continetur humor, ac ſpiritus hæcque eſt facultas, eſt & inſtrumentum & vſus. Quatuor igitur ſunt principia motus. Motus autem duplex, extenſio, atque contractio: totidémque quietes inter ipſos mediæ. Differentiæ verò generales ſeptem: ab inſtrumento vnà mollis ac durus: à contentis vnà plenus & vacuus, & vtroque vnà calidus ac frigidus: à viribus vnà robuſtus ac languidus: ab vſu tres magnus & paruus, celer & tardus in motibus, creber & rarus in quietibus. Dupliciter autem vnumquodque dicitur in ſignis, ſimpliciter quod naturalem habitum aut acquiſitum ſignificat, & ab ipſis fit, & com-

paratione

peratione naturalis habitus aut acquiſiti, quod præſentem ſtatum nunciat. Magnitudinis ergo partes ſunt longus & breuis, latus & eſilis, altus & humilis, profundus & [illegible] ſic vt ttium pattium magnitudinis, quæ ad profonditatem attinet duas habeant differentias. Celetitas quoque ac crebritas bifariam dicuntut: celeritas quidem in extenſione atque contractione. Crebitas autẽ in ſuperiore quiete, ac inferiore, vt in vniuerſum ſiot duodecim omnes diffeʃentiæ. Igitur vt hæc perpendere poſſis ab arteriæ magnitudine initiom duces. Porrò profunditas vt obſeurior eſt & multiplicior, ita etiam ad plures vſus accommodata, nam ex illius ſcientia diſtentionis primum iode etiam contractionis cugnitio habetor, longitudo ſanè omnium magis perſpicua, vt media inter has latitudo. Verum plerúmque æqualis eſt profunditati quod arteriæ corpus ſit sotundu. Prufunditate igitur cognita catenſioni motum digiti pedis coæquabis. Tunc verò quoties hie motus ſub vno pulſus circuitu contineatus mediteris. Difficile ſanè hoc ſed nun diſſimile his qui horam pulſaodo bathlton dum trahunt premunt pedem. His igitur duobus tanquam principiis dignoſcendi pulſuum differentias ex ſenſu perceptis duo alia ratione cognita adiicere oportet. Vnum ſcilicet quod contractiones menſura extenſionibus ſunt ſemper æquales: aut neceſſe eſt pulſus inordinatos euadere, atque tandem deficere: quod com tariſſimè cõtingat vt hi motus æquales magnitudine ſint, fateri oportet alterúm quod arteriarum pulſus vndique ſunt æquales non magnitudine ſed celeritate, & frequentia axiomate illu Geometrico, quod quæcunque æqualia ſunt, inter ſe etiam ſunt æqualia, at conſtat omoes pulſus cordis pulſui æquales eſſe, cum eodem momento cum illo attollantur & reſidere incipiant, ipſa enim ſola vi cordis ſi quis recte ſecom reputet tam inſignis recipocratio fieri poteſt. Verum cum ſæpe videator altera ex parte (cum homo phlegmooem in illa patitur aut dolet, aut ſuper eam decubuent) crebrior aut velocior, cauſa eſt quoniam diſtenſa arteria maior fit, vnde in æquali tempore velocior in æquali motu eſſe videtur, quod ſi diſtendi nequeat crebrior. quoniam tardius attollitur, atque remittitur, ideóque breuiores redduntur mediæ quietes. Adde quod tenſa velocius moueri vidétur animi iudicio ſenſum mouente, quoniam in arcuum ebutdis hoc experimur dum redeunt. Inuenies ergo dextros circuitus ſiniſtris velocitate ac crebritate ſemper ob id pares, non tamen magnitudine aut æqualitate, quoniam arteriæ diuerſis affectibus ſubiici poſſent. Præceptom his omnibus addere oportet, vt quinque auxiliis ad pulſus dignoſcendos inſtructus demum accedas. Id eſt, vt manom primu molliter carpo adhibeas, eamqoe ſuſpenſam teneas: ſicut mediocritatẽ vndequaq; ſerues. Mihi verò videtur vt digitum ipſum qui propior eſt manui ægri magis premas. Primum autem leniter, medios mediocriter, atque hanc inæqualitatem etiam in eiſdem digitis modò eleuando modò comprimendo experiri oportet, vt ſic & quantitatem & motum arteriæ dignoſcas. Galeno autem ſufficere viſom eſt ad extenſionis velocitatem dignoſcendam, ipſum ſimplicem tactum: qoaſi eum ictum ex imo præſenſerit, quoniam digitis illam quaſi à latere amplectitur: nam ſi ſumma tantum attigeris velocitatem à vehementia diſtinguere nequeat. Et mihi ſanè ita viſum eſt. Sed tutius ac facilius ſi ſenſus acumen ratione quadam adiuueris. Tertius modus eſt ea ictus diuerſitate ſob digitis iuxta ſitum illom varietatem. Quartus vt aſſueſcas diſtentionem in reſpiratione deprehendere, atque cum ea etiam contractionem quæ expirando fit. Diſtentio enim velox cum tarda contractiune malleorum ictui ob pondus ſimilis eſt, vt contra flentium morem non interruptum imitatur. Ea idea igitur horum animo conceptra vtramqoe motuum differentiam diſcernes, attamen contractioois cognitio, non hoc tantum modo conſilio abſolui poteſt: ſed veſicas aëre vel humorem plenas, ac primum teoſas digito premens ſeoties diſceſſum inde diſceſſiſſe, in mollibus autem neutrum ſenſu, ſed vſu quodam ac ratiooe. Deinde ad pulſus magnos, validos tardoſque tranſibis, demum ad paruos aot languidos celeret, quorum contractio difficillimè percipitur. Tertio ea digitorum vt in diſtentione alterno motu. His cognitis quietem ſupernam, id eſt, quæ extenſioni ſuccedit ſtatim deprehendes, intima verò quoniam cum vltima parte contractionis & diſtentionis initio iuncta eſt, qoæ percipi oun poſſent quanta ſit ſciri neqoit, quandoqoe cum adeò magna eſt vt pulſus latere videatur, rarum pulſum prænunciare licebit, hæc tamen etiam per ſe ſola plerunque ſuperna lungiorem, maxime in debilibus ac frigidis, Cumqoe pulſus circuitus breuis eſt his qui contractionem non percipiunt, creber, velut eſſe videtur, tum magis quod plerunque crebritas cum velocitate ſociari ſoleat, & ab eiſdem fermè cauſis irritantur vtræque. Altitudinem autem pulſus vt dignuſcas quandoque conuerſione Brachij ne à rugoſa cute arteria prematur opus habes Plenum pulſum Galenus qualis ſit dignoſci non poſſe putat, ille tamen eſt qui rotundam arteriam demonſtrat, depreſſoſque aliunde attollitur, digitoſque implet. Preſſus ſi ſpiritu refertus ſit plus tenſionis oſtendit quàm duritiei, vt inflatus vter ligno comparatus. Si humore ne tenſionem quidem magnam. Vehemens cum magnam digiti partem & cum impetu feriat valido ſimilis videtur. Durus etiam cum prementi reſiſtat ei aſſimilatur Sed validus compreſſus ſentitur & imprimit, illi horum altero carent, adeò vt ſi profundè premas conquieſcant. Compreſſis etiam prioribus digitis ſub his qui manui ſuot proximiores hand preſſis, validus vehementius pulſat, durus non. Sed præter id renditur ac colliditur, quorom neutrum facit validus, imò vehemens eſſe ſolet: durus autem nunquam.

Tria præterea pulſibus accidunt: rythmus,

ordo,

Google

ordo, æqualitas: æqualitas & ordo ad facultatem & vſum maximè pertinent, ſed æqualitas cum hęc in vno polſu manent, ordo cum in pluribus, vnde æquales inordinati, & ordinati inæquales, quanquam rarò tamen eſſe poſſent. Inordinati autem qui alternis vicibus redeunt ſeu certo numero tantum euariant, ſeu aliquot ictibus inter ſe inæquales, pôſt ad idem redeunt per circuitum: ordinati dicuntur. Quod ſi ſolum quidam ictus & certo numero redeunt ex parte per circuitum ordinatus dicetur. Si verò nullo modo redeant, aut etiam aliquot redeant, ſed non certo numero, inordinatus nihil adiiciendo appellabitur. Intercurrens autem ictum habet perfectum inter ordinatos interpoſitum, vnde à dicrotis ac vibratis quorum ictus imperfecti ſunt diſtinguetur. Inæqualium autem qui ex minore ictu maiorem excipit, abſque duritie dicrotus, qui cum duritie caprizans, qui ex maiore minorem vibratus, vt in arcuum funibus contedierunt. Tremulus huic proximus, ſed contentione caras totumque motum ſeruat. Cõuulſiuus & ipſe motum totum ſeruat ſed contentionem habet, qua à tremulo differt. Cum verò arteriarum partes non ſimul moueri videntur, ſed altera alteri ſuccedere, vt vndæ in flumine ſolẽt conſtante ictu vndoſi, langueſcente vermiculates, ambo rari natura, & tardi, aliter enim diuerſitas hæc plurium partium percipi non poſſet. Quod ſi dura ſit arteria, ſerrati; ſed ſi admodum parui ac languidi crebrique ſint, formicantes dicuntur, ſeu duri ſint ſeu molles. Innuentes in quibus pars remotior a corde debiliores aut minores habet ictus. (In Introduc. 1. ad Tyrones) circumnuentes cum vtrinque quaſi in arcus formam idem contingit, nam in medio meliores ſunt. Vnus eſt inæquali & inordinato communis, myurus ſcilicet, cùm vel pulſus ab initio validus paulatim vſque ad digiti contactum langueſcit, vel cum ordine continuo pluses paolatim velut muris cauda in anguſtum & languorem deſinunt, etiam omnino deficiunt: indeque ad priſtinum ordinem reuertuntur. Duo etiam compoſiti pulſus vehemens ex celeri & magno: frequens excelesi & crebro. Circa autem omnes communes primas differentias verſatur rythmus vt etiam Herophilus exiſtimauit. Galenus (per de Diff. pul. cap. 9.) verò circa ſolam proportionem extenſionis atque contractionis. Eſt autem rythmus compaſatio ad ætatem, temperaturam, regionem, anni tempus ac reliquas communium differentiarum, tum etiam inter ſe. Velut cùm dicimus ex Galeno, tertio de cauſis pulſuum (cap. 5.) ſenum contractionem diſtentione eſſe tardiorem: quinimo minor etiam pulſus eſt tum rarior ac tardior, & ea quiete quæ diſtentioni ſuccedit quàm quæ contractioni Qui ergo pulſus hæc retinent Eurythmi vocantur, qui parum degenerant ac quaſi proxim è ætatis aut temperantiæ modum retinent Pararythmi. Qui magis aberrant Heterythmi, qui omnio diſſimiles nullam retinent rationem Ecrythmi dicuntur. Duodecim igitur generales ſunt pulſuum differentiæ: totidem ad æqualitatem pertinentium, quinque ad ordinem, communis vnus, compoſiti duo, à rythmo ſumptæ quatuor, omnes igitur triginta ſex.

Cauſæ horum ſunt quæ quæruntur: ipſæ enim vel quæ ex illis ſequuntur ſunt præſcitæ. Optimum ergo pulſum cuique proprium ſcire oportet. Simpliciter verò ad dignoſcendum, vt dixi, naturalem & acquiſitum habitum. Is ergo eſt qui hæc quinque habet, vt ſit validus, in cæteris omnibus mediocris, æqualis, ordinatus & eurythmus hominis comparatione. Dicebat Galenus ſecundo de præſagio ex pulſibus (cap. 12.) Nil perinde facit ad præſagiendũ recte de pulſibus ac naturalis pulſus notitia. Ego enim quantum ex diligentia aſſequi de me ipſo potui cùm nunc quinquageſimum octauum annum agam, temperamento ſanguineo, nonnihil etiam pituita dominante, non mediocriter frigido corde, circuitum diſtentioni habeo duplum ſeſquialterum, triplo certe minorem, vt contractio parum à diſtentione differat, magnum & latiorem quàm in prima iuuenta, vt pararythmus conſiſtentiæ quàm ſenio propior. Videbatur autem & in patre decrepito adeò magnus, vt in iuuenta minorem fuiſſe veriſimile ſit. Hoc contingit abſumptis ſenio, vt reor, partibus quæ arteriam circumſtabant, tum cùm in iuuenta immodicè humida eſt arteria. Parui igitur fiunt primo pulſus octo modis, ex vſu calore deficiente, ex facultate cum deficit, vt in profluuiis, cum opprimitur, vt in attonito morbo, & ciborum multitudine, cum impeditur in his in quibus extrema liueſcunt quamuis conſtantibus viribus, ab inſtrumento, cum durior eſt arteria vt in hecticis cum humida eſt eſt adeò vt non poſſit attolli, vt in infantibus & aſcite, quamuis humidior arteria ſi prematur, eò faciat latiores pulſus quò humiores: Cùm comprimitur vt in carnoſis pueris & anaſarca, tum à flatu: Demum cum in longitudine diſtenditur, eò enim fit exilior. Ex magnitudinis differentiis hæc prima ſcilicet profunditas deficere ſolet, inde latitudo, demum longitudo, ideóq; valde exitiale eſt. Si verò facultas reſtituatur cõuerſo ordine redeunt. Et quamuis paruus pulſus poſſit eſſe cum robore virium, magnus tamen ſine illo eſſe non poteſt. Eadem ratione prima omnium omnium in vſu magnitudo in quid obeſt acquiritur, inde celeritas, pòſt crebritas, cumque redeunt contrarium ordinem ſeruant. Crebritas autem vt tertio de cauſis pulſuum (cap. 16.) peculiaris eſt imbecillitati, vt velocitas roboti: Quæ igitur in diſtentione fit, plurimum diſtento pulmone contingit. Vt plerunque non ab ipſo ſolum, ſed etiam ab arteriarum oſculis in ambitu copia aëris attrahatur. Vt ſecundo de cauſis pulſuum (cap. vlt.) Fit nanque diſtentio velox, vt celeriter naturalis calor reſtauretur: Contractio autem vt arteriis compreſſis halitus ille quem oculis nonnunquam in hyeme in boni habitus gerulis exercitatis deprehendimus, toto corpore ante ſudorem

aut

aut ſimul effluere extrudatur. Igitur vnaquæque harum cum adfuerit cauſam docet, altera ſi quidem naturalem calorem extingui, ni aër affatim ſubminiſtretur, altera præter naturalem abundare. Magnitudo autem vtriſque vtilis eſt: ſed ſi non ſatisfaciat, celeritate indigemus. Verum cum illa (quod naturalis calor ob motum fumi copiam reſtet, multóque magis præternaturalis, qui vt eiciatur poſtulet, neutráque celeritas huic neceſſitati ſatisfaciat, vt nec geſtori curſus ac recurſus ſed ne vllibi quieſcat cogitur) crebritate id verò maximè vires atterit: & imbecillitatis ſignum eſt cum facultas non tantum nec tam celeriter mouere poteſt vt ſatisfaciat, & cauſa cum nulla interpoſita quiete vires conſumuntur. Frequēs igitur febribus proprius eſt, non tamen ſolis, nam & qui curſu nuper fatigati ſunt talem habent: ſed ſi contractionis celeritas diſtentionis celeritate plus aucta ſit, hic proprius ſanè eſt putrido febrium generi, tertio de præſagio ex pulſibus (c.7.) adeò vt etiam in acceſſionū initiis hoc diſcrimen & breuitas externæ quietis ſemper appareat. In reliqua parte motus & quietis aliquando rarior & tardior. Sūt etiam manifeſtè parui, quibus ſi remiſſio ſuccedat vt Galenus ait, in ipſa acceſſione moriuntur. Raritas verò magna ſignificat cordis refrigerationem aut contentorum, ideò mortis magnum periculum etiā in ſanis præſertim ſi ex corde & in febribus: calor enim arteriæ hecticarum proprius eſt: contentorum autem ſolum omnium febrium præſertim putridarum, at quæ in ſolidis qualitas eſt diuturnitate contactus neceſſario augetur, aliæ non. In ephemeris verò quaſi alternans eſt. Generaliter autem defectus exceſſibus ſunt periculoſiores. Intemperies autem in corde facultates vitiant, ſed euidentius tamen calida ac frigida in cordi vicinis locis: calida & frigida functiones ſolum, humida & ſicca ne illas quidem. Vehemens neceſſitatis indicium eſt languidus pulſus qui vel non in ambobus lateribus idem eſt vel non perſeuerat ex oppreſſione fit abſceſſus aut humoris in parte eadem vel lucta naturæ cum morbo. Et eius cauſa eo tempore functione non facultate læſa. Plenus ſuffocationis periculum oſtendit: Vacuus imbecillitatem, durus arteriæ ſiccitatem aut contentionem. Solent enim hæc per ſe quandoque, quandoque per conſenſum contingere, velut in membranarum abſceſſibus. Sic & mollis infuſo humore, nonnunquam ob affectus naturam, vt in œdemate, aut membri, vt in abſceſſu pulmonum.

Ordinatus per circuitum in magnis defectibus, vt in intentione, deterior eſt inordinato, adeò vt qui certo numero integrum ictum intermittit lethalis ſit, qualitercunque autem ſpatia duorum intermiſerit, in ſanis repentinam mortem nuntiat. Et omnis inæqualitas pari in re malo ordine deterior eſt. Omnis etiam pulſus modis aut magis neceſſariis vel maiore lapſu, vel perſeuerans deterior eſt contrariis. In leuibus lapſibus ordinatus in circuitu inordinato, & in toto quàm in parte melior eſt. In ſenibus præterea & cacochymis & animo multa verſantibus, iratis, timentibus, pulſus inordinati & inæquales citra periculum perſæpe ſunt. Inæqualis autem origo, vt ſecundo de cauſis pulſuum habetur. (cap. 1.) inæqualis cordis intemperies, motus contrarij, vt ira cum timore, & obſtructio vel compreſſio, hæc à tumoribus, illa à multitudine humorum aut ſanguinis præſertim lentorum atque craſſorum. Intercurrens cum functione neceſſitati non ſatisfaciente ictus alios natura interponere cogitur. Dicrotus quoniam incipiente motum natura in ſuperiore parte latera arteriæ duriora ob ſiccitatem vel tenſionem vel humores craſſos aut carnem, vel frigidiora ob cordis intemperiem vel humores tardiora retrahunt ictum ſuperioris, vt exiguus videatur. Inde reparatis viribus & ipſa ſe ſimul extendunt & cum ſuperiore perfectum ictum complent, vt ſecundo de pulſuum cauſis habetur (cap.6. & 7.) Caprizans arteriam præter id duram ac tenſam habet.

Vibratus verò cum arteria ſimiliter dura vrgentem habet neceſſitatem, cui facultas ob imbecillitatem nixu quodam ſatisfacere conatur. Tremulus debilem facultatem arteriam mollem gracillem corporis habitum, raróque inuenitur. Conuulſiuus conuulſionem indicat (2. de præſag. ex pulſ. cap. 12.) Vndoſus contingit cum remorari motu videtur in arteria, atque ideò ſenſim procedere quaſi facultas non tota è regione digitorum, ſed aliunde veniens permeet, palam eſt autem ſi hoc contingat vt pars poſt partem attollatur, mollem opportere eſſe admodum arteriæ tunicam. Si ergo præter id vehemens ſit, ſudores promittit, vt ſecundo de præſagio (cap.9) ex pulſibus habetur: ſecus autem imbecilles vires oſtendit: ſæpéque aſcitem & leucophlegmatiam aut comitatur aut prædicit. Vermicularis autē per ſe planè imbecillium virium ſignum eſt, præteritique nuntius, immoderatis omnibus purgationibus ſuccedere ſolet, & pulmonis corruptioni quæ ex immodica defluxione orta eſt. Serrati inflammationes oſtendunt in morbo laterali parum inæquales, multum in peripneumonia, ſed minus duri, vt Galenus. Quarto de præſagio ex pulſibus docet (c.3.) Innuentes ſi eleuatis digitis verſus cubitum reſiſtunt, imbecillitatem in arteriis ſolum eſſe declarant, ideóque minus periculi, ſi non moueatur afflictam cordis facultatem. Itáque & minus comprimendo, & denuo poſtquam manum amoueris tentando, diſces an hæc varietas etiam in multis ictibus perſeueret, vt defectu ex hoc magnitudinem percipias, quòd ſi à ſuperiore parte ſolum decurtatus ſit vitio formationis arteriæ quæ ibi ſe immergit, atque ideò rarò id contingit, accidere ſolet. Sicut longior ob gracillitatem: mediocris enim pulſus quatuor digitis ſubiicitur. Circumuentium autem eadem fermè ratio videtur. Myuri imbecillitatem ſignificat, atque maiorem cùm in vno ictu tales fuerint. Pararythmi ſi ad meliorem ſtatum ſimpliciter inclinent, boni ſunt: inter ſe verò ſi ſolum ſi pararythmi, velut ſi ſenex æqualem habeat extenſioni contractionem, non autem magnitudinem, malum.

Hecrythmi,

Hi rythmi deteriores, cũ pro miraculo habendum ſit, ſi etiam ſimpliciter melioribus ſimiles boni ſint. Eurythmi peſſimi, hæc tamen mala minora ſunt ſi naturales ſint pulſus. Et in longis morbis difficiles ſanationes: in acutis ingẽtia pericula minantur. Et contingunt quandoque ſimilia monſtris in pulſibus, ſicut in aliis rebus, vt in Daniele Bonza Venetorum legato, qui ex habitu acquiſito quòd ei vlcus vetuſtum in tibia olim eſſet conſolidatum, pulſum contraxit magnum & velocẽ, adeò vt diceres laborasſe vehementi febre, eratque arteria tenſa, & tamen validus: ſignificauit ergo magnitudinem diſtẽtionis pulmonis paucum aëris trahentis ob duritiem, ſicut accidit in humoribus melancholicis, & œdemate. Ex his autem ob laborioſam pulmonum extẽſionem, & non abſolutam cordis ſatisfactionem tandem petebant. Poſt annos igitur circiter tres pulſus inordinatus & inæqualis factus eſt, & tunc intra menſes quatuor obiit, erat autem annorũ quadraginta ſex: Et licet gracilis habitus eſſet naturaliter toto tamen triennio gracilior nulla ex parte, ſed potius pinguior factus eſt. Maximè igitur inæqualitates ac lapſus pulſuum procedunt à cordis affectibus principaliter aut per conſenſum, aut pulmonis præcipuè Dicroti intercurrentes, & generaliter inordinati. Cum verò adeò ſubtilibus rationibus hæc conſyderatio conſtet, ſenſuumque præcipuo acumine indigeat, aut euidens ſignum aut diuturnum, aut multiplex, aut aliorum generum ſignis ſociatum eſſe oportet, antequam de futuris ſtatuas, multò verò magis antequam pronuncies. In vniuerſum paruitas, crebritas & à natura morbi aliena qualitas, quæ in omnibus ſignis accipi conuenit, ſuſpecta eſſe debent. Quoniam verò medici ſæpe dubitant, an æger febriat, quòd ventriculi affectus earum maximè inuaſionibus adeò ſimiles ſint, vt Galenus in libro de prædictione ad Poſthumũ (cap.a.) diu coactus ſit pulſum Antonini Imperatoris examinare antequam pronuntiaret ipſum febre non laborare. Ventriculi enim attritio ſi ex cruditatibus fiat, languidos paruos & tardos efficit. Si verò facultas etiam imbecillis ſit, crebri etiam fiunt & nonnunquam inæquales. Sed ſi à mordentibus humoribus infeſtetur, ſemper ſunt inæquales, celeres & crebri. Vnde ſi perſeuerauerint ſpeciem petuſæ arteriæ, & ſubſtratæ arenulæ præbent, vt quarto de cauſis pulſuum ac de præſagio habetur cap.a3 & 6.) Sed in concoctione ciborum magni, celeres crebrique fiunt. Manifeſtum eſt igitur quod multis modis & initiis & incrementis febrilium acceſſionum ex vẽtriculi affectibus ſimiles fiunt. Verum diſtinguit proprium illud putridarum febrium ſignum iam dictum, quoniam contractionis celeritas magis aucta eſt quam extenſionis, et quæ circa ventriculum percipiuntur. In doloribus etiã pulſus quoddam habent peculiare diſcrimen ab anhelitu, ſi dolor in partibus ſit reſpirationi pertinentibus, nam cum pulſus quia ſit à vitali facultate (modo non exſoluatur) velox, creber ac magnus etiam ſit, reſpiratio autem quia pectus doloris noxam ſentit, tametſi celer & crebra ſit, parua tamen redditur.

Reſpiratio enim non ſolum ſignum eſt affectuum cordis & cerebri ſed & roboris facultatum eorundẽ, nec non cauſa potens, ac etiã ſalutis & mortis. Vnde efficacius denuntiat: ſed non tam exactè differentiæ illius percipi poſſunt. Breuis & frequens ſi vel paululum perſeueret, mortem inſtare nuntiat. Frequens oſtendit loca reſpirationis obſideri. Parua & crebra dolorem in partibus reſpirationi pertinentibus, paruitati enim crebritas ſatisfacit. Magna & rara in acutis ea delirio ſolum fieri poteſt: ſed non ea omni raritate magnitudine compenſata. Magna non dicitur, quod multum pectus attollat (hoc enim pulſui conuenit, in quo quantum attrahatur percipi non poteſt,) nam id neceſſitatis eſt & liberorum inſtrumentorum indicium, ſed cum aër copioſus inſpiratur, aut exſufflatur. Quandoque enim inter has partes, vt etiam in pulſu diximus, multum intereſt. Comparatio verò inter illas etiam rythmus dicitur. Multum etiam facit ad reſpirationem intentio animi, ploſquam in pulſu. Omnis autem læſio etiã minima reſpirationis morbi non materiæ impedientis vitio non ſine magno periculo eſt. Eſt etiam illud conſideratione dignum, quod Galenus longam magnam eſſe putat, cum vtriuſque meminerit Hippocrates, ſed quæ tarda eſt & magna, longa dicitur. Magna enim celer eſſe poteſt & tarda, breuis, vt in morientibus. Breuis ergo celer & parua. Septi tranſuerſi hecticæ inæqualis varia, & vt flentis, cuius cauſa eſt motus impotentia, vt ſexto Aphoriſmorum (Com.54.) Et ſi in febribus hoc accidat, aut pinnæ narium moueantur lethiferum eſt, inquit Galenus (4. De locis.ca.7.) Sic etſi cum ſono gloriat: Paucis enim tales operationes indigent, vt contra vox naturalis, quia multis valde bonum ſignum eſt. Obmuteſcere verò circa morbi finem lethaliſſimum eſt.

Excrementorum verò ratio vna eſt, ſcilicet vt dixi, quod ſecundum naturam ſint in colore, ſubſtantia, odore & figura. Figura, vt quæ conſiſtere nata ſunt, ſint leuia: odore vt proprium ſolum retineant: nam ſputi nullus eſt: ſubſtantia vt ſit mediocris, æqualis, coniuncta. Puris color albus eſt, ſubfuſcus. Sanguis hęmorrhoidum ſubniger: vteri clarus & albidus: ſeminis, vt puris nitens & grandinoſum: ſtercoris, obſcurior aliquanto cortice mali punici: vrinæ, vt ſtercoris, ſed ob ſubſtantiam ſplendidior, ſimiliſque, triticeæ paleæ. Hypoſtaſis, vt auri ſcobis, Muci plumbeus perſpicuus. In omnibus deterrimi colores, niger, viridis, & præter naturam liuidos, at ſine ſplendore præter naturam ſemper eſt. Niger autem color adeò malus eſt, vt non ſolum in excrementis, ſed partibus & veſtigiis abominandus ſit. Semper autem extinctum calorem ſignificat, perſæpe etiam incendium: liuidus extinctioni, fuſcus incendio propior eſt, viridis & ipſe ab vtraque cauſa ſit. Pus à ſanie diſtinguitur, quod concretum ſit æquale, & minus fœtens, fœdique coloris: nam ſanies valde fœtet. Pus etiam quod ex ſangui-

ne

ne concretu ſit, vt in magnis abſceſſibus non adeò candidum eſt, vt quod ſit in vlceribus, ex humido iam à membro mutato, hæcque differentia vbique conuenit. In ſputis quoque & vrinis multum intereſt dignoſcere, an quod miſcetur ſit ſanies, vel pus, aut corrupta pituita: quippe pituita lenta magis & concreta in aqua agitata non ſoluitur, crudus humor vix: cumque abundauerit in vrinis, diu perſeuerans pituita eſt, quæ etſi ſignum corrupti membri non ſit, cauſa tamen ſit in mollioribus corporibus, vel ſi vriginem pariat. Sudor autem eum ſit natura vrinæ ſimilis odore, non fœdus ſed calidus totique corpori communis, ſi fœteat malus: ſi in ſuperiore tantum corporis parte, deterior: ſi frigidus, peſſimus. Si in facie tantum, reſolutionis vitium ſignum eſt. Colligitur paruis vaſis ſtrigilis forma. Si pondus ſcire ſolum cupis, lineis intemlia ſtatim exempta explorabis, excipere ſolent ad libram vſque. Æquales ſemper ſpecie alui ſeceſſus, malum. Fineſque in meraciora deſinentes corruptionem ſignificant. (2. Epidem. ſec. 2. & 3.

Vrinarum differentiæ, vt his pro exemplo vtar, principaliter ſunt quindecim. Subſtantia tenuis tenuis & craſſa. Craſſam veteres eam quæ concreſcit appellant: ſed nos eam in qua digiti ex aduerſo, licèt clara ſit, non videntur. Color aqueus, albus, pallidus hi citra naturalem, vltra ruber, croceus, viridis, fuſcus, niger, liuidus dilutior naturali ſed fuſci particeps, naturalis & quæ ab Hippoc. bene colorata dicitur, pallida, palearis flaua, fulua. Contenta naturalia & præter naturã: naturalia, perſpicua, nitida, leuia, comi forma, æqualia, aureique coloris in imo cum perſeuerant, præſentem aut proximè futuram & ſtabilem ſanitatem nuntiant: in alba hypoſtaſi contingit cum ſub morbi fine mutatur, repentè ægrum mori. vel quia aliis partibus abſoluta non eſt, vel quia non indicat, vel quoniam morbus mutationem poſtulat iuxta tempora. Semper autem contenta quò ab imo ſunt remotiora, eò finem morbi magis diſtare oſtendunt. Quæ verò præter naturam ſunt, ad fundum deſcendunt, vt furfures, ſquamæ omnibus fermè deteriores, maximè ſi carneis fruſtis aſſimilentur, farina pituitæ, quàm multi ſi tenuis ſit pro hypoſtaſi habent, arenulæ ac huiuſmodi. Quoniam verò omnia hæc quæ ad vaſis fundum tandem deſcendunt dupliciter proueniunt, aut propter vim morbi, aut ſunt ſe exonerantis naturæ ſigna, diſtinguere oportet diligenter, quomodo proueniant, cum in vno ſalus, in alio ingens periculum, aut mors ſint conſtituta. Certum igitur ex morbi alleuiatione ſignum habetur, tum ſi poſt coctionem id accidat, & ſi quæ exeunt cruda ſolum non praua ſunt etſi alba ſecuriora, & ſi vrina multa, etſi citu ſeparantur. Et, ſi aſſuetus ſit talia mingere tutiſſimum eſt. Arenulæ verò, niſi in affectibus renum aut veſicæ nihil demonſtrant timendum, ex his autem tribus conditionibus fiunt vrinæ, quæ crudæ aut coctæ vocantur. Nam cum cocto vrina ſit, quæ ſubſtantia eſt mediocri colore bono, hypoſtaſi qualis dicta eſt, ſequitur vt vel vna harum conditionum deficiente ſit vrina cruda. At ſeptem modis palam eſt poſſe deficere, ſcilicet triſariam, vna totidem duobus & omnibus ſimul. Verum in biliosis corporibus, ac morbis ſi ſula deſis hypoſtaſis, nec ſit mala, experimentum oſtendit, maximè in gracilibus, non eſſe crudam ſemper. Fit autem extrema cruditas tribus deficientibus ex toto conditionibus. vt ſi tenuiſſima ſit abſque contentis omnino, aut quaſi atomis vagantibus, quæ etiam peſſima eſt, colore autem aquæ. Tot verò gradibus contingit à ſumma cruditate, vel numero conditionum, vel earum magnitudine recedere. Porrò cum & à mediocritate ſubſtantiæ, & coloris, vt dictum eſt, bifariam liceat abeſſe & citra, & vltra manifeſtum quatuor fieri prima genera cruditatis, nõ magnitudine, vt ſeptem modi, ſed naturâ diſtincta. Craſſa rubra quæ in febribus ſanguineis & melancholicis apparere ſolet. Craſſa alba quæ minus mala: Tenuis rubra quæ periculoſa eſt. Tenuis alba quę longum morbum nunciat, aut ipſius primum initium. Et nihil eſt quod adeò illas mutet vt cœnæ abſtinentia, quæ ergo ob id coctionem non aſſequuntur, morbos decernunt inſanabiles. Multa vrina generaliter ſecurior, pauca etiã præter ſuppreſſionis periculum, ſecurior in humidis morbis atque corporibus, pauca in ſiccis. Turbida quæ clareſcit, finem morbi ſignificat, nam aut corpus purgatur aut colliquatur. Quæ verò turbida manet, magnitudinem incendij oſtendit, perſępe etiam lethalis eſt ac imminentis mortis inditium. Et morbis peſtilentibus familiaria. Et deterior eſt poſt initium morbi quàm ſi citò appareat. Deterior verò quæ dum inchoat, maximum enim incendium & præcipitem morbum ſignificat. Clara quæ concreſcit, initium coctionis oſtendit multa enim pinguendo etiam ſine frigore concreſcit. Quæ verò concreſcit turbida cum eſſet, mortẽ futuram breui nuntiat, naturalem enim calorẽ ob ignei vehementiam euanuiſſe declarat.

Circulus eſt ſumma pars vrinæ quæ in continuis febribus ſaltem subducto brachio liuidus aut fuſcus aut viridis vel (Nicolus. Berardi autoritate) turbidus apparet. Et quò profundior eſt periculoſior eſt: nam caloris innati extinctionem ſignat. Fætor præſertim magnus aut peſtilentem morbum aut vlcera in meatibus declarat. Spuma in ambitu pituitam in cerebro, in medio pectore, quæ diu manet lentam & craſſam, crocea autem morbum regium, idem declarat lineũ linteum ſi in ea intingatur aut literæ ex ea chartę inſcribi poſſint, iuxta coloris naturam, vt nigra in lienis morbis. quibus in caſibus turbidæ vrinæ & confuſæ non ſunt adeò periculoſæ. Confuſam voco quæ non claratur. Comparatio ad naturam, morbum, cauſam, ſymptomata, tempora morbi. Veleut illud: vrinam tenuem crudámque qui diutius mingunt ſi cætera vt in conualitutia incidia fuerint in his abſceſſum ad ſedes inſra præcordia expectare oportet: vt inquit Hippocrates (2. Prognoſ. tex. 34.)

34.) Vbi Galenus exponens ait: Frigida & craſſa & in vniuerſum contumacia abſceſſibus iudicantur infra ſeptum tranſuerſum ob vitium imbecillitatem: ad carnes glandoſas vir.bus conſtantibus. Sed ſi tenuior fuerit & articuli imbecilles ad illos, huiuſmodi vrinam ego in ſanis lecotis vitium inſanabile portendere animaduerti. Vltimum eſt ſeceſſus: & plerunque mutatio, niſi ad malum fiat, non ſolùm in his, ſed in aliis excrementis bona, vnde illud Hippocratis ſecundo Epidemiorum (ſec. 3.) ſemper æquales ſpecie alui ſeceſſus malum. In vrinis tamen colorem & ſobſidentiam manere oportet, ſi non decernant. Sunt & qui concretas vrinas inſpiciunt, quoniam longâ conſuetudine edocti ſunt. Sed neque de his neque per ignem reductis, neque ante primam horam, neque poſt ſeatam, eaactum indicium ferre poſſumus. Parum etiam admodum indicat duodecim in caſibus, ſi non ex materia pendeat morbus aut materia peſtileos ſit, vel ſi in abſceſſu contineatur, vel in concauitate, aut loco exangui, vel in meſaræo, vel loco aliquo nobiliore, vel in venarum ſiccitate, vel in acceſſionum initiis, vel in febre ex vlcere, vel ſi renes aut veſica vitio laborarent, vel ſi aliquid ſumpſerit quod impediat. Fermè ſemper enim in his vrinæ ſanis ſimiles aut crudæ quarti generis apparent, ea harum etiam genere ſunt quæ materiæ morborum non concordant: vt concocta vrina paucis poſt diebus à quotidianæ initio. Conſtat autem hæc doctrina, non ſecus ac gemmarum cognitio, arte quadam mirabili, quæ ſcriptis tradi nequit: nam videbit vrinas perquam ſimiles ſimilibus in morbis atque corporibus atque ætatibus, quarum altera certum exitium, altera ſalutem breui decernet. Scripta tum ad exercitationem hanc, tum pulſuum, excitant medicum ac dirigunt, præſertim ſi abſoluta fuerint, qualia quæ nos de vrinis edidimus. Inter vrinæ autem & pulſus præſagia hoc intereſt, quòd vrina magis de exitu ac materia morbis indicat, pulſus de morbo ipſo atque ægrotantis vitali facultate: Pulſus etiam ſi vno ex latere bonus eſt, aut quandoque bonus ſalutem ſperare decet: ſi autem vna vrina mala ſit inter multas, interitum eapectabis.

Partium verò quæ educuntur notiſſima eſt ſanguis: per venæ ſectionem ex pedibus cum aqua, ex brachiis etiam ſine illa effluere ſolet. In ægris corporibus non perfectè ruber & raró ſine aqua apparet; plurima aqua, vt in aſcite, ad febres etiam ac quaſcunque fluxiones paratos oſtendit. Inſpicere autem oportet colores ſi praui ſiot: optimæ enim vrinæ ſimilis eſt, ſed obiectu ſanguinis viridior apparet. Sanguis verò ſupenius rubet, ac ad candorem accedit, ſed vbique cum ſplendore, prauus eſt albus vel citrei coloris, deterior aureus, hoc peior viridis & maſculoſus; deterrimus niger: corruptionis namque hæc omnia ſigna ſunt. Procedente enim febre cum candidus euadat, indicium eſt non eſſe talem ob pituitam: cum tamen in ſanis etiam inueniatur, tranſmutationem ad proprium genus per ſeparationem declarat. Hæc autem corruptionem præcedit. Deterior autem minus ſplendens, peſſimus qui non concreſcit. Vidi vt lac & vt bætæ ſoccum, hæc ſtarim motua, reliqui diu conflictati, huiuſmodi colores in ſanguine concreto non niſi in ſumma ſuperficie inuenire licet. Qui flauus fermè eſt ac multum ſplendet ex arteria cum impetu magno eductus eſt, quare cum tuſſi reiiciatur ſpumeſuſque ſit ea venali arteria prodit, ſed ſi vomitu niſi exuberet non magno periculo, qui ſine impetu ōnino exit aut paruo è brachio vincto aut parum aquæ continet, quoniam è vena non effluxit: aut in iuuenibus defectum ſpiritus declarat. Qui verò è naribus ſponte fluit, è regione partis affectæ fluere debet. Rubri autem ſtilla ſangoinis haud vnquam effluere viſa eſt in morbo eaitiali inquit Galenus (1. Epidem. par. 3. Com. 18.) ſolus etiam ſanguis exitus copioſus ac perſeuerans certiſſimum ſalutis ſignum eſt, quoniam & omne genus humoris educit tenuem craſſumque, & cuicumque multitudini ſatisfacit & citra omnem noxam, commune verò habet cum tranſmutatione, quod etiam ſine coctionis ſignis, imò & cum valde malis, vt primo Epidemiorum teſtatur Hippocrates (par. 3. tex. 24.) ægrum ſeruare perſæpe poteſt, hoc verò contingit in aſſuetis, & cum materia à natura vincitur quoniam fluit. Vnde cum ſtatus initium fuerit etiam ipſum mittere conuenit, & ad viſcera ignobiliora reuellere ac deriuare vt in mala criſi. Terminus autem educendi ſanguinem eſt mutatio in colore, vel impetu, vel pulſu. Hæmorrhoides autem ſectione venæ ſi prouocentur ſunt inferiores, ſi effluant præſeruant à peſſimis quibuſcunque malis, ſi erumpant etiam liberant quemadmodum & in virginibus cum primum menſes apparent.

Signorum autem minus generalium, & quæ etiam propria ſunt vni morbo, exempla ſint hæc. Ventrem exploramus non ſolùm ob tumores & dolores ſed etiam tenſionem, palpitationem, extenuationem atque duritiem. (1. Epid. par. 3. com. 19. Quod ſi hypocondria ſurſum trahuntur inæqualiter cum tumore in acutis abſceſſum ſignificant: ſi vacua inflammationem ſepti tranſuerſi quam delirium ſubſequi ſolet. Si palpitant turbationem vel delirium. Conſenſum quoque obſeruare oportet, velut pectoris cum genitalibus membris geniſque: ventriculi cum cerebro, corde, colo, iecore, plantis pedum. Vteri cum cerebro, corde, pulmonibus ventriculo, collo, coxendicibus, renibus, mammis: cerebri cum ventriculo, ſenſibuſque præſertim oculis auribuſque ac viciſſim: horum omnium cum cerebro, & ventriculo, & oculorum inter ſe ſimiliter aurium: Iecoris cum liene & ventriculo: veſica & neruoſa omnia cum cerebro: Renum cum totius corporis: Et exuperantiæ, vt natium extenuatio pro toto corpore, vt inquit Auicenna: Cum verò apparuerit vrina

ſigni

ſignificans, febrem continuam & pulſus videtur quietos, febris eſt peſtilens, aut ex valde craſſo humore: contraria ratione ephemera. Aſſidua etiam excrementorum deprauatorum effuſio ſignificat corruptionem iecoris aut pulmonis. Et ſi ſolum plura ſint periculoſa tamen. Quæ verò cruda effluunt, ſine vtilitate vires debilitant & malum ſignum ſunt. Vermes etiam nudi, magni, pauci, coloratiores, viui per initia ex ore prodeuntes, vel in fine cum debilibus viribus peſſimi: ſi verò conſtantibus per inferiora cum excrementis & præcipuè ex medicamento, bonum, naturalis enim facultatis robur indicat, & materiam eſſe benignam: Inquies maior quam pro morbi ratione fit ob acres in corde habitus. Conſiderare etiam oportet morbos admirabiles, & differentiam etiam ſimilium: velut hyſtericus & cum comitiali & cum ſyncope conuenit: duplex enim eſt, vt Galenus ait (De locis cap. 5.) vnus in quo ſenſus & motus, ſpiratio ac pulſus intercidunt, extremaque frigent: Alius in quo ſenſus manet, ſed contrahuntur brachia & crura cum difficili ſpiratione, & animi defectu. Generale igitur ſignum eſt, menſes aut ſemen, vt in viduis, retineri, aut quod rarius contingit humidam materiam eò defluxiſſe: ſicut & reſpirationem lædi, linqui animo, nullumque veſtigium affectus relinqui: certa tamen non ſunt. Certa autem non generalia ſunt, ſi vterus ad latus, vel ſupra contractus ſit, & ſigula inflatur: & ſi materia per vuluam effluente ſoluitur affectio. Ergo certa eſſe declarant affectiones, ſed non omnibus conueniunt, generalia quia omnibus conueniunt ſi deſint non eſſe affectiones declarant. Propria ſecuriſſima ſunt quæ adeſſe in affectionibus neceſſarium eſt, & cum adſunt ipſas eſſe declarant, cuiuſmodi eſt in ſecundo hoc genere: ſi ſenſus maneat & ab affectu liberata meminit præteritorum cum id comitiali morbo, cui maximè ſimilis eſt, minimè conueniat, conſtat hyſtericam eſſe affectionem, liquet autem quod ex certo atque generali ſigno proprium conflatur. Sunt & morbi admirabiles non genere, cuiuſmodi fuit is qui Danieli Bonricio contigit, qui cum duorum morborum effigiem præberet, neutrius ſigna ac vices implebat, fuit autem huiuſmodi: Die octaua Ianuarij anni M. D. LIX. ſpuit ſanguinis veſtigium pituitæ admiſtum, ſequenti die ſanguinem miſimus, perſeuerauit tamen ſputum cruentum, indieſque augebatur: Difficultáſque ſpirandi intendebatur, adeò aliquas noctes peruigil duceret, nonnunquam dormiebat, vt eâ quæ decimæ diei ſucceſſit. Interim verò cum hæc eſſent ſigna affecti pulmonis, ſanguis & merus & copioſus è naribus perpetuò fluxit, nec tuſſis vlla infeſtabat, ſed excitata ſolum cum excreatione emittebatur: adeò vt defluxionem à capite eſſe exiſtimaremus. Duodecimâ menſis præter ſputum cruentum, pituitam etiam multam ſeorſum expuit nigram non profundè & ſine ſanguinis veſtigio. Dubitabamus an è capite & illa deſcendiſſet, lucernæque fumo tincta eſſet. Eâ die tuſſis leuis inuaſit, ſpirandi difficultas maior, auctumque eſt ſputum, & magis cruentum euaſit. Recordabamur Pythionis qui ſputa varia & ſubrubra capuit ex defluxione coacertuata, vt Galenus exiſtimat: ſed res aliter ceſſit, nocte enim quæ decimæ ſeptimæ diei ſucceſſit totus refrigeratus eſt, ſudauit, anhelitus & vox intercepta. Aſſumpto antidoto diamoſcho, incaluit, dormiuit, ſpirandi difficultas imminuta, atque ita per totam decimam nonam diem meliùs ſe habere viſus eſt, adeò vt benè ſperare cœperit, cùm ab initio morbi animum deſpondiſſet ſemper: ſequenti nocte vigiliæ, ſpirandi difficultas & præter copioſum cruentum ſputum, nigram rurſus pituitam emiſit. Duobus frequentibus diebus omnia grauiora facta, non tamen ita vt deſperata ſalus videretur: die vigeſima ſecunda quæ fuit finis quartædecimæ morbi, circa meridiem defúnctus eſt, nec antea refrigeratus eſt. Pulſus, vt ante morbum, ſecundæ pulſationis tempus ad dimidium contrahebat, ita tamen vt duarum pulſationum circuitu naturalem quantitatem retineret. Verùm poſt decimam ſeptimam diem hoc magis frequentauit: nonnunquam etiam prope mortem, ſed paruo tempore perſeuerâns ad naturalem ſtatum redibat. Vrinæ ſemper vſque ad vndecimam morbi benè coloratæ, & cum contentis mediocribus. An febriret difficile fuit perpendere, niſi poſt eam diem, ob acquiſitum pulſus, vt aliâs dixi, habitum. In ſputis nullum pus aut ſanies, ſed ſola pituita pota, aut nigra, aut cruenta apparuit. Mirabile igitur fuit: ſi à capite cruor emanabat, cur perierit: ſi à pulmone, cur ſine tuſſi: cur nulla ſanies? cur nigra pituita abſque cruore? ſi ab vtriſque quænam cauſa iam potens in duobus locis adeò diſtantibus venas ſimul aperire potuerit? cur etiam nec pus nec ſanies apparuerit? cur cum iacuiſſet decimaſeptimâ die vt mortuus, mortem ad vigeſimam ſecundam diſtulerit? volui diſſecare corpus, memineram enim duos alios ſimili morbo interiiſſe, ſed conſanguinei noluerunt. Puella nuper annum ingreſſa decimum, cœpit laborare cruris dolore, qui videbatur ex inferiore parte ad ſuperiorem aſcendere, pòſt venter duruit, atque intumuit, vt in hydrope ſub tertij menſis initio ſublatâ duritie, ac magnitudine, cum bene appareret ac dormiret, ſtarétque ratio, nec pulſus multum à naturali ſtatu variaret, cœpit aſſiduè dum vigilaret attollere ventrem fermè palmi maioris magnitudine, cum ſtrepitu quaſi ſingultientis in fletu: audiebatur autem in ventriculi regione ſonitus quaſi vtris aqua pleni agitati, memoriamque amiſit, vt nec matrem agnoſceret. Dicebat tamen ſe ſentire rem pugni magnitudine quæ ex ventre aſcendebat: & cum fameſceret, ad gulam fermè videbatur peruenire, & ita eam vexare, vt niſi protinus cibum dediſſent, eam eſſet ſtrangulatura: Mirabamur autem quomodo tanti motus aſſiduitatem tamdiu perferre poſſet. Quidam ad palpitationem ſub peritoneo, quæ ſi perſeueret, dicebat Auicenna (2. 3. cap. 18.) quod comitialem aut melancholiam nuntiat, referebant. Nos exiſtimamus eſſe fletum

ſiceum; quia cum difficultate ſpirandi non laboret, eundem patitur affectum quem qui flent vehementius pueri verberati. Indicio eſt quod ipſa interim dolere ſemper ſe teſtatur, quamuis interdum dum laborat, rideat. Sunt & tranſmutationes etiam mirabiles, vt cum colica in arthritim & reſolutionem, quod ſæpe fit, tranſmutatur. Cuius rei cauſam dum de reſolutione loquitur, multis verbis aſſignare conatur. Veriſſimile autem eſt, ob dolorem debilitatis membris exanguibus, iecoréque concaleſacto, cuius indicium eſt ſitis, trahi materiam per venas, atque inde propelli ad loca infirmiora, humoſique familiaria.

Prognoſtica igitur ſigna ſanitatis aut mortis, tum vigoris morbi, quem prænouiſſe non ſolum ad medici gloriam multum pertinet, ſed etiam ad ægri ſalutem, eſt neceſſarium in morbis qui ex materia pendent (1. De criſi cap 16.) qui plurimi ſunt, ac maxime celebres, ex naturalis facultatis opere ſumenda ſunt Nam ſi fruſtratur peruertitúrue ab alieno calore, lethalis eſt: ſin autem impeditur aut abrumpitur, diuturnus ſemper, nonnunquam etiam difficilis eſt morbus. Vt verò hæc dignoſcas, tria animaduertenda proponit Galenus primo, Epidemiorum, vires, morbum, ſucceſſum, hæc autem ex octo generibus quibus ſexdecim ſubiiciuntur ſpecies, Hippocrates cognoſcere docuit (par. 3. com. 1.) Febre acuta, cerebri ſymptomatibus, mala ſpiratione, vigiliis, delirio, conuulſione ventriculi, ſitim, ἀσιτίαν, linguam. Quæ excernuntur vrinam principaliter, ſanguinem, ſudorem, deiectiones, vomitum, nonnunquam ſputa, hypocondria, extremitates, & dolores. In horum ſingulis tria conſiderat, ſucceſſum, comparationem, dies: Archigenes pulſum illis octo generibus addidit. Vires ex præteritis ſi puerpera ſit, ſi membrum nobile, præcipuè cerebrum natura aut caſu læſum ſit: ob id magni viri non facilè pereunt Et quibus oſſa circa cor deficiunt, plerunque quaſi repente moriuntur & morbis quibusdam familiaribus per interualla laborantes: deterius ſi perpetuo, vt veſicæ lapide. Si ex eorum proſapia ſit qui parum viuant. Si multa venere vſus ſit. Vt contra paucis vti cibis, & impigrum eſſe ad labores, vt ſexto Epidemiorum habetur (par. 4. tex. 22.) Vti etiam pauco potu & plurimo ſomno, ſignum eſt & cauſa roboris virium. Mandere etiam diligenter, cibiſque craſſioribus veſci, inter cauſas roboris virium recenſeri debent. Præſentibus ſenes, infantes, debili hi cerebro, vtero gerentes, tabidi, mala temperies, cacochymia, corporis grauitas, ſanguinis paucitas imbecillitatis. Ex ſequentibus quod inediam commodè ferat, & ex ea benè dormiat, ex cibis enim vires manere incertum ſignum perſæpè etiam damnoſum. Quantum verò vires poſſint exemplo Herotypi tertio Epidemiorum intellige, is enim cum crudis vrinis ac multis peſſimis ſignis, non tamen lethalibus, euaſit hoc autem & ſerò, & ſeruata victus ratione, & facta tranſmutatione, aut copioſo ſanguinis effluxu. Ex morbis, inter febres acutam delegit memor ſui (4. Aphorum. 43.) Febres quæcunque non intermittentes, tertia die maiores fiunt, magis periculoſæ: quocunque autem modo intermiſerint periculum abeſſe ſignificatur: excluſit ergo intermittentes & lentas. Harum autem peſtiferæ toto genere lethales ſunt, quæ cum abſceſſu plerunque, niſi abſceſſus ſit in locis vbi venæ ſectione ſolui poſſit. Tertium genus, ſi non ex cruditatibus & bile, vna materia conflata efficiat, tametſi à bile vehemens, à cruditatibus diuturnum, raro mortiferum eſt. At ſi ex bile ſimul, ac crudis humoribus conſtet, ſic vt vna materia ſit, peſſimum genus erit: vt Galenus teſtatur (1. Epidem. par. 3. Com. 19. & 23.) Tria enim mala bilis facit, ſitim, ἀσιτίαν, & vigilias. Crudus autem humor impedit coctionem, vt neceſſe ſit iudicium fieri ob vehementiam ſymptomatum bilis & ante coctionem ob crudum humorem, taléque lethiferum eſt, aut ſi paululum materiæ disiunctæ ſint, aut vires validæ cum recidiua. Ex ſucceſſibus ſi vincentis naturæ ſigna appareant, ſalutare eſt, hæc autem quatuor, concoctio, ordo facilitas, & remiſſio. Concoctio in vrina eſt ſi tenuis ſit ſubſtantia, atque ſine contentis, ſaltem ſit boni coloris pauci enim vbi talis perſeuerauerit pereunt, vt primo Epidemiorum habetur (par. 3. com. 27.) nam & bilem excerni, & quod maius eſt aqueæ ſubſtantiæ commiſceri, efficaci coctione declarat. Ordo, vt diebus decretoriis inſignes fiant mutationes, & aliquibus præcedentibus inditiis, nam quandoque praua, & multipliciter excreta, alioqui ſic tamen bonum ſunt ſignum. Si enim ſequatur alleuiatio aut concoctio, magni roboris eſt argumentum, vt ibidem colligitur (tex. 22) Tum ſi ſenſim deriuet velut ad lienem, & ex liene ad ſiniſtrum inguem, inde ad ſiniſtram tibiam, vt de Herophonte narrat Hippocrates (par. 4. tex 41. Sic ſexto Epidemiorum (tex. 70.) loci alterius, loci excipientes, aut dolore, aut grauitate, aut alio quopiam liberant, aut aliis communicationes etſi intus ferantur, aut non pro morbi ratione, velut ſi in digitum quemadmodum Temeni Nepti ſecundo Epidemiorum, malum. Sicut & ſi ex inferioribus ad ſuperiora (minus tamen ſi oriantur) peſſimum. Vnde ſecundo prognoſticorum. Dolores qui cum febre affligunt circa lumbos & infernas ſedes, ſi præcordia attigerint infra relinquentes loca, admodum exitiales ſunt. Exemplum habes in Lariſſæ caluo, qui in quarta die obiis. Facilitas vt quamuis ſæua ſint ſymptomata, ipſe bene perferat, & parum à conſueto ſtatu dimoueatur. Remiſſio verò ad morbum ipſum pertinet; contrà ſi aſſiduè vrgeat, lethaliáque ſigna adſint, breui periturum decernit: vt primo Epidemiorum habetur (par. 3. com. 18.) Signa ergo lethalia ſunt, Delirium furibundum, vel ſi feſtucas velat, obmuteſcere, vel conuelli in fine morbi: nam in initio ex materia vel morſu accidere poteſt. Differt autem conuulſio à tremore, quoniam quieſcente membro, ceſſat tremor: Hæc familiaris eſt infantibus, & ob id minus pe-

rieu

riculoſa. Duplex eius genus quod abſque motu fit, quale cum hypocondria tenduntur. & intro contrahuntur, ob ſepti tranſuerſi conuulſionem, vt Galenus docet tertio Epidemiorum (par. 2. com. 1.) Generaliter quæ cum motu eſt lethalior eſſe ſolet, morientibus & infantibus familiaris. Sic & non videre, aut lucem non perferre, quod accidit vel læſa oculi ſubſtantia, vel ſpiritibus destituta. Et quæcunque primo prognoſticorum habentur. (Texto 10.) Decretoria etiam ſigna, quæ non decernũt cum ſignis lethalibus etiam lenibus, atque eò magis ſi materia adhuc cruda eſt, & quando maiore nixu fiunt, vt morbus regius quocunque tempore ante coctionem accidat, quanquam in acutis plerunque ante ſeptimum diem, aut cum excretiones, exacerbatio grauior excipit, velut de ea quæ in mendacium foro decumbebat Hippocrates narrat, mortem nunciant: Per ſe verò ſemper longitudinem morbi ſignificant. Deteriora autem ſigna ſunt, cum à ſomno accidunt, leuiora, cum ſorgentibus & excernentibus, praua cum cibum aſſumentibus, niſi in ventriculo affectis. Quintum ex contrarijs conſtat omnium præſtantiſſimum: Eius octo exempla ponam primum ſi in acuta febre extrema frigent, præſertim ſi cum ſudore etiam liueant: nam, vt ait Galenus tertio Epidemiorum, (par 3. com. 5.) innati caloris extinctionem aut in viſceribus inflammationem declarat. Quod ſi non ardens ſit febris, concretum in viſceribus ſanguinem in doloribus tamen mediæ partis vehementibus refrigerantur extrema & pulſus fiunt parui, & frequentes, & in pectoris externis reſpiratio etiam frequens, & parua. & tamen æger perſæpe facile liberatur. Hic illud ſexti Epidemiorum. (par. 1. tex. 30.) contentionis corporis, & artuum duritiæ ac confractiones, & ipſe diſſolutus, malum. Id eſt cum rigidi ac ſupini contractis cruribus, atque diuulſis iacent. Si vrina abſque iudicio quæ continenter effluere ſolet ſupprimatur. Vt ſecundo in tertium Epidemiorum de Anginoſa quæ apud Bitonem decumbebat. Eiuſmodi eſt ſopor cum bilioſis ſymptomatibus, aut enim cerebri refrigerationem, aut einoctam facultatem indicat. Quod etiam in ventriculo oſtendit arida lingua, vel delirium abſque ſiti, vt tertio Epidemiorum habetur (par. 3. tex. & com. 7. et. 11.) contraria ratione in miti febre, ſitis aſſidua vehemens, cum non ex dolore magno, nec ſuperflua euacuatione, nec ſalſa pituita circa os ventriculi facta fuerit, humorem vehementer corruptum aut ſiccum, vt venenum nuntiat, & obid interitum. Sed & non appetere cibum procedente morbo, atque eò deuenire vt mori malit æger quàm quicquam ſumere, quod faciunt hi quorum iecoris facultas periit, vt Galenus ait, (Ibidem Com. 13.) lethale eſt. Sunt autem huius ſyptomatis tres ſpecies, vt ibidem docet (p. 2. com. 3.) cum ſolum conſuetos cibos deguſtant, quod minus malum eſt, aut prauos, fitque ob humorum corruptionem in partibus ventriculi abundantium: vel ἀποσιτία cum appetunt quidem cibos, ſed appoſitos auerſantur, quod ingens malum eſt: vel ἀνορεξία cum prorſus non appetunt. Porrò hæc omnia deteriora ſunt quò magis naturæ aduerſantur, vt in pueris in quibus facultas hæc robuſtior eſſe ſolet & vſus magis neceſſarius. Et ſi in febrium, aut fluxuum declinatione magis etiam, vt inquit Hippocrates ſic & hydrops ex febre. Sunt & Signa inſtantis mortis, vt ſi citra anginam non poteſt deuorare, ſi ſpirat frigidum naribus & ore. Facies quoque in acutis, in qua color viridis, aut niger, frons arida, tenſa & dura, tempora diſtincta aures frigidæ, & contractæ, & pulpæ earum inuerſæ, oculi concaui, nares acutæ. Repentinæ enim vultus mutationes fiunt ex corde, vel cerebro vehementer affecto, vt in timoribus & lipothymiis: lentæ ex iecoris aut ventriculi vitio. Bona ergo non niſi in fine morbi bonum ſignum. Rechmon etiam, & ſudor cum quod vires collabuntur, intra paucas horas occidunt. Accidit laxam habentibus cutem ſudor, & conuulſio ſiccam & tenſam. Sunt etiam ſigna dubia vt ſyncopæ & externi abſceſſus: vnde Hippocrates ſexto Epidemiorum: (par. 2. tex. 10.) Abſceſſus veluti buhones ſignum quidem ſunt germina habentium tum aliorum tum præcipuè viſcerum, maligni autem ſunt hi. Palam eſt enim perſæpe talia etiam ſine periculo accidere, nonnunquam ſtatim pereunt, præcipuè ſyncope, laſſitudo quoque perſeuerans poſt ſectam venam valde malum ſignum eſt. Et ſi grauiter mouetur lethale: oportet autem ſpecialiter caput obſeruare ſi collabitur. In morbis etiam vagantibus ſigna lethalia ſunt fallacia vt etiam dixit Galenus (l. 6. de cibis boni & mali ſucci c. 1.) & ego obſeruaui anno MDLVIII. ideò talium cura eſt vna. Peſtilentes autem contrario modo perſæpe cum ſalutis ſignis pereunt. Longorum quoque morborum ſigna eadem ferme his, ſed quædam magis propria eis, vt in tumidis cruribus nigredo, pondus, durities, hæc enim inſanabiles morbos declarant. In longis præterea morbis horrenda macies medicum à curatione abſterrere debet. longos autem morbos deprehendimus ex tarditate ſignorum quæ ſuperueniunt, cruditate, cauſis tum his quæ illæ aſſociantur (2. Epi. ſec. 1.) calida ex his tabe, frigidi hydrope occidunt. Quidam etiam morbi ſolo temporis decurſu lethales euadunt: vt vrinæ ſuppreſſio poſt nonum diem corde refrigerato. Fecum retentio ea hernia poſt quintum cum reſolutis viribus id fiat. Alij circuitum præſtituunt vt phrenitis, quæ neque ante quintum diem interficit, neque vigeſimum excedit, ob id febres cum duob. circuitibus terminentur, altero quẽ ſi incoctæ excelleriot occidunt, altero quem modo ea-ceſſeriot acutæ eſſe deſinũt acutas producere primo exacto termino, longas aut productas breuiare præſtat, nam vt inquit Galenus diuturnius ſi perſeuerent ſcirrhum in liene primum inde in iecore gignunt. Generaliter autem in ſentis certiora ſunt ſigna à cerebri facultate ad mortem, in diuturnis à natali ad ſalutem, vitalis in vtriſque medium locum poſſidet. Et cum hæc omnia noueris ſcias, ſi aliquod relocetur indicium in acutis ęgros quandoq; præter ſpem ſeruari: vt Pythionem, & quid in

Dealcis horto decumbebat aut interire: vnde dixit Hippocr. Acutorum morborum non omnino ſunt certę pronũtiationes ſalutis aut mortis, ſæpe enim ex ſyderum mutationibus aut continentis aëris, aut ſub iudicio morbi, vel ob repentinam vaporum effuſionem, mobiles seddi videntur, atque in diuerſa inclinare. Galenus tamen de acutis inquit ſexto Epidemiorum: vrinæ ſoli credendum eſt, cui ſi acceſſerint reliqua ſigna diuinatio firmiſſima erit, perpetuóque veridica. Hippocrates ergo de his loquitur morbis in quibus vrinæ ſunt inconſtantes, aut alia ſigna illis non cõcordant. Ab initio verò ſi ſigna lethalia vel quandocunque apparuerint, & ſine magna excretione conquieſcant, etiam validis cum viribus, mortem tamen aliquando expectare oportet. Præter hæc ſcire neceſſarium eſt, magnos morbos dupliciter dici vel ob ingens periculum atque hi calidi plerunque, vel ob curationis difficultatem, atque hi frigidi, & ob id qui vtranque habent conditionem merito maximi ab Hippocrate appellantur vt Attonitus. Incidunt autem in morbos quidam ex cauſa præcedente, alij ex dolore aliquo diuturno, atque in iiſdem membris ſolet morbus firmari, vt inquit Hippocr. (4. Aphoriſriſmorum 32 & 33.) ſicut & superueniente deſinere: alij ex vtroque vt Philiſta ex capitis dolore cum veterno & liberali potu in lethal. 3. Quibuſdam per ſe inchoat quorum deterior eſt conditio: peſſima eorum quibus ex dolore atque ſine externa cauſa vt leuiſſimi qui nullo præcedente affectu ex externa cauſa excitantur. Deſpondere etiam animum in quocunque morbi genere lethale valde eſt. Verum perſeuerare hæc ſigna admodum horrenda ſint eſt neceſſarium. Vnum quoque ſignum potens dicit Galenus (primo De criſi cap 13.) pluribus debilibus eſt præponendum. Quæcunque repentè accidunt, aut à cauſis fiunt quæ repentè agunt, vt in peſtilentibus vel repentè genitis, vt quæ ab obſtructione aut longo tempore affectu citra ſenſum adaucto, vt corruptione iecoris aut pulmonis: aut congeſta materia paulatim, vt in febribus magnis & abſceſſibus, qui deteriores ſunt febre.

Cum autem generalis prohibet futura, præſentia semouet, amiſſa reſtaurat. Communis indicatio eſt, vt à contrario quod æquater à mediocritare recedat, quantum cauſa vel affectus id fiat Sed in morbo per ſe velut in febre refrigerando & humectando, in cauſa plerunque quaſi ex obliquo. Neque enim bilem refrigerare & humectare ſolemus, ſed præparare, concoquere atque purgare. Nonnunquam tamen è directo oppugnamus cauſam, vt in ardente cum frigida aqua curamus, ſicut & morbũ ex obliquo, cum difflamus vapores At ſymptoma ſemper contrario per ſe pellitur. Dolor acopis, Vigilia, ſomno. Hæc autem victus ratio quæ & ſi præſtantiſſimorũ medicorum munus ſit, quia tamen id agendo nihil agere videmur, minima hæc medicinæ pars à vulgo exiſtimatur. Alia verò quæ quod nocet aufert clyſteribus, medicamentis, venæ ſectione, medicinę pars videtur magis quàm prior, ſed nulla adeò quàm quæ ſecat, vrit, reponit, nebulas oculorum deprimit, lapides è veſica extrahit, ramices tollit, eſtque id opus chirurgorũ, qui maximè viuendi normam ſeruant, ob quæ pars hæc medicinæ chirurgique ipſi antiquiſſimi ſunt. Quod videretur quæ hominum opera fiunt illorum eſt opera poſſe tolli, exemplo eorum qui captiuos vinciunt, nam & ſoluere poſſunt. Hacque ſola in parte plus medici, quam naturæ auxilium prodeſſe videmus. Victus ratio aër, animi cogitationes, ſomnus, exercitatio, excrementorum eductio, res ſunt non naturales. Temperatura, humores, membra, ſpiritus, facultates, functiones naturales ſunt. Sectio venæ, cucurbitulæ, hirudines, ſecare, vrere, balnea, emplaſtra, fotus, eſcharotica, balani, clyſteria, medicamenta propter naturam. Cibus hora quietis vel ſi breuior ſit ea quæ à morbi vigore maximè diſtat, exhiberi debet, tunc enim minus natura diſtrahitur, & cibus quaſi per otium concoquitur. Sin minus, abſtinere, ſi ferunt vires. Anima enim nutrix, vt Auerroes inquit (2. de Anima Com. 5.) ſemper operatur. In cura etiam vniuſcuiuſque membri totum corpus vacuum habere oportet. Vnde Hippocr. (li. de vlceribus) Purgatio vulneribus capitis, articulorum, & ventris tamen conſutis, & in quibus corruptionis periculum imminet, vtilis eſt (13. Artis cur. c. 22.) Vlceribus quoque exedentibus ſerpentibus & inueteratis. Ita poſt corpus, caput propter oculos. Sectio etiam venæ fluxiones cohibet, & vulnera ob id ſiccat: Vlcerum autem cura eſt exſicatio Cauendum eſt etiam ne res ipſæ viribus aduerſentur, velut qui hydropem aut ventriculi pituitam decoctis curant, ſed pulueres exhibere oportet aut offas. Quæcumque autem ſunt propter naturam ea ſtatim educere oportet, vt lapides, aquam, vermes. Excrementa propterea non ad contrarium diuertenda, vt ſi feces retineantur, vrinam ducere non conuenit. Feces tamen retenta vrina ſtatim ſemel aut bis valido medicamento debemus, interim deſſecantium & attenuantium non obliti. Et quæ maioribus morbis proſunt, minores morbos curant, vt ſurditatis auxilia, tinnitum: Attoniti reſolutionem, earum comitialem, comitialis incubum & vertiginem: In morbis qui ex materia pendent, noxam morbi minuere oportet: & ne materiæ præparandæ impedimentum eueniat prouidere. Cumque duo auxilia vires per ferre nequeunt, vt inediam & venæ ſectionem, hanc omittemus ob alterius neceſſitatem, vt in capitis volnere, ſtrangulatione, cibiq; faſtidio. Si verò habitus non fert inediam; vel morbus vrget, aut adeſt copia calidioris ſanguinis, ptiſanam dabimus. Quod ſi ætas animuſue ſectioni venæ repugnant, cucurbitulis, ſi ſanguis ſit tenuis aut cutis laxa, vtemur, vel hirudinibus aut aſſidua frictione, quę vicem ſectionis venæ ſupplet, libro de venæ ſectione contra Eraſiſtratum (cap. 9.) Eſt autem diuturna frictio, vt Celſus docet (lib. 3. cap. 23) cum non minus quàm ducenties fricatur homo. Vel ſi febris nõ adſit, vt Quarto de ſanitate tuenda, purgante medicamento. Propria autem capiti quæ in ore continentur,

tinentur, aut auribus infundũtur, aut per nares trahuntur. Quæ verò in ventriculo educuntur per ἐμετικὰ ſi cruda ſit, aut leuia, aut fluctuantia, aut pylorus impeditus. Craſſa autem & in inteſtinis contenta, meſaræos iecoris cauis, vel etiamſi multa in gibbis καταπλαστικοῖς. Sin autem pauca in gibbis contineantur veniſve magnis, tum aſciriticis ὑπερτικοῖς, nam vnico moto indigent, & proprio & ob ſitum. Ea quæ in craſſis ſunt inteſtinis, per ἐγκλύσματα. Conſenſum quoque animaduertere oportet, vt cum pedum plantas inungimus pro frigida ventriculi intemperie. Securius tamen intemperiem medicamentis mutamus, quia facilius, vnguentis autem exquiſitius purgamus, quia tutius. In vniuerſum occaſionis meminiſſe conuenit.

Sunt & magis propria præcepta vt inciſionis venæ, quam Auicenna appellat in lepore naſi, in morbis capitis (4. p. cap. 20. & 1. 4. trac. cap. 10.) Scire enim quædam præcipua in talibus vtile, vt in cauſis pulchrum. Velut quomodo ventriculi cerebri tantam admittant cauitatem, præſertim nulla ſuccincti membrana cum tam molli corpore? curque in nuper occiſis aquea ſubſtantia ſubflaua maiore ex parte oppleti ſint? & natura torcular ſupra cerebrum in duriore membrana finxerit, imò quatuor ſed in vno perſpicuè quaſi in lacum flumina arteria ac venæ ſanguinem effundere perſpiciuntur? vtile autem cur pulmo venæ ſectione non iuuetur. Sed & illa ſcire, vt ſi contingat percuſſum eſſe hominem aut decidiſſe intelligamus quot modis ſine vulnere etiam ac contuſione poſſit mori: & quam diligenter cauendum ne caput conucutiatur. Ventriculi igitur ex Galeni ſententia (1. ad Glauc. cap. 14. in initio.) præter cætera diligens cura habenda eſt in omnibus morbis, primum qui cordi per arteriæ ramos qui ipſum ingrediuntur truncúmque & ramos alios quibus ſuper inſiſtit copulatur: cerebro etiam per neruos ſexti paris qui omnium maximi ſunt: Secundum qui omnibus occurrit medicamentis ſolus, nec illa quicquam perficiunt niſi ab ipſo conficiantur. Vnde accidit quibuſdam iam proſtratis viribus medicamenta nihil mouere. Tertium quod ſoli ipſi octo ſunt facultates etiam ex Galeni ſententia, quatuor illæ toti corpori communes, è quibus etiam concoctrix velut & ipſe ventriculus toti corpori famulatur, nam & ventriculus eidem ſubminiſtrat alimentum: tres aliæ eiuſdem generis ſunt cum communibus ſed non eiſdem perficiuntur inſtrumentis. Contractis enim villis longitudinis attrahit, obliquis retinet, latitudinis expellit. Octaua eſt ei ſoli omnino peculiaris vis appetendi. Quartum quod ſolus ipſe interiore tunica ex cibo in dies aſſumpto nutritur, vt Galenus ait (3. de Naturalib. fac. cap. 13.) His igitur octo rationibus ventriculus ab aliis membris differt: Exercitio ergo aut frictione matutina confirmandus erit, tum meridiana quiete, ſomnóque nocturno. Cibus ſolidior poſt famem, parcúſque prius exhibendus. Pinguior habitus, aut mollis pluma fouent coctionem: adeò verò fouare præcordia vtile eſt, vt multi hoc ſolo præſidio ac quiete poſt cibum freti, quamuis mali victus ratione vterentur, non ægrotarint. Nec fieri poteſt vt etſi humores corruptos in partibus illis congeſſerint, tales in febres incidant, inquit Galenus primo de Febrium differentiis (cap. 3. & 8. Artis cur. cap. 5.) Quæcunque etiam exterius malagmatis loco apponuntur, odorata & fomentiſſima eſſe debent, ſi quidem à tepidis, vt idem ait, exoluitur, palam etiam quod & aſtringentia & intemperiei contraria. Cibi verò, caro ſuilla, ventriculi & iecora gallorum iuuenum, petroſi piſces, ouillus caſeus. Detergunt illum ſuauiſſimæ vuæ paſſæ, arillis carentes, in melle conditæ: corroborat diacitonitem cum pipere. Ineſt autem ventriculo & vtero quippiam vt animalia quædam ſenſum videantur, adeò grata proſequuntur, aduerſa refugiunt, ob quæ gratior cibus licet deterior facilius ac melius concoquitur parum meliore, nam hunc exagitat, illum amplectendo conſtringit. Cæterorum quoque membrorum ratio habenda eſt, velut in vulneribus capitis non ſolum ſiccantibus vt in reliquis, ſed peculiari cauſa calefacientibus etiam opus eſt, quod ſit membrum rarum, exangue, principale, ſpiritu plenum, quod omnibus ſenſibus ſuffragatur. Vnde qui oui albumen, acetum oleúmque roſaceum imponunt, vehementer ægros lædunt, multo magis qui os ferro terebrant, tactu enim os refrigeratur, igneſcit attritu, cerebrum concuſſum offenditur, membranam quoque detegunt, vincula vellicant & frangunt, nonnunquam etiam ſuturas lacerant. Præſtat igitur gummi Elemi eos curare. Eſt enim calidum, ſiccum, odoratum, ſaniemque è profundo trahit. Calido etiam loco ægrum ſeruare, nec grauibus molibus integere (ſiquidem omnium morborum cura præcipuè quos violentia peperit) per ea fit quæ ſanis conſueta, ſimilia ac naturæ congruentia, conuenit. Commune etiam tum his, tum aliis omnibus quorum conſtitutio id admittit, præparatâ materiâ, validiſſimis ſtatim medicamentis corpus purgare: nam ventriculus præterquam quod prauitate alimi offenditur repleri malis humoribus velut etiam ex moleſtia inedia ſolet. Purdi pridie ieiunent, humectent verò corpus, eàdem die potu mulſæ, vt Celſus docet. (Paulus lib. 7. cap. 4. & Celſus lib. 2 cap 11.) Curare autem non licet rectè morbum vt inquit Auicenna, niſi cognoueris eum: ergo verò non cognoſcis, à vino & multum nutrientibus, crudis, ſiccis, difficilis coctionis, laboréque abſtine, aluum mollem habeto, ſomnóque indulgeat. Sed in acceſſione nequaquam, nec cibum ſumat, ſed prorſus quietus ſit. Scire autem conuenit de morbo an ſit ſimplex, compoſitus, coniunctus? De cauſa an alia ab eo ſit? Et ſi alia, an ſimilis an contraria? an eodem loco genita an aliunde tranſmiſſa? nam ſimplex ſimplici curatione indiget, compoſitus compoſitâ, coniunctus multiplici. Si ſine cauſa alia eſt, ſoli morbo adhibenda ſunt remedia. Vbi plura ſint? & primum & maximè his in quibus de vita

perielitamur eſt inſiſtendum. In reliquis à cauſa quæ curationem impedit eſt inchoandum. Morbi autem cauſæ principaliter occurrendum, pòſt morbo ſæuiori & ſymptomatibus quæ morbum excitare poſſent. Mébra etiam quibus modis euacuari poſſint, & quibus non, & vnde illis prodeſſe, ſcire oportet, nam caput κατωτερικοῖς non purgatur ſed quæ ad illud feruntur, auertuntur, ipſumq́ verò ἀποφλεγματισμοῖς & ἐῤῥίνοις purgatur tum fotibus: at verò ſuffita & in aures indita, & emplaſtra magis vtilia ſunt. Sed neque κατωτερικοῖς pulmones, verum his quæ menſes & ſemen ducunt, nec veſica expurgantur. Quæ etiam influunt deriuare ex primo vt per vrinam quæ ad aluum, aut ſi cedat rettahere, aliter ſinere, ne fruſtra conuellamus partem. Si verò exeat quæ noxius eſt commodè ſed non quantū oportet adiuuare, ſi incommodè, auertere, ſi alius, pe. eantem educere. Si autem decubuerit, declinare, velut quæ in iecur per vrinas. Intro vt ex cerebro in lienem, ex eo in coxendicem eiuſdem lateris Simili affectu ſimile curare: vt dolore podagræ excitato renum dolorem ſoluere, inquit Hippocrates. (6. Epide. par. 2. Tex. 7. 8. 9. Et 2. Epidem. ſec. 3.) Porrò curatio perfecta, tuta, celer & ſine dolore eſſe debet. Vt tuta ſit neceſſe eſt quod ægrum, ſanes nec facile morbus reuertatur, aut ſaltem ægrum non lædas, inquit Galenus (14. Artis cur. cap. 13.) nam quæ cum diuturno magno dolore eſt, ſi non omninò neceſſaria ſit, infamis eſt & odioſa, neceſſaria autem etiam ſi ſit ad paucos ſpectat tum verò omnia extenuanda. Modi autem maximos curandi morbos generáque præſtantiſſimorum auxiliorum ſunt decem & nouem. Primus eſt per cibos potúſve medicatos: cuiuſmodi in Indicalve lignum ſanctum, vuæ paſſæ, teſtudinum Africanorum caro, quæ etiam omnino cacochymiæ auxiliatur. Sed recentibus & externis & infra caput ſcobs ligni ea aqua ad dimidium: victus tenuis & ſiccans, inueteratis intimis & in capite, puluis corticis ex vino flauo & aromatibus, thure præſertim, reliqua vt opus natura vitiant ita vini ſaporem corrumpunt. Amara enim acribus & ſalſis miteſcunt, aqua ad ſemiſſem, vinum ad beſſem excoquitur. Vino pro ſerapio adduntur agaricus, coluтеa, cyclamem, elluborus niger, colocynthis, vel ſerapia ex polypodio vel fumaria, vel ſucci recentes. Omnium enim magnorum morborum cura per medicatos cibos fieri debet, nam natura neceſſitate coacta aſſumit medicamenti vim, vt equi fame domiti ſulphur hordeo miſtum, ita medicatorum tædium fugientes commodum ſentiunt. Secundum eſt aſſidua euacuatio quacumque via fiat, ea enim morbi vehementes & circulares, vt aſcites, ſolum curantur, cúmque rarius quam pro morbi magnitudine euacuare cogimur, morbus eſt inſanabilis. Eſt huius genus etiam euacuatio familiaris licèt leuis per ſudorem, vrinam, vomitum, hæmorroidas: nam hæ ex caua iecoris vena craſſiore in quibuſdam propagantur, exercitatione, balneis, medicamentis. Tertium alexipharmaca, vt theriaca ſeu mithridatum, Lemnia terra, Armenum Lutum, Pazar, Smaragdus, vnicis cornu, margaritæ, atque hæc duo innocentiſſima, velut quod conſtat ficu, nuce, ruta, ſale, reliqua frequenti vſu vitam breuiant. Theriaca dignoſcitur quod medicamenti purgantis opus ſiſtit. Gallo etiam qui opium biberit, aut à vipera demorſus ſit auxiliatur. Porrò in omnibus hauſtis venenis iuuat ſtatim hainium, lacoleúmve copioſum haurire ſæpius ac euomere. Rabidis autem peculiariter Alyſſum, cynorhodi radix, ignis, cancri, qui etiam tabidis & carcinomatibus proſunt. Quartum Antidota magna ea venenis. Quintum deſtillatæ aquæ & olea quæ etiam metalla diſſoluunt. Sextum thermarum potus. Septimum balnea humida, ſicca, fotus, arena, inſolatio. Octauum arteriis illita ſeo aduerſus venena, vt oleum noſtrum è venenis & alexipharmacis: vel quæ purgant ſcabiem, lepram, luem Indicam ex hydrargyrio vel ſtibio, aut ſulphure, Ad os enim materiam retrudunt: quanquam & per aluum & vrinas & ſudores inſenſibilémque reſpirationem etiam euacuatio fiat. Eadem quoque in iiſdem ſuffita maiore periculo efficacius prodeſſe ſolent, & expertus ſum etiam caſtoreum cum melanthio, thure & aceto idem poſſe. Suffita etiam aromata vel male olentia multum poſſunt præſertim in affectibus vteri. Decimum, emplaſtra ad mutandam intemperiem ea anacardis, ſtercore columbino, ſolano, plantagine, aizoo, aut euellendum infixa, aut concoquendum vel ſedandum dolores. Vidi ſedatum contumacem capitis dolorem ex cerato ventriculo impoſito. Eſcharotica, vt ranunculi maioris rotunda radix iniſciæ dolore, eiuſdem folia ſupra carpos, in diuturnis febribus cantharides. Eius fermè generis ſunt fontes in cruribus iuxta humeros in occipite Decimumtertium, ferrum. Inde ignis (nam ignis omnem etiam calidam & ſiccam finit intemperiem ſeruátque naturalem calorem modò membri ſubſtantiam non corrumpas) præciſis aut corruptis iam partibus. Et ſi in vlcere os putreſcat, igne potius quam ſcalpro tollatur; quod facilius & ſine labore excidat, licet ſerius: nec quicquam ea incorrupto. Tangere autem quod corruptum eſt vbi ſanæ parti committitur oportet. Et ſi ſponte aduenerit morbus è regione etiam iecuris inurere conceſſum eſt. Ita comitiales alloqui deploratos præciſis & exuſtis quæ ſunt poſt aures arteriis curabimus, vt Auicenna docet (1. Trac. 5. cap. 11.) ſecare autem magna membra periculoſum, & medicamenta quæ exurunt in materia cruda applicare. Mutatio quoque regionum, cum quod victus etiam ratio variari ſolet: Et in huiuſmodi genere eſt Maris nauigatio non ſolum ob mutationem, ſed turbationem, nec ſolum aër qualitate contrarius ſed ſubſtantia eſt eligendus. Tenuis enim ab ortu & occaſu ſolis cito mutatur, & hic plerunque ſublimis ſiccus & perflatus corpora bene colorata reddit & mobilia velut & ingenia, idem de aquis. Venereorum quóque & maximè

ximè circa pubertatem, tum aliarum fluxionum. Et ſimiliter qualitatum animæ lætitia multos à mœrore oppreſſos, ſanauit, vt Demetrij regis filium amore nouercæ Stratonices laborantem, Eraſiſtrati conſilio. Ira quoque, vt ait Hippocrates, calorem naturalem excitat. In hoc genere ſunt præcantationes. Sed quæ miracola videntur ſupra artem ſunt. Puella illa quæ adeò grauiter ægrotabat epota ſmaragdo & oricis cornu ſcobe, dum poſt quaſdam preces exuruntur plomei globi ac nodi in grabatulo inuenti repente à tot malis plenè liberata eſt, non ſine omnium qui viderunt admiratione. Decimo octauo loco Amuleta qualia ſunt quæ ſuſpenduntur in quibuſdam cauſis maxima cum vtilitate. Vltimum ex aſtris petitur, velut in quartana ſanguinem ex vena ſiniſtræ manus hora coitus lunæ mittimus, ſinimúſque fluere, donec ſponte deſinat (hoc enim generale præceptum eſt in omnibus angustis venis profuitque id multis ad ſanitatem, tertio,) Anatomicarum aggreſſionum inquit Galenus (cap. 5.) vt liberentur, idque vidimus Vnde & aliis in morbis aſtrorum obſeruatione curare licebit, vt per ſimilia ac diſſimilia in bis quæ proprietate agunt ſeu ſuſpendantur, ſeu per os exhibeantur.

Horum pauca quædam exempla ſubiiciam. Quidam podagram ſic curabat: leuiter cibatos ne deficerent, in balneum ducebat exerto capite. Fotus erat ſerum exactiſſimè expurgatum in quo abrotanum, abſinthium, diamemælon, pulegium, roſæ, roſmarinus, fœni ſemen, ruta, ſampſuſcus, fenugrecum, incocta erant: Sudabant ad lipothumiam vſque. Cucurbitulas in cubitis iuxta carpos & talis propè locum affectum affigebat, ſanguinémque quoadusque poterat educens, inde Diachilen cum reſinæ modico ſuperponebat, articulos autem affectos oleo cum ſale perunxit. Alleo decocto perpetuò ante cibum vtuntur Galenus tutius cenſet vitandam cruditatem, ebrietatem & otium. (6. Aphorum com. 28.) In membris corruptis abſcindimus qood corruptum eſt, etiam ſi oſſa ſint. Vlcera ſinuoſa qoæ non expurgantur ſcindimus, tum ſuppurationes, vel ſi pus in pectore continextor, quod ſi album effluat cum ſpe ſalutis. Aſciticos per initia cum medicamenta non proſunt. Et coli dolore aut renum lapide deploratos, modica cum ſpe. Semper enim internæ ſectiones validas vires etiam ſi habeant magno cum periculo fiunt. Ex mirabilibus curationibus eſt, cum ſplendurus non diuiſa corediuiditur, ſecuri è regione eius ſuper lintcum poſita: inde clauá ferrea ſecuris ſex aut ſeptem ictibus percutitur, ſanantur autem ex hoc aliqui. Antipathia vermes vermium aut viperarum cineribus educuntur. Ad inquietem puluis facilis & expertus: Smaragdus, hyacinthus, margaritæ, coralius, lutum rubrum orientale, in pollinem redacta, additur ſcobs eboris deraſa. Cum verò in huiuſmodi morbis præſtet plus medicus quàm natura, in quibuſdam totum vt in luxatione opus medici cum natura ſatisfacere non poſt, initium ſumere debet. Curatio quoque longorum morborum annua eſſe debet aut ſaltem ſemeſtris & ab initio, vt Alexander docet (li. 11. in Antidoto Coralij & Heraclidis.) Quomodocunque autem perſanati tales in annua cuſtodia victus eſſe debent.

Si verò morbi non curantur, alij in deteriores tranſeunt vt tinnitus in ſurditatem cauſæ & morbi ratione, horum enim altero vel vtroque ino cem morbi commutantur, vel confirmantur, vt claudicatio: vel interimunt, vt febres, aliique morbi violenti: vel quonim natura certum ſibi cir cuitum definit. Violenti autem morbi vel in quibus particula aliqua vitæ neceſſaria vel neceſſariæ coniuncta non vulgari laborat affectu (quanquam mitioribus rariores ſint atque in his ſpectata ſit egregij medici virtus) vt ait Hippocrates) lib. de vet. Med.) tameſſi ſanabiles ſint, male curati interficiunt. Et quicunque fermè peſtiferi grauioreſque Epidemij aut Endemij, vbi quis vt dictum eſt proprium ignorauerit auxilium. Quod ſi ex his abſque eo virium auxilio euaſerit, aut ex leuioribus quibuſcunque prius ob malam curam ad extremum deductus diſcrimen parum ſuperuiuet ſi ad conſueta munia redeat, aut miſerè ſi omnimodis cum rationibus. Ergo vt medico rectè prædicere inter reliqua glorioſum exiſtit, ita ægro vtiliſſimum ſcitè curari contrà infœlicis eſt medici, egro verò periculoſum, vt parui morbi cauſa magna ſit.

Propriorum autem auxiliorum exempla ſint hæc. Capiti ambra, pæonia, verbena: exterius ſerpillum, ſpondylium ex Galeni ſententia (11. Artis cur. cap: 18.) Quæ verò proſunt capiti, etiam oculis, auribus, odoratui, dentibus, linguæ ac neruis proſunt. Ex ſuffitis ſuccinum quod roſmarinum. redolet comitialem morbum infantium ſoluit, & aërem peſtiferum emendat Oculis limaces cum teſtis fronti admotæ emplaſtri loco: cohibent enim fluxiones. Vt etiam album oui, acetum, ſanguis draconis, fœnugræcumque propriè. Intus auium fellx & piſcium rapacium, tartarum, oſſis ſæpiæ medulla, ſquamma æris in pollinem redacta, roſa fœniculus, euſragia, chelidonia, ruta. Auribus, oleum amygdalinum amarum, quæ humectant atque incidunt, adeps renali anguillæ, ſuccus cepæ rubeæ, elaterium, quod etiam eſt. Dentibus tithymali radicis decoctum ex aceto, cerui cornu nondum pelle exutum ſiccatum, ſanguis draconis. Neruis hypericon fœniquedum ſiccatur fotus. Linguæ lactucæ ſuccus. Aphtis cinis radicum bogloſi, mellis melque ipſum, alumen, roſa. Aſperæ arteriæ glicirizæ ſuccus, carpeſium, id eſt noſtrum cubebe. Pulmonibus vulpis pulmo. Cordi crocus & moſchus. Iecori apium, eupatorium, praſſium, cichorea, lupi iecur, Cochleæ piſtacia, vuæ paſſæ, Ventriculo abſinthium, omnia præterea odorata quæ aſtringunt, cuiuſmodi xyloaloes, nux myriſtica cortexque eius, ſanthali roſæ garyophyli, mirtus tum ipſi, tum cæteris principalioribus membris conferunt, ideo & macedonicum abſinthium eligere oportet, idque etiam iecori confert.

Spleni

Spleni eappates & illius flatibus viticis ſemen. Renibus lac ouillum. Vtero galanga, omniaque illius geneta, lauri baccæ & indita daneda, parthenium quoque & arthemiſia ae origanum, ex eompoſitis autem trifera magna. Viſceribus omnibus tum febribus chamæmelom, exteriùs præeipuè: concoquit enim, reſoluit, nec attrahit, ſed moderatè aſtriogit, concoquit egregiè oleum anethinum, ut Galenus teſtatur. (6. de ſimpl. med. cap. proprio) Articulis balſaminæ ſemen.

Seu quæ morbis peculiariter conueniunt: cetebri affectibus non prorſus calidis inula ſub cineribus cocta: eodemque modo tuſſis etiam inueteratæ remedium eſt. Anginæ hirundinis nidus & ſtercus canis oſſibus nutriti. Hæmoptoi & orrhopnœæ hippuris ſuccus. Philoe ariſtolocbia longa. Vteri ſtrangulationi caſtoreum. Vulneribus interuis ac ramicibus pilloſella maior. Ruptis gentiana, ſympbitum, erithrodanum, garyophylatæ radix, eupatorium, caules rubri, ſpica inda, mumia velut & ea ex quibus conſtat, nam ex optimo ſanguine humaoo recenti & ſanguine draconis ſit cetatum illud quo ramices curantur. Veſicæ lapidi Iudaicus lapis fœmina (lib. de Renum Affec. ca. 8) Vmbilicus veneris qui in maceriis naſcitur radiee oliuæ fructui ſimili, folio totundo exili, ex acetario eomeſtus, quæ etiam vrinam cit admodum, ideò aſeiticis vtilis. Vrinæ vrigini halicacabum, papauer aut lapathi foliorum limuoiorumque ac reſinæ aqua deſtillata. Articulorum phlegmoni eaterius radicum arundinis ſuccus. Auicenna confirmat, ſedat eryſipelata trahit ex profundo, dolores lenit. Coaendicum diuturno dolori lepidium ſeu piperitis, & aſſa cum odoratis. Seminis ac menſium perfluuio ſuceus aizoirenibus. appoſitus trahit menſes, elleborus inditus & caſtoreum. Filicis autem radix & thlaſpi ſemen in potu. Menſes dum educis caue ne deficieote ſanguine eieat, ob id phaſellorum rubrorum ius & quæcunque lac generant irritantibus iuncta. Zibethum inditum ſemen & auget voluptatem in coitu. Hæmorroidibus & fluxibus verbaſci flores, his intus, illis extra. Radicis eiuſdem ſuccus Quartanæ ac peſti. Eidem chelidoniæ decoctum ex aceto: Venenis centavrium minus & alexipharmaca. Quæ omnia fermè eoncoquunt & digerunt & ſunt magni vſus ad membra principaliora. Velut ignobilioribus galiopſis radix vt vlceribus prauis & pulmonis nettuorumque affectibus ac ſtrumis, quibus & aizoum acris ſaporis & ariſtolochia longa non ſolum exterius ſed ex vino etiam ſumpta. Sic althea omnibus auxiliatur, limaces quoque multiplicis ſunt vſus: menſes enim ciunt, ventriculi dolores ſedant. Quæ incidunt acria vt radicula, cæpæ, gingiber, piper. Attenuant nec irritant. Vinum flauum, auſterum, acetum, piper, mel, nitrum, crocus, thus. Si quis obiiciat, quæ adeò valida ſunt minùs tuta eſſe? meminerit vt Galenus ait (11. Artis Cur. ca. 11) Adeò difficile eſſe aliquod inuenire auxilium, quod citra vllam noxam magnificè proſit. Amuleta verò, vt in comitialibus per conſenſum, corrigia ex corio frontis aſini, frontipatientis circundata, vel pæoniæ radix, quæ etiam in podagra valet à pleniluuio, & plantaginis radix ſeneſcente Luna in capitis doloribus, & hæmorrhagiæ iaſpis, ac ventriculo. Cui tum cordi corallius flammeus confert & coli doloribus lupi inteſtinũ ventri circundatum. Surditati vrina felis iniecta calida.

Si verò primis, ſecundi aut tertiis viribus aut propriis morbum ſine noxa ſanare velis, ſimplicium compoſitione indiges: ſimilium in conuenientibus: contrariarum & æqualiter à temperato recedentium in aliis, ponderis habita ratione: Veluti ſi ſiccare opus eſt in tertio ordine nec calefacere, cum pipere ac pyretro iungam ſanguioem draconis, ſantalos, tamarindos: ſi in eius medio berberos, plantaginem, rhaphanum, ribem: nam hæc in ſecundo ordine frigida & ſicca ſunt. Menſura autem compoſitionis quatuor regulis conſtat. Prima, Duc numerum ordinis ſingulorum medicamentorum in numerum quantitatis, ſimilia iunge, diſſimilia detrahe, quod fit diuide per aggregatum quantitatum, exibit numerus ordinis compoſiti. Sic miſeendo calidũ in ſecundo ordine cum duplo pondere temperati conflabis calidum in beſſe. Secunda, ſi ex pluribus diuerſarum qualitatum & ordinum temperatum efficere velis, due quæ ſunt eiuſdẽ qualitatis in ſuas quantitates & iunge, quod fit diuide per numerum ordinis medicamenti contrariis, exibit quantitas illius ſub qua ſi iungatur, fiet medicamentum temperatum. Tertia, cum volueris ex temperato & alio cuiuſcunque ordinis medicamen conficere ordinis remiſſioris, detrahe numerum ordinis eius quod conficere vis ex numero ordinis eius quod habes, & cum reſiduo diuide numerum medicaminis quod conficere vis, quod exit eſt numerus quantitatis medicamenti non temperati in comparatione ad temperatum. Ex his potes propoſitis quibuſcunque medicamentis conficere antidotum ſub quocunq; ordine remiſſiore potentiſſimo ea illis. Quarta, in compoſitione quæ non fermẽteſcit calida calidis iuncta ſemper opus augent, vt mel cum pipere. Quæ autem ſub minore quantitate exhibentur non ſub remiſſiore ordine agunt, ſed vel facilius impediuntur, vel minorem corporis partem vel leuius immutant.

Quod ſi velis materias morborum ſubducere, ſi procul ſint aut multæ aut repente ſubducendæ, validiſſimis medicamentis vtendum eſt: mitiſſimis ſi materia ſit obſequens, aut vires imbecilles, cum verò procul materia eſt & vires languidæ parum ex medicamento validiſſimo exhibere oportet, quæ cum ventriculo & principalibus membris ſint inimica ſupradictis odoratis iungenda ſunt, opus enim eorum augent, & vim longius deducunt, velut ad articulos & neruos. Aromata dicuntur Garyophylum, Caſſia, nux myriſtica & eius cortex, crocus, Cardamomum, amomum, gingiber & piper. Sunt enim plantarum partes guſtu ſuaui, odore non ingrato, vt cibis maxime conueniant, vehementer calida &

quæ

quæ diu ſeruantur. His proxima ſed in aliquo deficiunt, Agallochum, ambra, moſchus, zibetum, galanga, ſantalum pallidum, aſſa dulcis ſeu belzoi, thus, ſtyrax, elemi gummi, pyrethrum, roſmarinus, roſa, Balſamum cuius loco ſampſuco vel violæ albæ radice vtimur. Vel ſi ſuccedanea generali ratione ſcire velis, proximum ex Dioſcoride medicamentum ſumito, eo enim ordine ea ille digeſſit, vt quæ facultatibus idem pollerent, ſibi etiam inuicem cohærerent. Inter hæc quædam tenuiſſima, quæ tamen antecellit aqua ardens, ea enim in ore contenta multum detrahit pituitam. Succus etiam quem cortex arantij leniter compreſſus eiaculatur. Ex temperatis, acetum, quod oſſa penetrat. Aſtringentium quę tertium locum obtinēt nobiliſſima margarita: Vltimum quę humectant, vt nymphęæ candidus flos, & purpureæ violæ, iulebum. Medicamentā etiam tragacantho aquâ diluto in paſtillos abſque igne coguntur: Ignis enim aromata exurit In bile ergo ſcamonium, rhabarbarum, abſinthium, mirabolani citrei, omnia hæc præter ſcammonium ventriculo robur addunt, quibus ſi addatur aloë & fumaria, erunt medicamenta ventriculo amica quinque. Sed ex his amiciores herbæ. Pituitam colocynthis, pityuſa, cnicum, pulegium, cum aceto & ſale. Siccant eam mel, oleum, menta, pineæ, vinum flauum, thus etiam ſuffitum Bilem nigram elleborus, Epithymus fumaria. Deprehenſos, caſtoreum cum ſcammonio: Feces in humidis corporibus verbena, aloës, terebynthi lacryma: in ſiccis oleum, ficus, vuæ paſſæ ventriculo vtiles, caſſia nigra orientalis, ea eſt rubeo & tenui cortice ſucculenta ac dulcis admodum, Manna vireſcens ſplendens mollis, nam pura è fronde ac recens eſt. Aqua lactis, ius galli, caulium, betæ, oſtreorum & mala codermorum. Communia hæc quinque. Præcipuè clyſteria, balani ex ſaccharo cādido, alij ſale media forma fungoſæ medullæ ſambuci ex butiro & ſale. Aquam ducunt electerium, tithymalus, braſſica marina, chamedrys, teſte Galeno: (1. de Naturalibus facult. cap. 13.) Lactucæ aggreſtis lac drachmæ pondere. Humores craſſos & procul catapotia fœtida vocata Pituitam & nigram bilem ſtæchas infuſa, quamuis à Græcis non prodatur, confirmat viſcera omnia capitique & neruis prodeſt. Nigram & flauam bilem humores crudos & craſſos colutea, ſi ea eſt ſena, & polypodium. Pus educunt quæcunque purgant & abſceſſus frangunt & quæ materia putrida conſtant Agaricus ergo, & ſtercus columbinum, ſulphuris oleum, bitumen, ſeſeli, tuſſilago, Diptamus Cretenſis, galbanum, ſalnia, thlaſpi. Sed agarici drachmæ duæ mulſa maceratæ cum vnciis quatuor mulſæ dantur. Sit album recens, leue, friabile, dulcéque. Sanguinem purgant mercurialis, quæ & iecur ſine noxa, lupulus, malua, bugloſſū, bibinella, ſalnia: albæ violæ folia, porri capitati ſuccus. Hæc omnia ciunt ſanguinem vndequaque Generalē domeſticum, Mercurialis, pulegium, origanum, hypericum, fumaria, borago, vuæ paſſæ in gallo, ſenæ cum aromatibus, ius, cum ſaccharo rubro ſumitur. Et ex compoſitis vncia vna philonij perficit ad prauas febres Petroleinum autem vicem refert aromatis. In leuibus autem & innoxiis medicamentis præſtat decoctum cum ſubſtantia cruda eorundem exhibere, omnium præſtantiſſima metallica, imbecilliſſima, flores, folia, animalium partes molles, quanquam ſanguis hyrci herbis muralibus & ſtercore columbino viuacioláque per æſtatem nutriti, lapidem renum potenter frangat & oleum è floribus ſambuci. duriores tamen partes validiores ſunt & ſemina, ſucci, radices. Eligere autem oportet ea in quibus præſtantiſſimè notæ ſui generis maximè ſapor & odor. Vt partes particulæque earum & locus proprius & regio tum colligendi modum atque vſum conſiderari oportet.

Morborum igitur dignotio & cura tot exemplis conſtat quot ſunt prima genera compoſitorum & coniunctorum, nam ſimplices morbi rarò inueniuntur. Hæctica igitur pro intemperie ignea ſimpliciore, quoniam cauſa eadem eſt cum morbo. Vulnus in pulmone (nam difficillimaptopouam) diuiſionem vnitatis cum intemperie continet. Luxatio recens, malam compoſitionem cum vnitatis diuiſione: obſtructio ex mala materia prauam compoſitionem cum intemperie: oſſium verò fractura omnia ſimul malorum genera amplectitur. Cauſæ autem quæ à ſuo morbo differunt tres febris incenſæ, continuæ, intermittentis & putridæ, id eſt, peſtilentis. Nonum exemplum eſt hæmitritæi. Decimum cum duobus ſequentibus eſt coniunctorum, abſceſſuum viſcerum, fluxus cum febre, morbique prægnantium atque infantium. Vltimum ſymptomatum quorum principale eſt dolor, inde vigilia, abominatio cibi. Omnium horum neceſſaria eſt cognitio tum cura: ſed morbi populares quandoque euariant à definita ſignorum propriorum ratione ob vrgentem conſtitutionis vim, vt in angina illa in qua vertebræ colli intro luxabantur, & ob id manus reſoluebantur (2. Epidem. 2.) Collumela quoque liqueſcebat durabsique hoc malum ſine febre ad quadraginta dies & ſanabātur. Hoc anno innumeræ quartanæ quæ ex more inuadebāt duobus diebus ſolum mane intermittere videbantur, cætera continuis ſimiles. Nonnunquam etiam noui morbi vt mentagra olim (4. Art cur. ca. 3.) indicatio autem curationis à præſentibus non à præteritis, niſi forſan vt per ea in præſentium morborum & cauſarum cognitionem deuenimus. Infantium quoque nec certa prædictio nec cura: & ab eorum exemplis abſtinuit Hippocrates.

Hecticæ igitur ſanatio fieri debet per frigida & humida, & quoniam morbus hic præcipuè fundatur in aëre, corque ipſum ventilatione aëris refrigeſcit, procurandum eſt vt aër talis ſit, inde cibus atque potus, demum etiam externa, vt balnea & vbi venæ pulſantes maximè deteguntur, vt iuxta carpos & malleolos ſoporariaſque venas Expedit & vbi ſunt cartilagines & circa iuncturas. Maxima quoque cura babenda eſt cibi ac potus balnearumque, vt plus

hum. ctent

Digitized by Google

humectent quam refrigetent. Calor enim hecticæ ſiccitate plus longe à naturali habitu recedit, quam ipſa caliditate. Ob id igitur humidioribus indiget non adeò frigidis. Frigida etiam natiuum calorem extinguunt: ideóque nec periculo nec noxa vacant. Optimum ergo lac aſininum, quod caſei expera eſt & facile concoquitur: frigidum moderatè & humidiſſimum, quia tamen facile corrumpitur ſtatim ab vbere aſſumi debet. Humanum etiam aliquanto præſtantius eſt. Sanaretur facilios à quantitate multa ſed concoqui non poſſet. Exterius eodem modo ſuccus pampinum & capreolorum vitis & oleum violaceum, & ſi illi admiſceatur ſuccus plantaginis & lactucæ, balneóque frigidæ breui poſt prolixiorem in tepida notam vt in libro de aqua diximus, ſic vt poteſtate frigidiora quàm ſenſu ſint optimum erit. Ita multis auxiliis melius non tantum in hoc morbo ſed in omnibus aliis perficitur, quam vnico duntaxat, non ſolum quod plus poſſint, verum quod liceat, vnum quodque moderatius adhibendo etiam tutius admouere. Porrò cum hîc nulla ſit cauſa à morbo ſeiuncta vt dixi, neceſſe tamen eſt adeſſe conſeruantem: ea eſt motus vt in phiſicis edocuimus, nam motus calorem accendit, præcipuè igneum qualis eſt hecticæ, & calor motum cit, ita mutuo ſe fouent. Ergo & hunc motum velut in flamma humidis ſopiemus, vt vtriuſque cura vna ſit. Quod ſi hecticæ iuncta ſit putrida, modo putridam per breue tempus interquieſcere facias eo interuallo frigidæ balneo curabis hecticam, tamen cibis ad eam delectis, quales ſunt qui facile concoquuntur. Ob affinitatem & difficulter corrumpuntur, vt teſtudines. Vt verò putridam arceas & inedia exacta & purgatione etiam valida vteris, nil veritus hecticæ incrementum: quandoquidem illam breui ſis iam ſanaturus, tam paucorum autem dierum detrimentum quod ex illius ſiccitate prouenit timere non oportet. Et cum putrida non curatur, hectica curari debet, quia naturalis calor putridas ſanat, & auxilia ferme communia ſunt. Et quamuis hi morbi periculoſiſſimi ſint Galeni tamen ſententiam de his tum ſimilibus ſequemur (10 Artis cur. cap. 10. & 11.) Quibus (inquit) nulla alia ſalutis ſpes eſt, & quæ eſt ea dubia eſt, neceſſe eſt illos aduerſum pericula ire. Ideóque melius eſt aliquid agentem periclitari, quam omnino moribundum ægrum deſerere. Itaque in huiuſmodi caſibus quauiſmuis leuis error cum ſit exitialis cauere oportet, ne vel minimum delinquamus. Solent autem omnes tum hi præſertim morbi languentes autumno opprimere eadémque ratione & veſpertina hora. Diei enim partes anni partibus reſpondent, vt inquit Hippocrates (2. Epidem: ſec. 5.) Porrò veſpertina hora ægri generaliter quatuor cauſis magis vexantur. imbecillitate ob ſenſuum laborem ac vigilias, febris incremento ob contractum calorem atque vapores, ad intima ex frigore ac tenebris aëris vitiu dum vaporea à ſole eleuati decidunt: & naturæ defectu, quod Sol tunc maximè ab ortu motúque ad nos ſit alienus. Hæc verò in pituitoſis deteriora ac melancholicis affectibus ob id etiam plerumque tunc exacerbantur, vt contraria matutinis.

Secundum exemplum ſit vulnera admodum recentia in pulmonis vaſe aliquo quo ſanguis per os prodeat: in quo ſtatim ne phlegmon excitetur occurrendum. Si autem externa ſit, vt aliam non habeat cauſam coniunctam Galenus affirmat omnes, qui ſic laborarunt ad eum primâ die venientes ſanatos quinto Artis cur. cap. 13.) aliorum etiam plurimos qui tertia vel quarta die ſed ante phlegmonem. Videamus igitur quæ obſtent huic curationi: motus ſanè perpetuus & maximè, tuſſis ſi accedat, nam ea vulnus dilatat. Si igitur ſtatim aut paulò poſt antequam vlcus nimis tuſſi dilateatur, aut phlegmone viſcus occupetur, acceſſerimus, venæ ſectione, vinculis, cucurbitulis in extremitatibus, ſanguinē tum auertemus tum minuemus. Siquidem ex ierotaria ſubducere expedit nec ſemel ſed quoties oportet, paucarum horarum interuallo. Aſtringemus autem atque ſedabimus motum ſimul, ſomnum prouocando diaſpermaton compoſitione, quam quia ſingularis eſt ad hoc malum ſubſcribimus. Ameos, aniſi, feniculi, ſingulorum drachmas quatuor: apij, alterci, opij, ſingulorum drachmas duas, leuigentur & cum aqua fiant paſtilli. Liquet autem quod omnium prætetquam opij (quia ſuccus ſemina accipere oportet. Sedat hoc etiam dolorem. Id verò mirum quomodo in pulmonibus accidat, cum membrum ipſum & maximè vaſa ſenſu omnino careant. Manifeſtum autem quod & à cibo prorſus abſtinendum eſt, aut ſi longius ſit ſpatium ptiſanam hordaceam ſolam haurire: aliquóque aſtringente fructu vti, qualis eſt cotoneum, pyrum fluestre, ſed hi cocti, aut meſpillum, ſorbum ve aut corna. Quod ſi diaſpermaton Galenus Theriaca, ego etiam philonio Perſico vſus ſum. Ita diei vnius ſpatio ſanantur omnes ni quid obſtiterit. Vulnera enim intra diem eſcharam contrahunt, cui caro ſuccreſcit ſi vitio carent. At ſi ex diſtillatione orta fuerit ruptura (quamuis non hic locus ſit huic curæ,) vltra ea quæ dumuaextrema etiam fricanda ſunt, & cum pyretro vel pipere: & capiti ſiccans medicamentum applicandum, quale quod ex ſinapi vel thapſia conſtat. Catapocia quoque ſtatim exhibenda, ex colocynthida, aloë, agarico, bdellio, gommi Arabico, ſcammonióque. Reliquæ etiam materiæ in pulmonibus contentæ cocto melle poſt venam conſolidatam expurgandæ ſunt. Inde æger aſinino lacte vacuandus ac reſtaurādus eſt. Memēto autem fractam arteriam & difficilius conſolidari, quod in pulmonibus ſolum contra morem prætenuia ſit, nec ex pulmone licebit ſanguinem educere per venæ ſectionem non aliunde quàm ex corde illum excipit. Quod ſi diſtuleris & dolor nullus adſit ex irritatione tuſſis, &, vt ſuperius diximus, natura ſuppetias ferre conante, phlegmon excitatur, vnde mors ſubſequitur. Idem contingit ſi ex eroſione ſit vlcus, aut ſi ſanguis corruptus obducendæ cicatrici idoneus

idoneus non fuerit : aut vlcus diductis libiis nimis amplum , bis quatuor caſibus inſanabilis morbus efficiunt , cùm tamen protinus inſanabilis non eſt , ſed defluxio ſæpius redit, ſanguinem mittes : adeò vt Lucas Cruceius Ioannem Petrum Mutienſem tricies quater ſectâ venâ ſanauerit. Tabidos autem factos Hippocrates curabat lenticulæ decoctæ & veratri potu:alias verò ſectione & vſtione vt apud illum pen deplorato ni ſanies praua ſit non habeatur.

Tertium exemplum luxationis eſt in qua reſtauratio ſitu, vt in tortis apparet, omnia ſtatim conquieſcunt adeò vt ſimplici morbo non abſimilis videatur. (Veſſal. lib. 2. cap. 21.) Ex hoc genere prima conſtituatur luxatio ſummi humeri qui eſt cartilaginea ſcapulæ appendix qua iugulo iongitur : De qua Hippocrates libro de Articulis inquit (par. 1. tex. 26.) Neceſſe eſt vt locus in ſuperiore parte torgidior fiat atque ideò deformis, nullam tamẽ noxam omnino contrahat. Quæcunque enim (ait) oſſa aliis coniuncta luxantur nunquam eodem loco reponi poſſunt , quia denuo iungi nequeunt , liquet igitur hunc morbum in compoſitione inſanabilem eſſe,&tamen tã leuem eſſe noxam, vt operatio non lædatur, læditur tamen proculdubio quia ad graues actiones infirmior redditur. Subiicit & eodem libro aliud exemplum his verbis(par. 4. tex. 16.) Quibuſcunque oſſa tibiæ laxata ſunt, vulnere facto, penitus è pedis articulis eminens , ſiue intro ſiue extra reponenda non ſunt , nam ſi repoſita manſerint , ex conuulſione breui, & plerunque ante ſeptimam diem moriuntur : & ſi neque facta neque tentata repoſitio fuerit, plerique ex his euadunt, quanquam turpiter claudi. Galenus autem cauſam ibi impedimenti ſanationis docet, dicens : Neceſſe eſt in huiuſcemodi luxatione maſculũ magnum decurtari ob alterius contractionem quæ ex vulnere neceſſario accidit, quoniam dum intumeſcit breuior fit, trahit ergo alium muſculum non reluctantem, quia oſſe non diſtenditur. Vbi igitur os repoſueris, qui non diſtendebatur ab oſſe tenditur, vnde dolores intolerabiles, conuulſioque exoritur. In hoc igitur morbi genere curatio mortem affert, ſi non curetur , operatio quidem læditur ſed quæ ad vitam producendam impedimentum non affert. Verũ ſolam deformitatem & incommodum actioni, luxatio verò ſpinæ , vt ibidem rurſus teſtatur Hippocrates (par. 3. tex. 29.) non ſolùm inſanabilis eſt & impedimentum in operatione efficit , ſed etiam vitæ nocet , non tamen adeò vt confeſtim occidat , inquit enim. Quibus ex caſu ſpina inflectitur pauci ſanantur ita vt dirigatur. Paulò pòſt cauſam ſubiicit dicens : (tex. 45. 46. 47.) Si vertebra luxata fuerit ſeu intus , ſeu extra , ſeu ad latera paruo longitudinis ſpatio , cum in ea dorſi medulla contineatur, neceſſe eſt hominem vehementer lædi, & vt ſtupor partium inferiorum ſequatur , ſi autem longo ſpatio paululum à ſito declinauerit, læditur quidem homo, nihilominus non moritur, ſed vix curari poterit. Sed caue ne ſpinarum quæ ex proceſſibus oriuntur colliſionem, pro vertebrarum luxatione accipias. Nam vertebræ articulis inuicem iunguntur, ipſis autem vertebris proceſſus laterales iuncti ſunt ſupra & infra tendentes , in quorum apice quædam ſunt appendices ſpinarum ſimilitudine quæ confractæ cum ipſis etiam proceſſibus imaginem luxationis vertebrarum præbent. Poſt hæc declarat (tex. 51.) quod ſi gibbus fiat vertebris intus luxatis hoc etiam deterius eſt. Et ſi luxatio magna ſit omnino inſanabilis, & breui perimit, cauſam docens quod vrina & aluus his ſupprimatur, nullaque induſtria vertebræ ſuo loco reſtitui queant : nam cucurbitulæ non ſufficiunt ad trahendum, machina adhiberi poteſt pectore obſtante. Tria igitur in hoc exemplo obſeruare debes: primum quod ſpinæ luxationes longæ plerunque minus malæ ſunt breuibus : Secundum quod morbi huius generis non imbecillitate virium ſed naturæ repugnantia ſunt inſanabiles. Vnde conſtat inſanabilium morborum triplex genus eſſe, vel ob virium imbecillitatem , vel ob naturæ repugnantiam, vel vtrumque. Tertium quod inſanabilium morborum quadruplex eſt ordo : quidam enim ſunt in quibus ſola deformitas nobis grauis eſt , quidam in quibus læditur operatio , ſed vitæ non nocent, quidam in quibus operatio vitæ neceſſaria læditur, diu tamen cum hoc ſuperesse poſſunt ægri. Vltimum genus quod peſſimum eſt , breui neceſſario perimit , hæcque omnia in eodem morbi genere perſpicua exempla ex Hippocrate tradidimus (59. 56.) In quo etiam illud continetur ex ſexta Aphoriſmo Quibuſcunque à coxendicum dolore moleſtatis excidit coxa & rurſus incidit, his mucores ſuperueniunt : vnde crus tabeſcit & claudicant ſi non vrantur. Huiuſcemodi igitur luxationes diuturnas igne curari conſulit Hippocrates, vt inquit Galenus. Ex hoc genere etiam inſanabilium morborum eſt lapis in veſica fellis & carnea abſtructio ibi vel alio nobiliore loco. Sed ſanabilium ſi ſit in veſicæ collo, nam linteis imbutis erodente medicamento tenuiſſimo curatur. Lapis autem veſicæ ſi durus , vel magnus, vel annexus, vel homo admodum imbecillis aut corpus cacochymum , non ſanatur, neque enim cachochymiam propter dolores & vigilias antea tollere licebit, ſed plerunque magno artifice indigemus. Si verò obrotum fuerit inteſtinum, ſtatim maximam olei quantitatem immittere vel ebibere oportet. Vt vel pondere ipſo & maximè ſi poſt inambulet erumpat. Vermes etiam amaris fugantur aut occiduntur Coralina etiam præparata ex lacte optima. Ramex autem fit fracto aut laxato omẽto in ſcrotum : & ſupra ad vmbilicum & inguen : Reſident cubando : & rupta magis dolent. Et cura ab initio eſt ignis vel cauſticum medicamentum.

Quartum exemplum in fracturis ex Hippocrate aſſumatur (par. 3. à tex. 28. ad 42.) inquit enim in libro de fracturis. Iã verò quibus oſſa fracta & extra imminentia in ſuã ſedem reſtitui nequeunt , inſtrumentis è chalybe reponere oportet, qualia ſunt vectes atque id prima die vel ſecunda, poſt autem nõ niſi poſt ſeptimam , ſi neque febris neque

inflammatio acceſſerit: mediis enim diebus ſi reponere tentes conuulſionem excitabis, magiſque facta repoſitione quàm ſi reponi non potuerit. Quamobrem ſi reponenti conuulſio adueniat, os denuò extra ſedem, ſi id comodè fieri queat, educere conueniet. Quibuſdam verò oſſa ex vulneribus antiquis deciderunt, quibuſdam autem non, ſed ſolum deſquammata ſunt. Et quibus receſſerunt, quibuſdam breui, quibuſdam ſerò, aliis enim in quadraginta aliis multò etiam ante, aliis autem in ſexaginta diebus. Generaliter etiam oſſa paruæ & rara celeriter decidunt. Et quib. ſuppurationes bene fiunt ac inde celeres carnium reparationes: nã carnis incrementum non leuiter ad hoc auxiliatur. Contrariis autẽ cauſis tardè quædam etiam recidere conuenit, aut quia aliter reponi non poſſunt vel quia carnẽ pungendo lædunt, vel quia iã nudata ſunt carne, quæ enim ſic ſe habent neceſſario excidunt. Sed vbi toto oſſis circulus abſceſſerit, membrum ipſum procul dubio breuius euadet. Inde poſt pauca ſubiicit (tex. 50.) Oſſium verò receſſus ſi honeſtè id facere liceat fugere oportet: cum ſi reponas pericula multa immineant, hominemque, propius deducas ad mortem quàm ad ſalutem, ſi non reponas, artis imperitus exiſtimaris. Ex his patet quænam ſit cauſa mortis in curatione ſcilicet quod ipſa actio grauis ſit: & aliquos eſſe morbos adeò acerbos vt per quancunque exquiſitiſſimam curam lædantur ægri, ac etiam pereant. Atque in his duo hæc ſunt maxima mala, ſcilicet vt per dolorem abſceſſus aut conuulſio irritetur. Illud etiam memoriæ commendandum quod dicit: (6. Aphoriſ. 45.) Vlcera quæcunque annua ſunt aut etiam diuturniora os abſcedere eſt neceſſarium & cicatrices cauas fieri. In vulneribus verò recentibus vehementibus ſi tumor magnus non appareat) inquit malum (2. Epidem ſec. 3. (Si verò appareat non valde conuelluntur nec inſaniunt laxi autem boni, acuti non ita. Si repente abſcedant ad poſteriora ſcilicet delata materia) conuulſiones cum doloribus, ad anteriores inſaniæ, lateris dolores, dyſenteriæ rubræ.

Quintum exemplum erit in malæ intemperie quæ ex obſtructione oritur, atq; hæc vt ſupra dixi in iecore puta calido & ſicco & conſimilis: aut pituita lenta & craſſa contrariaque. In prima igitur conſtitutione his quæ incidunt ea quæ refrigerant & humectant admiſcebimus: in ſecunda his quæ exſiccãt & calefaciunt, nec quæ attenuant omittemus: inde quæ aperiũt & educũt iungemus. Metiri autẽ oportet noxã quã irritamentorum mora infert, & vtilitatem quæ ſequitur atq; id etiã viciſſim conſiderare debemus. In cibis quãto minus dabis, modo vires ferant, tanto melius erit. Sed etſi materia calida fuerit, ſectio venæ multum prodeſt. Si autem frigidæ tum etiam intemperies magno cum periculo & ſemper cum iactura fiet. Sed ſi calidæ intemperies materia verò lenta, pugnantibus indicationibus ſanguinis copiam in ægrotante conſidera. Frigidam verò intemperiem ex calida materia ortam verè inuenire non licet, cum illa tamen ſæpe, ſed tunc duo morbi coniuncti ſunt. In vniuerſum autem tales fermè omnes ſanantur, niſi antequam obſtructio ſoluatur materia accedatur. Ob id inedia optima eſt, rectéque facere videntur qui vt ſtatim noxam ſenſerint ſolo pane cocto contenti ſunt, nec mirum ſi tales vel minima medicorum opera ad vltimam ſenectutem perueniunt, hæc enim eſt cauſa. Ordo autem intentionum curandi eſt: aluum mouere, venam ſecare, materiam præparare, membrum confirmare quodcunq; oportet.

Pro quarto autem exẽplis proximè ſequẽtib. ſciendum eſt, quod febris eſt calor ſiccus ex corde lędens coctionem, & plerunque alia opera naturæ. Tres ſunt eius primæ diuiſiones: penes eſſentiam, ordinem & ſubiectum. Subiecti ratione triplex, in ſpiritibus ephemera, in humoribus, & in membris hæctica. Ordine triplex prima, media & coniuncta vt hæmitriteus. Eſſentia triplex, feruens, incenſa & putrida. Feruens alia in ſpiritibus alia in membris, conſtituitque primam hecticæ ſpeciem: ex humoribus autem in ſolo fit ſanguine, quoniam in reliquis non eſt tantus calor vt feruere poſſint niſi accendantur. Manifeſtum eſt igitur hoc totum genus eſſe admodum facilis curationis. Eſt enim vt puer ad virum comparatus. Incenſa fit in humoribus vel membris: tuncque ardet humidum oleo ſimile fitque hæctica ſecunda, nam tertia fit iam ardentibus ſolidis. Putrida verò ſimiliter fit in ſpiritibus, humoribus, membris. Ita cenſet Galenus (3. de præſagio ex pulſibus c 4.) Sed ego de membris dubito. Velut enim in phlegmone antequam cor eo poſſit affici homo moritur: ita de peſtilenti hæctica. Sed non eſt contradicendum magno viro niſi cum error iacturam ſcientiæ aut operationi afferat, hic autem non. Hæc eadem Galenus docuit ſed obſcurè: vt cauſam & diſtinctionem inuenire non adeò facilè eſſet. Vt verò genera dignoſcantur & ſpecierum ſigna auxilio ſunt. Signa autem aliæ per ſe certiora, alia nobis. Febres præterea quæ in humoribus accenduntur quandoque compoſitæ ſunt, velut duplex tertiana, plerunque ſimplices. Simplicium tot genera quot humores. Ex his ſunt continentes, quod perpetuò eandem ſeruent rationem æqualitatis aut incrementi vel diminutionis vel ſimpliciter continuæ, quarum quædam exacerbantur ſingulis diebus quædam alternis, quædam τεταρταῖαι. Aliæ lentæ: cæteræ omnes continuæ, acutæ nominantur. Nam intermittentium nulla acuta aut lethalis eſſe poteſt. Si autem contingat aliquem ſic mori vel alius ei affectus iunctus eſt, vel tu deciperis, cum continuam pro intermittente tractas, vel æger errorem admiſit: vel conſtitutio eſt peſtilens, vt vni acceſſioni putredo ſuperuenerit. Galenus autem continuarum genus præterquam continentium & hemitriteorum adeo leuiter attigit vt vix agnouiſſe viſus ſit: nam libros de differentiis febrium & de pulſibus ac vtramq; methodum ſi quis euoluat, pauca de cæteris febribus inueniet. Vberior enim tractatio eſt dũ in Epidemiis Hippoc. exponere cogitur. Et ſcias quod omnes febres durã faciunt aluũ per ſe, & multò magis ſi materia calida

Digitized by Google

calida & ſicca ſit, quoniã exuruntur feces: & ſi frigida, functio à materia & qualitate ſimul impeditur ac læditur. Ergo ſi mollis ſit, malũ.

Quæ feruore conſtant quod febres ſint hoc ſolo ſigno deprehendi poſſunt, quod cauſa careant quæ modo tantum calorem excitare potuerit, ac pulſum magnum, velocem & frequentem efficere, quales ſunt cibus, vinum, balneum, exercitium, venus, ira. Hæc enim non ſolùm febri ſimile quippiam facere poteſt, ſed vigilias & febrem ipſam, tum abſceſſus in corpore prauis ſuccis abundante. In bene etiam temperato bilem flauam vt triſtitia, atram, timor, melancholiam. Timor quoque & ſubito & multo poſt longè plures maxime ſi diuturnus ſit occidere ſolet. In infantibus autem ſtatim comitialem morbum excitat atque admodum pernitioſum. Triſtitia tabefaciendo ſæpe interficit, generat & flauam bilem ac febrea. Febrium ergo feruentium genus à calore aliunde excitato differt, quod cauſam habet longius diſtantem, & manet pulſus vehementia: cùm in aliis, vbi cauſa ceſſauerit, vel momento pòſt incipiat remitti: ab aliis autem febrium generibus ſuauitate caloris, celeritatis, diſtentionis maiore quàm contractionis incremento, & vrinis quæ ſanis ſimiles prorſus videntur, aut paulo plus coloratæ. Verùm ephemera iiſdem ſignis ab incenſis diſtinguitur, peculiariter autem quòd cauſam præcedentem habent, licèt non annexam. Coniunctum quoque in corpore ſæpius dolorem, bubonem, cruditatem, obſtructionem, vigilias, ex externis iram, triſtitiam, timorem & gaudium ingens, verecundiam, purgationem. Caret ſiti, amaritate oris, dolore capitis (ſi non ex inſolatione ſit) & laſſitudine, quæ ſunt incenſis ac putridis ſigna peculiaria. Poſitus etiam æger in balneo non horret. Septimum ſignum eſt quod ſoluitur cum modico madore. Cum ergo, vt Galenus ait (1. ad Glauc. cap. 2.) hæc ſigna tanquam chorum concinnum (quod in omnibus morbis eſt obſeruandum) effecerint apertè pronunciare potes eſſe ephemeram & exquiſitam. Ideo ne veſtigium vllum ſorditiei relinquit. Contingit etiam nonnunquam in ea modicus horror aut frigus cum ex cruditate fuerit: quemadmodum & ante ſanguineam ſimplicem, nam cruditas & horroris & febris cauſa eſt. Sanguinea verò ad tertiam diem plerunque durat (cum ephemera die vna ob ſubſtantiæ ſpirituũ tenuitatem ſoluatur) finiturque ſudore copioſo aut fluxu ſanguinis narium. Sed antea ab ephemera differt caloris & mutationis pulſus maiore à naturali receſſu, & inquies & capitis grauitas. Sed ſi non ſoluantur intra conſtitutum terminum, in incenſam tranſeunt aut hecticam. Hecticarum proprium eſt vt calor ab initio ſuauis, proceſſu autem tangendi mordax efficiatur, contrario more feruentium, at in incenſis æqualis modus manet & mordax ſemper. Verum & hæctica prima manet, ephemera, vt dixi, vnica die finitur & ad ſummum cum ex obſtructione fuerit intra tertium diem. Et ſi in bubonibus ſpeciem continuè effecerit, intermittit tamen aliquando, aut ſaltem non irritatur à cibo, vt hectica. Et cauſam tunc habet conſpicuam. Hectica verò cum confirmatur facit pulſum durum. Et omnis pulſus durus neceſſario eſt paruus & debilis, & in febre etiam creber multò plus.

Incendentes cùm cœperint, vrinas efficiunt crudas, & celeritatem contradictionis, vt dixi, diſtentionis celeritate maiorem, & quietem quæ diſtentionem ſequitur, quam ſuperiorem vocamus breuiorem, ideò ea ex parte ſemper celebriorem, & in ciborum coctione manifeſtum vitium. Et quandoque apparent, inquit Raſis (30. com. trac. 3. c. 1.) Vrinæ craſſæ & rubræ etiam cum dolore capitis, & non adeſt, febris, ſed ſignificant abundantiam humorum corruptorum circa iecur & obſtructiones multas, cum periculo ſucceſſuræ febris. Continuæ autem diſtinguuntur ab intermittentibus ſeptem præcipuè ſignis, quorum quatuor à Galeno, primo ad Glauconem ponuntur. (cap. 8.) Quod nec cum rigore aut horrore aut frigore inuadunt: quoniam tamen antea dixerat (c. 5.) etiam continuas cum rigore leui incipere, ſcire oportet continuas admittere frigus ac rigorem aut horrorem quatuor in caſibus: primo cum ſoluuntur iuxta illud: febre ardente habito rigore ſuperueniente fit ſolutio, & hoc eſt bonum. Nonnunquam in initio mortiferarum febrium contingit magnus rigor, vt primo Epidemiorum (par. 2. com. 75.) quoniam iecur concutitur & conatur expellere magno nixu, & tamen non poteſt, igitur ſuperatur illius expultrix à morbo & eius cauſa. Atque hæc de initiis. In quibus verò horror ſæpius repetit, materiæ pars expellitur, pars in venis remanet, aliter continua non eſſet; quoniam ob id continua eſt febris, quia in venis materia ſeruatur, idcóque perpetuò accenditur, taléſque febres ex genere coniunctarum ſunt: vt hemitritæi veri & ſpurij. In quibus ſemel horror ſingulo die, aut alterios diebus horror & rigor reliquia horror tantum. Nam cum continua rigor ſolus alternis diebus vix contingit: ſingulis autem diebus ſi adueniat, duplicem: tertianam extenſam efficit. At ſi horror ille ſit, hemitritæus Agathini eſt à duplici tertiana multum differens, quamuis Galenus aliter ſentiat (2. de Differentiis Feb. cap. 8.) Differt enim à continua ſimplici ob acceſſionem, à duplici tertiana extenſa, quod rigore careat & verè continua ſit, neque enim vnquam ſoluitur ſudore nec remittitur quartum quæ deſinunt: & modo citius aut tardius, quod duplicibus tertianis extenſis contingit, à quotidiana verò intermittente, quoniam cum horrore inuadit non frigore tantum nec intermittit: nec tantum in ea ventriculus afficitur. Quartò rigor inuadit mortem prædicens iuxta illud Hippocratis: (6. Aphoris. 46.) Si rigor incidat febre non deficiente, ægro iam debili, lethale eſt, nam ſi ſequatur euacuatio, ab vtroque motu vires proſternuntur: ſi non cum materia & calor igneus ad cor contrahantur, vitalis extinguitur. Eſt etiam ſignum non bonũ cum ob defectum caloris naturalis hoc ſolum contingere poſſit. Videmus enim graciles ex quacunque cauſa horrere. Secundum ſignum eſt cum ac-

Digitized by Google

ceſſio ſuperat viginti quatuor horas. Sed hoc communiter eſt: neceſſario tamen vt decernat quadraginta octo requiruntur, aut ſaltem triginta ſex, dicebat Galenus ſexto Epidemiorum (pat. 2.com.24.) cum acceſſio tertianæ ſuperauerit viginti quatuor horas extenſa dicitur, cum autem triginta ſex in numero continuarum habenda eſt, hæ enim ex permiſtione multæ pituitæ accidunt, at quartana niſi quadraginta octo horas exceſſerit non poteſt pro continua haberi. Tertium ſignum eſt, cum quæ ad incenſas febres pertinent in pulſibus dicta maiora fuerint. Quartum cum inæquale fuerit incrementum ac quaſi reſiliens, nam intermittentes ad ſtatum properant. Quintum quod ſitim, amaritatem oris, capitis dolorem & laſſitudinem maximè in cruribus ac ſub renibus patiuntur, & continua hæc: tumet enim in his vena magna ſub ſpinæ ob feruorem ſanguinis & comprimit. Eſt etiam genus laſſitudinis ob pituitam à cerebro deſcentem, quod ab ephemera ſoluitur: de quo hic non eſt ſermo cum ſit innoxium: ſed de tendente vlceroſa & vt vocant apoſtemoſa, hæc præcipuè continuas comitatur: & acceſſit. Quod diximus etiam de vrina adeſt. Sextum ſignũ eſt exacerbatio quæ omnibus cõtinuis non continentibus neceſſario aduenit, vt Galenus docet (2. de differentiis feb.cap. 2. Vltimum locum arteria calidior, quanquam in hecticis manifeſtius.

Acutarum genera quinque: ſimplex quando intra quatuordecim dies terminantur, quæ autem intra ſeptem acutæ valde, quæ verò intra quatuor accutiſſimæ: ſpuriæ quæ intra viginti & acutæ conuerſæ quæ intra quadraginta. Communia omnibus ſymptomata grauia & morbi grauitas. Et quamuis acuta ad quadrageſimum diem extendatur non tamen vltra quatuordecim dies perpetuum aſcenſum effatu dignum natura humana fert. Sic vt ſemper ad validiorem acceſſionem comparatio fiat. Quæ verò ita augentur eamque magno interuallo vt quartum diem excedere non poſſint acutiſſimæ dicuntur. Fiunt omnes acutæ febres ex materia calida aut vehementer ſicca in venis, ob id nulla intermittens. Et ſi in magnis ardens dicitur, quanquam & quæ prope ventriculum & cor materiam habent acrem & feruidam aut ſalſam, ardentes etiam nominantur licet non propriè, maximè quæ à ſalſa pituita. Commune ſignum lingua nigra, primo de locis affectis (cap. 5.) & arida, ſexto Epidemiorum particula quinta (com. 14. & 16.) ſed addit poſſe mutari linguæ colores vel ex humore per venas, aut ex ventriculo aſcendente, aut propter vapores præſertim ex pulmonibus. Fiunt & nigræ in quartanis & ex vteri affectibus citra magnam etiam noxiam, ſed aridæ non ſunt. Arida lingua vehementer ſicca dicitur. Quæ deterior quæ etiam ſciſſa fuerit, lentæ autem febres ex materia frigida fiunt etſi in venis ſit paruis, occultæ ſunt præcipuè in ſenibus, quibus ſunt familiares. Mites autem cum vires morbum longo interuallo ſuperauerint: ſæuæ exiguo, lethales & longæ ob virium robur, vel intermiſſiones. Tertianam continuam Hippocrates primo Epidemiorum. (pat. 2.tex.25.) appellat violentiſſimam, laborioſſimam, longiſſimam, ſcilicet in robuſtis viribus ob remiſſionem aliquam. Cum verò continentes ſeuæ ſint & quæ in ſingulos dies exacerbantur magis quàm quæ alternis (quippe remiſſio dierum eſt & horarum) mitiſſima erit quæ alternis diebus remittitur, & alterius diei exacerbationem breuiorem duodecim horis habent, nàm quæ quarta die ſolum exacerbatur & plus habeat interuelli, periculoſior tamen eſt, ob humoris naturam. Et quæ in diebus paribus exacerbãtur magis lethales, quoniam motus is non eſt à facultate, & iudicium differtur, ideò quanto breuiores tanto perniciofiores. Febres quoque nocturnæ ſi ſæuæ ſint, diurnis ſunt periculoſiores. Et cùm ſomnum noctæ impediant, vel vigiliis hominem conficiunt atque inediã, vel vitam veſpertilionia agere cogunt. Mites autem diurnis ſunt breuiores,

Longitudo autem febris ob craſſam lentamve materiam, aut affectum membri difficilem aut victus errorem ſub quo medici peccata & anni conſtitutio & regio & curæ continentur (3.prognoſ.com.23.) Et materiam omnium febrium declarant morbi, circuitus acceſſionum aut exacerbationum & ſymptomata. Cum verò ſanguis corrompitur tenuior pars tranſit in bilem flauam, craſſior in atram, dicebat Galenus ſecundo de differentiis febrium (cap.10.) Amphimerina continua fit ob pituitã contentã in venis paruis, vt quartana continua ex melancholia. Quamuis hæc, vt inquit Auicenna, tardò accidat, quoniam quo plus intermittera incendium apti ſunt humores, eo minus continuam febrem efficere, propterea quotidiana fermè ſemper continua eſt. Vbi ergo febris diuturna laborioſa & violenta ſit, neceſſe eſt bilem craſſam accendi, non pituitam. Fit autem bilis craſſa ex ſanguine crudo aut melancholiæ aut craſſæ immiſto. Cùm verò tantum affuerit materiæ coniunctæ ac præparatæ tum obnoxiæ vt morbus ſuperari nequeat exuſtis humoribus fit atra bilis exuſta terribilis ille humor atque exitialis. Vnde ſpiritus extinguuntur. Ob idque iuxta mortem mærores inde terrores, non poteſt autem materia præparata neque in continuis, nec aliis perdurare plus centum diebus & ob id omnis febris quæ ex humoribus pendet ſi lethalis ſit intra centum & viginti dies finitur, quantumuis lenta. Idem ſi ſanabilis ſit & rectè regatur. Nam ſicut terminus acutarum, quæ continuè augentur eſt quartus decimus dies, & quomodocunq; augeantur vehementer: & ſi non continuè quadrageſimus, ita ſimpliciter vnius materiæ quæ accenditur aut ſupputat centeſimus vigeſimus. Cum verò ſemper vbi tota perfectè accenſa fuerit, quod contingit in die iudicij frequenti decretoria fit criſis. Si centeſima accendatur, cẽteſima vigeſima iudicatur. Ideò vt hunc terminum definire duo exempla tertio Epidemiorum poſuit Hippocrates (par. 3. text. 27. & 80) tanquam extremæ prolixitatis. Cum autẽ materia accendatur ex calore febris & ſemine corruptionis, vt vidimus cum

incenſa

incenſa ea ephemera oritur, ſequitur vt ſemper minus ſpatium ſit inter diem iudicij & indicium, quam inter Initium morbi & inditium, ergo quanto prolixior eſt morbus, tanto maior proportio temporis ab initio morbi ad indirium ad tempus ab initio ad iudicium, vt in peracutia ſit æqualitatis, vt à quarta ad ſeptimam. In longiſſimis autem quintupla vt à centeſima ad centeſimam vigeſimam. Hoc autem contingit quoniam quanto magis differtur indiciom eo melius materia præparatur, ideóque facilius abſoluitur coctio. Inde ſeparatur & eapellitur. Sunt enim præparationis materiæ quæ communis eſt etiam non febricitãribus quatuor partes, attenuare craſſa, lenta diuidere, obſtructiones aperire, aluum mouere. Quod optimè fit elyſterib. pinguibus, conueniunt hæc in febribus ante coctionem ac in aliis morbis, reliqua tria pulchrè præſtat ſerapiũ ex aceto & radic bus petroſilij & fæniculi. Con. octio autem fit ſomno, quiete, vino, balneo, ſtrato molli, tenebris, vnctione, frictione propriè pedum, integumentis, inedia. Hæc enim licet non per ſe vehementer, tamen coctionem iuuat. Dies ergo decretorij ſunt ſeptimus, & ante illum impares omnes, inde quartus: decimus inde nonus atque vndecimus poſt vigeſimus & decimus ſeptimus, poſt vigeſimum vſque ad quadrageſimum endem ordine prorſus, niſi quod imparibus ante principales, nulla eſt vis: principales voco qui ſeptenario diſtant à quadrageſimo ad centeſimum vigeſimum per viginti procedatur. Indices, ſemper aut decretorij proximè præcedentes aut medij inter decretorium proximè præcedentem, vt vndecimus quartidecimi. Decretorij igitur præcipui ſunt decem.

Internalla verò ea quibus recidiui morbi cum ipſis vnum conſtituunt morbom niſi reuerſiones ex errore ſint, vndè nec cum interuallis licet cẽteſimam vigeſimam diem excederet: at cum recidiui fiant ex interuallo, neceſſe eſt interuallorum cauſam aſſignare: in ſanabilibus autem facilius eſt, cum enim materia præparata à coniuncta & à corde longius diſteterit, & præcipuè ſi frigida fuerit coniuncta calida, deſinet ardere coniuncta antequam præparata accendatur. In lethalibus maior eſt difficultas, quo modo poſſit vinci materia, & tamen in Pario illo qui centeſima vigeſima die obiit ſæpius febris reliquit eum, ſæpius rediit, dicit Galenus quod hoc contingit vt in abſceſſibus, qui cum ad corruptionem tenduot, pereunte vi membri ceſſat dolor & febris. Sed in his non redit poſt modum nec dolor nec febris, in interuallis redit, nec io interuallis extinguitur vis membrorum: nec eſt par ratio materiæ quæ continetur in venls, quæ ſemper eſt aliena à membris, & abſceſſus in quo etiam partes membri corrumpantur: abſceſſuum & ratio eſt geoeralis frequentérque accidit, interuallorum eaemplum in lethalibus admodum rarum. Dico ergo quod fit ad vnguem, vt in interuallis ſanabilium morborum cum materia præparata eſt craſſior ac multa & praua coniuncta paoca, coniuncta reſoluitur antequam illa accendatur. Et ſicut ſanus paulo antequam incidat in lethalem morbum, bene valet, ita & æger interualli tempore: vterque tamen eſt adductus neceſſitati mortis, ſed in ſano non eſt neceſſe vt appareant aliqua ſigna mala, quia forſan materia illa nondum eſt præparata, nec concepit ſemina corruptionis: in eo autem qui eſt in interuallo iam concepit, aliter vt dixi ſuperius non eſſet tota vna materia, nec poſſent apparere ſigna totius materiæ & lethalia ab initio morbi, licet autem interualla hęc & recidiui morbi caſu fieri videantur, & ab anima mundi contingant, ſi tamen nihil ſit quod impediat vtrumque ſolet fieri in diebus decretoriis, ſicut obſeruauit Hippocrates. (li. 1. par. 2. tex 83. & 85.) in Epidemiis. Et rarò recidiui morbi differunt vltra primam diem decretoriam ſequentem. Velut ſi interuallum incipiat in quartadecima, redibit febris in decimaſeptima, ad ſummum in vigeſima. Et ſi in vndecima febris ceſſet, decima quarta reddit, quibuſdam tamen quinta die iudicatis rediit morbus nono: aliis & vndecimo vel duodecimo, at poſt quadrageſimam raro interuallum ad ſecundam diem decretoriam extenditur. Sunt etiam internallorum duo genera, vnum quod, vt dixi, poſt iudiciom imperfectum accidit, quod ſecutius eſt: aliud quod ſine illo. Vnde de primo genere inquit Hippocrates (2. Epidem. ſect. 3) Quæ relinquuntur poſt iudicationem reuerſiones facere conſueuerunt lienis tumores ſi non in articulos finiunt, ſanguinis è naribus eruptio fit, aut præcordij dextri diſtentio, ſi non penetrauerint vrinæ, vnde in febribus recidiuæ His enim manentibus neceſſe eſt eas ſequi. Erunt ergo cauſæ reditus morbi quinque, Pars materiæ præparatæ, materia coniuncta decumbeos in membro, materia coniuncta iam euicta, intemperies vel imbecillitas membrorum, vel obſtructio & mala victus ratio. Sola prima facit reditum neceſſario, duæ vltimæ niſi cum errore: ſed poſterior omnino fortuita cauſa eſt. Secunda & tertia reditum faciunt niſi prohibeantur purgando medicamento, & locum vbi materia decubuerit fouendo. Cæterum omnis reuerſio paribus reliquis, deterior eſt anteriore morbo: & quæ iam debilitatis ſtatim ſuperuenit peſſima eſt, inquit Auicenoa (2. 4. trac. 1. c. 95.) Et in morbo laterali plane ſoluto lethalis eſt. Ex ſignis autem principalibus inſtantis reuerſionis eſt quod vinum non ſapiat, quod ſi etiam amarum videatur, certius eſt. Nam boc modo etiam amaritatem oris de qua ſupra diximus intelligi volumus (10. 3. trac. 1. c. 2.) imò hec deterior eſt quam ſi quis per ſe amatorem ſentiat, vinum tamen & cibi ſapiant. Eſt & vigilia & ſitis & laſſitudo.

Febres autem trifariam ſoluuntur ſponte & repente, vocatúrque eriſis: ſenſim & medicamento. Eaigit criſis ſtimulum materiæ locum, ideò in omnibus continuis ſi non impediantur natura vel materia, ſectione venę, vel purgatione aut mala victus ratione fit criſis, & in die decretoria, niſi materia admodum praua ſit. Et qoandoque fiunt plures criſes in eodem morbo, vt in Cherione tertio Epidemiorũ in ſeptima, decimaſepti-

ma, & vigeſima (par. 2. tex. 79. & par. 5. tex. 30.) Et nonnunquam contingit vt fiant ſimul velut vomitu & ſudore, primo Epidemiorum. (ſect. 7.) Et criſes quandoque ſunt perfectæ cum tota materia educitur: quandoque imperfectæ vel quia ſolum pars materiæ educitur, vel cum materia, ſolum tranſmutatur; & quandoq; tranſmutatio fit ſenſim, velut cùm in ſexto Epidemiorum in febribus quæ laſſitudinem pariunt tuſſes ſiccæ decumbunt in articulos. Acutæ autem & in calidis regionibus continuæ febres, omnes ferme criſi terminantur ſi non opera medici impediantur. Vnum enim proprium omnibus febribus quæ in humoribus fiunt criſis: alterum incenſarum coctio. Indicio eſt quod Hippocrates criſis nunquam meminit niſi in febricitantibus. Signa verò criſis ſunt, materiæ natura, locus, & quòd medicus nihil egerit circa ipſum: & iudicia tum ex motu materiæ, tum vexatione, tum initio tranſmutationis ſeu præſenti, vt in delirio, ſeu præterito vt ſanguis è naribus in quarta, criſim ſimilem oſtendit futuram in ſeptima. Inditia autem exacerbationum ſuperuenientium parua contractio in pulſu, incrementum paulo pòſt & ratio circuitus. Quæ autem continuæ ante trigeſimum annum criſi non finiuntur, abſceſſu terminantur: intermittentium autem & poſt quadrageſimum annum præcipuè autumno quartana: coctio autem quæ in excretionem terminatur vrinarum frequenter, alui raro, communis eſt vtrique generi, tertio prognoſticorum. (text. & com. 23. 27. & 28.

Ex hix magnæ quæſtionis ac admirandæ ſolutio apparet: ſcilicet cur Hippocrates in primo & tertio Epidemiorum, qui ſoli & maximè legitimi eius habentur, nunquam in quadraginta duobus, quos connumerat ægris ſectionis venæ niſi in Anaxione, nullius verò de purgatione meminit. Nam intentum illius fuit in illis duobus libris oſtendere quod dixerat in tertio prognoſticorum. (tex. 1.) ſcilicet quod febres lethales iiſdem circuitibus terminantur quibus ſanabiles. Palàm eſt ergo ex nuper dictis quod in his nihil oportebat operari. Accepit ergo ægros alienos in quibus præter rationē victus nihil adhibeatur quæ cum prætermiſſa eſſent ſtatim admonebat: vt de his quæ in aſſumptione ciborum deliquerunt. Omiſit & frictiones tanquam quæ poſſent ordinem dierum criticorum interuertere. Solum meminit balani, non vt auxilij, ſed vt intelligeremus an ſponte aluus demitteret an eſſet aſtricta? Sic ergo hi duo libri primi cenſeri debent, & ad ſolam contemplationem conſcripti. Nam quod de Anaxione meminit ſectionis venæ, fecit vt doceret quod perperam medici ſui temporis exiſtimabant, nihil prodeſſe venæ ſectionem in morbis; vel, vt Galenus ait tertio Epidemiorum. (par. 3. tex. 79) vt eos coargueret qui non vltra quartum diem ſanguinem mittebant. Cùm ergo in dies dolor augeretur, conſtat illum, ſi ſanguis non fuiſſet miſſus, moriturum, & multo ante trigeſimum quartum diem, in quo ſanatus eſt, fuiſſe. Voluit ergo nos docere quod in febribus manet idem terminus ſanabilium & lethalium. In abſceſſibus non ſolum terminus ſed exitus qualitas auxiliis cedit, manente tamen ratione dierum iudicatoriorum. Velut in quartodecimo ſine ſectione venæ periturus in trigeſimum quartum tranſlatus per ordinem tali iudicio correſpondentium ſeruatus eſt. Nam quæ Galenus dicit de vſu præſidiorum ab Hippocrate, ſed omiſſam eam narrationem ab illo ecu notam: falſum eſt omnino: Siquidem adiicere illum decuiſſet qood ex vno quoque boni vel mali fuiſſet ſubſecutum, aliter alleuiationes illæ & curſus incrementa, quæ ipſe in dierum vim & præcedentia ſigna refert, ad auxilia rectè aut perperā adhibita reduci poterāt. Hi ergo libri planè ad θεωρητικὰ pertinent, cum in aliis horum auxiliorum haud obliuiſcatur. Ait in ſexto (par. 7.) Anginoſi quibus rigor febrilis ſuperuenit celerrimè moriebantur, nec quicquam memorabile his proderat: non ventris turbatio, non venæ ſectio: quibuſdam etiam ſub lingua venas ſecui, & ſurſum purgaui. Simile eſt illud, quomodo potuerit pulſum ignorare, cum in collo per ſe pateat? & ſi non ignorauit, quomodo potuit illum prætermittere? nam agnouiſſe pulſum patet, cùm mentionem faciat venarum quæ in temporibus pulſant, in initio libri de locis in homine. (ſect. 3.) & in fine libri de alimento, & in ſecundo Epidemiorum, & vbi agit de furore? omiſit tamen illius tractationem, tanquam non exactè cognitam, cùm aliam haberet exquiſitè cognitam, cui etiam cæteris paribus magis fidebat. At dices quomodo ſine pulſu potuit pronuntiare de febricitantibus? maximè quòd à febre eſſent liberi? Vt de Hermocrate tertio Epidemiorum (par. 1. tex. 8.) cognouit igitur febrem Hippocrates ex caloris qualitate, reſpirationiſque exactiſſima notitia atque longè maiore quàm ea quam Galenus tradidit, qui illuſtrandæ pulſuum ſcientiæ intus, maximam partem alterius nobilioris cognitionis prætermiſit.

Intermittentes verò ex eiſdem omnibus fiunt humoribus prætérquam ſanguine, ad genera tamen tria reducuntur iuxta circuituum numerum: oportet autem cauſam omnium eſſe ſimilem & pro natura humoris diuerſam. Fiunt enim in acceſſionibus, Rigor, horror & frigus. Rigor differt à tremore quod quieſcentibus etiam rigor adueniat totúmque concutiat corpus: tremor autem eſt vnius membri vt habetur in libro de tremore & palpitatione (cap. 6) Fit autem rigor in febribus, vt ibi docet (cap. 5.) tum ſecundo de ſymptomatum cauſis, dum calor truditur verſus cor inde confertim exit, ac denuo retropellitur, atque ſic concutit corpus, huiuſmodi autem nihil habet commune cū horrore alio modo cum materia acuta ſuper muſculos ex venis ſpargitur: vnde punctis illis concutiuntur, & ſimul artus, ex eóque oritur tremor. tum frigus ob dolorem. Rigor enim ex vtriſque conſtat Ex bile igitur cum ſit acutiſſima, fit rigor, ex pituita, quoniam adeo acuta & tenuis non eſt, horror. Frigus autem in quartana, quod naturalis calor eum humorem magis reformidet.

Sed

Sed ſi ex venis in acceſſionibus materia eiicitur ac ſuper muſculos ſpargatur, cur magis fellis veſica afficitur in tertiana, & in vomitibus nihil ſanguineum apparet? ſed vomitus aquæ pallidæ aut viridi ſimilis. Sin autem ex propriis vaſis defertur humor quomodo in tertiana tantum bilis euomi poteſt, vt capacitatem veſicæ fellis quadruplo ſuperet? Et quonam pacto ex veſica ſuper muſculos omnes bilis deferri poteſt? nec videtur vomitus ei ſimilis quod in illa continetur. Ergo vt omnibus ſatisfaciamos, cùm tertiana, exempli cauſa, inchoat, fellis veſica plenior iuſto eſt, & acriore humore quàm eſſe debet, venæ quoque tum eo humore, tum maximè ſeroſo redondant. Vbi verò in fellis veſica corrumpi cœperit, iecoris vis protrudit quicquid in illo eſt, atque ſimul omne venoſum genus: nam vbi omnia mouentur quæ ſunt vnius generis ab vno principio illa moueri neceſſe eſt: vis autem expultrix in iecore admodum valida, extruditur ergo ex venis mordax humor cũ aquea parte vndique & maximè in ventriculum & reliquas cauitates, vt non ſit ſanguinis vllum veſtigium. Sed ex fellis veſica in illius imum non in cauitatem, quia meatus ille non penetrat interiorem tunicam: ideo excitatur vomitus, ſeroſáque excernuntur bili miſta. Quocirca humor ille in propriis vaſis certo circuitu coaceruatur & redundat in venis, túncque rigorem generat. Quod verò non ex frigore ſed mordacibus vaporibus rigor contingat experimento colligitur. quoniam & à frigidæ balneo quidam horrent aut rigent, quidam non. Inditio etiam eſt ex venis ſolum humorem extrudi in acceſſionibus quod in ardentibus febribus ſoluatur rigore febris, ex venis protruſo extra humore, ſed non id protruditur quod febrem facit: neque enim concalefacto corpore ſudor tantos proueniret: ſed ex paruis venis id contingit: nec febris ea materia extra venas contenta, vt nec in ventriculi cauitate: quare & quibuſdam intermittens in continuam tranſit. Interim calor naturalis ad cor contrahitur. Vnde in initio acceſſionum ſitiunt, & eo magis cum vapor etiam bilioſus ſimul cum naturali calore ad cor defertur. Fit ergo tum æſtus magnus atque reciprocatio, eóque etiam calor magis augetur. Porrò calor naturalis ad principium ſuum fertur, ob id quod cor cum primum per arterias fœdum vaporem traxerit, ea enim via minus impedita & attractio vehementior illico ſiniſtra parte qua arteria magna oritur conſtringit ſe: vnde contractio celerior & pulſus humilior ſentitur altera parte ſcilicet dextra. Dilatat ſe & ſanguinem affatim ad ſe trahit quod etiam in aliis membris videmus cum ex dolore intumeſcunt. Adeóque ea pars diſtenditur altera premitur vt quaſi abſceſſum, ſi diutius protrahatur acceſſio, contrahat, atque ita interit. Iecur verò ſenſum qualem plantæ habet, ſed exquiſitum, quòd ſit principium.

Cur verò ſingulæ febres ſuas habeant periodos, cauſa eſt, quod cũ ſanguis calidus ſit & humidus promptam habeat vtranque qualitatem ad corruptionem: ideo ſtatim vbi ſemina corruptionis contraxerit ſanguis ex febre quæ iam accenſa eſt accenditur, ſit ergo febris continua: at pituita, quoniam frigida eſt, diem vnam expoſcit antequam accendatur: ideò illius acceſſio quotidie ſit. Quoniam verò materia craſſa eſt, durat illa decem octo horis, reliquis ſex, vt Galenus inquit, magna veſtigia adhuc febris retinet. Horrorem parit quoniam mediocriter attenuatur. Sedem habet in venis quæ ſunt inter iecur & ventriculum, ideò nauſeam & faſtidium cibi parit, & ſi malè cedat, terminatur in cachexiam. Mihi verò anno M. D. L V. dum eá laborarem, ideò ſtomachus affligebatur, vt exiſtimarem me venenum aſſumpſiſſe. Et ſi per integrum diem perſeueraſſet, id ſymptoma non videbar poſſe ſuſtinere. Contingit ergo id ex obſtructione circa illud: nam materia non continebatur in concauo cum nauſea non adeſſet, nec febrem feciſſet, appetebam etiam cibum, quia nerui ſexti paris non erant læſi, quod materia eſſet in imo magis & intima, & viſceribri à quo illi oriuntur valida. Initium vniuerſale eſt decemocto dierum, terminus à quadrageſima ad ſexageſimam diem (1. 4. tract. 2. cap. 46. & 48.) maior illius portio eſt incrementum. Proprium eius eſt inæqualitas, quã ſæpe augetur ac minuitur (atque adeo vt medici in ea non ſatis aperti mundum hominem eſſe exiſtiment) antequam ad vigorem perueniat. Diu frigent pedes, & hora inuadit communiter veſpertina. Ob has cauſas, licet rariſſimè ex humore vitreo vel valde crudo fiunt quintanæ, has enim ſolum Galenus (1. Epidem. par. 3. Com. 2.) ſe vidiſſe teſtatur: quanquam Hippocrates ponat ſeptimanas & nonanas. Tertiana quia ſit ex bile quæ eſt calida & ſicca expoſcit duos dies vt corrumpatur, ideo acceſſio in tertium diem differtur. Et ob tenuitatem durat duodecim tantum horis, ſecundo de criſi. (cap. 3.) ſeptémque diebus id eſt, periodis terminatur, rigorem parit ob tenuitatem & acredinem. Proprium eius eſt æſtus & ſitis ingens & amaror propter naturam humoris & propinquitatem iecoris ad fel & magnam concuſſionem. Salſum enim & amarum, vt quarto de ſimplicibus medicamentis (cap. 21. habetur, in terrea ſubſtantia ambo conſiſtunt: ſed ſalſum in tenuiore calidiore ac ſicciore magiſque elaborata. Ob id ſitis hæc non ex ſalſilagine ſed reſolutione ſit, quæ deterior eſt, quamuis faciliùs extinguatur. Sedem habet in fellis veſica. Quæ autem ſpuria eſt, vt ſæpe dixi, longiores habet acceſſiones, & quandoque viſa eſt, vt Galenus ait de adoleſcente, primo ad Glauconem, (cap. 8.) duraſſe ab autumno vſque ad ver. Quartana cùm ex melancholia frigida & ſicca fiat, tres dies vt ardeat poſcit, quod difficillimè ſuccendatur (1. 4. tract. 2. cap. 61. & 62.) & acceſſio eius eſt horarum viginti quatuor, ob craſſitiem. Et durat per annum, id eſt, centum viginti acceſſionibus, qui vt dixi, maximus eſt febrium quæ in humoribus accenduntur terminus. Dies enim intermittentium acceſſionibus numerari, præter Galeni authoritatẽ, ducet id, quòd ſecus agẽti tertiana tredecim

diebus finiretur. Frigus in acceſſione illi proptium eſt, quoniam ob ctsſſitiem humor non mordet: immiſcentur tamen, quanquam quidam tigores breues ob bilem flausm quæ nondum exquiſitè ex vſta eſt. Fit frigus contracto calore ad cor vspores noxios. Simili cauſa qui conualeſcunt, à cibo refrigerantur, contrsćto enim calore ad ventriculum deſtituuntur extrema, cùmque id fiat in quartana abſque impetu, ideo tale frigus diuturnũ eſt Sunt antem frigoristum in his tum etiam aliis morbis differentiæ tres. Eſt enim quod ab ægto ſolum non à tangentibus percipitur, minus malum, peſſimum quod in ſolis tangentibus medium quod & ab ipſis & ab ægro ſentitur. Sedem habet quartana in liene, mitiſſimúſque eſt morborum qui ab huiuſcemodi humore fieri ſoleant. Ideo à magnis morbis etiam iam factis ſuperueniens libeta, teſte Hippocrate. (Sexto Epidem. par.6.tex.7.) Dicebátque quod ſi ſanguine narium non ſoluatur, aut vrinis craſſis in periculum abſceſſus ægrum deducit. Si vnum eorum contigerit ſecutos à periculo reddit. Et quartana quæ fit ſucceſſione fobrium ex humore illatum exuſto fit: quæ autem inchoat ex natutali melancholia.

In vniuerſum cum intermittentibus quinque ſint mommunia, membrum mittens, & etiam iecur, recipiena ventriculo membrum patiens & agena & eſt cor, inſtrumentum emittendi venoſum genus & ſedesſeu principium, vt in tertiana fellis veſica, in quartana lien, in quotidiana ventriculi venæ non fit febris intermittens niſi propria sffecta ſede, ob nimiam imbecillitatem, vt non trahat humorem, ſeu repletionem, vt trabere non poſſit, ſeu ob obſtructionem vt trahete vel temittete non poſſit. Ob id ergo quartana ſecura eſt, niſi adſit tumor ſplenis. Nam tunc manete neceſſe eſt imbecillitatem in liene, ideò & febrem, ideò tandem oboriti bydropem, quæ eſt finis febrium longarum malè terminatarum. Commune etiam eſt intermittentibus maximè quartanæ ob internalli magnitudinem cum præpatata materia à præcædente acceſſione ſemina incendij concipiat, vt aliqua arte interrupta vna acceſſione deſinant, quia deeſt fomes. Omnibus etiam commune eſt vt ventriculus malis humoribus repleatur, in quartana crudis, in quotidiana humidis, in tertiana torridis, quibus cura impeditus. Ex his etiam patet omnia conſequentia ſibi inuicem reſpondere in intermittentibus: horss acceſſionis duodecim, decem octo viginti quatuor: tempora vniuerſalia ſeptem quadraginta centum viginti: circuitus vnum diem duos tres, ſymptomata rigorem, horrorem, frigus: nam horror medius eſt, vt Galenus vult, inter frigus & rigorem. Membra, veſica fellis lien, venæ inter ventriculum & iecut. Sudor verò qui ſubſequitur intermittentes, fit ob vehementem caloris agitationem, dum it reditque ad cor (manet enim multo poſt) & ob tenuitatem materiæ quæ maiore ex parte ſeroſa eſt, & quoniam per venulas ad cutim protruſa eſt. Propter primas duas cauſas maximè fit in bilioſis, propter tertiam in æſtate. Cum verò in febribus horror non adeſt niſi cum culcitra eleuatur, oſtendit vapores acres, & ideò etiam materiam, ſcil. vel tenuem, vel cutim ratam. Intermittentes ergo febres tot cauſis magis terribiles ſunt continuis, cum tamen nulla continua periculo vitę careat, vt ſeuſit Hippocrates. (1.Epidem. par.3.tex & com.3.) nam perfectæ alimenti coctioni nullum tempus relinquit: vt contrà, nulla intermittens ex calida materia lethslis eſſe, quoniam ab abſceſſu non pendet. Cur verò intermittentes cum crudis vrinis ſecuræ ſint, continuæ cũ his quæ concoctis ſimiles ſunt periculoſæ, cauſa eſt: quod in intermittentibus ſunt omnia tempora in vna acceſſione, ideò initium vrinas crudas tenues ſemper oſtendit, incrementum & vigor (ſeparata à ſanguine materia & vrinæ miſta) crudas craſſas. Quo in caſu cum non ex aſſatione proueninnt, nihil ſupra motbum tegium demonſtant. Indicium vt ſupra dixi carum eſt linteum.

Cum verò quotidiana & duæ tertianæ, tréſque quartanæ eodem modo ſingulis diebus inuadant, diſtinguas eas à proptiis ſignis: Et ſi ſingillatim præſertim quartanæ inuaſerint. Et hæc ſimilitudine periodorum tertianorum aut quartanorum tam in magnitudine & ſymptomatibus quàm in horis & præuentu. Fieri enim poteſt vt quotidiana duarum tertianarum ſymptomata præferat ob bilis vim quæ ſenſum magis mouet & circuitum efficit, & tamen erunt ſicut tria grana piperis in hemina aquæ. Cúmque intermittentis acceſſio breuis eſt & declinatio longa, cutis denſa eſt vel materia craſſa, pauca tenui iungitur vel tenuis profunda eſt. Sed ſi initium longum eſt, reliquum acceſſionis breue & mite, declinatio longa eſt, quoniam paulatim materia craſſa pauca ſpargitur: néque etiam generalia tempora ſibi in longitudine reſpondent, nam ſanguinea febris ferme tota ſtatus eſt. (3.de criſi ca.4.) cum longiorum morborum ſtatus vna vel duabus acceſſionibus terminetur, vt ante dixerat. Nihilominus vbi vigor morbi non faciat longiorem acceſſionem aut exacerbationem, totius morbi longitudo ex illarum quantitate decernitur. Tempora autem intermittentium non ſic ex coctione materiæ metiri oportet, quoniam, vt dixi, quælibet acceſſio integrum morbum & maximè ſi excretione finiatur refert: niſi enim materia concocta eſſet vel prope nec excerni vtiliter, nec febris ceſſare poſſet. Erunt ergo tot criſes quot acceſſiones: & vrinæ coctæ etiam in ipſo initio aut fermè erunt. Si tamen non finiantur excretione, minus coctæ videbuntur. Contingit ergo illud quoniam materia quæ accenditur expellitur: ideóque nec præparatæ iuncta eam ſtatim accendit, nec ab obnoxia cuius maxima pars in magnis venis eſt impeditur, & intermittentes in quibus magna fit excretio neceſſario breues ſunt, & plerunque interuallũ habent: continuæ verò copiam humoris declarant. Diſtinguuntur igitur intermittentium tempora iuxta materiæ quæ ſuccenditur multitudinem & coctionis perfectionem. Ideò declinatio à principio coctione dignoſcitur,

citur, quoniam paucitate materię ſimilis illi eſſe poteſt. Tempora vero generalia cognoſcuntur vt Hippocrates docuit (2. Epidem. ſect. 1.) quoniam ſymptomatum & morbi incrementum declarant morbum augeri, vt etiam acceſſionum longitudo, vel materiæ craſſitiem: ſic & ſi anticipet, vel tenuitatem. Hæc vera igitur ſi condenſant incrementum morbi declarant. Si verò anticipet & longior ſit, minus tamen ſæuiat, tunc materia diminuta eſt. Declinationem autem acceſſionum Hippocrates cognoſcere docuit primo de victus ratione in acutis (tex. 46.) cum pedes thorace calidiores fuerint: quod etiam in exacerbationibus eſt obſeruandum. Cum enim ſanis iuuenibus proprium ſit æqualiter toto corpore calere, in inclinatione febris extrema magis incaleſcunt; quia exterius calor propellitur. Quod ſi perfectè pectus ad temperamentum redit & febris ad interuallum.

Quoniam etiam ſæpe dubitatur an febris ad integram remiſſionem redeat, ſeu in continuis cum materia per criſim expellitur, ſeu non, ſeu in intermittentibus in quibus veſtigia ſorditiei relinqui ſolent primò ad Glauconem (cap. 8.) atque ob id in primo caſu etiam peritum medicum febris fallat, in ſecondo autem non adeò latere poteſt, in intermittentibus verò etiam difficilius deprehendatur ob ſorditiem: & quoniam, vt Auicenna inquit (l. 4. tract. 2. cap 2.) putridas febres ſolet antecedere moleſtia, quam ipſe almelileto vocat: Quæ eſt laſſitudo cum dolore capitis & pulſatione ſomniſque perturbatis, pandiculationibus, oſcitationibus, venatum & hypochōdriorū tenſione ac totius corporis grauitate tum præcipuè capitis, nauſea quoqoe & muci vrinæque abundantia, deiectionibúſque fœtidis, tum impedita ſpiratione pulſúque frequenti ac calore, licet non tanto vt febris dici poſſit, tantum verò intersit hoc cognoſcere ab ea quæ dicta ſunt de ægri ſecuritate diligenter animaduertere oportet, quod ſimplices omnes febres licet extenſæ quæ cum rigore adueniunt intermittunt, dicente Hippocr (4. Aphor. 63.) Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, bis quotidie febres ſoluuntur. In cæteris conſidera ſi omnino remittuntur ſymptomata illa continuis propria: tum ſi contractio diſtentione velocior non ſit: tamen illud haud fallax ſignum quod etiam imperitis in ore eſt, ſi vires reſtaurantur, ipſéque æger lætus eſt ac ad operationea promptus: hoc enim oſtendit febrem intermittere, etiam ſi multa obſtare videantur. Nam hæc duo ſequi non poſſent, niſi æger alimento reſtauretur. At nunquam niſi in pueris aut ſuperflua inedia extenuatis: ſi non ceſſet cauſa aliqua robur minuens vt fluxus aut dolor: febre manente plus cibo reſtaurari quam abſumantur, quoniam concoqui ia perfectè nequit, vires poterunt. Itaque ſignum hoc proprium eſt exquiſitè, quia calor naturalis immutatur. Nam etſi in ventriculò id accidat, in iecore emendari aut in membris poterit. Quod ſi iecur imbecille parum alimenti bene tamen concoqui poterit. Ergo nō reſtaurari febrium omnium etiam hecticarum ſi non ſanantur proprium ſignum eſt.

Peſtilentes autem febres aut ſpiritus putreſaciunt, vt in Anglico ſudore, qui intra diem perimit: aut humores, quod ſæpius euenit: aut membra quod pernitioſiſſimum eſt, atque ideò breuiſſimum. Exemplum aut ab intrita in oleo carne quæ in clibanum defertur cape: ſi enim ibi quieſcat, clibanus autem concludatur, breui oleum accendetur, ardebitque primo ipſum tum poſtea caro: apparebit autem fuligo multa non vermes, non teter odor vllus imò ſi iam ſemi computruiſſet odor ille extinguetetur. Ita factâ ex incendio febre, neque fœtor in excrementis, neque vermes gignuntur, niſi ex excrementis ipſis: præſertim cùm æger pinguibus in victu vtitur; quòd ſi ſecus talia appareant, peſtilentem morbum nuntiant: vel ſi non iudicent, vt Galenus vult tertio Epidemiorum (par. 2 com. 4. & 3. com. 71.) qui etiam breui mortem ſuperuenturam eius docet. Si igitur carnem illam cum oleo in ſole vel alibi collocaueris vbi neque à vento perfletur, neque ferueat, primum caro putreſcet, fœtebit, vermeſque generabit. Inde etiam oleum ipſum corrumpetur. Propter hæc igitur neque billioſos neque iam febre correptos facile peſtis inuadit. Sed neque in vehementibus caloribus aut frigoribus, præſertim ſiccitati iunctis, hic morbus ſæuit, & ſi ſæuienti talis conſtitutio ſuperueniat eam extinguit. Sed ſi cum iam putruerit, in clibanum enim deferantur omnia credibile eſt, quam celeriter abſumentur caro atque oleum: quandoque immenſum & tetrum fumum ſparget. At verò citra id iam parato ad incendium oleo in fimo omnia ſepeliantur, pariter putreſcent atque ardebūt. Quatuor igitur iuxta hunc modum differentiæ erunt prima incenſarum febrium, ſecunda eorum quorum humores putreſcunt, non tamen accenduntur, horum conditio leuior prima ſed periculoſior: tertia eſt cum in his febris accenditur quorum nemo fermè euadit, cum putredo iam corporis habitum vitiauerit, ægérque duplici graui affectu laboret: & putredo tam grauis ſit vt ſemetipſam quaſi genuerit certe accenderit. Quarta cum putredo & febris ſimul inuadunt vt in peſtilentibus conſtitutionibus & contagio: quæ mitior eſt tertia, aliis duabus longè deterior, patet ergo ratio cur omnia peſtilens febris contagioſa ſit, quoniam ex putredine ortum habet, quicquid autem à putrido tangitur putreſcit, aliarum autem febrium nulla. Quoniam verò quod afficitur quantitate vel qualitate totum aut pars, aut vtroque afficitur, in incenſis, neutro modo totum afficitur: ſpiritus autem & membra quātitate non qualitate vniuerſim afficiuntur, qualitate autem non, ſtatim enim interirent: in peſtilenti qualitate non ſolum ſpiritus & membra, ſed etiam humores afficiuntur, non tamen qualitate. Sunt enim putredinis varij ordines: quod ſi vniuerſim putredo inuadat humeros, neceſſe eſt omnes qui vexati fuerint ſtatim interire. Signa verò harum febrium 3. de præſag. ex pul. cap. 4. & ex obſeruationib. ſunt color faciei rubens, nigricans

inæqualis

inæqualia & ſplendens qualis in herpete & eryſipelate, oculi à balneo flammei aſpectu tactúque calidi euadunt, excrementorum & vrinæ fœtor, ſed anhelitus certius ſignificat. Vnde ſi incenſæ febres è putrido fierent humore, ſaltem hoc commune ſignum eſſe deberet: vrinæ aliis crudæ aliis ſanis ſimiles, aliis turbidæ, nonnullis quippiam telæ araneæ ſimile ineſt, aut globus lineus, faſtidium cibi & vomitus, nauſea enim ſi ex conſenſu principalium membrorum fiat: vt plerunque in his: lethalis omnino eſt, ſi crudis ab humoribus niſi euacuentur & nutritioni & venæ ſectioni aduerſatur. Nec euacuationi locus eſt, calor corporis mitis, nam incendium non adeſt, ſed putredo. Cæterum inquies magna, & vigiliæ aſſiduæ, bubones iuxta aures vel ſub alis aut inguinibus aliiſve locis anadegmata, quoque fit præcox expulſio, aut ob magnam proportionem virium ad morbi cauſam, aut ob nimium naturæ ſenſum, aut grauem materiæ noxam, quod peſſimum eſt: vt primum breuis ſolutionis ſignum. Dijudicat autem ſtatus, dolor quoque capitis aſſiduus & cordis palpitatio, excrementa nigra liuidaué aut ærugini ſimilia quoniam compendiolior quàm in aliis febribus ad humores hos via: vnde etiam in quibuſcunque morbis hi colores non tolluntur, niſi ſublatâ particulâ (t. 4. trac. 4. cap. 2.) Sitis vehemens, pulſus languidi, cætera ſanis ſimiles, lingua arida, hypochondria tenſa & dura: his decem ſeptem ſignis præponderat fermè, ſi conſtitutio talis ſit vt nemo eo tempore mortuus ſit ex conſimili morbo. Vnde vel omnino proprius erit & incenſa febris aut illis peſtis, vt dixi, aut Epidemius. Horum ſignorum quæ à facie, oculis, nauſea, capitis dolore, cordis palpitatione ac bubonibus ſumuntur tum vrinarum fœtore, propriè magis peſtis quæ ex contagio ſolum prouenit, Galeno vt reor & antiquis ignotæ: anadegmata ei quæ aëris vel aquæ vitio contrahitur, cætera communia maximè turbidæ vrinæ. Videtur autem de ſimplici peſtilenti optimè illud dictum ab Auicenna: Hæc febris tepida eſt exterius, interius vrit & plerunque pernitioſa. Raſis verò duobus ſignis illam docuit agnoſcere, cum in continua febre æger ſæpius vomit, & præſertim ſi peſtilens morbus vagetur, peſtiferam febrem eſſe ſcito. Proximum ſignum eſt fœtor omnium exeuntium. Et quamuis in peſte omnia principalia membra afficiantur, non tamen æqualiter, ſed alia magis caput tentat, alia cor, alia iecur: Vnde etiam curandi ratio initium ſumere debet iuxta peſtis naturam. Vniuerſum tamen eius genus tanto deterius eſt incenſa febre, quanto hæc feruida ex qua nemo perit.

Cauſæ autem omnium febrium generaliter ſunt ſanguinis feruor, occluſis cutis foraminibus per quæ reſpirare ſolent, id contingit cum calefacto corpore homo ſe vento aut frigori exponit, vt docet Galenus (3. de tuen. ſan. cap. 10. & Auic. De Remed. Nocu. Trac. 2. cap. 2.) nam halitu corporis ne exeat vndecunque prohibito ephemera accenditur, atque ex ea ſi humores in corpore praui ſint, febris incendens, aut abſceſſus, aut putrida. Et ſcias quòd putrida febris, quoniam materia eius mobilis eſt & à natura inuicta, plerunque parit abſceſſus internos, & cum materia abundauerit, nec defuerit robur virium, internos & externos ſimul, quæ verò externos ſolum generat perſeuerátque augendo ea ſola eſt qua multi, ſi diligens cura adhibeatur, ſeruantur. Materia autem hæc non ſolum praua dicitur, ſed etiam, vt Galenus ait, ſi corrupta aut plurima, vel minùs calida aut frigida, aut acris vel craſſa, ſeroſa aut lenta. Numerauit generales conditiones materiæ creandis morbis obnoxiæ Sed quædam ex his ſi ad calorem comparentur, non procreant morbos, vt craſſities & lentor, frigiditas verò etiam prohibet: & multitudo ferendi labores potiùs cauſa eſt, vt in Athletis olim perſpicuum fuit. Igitur cauſæ magis obnoxiæ ſunt humores putridi, corrupti, ſeroſi, acres, calidi: ſunt aliæ quinq; cauſæ his non minores morborum creandorum, imbecillitas, aut ſenum & venere exhauſtorũ, ſi inſueti ſint ſi particulam aliquam laxam habeant vt pectus, nam ſtatim in eum locũ confluunt humores: ſi iam coacti ſint aliquo in loco, ſi cibus ſit in venticulo, maximè cum frigus calori qui exercitatione contractus eſt ſucceſſerit. Adeo enim potens cauſa eſt exercitium à cibo generandos morbos, vt Galenus in libro de cibis boni & mali ſucci dicat (cap. 3.) Adeò à cibis motus vnuſquiſque vel imprimis damnatur, vt ex eo omne morborum genus progigni ſoleat: niſi prius aut laboribus pluribus cruditates diſſipentur aut concoquantur. Exercitio vero calor comparatus vti ſaluberrimus eſt ſi moderatus ſit, nec frigori homo poſt ſe exponat, ita vbi frigus ſuccedat deterior eſt omni alio calore, quoniam vires debilitat, & humores intimos diſſoluit. Vnde ob id periculum Apotherapiam Galenus imperauit (3. de tuen ſan. cap. 2.) ſunt & aliæ cauſæ creandorum morborum communes, vt mala victus ratio, ſed hæc intermittentium magis propria: vt corruptio aëris & aquæ, Epidemiorum & peſtiferorum ſpontaneorum & contagium cæterorum.

Mediæ autem febres inter incenſas & ephemeras, quæ ex abſceſſibus oriuntur, nam in exteriorum ac interiorum non propinquorum membrorum cordi abſceſſibus: cerebro tamen excepto: mediæ fiunt ephemeratum & intermittentium: cerebri & pulmonis continuarum & ephemerarum. Neque enim vrinæ vt in incenſis mutantur, & quæ cõtinuæ non ſunt acceſſionem habent, & tamen nullam peculiarem materiam obtinent, ſed iuxta abſceſſuum mutationes variantur, & ſymptomata incenſarum cum habeant, ephemeris non ſunt moleſtiores. Quæ verò in empyemate fiunt mediæ ſunt incenſarum & hecticarum, & ſub nocte exacerbantur, nec humectantibus ac refrigerantibus curantur. Cæterum cum nullo in humore ſint, ex incenſarum genere eſſe non poſſunt, neque ſymptomatibus quotidianæ cui ſimiliores ſunt tamen aſſimiliantur. Quę autem in cerebro materia febrem accendit, vt Pythioni tertio Epidemiorum. (par. 1. tex. & com. 1. ad 4.) ex huiuſmodi genere ſunt,

ideo

ideò citra vrinæ coctionem ſeruatus eſt, tantam tamen noxam in principali membro, & quoniam plerunque in venis humor eſt qui exprimi ſolet, alia comitatur febris quæ coctione indiget, atque in aliis membris, ſed longè rarius. Ioccuſatum autem & putridarum quæ non ſecundum naturam malignæ appellantur, neque enim eo ſeuitiæ quò peſtiferæ peruenerunt, prauitatem tamen incenſarum ſuperant, aliæ multitudine laborantium, vt Epidemiæ dicuntur, haud tamen lethales: aliæ ſecundum naturam quoniam omnibus hominibus ex generationis ratione eueniant, vt inquit Auerroes. (3. collec. cap. 8) Variolæ, morbillique. Commune eſt autem omnibus medijs generibus vt in deterius extremum non in eodem ægro ſed per conſtitutiones delabantur. Velut abſceſſuum in putridas, empyematum in hecticas, variolarum in anadegmata. Vnde imperiti medici illa cum morbillis confundunt, ſæpe etiam in carbunculos, hæc autem peſtifera.

Quoniam vero cura victu, medicamentis, & manuum opere, conſtat: Victus autem ratio duplex, vna cum morbus acutus eſt, alia cum diuturnus. Qui acutus eſt dum ſæuiunt ſymptomata (modo ſyncopis periculum abſit) nunquam cibum aut ſomnum niſi in dolore admittit. At ſi periculum immineat, turpe eſt, inquit Galenus: (12. Artis cur. cap. 3.) niſi antea occurrat medicus offam panis vino diluto intinctam dando. At ſi morbus eſt vehementiſſimus nec tamen breui ſolui poteſt, vna ſpes, inquit ille (10. Artis cur. cap. 5.) in robore virium ſupereſt, nam aliter nutriendo morbus ægrum perimet, aut non nutriendo inedia. Tales autem ſunt abſceſſus cordi proximi vel cerebro iuncti vel iecoris: aut febres quæ ſyncopam inducere ſolent. vel ardentes quæ non remittunt. At ſi morbus aliquanto mitior eſt, nutriendus eſt leuiter horis quibus remittitur. At ſi longior eſt nec vrget epicraſi vtendum eſt. Meminit huiuſmodi Galenus duodecimo artis curandi illis verbis (cap. 8.) Vt ea quæ contriſtant vacuentur, ſi modò id fieri nequeat, de doloris autem cura agit (per Epicraſim ſanetur, quod ſi nec id fieri poſſit vt medicamenta quæ ſtuporem inducant exhibeantur. Quid autem ſit docuerat iam in nono dicens: Ergo quod corruptum eſt id alienum à natura eſt (cs. 10.) quod tale eſt id ſe auferendum dictat: Si ergo cum viribus imbecillibus corruptela incidit, vtique quod affectus remedium eſt, id cum virium cuſtodia pugnat. Si quidem affectus vacuandum eſſe præcipit, idque vel vena inciſa vel purgatione: horum autem neutrum ferent imbecillæ vires. Quoniam igitur in omnibus eiuſcemodi repugnantiis incerta ſuccurrendi ratio eſt aliâs omnino inſanabilis affectus relinquetur, aliâs ſpatio & ægre, idque ſi nactus fuerit magnum medicum, ſanari poterit. Oportet enim vbi indicationes ita ſibi aduerſantur, & paulatim quod vitioſum eſt vacuare, & paulatim inuicem quod ſalubre eſt pro eo reponere, vocant huiuſmodi vitioſi ſucci curationem Græcè Epicraſim. Hoc autē ferme eſt quod Auicenna dixit tertia primi (Doc. 2. cap. 7.) cùmque corpus repletum fuerit malis humoribus atque tenuibus ipſum bene nutrientibus copioſe reficies. Et ſæpè conceditur illi qui prauis abundat ſuccis vt rem bonam largiter comedat. Conſtat ergo, vt ad Galenum redeam, tres illum in dolore ex mordentibus humoribus) ſi modo curari debeant, nam acriores aliquando curati irritantur) conſtituiſſe ordines: verum generaliter renutrimus ab euacuationibus vt vires reficiamus, & vt malo humori bonus miſceatur, Sæpius ergo purgando, ſæpius etiam nutrimus. At ſæpius purgare conuenit quia vires totius humoris purgationem non ferunt, vel quia non æqualiter præparatus eſt, vel quoniam totum educendo, periculum eſt ne viæ lædantur, aut quoniam vt temperetur humor ob acredinem neceſſe eſt, & donec totus temperetur eandem ob cauſam motam non admittit. Inediam etiam ægri non ferunt ob hecticæ periculum vel paucitatem alimenti in venis, aut ventriculi imbecillitatem. Ergo vbi morbus fert inducias, nec materia admodum contumax eſt, nec æger medicamenta horret, rectè adminiſtrata epicraſi difficillimi affectus ſanantur. Reſtat autem ab initio vt validiſſimis medicamentis dum robur virium adeſt, vtamur, nutrire autem non ſolum boni alimenti cibis, ſed etiam cauſæ & affectui contrariis, eóque ordine vt quemadmodum in febribus ab initio melius, verſus vigorem minus: ita à purgatione ſtatim copioſius, attenuando verſus ſub ſequentis purgationis tempus. Conuenit autem maximè hæc curandi ratio, his qui ob tenuiſſimos humores exhalantes in ſyncopis periculum incidunt, ideo Galenus. (12. Methodi cap. 6.) eam diligenter proſecutus eſt.

Vt igitur de ciborum natura dicamus, octo in illis conſiderare decet: Quantitatem, Naturam, Synceritatem, Mutationem, Qualitatem, Pinguedinem Ordinem & præparationem. In quatuor primis non eſt varietas opinionum, nec pro ratione temporum aut morborum, debent enim eſſe moderatæ quantitatis, corruptioni non obnoxij, abſque excrementis & facilis coctionis. Verum qualitate non ſimpliciter temperati optimi ſunt omnibus aut qui boni ſunt alimenti, ſed his, vt Galenus dicebat libro de cibis boni & mali ſucci (cap. 10.) præſtant: Contrarij, vt dixi, morbo cauſiſque eius. De pinguedine non leuis eſt diſputatio maximè in lentis febribus, cupiunt, enim quidam alere multum nutrientibus. In vniuerſum tamen ſi coctio differatur plus alimenti quantitate aut qualitate aſſumit æger: verum ſi viribus conſtantibus paulo plus, ſi debilitantur vires neceſſe eſt multò plus cibi illum aſſumere. Fieri enim non poteſt in morbo ſanabili vt vires aliter minuantur creſcente morbo, nam tunc facultas opprimitur. Quod ſi coctio procedit, ſed vires minuuntur, minus das quam oportet. Sin autem vires conſtant cum coctionis incremento in ea ratione victus perſeuerare debes, tunc verò morbus quandoque augeri videtur, quandoque minui. Prima indi-

catio

catio eſt à morbo, ſecunda à viribus, tertia à cauſa, quarta à conſuetudine, inde natura, ætate ac conſimilibus. Quantum verò conſuetudo poſſit indicant horæ edendi, egerēdi meiendique. Occaſionis autē, tempora morbi & acceſſionum. Deterius etiam eſt in qualitate peccare quam in quantitate. Nam Hippocr. illud (2. Aphor. 10.) Non pura corpora quanto magis nutries tanto magis lædes quantitati & qualitati licet communia ſint, qualitas tamen id habet præter quantitatem, vt etiam accendatur, vel alio modo noceat, cum in qualitate multum nutrientis etiam quantitatis incommodum includatur. Vnde Galenus octauo Artis curatiuæ hæc habet (cap. 2.) Expedit igitur tales homines illis nutrire cibis qui neque medicamentoſam vllam ſenſu perceptibilem uim habeant, ſed nec ipſam quod nutrit plurimum, quando hoc quoque ſi exuperat vitio non caret: principio namque nec quod in eorum agitur ventriculo coctio exacta eſt, nec ſi ventriculus ea ſuperet, quod in venis obitur abſoluta eſt. Quod ſi hic quoque haud magnus ſit error, ſaltem tertiam (quæ ſingulis partium propria eſt) difficile fuerit in omnibus illis ritè perfici. Conueniet profecto huic, & vt frigidum humidum quodammodo nutrimentum exhibeas, vbi corpus tum calidius tum ſiccius olim redditū eſt, quare commodiſſimus eſt huic ptiſanæ cremor ad vnguem coctus, in quo nullum ſit ſuperfluum condimentum, vtpote qui & refrigerare & humectare & ſine ſiti ſeruare hominem poſſit, cum eo quod nec halituoſum nec ſiccum nec humidum detinet excrementum. Cum igitur hæc in ephemeris quæ omnium mitiſſimæ ſunt febriū dixerit, quid de incenſis ſenſerit nemini dubiū eſſe debet, in quibus materia corrupta ne augeatur periculū vrget. Nihilominus in cura quartanæ cōtinuæ Auicēna inquit (1.4. trac. 2. c. 66.) Et licentia in carnibus in hac minor eſt quā in intermittente, ideo caue hoc. Ob id videtur carnes concedere in ea nā de intermittentib. haud dubium eſt vt videbitur (12. Artis cur. cap. 6.) Et in curatione febris cum ſyncopi minuta: Si autem vires exigant, pullos exhibebis cum aceto & omphacio conditos. Quæ ſententia ſumpta eſt à Galeno (lib. 12. ca. 3.) & fuit etiam Raſis & Alexandri, qui etiam præter cæteros viſa concoctione in ea quæ ex humoribus fit crudis, exhibet alas gallinarum & ante coctionē in febre ex ſanguine, oua inter ea quæ refrigerant numerans. Videtur & Auicenna (1.4. trac. 2. ca. 55. & 56) in cura quotidianæ continuæ ſentire ſi quis ea verba: Et præparentur cibi eorum iuxta tempora & vires variando, vt his quæ diximus intelligitur in capite præcedenti, vbi de intermittente loquens ait: nec properes exhibere pullos & quæ eis ſunt ſimilia, niſi cùm vires ſunt imbecilles, aut morbus iam eſt in declinatione. Brudi autem rationes quibus carnes & oua in acutis tum aliis continuis concedere nititur (lib. 1. c. 1. & lib. 2. cap. 16. & 17. & lib 3. cap 7. & 9.) omnes in hoc vno peccant, quòd id non differant meliorem fieri conditionem ægri proportionémque virium ac morbi cauſam augeri, quod neceſſarium eſt vt vtiliter exhibeantur: cùm nos ſequentes Hippocratem & Galenum deteriorem ſemper fieri minuique illam proportionem oſtendamus ratione efficaci, quæ etiam vbi non probat, relinquit libertatem in his caſibus iure talia, tū vinum exhibendi. Duas tamen præcipuas affert alteram pro vino, ex Hipp. dum inquit (3. de victu in acutis tex. 41.) Cum verò in huiuſmodi morbis vehementem capitis grauitatem vel mentis læſionem ſuſpicatus fuerit à vino penitus eſt abſtinendum aquámque tunc dare oportet vel vinum aquoſum flauúmque & prorſus odore carens, atque ab ipſius potione aquæ exiguum ſuperbibendum, nam hoc modo vini potentia caput mentémque minus tentabit. Altera ratio ad cibos pertinet abundè nutrientes quos afficere ob concoctionis contumaciam affirmat vel qualitatem vel quantitatem. De quantitate ſatis conſtat, quod eam adeò minuere licebit vt nocere nequeat. De concoctionis difficultate ſunt oua ex confeſſo quæ multum nutriunt faciléque concoquuntur. Quin etiam alicam concedit Galenus & eam in ventriculo diu manere affirmat antequam concoquatur. De qualitate poteſt multis modis præparari vt alimentum quod ex eo cibo exhibetur frigidum ſit, & minimè corruptioni obnoxium. Quinimo, inquit, videtur Galenus ob concoctionis difficultatem magis reformidare Petrionæ victum, quam ob qualitatem: ſiquidem illum reprehendit quod aſſas carnes exhiberet. Inde probat victum Anglorum ex natura, regione & conſuetudine, quódque errori minimè obnoxius ſit, nam idem à principio ad finem morbi ſeruari ſine noxa poteſt. Hunc exponit, ius gallinæ cum endiuia, bugloſſo, violis, hordeo, prunis, vuiſque paſſis coctæ (12. Artis cur cap 5.) Id probo, nam cum in febribus non membra ſed ſpiritus abſumantur, niſi ſint liquefacientes, non melius quam pulli iure ſpiritus reparari poſſunt membra, ptiſana incocta illi nutriuntur: nam vino non rectè. Quod enim ad Hippocratem attinet, non de capitis dolore ſed ſola ſuſpitione loquitur. Vinum enim non quia calidum aut humidum aut quia repleat caput, vt Galenus exiſtimat. [1. de tuen. ſan. ca. 11] noxium eſt aut pueris aut febricitantibus. Sunt vina non calida, & piper longe calidius in Amphimerina ab ipſo exhibetur: eſt etiam ſiccum non humidum, & ſi humidum eſſet & pueris & febricitantibus ea ratione maximè conueniret, dicente Hippocrate: victus humidus febricitantibus omnibus confert, maximè verò pueris. Sed nec quia caput repleat [quanquam id non abs re ſit] quia oligophora non id agunt, maximè ſi quis aquam miſceat ac etiam ſuper bibat, vt docet Hippocrates: ipſe etiam porrum cum ptiſana exhibet, porrum autem magis quàm vrinam cum ſit acre valde petit caput. Multi etiam ſunt febricitantes in quibus nec caput afficitur, nec vt afficiatur periculum eſt, vt præſertim morbo laterali laborantes quibus vinum minus quam aliis competit. Ergo ob id vinum prohibetur pueris & febricitantibus quod aquam omne

vinum

vinum (quantumuis album, lene & aquæ illi permiſceas) ardentem contineat qua cruda omnia impelluntur, atque ideo in vitæ diſcrimen vocat Indicio certo eſt quòd acetum quibuſcunque febrientibus non ſolùm innoxium eſt ſed etiã valde vtile adminiſtraturque omnino ſine periculo, quoniam longè acrius licet ſit omni vino, & multis etiam calidius, quod nihil penitus quantumcunque acre ardentis illius aquæ contineat. De carnibus autem quas in continua biliosa & pituitoſa exhibet febre, cum non neceſſe ſit in eis ſolida adeò reſtaurari & ad ſpiritus reficiendos: ius illud ſufficiat, non rectè ſenſit. Quæ etiam ab Auicennâ producuntur omnia ambigna ſunt. Nec debemus vbi euidentibus rationibus & Hipp. ac Gal. autoritate generaliter aliquid ſancitum eſt, dubiis quibuſdam illius verbis moueri, aut in dubium reuocare ſententiam. Solum obſeruare decet, cum ob ſuccos tenuiſſimos qui facillimè exhalant, ſyncopem timemus: tunc enim dabimus alicam, panem, ouorum vitella, teſticulos gallorum, ſuillum cerebrum aſſum, auſteroſque fructus ac vinum. Alexander autem vbi methodo agendum eſt, non tanti apud nos eſſe debet vt ſine vlla ratione ob illius autoritatem de hominum vita periculum facere velimus: fuit enim empiricus medicus, non Hippocraticus. Suſpicor & irrepſiſſe mendum, quòd oua inter vehementer refrigeranta connumeret. Ad Brudi argumentum reſpondeo, quod oua & carnes obſunt quia difficulter commutatur ob pingue humidum, tametſi parua quantitas eorum exhibeat Sic & modicum ferri difficilius in puluerem redigitur magno lapide, facile etiam ardent hæc, & licèt præparentur, natura non mutatur, ſed noxa minuitur Ergo in continuis febribus, duobus dictis caſibus exceptis, vinum non conuenit niſi concocta materia: caro & oua cum declinant, maiorque pars materiæ educta fuerit. Priſana autem hordeacea mediocriter alit, teſte Galeno (1. Aph. com. 4) Panis autem coctus in iure pulli ventriculo gratiſſimus eſt, plurimùmque nutrit (1. de Alimen. c. 5.) Qui verò locus dicitur (lauatur autem ſuperfuſa ſæpius calida donec ſuper natet) minus nutrit minuſque obſtruit Plus tamen nutrit tota ptiſana: & ptiſana tota ptiſana colata & lacte peponum, quod refrigerat, citque vrinas. Angli ergo his iuribus ſed adeò coctis vt carnia cremorem referant abſque pane dum febricitant nutriuntur, prodeſt autem debili ventriculo, exilique habitui. (10. Ar. cur. cap. 3. Alica autem ex Zea (nos ſpeltam vocamus) admixtis mali punici granis, diu manet in ventriculo, ſed non corrumpitur & bilis feruorem maximè reprimit, ideóque bilioſiori vẽtriculo vtilia. Sed videtur. Galenus primo de victu in Acutis his verbis (com. 27.) Quod neque alteri cuipiam ineſt eorum quæ medici languentibus dare conſueuerũt, verbi gratia, ouis, gallorum teſticulis, alis, columbis iuuenibus, piſcibus & quæcunque id genus ſunt, nam & panem & chondrum commemoraturus erat. Verum abunde falluntur qui ſic interpretantur, etenim oppoſitum velit. Conformiter enim loquitur his quæ paulo antè dixerat, ſcilicet Hippocratem è numero potius eorum eſſe qui tenuius nutriunt, quam qui replent: eoſque qui ægros repleãt dignos magis eſſe Theſſalo quã Hippocrate. Cuius rei manifeſtum eſt indicium, quodq; ad prauos medicos hoc, cum ſubiiciat: Nullum autem horum alimentorum diſſecat, nec humectat, atque id maximè mirum. Itaque ex hac autoritate reprehendi deprehendimus eos qui ſua ætate talia exhiberent febricitantib. non commemorari quæ ipſe exhiberet. Hipp. autem potus vinũ, oxymel, mulſa quæ, ex mellis parte vna, aquæ verò trib. aut quatuor conſtabat. Cõducit & febrib. ex pituita & melancholia oxymel cũ pipere guſtu iucundũ. Erat autem mulſa cocta & cruda in vſu. Et nonnunquã aquam coctam exhibuit ex aliis autẽ largiter, non vt noſtro tempore, vt Galenus teſtatur (3. de victu in acut. c. 45.) Alios potus ſua ætate conſuetos enumerat Hippoc. in eodem libro, his verbis. (tex 43.) De reliquis potibus eiuſmodi eſt hordeaceus & qui ex herbis viridibus, vua paſſa, vinaceis, pyris, cnico, myrtis, punicis & aliis parantur in morbo ipſo ſcribetur. Nos extincto in ea auro vel incoctis coraliis vtimur, iucunda è tamarindis vel prunnis. Odorata è caſſia, nuce myriſtica, floribus roriſmarini, coriandro. (Vide 3. De morbis in fine.) Ad cordis affectus è ſemine citrij vel boraginis aut mel ſſa. Ad vermes & inteſtinorum ac ventriculi dolores è ceruina ſcobe. Ex ſaccharo & caryophylis ad multos vſus. Ad ciendam vrinam è glycyrhiza, & adianto commoda podagricis Aqua optima corrugat palatum, effuſa multum ſtrepit, munda, perſpicua, qualitatis omnis expers, & ſplendidæ telæ in ſuperficie, quæ nullũ animal procreat, citoque caleſcit ac refrigerat, quæque cito legumina coquit. Quod ſi ſæpius ac diutius in vaſis moretur etiam excocta ſorditiẽ nullã relinquit.

Ordo verò generaliter talis eſt, ſi humorũ bonorum quantitas conueniens adſit, pauca & rarò exhibimus. (1. Aph. com. 17.) Si defecerint aut corrupti ſint ſæpe, ſed multa viribus validis, pauca imbecillibus, morbi tamen ratione tanto minus, quanto facultas vitalis validior fuerit. Inquit enim (De victu in Acut. com. 44.) Ob vitalem facultatem ſani edimus & bibimus, aliaq; vitæ munia exequimur. Propter hanc eandem ad ægri ad cibos potuſque procedimus. Cum igitur vitalis facultas valida fuerit naturalis imbecillis, nec ægros nutrire expedit nec ferunt: Si vtraq; valida, non expedit, ferunt tamen: Si vtraq; imbecillis, expedit, ſed non ferunt. Si vitalis imbecillis, naturalis valida, nec expedit, nec ferunt. Porrò facultatem, naturalem eſſe imbecillem & morbum magnum ſeu cauſam eſſe, idem fermè eſt cũ eius robur in cõparatione intelligatur. Quæ ergo vitalẽ facultatẽ exhauriunt, ſunt impedimẽtũ in reſpiratione, animi affectus, ſed omniũ minùs ira, exercitiũ, vigiliç. (113. trac. 1. c. 5.) Quæcunq; autẽ ſyncopim curant facultatem etiam reſtaurant, vt aër frigidus, purus, aqua frigida, odores boni, vinum cum offa panis, vitelli ouorum, ſuccus carnis ex duplici vaſe vel ex toſta cum ſemicocta inciditur, inde fermè cocta exprimitur: ſomnuſq; & letitia.

inter medicamenta. Gemmæ ſerieum, garyophyli, been album, enulla & margaritæ, ſampſuchus, Bugloſam verò [inquit] (trac. 2. cap. 4.) ſecure exhibeat & non verearis ex ea noxam, vtetéque cum omni quod in potu tribuis & in cibo das. Etiam conſueuit dari in potu, & aqua eius deſtillata. Naturalem autem facultatem exonerando leuamus, & cum his quæ iecur confirmant. Pro temporum autem morbi varietate in generalibus [modo materia illius tota maneat] copioſius ab initio [ſi eruditas non adſit] ad vigorem vſque perpetuò ſubtrahendo, vt primo Aphoriſmorum docet Hippocrates. (à 6. ad 10. Aphor.) nec ipſe in abſceſſibus niſi poſt duos dies à iudicio, nec Auenzoar in febribus niſi poſt quinque cibum adaugent. (1. de victu in Acut. tex. 25. tertio Theiſir trac. 1. cap. 13.) In acceſſionibus autem & exacerbationibus tempora, morē, & cauſas obſeruare oportet. A ſummo enim vigore initiū ſuccedentis acceſſionis medio interualli, ſi id tempus ſufficiat, iuxta eius breuitatem & morbi magnitudinem, cibus parum nutriens paucuſque ac tanto dilutior dandus eſt, nam ſani conſuetum cibum in nouem horis, quarum mediis vehementiſſima fit actio, conficere ſolent. Si non ſufficit & vires ferant, à cibo prorſus eſt abſtinendum donec morbus miteſcat. Si non ferant, adſit autem phelgmon in iecore aut ventriculo aut febris ex obſtructione, vel plenitudine, nec in initio nec ante dare oportet. In aliis conſiderandum ſi non extrema vehementer perfrigerentur, ante acceſſionem dare licet. Si perfrigerentur etiam expedit. Et ſi morbus iam proceſſerit & febris ex calore ac ſiccitate ortum habeat, corpus quoque ſqualidum, imbecille, ſenſibile aerique humore refertum fuerit, aut ventriculus, etiam neceſſarium, vt decimo Artis Curatiuæ habetur (cap. 3 & 4.) Sed ſi non ipſo vigore citra caloris magnitudinem ſqualens ſit, in ipſo ſummo vigore & ante humectante alimento madefacere oportet. At ſi cum caloris magnitudine ſqualeat, tantiſper differendum donec illius magna pars euanuerit, ita docet ibi, tum in vndecimo (cap. 6. cap. vlt.) De ſomno autem longè aliter ſe habet, in initio enim nunquam, in vigore perſæpe conuenit. Ciborum verò ordo eſt, vt quæ optimè nutriunt, velut pullorum alæ præponantur. Et ſi ventriculus ſit imbecillior liquefactæ. Si corruptio timetur, abſtinendum. Galenus autem quæ aluum ſubducebant, vt oleta, præponebat, exiſtimans pylorum fore in imo ventriculi, cùm à dextra parte ſit & minore palmo fundo elatior quare cum talia parum nutriant, ventriculum eneruant. Itaque cum nec ante bonos cibos nec poſt quæ aluum mouent conueniant, relinquetur vt talium nullus ſit vſus, niſi cùm ſola exhibentur.

Præparationis autem generalis quinque ſunt ſpecies, Aſſa, Toſta, Elixa, Frixā, Iurulenta. Aſſa & toſta adipe irrigari debent, plurimum nutriunt quoniam plus habent pinguis humidi, & ob id etiam difficilius manduntur, & ob vtranque cauſam difficilius reliquis concoquuntur, & ex his magis aſſata in veru, ſicciora enim ſunt, vnde toſta ſuper prunas plus eis etiam nutriunt. Vtraq; tamen horum minime putredini obnoxia, & paucorum ſunt excrementorum. Quinque igitur ex conditionibus quæ febrientibus debentur, tribus atque præcipuis toſta & aſſata elixis ſunt deteriora. Cum etiam præter id calidiora ſint ac ſicciora. Sanis ergo, vt dicebat Etaſiſtratus validæ tum ciborum tum potuum facultates tempeſtiuè quidem aſſūptæ maximum iuuamentum afferunt. Vtilia erunt ergo aſſa & toſta elixiſque longè præſtantiora, tum quod ex eis minor quantitas ſufficit ad vires reparandas. Comminui autem gladiis in tenuiſſimas partes, & diligenter mandi debent. Verum verò colliquatæ carnes elixæ febrientibus magis conueniant? vehementer febrientibus & robuſtis minus nocent, toſtæ conualeſcentibus ſunt vtiliores, Iurulenta quæ in lebete pluri aqua quàm iure coquuntur, plus & melius elixis nutriunt. Nec in ore aut ventriculo difficulter ſubiguntur. Subiguntur è carnibus facillimè omnium pullorum & perdicum alæ eædemque optimæ ſunt. Cæterum ſpeciatim ſi quis præparationum modos expendat, paucē admodum febrientibus conueniunt. Vuluulæ ergo botelli farciminaque omnia, nos buſecham plenam vocamus, ouis etiam condimentis inteſtinis inditis conſtant & coquuntur, ſubuertunt ventriculum & vt quæcunq; alia miſta generali ratione difficulter conficiuntur. Lucanicæ verò cum carnes contineant etiam difficilius, Iſicia meliora ſunt quæ tamen omentata appellantur, nos tomacla dicimus non bene concoquuntur in ſartagine, ob id nec in ventriculo, pectorique vt reliqua frixa nocent. Minutum, quòd in tenuiores partes caro vel piſces diuidantur melius concoquitur. Puls & pulticula, ptiſana deteriora ſunt, quia ex farina fiunt. Succus autem & cremor quò facilius ſubiguntur eo minus illa alunt. Patinæ à vaſe dictæ, quæ caſeo conſtant (tyrotaricha vocantur) omnino incommoda Cruſtatæ quas nos paſtellos appellamus duriores ſunt, ſed meliùs nutriunt & ſuauiores ſunt. Quæ patina non cruſtata condiuntur multis odoratis, guſtum quod ægtis minimè conducit, minus etiam emphractum quod guſtodenſius eſt, parumque à farciminibus diſtinguūtur, niſi quod carnes recipiunt nec inteſtinis includuntur, ſed in patina coquuntur Patinæ fructuum & olerum tortæ quaſi noſtræ ſunt. Differunt etiam ex modo. Nam quæ ſuper prunas aſſantur inferiora ſunt his quæ in clibano. Aſſauras vocant cum carnium patinæ in eo coquantur condimentis admiſtis. Differunt & partibus ipſis, vuluæ, ſumenficatum, petnę, offellæ quæ ſunt carnium pulpæ. Sunt etiam iura diuerſa, album, diabotanon, viride, nam herbis conſtat & celebre, vt etiam nigrum laconicum conſtabat ſanguine præcipuè hędino. Veriſimile eſt odoratas & acres herbas illi fuiſſe admiſtas. Velut & hypocrima quod ex ſilphio, ſapa aut melle, aceto lacte, caſeóq; fiebat, aliter liguſticum cū menta adduntur. Quod verò acre eſt nec coquitur, copadiū dicitur Intritus genera ſūt hęc ſeu

embammata

embammata vel moretum quale apud nos alleata. Opypoium verò è genere materiæ ſalſæ. Salaeacabia autem denſiora. Melizonum odoratis conſtabat: commodum iter facientibus liquamen pingue eſt, aliųque, nos è ſuibus & anſeribus ſeruare ſolemus. Antiquis mos fuit omnia odoratis condire, vt ſal, oleum liburnicum, liquidiora autem hydrogarum, œnogarum, oxygatum, iungebantur aliis hæc potius vt defrutum. Erant & in embammatum genere quæ ex oleribus fiebant, vt noſtrâ etiam ætate, vocabanturque pulmentaria, & vt nos ſinapium, ita olim laſſeratum, abſinthiatum ab herbarum nomine. Admitti poſſunt ex huiuſmodi quæ appetentiam excitant & morbi materiam præparant. Hæcque ex Apitio.

Si quis ergo in huiuſmodi exceſſu aliquo qualitercunque aberrauerit materiam præparatam & coniunctam magiſque etiam obnoxiam augebit. Cum tamen morborum tria ſint genera: unum quod perpetuo ſuperat vites, idque mortem breui affert, & ab omni cibo etiam irritatur. Secundum quod perpetuò & planè ſuperatur à viribus, & mite quod cibum admittit celeriterque finitur. Tertium quod nec perpetuo ſuperatur, nec perpetuo planè à viribus ſuperatur: tres habet, ſpecies primam in qua morbus magis aut diutius vires vincit quam vincatur, qui mortem multo poſt affert, cibúmque in remiſſione admittit: Secundam in qua vires perpetuò morbum ſuperant, ſed exiguo exceſſu: ideò in eà aberrare in nulla ex octo ciborum conditionibus licet, & tenuiſſimo vti victu neceſſe eſt, nam periculoſiſſimus & breui ad ſalutem terminatur. Tertiam in qua non perpetuo ſed viciſſim vires vincunt & vincũtur à morbo, ſed tamẽ exiguo interuallo in hac cibare in remiſſionibus oportet, & quod cōcoctũ ſępius purgare. Hęc non habet certã temporis metam, ſed vel ob magnũ viriũ & morbi diſcrimẽ, vel ob longius intermiſſionis tẽpus quandoq, inta & breuis eſt.

Ergo initium curæ in febribus à cauſæ curatione ſumitur. Siquidem morborum qui à materia originem ducunt, alij iam ſubſiſtunt quoniam cauſa manet nec viget, vt collecto crudo humore in ventriculo, hincque cauſæ & morbo cura debetur. Aliqui qui non ſubſiſtunt quia cauſa viget & non manet: ſi ſemper fiunt, vnde ſublata cauſa nil eſt reliqui, vt febres ardentes. Quidam non iam ſubſiſtunt, ſed aliud genus quod ſubſiſtit procreant, cum cauſa manet & viget, atque hi periculoſiſſimi ſunt. Et vtriſque curatio debetur, vt cum ex tritæophies hectica fit. Cauſam cum volueris auferre, vacuum ventriculum, & aluum fluidam habere oportet. Si igitur ventriculus cibum contineat, nil melius vomitu ex aqua tepida: ſi non liceat in feruente crapula, ſomno diſcutiatur. In abſceſſibus pectoris aluum ſubluere docet. (1. de victu in Acutis, tex. 45.) Hippocrates, id eſt, *κάτω*, vt malit cibum incoctum deſcendere, ne tempus venæ ſecandæ prorogetur. Quæ verò cruda iacent circa iecur, melius eſt vt quieſcant ibi, ſi sm & melius concoquantur ac nutriunt, & nouas obſtructiones non progignent. Sunt autem crudi

humores tam calidi quàm frigidi, vt habetur libro de cibis boni & mali ſucci. (cap. vlt.) Hi ſi in ventriculo ſint nec alia proſint præparati præſertim ſi grauent, medicamento non longius trahente purgandi ſunt. Sed nec vbi præcordia tument venam ſecare tutum fuerit. Quarto de tuenda ſanitate (cap. quinto.) licet alioqui venæ ſectio materiam minuere ſoleat, corpus verò ſemper per ſe refrigerat, plerunque etiam motum in ſanguine cit. Adeo vt inferuida ex ſanguine ſi vſque ad ſyncopim detrahatur ſanguis & præſentiſſimum & vnicum ſit auxilium. Quoniam enim in febribus ſanabilibus materia obnoxia cauſa eſt omnium malorum, toties ſanguinem mittere expedit quoties in periculo verſamur. Galenus tamen dicit ſi expedit, totus ab initio detrahatur. Sed vbi ob timorẽ non detraxeris quãtum oportuit, aut omiſſa fuerit ſectio venæ aliquo caſu, melius eſt etiã ſæpius repetere quàm ægrum morti obiicere. Vrina rubra plerunque venæ ſectionem expoſcere videtur, quoniam pingue humidum ardere ſignificat. Cum verò tum illa tum flammea vel ex admiſtione bilis vt in morbo regio vel ex iecoris incendio procedat, vtrique cauſæ venæ ſectio vtilis eſt. Obſtructiones inde aperire, aluum, vrinas, ſudores per initia ciere, Paulus iubet. (lib. 2. cap. 18) Quod tamen quando fieri, & quomodo non debeat docebimus. Incendium quoque & corruptionem cohibere, quibus omnibus acetum ſatisfacit. Diſſecat, attenuat, corruptionem probibet, flauam bilem extinguit nigram educit, atque ob hæc tandem etiam refrigerat & humectat. Oxymel verò præſtantiſſimum, ſiquidem mel etiam attenuat eſtque ſuauiſſimum. (3. De victu in Acut. tex. 38.) Quamobrẽ Auerroes Serapium acetoſum de duabus radicibus mirum in modum commendat, aperit enim obſtructiones, diſſecat & attenuat, vixque irritat quod ſummum eſt malum ab initio, ſed temperatum tanto magis eſt quãto melle ſaccharum. Sed & petroſilium cordi ac iecori confert. Frictio quoque materiæ vtilis eſt & vaporem educit, ideò cruribus, inde brachiis, poſt ſecundum ſpinam, adminiſtrari debet, vt docet Galen. 11. (ar. cur. ca. 3.) qui cum eodem loco iubeat crudos humores non mouendos, palam eſt frictione humores non moueri. Quæ autem valida eſt ſic vt corpus excalefaciat, periculoſa eſt, ne colliquatis humoribus illos in loca reſpirationis impellat & interimat. Semper autem aduerſa febri Hippocrate & Galeno teſtibus Sexto Epidemiorum (Sec. 3. tex & com. 31.) Porrò materiam & febrem nonnunquam curat emplaſtrum ex malua & violæ purpureæ herba, cum oleo floris eiuſdem tepidum ſpinæ dorſi carpiſque ac malleolis applicatum. Sanguinem enim & ſpiritũ temperat, quod ſub ipſis vena & arteria maxima iaceant.

Sextum igitur exemplum incenſatum continuarum febrium, cum id medicus præcipuè intendat vt materia obnoxia non augeatur, ſed ſi fieri poteſt antequam coniunctæ iungatur, concoquatur. Ideò verò nẽ natura impediatur obnoxiam minuendo vtrique occurrimus. Ipſam verò incenſam febrem

Q 2 quinque

Digitized by Google

quinque auxiliis maximè extinguimus: Aëre, Baloeo, Auertentibus ad extrema Epithematibus, ſed præſertim cibo medicato, ob id ptiſanam hordeaceam adeo laudauit Hippocrates. (1. de victu in Acut. tex. 18.) cum enim facile concoquatur & putredini non ſit obuoxia, dum à febrili leui calore mutatur noxam noxa compenſat. Peculiarem autem in abſceſſibus pectoris vtilitatem babet. Motus autem incendium prohibet. Morum iuuat apertio obſtructionum, & ſi mouere liceat, multitudinem attenuare, diſſecare, concoquere, quàm celerrimè fumum tenuioremque partem educere, atque parum imprimat in ſpiritus ac membra refrigerantibus ac confirmantibus, tum excrementorum irritamentis atque aliis auxiliis efficere. Aërem ergo in ardentibus iuxta Galeni conſilium. Artis cur. cap. 14.) præcipuè mutabimus ſubterraneis cubiculis & ad ſeptentrionem verſis, ab euripo etiam aliquo auram excipientibus. Pauimentum quoque aſſiduè aqua irrorandum: ſpargendumque floribus & germinibus frigidis humidiſque, cuiuſmodi, inquit conciliator, ſunt vitis, ſalicis, myrti, roſarum, violarum, & nymphea. Sic & vbi frigidior materia febris autem tepida fuerit moderatè calidis. De balneis verò peculiariter à nobis alibi actum eſt Victus autem ratio morbo magis aduerſari debet: medicamenta cauſam morbi reſpicere. Ab initio igitur vino abſtinendum diutiuſque in lentis febribus, quia incrementum longius protenditur, ſecuriſſimum eſt hoc auxilium ſed lentum, quare vt ſufficere queat, oportet materiam peccantem non eſſe mobilem aut valde prauam aut obnoxiam plurimum abundare. Si ergo ſanguis abundet aut morbus vehementer vrgeat, venam ſtatim, vt dixi. (9. Artis cur. cap. 4.) ſecabis, ſanguinemque mittes donec vires ferunt. Nam ſi ex ea ſectione in ardentiſſima febre ſyncopis eum corripiat, bilioſorum humorum excretio vtiliſſima ſubſequitur. Corpus enim bifariam & expurgatur & refrigeratur. Itaque corruptio non obſtat quin vſque ad animi deliquium ſanguinem detrahamus. Sed ſi corruptio proceſſerit couſque detrahere haud licet, vt Galenus paulo poſt docet. Vires enim tunc integræ non erunt. Si verò materia morbilis ſit, ſtatim vel mittere ſanguinem vel purgare conueniet, vt quarto Aphoriſmorum habet (tex. 10.) Nam tunc anima Mundi conſentit & motui materiæ & naturæ irritationi. Materia etiam ipſa tenuis eſt, vnde periculum ne in aliquod membrum principale decumbat, turgentem eam veteres appellarunt quæ abſceſſum inchoat, cuius indicium eſt dolor: hoc enim docuit Hippocrates Secundo de victu Acut. Secundo etiam & Sexto Epidemiorum. (tex. 11. ſec. 3. in Scopo ergo ſec. 1. tex. 5. & 2.) Galenus autem in libello de purgationibus, boc modo diffinit iuxta finem: turgere humores dicuntur cum motu vebementi agitantur, ac ab vno loco ad alium confluentes inter principia morbi hominem vexant, doloreſque ac titillationes afferendo ægrum quieſcere non permittunt. Parum hoc differt à præcedentibus, & ſi cauſam cur bæc fiant conſideraſſet, ſcilicet quod in generatione phlegmonum talia contingunt, nihil dubij in interpretatione verborum Hippocratis relictũ eſſet. Ergo ſi ſanguinea materia cum turgente abundauerit, purgatione facta ſtatim ſanguinem mittemus. At ſi ſolus ſanguinis influat, etiam ſolam venæ ſectionem adhibebimus. Quod etiam in cæteris niſi clyſterem præmittere opus fuerit obſeruare oportet. Sectio tamen venæ qualiſcunque cum naturalem calorem minuat, coctioni per ſe obeſt. Purgationes autem hæ fiebant ab Hippo. cum Peplio aut Eleboro. Nam cum certus humor educatur & à loco in quem influit auertatur, minuſque vires debilitentur validis medicamentis fieri debent. Qui autem non mouentur humores non niſi præparati atque concocti purgari debent, primo Aphoriſmorum. Nonnunquam verò etiam Hippoc. vomitum ciere vocat medicari, quo etiam nomine autor Quinti Epidemiorum (tex. 22. in exacerbationibus vſus eſt. Hoc autem eſt, quod Hippoc. etiam vocat ex proximo ventre educere conducitque maximè cum ſponte ad hoc irritantur capite grauati & anxij, vt Sexto Epidemiorum habetur. Quod ſi lenta materia ſuccenſa fuerit & cõcoquatur antequam reliqua pars accendatur quod concoctum eſt educi debet, vnde Auicenna Quarta primi (cap. 3. iuxta finem.) Et cum materia mala multa fuerit ipſam paulatim euacua. Et prima Quarti vbi de Febrib. agit, (trac. 2 3. c. 7.) quæ ex materia craſſa pendeot: Et non coacuetur multa materia ſimul, ne vires deficiant. Id verò diligenter cauendum ne craſſam materiam citra gibbã iecoris vrinam mouentibus aut quæ vltra cauum eſt per aluum educere coneris, nam vtroque modo cum neceſſe ſit venas tranſire, quæ admodum tenues ſunt inter cauam & gibbam: vt Galenus dubitet an inuicem committantur: præter id quod fruſtra vexabis ægrum, obſtructionem in loco maximè vitæ neceſſario parando maxima damna inferes. Quantitas autem cibi in morbis quorum materia tota manet quàm maxima, non augendo morbo idonea ſit. Sed ſi parum vires imminuantur, ne morbum augeas, præſtar auferre. Si plurimum auferre neceſſe eſt, in his qui perpetuò affliguntur, æger ſeruari non poteſt. Sed ſi iam antea imbecilles vires redditæ ſint, victus is inſtituendus, qui medius ſit inter vires non labefactatas & morbum. Hunc conſtat oportere eſſe pleniorem, ſcilicet vt vires ad priſtinum robur reſtituantur. Si verò morbus diuturnus ſit & inæqualis epicraſi vtemur. Generaliter verſus totius morbi vigorem attenuando niſi morbus minuatur. Quod ſi æger copioſius nutriatur nec tamen coctio peruertatur, nec medicamento obnoxia materia purgetur, difficiles fiunt criſes. Si verò coctio paululum peruertatur, morbus producetur. Condonandum eſt autem aliquid conſuetudini, ætati ac cæteris. Quæ verò citra magnã noxiã in febrib. exhibẽtur ſunt piſces petroſi, cũ his quæ citra calorẽ diſſecãt Et ſcias quod vt ptiſana in acutis ita mulſa in diuturnis. Fit autẽ ex vna mellis, aquę autem à duabus ad octo partes, vt Dio-

ſcorides

ſcorides & Paulus ſcribunt, (lib. 5. eap. 10. lib 1. ca. 96.) Sciendum quod in febricitantibus trifariam vires dicuntur imbecilles, cum ſuccumbere materiæ videntur, túncque læſa eſt functio ob morbum qui fit ex materia præpaparara, eum ealor naturalis accenditur. Nam quantum ea eo ardet tanrum ex naturali deceditːvt ſit quãtitas in quali. Velut cum vinum peruertitur nec minuitur, nec vlla pars quantiratis ſyncera eſt nec tamen totum peruerſum eſt: ſic enim deterius fieri non poſſet, quam fuerit ab initio. Non ergo indigemus additione vini, imò vas dirumperetur aut efflueret. ſed reſtitutione. Ideo tales vt nec primi indigent eibo, nec eſt imbecillitas. Verùm cum febris valida eſt neceſſe eſt adhuc rantundem ſubſtantiæ virium adeſſe, vt in latere ignito non eſt lapis imminutus, ſed ſubſtantiæ pars mutata. Cum ergo vulgares Interrogãt, an vires ſint imbecillæ? reſponde, quòd morbus eſt magnus, & quod non opus eſt maioribus viribus, ſed minore morbo: & quod vires nunc non ſunt aliud à morbo. Sed cum ex effluxu materiæ vires deficiunt, poteſt tamen morbus magnus adhuc perſiſtere: quia imbecillitas virium neque effluxum neque putredinem prohibet. Et hæc eſt vera imbecillitas. Idem contingit in ſuffocatione & in corruptione membri. Sed nunquid cum viribus imbecillibus poteſt eſſe febris incenſa valida? reſpondeo, quod ſic, ſed tunc eſt ſpecies hecticæ: cum iam eo incendio cordis humidum ardear: & ideò tales paulo ante mortem videntur alleuiati & mente præſtanr, aliter difficile eſt eſſe validam febrem incenſam cum viribus imbecillibus. Forſan tamen contingere poteſt, vbi ſanguis ipſe ferueat & vitales ſpiritus extincti ſint: In omnibus autem imbecillitatis generibus tum etiàm febri medicamentũ ex ſuccis Ambroſiæ. Athanaſie, Boraginis, Chelidoniæ, Draconis, Inulæ, Ozimi, Oxalidis, Petroſilij, Pimpinellæ ſeu, Bibinellæ. Saluiæ cũ croco melle timo ac mombaſtio: Citrij autem ſucco quantũ ad refrigerandum vtile eaiſtimes.

Septimum exemplum eſt intermittẽtium, quarum cura conſiſtit in aperiendo obſtructiones, & confirmando iecur & ventriculum, & educendo materiam in ſingulis acceſſionibus tertianæ per ſudorem, decocto hordei nothæ & Quartanæ, floris fœniculi & eorum quæ plurimum poſſunt ἱδρώσιμως vocant Græci, lignum ſanctum, calidum Cyna temperat Sarza, Parilia media, omnium potentiſſimus ſuccus Cyclaminis cum oxymelite vel œnomelite. Bibat calidum, os ſub culcitra teneat, corpúſque tegatur. Facile in huiuſmodi ſudor fluit, quia materia ad venas paruas detruſa eſt, & ob vehementem agitationem. Si verò ſudor vires labefactat, cibis & ſomno recreandus eſt æger. Si ſudor non profluit, ſeu medicamento naturam feliciter operantem (quod in omnibus ſemper pro norma habendum eſt) imitatus purgabis. Ipſa verò medicamenta calida quantum æger ferrè poteſt ſunt propinandæ. Ante acceſſionem etiam per quinque horas prius aſſumpto cibo materiæ morbi contrario cum incidentibus euomere conuenit, ſaluberrimum enim eſt. Vomitus autem fit eum ptiſana, oxymelle, radicula, vel eius ſemine, tum anethi. Sed anethum præter id quod vomitum cit, ſi retineatur, ad coctionem iuuat. Quæ autem antè cumeduntur ſunt beta, muria, ſinapis, alium mel in frigida materia, tum verò ſufficit aquæ tepidæ potus. Quod ſi vires ferant vt per totam diem acceſſioni æger à cibo abſtineat, optimum erit. Horum enim alterutro ab abſceſſibus iecoris & lienis tutus erit. Acceſſionis autem horam coniectari faciliùs licet in frigida materia, quoniam parum præuenire ſoletːin eadẽ etiam ventriculus magis auxilio indiget. Confirmãt membra cibi odorata, quæ aſtringunt aut intemperiẽ tollunt.

Quintum propriè functionis vſus Materia frigida catapotiis in quibus parum validioris medicamenti ſit, purgari debet aſſiduè: calida ratò decoctis in quibus multum ſit medicamenti debilis. Generantur in quartana multa excrementa cruda in ventriculo; quæ proprij humoris præparationem & coctionem impediunt. Ob id Galenus Diatrion pipereon exhibet, attenuat, diſſecat, concoquit, nec digerit præpropetè. Auicenna quoque ſinapim concedit. Conueniunt & ſalſa & cepæ cum aromatibus. ſi natura ſecernat. Cuncocta verò materia, aſſa & theriaca, Et ex his quæ proprietate iuuant ſunt, ſuccus plantaginis ante acceſſionem per duas horas, & parietaria in vino cocta, epota & comeſta. In exquiſita verò tertiana ob longum interuallum, conceduntur ova, carnes colliquatæ, ſuillum cerebrum, panis etiam oleo & aceto cum ſale (ſal enim ventriculum roborat) intinctus, multa affert commoda in febribus, in quibus ſolidi alimenti aliquid cuncedi poteſt. Vinum etiam album dilutum in interuallis conuenit, & in inclinationibus acceſſionum declinationis generalis. In quibus autem humor arte educitur, febris non adeò exactè nec tam celeriter ſoluitur, quare interuallum breuius & impurius eſt. Nothæ autem tertianæ ptiſana cum pipere, potus oximel, vel mulſa cum hyſopo, nardo, origano: & poſt conctionem iugiter ex abſinthij coma. Catapotia, maſtix, agaticus, aloës, rhabarbarum, ſtœchas, chamedrys, abſinthium, ruta, ſal ammoniacum, cinamomum, nux myriſtica, gingiber, calamintha, crocus. Epialæ autem & lipyriæ quæ incidunt excrementa mouent, cum gallo ſene coquere oportet. A purgatione ſi febres non recedunt vnguenta applicanda dorſi ſpinæ, carpis, talis, pedum plantis: ex his quæ vehementer diſcutiunt, gentiana, centaurium minus, pentaphilon: aut purgant vt cucumer anguinus, culocynthis: aut naturæ contrarietate pugnant, tela araneæ, oleum ſcorpionum: aut proprietate arcent febres, vt vermes ceruini capitis qui dum viuit inueniti ſolent: aut concoquunt, vt anſeris pinguedo, vel quæ pluribus modis conferunt vt cerui adeps: aut quæ putredini reſiſtunt, vt ſal & plantago, vel quæ vim cauſæ ſopiunt ſomnúmque conciliant, vt vnguentum populeum: vel frigus tollunt, vt aqua ardens, vrtica, petroleum, oleũ ea floribus ſambuci. Ad quartanã oleum

lamini & balſaminæ. Sunt qui adipem anſeris & equi addant. Febrium autem lentarum cura media eſt inter intermittentium & acutarum. Nam & natura & ſigna media ſunt. Sed tamen cura acutarum curæ ſimilior eſt. Diuturnis autem febribus ieiunium adhibere conuenit. Curant ſena, lupulus, aſarum, ſtœchas, abſinthium, eupatorium, myrabolani, cepulæ, Agaricum, rhabarbarum, elleborus præcipuè, vltimo, Theriaca.

Octauum exemplum non admittit purgationem, nec venæ ſectionem nec inediam. Nam cum tota materia putteat, quantumuis ſuſtuleris ſemper tota infecta relinquetur, ægri autem vires debilitabis, corpus inflammabis, deteriorem quoque partem materiæ ad cor deduces. Si tamen materia turgeat: ſolet autem ſæpe in peſte turgere: ne in membrum principale decumbat, vehementi medicamento: ne potius irritetur quàm educatur, purgari debet: aut ſi ſanguis redundet, vena ſecanda eſt, ne feruens humor in partem aliquam decumbat, atque ita malum malo addatur: hæc verò in ipſo initio morbi. Ante autem & ſectio venæ & purgatio conueniunt: venæ ſectio vt ſanguis liberiùs moueatur, quæ enim moueatur, alienam impreſſionem non adeò ſentiunt, vt in rapidiſſimis fluuiis quorum aqua frigiditatem ſuam retinet. Purgatio verò vt quod iam corrumpitur educatur. Cibare autem oportet vberius quàm in aliis febribus, & ſi cibos reſpuant, cogendi ſunt. Sunt autem vt Raſis (ca. 158.) in libro diuiſionum ait, pulli, oua, lentes, vinum quoque aquâ dilutum. Condire cibos expedit maximè oxygaro, tum aliis acidis ſiccitantibus (lib. 3. cap. 7.) Celſus quoque vinum calidum & meracius exhibet, tum glutinoſos cibos carnémque. Brudus verò ſuccum carnium piſcéſque ſalitos, at id iure: nam in quibus morbis coctio non expectanda eſt, vt in peſtilenti, in calculo renum, & in quibus adiectio materiæ non ſperatur, vt in abſceſſibus cùm augeri deſinunt, tum in omnibus quæ præter naturam omnino ſunt, vires confirmatæ etiam per incongruentia, inquit Galenus (lib. de Renum. affect. cap. 8. & 10. Artis cur. cap. 9. & 10.) cauſas morborum tollere ſolent. Aëris quoque qualitas in hoc plus poteſt, nam capiti & pulmonibus & cordi corruptus maximè obeſt, frigidus autem pulmoni & capiti tantum, vt ſiccus prodeſt. Mutat & iecur aër nocétque ſed plus longè illi aqua, vt cæteris naturalibus membris omnibus. Ergo aërem ſuffitibus ex ſuccino, ligno aloës, & hytcorum vrina odorare oportet. Cumque in omnibus febribus vtile ſit quieſcere, bene pannis intectum, tum maximè in hac eſt. Medicamenta autem præcipua ſunt quę vrinam mouent, nam ea adeò vtilia ſunt vt Hippocrates referat in leui illa peſtilentia de qua agit in primo Epidemiorum (par. 2. tex. 41. & 43.) neminem eorum periiſſe in quibus dyſuria acciderit. Et canis rabidi morſu cantharides vtiliter exhibentur, neque enim minus craſſa per vrinam quàm per aluum euacuari ſolent, tertio Prognoſticorum (com. 23.) Ideò & ſerapium è ſucco limonum, & cetoſus ex duplicato aceto conueniunt. Per aluum autem vt purgetur peſtifer humor, Auenzoar, ſtercus columbinum exhibet. Quidam auri pigmento deſtillato cum alexipharmacis aliquos ſanauere. Galenus (lib. de theriaca ad Piſonem cap. 16. & 9. De ſimp. Med. cap. de terra ſamia. (vero theriacæ & luto Armenu confidit, adeò vt prodiderit neminem qui luto Armeno ſanari non potuerit, alio præſidio ſanati potuiſſe. Quidam hauſtu multæ aquæ, alij olei, dum per impudentiam in ipſum incidiſſent. Præſentiſſimum autem auxilium ſunt cucurbitulæ glandulis adhibitæ, multóque igne repertæ, inde emplaſtris locus curetur, quæ & caliditate & ſimilitudine materiam morbi ad ſe trahant, vt ex euphorbio, tum ranis viuis. Eſt & noſtrum antidotum ad hunc morbum peculiare. Quæ verò præſeruāt ſunt catapotia ex Aloë, Myrrha, & Croco, dupla proportione. Sed Græci habent Ammoniacum pro croco & Myrrham pari pondere cum aloë quadraginta diebus cum vino diluto ſumuntur. Vehemens exercitiū etiam adeò ſalutare eſſe dicunt vt grauiſſima in peſte ſoli ſuperfuerint venatores. Ignis quoque magnus à contagio nos tuetur. Allij etiam vſus ſalutaris eſt. Cætera vt in his qui iam morbo correpti ſunt.

Eſt aliud peſtiferi morbi genus, ſed lenti ex India occidentali originem ducens tumores apparent in capite, mollities, cruſtæ, dolores qui nocte ſæuiunt, vt in podagricis & tranſlationibus, quæ per circuitus exacerbātur, & à meridie ad mediam noctem dolores augent, nodi etiam præcipuè in tibiis & iuxta cubitos, tum vlcera praua. Hoc peculiare illi ineſt, vt quemadmodum ex hoc morbo plures alij pene inſanabiles oriantur, præſertim circa pulmones, iecur, ventriculum & cerebrum, ita quicunque ex eo originem duxerint ipſo curato ſanantur. Quæ verò præter cætera quaſi ſuffitus hydrargyrij vim habent, ſunt, bitumen, caphura, ſuccinum, agallochum & gummi elemi. Videtur autem hic affectus congener eſſe elephantiaſi. Eſt enim proprium illius ſignum anhelitus fœtidus & nodi ſupra cubitos, color faciei varius, maculoſus, fuſcus: vlcera inguinum & bubones & ozenæ atque omnia contumacia. Vrinæ crudæ cum atomis: venenum etiam illi altera parte affine. Epoti enim ſigna ſunt perturbatio vehemens abſque cauſa intemperato homine, liuor extremorum abſque febre, affectus cordis & oris ventriculi, nauſea, ſenſus quidam tetri odoris vel ſaporis dum deuoratur. Vnde Carolus Quintus Cæſar dicere ſolebat, ſolum voraces venenum deuorare. Vrigo in faucibus vt quandoque ſtrangulari ſe exiſtiment. Cúmque poſt hoc homo ſenſerit cruciatum in viſceribus aut contabuerit abſque alia cauſa, venenum eſt temporaneum. Et mortuis liuent vngues & decidunt leuiter attacti, tum capilli & barba, tumet venter. Vibices autem dorſi veneno, peſti & abſceſſibus magnis communes ſunt. Et quandoque odor & ſapor detegunt in ægrotantibus venenum quodnam ſit. Et non eſt febris magna, nec ſui generis. Mortuo autem exciſo venenum in imo ventriculi quandoque videtur,

detur, aut ventriculus eſt exoriatus, aut iecur nigrum abſque abſceſſu. Ex peſte autem bubones in laxioribus partibus, nigricántque naſus & aurium lobi, Aëris peſtiferi pauis ſub diuo manet, oua olent luminaria oriuntur & occidunt caligine obducta. Auiculæ paucæ, mœſtæ, fœda animalia abundant.

Mediæ autem febres extremarum habita ratione curantur. Variolæ ergo morbilli & & anadegmata his quæ ad peſtem connumerauimus & ad entim impellentibus, ſed magis in variolis minimè in anadegmatibus, quia non prominent. Decoctum Auicennæ ad hæc Dragacanthi, ficuum, fœniculi ſemen, laccam & lentes excoriatas: Sed Raſis fœniculum & lentes ommittit, addit verò crocum & vuas paſſas. Ego autem adiicio lupuli ſemina radicéſque boraginis & verbaci coluteæque vaginulas.

Nonum exemplum eſt coniunctarum febrium: inter quas famoſiſſima eſt hemitritæus, quam conſtat ex vi nominis tertianam complecti: verum cum ardentibus febribus ob magnitudinem intermittentes adiunctæ quaſi negligi ſoleant, lentæ verò omnes ab humore quocunque præter ſanguinem fiunt, erunt hac ratione primarum febrium quæ ex intermittentibus & continuis conſtant genera nouem. Aliæ ex continuis inter ſe, cum intermittentibus. At duas ſimul continuas febres eſſe penè inauditum, quod omnium materia in venis contineatur. Validæ quoque continuæ febres vix intermittentibus iungi poſſunt, quoniam natura imbecillis non poteſt materiam ex venis expellere: quod in cauſa eſt vt multis poſt ſecundam aut tertiam acceſſionem, acceſſio non ſuperueniat, ægro deterius ſe habente quaſi duas patiatur continuas febres. Relinquuntur igitur compoſitarum duo genera intermittentium inter ſe de quibus multa diximus, & continuarum lentarum cum intermittentibus. Vt verò ſæpè duæ intermittentes vnius generis inueniuntur, diuerſorum rarò, ita contrária ratione diuerſorum generum continuæ cum intermittentibus miſtio frequẽs, eiuſdem generis rara. Cauſa eſt quod difficile ſit materiæ eiuſdem generis in venis contentæ partem exterius propelli, & ad extrema partem manere immotam. Quamobrem harum loco continuæ fiunt cum exacerbationibus. Sic enim eiuſdem materiæ pars prorſus quieſcit, pars accenditur & mouetur. Eiuſmodi ergo continuæ tertianæ & duplices tertianæ cum ſingulis diebus exacerbãtur: continuæ tamen tertianæ cum intermittente Raſis meminit (30. continen. trac. 15. cap. 11.) Ex nouem igitur coniunctarum febrium generibus tria excidunt vt rariſſima, ſed & rarò quartana continua cum accidat rarius ex ea fiet febris coniuncta. Sed & tertiana continua non miſcetur facilè cum quotidiana intermittẽte, quoniam corpus excalefactum ſoluit pituitam. Alteráque breuiſſima duplici cauſa, altera longiſſima erit. Ergo vel ab initio perimit, vel ſolam intertentem relinquit. Tria igitur tantum coniunctarum febrium genera ſuperſunt: hemitritæus ex tertiana intermittente & continua quotidiana: & hæmitritæus ex quotidiana continua & quartana intermittente quartana præcedente adhuc deterius. Verum vt peiora ita etiam rariora. Primum verò, vt dixi in duas diuiditur ſpecies. In vniuerſum autem hoc febri compoſitæ ex duabus intermittentibus tertiana & quotidiana aſſimilatur. Verum Galenus quotidianam continuam facit potius vt antiquis contradiceret quàm quod verè continua ſit. Habet enim acceſſionem & in horrore & in pulſu adunguem intermittentis acceſſioni ſimilem, vocátque Galenus incompreſſam hanc annotationem, credo quod horrorem loco frigoris, quod quotidianæ conuenit, habeat, & propter febris continuitatem pulſu non adeò contrahatur, nam eo teſte (2. de Differentiis Feb. cap 7.) in die tertianæ initium quotidianæ fit cum horrore & paruitate pulſus & inæqualitate ob motum bilis proximum, alia die cum ſolo frigore & pulſus paruitate abſque horrore & inæqualitate, hánceque etiam incompreſſam annotationem appellat. Sed quid rogo hæc acceſſio à veræ quotidianæ intermittentis acceſſione differt? Ergo in hæmetriteo bilis & pituita ſimul in vnum coëunt & confuſæ ſunt, vt ibi Galenus docuit, ſicut vna materia eſt in tertiana notha, in ea enim non eſt bilis cum pituita, ſed bilis craſſa. Et vicinæ, vt in duplici tertiana. Ergo in hemitritæo manet ſubſtantia, ſed confunduntur: in duplici tertiana ſunt eiuſdem generis materiæ, ſed non confunduntur. In tertiana notha eſt vna tantum ſubſtantia. In hæmitritæo igitur poſtmodum, vt Raſis docet, materiæ illæ confuſæ in initio acceſſionis tertianæ & quotidianæ, non in illa in qua horror apparet ſeparantur. Ideo in ſeparatione bilioſæ fit rigor, pituitæ autem frigus, quoniam materia bilioſa nondum corrupta eſt. Hemitritæi verò ſpurij ſeu Agathini plura exempla vidimus anno M. D LVI. quæ facile ſanabantur. Si enim quis rectè conſyderet, naturam duplicis tertianæ nothæ atque extenſæ retinent. Galenus tamen vt Archigeni contradicat ait, quæ huic febri contingunt ob id euenire quod bilis præualeat. Terminus hemitritæi primi, vt Raſis teſtatur, eſt dierum quadraginta. Et horum coniunctorum morborum notitia longe difficilior eſt tum etiam cura quàm ſimplicium. Nam qui ſcit dignoſcere febres & curare eas is maximam medicinæ partem conſecutus eſt. Poſt dolorum longe minor fluxuum quod reliquum eſt pharmaceutricæ quoniã talia raro contingunt, & ſponte ſanantur aut breui occidunt. Et ſcias quod febres coniunctæ ſæpe comitantur abſceſſus & ſuppurationes. Et hoc eſt quod dixit Raſis trigeſimo continentium (tract. 14. cap. 1.) Tertianam ſubſequi pectoris abſceſſus, quartanam lienis, & quotidianam ſupputationes. Nam intellexit de miſtis febribus, non ſimplicibus. Cura verò hemitritæi eſt vt duplicis tertianæ nothæ, ſed exquiſitiore victu indiget. Exhibebis priſanam cum pipere: his quæ aluum leuiter mouent vti licet, non decoctis his quæ irritant vrinas, nam, vt

inquit Auicenna, periculum phrenitidis inducunt. Iuuandæ tamen ſunt excretiones, non mouenda materia. Quidam piper exhibent cum ſucco violarum. Brudus cortices radicum raphani coquit cum hordeo. Vbi concoqui cœperit materia, Auicenna catapotia exhibet ex aloës, abſinthij &copatorij ſucco, maſtice, mirabolanis citrinis, roſis, rhabarbaro, ac dimidio ponderis croci. Sæpius autem vel quotidie exhibere oportet.

Decimum exemplum eſt interiorum abſceſſuum qui febres ſibi acutas copulant ſi calidi ſint, ædemata lentas, ſcirrhi tabe vel aſcite occidunt. Cum concoquuntur qui mitiores ſunt intermittentes cum ephemeris. Coi ſoror. [2. Epidem. Sec. 2. cum iecor in formam lienis eleuatum haberet ſecunda die obiit. [3. Artis cur. cap. 11. κατ' ἄλλο & 2. ad Glauc. cap. 2. κατ' ἴξιν Com. 29.] In omnibus per initia auertere influxum oportet inedia, purgatione, cucurbitulis, vinculis, frictione extremitatum. Sed in calidis venam ſecare oportet, ſecundum rectum & iuxta venarum deriuationem. Suppuratio verò prope canales ſecurior eſt, quoniam ad expulſionem ſola naturali facultate indiget: ea ſi poteſt concoquere, etiam expellere poteſt. In pectoris autem partibus difficiliores, quoniam ſuperius expurgantur, ideo cerebri facultate cum indigeant, ea verò priora ſit quæ in morbis ſanabilibus minuitur, ſecunda Aphoriſmorum. Quæ à canalib abeſt, lethalis eſt. Quod etiam ſenſit Auicenna, vt in iecoris alis & renum partibus externis. Cum enim materia non poſſit expelli, viſcera erodit. Lethales etiam ſunt valde magnæ. Optimum velut in omnibus facile ferre facilem noxiorum mutationem. Nam trium facultatum robur oſtendit: Quæ ſuppurant pus mittunt: quod ſi non expellatur inquit Hippocrates. [6. Epidem. ſect. 7.] Aſcitos citius ſecare, tabeſcentes autem vrere expedit. Cauendum tamen ne totam aquam aut ſaniem educas, omnes enim moriuntur. In venæ ſectione per initia mutationem ſanguinis ex rubro in fuſcū, aut contrà, tum doloris alleuiationem, expectare oportet. Cum verò in abſceſſu humoris alieni à ſanguine qualitas deprehenditur, aut locus eius non communicat venis quæ ſecantur, purgatione validiſſima opus eſt, materia enim, vt dixi, turget. Cum verò hæc poſtponuntur non ſolum augetur abſceſſus, ſed etiam peruertitur. Sunt enim corruptionis quatuor genera, incēdium, quod pathognomicum eſt febrium non peſtiferarum, ſicut putredo peſtiferarum. Suppuratio ſanabilium aſſidens vt peruerſio mortiferarum in febribus totius, in abſceſſibus particulæ ipſius. Qualecunque enim impedimentum actioni caloris naturalis nunquam ceſſante actione corruptionis facit vt materia tanto deterior euadat. Fines autem abſceſſuum quatuor ſunt, reſolutio, ſuppuratio, ſcirrhus, & tranſmutatio. In ſuppurationibus primum reſudat materia, poſt plerunque aperitur, niſi calidior ſit locus. In mollibus autem locis ſuppurationes inundationem præferunt: quocunque autem loco ſint calidiorem illum efficiunt. Sed abſceſſuum dolor aliis doloribus tactu vehementius irritatur: quod abſceſſus omnia malorum genera complectatur. Phrenitis tamen quandoque ſine dolore eſt, nunquam ſine delyrio, vt tertio Epidemiorum habetur. [par. 3. tex 75. & 86.] Angina verò omnibus periculoſior abſceſſibus, quòd præſepè intra diem interimat. Euenit id ob loci anguſtiam tum nobilitatem, cum eum ſpiritus permeet. Suppuratio verò in pectore ob loci calidnatem: niſi prius expuatur: adeò exacuitur & membranam corrumpit vt in quatuordecim diebus erumpat ſanies in cauitatem pariatque empyema. Quod ſi in quadraginta diebus ea ſanies ſputo non repurgetur, in phthoen tranſit. Vt igitur quam celerrimè ſuppurent concoquentibus vtendum, & emplaſtro ex altheæ radice, ſcabioſa, butyro & croco. Tritici etiam farina multum concoquit, ſicut ficus molliunt & mel ſuauiſſimè, & tartarum vehementer detergit. Propriè autem in morbo laterali conuenit potus ex ficubus ſiccis, lini ſemine confracto & tuſſilagine & ex medicamentis candida pars ſtercoris gallinæ vel accipitris cum in potu data. Dum verò ſuppurant fiunt rigores ob vapores acrea ex inflammatione ſparſos. Conuenit autem maximè eis victus per epicraſim ſimilis primo de victu in acutis. *tex.* 23. Vt enim exquiſita ratio epicraſis conſtet, neceſſe eſt vt morbus ſanabilis, eiúſque generis quod non totam materiam ad iudicium vnum ſeſeruat. Medicus quoque nouit quando & quomodo quibúſque & quàm validis medicamentis purganda ſit, qualitatem etiam & quantitatem & ordinem ciborum morbo conuenientem. Nam morbi qui ſine febre ſunt omnes per epicraſim & pinguiorem curari debent: quia cibi multum nutrientes vbi corruptio cauſa non ſit morbi, & libera ſit concoquēdi facultas, non id periculi afferunt. Et ſcias quod copioſa ſanguinis detractio facit, vt etiam patientes abſceſſus in pectore diutius ferant carnes colliquatas periculoſo cum experimento, tutius verò in defluxionibus, & purgatio loco ſectionis venæ in quarta die.

Scirrhi autem & carcinomata ab initio curantur, ſcirrhi mollientibus vt diachilon, tum digerentibus, epithymóque cretenſi cum ſcillinco oxymelle. Carcinomata aqua lactis epithymóque, vt Galenus faciebat [14. Art. cur. cap. 9.] Carcinomata occulta melius eſt non curare: curati enim citius pereunt, inquit Hippocrates. Scirrhi etiam confirmati ſuperueniente materia calida ſuppurare ſolent. Quamobrem vt ſuperueniat quauis ratione procurandum. In abſceſſuum initiis quæ repellunt præcipuè ex principali membro applicare oportet, dum augentur eadem, tum quæ concoquunt: cum fluxerit materia vtraque, poſt etiam digerentia: nullum enim tempus eſt in quo à fluxione tuti ſimus. Verùm in vigore his longè minus quàm aliis vt antea indigemus. Repellunt frigida præſertim ſicca, concoquunt calida & humida, denſáque: Digerunt calida & ſicca.

Abſceſſus

Abſceſſus autem acuti caliditatem & tenoitatem materiæ oſtendunt, vt inquit Antcenna, ob id quæ ſuppurant aeuuntur. Exteriores autem abſceiſus qui interioribus communicant antequam ſuppurent ſuot ſecandi, minus enim periculum eſt in difficultate ſanatinnis exterioris vleeris, quam corruptionem viſcerum à ſanie. Sciꝛthos qui exterius ptominent, vt lienis & muſcolorum veneris, tollit vnguentum è tota cicuta & ammoniaco. Nodos in tunctuiis plumbi lamina opetenlt inſtar ſuperalligata. Si verò peroitinſi ſint & inſanabiles abſceſſus, ſeu vlcera, aur alij quiuis diuturniores morbi, non opottet vexare ægtos: ſed à laboribus & ſollicitudinibus illos auertete, ſymptomata ſedare vt dolotem ae etoſionem & calorem, plumbeis, opio, ſolano, plantagine, lacte, cinere canctorum, nec ititare. Somnum procurare. Vere & Autumno peceantem humorem vacuare, & ſi ſanguini miſtus ſit, venam ſecare. Cibis optimi alimenti, pancotum exerementorum, & motbo ae cauſæ conttariis ipſum teficere, cruditatemque vitare: Ita in omnibus aliqua eſt optima ratio quantumuis praua ſint: ſicut inter omnes homines vnum maximum eſſe neceſſe eſt. Conſpicuam autem habet vtilitatem hæc inuentio in diu ſuper victutis ægtis. Internos abſceſſus curat ſolanum tuſſilago, ſuccus raphani, caro hitur[illegible]inum.

Vndecimum exemplũ eſt in febre cum fluxu, contingit autem ob phlegmonem vel colliquationem, quarto de victu in acutis (com. 40.) vel cùm tenuiot pars ſecernitur, craſſior ex obſtructione retenta accenditur. Si ex colloquarione ſit, febris præcedit, vires reſoluuntur, & quæ excernuntur pinguia ſunt, ſplendent enim, & aquæ inſula ſupernatat ſimile quippiam ei quod vrinis cõcretis, & ſi adeps adſit cogitur. In abſceſſu cruda atque diluta, male etiam olent ſed minus, quoniam colliquata ob putredinem ſecernuntur. In tertio genere minimè: parſque parti ſuccedit, velut & in febre atque igne qui modo continuus eſt, modo ex cineribus excitator. Ob id ergo cum omni generi inutilis ſit purgatio, etiam ſectio venæ ei ſoli qui ea abſceſſu oritur conueniet. In tertio verò genere miſſio ſanguinis peccantem materiam ad venas tettahit, purgatio nimis irritat: proptérea Galenus iubet (t. ad Glauc. c. 14.) vt aqua lactis chalybeata contenti ſimus. Modò etiam non ex abſceſſu fiat lac, ex quo butyrum detractum ſit cum dimidio pondere aquæ, tamdiu coqoatur donec ad ad quadrantem tedeat, inde chalybe in eo extincto bis propinetur & cibi & medicamenti loco. Mora quoque rubi aeerba ſiccata, ſic vt iucundum retineant ſaporem, in pollinem redacta vtilia ſunt. Antea verò quàm cibum exhibeas pedes linteis calefacias. Brudus recitat curaſſe Anglicam mulierem fluxu & febre laborantem iure pulli in quo quæ refrigerant & aſtringunt incoxerat, cuiuſmodi ſunt Intubus, oxalis, Plantago, lichen, rubi germina vel roſæ, Borago, berberis, rhu, coriandi ſemen præparatum, cotalius tuber, menta. Caſu etiam adiutus, nam fluxus ex colliquatione erat. In eo enim temporare, confirmare atque reficere corpus oportet. Si ex abſceſſu ſit, concoctio illius vnica ſpes eſt, vnde validas vires adeſſe neceſſe eſt. Et ptiſana hordeacea & alica præſtantiora ſun. Nil mirum autem eſt difficilem eſſe curam fluxus cum febre iuncti, quandoquidem & ſolius fluxus difficilis ſit, quoniã cauſa morbo contraria eſt. Eſt enim fluxus morbus inanitatis, cuius cauſa eſt repletio. Dolor verò renum in diarrhæis, ſignificat in meſaræo humores multos aut prauos eſſe. Si verò cum difficultate ſpirandi aqua intercus aut alba pituita ſit, ſuccus radicis colocynthidæ epotus: modo ſanabilis ſit, curat. Si etiam ex peſtilenti febre abſceſſus in viſceribus genitus ſit, ſtatim mittendus eſt ſanguis, nam abſceſſus & febris hoc poſtulant, ſola peſtifera qualitas inhibet, cuius impetum iam eſſe remiſſum ipſa abſceſſus generatio ſuadet.

Duodecimum exemplum eſt vtero gerentium, quas prius præſtat agnouiſſe. Si igitur os vteri quod ab ore ceruicis palmo maiore diſtare ſolet: hoc autem ſemper patet cum in vuluæ ingreſſu poſitum ſit: adeò concluſum eſt vt argenteum ſpecillum linteo ſubtili inuolutum penetrare nequeat, molliſque vndique tota ceruix eſt, ſeu ſi digito medio prælongo obſtetrix id percipere potuerit grauida eſt mulier, nam alioqui & ſi concloſum maneat: niſi cum in ſpurcitia ſemen recipit, tunc enim aperitur ac deſcendit: non tamen adeò, vt non aliqualiter hiet. Concluditur & in affectibus quibuſdam, ſed non citra ceruicis duritiem. Et ſi poſt ſpurcitiam ceruia ſicca eſt, menſeſque repente deſioant, nam ſenſim deſinere motbi argumentum eſt. Sique cum bono habitu vini ac cibi faſtidium adſit: vel ſi inſuetas & prauas res appetat Picam vocant Græci hoc. Sextum eſt oris ventriculi morſus abundante ſaliua. Et macula ſolaris in facie, oculi caui albumque eorum liuidum. Mammillæ quoque tument & lac mittunt. Vrina etiam clara nebulam ſphæricam præcipuè in ſole poſita oſtendit. A cœna mulſa epota cum aniſo tormina ſentiunt. Et ſi fœtus trimeſtri non minor ſit. Duodecimum hoc ſignum eſt: linteo vbi dutus, eſt venter, vino frigido imbuto ſuperpoſito fœtũ moueri neceſſe eſt, huncq; motũ mulier sẽtit. De his igitur inquit Hipp. (5. Aph. 31.) Mulier vtero gerẽs ſanguine ex vena miſſo abortit, & magis ſi fœtus ſit maior. Auertit enim & ſubtrahit alimentum fœtui, naturamq; terret. Et ſi in pueris non licet ob reſolutionem, vt Galenus docet (tt. Artis. cur. c. 14.) quantò minus in prægnantibus in quibus reſolutio eſt maior? cum duplex ſit & maior in generatione quam in incremento. Et ſi nonnunquam ex venæ ſectione fœtus in his ſeruati ſint quæ abortire ſolebant antea ob ſanguinis abundantiam, vt teſtatur Accorrombonus, non tamen ex monſtrificis euentibus regulas fabricare debemus. Sed ſi fœtus ſit exiguus minus erit periculi in abortu, & quod abortiat: ob hæc ſanguinem mittemus in internis abſceſſibus aut continentibus febribus. In reliquis morbis prægnantium & generaliter omnibus puerorum, id eſt, ad annum vſque quartum

tumdecimum ſola victus ratione contenti erimus atque purgatione. Tales etiam nec longam nec exquiſitam inediam ferunt: ſed cibis modicè nutrientibus ſufficienter ales. Cum verò in prægnantibus morbi ſæuitia venæ ſectionem exigit, fœtus magnitudo non admittit, præfatus illud Hippocratis: Mulierem vtero gerentem capi aliquo morbo acuto lethale eſt: reliquas conditiones obſeruans curabis. Quod ſi materia turgeat à quarto menſe vſque ad ſextum purgabimus, non magno abortus metu, ſeptimo ſi robuſta ſit mulier & fœtus validus poſt non, primo & ſecundo manifeſto cum abortus periculo, vitæ non adeò, tertio mediocri vtriuſque. Quibus verò nihil intra conſtitutum tempus accidit, vitales partus fiunt, inquit Hippocrates 2. *Epid. ſect.* 3. Conſtitutum autem tempus declarat dicens. A conceptione aut menſium curſu nouem menſes numerare oportet. Accidere intelligit ægrotare aut ſi menſes fluant, aut caſu aliquo corporis vel animi affectu concuſſa fuerit. Ad conceptum multum valere polypos paruos bene aſſatos, refert Hippocr. Puerperarum cum naturalis fuerit partus exquiſita ſit victus ratio ad ſeptimum diem vſque, ſi laborioſus exquiſitiſſima. Vtriſque potus ius, nam frigida nec intus nec extra conueniunt, nec vinum, nec ad quartum diem motus, etiam in lecto. Nec a maſculi partu ante trigeſimum diem, nec fœminæ ante quadrageſimum (tot enim ſunt puerperij dies) purgare licet. Sed in morbis qui à partu fiunt vt dolores, febres, menſium ſuppreſſio vel profluuium dies à partu. Retentio autem menſium quandoque admirabiles effectus producit, adeò vt Hippocr. referat 5. *Prognoſ. tex. & com.* 7. duas ex his factas eſſe hirſutas cum barba & voce aſpera, breuique periiſſe. 6. *Epidem. in fine*. Infantibus quoque morbus quem vocant matrem puerorum contingere ſolet, comitiali quam conuulſioni propior. Qui ſine motu fit præſertim in facie plane lethalis eſt, fit enim ex craſſo humore. Si ergo euadant ſubſequatúrque atrophia, inſanabilis ea eſt quoniam è cerebro ad pulmones vel membra naturalia materia tranſlata eſt. Nam cum illa deſinit, hæc incipit. Curantur lictu mellis antequam lac ſugant, & inunctione oris ventriculi ac plantæ pedum ex aqua ardente. Obnoxij ſunt maximè vſque ad quintum annum. Accidit ex timoribus ortu dentium, febribus ac vermibus. Contingit & ex fletu hernia vmbilici grauis, tum etiam ſcroti. Curatur inungendo cum oleo nucum, & cerato vinculi loco. Senes magnam ferunt inediam non tamen longam, etiam ſi fucata ſit purgatio quoque & venæ ſectio moderatè & pro neceſſitate. Nihilenim magni citra grauem læſionem, tametſi quandoque occultam ſuſtinent. Conualeſcentibus reſtituere vires temperiem ac membrorum ſubſtantiam decet iure pulli cum teſtudine vel cochlæis, cichorea, plantagine, vuis paſſis, petroſilio, boragine, nuce myriſtica & Indica. Nonnunquam abſinthiato vino.

Vt in vniuerſũ ad hæc inediæ metas conſtituamus, ſcopi illius tres ſunt: Tolerantia, Facilitas, Neceſſitas. Tolerantiæ quatuor ſunt partes, caloris naturalis paucitas, virium robur, conſuetudo & ſolidorum exigua reſolutio. Neceſſitatis tres, morbus potens magnus aut periculum imminens, & coctio. Facilitas eſt vt famem non ſentiat, nam ex eo ſenſu ventriculus prauis repletur humoribus, multis defectus animi, quibuſdam etiã ſyncopis, aliquibus conuulſio, vt Grammatico illi accidit. Ergo abſceſſibus maior ex neceſſitate, indicationa inedia quàm febribus debetur, non tamen adeò cum ſuppurant ferunt, tum quia excreando vires minuuntur, tum quia ad excreandum opus eſt viribus muſculorum. In peſtilentibus febribus facilitas ſæpe magna cum non appetunt, neceſſitas etiam non parua, morbus enim vehemens & natura expulſioni intenta, ſed tolerantia nulla, tum quia robur non adeſt virium, & tum earum vſu multum indigemus ad propulſandam materiam, & membra liqueſcunt. Ergo in humeri fractura vel coxendicis Hippocrates in libro de fracturis, ſi non adſit febris, vt ſine cibo ſola contenti aqua maneant ter ſeptem dies, ſi febris adſit per quatuordecim, iubet; nam ibi duplex morbus magnus dolor & febris, metúſque maiorum malorum imminentium, abſceſſus ſcilicet & conuulſionis, materia quoque concoquenda ob febrem facilitas maxima, nulla enim fames ob doloris magnitudinem. Cum enim fames ſit doloris ſpecies & duorum dolorũ qui non ſecundum eandem partem fiunt, maior minorẽ obſcuret, nunquam in magnis doloribus homo appetit cibũ. Tolerantia etiam cum calor naturalis febre & dolore minuatur, manentibus tamen viribus, quamuis eis nec opus ſit, & non reſoluatur corpus, manifeſtum eſt omnes concurrere cauſas exquiſitiſſimæ longiſſimæque inediæ. Non ergo demirentur idiotæ, nec contradicant improbi medici longis ac exquiſitis inediis in febricitantibus, cum has Hippocratis multo grauiores videant. Sed illud conſideratione dignum, cur febrientes non ſolum facilius ſed melius ſanis inediam ferant? Quod enim facilius non obſcurum, cum non eſuriant, tum ob calidam & ſiccam intemperiem, cum appetitus fiat magis à frigido, tum quia ſitiunt plerunque, raro autem homo ſimul eſurit ac ſitit: pluribus etiã ventriculus humoribus prauis in febribus abundat. Saltem vapores corrupti ad os ventriculi deferuntur, qui famen tollunt. Sed de tolerantia mirum videtur cum maior fiat reſolutio à duplici calore quàm ab vno. Cauſa ergo eſt quia calor naturalis primum minor eſt cum in igneum ſit tranſmutatus. Igneus autem humidum aqueum potius depaſcitur quàm innatum, cuius inditio eſt ſitis in febrientibus loco famis in ſanis. Calor igitur naturalis minor minus abſumit, ideò vires minus reſoluuntur. Alia cauſa eſt quod naturalis calor depaſcitur partem vtilem materiæ peccantis: ob id enim concoquit, quia ſibi concoquit, eſt enim agens naturale, non voluntate agit. Ideò in febribus ex crudis humoribus tum ob copiam vtilis partis,

tis, tum caloris paucitatem quæ à frigore materiæ contingit, homo quatuordecim diebus exiguo cum virium detrimento ſine cibo manebit, qui alioqui nec tribus manere poſſet, quin magis læderetur. Qui verò dicunt ob id non debilitari ægros, quia natura alteri negotio intenta ſit, pulchra quidem verba proferunt, ſed quibus nullus ſubſit ſenſus, vel puero dignus,

Tertium decimum exemplum eſt vlcerum chitonicorum cancroſorum & oſtracoſorum in quibus ſunt ſcirrhi. Emollire oportet emplaſtro, inde aperire vnguento Alexandrino vel Ægyptiaco Meſue, aut quod eſt validus Ioannis de vigo, poſt ſpongia, Inde labia aperire ferro, Inde melle roſaceo & vino & decocto hordei, clyſtelizare vt vocant. Deinde funiculo tranſmiſſo cum eiſdem vnguentis attenuare cutem, demum ſcindere, Poſt putrefacere carnem & calloſa præſcindere ſemper attenuatâ cote. Demum recreatâ carne conſolidare, & cutim ſuper inducere. Decem ſunt operationes, ſeptem priores duobus diebus perfici ſolent ſingulæ: quędam quatuor aut quinque, vltimæ tres pro magnitudine morbi, plerumque longiores. Cato ipſa calloſa præſcinditur chalcanthi oleo & oliuæ ligno parte interiore, nam uix dolet. Iuuat autem plurimùm ſanguinem, rum maxime nigrum prolicere, & ad rorum & ad partem leuandam.

Vltimum exemplum eſt ſymptomatum quorum præcipuum eſt dolor, qui quamuis ex continui ſolutione fieri potius à Galeno credatur, conſtat tamen ex intemperie, etenim in vlcere repurgato nullus penitus dolor ſentitur, vt ego in me ipſo (tametſi magnum eſſet) expertus ſum. Vt mirum ſit hoc Galenum non uidiſſe Si dicas, quod exigit nouam mutationem: ergo in ipſa ſtatim mutatione aut ſaltem maximè doleret. Quorum vtrunque falſum Nam homine non aduertente vulneris accepti etiam in membro vehementis ſenſus, nec ſtatim dolor ſentitur, & poſtquam ſentitur augetur etiam ad multas horas. Cura igitur eorum qui ex flatu oriuntur laxantibus & ſenſum auferentibus (ſi omnino ferendo maiorem noxam ſit paciturus) conſtat. Verum ſi nec phlegmones nec vigiliarum nec caſus virium metus ſit, flatum diſcutere atque illius cauſam tollere oportet. Ea autem plerunque non naturalis calor, & materia lenta pinguiſue. Sed & ab aqua oriri poteſt. Naturalis calor validus ex lenta materia flatum generare poteſt & diſcutere, imbecillis non diſcutit, ſed neque generat. Debilior moderato genitum non poteſt diſcutere, ſed generare ſolum. Ob id quæ diſcutiunt pleraque in tertio ordine ſunt excalefacientium atque exſiccantium, vt rutæ, cumini, petroſilij ſemina, tum viticis, ſtœchas etiam auxilio inciſionis, tametſi non adeò ſicca tollit flatum. Nam & oxymel quamuis temperatum diſcutit flatum. Sunt qui coriandrum id poſſe credant citra calefactionem. Quæ ergo incidunt & quæ diſcutiunt tollere flatum poſſunt. Quædam cauſam flatus dum mutant, flatum ſuſtuliſſe videntur, vt anethum & chamemælon. Fiunt autem plerunque bile cum pituita miſta, altero materiam, altero præbente principium generationis Vt ergo cauſam auferas, exercitatione, victu tenui, ſomno, vnguentis, odoratis, frictione, ac demum frigidi ac lenti humoris euacuatione, indigemus. Aperienda tertio loco via eſt ipſi flatui, velut educendo feces atque pituitam in coli dolore, clyſteribus primum mollibus, inde acribus, vrina infantis, lixiuium, ſapo gallicus ſeu niger, aſſafœtida, ſapa oleúmque, & nonnunquam mel, Ius quoque galli decrepiti cum lenientibus & diſcutientibus flatum, acopis, velut ſolanum, & purgantibus vt ex compoſitis benedicta vtraque. Exterius in ventriculi & inteſtinorum doloribus emplaſtrum ex ſertula campana, & ſi diuturni ſunt, ruta, cuminum. Generaliter autē roſaceum oleum omnibus confert doloribus, & ſi vehementiſſimi ſint cicuta lumbricique adhibeantur. Medium oleum ex vitellis ouorum & compoſitionis ratione, vt in podagra & capitis dolore vitra. Et dolores omnes ex flatu aut vapore factos vt in febrium exacerbationibus, ventriculi, capitis, dorſi, ſoluunt cucurbitulæ ſiccæ. Et cui dolor ex apice iecoris complicato aderat, concuſſo homine ſtatim ceſſauit, inquit Hippocrates. (6. Epidemiorum ſec. 7.) Quod ſi dolor non ſedetur antequam lethalium malorum aliquid progignatur, Philonio Romano (quod à morte liberans ob id appellatur) aut ſi calidior ſit materia, theriaca vtemur: ſomnifera enim ſunt. Aliter quidam mortem afferunt, vt ventriculi dolor per abſceſſum aut atrophiam. Alij comitantur ad mortem. Vnde Hippocrates: Renum affectiones poſt quinquageſimum annum ſanatas non vidi. His tamen quibus ex febre renes dolent, oleum mentæ auxiliatur, vt crurium oleum camemælinum cum dimidio olei hypericonis. Dolor quoque capitis vehemens ac diuturnus, quique non ſoluitur auxiliis, interficit niſi deriuatione aut igne antequam neruos lædat aut vires proſternat, curetur. Vnde infantibus exitialis eſt. Vigilia proximo loco eſt quæ languentes & ſanos ex æquo affligit (2. de victu in acut. Com. 44.) in febribus cruditatem ſignificat, nam & ex cruditatibus fit, tunc enim acres ſunt humores. Concoquentibus ergo eam curabimus tum balneo, lactucia quoque & lactis ſpuma in fine cœnæ. Præcipuè verò illitis arteriis. non temporum, ne æger ad attonitum morbum præparetur, vnguento populeo vel oleo expreſſo ex hyoſcyami ſemine, vel ſi cum frigidis humoribus ſit (quod genus peſſimum eſt) hoc medicamento: Stiracis, radicum iridis, myrrhæ, croci, caſtorei, ſingulorum drachmas tres, aloës, ſeminis hyoſcyami, ſucci mandragoræ, ſingulorum drachmas duas, opij drachmas quinque cum ſucco ſolani ſomniferi (cuius flos, fructus, radixque ad rubrum tendunt aut parthemij igne denſati fiant catapotia, vnguentúmque liquidius. Quod ſi æger noctu non dormiat

quoniam

quoniam tum maxime febre vrgeatur die dormiet: Sin caſu alternis ſolum diebus, modo ferant vires, nec multum dormiat, vt ſic & viribus conſeruandis & recuperandæ conſuetudini ſatisfaciat, Semper tamen in remiſſionibus febrium ſomno indulgendum. A'*στία* ſuccedit abſinthio in vino infuſo oxygaróque nonnunquam vomitu & deiectione valida ſoluitur. Lac verò aut ſitim ſedat, quoniam potus formam habet nutrit vt cibus, ideò his qui vehementer ſitiunt & cibos abominantur vtiliſſimum. Sitim validam ſedant Intubus plurima ſatiua iuri incocta. agreſtis etiam mucoſus ſeminum humor aut cotoneorum aceto vel omphacio exceptus, vel tamarindi arantij ſucco purgati in ore detenti. Et ſcias quod plerique morbi ventriculi ad appetentiam pertinentes à iecore originem ducunt. Quæ autem in cute fiunt, quæ detergunt, quale hoc, in aquam extincti æris incoquantur motorum cinis, chelidoniæ, verbaſci, oxyla pathi, boraginis radices, ſcabioſæ & fumariæ folia Vnguentum ad eadem ex eorundem fermè ſuccis cum oleo antiquo atque aceto coctis, inde additis axungia porci ſalita, piceliquida, ærugine, hydrargirio, ſulphure viuo, chalcantho, alumine, auripigmento, calce viua, elleboro vtroque, gallafuligine, thure melléque in ærea ſartagine vſto. Ita repurgato corpore lepræ, impetigines, ſcabies, tubercula, vlcera ſinuoſa, calloſáque, tinea, alopecia, ſanantur. Cera autem corpulentiam addit & acredinem minuit. Sed ſi quæ tubercula profundiora ſunt manuum auxilio facilius euelluntur. Cum verò repentinis fluxibus aut aloi purgationibus aliquis infeſtatur, ſi materia corrupta non eſt plerunque ſalutare eſt. Si autem non, cibum minue. Si nec ſic iuuatur, membrum confirmantibus vtere. Si nec ſic ſedatur ſymptoma lethale eſt: nam vel ex abſceſſu duro vel ex ſinu vel ea inuicta obſtructione vel ex immodica materiæ copia pendet, Syncopis autem iuxta cauſarum rationem curari debet auertentibus, bonis odoribus, aëris refrigeratione, cor confirmantibus. Quintum eſt cibus qui ſtatim nutrit, vt panis vino infuſus. Porro palpitationis cordis auxilia quæ iā ſupra diximus cor confirmant: ſi tamen ea nauſeæ aut bilis vomitui iungatur à quo non ſedetur malum portendit, nam ventriculi conuulſionem ſignificat vt inquit Auicenna. Diximus autem peſtilentiæ hoc eſſe familiare.

Tuſſim papauer album, ſemen hyoſcyami, terebentina, ſtyrax odorata, crocus, opium cum cynogloſſæ ſucco, fiant catapotia *ἀνώδυνα*

Hæc igitur de ægris dicta ſufficiant. Porrò ſanos morbis grauibus obnoxios vere & autumno purgabis educto humore qui morbum facit. Secabis autem venam ſi plures in venis humores fuerint, aut morbus è ſanguine, vel ſi corpus cum hac morbi ſuſpitione ſanguine refertum fuerit. Oportet autem ab euacuatione optima victus ratione vti, nam qui poſtmodum intemperanter viuunt eis ne manum admoueas, parum enim aut nihil iuuantur, vt Galenus ait. (libro de venæ ſectione capite 7.)

Satis iam de exemplis actum eſt generalis curationis omnium malarum affectionum. Ad quam intelligendam deductionémque in omnes faciendam prælegiſſe quædam partim, poſt etiam ad exactam notitiam ſingulorum oportet. Quæ cum paucula ſint ad perfectionem dicere non grauabor Septem igitur, primum Veſſalij libros de corporis humani fabrica, inde Galeni præſtantiores, De vſu partium decem & ſeptem, De cauſis Symptomatum tres, ſex de locis affectis, priores quinque de ſimplicibus medicamentis, ſeptem de medicamentis ſecundum genera, decem ſecundum locos, & quatuordecim Artis curandi, omnes ſexaginta duo. Octo etiam ex Hippocrate, iuramentum, lex, ars, vetus medicina, de Medico, de decenti ornatu præcepta (apparet enim hos ex ordine quo medicos ad ſcientiam et opus inſtrui debet vnius eſſe atque eiuſdem cuius eſt iuramentum (libri de Aëre & Aquis prælegendi ſunt, vt ſint omnes introductorij libri ſeptuaginta ſeptem. Qui verò poſt hunc legendi ſunt, quoniam ſummam in illis exigimus grauitatem, & vt breuitate pares ſint atque abſoluti, Hippocratem eiuſque æquales ſolum eligemus. Nam & hi etiam Galeni iudicio Hippocrati conferri poſſunt. Sunt autem (vt primo de victu (com. 18. cap. 5.) in acutis & tertio de ſpirandi difficultate habetur) hi, Ariſton Eriphon, Philiſtion, Hippocrates minor Theſſali filius, Theſſalúſque pater Hippocratis filius, Polybius diſcipulus Hippocratis & Phaon. Dioſcorides quoque in re herbaria, ſed multo illis iunior. Fuere & Diocles & Pherecides, ſed autoritate non adeò in medicina clari. Quoniam verò omnium prinrum libri in vnum volumen ſub Hippocratis nomine congeſti ſunt, ideò eos inter ſe diſtinguere id operæ precium fuerit: initium facientes ab ea ratione qua libri an alicuius noti autoris germani ſint, dignoſci conſueuere. Ea autem eſt, vt primum illius puriſſimos ac germaniſſimos libros adeo familiares ſæpius atque attente legendo reddas, vt ſtylum, dictionem, ſententiáſque promptè cognoſcas. Dictiones ex dialecto tum magis vſitatas aut quas refugit aut eo tempore conſuetas, vt Plautum a Terentio: Stylus breuis, longus, reflexus, ornatus, incomptus, obſcurus, clarus, durus, lenis, rectus; continuus, abruptus, floridus, aridus, aſper, mollis, fecundus, ſterilis. Sententiæ graues, leues, preſſæ, laxæ, certæ, dubiæ, veræ, falſæ, ad rem, præter rem, ordinatæ, inordinatæ, ſimpliciter prolatæ aut demonſtratæ, atque hæ perfectè aut enthimemate vel probabilibus rationibus atque exemplis ex contrariis extremiſúe deducendo ad ea quæ eſſe non poſſunt. Connexis, diſiunctis, incompoſitis cum teſtimoniis. Inde animaduertere neceſſarium eſt quot illius auto-

rie

ris fuerint ſcribendi genera, velut apud Hippocratem quinque, hiſtoricum in Epidemiis, Demonſtratiuum in libro De Aere & Aquis: Sententiæ vt Aphoriſmi. Præcepta vt de medici vulnerarij munere, Miſtum, vt in primo de morbis Veriſimile eſt etiam iuueni ac ſeni & in media ætate diuerſa fuiſſe ſcribendi genera. Et vt de Plotino dicebat Porphyrius, in iuuenta leue, in ſenio remiſſum, ætate floridum fuiſſe. Tribus ergo modis dignoſcere licet an libri eius ſint autoris cui inſcribuntur: ſi ſententiæ ſententiis conueniunt, ſtylus ac dictio: Et ſi de ſeipſo teſtetur eos conſcripſiſſe libros: Demum ſi quis alius eius ætatis aut multum in illius libris verſatus ac grauis iudicij vir id affirmet. Velut in Hippocratis libris Galenus, quem etiam veriſimile eſt multa de huiuſmodi ab antiquioribus & qui Hippocratis ætate vixerunt accepiſſe.

Iuxta hoc igitur compendij cauſa omnes libros qui ſub Hippocratis nomine in vnum collecti ſunt, in duodecim claſſes diuidemus: in quarum prima eos octo collocabimus quos progymnaſmatum loco prælegendos oper docuimus. Nam librum de Aere & Aquis Hippocratis germaniſſimum eſſe, conſtat ex Galeni ſententia, vbi de his agit.

Secunda claſſis eſt reliquorum germaniſſimorum Hippocratis qui tertio de Difficultate ſpirandi numerantur. (cap. 1.) Primus & tertius Epidemiorum de victus ratione in acutis vſque ad balneorum tractationem, vt in ſecunda ſectione apud Galenum. (com. 38.) Aphoriſmi & prædictiones, vt omnes germaniſſimi ſint ſex. Maior tamen pars quinque poſteriorum traducta eſt in hunc librum, vt ſint minus neceſſarij lectu.

Tertia eſt lectu neceſſariorum & germanorum. Primus de morbis & de internis affectionibus, Galenus tertio de Articulis. (com. 18) probat & libro. De morbis in primo de Natura humana in initio, ſed in ſecundo de victu in acutis quaſi negat.

Quarta eſt neceſſariorum pro occaſione, de vulneribus capitis & de vlceribus, vt Galenus in libro de libris propriis. (cap. 6.) Chirurgiæ quoque officina & de fracturis & articulis, quos omnes Galenus expoſuit vt ſint quinque.

Quinta quatuor Hippocratis libros continet ſed impuros: de natura humana vſque ibi, venæ craſſiſſimæ, vt Galenus in initio docet (cap. 7.) De humoribus primo de Criſi. Secundus & ſextus Epidemiorum vt ſecundo in ſextum docet Galen. (com. 24.) vbi etiam ſecundum ſexto præponere videtur. Omnes igitur Germani Hippocratis vigintiquatuor.

Sexta claſſis neceſſariorum eſt, huic operi, ſed dubium eſt an Hippocratis ſint, contineat autem ſeptem libros: Secundum de Diæta, vt Galenus teſtatur. (1. De Alimento,) nam de eo variè idem locutus eſt: De affectionibus, nam hunc grauis omnino auctoris eſſe vult, ſed adeò vt ſexto Aphoriſmorum eum ad Hippocratem vel Polybium referat (com. 1.) libri duo de Mulierum morbis, & liber de ſterilibus, nam quinta Aphoriſmorum primum de mulierum morbis Hippocratis eſſe affirmat in libro, cui titulus eſt linguæ Hippocratis ſecundum. Quia tamen in libris de genitura & ſterilibus meminit librorum de morbis mulierum, in his rurſus libri de natura pueri (cap. 1.) quem Galenus in libro de fœtuum formatione non videtur probare tanquam legitimum. Ideo cum conſtet hos quinque quos nuper recitauimus eiuſdem eſſe autoris ideò inter dubios numerantur. (cap. 3.) ſeptimus eſt de Prædictione ſecundus vt in libro de Comate.

Septima claſſis dubiorum etiam, ſed non niſi pro occaſione neceſſariorum: De Genitura: De Natura pueri, De Flatibus Nam vndecimo Artis curatiuæ diffinitionem medicinæ ex eo libro ſumpſeram. (cap. 12.) Galenus vt Hippocratis probat Dubij ergo omnes decem, vt ſi quis etiam eos ad Hippocratem referre velit etiam omnes ſi. Hippocratis libri erunt trigintaquatuor.

Octaua continet alienos libros tres. Primum de ſalubri diæta Polybij, & Secundum de morbis Hippocratis minoris ex Theſſalo nepotis Hippocratis, vt teſtatur Galenus primo in ſextum Epidemiorum (com. 29.) Eiuſdem erit ergo tertius quia continuatur illi.

Nona continet nouem libros grauiorum authorum, & ſi quis meo iudicio acquieſcat, magna ex parte etiam ab Hippocrate non alienos, ſanè vtiles. De Superfœtatione, Dentitione, Corde, Humidorum vſu, ſacro morbo, Natura muliebri, De Decretorio. De Fiſtulis & Hæmorrhoidibus.

Decima continet ſolum Quartum Epidemiorum tanquam miſtum. Quidam tamen ad Theſſalum referebant, vt ait Galenus.

Vndecima eſt incertorum & parui momenti libros habens quatuor. De Septimeſtri partu & Octimeſtri, Exſectione fœtus & virginum morbis.

Duodecima eſt eorum qui quànquam ſint inutiles, ſunt tamen lectu iucundi, continens quinque libros, De Glandulis. Inſomniis, Coacæ prædictiones, De viſu, & Epiſtolas. (com. 29.) Nam Coacas prædictiones reprobat primo in tertium de morbis vulgaribus. Epiſtolas ſi quis non recipiat parum refert cum ad artem non pertineant, plurumque forſan aberrabit. Nam quæ de Democrito grauitatem Hippocratis non ſapiunt, Artaxerſis commenta Græce leuitatis argumentum potius quam laudis Hippocratis. Ergo libri eius voluminis quouis modo vtiles Quinquaginta ſex. Sed nos librum de humidorum vſu in librum de Aqua & Æthere tranſtulimos. Si quis autem ob contextum & voluptatis cauſa quintum & ſeptimum Epidemiorum vel etiam ob ſolam Hippocratis memoriam adiicere his velit, non vituperamus. Cæteri & ſunt decem de carnibus, corporum reſectione, oſſium natura, locis in homine, medicamentis pur-

gantibus. Primus & tertius de diæta, de morbis quartus, de iudicationibus, Prorrhetici Primus, quem Galenus exponendo non ſolum Hippocratis eſſe negat ſed etiam illius authorem ſæpius accuſat (1. Prorrhetici com. 4. & 15. Et quamuis in ſecundo eiuſdem commentaria videantur ad Draconem filium Hippocratis vel Theſſalum alterum, aut vnum ex nepotibus referre, ab Hippocratis mente tamen alienus eſt. Cæterum omnes hi decem adeò leues, mutili, obſcurique ſunt, vt pro tam laborioſis interpretationibus ſolam periculoſam doctrinam adipiſci poſſis. Si tamen & hos legere libeat, methodo illâ quam Galenus exactiſſimam tradidit, quaque libros Hippocratis interpretari docuit, & in ordinem illius dicta redigere, & ad opus traducere, vtaris. Hoc etiam illi debemus, quòd abſurdas ſectas, & falſas opiniones multorum ſcriptorum, præcipuè Eraſiſtrati, Archigenis, Aſclepiadis, Themiſonis, Theſſalique alterius imperitiſſimi hominis ſuſtulit, ac ex omnium mentibus deleuit. Cæterum quod ad Hippocratis comparationem attinet, nec inuentione nec peritiâ, nec ſubtilitate, multominus grauitate cum illo conferendus eſt.

Vt verò omnia breui colligam, medicum decet quinque in rebus ſe ἀρίστως es hibere: Io munere ſuo, & quò ad ægrum & quò ad ſe, & ad aſtantes alios medicos. In munere quidem vt eum totam artem, vt dixi, in duobus capitibus conſiſtere docuimus, rectè prædicendi, rectèque curandi, eam etiam ad duas contrariorum coniugationes deducere noueris, commodéque in illis exercere. Prædicendi more ad contrarij ſigni aut ſymptomatis cum morbo vel cauſa, de quo dictum eſt, vt ſi non doleat cum doloris vehemẽtis cauſa adeſt. Hoc enim medium non extremum, extremum enim voluptas eſt. Vel à minoris inuentione, veluti ſi cogitantes negotiorum obliuiſcimur, interna cogitantes etiam reſpirationis obliuiſci continget. Et ſi captiuo humidum ſolum cachæſium inferre ſolet, quanto facilius crurum ædema: In opere verò à maiori vt quæ attonito morbo proſunt, magis etiam, vt antea dictum eſt, reſolutioni. Tum à ſimili quæ peripneumoniæ etiam laterali morbo. Particulatim autem morbi quorum cauſa prorſus præter naturam eſt vt lapis in renibus & vermes, ſi cauſa expellitur ſanantur, ſi non lethales ſunt Ergo cum vtrinſque extremi participes ſint, anceps erit iudicium de exitu, donec procedente tempore alterius, eorum euidens exceſſus dignoſcatur. Scire quoq; decet eorum quæ ad artem pertinent propria nomina, vt & facilius mente poſſis explicare, & quæ ab aliis dicuntur intelligere. Vt Iſchuriam vrinæ ſuppreſſionem, ſtranguriã cum guttatim meit, dyſuriam cum difficulter vel cum dolore. Vt verò diſſimilia præſentibus aut præteritis cum magis à naturali ſtatu recedunt in forma vel operatione morbum declarant, & ſi maximè interitum, ita ſimilitudo propriæ ſanitatis ſignum eſt: quamobrem illam, & in ipſo & compari obſeruare decet, vt ea ſcopus ſit aſſequendæ ſanitatis, non ſolùm finis ſcientia ſed auxiliorum moderatione. Cum verò vires abſque materia in onere vel ob ſuſpitionem vel morbi magnitudinem cogeris, vt cum in peripneumonia ſanguinem educis, cum ambo vaſa quæ ſanguinem in pulmonibus continent ex corde veniant & in pulmonibus finiantur, periculum eſt ne velut pluribus hominibus ingentem lapidem alacriter ferentibus vno vel duobus ex eis detracto lapis corruit, geſtoreſque opprimit, atque adeò vires eorum omnium tollit, vt velut mortui iaceant, ita æger qui alioqui validus videbatur, & bene ferre morbum, repente collapſus concidat & moriatur, hoc autem ſæpe contingit ſecta vena in vigore febrium continentium, aut iam ſuppuratione interius maturata. Vt autem modum deducendi ex fine curam edoceam: proponatur luxatum os aliquod, iam ſcimus illud reponendum ea generali regula quæ nos docet contraria contrariis curanda: & quanto citius, quoniam & morbus ſimplicior eſt & minus contumax: quodque ad naturalem ſtatum eum reducere oportet, qui ex ſui aut comparis ſimilitudine dignoſcitur, tũ etiam quod dupliciter reduci poteſt impellendo quod minus eſt efficax & trahendo, ſeu vtroque modo ſimul. Vis etiam ea compar membri lapſui eſſe debet. Quamobrem manus ſeu trahendo ſeu impellendo digitorum luxationi & reliquorum paruorum membrorum ſatisfaciet, maiorum verò duriorumque membrorum repoſitio machinis indiget, gloſſocomio, triſpaſto, ſcannóque Hippocr. cum aliis innumeris. Rurſus ſit ventriculus pituita & bile in ipſis tunicis immerſa refertus: præparabimus, humorem inde educemus cum his quæ ad ventriculum non trahunt, cuiuſmodi eſt hiera Galeni, ea enim neque longius trahit, & tamen profundius trahit & ventriculum confirmat. Quæ enim longius trahunt, materias alienas ad ventriculum deducunt. Inde incertus es, an plura adduxeris an eduxeris. Siquidem medicamenta quæ vehementer purgant ventriculum prius ſua qualitate inficiunt: inde ventriculus receptam expellit per pyloron, nonnunquam ſuperius per vomitum, ita vt à validis medicamentis bifariam ventriculus malè afficiatur. A medicamento autem exhibito caue ne cibum concoctu difficilem aut plurimum aut vehementer frigidum des, neque etiam vinum. Vinum enim potens corpori excalefacto ex vi medicamenti aliquando febrem excitat, vt inquit Auicenna. (4.1.c.5.) Ex cibis antẽ prædictis cruditas, anxietas, vomituſque fiunt, abhorrentque cibũ. Vbi ergo febris ſuccedat diligenter conſidera an ſit ephemera, & tunc vt ibi Auicen. docet, ſufficiet potus aquæ hordei. Sin autẽ ex feruore ſanguinis ſit, ſtatim mitte ſanguinẽ. Sin intermittẽs facta eſt obſtructio in venis à caua ad gibbũ iecoris, eam igitur cũ aperiẽtibus frigidis ac incidẽtib. cura, fouẽdo locũ puluinari & medicamẽti opus iuua cum clyſteri, & humecta corpus. In ſingulis ergo morbis methodo à fine deducta varios nõ ſolum curandi modos ſed argumẽta deprehendendi ſymptomata,

mata, cauſas eaituſque morborum habebis. Semper etiam illud ante oculos ſtatuas vt omnium quæ eueniunt aut euenerunt tum agendorum per ea quæ his ſcripta ſunt & ab Hippocrate cauſas atque principia inuenias, ac per ea quæ proſunt nocentque, conſentiunt aut repugnant eò vſque deducas, donec nihil quod non conueniat opinioni tuæ relinquatur. In vtroque etiam munere memineris ingreſſus ſolis in æquinoctia atque ſolſtitia: tum lunæ cum ſole ac erronibus fixiſque ſtellis ſoliſque ad hęc congreſſuum, magnum enim momentum habet. Sic & ſtatus aëris, venti enim ſiſtunt medicamentorum vim, pluuiæ iuuant. Vt & congreſſus Lunæ cum leuibus ſyderibus ſoliſque in æquinoctia ingreſſus. Cæterum periculoſas faciunt euacuationes, vt maleficæ damnoſas.

Quòd verò ad ægrum attinet, illum in magno morbo ſpe implere non debet, ne ea confidentia, inquit Galenus (6. Epid. pat. 2. Com. 44.) delinquat, & ſæuiente morbo in maiorem triſtitiam decidat. Inde etiam fiet vt in poſterum medico minus confidat. Ergo illum potiùs dicit, deterreat, niſi admodum timidus naturâ ſit. Nam cùm non aberrauerint medici nec ægri, nec aſtantes, cùm valde pauci naturâ lethales ſint morbi, valde etiam pauci ægri pereunt. Si dubites an ægri morbum ſimulent, aſpera propone auxilia, nam ea reſpuent. Qui verò quæ imperas facere ſimulant, nec faciunt, eos ſic deteges. Queraris feciſſe, quæ feciſſe nolebas, & non feciſſe quę feciſſe volebas, nã fatendo vel contradicendo deprehendes quid egerint. Infantes contumaces à noxiis arcebis clam immiſſa epatica aloë bis qui illis aduerſantur, inde vltrò offeres. Seruos & negotiis addictos medicamentis cura, cum exquiſitam ſeruare victus rationem illis non liceat. Pauperibus vilia & ex horto cõquires auxilia. Viginti quatuor cognoſcere oportet à prima viſitatione: vrinas, fœces, & ſi quæ ſunt peculiaria excrementa, Motum totius corporis, ſed capitis præcipuè, ſomnum, ſitim, amaritatem oris, linguam, appetentiam, vocem, pulſum, reſpirationem, inquietem, modum & horam acceſſionis vel exacerbationis febris ac declinationis, & ſi cum iudicij imagine fuerit. Ventrem, dolores: Quamdiu ægrotat, quamdiu non ægrotauit, quo morbo, quomodo euaſerit, an excretionem aliquam pati aſſuetus ſit, tum acta. Præter hæc habitum, temperaturam, ætatem conſuetudinem, artem, regionem, anni tempus, morbos vagantes, moreſque animaduertere decet. Cum reuiſeris omittes interrogare quinque illa quæ ante acta deſcripſi. Nihil temere agas, medicorum noſtræ ætatis more, qui, vt dicit Galenus primo Epi. quaſi aleam iaciendo præſidia adhibent. Sæpe etiam leues curæ ſi fideliter fiant poſſunt dare perpetuam ſanitatem. Plus enim proficit medicamentum vnum familiare, licet vulgare ob diutinum vſum, quam præſtantiſſimum quod ſæpius aſſumere prohibemus. Dicebat Plinius medicus (lib. 5. cap. 56.) Sic tuta vidimus plurimas difficillimas affectiones ſanatas vẽtriculi, inteſtinorumque tum atræ bilis ac flatuum. Incidit enim ac attenuat mirum in modum, & propter familiaritatem haud irritat, præcipuè cum ſale & aceto ſumpta: Cibos, potus to ipſe exhibe, tum medicamenta, vel aſſiſte. Sæpius eos inuiſe. Sanos purgaturus valido medicamento turbationem & moleſtiam, periculum etiam febris ob multitudinem materiæ quam mouere cogeris ſubindica. Ceratum loco non omnino glabro impoſiturus, interpone ſericeum linteum, ſic vt margine tantum adhæreat cuti. Quæcunque molitis magna, die antecedente exquire & para, vt chirurgum qui venam apte ſecet: Elleborum, lintrem ad balneum. Succis plantarum conuenientibus medicamenta, tam externa quam interna infunde, vtile enim eſt ægris hoc & artificioſum videtur. (Auenzoar. t. Theiſir. 7. 10 cap. 8.) Nec tamen in medicamentis dandis (nec in aliis actionibus intelligo ego) ſummam ſubtilitatem ſequi oportet: ſophiſtæ enim eſt atque medici πρέτορ.

Quod ad ſemetipſum attinet duodecim rebus præſtare debet medicus: tactu viſu, odoratu, memoriâ, ingenio, erud tione, experientiâ, prudentiâ, iudicio, contemptu reliquarum rerum, veritatis amore ſingulari, ac diligentiâ. Alia verò quæ faciunt ad gloriam compa andam. Decens ornatus, grauitas in geſtibus, ſermonis pauci comis, modeſti, ornati. Oportet autem totum ſe arti non ſolùm ſtudio ſed opere dedere, idque præſeferre, non ſolùm generaliter, ſed cum quenquam inuiſis, ille intelligat te totum in ſui ſanationem intentum, nec aliud prorſus meditantem. Non aliena loquaris, nec de tuis rebus quicquam commemores. Si ſic egeris, ægri ſalus tibi vni, ſiniſtra aliis, aut caſui aſcribetur. Prauorum etiam morborum lucri ſpe curam noli ſuſcipere, ne imperitus aut improbus iudiceris. Debres ſupe præcipuè anatomiam, & cognoſcere ſimplicia optimè & compoſita, & componendi rationem callere. Item locorum & aquarum naturam, & generalia præcepta internoſcere ſi ſint talia ſimpliciter: vt victus humidus febricitantibus omnibus confert, an verti poſſint in contrarium: vt in magnis morbis, & à plenitudine euacuatio conuenit, nam non in peripneumonia.

Cum aſtantibus longè maior eſt difficultas ob prædictiones. Si ergo alienum ægrum curandum ſuſcipis aut cum aliis medicis, ab interrogantibus iudicium aliorum vt referant exige, inde obiicias non poſſe te reſpondere aliud quod iam acta interturbent iudicium tuum, vel aliorum ſententiam ſuſpende nutu, ſi non admodum de euentu certus ſis. In morbis etiam qui à ſolo ægro percipiuntur vt vertigo & imagines ante oculos obuerſantes, nihil pollicearis de ſalute, vt cõtra de his quæ à ſolo medico, vt obſtructione, quidam ex æquo vtriſque noti, vt regius. Febris autem medico, dolor ægro notior eſt. Vt ergo tibi magis & minus

ægro nota fuerint clarius polliecaris. Generaliter nihil affirmabis ante perfectam mutationem, id eſt plerunque poſt tertiam viſitationem: ne vel reſponſum turpiter mutare cogaris, aut in eo perſiſtendo ægrum lædere. Nihil etiam negligas, nam minima perſæpe magnorum malorum ſunt cauſæ. Nam lex magis probat eum qui in duobus non errat, quam qui ſemel in dècem. Quòd ſi præter ſpem tuam moriatur æger, neminem (quod odioſum eſt & parum decorum) accuſabis: Et ſi reuiuiſcat quem moriturum prædixeras (quod improbiſſimi viri eſt vt conciliator ait) reuiuiſcentia mortem non optabis. Si quis tamen hæc tibi obiiciat idiota, reſpondebis, te prædixiſſe quæ medicinæ ratio decernit, non tamen legem his qui ſupra nos ſunt imponere decreuiſſe: ſin eruditus, illud etiam adicies, teſtari Auerroëm in medicina velut & in naturalibus rebus quandoque monſtra contingere, nec multis agendum ad excuſationem: plus enim damni & dedecoris parit cum quis talia refricat quam ſi ſilentio obuoluta per ſe ſinat obliterari. Intempeſtiua enim atque odioſa eſt horum defenſio, errorisque memoriam in longius producit. Vbi verò tuus æger ad alium ſe tranſtulerit, noli illius deſiderare mortem, eſt enim officium ſceleſtiſſimi viri. Sed ſi pereat nihil de tua laude decedit: ſi ſanetur, animaduerte qua in parte te ſuperauit: vbi verò alienum ægrum moriturum tibi offerunt, temporis inopiam excuſans ſubducito te. Prædictio etiam abſoluta paucorum eſt artificium, nam ſæpe, & maximè in vulneribus apparent ſigna lethalia, & tamen æger ſeruatur, vt inquit Auicenna. (4. 4. tract. 2. cap. 10. in fine.) Et ibi narrat de iecoris vulnere & vtero qui totus putrefactus excidit. Galenus quoque affirmat adoleſcentem in cerebri ventriculo vulneratum (8 de vſu par. cap. 10.) ope Dei ſanatum eſſe. Braſauolus etiam de quodam narrat, cui pars cerebri ad quantitatem oui exciderat, cúmque triennio ſuperuixiſſe. Et vt dixi nec in vagantibus morbis nec acutis ſemper eſt certum iudicium. In longis etiam ſanabilibus multa, inquit Galenus ſecundo prognoſticorum (Com. 50.) accideere poſſunt ægri vel medici vel aſtantium culpâ, vel etiam caſu, ob quæ æger peribit. Si enim id in ſanis ait efficere errores valent, quanto magis in ægris. (1. de criſi cap. 11.) Securiſſima igitur prædictio in longis morbis atque lethalibus eſt. Vbi vel internus ſcirrhus confirmatus, vel cum ſignis velocis motus materiæ prauæ vel multæ vrina ſit valde cruda & aquea viréſque imbecilles. In ſenibus etiam non ſuccalentis abſceſſus circa pectus praui, aut morbi quaſi repentini vehementéſque omnino lethales ſunt. Accidunt autem maximè his qui intemperatè viuunt, potentiſque vini ac nigri potui aſſueti ſunt. Niſi enim huiuſmodi homines ſucculentum ex eo vſu habitum contraxerint, aut validas admodum vires, morbis grauibus in ſenectute oppreſſi omnes quaſi repentè moriuntur: humoribus enim hi multis crudis atque exuſtis ſanguinis corruptoribus referti ſunt. Modeſtè verò, quantumvis certus, nihilominus de morte pronunciabis, ne de illius obitu lætari, aut poſtquam obierit tuam prædictionem memorando gloriari videaris. Vbi ergo moriturum aliquem pronunciaueris, nec illum deſerere licet, multa quæ prodeſſe ſolent coram aſtantibus commemorando ab omnibus abſtinebis, ne, vt Galenus inquit, (11. Artis cur. cap. 9.) auxilia infamentur, quæ multis poſſent eſſe præſidio. Imo vt ego dicere ſoleo ipſi medici potius, adde quod ſi ſponte adhibueris de impenſa teneris. At vbi hæc quæ hic ſcribuntur perfectè aſſecutus & in omnibus Hippocratis libris diligenter exercitatus fueris, eóque deueneris vt quotquot ægrorum qui in Epidemiis ſcripti ſunt exitum lecto hiſtoriæ initio abſque errore diiudicare ſcias, tecum quoque experiendo prædictiones ad amuſſim cedere animaduerteris, tunc etiam ſecurè de exitu pronunciare licebit. Et nos nunc tam fidenter exercemus prædictionem vt multi eam à nobis efflagitent, non tanquam à medico ſed potius ab oraculo. Et nuper cum in tertia die primum comitem Aloiſium Gonzagam inuiſiſſem, ſtatim dixi aſtantibus vt ſuprema illi pararent, alios aduocarent medicos ante ſeptimum diem obiturum à morbi initio, laborare ſpecie quadam abſceſſus in pulmone. Tum mulier rectè inquam in hoc vt reor nam ſanguinem tuſſiendo expuit: compererat enim me ſolum pulſum exploraſſe. Dicam autem qua via id cognouerim. Erat ei pulſus omni inæqualitatis genere perturbatus, plurimúmque in ſingulis differentiis variabat, ordo omnino nullus, nullus dolor in pectore præceſſerat, nulla difficultas ſpirandi aderat, vnde etiam ſi delitaſſet non potuit abſceſſus eſſe in pectore ob doloris defectum, nec in pulmone quod ſpirandi difficultate careret. At in pulmone tamen morbus erat magnus, non enim ſine illius affectu & in compoſitione tanta pulſus diuerſitas conflari potuiſſet: aduocantur medici, ſtatuunt vt ſanguis mittatur, quod vt è re erat, ita ad accelerandam aliquanto plus mortem (quod & prædixi) faciebat. Periit igitur in medio quintæ diei alioqui ad finem ſextæ ſuffecturis viribus. Hæc fuit prædictio ex prima viſitatione, & ſolius pulſus ratione intrò euulgata: de qua omnes qui interfuerant admirati ſunt. Diſſecuimus etiam corpus, vt an rectè de abſceſſu ſenſiſſem viderent. Inuentus eſt nouus morbus, pulmones ſanguine nigerrimo liquido tum exquiſita ſanie ac multa toti redundabant, citra tamen propriam aliquam ſuppurationem. Quod ſi in tertiana (id verò frequenter accidit) miſſo ſanguine requirat quiſpiam, an acceſſio amplius reditura ſit? conſidera vrinas à venæ ſectione factas, an his quæ ante eam tenuiores ſint ac meliores? ſi pulſus pulſibus? ſi dolor capitis & renum miteſcit, ſi ante octo horas Almelileru non ſuperuenerit, ſperare bene

potes

potes vt vel omnino non redeat aut valde exigua, aliter non. Semper autem ad huiuſmodi prædictiones præter reliqua etiam natura comparatum eſſe oportet. In ſumma tamen cum motus animæ mundi velox etiam & velocior motu facultatis naturalis breui mortem expectare oportet. Et tanto celerius quanto velocitas & velocitatis proportio maior fuerit. Si verò motus animæ mundi velox eſt, ſed tardior motu facultatis breui ſanabitur. Si tardus & velocior tardè peribit. Si tardus & tardior tandem ſeruabitur Si varius anceps erit iudicium.

Quod verò ad medicos attinet etiam difficilius eſt cum illis negotium, quàm cum aſtantibus, præſertim cum in multis ſatius æſtimãt mori, quàm vel vngue lato ex opinione ſua decedere: nihilominus ſuperuocati à te niſi omnino mali ſint: faciles erunt. Petere namque ſocios quatuordecim in caſibus docet, cum morbus lethalis eſt: vel ſi magnus circuitu non ſolet finiri, ſed natura in dies deterior fit, velut vrinæ retentio. Nam ſupra veſicam ſi fiat, veſica ſiccatur minuſque vrinam excipit: ſi in ea diſtenditur: vel cum magnam cauſam paruus morbus habet: vel ſi inſuetum aliquid appareat, vt in Quæſtoris filio adoleſcentulo, in initio acutæ febris crura ſubinflata nitentia erant. Vel ſi potior curandi via periculoſa ſit: vel inuſitata, vel difficilis, vel longior, vel ſi deſunt neceſſaria vel æger princeps eſt, vel ſi vnicus ſit filius patri aut matri: vel ſi conſanguinei illius viri violenti ſint: aut ipſe æger iracundus, aut non ſatis tibi fidit, aut non obtemperans, vel cum æger aut illius proximi ſocios requirunt aut muſſant, vel ſi tu plenè ob negotia ſatisfacere non potes. Vbi ergo vocare neceſſe ſit, quanto citius tanto melius. Si amicum adiunxerint morituri, prædicito exitium vt ſocium ab infamia liberes, & vnde tibi ignominiæ periculum imminet gloriam conſequaris, ſi inimici imperiti aut improbi aduocantur: multo minus autem in morituris hoc refert: veritatem ſic tuere, vt illi obtineant, tu verò quaſi inuitus cedas: nam ſic videbuntur miſeri illi hominem iugulaſſe. Itaque de exitu eos nunquam admonueris vtcunq; ceſſura ſit res, ſed ſi requirant amici, clam eos certiores facito. De ſociis: multo minus de ipſo: ne verbum feceris. Verùm illis abſentibus ſingula illorũ facta nutibus & muſſando improba: tu autem ſolum aliena mandata diligenter exequere. In ſanandis, ſocios reſpues in dies producendo rem, donec omnibus perſpicuum ſit ægrum tua opera euaſiſſe periculum. In pauperibus & valde auaris etiã ſi morituri ſint, ſufficiat admonuiſſe periculi. Sed & vbi alios admonueris, neminem coge vt ſocium tibi aſſiſcat. Cum verò te inuito (hi enim maximè inimici ſunt, & cum tu illis inuitis acceſſeris) ſocij in morbo ſanabili aduocantur, tu ſæpius ægrum inuiſe, præcipe moderate, reprehende leniter perperam acta, aliáque quaſi ad iacturam ſarciendam iniunge, vbicunque quippiam vtile adiice, multis auxiliis abunda: hoc enim Hippocratis præceptum eſt: ſed ita age ne alterum alteri impedimento ſit. Indignum enim eſt cum talis ac tantus euaſeris, vt quæ meliora ſint ratione licet non omnino firma coniectari noueris, per ignauiam ei qui ex imperitia ſolum audacior eſt, locum operandi concedere. Fac igitur vt aſtantes intelligant, te obſeruare occaſiones, acceſſionum horas, & exacerbationum tum declinationem ac ſymptomata ſuperuentura prænoſcere. Seorſum cum medicis de morbo, cauſis, ſymptomatibus auxiliiſq; adeò acriter contende vt victor euadas. Coram autem aſtantibus ne contendas, multo minus coram ægro pro ſtulto enim ſi non pro inſano te habebunt. Quinimo vtcunque rem ceſſuram arbitreris, & qualibuſcunque illi ſint præditi moribus eos amplectaris, iocos modeſtos cum grauitate miſcens, omne amici officium referes. In ſummaque hoc age, vt domus in poſterum tua ſit, quod ſi cum hoc ne ſocij excludantur fieri poſſit, id age. Tunc verò moribus illis profeciſſe intelliges, cum ægro pereunte, aliis medicis relictis, opera tua illi in poſterum vtentur: peſſimè autem te geſſiſſe: etiam ſi tua induſtria præcipuè ſanatus ſit æger: ſi ille vel eius propinqui te deſeruerint, quod ſi mortuo ægro ad alios tranſeunt, minus deliquiſſe te exiſtimes. At non deliquiſſe vnquam tibi perſuadere potes, cum ægro ſanato tua vtuntur opera. In alienis verò languentibus nunquam breuem ſanationem ſponde, nam ſi perperam ab imperitis medicis curatus ſit, veriſimile eſt deteriorem morbum euaſiſſe, quamuis maior ſanationis ſit ſpes: Sin autem à claris argumentum eſt morbum eſſe cacæthon, vt inquit Galenus (1. Epidem. par. 3. com. 1.) Si quis proteruus medicus experimenta adducunt, quærens te à recta medendi ratione ſeducere, illud dicas quod Princeps contra Raſim (1. 4. tract. 2. cap. 7.) Et experimentis quæ non ſunt ſecundum rationem, accidit eis vt nec vnum valeat.

In principum autem cura, quoniam tempori inſeruire cogimur, vt in tertio de vtilitate capienda ex aduerſis, & periculum opinioni iunctum eſt quinque ſunt obſeruanda: Primum vt familiarem medicum tibi reddas amicum, hoc autem facies ſi omnia illi communices, nihil tu ſeorſum agas, nec quicquam tractes quod ad aſſiſtentem pertineat, nec in corona cum illo diſputes. Seu enim ſuccubueris, ſeu ſuperaueris, par manet periculum. Et infirmi cauſæ prorſus eſt inutile. Nihil etiam tu exhibebis ſuperuocatus cum moriturum exiſtimaueris, vel ſi non plenam in te omnes fidem habere cognoueris. Medicamenta etiam tutiſſima his adhibere conſueuimus, ex Galeni conſilio, libro de Prædictione ad Poſthumum: Ab initio etiam morbi dies ſingulos & horas (cap 11.) annotabis, in quibus vel melius vel deterius habuit, aut aluus deiecit aut cibum ſumpſit aut huiuſmodi aliquid, vt tempeſtiuè ea enarrare poſſis Demum ſtudebis vt omnes intelligant te in illius cura eſſe diligentiſſimum, & oculiſſimum: id aſſequeris ſi perpetuò ferme illi aſtiteris, ſi de ſingulis aſtantes quæ ad illo-

rum pertinent officium percunctatus fueris, ſi prompte tanquam ſemper in illum intentus omnibus reſponderis, ſi nullum auxilium quod excogitari poſſit prætermiſeris, ſi ouicis cornu ſcobem, terrámque lemniam eiuſmodique quæ cor confirmant quotidie exhiberis, ſunt enim ſuauia & omni noxa carent: Si de nulla alia re quam de principis ſalute loquaris: ſi exiſtimationem in ſermone, geſtu ac veſtitu retinueris. Sunt tamen familiares medici quidam principum adeò maligni maliſque artibus potentes, vt nihil his omnibus proficias, quare ſtatim diſceſſum impetrabis, nam & medicum inuidia tacitè onerabis, & te à periculo eximes, ſi res malè cedant, aut ſi bene, tua induſtria in inimici gloriam non cedet. Dignoſces autem hæc ex domini & neceſſariorum alienata gratia, oculiſque ac geſtibus: ex ſcurrarum ſcommatibus, ex clandeſtinis ſermonibus, ex riſu miniſtrorum, ſi te illi non curant, ſi mandata tuâ circa ægrum negliguntur aut frigidè adminiſtrantur, ſi clàm vel ſeorſum medici alij alia exhibent aut admouent: tunc enim, vt monui, confeſtim veniâ petitâ te ſubduces; ne in vitæ aut exiſtimationis periculum incidas. Quòd ſi princeps cauſam repentini conſilij requirat: apertè fateberis, te nolle in vtraque fortuna eandem infamiam ſubire.

FINIS.

DE

Digitized by Google

DE METHODO MEDENDI SECTIONES TRES.

PRÆFATIO.

MEDICAM artem antiquis temporibus maximo in pretio habitam fuiſſe, hiſtoriæ, & diuina ſcriptura tradiderunt: cùm tamen ab initio conditæ artis, Gnidiæ ſententiæ præualerent, quas ſapientiſſimus Hippocrates libro, de victus ratione in acutis inſcribitur, reprobauit. Incertum verò eſt eius temporibus, cui maior fuerit authoritas, an Hippocrati, an his, qui Gnidias ſententias ſequebantur. Mortuo tamen Hippocrate, eius inſtituta, poſteritas Gnidiis ſententiis antepoſuit. Itaque factum eſt, vt abuſus pernicioſi in optimos vſus verterentur. Sed cùm nulla ætas calamitate ſua carere poſſit, hæreſes, Methodica, & Empirica, contrariis præceptis humanam ſalutem in diſcrimen deduxerunt, quarum veſtigia ex Celio Aurelio etiam his temporibus videre licet. Tantæque iacturæ alia non minor ex opinionibus adiecta eſt Teſſali, Erophili, Dioclis, Eraſiſtrati, Aſclepiadis, qui non tantùm ſuperſtitiones (ſumma medendi authoritate gloria comparata) inſeruere: ſed ita famoſus vixit Aſclepiades, vt ad integram ipſe incolumis ſenectutem peruenerit, hominémque rogo impoſitum ad vitam reuocauerit. Quorum monumentis tam varia, tam incerta contrariáque dogmata relicta ſunt, vt niſi Galenus Pergamus, medicorum gloria, fuiſſet ſubſecutus, iam de medica arte actum eſſe videretur. Etenim quæ illi pro ſalutaribus auxiliis inuenerant, non tantùm non ſalutaria & noxia eſſe, ſed & lethalia, deprehenſa ſunt. Cúmque quod fugeremus, incertum eſſet, experimento cum illorum dignitate pugnante: quod ſequeremur, non haberemus, nullo docente, meritò factum eſt, vt Plinius vir acri ingenio (quia ante Galenum fuerat) medicinam ſui temporis, medicóſque, qui eam exercerent, ſummis iniuriis, accuſationibúſque proſequeretur.

Cœperunt itaque à Galeni morte commodiora auxilia occaſionéſque medendi ex eius libris, tanquam è perpetuo fonte, hauriri. Quoniam vir ille optimus non vnius ætatis aut regionis, ſed omnium, qui ante ipſum fuerant vtilia præcepta congeſſerat, quædam etiam propria inuentione ſupperaddidit: quæ non humana, ſed potius diuina videntur: qualia ſunt, quæ in diſſectionum pulſuúmque libris edita ſunt. Harum doctrinarum alteram nullus eorum, qui eum ſecuti ſunt, plenè adeptus fuiſſe, nedum auxiſſe videtur. Cúmque ratio diſciplinæ poſtulet, vt non ſolùm inuenta cognoſcamus, verùm inuentis aliquid adiiciamus, cùm in his hoc fieri nequiuerit, meritò ſanè hæc doctrinam miraculi quandam ſpeciem præbere videtur. At nec tamen Galenus (quanquam acer-

rimus eſſet diſputator) ſuis temporibus potuit opiniones ac medendi methodum à ſe inuentas, inuidiâ contemporaneorum medicorum reluctante, aliis perſuadere. Vbi verò ipſe in fata conceſſit, extinctâ ſecum ſimultate, veritas refulſit. Perſeuerante igitur medendi conſuetudine, quam Galenus inuenerat, cùm eam in ordinem commodiorem) licet non meliorem) redactam, Paulus, Alexander, Aetiúſque monimentis reliquiſſent, bellis vndique ac ſchiſmate religionis Chriſtianæ flagrantibus, literæ ac bonæ artes ad Arabes, qui eo tempore quietiores opulentioréſque fuerant, tranſlatæ ſunt, vnde quædam pſeudo doctrina à Raſi, Haliabbate, Auenzoar, Serapione, ac Auicenna introducta eſt: qui partim ingenij ſui confidentia, partim etiam malis verſionibus linguarum innitentes (prò pudor) quantùm in nominibus rationéque morborum peccauere? qualia medicamenta mutauere? membris hominis, nec formam, nec ſitum, nec numerum ſanum dereliquerunt. Non conſtant in vertebris, non in muſculis quot ſint, concauos neruos à ſitu variant, diſcretiuam membris, ſanguinis effectricem venis adiiciunt, ac pleráque alia penè innumera, quæ nunc enumerare non eſt præſentis inſtituti.

Recentiores breuitatis ac facilitatis cauſa, expoſitorúmque authoritate inducti, cùm etiam literæ Arabum ad nos citius perueniſſent, Arabes ipſos, non Græcos, ſecuti ſunt: vnde non tantùm errores illorum imitati, ſed & longè plures admiſerunt, nihil ſani relinquentes, nec ipſos vniuerſales canones, qui illæſi etiam apud Arabes fuerant, cuſtodiunt. Itaque factum eſt, vt aliquando medicinam, non aliter quàm Mahumetani fidem religionémque defendant.

Graue, me hercle, certamen aggredior, qui adeo inueteratos errores, ac apud totum penè orbem diutino, vſu firmatos abolere tentauerim. Quòd cùm humanæ ſalutis beneficio, non cuiuſquam peculiari odio aut iniuria agam, cunctis, qui medicam artem exercent, quíque veritatis ſtudio tenentur (quos quamplurimos futuros ſpero) gratam ac iucundam rem facturum putarim. Non ſolùm enim errores ipſos, causámque errorum retexam, ſed & veram medendi rationem explicabo. Neque id quiſpiam putet inutile. Licet namque antiquorum doctrina abuſus illi tolli nequiuerint: non tamen deſperandum arbitror, quin collatis authoribus rationbúſque diligentius diſcuſſis, melioribus etiam tranſlationibus antiquorum, ſententia intellecta, abuſus illi in optimos vſus conuerti poſſint. Sicque humana valetudo variis ac periculoſis erroribus hucuſque quaſſata, melioribus Hippocratis & Galeni inſtitutis inſtaurata, in poſterum redimetur ac fouebitur.

PHILIP

PHILIPPO ARCHINTO EPISCOPO

SANCTI SEPVLCHRI, VICARIOQVE PONTIFICIS SVMMI.

Pauli III. viro eruditiſſimo, & bonarum literarum fautori egregio.

S. P. D.

SÆPE ego (Antiſtes optime) mecum dixi, Nihil eſt quod fatum effugere omni ex parte videatur. Et quanquam locupletius de hac re ſermonem habuerim, in libro huic tractationi dedicato, nihilominus toties mihi illius ſe offert violentia, vt etiam præter propoſitum, de illo ſermonem frequentius habere cogar. Atque ſi vnquam aliàs, nunc manifeſtè nobis illius memoria occurrit: quippe cùm meminerim, quàm audacter magis, quã conſultò, opus hoc de malo medendi vſu in publicum emiſerim: cùmque ab initio multa ſcripſiſſem, non ſolùm inornate, ſed ſine vllo ordine, vix audeo dicere, quibus modis animum addiderit, quáque demum neceſſitate ab eo impulſus ad edendam ſim immaturum hunc fœtum. Erubeſco cùm vltra etiam trecentos errores meos in hoc libro, præter etiam admiſſos à librariis recognoſco. Erátque animus illum iam dudum explodere è fœtuum meorum numero: ſed obſtitit quædam illi non vulgaris adiuncta vtilitas, quæ etiam eum ſic venalem reddiderat, vt ſecundo anno librarius ipſe denuo, ni obſtitiſſem, in publicum emittere vellet. Dum verò maioribus eſſem intentus, aut magis neceſſariis, ad hanc vſque diem (annus etenim ab hinc iam nonus agitur) rem diſtuli. Pudebat me inter reliqua, nimia pietate, patris ſiquidem verbis perſuaſus, qui hoc palàm, neſcio quo ductus errore, affirmabat, Caſtilioneum nomen addidiſſe: cùm certum habeam, reuolutis omnibus publicis tabulis, maiorum meorum, ad annum vſque M. cccxl. qui ab hoc, ccvj. eſt, nihil mihi cum Caſtelioneis commune eſſe. Neque hoc refero quòd vel pigeret, ſi eſſem, fateri, vel quòd mallem non eſſe, quàm eſſe, aut quòd Cardanorum gentem Caſtelioneæ comparare velim. Verùm quantò pulchrius eſt ex nobiliſſima eſſe familia, tantò etiam turpius falsò ſemetipſum illi inſerere. Eſt familia illa antiquiſſima, ditiſſima, potentiſſima, Cardinales, Epiſcopos, viros etiam ſanctitate & armis inclytos genuit: floruit eruditis hominibus: nihil illi defuit, quod ad ornandam illam, aut quod ad dignitatem pertineret. Noſtra, & ſi ſit antiquiſſima, omnibus in cauſis longè inferior eſt, vt quæ neminem, præter Milonem Epiſcopum, memoria inſignem habeat. Is namque cùm Epiſcopi nutu, patria noſtra & circumuicina vrbes regerentur, anno communis ſalutis. M. clxxxix. vrbi noſtræ Mediolanenſi. xxvj. hic à reſtauratione annus erat, Epiſcopus praeſſe cœpit: anniſque octo, minus quatuor menſibus, patriæ conſuluit. Itaque vt non pudet me eſſe Cardanum, ita Caſtelioneum fuiſſe mihi glorioſum duxiſſem. Attamen longè turpius, vt dixi, falsò alienæ genti ſe ingerere. Satis nobis ſit cum illis amicitia: hanc in conſtantium pietas. & fides parenti præſtita excuſabunt. Malo lenitatis accuſari ob emendatum errorem, quàm

conne

conniuentibus oculis, diſſimulare peccatum. Ergo vt ad rem redeam, cùm nec igni mandari liber ob vtilitatem, nec emitti ob errores honeſtè poſſet, curam ſuſcepi non mediocrem emendandi. In poſterum autem cauebo, ne quicquam adeò celeriter in publicum exeat, vt authori inurat labem. Fuerat nempe olim quindecim & hoc opus dierum labor: nunc plus in emendatione temporis, quàm in ſtructura conſumptum eſt. Addidimus etiam alios viginti octo errores, vt ſic in centuriam excreſceret. Non quòd plura longè non eſſent, qua cenſoria nota indigeant: ſed quoniam hic numerus aliquid habet apud antiquos authoritatis. Atque vbi non licet finem in rebus aſſequi, finis ipſe aliqua ratione à nobis fingendus eſt. Non excuſabo ego, inquam, errores meos, qui indignus ſim venia, cùm in aliis accuſem: verùm eandem mihi legem prafinio, & ab aliis imponi volo, qua eos dicere poſſim errores, ac pro his in iudicium vocari, qui obeſſe poſſunt hominibus: non qui quaſi à ſuperſtitioſis grammaticis nullius momenti res obſeruantibus in pueris notantur. Optimum etenim homini eſſe puto, quandoquidem res verbis ſunt praſtantiores, & vita breuis, modum ſcire in diligentia ſtatuere, ne Protogenes ſub Apellis cenſura fiat. Itaque hoc opus tibi denuo inſtauratum mitto ac dedico. Exiguum illud quod ſubſequitur, debere tentaſſem, ni nomen eius, cui nuncupatur, violare ſimul credidiſſem. Adeò ego in me ſeuerus ſum, vt improbem, qua non poſſum probare, vt volo. Maneat tamen vt exemplum rudis animi mei, aut prima audacia, vt vel ſic intelligant, quantùm interſit etiam diſcriminis in atatibus. Te verò, quem ob ſingularem virtutem admiror, ob tempeſtiua beneficia in me collata (ſi quidem tu primus iacentem erigere cœpiſti) non parùm diligo, florentem videre cupio. Tunc etenim, qui bonis literis operam dant, optimè ſperare debent, cùm fortuna eos euexerit, qui non ſolùm ſint eruditi, ſed ſummum etiam bonum in eruditione ipſa collocant: fruſtráque, vt video, homines diligentiam, exercitationem ac fidem, in bonarum literarum ignaris quarunt. Nempe optimè veteres Mercurium, quem artibus ac ſcientiis praſecerant, omnium operum, omniúmque legationum ad mortales, ad deos, ad infernáque authorem eſſe fixerant. At non intelligunt quandoque homines, quanquam exercitati, improborum & imperitorum calumnias, & conſpirationes. Neque illud diuinum animaduertunt, quoniam in maleuolam animam non intrabit ſapientia. Eſt enim ſolus eruditus, ſapiens verè, ſolúſque ſapiens eruditus. Verùm quorſum hac? Studiis bonis operam dare decet, eos qui artem medendi innocenter profiteri volunt. Obſcurior ſum verbis, quàm decet eſſe, ſed mea nihil intereſt: quandoquidem ad clariſſimam mentem tuam verba dirigo. Me nullus in poſterum accuſet: nemo ignarus eſſe poteſt, eum & in aliis, quod in ſe agnoſcit, adeſſe putat: ego id ſcio: hanc ego mihi, quam aliis ineſſe laudem cupio, volens tribuo. Ergo voluntatis vitium eſt, non ingenij aut imbecillitatis. Vbi igitur non eſt animi prauitas, ibi non eſt ignorantia. Sed multa ad tempus diſſimulare cogimur, ſeu fatorum ordine, ſeu quia non bona exiſtimamus, aut ſaltem non meliora, qua ab aliis talia eſſe creduntur. Quicunque enim ſecundum diuinam inſtitutionem mentem erudiunt, ſic vt ab improbitate omnino vacent, conſcientia primùm virtutis ſua, demum & gloria, qua poſt mortem manet, felices iam ſunt. His igitur ſi fortuna aliqua affulſerit, cùm diuitia & honores breui tempore poſſint accedere, ſummam beatitatem in vita conſequuntur. At ſi his neglectis nobis opum, ac inanis gloria ſola vel etiam prima cura ſit, nulla ſpes amplius ad integritatem relinquitur: quare nec ſine illa ad famam ac bonam conſcientiam, cùm etiam prima multis ex cauſis fallax ſit. Quamobrem praſtat hominibus, quamcunque exercuerint artem, optimis inhærere inſtitutis: cateros verò eos, qui ſic faciunt, pertinaciter fouere. Neque enim, qui tales ſunt, vnquam ingrati eſſe poſſunt. Ergo cùm in te tantam benignitatem virtutémque, quantam in alio vnquam viderim eſſe, cernam: nihil maius efflagitarem, ſi à diis liceret, quod omnibus eruditis conduceret maximè, quàm vt tibi fortuna pro animi magnitudine ac virtute affulgeat. Quòd enim amplam ac honeſtiſſimam conditionem dederit, ego pro tua dignitate, pro animi altitudine, pro ſublimitate mentis, exiguum eſſe reor. Mihi verò ſatis eſſe ducerem, vt de me ſecundum Apollinis reſponſum ad Ciceronem, tum in poſterùm, tum aliàs ſtatuiſſes. Nam vt bono, imò meliore animo, libellus hic magna iam mortalium vtilitate, nec paruo deſiderio prodierat in publicum ſub nomine tuo: ſic ſpero in poſterùm, vtiliorem longè futurum, ac etiam chariorem. Noſtra verò fortuna aliorum auxilio non indigebat: ſi ſaltem homines, qui ſe prudentiſſimos credi fruſtrà volunt, operibus ipſis inhaſiſſent. Ergo fatum hac agit, cùm per mentem

tem

tem ſenatus diuinam promouemur : qua vt minimè nobis inimica eſt : ſic iudicis potius , quàm fautoris iudicio fungitur. Nos tandem id ſolùm , quod ab omnibus vel bonis vel amicis rogare ſolemus , à te petimus, pro hac noſtra erga te voluntate, vt perfidia inimicorum noſtrorum ne ſubſcribas tacitus atque nolens : ſed iudicium ex te ipſo expenſis omnibus de amico facias. Vale. xv. Calend. Martij. M. D. XLV. Papiæ.

SECTIO PRIMA.

CAPVT I.

Quod inſanabiles morbos curare aggrediuntur.

PRimvs abuſus eſt, cùm inſanabiles morbos medicamentis amoliri aggrediuntur : quales ſunt Phthiſis , Schiroſis interior , Tabes confirmata , ſimileſque. Nam non ſolùm quia curare non poſſunt , in melius traducere nequeunt, ſed in longè deterius : ac citò necant , alioquin longo tempore duraturos.

Quòd autem ita ſit, manifeſtum eſt Omnis incurabilis morbi cauſam confirmatam ac inſeparabilem corpori eſſe neceſſe eſt. Quod autem tolli non eſt poſſibile , pati ratione nec minoi fas eſt (cùm ſi minuatur, eadem ratione auferri poterit.) Igitur non licebit è morbo quicquam detrahere. Omne autem auxilium ſiue victus, ſiue medicamentum , ſiue opus manus , virtutem minuit , humores turbat , membra aliena qualitate inficit. Cùm igitur noceant, nec iuuare quicquam poſſint , conuenit , vt morbum deteriorem reddant , & ægrum morti velocius addicant. Cauſam etiam ex Hippocrate intelligere poſſumus, Cancros occultos melius eſt non curare : curati enim citius pereunt. Quod in hoc ineuitabili morbo dixit , in reliquis voluit intelligi in quibus par ratio parem promittit euentum. Hoc ego vidi ſæpiſſime , mulieres cancris occultis laborantes, annis quadraginta ſuperuixiſſe, ſatis nõ culpatâ valitudine : cùm nullum neque viginti annis cancro vlcerato laborantem vixiſſe conſtet , cùm plurimi & iam eorum biennio finiator. Complures tamen medicorum hos morbos plurimis cauſis ſanare aggrediuntur : quidam , quòd non putent eos nequire ſanari : alij , quòd etſi ſanare poſſe deſperent , in melius tamen perducere confidunt : alij gloriæ ſtudioſi , alij pecuniæ auiditate , dum nihil perdere ex hoc timent , nimium fiunt audaces. Qua in re illi plus damnandi ſunt, qui genere morbum ineuitabilem , quàm qui magnitudine , ſuſcipiunt ſanandum Dummi enim res conſilij eſſet , omnem morbum genere ſanabilem intelligere , an curationem recipiat , an non. Vnde Hippocrates , Acutorum morborum non omnino ſunt cert æ pronuntiationes ſalutis , aut mortis. Galenus autem exponens inquit , Hoc ſcire licet , ſolùm in chronicis , non autem in acutis. Licet Raſis non omnino certam in acutis cum Hippocrate ſpem eſſe dixerit , longè tamen minorem in chronicis paſſionibus ſecuritatem euentus credidit , contra Galenum directè inuectus. Satis igitur pro confeſſo habeatur , multarum paſſionum finem ambiguum fore.

Cura igitur blandiente in talibus bonum eſt vti, victum talem inſtituendo, qui virtutem non minuat , morbo ſuppetias non ferat, dolores, ſymptomatáque ſedanda , corpus moliendum , ita vt cauſæ virtuti obnoxiæ aut morbo ſoppetias ferentes non augeãtur. Hoc eſt , quod dixit Princeps , & à rationali cura non deſiſtas , quoniam multoties aliqui ſanantur abſque ſpe aliqua mirabiliter.

CAPVT II.

Quod in victu procedunt augendo verſus ſtatum.

SEcundus abuſus eſt , cùm in victu ita peccatur, vt ſæpius fortunæ meliùs quàm medicis, æger committatur. Reclamat diuus Hippocrates, niſi cibi tædium adſit, craſſiore victu vtendum eſſe in morbi principio , ac demum morbo inualeſcente ita paulatim attenuandum : vt parum , aut nihil concoctionis tempore ægro cibi exhibeamus. Plurimi tamen , vt aliquid inſtituiſſe videantur, à principio mulierúmque conuitia timentes, etiam nullo cibi faſtidio exiſtente , ſubtilem inſtituunt victum : poſtmodum concoctionis tempore, oua & ex carnibus contuſa exhibent, ita vt ad mortem ſaturi , ſi non medicati ſaltem accedant. Hócque cùm rectè ſit Hippocratis mandatis oppoſitum, ita tamen eſt generale, vt vix credi poſſit ab antiquorum mente fuiſſe alienum.

Vt igitur præſtat, ægro in principio laborante , intelligere , an cibi tædium adſit , an non : ſi adeſt , victu extenuetur leuiſſimo , quo vſque ad ſtatum perſeueret , ſi propinquus adeſt : Si remotus , quo tempore cibi tædio caret , eo cibandus eſt , ita vt continuè victum exiliorem facere poſſis. Quòd ſi faſtidium non eſt , morbúſque acutus, pane loto, aut ptiſana bis in die , aut ter cibandus eſt , continuéque minuendus vſque ad ſtatum cibus. Hoc modo quot ſeruabis ęgros, qui victu ſuo ſuffocantur ? Quòd ſi morbus eſt leniſſimus, carnéſque aut oua ſunt danda, dabis à principio , deinde ad ptiſanam ſtatus tempore pertranſibis , nec virtutis periculum eſt , vt in ſequenti dicetur.

CAPVT III.

Quod nimium pingui vtuntur, dandi carnes & oua.

TErtius vſus malus eſt, cùm febrientibus carnes & oua exhibent, dicentes, noſtri temporis ægros antiquorum victum ſuſtinere non poſſe, conſuetudinémque multum valere.

Cum nos videamus aliquot in carceribus ſanos pluribus annis pane & aqua alitos vixiſſe, longè autem minus infirmo cibi, quàm ſano debetur: plus etiam alit ptiſana ac decoctus panis, quàm crudus: nec volumus eum pluribus annis, ſed paucis duntaxat diebus, donec morbus tranſeat, abſtinentiam ſuſtinere. Nec, quod dicunt de conſuetudine, attendendum eſt: quia contra eos facit. Antiquitus enim plus cibi carniúmque ſumebāt, vt ex hiſtoriis facilè apparet. vt quandoque arietem vno prandio abſumerent. Si igitur attendenda eſſet conſuetudo, ſubtiliorem nunc victum inſtitueremus. Præſtat igitur ptiſana aut pane cocto, aut panico, aut oriza ægros alere, nil ex carnibus aut ouis dare, donec morbi indicatio pertranſierit ad duos dies, in grauibus acutiſque morbis. Nam aliter facientes ægros interficiunt, non alunt. quòd ſi virtus valida fuerit, adhuc tenuiore victu opus eſt. Nam neceſſe eſt aliter facientibus alterum trium ſequi, aut mortem, aut morbi longitudinem, aut accidentia ſæua. Quorum primum, malum: ſecundum, damnoſum: tertium, timoroſum. In morbis autem longis, aut intercedentibus, vt tertiana, aut duplex tertiana parum per craſſiore victu vtēdum eſt, ſecundum morbi magnitudinem.

CAPVT IV.

Quod contuſa & aquam carnis exhibent.

QVartus abuſus eſt, cùm in victu ad contuſa & aquam carnis tranſeunt etiam à principio, quod valde noxium eſt. Nam nutriens maſticatione concoctionem acquiſit. Secundò mandendi vim auferunt. Tertiò, quia plus ingurgitant, quàm virtus ferat: non enim ita decipimur comedendo, ſicut bibendo. Quartò, quia aqua carnis longè deterior eſt iure, cùm minus nutriat & calidior ſit. Hoc autem dicunt, quoniam corrigitur: at nunquā tantùm corrigitur, quantùm oportet. Et etiam quia eadem correctio iuribus adhibita melius proficiet. Quod etiā pulchro experimento colligitur. Videbis enim contuſum edentem feces bilioſas protinus excernere. ſi cum pane & carne paueris, naturalis egeſtio fit. Hoc ſæpius animaduertimus. Vnde credendum eſt non omnino probatum eſſe alimentum, quod ex contuſo gignitur. Sæpiſſime enim bilioſa ac ſoluta fex ex eo pura procreatur, quod in febriente malum ſignum & cauſa peſſima dici poteſt. Hoc peccato nullum eſt deterius. Nam vt hypocritæ ſunt omnium hominum ſceleſtiſſimi, ita ea auxilia noxia magis, quæ quandam auxilij ſpem habent, nocéntque. Exiſtimant enim, quoniam facilius deuoratur, & carnis ſubſtantiam in ſe habere creditur, & cum annexis emendata videtur, proficere multum poſſe, quia facilius eſt impleri potu, quàm cibo, vt dixit Hippocrates.

Conſultius igitur fuerit, donec mandendi facultas adeſt, ptiſana vti. Quòd ſi neceſſitas alimenti cogat, carnibus leuibus cum pane. Nam Galenum ita conſuluiſſe ſæpe vidi. Quòd ſi cum hoc mandēdi poteſtas non ſit, vtatur contuſo emendatiore ex carnibus: quòd ſi virtus adhuc debilior extiterit, iuribus correctis.

CAPVT V.

Quod laudant olera, tanquam cibos.

QVintus Error eſt, cùm lactucam, endiuiam, bugloſam, lupulum cibos optimos collaudant, cum ratione cibi ad carnes, panem, ptiſanam, lac, oua, orizam, comparatæ, ſint longè inferiores ac medicinalem vim habeant. Non ergo, alimenti ratione abſolutè bona dicuntur, ſed abſolutè mala. Quod igitur comparatiuè dicimus, rectum eſt: quod abſolutè, noxium eſt, tum ſanis, tum etiam ægris corporibus.

Non eſt igitur conſulendum ſano abſolutè, vt herbis aut radicibus aliquibus veſcatur, lactucámque inter olera minus pernicioſam non bonum eſſe dicemus: ægris etiam cum animaduerſione conſulemus. Cæteras herbas vituperat omnino Galenus.

CAPVT VI.

Quod vinum negant ægris.

SExtus vſus non rectus eſt, cùm vinum ægris negant, quia materias ſubtiliet, & ad caput trahat, cùm vinum album ſit frigidum: multa enim corpora humorum attenuatione indigent, atque ſolùm his quatuor caſibus noxium, quos vel dolor capitis aſſiduus, vel phlegmon tentat, vel delirium offendit, vel febris ardens cum cruditate inuaſit. Cæteris autem vtile eſt, ex Galeni doctrina, ſed non inutile etiam, phlegmonibus ad ſuppurationem iam redactis. Quibus autem vinum eſt inutile, his amplius nocent carnes & oua. Quod ergo inutile eſt, conceditur, neglecto ſalutari potu, decepti Arabum conſuetudine, quorum præceptis, tum propter legem, quæ à vino eos arcet, tum propter aëris temperiem, quæ longè calidior eſt, à vino temperare iubemur. Itaque hac de cauſa à vino abſtinentes, morbos procraſtinant, longéque tardius ad ſanitatem perducunt. Is autem error eò validior perſpicitur,

Digitized by Google

tur, quantò æger ventriculo eſt imbecillior, ita vt quandoque ad aquam inter cutem perducat.

Conſiderabis igitur primò, ſi vinum non permixta mala qualitate ab ægro ſentiatur: ſi non phlegmone, non dolor aſſiduus validúſque tenet, vinum album adminiſtrabis. Si verò deſiderat vehementer, materia concocta, aut ſuppurato phlegmone lateris, dabis vinum album dulce: ita enim conſulit Raſis. Et nos deſtitutum aliquando à quodam medico, ac perſuaſum animam efflare, quoniam in pleureſi vinum conuenire non putabat, ſanitati reſtituimus. Erat enim æger annorum, 70. & ſuppurato phlegmone, nihil eorum quæ intus erant, ob virtutis imbecillitatem expuere valebant. Cùm verò ventriculus valde infirmus eſt, rarò vinum negabis. Plures enim ſanauimus in morbis peſtiferis ægros derelictos ſola vini potione, cùm virtus tantùm attenuata eſſet, vt infra horam, expirare crederentur. Oportet autem medicum eſſe eruditum, & natura prudentem: non enim paucis tantum arcanum diſtingui poteſt.

CAPVT VII.

Quod melones præponunt multis fructibus.

Septimus vſus non admittendus eſt, tam ſanis, quàm ægris, cùm melones tanquam minus culpatos fructus concedunt, quòd odore ſint non ingrato, ſapore autem iucundiſſimo. His autem qualitatibus decernitur cibi natura: eò autem maximè, quia parum deterior cibus aut potus, ſuauior autem, melioribus quidem, ſed minus ſuauibus eſt præferendus. Cùm verò conſideras paruitatem radicis, & ſtipitis eximiæ magnitudinis eius habita ratione, & quàm proximus terræ ſit, & quòd ſuper eam perpetuò iacet, & quòd ab omni aëris qualitate permutatur, & quòd augmentum eius eſt velociſſimum, confiteri cogeris, melonem, nil aliud eſſe quàm putridum terræ humorem, aliena qualitate coloratum, vitia qualitate coloratum, vitia omnia habentem, noxium ventriculo, iecori, ſpleni, inteſtinis, pulmoni, renibus, veſicæ, humores non ſolum putridos, ſed venenoſos fluxúſque facientem. Ad febres acutas peſtilentiales, ad apoſtemata, ad dolores, ad difficultates inteſtinorum paratiſſimum, à nullo authore quanquam egregio, ſatis vituperatum, noxas omnes horarij fructus tantò habet ampliores, quantò eius magnitudo, ſucci multitudo, paruitáſque cauſæ concoquentis, omnibus aliis fructibus maior eſt. Adde quòd nulli potui rectè ſociatur. Nam cum vinò humores peſſimos producit, veſicæ maximè obeſt, & iecori, & renibus, & phlegmones gignit cum aqua leuitates inteſtinorum, celiacum morbum, difficultates inteſtinorum, appetitus deiectionem ſubitò operatur. Quòd autem Hippocrates conſulit, rectum eſt, vt parum deterior, non multò deterioribus ſit præeligendus. Bonitas autem ſaporis & odoris manſuetudo, in eodem genere cibi ad iudicandam ſalutarem vim multum proficiunt. At in diuerſis generibus nequaquam. Siliqua enim exitialis eſt cibus, ſi Galeno credimus, & fungi, & tubera, boletique, & meloogena. Nemo tamen ſalu, bri cicorio, ptiſanáque ordeacea negabit eſſe gratiora.

Conſilium igitur meum eſt, vt non ſolum dimittatur, ſed ab vſu humano explodatur, etiam principum Decretis. Nam quæ lues eſt perniciosior, quâ quotannis multa millia hominum pereunt? Mirúmque, quòd à medicis hæc pernicis conſulatur, omiſſis vuis & ficubus eiuſdem temporis fructibus longè minus noxiis.

CAPVT VIII.

Quod cibum vberiorem dant in prandio quàm in cœna.

Octauus vſus explodendus eſt, cum cibum vberiorem capiendum in prandio, in cœna leuiorem conſulimus: alij oppoſitum totum, vtrique ita grauiter errantes, vt nullibi amplius. Nam cum poſt cœnam quies & tempus prolixius, & ſomnus, & continentis frigiditas ſubſequantur, meritò cum hæ omnes cauſæ concoctionem iuuent, cibus in cœna copioſior debet eſſe quam in prandio. Quòd etiam Galenus in conſilio morbi comitialis ſentire videtur, ac alij plurimi celebres authores: Quòd ſi nimio cibo peccare contigerit, vel noxio, cum error ille vomitu leuiſſimè corrigatur (quòd hora ſomni fieri nequit) conuenit, quòd admiſſus error in copioſiore cœnâ hac de cauſa grauior ſit, quàm in prandio: quia propter quietem & ſomnum non ita facilè, aut vomitu, aut à piloro crudum deſcendit inferius. Vehementius igitur ſpiritalia offenduntur. Non rectè conſulunt, qui peccare leuius in cœna dicunt. Ob hoc neminem vidi illorum qui aſſumpto veneno, antequam vomerent, dormierunt, curatum fuiſſe. Tutius igitur in malis cibis, aut valde nimis periclitamur in prandio, quàm in cœna.

Melius igitur eſt in cœna plus comedere vbi vel moderatè comedendum ſit, aut leuiter peccandum, ita vt peccatum illud citra vomitum, aut alui deiectionem poſſit emendari. At ſi peccatum graue futurum ſit, vt non poſſit corrigi citra eiectionem, vt quan-

do nimis copioſè implemur, aut prauum omnino ſuccum ingerimus, tunc leuius peccamus in prandio, ratóſque veneno in prandio ſumpto mori contingit ob hanc cauſam. Nō igitur conſulendum eſt in altero duorum, cū diſtinguendum ſit. Adde ne vſum eius, qui longo tempore aſſueuit, permutare coneris, ſi cum inculpata valetudine vixerit. Multos enim claros viros ea cauſa damnum non leue aſſecutos ſcio, cùm plus detrimenti ex mutatione conſuetudinis, quàm iuuamenti ex recto viuendi more conſecuti fuerint.

CAPVT IX.

Quod omni leui cauſa conſulunt medicinas.

NOnus vſus eſt non amplectendus, cùm conſuetudo ſit quorundam medicorum in omnibus etiam leuiſſimis diſpoſitionibus conſulere ægris victum tenuem, & medicamina imperare: vt in grauedinibus, in corrizis, in doloribus membrorum exteriorum, in ephimeris ſpontaneis. Nam talia ſæpenumero ſunt naturæ dimittenta: non ſemper naturam auxiliis medicinæ aſſuefacere debemus, quoniam pigrior redditur ad deliquia inſtauranda: & multò eſt grauius perſæpe nocumentū, quod medicina conciliat, quàm morbus qui auferrur. Simile eſt hoc his qui per fœnus debita perſoluunt. In grauiſſima enim ſemper labuntur, dum modica extinguere putant. Hoc eſt, quod dixi Princeps. Amplius ſcire debes &c. Sufficit in talibus, maximè vbi virtus fortis eſt, moderato vti regimine, & reliqua naturæ dimittere, dummodo periculum acrioris morbi non immineat, quod facile à perito cognoſcitur.

Vnde obſeruandum puto, omnes morbos ratione certa victus egere, ſiue ſint inſanabiles, ſiue graues, ſanabiles tamen, ſiue omnino leuiſſimi, ne quis fortè ex ſuperius dictis errorem concipiat. At differt, nam in inſanabilibus & leuiſſimis, victus pro ſola virtutis ratione, tanquam ſi morbus nullus adeſſet, conſtituendus eſt, quantitatis ratione habita, in qualitate verò, vt contrarius ſit morbo, & cauſæ morbum facienti, & hic differt à victu exactè ſalubri. At in his, qui graui conflictuntur morbo, non ſolùm qualitatis ad virtutem habenda eſt ratio, ſed etiam quantitatis, ita vt minor ſit cibus, quàm à virtute concoqui poſſit, vt morbo augmentum non ferat. Longè igitur copioſius inſanabili morbo, quàm ſanabili detentus paribus virtutibus exiſtentibus alendus erit.

CAPVT X.

Quòd carnes piſcibus præponunt in in omni febriente.

DEcimus errandi locus eſt, cū generaliter carnes febrientibus dant, & piſces negant, moti authoritate Raſis in .3. Almanſo. c.16. dicentis, quòd omnes piſces ſunt duræ concoctionis, & longam moram in ſtomacho trahunt, & ſitim faciunt, cùm non animaduerterint, dictum, primo ad Glauconem cap. 10. & 12. probari piſces in febribus tertianis, & quartanis, eò quòd facilè concoquantur, præferréque eos carnibus in tertianis exquiſitis. Raſis autem corpori ſano comparauit, & magna parte improbatos cunctos damnauit. Perſæpe enim medicinali alimento eſt piſcis, & vt plurimùm concoctionis leuioris contrariæque qualitatis febri omni: cui ſi contingat, vt à cauſa calida, vt ſæpiſſime eſt, fiat, etiam cauſæ febris aduerſabitur. Hócque errore quam plurimi eo dum inſaniunt, vt ſi quis contra auſus fuerit, pro imperito eum habeant.

Vtilius igitur erit in febribus ferè omnibus piſcibus quàm carnibus vti. Sint autem piſces ex mari, Gobius, Aurata, Arbor, & ſi ex ſaxatiliū generibus à Gal. de alimentis recitatis quiſquam inueniatur. Ex dulcibus, Lucius, & Perſicus, & vniuerſaliter, qui ſquammoſi albas & leues carnes habent, ſubtiles, lati, longíque non antiqui ſalubribus aquis habitantes, Raſis authoritate, præferuntur.

Cuius cauſa impudentiam erroris craſſi preterire nolui ſaxatiles piſces, qui quibuſdam generibus diffiniuntur, intelligentium pro piſcibus qui inter ſaxa degunt, qui nulli ſunt. Quòd ſi eos qui in aquis ſaxoſis habitant, credunt. Abduani, & Ticinij, potius erunt ſaxatiles maritimis, cùm tamen ſaxatilium numero nullus ex aquis dulcibus comprehendatur.

CAPVT XI.

Quòd auxilia ſimplicia, & compoſita corrupta habent.

VNdecimus abuſus eſt, cùm cuiuſlibet medelæ auxilia corrupta habeant. Hic tantus eſt error, vt eius memorari me pigeat. Pro caſſia lignea, corticem paluſtris giniſtræ: pro carpobalſamo, mirti cuiuſdam ſemen pro zedoaria, quæ ex oriente vehebatur, incognitam ex Germania radicem: pro luto Armeno, rubram Appuliæ terram: pro lemnia terra, vulgarē cretam: pro doronico, inſulſam radicem: pro galanga quę ceteri ſimillima eſt, vt Serapio docet, aliam acrē: radicem pro calamo aromatico, cuius ſubſtantia, quia calamus eſt, inanis interius ſpectatur, acorum: pro acoro conſimilē colore, opere autem, ſapore, guſtúq; contrariam: pro xilobalſamo,

xilobalſamo, lignum incognitum. Nam quæ ad nos xilobalſami quantitas adnehitur hercinimæ ſiluæ non ſufficeret. Adde quòd extinctum eſt moderuioribus teferentibus: pro malabatto, folia lauri, aliquando citranguli: pro xiloaloe, radicem olcaſtri odoribus imbutam: pro ſandaraca, quod naturale eſt, gũmi iuniperi: pro lacca, ſandaracam in vſu aliquãdo intelligẽtes: pro ſcordior herba ſcorodoo, quod aleũ eſt agreſte nominis ſimilitudine decepti: pro vngue odorato, inutilem oſtraci corticem: pro cinabari, quod è minera eruitur, cinaprium quod artificio argenti viui, & ſulphuris conſtat. ſimiliter pro minio minerali, artificiale: pro oſſe cordis ceruí, cartilagines bouum: pro ſmaragdo, iacintho, ſaphiro, carbunculo, granato, orientalibus gemmis, lapides adulterinos, ex Europa, ac borealibus regionibus aduectos: phillitim, pro ſcolopendro: lichen pro hepatica: pro ſalutari neruorũ præſidio pede coruino, pedem columbinum, quod venenum eſt: pro hermodactylo omnium auxiliorum quæ neruis & iuncturis prodeſſe poſſint, præſtantiſſimo, ephemeri radicem non ſolùm inutilẽ, ſed& ſtrenuè venenoſam: pro yringo, cui nulla in bubonibus compar medicina inueniri poteſt, ſpinoſam certè, ſed ita diſſimilem herbam adminiſtrant: vt iam cùm pro maximis alexipharmacis, maxima venena propinent, neſciam quid ſperandum. Ita cùm non ſolùm vnum pro alio medicamentum ſubminiſtrent etiam carent quàm pluribus, narcaphto, cancamo, eiphi, amomo, balſamo, ambram habent rariſſimam, quæ non ſit adulterina, diptamũm, non illud Dioſcoridis ſine flore, & ſemine (nec quo vtuntur, ille eſt Vergilij) mitrham taram, bugloſum in controuerſia, eupatorium adhuc ſub iudice eſt. Infinita ſunt, quæ connumerare non eſt præſentis inſtituti, qooniam quidam noſtris temporibus clari habiti viri de his diſſeruere.

Taceo exæſa medicamenta, antiqua, marcida, corrupta, adulterina, deficientia: quænam oratio tot vitia poſſet amplecti? Vtuntur etiam quibuſdam herbis non ſatis cognitis, quales ſunt Daneia, Scabinſa, Pimpinella, quas & ſi omnino damnare nolis, confiteri tamen cogeris talium vſum diuinando potius, quàm medendo fuiſſe comparatum.

Taceo compoſita medicamenta, quæ ſimplicium non ſolùm peccatis ſcatere neceſſe eſt, ſed etiam quibuſdam peculiaribus deliquiis, vnde quis ſanam Theriacam, aut integrum Mitridatum demonſtrabit? vnde ſapientiſſimus Venetorum magiſtratus, toties eius compoſitionem fieri vetuit, cùm perfici poſſe non exiſtimaret. Cùm in clariſſima vrbium hæc non potuerint fieri, in nobis tamen non ſolùm ciuitatibus, ſed oppidis diſtribuuntur: medicíque, quòd admiratione magis dignum eſt, vtuntur. Melius igitur eſſet, vt de quocunque ſimplici, publica inter medicos concordia quid eſſet qualéque ſtatueretur: deficientibus, ſuccidanea Galeni, aliáque alia ratione inuenta ſubſtituerentur, pondera, leges, ac electio adiungeretur. Demum ipſa compoſitio non ſine medici conſilio fieret, publicè ſimplicia exponerentur. Quis ſanè, rogo, fuit antiquus, qui vel ſimplicium, vel compoſitorum medicamentorum doctrinam non diligentiſſimè fuerit proſecutus? Noſtri autem temporis medici Pharmacopolis ignaris, aut auaritiæ ſtimulo delinquentibus derelinquunt. Nónne hi ſolùm in famulitio medicorum cenſentur?

CAPVT XII.

Quod aquis deſtillatis vtuntur.

DVodecimus abuſus hic adiectus eſt, eadem materia, diſſimili tamen ratione, cùm aquis deſtillatis vtuntur, in quibus neque odor, nec ſapor inuenitur, eius rei è quo facta eſt, exceptis roſacea violacea, & ardẽte. Nã Abſinthij aqua prædulcis eſt: vbi autem nec ſapor, & nec odor, ibi virtus eſſe non poteſt. Adde quod plumbo & ære fiunt, quæ duo metalla humano generi ſunt pernicioſſima, cũ viderim aliquos ob viſum earum ad ventriculi tabem redactos. E quibus vnus fuit Franciſcus Taëgius phyſicus ac lector, qui iuuenta prima, hac de cauſa, mortuus eſt. Pernicioſiſſima, & generalis hæc conſuetudo propter facilitatem operandi, ac labores vitandos, & ſaporis iucunditatem inducta, tot miſeris ægrotantibus damnoſa, tum à medicis, tum à Pharmacopolis.

Conſultius igitur fuerit & antiquorum more cum decoctis operari. Nam in illis virtus reſidet, & mos ille ab eis, licet operoſior, comprobatus.

CAPVT XIII.

Quod vtuntur ſimplicibus.

TErtius decimus error eſt, quoniam gloriæ ſpe multa cum ſimplicibus operari poſſe ſperant, è quibus etiam nunc ſunt quidam celebres medendo habiti: contra quos, quia opuſculum edidimus, inuehi nunc non eſt tempus.

CAPVT XIV.

Quod vnus modus medendi eſt vniuerſalis.

QVartus decimus vſus non admittendus eſt, cùm ſingulæ ferè ciuitates quandam habeant normam communem medendi in principio cum Caſſia hîc: Veneriis etiam & cum electuario lenitiuo; vel de ſebeſten: Ferrariæ, & cum Catapotiis: In Hiſpania cum pomis dietam moliuntur tridui: atque ita omnes calopodio vno calciare nituntur. Quod ſi Cerdones non aliter, multi magis nudis pedibus, quàm cum calceis, ſpectarentur. Hunc mundum aliqui canonicè medendi vocant, quẽ propter vſum perpetuum norunt aniculæ, Pigmentarij, Tonſores, nobiles omnes Veneti. Iam ſi omnes abuſus tantùm medicis, quantùm hîc obeſſent, nemo certè vnquam medicus villam, aut prætoriam domum

emiſſet. At, dicent, in cunctis lenitio alui, iuuatiua à principio eſt: quid ſi non lenite, ſed eradicatiue purgare conueniat? quid ſi venter lenis ſit? quid ſi venæ ſectio moram non patiatur? quid ſi ventriculus ſit imbecillis? nónne prius corroborandus antequam leniendus?

Melius igitur eſt, ſi ſanguinis detractio moras non patiatur, venam incidere: ſi venter lenis eſt, concoquere: ſi ventriculus imbecillis, corroborare. Quot vides à principio lenitiuum ſine vtilitate vomuiſſe?

CAPVT XV.

Quod nunquam à principio purgant erradicatiuè.

QVintus decimus error eſt, cùm nunquam à principio eradicatiuè purgant, ſed illam operationem ad ſtatum producunt, In principio lenitiuis contenti, vel his quæ materiam ſolùm minuunt. Itaque vt eaitale eſt quieſcente materia eradicatiuè purgare, ita turgente ea ad inferiores partes, maximè ac in venis interioribus non purgare, longè magis mortiferum.

Præſtiterit igitur, quòd mihi ſæpe numero contigit, ea turgente, à phlegmonis metu liberaſſe ægros, forti à principio medicamento exhibito. Vnde ſæpius contingit melius pauperes medicatos eſſe, quàm diuites ob errandi timorem. Quòd etiam Galenus ſuo tempore de cataplaſmatibus, teſtatus eſt, in curatiua arte, quæ iuxta præcordia imponuntur.

CAPVT XVI.

Quod à principio ſemper à leuioribus inchoant.

SExtus decimus abuſus eſt, cùm in principio ſemper à leuioribus curam moliuntur: quodam canone Auicennæ decepti, non attendentes Hippocratis dictum: Extremis morbis, extrema exquiſitè, remedia optima ſunt, & medicari in valde acutis eadem die, tardare enim in talibus malum eſt. Dum enim tempus procraſtinant, æger eò perducitur, vt nullo poſtea medicamento ſanari poſſit. Adde quòd cura non à leuioribus, ſed ab æqualibus eſt inchoanda, vt Galenus libro de temperamentis teſtatur. Sic maximos morbos lactucis curare aggrediuntur, vt ſi inter plures vnus euaſerit, miraculum feciſſe videantur: ſi moriuntur, perſuadeant facilè aſtantibus ægrum vi morbi non medici inſcitia periiſſe. Fides in hoc medico ſemper propoſita eſt, eum, qui moritur, non accuſaturum. Ego autem tibi dico, magnus morbos non niſi fortibus auxiliis ſanari à medico poſſe. Quòd ſi aliter curentur non à medico, ſed ſponte ſua ac naturæ robore, quæ omnia contemnit & ſuſtinet cauſa ſanitatis, orta eſt: de qua nullam medicus gloriam conſequi debet. Nam, vt Auerroes dixit, morbi ſunt in triplici differentia: quidam ita parui comparatione virtutis, vt ſponte ſaneutur: quidam ita magni, vt etiam medici auxilio iuuati, ægri tamen pereant. In his duobus medica arte opus non eſt. Alij autem, ita modico à virtutis robore interſtitio ſuperantur, vt in his medicinæ auxilium deſideretur. Nam rectè curati ſanantur, aliter aut pereunt, aut in prauas incidunt, ac difficiles ægritudines.

Præſtat igitur in magnis morbis à magnis auxiliis, in maximis, à maximis: in leuibus, à leuibus: in mediocribus, à mediocribus initium medendi ſumere. Et hoc eſt ab æqualibus inchoare. Quòd ſi dubitatio accidat, ne in grauius aut leuius auxilium incidas, tutius à leuioribus, paribus cauſis, quàm à fortioribus initium ſumes. Et hoc eſt, quòd à leuioribus molienda eſt cura. Melius enim eſt, infra ſubſiſtere, quàm exquiſitiſſimè euacuare. Cùm autem morbi natura ad ſtatum per augmentum accedat, ſintque in augmento fortiora accedentia, quàm in principio, & meatus aperti magis: meritò, ſi ſemper cum æqualibus cura mollienda eſt, in augmento dabitur locus fortioribus auxiliis, quàm in principio. Igitur à principio reſpectu augmenti & ſtatus cum leuioribus inchoabis, & hoc eſt, quod voluit Princeps. Iſti autem à leuibus ſimpliciter initium exordiendum duxerunt. Quòd ſi à maximis ortus eſt auxiliis, in illis perſiſtes. Nam in talibus tempore parùm differt ſtatus ab initio: ſi verò à magnis iuxta ſtatum ad maxima eiuſdem generis cura terminabitur.

CAPVT XVII.

Quod vitant, aut procraſtinant ſanguinis minutionem.

DEcimus ſextimus error eſt, cùm in putrida ſanguinis minutionem vitant, in Continua autem procraſtinant. Vnde Galenus: omnibus putridis febribus venæ inciſio ſalutaris eſt in arte medendi. Cùm autem intra venas humor extiterit valida virtute, & copioſiore ſanguine, & morbo imbecilliore, & quia per omnia tempora auxilium præſtat. His quatuor cauſis tutiſſimè ac vtiliſſimè etiam à prima morbi hora minutio fiet. Quantò enim citius, eò vtilius, ac præſtantius. Ipſi verò cùm in multis interpolatis nulla obſtante indicatione, venam non incidant, in continuis primam diem non ſolùm, ſed quartam & ſeptimam tranſeunt, meritò fiunt periculi ac mortis ægri rei.

Vtilius erit in interpolatis ſi reliqua conſenſerint, ſanguis verò plurimus fuerit, aut præmiſſa lenitione, ſi oportet, aut ſine ea venam incidere. Caue tamen ne materiam peccantem intra venas trahas. In continuis protinus ab inuaſione prima venas incides, eò magis ſi materia phlegmonem moliatur, nitidis ventriculo, ac inteſtinis exiſtentibus: aliter autem lenitionem præmittas. Vnde Raſis in Continentibus: plurimi eorum, ac omnes fermè, qui ante euacuationem ſanguinem miſerunt, mortui ſunt: qui verò

euacoationem ante moliti fuerunt, ſattari: de pleuretico morbo loquebatur. Non ergo ad plus, ſecundam diem, aut tertiam ſine ſectione venæ pertranſibis, ſi rectè operari volueris, vocatúſque fueris à principio.

CAPVT XVIII.

Quòd partem materiæ purgant in morbis quietis.

Decimus octauus abuſus eſt, cùm in non turgentibus morbis partem materiæ purgant, à principio: alij autem electuario de Sebeſten, vt Venetiis, Mediolani cum Trociſcis de violis ſine Scamonea, vbi Turbith adeſt, quòd nec verum Turbith eſt, & medicina conturbans. Mens autem Galeni ſuper aphoriſmo (Concocta medicari) eſt, vt non ſit, quieta exiſtente materia, alia purgatio vtilis, niſi lenitiua, ſuper illud, Corpora cùm quiſpiam purgare voluerit. Nam melius eligere debet medicus: ſed plus eſt quòd adimitur ex virtute eo tempore, quàm ex materia: & reliquæ partis concoctio impeditur, & obſtructiones augentur. Igitur cùm, quieta exiſtente materia, nullum accidens ſæuum timeatur, non eſt facienda purgatio materiam minuens: multominus eradicatiua. Vnde etiam prima Quarti trac. 2. cap. 7. Et apud me magis dilecta eſt adminiſtratio Clyſteriorum ſecundum menſuram, qua indigetur in virtute. Huic rationi maximè crediderìs, ſi ea, quæ in bubonibus extrinſecus inciſis, ac non maturatis, aut expertus fueris, aut Albucaſis dictis crediderìs. Quæ enim ex his pernicioſa ſunt, citius occidunt: quæ ſalubria tardiſſimè, aut nunquam ſanantur: maturata autem citò faciliter, ac ſine dolore, ad optimámque ſanitatem perducuntur. Rationes autem Raſis in continentibus, de purgando à principio, aliàs diluam. Materia igitur non turgente, nec ad vermes parata (iſtud enim quoddam genus eſt turgentis materiæ) quantumcunque multa fuerit, non purgabis, niſi poſt concoctionem. Adde quòd in aliquibus lenitio fieri nequit, niſi cum ſolutiuo addito, vt in ruſticis & habitatoribus montium, qui caſtaneis aluntur, & quibuſdam hominibus, quorum naturam præſcire oportet, vel vſu, vel auditu. Sæpius etiam nulla indigemus lenitione, niſi ea quæ fit per Clyſterem, cùm venter nihil deiicit, & ventriculus exinanitus eſt, pro qua lenitione Raſim conſule.

CAPVT XIX.

Quod nutriunt, & purgant in ſtatu.

Decimus nonus abuſus eſt, cùm in ſtatu vel augmento, materia virtutem opprimente, debilitas virtutis ab aſtantibus iudicatur, ob hócque medici alterum duorum faciunt, ac perſæpe vtrumque, cibant alimentis nutritiuis, qualia ſunt ius contuſum, aqua carnis, ac purgant: quorum vtrunque, ita pernicioſum, vt nil deterius, cùm morbi conſiſtunt, ac vigent. Melius eſt quietem habere, dicebat Hippocrates de purgatione loquens, & alibi, In acceſſionibus ſubtrahere oportet, dare enim læſio, cibandi rationem inſinuans. O miſeros illos medicos, qui modicæ gloriæ, aut cupiditate pecuniæ amicum, & ſibi fidentem occidunt, conſcientiam perpetua labe commaculant, ſeipſos æternæ damnationi addicunt. Nemò enim eorum ita ignarus eſt, qui cùm hæc faciat, ſe contra omnes medicinæ regulas facere ignoret, ægríque perniciem accelerare: ſed timentes ne mulierculæ, aut fame interfeciſſe, aut cùm oportebat, morbo auxiliari neſciuiſſe dicant, plus hominum calumniam, quàm Dei offenſionem timentes, tam manifeſtè peccant.

Præſtat in his alium, ſi times, aduocare, omnéſque vno conſenſu abſtinere. Multitudo enim medicorum vnumquemque ab infamia vindicat. Si poſſumus etiam prognoſticari de accidentibus, illud nobis maxime conducit. At ſi fas non eſt, falſa infamia detineri melius eſt, quàm conſcientia malorum perpetuò cruciari. Veritati enim inſiſtas: nam infamia falſi criminis tandem extinguitur cùm veritas fortunam pediſſequam ſecum duxerit.

CAPVT XX.

Quod omnibus purgationem poſt ſtatum ſ item expedire putant.

Vigeſimus error eſt, cùm in cunctis purgatione opus ad ſanitatem eſſe putant, dicto illo Auicennæ moti, & cum natura non mouet, moue tu hora motus eius: non quidèm modum mouendi, ſed horam determinauit. Vtilius interpretamur Aphoriſmum, Vndecunque natura repit, inde ducere per conuenientes regiones. Multi ſunt morbi, qui vrina, alij ſudore, alij vomitu, alij ſanguinis profluuio terminantur, alij bubonibus, alij eriſipelate, alij vlceribus. Hos omnes conantur, alui profluuio finire, ventrem ſubducendo. Nónne dixit Galenus, Eorum quæ in thorace continentur, nihil poſſe per aluum excerni, vt in laterali morbo, & peripneumonia. Cur igitur aut qua vtilitate purgant tales? Nam de antecedente cauſa nihil eſt quod minuant, ſtatus aut declinationis tempore, cùm auctio per ſe ceſſauerit. Nónne dixit Galenus, eorum morborum iudicationes per abſceſſus fieri, in quibus natura non perfectè dominatur? Hi fiunt materiis extra erumpentibus: euacuatio materias intropellit, nec poteſt tamẽ perfici: quoniam natura non perfectè morbo imperat. His ergo pugnantibus ægrum perire neceſſe eſt. At dicent & febrem quidem habentis ventrem ſoluere melius eſt. quarta primi c. 4. Hæc quidem indicatio eſt vomitus tantùm comparatione, vnde ſubiungit, quàm facere, vt ipſe euomat. Quòd autem dixit, Moue tu hora motus eius, in noua etiam traductione

verſu,n eſt,hoc modo,Moue tu motu conuenienti motui eius,quare emendatum eſt.

Satius igitur fuerit, dummodo indicium natura purgationis præmonſtrauerit, illam viam ſequi, nec alium mouere, niſi in viis ductuum materia quieuerit. Vnde in peſtiferis morbis, quia natura non perfectè dominatur,cita iudicatio tentanda eſt: idque bonum ſequi, quòd in vnoquoque genere commodiſſimum.Eſt etiam quidam purgandi modus vnicuique familiaris, Pleuritidi, ſputum, aut vrina: ardenti febri, ſudor: Phlegmoni iecoris, ſanguinis profluuium: Tertianis,vomitus: ſpleni,varices,& vlcera in cruribus:morbillis, alui profluuium:peſtilentialibus,abſceſſus,ſudor,aut alui deiectio. Vomitus autem lethalis iudicatio eſt.

CAPVT XXI.

Quòd non vtuntur,niſi medicinis quas appellant benedictas.

Vigeſimus primus error eſt, tùm in ſolis medicinis, vt dicunt, benedictis, conſiſtunt Manna, Caſſia, Sero, Rhabarbaro, & ſimilibus: Nam cùm materia groſſa, aut melancholica fuerit, tollunt quod ſubtile eſt, & craſſum derelinquunt, & ita ex curabilibus morbis, incurabiles faciunt. Vt igitur non tutum eſt velle ſemper laborioſis medicinis vti, quæ robur virtutis exoluunt, & ad malas præparant ægritudines: ita nec laudabile, in leuibus conſiſtere,quæ morbos relinquunt deteriores, quàm prius curandos aſſumpſeris.

Melius eſt igitur in craſſis lentiſque materiis non euacuare. Oportet igitur cum propriis ſemper operari. Serum enim in vltima ſubtilitate, lapis magnetis, in vltima craſſitie humores ſubducunt: reliqua ſunt intermedia, quorum ordinem aliàs in contradictione expoſui.

CAPVT XXII.

Quod materiam ſemper euacuant paulatim,ac concoquunt.

Vigeſimus ſecundus abuſus eſt,tolerabilis tamen ac defenſione dignus, cùm materiam paulatim docent concoquendam, euacuandámque ex dicto Auicennæ:in quo tamē verba non mentem aſſecuti ſunt Principis,quoniam longè citius terminatur ægritudo, ſi ad vnam tantùm vniuerſalem purgationem reſeruetur. Nam vna euacuatio alterius impedit materiæ delinquentis coctionem. Ita igitur intelligatur, vbi periculum derivationis fuerit. Eſt autem cùm virtus debilis eſt, vel iuxta principale aliquod membrum materia delituerit, aut nimis molle,vt Adenes,& Pulmo. In his enim caſibus etiam non exactè maturum bubonem incidere conſuluit Albucaſis: in reliquis longè melius citiúſque vna euacuatione ſoluitur morbus: Vernaium tamen memento. Nam in his, vt diximus,nedum aliquoties expectandum eſt concoctionis principium.

CAPVT XXIII.

Quod dicunt non omnes morbos ad Phyſicum ſpectare.

Vigeſimus tertius abuſus eſt,cùm omnes eas ægritudines ad curam ſuam pertinere negant, quæ ſunt manifeſtæ, in quibus accuſari poſſunt: eas autem omnes profitentur, quæ ſunt difficillimæ, accuſatique nequeunt, decorationem igitur & infantium morbos mulierculis: dentium dolores, tonſoribus: vulnera, vlcera, collectiones,Chirurgicis: oculorum vitia, circunforaneis herbariis: Ramicem, & Herniam, Circulatoribus: puerperarum dolores, Obſtetricibus: galliceam luem, Impoſtoribus: luxatos fractóſque articulos, Reſtauratoribus relinquunt. Vbinam Galenum, aut Hippocratem, aut Albucaſim, aut Auicennam inuenerunt, qui non omnem artem profiterentur, medicamenta ſingulis pararent, de his apertè diſſererent?Vnde Galenus in primis artis curatiuæ libris, totam curandi methodum à chirurgica ratione aſſumpſit. Vnde etiam oſſa à capite extrahere docuit lenticulari ferro,abſque terebratione, quod etiam in vſu eſt, Mirmetias etiam è cture extrahendas docuit. Herniam, puerperarum paſſiones, infantiúmque diſtinctè deſcripſit. Vnde in conſilio morbi comitialis dicebat, At ei qui vniuerſales canones ignorauerit, nec ſexcenta præcepta ſufficiunt. Impoſſibile enim eſt ſine curandi methodo, quampiam etiam, leuiſſimam ægritudinem rectè curare.

Cur igitur ſi ſe medicos profitentur, hæc neſciunt? Si ſciunt, cur literas neſcientibus prouinciam hanc committunt? Quòd ſi ſe victus rationem & purgationem etiam in illis ordinare fateantur, quomodo aut purgare, aut victum ordinare poteris rectè, ſi morbi qualitatem & magnitudinem ignoraueris? At dicunt, à Chirurgo recipio. Nonne ſcriptum eſt, ſi cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadunt? Eo magis, cùm duo vel tres plerunque ſint Chirurgici etiam in maximis ciuitatibus, qui literis operam dederint,reliqui tonſores laruati, lanienam profitentur. At dicunt, morem ſequimur ciuitatis, quale illud ſexto artis curatiuæ, in fine. Sed cùm Romæ plurimùm agerem,ciuitatis morem ſecutus, permiſſa his quos chirurgos vocant, maxima horum operum parte, non doctrinam, ſed manus operationem ſe oſtendit dereliquiſſe, quod ex prioribus verbis licet deprehendere.

Quod ſi in hoc te non peccare, quod tamen haud poſſibile eſt,demonſtrares,quam tamen fidem, medice, tibi præſtabo, aut vomicam, aut ventriculi ficum, aut in hepate vlcus probè curaturum, ſi Ozenam,

aut

aut Bubonem, cui quotidie ſpecillo, aut manibus imponere medicamentum potes, ſanare neſciueris? An credam illud, quod intra eſt, leuis eſſe, quod plerumque perducit ad mortem, aut ſcientiam tuam Aſtrologo vel diuinatori comparauerim, qui propria domus ſuæ peccata cum ignoret, de remotis maximiſque negotiis ſe ſcire profitetur? Cum enim vlcuſculum, aut Parotidem curare neſciueris, quomodo quiſquam cogitare poteſt, quod interius eſt vlcus, aut phlegmonem te ritè curaturum?

Ad medicū igitur pertinere arbitror perfectum, omne morbi genus ſcire curare, non ſolùm per dietam, medicinas, & vnguenta, ſed etiam per manus operationem, inciſionem, videlicet, vſtionem, terebrationem. Quod tamen eſt illiberale, Chirurgo permittat, opus videlicet manus: quoniam longè differunt neſcire operari, nec præcipere, ac nolle manibus exercere. Nam cùm hoc non ſit decens, reliquum tamen non ſolùm vtile, ſed etiam eſt neceſſarium. Difficiles enim bubones hoc modo curaui in triduo, ac decennes fiſtulas inueteratas, ac derelictos extrinſecus morbos miraculi modo, quoniam interna exterioráque adiutoria probè nouetam. Itaque ſolo famulitio auxilio, prout & Galenus, indigui.

CAPVT XXIV.

Quòd lunæ poſitiones obſeruant, vt non dent medicinas.

Vigeſimuſquartus error eſt, cum Lunæ radiationes in exhibendis medicamentis vitant. Nam cùm ducere volueris Elleborum, moue corpus, dixit Hippocrates: Cùm verò luna cum ſole coit, vel radiationem init, mutantur tempora manifeſtè, quia elementa & humores agitantur. Igitur bonum eſt, tunc medicinam exhibere in coniunctione, corpus repletum purgabis, in quadrato poſt oppoſitionem purgabis melius, poſt venam incides.

Cum igitur volueris rectè operari, facies illud hora aſpectuum, maxima cum vtilitate, caueбis tamen tria. Primum quòd dies illa non ſit indicatoria, vel vexata ratione naturali. Secundum, quòd æger non ſit nimium debilis: ne ſi moriatur alia cauſa, culpent te. Tertium congreſſus Lunæ cum Saturno, vel Marte. Quòd ſi hora radiationis cum Sole, Luna Ioui, vel Veneri ſocietur, optimum erit purgare, vel minuere, vt placuit Galeno.

CAPVT XXV.

Quòd de inutilibus quibuſcunque rebus decertant.

Vigeſimuſquintus eſt, cùm de minutiſſimis rebus diſceptant, grauiora prætereunt, vt videantur diligentiſſimi medici. Memini me aliquando vidiſſe clariſſimos medicos concertantes ſuper differentia duarum drachmarum, à quatuor, ſyrupi de lupulis, qui tamen raucedinem per venæ inciſionem curare nitebantur, neſcientes illud moderni oris, Qui raucedine detentus minuitur, nunquam curatur. Meritò igitur tales non Medicos, ſed Sophiſtas optimos appellauit Auenzoar. Decimant enim Mentham, & Anethum, & grauiora legis derelinquunt. Optimum medicum decet, non ita ſubtiliter minutiſſima trutinari, quandoquidem non ſufficiet grauioribus omnibus exiſtimandis.

CAPVT XXVI.

Quod frictiones dimittunt frequenter.

Vigeſimus ſextus abuſus eſt, cùm frictiones non niſi paucis morbis imperant, propter diſſuetudinem: cùm tamen cunctis, nullis exceptis, non ſolùm vtiles ſint, ſed & neceſſariæ. Vnde Celſus, Frictio cùm omnibus vertebris ſit neceſſaria, maxime tamen vtilis eſt his, quæ in collo ſunt.

Adnotare lubet alium errorem in frictione excipientiom pectus, & ſpinalem medullam, quoniam Galenus de ſolis cruribus & brachiis loqui videtur. Nam Celſi authoritas, & ratio dictant, neque dextrum hypochondrium fore in frictione excipiendum. In cunctis igitur morbis frictio vtilis eſt & neceſſaria, & quocunque morbi tempore, ſed pro eorundem diuerſitate varianda.

CAP. XXVII.

Quod roborationem ventriculi prætereunt.

Vigeſimus ſeptimus error eſt, cum in omnibus morbis permutata victus ratione, neceſſe ſit ventriculum à propria fortitudine minui. Conuenit igitur ſemper ei præſidium admouere, quod tamen negligunt. Vnde Galenus ad Glauconem, In cura tertianæ nothæ, & quotidianæ conſuluit, tanquam magis manifeſtè ventriculo laborante, confortantia admouere præſidia, tum per interius, tum etiam per exterius. In frigidis calida: in ſiccis autem ſolam lactis pinguedinem prodeſſe inueni. In reliquis autem cauſis maxima auxiliorum copia non deeſt. Conuenit igitur omni morbo, omnique vniuerſali eius tempore, hæc duo ſemper præ manibus habere, frictionem, & ventriculi conſeruationem.

poteſt, vnde indicatio per abſceſſus exteriores eſt expectanda. Cùm igitur minutio virtutis tenorem tollat, & ad contrarium naturæ impetum retrahat, meritò cauſam mortis dediſſe videbitur.

Omnibus his in caſibus, vbi nullum phlegmonis interioris ſignum apparuerit, tutius per ſuguiſugas, & cucurbitulas ſanguinem auferes copioſum pro qualitate temporis, morbi, virtutis, & humorum, abſceſſuique viam comparabis, nec ad exacerbationem bilis deduces. Conſiderandum tamen an ex feruore, an venenoſa qualitate turbentur.

CAPVT XXXI.

Quod in hæmoptoicorum curatione ſunt ſegnes.

TRigeſimuſeptimos abuſus eſt, in hemoptoicorum curationibus, quos omnes certè deſtinant morti. Nam cùm in his copioſiſſima ſanguinis minutio conueniat, ſicque omnes à die prima liberentur, vt Galenus teſtatur, ac repetitis exemplis demonſtrat: Medici tamen noſtri temporis non audent, ſed breuem & interciſam detractionem faciunt, putantes, ſe Auicen. præcepto muniri: cùm tamẽ ſciant Hippocr. dictum: A ſanguinis ſputo, ſaniei ſputum: à ſaniei ſputo, phthiſis: à phthiſi autem mors. Vnde Galen. Eorum, quos iam ſanioſum vlcus occupauit, neminem ſanatum vidi: & parum poſt. Cùm verò phlegmone inuaſit, exigua ſpes eſt ſalutis. Cur igitur cùm à latere longa tabes, ægri cruciatus, familiæ infectio, diſpendium ampliſſimũ, mors certa ſint conſtitutę, ab altero, ſi vena promptè ac ſæpius copioſèq; minuatur, ſolùm mortis periculum, rariſſimúmque immineat: præeligunt tamen tantam infirmi, ac domus ſuæ iacturam periculoſa ſanitate? Vellem in hoc mihi aliquem ex his, qui ita acuti ſunt ad accuſandum cæteros, nunc reſpondere ac defendere, quoniam in propatulo eſt, ex ruptura venę in pulmone nullum, in pectore autem rariſſimum conualeſcere. Quare in curatiua arte, Thucididis dictum probatur, quibus alia ſalutis ratio non eſt, & quæ vnica videtur, ea dubia eſt, neceſſe eſt eos aduerſos periculis ire.

Debent igitur in hoc medici certa calamitatis iactura demonſtrata, ſi à cura abſtineant, præceptiſque ac antiquorum vſu citatis, imminentiſque periculi, habita admonitione, curam veram non fucatam, qualem Gal. docuit, amplecti.

CAPVT XXXII.

Quod in cognitione hæmoptoicorum propriè aberrant.

TRigeſimus ſecundus abuſus eſt, circa eundem morbum ferè. Nam cùm maxima interſit differentia inter fluorem ſanguinis, & ſputum vnum pro alio capiunt, cùm tamen longè differant. Nam ſputum ſanguinis niſi in tabificoſit, omnino caret periculo, fluor autem maximo ſemper periculo copulatur: vnde Hippocrates, Sanguis quidem ſupra, qualiſcunque fuerit, malum: dicitur enim fluor, vt Aurelianus refert, cùm ſub quantitate magna ſanguis expuitur, rutilans non congeſtus: ſputum verò, cùm pituitæ permiſcetur, modicúmque excernitur, aut congeſtum, quale in longis orationibus, in reſudationibus grauedinibúſque excerni ſolet. Vnde Plautus, Iamdudum ſpuo ſanguinem: quaſi longum, non pernicioſum nominauerit morbum: apertione enim orificij venæ etiam expurgatur. Fit etiam propter eroſionem: in hoc ſalſum ſputum apparere neceſſe eſt, aut hominem tabificum fuiſſe. Hi ſunt, qui magno malo curati creduntur, cùm nullus hic morbus ſit, nulla hæc ſit ægritudo. Hæc eſt medicorum iactantia, eum curaſſe, qui nihil mali habet, eorum verò, qui verè laborant, hæmoptoica paſſione, neminem fuiſſe ſanatum. Nuper dum hæc ſcriberem, quidam aduenit, qui ſanguinẽ phlegmati permixtum ſpuebat, cùm nec ſalſum ſputum eſſet, nec homo tabidus. Iuſſi eum nihil timere: cúmque quòd viſcos expurgaret, dediſſem, repentè ſanatus eſt. Cùm hic aliàs eundem affectum habuiſſet, medici dixerunt eum fore hæmoptoicum. Itaque fidem ex hoc præſtiterunt, aliquos ſine periculo, maximè minutionis poſſe liberari.

Patiente ſputum ſanguinis citra tabem ac laſſitudinem ad te veniente: priſana cum zucaro eum cibabis, caput curabis, frigidis leuibúſque glutinantibus medicinis opitulare. Nam vel ex faucibus, aut è capite, aut aſpera arteria, aut reſudatione aliqua prouenit, ita vt omnino liberum à periculo ægrum eſſe iudices. Quòd ſi cum hoc etiam febris inuaſerit, tutiſſimum ſignum eſt, non exiſtentis fluoris. Quòd ſi cum hoc ſubniger eſt & congeſtus, tunc certum ſalutis indicium. Eſt enim ex arteria venali, in aſperam tranſitus ſpiritus, quo aër defertur. Hic ſi dilatetur, ſanguinem, qui in illa continetur, in aſperam tranſmittit abſque noxa: Non quòd oſcula venarum aperiantur, vt exiſtimat Trallianus. Ob id illud eſt aduertendum aphoriſticum, à ſanguinis ſputo ſaniei ſputum. Neque enim ſemper malum eſt ſanguinis ſputum, quod ex pulmone prouenit, vt Galenus dicebat, ſed ob eroſionem vel rupturam.

CAPVT XXXIII.

Quod adminiſtrant puluerem cordialem cum cibis.

TRigeſimus tertius error circa febres ac venenoſos morbos ita impudens eſt, vt non à medico fieri, ſed à vetula vix perſuaderi poſſem, cùm tamen omnes admittant. Puluerem enim cordialem (ita enim appellant) ex iacinto, cæteriſque lapidibus conſtantem,

ſtantem, ac ſacharo (ſatis hercle iucundum, puluerem guſtu) cibis permiſcent. In hoc omnes, vos ô medici, percunctari vellem: nam etſi vobi concedatur, lapides illos veras eſſe gemmas (quanquam & hoc ſuperius reprobatum ſit) primùm an ſciatis, quod res dulces ad faciendam opilationem ſunt veloces. Vnde Serapio, & dulcia ſunt ad inflammationem hepatis parata: quod dictum Alexander à Galeno iam ſuſtulerat. 2. de alimentis. Quid autem magis hepatis inflammatione, & obſtructionibus periculoſius, cùm vtrunque patris & matris ægritudinem vicem gerat? Nam ex obſtructione putredo, à putredine morbus, ab hepatis inflammatione, tabes, febres cordis æſtus, hydrops, cæteráque pernicioſa mala non magis alia cauſa fieri poſſunt.

Secundo, ſi alexipharmaca hæc eſſe credunt, neceſſe eſt magnam in eis vim credere. Vnde Galenus 5. ſimplicium medicaminum. Neceſſe eſt, cùm alexiteria inter humanum corpus, ac deleteria ſint conſtituta, æqua ratione ab vtraque diſtare. Igitur neceſſe erit, vt copioſius ſumpta multùm corpus à naturali temperie mutent. Cùm igitur fortia ſint medicamenta, quomodo innoxiè cibis iungentur? Vnde diuus Auenzoat, & qui ſumpſerit theriacam vel ſmaragdum, non recipiat cibum niſi poſt ſeptem horas, & poſt addit rationem demonſtratiuam talis abſtinentiæ. Quid hoc clarius? Allegent mihi authorem, qui hoc conſulat vel concedat.

Tertio quia lapis hic puluis eſt, ex cibo & contrito lapide cementum fieri ſolet, quo nihil eſt durius, nihil pernicioſius, qualem putas debere obſtructionem fieri? Vtinam ego intelligerem quónam conſilio maltam ægrorum corporibus introducere velint? At ſi didiciſſent ea diſſectione, quòd venæ caui iecoris & gibbi adeo exiles ſint, vt adhuc incertum ſit an inuicem committantur, haud dubitarent, ab hoc auxilio in perpetuum abſtinere.

Quarto, quia cùm cibus medicinæ tali permiſcetur, ſi citò tranſit, obſtructiones maximas facit, quia crudus eſt, ſi tardè, nónne auxiliari ope deſtituetur, longa coctione permutatus? Solent enim non ſolùm alexiteria, ſed & venena vim ſuam perdere, ſi diutius coquantur, vnde Auicenna, Et cùm timueris veneni exhibitionem, multoties cibi plenitudo nos ſecuros reddit, quoniam veneni virtus validiſſima cibo obtunditur: quid ſperandum erit de his alexipharmacis, quæ etiam per ſe propinata modicam ſui ſpem promittunt? Hæc eſt tam frequens eorum laudabilis conſuetudo.

Annectitur huic non minor Inſcitia, minore tamen iactura, cùm mixturam quandam appellatam cordialem ex floribus bugloſi boraginiſque ac ſacharo conſtantem propinant dulcedine, ac craſſitate obſtruentem, adulterinam, non ſolùm ob pulueres vitiatos, verùm quia quòd bugloſum adhuc eſt incertum, grauem coctione, vermes alentem, qui plurimùm peſtilentibus febribus copulantur, ventriculo hærentem, flatuoſam ac non paruum cibi tædium afferentem. Quòd autem grauis ſit ac flatuoſa, colligitur, quia tumet à calore, vt 3. de regim. à Gal. habetur.

CAPVT XXXIV.

Quòd in vermium cura dant res leues & incognitas.

TRigeſimus quartus error in vermium cura multiplex eſt. Nam cùm leuibus primo eos aggrediuntur, dúmque necare ſtudent, grandiores adultóſque efficiunt, quoniam inefficacia auxilia exhibent. Secundò, quia cùm incertis medicinis expellere conantur, qualia ſunt os monocerotis ab eis tantum opportunum creditum, quantum pretioſum à nullo commendatum authore, ab omni tamen medico collaudatum. Tunc enim conueniret talia incognita experiri, quando quæ manifeſta qualitate iuuare ſolent, non iuuant: qualia ſunt omnia vehementer acria, acida amara, purgantia, dulcia etiam copioſa quandoque diſrumpunt: verùm ſunt pericuIoſa. Omnia etiam acri odore predita, vt kabrog, turbith, rhabarbarum, radix filicis, ſemina caulium, portulacæ, ſantonicum, indicum, agaricus, aloes, ſuccus citranguli, crocus, dipſamus vſualis, multa etiam alia ſtrenua medicamenta. Cur ergo ea tentant, quæ fallacia non ſolum ſunt, verùm & ratione carent? Vnde Galenus, virtutem nullam credidit, quæ à primis non deſcenderet qualitatibus, in libris ſimplicium medicamentorum: vnde in libello de lithiaſi: Non ſunt ſanè mihi accepta medicamina, quæ occulta virtute agant, nec illis fidem habeo. Tertiò peccant, cùm pulueres dulces exhibent incerta ſalutis ſpe: certa tamen iactura: nam ſachari vis ſatis quidem ad confirmandos vermes manifeſta ſit, coralli autem & ſmaragdi credita. Nolim ergo incertum iuuamentum, certo damno etiam longè minori præferri. Quartò, quia eos copioſè nutriunt plus vermibus, quàm homini ipſi nutrimenti præſtantes. Nam niſi pellantur, cibis ali non debent, cùm haudquaquam occaſio detur, niſi famelicos occidendi.

Præſtiterit igitur cordi vtilibus pulueribus non dulci aqua, ſed cum vino, per plurimum tempus ante cibum vti: ita vt horæ ſint non pauciores, quàm quinque, cibi verò medicinales, ac cordi proprij, vt ex croco, bugloſo malo medico, citrangulo, limonio. Cauere etiam dulcia oportet, niſi citra vermium ſuſpicionem res agatur: tunc enim prodeſſe poſſunt, ſi liquida ſint, quoniam prompta ad cor deferuntur, ſalutarémque vim ſecum ducunt.

In vermibus autem à forti auxilio initium duces. Diaturbith itaque inter compoſita, quod cum rhabarbaro conficitur, omnium auxiliorum eſt præſtantiſſimum à drachmis tribus vel circa. Quod cum diutina experientia comprobauerim, rationem habet etiam manifeſtam, cur cunctis aliis medicamentis præponi debeat. Nam dulcedine ſua à pueris libenter deuoratur, rhabarbaro vermes

ines concidunt & membra conſortantur, turbith ſedes illorum expellitur, reliqua non ſolùm gratiam præſtant, ſed & innoxium reddunt: ita fit, vt iucundiſſimum, innoxium validiſſimúmque ſimul ſit, inter ſimplicia autem nil fortius occidit, apij ſemine: verum, & illud ſoli in montibus expoſitum natum ſit, nec tamen Epilepſiam moues.

CAPVT XXXV.

Quod in febre peſtilentiali procedunt cum infrigidantibus.

TRigeſimuſquintus abuſus eſt, cùm in peſtilentibus febribus, curam inualidam, inanémque exercent, ac ſanguinem etiam morbo procedente minuunt, in hoc tantùm ſolo excuſari, quòd cum Galeno cæteriſque antiquis peccent. Fatetur enim Galenus medela ſua parum profeciſſe, vexillúmque gloriæ in bolo armeno collocauit, quo ſcimus ferè nullos his temporibus ſanari.

In hoc certè morbo & modum medendi permutare oportet. Nam calidis plus quàm frigidis tollitur: habet & ſua concoquentia, alia longè ratione inuenta, ac longo vſu, qualia à maioribus noſtris accepimus, quibus etiam nunquam ſimilia vidimus, de quibus etiam aliàs longo ſermone ſcripſimus. Habet enim & hoc morbi genus medelam propriam, qua omnes penè curari poſſunt, ſicut & Gallicus. Cúmque optimum ac frequens experimentum ratione certa confirmauerit, eum qui negat, ſe ſanare poſſe, iure merito deſtituemus, ſed cùm moras non patiatur, vt Gallicus, audentius modum curationis ſuæ tutantur medici, peccare ſe non arbitrantes, cùm eos ſanare nequimus, qui ab eis deſtituti ſunt, morbi malitia inducias, non admittente, ſi quidem ex ſolo morbi initio probè auxiliamur.

CAPVT XXXVI.

Quod pulicarem morbum, morbillum credunt.

TRigeſimus ſextus error exitialis eſt, in eo morbo, qui pulicum maculis ſimiles in corpore notas efficit. Nam eum nomine morbillorum appellare nituntur, nos pulicarem à ſimilitudine nominabimus: & licet dicat Raſis. 18. continentis cap. 8. quod blacciæ non habent eleuationem in cute: & ſunt rubeæ in ſuperficie cutis, & ita videretur hic morbus ab illo complecti, tamen dixit parum infra authoritate Gregorij, quod blacciæ ſunt aridæ & ſiccæ, variolæ. Ex quo apparet, quod eminentia eſt in vtroque, ſed differens, quia in variolis terminatur in acumen, & eſt cum ſanie, in blacciis neutrum illorum, ſed aſſimilatur igni perſico quaſi. Ex quo patet pulicarem morbum, qui nullo modo extra cutim eminet, non eſſe vocatas blaccias à Raſi, ſed blaccias eſſe morbillos.

Exiſtimant igitur morbillum eſſe pulicarem morbum, vnde & curam eandem eſſe neceſſe eſt. Vocatur autem Venetiis pulicaris morbus, petechie: Mediolani, ſigna: quo errore dum medici tenentur, infinitam ægrotorum multitudinem peremerunt. Nunc etiam cùm nihil ex morbillorum cura profecerint, attamen inſiſtunt, exiſtimantes illud Hippocratis, Omnia ſecundum rationem facienti, & non euenienti, non eſt tranſeundum ad aliud: ſtante eo quod à principio viſum eſt. Nequaquam voluit Hippocrates perſiſtere in his quæ contra rationem operamur, qualia ſunt hæc: nam pulicarem non eſſe morbillum paucis accipe.

Morbilli ſunt in cute eminentes ex toto genere ſuo ſalutiferi, omnibus hominibus adueniunt, ſicut & variolæ, vt dicebat Auerrhes, ſinguliſque annis ſpectatur, à rubeo rariſſimus eſt, rariſſimè niſi ſemel eidem homini aduenit, miria habet ſymptomata ratus etiam, niſi in pueris, ac aliquibus adoleſcentibus videtur, non bubonibus peſtilentiæ ſociatur.

Pulicaris ſine eleuatione omnino eſt, ſoláque macula cutis exiſtit, genere ſuo mortiferus, nec dimidio humani generis adueniens: ſolis ſtatis temporibus non ſingulis annis ſæuit, modò viridis, frequens etiã niger eundem hominem, bis térque, quatérque inuadit ſymptomatibus ſæuiſſimis, omni ætati etiam vſque ad extremum ſenium infeſtus, bubonibus, ac peſtilentiæ ita familiaris, vt rarò ab ipſis abſcedat.

Quæ ſanè vetula eſſet, quæ iam hæreret in iudicio, quæ non diſtingueret, quæ cõtrariis morbis diuerſas curã opportunas non indicaret, illi pertinaces decocta ad explodendum propinant, vt in variolis & morbillis ſolet fieri: cùm pulicaris macula ſolùm ſymptoma ſit, nec vlla materia ex eo excernitur, morbillus autem non ſolum ſignum eſt, ſed partem delinquentis materiæ continet, ob hoc expelli deſideratur.

Nec tamen putes me blaccias velle à morbillis differre, ſed ad eum, qui ſubterfugere poſſet, ex mala verſione ſcripta ſunt.

In hoc igitur morbo, cùm peſtiferus ſit, & non ſolum epidemius, præſtabit curam eam, quæ peſtilenti debetur, adminiſtrare: in hoc ſolo mentem apponens, quòd cùm in ſubtili ſanguine accendatur, cutimque tentet natura, quæ talibus refugium eſt vnicum, ſudorem eius veram criſim oſtendit. Quare non deficientem adiuuabis, languentem coërcebis, cordi auxilia feres, paucique ab initio curati periclitabuntur. Liquet etiam ex hoc, eos qui aquam deſiderant, nullo meliore auxilio, quàm eius potus ſanari poſſe, ſi reliqua conſenſerint.

CAPVT

CAPVT XXXVII.

Quòd in morbi gallici dignotione cauſis & cura peccant.

TRigeſimos ſeptimus abuſus eſt, citca morbi gallici naturam qualiratémque, ac ſigna & medelam, de quo, quoniam libellum integrum ſcripſimus, ad illum te remitto.

CAPVT XXXVIII.

Quòd non expectant operationem medicinarum.

TRigeſimus octauus errot eſt, cum multitudine medicamentorum ægrum oneſant; eo dum, vt nec vnius auxilium patiantur, impediunt, nocent, debilitant, expenſis inanibus ægrum exhauriunt, hócque faciunt, vt plurima ſcire videantur. Vnde qui pauciora ſcit, plurima ſemper exhibet, quoniam omnia omnibus conferre exiſtimat, decipiuntúrque quodam dicto Principis. Et cùm medicamentum non iuuerit, permuta te ad aliud, ſupple tu, tanto temporis ſpatio expectato, in qoo aoxiliari potuerit. Nam cùm tunc non auxiliabitur, aliud eſt quæſendum medicamen. Vnde antè dixit, Caue ne à rectitudine recedas, licet videris quòd ipſarum tatdetur iuuamentum.

CAPVT XXXIX.

Quod in doloribus non vtuntur propriis.

TRigeſimus nonus abuſus eſt, cùm in vehementiſſimia doloribua interiotibus, vndecunque ſint, per enemata ſuppoſitoriáque, ac anodina medicamenta curam aggrediuntur. Quòd ſi intolerabilis omnino dolot extiterit, ad ſtupefacientia accedunt: aliter autem in primis ſubſiſtunt auxiliis, nil acopum adminiſtrant, aut ſtupefaciens, ad qood occulta poſſit virtute proficere, vt dolor mitior fiat: nam calidum trabere, frigidum denſate, ſtupefaciens virtutem, enervare, atque periculoſiorem morbum reddere dictitant.

Hoc in errore non tantum ſicut in reliquis ſunt accuſandi, cùm ſe bene facere putent, licet malè faciant, illúdque canonicum credont: in teliquis cum aut rudi inſcitia, timore aſtantium, aut obſtioatione diuturni abuſus periclitentur.

Si igitur dolor qualiſeonque ſit, ſiue acerbus, ſiue mitis vexauerit, quomodocunque tolleodus eſt, dummodo non per narcotica vocata medicamenta: Eo enim tantum in intolerabili opus eſt, ſed & tunc vltimum proponendum, qualia auxilia ſunt, cornu cerui, galanga vſu nota, piper, limaces: nam nocumentum quod ex debilitate virtutis fit, & materiæ attractione doloris tempore (nam dolot ſanguinis profluuium irritat, & phlegmones facit) maius eſt, nocumento condenſationis matetiæ ex medicamento frigido: & ſæpe etiam maius perieulo torporis membri à ſtupefaciente medicamento inducti. Non etgo expectabis lenitionem in ſedando dolorem. Oportet tamen illud facere, & hoc non omittere: caue tamen ne medicamento morbi magnitudinem excedas. At dicent, veta doloris cura eſt cauſæ ablatio: fateor, aliud tamen eſt à qoo cura ſit exordienda, aliud in quo finienda perficiendáqoe. Nam ſic conueniret in quocunque morbo ex humore conſtante radicitus à principio purgare. At, dicent, in eis prohibet cruditas. At ego dico in doloribus ſæpiſſime, & dolor, & cruditas, & debilitas virtutis, & ſymptomata mala impediunt, vt vomitus. Hoc abuſu, quamplurimi pereunt aut contabeſcunt, qoi citò alioquin ſanarentur.

CAPVT XL.

Quòd in vehementibus doloribus timent mittere ſanguinem.

QVadtageſimus abuſus eſt, cùm in eiſdem dolotibus, quanquam acutiſſimis vana ſuſpicioοe, ne virtus ſoluatur, derenti, ſalutarem venæ incisionem prætetmittant cùm tamen ex Galeni præcepto ſit, & dolorem mitiget, & nos ſecuros à phlegmonis ſuſpicione reddat, ac ex conſequenti ſemper ferè à morte: rato enim dolor occidit, niſi phlegmone concitato.

CAPVT XLI.

Quòd in nephriti vtuntur diureticis cibis.

QVadtageſimus primus vſus damnandus eſt, in renum calculo, cùm cibos diureticos vináque alba propinant, credentes viaa apertiores teddere, cùm plurimam eo mateтiam coaceruent, lapidémque ac arenas aduocent. Nam quòd ſperant materiam ibi moram non ducturam, haud impetrare poſſunt, cùm mora nutriendi cauſa ſit neceſſaria Apertis igitur venis de materia plus accedit, cùm hoc etiam podagram adiungunt, vnde io communi adagio ex litbiaſi podagra. Itaque vnom volentes morbum curare, ipſom deteriorem reddunt, aliúmque non minus grauem adiungunt.

Meliuseſſet igitur cibaria ventrem ſubducentia minimèque aperientia aſſumete, ſed conſtringentia, qoalia ſunt, quæ obſtrunt, ac vnctuoſis, vel lenientibus complicantur.

CAPVT

CAPVT XLVII.

Quod concoquentia trina faciunt.

QVadrageſimus ſecundus abuſus eſt,cùm concoquentia trino numero terminant: cum ſanguinē pondere,non virtute nō qualitate,non impetu metiuntur,eóque tantùm vſus malus creuit, vt mihi,quandoque quatuor aut quinque concoquentia danti, quoniam non potius medicinam exhibebam, mulierculæ ſubmurmurarent. Quòd adiungitur deterius eſt, cùm miſſionem ſanguinis iteratam magnæ minutionis vicem ſupplere poſſe credunt: cúmque hoc, in vtriſque ſinochis peccato pernicies, aut morbi longitudo ægris comparatur.

Cogitare oportet concoctionem materiæ, vbi ægrum videre non poſſis,tatione habita, tum morbi, tum ſymptomatum iudicabis, nullique numero famulaberis, ſed ad vltimam vſque coctionem peruenies. In ſanguinis etiam miſſione iterationem fugias, cùm vna copioſa ſecurè adminiſtrati poſſit. Iteratio enim Arabibus, qui in calidiſſima regione habitant, ob idque parum etiam ſanguinis habent, maximè placet.

CAPVT XLIII.

Quod in hydrope vtuntur ſoldanella.

QVadrageſimus tertius eſt error, cum in hydrope ſoldanella vtuntur, quæ hepar debilitat, nec ſanis antiquis nota eſt, ea præſertim in cura, in qua tum validiſſima, tum tutiſſima auxilia non deſunt. Ego ſanè eorum qui valida virtute, ac ſine hepatis ſciliroſi erant, neminem mortuum vidi, cùm curam antiquorum rectè experti fuerunt, ita vt non difficilem genere morbum aſcitem iudicauerim.

CAPVT XLIV.

Quod fluxibus cum febre dant caſſiam.

QVadrageſimus quartus error eſt, cùm in fluxibus purgatione vtuntur cum caſſia etiam peſſimè, quoniam inteſtina debilitat, immemor eius quod Glauconi Galenus referebat Cùm febris fluxui ſociatur, non purgabis aut aſtringes. Multos enim medicorum vidi talia facientes,ægros etiam, qui non quantū oportebat,aloo deiiciebant, nihilo ſecius in grauiſſima pericula perdo-xiſſe. Quendam cognoui medicum,qui cùm morti proximus eſſet,ſeipſum occidiſſe confitebatur. Nam cùm non in ſe,quàm in aliis, eſſet prudentior, in fluxu tres lenientes medicinas aſſumpſit, quibus inteſtina imbecilliora reddita, humoréſque concitati mortis cauſam dederunt. Nam cùm materia veneni particeps eſt, emendari debet. fluctuans enim ægrum interficit. Vnde etiam illud, Difficultas inteſtinorum ſi ab atra bile inceperit,lethalis eſt: non dixit,ſi cum atra bile fuerit, ſed ſi inceperit. Nam emendati humores minorem noxam pariunt. Si verò praui, tutius quieſcunt, quàm moueantur, ſiue medicamento, ſiue ſponte. Quod ſi humores haud venenoſi ſint, concoqui debent,antequam purgentur.Eſtn modo quòd nulla venenoſa qualitate ſint infecti, ſint etiam concocti: præſtat etiam non purgare, quoniam ſecurius pluribus quàm paucis diebus eadē humoris quantitas eiicitur.Nulla igitur in caſu purgare, rariſſimè etiam aſtringere conueniet,cùm febris fluxui aſſociabitur, nec ſcio, eum omnes authores antiqui conſulant potius aſtringendum quàm laxandum, cur iſti lenitione opus eſſe exiſtiment. Nam licet Raſis in libro diuiſionum, in cura fluxus ab atra bile purgationem præcipiat cū epithimo,intelligit tamen cum materia eſt concocta.Nam venæ inciſionem ante hoc præcipit, intelligitque cum materia. quæ fluxus eſt cauſa, non excernitur. Raro enim ſponte bilis nigra euacuari ſolet: cum verò virtus non ferat, aut accidens ſæuum es fluxu vrget,tunc ſiſtere paulatim melius eſt. Conſtat igitur nunquam purgandum, rarò ſiſtendum, ſed ſerum calibeatum exhibendum.

CAPVT XLV.

Quod catapotia dant proximè à cœna vel ante cœnam.

QVadrageſimus quintus error eſt, cum catapotia ante cœnam, vel à cœna proximè propinant: de quo ſatis libello de ſimplicibus dictum eſt: præſtat enim horis matutinis accipere. Sed conſulendus erit etiam liber contradicentium medicorum.

CAPVT XLVI.

Quod in matre puerorum cum febre dant rutam & caſtoreum.

QVadrageſimus ſextus error eſt, cum in epilepſia ſiue conuulſione infantium vtuntur caſtoreo, ruta, mitridato, etiam circa caput aſſa fetida, & reliquis calidis medicinis: cuius ſententiæ authores celebres habentur: interque hos Raſis, quos malè recentiores interpretati hora caſus etiam epilepſiæ adminiſtrant, quo nihil eſſet exitiale magis. Nam longè plus eſt, quod trahitur de materia, quàm quod euacuetur, nec eorum cerebrum tantam vim ſuſtinere

ſuſtinere poteſt, quoniam humidiſſimum eſt. Antiquorum verò conſilium fuit, vt cerebro & corpore purgato hæc adminiſtrarentur: ſic enim poſſibile eſt cerebri malitiam per hæc emendari. Quòd igitur in hoc præſtat, ſi non vniuerſa diuertentia inuerint, cucurbitulæ, ſuppoſitoria cathæretica quæ veſicatoria, frictiones, ligaturæque adhibeantur. Conſiderabis etiam, ſi ea quæ anterioribus cerebri neruis moueri ſolent, qualia os, lingua, oculi, illæſa ſint: tunc vertebræ candens ferrum imponens, vnde neruus conuulſi membri deriuatur. Quod ſi à collo infra totum corpus conuellitur à tertia ad quintam vertebram, cauterium impones. Hoc enim ſolo auxiliari ſuffragio poteris, pluréſque ſpe deſtitutos, ſanitati reſtitues. Sed illud eſt longè deterius, cùm pueris iam febrientibus huiuſmodi medicaméta exhibent cõtraria curationi. Nam cùm epilepſia vel ſpaſmus febri ſuccedit, humidis curanda eſt, vt colligitur ſecunda aphor. 26. & quinta aphor. commen. primo. Ob hoc mirum eſt, quomodo circa illam curam totum contrarium faciant. Non eſt tamen mirum cur nullus infans ex hoc ſanetur, cùm mori cogantur, nec mirum eſt, cùm de nomine non conſtet apud Auicennam & Raſim curam eſſe ancipitem.

CAPVT XLVII.

Quòd ſæpe derelinquunt ægros, qui poſtmodum ſanantur.

QVadrageſimus ſeptimus abuſus eſt, cum Galeni conſilio, morituros ſolis prognoſticis derelinquunt. Cùm igitur æger ad mortem tendere videtur, medicus eum deſtituit, plerunque verò aduenit vetula, vel circulator, vnde caſu auxilio fortuito æger reuocatur ad vitam: ita non ſolùm medico, ſed medicinæ infamia accedit. Primùm quidem, quod Galenus voluerit, dicendum eſt. Nam non abſolutè intelligi hoc debet, ſed primò excipiendi ſunt morituri, qui diu tamen ſuperuiuere poſſunt, quales ſunt hectici confirmati, & vlcera in interioribus membria habentes, qui quanquam tandem ſint morituri, tamen medici prudentis conſilio gubernati multo tempore poſſunt ſuperuiuere. Secundò non medicum, qui à principio ægri tutelam apprehendit, ab ægro coërcet, ſed nouiter aduenientem moner vt abſtineat, cõſilium gloriæ medici vtile: qui verò à principio morbum ſuſcepit, aut curandum poſſe ſperans, aut negare non potens, grauato etiam vſque ad mortem ægro, eum nequaquam deſtituere debet: maximè cùm ſæpe poſtmodum, vel rupto phlegmone, vel ob latentem cauſam, vel aperto hiatu corporis, vel permutato medicamine malo, vel vltimo conatu natura experiente contingat ægrum à morte reuocari ad vitam. Cuius etiam ſententiæ Princeps fuiſſe creditur. Nos autem quandoquidem in acutis nunquam ſunt omnino certa ſigna ſalutis, aut mortis: neque ab ægro diſcedere conſulimus, nec in deſperatis caſibus nouiter vocatum accedere debere negamus, modò futuri euentus aſtantes admoneas. Caue tamen ne tanquam curandum accipias: ob hæc igitur duo, maxima medicis infamia, ægris non parua iactura comparatur.

CAPVT XLVIII.

Quòd nouiter quædam medicinalia dant.

QVadrageſimus octauus error eſt, cum nouiter natis auxiliari ope, alij ſirupos, alij pulueres, alij aliud conſulunt: cum conſtet tam mollia membra nulla debere permutari qualitate, ſiue purgante, ſiue etiam aſtringente. Nam cum etiam in morbis hoc Auicenna præcipiat, vſque ad plurimos dies abſtinendum, nutricíque exhibendum. Illud tamen longè deterius erit infanti ſano exhibere: ſiquidem corpora ſana habentes difficulter ferunt medicationes: tenella enim illa membrorum compago nihil innoxium, lacte excepto, recipere poteſt. Quòd ſi nimium pleni videntur, à cibo abſtineant, & vltimus terminus eſt horarum quadraginta. Quòd ſi quis hoc opportunum eſſe non credat, Galenum conſulat: non enim eſt perſuadendum eum tantam vtilitatem prætermiſiſſe.

CAPVT XLIX.

Quod thermarum aquas ſæpenumero dant & malo modo.

QVadrageſimus nonus abuſus eſt, cum thermarum aquas ſæpius nullo iuuamento aliquoties etiam maximo detrimento ſuadent. Extremum etiam appellant auxilium, cùm aquæ aduectæ primo ſint ineſſicaces, ac plerunque etiam corruptæ: quod ex praua odoris & ſaporis qualitate manifeſtum eſt. Eſto tamen quòd integræ ſint bonitatis, ita vt non ad nos aquæ, ſed nos ad aquas accedamus, cùm natura omnes aquæ metallicæ malæ ſint (vt dixit Princeps) multitudo eius magnum corpori faciet nocumentum: in magno enim quanto, magna eſt virtus. Vnde etiam idem omnes aquæ minerales vrinæ difficultatem faciunt, iuuamentum autem raró magnum eſt: quoniam raró contingit aquæ proprietatem exactè morbo fore contriam, nec valida vis à debili poteſt ſuſtineri virtute, nec aquæ illæ admiſtionem, aut emendationem ſuſcipiunt. Ob hæc omnia non mirum eſt, ſi plures in thermis periclitentur, quã ſanentur: quamob cauſã antiquis raró vſui fuit. Diligebant enim veteres ea medicamenta, quæ corrigi poterant: ea autẽ

aſperna

aſpernabantur quæ violenta eſſent,necpoſſent emendari. Deteriores aotem ſont thermæ validiores: vnde Porretæ aquas virant, non quia inſalubriores, ſed quoniam erroribus detegendis medicorum nimis ſunt promptuariæ. Noſtria autem temporibus ne quandoque gloria ſit aliena, ad aquas minerales ægros, quos ſanare neſciunt, deſtinant: ita vt rectè miſerorum refugium appellari poſſint. Nam ſi reliqua prætermittuntur, non earent omnes immodica ſiccitate.

Non ſunt igitur thermæ exhibendæ primò, niſi homine ad eas accedente: quòd ſi aliter cogat neceſſiras, vitreo vaſe non ligno deferantur, ſit autem plenum vas, non reſpirer, non aërem tangat.

CAPVT L.

Quod in diſtillationibus ex igne cauteria exhibent.

QVinqoageſimus abuſus eſt, cùm in diſtillationibus ex igne cauteria exhibent, in reliquis morbi negligunt: cùm tamen inter omnia periculoſius cerebro cauterium adminiſtretur, cùm homidiſſimum ſit, & natura molliſſimum. Quot miſeros homines his eauteris iugolari vidi? nam cùm periculum ſit vehemens, iactùra certa, cruciatus magnus, opus vulgò deteſtabile, non erit capiti adminiſtrandum, niſi certa ſalutis concepta ſpe, non ambigua. Id fiet, cùm infra caput omnia membra fuerint incolumia: alirer æger certè & omnino periclitabitur. Nam tanta eſt noxa ab igne illi membro, vt ſi vel alterius membri morbo, aut virturia debilitati ſocietur, ægrum proculdubio producat ad mortem. In reliquis autem locis, excepto cordis tectorio, ſecurius fit, licet maiore cum dolore. Vnde faciendom conſulo ſi neceſſitas exigit: neminem enim ob hoc periiſſe vidi vſque nunc.

CAPVT LI.

Quod aloem proficuum ac ſalutarem in vitæ regimine credunt.

QVinquageſimus primus abuſus eſt, cùm aloem & pillulas in vſu laudant pro ſanitate conſeruanda, quia ventriculo ſalutaxis inuenitur, vt à Galeno: Aloes ventriculo gratum, vt ſi quod aliud, quod dictum ſecuti Auicenna, Meſue, & reliqui, non animaduertẽtes dictũ quinto continentis, aloes eſt comparatione ſoluentium medicinarum ſtomacho minus noxium, attamen & ipſum nocet, vnde Galeni dictum hoc ſonat, hæc Raſis, eius verba exponens: cui Celſos aſtipulatur, Omnis medicina ſolutina mali ſucci eſt & ventriculo inimica: eum hoc verò aloes corpora tabefacit, & nimiùm ea exiceat, & ideo ſenibus prohibetur: & cum hoc pillulæ inducunt magnam conſumptionẽ, & non eſt aliqua ex his vitæ prolongationi vtilis. Fecit igitur medicos errare dictum Meſue: atque vtinam ego hoc tempeſtiuè ſcioiſſem.

Conſultius igitur fuerit, niſi maxima vrgente cauſa, ab omni pillulatum genere abſtinere, ac potius humidis medicamentis vti, ac cibis mollientibus.

CAPVT LII.

Quod in vere purgant, & minuant plurimos quibus nocent.

QVinquageſimus ſecundus error eſt, quòd iubent plurimos purgari, aut ſanguinem minuere, hoc autẽ maximè in vere, iuxta illod: Quibus vel minutio vel purgatio, cõuenit hos purgare vel minuere vere cõuenier: immemores dicti Gal. Intẽperatos autẽ neq; minus, neq; omnino purgabis: plus enim erit quod ex intemperato victu aceruabunt, quàm quòd tu medicamento vel minutione ſanguinis detrahes. Quod igitur ſolum vtentibus, bono regimine conſulendum erat, omnibus conſulont: & quod deterius eſt, libentius his, qui inordinato vtuntur regimine, quoniam in eorum corporibus veriſimilius eſt maiorem prauorum ſuccorum eſſe abundantiam.

CAPVT LIII.

Quod balnea crurium & manuum in febribus perſuadent.

QVinquageſimus tertius abuſus eſt, quòd iubent in febribus lauari manus & pedes ſecundum illud ad Glauconem, Balnea verò calida ex aqua fontis proſunt, tum quia aliquid vacuant delinquentis humoris, quia humore ac frigiditate cauſæ facienti febrem, ac ipſi febri ac eius incommodis probè aduerſantur. Non animaduertunt tamen in reliquis à tertiana pura hoc non dixiſſe: tum etiam quod iam dixerat, & ſi tibi ſigna coctionis præceſſerint, &c. Non ergo vult qoòd aogmenti tempore fiant: incommoda autem plurima ſeqountur. Sed ipſi ea exhibent ad alleuiandum dolorem capitis, & quædam alia accidentia, vt proficere videantur. Non enim conſilium medicorum improborum eſt iuuaſſe, ſed videri iuuaſſe. Probi aotem medici eſt quod verè non iuuat: imò nocet, licet iuuare videatur, dimittere. Vnde cùm balneum intempeſtiuè, id eſt, citra coctionis ſigna & vniuerſalem corporis innanitionem exhibetur, hæc procreat incõmoda. Primò quidem obſtructiones multas facit, & tales vt niſi ægrè curari poſſint. Secundò apoſtemata inducit. Tertiò horripilationem, vt per Raſim apparet. Quartò virtutem exoluit: & ſcias quòd Raſis credidit in hoc, quòd in tertiana liceat balneari ante cõcoctionem ſecundum Galenũ vbi ſit pura,

& non eſt ita. Dico igitur quòd ægri non ſunt balneandi, ſi ex putrida laborent, niſi concocta materia,& ægro exinanito, ô quoties vidi in hoc medicos errare grauiſſimè!

CAPVT LIV.

Quòd cibant in nocte.

QVinquageſimus quartus error eſt,cùm cibant ægri in nocte.Reclamat magnus Hippocrates non eſſet permutandam conſuetudinem repente, etiam ad meliora:quantò minus vos non permutabitis ad deteriora?At, dicunt, virtutis debilitas hoc poſtulat: quomodo igitur cibus concoquetur tunc,ſi tanta vrget debilitas? iuribus igitur vtatis. At, dicunt,oua & confuſa ex carnibus haud concoquuntur difficulter:at neſciunt quòd tunc morbus eſt in ſtatu, ſi virtus deficit, aut in declinatione, aut ſyncopalis: ſi primum, per 19. abuſum redarguti ſunt: ſi ſecundum, non contingit ægrū mori in vera declinatione morbi ex defectu virtutis ſtante cibo conſueto, vt tertio de criſi patet: ſi vltimum, ſyncopalis rara eſt,nec in omni etiam cibandus eſt æger, vt primo ad Glauconem habetur. Rariſſimum igitur erit quod in nocte cibum dare cogat. At medici in cunctis validis morbis hoc faciunt, nocentes validè. Si ergo morbus non fuerit ſyncopalis ex debilitate ventriculi, cum acceſſione nocturna, nunquam æger in nocte cibandus eſt.

CAPVT LV.

Quòd vitant creticos, qui non ſunt dies cretici.

QVinquageſimus quintus error eſt, in diebus creticis. Nam vitant ſeptimam in purgando,.in quo dupliciter errant: nam in pluribus morbis ſeptima, nec eſt cretica, nec indicatiua. Hac de cauſa ſuſcitaui morientem filium Antonij Corbettæ infantem, quoniam credidit medicus, quòd in ſeptima non oportuit quicquam facere: dixi ego, quòd ſeptima non eſt cretica ratione illius ægritudinis: cucurbitulas igitur apponens, ſanguinem detraxi, & ſubito euaſit à morte,hoc ſæpe mihi accidit.Secundus error eſt, poſito quòd eſſet dies cretica aut indicatiua, licet etiam purgare ob tres cauſas, vel quia natura tentat, & non poteſt mouere: vel quia morbus eſt fortis, & materia turget, non expectans rationem purgandi à natura: vel tertiò quia ipſa mouet motu non conuenienti, vtpote faciens criſim per ſynanchem vel morbum lateralem. Manifeſtum eſt igitur, quòd frequentius poſſumus operari in ſeptima, quàm non operari. Ipſi tamen ex quodam inſtituto ſemper quieſcunt morti ægri conſulentes

CAPVT LVI.

Quod purgant in morbis iuncturarum.

QVinquageſimus ſextus error eſt,in morbis iuncturarum in quibus purgant aſſiduè, & etiam cum caſſia, quod deterius eſt, cùm ipſa vehementer noceat iuncturis & neruis, vt etiam dixit Meſue: & cum hoc ipſi non habent conſiderationem etiam, quod non habent verum hermodactilum, & ideo purgant,& non poſſunt auferre præparationem, & dilatant vias iuncturum, & ita ex podagra parua faciunt artritim maximam; ideo ſapiens Raſis dabat oleum ſolatri ſilueſtris, cum modico olei amigdalini dulcis & ſacharo:& Scipio noſter curauit ſe diæta tenui. Dico iſtis duobus ſolis auxiliis, ſi quis rectè vſus fuerit, curabitur omnis podagra, quæ non fuerit confirmata. Cura autem medicorum noſtri temporis, non ſolùm eſt inanis, ſed pernicioſa:vnde aliqui audent ſupra diarob cum turbiph, & alij ſupta medicinas fortes, & aliqui dant ariſtologiam.

CAPVT LVII.

Quod vtuntur temperatis in complicatis affectibus.

QVinquageſimus ſeptimus error eſt, cùm in complicatis contrariiſque affectibus, ſiue membri eiuſdem, ſiue diuerſorum vtuntur medicinis & cibis temperatis: credúntque quod res temperata cuilibet exceſſui ſit contraria:& accidit ſæpe, vt in quotidiana quod cauſa eſt frigida,& morbus calidus. Plerunque etiam ventriculus eſt frigidus, cum hepate calido, & vt in hydrope frigidus, cum hepate calido, & vt in hydrope frigida,cum febre & talibus.Hoc eſt igitur argumentum eorum vt medicina ſit temperata, vel cibus: nam medium vtrique extremo eſt contrarium:cura autem fit per contraria: igitur temperatum conuenit diſpoſitionibus contrariis. Item calidum auget vnam diſpoſitionem, & frigidum auget aliam:igitur temperatum eſt eligendum, ſaltem cauſa neceſſitatis, ſi non alterius. Item calidum remittitur à temperato, ſicut apparet de aqua feruente iuncta tepidæ, & pari ratione iuncta congelatæ tepida, fit mixtio temperata:igitur competit tanquam contrarium. Itē quia medicina calida permixta temperatæ remittitur à medico:igitur & pari ratione morbus calidus à cibo & medicina temperatis. Itē cibus & medicina aſſimilant ſibi corpus:igitur cùm temperatum aſſimilat facit temperatū. Sed reductio ad temperatum eſt ſanitas: igitur talis cibus inducit ſanitatem in vtraq; diſpoſitione ſimul:patet antecedens ratione reactionis. Itē cibus temperatus conuenit in vna diſpoſitione tantùm:igitur à validiori in cōtrariis:cùm in vna diſpoſitione detur locus

contrario

contratio exhibendu. Antecedens patet, de ouis carnibus per Galenum, inde cura ardentis febris, & tertianæ ad Glauconem & alibi, & Principem & alius. Item ſi cibus & medicina temperata non conueniunt in hoc, multò minus in reliquis diſpoſitionibus: igitur erunt ſuperflua & nunquam adminiſtranda. Patet inductio, nam in ſimplici diſpoſitione multò minus conuenient, cùm locus detur contrario, nec per te in diſpoſitione contraria, nec etiam in ſanitate, quia ſanitas medicina non indiget, nec ægritudine temperata, quia ſic primò non eſſet ægritudo, cùm ægritudo ſit intemperies, tum etiam quia ea poſita ſolueretur morbos à conſimili medicina & cibo & non iuuaretur: igitur nulli competerent. His igitur argumentis medici perſuaſi, cibum & medicinam temperatam exhibent in contrariis affectibus, putantes vtrique diſpoſitioni prodeſſe, cùm ſtrenuè noceant. Nam cùm quadrùplex ſit modus in contrariis affectibus curandi. Primus eſt hic, vt per temperata curemos tanquam contraria vtrique diſpoſitioni. Secundus, vt per commixta ea calidis frigidiſue. Tertius, vt caput vnum ſtatuamus curationis eique intendamus altero non neglecto. Quartus, vt viciſſim curare tentemus, modò calidioribus obſtantes frigiditati, modò frigidioribus caliditati. Non videtur quemquam ex his Galenus, prætermiſiſſe modum præter primom, vt quòd in cæteris aboſibus obſeruatum eſt, ne obiter medicos peccaſſe credas, ſed tanquam ad humani generis perniciē concitatos, illud primum elegiſſe, quod & à veterum ſententia abhorreret, & cum nulla vtilitate maximam afferret calamitatem. Vnde 11. artis curatiuæ, nunquam tamen præceptum illud, quòd contraria contrariis curantur, aliquando verum, aliquando falſum erit, ſed ſemper verum, licet ex vſo contingat, quandoque cum aliis copulantur morbis, ante illa procuranda ſanandaque eſſe. Hic tertium modom curandi attigiſſe videtur. Ruſus autem ibidem. Quum verò etiam materiæ, quæ hæc efficiant, calidæ ſiot, neceſſarium eſt interea, tum putredinem, tum etiam febrem augeri: quare quoad licet id agendum, vt quæ minus calefaciat, materia deligatur, & poſt. Quod verò febris ipſius iam accenſum, refrigerabimus. Modum hic quartum eligere videtur non ſine tertij commiſtione: nam apertionem caput intentionis curandi ſtatuit, & licet prima fronte videatur in eiuſmodi auxilia temperata poſtulare, atq; pro illis ſentire, nequaquā tamen eſt: cùm auxiliū non in temperatura quærat, ſed in vi quæ extenuatoria eſt & diaphoretica. Manifeſtum autem talia minus calida propter febrem deſiderari. At non quia temperata, ſed frigidiora eligerentur: cùm autem talia nedum eſſe poſſint temperata, ſed omnia calida, multò minus frigida quærenda erunt. Ob hæc Galenus ſapienter proxima temperamento eligit ea, quæ nuſquam frigida eſſe poſſint. Non ergo prima facies ſermonis te decipiat, cùm cuilibet erudito ſatis hæc ſint manifeſta. Item ad Glauconem primo, dat in complicata diſpoſitione ex bile & pituita ptiſanam cum pipere, vel cū mulſa hyſopum vel origanū, ita vt ſimul ſiccet & humectet, calefaciat & refrigeret, in victus ratione: comam verò abſinthij concocta materia vtilem exiſtimat, tanquam ſymptomati contrariā ac principali morbo: itaque in hoc videtur ſecundum modum & tertium ampleсari: in ſeato etiam de tuenda ſanitate, nónne calidis frigida conuenire omnino putat? Quòd ſi omnino diſiungi nequeant, aliquando oximel cum diatrion pipereon propinant, vt cùm hepar obſtructum, ventriculus autem non concoquit, ita vt alterum viſcus caliditatem, alterum frigiditatem contraxerit: pari ratione oximele detergit eos, quos caput frigiditas ventriculum caliditas detinet. Nimirum in arte etiam parua non ſeiungit hanc ab illa intentionem: nullibi media collaudat tanquam vtrique extremo contraria, ſed prius extenuantibus, mox expurgantibus opitulatur, ita Galeni ſenſum ab hac opinione alienum eſſe, quod etiam ratio detrectat, perſuademur. Nam cùm curatio per contraria in gradu fiat, vt ſæpe in arte curatiua Galenus replicat, non poteſt cibis temperatis aut medicinis res tranſigi: quandoquidem nullum temperatum diſtemperato in æquali gradu eſt contrarium. Præterea ſi ita eſſet, nulla iam alia eſſet medicina, aut cibus exquirendus: nam omni diſtemperato, temperatum contrarium eſt. Præterea cùm cibum aut medicinam temperatam calido exhibet, ſubitò caleſit: non ergo amplius, niſi per inſtans, manet contrarium, ſimile etiā ſimili fieri facit. Quòd ſi omnis medicinā remiſſior, aut cibus competit, nō erit mulſa in caulonide refellenda, à qua tamen Hippocrates abſtinuit, vt etiam colligitur ab Auerroe. Mirúmque eſt non ſolùm abſolutè contraria, ſed in gradu æqualia deſideranti, velle temperata exhibere. At, dicent, lac quod temperatum eſt hecticis calidioribus, & oua competunt: hoc quidem temperamenti cauſa non eſt, cùm & teſticulos gallinaceos laudet Auenzoar, qui cum calidi ſunt, lac etiam frigidum eſt: itaque facilitatem concoctionis, velocitatem tranſitus, bonitatem alimenti, & paucitatem excrementorum in eo conſiderat, non ratione temperamenti. Nam ſic iure ptiſana præponitur: ob quæ iure datur cremor ex hordeo cum caneris & caphura, & trociſci deſpodio. Videmus autem Auerroim repreſorem Galeni in compoſitione medicamentorum in diuerſitate materiæ peccantis, & membrorum oppoſitione: quoniam exiſtimauit Galenus quòd hepar calidum attrahit quod frigidum eſt de medicina, & matria frigida, quod calidum eſt: igitur Auerrois in cura dat piper & hyſopum oximelite & aqua hordei, ſicut præcipit Galenus. Verum diuerſitas oppoſitionis non eſt ſecundū duo loca ſimul, & cum dat carnes pulli, manifeſtum eſt, quòd non ſunt temperatæ, ſed calidæ in ſecundo gradu, & permutare iura cum liquiritia & hordeo non eſt malum, & ita videmus quòd iuuamentum verū eſt in cibo & medicina cōtrariis febri, aut cauſæ febrē facienti, & correctis, & non in ſimplici cibo & tēperato vel propinquo: & propter hoc videmus quòd

Auenzoar in cura febris cōpoſitæ dat pullos cum omphacio coctos, aut aceto & vtitur medicina frigida abſterſiua compoſita ex contrariis partibus ; licet videatur mihi compoſitio illa calida, attamen omnino conſtat ex contrariis: & licet Serapio in cura hemitritei dicat, quòd ſi æqualiter vincant phlegma & cholera, tunc curamus temperatis, intellexit per temperata ęqualiter ex contrariis mixta: quod apparet ex vltimis verbis capituli, Cúmque fuerint æquales, miſcemus ea æqualiter: itaque non eſt eius ſententia ab hac diſcreos, cum totam ſeriem verborum contemplatus fueris: & in hoc etiam conſentire videtur Raſis cum dixit, quòd compoſitæ febris ſit cura compoſita, & licet alibi videatur ſentire de remiſſione medicinæ intelligit refractionem, aliter eſſet in contrario ſenſu: & hanc ſententiam defendit Auicenna contra Auerroim in cura hemitritei volens, quòd ſi natura non poteſt diſcernere, ægritudo eſt incurabilis: & hoc motus fundamento componit medicamentum ex croco, ſpica, rhabarbaro, & caphura, & ſeminibus frigidis, & berberis, & ſpodio, & xiloaloes. Conſtat itaque, quòd medicinis vtitur compoſitis, & cibis ſimiliter, & hoc voluit cum dixit in primo. Ex rebus quoque in quorum medicatione ſubtile eſt, adhibendum ſtudium eſt: cum in vna coniunguntur ægritudine duo, quæ fieri debent contraria, quia oportet, verbi gratia, vt ægritudo infrigidetur, & eius cauſa calefiat: quæro ſi per temperata hoc fieri poſſet, quódnam ſubtile ſtudium eſſet adhibendum; nam faciliter ſoluerentur huiuſmodi morbi. Altior ergo ſenſus in hoc Auicennæ fuit etiam quam Gentilis expoſuerit, de quo inferius dicam. Æginetam etiam in eandem ſententiam ſubſcripſiſſe video ac Haliabbatem, quo nullus clarior in hac ſententia fuit. Vnde de hemitriteo loquens, cum tertianæ acceſſio imminet, lactucas atriplices, cucurbitas, & aquam granatorum, altera verò die, qua amphimerina premit, pullis, & hyſphidabego, & zirabago: itaque alternatum victum exhibet quartum curationis modum complexus.

Cauſam huius erroris recentiores dedere Montagnana, Marſilius Ficinus, Platearius, ac alij qui non ſolùm Galenum, quem flocci faciunt, non intelligunt, ſed nec eum quem maximè obſeruant Auicennam. Turpe enim cùm ſit optimum virum derelinquere, vt expoſitori imitaris, illud verò turpiſſimum eſt, nec eum, quem vis ſequi, intelligere. Cùm igitur morbi contrarij quadrifariam diſtinguantur, aut enim diſtant loco, vt calidiſſimum hepar cum ventriculo frigidiore: aut loco diſtant, & tempore modico, veluti cùm diaria à bile lienteriæ iungitur: aut ſunt loco quidem non proportionata, ſed tamen ſeiuncta tempore, vt in hemitriteo, plurimùm enim eius locum habet ſeiunctum: ſūt enim in venis quædam, & quædam extra: aut omnino iuncta ſunt, vt in febre tertiana notha. Hi ſunt modi contrarietatis in quibus oportet ſemper, vt obſerues quod dicitur quarta primi capite vltimo, an vna diſpoſitio ſit alterius cauſa, an vna ſine alia ſanari nequeat, an vna ſit alia periculoſior? & hæc eſt ſententia Galeni. Vt igitur in his rem experimento conformem à ratione non alienam dictis Galeni conſentientem mediteris, hæc obſerua. Primùm cùm diſpares cauſæ fuerint, ſiue quòd ſit alterius cauſa, ſiue quòd ſine ea reliqua ſanari non poſſit, ſiue quòd validior ſit affectus, ſiue quòd periculoſior, aut omnino ſymptomati ſæuiori complicatus, illius, quod magis vrget, curam per contraria in gradu molieris. Eſto autem quòd pares ſint cauſæ, quod vix credi poteſt à Galeno: ſit igitur calidiſſimū iecur, & frigidiſſimus ventriculus, obſeruandū eſt diligenter ne vnius medicina alteri ſit impedimento. Hoc autem vel ratione applicationis, vel ratione moræ, vel ratione impedimēti, vel ratione proprietatis. Primum eſt, vt inungas hepar ex oleo ſandalino, & roſaceo, & ventriculum ex oleo maſticino & de abſinthio: ratione autem moræ dabis calida ſine potu & quieſcere facies, & dabis cum craſſa ſubſtantia, veluti diatrion pipereon faciens quieſcere, & electuarium de ſeminibus, & ſanthalos, & caphuram cum aqua endiuiæ miſta cum vino albo & facies ambulare. Dabis etiam hoc à ieiunio, illud quandoque à cibo aſſumpto, ratione impedimenti: dabis piper contritum groſſo modo vt calefaciat ſtomachum, nec eius ſubſtantia tranſire poteſt ad hepar, & ſemina frigida exactè contrita. Hæc eſt cauſa cur diaſpoliticon non contriuit niſi modo craſſo, ſexto de tuenda ſanitate Galen. Ratione autē proprietatis, quia endiuia eſt frigida, & conuenit hepati, & res etiam dulcis citò ab hepate trahitur, & abſinthium, & piper manent in ſtomacho, & ea non appetit hepar, igitur ſi vel diuiſo tempore vel eodem commiſta dederis, ſimul ſtrenuè calefacies ventriculum & hepar infrigidabis. In cibis verò non tantùm qualitas, ſed & ſucci bonitas attendenda eſt, dabis carnes pullis & cum pipere confracto conditas: poſt cibum autem per horas duas vinum album dilutum ita iuuant cibaria quæ piperata, & ius conſumptum dicuntur. Cùm verò morbus loco & tempore differt, curabis opportunis temporibus contraria adminiſtrare, & hoc fit vt ante bilis acceſſiones vinum demus granatorum, lienteriam verò non ſolùm exterioribus fomentis ex menta iuuemus, ſed ante cibum aliquid ex citonio cum pipere cōdito adminiſtremus, paulatim infrigidātes hepar, quia membrorum principalium infrigidatio moderari debet: poſt vtemur compoſitis contrariæ factionis, qualia ex pipere, abſinthio, inthibo, ſanthalis, melonum ſeminibus, hæc multùm, illa minimùm contundentes: qualia etiam inueniuntur ab Auicenna in ſuo antidotario quamplurima laudabiliter deſcripta.

Cum verò materia fuerit veluti quoquomodo diſiuncta, vt in hemitriteo (quanquam & febrium talium, nec numerus ſit, nec ordo) maior intentio eſt in concoctione & euacuatione, in quibus ſanitas potius conſiſtere videtur. Nā cùm ad intentionē peccantis qualitatis intēdimus, cibis calidioribus frigidiora permiſcemus: plus enim vnaquæq; res ſuo contrario deſtruitur, quàm à conſimili foueatur.

tur. Omphacium igitor, & ptuoa, & acetum, & piper, carnibus volatilium miſcebimus, ita tameo vt meminerimos cibos nos præparare, non medieinas. Nam eiuſmodi nullam cibi tarionem, ſed condimenti obtinet: ita etiam ptiſanam, pipere modico, paſſeres, ſeminibus albis condiemus: atque ita in medicinis calida frigidis permiſcebimus, non abſolutè quidem (hic enim eſt error medicorum noſtri temporis) ſed eo in gradu, vt viciſſim morbis opponamur. Hæc fuit illa antiquorum ounquam ſatis laudata ſolertia, à noſtris autem non intellecta atque neglecta, componentium philonia, cæteráſque opiatas medicinas, in quibus vtriuſque contrarietatis extrema copulauerant, opium, hyoſciamum, mandtagoram, atque ex oppoſito, piper, caſtoreum, euphotbiom, quædam etiam atomatica, non ſolom ad vires membrotum robotandas, ae abominationem tollendam, ſed vt extremom extremo tanquam per mediom conueoientios iungeretur ad tollendas extremorum morborum, ac etiam contrariorum diſpoſitiones. Sic enim ſi.oul & cholicam tollont, & pituitam calefaciunt, & febrem auferunt. His medicinis ſanè nullam, ſi rectè operatus fueris, vtilitatem comparaueris. Si igitur quiſquam notha tertiana detinetur, non habebis hîc temporum viciſſitudinem uec membrorum, ſed quantum in ipſa eſt, tentabis, quæ de hemitriteo dicta ſunt, permiſcere, nullam diſſuoctionis occaſionem expectans, vt in reliqnis. Verùm caue, ne eum ſuperfluo, experiaris ſed in omnibus oppoſitarum vitium cómodè pro ratione tépoꝛis, morbi, naturæ, & teliquarum indicationom medicinas temperabis. Reliqoum igitor eſt, vt obiecta diſſoluamus, & primò quæ à iunioribus indicta ſunt. Nam qood medium qooquomodo contrarium ſit extremis tanquam oppoſitum, vt accepit Ariſtoteles, ſatis concedi poteſt. At quòd eo modo contrarium, vt æqualiter à medio diſtet, qoantum morbus ab oppoſito, id nec tu conaberis probare. Tale aotem eſt quod quæritur, vt dictum à Galeno ſæpius.

Ad ſecundom dictum eſt. primò, qoòd differentia eſt quadruplex in exhibitione: quoquomodo calidum membro frigido non calido copuletur, vt piper ventriculo & non hepati: præter hoc etiam plus calefit frigidum membrum à calido, quàm infrigidatur à frigido, ſi ambo applicentur. Coius experimentum eſt in tabula ignita & ad ignem poſita, cui perpetuò aqua frigida ſuperfundatur: non enim ignita, ſed temperata euadet tandem: cùm tamen maior ſit caliditas ignis, frigiditate aquæ: maior enim eſt virtus deſtruendi, quàm conſeruandi, vt etiam in rebus, quas agimus, experimur. Oppugnatores enim validos, imbelles defenſores eſſe vides: ita etiam oatura vnomquodque ad deſtruendum paratum eſt. Non eſt igitur in tot cauſis vlla neceſſitas temperati.

Ad tertium, illud quidem fiet in inanimatis. Cæterùm animata non eodem modo ſe habent, ſed ſi fiat, ita tardè conueniet, vt morbo mota potius ſit deprecanda, quàm auferenda. Nam in igne experimur non extingui, oiſi contrario etiam valido, nuſquam autem temperato, niſi non propria cauſa ſoblato fomite.

Ad quartum, obitat quomodo id fiat Auerrois. Sed cùm ita ſit, non negabimus quod quotidie experimur, & ſi parùm remittatur iam tamen tario ſubeſt, vt aliud ſit compoſitio, aliud permutatio. Commiſtio enim ſemper quoddam medium poſſidet. Verùm cùm aliqua qualitas etiam aduerſantibus, tum medicinis, tum cibis ſupra modum ſeipſam tollat, minimè ſecurum duco eam intermedils auxiliis fouere, quam delere cupiamus.

Ad quintum, aſſimilator quod non eſt extraneum, aut quod modicè vrget. Hoc eſt, quod dixit Princeps, imo ſæpe ſufficit multa regiminis booitas. Quod autem tarum eſt & paruæ vtilitatis, non debet pro norma medendi in omnibus recipi. Nam dom hoc expectatur, æger moritur: vltra id quod non prodeſt quicquam.

Ad ſextum, aliud eſt conſolere ratione alterius conditionis, aliud emendandæ temperaturæ cauſa. Nam cùm lac vel oua hectico propinamus, facimus hoc, ne laboret in concoquendo cibum, & vt ſit boni alimenti, & vt paucarum ſoperfluitatum, & vt velox ad tranſitum. Nam cùm non nutritor, ipſe hecticus in deterius agitur ſubitò Nam virtus nutritina non poteſt quieſcere per inſtans, vt oſtēdi in libro de morte. Adde quòd ouom & lac ſunt frigida, & etiã quia frigiditatem operamur aliis ingeniis, baloeo & trociſcis, caphura, & cũ aqua hordei & priſana, & teliquis: pari ratione non eſt inconueniens vti glycitiza ratione extinguendę ſitis: quanquam non ſit ita frigida, ſicut eſt morbus calidus, & ita radice feniculi in aperiendo, quanquam non ſit calida pro facultate morbi frigidi: quia non deſideramos apertionem fortiorem in principio morbi, ne materia magis cogatur quàm diſſoluatur. Itaque non eſt inconueniens vti medicina temperata ratione alterius iuuamenti, ſed eam eligere ad emendandam inæqoalem intemperiem, non ſolum imperiti, ſed rudis ingenij eſt.

Ad ſeptimum, ipſa eſt vtilis: Primò ratione alterius annexæ virtutis, vt capillus veneris ad aperiendum, caſſia fiſtula ad leniendum. Secundò ad temperandum exeedentem medicinam, vt terminos non excedat præſtitutæ qualitatis. Tertiò vt corrigantur leocs intemperaturæ, de quibus ab Aoicenna ſopetius dictum eſt. Quartò ratione complicis facultatis nutritiuæ. Nam pleraque cibaria boni ſocci, aot temperata ſunt, aut non valde remota ab homana temperie, ſecundum quam à Galeno temperatum dicitor.

At, dicet quiſpiam, qoomodo remittetur qualitas aucta, ſi impermiſtæ virtutes ad membra deferuntur? Satis qnidem eſt differentiæ, dicere: quod iam remiſſum eſt in miſtione, obeſſe non poteſt, & virtus permiſta ad alienum membrum defertor. Nam, vt oſtenſum eſt ſecundo virtutum naturalium, trahente membro quod ſibi conoeniens eſt, caſtoteom ab opio ſatis diſcernit, nec ſubſtantiam opij trahet. Qnòd verò

remiſſum eſt in miſtione caloris, quoniam non eſt, amplius trahi nun poteſt:non igitur ſupercaleſieri poteſt vltra id, quod ex miſtionis beneficio relictum eſt.

Erat nobis conſilium reliqua errata diligenti trutina perpendere, ſicut & in hoc fecimus:ſed prætermiſimus breuitatis amore, tum quòd non, vt quorundam moris eſt, ex libro in librum tranſcribere voluntas fuerat, cùm ſoleamus ex integro res aggredi, qualis hæc eſt, quam nulli propter difficultatem attigerunt, alij quoniam, inter hoc & illud nihil intereſſe putant. Quam ob cauſam diuerſæ intemperiei & oppoſitæ membrorum, neminem meo tempore curatum plenè vidi, ſed prophilacticæ potius eſſe conſultum.

CAPVT LVIII.

Quod aurum imponunt coquinæ

QVinquageſimus octauus abuſus eſt, cū aurum conſompris turibus imponunt tanquam aliquid facturi:ita omne conſilium medicorum eſt potius videri probos, quàm eſſe. Nam quòd aliquis malè agat, turpe eſt: ſed cùm & illud, quod malè agit, inutiliter ac peruerſe facit, id turpiſſimum eſt. Primùm enim, cùm mali viri ſit, aut omnino rudis, alterum eſt non ſolùm imprudentis, ſed omnino excordis. Quid enim aurom in aqua decuctum imprimere poteſt, quod nec validiſſimo igne ſoluitur, nec odorem, nec ſaporem viribus adiicit, nec ipſum minuitur? Sed concedatur, nónne cùm lebeti imponitur, ad fundum deſcendit? Vbi etiam feruente aqua, quæ in imo cacabi reſidet, frigida eſt, vt quilibet experiri poteſt, rogo, quam volunt in frigida aqua impreſſionem fieri? Alij pullu concludunt, vt quod internum eſt, nondum calidum ſatis ſit, etiam aurum craſſum imponunt. Quòd ſi tandem conſilium eſt experiri, an auro aliqua ſit vis eorum admirationi conformis, cur auri folia in ſummo lebetis, vbi feruentiſſima ebullitionis vis perſpicitur, non ſuſpendunt? Etenim fortè ita fieri poſſet, vt aliquid virium, quanquam exiguum, tranſmitteretur, niſi illud Plinij credere malunt, eſſe in carnibus pulli vim auri comminuendi, quódque tranſmutetur, quanquam hoc fabuloſum ſit. At ſi verum, de auro liquefacto illud docet, non de ſolido. Igitur præſtantiſſimum potius arbitror, auri fruſta ignita, iure extinguere:nam hoc non modicam habere vim poteſt, quandoquidem cauterium ex auro innoxium magis ſit, quàm ex ferro, teſtante Principe, Quanquam & illud ad ignis ſubſtantiam leuiorem pertinere poſſet, & licet, quòd oculis conferat, argumentum egregiæ ac propriæ cuiuſdam virtutis ſit, non eius, quæ ex igne, molliciei tantùm. Itaque ſi quoquomodo auxilium in auro exiſtimatis, ea facite ſaltem, quæ ſi probare non poteſtis, attamen reprehendi nequeant. Memini, cùm hæc ſcriberem, ex frequenti igniti auri extinctione in albo vino, ſaporis quandam gratiam ſenſiſſe, quæ non ex igne, ſed ex auri ſubſtantia pendere videbatur: perceperunt & alij, quibus hoc conſulueram vtile futurum.

CAPVT LIX.

Quod non obſeruant momentaneam concoctionem.

QVinquageſimus nonus abuſus eſt, in momentanea concoctione, in qua maxime peccatur. Nam cùm fluxio ex alieno loco fuerit, veluti in diſtillationibus, non poteſt excerni permiſta incocta materia:vnde Galenus momentaneam concoctionem, vbi oportet, aucupari docet: quam noſtri medici nec animaduertentes nec minus quid faciendum ſcientes, in infinitus morbos homines perducunt.

Præſtat in his vna concoctione viſa ſubitò eadem die ac hora euacuare, ac iterum concoquere. Sic enim breui finietur morbus, nunquam aliàs finem habiturus, cùm coctæ vrinæ ſequenti die, alia non concocta ſubſecutura ſit ad multos dies permanſura.

CAPVT LX.

Quod accidentibus curam exhibent.

SExageſimus abuſus eſt, cùm accidentibus curam exhibent:cùm tamen accidentia nullam habeant intentionem curatiuam prorſus, ſecundum Galenum. At, dicent, in libro ad Glaconem curat. Facilis reſponſio eſt, accidentia, vt accidentia ſunt, nullam curam poſtulant:vt verò in cauſam ægritudinis addunt, non vt accidentia, ſed vt morbi cauſa medelam deſiderant, qualia ſunt inſomnietas, vehemens dolor, & nauſea. Nam primum humores acuit & robur exoluit: ſecundum, virtutem dirimit: tertium, cibum prohibet: itaque accidentibus cura nulla debetur. Medici plus de gloria ſua, quàm de infirmi ſalute ſolliciti, illud primùm ſtatuunt, vt accidentibus obuiam eant, plurimúmque fit, vt eadem cura ſymptomata tollant, & morbi cauſam vſque ad perniciem augeant. Accidentia igitur, quæ cauſam morbi non augent, curanda non ſunt, veluti leuis dolor, ſitis in corpore humido, ſternutatio, oris amarulentia, inquietudo, ſanguinis fluxus non ſuperfluus, impatientia luminis, & talia, quæ ſolent & infirmos perturbare, & aſtantes terreſacere, medicum autem egregium nullo modo mouere debent. Sed in hac ſaltem admonitione me operam perdidiſſe ſcio, cùm prius medici lucri deſiderium poſthabituri ſint, quàm huic conſilio obtemperaturi, quo nullum ſibi præſidium apud vulgares ambitioſius habeant.

CAPVT

CAPVT LXI.

Quod vitant hyemem in detrahendo ſanguinem.

Sexageſimus primus abuſus eſt, in ſanguinis minutione, in quo ca temporibus errant. Nam cùm Princeps & Galenus ad Glauconem velint, vt ſuperfluum caloris & frigoris deuitemus, primùm quidem frigus, pluſquàm expediat, vitant, calorem autem minus: vnde non attis curatiuæ cùm cauſas dehortantes à ſanguinis miſſione diſtingueret, nequaquam frigus, ſed calorem immodicum adnumerauit, tanquam eſoluentem & ſiccantem nimis: frigoris autem nullam mentionem prorſus fecit, vtpote quod ad negandam indicationem miſſionis ſanguinis nullam præſerret vim. Quod verò ad quantitatis rationem pertinere videbatur, ad vniuerſalem methodum detrahendi Princeps & moderni receperunt. Vnde in libro de ſanguinis miſſione. Quòd attinet ad indicationem non detrahendi ſanguinis, aut omnino pauci, eſt ex ætatibus pueritia, ex calore hominum candidus ſupermiſtus, ex tempore anni canis. Cæterùm, quæ his contraria ſunt, aliam rationem non multi ſanguinis detrahendi habent, vnde in maximis frigoribus à larga ſanguinis miſſione cauendum eſt, hæc Galenus: quid clarius? in ſiccis igitur temporibus omnimodam ſanguinis minutionem cauere docet: in frigoribus largam & exuberantem. Præſtiterit igitur, quantùm fieri poteſt, caniculæ temporibus, ſanguinis vitaſſe eductionem. Vnde Galenus ibidem, quotquot ſanguinem miſerant his temporibus, mortui ſunt. In hyeme autem nunquam, temporis habita ratione, ab ea abſtinendum, ſed parcius ſubtrahendum. Præcipuè vbi extremæ hyemi & regio, & temperatura frigidiſſima copulata fuerit.

CAPVT LXII.

Quod dant caſſiam poſt inciſionem venæ.

Sexageſimus ſecundus abuſus eſt, quoniam ipſi dant caſſiam poſt ſectionem venæ, & in hoc videntur vti duobus motibus contrariis non ſecundum vnam rationem. Quare natura impeditur & debilitatur: ideo periculoſa eſt hæc operatio, damnoſa, & ab antiquorum mente aliena. In tam celebri, tamen vſu eam videmus, vt nihil frequentius inueniatur: & licet Galenus poſt venæ ſectionem ventrem mnueri conecdat, attamen illud eſt per accidens in deliquio: non enim aliquid propinauit: vnde ſuper aphoriſmo illo (Cùm morbi inchoant) vult Galenus quandoque vnum auxilium, quandoque alterum, nequaquam tamen ambo ſimul vnquam eſſe neceſſaria: & Princeps, cùm autem vnus humor ſuperabundat, tunc magis eſt neceſſaria purgatio: cùm omnes, inciſio venæ. Igitur ex diuiſione patet, quòd nunquam ſimul ſunt opportuna: & alibi, Balneum non eſt vtile, eò quòd trahit materiam ad extra tempore pharmaci: pari ratione nec ſanguinis miſſio, cùm materiam ad venas magnas trahat, Purgatio verò contra. Vnde in aphoriſmis, æquales humores ſectione venæ euacuabis: inæquales medicamento.

CAPVT LXIII.

Quod fluentibus menſibus timent venam incidere.

Sexageſimus tertius error eſt, quoniam fluentibus menſtruis, timent quoquomodo ſanguinem ſubducere in eo tempore. At Galenus totum oppoſitum facit: nam cùm dimiouti fuerint menſes, eo tempore Galenus ſupplet defectum per venæ inciſionem, ſecundum quantitatem qua defecerunt. Animaduertere autem oportet, quòd ratione ægritudinis poteſt ſanguis detrahi à brachio etiam. Verùm ratione menſium deducitur à pedibus. Cùm ergo conuenerit ſectio venæ ſecundum pedem, non dubitabis. In ea verò, in qua iam multo tempore defecerunt menſes, cubiti interior vena ſecanda eſt In hoc genere frequentiſſimos inuenies aberrantes, ob quæ dimittentes ſanguinis miſſionem, ægrum occidunt.

CAPVT LXIV.

Quod non audent ſcalpere in cucurbitulis abſque purgatione.

Sexageſimus quartus error eſt, quoniam ipſi non audent ſcalpere in cucurbitulis abſque purgatione, & in hoc peccant grauiter. Nam dictum Galeni de cucurbitulis intelligitur in non inciſis: ipſi autem traducunt ad ſcalpturam. Nam cùm poſuerit capitulum generale de ipſis, vt ſunt tantum auertentes & calefactiuæ, ſubiungit de ſanguiſugis & ſcalptura, ita quòd intellectus illius loci eſt periculoſus, & malus. Diſtinguendum eſt igitur hoc modo Cucurbitulæ, quæ appoui debent ad diſtrahendum, præſupponunt corpus mundum: quæ verò ad corrigendum temperaturam, nequaquam: quæ verò inducitur, vel debent poni in cauſa emendandi ſanguinis cum extractione per inciſionem, & ſic inciſio præcedere debet aut abſolutè, & ſic non præſupponunt. Breuiter nihil voluit Galenus ibi niſi duo: primum, quòd vbi ſcalptura debeat fieri cum purgatione ventris, aut venæ ſectionæ, talia debent præcedere ſcalpturam non conuerſo modo, non quòd abſolutè præcedere debeat, ſed vbi duo ſimul oporteat fieri. Secundum,

cundum, quòd cucurbitula ſine ſcarificatione non debet apponi, quantùm ad reſoluendum diſpoſitionem, niſi corpore expurgato. Tertium verò alibi addit, in ægritudinibus cutis cucurbitula non debet apponi niſi expurgato corpore: nam ſic plus trahit quàm reſoluat, ſiue cum ſcalptura ſeu ἐγχάραξει, ſeu non.

CAPVT LXV.

Quòd curant phthiſicos fucoſa cura.

SExageſimuſquintus error eſt, quia in empicis & phthiſicis perdiderunt curam veram: & eſt, quòd ſi ſanies ſit alba, iuuat incidere ac exurere ſecundum pectus in loco in quo velocius petia exiccatur. Et licet Albucaſis capite, 31. partis primæ, videatur hoc quaſi ignoraſſe: attamen inuenimus nos Hippocratem ſuper hoc conuenienter auſum, & ratio teſtificatur ſuper hoc, quandoquidem nulla alia ſalutis ſpes inuenitur, & quòd ſit in exterioribus licet periculoſius, neceſſariò tamen magis ſit in interioribus: & hoc eſt primum in quo plurimi moriuntur, qui ſanari integrè poſſent.

Secundus error circa hoc eſt, quòd ipſi vtuntur propter conſtrictionem pectoris. & febrem hecticam & acidentia eius, & febrem putridam, cura humectatiua, & neſciunt illud quod dicebat Galenus ſecundo artis curatiuæ, quòd cura vlcerum eſt exiccatio. Et ita dum augent cauſam principalem & curant ramos, faciunt curam palliatam producendo ægrum ad mortem miſerabiliter, & decipiendo & maleſaciendo.

Inſtruendo igitur vnam curam in hoc caſu, vt hæc ſit argumentum aliarum, ponamus quòd cuidam ſit phthiſis ex vlcere pectoris, & nondum peruenerit ad vlcus pulmonis. In primis quidem dabis ptiſanam hordei & mulſam cum hordeo expurgans, & in ptiſana pones bolum armenum, & facies eam ex aqua decoctionis mirti, aliquando corticis mediani fraxini, aliquando ex decocto apij, aliquando oliuellæ, aliquando caulium: ita tamen, ne multa virtus eorum ingratum cibum faciat. Dabis interim hoc ad expurgandum mirabile decoctum.

Ad Phthiſim, remedia Authoris optima.

℞. Radicum iridis & carl agreſtis, & aſſari, & myrrhæ, naſturtij, amigdalarum amararum, ſerapini, hyſopi, praſſij. radicum apij, foliorum oliuellæ, radicum gariofilatæ, glycirizæ, añ. ʒ. i. capillorum veneris viridium p. i. coquantur in libris. ii. aquæ ad conſumptionem medietatis, cui collatæ addantur pro qualibet medietate ſingulis vicibus ſucci raphani an. ʒ. ii. vſque ad. ʒ. v. ſecundum tolerantiam, ſachari. ʒ. iii. bibat tepidum in aurora: hoc ſolo poſſunt ſanari medicamine.

Quòd ſi non omnino ſanantur, ſed tantum expurgantur, ſiccato vlcere ab exteriori parte, detur boli armeni infuſio. ʒ. ii. in aqua oliuellæ vel gariofilatæ, cum ℥. ß. vini albi, & hoc bis in die: comedat etiam carnem ericij. Quòd ſi cum hoc remanſerit caliditas, detur. ʒ. i. trociſcorum de caphura omni die cum aqua geranij. Quòd ſi nec per hoc ſanatur, poſt primum decoctum detur hoc.

℞. hordei ℥. ii. conquantur in libris. ii. aquæ ad ruptionem perfectam, poſtmodum imponantur cancrorum fluuialium carnes, videlicet caudæ, & coquantur ad perfectam diſſolutionem, & in hoc diſſoluantur trociſcorum de luto armeno. ʒ. i. ß. pro ſingulis vicibus: interim exhibeatur ouum cum hoc.

℞. pulmonis vulpis, boli armeni. añ. ß. capiat cùm luteo oui, & vtatur etiam ℥. i. ß. ſyrupi mirtini cum. ʒ. ß. myrrhæ & ʒ. ß trociſcorum de caphura, & de bolo armeno, & vtatur ante cœnam ſacharo roſato ex ℥. ß. ad. ii. ſecundum tolerántiam eum luto armeno.

Quòd ſi per hoc non ſanatur, diſtilletur lutum armenum ex lib. iv. & de aqua illa detur per horas ſeptem ante cibum. ʒ. i. cum ℥. i. aquæ pimpinellæ: & ſunt aliqui, qui cum ipſa exhibent aquam ſanguinis humani & ſanant: & vtilior medicina eſt vſus aquæ boli armeni, vt dixi, per dies quadraginta. Et ſi hoc non contulerit.

℞ Radicum apij, foliorum oliuellæ, añ. ℥. ß raphani ℥. i. ß. infundantur cum ℥. ii. boli armeni, & fiat, ſicut dixit in libello de aqua ligni, & capiat quadraginta diebus, & ſanabitur.

Quidam bibit oleum vitrioli cum aqua capillorum veneris, vel caulium, & ſanatus eſt. Et aliqui dant apuam vitæ cum bolo armeno, deinde ſacharum roſatum, & vtuntur aliquando cicere excorricato, & aliquando aqua limaciarum cum hæmatite, & omnia hæc ſunt mirabilis iuuamenti. Sed modò ponamus tot auxiliis, vt plerunque accidit, ægrum non iuuari: ſi poſſet tranſmitti ad habitandum in ſiluis piceæ, plus iuuabit, quàm ſi habitaret in Ægypto. Et ex his, quæ multum iuuant, eſt vti terebeotina frequenti cum ouo, diminuendo quantitatem oui & eſt ſingulare: & cùm pauca eſt materia retenta, & ſputum ſatis facile, & reliqua difficilia, tunc ſachari roſati quãtitas perpetuò aſſumpta cum pane recenti ſæpenumero conſolidat, & puluis herbæ ſiculæ ad hoc eſt mirabilis: nos verò ſic ſanauimus multos.

Cum verò æger cum hoc tendit ad malum, faciemus curam, quam præcepit Hippocrates in tertio de morbis, hoc modo. Cùm quis purulenta ſpuit, tunc ægrum in ſede ponito ieiunum, ac alius eum humeris concutiat, mouendo fortiter & velociter, ac aurem admoue pectori, qua parte ſonitus exauditur, ea pus collectum eſt. Quòd ſi non ſonet, nihilominus ſtante tuſſi & difficultate ſpirandi cum tumore pedum empima eſt, ſiue collectio ſaniei. Tunc igitur terram creticam madefactam, vel cretam ſuperimpone, ac ſiccatam denuo madefacito, donec cognoſcas eo latere ſaniem contineri, quo prius pus ſiccatum eſt: cognito latere ſecabis ea parte, qua ſanies redundat, iuxta præcordia, ab horáque ſectionis exures, non ſolum locum inciſionis, ſed & patientem locum,

cum, donec poſſit coaleſcere, nec ſanguis aut pus amplius effluat: poſt quotidie his à ieiunio, linamento crudo, videlicet ſicco introducto, ſaniem extrahes, ita vt duodecima die totum effluxerit: atque ita exiccato toto thoracis ventre curabis, vt iniecta mulſa tuſſiat, ſanabiſque interius vlcus per medicamenta, demùm eum curabis complete. Quòd autem non hoc ſolùm de empicis dixerit, ſed de verè phthiſicis, patet, cùm ſubiunxit (ſic etiam ſuppurationes ex vulneribus, pulmonis vitio magnis obſeruationibus obſeruato curatóque.) Signum autem mundi pectoris eſt, mulſa munda regrediens per os vulneris, pulſa per tuſſim: cùm verò conualuerint, lac aſinæ potandum dabis, donec ab hectica fuerint liberati, ac trociſcos, ſi libet, de capbura. Hæc eſt vera ratio curandæ phthiſis, quæ vlcere ſpiritualium facta eſt: quanquam illa, quæ pulmonis vitio eſt, vix curari poſſit. Si autem pus ſanieſque, quas expuunt, non ſint probatæ qualitatis, ab hac cura penitus abſtinebis, ſecundum Hippocratis Galenique ſententiam. Manifeſtum eſt autem & hac cura empicos ſanari maximè. Valeant ergo, qui curam exercentes, blandientem ægrum occidunt. Nam iſta operatio multò minus periculoſa eſt ablatione lapidis ex veſica. Eorum verò, qui in pulmone vlcus habuerunt, cùm pus bonum erat, nos aliquos ſanauimus.

CAPVT LXVI.

Quod exturbant ægros à ſomno.

Sexageſimus ſextus abuſus eſt, cum ægros aut ſyruporum aut medicinarum propinandarum cauſa à ſomno exturbant, plus incommodi ex ſomni interruptione ferentes, quàm vtilitatis ex pharmaco. Nam ſomnus ſemper bonus, niſi in principio & in augmento acceſſionis: quibus temporibus medicina etiam eſt inutilis. Nunquam igitur æger ſolius potionis cauſa à ſomno erit expergiſcendus. In quo etiam errore accidit, vt ſomnum concedant poſt medicinam lenem: in quo contradicunt ſuo Auicennæ: & etiam, quòd dant vnum tantum ſyrupum in die, & cibum duplicant aut triplicant: cùm intentio Hipp. in libro regiminis acutorum fuerit, vt concoctio fieret toties, quoties cibus dabatur. Ob hoc oximel dedit, quandoque pro cibo, interdum pro potu. Melius igitur eſt, vt in acutis ſaltem ſyrupi duplicentur, & frequenter ſyrupus acetoſus pro potu confert. O quàm in hoc medici noſtri temporis ſunt ſecordes!

CAPVT LXVII.

Quod inungunt renes ex vnguento Galeni.

Sexageſimus ſeptimus abuſus eſt, in vnctione renum ex vnguento Galeni infrigidante: in quo toties peccant, quoties cogitant. Nam primò dant infrigidandi cauſa, & oleum iam ſui natura calidum eſt, & oleum roſatum eſt ferè medicina temperata: nam roſa ibi eſt ſecundum virtutem, & oleum ſecundum ſubſtantiam: elaboratio ergo illa licet refrigeret aliquatenus, non eſt tamen ſufficiens. At, dicunt, aperit poros, & ex hoc ſoluit calorem febrilem. Ego inuenio, quòd confert in apoſtematibus, quia confortat partes in principio, conſtringendo eas ne recipiant: ſed hæc defendantur licet, malus tamen vſus eius in principio, quia repercutit materiam adintra, nec habet vim refrigerãdi quoquomodo illud, quod eſt in venis, multò minus, quod eſt in arteriis, & in concauitatibus. Secundò, quia ipſi perpetuò inungunt ſine aliqua ablutione, & in hoc faciunt totum contrarium quæſiti. Nam pinguedo olei obturat poros, & quod eſt terreum, reſidet in eis, & facit nocumentum magnum. Tertiò, quia inungunt ex eo calido, & iam præceptum Galeni eſt, quòd niſi aliud obſit, actus medicinæ debet eſſe conformis potentiæ, vnde ceruſa debet imponi frigida, & oxicroceum calidum. Quartò, quia dixit Auenzoar, quòd omne oleum exterius appoſitum nocet in ægritudine ex bile, & ratio eſt cum eo: quia nihil aſt inter liquores, quod facilius inflammetur. Nec inuenimus Galenum vti, in cura putridarum, inunctione olei alicuius, niſi ad maturandum, vt in ventre cum camomillino, etiam ſi ſani eo tempore propter vſum balnei aſſiduè vngerentur: quantò minus nunc? Et ex hoc patet error illorum, qui etiam heriſi pelata inunguntoleo rolato. Nam cùm morbos eſt vehementis inflammationis, debemus vti aqua cum capbura, & vidi propter hoc aliquos malè terminari.

Dico igitur, quòd primò talis inunctio non conuenit, niſi factis euacuationibus. Secundò, quòd debet fieri, quando competit, ex oleo frigido in actu, non calido. Tertiò, quòd poſt horam diligenter debent detergi renes cum vino albo, antequam iterum vngantur.

CAPVT LXVIII.

Quòd quandoque præponunt medicamentum ſectioni venæ.

Sexageſimus octauus abuſus eſt, quoniam propter dictum Auicennæ faciunt quandoque vt pharmacia præcedat inciſionem venæ, & quidam dant caſſiam ante: & intentio in quarto regiminis acutorum eſt, quòd illud, quod dixit author illius libri, ſiue Hippoc. ſiue eius diſcipulus, ſit verum, & eſt, quòd ſanguinis minutio, non ſolùm omnem medicinam, ſed & cliſmata debeat antecedere. Itaque valde peccant, qui caſſiam vel etiam enemata præponunt inciſioni venæ, ſed deterius valde, qui alio vtuntur medicamine. Quòd ſi dicant, Caue ne

faſtidi

faſtiditum phlebotomes ex principe, nam & illud voluit Hippocrates & Gal. Reſpondeo, quòd faſtidium non tollitur per caſſiam nec per medicinas niſi violentas, aut per inediam: quomodo igitur anteponent quidquam?

Vtilius igitur exiſtimo ab ipſa inchoare venæ ſectione, nec lenitionem ventris præmittere, & ſi Principi placeat: & multò minus purgationē, & ratio ſuper hoc eſt, quod ſectio venæ trahit, quod eſt de propinquo cordi ad extremum, & lenitio, quod eſt propinquum hepati: melius autem eſt, vt materia, quæ iuxta cor, declinet ad hepar, quàm econuerſo. Igitur minutio præcedet, nec humores in venis ſuperabundantes alio modo melius ſoluuntur, quàm venæ ſectione. Non igitur purgatione, nec quod eſt in concauitatibus, trahetur ad venas magnas per ſolam minutionem, nec hoc contradicit ei, quod dictum eſt in decimo ſeptimo abuſu. Nam tunc nulla eſt intentio ſubducendi ſanguinem merito morbi, & ſi fortè aliquando merito quantitatis vel alterius cauſæ: ad authoritatem tamen Raſis aliàs dicam.

CAPVT LXIX.

Quod vtuntur iuribus in confortando ventriculum.

SExageſimus nonus abuſus eſt, quoniam vtuntur iuribus artificioſis in confortando ventriculum, & neſciunt primo, quòd omne pingue laxat & mollit: ſecundo, quod talia ſunt humida in actu, etiam quòd eſſent ſicca in potentia, & ideo non poſſunt iuuare in tali diſpoſitione, Nam forma plus facit, quàm uirtus. corrugatio enim & incriſpatio ſunt, quæ confortant ventriculum, & iura actu diſtendunt & relaxant maximè in plurima quantitate. Igitur cura vera eſt cum electuariis de ſacharo, ſolutis tamen, & cum trociſcis & ſimilibus.

CAPVT LXX.

Quòd in hecticadant medicinas.

SEptuageſimus abuſus eſt, quod in hectica dant medicinas: de qua poſito quòd ſit curabilis, nihil adhuc eſt deterius. Et ego pono rationem: nam laxantes calefaciunt & exiccant, etiam quòd eſſent violæ, & addunt in ea caliditate & ſiccitate. Reliquæ medicinæ, etiam quòd non leniant, nocent tamen, & ponamus de caphura, quæ ſecundum rationem Galeni iuuare debet, maximè ſecundum authoritatem Raſis, & ponamus radicem, & manifeſtum eſt, quòd in ſanatione hectici oportet ſanguinem arterialem refrigerari, ac ſimiliter arteriam. Sed in ſanguinem arterialem nihil tranſit niſi ſanguis venalis. Igitur oportet medicamentum factum iam eſſe ſanguinem venalem, ac virtutem illam remiſiſſe: omitto rationem; quòd exigua quantitas contra tantam multitudinem, renitente corde & arteriis, nihil proficiet, & hoc ſaluo caſu in quo etiam venalis effebuerit, ſed tunc ſpes nulla eſt ſalutis. Fortè poſſunt dare, ne corrumpatur venalis ab arteriali, tamen relinquitur intentum, quòd nullus hecticus conuenienter poteſt curari per medicinam aliquam, & quòd in vno ſolo caſu poſſunt exhiberi, quæ nullo modo ventrem mouent, quæ autem leniunt, nunquam. Igitur in hectica omnino ſunt fugiendæ medicinæ. Quòd ſi dicant, cùm complicantur putridæ, dabimus propter putridam: & ego dico, quòd tunc ſolùm ſufficiunt concoquentia, & nocumentum medicinæ attractiuæ hecticæ eſt maius iuuamento, quod facit in putrida, & in rei veritate tunc remanet aliqualis ambiguitas, & etiam de principio curæ, de quo dixi in libello floridorum. Pro nunc ſatis ſit intelligere, quòd medicina in hectica, quæ fit ex vlcere pulmonis & apoſtemate renum, poſſet prodeſſe, vbi talis cauſa eſſet curabilis: ſed cauſæ eſſentiales morbificæ membrorum, quæ ſufficiunt ad generationem hecticæ, ſunt inſanabiles. Igitur nunquam medicina conueniet, Conſultum eſt igitur prudenter in lacte & in balneo aquæ frigidæ, in quibus duobus auxiliis eſt omnis ſpes, & in aliquo caſu trociſci frigidi laudantur potius prophilacticæ, quàm curatiuæ parti conſulendo, cùm videmus hepar inflammari & corpus ad febres parati.

CAPVT LXXI.

Quod derelinquerunt vſum inciſionis arteriarum.

SEptuageſimus primus abuſus eſt, quoniam ipſi derelinquerunt vſum inciſionis arteriarum, & incidunt ſolas venas. Scio, reclamabunt quòd hic error eſt in non faciendo, quaſi non ſit error niſi in faciendo. Fateor maiorem in faciendo errorem eſſe, at in non faciendo imperiti medici eſt omnino. Vnde ſciendum quòd, vt in libro floridorum dixi, in febribus putridis ſoluendæ oppilationis cauſa vena inciditur, ideo nunquam arteria, quia in ea non cadit oppilatio: attamen in omni dolore pulſatili, vt habetur à Raſi, debet arteria incidi. Ideo in pleureſi non inciditur, quia non eſt dolor pulſatilis, & hoc bene animaduertit princeps decimo tertij. Ideo Galenus etiam monitu ſomnij ſe curauit à dolore lateris ſine febre: nam, vt viſum eſt ibi, omnis dolor pulſatilis eſt per ſe ſine febre putrida, ſed coniungitur ephimeræ: declaraui hoc ibidem. Oportet autem vt ſit dolor vehementis pulſationis, in principio etiam: nam cùm iam apoſtema magnificatur, fit dolor pulſatilis ratione compreſſæ arteriæ, de quo dolore non dico.

Cum igitur dolor aliquis vehemens & pulſatilis à principio ægrum infeſtauerit, arteriam,

teriam, quæ in directo eſt, incide, & multum permitte fluere ſanguinem, donec in ipſa operatione dolor ceſſauerit.

CAPVT LXXII.

Quod prohibent aërem liberum ab ægris.

SEptuageſimus ſecundus abuſus eſt, cùm ipſi includunt miſeros ægros cameris prohibentes ab eis aërem liberum, tanquam aër liber ad ſalorem non ſit vtiliſſimus. Vnde aër perflatus emẽdat malam temperaturam cordis & ſpiritus, & reuocat calorem naturalem, & exhilarat animum, & tollit malos vapores. Vtilis autem eſt omnibus morbis, exceptis læſionibus capitis, maximè vulneribus & contuſionibus. Secundò, quando aër eſt corruptus, vt tempore peſtilentiæ, quamuis tamen Zoar altas, Raſis perflatas cameras conſulant, defendi poſſunt aëre non corrupto. At in omnibus aliis debent teneri feneſtræ apertæ, niſi ſol noceat nimia caliditate: maximè autem eſt hoc vtile in febre peſtilentiali & phthiſi ac ſimilibus, & hoc niſi in horis conciliandi ſomnum.

CAPVT LXXIII.

Quod exercitationem à cibo noxiam exiſtimant.

SEptuageſimus tertius error eſt, cùm exercitationem à cibo noxiam eſſe credunt: & quanquam non in re ipſa ſemper decipiantur, in cauſa tamen errant primo, quòd generale præceptum eſſe putent. Cauſam igitur credunt eſſe, quòd cibus non concoquatur, crudúſque exeat è ventriculo: ſed nec in hoc aberrant. Plerunque enim hoc contingit: ſed cur deſcendat, in hoc decipiuntur. Nam exiſtimant ob id, quòd os ventriculi ſit in fundo. At verò ſi quis alius error, hic certè eſt tolerabilis. Nam Galenus hoc credit: inquit enim in anatomicis, à gibbo ventriculi incipiens, vſque ad imum ipſius terminum, quẽ Græci pyloron vocãt, inteſtinorum origo eſt. Quamobrem ſi ſic ſe haberet, iam leuis deambulatio periculoſa eſſet, & nõ lateret nos, cur à cibo exercitari minimè conueniat. Verum Galenus, quòd exercitium noceat, nimis planè docuit, ſicque plerunque res ſe habet: cur autem hoc fiat, nemo adhuc explicat, niſi ex falſa ſuppoſitione. Conſtat enim ventriculi os inferius in ſuprema parte eſſe totius amplioris capacitatis, ex dextro latere, ab illius fũdo in perfectis hominibus palmo fermè diſtans. Quò fit, vt niſi admodum quis ſe repleat, tum maximè potu, etiam ſi pylorus apertus ſit, nihil effluxurum. Ergo exitium hac de cauſa, niſi ſaliitet homo, obeſſe non poteſt, & tamen nocet: Quid igitur in cauſa eſt? porrò non ſolùm in prima, ſed etiam ſecunda concoctione obeſt, nec tamen pylorus alter eſt in iecore. Quid igitur? Reor duabus de cauſis concoctioni nocere exercitationẽ. Primum quòd iecur ac membra cxeale ſaciat quæ exinanita priùs, quàm abſoluta ſit coctio prima, cibum ad ſe trahunt. Secundo quòd perturbentur ea, quæ in ventriculo ſunt. Si enim tantum obeſt varietas ciborũ, quia difficulter concoquuntur: tum verò malus ordo magis. Neceſſe eſt eum, qui à cibo exercitatur, vtriuſque exemplum præſtare, varietatis ſcilicet ac mali ordinis. Quare quę ventriculo inſunt, partim cocta partim cruda, alia etiam ſemicocta erunt. Manifeſtum eſt igitur, cur exercitatio noceat. Aderit & prolixa ſpirituum à loco reuulſio tum reſolutio, ſi violenta fuerit. Quare à cibo leuis inambulatio ac breuis confert. Si quiſpiam etiã exerceri neceſſe habet, à potu caueat, & tenax ſubſtantia vi ſuſcipiat nutrimentum, quale eſt panis: & ſi aliud placet, mel, aut amigdalæ. Ex hoc verò manifeſtum equitationem exercitatione paulò minus obeſſe, niſi in aſturconibus leuiſſima ac breuis peragatur. Cùm tamen non caleſcat in illa corpus, ab excitatione in multis longo relinquitur in nocendo interuallo.

CAPVT LXXIV.

Quod dant in articulari morbo & podagra decocta cum vino.

SEptuageſimus quartus abuſus eſt, cùm in articularibus morbis tum podagra chiragráque decoctum in prandio & cœna pro potu exhibent, ex cinamomo & radice dulci, ac cotianni ſeu coriandri ſemine, eodem tempore vinum concedunt. Quin etiam in prandio dant vinum, à prandio decoctum: alij etiam deterius conſulunt, vt vino decoctum immiſceant. Hæc eſt illa egregia medicina noſtrorum temporum: in qua nulli rei conſulitur, niſi vt nouum aliquod commentum excogitetur: tum verò vt alios imitemur non qui profecerunt, ſed qui callidè artem exercuiſſe videntur. Nihil habent pro ſe in hac cauſa niſi quod cibi laborantium his morbis, tamen aliis duriorinis medica virtute carere non debent. Verum, vt ex initio rem aggrediar, alios primò victus aliúſque potus ei, quæ ex bile fit, alius ei, quæ ex pituita, debetur. Nam in hac vinum concedit Aetius libro duodecimo, & cibos calidiores, cum in bilioſa non concedat. An igitur hoc erit medicamentum circulatorum, quod omnibus ferunt conuenire morbis? Summum verò Græcorum in hoc conſilium eſt Alexandri, tum etiam Aetij ac Pauli, Galenique ac Arabum omnium, vt cibis parùm nutrientibus alantur. At vinum confertim nutrit, maximè rubrum, quod præferunt cæteris. Demonſtrauimus etiam nos in contradictore noſtro, vinum hoc habere præcipuum vt nutrimenti aſſumpti maximam partem in ſanguinem tranſmutet. Ipſum etiam decoctum plurimæ nutritionis eſt cauſa, verum hæc tolerari quandoque poſſent cum cæteris erroribus: at diuerſos potus miſcere malum eſt. Nam varietas cibi concoctionem impedit, at nec minus potus. Pars enim iecori dile-

ĉta trahitur ac ſecum rapit, quod noxium eſt: imò & Aetius vinum cùm exhibet, paucum, ſyncerum, fuluum ac ſubtile dat, non autem cum aqua permixtum. Eſt etiam vino peculiare, vt decocto iunctum aceſcat. Vnde etiam cum aqua hordei dare ſyrupum acetoſum vetuit Princeps: & quauquam hoc dixerit de aqua hordei cum ſyrupo acetoſo, oſtendit tamen illud eſſe verum, etiam ſi ſumatur cum vino, vt declarat experimentum: vtrunque enim corrumpitur. Cauſam corruptionis eſſe calorem, non hordeum, ſatis declarat Columella, vbi eum redimere docet. Ignea enim vis vt muſto addita, præſeruat ne acidum fiat: ſic ad permutandum vinum egregiam habet facultatem. Optimum præterea eſt conſilium Græcorum, vt cibi omnes ventrem lenem faciant, coriannum, cinamomum, & radix dulcis aſtringunt non parum. Hæc etiam medica vis nimis ventriculum offendit ac iecur. Imò nullus eorum, qui hoc potu cum vino vtuntur, ad ſenectam peruenient. Habet enim præcipuam in ſe noxam exurendi iecur, & hecticam aut hydropem conciliabit. Eadem enim eſt ratio, quæ in calida aqua dicta à Principe. Vtinam tantùm ſtuderent medicorum libris, vt ambitioni & auaritiæ ac dolis: dormitantem, quæ paſſim iacet, in omni podagra & chiragra, in qua articuli nondum excuſſi ſunt aut tophum habent, curam exactam inuenirent: quam ego ad hanc vſque diem nō docui, cùm occaſionem expectem. Adeò enim quidam mente capti ſunt, vt non tam ſanati cupiant, quàm hæc immeritis oſtendere. Veruntamen aliàs, in contradictore ſuo loco, omnia, quæ ad negotium hoc pertinent, edocebimus

Melius igitur eſſet vinum aqua calibeata diluere, atriplices ex garo ante cibum ſumendo: ſi autem aqua bona ſit, ex cartami ſeminis, aut cnico (idem enim eſt) ſumatur paſſis vuis additis. Hoc optimū, hoc ſalutare præſidium, quod illi proportione reſpondet.

CAPVT LXXV.

Quod in capitis vulneribus oſſis terebrationem fruſtra molliuntur.

SEeptuageſimus quintus abuſus eſt, quem olim Conciliatori explodere nixus eſt. Sed auaritia peſſima chirurgorum eum denuo redemit. Duplici autem modo peccant, & quòd fruſtra terebrant non ſine magno vitæ diſcrimine, & quòd vnguenta pus trahentia nunc ſine diligentia hac freti ſecuritate conficiunt. Tonſores videas in omni capitis vulnere os capitis detrahere, tanquam cerebrum arrocrea ſit. At illud, præter periculum, accedit, quòd ſanati debili capite, atque omnibus cauſis obnoxio ſuperuiuunt. At illi rem magnam aſtantibus feciſſe videntur, ac ſimul ægrum ingenti periculo liberaſſe: & hercle id agunt, ſed periculi ipſi authores fiunt. Interim ne aliis minus audacibus, quos exiſtimari volunt impetitos, credamus, impetrare à nobis ſolent. Scio quendam, cùm ceratum cofeciſſet, quo oſſa ac pus non ſecua ac forcipe & corto detraheret, bis veneno ob inuidiam expetitum, ab aliis chirurgis: Maseus ab Vrſa dicebatur. Timent enim illi, ne ſic nimio plus ars ipſa vileſcat. Exemplum ſequentes, vt fertur, Chiorum. Vt enim lachrima lentiſci ſuperabundauerit, mergunt quod ſupereſt, ne pretio ſolito decedat: ſic illi malunt ligurica liberalitate defungi, quàm quicquam ſupereſſe aptum vſibus hominū. Sed ad rem redeo Cum in vulnere non ſcinditur os vllo modo nec confringitur, iam omnino terebra fruſtra admouetur: ſi verò os quidem ex ſuperficie vulneratur, nec ſic terebrare os oportet, cum ſanies ingreſſum non habeat, ad membranam duram. Si etiam diuiditur ac oſſis pars, donec membrana detegatur, aufertur, iam nec ſic opus habemus ferro, cum exitus puris pateat. Rurſus ſi frangitur & concidit, iam terebra opus non eſt, ſufficit enim partem fractam iam auferre. Quòd ſi non concidit, æger tamen habet mortis ſigna in opere ipſo morietur. Declarauimus etenim, quòd his, qui nihiloſecius melius ſunt habituri, admouenda manus non eſt. At ſi ſpes ſit, os autem ſub percuſſo loco rimam non habet, ſed alio, quid proficies, ſi in loco vulneris os terebraueris? Neque etiam cùm vincula pericranai & duræ membranæ ſuturis ſerratis colliduntur: cùm non ſit vitium hoc in directo vulneris, ſed ſub cute in latente parte: vt incertus ſit omnino illius locus. Sed nec vbi rima in oſſe temporis. Galenus enim hoc euitauit. Vbi etiam ſuturæ propinqua terebra mortem infert, quòd pericranei & duræ membranæ vincula ſoluantur. Sit verò aliquis non vulneratus, ſed percuſſus in oſſe ſupremo, & ſecundum vtranque tabulam capitis os rimam à ſutura procul adeò exilem contraxerit, vt ſanies ipſa egredi nequeat: iam vide ex terebra, quot ſequantur incommoda. Primum quidem dolor vehemens ob adiacentes vtriuſque membranæ propagines. Cerebrum etiam contutitur: vnde cortum auribus immittere ſolent, qui flagitium hoc ſatis ſcitè exercent. Læditur verò grauiter ex superueniente aëre, non ſolùm membrana dura, ſed & interior & totum ipſum cerebrum. Hæc autem certa non erranti detrimenta. At quot ex errore, vt Galenus, inquit? nam ſi vel comprimatur cerebrum, vel concutiatur, attonitus morbus illico aduenit. Sunt quibus profluuium ſanguinis mortem afferat: aliis phlegmon ſuperueniens, aliis labor operis accendit febrem, ex qua moriuntur. Cùm & victus tenuiſſimus ibi ſit neceſſarius, tantus labor minimè conuenit. At, dicent, hoc neceſſarium eſt, ſaltem hoc in caſu, quamuis non parum periculoſum: cùm aliter ſanies egredi nequeat. At ſi per os ſolidum non eſt naturæ impoſſibile peccantem humorem expellere, quantò minus rima iam fatiſcente? Optarem igitur, quando etiam ſic ſanati plurimum detrimenti in vitæ meta ſuſcipiunt, obnoxij etiam temporum mutationibus ac grauedinibus, vt ab hoc opere abſtinerent. Sed ſi non perſuadeo his, quibus nihil turpe videtur præter

pauperta

pauperatatem, ſaltem phyſicis hoc notum erit. Illi eoim chirurgis, in alieno ſumptu liberaliores erunt. Porrò elapſo anno docuimus, quantum cerati noſtri vis poſſet, cùm os inſeparabile octoginta tribos diebus adhæſiſſet, chirurgo fideliter rem tractante. Nam nulla vi ferri concutiebatur, quod octo diebus auulſum eſt.

Eadem ratio nos doceat ab his abſtinere, qoi ſe incantatione mederi perſuadent. Nã nihil plus habent, quàm quod in medicamento continetur. Diximus de hoc in libro de animi immortalitate. Plures enim fruſtra pereunt etiam leuiſſimis ex vulneribus. Sed quid attinet impoſtores laceſſere, qui vulgo iam fermè noti ſunt? adeò tamen præualet inſanus pecuniæ amor, vt ob inuidiam, lapidis veſicæ exciſores mutuis venenis ſe petant. Quid putas facturos, ſi quiſpiam artem frangendi illos abſque ferro inueniat? Tantum poteſt pretium, vt ſalutis authores non ſolum, ſed & artem ipſam odiſſe cogat.

Ceratis igitor innitendum, auellendúmque qood iam dimotom eſt, eradendum quod corruptum. Antiquorum autem ſententiis in contradictorum libro reſponſum eſt.

CAPVT LXXVI.

Quod in renum lapide à præcipuis abſtinent auxiliis venæ ſectione & purgatione.

SEptuageſimus ſextus abuſus eſt, cum in renum lapillo, cum maximè excruciat, purgationem ac venæ ſectionem prætermittunt: cum dicat Hipp. Iuuenes veratro purgare, venam in poplite incidere. Memini anno quodam, cum plures calculo vexarentur, quibuſcunque venæ ſectio, deinde purgatio exhibita fuit, his ſalus etiam reddita eſt. Eorum, qui his auxiliis caruerũt, nemo niſi difficulter ſanatus eſt ac tardè, cum aliqui etiam obierint. Nam ſectio venæ dolorem minuit, & periculum phlegmonis tollit, ac etiam ardentis febris, quibus ſublatis, tardò aut nunquã celeriter æger moritur. At violenta purgatio humores à loco reuellit, vt non facilè in vrinæ incidant difficultatem. Impellit etiã lapidem deorſum, quaſi vecte inferius illum trudente: & ſi dicant, quod Auicenna non imperat niſi purgationem ſine venæ ſectione: ſed nec Paulus nec Alexander illam conſulunt, imò neque purgationem. Solus Aetius vtrunque auxilium commemorat, diuiſim tamẽ, vt in reliquis fieri ſolet. Sed haud obſcurum eſt, Galenum illum non vidiſſe, cum è cubito, non è poplite ſanguinem auferat Verum hic locus non eſt vanas opininnes refellendi: vnus tantùm Aetius rationem quaſi ducem ſecutus eſt. Igitur in hoc errore excuſati, qui aberrant, mereotur, cum hic error ſit veterum. Sed nos non ſinemus vtcunque, rationem placitis medicorum cedere, præſertim Hippocrate & Galeno ducibus. Quid igitur agendum ſit, breuiter accipe.

Cum ſignæ calculi apparuerint in renibus niſi ægritudo conſueta ſit (Nam Paulus Canobius patritius Mediolanenſis non aliter eos excernere ſolet, quàm pueri multi ſuos vermes) ſi plenitudo adeſt ex ſanguine, ſanguis primo ex cubito, inde ex poplite auferatur: ſi autem humor vnus abundat, detrahendus erit. Cùm verò humores æqualiter augentur, mittatur ſanguis è poplite: poſt attenuantia impellentia mollientiáque exhibeantur. Iam enim plus dimid o curæ peregiſſe te exiſtima. Victus ex oler bus attenuantibus ac melle: tum in acerbiſſimis dolotibus tutò baloeæ emplaſtráque adminiſtrabis. Conſtat autem oos inueniſſe auxilium, quod iam duos ægros in vna hora liberauit: cùm iam diebus fermè viginti quidam medici glorioſi circa eos fruſtra laboraſſent. At ego etiam in illorum altero quanquam debili, haud veritus ſam ſanguinem detrahere, cogente neceſſitate. Neque enim tutum foret, abſque purgatiooe aut venæ ſectione, tali præſidio vti.

CAPVT LXXVII.

Quòd medicamenta venenum continentia refugiunt.

SEptuageſimus ſeptimus error haud abſimilis mihi videtur incuriæ grammaticorum. Nam hi verba omnia barbara & iure merito refugiont. At ex latinis nec omnia placent, ſed quæ ex Cicerone ſolùm ſumuntur. Rurſus & in his delectum habent. Nã quæ vetuſtate obſoleuerunt, negliguntor: atque ſic coarctata adeo eſt latina locutio, vt vix commodè mentem tuam poſſis exprimere, cùm præſertim de re aliqua, quæ à foro abhorreat, ſermonem ſumus habituri. Sic horum ſtudium, cùm locupletandi linguam eſſe deberet in angoſtum eam redigit. Sed hoc longè minus vitioſum, cum moram patiatur hæc ſuperſtitio: & error inanitatia illorum, pernicem ægri non pariat Sic igitur nobis refugientibus medicamenta quæque, adulterina, viriata, dubia, incognita, tum ex notiſſimis excſa, antiqua, corrupta, pauca relinquuntur, quibus commodè vti liceat. Ab his ſi etiam venenoſa omnia prædita facultate ſubtraxeris, duo non leuia ſequuntur incommoda. Primum, vt morbis multis propria prædia deſint. Secundum, vt fermè nunquam æque valida ſint illa, viribus affectuum. Memini me hoc dixiſſe iam de medicamentis purgantibus. At in eis moles, pro virtote, ſatisfacere poteſt: cùm in his fruſtra hoc quærere liceat. Et ne omnino in incertis rebus moram trahere videar, exempla quædam proferam. Commemorat Alexander Epithema ex auripigmento robur addens lieni. & quanquam ad lienem auxilia non deſint. haud non facile eſt inuenire, quod adeò præſentis ſit iuoamenti: quódque cum hoc illum confirmare poſſit. Sic in paſtillo Marcelli ad dyſintericos quem vt præclarom idem collaudat, cùm quinque venena recipiat, ſandaracham, lachrimam nigri papaueris, æris ſquammam, æs combu-

ſtum & auripigmentum:& tamen hoc medicamentum etiam immittitur per inferna. Sic in Fauſtini paſtillo etiam præter ſandaracham & auripigmentum calx non extincta ingreditur, ad eundem vſum. Sic ad gallicam luem quid compar inuenies ſuccis aconiti præparatis? Alij, quos nos etiam fecimus ſæpe, argentum viuum igne elaboratum in catapotiis exhibent, quod & aliàs diximus. Nónne argento viuo inter vnguenta aut ſuffumigia peſtis illa aboletur? & Auicenna ipſe retulit medicamentum ex veneno ad lepram, & quidam interpretantur Albes pro aconitorum maximè cùm dicat diamuſcum illius eſſe alexipharmacum:& expoſitores Arabicarum dictionum per Bels album idem expoſuerunt. Præcepta etiam præcauendi, dum teritur venenum, ab illo commonſtrata idem docent. Galenus etiam commemorat egregia iuuamenta carnis viperæ ad eundem morbum. Sunt qui ad podagricos ingentem illarum operam polliceantur: Alij ad tardandos canos, ac ſenectutem remorãdam: Alij ad viſus aciem encomiis præferant. Certum eſt Anacardinam compoſitionem ex veneno conſtare, & tamen in frigidis morbis nulla antecedit: cuius etiam meminit Aetius. Philagrij quoque antidotus ad diuturnas febres ex eodem, conſtat ſulphure & hyoſciamo & in elephantiaſi, quam clarum eſt eſſe Auicennæ lepram, vulturis medicamento addit euphorbium: ſed id tamen exterius applicatur. Ergo & cantharidarum ſuus vſus eſt, & bufonibus: quibus omni ſalutare magis, emplaſtrum conficitur ad ſynanchem illam à Galeno deploratam, cùm muſculi interiores laryngis ſunt inflammati. Memini me aliquando iam incenſis funibus liberaſſe eo emplaſtro Riuoltellam lignarium fabrum, cùm vix tempus liceret ſumere ad conficiendum medicamentum. Ferunt etiam illi in Aſcite præclaram eſſe virtutem, quam nondum nihil licuit explorare.

Igitur cùm morbus magnus eſt, cùm tentata ſunt communia auxilia, nec proſunt, ad venena etiam confugiendum eſt. Sic tamen, vt vel emendata, venena eſſe deſinant, aut exterius applicentur. Nec credas tantum virium theriacæ ineſſe, reliquis autem nihil.

CAPVT LXXVIII.

Quod purgationem venæ ſectioni præferunt.

SEptuageſimus octauus abuſus eſt, cùm purgationem, venæ ſectioni præferunt. Non ignoro me in alio loco rem hanc quaſi attigiſſe. Verùm multum intereſt dicere, quando venæ ſectioni ſit adminiſtranda, & medicamentum illi comparare. Nunc tibi tanquam exemplar medendi referam pro formula. Tum Mediolani, tũ Venetiis olim, ſed & id commune exiſtimo vbique, nam nulla communior herba eſt vrtica: naſcitur In Æthiopia & Germania Italiáque, cultis ac aſperis locis, ſepulchris etiam ac in humidis paludibus. Exhibent igitur ex indica ſiliqua globum admixto ex turbith ſuo trociſco. inde altera die venæ ſectio adminiſtratur: atque ſic optimè ægro tanquam ex typo conſultum exiſtimant. At non aduertunt (nunc etenim cùm aliàs de febribus tractaremus, de morbis abſque febre loquor) hæc verba à Galeno prolata. Ad huiuſmodi autem morbos veratro vtimur: venam autem ſecare, cùm multus aut craſſus ſanguis abundauerit in venis. Quòd ſi vtroque auxilio homo indigeat, à venæ ſectione incipiendum eſſe, notiſſimum eſt.

At, ſcio, reclamabunt habere, quem ſequantur, Principem: Cùm humor abundat, humores prius æqua: pòſt venam incide. Hoc igitur ad contradictionem reuocandum eſt. Ratio ipſa pro nunc ſufficiat in tam pernicioſo ac execrabili errore. Sectio venæ debetũr multitudini omnium humorum, purgatio ſuperabundanti: vbi vtrumque auxilium eſt neceſſarium, ibi vtraque vrget cauſa. Quare cum cogimur ſanguinem mittere ac purgare, abundant omnes humores: atque inter eos vnus ſuper reliquos. Si igitur prius moliamur purgationem, periculum eſt, ne ſtante plenitudine, febris accendatur, vel humores in locum aliquem decumbant, vel obſtructio ingens fiat.

At ſi prius venæ ſectione abundantia omnia tollatur, ſolum reliquitur vnus humor, qui tunc commodiſſimè educitur. Alia ratio eſt, quòd proprium eductionis ſanguinis eſt, virtutem attenuare, eductionis per medicamentum, calefacere. Igitur ſectio venæ non commodè adminiſtratur à purgatione, cum iam virtus eſt inedia debilior reddita eſt: ſed medicina à venæ ſectione. Ergo vbi vtroque præſidio opus eſt, ſemper præmittenda venæ ſectio erit. Hinc patet illum, qui nobis quondam propoſuit, an ſtante æquali neceſſitate medicamenti & ſectionis venæ, præponenda eſſet ipſa venæ ſectio, nihil interrogaſſe, cum eſſet definita iam à Galeno.

CAPVT LXXIX.

Quod inſtrumenta plurima ad chirurgiam neceſſaria ignorant.

SEptuageſimus nonus abuſus eſt, cum tot inſtrumenta reliquerunt, olim excidendo, terebrando. reponendo, reſtaurando, adurendo, extrahendo, confirmandóve neceſſaria: cum tamen omnia diligenter Hippocrates, Galenus, atque Albucaſis edoceant. Verum præcipua duo pro luxatis ac fractis: alterum, cui nomen eſt Gloſſocomon pro cruribus & vtile & neceſſarium: neceſſarium quidem ad rectam repoſitionem etiam dorſi vertebrarum: vtile autem, vt qui laborant etiam, mouere ſe poſſint, vt Hippocrates inquit. Toties cum Galenus deſcripſit, tantus illius vſus, nos illud penè neſcimus. At rectè ſciũt, inquam, maledicere, ambire, præferre quandam authoritatem. O miſeri mortales qui mala malè tantum ſapitis! An vos non pudet partem illius veſtri ingenij, quod nec cum

Archimede,

Archimede, ſi viuat, eſtis commutaturi, partem prudentiæ, quam non eum Ariſtotele, aut eruditionis in arte, quam non eum Galeno ſi reuiuiſcat, pauculaſque horas ex tot, quas maledicendo, quas ſtruendis perditis inſidiis mortalium tandem commodis qui vos fruſtra alunt, impendere? Galeazius Capra, cuius alias in exemplis geniturarum meminimus, excuſſa coxæ vertebra etiam nunc viueret, ſi non manibus, ſed gloſſocomo cruriſos fuiſſet reſtitutum. Nota iam eſt illius, quam ibi recitauimus, hiſtoria. Pari ratione alterius meminit Hippocrates inſtrumenti non adeo fama cogniti, ſed tamen ſingulari vtilitatis, ad reponendum luxatum brachium. Non eſt inſtituti huius noſtri omnia, quæ deſunt, referre: in libris regularum medicinæ etenim à nobis hæc ſunt explicata. Satis pro nunc ſit admonuiſſe, Albucaſim non malè in hac materia poſt Hippocratem & Galenum multa ſcripſiſſe. Verum huius erroris, Auicennam hac in parte negligentiſſimum, authorem habent.

CAPVT LXXX.

Quod in febribus peſtilentibus victus tenuitatem perperam imperant.

OCtuageſimus error eſt, cùm in peſtilentibus febribus pernicioſè, quaſi febrem ex pituita curaturi, exquiſitam inediam imperant: illud non animaduertentes, quòd Princeps dicebat. Nam plurimi eorum qui viriliter agunt, & comedunt violenter, euadunt ac viuunt. Raſis etiam idem affirmat ex Galeni authoritate in epidemiis, quæ authoritas habetur his verbis. Fortiſſimi ergo, qui vim ſibi ipſi adferentes, cibum oblatum aſſumpſerunt, omnes ferè ſuperſtites euaſerunt. Quare omnium conſenſu victus tenuis in his non ſolum non iuuat, verùm vehementer etiam nocet. Et cauſa huius eſt, quod cùm materia concoctioni apta non ſit, neceſſe eſt vt vel homo moriatur, vel vt cruda expellatur. Sed ad hoc requiruntur vires validæ, & propter hoc cibus iuuat plurimum in hoc febrium genere, & non in aliis: & ſic patet etiam ratio, cur non ſit mittendus ſanguis in hoc morbo, & hoc iam diximus alias, & quod eſſet de mente Galeni. Medici verò noſtri temporis quoſdam ferè omnes occidunt, partim ſectione venæ, & partim victus tenuitate. Itaque conſulo,

Quod laborante febre peſtilentiali ſanguis nullo modo mittatur, nec victus tenuis adminiſtretur: ſed dentur cibi, qui reſiſtant putredini, iucundi guſtu, & odore grati. Licet tamen ſanguinem minuere ratione materiæ præparatæ non corruptæ, cùm laborans à multitudine ſuffocatur. Nam in hoc caſu virtus nullo modo debilior redditur.

CAPVT LXXXI.

Quòd in doloribus partis, quæ ad ventrem attinet, enemata intempeſtiuè exhibent.

OCtuageſimus primus abuſus eſt in renum & inteſtinorum doloribus, vbi nulla data mora, ſæuiente dolore, frequentibus enematibus laceſſunt ægrum nondum concocto cibo: maiórque eſt longè iactura cruditatis, quàm vtilitas ex alleuiatione doloris. Peccatur autem tripliciter: in tempore, cùm fit à cibo: in additione attrahentium, cùm fit cum medicamentis expurgantibus diaphinicone, vt dicunt, & ieralogodion: in appoſitione calidorum, cùm additur, vt moris fuit Venetiis Paduæque, electuarium de baccis lauri.

Hic mos ab aſtantium ſolicitudine primâ duxit originem. Namque illi videntes iuuari ægros ab eruditis medicis enematibus opportunè adhibitis, ipſi intempeſtiuè ea admouent. Inde medici imperiti aut perfidi, ne quicquam prætermiſiſſe videantur, tantum admittunt errorem: ex quo periclitatur perſæpe æger: aliis autem qui ſeruantur, morbus neceſſariò longus euadit, aut reuerſionē habet, ſi celeriter finiatur. At facilius illi pecuniam odio habebunt, quàm mihi in hac cauſa ſint obtemperaturi. Nimis enim infamiam timent. Namque & in hoc, & in electuario illo, & in fomentis calidis primò æger iuuari videtur: ſed poſtmodum grauior morbus redit. Vnde Aetius, In cholica, quæ fit ab humoribus craſſis, fomenta quidem calida ab initio iuuare videntur: ſed poſt, morbus grauior reuertitur. Vnde ſubiungit de his, quæ aſſumuntur, loquens. Intentio igitur in his eſt, concoquere ac diuidere humorem ſine caliditate excedente. Itaque diſcutientia & digerentia medicamenta ab initio exhibita morbum reddunt incurabilem. Accedit, quod ſpem omnem in expurgantibus per inferna ponant, cùm tamen perſæpe vomitus ſit magis neceſſarius, vt dicebat Aetius. Quòd verò ad expurgantia attinet medicamenta, vbi humor craſſus ſit ac lentus, plus attrahet ad locū ex iecore & vicinis regionibus, quàm educere poſſit, etiam quod per inferius immittatur. Alij verò, ne cogar repetere, enemata ſuper enemata infundunt: ea verò ſæpius intrò refrigerantur, & dolorem adeo vehementem concitant, vt etiam occidant: alij medicamentum exhibent nondum aluo emollita: vnde quidam medicus, quem ego noui, duos hac de cauſa ægros prima die morbi peremit. Contigit autem mihi, cùm tūc iuuenis eſſem (agitur enim annus ab hinc vigeſimus) vt vocatus ſine pulſu vnum ex his inuenerim, mortémq; prædixerim, quæ infra duas horas ſubſecuta eſt. Prætor tamen timēs ne peſte ille mortuus eſſet, medico illi ac mihi interdixit, ne cum oppidanis verſaremur, me offerente conditionem ſectionis mortui, ex qua oſtenſurum pollicebar imam partem ilei inteſtini diſruptam fuiſſe. Verum cùm non annuiſſet, celeriter tamen me liberauit.

Eſt igitur obſeruandum, vt ab initio euacuantia fortia omnia, item calidæ deuites etiam exterius appoſita. Euemetum etiam impoſitionem non niſi quinta exacta hora à cibo leui, vel ſeptima à mediocri admittas, niſi à flatu morbus ſit, aut à diuturna fecum retentione. Enematibus autem non deſcendentibus, glandulæ ſupponatur ne venter impleatur. Motus in hoc plurimùm iuuat. In crudis autem humoribus coctionem vt expurges, expectabis.

CAPVT LXXXII.

Quod in cholica oleis exterius ac pinguedine vtuntur.

OCtuageſimus ſecundus abuſus eſt, cùm in cholica olea exterius tantum emollientia ac pinguedines affatim exhibent, exiſtimantes ſe non parum prodeſſe, cùm noceant. Nam virtus inteſtinorum maximè conſtat in expellendo: imò vera cura morborum cauſam habentium eſt, vt cauſa tollatur, inteſtinorum autem compoſitio eſt ex villis qui ſunt ſecundum latitudinem, fermè tota. Nam in coli initio & fine ac recto apparent longi. Opus enim inteſtinorum ptoprium eſt, ſecundum virtutem animæ ſentientis, expellere, vt vult Galenus: ſed expulſio iuuatur à ſicco, Galeno teſte, & ratio ad hoc elata eſt. Laxatæ enim tunicæ ab oleo exterius impoſito, quónam pacto vehementer extrudere feces duriores poterunt? Et ſi dicant, quòd virtus contentiua debilis redditur ab humido, Galeno eodem loco teſte, dico quòd humor laxans, vtramque virtutem debilitat. Sed cùm in fecibus duris, aut tenacibus humoribus expellendis validiſſimo inſtrumento indigeamus, non poſſunt relaxantia in hoc conferre. Et ſi dicas, quod molliunt feces, dico quod non priuſquam ſubſtantiam inteſtinorum. Neceſſe eſt enim, vt primo tranſeant per membranam carnoſam, & cutim, & pinguedinem & muſculos & peritoneum, & vtramque tunicam inteſtinorum. Quare eadem ratione nocent laxando peritoneum & muſculos ventris, & non ſolùm inteſtinorum tunicas. Ergo detrimentum hoc aut magnum erit, aut leue, ſed omnino ſine iuuamento. Et ſi dicant, quod calidi eſt attrahere & expellere: dico quod eſt verum de calore naturali: præter naturalis autem non expellit, ſed attrahit tantum. Quare olea & pinguedines trahent materiam ad locum, & cum hoc nihil expellent. Et ſi dicas, quare ægri ergo dolore leuantur? Reſpondeo, quia membra ab humido diſtenduntur & fiunt magis ampla, & ſic non torquentur. Sed cùm hæc extenſio poſtmodum finem habeat, homo poſtmodum læditur abſque iuuamento. Iouantur etiam alij ob auxilia iuncta opportuna, vt enemata & medicinæ, & aliquando ſi ſit humor crudus, à concoquentibus.

Igitur in hoc caſu conuenit vti fomentis ac emplaſtris cum vino exiccantibus non actu quidem, ne feces exiccentur, ſed virtute: & hoc eſt quod dixit Princeps. Et ad vltimum nullo modo indiget expulſiua quiete: ſed motu & condenſatione modica, quæ ad exprimendum & ad expellendum tali adiuuet menſura, quòd inſtrumentum retineat figuram aptam constrictioni atque expreſſioni.

CAPVT LXXXIII.

Quod exhibent album cibum ægris, deinde obſeruant res nullius momenti.

OCtuageſimus tertius error eſt, cùm album cibum dant ægris. Inuexit hanc conſuetudinem medicus exterus Picentinus Campanúſue, vt ſatis intelligas dolo non errore noſtros peccare medicos. Nam cùm nihil in hoc vtilitatis eſſe viderent, rem tamen tãquam lucroſam illico amplexati ſunt. Conſtat is cibus farina orizi, ſacharo, iure pulli, ſucco limunij, pulpa pulli. Sunt qui diligentius attendentes, farinam amidi loco orizi ſupponant: cúmque multis aliis etiam modis euarient, paululum ab hac tamen norma deflectunt. At primum, quàm prauus ſit hic cibus, imò etiam peſſimus, nemo, qui non omnino ſit mente cæcus, non videt. Nam cùm cibariis prauis vnum ex tribus malis neceſſariò adſit, in hoc ſolo omnia certè inſunt. Sunt autem tria mala ex his, ex cõponentibus, ex compoſitione, & ex modo componendi. Primùm igitur aggrediamur. Carnes nemo ignorat, quantum plerunque obſint tum maximè in febribus. Docuimus & quòd multis modis ſachatum noceat. De orizo dicebat Dioſcorides, quòd aluum ſupprimit. Galenus autem addidit, quod ægrius concoquitur, quàm alica. Dixerat autem iam de alica, quòd eſſet validi nutrimenti: quódque niſi diutius coqueretur, & in multa aqua, ob concoctionis difficultatem & alimentum tenax imponeret ægris. Sed quãdo hæc ita ſunt, in plane abſoluta coctione, nónne, ſi viueret prorſus Galenus, exclamaret? O medici, qui me ſectari dicitis, nolito tanquam infamiam mihi conciliate, vt etiã iuguleris ægros his cibis penè crudis: quæ ego vix percocta ſanis eſſem conceſſurus. Nónne cruditates, nónne obſtructiones, nónne inflammationes etiam ex hoc veſtro nectaro cibo protinus conſurgent? Quid agitis? Nónne vera dicent qui ſe Auicennam ſequi profitentur ſeniculi iſti, ac nullius ſciẽtiæ viri? multò tamen plures ægros ſanari ab his, quàm à vobis, qui me ſolo nomine ſequi iactatis. Sed ad limunij ſuccum accedamus. Nulli dubium eſſe debet, caliditatem carnis illum obtundere, tamen etiam prohibere putredinem: ſed ſi quantum ventriculo obſit, quis expendat, non facilè vnquam eius ſuccum loco cibi ſit conceſſurus. Etenim Galenus citrij ſuccum non cibis aptum, ſed

carnem

carnem tantum aut corticē, declarat in libro de alimentis: cùm tamen haud tam grauia ſic hic ſuccus, vt limunij: & Auenzoar dixit, quòd acetum eſt adeo difficile ventriculo, quod niſi eſſet vſus, natura non ferret ipſum: & ideo dixit, quod vterus non tolerat vllo modo illius vſum. Et ideo etiam dicebat Galenus, Quæ exaſperant, ſunt acida, & aſtringentia: ſed in aſtringentibus eſt vtilitas non leuis ad confirmandum membrum: acida neruoſæ parti ſunt inimiciſſima. Et Princeps etiam. Quæ ventriculo maximè ſunt inimica, acida ſunt. Sed ad compoſitionem deueniamus. Certum eſt, quod cibi ſimplices facilius concoquuntur: & ideo Princeps numerat compoſitionem ex multis, inter cauſas difficilis concoctionis: & maximè in primo. Quod & ſumpſit ex Galen. manifeſtè, vbi dixit, & qui ſcripſerunt de cibis illorum varietatem damnauerunt: tum verò magis, cùm ea contrariis facultatibus conſtant. At verò & hic tertia hæc cauſa non deeſt. Nam calida hic frigidiſſimis, duriſſima mediocribus immiſcentur. Nam amylum ſi loco etiam orizi ponatur, cùm facilè concoquatur, iuxta Galeni ſententiam, non conueniet cum carnibus. Miſcere etiam dulcia poſtmodum his, quæ difficillimè concoquuntur, adeo prauum eſt vt nihil poſſit eſſe deterius: quandoquidem dulcia celerrimè trahuntur à iecore, & cum his duriſſima quæque ac cruda. Ob id tandem cogimur dicere hunc abuſum omnem etiam in ſanorum victu euertere rationem, in ægris vero perniciem præſentaneam afferre, ſi grauiter langueant: in leuiſſimis etiam morbis reuerſiones & longitudinem accerſit. Quod ſi quis incredulus ad hæc ſit, quanquam valido ventriculo & ſanus experiatur hunc cibi vſum, videbit nec octo diebus poſſe citra manifeſtum ferre incommodum. Et mallem illos pro ægrotorum ſalute artocream concedere communem, quæ conſtat herbis, ouis, butyro, caſeo & pipere. Nam hæc longè minus mala eſt, tum magis, quod ſolet exquiſitè in furno concoqui. Sed quia hic eſt ſanorum cibus, illum reformidant. Satis enim ducunt, vt ægri cibus conueniens eſſe exiſtimetur, ſi ſanis ſit inconſuetus. O admirabilem illorum ſapientiam! Cur non dant etiam ægris carnes canum & equorum, quia nec ea his ſolent, qui rectè valent, quicquam eſitare. At, dicent, non par eſt exemplum, cùm nemo edat hæc vel cruda vel cocta ſeorſum, vel etiam mixta. At vero orizum, caro, amylum, ſacharum, ius, ſuccus limunij ſingula ex his inter cibos habentur, ſúntque in perpetuo vſu. Hæc ratio nulla eſt, cùm ſuccus limunij cibus non ſit vllo modo, nec orizum niſi admodum coctum. At vero ſi coquantur validius, hic cibus omnem, quod prorſus ab inſtituto ſuo abhorret, gratiam amittet. Hi igitur ſunt tam ſolertes in arte, qui maxima hæc admittunt, in minimis adeo ſagaces. Nam in vrinis arenulas damnant, cùm tamen in omnibus fermè ſanis illas longo ego vſu obſeruauerim, nihil mali prorſus portendentes. Sunt enim in ſanis exercentium, in ægris caloris lectuli notæ. Similiter & quam vocant pituitam, in alui deiectionibus fruſtrà obſeruant aberrantes tota via. Exiſtimant enim illum eſſe humorem in venis contentum: cùm digni ſint riſu, vt quos forſitan videas bis vel ter ligno lentum illud gluten trahentes, admirantes, & laudantes etiam medicamenti vim, O egregios viros, qui neſciant nullo medicamento primum talem materiam ex venis poſſe educi etiam validiſſimo: cùm tenax neceſſario prius diuidi debeat: nec etiam nouerint illum non propriè eſſe humorem, ſed mucum vel à cerebro deſtillantem in ventriculum, vel viſcidum quiddam inteſtinis ſalutis gratia hærens. Hæc eſt illa nobilis noſtrorum medicorum, qui in angulis cum inſcitia tot deblaterant, ſapientia. Vbi cùm videas in maximis aberrare, minima quæque tam ſupina ignorantia poſtmodum obſeruare, iure dicas, plus longè ab his offenſæ quàm vtilitatis prodire. Porro vnum illud non eſt obiter prætereundum, nihil ad podagram prouocandam aut arthritim magis facere albi huius clariſſimi cibi vſu. Quamobrem non ægros: ſed ipſos medicos adeo ignauos ſumere oporteret generoſum hoc ſuum ferculum: hoc eſt, quod faciendum in hac cauſa conſulo.

CAPVT LXXXIV.

Quod rhabarbarum in cholica, in aſcite, in podagra & ſiccis temperaturis nocet.

OCtuageſimus quartus abuſus eſt, cum rhabarbarum exhibent in omnibus fermè morbis. Nec nunc attingo, quod aliàs dixi, illos perperam non niſi medicamentis innoxiis vti: nam alia nunc eſt ratio. Hoc enim volumus docere, præcipuum ex illis non ſolum inefficax eſſe plerumque, ſed etiam validè nocere: vt ex hoc ad cætera eiuſdem innocentiæ tranſire poſſis, velut & in antecedente abuſu, ex albo cibo ad reliquos abſque ratione compoſitos cibos reiiciendo tranſire te velim. Quæ enim his capitibus traduntur, ſunt pro exemplo tantùm, vt ex his in alia deflectere liceat: vt ex melonibus in cucumeres, & quas vocant anguries, in fragra: ex aloës vſu damnato, ſenæ vſum, ac catapotionum omnium. Sic non leuis ex hoc libello vtilitas haberi poterit. Nimis enim ſimplicem rationem me iniiſſe credas, ſi damnandi tantùm ea, quæ hic ſcribuntur, calamum ſumpſiſſe me in manibus perſuadeas. Sed ad rem venio: Rhabarbarum in hydrope, aſcite, tympanite non conuenit: quia omne medicamentum expurgans, & non materiam facientem morbum, commouet materias ad ventrem, & facit illum tumeſcere, & virtutem proſternit. At rhabarbaram hoc facit: nam ſecundum Meſuem, ſolùm purgat bilem & pituitam, & ſimiliter Auerroës non tribuit hoc illi: & etiam, quia rhabarbarum purgat bilem magis quàm pituitam, & ſic refrigerat iecur. Sed hæc ratio eſt nulla, quia ſolùm expurgat

bilem, quæ eſt iam ſeparata & inotilis : ſed illa non addit in calore naturali tem, de qua ſit curandum, & ante poſita propoſitio eſt nota ratione & experimento. Authoritate etiam Aetij hoc clarum eſt, qui libro decimo, cùm hanc curam deſcriberet, nullum omnino exhibet medicamentum, quod aquã non purget. Idem quoque ſentit Alexander & Paulus, tum magis quòd lathyrim dant & euphorbiũ & ſquammam æris, quæ omninò non conuenirent, cùm ſint venenoſa & plena periculi, ſi rhabarbarum aut alia ſimilis medicina prodeſſe poſſet. Eadem etiam eſt ſententia Principis in ea cura. Nullo enim medicamento vtitur, quod aquam non educat. Similiter & Aoenzoar hoc docuit : neque enim vtitur conſimilibus. Quare manifeſtum eſt, quòd non expedit dare hoc in morbo. Et ſi dicas, quòd Auerroës laudat eum, quia confortat iecur, & ita poſſumus dare hac de cauſa: reſpondeo quòd cùm non poſſit abſolui ab expurgante virtute, cur debemus dare medicamentum noxium? cùm liceat exhibere diacurcumam, dialacam & talia, quæ nullo modo nocent & iuuant tamen. Si dicas, quòd Meſue dicit conferre hydropiſi : dico quòd oſtendit modum confirmando iecur, & aperiendo obſtructiones. Quare confert hydropiſi ſubtercuti ſeu anaſarcæ : & ſimiliter conuenit in præparatis ad aſciten & tympanitem, antequam inuaſerit eos morbus. Sed neque in cholica propter duas cauſas, primò, quia habet virtutem aſtringentem : ſecundò, quia educit ſubtile, & relinquit quod eſt craſſum. Circa quod notanda eſt regula, quòd omne medicamentum educens duos humores tantùm, educit ex vno eorum, quod eſt ſimile alteri: velut rhabarbarum educit bilem flauam & pituitam, educet de pituita partem ſubtiliorem tantùm: & polipodium educit atram bilem & pituitam, & ideo educet craſſam pituitam. Aduerte tamen regulam Galeni, quòd ſi educit craſſam, prius educet etiam ſubtilem. Tertia cauſa eſt, quia trahit materias ad inteſtina, & ideo dicebat Princeps, Et caue ne trahas materias malas ad inteſtina, & ſequatur excoriatio, & ſic patiatur poſtmodum vtrunque, cholicam ſcilicet & excoriationem. Poſſet etiam addi, quòd calefacit & ita exiccat pituitam in ipſis inteſtinis exiſtentem. Propterea videmus, quod Galenus dat hieram ad detergendum, & coloquintidam ac talia. Si dicas, quod aufert punctionem in inteſtinis, reſpondeo quód intelligitur & eſt verum de illa, quæ oritur ex flaua bile quanquam nec hoc omnino ſit tutom. Sed in podagra & chiragra eſt illius nocumentum manifeſtum : eo quòd appetit vias, & ſua ſubtilitate ac caliditate cum ſiccitate iuncta humores facit penetrare: & hoc iam eſt declaratum ſuperius. Et ſi dicas, quòd habet virtutem aſtringentem, reſpondeo, quòd verum eſt, ſed non meritò iuncturarum, quia eſt res omnino leuis, & etiam quia virtos eius, non perducitur ad iuncturas : & ideo eſt omnino inutile reſpectu earum. Quòd verò noceat temperaturis ſiccis, patet, cùm ſit calidum & ſiccum in ſecundo. Ideo etiam noxium eſt febrientibus, tum maximè vbi eſt ſuſpicio hecticæ: & propter vim aſtringentem adducit tabem, tum quia eſt tardæ operationis in educendo. Omne enim medicamentum calidum & ſiccum vim habens aſtringentem conſumit corpus omnis.

Conſilium eſt igitur, vt non exhibeatur vllo modo, vbi eſt ſuſpicio tranſitus ad hecticam, non podagroſis, non in hydrope, aſcite vel tympanite : non in cholica niſi facta ex bile pura.

CAPVT LXXXV.

Quod ægris & ſanis conſulunt, vt ſuper plumam dormiant.

OCtuageſimus quintus abuſus eſt, cùm conſulunt vt ſani ac ægri ſuper plumam dormiant. Olim in lectulis ex frondibus, quos ſtibades, aut phyllada etiam vocabant, dormiebant, vt Atheneus & in philoctete author eſt Sophocles. Galenus lectulorum & ſi meminerit, non videtur eius compoſitionem declaraſſe. Martialis tamen hoc docuiſſe videtur cùm dixit :

Laſſus Amyclea poteris requieſcere pluma.

Et Iuuenalis :

Penſilibus plumis.

Sed tamen cùm ſpina dorſi, tum renes ac arteria magna & vena eodem loco iaceant in dorſo, lapis gignitur frequens, accenditúrque corpus, & humores ebulliunt : aſſuetis verò ſic, nullum eſt in ſenectute imbecillitati præſidium. His verò qui febre laborant, maior caloris æſtus ſuperadditur, & ideo non parùm nocet.

Conſulo igitur, vt qui calido ſunt temperamento, & qui lithiaſi laborant, & qui imbecilli ceruice, & qui febre detinentur, dum ſunt iuuenes, à pluma ſemper abſtineant : dum vero ſeneſcunt, modicè vtantur, febrientes nunquam. In hoc tamen debent excuſari medici, quia antiqui de hoc parùm locuti ſunt, cùm tamen res eſſet neceſſaria: & forſan, quòd in ſanis non præparatis ad lapidem, longa conſuetodo vincit vtilitatem ſtrati ſalubrioris. Eſt autem calidiſſimum omnium pluma tum anſerina ſubtilis præſertim, pòſt lana, inde cottom, poſt ſericum, inde linum cum palea. Ego autem ſerico in lino contento vtor, cùm tamen ille damnet in veſtimentis hæc, quæ calefaciunt, videtur & idem iudicium de pluma facere.

CAPVT LXXXVI.

Quòd ſal & acetaria ab ægris remouent.

OCtuageſimus ſextus abuſus eſt in ſale & acetariis, quæ ab ægrotum maximè febrientium cibis amouent, cogúntque inſipidos illos cibos ſumere ſiccitatem & caliditatem

ditatem ſatia damnantes : adeo ſemper, dum in rebus nullius momenti ſtudent, aberrant. Nam clarum eſt, quòd parùm deterior cibus aut porus melioribus quidem, ſed minus ſuauibus eſt præferendus. Hoc vel ſolo, ſi ſal non arbitrantur venenum, laborantibus tamen maximè cibi tædio affectis illud in cibis addere debent. At forſan dices, quòd victus humidus febricitantibus omnibus confert : & ſi intelligatur de tali virtute, non ſubſtantia, vt multi volunt, non tamen mica ſalis ſiccum cibum efficere poterit. Non tamen vtaris plurimo, ne te dicas læſum conſilio meo, iudicio etiam ægri. Sed minus adhibe, quàm ſanitatis tempore. Nam calida & ſicca temperies præter naturam cibom amat frigidum & humidum. Salis etiam natura reſiſtit putredini. Declarant autem Galenus & Raſis tria illius iuuamenta, craſſa colliquare attenuaréque, cibi tædium auferre, & appetendi excitare vim, tum putredini reſiſtere. Mouent & aluum ſalſa, vt Galenus ſecundo de alimentis docet. Acetaria verò adhuc vtiliora videntur ſale. Acetum enim appetendi vim excitat, putredini reſiſtit, diuidit tenaces humores, obſtructiones apetit. Iam verò declarauimus, quòd antiqui dabant cum cibo concoquentia, ſeu vt verius dicam, præparantia. Galenus verò dabat lactucas non ſolùm, ſed attriplex, maluam blitum, lapatiom : cùm verò daret oximel, aceti non meminit. Sed & in quartanæ cura ſalſa dabat & ſinapium. Nunc verò nihil audent, & tamen nimis plerunque. Olei tamen modicum acetariis addes, quia in febribus leuiter accenditur. Ergo & ſal cibis addendum, & his acetariis vtendum. Habent olera, vt parùm nutriant, vt plerunque humida frigida ſint, & appetendi vim excitent.

CAPVT LXXXVII.

Quod vinum in exhibitione ligni indi coquunt.

OCtuageſimus ſeptimus error eſt, cùm in cura morbi gallici lignum cum vino coquunt. Hic error ad aliam pertinet à nobis ſcriptam tractationem. Sed tamen quia & multa alia vino incoqui per errorem poſſent, non ignorandum eſt, quam qualitatem vinum feruendo acquirat.

Cum igitur vinum leuem habet ſubſtantiam, ab igne corrumpitur & aceſcit, vt Galenus author eſt. Cùm verò potens, ſi coctum non ſit, igne perficitur : vt muſtum, ex quo defrutum, & ſapa ac vina, quæ nõ aceſcunt, vt apud Columellam. Quæcunque autem vina iam ſunt perfecta, proprium amittunt calorem accedente igne. Aceſcunt igitur vina & ſicciora fiunt, vt etiam poſterius declarabat Galenus. Quare vina, quæ coquuntur, infirmiora frigidioráque & ſicciora euadunt. Contrahere verò illa calorem aſcititium etiam oſtendit argentum viuum, quod igne elaboratur. Quamobrem corrumpi vinum hac de cauſa neceſſarium eſt. Corrumpitur etiã alia ſibi & oleo communi tantùm : nam quòd diximus, etiam melli conuenit : quoniam quò facillimè exuritur, in igneam tranſit qualitatem, cùm iuxta ignem apponitur. Non enim aliter inflammari poſſet proprius admoto igne, niſi ſenſim ad ignis naturam, cùm prope fuerit, accederet. Ac vinum ardere cuiuis poteſt eſſe conſpicuum. Quare vinum, cùm coquitur, corrumpitur: atque ſic iecur ipſum exurit.

Conſultius igitur fuerit, aquæ hæc incoquere, partem vino infundere atque miſcere, non ſolùm in his verùm etiam aliis. Quòd ſi cogamur, vt in oleo, aquæ partem adiiciemus.

CAPVT LXXXVIII.

Quòd expurgantia medicamenta ex diuerſorum purgantium natura conficiunt.

OCtuageſimus octauus abuſus eſt, cùm incerti quid agant, omnia ſimul miſcent compoſita ſimpliciáque diuerſarum facultatum : diaphœniconem ſeu compoſitum medicamentum ex palmæ fructibus : diacatholiconem, ſiliquam indam, ſirupum roſatum laxans, rhabarbarum, agaricum, taliáque ſine ſenſu, ſine ratione. Nec mihi ſecus facere videntur, quàm Iudæus quidam apud Philippum Vicecomitem morem trahens. Laborabat aulicus vlcere cruris malo: hunc medici, vt ſæpe accidit, ſanare non ſolùm nequibant, ſed in deterius agebant periculum. Tunc Iudæus principi inquit, Si illum mihi tradideris, ô Dux, ſpero firmiter me eum curaturum. Subriſit ille, tum demum, ſi eum ſuſcepias curandum, cùm nihil ex arte medica ſcias, quid tandem acturus es, inquit? At Iudæus, emplaſtrum ex fœno illi ſuperimponam: quòd fieri vix poſſit, vt cùm ex tot herbis fœnum conſtet, ne illa ſit præſens, quæ morbum hunc curare perfectè poſſit. O quot Iudæi illius exemplum imitantur! etiam in grauioribus morbis : habéntque hoc pro Galeni librorum ſtudio. Sed num aduertunt primò, quòd in multis medicamentis multa ſunt incommoda : commodum verò vix vnum eſt. Deinde, quòd Galenus ipſe, quem in ore tantum habent, hoc nuſquam agit, vt multa medicamenta miſceat, niſi temporis beneficio iuncta in vnum coaleſcant, vt in catapotiis pleriſque & hiera ac talibus. Eſt etiam præceptum commune, ne medicamenta purgantia non longa compoſitione edomita miſceamus. Nam vnũ celeriter ſoluet, & aliud tardè. Nec video cauſam fermentandi hieras ac catapotia, ſi miſceri poſſunt medicamenta diuerſorum generum. Nec hoc facit quin, vt inquit Meſoe, non incoquamus ſcamonem ſyrupo, gratia exempli, roſato: quia virtus illa non habet ſubiectum à ſyrupo: & ideo non fiunt operationes diuerſæ, ſed ſola vis ſyrupi augetur. Nec aliud puto voluiſſe

Galenum,

Galenum, cùm dixit ſe ſcripturum in libro de compoſitione purgantium medicamentorum cauſam, cur deſierit vti catapotiis Quinti.

Quare dico, quòd vbi opus fuerit, debemus eapurgare quæ noxia ſunt, vel vno tantum medicamento ſimplici emendato, vel catapotiis aut hieris fermentati, vel medicamentis, quæ virtutem quaſi ſimilem habent.

CAPVT LXXXIX.

Quod raro & oſcitanter adminiſtrationem exercent anatomicam.

OCtuageſimus nonus abuſus prauus & noxius originem præbens multis aliis, eſt, cùm vix ſemel vident hominis viſcera: nec etiam curant animalium aliorum videre. Sed in hoc ſententiam meam dicam audacter. Non mihi videtur belluarum anatomia multùm vtilis, imò nec parum forſitan. Adeo euariant membra hominis etiam ab illius ſimillima ſimia. Solùm videtur mihi hæ diſſectiones in tribus vtiles. Primò in videndo operationem: vt ſi velimus videre quomodo moſculus à latere, erigendo ſe brachium eatendat. Secundò pro viuentium eaperientia: ſecare enim hominem vt illius interiora membra inſpicias, inhumanum prorſus eſt, & anthropophago dignum opus. Tertio, pro his, qui nunquam viderunt, introducendis. Nam confuſa doctrina ſenſitiua paratum facit ac docilem ad exquiſitam capeſſendam. Cæterùm ſi diligenter tractanda res eſt, plurimùm membra hominis à reliquis animalibus diſcrepant, ſitu, forma, ſubſtantia, numero, magnitudine. Vt autem in quibus euariat, breuiter colligam, magis neceſſaria hîc ſubnectere libet. Nec te moueat Galeni authoritas: naturæ & oculis credendum eſt, non Galeno: atque ob id Galenus non tam iuſtè à Veſſalio damnatur, quàm negligentiam veſtram reprehendo, ô medici. Hæc igitur ſic ſe habent, quæ vel à Galeno ſunt prætermiſſa, vel in quibus homo à reliquis differt animalibus. In iuncturis omnibus cartilaginem quandam habet, cui ligamenta inhærent, aliam longè ab ea, quæ oſſi obducitur. In vtero cornua nulla ſunt verè, ſed quædam prominentiæ tantùm à lateribus eatuberantes, quæ vaſa eacipiunt ſeminaria: cum tamen hæc in bobus ſeu vaccis appareant. Nullos etiam eſt lobus in pulmone, qui cauæ ſubiaceat, cum quatuor tantum habeat: in canibus tamen adeſt. Nec vilum monoculum effatu dignum, ſed veſtigium tantùm, eaile breuéque, ac inane: cùm in ſuibus magnum ſit ac pleronque plenum. Inuolucrum etiã cordis deatro latere & mucrone ipſo ſepto tranſuerſo adnaſcitur: cùm in canibus non parùm alterum ab altero diſter. Iecur etiam canibus & ſuibus diuiſum in lobos: homini nequaquam, ſed tantùm in ambitu paululùm eacauatur. In vertebris ſeptem habet proceſſus, cùm ſimia nouem: caret enim homo his, qui deorſum inflectuntur duobus poſtremis, cùm duos tantùm tales habeat, ſimia quatuor. Ventriculus etiã ſiniſtra elatior eſt, quàm deatra, eum illis ſeptum attingat deatra iecur: & magis ſiniſtra poſterius eaporrigitur, ac cauitatem ibi habet. Vnde debilibus ibi concutitur, dum obequitant. At de pyloro, quòd in ſuprema illius parte ſit, quódque glandes duas carneas habeat, iam diximus aliàs. In omentum quoque venæ dedoctæ omnes ea porta, ex caua nulla defertur: cùm tamen oppoſitum Galenus cenſuerit: atque ideo nec ex ſanguine cauæ ventriculi fundos nutritur, cùm nullum ea ea trucum is ſuſcipiat. Sed nec ventricoli os ſeo gula ſeu ſtomachus ſeptum tranſuerſum cum arteria magna vno & eodem loco terebrat: ſed quà perforat ſtomachus illud, pars abſcedit ad anteriora, non obſcuro interuallo. Sub cutis verò pinguedine ſuper ventris octo muſculos, membrana carnea coeaenditur: quæ non ex muſculorum contexitur fibris, cùm communis ſit vniuerſo corpori. Hanc Mirach Arabes vocant, quandoque ea voce omnia quæ illi ſuperimponuntur cum muſculis intelligentes. Neaum verum illum mirabilem in cerebro boum inuentum, neutiquam eſt in homine conſpicere rem adeo famoſam. Aberrat etiam Galenus in motu capitis ad latera ſuper vertebram atlanticam: cùm vel momento ab illa nequeat abſcedere. Sed neque bene ſentit, cùm per olfactus inſtrumenta, pituitam exeerni putat. Nam & ſi vtrunque à cornibus ventriculorum inferioribus originem ducat, loco tamen abundè differunt. Neque etiam anteriores à poſtremis diſtinguuntur ac mediis, ſed vtrinque vnus ab anteriore parte ad poſteriorẽ eatenditur. Quot verò in neruis differentiæ? quot in muſculis? quot in oſſibus? longum nimis ſit, præcipuè quæ ad interna membra pertinent, ſi cuncta dicere voluero, Sed non eſt hoc præſentis inſtituti: in ſeato enim libro contradicentium medicorum hæc docuimus, atque alia omnia quæ ad diſſectionem pertinent.

Nunc verò ſatis ſit monuiſſe, debere medicos ſingulis annis corpora hominum diſſecare, qui ea morbo in aenobiis mortem oppetunt. Nec in illis cùm difficulter hoc ſiat, abſolutam totius quærere diſſectionem, ſed membri propriè, quod morbo affectum creditur, in laterali morbo pectoris: in coli dolore inteſtinorum: in phthœ tabéque pulmonum: duo enim potius ſunt quàm vnus. Nam & hoc addendum in narratione ipſa fuerat, in febribus cordis ac iecoris, in attonito morbo cerebrum cum corde, in aſcite renes, omentum, iecur, peritoneon. Namqoe alia ſunt vt principia, alia autem ex morbo oblæduntur: In arcuato fel & ſima ſeu caua iecoris: in mala concoctione ventriculus: at in doloribus ſatis manifeſta eſt ratio, dicente Hippocrate, quòd vbi dolor, ibi eſt morbus.

CAPVT

CAPVT XC.

Quod laſerpitij ſuccum ignorant: præcipuis vero carent auxiliis.

NOuageſimus abuſus eſt, cùm laſerpitium ignorant ſuccúmque eius, hic ab aliis ſuccus Cyrenaicus vocatur. Iam verò ſæpe dixi me vnius tantum pro exemplo ſolere mentionem facere: cùm alia innumera ſimili lapſu reprehendere velim. Igitur opos cyrenaicus, qui & laſer, à Dioſcoride his notis deſcribitur. Odorem myrrhæ habet, color quaſi ſubrufus, optimuſque qui tranſlucidus. Nota verò plantæ eſt, quod caulis ferulæ, folia, apij ſemen latum. Theophraſtus verò aſſerit folium ſuaue, fructum verò illius & mollem & acrem, ſemen autem vt atriplicis foliatum latúmque. Radix eius ad magnitudinem cubiti aſcendit, extuberátque ſuprema parte: totáque vis huius in radice fermè eſt. Manditur autem recens reciſa radix ex aceto: color autem folij aureus eſt: ſuccus acris, excipitur autem ſic. Radices inciduntur ac ſoli exponuntur: nam qui defluit liquor, ſiccatur à feruore ſolis: cum farina excipitur quatitúrque ac ſic ſeruatur. Excipitur & ex caule alius non adeo probatus: nihil autem antiquis adeo familiare ac in vſu: & meritò, vt docebimus, Silphium plantam eius Græci vocabant. Inquit autem in quarto libro Cyrenenſis regio plurimum affert laſerpitiũ odoréque ſuauiſſimum. Refert verò inter odorantes plantas illud: nec pigebit referre, quanquam obiter, quæ ille ſcripſerit de eius ortu miraculo ſimilia. Refert enim in Africa, imbre craſſo ac piceo, ſyluam enatam laſerpitij ante Cyrenem cõditam annis ſeptem: iucundum in cibis odore ſuo eius ſuccum eſſe refert, non ſolùm Theophraſtus ſed & Plinius. Quin & qui ſcripſit de honeſta voluptate, quamuis iunior, illud miſcet omnibus eduliis, quæ odore vult nobis commendare. Tanta verò illi vis ineſt, Dioſcoride authore, vt in ore contentus ſuccus toto corpore, breui quandam ſudoris imaginem effundat. Quò fit vt minimè obſcuræ aut mediocres illius vires eſſe poſſint. Cæterùm præter id, quòd pecora perſanat & expurgat, iucundúmque carnium illatum odorem efficit: ad hominis vſum ſeptem præbet auxilia præſtantiſſima. Primum quidem, quòd à Theophraſto enarratur, concoquendi: atque in hoc prætereo quanta medicamentorum inopia laboremus: hic autem ſingulare etiam eſt. Nunc autem de vera concoctione ſermonem habeo, non autem de præparatione: inde in morbis præcipuè frigidis & in ſanis vtilis, innatũ enim calorem fouet. Inde præcipua ei ſecunda laus. Nam cibos iucundos odore efficit ac guſtu, alioquin toti corpori ſalutaris. Tum verò & tertia illi gratia eſt in repellendis venenis, vt Dioſcorides enarrat, quo nil poteſt eſſe vtilius in quotidiano præſertim vſu. Non ſolùm autem in his cauſis confert, ſed & in extremis venenis, vt canis rabidi morſu, itémque ſpontaneis carbunculis anthracibúſque. Quartum vſum in pectoris, collumellæque vitiis affert, quibus quiſque fermè laborat: atque eo ego ſæpe vtor. Vocem autem lenit totíque parti, quæ ſpiritum continet, non leuem præbet vtilitatem. Commendatur & quintò in omnibus cutis affectibus, qui colorem vitiant, nec ſolùm in his ſed etiam clarius, cancrenis ac verrucis, omnibúſque, quæ vitio frigidioris humoris externas partes affligunt. Sexta laus eſt in febrium rigoribus, ac conuulſis rigentibúſque: vltima eſt in dentium doloribus, ac etiam eroſionibus. Habet & præter hæc alia plura, ſed non adeo præcipua, vt quòd arcuatos curet, ac colorem optimum efficiat, vt pro fuco mulieribus conſtet. Tanta vis vni rei eſt, quam nec à pluribus expereremus: & tamen cùm nihil diſſimile habeat, notiſſima excidit res in morbis ſalutaris, vſu iucunda, ſanis vtilis. Quid igitur in aliis ſperandum eſt? Haud dubium eſt nunc Belzoi vocari ſuccum Cyrenaicum: nunc ſolis pigmentariis in vſu eſt. Plantam, qui ex India veniunt, eiſdem notis efferunt, quibus ſilphium deſcriptum eſt. Idem odor, idem ſapor, idem vſus: ad eadem enim præſtat, ad quæ ille antiquorum. Habet & quædam propria, quorum haud intereſt meminiſſe, cùm nec authoritate conſtent, nec retuliſſe ex vſu fuerit. Simili incuria negligunt omnia medicamẽta morbis propria: atque ſi habent, talia habẽt quæ melius ſit nõ habere. Vbi enim Tithymali vſus in aſcite? vbi theriaca vera, pluribus morbis ac validis ſimul propria? Quis audet elleboro atram purgare bilem? ſed purgant, imò exagitant. Vbi ad ventriculum, humidũ chærefoliũ, quod mihi præſenti anno cõmodum inueni? ad deiectionem appetentiæ cibi, menta, ad imbecillitatem verò abſinthium. Vbi parietariæ vſus ad lapidem, niſi exterius conterendum? Vbi bubonion ſeu inguinalis herba ad tumores? Vbi auxilium concoquens? Nam quæ habent, præparant, haud concoquunt: vix vnum habent ſalutare, ac præcipuum auxilium in gallica lue. At nos his contradixiſſe aliàs videmur: ſed in his quæ expurgant tantùm, cùm emendata non ſunt. Sed huic etiam è directo iam repugnauimus: non hercle, nam non omnia omnibus miſceri debent. Nunquam tamen ſimplicia optima ſunt: quæ etiam non purgant, rarò noxa carent. Ob id tutius aliis emendantur: at propria tamen non ignoraſſe expedit. Sic ex vitio vitium oritur cum rationem exercitationis ignoramus. Eſſe autem propria vniuſcuiuſque morbi auxilia iam oſtenſum eſt, atque efficaciſſima, de quibus Galenus ſcripturum ſe librum pollicetur. Sed non quæ ab antiquis tradita ſunt, ſolùm oportet inſpicere, verùm quæ experimento reſpondent. Tantùm verò tribuerunt veteres experientiæ, vt etiam amuleta inter ſtrenua auxilia collocarint. Sic Iaſpidem viridem Galenus in ventriculi affectibus, Alexander & Aetius in aliis alia atque alia permulta ſcripſere.

Optimum igitur eſt poſt lenitiones, præparationes,

parationes, coctiones, purgationes, ac talia, præcipuum in vnoquoque morbi genere habere auxilium, vt de podagra & phthoe diximus.

CAPVT XCI.

Quòd loco ſectionis ac cauterij, eſcharoticis exemplis vtuntur.

NOnageſimus primus abuſus eſt, cùm in ſectionibus ac cauteriis adminiſtrãdis ob ignorantiam muſculorum, venarum, ac arteriarum eſcharoticis medicamentis (potentialia vocant illi cauteria, vel ruptoria) adminiſtrant. Peccant autem multis modis: primò, quia diutius hominem torquent augentes febrem & vigilias, vnde quandoque in hecticam hac ex cauſa tranſeunt. Interim etiam aliquando ſanies intra penetrat, fitque morbus inſanabilis: nam operatio hæc non niſi tardè perficitur, vt aliquando etiam diem quartum aut quintum attingat. Hoc autem dicebat Albucaſis, horum tarditatem incuſans. Tertium incõmodum eſt, quòd loco ſalutaris impreſſionis, quæ ab igne fit, venenoſa qualitas iniungitur. Fiunt enim hæc medicamenta aliquando ex cantharidibus: quanquam leniora ſint, quàm vt profundius penetrant: quandoque verò ex calce ac capitello. Fiunt & ex præcipitato: eſt autem hoc genus argenti viui iam igne extincti, inde æreo vaſe tandiu confricato, donec rubeſcat: omnia autem hæc venena ſunt. Dicebat autem princeps, Iuuamenta cauterij quatuor ſunt, prohibere vlcus ne ſerpat, ſanguinem conſtringere, materiam corruptam finire & frigidam malam qualitatem tollere, quanquam & in calida non parùm iuuet, ſi Albucaſi credimus. Horum nullum ineſt auxiliorum eſcharotico medicamento. Ideo dicebat bene Gentilis ibi exponens, quòd quando Auicenna dixerat (Melius eſt vt cum medicamento tollatur caro corrupta, quàm cum ferro in malis vlceribus, ob periculum muſculorum, ne lædantur, vel ob arterias aut venas) intelligendum eſſe hoc comparando eſcharotica ſolùm inciſioni, non autem cauterio ex igne. Paulus in libro ſexto innumeras commemorat operationes, quæ vel igne aut ferro adminiſtrantur: paucula in ſeptimo emplaſtra ad rumpendum abſceſſus, vt ex fermento, & ſmilion, quod robuſtiſſimum ex eo genere eſt. Adde quòd membra aliqua omnino id genus medicamenti non ſuſtinent, vt de oculis dicebat, quanquam adhibeat palpebris. Sunt & genera morborum, quæ eſcharotica abhorrent, irritantur enim non parùm, vt carcinoma: ideo cauterio curabat Paulus. Sed obiiciunt ætatem ac ſexum: tum verò quòd cruſta ipſa ex medicamento diutius inhæret, quàm ſi igne obducatur, tum quòd vbi incerta eſt meta magnitudinis abſceſſus, tutius negotium medicamento, quàm igne peragitur, tum etiam quòd in canceroſis vlceribus, vbi carcinoma exquiſitum non eſt, ferrum non tutò agit: cauterium autem ſanas etiam partes afficit. Indicio eſſe emplaſtra excogitata, aliàs nullius futuri vſus.

Sed hæc parum ad rem. Nam quod ad ætatem & ſexum pertinet, occultè plerunque peragitur, celeriúſque abſoluitur dolore, quàm metuere diſcat. At verò cauteria hæc, quæ adeo in vſu ſunt aliis in cruribus, aliis autem in brachiis nunc, antiquo tempore vix ea nota fuiſſe exiſtimo: & ſignum huius etiam eſt, quòd Rinaldus in ſuis parabolis & Nicolaus Florentinus, qui diffuſius hanc tractarunt materiam, nullius antiquorum meminerint, qui dixerit locum eum, qui cauterio ſit vexatus, apertum tenendum eſſe, permittendúmque vt ſanies fluat. Nihil tamen crebrius his temporibus conſpicere licet, quàm ramicoſos hos miſeros monachos ob clamorem aſſiduum, & cauteriis perpetuis obligatos ob medicorum imperitiam. Philoſophus in problematibus inquit, Quæ ſub alis & iuxta inguina erumpunt in abſceſſus, medicamento rumpenda ſunt: qui autẽ lati ſunt abſceſſus alibi, igne, acuti ferro. Cenſet ſub alis & iuxta inguina periculum ex ferro accedere: cauterium autem & ſectionem ex ære fieri conſulit potius, quàm ex ferro, quòd celerius ſaneſcant, quæ vruntur pertunduntúrue.

Dixerim igitur in carcinomate ac talibus, quæ acuto conſtant humore, explodendum eſſe vſum eſcharoticorum. In omnibus etiam nondum vlceratis locis opus eſſe ferro vel ære ign ́eue, tum etiam in membris nobilibus: in fiſtulis quoque ſeu malignis ac difficulter ſanabilibus ſimilibus, in omnibus etiam febricientibus, in omnibus debilibus, in omnibus macilentis, in his quibus opus eſt celeritate, in locis propinquis membris principalibus, ſeu vbi fluxus humorum timeatur, ignis aut æris vſus eſt neceſſarius, emplaſtrum autem fugiendum. Memini vidiſſe nobilem virum, qui cùm nihil mali pateretur, dum ædema curare nituntur, ob inſcitiam emplaſtro eſcharotico in incurabilem ſinum, egregios noſtros huius temporis medicos chirurgos ac etiam phyſicos communi ſententia traduxiſſe.

CAPVT XCII.

Quòd ſæpius in febrium fine balnea prætermittunt.

NOnageſimus ſecundus abuſus eſt, cùm balnea in febrium fine prætermittunt. Videntur autem non minus peccare ex hoc præpoſtero ordine, quàm cum adhibent ante concoctionẽ, vt ſuperius diximus. Eſt autem febris proprium tria facere: membra ad ſiccam & calidam intemperiem traducere: corpus areſacere: & cutim condenſare, cum ob ſiccitatem cutis trahatur immodicè. At vero balneum hæc omnia appoſitiſſimè ſoluit. Nam cutim rarefacit, humectat corpus, atque infrigidat, & impinguat. Febribus

bus ephemeris conuenire ob hæc creditur, conuenit & hecticis. Verùm in putridis neceſſario ſpirituum inflammatio ac diurnæ febris modus quidam neceſſario copulatur: de quo haud ſine cauſa mihi in libro contradictoris dicendum fuit. Nunc hercle ſatis erit, ſi oſtenderimus id eſſe ex antiquorum omnium ſententia, quod ab omnibus negligitur.

Igitur in decimo artis curatiuæ, dum ad curam eius laborantis vocatus eſſet, qui ex inedia ferme perierat, die decimo quarto eum lauit, ac rurſus decimo ſexto: ſed & hoc ſtante etiam febre. Inquit enim, Cum dici decimi tertij acceſſionem facilè tolerare vidiſſem. At num in diaria febre vna lauatione contenti erimus, aut expectabimus ſolutionem? cum ter lauaret, octauo artis curatiuæ, iuuenem in die. Et rurſus ſub fine inquit: Iam & alium ſic curauimus mirantem, quomodo frictione, & vnica lauatione, multorum dierum inæqualitatem diſſoluerimus. Ac rurſus: Non ſemel aut bis lauare aut ter, verum ſæpius quam poſſumus: in primo ſtatim die ad veſperam eos, qui diaria febre laborarunt, tum magis in ſecundo ac etiam in tertio lauaſſe ægros. At vero in putridis, vt ad rem dubiam illis, non exploratam quorundam more traducam ſermonem, iam mihi eſt inſiſtendum. Nemo enim tam abſurdus eſt medicus ſeu Arabs, ſeu Græcus, ſeu etiam Latinus, qui ephemeras balneo non curet: quanquam & illud hi nostri Æſculapij negligant, vt omni conatu, quantum in illis eſt, conſilio ex paruis magnos, inde errore ex illis rurſus morbos letales reddant. Galenus igitur (poſtquam niſi Galenum hi ſciunt, nullique alij credunt, quin etiam Galeniſtas ſeſe vltro vocant, habeantque) in nono artis curatiuæ, cum iuuenem ſanguinea laborantem febre, ſectione venæ vſque ad animi defectionem curaſſet, etiam ſudore ſuperueniente, in tertio nihilominus hominem lauit, ab eo computando, quo ſanguinem detraxerat.

At quid opus eſt tot exemplis? Ex decimo eiuſdem, ſententia totius rei colligatur. Inquit enim, Rationabilius fuerit nec in principio febrium aut incrementis homines lauiſſe. Quippe tunc denſata ac coarctata non ſolum eſt cutis, ſed etiam, quæ ſub illa eſt, caro. At in febris inclinatione, vel incipiente vel procedente, vel etiam amplius progreſſa, & nos ſæpe, & alij quidam medici multis ægris balneum adhibentes, non parum frequenter contulimus. Inde poſt pauca, ſubiicit. Itaque ex omnibus, quæ de balneis retulimus, vna ſumma colligitur. Euacuari per ipſum ſi quidem, quicquid in corpore fumidum aut fuliginoſum fuerit: conſiſtuntque per ipſum in naturali ſymmetria tum caro ipſa, tum cutis, ſolidarumque partium ariditas extinguitur: & calor ille non modo qui ex lauacro acceſſit, ſed etiam qui prius affuerat frigidæ lauatione ſummouetur.

At ne aliquid prætermittam, in hecticis ſi quid eſt præſidij relictum, in hoc vno vel ſolum conſiſtit auxilio. Sed rurſus ad putridas febres orationem ipſam deflectamus. Hic idem in 11. libro inquit, Itaque eos cum fiducia lauamus in balneo, aut medicamentis raram cutem facientibus vtimur, aut vinum vel aquam frigidam damus, vbi concoctorum humorum ſigna apparuerint. Aëtius etiam libro 5. dum de cura agit putridarum in generali per res non naturales, balneum, concoctione apparente in omnibus conuenire exiſtimat febribus. Idem in ſequentibus etiam conſulit, dum peculiariter de ardentibus tractat. Quinimo & frigidæ vſum quandoque in his ſuadet. Nunc autem non eſt præſentis inſtituti ea commemorare, quæ aliorum errore poſſent nobis imputari. Idem Paulus dum putridarum febrium curam edocet: Omnes concoctionem iam manifeſtam repoſcunt. Idem Alexander, quamuis ſolus ex Græcis materiam haud concoctam etiam lentam, aut craſſam expurgare conſulat, ſi modo moleſte, contra omnium aliorum ſententiam: nobiſcum tamen & in tempore & in modo, hac vna in re conſentit. Et Princeps in prima quarti ſui libri frequenter exhibet, vt in cura Cauſonidis & tertianæ puræ. Hoc autem non eſt omnino, in quo diſputamus, quamuis eius verba generalem balnei in febribus vtilitatem declarent. Hali etiam libro tertio cum tradidiſſet curam febris continuæ, inquit: Poſtquam reliquerit eum febris, vtatur regimine conualeſcentium iam ſupra dicto. Dixerat autem hoc in primo libro, cum inquit: Et vtantur calefactione in media balnei domo cum aqua dulci temperata. Raſis etiam in decimo octauo continentium tum Galeni authoritate, tum ſua inquit: Conualeſcens cum debilis fuerit, balneo cibis ac vino fouendus eſt. Refert autem hoc quibuſdam in locis ex artis curatiuæ libris, tum vero melius ex arte medicinali in fine, vbi Galenus enumerans ea, per quæ reficitur conualeſcens, balnea connumerat. Atque ſi ea ad generalem virium recuperationem commendantur ex quocunque morbo debilitatis, quid in febribus, vbi vel maxima pars curæ hoc auxilio, vel etiam tota cura perficitur? Cornelius quoque Celſus libro tertio inquit, dum de febrium curatione in generali ageret. Vtile eſt etiam in balneum ducere: prius demittere in ſolium: poſt vngere: iterumque ad ſolium redire: multaque aqua fouere inguina. Dies me deficiet, ſi omnes in medium adducere voluero. Sed reclamabunt protinus inſequendam conſuetudinem: olim fuiſſe pauperibus ac diuitibus ex æquo balnea in vſu: nunc vero ſolis Germaniæ populis, atque his qui lupanar frequentant. Indicio eſt, quod in Italia Thermæ iuxta id ſunt. At non mehercle videntur Hippocratem aut Galenum vidiſſe, qui libro de victus regimine inquit: Quamuis balnei vſus paucis conſuetus ſit, nihil minus ægrotantes ad ipſum deducendi ſunt, quam fieri poteſt commodiſſime. At non ſolum in febribus, ſed etiam in peripneumoniis cæteriſque morbis phlegmonem habentibus conuenire ibi docet: nec non qualiter & quomodo concocta ſit quidem materia. Nam in ardenti febre, vbi ſola bilis abundat, non viſcida, nec craſſa, nec cum phlegmone iuncta etiam ante coctionem conuenit, ſed hoc periculoſum. Docet inquam &

Galenus non ſolùm balneum, ſed & olei inunctionem tepidioris à balneo conuenire, eiſdem, quibus etiam ipſa lauatio, cauſis.

Quamobrem hæc vna ſit regula. In omnibus ephemeris ac hecticis balneum ſemper conuenit. Quòd autem de balneo dico, idem de olei inunctione conſulo. In putridis autem in quibus neque phlegmon, nec humor adeſt craſſus, aut glutinoſus, aut obſtructio, aut nimia repletio, fuerítque ardens febris, balneum etiam conuenit ante coctionem. In cæteris, ſi materia peccans fuerit calida, concocta materia, manente etiam febre, ſeu phlegmone adſit ſeu non, adhuc conuenit. Et rurſus in omnibus verè conualeſcentibus ſeu ex febre ab humore calido, ſeu frigido, ſeu etiam cum phlegmone, ſeu etiam à morbo non febrili.

CAPVT XCIII.

Quòd in capitis & ſuperiorum membrorum percuſſionibus ac vulneribus, non purgant validis medicamentis.

NOnageſimus tertius abuſus eſt, cùm in capitis ac ſuperiorum partium vulneribus ac percuſſionibus inualidis purgant medicamentis hominem, beatam caſſiam exhibentes. Cur ego illos grandes medicos non accuſem, ad omne genus erroris armatos, vt ægros perimant. Erat ſpes in febribus ſaltem, quas quotidie tractant, eos aliquid ſcire: ſed quot modis, quàmque pernicioſè in illis aberrent, iam in præcedentibus oſtendi, vt ſi vel conſultò vellent delinquere, vix hanc attingerent metam. Quanquam non pauci conſultò aberrent, vt morbos in diuitibus procraſtinent: inde tranſit conſilium in vſum ac naturam. Dum verò rariora tractant, nihil omnino norunt. Appello autem rara vertiginem, attonitum morbum, ſybillum, vulnera ac phlegmones, hydropem, vrinæ fluxum, quem frigidis ad perniciem curant, alioquin facilè ceſſurum medicamentis. Semel enim Diabetes in Italia à Matthæo Ferrario pro miraculo viſa eſt, bis à Galeno in calidioribus etiam regionibus, cùm frequentiſſimus ſit vrinæ fluxus, ille morbus acutus ac pernicioſus, hic leuis & diuturnus. Sed cùm de hoc aliàs dixerim, ad rem ab initio propoſitam reuertor. Periculum eſt in vulneribus his ne phlegmone excitetur: atque id maximum igitur vt diuertamus materiam, quæ id facere poteſt ac expurgemus. Videtur autem vna ratio hæc atque turgentis materiæ, in qua ſecundo regim. acut. purgat Hippocr. cum phlegmonem minatur. Nec video ſalutarius auxilium. At cucurbitulas apponunt non expurgato corpore non ſolùm in his, ſed incipientibus quibuſlibet morbis, angina, animi deliquio, percuſſionibus, terroribus, capitis dolore, cum hoc prohibeat Galenus in libello huic tractationi dicato. Vnde ſubiicit, Vbi magis conuenire videatur, in cerebri phlegmone fluente materia non conuenire, niſi priùs expurgato corpore, ſedatáque fluxione. Igitur huius erroris cauſa eſt ex alio tranſitus, cùm ſoleant tonſores in vulneribus adhibere, cùm ex errore in errorem migrent. Sed denuo ad rem reuertar: prædixi enim futurum, vt rem aggrediar infinitam, ſi ſingula, in quibus grauiſſimè peccant medici, per capita tractare voluero. In genere igitur mihi dicendum eſt, vt pauciſſimis veritatis amatoribus, cuius ego pertinaci defenſione totus fermè periclitatus ſum, tótque gratuitò ſuſcepi inimicitias, ſatisfaciam. Sed me huius propoſiti haud piget, nec ſolùm in ipſa ſummam capio voluptatem, ſed etiam in ſenſu huius pertinaciſſimæ voluntatis. Ergo quòd in vulneribus hîc medicamento valido vtendum ſit, ratione ipſa oſtendi. Scio quàm multa hic atque alibi obiici poſſint tum in aliis: ſed iam ſæpius illos, ad libros contradicentium medicorum reieci. Neque enim in tam abſoluto ac breui, quale hoc eſt, opere, talia poſſunt declarari. Quamobrem ad authoritates me conuertam. Non enim ignoro, non turgere hic materiam dicturos: imò turget, cum præ dolore ad vulneris locum raptim deferatur, nec coctio vlla expectanda, cum febris non adſit, nec præparatio materiæ, cum alioquin corpus ductum ſanum eſſet, nec motus ille medicamenti, agitare illam merito dici poteſt, cum iam abſque eo illa in motu ſit, ac rurſus ad contrarium eius loci, ad quem cum periculo defertur, reuellat & euacuet. Ætius namque libro decimo quarto docet, in vulneribus neruorum ſi corpus ſit plenum prauis humoribus, medicamento vtendum eſſe. Et hoc intellexit Princeps, cum dixit de genu loquens: Et vt feſtines in illius apoſtematibus, vulneribus, ac vlceribus, cum ſectione venæ & purgatione. Sed quid clarius Hippocratis ſententia ex libro de vlceribus quarto de morbis curandis ſcripta? Inquit enim, Purgatio per aluum plurimis vlcerum prodeſt. Præterea vulneribus, quæ in capite ſunt accepta: item quæ in ventre & articulis: ad hæc his, quibus oſſi caries impendent: præterea quæ ſuuntur, & quæ exeduntur, & herpetibus, & reliquis, quæ vlcera diuturna reddunt: etiam quæcunque deliganda ſunt, per aluum purgāda ſunt: in omni etiam vlcere, cui eryſipelas ſuperuenit, purgari oportet corpus, qua parte vlceri maximè conducit, ſeu per ſuperna, ſeu per inferna conueniat. Igitur cum morbus magnus tribus modis euadat, potiſſimè autem vulnus, inquit Galenus, ſeu ob membri læſi nobilitatem, vt cum in pectore, capite, ventreque acceptum eſt: ſeu ob prauam loci conditionem, vt in cubito, genu, capitibuſque muſculorum: ſeu ob magnitudinem affectus, vt cum ſutura vel ligatura indiget in his omnibus purgatione corpus indiget. Quod autem per purgationem non intelligat lenitionem, ſed validam humorum deiectionem apparet cuicunque, qui citra affectum, Hippocratis requirat conſuetudinem ac verba. Nam neque mediocribus purgare ſolebat, nec leuibus. In eryſipelate etiam optimè purgari debere corpus docet.

CAPVT

CAPVT XCIV.

Quod in pectoris morbis conantur medicamenta expurgantia exhibere.

NOnageſimus quartus abuſus eſt, cùm in pectoris morbis materiam expurgare conantur. Alio mala quædam illis etiam fortuna, aut genius quidam infeſtus exagitat, cùm vbi debent, non agunt: vbi non conuenit agere, conantur. Dictum eſt autem de hoc in primo contradicentium medicorum, dum de agarici virtute tractaremus. Illud ſolum nunc nos decet adijcere, Galenum in ſeptimo de compoſitione medicamentorum nullum tale ſcripſiſſe, ſed omnia eiuſcemodi medicamenta ad tria traducit genera: lenia, acria, & media. Verum quiſquam forſan, nec immeritò, dubitabit, quónam pacto catapotia ad ſanguinis reiectionem, gratia exempli, ex charabeno conferre poterunt, ſi nihil euſque deſcendit. Reſpondeo vim illorum (nam nunc eclegmata prætermitto) per venas deferri in pulmonem. Dico autem ramos venæ arterialis, quæ ſanguinem defert ex corde, ac arteriæ venalis. Ergo ſi in aſperam vitium incidat, parum neceſſariò hæc prodeſſe manifeſtum eſt. Rurſus, quia ex pulmone in cor vnus tantum eſt aditus, ex corde in pulmonem geminus, licet longè facilius medicamenta ad pulmonem transferre, quàm in cor ex pulmone materiam delinquentem. At verò vbi etiam traducta ſit, neceſſarium eſt, vt in ſiniſtrum cordis ventriculum penetret per illius ſubſtantiam, quia caua non excipitur. At in medicamentis non neceſſarium eſt vt hoc fiat, ſed venæ arteriali via lata patet. Accedit, quòd vbi etiam pus penetrauerit, in renes deflectitur per magnam arteriam, non ad iecur. His quatuor cauſis medicamenti vis per iecur ad pulmonem facilius accedit, quàm ex pulmone ad iecur ſanies: quibus quinta addatur, hîc opus eſſe ſola virtute, illic autem etiam ſubſtantia ipſa, quæ expurganda eſt.

CAPVT XCV.

Quòd potum inter cibos adminiſtrant.

NOnageſimus quintus error in inſtitutione eſt conſuetudinis. Plures cùm ſint, vnius ſolum meminiſſe decet. Nam reliquas innumeras ſic introduxerunt, vt cùm relinquas, in ægritudinem incidas: cùm amplecteris, vix cùm illa bene habeas. Etenim cùm vera ratio oſtendat & antiquorũ authoritas, primò cibum totum eſſe ſumendum, vltimò autem bibendum, cùm cibus concoctus iam è ventriculo defertur, quidam medici obliti diuturnæ conſuetudinis iſtud præceptum ſeruare conati, mortui ſunt, alioquin validi exiſtentes. Igitur peſſimum eſt conſuetudinem permutare: optimum melioribus aſſueſcere: prauis verò mediocre. Sed quod diximus, iam exequamur. Galenus igitur ſeptimo artis curati, hæc habet: Sed enim ſi quo athletæ vſu tenentur, conualeſcentes inſtituerimus, bonum erit: ſcilicet vt à cœna non bibant, antequam cibus concoctus fuerit. Nam ſi biberint, innatant cibi, cùm ventriculus ob interpoſitum humorem illos non contingat. Verum ſi ſitiant, tantum indulgendum, quãtum ad ſitis moleſtiam leuandam ſufficit. Poſtea verò quàm concoxerint, abundè bibere ſinantur. Nam celerrimè ſi ita faciant, cibos ipſe per corpus diſtribuitur. Cõciliator exiſtimat, primo eos ſumpſiſſe liquidiores cibos, qui ſic inſtituuntur: ſed hoc haud verũ eſt. Imò de his loquitur qui iam ſolidioribus vtuntur, relinquerúntque lac, iura, ptiſanam: aliter conſilium in ſolos conualeſcentes contorqueret. Ad id minimè conuenit, cum iam athletas, & generalem vtilitatem addat, huic præcepto. Habemus & aliorum placita, qui cum his conſentiunt. Nam Raſis quarto ad Almanſorem: non bibat aquam ieiunus, nec ſuper menſam, ſed poſtquam ſuperiora alleuiata fuerint, tunc affatim bibat de aqua vel vino. Eandem ſententiam fermè habet Princeps & Haliabbas. Scio Celsũ Romanã narraſſe conſuetudinem, vt non ſolum potum inter cibum ſumerent, ſed & frigidæ potu clauderent. Itaque hoc non minus, quàm vt pueros ante ſeptimum annum litteris tradant, nocet: nec Conciliator rectè ſentit, qui ſcopos inſtituendæ ſimul ac ſeruandæ conſuetudinis miſcuit.

Ergo infans vt ablactari cœperit, ſumat ex iuribus mollia confecta pulmenta, ouorúmque vitella, abſtineátque à carnibus. Poſt ſenſim ad duriora traducatur, cúmque his aſſueuerit, ab hora concoctionis, aquam ſumat, ſeptennίſque magiſtro leniſſimo ad literarum ſtudia primùm tradatur, iuxta Pauli atque Aetij ſententiam.

CAPVT XCVI.

Quod ptiſanæ vſum prætermiſerunt, tum maximè ſecundum propriam rationem.

NOnageſimus ſextus error eſt, in quo ptiſanæ vſum prætermiſſum docemus. Incliti enim medici de minimis quibuſcunque ad ipſos non pertinentibus ſoliciti, hanc tantam rem obliuioni tradunt. Sufficiant autem laudes, à Galeno huic tractioni dicato in libello deſcriptæ. Eſt enim humida, frigida, lenis, detergens, facilis concoctionis, boni alimenti, tum mediocris in nutriendo, ſubtilis, non turbans, non flatuoſa, iucunda. His vndecim conditionibus aliis præſtat eduliis. Porrò quæ ex his ſequuntur, vt quòd ſitim ſedet, quódque ventrem leniat, ſputa coadiuuet, corruptos humores mixtione emendet ſua, nolim hic enarrare. Nam nimis longum eſſet. Peccatur igitur cùm eam relinquerint: grauius peccant, qui

illam ex hordei conficiunt farina. Nam vt prior facilè concoquitur leniſque eſt, ac detergit: ſic hæc grauat, obſtruit, ſiſtit, atque ob id etiam flatum gignit, ac ſitim. Solent enim, quæcunque difficulter concoquuntur, vt laborea, ſitim generare. At verò tertiò errant, ſed minus his, qui nec ex quo hordeo, aut qua ex aqua illa conficiatur, curant: ſed aquam eſſe putant, ſiue hoc ex grano aquáva, aut meliore componatur. Simili incuria cùm quotidie per hæc duo tranſeant, panem decoctum exhibent: at præſtat lotum conficere iuxta Galeni ſententiam. At nec intelligent ſi eis modum explicauero, nedum vt ſciant, quid ſit panis lotus. Memini autem me ſcripſiſſe toto decennio neminem mihi ex febre Mediolani periiſſe: at illud mirum magis, cùm tanta horum inſcitia, qui tunc eam artem exercent, ac dolis incuriáque quemquam ſeruari.

CAPVT XCVII.

Quod in attoniti morbi cura ſeu apoplexiæ non vno modo peccant.

NOnageſimus ſeptimus abuſus eſt in morbi attoniti cura: qui adeo eſt multiplex, vt me cogitantem fatiget. Primò equidem diuina Hali in ſua practica verba non animaduertunt. Inquit ille, Si facies rubea aut liuida vel viridis fuerit ac plena, ſanguinem ex remotis mitte: ſin autem facies non huiuſmodi fuerit, ægrum dimitte naturæ ad horas vſque ſeptuaginta duas. Quæ verba nec Conciliator intelligit, nec alij curant, nec ſi legant (tanta eſt huius ſeculi calamitas) quid ſibi voluerit, intelligent. Igitur in his non agendo, quæ præcipiuntur, in aliis, quæ non debent, agendo, certa pernicies accerſitur. Ætius & Paulus ſanguinem in omnibus mittunt: nec inter ſe tamen conueniunt, magis præceps ſtultiúſque Pauli conſilium, vt qui parum rationibus fideret. Aberrat vterque Galeni malè intellecta ſententia, ſed hic locus non eſt. Rectè dicebat equidem Princeps, Et ſcias, quòd apoplexia, ac reſolutio neruorum, cerebri vias claudunt, vt medicinæ nihil ex delinquente materia educere queant. Itaque illud primò animaduertere decet, cùm longam narrationem in contradictore de hoc fecerimus. Nam nulla magis in cura hærent aut diſſident medici, quàm in hac. Si morbus eſt omnino lethalis, nihil agendum penitus. Eſt autē lethalis, qui vel à febre, vel cum febre ſuperuenit: ac longè eo deterior, quàm in his, qui vt mortui, ſtatim ab initio iacent. Quòd ſi interceptam vim ſentiendi exiſtimant, quorſum cruciatus admouentur? niſi vt aliquid vel perperam agere videantur: oſtendūt autem tunc ſolum hi, qualis animus, qualéque ſit eorum officium. Sin autem febris ſuperuenit, quæ ob ſuffocationem accidit, immedicabilem morbum reddit. Frigēt autem horum manus, ſed pulſus tamen eſt frequens, cæteris ſalutaris. Sed hoc oderunt, nihil facere, malúntque ipſi carnificibus perire hominem, quam ſine illorum opera ſeruari. Porrò quæ capiti admouentur, non parum ab initio nocent. Calida enim hæc, vltra quòd ad locum materiam trahunt, etiam ſi miteſceret morbus, crebrò adeo concuſſo, mortem inferrent. Sed nec à cibis temperare poſſunt, timentes aſtantium infamiam: & ſi nihil (quid modò profuturum) exquiſita inedia præſtantius ſit. Adde aſinorum oua tribuentium præconium. Hos enim lotis cedere deceret. Expectas vt quid agendum ſit, ſubiiciam: non agam hîc: eſt iam id ſcriptum. Si breuibus dixero, accuſabunt verba mea, & ignorantiam vnà ſuam.

CAPVT XCVIII.

Quod in hydrope aſclite, ſecando ventrem, aberrant.

NOnageſimus octauus error eſt, cùm in quibuſdam libris legiſſent medici (in aſclite peritoneum eſſe ſecandum, vt aqua laborantis effluat) illi ex templo pulchram rem inueniſſe exiſtimantes, quotquot in manus veniunt, diſſecant, nec vllus vnquam ſanatur. Id illi conſpicati ac ſtupidi admirantur, tandémque fruſtra id auxilij inuentum credunt: adeo ſine mente ſunt, qui etiam ſine pudore fuerant. At neſciunt, primò eos, qui ex duro tumore iecoris in id morbi incidunt, nunquam poſſe ſanari, vt inquit Galenus, tum verò ſi incidant, vitiato iecore ex aquæ diuturna mora nullam relinqui ſalutis ſpem. Sed & ſi educatur, cadenti ferro minus læditur æger, vt Haliabbas teſtatur: quanquam & Galen. inciſionem conſuluerit. Sed nullus euidentius, quàm Serapio hîc, qui conſulit, vt non niſi firma virtute vis hoc auxilij afferatur. Cæterum aliquos ſanatos refert: ab inciſione purgantibus medicamentis & exercitio vterentur. Celſus etiam, vbi iuuenes ſint, hoc conſulit, & Paulus, *παρακέντησιν* id auxilij genus vocat. Aliud eſt autem, in quo aberrant ſtupidi: Nam cùm Aëtius libro decimo conſtituiſſet, in aqua inter cutem ſuper poplitem ſecanda crura, id illud vidi egregios medicos, in aſclite facere, cùm ſolum in leucophlegmatia (hypoſarcam vocat Princeps) id conueniat, vt ille apertè reſtatur. Verùm ignorantia illos excuſare debet, cuius cauſam veteres debere. Nam aqua intercus aliquando omne hydropis genus ſignificat, dicente Paulo, quòd auxilij genus in nulla alia ſpecie aquæ intercutem conuenit, quàm in aſclite. Propriè autem vt ſpeciem ſignificat, anaſarcam oſtendit. Anaſarcæ vt ſectio ſupra talos conuenit & nulli alij, ſic *παρακέντησις* ſoli aſcliti. Vide modò quàm perperam vtrunque in vtroque experiantur.

Conſultum igitur fuerit atque factu optimum in hydrope aſclite (legunt alij aſcite,

te, magna ne dicam an improba ſapientia) illico purgare aquam, nec differre. Nam vt moram traxit, etiam virtute conſtante, vitiat interna membra, mortémque affert neceſſariam. Si non prorſus cedit, experiare malagmata, omnia quidem intra quindecim dierum ſpatium. Sed & ſi hæc non profecerint, illico ſeca ventrem & expurga medicamentis quotidie. Die verò, qua ſecas, niſi ad veſperam, cibi nihil prorſus dederis. Exerceas illum: moderatè tamen, ne vel febrem aut caſum virtutis, aut ſitim incurrat intolerandam, ſingulíſque diebus eum ſic regas: facilè enim ac breui conualeſcet. Caue autem, ne vulnus refrigeretur, ſed in calidiſſimo aëre detegatur. Operiatur autem multis ſed leuibus ac calidis pannis. Ergo vitioſa eſt ſectio quæ tarda, quæ cum ſcyrrho iecoris, quæ ſine medicamentis, auxilio & inediæ & exercitationis. Vt verò hæc vitioſa, ſic lethale prætermiſiſſe tanti morbi fermè vnicum auxilium.

CAPVT XCIX.

Quod fruſtra timent lac & oua in febribus, cúrque abſtinuerim à difficilioribus quæſtionibus.

NOnageſimus nonus abuſus eſt, cùm lac & oua tanquam pernicioſa in febribus putridis fugiunt. Nam lac & oua optimi eſſe alimenti in libris contradicentium medicorum planè docuimus: ſuperius etiam, cùm carnes damnaremus, quorum ratio habita eſt. Nec omne lac omnibus conuenit febribus, ſed ſolùm aſininum: hecticis autem omne. Conuenit & liquata caro in ſolis fermè tertianis: quam nos ſuperius, ab aliis febrium generibus, tum aliis morbis prohibuimus. Conueniet enim in exedentibus eadem ratione, qua à Galeno in tertianis conceditur. Abſtinui autem à ſingulorum pertractatione, ac etiam diſputationibus difficilioribus, cùm ea omnia alibi tradita à me ſint. Hæc verò ſcripſi hominum ſalutem præferens odio medicorum. Nam iuſtum eſt, vt inſontium vita inexplebili eorum auaritiæ anteferatur. Nos verò illos omnes auerſari atque accuſare par eſt, qui veritati, quam nos vnicè amamus, hoſtes ſunt, ac inimici.

Manifeſtum verò ex his cur alij quidem me refugeriot: alij magis impiè damnare conati ſint: cùm viderent laruata ſepulchra, propriam inſcitiam, ſcelerúmque nefandorum conſcientiam, quibus impares melioribus eſſent, ni falſis criminibus ac conſpiratione principum populi proderent vitam.

CAPVT C.

Quod ſcriptores horum temporum plus conſulunt ornamento orationis, quàm vtilitati legentium.

CEnteſimus hic error aduerſus legentes ſcribentes ac medicos ipſos inſcribitur. Nam vt ad legentes ipſos primò deueniam, non pudet illos in eadem cauſa tres aut quatuor opiniones diuerſis temporibus tueri. Cùm igitur veritas vna ſit, certum eſt harum tres ſaltem falſas eſſe, atque vnam tantum veram: quandoque etiam contingit vt nulla. Sed quod optimum eſt pro illorum defenſione, concedatur. Clarum eſt igitur tribus annis falſa, vno anno vera illos docuiſſe diſcipulos ſuos. Quamobrem triplo plus damni, quàm vtilitatis attulerunt, perdúntque ſic principes pecunias ſuas, vt falſis præceptis diſcipuli imbuantur. At me non mentiri quiſque intelliget, qui horum ſophiſtarum ſcripta ſub diuerſis annis perlegerit. Eſt autem huius erroris cauſa quadruplex. Prima, quòd non tenentur amore veritatis ſed ambitionis & auaritiæ. At primum præceptum Galeni fuerat, vt diligerent ſuper omnia veritatem, illi ſoli intenderent. Secunda eſt, ex ignorantia mathematicarum. Vnde Galenus iubebat (relinquo nũc Platonem & Ariſtotelem) vt mathematicis maximè ſtuderent: quoniam, inquit, faciunt hominem cognoſcere argumenta demonſtratiua à probabilibus, & veritatẽ intelligere. Tertia cauſa eſt, ex ignorantia Logicę Ideo pręcipiebat Galenus ibi, vt methodum inquirendi veritatem diſcere vellent. Adiuuat hoc, quòd ex illa inani ac contentioſa Peripateticorum ſchola veniunt, in qua gloriæ aſcribitur falſum tueri, & nihil firmi ſcire ſed ſolum poſſe ad partes tanquam in declamatoriis argumentis dicere. Eſt ne hæc illius, quem tantum profitentur, Galeni mens conſiliúmve aut præceptum? Sed quarta eſt, quòd timent ne in poſterum non habeant quid dicant, vulgaris iam illorum, vt ſolet ſcriptis, tanta peſtis inoaſit ob auaritiam, ignorantiam & ambitionem. Quare antiquorum more, pueri primò mathematicis eſſent imbuendi: experimentum ſumatur de puero mendace: is viridicus euadet hac diſciplina imbutus, tantus eſt illarum diſciplinarum cum veritate ipſa conſenſus. Philoſophiam verò ſimplicem, non contentioſam amplectantur, meminerintque cùm ad medicinæ ſacra perueniunt, non nugas ſe tractare amplius, ſed hominum vitam, incolumitatem atque fortunas. In poſterum autem ſi conſulere velint, alios medicinæ libros interpretentur. Sic nullo labore omnia noua videbũtur.

Ex hoc alius error proceſſit. Nam aſſueti diſcipuli tot varietatibus, non medicinam, ſed ſophiſmata amplectuntur, & pro veritate ambitioſam contentionem. Nec cupiunt doceri, ſed in diſputationibus victores euadere: quaſi de philoſophorum chimeris, &

non de humana ſalute ſit certamen. Accedit huic maius incommodum, quòd à Peripateticis edocti vel nullam eſſe animam vel vnam, nihil à morte timentes, euadunt ſceleſtiſſimi, vt optimos illos experiaris, id eſt minus malos, qui apertè philoſophos, id eſt, hæreticos puros ſe eſſe fatentor. Quamobrem cùm ita ſit, neſcio an plus commodi an incommodi mortalibus medicina afferat: cúmque conſidero, quod indocti decuplo plures ſint etiam mediocriter eruditis, quòdque eruditis tot vitia ſunt, deinde tot cauſæ aberrandi, etiam ſi cum fide rem tractent, denique quòd etiam qandoqoe ſi non artem, fortuna tamen fallat artificem, & quòd plures ab indoctis longè occiduntur alioquin victuri, quam morituri ab eruditia ſeruentur: timeo, ne magno malo potius, quàm bono, vt pleraque alia mala, mortalibus medicina aceeſſerit. Nec tibi quiſqois es, nouum hoc videatur: Galeni hæc ad vnguen ſantentia fuit, dum de medicis loquitur in arte curandi. Ille quatuor aut ſex ſeruabat magno labore ægros in vno menſe, cùm cæteri viginti ſingulis diebus occiderent. Cor putes toties medicos à Romanis exploſos? Cur tandio, quippe ſexcentis annis, illis carere voluerunt? niſi quòd præter ſuperuacua impenſa accedebat iactura populi. Nec exiſtimes ſponte admiſſos, ſed cùm veneficia, adulteria, furta ac cædes pro incuria & loxuria irropeтũt. Quis non videt adhuc Turcicam gentem ſine illis viuere, ac longè melius? Nunc nouiter cùm irroperint, & inter eos ſpes eſt etiam illos aliis veneficiis dementatos cedere poſſe. Tot autem malis accedit, quòd ſub bac ſpecie praui ac ſcelerati inoumera committunt flagitia. Quot ego cognoui, qui adulteria perpetrarunt? cum ſacris virginibus concubuerunt? atque alia etiam admiſerunt deteriora, ſi quid tamen his ſceleribus poteſt eſſe deterius. Vbi eſt is, qui ſacroſanctum Hippocratis inſiurandum obſeruet? Sed cùm non artis hoc ſit vitium, ſed hominum, deceret principes, Senatus, ac magiſtratus, qui tam facilè miſerum quenque, ob furtum duorum coronatorum ſuſpendio puniunt, hoa, qui delinquunt tam grauiter, acerrimè caſtigare, eóque aſperius, quanto flagitium occultius admitti poteſt. Quid enim cùm in omnes, etiã in ipſos magiſtratus dlligenter animaduertunt, cautú: que ſit de dolo malo etiã in minimis, hac in ſola arte, ſub qua tot furta, rapinæ, homicidia, inceſtus ac veneficia latent, adcò ſuot negligentes, Admonentur à Catone, admonentor à Plinio, admonentor Galeno. Non eſt hæc noſtra, ſed mortalium querela. Nam nobis penè ſatisfecit, qui potuit. Ergo & bonis incitamenta & præmia præponenda. Nec quiſquam niſi patritia gente admittendus. Quo in præcepto Mediolani rectè conſultum, nec niſi optimis moribus, tum etiam parentem. Nam quòd ad artis nobilitatem attinet, ſuperfluũ eſt. Diſputationes verò non in angulis, ſed publicè: non ſemel, ſed ſingulo triennio exercendæ. In diſputationibus autem, quæ ad ægrorum curam inſtituontor: & illud rectè cooſtitutum eſt Mediolani, ne quiſquam alius accedat. Ex hoc tam paruo ſemine, ni ſuccurratur, magna tandam malorum ſeges exorietur.

Vltima à ſcriptoribus ipſis calamitas adeſt. Confarcinant alij ac qoicquid in buccam venerit, in publicum edunt: magnis nominibus plebem (nam ſic l bet appellare hominum partem illorum ſtudioſam) ſeducentes: ſine philoſophia, ſine ratione, ſine iudicio, denique etiam ſine pudore, alius ab alio vel integras pagioas, nec pudet etiã, ab antiquis ſumunt. Arabes negligunt: nihil illi ſciunt: ſolo Galeni nomine turgent: velut quidam, qui neceum à calce ſalutauit, quotidie mihi de Galeno obgannit. O deus quem mihi mouet riſum? Alij idem putant orna è dicere, ac rectè & bene, volúntque res verbis, non verba rebus ancillari. Laude dignum exiſtimo Pomponatium, quod & aliàs dixi, ſolitum dicere, ſi poſſemus etiã ſine Latina lingoa omnino diſciplinas doceſi, melius eſſe, qoàm in ea temporis vel modici diſpendium facere. Atque is mihi etiam ſapere videtur, qui rudis linguarum ac barbarus, rectè tamen multa nobis tradidit, non ſolùm in philoſophia, ſed & in arte medica. Denique quis illorum vel curam cum omnibus etiam Græcis perfectam edocebit, niſi in paucis ac diuturno tempore? Studebimus ne Galenom, cùm attonitus morbus agnoſcendus eſt, ac medicandus? Ætius nõ com Galeno conſentit, plurium placitis ſubſcribens, velut Archigenis, Ruffi, Adamantis ſophiſtæ, Critonis, quorum ſententiæ partim à Galeno oppugnantur, partim illi repugnant. Denique nec id, quod tentant, aſſequuntur. Nam ſexcenta in vnoquoque libro eorum non Latina verba inuenire liceat, bruta, humiditas, ac talia: dúmque his ſtudent euitandis, philoſophiæ operã non dant, ſine qua impoſſibile eſt vel mediocriter eruditum eſſe medicum Sed inconſtantiam etiã illorum expende. Scribunt, reſcribunt, exponunt, vertunt conuerſa, ad omnem libellum apologiam estemporaneam excudunt. Inde vide illorum etiam, qui vertunt diligentiam: ex vna diſce omnes illorum ſolertias. Nolunt verbum reddere verbo: quod, qoàm vtile ſit in his (non enim poëtæ hîc ſumus) aliàs diſputabimus. Nunc verò vel ſic ſimplicium medicamentorum tabulam, vt iacet, depromunt, cùm præſtaret Latinè reddita, Latino ordine collocari.

Sicque laudetur Deus, quòd medicina, quæ per Gentilem, Iacobum & Hugonem ad inſtans redacta fuit, nunc per noſtros ſcriptores ad grammaticam, & medicamẽtorum ſimplicium inexpugnabilem contentionem, trutinámqoe verborum vnius viri quaſi Dei, ratione relicta, miſerabiliter hoc tanto ſtudio nunc peruenit.

Innumera ſunt & alia, quæ non iniuria his adnumerari poſſent. Verùm hæc pauca pro nunc delibaſſe ſufficiat, quia grauiora videbantur, tantúmque inualuerunt, vt minima pars ſanæ doctrinæ, optimiſque experimentis relicta ſit. Miſereor autem mortalium, qui in ſummis periculis miοus ſapiunt, quam qui æſtu, fluctuante mari, in cimba vehuntur. Nam cùm etiam ignauo ac rudi

nautæ

nautæ vſque ad maximum vitæ diſcrimen, omnibus expoſitis fortunis plus credant, quàm ſibi ipſis ægri, & qui eis aſſiſtunt, medicorum ſapientiam flocciſaciunt, nec illorum ad vnguem omnano decreta obſeruant, plus etiam in eius electione falluntur, cùm vel loquaciorem medicum, aut ambitioſiorem, aut ſeniorem, aut eum qui plures numerat clientelas, aut promptiorem, aut magis præcipitem, aut magis familiarem, aut moribus comptiorem, aut verbis blandiorem, aut veſtibus ornatiorem, aut eum, qui potentum limina terit, reliquis præferunt, cùm ſtudium aſſiduũ, doctrinam copioſam, exactam diligentiam, naturæ iudicium acre, vera prognoſtica, & optimos ſucceſſus anteponere deberent. His enim ſex rationibus, qui ſit perfectus medicus, deprehendi poteſt. Nam hæc non alicuius iniuria, ſed ad humani generis vtilitatem ſcripta ſunt. Nam cunctos hus abuſus vigere ægri, miniſtri, tonſores, pharmacopolæque teſtantur.

DE METHODO MEDENDI.

SECTIO SECVNDA.

DE SIMPLICIVM MEDICAMENTORVM NOCVMENTIS.

AMBROSIO CAVENAGO CÆSAREO Protophyſico. S. P. D.

LIBELLVM de medicinarum ſimplicium noxa editurus, nomini tuo dicandum cenſui: vt ſi quicquam deeſſet ſingulari tua doctrina ſuppleretur: ſin minus authoritas illum tueri poſſet, dignitatis enim & virtutis magnitudinem egregij ciues, ducéſque noſtri ac externi teſtantur. Nunc demum Cæſaris priuilegium confirmauit, & ampliauit. Vale.

De Simplicium medicamentorum nocumentis.

MVLTOS Ego vidi medicos de ſimplicium medicamentorum vſu gloriari, quòd & facilius inueniri, ac inuenta parari, non minúſque quibuſlibet compoſitis pharmacis ad tollendos malos affectus virium habere poſſint. In qua ſententia Scribonium Largum Claudij temporibus medicum celeberrimum ſcripſiſſe video, ſimplicia medicamenta prius eſſe narrãda, quoniam compoſitis plerunque ſint efficaciora. Octauianus etiam Horatianus Valentiniani imperatoris tempeſtate clariſſimus phyſicus, & compoſita & remota remedia damnat, omnique ætati, morbo, occaſioni, in quacunque etiam prouincia, parata ex ſimplicibus auxilia egregia conſtanter affirmat. Plinius etiam paruo antea tempore vir inſignis, ac quantùm vllus alter in rebus eruditus, eadem ſcripſerat, medicóſque ex longinqois partibus & operoſa & pretioſa vehi perſuadentes, calumniis proſequitur: cùm ex horto ſuo quiſque remedia decamentis etiam ab ipſo probatis referri ſunt. In eorum etiam confirmationem & Celſum, promere poſſit impenſa nulla, labore modico: omnéſque eius libri ſingularibus medico & Dioſcoridem, & Galenum, maximè in ſimplicium medicamentorum libris, Auenzoar, & Serapionem, Auerroim, Principem, Raſim, Meſuem, Haliabbatem, innumeros etiam alios, tum antiquos, tum recentiores ſcripſiſſe video, ac ſingulos affectus ſtrenua ex ſingularibus medicamentis auxilia. Quinimo video præſentes medicos (& hoc etiam ego aliquando expertus ſum feliciter) in interioribus morbis, maximè autem ventriculi, cremorem camemilli per ſe adminiſtrare, protinúſque dolores ſedari, quod & à Galeno ſcriptum inuenio. Sæpe etiam plurimas ſimplicibus medicaminibus vidi ſanari diuturnas ægritudines, quæ longo tempore fruſtrà cum compoſitis pharmacis tentatæ fuerant. Quod nemo ſanè admirabitur, ſi in aperiendi facultate ſolam gentianam expertus fuerit: nec ſolùm in ea, ſed in orthopnuicis & quartanis affectibus extemporaneas ſanationes videbit. Huius quo-

que opinionis Auerrois fuiſſe videtur, cùm de rhabarbari natura diſſereret. Namque non ſolùm innoxium eſſe dixit, ſed etiam aliarum medicinarum nocumenta corrigere: cui etiam Meſue aſſentitur, & ratio. Nam cùm plures partes in rhabarbaro purgantes videre liceat (ventrem enim ſoluit, & obſtructiones aperit, & membra confirmat, & ſanguinem reprimit, in tantùm vt hæmoptoicis aſſum, ſummum auxilium eſſe credatur) nil mirum, ſi per ſe ſumptum innoxium fuerit, cùm multorum medicamentorum vires egregias in ſe contineat. Quod etiam veritatis imaginem habet: conſentaneum enim eſt, naturam in hoc opere arti non ceſſiſſe: nam non artem natura, ſed naturam ars imitatur. Credendum igitur putant, medicinas ſimplices re ipſa eſſe compoſitas, non ſolúmque ſimplicibus morbis, ſed diuerſis & pugnantibus exhibitas ſanitatem reſtituere poſſe. Nuper etiam ad hanc confirmandum hereſim, cuiuſdam ligni Indici inuentio acceſſit, cuius longa exhibitione per cremorem, non aliter melius elephantiaſis quoddam genus curatur, quod vulgari nomine dicitur morbus gallicus. Infinita horum poſſem commemorare exempla, cùm omnium medicorum libri his ſcateant remediis, ſed omnia ſub vna ratione conſtant, vt non fruſtrà ſermo producendus ſit. Capita igitur vniuerſa eorum, quæ interius aſſumuntur, tria ſunt, cibus, medicina, venenũ: quorum commiſtione ſex mẽbra generantur, ex quibus tria ſilentio digna ſunt: nam de cibis non eſt inſtituti propoſiti pertractare. Medicinas verò venenoſas, ac ipſa venena nemo ſanæ mentis, vel ſolo audito nomine, innoxia eſſe dixerit. Reliquum eſt igitur, vt de medicinis ipſis aut cibalibus, vel cibis medicinalibus dicam. Eſt autem inter hæc differentia, quoniam medicinalis cibus alit primò, & immutat: medicina cibalis, cùm immutauerit, in alimentum tranſit: medicina verò ſimplex nequaquam ab immutatione transfertur in alimentum. Igitur cùm cibi medicinalis paruum fuerit iuuamentum, non erit mihi de eo longior ſermo habendus. Quòd ſi aſſiduitate quis iuuamen augere ſperauerit, duplici obice impedietur. Primùm, quoniam deſunt prodeſſe auxilia, cum opus eſt, quæ quotidie in vſu ſunt, vt Plinius dicebat: quare Princeps iubet iuuantia etiam medicamina permutari. Alterum eſt, quòd ſi in modico vſu paruum damnum ſentiatur, in pluximo magnum euenire neceſſe eſt: vel ipſa conſuetudine omnino miteſcere, quorum vnum propoſiti noſtri metas ingreditur. Reliquum verò ad cibirationem, de cuius natura dicere propoſitum non eſt, pertinere video. Igitur nobis tantùm duo membra ſuperſunt, videlicet medicina ſimplex, & cibalis, quorum vtrunque diuiditur in laxantem, & eam quæ aluum non ſubducit. Primum quidem genus, medicamenti nomine, ſimpliciter appellabo: etſi non ignorem à pluribus hoc nomine tantùm ſtrenua laxantia debere intelligi: ſed non eſt de nominibus litigandum, vbi res ipſa difficultatem non parit. Galeni hoc enim præceptum eſt. Alias verò medicinas, vel ſimplicium nomine, vel medicinæ, vel medicamenti cum adiectione intelligi volo.

Dicamus igitur primò de medicamentis in genere, demum de propriè vocatis: prætermittentes illud, Omnem medicinam purgantem, & ſoluere & inueteraſcere. nam hoc non medicinæ ipſius, ſed operationis vitium videtur. At medicinas nunc, non operationem ipſam reprobare propoſitum eſt: ſi quidem hoc non ſolùm ſimplicibus medicamentis, verùm etiam compoſitis commune foret.

Primum ergo à ratione, quæ plurimùm poteſt, ſumamus exordium. Cunctarum medicinarum facultates ita ſibi annectuntur, vt ſi prima culpa caruerit, ſecunda vitio detur, veluti quod robur addit, obſtruit: contrà, quòd aperit, robur minuit & laxat: ſuntque hæ vires ſemper æquales, Galeno teſte: quantum enim conſtrictionis in medicina facultas augetur, tantum & roboris membro addit. Cùm igitur paria ſint iuuamentis detrimenta, tantùm vnaquæque medicina nocebit, quantùm & iuuabit. Hoc autem deterius erit, cùm non æqualiter intrinſecæ particulæ affectæ fuerit, quod rariſſimè contingit. Plerumque enim hepar calidum, ventriculo frigido exiſtente inuenitur. Quomodo igitur, ſi zinziber ventriculum calefaciet, hepar non vret? aut ſi oxiacanta feruorem iecoris mitigabit, ventriculo frigiditatis intemperiem non augebit? At ſi compoſito vtaris medicamine, vnaquæque particula, quod ſibi conuenit, attrahere didicit, vt volebat Serapio. Eo modo calida membra frigidas medicinas, frigida calidas, ad temperandam naturam ſibi vendicant. Quòd ſi capparis corticem in miſto medicamento lienoſus deuoret, à ſplene attrahitur, antequam in ventriculo magnam inferat noxam: quòd ſi ei abſinthium copulauerit, fiet, vt hoc in ventriculo moram trahat, & non ad ſplenem deferatur. Qui verò capparis ſimplicis vſu delectabitur (de cortice loquor, nam fructus ſale conditus mitior eſt) & in iecore, & in ventriculo roboris noxam patietur: acre enim eſt nimis medicamen, & nimiùm aperiens. Scio quidem rationem hanc ab Auerroe aliter interpretari: ſed non mihi curæ eſt opiniones ſuas, cùm aduerſus medicos in medicina diſceptat, referre. Aliis enim libris medicorum contradictiones deſcripſimus. Sed iam, vnde digreſſi ſumus, eo reuertamur. Zoar vir & longa experientia & animi ſynceritate inter medicos non paruæ authoritatis, cenſet nullum membrum principale, nec ventriculum ipſum abſque aſtringentibus ac aromaticis fore curandum. Quòd cùm ita ſit, erunt omnes affectus, excepta immateriali debilitate, compoſitis medicinis curandi. Nam primò materiam euacuare oportet, antequam membrum confirmetur. Igitur apparet, medicamina compoſita in cunctis morbis eſſe neceſſaria. Nam vno duntaxat excepto, quod rariſſimè accidit, morbo (cum illum etiam ob alias dictas, & dicendas rationes medicamine compoſito curari conueniat) cæteri omnes vel hac vnica ratione compoſita me-

dicamenta

Digitized by Google

dicamenta repoſcunt. In quam etiam ſententiam expreſſa voce Princeps inuectus eſt, vt nec illud in his, quæ foris applicantur, præteriri maluerit. Sed iam aliam compoſitionis neceſſitatem, audi à Galeno ſub compendiu enumeratam. Sunt equidem medicamina morbis æquali contrarietate machinanda hoc enim à Galeno ſæpius repetitum eſt. Cùm igitur ſingularia in gradu æqualia & morbo conuenientia vix inueniri poſſibile fuerit, cui dubium eſt, medicinis vtendum eſſe compoſitis? Hoc autem magis, cùm quædam ſimplicia vni morbo ita conueniunt, vt in cauſam addant, veluti quoſdam video medicorum, aſcitem genere quodam caulis ſoldanellæ vocatæ materno ſermone curantium. Quòd ſi ſimplex propinatur, non parum iecinori oberit, ſatiúſque, puto, foret iſta relinquere, cùm non deſint auxilia in vtraque conditione ſalubria. Accedit huic cauſa alia: nam pleſique aut ventriculo ſunt imbecilli, vt os eius mordicationem ſentiat, aliis renes, aliis hepar, aliis cor eſt inualidum, aliis nauſea velox, aliis minus ſoluitur aluus, aliis parum, aliis complices ſunt affectus, quas omnes ob cauſas in cunctis affectibus compoſita oportet offerre auxilia.

De his igitur generaliter ſatis dictum eſt. At nunc peculiari ſermone laxantia medicamenta proſequamur: nam horum præcipuè vitioſa natura eſt, vnde Cornelius Celſus medicus antiquiſſimus, cui ſi Galenus non ſucceſſiſſet, poſt Hippocratem palma medicinæ ſtatuenda erat, dicebat, Omnem medicinam ſolutiuam mali ſucci eſſe, & ventriculo inimicam. Cui non ſolùm Serapio aſſentire videtur, ſed rationem adducere. Cùm enim non aliter aluus ſubducatur, niſi prius ad ventriculum contractis humoribus demum expreſſis, neceſſe eſt ipſum & humorum qualitate, & motuum diuerſitate, non parùm lædi, ac etiam temperamentum ſolui. Cuius etiam ſigna ſunt, faſtidium ſubſequens, antecedens plerunque nauſea, malus ſapor in ore, quem tandem extrema comitatur ſitis, ſi rectè ſolutus fuerit, vt dicebat Hippocrates. Verùm etiam mihi in hac cauſa Galenum fauiſſe perſuadeo, qui omnium laxatiuum innocentiſſimum affirmauit ſerum, quod tamen & mellis & ſalis societate correxit. At nec ſic flatulenta vis omnino deiicitur, vt cuilibet experiri licet, Quòd ſi innocentiſſimum medicamentum, non omnino etiam emendatum vitio caret, quāuis exiguo, quid in aliis non æquè probatis medicamentis dicendum erit? Aut igitur Galenum culpare, aut experimento diffidare, aut omne laxatiuum medicamen vitioſum fore fateri cogimur. Horum igitur trium præſertim tot rationibus famulantibus, minus abſurdum eſt concedere, quod etiam quotidiana oſtendit experientia: omne laxatiuum, nullo exempto, per ſe ſumptum fore vitioſum. Debuerant hæc ipſa nobis facere fidem: ſed ne quid promiſſæ inueſtigationis prætermitti viderer, iterum à ſingulorum enarratione auxiliorum orationem exordiar, cùm prius vnius meminero, non eſſe ſerum quaſi medicinam, ſed potius potum medicinalem, cui ad diuiſionem quadruplicem laxantium medicaminum à Meſue examinatam fuga ſupereſt. Exiſtimet etiam quilibet ſecum, ſi in hoc, vt ita dicam, familiariſſimo potu (namque omnes lacte alimur in infantia) quoniam ſoluendi virtute præditum eſt, tantum noxæ contrahitur, quid in aliis ſperandum ſit, quæ non ſolùm nobis aliena, ſed ferè incognita & guſtu inſuaui prædita ſunt? Dicamus igitur de his primò, quæ vehementiora ſunt, pòſt de quibuſdam quæ à recentioribus benedicta appellantur, quoniam verè ſoluendo minus conturbant. In cæteris enim ſatis fuerit, camemilli & glizirizæ naturam explanaſſe.

Scamonion in ſubducenda bile omnibus Meſue prætulit medicamentis, ventriculo autem peſtilentiſſimum, & deleterij vim habere Paulus Æginera exiſtimauit: cuius correctorium initabolanos in ſuo capitulo, idem Meſue eſſe dixit.

Titimallorum ſpeciebus omnibus aquam purgandi vis ineſt maxima, Raſi teſte. At ex venena eſſe, vel à Galeno vel à Principe ſciat: vt etiam loca glabra perfectè reddantur lacte eorum. Aceti infuſione, & citeoiorum ſocietate mitiora ſunt.

Lacterim ſimili vi, & eſulam pollere manifeſtum eſt: verùm maiore noxa, minore tamen vtilitate, vix naturæ pluribus ingeniis conciliantur

Elacterij vim tum in hidrope, tum in pituita euacuanda Hippocrates celebrauit, & Raſis: ſanguinem tamen educit Principe teſte, cuius correctio non vna eſt, dragaganto, tamen miteſcit aliquatenus.

Hermodactyli iunctoris opitulantur, ſi quid aliud: attamen ſtomachum lædunt vehementer. Meſue raphano corrigit, Raſis opium & ſacharum miſcet, in catapotia formatur, rarum etiam eſſe creditur. Quod enim ſub eius nomine adminiſtratur, adulterinum eſt.

Pes corninus ventriculum non ita lædit, & ad iunctutas ab Alexandro plurimùm commendatur: innoxium magis eſt hermodactylo, vt etiam Princeps teſtatur. Ipſum tamen à nullis per ſe adminiſtratur, lædit enim interiora: quare aromatibus copulatur.

Turbith phlegma educit grauiter; nomine ipſo, noxia natura detegitur. Corrigitur zinzibere à Meſue.

Cartamus ſeu cnicus ab Auerroe in phlegmate purgando indifferenter omnibus præponitur auxiliis. Cordumeno à Meſue corrigitur: non enim ſuum deeſt vitium, vt cuicunque natura progenito. Cardamomum tamen pro cordumeno ſubiiciatur.

Collocintidam craſſis lentiſque humoribus, qui extra venas poſiti ſunt, accommodatiſſimam eſſe fatetus Auenzoar. Eſt tamen tantum eius inteſtinis nocumentum, vt adhuc de eius contritione, & Raſis, & Meſue, & Princeps diſceptent. Ab Auenzoar amygdalis copulatur, à Serapione, dragaganto.

Sarcocolla ſubtili pituitæ educendæ, optima eſt: educit & craſſam à recentioribus

ſæpe

ſæpe repetita. Erodit tamen vehementer & calefacit. Miteſcit lactis per ſeptem dies infuſione, vt à Montagnana docetur.

Veratrum ad purgandum atram bilem, & totum corpus inaniendum, item ad iuuentutem reparandam Meſue commendat. Hoc enim proprium ei ineſſe videtur. Veratrum tamen conturbat, & ſæpe conuulſionem efficit: propterea ab Auenzoar nenufate ob immodicam ſiccitatem corrigitur, vt ſic etiam cordi propitius fiat. Nec hoc acopo præſtantius inueniri poſſe arbitror, non ſolùm veratri, ſed omnis medicamenti, quod in modica ſiccitate principalibus membris nocere natum ſit.

Lapidem Armenum Alexander in humore nigro educendo cunctis aliis præpoſuit: multiplici tamen lotura indiget. Nec tamen ſic omni nocumento caret: cœruleus tamelapis hoc in iuuando inferior, in nocendo, valentior inuenitur. Quidam etiam nullam ei vim ineſſe putant.

Epithimum Serapio cunctis prætulit in educendo felle nigro. At tamen multiplici nocumento obeſt, præcipuè tamen his, quibus abundat flaua bilis. Corrigitur mirabolanis Indis.

Polipodium inferius ipſo eſt: nec tamen noxa vacat, extenuans corpora, ſubuertens ventriculum. Multa ſanè huiuſmodi nominare poſſem, & penè infinita, vt terbentinam, armoniacum, periclimenon, centaurium, peplum, ebulum, ſambucum, ſquillam, ariſtolochiam, ciclamen, ireos, ben, ſemen, opoponacum, dracontium, brioniam, ſtaphiſagriam, nitrum, ſparti ſemen, geniſtæ flores & perſicorum, catapuriam, album elleborum, alumen liquidum, aſſarum, ſerapinum, fella teſtudinum.

Opportuniua igitur fuerit ea, quæ in dubio verſantur, contemplari, & quæ ſine noxa ab aliquibus eſſe creduntur, qualia ſunt aloes agaricus, rhabarbarum, caſſia fiſtula, manna, ſenne, violæ, roſæ, fumus terræ, tamarindi, mitabolani, abſinthium, ſticados, ius galli, eupatorium, pſilij ſemen, lupulus, capillus veneris, aqua lactis. Aloem igitur declamant medicinam totum corpus purgantem ventriculo commodam: quinimo & ſanitatem tueri credidit Meſue cum cibo ſumptum. Hic quidem, vt puto, conſilij proprij pœnas dedit. Nam in iuuenta extinctus eſt. Hoc autem quantum habeat detrimenti, conſiderandum eſt in vnaquaque particula: non enim in cunctis ſimplicibus hoc expedire puto, ſed in his tantùm damna diligentius inquirenda ſunt, quæ ab his tanquam innoxia proponuntur. Primò itaque de ſapore eius ratio habenda eſt. Nã, vt Princeps dicebat, etiam quòd ægritudinibus auxilium ſimplex opitulari poſſet, attamen fuit neceſſaria medicinarum permiſtio, ob ſaporis prauitatem. Si igitur in aliquibus hoc conuenit, aloem de horum numero eſſe neceſſe eſt. Hoc enim omnium medicamentorum cum collocintida in amarore obtinet principatum. Vnde recentiores exerta lingua iubent deuorari: non enim eius amaritudo ſentitur Sed videamus an ventriculo amicum ſit. Dicebat Raſis aloem amicum ventriculo fore, non ſimpliciter intelligendum, ſed ad reliqua purgantia collatione habita. Cunctis enim aliis eſt minus pernicioſum. An autem omnibus conueniat, & quibus, Paulus paucis verbis patefecit, aloem tabem inducere profeſſus, ſi calidis & ſiccis temperamentis exhibeatur, aut in longo vſu, vel inculpato humoribus corpore: an autem conueniat cum cibo ſumptum, in de caſſiæ fiſtulæ ſermone dicemus. Agaricus quanquam vix probatus inueniatur, nec tamen quantumcunque bonus noxa caret: hæret, nauſeam mouet, viſcera debilitat, vnde rarò vel aliter quàm in cremore, aut ſali, vel oximeli commiſtus propinatur.

Rhabarbarum calidum eſt & ſiccum immodicè: craſſæ etiam ſubſtantiæ, vnde commodè ſquinanto & ſpicæ ſociatur: leuis vſus parum iuuat, multus vehementer exiccat. Itaque corporibus ſiccis non parum nocet per ſe ſumptum, Solemus itaque paſſulis innoxium reddere: humores autem pituitoſos per ſe excernere non valet. In omnibus igitur morbis copulari debet, niſi in humido corpore ſola bile oppreſſo, quod vix inueniri contingit. Igitur aut in cremore; aut alijs iunctum medicamentis, vel cum paſſulis plerumque exhibetur.

Caſſiæ fiſtulæ nullum per ſe vſum credo. Nam ſi ante cibum plurimo tempore ſumatur, in alimentum tranſit, Meſue & experientia docente. Sic autem perdicem nemo etiam paraſitus ei non antepoſuerit. Vt aluũ autem ſubducat, ante cibum, vel à cibo proximè deuoratur: hoc autem & in aloe & in cæteris medicinis fieri peſſimum ducebat Paulus, cùm cruditatem maximam procuret, locóque concocti humoris educti crudus inſtauratur, nec ſine vitium detrimento, quod à ratione ſumit initium. Nam non aliter ſubducitur aluus, quàm aperto piloro, atque ita mota in ventriculo non contracta incoctum alimentum tranſit in venas: extrema enim morula, quam cibus in ventriculo ad concoctionem contrahit, eſt horarum octo, vt dicebat Raſis. Non igitur hoc meo iudicio flocci faciendum erit incommodum, quo tamen deterius agitur, ſi more quorundam catapotia, & in ardorem febrilem, & in tabem membrorum addentia propinentur. Minore enim nocumento vitato, deterius introducitur.

Manna quidem antiquæ innocentiæ memor nullum videtur ſenſibile inducere nocumentum. Verùm ego prunis magis, quàm medicinis aſſimilari puto. Eius tamen natura peruertitur, cùm in malam inciderit ſedem, nec verè quid eſſet, Serapionem cognouiſſe credo, ſermonis breuitate, & varietate.

Roſas nemo ſimpliciter offerat. Ad lipothomiam enim vſque ducunt: aliquando ventriculum ſubuertunt. Aqua caſei ſyrupa commiſtus propitius eſt.

Violæ vt minus habent vitium & via aſtringentiæ, ita à nullo ſolæ exhibentur.

Fumiterræ ſuccus eſt in vſu ad mundandum ſanguinem, veruntamen ventriculo inimicus eſt. Nam omnes ſucci præſertim

bie

hic eum offendunt, quare ab eorum administratione cauendum eſt: ſubuertunt, laborem præſtant, concoquendi vim minuunt, quod & ſi Galeni inuentum ſit, attamen experientia quiſque doceri poteſt.

Quæ ſoluunt & dulcia ſunt, emundant ſanguinem, vt manna, caſſia, & thamarindi leniunt pectus, ſi alio ſapore non inficiantur, vt manna, & mel & caſſia. Renibus omne leue auxilium laxandi propitium eſt, vt violæ, aqua lactis &c.

Thamarindi ſtuporem dentibus inferunt, ventriculo nocent.

Mirabolani rugas viſceribus & obſtructiones inferunt: quanquam in ſeruanda iuuentute, non aliud ſit melius medicamen.

Aqua lactis leuis virtutis eſt, flatus inducit, tardè operatur.

Nec ignoro horum minima fore nocumenta vt rhabarbari, caſſiæ, mannæ, roſarum, violarum, fumiterræ, ſeri: attamen ſi iuuamen inſigne procurraueris, multiplicata exhibitione, vel multitudine, impoſſibile erit damna occultari.

Sene mundat ſanguinem, & iuuentuti ſeruandæ, & coloris bonitati manifeſtum præſtat iuuamentum, raróque ventrem febre acuta corripi videbis. Nihil minus ſtomacho nocet, & tædium in operatione affert, capitis dolorem aliquando mouet, nec iure gallinarum tollitur nocumentum ventriculis pituitoſis: quidam iulep violato, cremorem temperabant, minúſque moleſta erat, videbatúrque inſignis medicina.

Abſinthium ſanguinem à bile mundat: hoc enim eius proprium eſt, Serapione teſte. Per ſe ſumptum tamen & odioſum & inutile, ex ſucco etiam damnoſum.

Ius galli nullo inſigni iuuamento præditum video. Quòd ſi nitroſi plus habuerit, lauabit quidem, ſed magis ventriculo obeſt. Si verò iuuenis animalis, inſipidus potus eſt: velut & pruna, cibus: verùm & ſi molliendo feces aluum fluxilem reddant hæc omnia, non tamen à ratione ptiſanæ diſſentiunt, nec de ventrem mollientibus dicere propoſitum eſt. Differunt enim hæc ab omnibus aliis vocatis medicamentis, quoniam non ſubitò, ſed plurimum poſt tempus liquidiores feces reddunt, nec cogunt alimentum incoctum deſcendere: talia etiam ſunt blitum, mercurialis, ceraſa, oleum cum cibo ſumptum, & plura huiuſmodi.

Stieados triſſagonnæ & eupatorium abſinthio plus ſunt nociua, & minus in vſu. Has enim herbas ſolas propinantes neminem vidi. Fruſtra igitur de his ſermo habendus eſt.

Lupulus quidem in mundando ſanguinem plurimis fumoterræ anteponitur: nam humidus eſt, ille verò ſiccus. Humidas autem & frigidas medicinas ſolutiuas incolumiores aliis credendum eſt, quoniam ſuæ operationis ſunt moderatrices, & nocumentum tollunt. Verùm non eſt in lupolo à cibo virtus aliena: quotidie enim manditur, & per ſe ſumptum nihil operatur.

Pſilij mucilago infrigidat vehementer, ſed parùm ſoluit.

Capillus veneris parui iuuamenti eſt in laxando. Noſter nec in hoc nec in alio virtutem habere videtur, ita vt nemo hæc ſola propinare audeat. Quòd ſi quis experientiæ cauſa tentauerit, medicinæ calumniam, & imperitiæ ſibi inferri videbit.

Nec tamen Meſue authoritas in his multùm te moueat, qui aquam lactis, & pleraque alia ſine detrimento eſſe credit. Nam experimento res aliter eſſe deprenditur, ita ſerum calidum & ſiccum, Galenus frigidum & humidum dixit, ille nullo cum damno, hic verius duplici nocumento. Itaque conſultius fuerit de ſimplicium natura Dioſcoridem, Oribaſium, Galenum, Serapionem, Raſimque intueri, cùm etiam Principi duntaxat in parte modica fides ſit tribuenda.

Inter autem ea, quæ minimè ventrem ſoluunt, glycyrizæ ratio habenda. Primò eſt ſuauis guſtu, vnicum doloris ventriculi ſolamen, Zoar teſte: renes purgat, ſitim extinguit, temperamento proxima eſt gutturi, & faucibus leniendis præſtantiſſima, famen tollit, vt dicebat Dioſcorides, ſed & ipſa multiplici ratione damnanda eſt. Namque primò veluti inuidente natura factum eſt, vt ab eradicatione pauciſſimis diebus ſeruari poſſit, ne noxam & cariem contrahat, qua nil in terrenis fœtibus deterius cenſuit Cato lignis, radicibus, terra, lapidibus. Quid igitur tam præcoci ſenecta ſtatui de ea poteſt, in qua iuuentæ initium marcidæ ſenectæ copulatur. At nec in pobertate innoxia eſt: tollit enim famem, Plinio dicente, Soluunt famem butyrum, glycyriza, hippace: igitur nónne eam etiam, quæ opportuna eſt, tollet? Nam butyrum ex eo genere eſt, quod etiam faſtidium inducit: cuius ratio in promptu eſt. Nam quæ verè famem tollunt, nutriunt copioſè: at nulla radix impensè nutrit, Galenus citetur. Igitur non ex glycyriza fames rectè amputabitur, ſed faſtidium potius inducetur: non tamen par ratio ſitis ſedandæ fiet. Nam ea verè humido eius ſucco miteſcit. Aliud etiam ſuccurrit nocumentum. Nam ea ſi lignoſa edatur ſubſtantia, reclamabit Galenus neque alimentum, nec medicamen bonum eſſe poſſe: ſi verò ſuccus, aut decoctum, vnum quidem obſtruit, aliud autem minimæ virtutis: multo enim eo pro potu perpetuo in podagra vſos fuiſſe vidi. Igitur non niſi ad faucium labores præſtans erit, ſed & in hoc ratio habenda eſt. Si enim manditur, tantùm abeſt à ventriculo viſcus, vt nullo ſit hoc modo ſumpta pectori auxilio. Connumeratur enim inter cauſas incurabilis phthiſis viarum longitudo, vt neque valida remedia per cibum potúmue ſumpta in cauſa pulmonis curandi ſentiantur. Si verò maſticetur, plurimùm perſæpe humoris ad fauces contrahit, quàm vel ſoluat, aut concoquat. Quinimo medicorum commone præceptum eſt, eos, qui faucibus laborant, à maſticatione abſtinere debere. Patet igitur tantùm in ecligmate ſumendam, præſertim cùm non multa in capite materia reſederit, ſed ad fauces aeris, vel ſalſus humor deſcenderit, aut muſculi laringæ obriguerint. Hac enim in cauſa, Galeno docente, ſummum præſidium expertus ſum eam eſſe inter ſimplicia.

Camemillam

Camemillam haud ſolam vnquam vidi foris exhiberi: parum enim vt nocet, ita minimum conducere ſolet. Extra oleum administratur: intus tamen cremorem eius, aliquando decoctum, nunquam ſuccum vidi propinari. Tres inſunt ei præcipuæ virtutes, doloris ſedatio, maturatio & calefactio ſine attractione manifeſta: attamen attrahit occulta attractione. Tertium eſt, quòd confert omnibus viſceribus ſub peritoneo contentis: hoc tamen oleo eius præcipuum eſt. Itaque laudem hoc ſimplex obtinetinet inter omnia ſingularem. Verum nec omni noxa carere quicquam poteſt. Nam intus aſſumptum ventriculum deiicit & laxat: eſt etiam in potu abominabile, calefacit etiam cum ſubtilitate, vt augeat bilem, &c.

Omnium igitur medicamentorum innocentius eſt ſerum, ſecundum manna, tertium rhabarbarum. Indiget ſerum præcipitatione & flatus diſcutione: manna robore ſolutionis. Eſt tamen & cibus: at rhabarbarum confirmatione & ſubtiliatione, ac caloris remiſſione. Inter alia autem ſimplicia liquiritia, & camemillo, nullum aut innocentius, aut plurium iuuamentorum inuenies medicamen. Hæc igitur de his dicta ſufficiant. Reliquum eſt, vt aliam rationem inducamus vtilitatis: venia enim omnibus ſimplicibus nocendi data, vel occaſione ſublata, ſunt tamen compoſita ſimplicibus præponenda, cùm etiam æqualis fuerint virtutis: vnde Auenzoar ipſe, Medicina compoſita cùm æqualis fortitudinis ſimplici comparata fuerit, fortius operatur, ac non ſolùm in primis, ſed & ſecundis ac tertiis virtutibus, cuius cauſam quinto colliget. Auerrois aſſignare nititur. Quòd ſi ita eſt, quis ſanè tam ſtupidæ mentis fuerit, qui compoſitam medicinam ſimplici non prætulerit? cùm non ſolum innocentior, & ſuauior, & ſed ad tollendos morbos præſtantior fuerit.

Extremam igitur nobis ſupereſt partem diluendis obiectis impendere, vt citra diſcordiam & animi trepidationem propoſitæ concluſioni acquieſcere poſſimus. Illud ſanè nos meminiſſe operæ pretiũ eſt, cuius ab Horatiano moniti fueramus, ſic commodum medicinæ officium impendendum, vt cum ſuſceptam cauſam curare cœperimus, alia non creetur. In hoc quidem aliquorum etiam nunc medicorum peccatum eſt, antiquitus verò frequens & manifeſtum. In quo quidem Catonem tantum inſaniſſe referunt, vt proprium filium cremore caulium occiderit. In hoc etiam peccato Plinium & Horatianum ſui præcepti immemorem fuiſſe palàm eſt, quanquam quartus ille liber ad Euporiſtum potius fabellarum, quàm medicamentorum videatur. Scribonium etiam Largum in hoc errore fuiſſe comperio. Nam longè diſtant valentiſſimum medicamen eſſe, vel innoxium. Primum ſimplici non deeſſe palàm eſt: ſecundum verò adeſſe impoſſibile. Igitur ſi non ſolum rectè & validè, ſed & tutè, quod Galeni præceptum eſt, morbum curare volueris, vel ſimplicibus emendaris, vel compoſitis medicamentis cura procuranda eſt. Quòd enim ſimplicia ad curandos affectus validiſſima inueniri poſſint, concedo. Quòd innoxia, nequaquam. Itaque gentianæ vſum, vt mirabilem credo, ita ſolitarium non ſolum inſuaue valde, ſed & noxium puto. Ligno Indico non parua iniuria ventriculi manet, vnde multos ſcio eo curatos ſecundum ventriculum ab elephantiaſi poſterius longè deterius, quàm argenti viui inunctione habitos, maximè eos, quos ſecundũ naturam prius frigida pituita exercebat. Eodem modo aquas thermarum, quoniam miſcere non licet, non parua ſequuntur nocumenta, vt quoſdam hydrope occupatos earum potu viderim: cùm tamen egregia ſint iuuamenta, ab earum vſu abſtinere non licet. Nemo ſanè, quòd nocent, ignorat, verùm iuuamenti magnitudo vſui conciliat. Quamobrem ſicut imperiti medici eſſet in neceſſariis cauſis, ob aliquod detrimentum, earum vſum effugere, ita imprudentis & male fortunati, in leuibus cauſis ipſas exhibere. Aquæ tamen Indici, ebeni, cinamomum adiicito: ſic enim & velox operatio & fortior & mitior, & minus nocua erit. Nec tamen exiſtimare conuenit, fortibus vnquam ſanatos morbis his, qui nunquam affecti fuerint, pares eſſe. Sicut nec lignum, quod per ſe rectum natum eſt, ei qui multiplici flexione ad rectitudinem deductum eſt. Facit enim illa multiplex flexio, vt vires ac robur ligni, imò etiam compago ipſa aliquatenus ſoluentur. Tutius igitur fuerit à morborum inuaſione ſe cuſtodire, etiam quòd certa ſanitatis ſpes non deſit, nec ſanationis incommodum adnumeretur. Quæ verò de thermarum aquis experimur, ea ſunt non abſimilia his, quæ ex aquis ſimplicibus quotidie fiunt iuuamentis. Ex acutis enim febribus plurimos ſanaui ſolo aquæ ſimplicis potu: non tamen negandum ex interiore non pariter lædi, videtúrque huius neceſſarius vſus magis, quàm vtilis. Rhabarbari tamen recordatio, ſi Auerroi creditur, plus omnibus medicamentis nobis negotium indicit. Nam cùm multorum medicamentorum vires egregias complectatur, non tamen ſimplex medicamentum refert, ſed compoſitum. At quia non arte, ſed natura compoſitum eſt, ideo nec ipſum per ſe omnino innoxium eſt. Deterius tamen nocumentum puto eſſe ſiccitatem immodicam, cætera tolerari poſſunt, & ſi non laudari, nec in hoc naturam quiſpiam accuſet. Nam cùm cottum & lanam, & ſericum nobis parauerit, non propter id venit accuſanda, quòd non veſtes ipſas formauerit. Nam res ipſas nobis natura conſtituit, modum nequaquam, naturæque opus eſt medicamina parare, artis verò ad vſum accommodare. Sic liberalium Principum eſt dona populis concedere, iuſtitiam adminiſtrare, non tamen ipſorum eſt ſingola cuique, ſed magiſtratuum diſtribuere. Non enim diuinitatis aut nobilitatis eſt argumentum ſingularium curam gerere, ſed ſummæ humanitatis, qualem in noſtro principe experimur. Hac enim virtute in homine ſummæ authoritatis nil præſtantius inueniri poteſt.

SECTIO

SECTIO TERTIA.
De Admirandis curationibus, & prædictionibus morborum.

CVRATIO PRIMA.

De Atra bile & lepra.

HVnc librum in Catalogum cæterorum non ſolum ob paruitatem aſcribere neglexi, ſed quòd antea pars fuerit libri de libris propriis. Nunc poſtquam eam tractationem ab illa ſeiunxi, viſum eſt, vt breuiter, quæ mihi in arte contigerunt mira, enarrarem: Galeni exemplo, in libro de Prædictione ad Poſthumum fretus, imò illum potius imitatus.

Cum ergo Mediolanum ſub finem anni 1534. rediiſſem, inops & omnium egens, quò me fortuna compulerat (neque enim ſolùm in collegium receptus non eram, ſed etiam ab illis oppugnabar, grauique omnium, Fato quodam, inuidia laborabam: non amici, non res, non affines: ſed ab omnibus deſertus, illum Sinopenſem Diogenem imitari, imò potius referre videbar) forteſortuna obtigit, quòd Canenagus ad curam Principis accerſitus, dimiſiſſet eos phratrios, qui Canonici vocantur (ſunt autem in eo genere monachorum, nam & Monachi à quibuſdam appellantur nobiliſſimi) atque illi medicum quærerent, Franciſcúſque Gadius tum templi collegio præpoſitus, quadam antiqua familiaritate mihi notus eſſet, ſuadente etiam Canenago ipſo, me pro collegij illius medico eligeret. Ipſe autem loci antiſtes Gadius, tum iam biennio toto & atra bile morbo, & Græcorum lepra detinebatur: nec vllis auxiliis, quanquam à clariſſimis viris curatus, leuari, nedum ſanari potuerat: adeóque eum morbum moleſtè ferebat, vt dicere ſoleret, malle ſe mori, quàm tam grauiter affligi: hortabatúrque me, vt etiam periculoſa tentarem remedia, quandoquidem ſecura nihil profeciſſent. Verùm felicior fui ego, quàm illi expediret. Namque ptiſanæ vſu aſſiduo, & cardium teſtudinum, leuiſſimis alioqui medicamentis, ſalis interdicta conſuetudine, eum ſex menſium ſpatio ita ab vtraque affectione curaui, vt nunquam poſtea nec atra bilis ex mœrore animi, nec ſcabies ex mora ſex annorum, quibus in Diomedea inſula captiuus ſuperuixit, redierint. Sed vt dixi, expediebat illi vt potius Themiſon aliquis fuiſſem, quàm Hippocrates. Septimo enim pòſt, aut ad ſummum octauo anno, qui rex vocabatur apud ſuos, ab eiſdem captus, miſera multa primùm paſſus, & ſub terram viuus defoſſus, vt crimina fateretur, tandem in vinculis in excelſo atque edito loco animam reddidit.

CVRATIO II.

De Antiquato vlcere cruris, cum aliis ſymptomatis.

DEinde cùm in vrbe eſſet Branda Scotus, frater Octauiani illius amici noſtri, & ipſe mihi familiaris, deduxit me in viam Sozzæ numeratæ. Vbi ingreſſus ad mulierem natam circiter annos triginta, quæ iam tredecim (vt ipſa referebat) annis ſuper cathedra ſedebat, quoniam vlcus in crure ſiniſtro patiebatur, quod etiam tabefactum erat, atque debile adeo, vt nullo modo ſe ſuſtinere poſſet. Erátque in ea tabes alia quædam totius corporis, & dolores per circuitus eam vexabant, vocabatur Martha Motta, quæ etiam nunc viuit: cùm iam exacti ſint anni pluſquam viginti, habitátque extra portam orientalem, nunc marito coniuncta. Eam curare aggreſſus, biennij ſpacio ſanaui, atque in poſterum ambulauit: núncque crus elongatum eſt, non tamen adeò vt non claudicet aliquantulum: peperitque filium, quamuis parum ſuperuixerit. Dices, quomodo laborabat quadruplici morbo? corruptione, & retentione menſium, febre inordinata, qua etiam corpus ſiccabatur, contractione neruorum vlcere. Menſes prolicere tam inueterato affectu non potui: ſanguinem, fumaria, & lupo ſalictario, & aqua lactis, victúque humidiore meliorem effeci: vlcus ob id ſponte ſanatum eſt: neruum extendi in vnctione pinguedinis aſini, & fotu vinaciarum ſenſim curaui reparare quod longo temporis curſu corruptum fuit, aut vitiatum, aut tabefactum.

CVRATIO III.

De Melancholia & comitiali morbo.

CÆſarem Palauicinum, aliúmque nobilem ex oppido Gallarati, melancholia & comitiali morbo alternatim, quorū vnus iam quindecim diebus (cum febre, Palauicinus alter iam ſex menſibus, ſed ſine febre, verùm cum clamoribus) laborantes, & fruſtra à medicis vexatos, ſomniferis lotionibus capitis, & ſolo potu pulueris chriſolithi ex vino, in octo dierum ſpacio ſic liberaui, vt nunquam morbus redierit.

CVRATIO IV.

De Tabe ſimplici.

EX tabe autem ſimplici innumeros ſanaui: atque inter reliquos filios duos fabri lignarij, qui apud portam Tuoſam habitabat. Erat autem præter victus moderatam rationem, ex pane cocto cum ſeminibus peponum contuſis, ac colatis, aut ptiſana, cochleis, cancris, teſtudinibus & potu vini albi, vnicum hoc præſidium: Sanguinem ſuillum, & cochleas purgatas, & ranas cum germinibus rubi in balneo Mariæ deſtillabam, & aquæ huius pro ætate quantitatem dabam, donec pingues efficerentur. Sic etiam ſanaui filium Iacobi Mariæ Aſtolphi, tabellionis ſummæ fidei, amicique noſtri.

CVRATIO V.

De Pthoe exquiſita, & ſanguinis ſputo.

AT verò ex pthoe exquiſita non niſi vnum ſeruaſſe me memini, Iulium Catium, inſtitutorem iunioris ætatis Principis Mantuæ humanioribus literis: is perfectè ſanatus eſt. Fuit autem cura longa & artificioſa. Et præter victus rationem humectantem & exquiſitam, luti que Samij (quod nunc vocant Armenum) vſum, aquæque deſtillatæ per balneum ex foliis ariſtolochiæ & conſolidæ ſeu ſymphyticum vinaciola & lichen, non ſatis memini an aliud addiderim præter rubi roſarúmque germina, aquas etiam calidas Veronenſi ex agro Caldariæ vocatas exhibui. Ita ſeu diligentia; ſeu bona fortuna quadam & ſua & mea vſus, ſanatus eſt. Nec ignoro nunc multa poſſe addi: aloes ſuccum in diſtillatione, & galliopſis radices, & vulpis pulmones, & lutum armenum: quod & tunc addidimus.

Verum qui non curati ſunt, ſed diu protracta ſit vita, plures fuere: Donatus Lanſa, Hieronymus Tiboldus, & Franciſcus Serius, aliique multi: ſed horum trium, quorum & miraculum & exitus idem fermè fuit, hiſtoriam narrare decreui. Donatus itaque Lanſa pharmacopola erat è regione templi Scalæ, vir probus, & muſicus: & ob id Leoni Ogiono Muſico, & qui me ea in arte inſtruxerat, maximè notus. Cum hoc aliquando tranſibam ante tabernam Lanzæ: atque ibidem paululum moratus cum Leone, verba forte fortuna de cura Pthoes habebam: ille autem ex taberna cuncta (vt poſtmodum intellexi) obſeruabat, quæ dicebam. Vbi ſermonem abſoluimus, rogat me vt paulolum in taberna conquieſcerem, auditurus quæ narraret. Ibi omnia apperuit, & ſanguinis ſputum, & ſaniei, & febriculam, & extenuationem: rogat, vt ſi quid auxilij haberem, impertirer, haud ingratum futurum beneficij accepti. Itaque copioſè de omnibus diſſerens, adeò illum iuui, vt ſe ſanū apud omnes prædicaret: ſputum tamen ſanguinis non omnino ceſſauit. Hieronymus verò Tiboldus mercator, ad tabem ortos, macilentus & alatus iam pluribus menſibus iacuerat in lecto, & pro deplorato habebatur, quòd ſaniem haud dubiè multam quotidie expueret, & conſumptus eſſet totus, nec cartilagines integræ illi erant. Sed & hic reuixit, & impinguatus eſt, filiámque ex vxore ſuſcepit. Serius autem, cùm illi iam duo fratres ex eodem morbo periiſſent ad extremum conſumptionis deductus erat: ſed hunc non potui efficere vnquam, vt febris putrida relinqueret. Quamobrem vix tribus annis ſuperuixit, & morbi vi abſumptus eſt demum: reliqui longiore tempore, & non ſine cauſa obiere. Lanza enim poſt quadriennium dum prætoris familiam effugit, è feneſtra ſaltu ſe deiecit. Inde diu latuit in piſcina: vnde cùm nec ſic niſi iam diu à febre correptus, ſibi proſpexiſſet, quadriennio pòſt obiit. Tiboldus autem totus è pluuia madidus, noctem in alea conſumpſit, vnde cùm febri correptus eſſet, nec ego adeſſem, diu atque diu conflictatus, ac fruſtrà noſtrum implorans auxilium, qui tum Papiæ degebam, quinquennio poſtquam reſcuatus erat, periit. Verum dices: Quibúſnam remediis ſeruati ſunt? Iiſdem, quibus Catius ſanatus eſt.

Sed à ſanguinis ſputo, antequam prorſus tabeſcerent, multos curaui ac liberaui: Ambroſium Seronum, militem ſtrenuum, cui haud dubiè vas in pulmone ex diſtillatione iam quatriduò diſruptum erat: Aloyſium quoque Puſanium tum adoleſcentem, qui etiam nunc viuit: & Cæſarem Bozium, cuius duo fratres proximis antè diebus eodem morbo abſumpti fuerant. Cura fuit, qualis à Galeno deſcribitur in Quinto Artis curatiuæ: hoc vno addito, quòd ſuper renes lintea madefacta in ſucco plantaginis imponebam. Quo etiam auxilio curaui Ambroſium Caſtanum, virum propè ſeptuagenarium, qui libras ſanguinis ſupra decem euomerat: núncque etiam, cùm multi anni interiecti ſint, viuit.

CVRATIO VIII.

De Phthoe febre, tuſſi, ſputo puris, & ſpirandi difficultate.

SAnaui & neptem adoleſcentulam à Pontificis libellis, Datarium vocant, Franciſci Altiati, poſtquàm velut phthoe peſſima laborantem ipſe ego pro deplorata reliqueram. Aderat febris vehemens, ſpirandi difficultas, maxima tuſſis, puris ſputum copioſum. Itaque cùm cætera præſidia non valerent, iuſſi vt ſola ptiſana pro cibo vteretur, aquáque cum ſaccharo confecta: acciperet autem ſingulo mane vncias quatuor decocti caudarum & chelarum cancrorum in aqua hordei, cum drachmis duabus ſacchari: conualuitque perfectè, & ſanata eſt. Hoc eodem auxilio multos admodum curaui,

raui, qui integræ ſanitati reſtituti ſunt. Erat autem illa, filia viuus qui ex phthoe vera obierat.

CVRATIO IX.

De Empyemate.

EX peſſimo autem empyemate, à medicis egregiis derelictum iuuenem, Adrianum Belgam, optimorum morum. Nam neminem illo gratiorem expertus ſum. Erat autem à libellis Don Alfonſi Pezoni, regij quæſtoris. Hunc itaque febre, tuſſi aſſidua, ſputo ſaniei, difficultate ſpirandi laborantem, miris modis curare aggreſſus ſum anno abhinc quarto: coactúſque ſum ſanguinem mittere, quòd magis periculum, quàm etiam morbum vererer. Inde teſtudinum vſu, & ſyrupo etiam ex illis confecto, exquiſitáque victus ratione (in qua alij medici non obſeruanda peccauerant, carnes & oua concedentes) tandem eum liberaui ſic, vt vxorem duxerit, & nunc etiam ſanus, mei memor viuat. Vſus autem ſum in eo deſtillatis aquis, cuiuſmodi ſupra docui: tum decocto ligni Indi, cum humectantibus & expectorantibus, melle ſiquidem, altheæ, & ſymphyti radice, ſcabioſa, glyziriza, foliiſque longæ ariſtolochiæ.

CVRATIO X.

De Summa tabe cum fluxu ventris.

QVæ verò contigerint in hoc genere morbi in filiis Laurentij Gadij, tempus eſt vt exponam. Hic tabellio eſt. Contigit autem anno, ni fallor, 1546. vt duo filij morerentur ex ſimili fermè morbo. Ad tertium autem adoleſcentulum vocatus, qui & ipſe eodem morbo laborare videbatur iudicio parentum & domeſticorum, cùm iam fluxu ventris & tuſſi & ſumma tabe detineretur, iudicaui celerrimè moriturum. Itaque cum alij quatuor filij & ipſi eodem morbo detineri viderentur, territus pater, quaſi de veneno ſuſpicabatur. At ego verecundè petij, vt cùm mortuus eſſet, qui iam grauiter laborabat, liceret corpus diſſecare, vt aliis proſpiceretur. Annuit pater, diſſecuimúſque Sed hac in cura & actione aderat Franciſcus Peregus medicus. Peracta eſt res: inueni in iecore puſtulas ſicut ciceris grana, candida, rotunda: in pulmone quoque alias, & partem oblongam liuidam atque fuſcam. Ex quibus coniectura aſſecuti ſumus, non eſſe venenum, curæque modum. Itaque hac ratione ſeruati ſunt omnes, qui ſuperſtites erant filij, & nunc etiam viuunt. Curatio autem fuit cum refrigerantibus & humectantibus, & vſu ſacchari roſacei aſſiduo.

CVRATIO XI.

De Diſtillatione & febre continua.

IN ſimili caſu fuit filius legati Reguli Mantuæ, puellus decem circiter annorum: cui olim confracta caluaria, magnáque parte oſſis, capitis extracta, deſtillatio & febris continua adeò vrgebant illum, vt ego quòd eſſet illuſtris viri filius) iuſſerim primos ciuitatis medicos aduocari. Qui vbi superuenerunt, nullam ſpem ſupereſſe concludebant. Itaque hoc videns, & ſolus in cura relictus, nouam curandi rationem inire cœpi: & humido victu imperato, ab ouis & carne abſtinens, mélque deſtillans, ac torem Syriacum (quoniam & illud adiectum erat incommodi, vt medicamenta omnia reſpueret) 40. dierum ſpacio illum plenè ſanaui.

CVRATIO XII.

De morbo Gallico, hectica, duplici tertiana, & aliis.

VIrum quoque Illuſtrem Franciſcum Inaram Hiſpanum, præfectum ſtipendiis bellicarum machinarum, qui iam quinquennio perpetuo, magno patientiæ exemplo non ſolum morbum Indum pertulerat, ſed à diuerſis medicis excarnificatus, & pecunia magna ſpoliatus (referunt enim, ſupra mille aureos coronatos in medicos conſumpſiſſe) nihil iam reliqui habebat. Erat enim hecticus, duplici tertiana laborabat, vlcera in capite ſerpentia & inſanabilia: nec oſſa detraxiſſe profuerat: vigil, tabefactus totus, ac cum gipſeis tuberibus in cruribus variis doloribus conflictatus, nihilominus vnico præſidio vini Indici ligni, diebus in octuaginta, in quibus totidem accepi coronatos, planè plenéque liberaui, reſtituta carne, colore, viribus, vt poſtea plures ſuſceperit filios, & nunc beatus viuat. Porrò Indici vini deſcriptio hæc fuit: Vinaciola optima, cortex eius ligni in puluerem redactus, cinamomum noſtrum, garyophyli, lachrima abietis lota, roſmarinus, ſaluia, S. ſampſuci, thlaſpi, bugloſa, borago, meliſſa, radix ænulæ, ſtæchas, betonica, camepythys, ſanthalum, ſulphur non expertum ignem, ſena, cyclamen, colocynthis, caphura, mel, ſerapium è fumaria, modò è ſucco, modò ex infuſo cum rore, thus, elleborus, cardamomum maius, piper, eupatorium, xiloaloes. Prandebat paſſam vuam edens, cœnabat comedens eliaum pullum & panem in iure intinctum, ſumebat tum vuas paſſas. Verùm hæc multo poſt ſcilicet poſt reditum è Scotia.

CVRATIO XIII.

De Spirandi difficultate.

AD temporis ordinem reuertor. Cùm in multos ſola ſpirandi difficultate laborantes incidiſſem, omnes quidem ſanaui, ſed pauciſſimi permanſerunt in ea ſanitate. Verùm vbi reciderunt, mortui ſunt. Inter quos fuere Iacobus Zampana ſacerdos, & Prothaſius Roellus. Hi cùm primum ex eo morbo eò perueniſſent, vt iam pollinctores & funus pararentur, reuixerunt, & plenè curati ſunt. Sed Prothaſius Roellus, cùm feſſus & inflammatus ab exercitio, in templo Diuo Laurentio dicato diu quieuiſſet (eſt autem frigidiſſimum, etiam æſtate media) correptus à febre, non potuit à me liberari: ſed pulmonibus totis putrefactis, & per ſputum reiectis, periit breui. Zampana prandebat hora decimaoctaua: & cùm bene perpotaret, ante veſperam cœnabat, cùm tamen ſexageſimum exceſſiſſet annum. Ob id denuò reuertente morbo, non potuit amplius curari. Oportebat ergo per annum huiuſmodi homines à morbis adeò ſæuis liberatos, victu conualeſcentium regere, & ſub arcta regula continere, tum maximè quòd ſenes eſſent. Indicio eſt, quòd Eliſabeta Pagnana patricia, ea diuturna ſpirandi difficultate à me ſanata, nunquam recidit. Curaui autem illos, victu tenui, vſu mellis, & decocto ligni, cum his quæ cum lenitate quadam ſiccant: velut iſopo, thymóque: nec braſſicam in cibis abhorrerem. Clauenzanus autem adoleſcens, nomine Iacobus, qui iam per ſeptem annos ſpirandi difficultate laborabat, frequentibus & longis ſæuiſque acceſſionibus, deſperatus ab aliis medicis, à me in duobus menſibus plenè ſanatus eſt, factúſque pinguis: ſed alia ratione. Dropace enim Pauli ad coaendicum dolores, addito melle anacardi, ſuperimpoſito ſuturæ coronali, vna die fermè libras duas aquæ detraxi. Inde ſequentibus diebus idem actum eſt, ſed non tanta defluxit aqua: ſicque liberatus eſt. Exiſtimo cantharidas idem poſſe, quod anacardi mel & euſorbium etiam. Miſcebam etiam elaterij granum vnum vnciis tribus lactis, iubebámque eo tanquam errhino vti: & conduxit multùm. Atque hæc omnia prius præpurgato corpore, cum cataputiis, ſiccatóque victu tenui, ſed humido tamen, parúmque alente, tum decocto Indici ligni pro potu exhibito. Periit hic iuuenis aliquot poſt annis, licet ab eo morbo prorſus liber, ex acuta febre. Exiſtimo eum indiguiſſe victus ratione certa, & exercitatione diuturna in libero aëre, quòd cerebrum ab immodica intemperie liberatum, non bene ferret tantam mutationem: tum maximè, quòd (vt dixi) iam diu ea detentus fuerat. Qua etiam ex cauſa Octauianus Robia, à Senatus libellis, ab Indica lue ad mortem oppreſſus, cum ſummis vigiliis & tabe vltima maceratus, à cibis abhorrens, & febre putrida laborans, quamuis ſemel liberatus, quòd à liberatione immodicè ſe fructibus horariis repleuiſſet, quamuis ob iuuentutem non perierit, diu tamen conflictatus eſt: & recidit in eoſdem ferè morbos, licet non adeò ſæuos. Alij verò, qui à lue Indica à me liberati ſunt, ſine numero ſunt, & quotquot penè voluerunt liberari: quòd illos diligentius monuiſſem, in ſanitate recuperata permanſerunt.

CVRATIO XIV.

De Renum calculo.

DOnato autem Lanzæ erat patruelis Simon Lanza, qui cum iam duobus penè menſibus renum calculo laboraret, irritis auxiliis, iuſſi vt inuncta manu cum oleo liliaceo, quis ſecundum vreteras eum deduceret, appoſitis etiam cucurbitulis ſupra natem lateris doloris: intráque tres horas lapidem ſatis magnum, vt poſtmodum apparuit, detruſit in veſicam. Sequenti die, vino è radice graminis epoto (quod etiam in antiſtite Phratrium canonicorum, & Hieron Gorla mercatore pannorum profuit) lapidem eiecit, & liberatus eſt. Idem anno ſequenti frigidus totus cum eſſet, & ſine pulſu, ex aſſumptione catapotiorum perperam à medico magni tum nominis, ſed ſatis imperito aſſumptorum, rurſus ad vitam reſtitutus eſt, iuribus pullorum, abſtinentia ab omni cibo, clyſteriis leuibus pinguibúſque, & calefactione extremitatum.

CVRATIO XV.

De Opiſthotono.

LAborabat itaque multum Donatus Lanza, & beneficio proprio, & experimentis in agnatum ſuum atque alios, vt nomen meum omnibus innoteſceret, & vt in ciuitate inclareſcerem. Itaque cùm relicta taberna pharmacorum in domum Franciſci Sfondrati ſe contuliſſet, qui vir & ſenator erat, & ſecretioris conſilij, & multis nominibus dignus: forteforfuitunà contigit vt per eoſdem dies puellus, ni fallor, ſeptemdecim natus menſes, febre ægrotaret. Aderat autem Lucas Cruceius, famoſus medicus: dixerátque non eſſe periculum, Decimo tertio die ſuperueniente, comitiali morbo ſubitò correptus eſt. Aduocatur alius celebris medicus: hæret, & meritò. Nam in decretorio die aduenerat, & à febre, erátque admodum validus affectus. Tum Donatus perſuadet patri, vti me aduocet. Ille vt videbat periculi magnitudinem ſimul, & alterum medicorum deceptum, alterum hærere, miſit ſtatim ad me: non inueniunt. Paulò pòſt bona quadam fortuna rediens domum, intelligo me vocari. Accedo illico, non ſolum quòd vir illuſtris eſſet Sfondratus, ſed quòd etiam de

me

me bene meritus. Ibi inuenio medicos: reſpicio puerulum, animaduerto contortum collum retro habere. Dico coram omnibus, laborare alio morbo, etiam grauiore, quam comitiali. Quærunt quo? reſpondeo. Opiſthotono. Ad vocem inſolitam omnes ſilent, conijciuntque in me oculos. Tum Cruceius exponit, quid hoc nomine ſignificetur: deinde rogant, quare id dixerim. Tum ego puerulum attolli iubeo: vident retortum collum retro velut arcum, nec hoc contentus, admoneo vt conentur dirigere: nihil proficitur. Tum Cruceius, vt erat vir minime malus, ſeu numine impellente, inquit: Ecce non eſt ſimilis Hieronymo in dignoſcendis morbis. Ad hæc verba obſtupuerunt omnes, vt qui ſcirent quanta apud medicos laborarem inuidia. Tum pater: Eſtne modo auxilium huic morbo? ſiluerunt ſocij. At ego, ne gloriam partam ſcientia artis, fortunæ arbitrio committerem, reſpondeo: me tentaturum omnia, nihil poſſe polliceri, quod morbus narora lethalis eſſet. Medici reliqui conijciunt totum onus in me, ne ſi puer interijſſet, quod ſcirent notum omnibus eſſe quam mihi aduerſarentur, ego in illos culpam reijcerem, poſtquam iam perſuaſum eſſet aſtantibus me ſolum, morbum agnouiſſe. Hac igitur in parte fortunam propitiam habui, ſanauique puerum, & ſatis breui: qui nunc à dignitatis cuiuſdam nomine Baio vocatur. Itaque ex ea hora tantum gloriæ mihi accreuit, vt ſi vel integro anno Sfondratus Mediolani manſiſſet, omnes ciues ad me confluxiſſent, atque ita breui primum locum inter medicos noſtræ vrbis obtinuiſſem. Sed Deus qui me ad maius munus vocauerat, effecit, vt nondum expleto bimeſtri ſpacio Sfondratus abierit: & interim etiam mortuus eſt Donatus Lanza. Tantum tamen mihi profuit hoc factum, vt nunquam deinceps coactus fuerim cogitare de moderando expenſas, ſed vt pro earum magnitudine laborem augere vellem. Quæris, quomodo ſanauerim? quibus auxiliis? Breuiter dicam: abſtinentia à carnibus, vino, & ouis: linteis in oleo camemelino & liliaceo perpetuo impoſitis ceruici, partibuſque, quæ contrahebantur: & medicamento, quod conſtabat ex Mithridato, & triplo ſacchari roſacei, & electuario de moſcho, tum margaritis, Hyacinthis, Smaragdiſque orientalibus. Id quadam bona fortuna apud me compoſitum erat. Miſcebatur ſerapium, ex citri ſeu mali medici ſucco.

CVRATIO XVI.

De Articulorum morbis.

EX artritide autem & articulorum morbis primum Io. Antonium Scazoſum, Io. Baptiſtam Mareſchalcum à Senatus libellis, & filiam Io. Angeli Littati, tum alios innumeros. Sed iuuat horum trium inſignium curam narrare. Laborabat ergo Io. Antonius Scazoſus biennio arthritide, nil proficientibus medicis. Quem ego exhibitione decocti ex ligno cum betonica, & catapotiis ex hermodactylis, curaui. At Io: Baptiſta Mareſchalus quatuor iam menſibus (eratque menſis ille, quo curare aggreſſus ſum illum, Decembris) cõflictabatur, prætetea duabus febribus: vna intermittente altera continua: & quod omnium deterrimum fuit, cibum omnem auerſabatur: & fermè immobilis cum eſſet, merito à medico ſuo vel pro inſanabili habebatur: vel expectandum ver ad curam commendabat, ob idque diffidebamus. Ego enim non exiſtimaui hoc faciendum, quandoquidem affectæ particulæ in dies fiant imbecilliores. Neque enim in humano corpore quicquam quieſcit: ſed ſi non in melius proficiant, neceſſe vt in deterius prolabantur. Itaque colocynthidam in melle coxi puro: mel autem odoratis miſtum, velut offam deuorandam dedi: decoctumque interim ligni ex aqua propinans, ante finem hyemis perfectè ſanaui, vt nunquam poſtea in eum morbum reciderit, & adhuc viuit. Filia autem Angeli Littati iam biennio experta non ſolum omnes medicos, ſed etiam circulatores, ſumpſerat vinum, aquam, vnctione, & ſuffumigia ex cinnabari factitio, nec ſanari poterat. Dolebant ei crura, ac tremore vexabatur ita, vt totas noctes vigil perſæpe duceret, abſque ſpe vt pateret, tot fruſtra tentatis potentiſſimis auxiliis. Itaque exhibito vino cum optimo cortice, curandam interim particulam ipſam ſuſcepi: excogitaroque præſidio, quod & cauſæ morbi & morbo aduerſaretur, ipſum confirmaret membrum, lachrymæ ligni magnam quantitatem excipi iuſſi: qua cum thure, ligno aloes, ſemine balſaminæ, ſtyrace odorata, cortice citrij miſtis, & ſæpe crurib us eo ſuffumigio calefactis (aderat & lapis gagates copioſus) ſanata eſt perfecte, conualuitque. Liberaui etiam Petrum Antonium Beſutium, iuxta ædem ſacram Bretam, non procol à Porta beatrice laborãtem arthritide, eiſdem pene auxiliis, quibus etiam Scazoſum, cum hi à medico ſuo omnibus in deterius labentibus deſtitutus eſſet.

CVRATIO XVII.

De Sciæ morbo.

EX Sciæ morbo, quem inexpugnabilem eſſe putant, multos liberaui, imo præter Ælum, quotquot in manus meas venerunt: atque inter reliquos, vxorem Hannibalis Crucei, à Senatus libellis, amici noſtri, viri præterea erudtti, iacentem cum doloribus intolerandis, & ea parte, qua coxendix afficiebatur, etiam immobilem iam per quatuor menſes. Tum mihi tempus anni æſtiuum fauit. Aquam igitur ligni, multo admiſto agarico, & multa radice pytiuſæ, cum gingibere, cinamomo, cardamomo, maiore pyretro, ſanthaliſque citrinis, ſaluia & rore marino exhibens: cum moderata, non exquiſitiſſima victus ratione, quam ferre non potuiſſet ob morbi longitudinem

Demum, cùm ex his coxendix non leuaretur, dropace Pauli impoſito, perfectè eam paucis in diebus liberaui.

CVRATIO XVIII.

De omnium membrorum contractione.

QVod verò contingit de Gaſpare Roſſa (vtra enim aliter ſcribi rectè poteſt, vt profertur) caupone triumſibicinum è regione arcis noſtræ Mediolani, adeò miraculo proximum viſum eſt omnibus, vt multi ad hunc viſendum accurrerent. Nam nulla vi humana ſanari poſſe videbatur, antequam per nos ſanatus ſit. Sed liber narrare hiſtoriam. Iacebat iam per annum integrum contractus in lecto, ſed ſupremis quinque illius anni menſibus totus immobilis, non pedem, non caput aut brachium mouere poterat, neque aliud quicquam. Præter dolorem enim ingentem, membra, vt lapis, rigida obduruerant. Et erat media hyems. Conſtat hunc à me intra quadraginta dies plenè ſanatum, non admiratione, ſed ſtupore maximo eorum qui illum viderunt. Alij enim ſideratum, alij percuſſum diuina ira, alij reſolutum, alij dæmone correptum dicebant, ita vt non deeſſent ſupplicationes & execrationes. Hunc itaque ita curauimus. Abſtinuimus ab omnibus vnctionibus, quorum vſu maximè non rectè præpurgato corpore, in tantam morbi magnitudinem deuenerat. Miſimus ter ſanguinem, quamuis maxima cum difficultate, quòd brachia contracta eſſent, nec poſſent extendi. Induruerat enim, vt dixi, velut ſaxum aut lignum, totus ceruix, crura, dorſum & brachia. Sed & dum curarem, ſæpius de ſalute deſperauit, adeò vt à cura me deſiſtere vellet. Primis enim vigintiquinque diebus non alleuatus eſt vel minimum. Sanatus autem eſt cura Mareſchalci: ſed, vt dixi, ter miſſo ſanguine, non ſolùm ob morbi magnitudinem, ſed etiam quòd ea vitæ ratione & ipſo morbo coniectarer, totam ſanguinis congeriem corruptam eſſe. Nec fefellit me vlla ex parte de hac re iudicium factum. Siquidem totus qui exiit ſanguis, putridus erat. Remanſit tanti mali veſtigium, collum obtortum: & nunc Alexandriæ etiam (vt audio) cauponam exercet.

CVRATIO XIX.

De Podagra.

QVinetiam ex podagra & Franciſcum Taganum ſacerdotem, amicum meum, quandiu vixit (viuit autem ſenex) & meipſum, & alios omnes quotquot parêre conſiliis meis voluerunt, in perpetuum nullo negocio ſeruaui incolumes. Ea autem fuit ratio, vt manè ſolum olus aliquid aut mel cum pane ederent, exercerentur ieiuni, & aluum mollem haberent: ſummóque ſtudio vitarent, ne abſque fame, aut cum cruditate, aut nauſeabundi cibum ſumerent, vterentúrque vino albo. Medicamentum noſtrum ad præſeruandum recipit cuperoſam, ſemen baſſamine, aſphaltum Iudaicum, & xiloaloen, aut cinamomum.

CVRATIO XX.

De Cæcitate.

SEd & cæcitatem in non paucis ſanaui, nondum tamen confirmatam, ac præcipuè in illuſtri antiſtite Bonromeo: quem cùm non tam morbus, quàm medici excæcaſſent, curantes oculum, qui nullo morbo laborabat, purgantéſque iam debilitatum, eodem proceſſerunt, vt non ſolùm non ſanauerint, ſed in deterius deduxerint hominem. Erant autem eius temporis primarij omnes: ſed in medendo parùm, vt etiam reliqui, proſpicientes Forſan id mirum videri poteſt: at non eſt. Nam difficillimum eſt in regno humano plurimùm habere authoritatis, & in naturæ regno multùm poſſe. Et ruſſus impoſſibile prorſus, in humano atque diuino. Non eadem placent Deo, quæ hominibus, nec quæ hominibus aduerſantur, Deo ruſſus grata ſunt. In eodem enim genere ſunt & quæ placent, & quibus homines offendimus. Conſpirationes, doli, iniuriæ, authoribus ac ſociis malorum placent, Deo diſplicent: his qui vexantur, & patiuntur. Deliciæ autem, inertia, luxus, nobis placent, Deo diſplicent, & ſi non offendantur homines. Verùm modum, quo ſanauerim, ſeu potius iuuerim, nunc dicam. Iuſſi vt abſtineret à medicamentis omnibus purgantibus, vt vteretur fœniculo & euphragia, conſpicilia etiam perpetuò gereret. A quibus dum ferret, ita leuabatur, vt ſine impedimento interim cerneret: ſed & in poſterum abſque illis melius videbat. Hic poſtmodum fungis malis deuoratis, cùm ego non adeſſem, periit. Leonem Ogionum, cùm diu conflictatus eſſet oculorum morbo, medicamento ad parotidas ex cantharidibus appoſito, ſtatim multa aqua defluente liberauimus. Indicium curæ fuit, aliis præſidiis non potuiſſe ſanari. A cæcitate etiam, ligni Indi decocto, eruditionis non vulgaris amicum vindicauimus, Io. Antonium Comitem, cùm aliquot menſibus parùm aut nihil videret.

CVRATIO XXI.

De Febre ſingultuoſa, & de continua.

SEd & eundem Ogionum anno præterito ex febre ſingultuoſa, quem aliàs tantum ſemel videram, ſanaui, dum iam excederet annum octuageſimum. Exhibui abſinthium, & oleum amygdalinum, & oxymel aſſiduè. Extra verò abſinthij ſuccum, cum oleo amygdalino dulci. Exiſtimaui, vt par erat, membra eſſe ſicca: manum, quæ in illis continebatur, lentam. Alius

item

item ſeruatus eſt, quem vidiſſe diai, ſed ille iuuenis erat: vt quod maaimum eſſe antea putauetam, non eſſet formidandum. Verum multum intereſt, quòd ſingultus cum febre vel antea adueniat vel pòſt. Agnetem quoque Claudij Galli (qui ſolus ea ea gente in noſtra ciuitate mercator ſupereſt) iam nouem menſibus continua febre laborantem, poſtquàm eatremam ſumpſiſſet vnctionem, ſanaui: quanquam ſæpe vir ſuus, Vale, mihi diceret, non puſſe id fieti ratus. Habitabat tum In via, quæ à templo magno ducit ad Bouleuterium vetus, & nunc quoque tabernam mercium ibi habet. Simili miraculo ſanaui Iuliam Rotoram, vxorem Io. Baptiſtæ mercatoris inſignis, laborantem febre continua cum tumore & dolore in hypochondrio dextro: tuſſi quoque & ſpirandi difficultate adeò magnis & aſſiduis & confirmatis, vt via vno aut duobus diebus ſupereſſe poſſe exiſtimaretur. Ergo diæta exquiſita robuſtior facta, & rurſus miſſu ſanguine, & vbi remiſit febris decocto propinatu ex ligno Indico, conualuit, & nunc etiam viuit: quam tamen repetentibus febribus, via poſt triennium incolumem præſtiti.

CVRATIO XXII.

De Vertigine.

CLementem pocillatorem illuſtris Principis Bentiuolæ iam non audentem progredi ob vertiginem ſæuam, qua incertis horis, ſed aſſiduè corripiebatur, aquæ decoctæ cum ligno Indico, & corticis eiuſdem dimidio, tum agarico, ſtœchade, ſaluia: betunica, ſeſeli, ſemine leuiſtico, roſmarinóque ſanaui. Nec in poſterum eiuſmodi ſymptomate correptus eſt. Reddidit hic mihi gratias iogentes. Dolorem capitis quoque annorum viginti ſeptem, in Franciſco de Puteis, ſacerdote D. Nazarij, mitigani: cum alij non potuiſſent. Plurimùm valuit, à pinguibus omnibus, & validis ab Hippocrate nutrimentis vocatis, abſtinuiſſe.

CVRATIO XXIII.

De Febre & Catalepſi

MAttiano mercatori duo filij ægrotabant, quorum natu maior annos natus (ni fallor) octo, poſt delyrium, ſenſum, & vocem amiſit: aderátque febris & vrina aquoſa, & vires imbecilles. Minor natu eò tendebat, ſed nondum tanta morbi magnitudine correptus erat: nam natu maior iam decem dies in amentia degerat. Intellexi abſceſſum eſſe in capite ea genere catalepſia, cùm detinentur ſenſus atque motus, proximo affectu ſideratorum. Verùm vtrunque ſanaui, facilè quidem, vt par erat, natu minorem, difficulter autem maiorem. Summa curationis, quandoquidem aliter parùm proficere poteram, in cucurbitularum ſine ſanguinis detractione aſſiduo vſu fuit, & ciborum abſtinentia ac ſomno: cùm alij peſſimo argumento & nutrirent abundè, & vigilias imperarent, Galenum & Auicennam de grauis ſoporis cura perperam interpretantes.

CVRATIO XXIV.

De Quartana duplici.

A Quartana etiam non paucos, ſed inter alios filium Bartholomei Creſſi Piſtorienſis ciuis, cùm iam ſeptem menſibus, eáque duplici detineretur, incredibili celeritate: vt etiam vxorem eius, matrémque, quartana laborantes, ex diarrhœa totidem menſium: ambo enim in lecto iacebant. Cura fuit, vomitibus, abſtinentia cibi in diebus acceſſionis, purgatione cum pharmaco Amecbio, inúctione dorſi hora frigoris ex oleo de ſcorpionibus, & pinguedine anſeris, & gentianæ ſucco. Alios verò curaui ſucco radicum verbaſci, in potu dato.

CVRATIO XXV.

De Vteri antiquis doloribus.

EX vteri antiquia doloribus curaui vxorem pharmacupolæ trium regum: quæ poſtmodum erga me tanti beneficij memor, ſemper grata fuit. Viuit adhuc, cum iam à curatione anni circiter vigintiquinque præterierint. Summa curæ fuit, purgato corpore cum his catapotiis. Recipe corticum caſſiæ nigræ, caſſiæ odoratæ, cinamomi, corticum citri, betonicæ, radicum pytyuſæ, zedoariæ, galangæ, & tryferæ magnæ appellatæ. Inungebam locum aſſiduè ea oleo de lino, liliaccóque: atque ita conualuit.

CVRATIO XXVI.

De Inexpugnabili dolore præcordiorum.

DOlorem diuturnum inexpugnabilem circa præcordium deatrum, cum vomitu bilioſorum & erudorum, à Cauenago & Candiano tum celebribus medicis fruſtra tentatum, in Octauiano Mariano patricio vito, redeuntémque per circuitus, ego ſolus tandem curaui: ſed maximè prandij conſuetudine ſublata: inde miſſo ſanguine, purgato corpore, decoctóque ligni ſancti exhibito. Sed vix intra duorum annorum, ni fallor, ſpacium (cùm morbus ipſe ſæpe iam abiiſſe, & hominem reliquiſſe viſus, rediret) iniunxi, vt à crudis abſtineret, & puluinaribus ventriculum & præcordia fouetet.

CVRATIO XXVII.

De Vrinæ profluuio & ſanguinis mictu.

POrro ex vrinæ profluuio primùm meipſum, & filiam Paluicinæ adoleſcentem, & quotquot in manus venerunt curaui, cùm in aliorum manibus omnes perierint, quamuis primarij medici illi exiſtimarentur. Cùm verò quendam coram aliquibus illorum vna fermè die ſanaſſem, qui iam penè per menſem curatus non ſolùm nihil profecerat, ſed penè interierat, admirabantur, cùm tamen res non eſſet admiratione digna. Abſtinebam à purgantibus medicamentis, illi dabant: abſtinebam à pinguibus, illi ad eorum vſum hortabantur, dabam vuas paſſas, admittebant: lentes non admittebant, niſi inuiti: calidis vtebar, illi frigidis: renibus aſtringentia imponebam, illi verebantur ne concluſa vi, aqua redundaret ad viſcera principaliora. Plumam detrahebam, huius non meminerant. Lauabam ſæpè pedes, & hoc negligebant. Vinum dabã album, id iure non conuenire dicunt. Prohibebam à cibo exercitationem, ſomnum iniungebam. Hæc duo ſolùm cum illis fuere communia præcepta. Cæterùm poſt hæc inueni, ad huiuſmodi affectum auxilium prçſtantiſſimum, quod in librum de Secretis retuli. Liberaui & Antonium de Caio, in domo Io. Antonij Maioragij laborantẽm ex caſu abequo ſanguinis mictu. Hoc non inter admiranda recenſeo, cùm morbus etiam ab alio ſanari forſan potuiſſet, quamuis magnus, ſed ob auxilij vtilitatem: ſucco enim radicis eius, quem rauanellum vocant, illum paucis admodum diebus curaui.

CVRATIO XXVIII.

De Dolore capitis cum tuſſi & difficultate ſpirandi.

IAm verò quæ contigerunt in Io. Paulo Negrolo, mercatore non vulgaris nominis, quæque toti vrbi nota ſunt, tempus eſt vt commemorem. Tanta enim fuit res, vt plerique obſtupuerint, omnibus verò maledicis perpetuum ſilentium ſit impoſitum. Pertranſibo autem breuiſſimè rem omnibus notam, vt poſteri eam ſciant. Laborabat igitur hic capitis dolore grauiſſimo, cum tuſſi & difficultate ſpirandi, iam biennio: & vt erat liberalis admodum & ingenui animi, tres medicos, primos ciuitatis abſque dubio, aduocauerat: cúmque illi curando nihil profeciſſent, in eam opinionem (vt audio, idque etiam ab vno eorum accepi) deuenerũt, vt eſſet phthiſicus, & omnino inſanabilis. Spe igitur omni deſtitutus, ad me venit: rogat vt opem afferam. Fuit dies illa Iouis: iubeo, vt ſequenti mane operiatur in lecto. Eo ad illum: omnibus benè penſitatis, pronuncio ipſum ſanandum, factúmque vt die Mercurij ſequente intelligat ſe poſſe ſanari. Deſcribo igitur quædam in rem facientia. Sequente die admonet eum pharmacopola Caſtellinus, vt deſiſtat: tam calida enim eſſe medicamenta quæ ſcripſi, vt ſi eis vtatur, vitæ periculum ſubeat. Quo conſilio id egerit, tibi æſtimandum relinquo. Die dominico, cùm diu ſortem ſuam languens defleuiſſet, decreuiſſétque abſtinere his auxiliis, nec amplius fidere conſilio meo: admonetur ab Ambroſio Setono, quem poſtea (vt ſuperius dixi) ex bono ptoi curaui. Accedo ad ægrum: poſt multa impetro, vt pharmacopola vocetur: aduenit. Interrogo, quænam ſint illa medicamenta calida? Tandem, vt breui rem peragam, fatetur ſe ignorare ſingula medicamenta cuius naturæ ſint: hócque pertinere potius ad me, quod etiam verum erat. Itaque conuictus propria confeſſione, accerſitur alius pharmacopola. Quid plura? die Mercurij accedo ad illum, lætum inuenio. Proh ſuperi, inquit, vera pollicitus es: quomodo tam celebres medicos tamdiu latêre hic morbus potuit? tum ego, Non latuiſſe puto, inquam, ſed quiſque iudicio ſuo vtitur in medendo. Hinc fit, vt ego in te fortunatior ſim, alius in alio. Vt verò rem paucis peragam, intra viginti duos dies perfectè ſanatus eſt. Quæris modum? Idem fermè, quo Inara ſanatus eſt. Purgaui illum catapotiis Galeni, ad catarrhum, quinto Methodi: inde ligni Indici decocto, cum colocynthida & aromatibus: detraxique prandium, ſolum panem bellariáque concedens.

CVRATIO XXIX.

De hectica, arthritide, tabe, hydropiſi & vlcere perforante veſicam.

POſt hæc vocatus ad affinem ſuum Nicolaum Siccum, hecticum, arthriticum, tabefactum morbo regio, aqua intercute, & reſolutione laborantem, non curaui: ſed ita leuaui, vt iam omnibus, præterquam mihi ipſi, ſanus videretur. Si voluiſſet de vita curare, viuere potuiſſet. Superuixit quinque annis. Fuit miſtum curandi genus, in multiplici morbo. Iuuit decoctum Cynæ radicis, plus aliis auxiliis. Sed & Cæſarem Barbauaram, patricium virum, duobus annis in vita retinuimus, quanquam vlcere veſicam perforatam haberet. Hic tamen nunquam ſani viri munia obire interim potuit: ſed ei facultas, alteri voluntas, ad recuperandam integram valetudinem defuit. Multa mihi præter hæc præclara auxilia fuerunt ad cordis palpitationem, quo me à natiuo morbo, alios quoque plures vel vna die in perpetuum ſanaui. Et ad vriginem, flagrantiámque vrinæ: quæ nunc commemorare non eſt neceſſarium, quòd ſecreta ſint.

CVRA

CVRATIO XXX.

De Hectica lepra & aſcite.

TRanſeamus ad eorum ægrotantium narrationem, qui à me his medicamentis curati ſunt, quæ publicare fas eſt. E quibus celebre illud eſt, quod contigit in Franciſco filio Philippi Petagalli. Annum is agebat duodecimum hecticus, aſciticus, leproſus, putrida etiam febre laborabat. Curabatur a Gotifredo Caſtillioneo, medico non vulgari: verùm in melius non proficientibus remediis, aduocatus ſum. Vix erat vbi inciperemus. Iecoris dolor præterea vrgebat. Conſilium fuit noſtrum, vt pane vteretur ex zea, cum aqua cineris confecto, ſeminéque fœniculi, & dimidio triticeæ farinæ. Curationis autem vis fuit, ſuccus cichorij, cum erithrodani puluere, atque ſplcæ. Eo deuenit, vt ſingulis diebus ad libras decem aut duodecim vrinæ mingeret. Atque ita is quoque perſanatus eſt.

Atque hæc de ægris inſignioribus, qui ex morbis deſperatis à nobis curati ſunt: quanquã innumeros alios temporis longitudo & oblinio aboleuerit. Neque enim niſi paucis abhinc annis huiuſmodi miraculorum rationem habui. Hoc vnum ſatis ſit, me ſemper in artis operibus feliciſſimum fuiſſe, adeò vt nonulli ad caſum, alij ad dæmonem referrent. Verùm vt nemo felicior perpetuo ſucceſſu in curando, ita nullus ab erroribus & caſibus aduerſis tutior meipſo fuit: adeò vt in tota vita vix ter aut quater ſiniſtrè res ceſſerint. Itaque ſi ad fœlicitatem medendi reſpicio, haud piget fortunæ meæ: quandoquidem videam Galenum tam paucorum meminiſſe, quos ex deploratis morbis ſanauerit. In libro enim de Prædictione ad Poſthumum, meminit Eudemi ſenis, in hyeme à tribus quartanis curati: & vxoris Bæthi, cuius morbum reliqui medici ignorare videbantur: tum Demadis rhetoris, & familiaris Charilampi cubicularij. Sed horum duorum caſus haud inſignes fuiſſe reor. Meminit & iuuenis eius, decimo artis curatiuæ, quem Theſſalici medici inedia penè perdiderant, vt fermè tota hæc ſumma in tres reducantur. Verùm tamen Galenus non tantum curandi arte, quantum ſcientia diſſectionis & prædicendi inclaruit. Admirabilem enim in hoc genere fuiſſe, ſcripta eius de Pulſibus tam egregia teſtantur. In curando verò ſi maiora exempla edidiſſet, vir gloriæ cupidiſſimus, qui toties de prædictione gloriatur, quique etiam minima ſcriptis ſuis inſeruit, exiſtimant aliqui non prætermiſſum fuiſſe. Verùm conſcripſiſſe multa talia credo, atque etiam maiora in libris de Cura vniuſcuiuſque morbi propria: ſed hi libri magna humani generis iactura, vt reor, periere. Sed his omiſſis, non ſolum in curando, ſed in cognoſcendo morbos, ac prædicendo, adeò felix fui, vt æmuli ipſi hoc mihi munus ſponte tribuerint, non ſolùm quòd id fatendo maiorem fidem in aliis viderentur habituri; ſed quoniam, quæ contigerunt, ſupra artis ipſius vires eſſe viderentur.

PRIMA PRÆDICTIO MORBI admiranda cum curatione à veneno ſumpto.

NArrabo autem è multis pauca, atque inter cætera quid contigerit Baptiſtæ Syrtiro mercatori prædiuiti, tum vxori ac filiis. Eius enim primum vxor ægrotauit, cúmque nihil proficerent auxilia familiaris medici, antequam illa obiret, ægrotauit & ipſe coniux. Ob idque alium quendam Themiſonem turgidum, & multa deblaterantem, maledicum, in medendo infœliciſſimum aduocanit. Is licet med camenta nulla ſuo more, vt eruditus videretur, adhibuiſſet, multáque (vt ſolitus erat) diſſerendo adduceret, partim falſa, pleraque ex ignobilibus quibuſdam empiricis contra alios medicos, nihilò felicior in cura fuit: quippe æger defunctus eſt. Interim iam omnes filij ægrotabant. Ego autem ſolitus eram tres fratres defuncti mederi, Paulum, Euangeliſtam, & Benedictum. Itaque videntes hoc nihil profeciſſe, & quia res arbitrio eorum agebatur defuncto fratre, aduocant me. Ego perpendens rem diligenter, cognoui veneno illos eſſe affectos. Doceo patruo: iubeo aduocari ſocium, eum qui primus in cura vxoris fuerat, velut teſtem: præſtitis auxiliis, ſcilicet copioſo lactis potu, quamuis febrirent omnes, conualuerunt. Inter hos erat puella minor natu annos agens circiter octo, quam auia exiſtimabat ſub occaſu ſolis perituram, quòd iaceret vt mortua, irridebátque adhibentem auxilia: minúſque ob hoc mihi fidebat, quoniam crederet quadam iuuenili ac proſus temeraria ſpe me ad curandum acceſſiſſe. Memini autem, quòd pueri ipſi conuellebantur etiam, præter reliquos morbos: ſed & illos poſtmodum curaui ſolus. Viuunt etiam nunc omnes, præter infantulum: qui poſtquàm ſanatus fuit, à nutrice dormiente ſuffocatus eſt. Verùm in curatione ipſa vſus ſum in omnibus medicamento illo, quo Sfondrati filium ſanaueram.

Prædictio II. cum curatione febris.

SOrorem quoque Io. Pauli Negroli, cuius ſuperius feci mentionem, iam duobus menſibus febre, ſed magis quàm pro febris ratione conflictatam cùm cognouiſſem, dixiſſémque in vtero habere, intra quinque dies ſanaui, exhibito diamargaritone: peperitque filium primogenitum, qui adhuc ſolertia mea ſuperſtes eſt.

Prædictio III. cum curatione.

BArtholomeum etiam Marianum, cùm falsò exiſtimaretur phthoe laborare, atque ob id pro deplorato relictum, in viginti diebus ſanaui, morbi intellecta ſede.

Sed non ſolùm in dignoſcendo præſentia, verùm futura prædicendo curam adhibui.

bui. Cuius teſtimonio ſunt tot præclara præſagia: atque inter multa, imò innumerabilia, adeò vt vatem me verum prædicent, nec vnquam de errore quiſquam accuſare me auſus ſit.

Prædictio IV. *ex pulſu.*

MEmini inter reliqua, quòd cùm laboraret Ludouicus Madius puer, annum agens circiter vndecimum, aduocatúſque eſſem cum alio celebri medico, nec videretur puer grauiter laborare, quòd & febris remiſſ. foret, & puer facilè morbum ferret: dixi matri, futurum, vt aliquando hic puer repentè ex hoc morbo in grauiſſimum affectum incideret, à quo vix euaderet. Cùm illa cauſam ſciſcitaretur, reſpondi, me ex venarum pulſu id intelligere. Nunciauit hoc illuſtris fœmina alteri medico: qui cum eadem hora, qua ego ſolebam, ſcilicet ſub noctem, puerum non inuiſeret, dixit, quod & verum erat, hanc tantam mutationem ſe non percipere. Nam aliis horis non tanta erat inæqualitas, quæ vel ab ipſo, vel à me, ſi tunc ſolùm tetigiſſem, percipi potuiſſet. Cúmque ego hanc diuerſitatem augeri in dies viderem, affirmaui ſemper hoc futurum. Quod & contigit: namque repentè poſt dies fermè viginti, cùm grauiſſima ſpirandi difficultas inuaſiſſet, miſerunt ad me, & venienti occurrit mater flens, ac dicens: Heu quàm verus vates magno meo malo fuiſti. Itaque obiit puer altera die. Ob id verò, tum etiam alia experimenta, cùm toties abierim, nunquam me deſeruerunt. Quæris forſan, quod genus pulſus tantum periculum ſignificare potuerit? Erat innuens & miurus, & inæqualis etiam, atque inordinatus: ſemper autem humilis, nec ad cutem elatus, ſed profundus. Quæ omnia indicabant cauſam opprimentem & firmam.

Prædictio V. *ex pulſu.*

CVm verò reuerſus eſſem in patriam, ægrotabat Io. Iacobus Reſta, duóque aderant egregij medici. Aduocor: dixi, laborare cerebri abſceſſu. Senior contradicebat: alter non negabat, ſed poſſe adhuc ſanari ſperabat. Sequenti die, cùm adhuc conueniſſemus, qui pridie negauerat laborare abſceſſu, credo, immemor eorum quæ dixerat, abſceſſu cerebri iam quatriduo laborare faſſus eſt: ob idque mittendum ſanguinem, quod & alter medicus cenſebat. Tum ego nihil obiiciens de priſtinæ diei contentione, reſpondi, non laturam virtutem. Cùm verò ipſi concordes contradicerent, vt viderunt me dicerem ſtatim caſuras vires, etiam dum ſanguis mitteretur, mirabantur: neque enim cauſam vllam adiiciebam, cur id ego expectarem. Quamobrem ſurrexerunt, diligentius pulſum exploraturi. Cúmque vnà ad ægrum iremus, tentatis venis, iam prorſus cecidiſſe vires cognouerunt, & admirantes abiere. At ille paulò pòſt mortuus eſt. Tum iunior quendam ſubmiſit, qui me interrogaret, qua ego arte id deprehendiſſem? Cùm reſpondiſſem, ex pulſu: At & nos, inquit ille, pulſum percipimus. Quaſi idem ſit pulſum ſentire, & omnes illius differentias exactè aſſequi. Erat enim pulſus ille humilis, inæqualis, inordinatus, nec tactui reſiſtebat. Vnde non ſolùm oppreſſionem facultatis, ſed etiam reſolutionem ſignificabat. Declaratum enim eſt in medicis expoſitionibus, quatuor modis deprehendi facultatis imbecillitatem: quæ cùm ſumma eſt, præſentem mortem nunciat.

Prædictio VI. *ex ſolo aſpectu.*

NVper verò, cùm ad quendam ingrederer, neque lotio, neque vlla alia re viſa, nec ægro interrogato, pronunciaui ex ſolo ægri aſpectu, illum magna ſpirandi difficultate laborare, non poſſe dormire, & pedes tumidos habere. Ille admiratus prædictionem, inquit: Non ſolùm pedes, ſed & crura tumida habeo, iámque ſex diebus noctibúſq; vigilo, & ſpirandi difficultate maxima laboro. Tum ego ſuis, moriturum breui, dixi. Mortuus eſt ſexta die, poſtquàm illũ inuiſeram. Quomodo autem id aſſecutus ſim, quatuor verbis explicabo. Cùm acceſſiſſem, ſedebat in lecto ægrè ſpirans, omoplatáſque trahens: quod maximæ difficultatis ſpirandi argumentum eſt, & faciem tumidam habebat. Vnde clarum erat, qui ſic afficiuntur, ſomnum capere non poſſe: debilitatis inde viribus, aqua intercute à pedibus veluti remotioribus à corde corripi: quod & tumor faciei apertius oſtendebat. Denique, ne ſingula proſequar, in prædicendo adeò felix fui, vt neminem mihi vel æmuli ipſi præferant, cùm quidam vel plus mihi tribuant quàm res ipſa expoſcat. Alij facilè ceſſerint, modò laudis in arte aliquid remittere velim. Non enim exiſtimant prædicendi partem medicæ artis propriam eſſe, ac medico vt reliquas conuenire. Verùm non tam eſt prædictio hæc noſtra ad oſtentationem (vt plerumque eſſe ſolet) ſed potius ad ægrorum.

Prædictio VII. *in exhibitione medicamenti purgantis.*

NOn pigebit autem ſubiicere, quod Auguſtino Fornario Genuenſi nobili viro contigit. Is namque Indica lue aliquando cùm laboraſſet, correptus eſt febre lenta, qualis ſolet affectos illo morbo comitari: atque ita ſenſim in hydropis genus illud incidit, quod vocant Tympanitem. Aderat & alius medicus: cúmque maxima diligentia ab vtroque curaretur, nihil tamen proficiebat. Mulieres aſſiſtantes & amici collaudauerunt quendam alium medicum, turgidum & glorioſum: &, vt fit, cùm res ad vota non ſuccedunt, facilè obtinuerunt vt ſuperuocaretur. Is vt conſpexit hominem diuitem & liberalem, ſimúlque quod inuideret mihi, tametſi iuueni, exiſtimauit è re ſua eſſe, vt me abacto, præda ſolus potiretur. Itaque ſtatuit, vt coram omnibus Genuenſibus nobilibus, contra morem & decreta Collegij, verba faceremus. Inuitauit autem (vt credo) illos. Nam alioqui non tam communi conſenſu præſentes adeſſe potuiſſent, ad audiendum

diendum

diendum quod inſtituerat. Adueniunt itaque, & prior ille, eùm dixiſſem, demonſtraſſémque morbi genus, rogat autoritati ſuæ conſulens, licet iunior eſſet, vt vltimo loco ei dicere liceret. Aſſenſus eſt ſenior. Quid plura ? vt tum ſolebant, ambo in vnum conſenierunt : ſcilicet in ægri perniciem, vt me exploderent: ita ſunt mores hominum. Tunc ſenior lætus, pronunciat ſalutem futuram die ſequenti: multáque alia addit, amentium more. Itur deinde ad ægrum. Ibi multa gloriatus, pollicitúſque, dicit communi conſenſu ſtatutum, vt medicamentum ſumeret, rogátque me, an vetum ſit. Ego, qui mentiri non didici, reſpondi, placuiſſe hoc maiori parti. Intellexerunt aſtantes, intellexit & æger. Rogat igitur æger me, an medicamentum ſumere debeat fidebat enim plurimùm mihi. Reſpondi, vocatos eſſe tres medicos, hanc ſententiam eſſe maioris partis, medicamentum eſſe natura innoxium (erat enim caſſia nigra, hieræ ſpeciea, & rhabarbarum) illorum eſſe maiorem autoritatem, Non audebam vlterius progredi : erat enim is collegij procurator. Hæc namque officia plerique quærunt, vt vi retineant, & metu, quod bonis operibus aut eruditione comparare non poſſunt : ſimul & vt apud imperitos autoritatem aſſequantur. Tum ille acrius inſtar, vrget, ſanitatem pollicetur : tandem medici, amicique recedunt. Tum aſtantes mulieres rogant, vt ſi exiſtimem obfuturum medicamentum, ne exhibeam. At ego, qui non ſolùm rerum naturæ ſatis peritus eram, ſed etiam diuini iuris, in hæc verba reſpondi Si è re fuiſſet vt non propinaremus, non eſſet aduocatus hic tertius medicus. Nam iam diu nos ab hoc auxilio volentes abſtinuimus : verùm poſtquàm vos aduocari illum iuſſiſtis (leges autem collegij iubent, vt qui vltimò aduocatur, ſententiam ferat) non decuit me, pluſquam par eſſet, contrà obniti : omnes enim ſciunt, me quantùm licuit, obſtitiſſe, multò minus verò iam conſtituta re, mihi ſolùm licet à conſtitutis diſcedere. Hoc enim impr bi & fallacis hominis eſſet, illud pertinacis : nec hoc etiam, ſi vellet, facile eſſet facere ſine magno meo periculo & iactura famæ : ſi vos ita voluiſtis, rectéque conſuluiſtis, non eſt cur ego obſiſtam: ſi erraſtis, haud par eſt me pro alieno errore pœnas luere. Acquieuerunt inuitæ : vt quæ intelligerent, non placere determinationem. Datur itaque medicamentum veſperi (hæc enim manè acta erant) diluculo ius quoddam. Tantum verò abfuit vt conferret, vt noctem inquietã duxerit, manè obſtreperet regmone. Aduenit medicus ſenior, audit ſtrepitum, videt plorantes mulieres : interrogat, an is eſſet æger ? reſpondent, eum eſſe : adiiciunt verba, more mulierum. Ille pertinacia adeò amens erat, vt non crederet eum eſſe ægrum ſed dubitabat, credo, ne ego illi ludos facerem. Caput introducit : erat enim apertum oſtium de more, vt morientibus fieri ſolet. Videt ægrum eſſe : ſtatim abiit dicens, mortuus eſt, mortuus eſt, venit & alter medicus, videt ægrum, ſolatur. Veni ego hora prandij. Tum æger ad me: Ecce vides hominem in te confidentem : age, ſi potes, vt me reuoces à periculo præſente . non ego illum, ſed ciues mei ad me adduxerunt. Itaque hortatus hominem, vt bono animo eſſet, aliquid dedi, iuxta veſperam redij, nec diſceſſi prius, quàm illum perfectè ab omni medicamenti noxa liberaſſem. Tum Genuenſes omnes vſi ſunt opera mea deinceps, præter duos, qui addicti erant nomini illius. Superuixit autem æger menſibus ſeptem & cùm videretur liber, ſurgerétque, repentè diaria obiit. Vix enim ſuperuiuere poterat, vel cum optimo regimine : quanto minus, ſurculis lapathi crudis aſſiduè vtens ? Atque hæc in patria contigerunt Quamobrem ne mireris, ſi talibus atque his ſimilibus crabrones (vt dicitur) irritauerim : vnde tot conſpirationes & oppugnationes, maledictiones ortæ ſunt. Adagium enim verum eſt : Qui in tenebris ambulat, odit lucem. Nec verò ob ſolam ignorantiam plerique peccant, ſed quia ſanctiſſimam artem non legitimè tractent: vnde diuino deſtituti lumine, maxima peccata perpetrant Iam verò hic fuit vitæ meæ curſus ad hanc vſque diem, pro quo more maiorum hanc accepi compenſationem. Sed quantùm mundus me odit, tantùm mihi Deus fauit: & inter cætera, quòd mortis amicorum conſcius non ſum. Atque id Antonij Mariæ Maioragij, qui ſe mutato prænomine Marium Antonium voluit appellari, fato perſpicuè declaratum eſt. Is cùm bis ad minus, ſiue ter, à me vitæ periculo eſſet liberatus, ſupremo tamen morbo ſine cauſa alium rogauit. Et licet me etiam aduocaſſet, omnia tamen alterius medici arbitrio agebantur : tum quòd ille medicus (vt mos eſt) id affectabat: tum quòd æger ipſe verbis plus quàm rebus fidens, optare id videbatur: tum etiam, quòd ego nõ neſcirem quorſum tanti apparatus tenderent. Itaque qui toties cũ mea laude ſeruatus erat, ſine mea culpa periit. Retulit tamen alter medicus ſuæ infelicia operæ locupletius munus, ſcilicet annulum decem coronatorum precij : cùm ego pro ſalute bellaria quędam tantùm accepiſſem. Agnati tamen ſui fidentius in poſterum mea opera vſi ſunt, alióſque ſpreuerunt. Aut enim (dicebant) ille curando errauit, aut ſolus tum cognouiſti qualem exitũ eſſet habiturus. Ille enim alius, etiam prope mortem cùm eſſet, ſalutem pollicebatur. Verùm non in hoc amico ſolùm, ſed in omnibus, vno duntaxat Proſpero Marinono excepto, eadem felicitas me comitata eſt.

At dices : Si hæc ita ſe habent, totam vrbem occupare debuiſti. Nequaquam, ô amice. Sunt & regni humani vires, quibus, quod ſuum eſt, id eſt, autoritatem inter homines, licet non adeò celebrem tueatur ægrorum multitudo, quæ plebem mouet, ſolicitudo circa languentes etiam præpoſtera & inutilis, grata principibus atque proceribus, colluſio cum aliis medicis & chirurgis, tonſoribus, pharmacopolis, obſtetricibus, famulis, mulierculis, cauponibus, tam ſcelesta quàm vtilis : multitudo auxiliorum peritis quidem ridenda, imperitis admiranda. Diximus autem de his in Apologia aduerſus Theſſalicum medicum : nunc & propo-

ſitis

ſitis & vtilioribus inſiſtamus. Verùm quamuis non omnia ſimus complexi, meliora tamen fermè omnia, & nobiliora obtinueramus, nulla cura, modico labore: & quod omnibus melius fuit, multùm immutata eſt imitatione noſtra & autoritate & exemplo ars medendi in ciuitate noſtra, quamuis aliqui durius obſtiterint. Etenim & carnis & ouorum vſui (nam de vino vetus eſt conſuetudo) ad ſeptimum diem primùm, nunc etiam ad quartumdecimum (vltra obtinere non potui, quòd prædictionem non calleant) interdictum eſt in acutis. Separarunt alexipharmaca & gemmas à cibo, purgantium medicamentorum exhibitionem ab initio morbi reliquerunt: ſectiones venæ & plures in vno morbo & liberaliores adminiſtrant: tot dulcium vſum, quo antea ægris non rectè conſulebant, minuerunt. Frictionibus vtuntur, coctiones expectant: cùm purgare voluerint, ventriculum confirmant in quibuſlibet morbis. Vſum quoque multorum ſimplicium introduxi, ſed & medicamentorum. Validioribus tamen vti non audent, cùm ego ſemper ſine errore illis vſus ſim. Memini cùm aliquando me abſente laboraret morbo gulæ (anginam fuiſſe prauam exiſtimo) Regens Pytouanus, qui è conſilio Cæſaris erat, medicos celeberrimos totius ciuitatis aduocaſſe, eos inſpexiſſe auxilia, quibus ego quendam patricium curaueram: neque tamen auſos vti illis, quanquam collaudaſſent ea. Subiecitque vnus ex his: Optima quidem exiſtimamus hæc præſidia, ſed oporteret, qui eis tum vſus eſt, nunc adeſſe præſentem. Itaque qui velit feliciter in artis operibus verſari, non ſolùm ſufficit vt ſcripta antiquorum perlegat, tum noſtra atque aliorum, ſed diligentiam ſummam adhibeat & in curando, & in prædicendo, ne vlla ex parte aberret. Cúmque id facere non poſſit niſi paruo numero ſuſcepto ægrorum curandorum, vt nec ventriculus multos cibos bene vnquam concoquere poteſt: præſtat, paucis manus admouere, & eos ſanare, quàm plures perperam medendo, magnam eorum partem perdere. Cúmque id agendi lucrum forſan non ſuppeditabit pro victu, pauperúmque curam non magis quàm principum negligere iuſtum ſit, turpe non eſt, nec flagitioſum, ab his quos curandos ſuſcepiſti, multò plus exigere pecuniarum, cùm eos ſanaueris, quàm alij medici faciant. Atque ea de cauſa multos ego curare recuſaui, qui diligentiam quidem me dignam, & iuſtè à me exigebant: ſolutionem autem medico gregario, idque iniuſtè, mihi proponebant. Atque hæc ad hanc vſque diem, qui quartus eſt ab Idibus Aprilis, anni 1561, mihi contigerunt. Qui autem in poſterum ſuccedent, ſi digna huiuſmodi erant commentariis, aliàs referam: in vniuerſum hoc ſuadens bonarum literarum ſtudioſis, atque addictis artis operibus, vt meminerint, nihil eſſe melius, quàm diuini beneficij accepti memorē eſſe: & nos noſtráque à numine gubernari: nec conatus hos noſtros multùm prodeſſe, ſed vlciſci diuinitatem non aliter crimina noſtra, quàm errore mentis in nobis relicto. humana verò ſpeciem ſolam boni atque mali retinere, atque eam momentaneam, ſolidi nihil, vt eius gratia aberrare debeamus.

FINIS.

DE RADICE CINA.

RESPONSVM PETITIONI M. Antonij Maioragij.

IN caſu huius Eruditiſſimi Viri, laborantis eroſione gingiuarum & dentium, concuſſione facta ex humore calido & acuto: quæſitum eſt, an radicis Cinæ exhibitio conferre poſſit? Reſpondeo, quod iuxta Principem Medicina experta melior eſt quàm non experta. Et manifeſtum eſt quod in phthoë cum aliis auxiliis curaui fratrem Petrum Martyrem: & filiam Bartholomæi Ephippiarij: & filium Gabrielis de Rigamonte: & Hieronymum Thiboldum: & filium fabri lignarij habitantis ſub porticu portæ tonſæ: & mulierem iuxta Sanctum Marcellinum, omnes ex phthoë exquiſita deploratos, & ab aliis vt breui morituros medicis relictos: cùm quibuſdam eorum nec viuentis effigies ſupereſſet: alios etiam innumeros curaui ex eodem morbo, tribus illis viis regiis narratis in libello experimentorum, quos longum eſſet referre, præſertim cùm ex his plures non eſſent adeò, vt hi quos ego narraui, confirmati. Et nunc à biennio citra, omnes præter vnum curati ſunt, aut ea toto, aut vt poſſint pluribus annis ſuperuiuere.

Quare non video cur mihi Cina ſit experimento in phthoë cura tentanda: tum magis quod generoſi quidam medici noſtri voluerunt in cura illius Theſaurario Martino illam exhibere, conſpiratione eripientes illum è manibus meis, cùm nondũ cognitus eſſem in tam præclara experientia, ſpe huius noui medicamenti, & intra menſes quatuor miſer ille vitam finiuit: noſtri autem adhuc omnes etiam viuunt, videntúrque potius omni alio morbo perituri quàm ex phthoë. Sed nec in Gallica lue ligno ſancto poteſt comparari, nos enim cum pluſquam centum nobiles ex ea curauerimus, nunquam Cina indiguimus. Quare cum minus valeat in quibus maximè probatur, quid in hoc ſperandum? Vt tamen aliquid de Cinæ natura ac viribus dicam: Eſt illa quidem radix non parua, crocei ac ſubalbidi fermè coloris, pallida, & guſtu ſubacida, odoris fermè nullius, vt quæ ſit quaſi lignum: adeo efficax, vt nullum aliud medicamentum, ne venenum quidem poſſit ei comparari. Nam primo vel ſepties cocta, vel etiam pluſquam decies, vim præbet medicamenti egregij: & aquam vt pulli ius efficit: & vncia eius incoquitur aquæ vnciis 100. fermè, donec ad 70. redeant. Nihil autem eſt, quod tamdiu vim ſuam poſſet ac in tam magna aquæ quantitate impartiri. Vehitur ex India, è regione Ciniana, vt exiſtimo. Scinditur in ſubtiliſſima fruſtra latáque vt coronati aurei: atque vt diai, 20. aquæ vnciis, vncia vna in nouo lebete terreo lapideóve immergitur, feruétque donec ad 65 redeat, intecto ſemper vaſe ne fumus poſſit exire, inde ab igne detracta proxima igni conſtituitur, circumuolutis pannis, ne vel quicquam exire poſſit fumi, aut repentè refrigerari. Purgans decoctum reddit dimidia Ganti drachma, quæ Aypi eſt radix. In ſingulos autem dies renouatur decoctum, amareſcit enim vt pro 24. diebus 24. vnciæ ſufficiant. Bibuntur ſummo mane vt calidiſſimi decocti vnciæ 14. pániſque prolicitur ſudor: inde licet poſt tres horas benè contectum pannis etiam ſi non ſudauerit è domo exire. Seruatur interim calida vſque ad veſperas, bibitúrque cum cibo, nec aliud omnino quicquam, ſed & interdiu, non tamen adeo feruens ſed quaſi tepida: abſtinebit à Venere, meridianóque ſomno, cibis etiam omnibus acribus, ſalſis, amaris, acidis, lacte, hiſque quæ ex lacte fiunt, tum iuribus ac fructibus vtetur pane ac pulli carne elixata in ſingulos dies bis: à cibo autem etiam melle, hoc enim huic decocto maximè conuenit. Poſt 14. diem autem pullis aſſis vti licebit abſque condimentis. Si morbi Gallici cauſa exhibeatur, lauentur hoc decocto ſingulis diebus optimè vlcera, & panni ex illo madidi imponantur, abſque ligatura: licet etiam poſt 8. dies ſemel, ſi vires admodum ſit debilis, vini aliquod decocto hoc lymphati bibere, atque ita interdictis duobus diebus repetere. Si aluus non demittat, decocto oleo toſato, melle & ſale enema fiat, nec aliud alterius generis: ſubducit enim aluum egregiè: cogitur autem aluus plerunque à 7. die, ac in poſterum ſuppreſſa manet: quo tempore etiam incipiunt in Gallico morbo ſæuiſſimi dolores ſcilicet à 7. die hi vt plurimum ad 14. terminantur, alui autem durities manet vſque ad finem dierum, quibus decocto vtitur. Peractis 24. diebus colligitur lignum quod relictum fuerat in ſingulos dies, ac in vmbra ſiccatum exactè, denuo comminutum in exiliores partes tantundem aquæ incoquitur, ſed vt duæ vnciæ ligni 200. aquæ

imponantur: ſedeant autem ad 65. vt ptius, exhiberúrque eadem ratione iiſdémque pręceptis per duodenos diea: interim autem licet ludere, ſpaciari, contectum pannia, negotiarique ſerenis tranquilliſque diebus. Manifeſtum eſt autem quod natura & proprietate hoc agit Cina, aduerſus Gallicum morbum, non autem licet victus tenuitatẽ, vt in ligno ſancto in cauſam curatioois adducere. Neque ſiccitate id agit ſola: impinguantur enim accipientes, vis igitur eius exſiccans, & putredini tum ob hoc, tum ob vim propriam reſiſtens: habet & acrem partem, ob quam amarum conuertitur facillimè, & vientes ab acribus, amaris, acidiſque ac ſalſis arcet: valde enim tenuium eſt partium, habet & partem ſucculentam ac ducem & actuoſam, qua impinguat, & proprietate ſua iecur confirmat. Ob hæc igitur ad quæ proſit ſatis eſt manifeſtum. Hydropi ſiquidem, vlceribus malignis, ph hoc, ſed non ſola: lepræ, elephantiaſi Gallico morbo, & atruphiæ & ſcirrhia iecoris.

DE CYNA RADICE,

SEV DE DECOCTIS.

PRoxima huic tractationi videtur ratio decoctorum magnorum. Verum par mibi videtur difficultas in tradendis diſciplinia, atque in frugibus ſerendis, ſeu nimis ſterili loco areſcant ſata, ſeu læta pingui proueniant, & à multitudine inutilium herbarum ſuffocentur. Vtque illud magis abominamur, ita huc plus detrimenti afferre ſolet. Verùm non eo ſtudio inſcribimus, vt vſum à multia ſola experientia traditum Cynæ doceamus, atque diſputemus an Cyna à Syna, Græco antiquo Prouinciæ nomine, an Cyamba vulgari ac nouo deducatur: quæ diſputatio ſuperuacua mihi videtur, ſed cum ſatia conſtet in ea regione illam naſci, operæ pretium fuiſſet ſi (poſtquam ſoli hiſtoriæ ac experimentiæ inhærent ratione non ſatis perſpecta) euius plantæ radix hæc fuiſſet, edocuiſſent. Referunt quidam, plantam arundini eſſe ſimilem naſcique iuxta mare & locis paluſtribus cum alij contendant in promontorio. Ipſa ſanè radix vulgaria acori noſtri ſimilis omnino eſt. Regiones orientis vt alias docuimus, & maxime quæ ad meridiem poſitæ ſunt, ſuccoſiores & efficaciores plantas progignere ſolent: quod etiam in aromatibus videmus ſimiliter & montes, quàm humilia loca: & iuxta mare, quàm flumina. Verum quod magis conſiderandum eſt, cuius etiam cauſa hunc laborem ſuſcepimus, eſt, quonam pacto per continuam non huiua tantum medicamenti, ſed plurium etiam aliorum exbibitionem conſtitutámque victus certam rationem morbi alioquin inexpugnabiles ſuperati poſſint ac ſoleant. Sic ligni ſancti, & Sarzæ pariliæ. & arboris quæ in noua Gallia inuenitur, decocta miraa ſanationea efficere experimento deprebenditur. Conſtat ſane hunc modum vnum ex his viginti eſſe à nobis in arte Medendi noſtra parua connumeratis, per quos magni morbi ſolum curari poſſunt. Exiſtimant quidam præcipuam cauſam eſſe inediam, alij euacuationem, ego vero intemperiei mutationem, nam cum potus fuerit totus medicatus, ſimpléxque cibua, inficietur cibus & ipſe, vnde nutrimentum? at ex nutrimento humores generantur, à quibus membra reſtaurantur. Mẽbra ergo ipſa & humores mutata ad arbitrium noſtrum intemperie nullum morbũ qui ſuperari non poſſit, hac ratione merito pati poſſunt. Adiuuant ad hoc euacuationes, quæ per huiuſcemodi contingunt, vt inediæ & exhalatio, quam meritò digeſtionem per poros ſeu cutis meatus appellare poſſumus. Ergo cũ quatuor ſint cauſæ, inedia, digeſtio, euacuatio, intemperiei mutatio, quam etiam principalem eſſe docuimus, nemini dubium eſt, etiam citra omnem euacuationem manifeſtam maximos morbos poſſe ſanati huiuſmodi decoctorũ aſſidua aſſumptione. Quod ſolum in periculo verſatur, cuique diligenter intendendum eſt, ne decocta illa retineantur vel hac coniectura, quod cum magna quantitas aſſumatur, nihil exeat, aut valde parum. Pro quo ſolent qui diligentius artem exercent, interulas pondere expendere, tum primum cum ſiccæ fuerint, deinde cum ſudore maduerit, vidi frequenter diſcrimem Italicarum vnciarum nouem eſſe, ſic tuto duplici ratione in decocto perſeuerare poſſumus: tum quia quod ſuperfluo ingeritur, etiam euacuatur, tum quod hoc indicium eſt vincentis naturæ, ac rectè operantis: vnde ſuſpicari non debemus, in reliquis partibus aſſumpti humoris pigram futuram. Altera coniectura eſt, ſi aqua ventriculo innatet, nam neque excipitur à venis, vt prodeſſe poſſit, & coctionem vitiat calorem obtundendo: & vitiatam corrumpit, dum alimento immiſcetur. Fieri etiam poteſt, vt ſic in ventriculo retenta ſudorem moueat ob præſentem vim caloris, oam fermè feruentia decocta ebibi debent, vt optimè docebat Auenzoar. His ergo duobus in caſibus ab eiuſcemodi exhibitione abſtinendum ſemper eſt poſt ſeptimam diem in robuſtis corporibus, in imbecillibus autem poſt quartam. Et quamuis nec ſic tutò exhiberi poſſit quippe nuper Hercules Robechus amicus noſter, cum neque in ventriculo noxam ſentiret, & abunde ſudore perfunderetur, liberatúſque ob id ſit cachexia, nihilominus in ipſo fine cholera morbo vexatus, tantum reiecit

aquæ

aquæ vt neſciam vbi illam interim potuerit continere. Ita ergo etiam ſi oon prodeat ſudor, ſi non mingat multum, patua quantitate, modo fecundum tationem exbibeatur, vti licebit. Atque par tatio in aquis thermarum habenda eſt.

Obſeruanda autem in omnibus ne temere ad talium exhibitionem accedas: primum vt corpus, quantum fieri poſſit, præpurgatum ſit ab humoribus, ac liberum ab obſtructionibus boniſque cibis antea ſaltem per quadraginta dies nutritum, neque exhauſtum venere aut immodicis labotibus aut curis, vigilia adſit: tempus verò non frigidum his quinqoe conditionibus modo contraria contrariis oppoſueris, vtpote Cynæ decoctum calidæ, ligni ſancti frigidæ intemperiei ſecure poteris eahibere. Vt ergo omnium vnum ſit exemplum, poſtquam de Cyna ſermonem cepimus, illius hiſtoriam abſoluere propoſitum eſt.

Eſt Cyna radix craſſitie fermè brachij vbi manui coniungitur, nodoſa adeo, vt quidam ex arundinum genere eam eſſe exiſtiment: mihi autem videtur è genere ſerpentium, vt hederæ lupi ſalictarij, intus quidem fungnſa, rufa, ſubalbeſcens, exterius lenis, & quæ optima eſt fertei coloris quæ minus nobilis ferruginei, ſed ſplendidioris Itaque mihi viderur, vt metallum tractu temporis rubiginem contrahit, ita hæc radix contraria ratione, alioqui ferruginea ferri ſit coloris. Grauis eſt admodum, quæ optima eſt: & quanto ab hoc deſciſcit, tanto profecto ignobilior. Odoris pene nullius, ſaporis autem ſub acidi, pinguem tamen illius ſubſtantiam eſſe conſtat ex decocti guſtu. Vis eius quanta vlli alij pharmaco: vnde qui illius facultatem ex ptimis qualitatibus determinare conantur, neque vera dicere, neque quæ ſcripſimus nos in libris de ſubtilitate, de medicamentorum viribus nouiſſe videntur, quippe denſa ſubſtantia, atque eadem tenuis etiam minimis qualitatibus prædita longe maiores effectus efficere poteſt, quàm vel piper vel gingiber. Quid enim mirabilius eſſe poteſt, aut maximarum virium maius argumentum? quàm quod ſexiès decocta atque ex vncia in centum quinquaginta aut amplius aquæ ſeptima rurſus vice aqua adhuc tingitur, eadem cum ſale & oleo mixta pro clyſteri egregie fæces atque humores detrahit.

Cuius verò temperamenti ſit quidam calidam in primo, ſiccam in terrio ordine eſſe affirmant. Ego ſi hac in parte contendere vellem, Galenúmque ſequi, operam vt dici ſolet, atque oleum perderem, nam facilius noſtris hærens principiis, dicam multo illam humido pingui atque demſo abundare, quod cum mixtum terreæ ſubſtantiæ atque eadem tenuiſſimæ ſit, membra ſolida firmare poteſt, vnde non tam vulgare auxilium eſt, vt quidam exiſtimant niſi mihi oſtenderint rádicem aliam quampiam, quæ incocta ex vncia in libris quindecim aquæ (ita enim præparari ſolet) totum illud iuri guſtu atque aliquanto dulcius, vino verò rubro ſubſtantia & colore ſimile efficiat. Quo circa nihil mirum eſt ſi humido tam tenui, tam denſo, tam multo omnia corporis membra, omnes confractas ſolidáſque partes permeare atque permutare poſſit. Ergo intemperiem calidam vehementérque frigidam, tum laxitatem membrorum atque deſtillationes vndecunque ſint, ſanare poterit: vnde & cachexiæ & aſciti & imbecilitati ventriculi ac iecoris atrophiæ & teſolutioni, tum his qui ex deſtillationo contabeſcunt, aut difficulter ſpirant: præterea vlceribus omnibus etiam pulmonis, ſed cum exactiore inedia opitulatur, tum ſanguis eruptionibus vndecunque ſint. atque hæc quidem veré atque cum ratione. Addunt alij podagram & coxendicis dolorem, tum lepram, ſcabiem, elephantiaſim, tum etiam morbum gallicum hoc preſidio curari poſſe: de quibus nihil habeo quod referam, cum experientia hæc conſtent, nihilomious non adcò huius radicis decocto fauere decreui, vt illud ligni ſancti aut corticis decocto conferam. Quod vero in hoc detrimenti eſt, commune eſt omnibus qui copinſe adminiſtrantur potibus, vt ligni ſancti decocto & thermarum aquis, ſcilicet vt ob copiam ipſam ipſi ventriculo obſit. Labefactat enim eum, & quandoque non abſque periculo. Et certe hæc noxa illi peculiaris & præcipua eſt, & minime contemnenda. Ferunt etiam lapidem confringere, id mihi incertum eſt: renes tamen ſua multitudine purgare poteſt, intemperiemque ſanare, atque etiam illorom robur, qua ratione etiam iecoris confirmare, verùm id forſan aliquis obiiciet, dicens: Quomodo ventriculum labefactat, iecur autem & renes confirmare poteſt? ea ratio eſt, quòd ventriculus plurimum ſimul aquæ recipiens, diſtenditur, & laxatur, cum que membrum ſit exangue, moltum debilitatur: ac contrà iecur & renes, cum ſanguinea ſint, non facilè poſſunt debilitari, etiamſi confertim aquam eaciperent, at confertim aquam excipere non poſſunt, quia cauitatem nullam magnam habent quomodo ſcirrhos diſſoluere poſſit, hæc aqua nullam parit difficultatem: ſcientibus quòd ſcirrhi à pingui humido atque tenui & ſolum & facillimè diſſoluuntur, reſtat ergo vt de electiooe dicamus.

Eligenda eſt recens, colore ferreo, grauis admodum, nam quæ optima eſt, his lapidibus aſſimilatur, qui infecti ferreo colore iuxta fodinas inueniuntur, non exeſa, non carioſa, ſecanda verò eſt in fruſta coronatis aureis ſimilia, unciáque huius ſcobis, ſi morbus ſit, mitior: aut duæ, ſi mediocris: aut tres, ſi omnino inexpugnabilis ſumenda erit: & ſimiliter habenda eſt ratio par habitus atque ætatis. In libras igitur quindecim aquæ fontanæ, & io vaſe figulino vitreato infuodet per horas viginti quatuor, deinde contecto vaſe excoquatur ſuper prunas abſque fumo, donec tertia parte abſumatur, inde ſeruetur loco calenti iam excolata, quòd ſi libeat validiorem habere, pauciorque opus ſit potu, duodecim tantum aquæ libræ aſſumantur, ita redibunt ad vncias propè centum. Memineris etiam, vt perpetuò dum infuſa eſt radix, dum ex-

coquitur, dum etiam percolata ſeruatur aqua, vt ſemper exactè vas contectum ſit, locoque, vt dixi, calido aſſeruetur: nam ſi ſecus egeris (cum aliàs per ſe in viginti quatuor horis aceſcat, quod etiam certum eſt indicium maximarum virium) intra viginti quatuor horas aceſcit: atque ita pro medicamento tranſit in potum pernicioſum, perſeuerantibúſque exitiale. Indicio autem eſt corruptam eſſe aquam, corruptio concoctionis ad quàm ſequitur fluxus ventris præter conſuetudinem, cum ipſius radicis vis nō leuiter ſit aſtringens. Ergo detracta ſcobs in decem libras aquæ rurſus debet infundi (nam fruſtra ſiccabitur, vt quidam ſolent in ligno ſancto, cum nihil ſit adeptura melius ſed potius interim amiſſura) eademque ratione poſt viginti quatuor horas coqui ad tertiæ partis conſumptionem, ſimiliterque ſeruari: atque hæc ſecunda aqua vocabitur. Porrò triplex exemplum huiuſcemodi aquarum decoquendarum edocebitur, vt iuxta rationem magnitudinis morborum, atque cauſæ etiam auxilia poſſit adminiſtrare. Dicebat enim rectè Galenus in libro Artis medicæ iuxta finem: Paria viribus debent eſſe præſidia cum morbis, morborumque cauſis.

Ita triplex modus erit: exquiſitiſſimus hoc modo hora matutina (ſit gratia exempli, nox horarum nouem æqualium, dies autem quindecim) in ipſo ortu ſolis ab octo vſque ad duodecim iuxta patientis robur vncias decocti primi (nam huius ſolùm eſt vſus pro potu cum cibo ſeu interdiu) cum vncia vna ſacchari (ſit autem calidiſſimum, ſic enim ſudorem, ſi omnino prolici poſſit, prouocabit) ebibat, idque decoctum ſit ex tribus vnciis ſcobis: inde tegatur ſubſtratis ſex linteis mūdis, cumque ſudore maduerit ſubtracto proximiore linteo ne refrigeretur, rurſus ſudare permittatur, atque ita altero ſubtracta donec ſudare deſierit, ſingula auferantur: demum interula commutata veſtibus optimè integatur, ſed tamen lenibus, & quæ minimè ipſū fatigent, hora decima tertia aſſumat panem bis coctum ſine ſale & cum ſaccharo præparatum, atque vuas paſſas, tum etiam creticas, ſed tenuioris corticis, nec non in fine artocream ex amygdalis, quam Martium panem vocant: bibat quoque ex decocto ipſo calido quantum libet, ſed vt dixi immixto ſaccharo, vel puriore melle, quale eſt quod ex Cephalenia inſula, vel ex Hiſpania aduehitur: poſt iocis intentus, per duas horas ſaltē quieſcat, vnde ſi dormire libet, ſuperdormiat quanto enim plus dormierit, tanto melius eſt: tum quia ſudores magis proliciuntur, tum quia vires magis reficiuntur, tum quòd decoctum ipſum in intima melius penetrat, tum quia corpus ſudore exiccatum magis humectatur. Cauere tamen oportet in omni huius decocti exhibitione, ne Venere vtatur (ſolet autem is potus, ſeu potius ea victus ratio Venerem magis excitare) atque ita cauere oportet vt neque antea per menſem neque in ipſa potus aſſumptione, neque etiā poſt per menſem alium, Venere vtatur, exitiale enim pene eſt hoc, ſicut & ventus, & frigus peculiari quidem ratione forſan magis in hoc potu, ſed generali haud dubiè: quandoquidem corpus ipſum & rarum, & ex angue & imbecille & ſuper calefactum admodum exiſtat. Hora ergo rurſus vigeſima prima potum eundem quem manè accepit, eadem quantitate eiſdemque legibus aſſumat. Cœna verò perſimilis omnino prandio, idē que potus, ſingulo verò die noua aqua paranda eſt: imò duplex, vt dictum eſt, & quantum ſuperfuerit externa ſemper abiiciendum Porrò ſecundæ aquæ vſus eſt pro clyſteribus ſale & oleo adiecto, vt dictum eſt. Etſi contingat ægrum mediam ferre non poſſe, pulli in ea aqua incoquantur, vt alia quævis quæ vſui eſſe poſſunt. Sed quæ in vſu eſt ad incoquenda edulia dimidium primæ aquæ, denuò cum ſecunda excoctæ recipere debet, adeò vt ſcobi radicis, cum iam infuſa ſecundò iacuerit, prioris aquæ pars dimidia aut tertia eiuſdem diei ſuperfundatur, ſimulque coquantur. Itavt omnium vna conſtans ſit ratio, ſcilicet vt vel cibi qui eduntur pingues nō ſint, cuiuſmodi ſunt ficus, pira cocta, mel, ſaccharum pineæ, panis martius, vuæ Corinthiacæ & Creticæ: aut ſi pinguia ſint, coctione in ea aqua à naturali ſtatu permutantur, quo fit vt ouis aut lacte vel his quæ eo conſtant, in hoc primo genere vti non liceat, quoniam neutra earum conditionum illis adeſſe poteſt, quamvis enim huic aquæ incoquantur, parum aut nihil à propria natura recedūt: eiuſmodi ergo eſt exactiſſima huius potus tum aliorum ſimilium adminiſtratio. In qua tamen licet ſerenis & non ventoſis aut frigidis diebus ſpaciari atque abſque cura negociari, intectum pellibus nobilioribus ac leuiſſimis, vt ſine labore egredi liceat. Vnde etiam eques magiſque pedes, imò neutiquam tutum fuerit omninò pedibus iter agere.

Secundus autē vſus qui mediocris eſt, cibos quidem pingues bis in die admittit: ſed (vt ſupra dictum eſt) perpetuò incoctos ſecundæ aquæ. Cætera verò quæ obſeruanda ſunt omnino, vt in exquiſitiſſimo modo retinenda ſunt, velut communia omnibus adminiſtrationum modis. Quale etiam eſt illud, quod in nullo genere exhibitionis decocti aquæ Cynæ æger vti debet excellenti aliquo ſapore ſcilicet: aut acido aut auſtero, vel acri amaróue aut ſalſo, ſed omnia quæ illis participant penitus ſunt relinquenda. Hoc vero contingit ob id quod cum aqua per ſe, & euacuatio quæ ex aqua prouenit, multum exiccent, maximum ab aliis ſiccantibus periculum imminet. Ita quæ coquuntur, abſque ſale coqui debent. Iure autem pro potu in vtroque horum modorum vti licet, cum ius ipſum ſit medicatum, et maximè cum iam corpus contabuerit. Cœnam quoque aliquo aſtringente cibo præcipuè medicato claudemus, velut cotoneorum, carne ex ſaccharo, aut cornis aut ſorbis vel piris, aut coriandris conditis. Atque in his omnibus tum aliis decoctis propinandis, non vt in febribus ab initio tenuiſſimè, cum materia multa præparanda eſt atque educenda, ſucceſſu temporis corpore exinanito & viribus imbecillioribus, nec natura præparationi,

nec

nec multo minus coctioni intenta, ſed ſolum nobis temperamento reſtituendo copioſius atque plenius reficiendus eſt æger, vt ſimul vires, caro ac temperamentum celerius reſtituantur. Sed neque à ſolis cibis vehementis qualitatis abſtinere oportet, ſed etiam duræ concoctionis velut amygdalis ac pane iam diu excocto. Verùm & bis coctum recentem aſſumere decet: qui ſi tertiam diē non excedat, optimus erit.

In tertio vero genere adminiſtrationis caro & maximè pulli iurulenta & elixata ſine auxilio ſecundæ aquæ admittitur, imo aſſatæ experientia non ſolum ratione omnibus præferendæ: atque id generale eſt huic tertio modo velut & oua, piſces tamen & caſeum nemo probat. Sed quod maximè dubitatione dignum eſt, id eſt: vtrum liceat in prandio atque cœna vino vti? atque ſi licet, an permixito decocto Cynæ? Decoctum Cynæ ſi tantum ſerapij loco aſſumatur, non video quid prohibeat, quemadmodum in omnibus aliis decoctis, quin homo poſſit cum cibo vino vti: verum vt nullo periculo res agitur, ita etiam minima vtilitate. Sed an vino decoctum immiſceri poſſit, magna dubitatione dignum eſt. Auicenna inquit: Et iungere ſerapium acetoſum cum aqua hordei, malum eſt, quoniam illam corrūpit. Videtur & vinum corrumpere has aquas, viciſſimque ab eis corrumpi, atque ita periculoſam eſſe hāc permixtionem: nos autem experimento didicimus, nihil egregij autē boni aut mali ex hac permixtione conſequi, idque iure merito, namque fruſtra fermentarentur medicamenta, ſi extemplo ea miſcere liceret: ſed non iuuant, quoniam alterum alteri impedimento eſt: omne vero medicamentum vbi vim ignis ex decoctione in terrea parte conceperit, vinum ipſum corrumpit, ob id aqua ſimplex decocta non corrumpit: neque eum odoratis, ſed quæ ſponte aceſcere ſolent minimè ligni, maximè decoctum Cynæ: cum enim in viginti quatuor horis per ſe aceſeat, cur cum vino ſumptum ipſum non corrumpet? neque enim ſic profluet per ſudorem. Quæcunque igitur ſponte aceſcere nata ſunt, & maximè ſi breui, vt lactis ſerum, Cynæ & hordei decoctum: ſi non aſſumptione per aluum aut vrinas aut ſudorem etiam breui expurgentur, corporis temperamentum corrumpunt. Quare neque in ligni decocto, neque in thermatum aquis id periculi erit, verum tutior eſt aqua thermatum, ligni enim decoctum æſtate tertia die putreſcit, aut ad ſummum quarta. Neque enim in his exacta putredo, quæ iam perferri non poſſit, expectanda eſt. Nullum igitur quod breui aceſcat medicamentum cum vino aſſumi debet, nam vini cauſa retinetur in corpore, idcóque corrumpit atque corrumpitur à vino: vtraque autem ventriculum debilitant, atque iecur, atque in malam traducunt intemperiem. Similiter neque in cibis, ſi vino vti contingat, aqua permiſcenda eſt: aquæ enim potus omnibus medicamentis validis cynæ, ſarzę patiliæ ligni ſancti decocti, tum thermatū aquis noxius eſt valde, certo experimento, ne dicam exitio. Præter enim quod craſſitie ſua atque frigiditate illorum opera impedit, corpus ægrotantis medicamento reſolutum atque euacuationibus, deſtruit atque labefactat. Similiter commune eſt omnium horum trium modorum generi, vt quandocunque velint, quantum velint, ex decocto bibant, modò calidum ſit, ſudórque pro ratione quantitatis profluere ſoleat. Neque enim ſolum hoc non nocet, ſed etiam egregiè iuuat: medicamenti enim habet rationem, tum potius ipſe, tum cibus, qui cum eo aſſumitur. excipio tamen in his eos qui vinum bibunt cum cibo: nam his vtique non conuenit, multóque minus quam ſi vino permixtum decoctum quis bibat. Melius etiam erit, ſi vel ſtatim à cibo, vel poſt quinque horas non interim quis eo potu vtatur. Atque hæc de generali ratione dicta ſint: nam alij de ſingulis certas quaſdam normas tradiderunt quas nos ſic probamus, vt non à generalibus præceptis, neque his quæ declaratione certa inuenta ſunt, diſcedere liceat.

Licet etiam dubitare an quod pluribus placet, medicamenta alia his decoctis ſint immiſcenda: multa hinc inde adducuntur, quæ omnino non certam ac generalem rationem habent: nam thermarum aquæ, aut Cina non admittunt. Thermarum aquæ, quoniam naturali calore conſtant, qui aduentitio corrumpitur, dumque externam acquirunt, vim propriam amittunt. Cynæ decoctum cum in quodam temperamento exactiſſimo conſtet, & ad libellum quocunque addito, vel minimo medicamento à conſtituta illa & moderata intemperie deiicitur atque euertitur: itaque nihil talibus permiſcere oportet. At in decocto Indici ligni, cum per ſe vehemens ſit & potens, nec iuxta exactiſſimam moderationem ſit conſtitutum, ſed vehementiore caliditate quàm etiam ſiccitate agat, multumque habeat pinguis humidi, temperari poteſt, ſuaſque pariter retinere vires, atque ita vna hæc ratio generalis conſtituatur: Quæcunque pinguia valde ſunt, nec circa conſtitutam mediocritatem conſiſtunt, à qua tamen operatio illa deſideretur, quæque non ſola natura conſtant, ea mixtionem admittunt: velut lignum ſanctum, & magis cortex, maximè verò. Reliqua non admittunt, ſcilicet quæ natura conſtant, aut paruo prædita humido pingui ex moderata quadam temperie opus ſuum perficiunt: aut ſi plurimo etiam abundent, opus ſuum abundanti tenui, tamen pingui humido perficiunt, velut Cyna. Vnde etiam in his obſeruare decet, vt dum coquuntur, non reſpirent aut exhalent: nam optima pars atque tenuiſſima, quantum licet, conſeruari debet. Quòd ſi in duplici vaſe decoctum id fiat (id tamen expertus non ſum) optimè ceſſurum ſpero, nam cucurbita clauſa (id genus eſt vaſis) melius euadet, atque exactius abſoluetur.

Peculiare autem quoddam ineſt illi, vt ſcilicet à ſeptima die aluus fermè ex toto ſupprimatur. Vnde tum ob id, tum ob morbi naturam in Indica lue ab ea die ſolent non parum dolores augeri, qui vt pluri-

mum ad decimam quartam diem eatenduntur ſæuiſſimi : ae alui durities vſque in finem ſeilieet xaiv. diem : qui communis eſt terminus : quanquàm ego non improbem iuxta diuerſorum laborantium neceſſitatem vatiati hune terminum, atque etiam nonnunquam vſque ad xl. extendi, velut & in thermarum potu, ſie & ligni ſancti non vltima dies erit al. imò vel ne lx. (quanquam rarò ad eam neceſſe ſit peruenire) pro vltimo termino conſtitui debet. Si ergo aluus ſupprimatur, poſt tertiam diem clyſteri dicto ſuceurrendum: ante non licet, ne aut vires minuantur, aut ſudor diuertatur. Sed ſi aluus iuſto plus fluxerit, carnes aſſatæ dentur, panis in iure ex Cyna madeſcat, vnguenta ea maſtiticæ nucis oleo, & abſinthij adhibeantur. Si non ſufficiant, etiam fomenta èx menta.

Ergo vt ad Cynæ decoctum redeam, ſiccitate putredini reſiſtit, temperamento in actiuis qualitatibus ad moderationem omnia membra deducit, ſucculenta ſubſtantia reſtaurat, vires atque corpus impinguat: detergit verò parte quadam leuiter acri, qua etiam illius decoctum breui admodum tempore non ſolum in acidum ſed etiam amarum tranſit ſaporem. Vbi vero tanta vis decoctis ineſt, certè etiam contritis in ſubſtantia ſint tam dura, vt ſuperari nequeant, non minor facultas adeſſe poteſt, atque ideo cum eorum ſubſtantia auxiliari decebit.

Porro vim medicamenti huius, ſi ad lignum ſanctum conferre libeat, ſic expedito: aduehitur ad nos hæc radix poſt biennium, raro vſus ante quinquennium, vnciæ tres in xv. libras aquæ, ligni ſancti vnciæ quindecim, proportio effectus fermè tripla: proportio ergo quindecupla: cui ſi adiiciatur moræ ratio, erit trigintupla, at lignum ſanctum inter præcipua medicamenta habetur, & hydargirio fermè par. Vnde haud rectè dictum videtur, vulgare & inefficax fore medicamentum. Sed nondum ratio abſoluta horum innotuerat. Neque tamen hoc dico, quod Cinæ vetuſtatem aut quinquennium illud probem, ſed vt oſtendam quanta via illi ſit.

Verum etſi alibi de Sarza Parilia abunde actum ſit, breuiter tamen hic modum exhibendi (quod media fermè ſit inter cynam, & lignum ſanctum viribus ac temperamento) ſubiicere decreui. Eſt autem quaſi dumi genus tametſi in ea ſpinas non viderim. In libras xij, aquæ fruticis huius leuiter tuſi vnciæ quinque per duodecim horas infunduntur ea fermè conditione quæ in Cyna dicta eſt, coquitur ad conſumptionem duarum è tribus partium. Quinæ aut ſenæ vnciæ, ea ratione quæ in Cyna explicata eſt, bis in die aſſumuntur, ipſi trunci exempti rurſus in xij, libris aquæ infunduntur, adduntur aniſi & liquiritiæ vntiæ. L. Inde abſque mora coquuntur donec quinta pars ſolum abſumatur, atque hic pro potu eſt. Cibus mane panis, & pulli caro aut auicularum veſperi amygdalæ abſque pane paſſæque vuæ, à ſyrupis aſſumptis ſudor qui facile fluit prouocandus eſt. Multo lenior eſt hæc atque commodior Cyna, ac ligno ſancto frigidis ac calidis temporibus vſui eſt, & minus afficit corpora, adeo vero familiaris illius eſt vſus, vt nec fœminæ nec pueri eam refugiant. Prodeſt omnibus fermè longis morbis: & in lentis etiam febribus vtiliter ac tuto exhiberi poteſt. Quandoque coquendo ſyrupum tantum medietatem conſumi præcipio. Optimus autem modus, & à me inuentus eſt, vt libræ octo aquæ & quatuor vini flaui admodum potentis ſumantur, aliquando paribus ponderibus maximè in ſyrupis, addo etiam cinamomi vulgaris nonnunquam ſemuneiam. Quin etiam ligni ſancti miſtionem admittit, & fœliciter omnia hæc moderari docet pro ratione morbi cauſæque & ſymptomatum, regione, anni tempore, natura patientis, ætate vſu atque conſuetudine vt iuuat, vt fert, vt dormit appetitque.

DE CYNA RADICE, FINIS.

DE

DE SARZA PARILIA.

RAdix quædam nuper, tenuis, ac ſubcrocei coloris, ex India aduehitur, quam ego omnium Medicorum primus vidi. Erat autem non abſimilis liquiritię tenuiſſimæ, rugoſa ſcilicet, (nam ea talis, cùm ſiccatur, euadit) & calore inter croceum & citeneum: ſed guſtus ſubamarus erat: odor vix ſentitur. Vncia vna in lb. ij aquæ, colorem addit vini rubri turbidioris, odorem quaſi grauem, amaritudinem non leuem, & ſummè prouocat ſudorem. Partiū eſt tenuium craſſatúmque. Amaritudo in terreo conſtat. Calida in fine primi ordinis, ſicca in ſecundo. Epota cum tenui victu, ſcilicet, pane bis cocto, atque paſſulis, per dies 40. Gallicam luem plus iuuat quàm Cina, aut lignum quod ſanctum vocatur. Expedit autem vt ſic etiam opituletur his qui arthritide laborant, & vlceribus prauis, & his qui ob pituitoſum humorem laborant œdematibus, aut morbis trans hepar. In obſtructionibus autem concauæ partis iecoris, & ventriculi mala coctione, non auderem hoc tentare, niſi forſan victus tenuitas nos à periculo tutos redderet. Quòd etiam iecur confirmet, quódque lienem extenuet, quòd incipientem elephãtiaſim curare poſſit, & hoc veriſimile eſt. Dantur decocti vnciæ ſex in ſingulos dies ſummo manè, id eſt, horâ diei ſecundâ; tantundem horis ante cœnam tribus, tum cum cibo quantum volet. Permittitur autem ſudare contectus pannis àb aſſumpto potu: verùm vt ſudauerit, liberior eſt quàm in aſſumptione Indici ligni: neque enim prohibetur, quin in ſolita prodeat exercitia, niſi frigoris metu, vnde contectus pannis eſſe debet, & vitare infauſta tempora pluuiarum, ventorum, & frigoris. Meminerit eius quod ſcripſit Hippocrates: Vbi fames, laborandum non eſt: atque ſimiliter cauendum, vt inquit Gelenus, à ſectione venæ: ſic & à Venereis, ac curis nimiis: ſingulis tamen decem diebus purgare conueniet corpus, cum catapotiis quæ lectos humores & craſſas feces expellere poſſint: quales ex Aloes colocyntbida & Elleboro componuntur. Alij præbent ſiliquam Indam cum diacatholicone, quod vt minus vtile eſt, ita magis tutum. Habet autem præcellentem inter ſui generis medicamenta vim hæc radix, in emendandis capitis ac cerebri vitiis: ſeu ob tenuitatem, ſeu ob proprietatem quandam. Et quanquam hæc ita ſint, candide lector, non tamen tantæ victus tenuitati ſeorſum præſertim purgationibus frequenter adhibitis, parum ad curandos conſimiles morbos tribuerem. Quo fit, vt Gallicam hanc peſtem inter frigidos affectus collocauerim. Sic humana ſolertia in dies inuenit quod iã inuentis meritò præponi poſſit. Vidimus in claro viro Martino Chiaues Hiſpano poſt modicæ quantitatis hauſtum (nam in eo periculum primò fecimus) craſſam atque ſanguineam materiam à naribus deſcendentem: ita vt propter os quod intermedium eſt miraremur, quanquam vlcera aliunde vſque ad os penetrantia, à deſcenſu diuerterent. Conſtat autem Indicas res maiori præditas eſſe virtute, etiam pro qualitatum ratione. Sed de hoc à nobis in libello de Subtilitate dictum eſt. Nunc autem quoniam ita ſit, ſolum intellexiſſe ſufficiat. Quódque generaliter peregrina medicamenta plus agant: aër autem, atque cibi, ac potus patrij, ad vitæ vſum magis conducunt.

DE OXYMELITIS VSV IN PLEVRITIDE.

AD THADDÆVM DVNVM MEDICVM EPISTOLA.

QVod ad me de literis tuis datis ante Calendas Maias ſcribis, amice chariſſime, nihil eſt quod dubites. Si enim perlatæ fuiſſent, protinus reſpondiſſem. A diſceſſu tuo enim literas nullas abs te accepi, vna duntaxat epiſtola excepta, quam primis diebus miſeras. Neque aliud continebatur quam quod Aſſij eſſes. Id mihi ſatis eſſe putaui, ſcire vbi eſſes, quandoquidem & tu certò noſſes vbi eſſem. Iam verò de lite quam habes cum illo empirico primum nihil miror, nam tu de re probabili

 ſaltem

ſaltem litigas: at ego de certiſſimis rebus litigare cogor. Quandoquidem inter cæterus nuper ſtupidus quidam Mediolani, & paulo melior Theſſalo audet dubitare, an in acutis morbis carnes, & oua, & vinum debeamus exhibere? Et de vinu certe quod minus offendit nobiſcum ſentire videtur: de reliquis de quibus nulla eſt dubitatio, homo turgidus adeu dubitat, vt contrariam ſententiam teneat, iugolaturus, vt video, quotquot homines acuto morbo laborantes in eius infœlicem manum inciderint.

Neque illum authoritas Hippocratis, neque Galeni, neque ratio, neque experimentum poteſt hunc ſtupidum hominem à ſententia tam abſurda amouere. ſed cum ancillis & mulieribus de ægri ſaluta miſet hic, quanquam plurimas iactet diuitias, conſulit. Idem cum audiſſet ex me abſceſſum in ſepto tranſuerſu abſque dulore omnino fieri poſſe exclamauit vir eruditus, hoc nouum eſſe paradoxum. Neque vnquam apud Auicennam vidiſſe pleuritidem abſque dolore, ſed aliquando ſerius contingere, aut maiorem modo, modo minorem. Atque ita hic vir eruditus (dignus prorſus qui cum lanificis mulieribus cum quibus conſilia agit, conferatur) nugatur. Nec animaduertit primum pleuritidem non dici de abſceſſu in ſepto tranſuerſo, ſed ſolum in pleura, vel vocato panniculo diuidente pectus, aut de his abſceſſibus qui in muſculis fiunt. Minus verò ſapiens vir intelligit quod Auicenna nullibi nec in decima tertij, nec alibi mentionem fecit abſceſſus, ſeu apoſtematis diaphragmatis, ſeu non nouerit, ſeu non auderet ſigna illius ponere. Idem homo cautus non nouit quod GALENVS perſæpe ab AVICENNA diſſentit. Sed mirum non eſt in re rara, & quaſi illi recondita errasſe. nec magis mirum eſt contendiſſe acriter, quaſi ſi eruditionis calculus pro cenſu debeatur. Sed mirum eſt in victu acutorum morborum adeo delirasſe.

Sed quid tu feciſſes amice mi, certe acriter pugnaſſes vt ambo ridiculi ciuitati fuiſſeris. Nam & illud mihi teſtabatur mulier nobilis quam a graui morbo liberaui, cum hunc eundem aliumque iuniorem ſatis certe eruditum aduocaſſet, parum abfuiſſe quin pugnis decertarent.

Quo factum eſt vt lite per domeſticus dirempta vterque dimiſſus ſit.

Non tibi nugas ago, ſcis me non ſolere mentiri. Itaque ſatius duxi illum cum plebeio ægro (nam ex infima plebe erat hic cui propter amicum operam potius dabam quam ob pecunias) dimittere ridendo, quam apud tam abſurdum hominem contentione agere. Nam ego noui ſemper fuiſſe multos Theſſalus, Hippocratis ætate Gnidij, Galeni, Methodici cum ſua diattido, Auguſti temporibus Themiſon, vnde Iuuenalis:

Quot Themiſon ægros autumno occiderit vno. Tu vero demiraris nunc eſſe empiricos qui tibi contradicant? Nonne meminiſti quid Galenus dicat tertio Methodi? Certè, inquit ille, minimam ſpem habeo propter eum qui nunc regnat bonarum artium contemptum, diuitiarum vero & ciuilis exiſtimationis ac potentiæ admirationem hæc quæ ſcribo vlli vſui futura eſſe hominibus. Et alibi in eodem opere: Actum eſt de medicina hoc noſtro tempore, niſi Deus aliquis nobis ſuccurrat. Vide quæ ſcripſit in primo libro eiuſdem, dum docet vocari ad ægros non eruditos, ſed aulicos atque conuiuijs aſſuetos. Semper omne in præcipiti vitium ſtetit, vt nihil mireris id genus hominum quod eruditiſſimis ac noſtris præceptoribus non pepercit, nobis futurum inimicum. Cauſam iam habes, imperitiam inimicam eruditioni, ſummam ambitionem cum auaritia coniunctam. Vnde quoſdam experieris alioquin tibi iure magis infenſos, mitiores, quod eruditionis ſint participes, quod ego etiam hic Mediolani experior, ita enim quiſque mihi amicior eſt, vt eruditior, tres aut quatuor qui verbis plebem ſeducunt neque quicquam quod ad artem pertineat norunt, ita aperte de nobis maledicunt, vt qui non norit nos illos eſſe putet. Quod ſi quis vera me non dicere exiſtimat, in examen ducantur, nam neque rite latinè loqui norunt, neque philoſophiæ partem vllam attigere, neque rationem artis intelligunt, nec præcepta medendi. Sed finxerunt ſibi quædam commenta, quibus illudant plebeculæ. Sed poſtquam in hos ſermones incidimus, audi rem ridiculam atque ſoauem. Erat vt ſcis Alciatus Iuriſconſulus, vir omni laude dignus, qui noſtram prouinciam noſtramque ætatem miris modis tum etiam monumentis illuſtrauit. Prudens etiam in omni ciuilium actionum genere, vtque breui pertranſeam immenſum pelagus laudum ſuarum, humillima ſtirpe natus, diuitias, nomen, ſtipendium, doctrinam, Regum amicitias ſibi non vulgares comparauit. Sed hæc omnia ex ſorte. Sed præter ſortem, vt ſolus legeret, collegij Mediolanenſis ſocietatem & ordinem ſenatorium, maiora etiã, ſi non modo curaſſet, verum non neglexiſſet, habiturus. Monumenta quæ reliquit dij boni qualia & quam multa ſunt. Hic igitur tantus vir cum ægrotaret vel infœliciſſimis medicis, vel omnino imperitis vtebatur, nouiſſime autem ex omnibus qui Papiæ degebant vnum penitus literarum expertem, ſibi delegit inter tot præclaros viros, eumque ſolum, ſub quo mortuus eſt. Improbabis conſilium viri, at ego probo. Voluit videri, puto, vir ſapientiſſimus mortis ac tantæ iacturæ medicinam non fuiſſe conſciam, itaque aduocauit imperitum. Quis enim nouit an vitæ pigeret, vel quod pedum doloribus nimium grauaretur, vel quod ſe ad ſummum gloriæ peruenisſe ſentiret. Atque hæc de cauſa dicta ſint. Quid tandem ad rem dices, vt tibi perſuadeam de his nebulonibus minime oportere te eſſe ſollicitum. Nam cum tria ſint quæ ad medicum ſpectant, eruditio, gloria, & valetudo incolumis, nemo mortalium efficiet vnquam vt hæc tria ſimul aſſequatur. Nam & Galenus morbis pluribus correptus eſt, & gloriam ſua ætate paruam eſt conſecutus, palam enim eſt ex ipſius monumentis, tum in primo methodi, tum de præſagio ad poſthumum, tum in libello de ordine ſuorum li-

brorum

brorum, non fuiſſe illum inter præcipuos, ſed multos Romæ cum fama anteceſſiſſe. Quanquam valeret Galenus non parum artibus Græcis, eſſetque prædiues, & huic rei maxime intentus, nec quicquam illi magis ad ſtudia profuit, quam quod primas partes cum obtinere ſe non poſſe videret, deſperans ad ſcribendum legendumque ſe contulerit. Tuum igitur eſt horum trium vnum relinquere: atque id tui eſt arbitrij, omnia hæc retinere non potes. Quod igitur minus eſt vtile aut neceſſarium meo iudicio eſt, vt contentiones iſtas nebulonibus relinquamus, ſolidæ vero eruditioni inſiſtamus. Quandoquidem iam tu multo ſpatio proceſſeris in arte, call
 áſque linguas quæ non ſolum tibi ornamentum magnum, ſed commodum ad egregia inuenta afferunt: tum vero & mathematicas. Deſunt vero multa atque præclara quæ maximam vtilitatem humano generi afferre poſſunt, in his, ſi mihi auſcultabis, non in contentionibus verſaberis, tum tibi maiorem gloriam apud eruditos præcipue magiſque perennem comparabis, Deóque ſi non fallor, gratus eris, hoc enim eſt talenta multa non abſcondiſſe. Sed ſi hoc tibi conſilium præbeo, quali mihi præſtat vti? an ego in me probabo quæ in te reprehendam? abſit. Itaque niſi tua cauſa eſſet, ab hoc munere libenter abſtinerem. Sed amicitiæ non parum, officiis vero erga me tuis longe plus condonandum cenſeo. Mos tibi geratur. Sed video quid dices, Galenus & ipſe multa aduerſus contentioſos ſcripſit: Fuchſius etiam, tum alij. Sed Galeno nihil illa profuerunt, imo multa eius vtilia monumenta ſolum ob id interiere: ipſe vero logij atros vocatus: nec forſan immerito, homo enim fuit, nullus homo labe caret. Quid Fuchſius egerit hac in parte non curo. Vnum eſt inclytorum virorum vitia non eſſe imitanda ſed virtutes, vitia autem etiamſi in Deo (quod nefas eſt dicere, ille mihi qui ſolus ignoſcere poteſt, quique animum meum nouit ſolus parcat) eſſe poſſent, virtutes non eſſent. Nulla enim maior eſt contrarietas quam virtutis & vitij. Quo fit vt etiam opus tuum quod mihi mittere velle dicis antequam typis excudatur, hoc ſolo nomine ſuſpectum habeam: quaſi gloriæ excellentis viri videaris inuidere, illud maius accedit quod ſi probauero, videbor quaſi huius cœpti autor, à quo maxime non ſolum abſum, ſed plurimum natura abhorreo. & tamen ſcio pugnabis acertime contra hominem, laudo vigilias tuas, ingenium & eruditionem ſuſpicio, propoſitum contradicendi à natura mea valde eſt alienum, tum maxime de bonis literis benemerito. Conſidera mi Thaddæe, quam pauci nunc ſint bonarum literarum ſtudioſi, & lõge pauciores qui faueant illis. Multum igitur debere nos ſentimus Fuchſio, qui etiam præter eruditionem leporem addidit & breuitatem, vt viuentium ſcripta cum voluptate legi cœperint. Laudarem Manardum in hoc genere, niſi omnia vir ille miſcuiſſet magno artis damno, hic vero non abhorret à recta medendi via in qua & methodum ſcripſit, at errauit in quibuſdam, ſit ita, quandoquidem neſciam nec in quibus nec quomodo accuſetur à te. Quis eſt mortalium ſine errore? ego patiar ſi quæ errata in poſterioribus editionibus inueneris, nam in prioribus ſcio multa eſſe, libenter corrigi. Paſſus eſt ſe Petrus corrigi princeps apoſtolorum, ego obnitar veritati impudens? abſit. Itaque mitius cum illo ages, atque ego, ſi modo ita vis vt inſpiciam, quæcunque illius ſcripta ſunt ad meliorem ſenſum traham.

Quod ſi ille non patietur, tuum fuiſſe inuentum ſciet, non meum. Ego nihil niſi ad concordiam inter vos permiſcebo. Mallem vt videat certamen ob veritatis inquiſitionem, quam iurgium aut contentio aliqua. Speciem habeant auctarij cuiuſdam ad rem literariam, non rixæ, aut maledicentiæ, aut odij vel liuoris: quanquam ab hoc plurimum te abeſſe putem. Dices ille Maledixit Montano, Auicennæ, Meſue, Braſauolo: iam dixi vitia clarorum virorum non eſſe imitanda ſed virtutes. Habet linguam latinam ſatis politam, græcas literas callet, breuis eſt & minimè nugax, & clarus ac ordinatus, Galeni libros ſæpius reuoluit, multam habet ſimplicium medicamentorum cognitionem, multa ſcripſit, docet libenter quæ nouit, laborioſus homo certè & eruditus. Eos ne imitaberis qui veſtem ornatiſſimam ac precioſam intuentes, nihil inſpiciunt niſi maculam paruam, in eam ſolum omni relicto decore oculos conijciunt? Deinde non ſunt ingenia ſua vt Italica. Germanus eſt, ferocius inſurgit forſan quam par eſt, tu vis illum imitari in vno vitio? non, vis vlciſci, neque te, neque me læſit, nec forſan tua improbauit cum viderit, habet multos hoſtes à quibus ſe tueatur, Cornarium, Matthiolum, atque alios. Itaque ſpero multa & præclara de te, aueoque quam primum librum tuum videre, ego non emendabo, ſed diſcam noua, omnes enim omnia ſciunt, non vnus omnia, maiorque eſt mihi longe voluptas in diſcendo, quam in oſtentatione. Quid enim ego potero in alia meſſe diutiuſque a nobis excuſſa, reſcribam tamen quoniam ita via quæ mihi quaſi per tranſennam occurrent. Sed de his ſatis, ad rem reuertor. Scribis contendiſſe te cum Cigalino, ego hominem illum non noui, magiſque inter medicos egregios, vt intelligo, quam illos qui eruditione inclaruerint, recẽſendum puto. Nam neque quicquam ſcripſit quod emiſerit, nec profeſſus eſt publicè, nec vertit quicquam, nec tamen quin id, aut ea omnia facere potuerit nego. Sed vt Philoſophus ait, non coronantur in olympicis qui vincere potuerunt ſed qui vicerunt: omittam igitur de ſententia hominis mortui quicquam dicere, quoniam inuidioſum & abſque propoſito videretur. Claros viros quidam dum recenſet odones numerat atque alios incognitos homines. Ego noſtra tempeſtate Fuchſium, Cornarium & Braſauolum audeo ex ſcriptis claros nominare, quorum ſcripta plura paſſimque leguntur. Curtium niſi audiſſem non auderem his adnumerare. Montanum inter celebres eſſe aiunt, non nego, non tamen poſſum affirmare. Scripſiſſe quædam dicunt, ſi exibunt & probabuntur laude dignus eſt. Quod vidi vt ex vngue leonem, opuſculum, ingenium

acce

acre & iudicium oſtendit, eruditionem nullam, neque locus poſtulabat aut admittebat. Et hæc de medicis, nam in philuſophia & alııs artibus multos fortaſſe quis profetet. Hæc volui ſubiciſſe quod nemo autoritate tui iudicis moueatur, deinde quod non probem quaſi de litibus agatur & re pecuniaria, hæc iudicia committi viris niſi famoſiſſimis, velui Regio medico Syluio, vel Phatnelio, vel erudito atque probato veluti es rtibus his quos nuper nominaui, aut qui vttanque gloriam ſit aſſecutus, velut Vreſſalio. Quæ enim temeritas eſt iudicium ſalutis humanæ vni viro penè ignoto committere? Sed fuerit ille eruditiſſimus, imò ne vni aliorum tantùm tale iudicium eſt committendum. At dicas, quid fiet, relinquatur indiſcuſſum, præſtat errare in parte quàm in omnibus, plurimi authoritate virorum plus mouentur, quam tatione. Itaque ne meam ſententiam tanquam certam esposcas, ſed vt teſtem in tanto negotio. Senatus ſuper vniùs pauperculi vita pluribus diebus diſputat, quem ſontem tamen eſſe conſtat, nos iudicium proferemus quo multi inſontes & clari viri periclitabuntur?

Ergo quæſtio talis eſt: An in omni morbo laterali oxymel conueniat? Primum præſuppono, quòd non in omnibus morbis acutis, tertio de victu in acutis, quia non diceret quibus dandum, & quibus non: & infrà ſæpius, non dicit ſemper, & infrà adhuc docet quibus non conuenit, ſcilicet his qui eroſionem habent in inteſtinis: ex quo colligo ibi ſecundum, ſcilicet quod oxymel non in omni morbo laterali conuenit: patet, quia non ei cui iungitur eroſio inteſtinorum vt ibidem colligitur, hoc autem eſt ratione coniuncti. Tertium, neque in omni morbo laterali ſimplici, quia non in mortali, dicente Galeno, quòd quicquid ſcripſit Hippocrates, de ſeruandis ſcripſit, recordantibus nobis quòd deploratos curare non oportet ſecunda Aphor. Quartum neque ſemper, quia Hippocrates tertio de victu in acutis, prohibet cum nihil expuitur, hoc autem eſt, cum eſt initium morbi, & per torum fermè augmentum, ideo dicit, quod cum non ſorbitione priſanæ, ſed ſolo potu vtuntur, oxymel non conuenit, Galenus non intelligit de ratione temporis, ſed vſus atque erroris eorum qui toto morbi tempore abſtinebant à priſana, hoc innixus fundamento quod in ſequenti ſectione dicat Hippocrates, quibus igitur toto morbi tempore oxymel conuenire exiſtimaueris? Igitur Hippocrates videtur velle quod conueniat in omni tempore. Sed non eſt ita, Galenúſque, ſeruata tanti viri authoritate, hic non intellexit Hippocratem. Hippocrates enim nobis inſinuat quòd cum ſolo potu vtendum eſt, non conuenit oxymel, tum quia poſſit excitare tuſſim cum nihil expui poſſit, tum quia tormina, quæ poſtmodum comitantur, frigus extremorum, & virium imbecillitas. Vult ergo quòd in quibuſdam morbis toto tempore conuenire poſſit vel ratione naturæ, vel ætatis, vel virium. Sed neque omne oxymel, & hoc eſt quintum: nam acre neque conuenit in difficili ſputo cum virtus fuerit imbecillis maximè: nec melancholicis, quia efferueſcere facit melancholiam acetum: nec mulieribus, quia vteri dolorem prouocat, iuxta Hippocratis ſententiam eo loco.

Quæſitum igitur hoc modo reſtringi debet: An in omni morbo laterali, ſalubri, ſimplici, oxymel moderatum, à tempore initij maturationis vſque in finem conueniat? Pro quo ſcire oportet primum naturam oxymelitis quod eſt temperatum, neque excalefacit, nec refrigerat, octauo artis curatiuæ. Secundò lenit ratione mellis pectus ipſum, tertio de victu in acutis. Tertiò diſſecat, vt ibidem docetur aceti ſcilicet ratione, an verò nutriat, & eſt quarta vtilitas, declaratum eſt à nobis in tertio contradicentium. In morbo igitur laterali cum componatur es febre & abſceſſu, requiruntur quæ non calefaciant: nam mulſa calefacit euidenter, vodecimo artis curatiuæ: oxymel autem non, vt dictum eſt. Hac igitur prima ratione conuenit. Secundò requiritur vt ſputum poſſit facilè educi, hoc autem ſimpliciter pendet ex lenitate partium pectoris, ſed & hoc vt declaratum eſt præſtat oxymel. Lenit enim pectus, igitur hac ſecunda ratione conuenit. Tertium de quo proprie dubitabat empiricus ille, vt tu dicis, eſt vtrum diſſecando ſemper proſit. Nam cum ſemper morbus lateralis à bilioſo humore fiat, vt etiam Aetius in octauo libro docet, non videtur hic huiuſmodi lentus, quare neque diſſectione indigere. Ex quo Cigalinus ille, vt dici ſolet, toto cœlo aberrare viſus eſt, quod illud conuenire, vt dicis, in prima eius epiſtola, exiſtimauit, quando lateralis morbus ex pituita oriatur: cum talis morbus minimè ſit lateralis, ſed laterali ſimilis, quod etiam ſentire viſus eſt Auicenna. De vero igitur laterali morbo qui à bilioſo ſanguine ſit, ſermo ſit, primum præſuppono quòd de ſalubri morbo laterali loquamur, vt dictum eſt, in quo ſputum debet, inquit Hippocrates, eſſe admodum permixtum ex bile flaua, dicit Galenus & pituita ſecundo prognoſticorum. Permiſtio autem fit aut cum eſt lentoris maximi aut cum pituita excoquitur, quarta aphoriſmorum, ſed & pituita per ſe lenta eſt, in hocque quaſi ab humore crudo diſtinguitur. Galenus octauo de decretis, & ſumptum eſt ex primo de humana natura, pituita omnium humorum eſt maximè viſcida. Adducitur autem & à bile, vt dictum eſt, & à calore febris, & per ſe talis eſt, vt indigeat manifeſtè diſſecantibus. Pus etiam optimum primo de differentiis febrium, nonne craſſum & conſiſtens eſſe debet? quod verò conſiſtit lentum eſt neceſſario, & ob lentorem igitur, & ob craſſitiem puris oxymel conuenit. Nec mirum ob id Eraſiſtratum exiſtimaſſe aut vocaſſe humorem crudum pus, ſcilicet quòd lentore & colore ac craſſitie ei ſimilis eſſet. Qui igitur circa affectum hæc cogitat, facilè intelligit, cum morbus lateralis ſputum efficit & concoquitur, oxymellis vſum natura mediocris vtilem eſſe. Plura ſcripſiſſem de hoc, ſi per negotia liceret: ſed in re tam perſpicua maiore commentario opus non eſt. Vale, Mediolani IIII. Idus Auguſti.

DE VENENIS LIBRI TRES.

AD PIVM MEDICEM PONT. MAX.
Eius nominis Quartum.

PRÆFATIO.

EXARAVERAM, Beatiſſime pater, iiſdem fermè diebus tres libros de Venenis, quos cum ſalutares admodum humano generi exiſtimarem, cui potius quàm tibi dedicarem? vt in altero magnitudinis amoris erga te mei, vt qui oihil maius dare potuiſſem, experimentum præbueram: in hoc ipſo, fiduciæ in humanitate tua darem, qui noſtra quamuis exigua oon aſpernaris. Vale igitur, & quicquid eſt, non pro ingeoij mei, nec virium tenuitate, ſed pro Maieſtate tua, & benignitate, perpuſillum hoc munus, ac tanquam acceſſionem metiare. Nuois Quintilibus, feliciſſimi tui Pontificatus Anno quarto: Bononiæ.

LIBER PRIMVS.
Qui eſt de eſſentia & cauſis illorum.

PROOEMIVM.

OMNES homines vno ex quatuor mortis generibus perire ſolent, aut enim naturali interitu finiuntur, natiuo abſumpto humore: eámque mortem ſine dolore fieri Ariſtoteles, & ex ceſſatione motus pulmonis tum ſiccati. Quod vt mitiſſimum eſt, ita rariſſimum. Forſan Sophocles vnus in tam raro exemplo numeratur. Secundum eſt violentum, cum ferro, lapide, ruina, homo cadit: in quo plerumque, etſi compoſitio vitiari ſolet, nonnunquam tamen ex ſola intemperie etiam mors accidit: vt in his qui in aquis ſuffocantur. Atque hic modus longè plures primo abſumit, non tamen tam multos, vt plerique credunt: nam in magnis prælijs, vbi collecta gens fuerit vndique, vix vnum è mille in vrbe deſiderari videbis. Tertius multo plures perimit mortales, per morbos proprios vnicuique, & maximè qui per tempora euenire conſueuerunt. Febres continuæ, hecticæ, dolores coli, laterales, fluores alui, renum & veſicæ cruciatus. Nec tamen hoc modo maxima mortalium pars occidit. Sed quarto potius genere, cum cauſa ignoto quodam modo perimit, tametſi cauſa ipſa nota ſit. Etenim hoc primùm modo intereunt qui ex peſtilenti febre, qui ex vera peſte, qui morſibus aut ictibus venenatorum, qui veneno epoto, qui hauſtu lethiferi vaporis, qui philtris, veneficiis, faſcinatione, qui vmbra praua plantæ, toxici, oleandri, pomorum

mortis

mortis, nucam, qui illito medicamento malo, qui vicinia ſerpentis, atrocis inſecti, qui laterali morbo venenoſo, nec vulgari, aut flore alui huiuſmodi, aut excantati, aut vulnerati telo infecto, aut ſuffitu contactáve, aut enemate lethifero, vt legatarius à tonſore, moriuntur. Ob id, quid ſit venenum videamus.

CAPVT PRIMVM.

Venenum quid ſit, & quomodò à Iuriſconſultis accipiatur.

VENENVM definiri ſolet, quòd ſit illud quod corpus noſtrum mutat, nec mutatur ab eo. Et addit Galenus, quod eſt contrarium naturæ noſtræ ſubſtantiæ ratione. Et pòſt declarat, quòd iſta repugnantia eſt ſicut ignis & aquæ, ſcilicet ob excellentem qualitatem calidi, frigidi, ſicci, vel humidi. Et hoc eſt, quia Galenus exiſtimat qualitates primas eſſe ſubſtantias rerũ naturalium. Et ideò ſexto in ſextum Epidemiorum, volens ponere differentiam inter Venenum & medicamentum purgans, tum alexipharmacum, quia etiam hæc occidunt, dicit: Non occidũt hæc niſi copioſius ſumpta, venenum aut in parua quantitate occidit. Vocantur aut venena ibi ab Hippocrate, vt etiam Galenus exponit, maleſica medicamenta. Hanc definitionem ſecutus eſt Princeps Secunda primi: ſicut aliam in ſecundo libro, quæ eſt quòd Venenum eſt medicina quæ corrumpit temperaturam, non ſola qualitate, ſed naturæ proprietate. Hanc exponit in libro de Viribus cordis, hac ſententia: Medicina quæ propriè Venenum appellatur, eſt quæ corrumpit ſpiritus per contrariam qualitatem quæ eſt in ea.

Sed verè hæ definitiones non ſunt ſecundùm id quod nunc intelligi volumus: nunc non dico de illarum veritate. Prima enim præſupponit, quòd Venenum non patiatur à corpore noſtro: at hoc falſum eſt, in agentibus enim quæ conueniunt in materiâ, dicit Philoſophus primo de Generatione & corruptione, Omne agens à patiente aliquid patitur: igitur Venenum etiam patitur. Sed hoc non concludit in cauſâ, quia hic intelligimus perpati, id quod manifeſtè mutatur quoniam medicus artifex eſt, ſenſui innitens: & non negaret Venenum non pati, ſed non pati iuxta ſenſum, & manifeſtè: quod verum eſt. Sed quid dicemus de modica quantitate cicutæ? an dicemus eam non pati à tanto calore, quantus eſt humanus? Et etiam, quia ſi operatur in noſtrum corpus, prius actum recipit à calore? Etenim & hoc eſt ex conceſſis ab his qui definitionem ipſam ſcripſerunt. Et experimentum docet, quod nil operantur niſi frigida quæ refrigerant corpus velut lapilli, niſi ſoluantur in partes minutiſſimas. Experimentum etiã docet quòd ipſa tranſit in feces, ideòque corrumpitur, quare etiam vehementer patitur. Præterea quod maius eſt, definitio hæc non eſt generalis omnibus Venenis: neque enim conuenit his quæ agunt ex manifeſta qualitate, neque etiam peſtilentibus febribus, vt quatumvis bona ſit, nunc non conueniat propoſito noſtro.

Secunda quoque definitio non conuenit euphorbio, nec cicutæ, nec iſtiuſmodi, ſed potius conueniret atræ bili. Scamonium quoque venenum eſſet, & cucumer anguinus, quod nemo dixit. Et ideo, vt comprehendamus omne venenum ſub vna definitione, dicimus, quòd Venenum eſt quod aptum eſt nocere vehementer nobis occulta agendi ratione, tametſi cauſa nota eſſet. Velut canis rabidi morſus eſt cognitus, qua ratione nocet, vt vulnus efficit: non autem ea qua deducit hominem ad rabiem. At dices, opium, euphorbium, & vitrum non erunt venena? Reſpondeo, quòd vitrum ſub hac definitione haud comprehenditur, licet hominem interficiat. Opium etiam interficit non ob frigiditatem, ſed oculta quadam ratione, vt dicemus. Euphorbium quoque, non quia calidum eſt occidit, ſed quia vrit: et forſan proprietatem habet aliquam occultam, per quam occidit. Neque enim piper dixero vnquam venenum eſſe, tametſi nimio calore occideret. Dico ergo, quòd ſi euphorbium non occidit quia calidum, ipſum venenum non eſſe: nec de hoc erit ſermo in hoc libro. Dicemus tamen aliqua de vitro & calidis medicamentis, licet venena non ſint, quia multos perimunt.

Venenum tamen à Iuriſconſultis aliter accipitur, dicente Vlpiano: Mala medicamenta, & Venena veniunt quidem in hoc iudicium: ſed Iudex in his interponere ſe non debet, boni enim & innocentis viri officio eum fungi oportet. Appellant autem non Venenum ſimpliciter, ſed venenum malum, vt libro decimo octauo Iuriſconſultus Caius. Sed & idem alibi ad legem duodecim Tabularum de verborum ſignificatione ait: qui Venenum dicit, adiicere debet vtrum bonum eſſet, an malum, nam & medicamenta Venena ſunt, quia eo nomine continetur omne quod adhibitum, naturam eius cui adhibitum eſt mutat. Cum id quod nos venenum appellamus, Græci φάρμακον dicant: apud quos tam medicamenta quàm quæ nocent, hoc nomine continentur, vnde additione nominis diſtinctio fit. Admonet & nos ſummus apud eos Poëtarum, Homerus ſic dicens: φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ, μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά, in qua ſententia Virgilius:

Ille malum virus ſerpentibus addidit atris.

Tum illud;

—Nec Aſſyrio fucatur lana veneno.

Inde de venenariis à Calliſtrato lata lex: Venenarij capite plectendi ſunt: aut, ſi dignitatis reſpectu agi oportuerit, deportandi. Appellant ergo venena Iuriſconſulti, quæcunque exhibita nocere plurimum poſſunt, non autem conferre. Ideo & vitrum & euphorbium apud illos venenum erit: ſeu etiam illitum id poſſit, ſeu tabefaciat, ſeu

mentem

mentem moueat ſolum. Omnia hæc venena mala à Iuriſconſulto appellantur. Sed quid ſi amatorium poculum det, non animo nocendi: inſanum autem reddat illum, non amatorem? Tunc videndum eſt, quo animo dederit: ſi enim vt ſolum amaretur, forſan non merebitur: verùm hæc ad Iuriſconſultos relegentur. Vnum ſat eſt definitionem hanc veneni, quæ vitrum & adamantis cuſpidem, ſi modò verum eſt, ſub ſe non comprehendit, non excuſare: quin qui vitrum dederit in cibo, veneficiis reus non ſit, quandoquidem in duobus collegiis ſacrarum virginũ plures perierint ex vitri eſu, vnde qui illud dat, venenarius eſt: vitrum autem nullo modo venenum eſt, vt nunc venenum dicimus, quandoquidem in puluerem redactum, tutò bibatur ad exterendum lapides renum, & veſicæ etiam: quanquam venenificam vim ineſſe quidam exiſtiment. Similiter & quod inſaniam mouet, venenum proculdubio eſt. An verò quod nullo modo perimere poteſt, abeſt tamen ab vſo hominum, & nocere ſolum poteſt, & eo animo datur, venenum ſit appellandum? velut, ſi quis alumen ſciſſum ſeu plumæ in lecto ſpargat ad proritum excitandum, aut vinum ex anguilla putrefacta ad odium vini iniiciendum, aut ſalem vino ad inebriandum, aut gentianam eibis ad abominationem illorum, aut ellebori albi parum in cœnæ fine ad vomitum excitandum, aut echinatus caſtanearum calyx ad peditus, aut ſcilla affricata latrinæ ſedilli, quæ pruritum & vriginem faciat? Reſpondeo, quòd non, nam alterutro opus eſt: aut facto, aut voluntate. quorum vtrumque cum deſit, puniri tanta pœna non debet. Venenum tamen eſſe poteſt, vt à nobis definitur, ſi vehementer noceat, etiamſi perimere non poſſit, vbi ratio qua nocet, incerta ſit. Venenum quoque ab Hippocrate ſexto Epidemiorum ſic deſcribitur: Maleficorum (ſupple auxilium) lac, allium, vinum ferocfactom, acetum, ſal. Galenus ibi exponens, per malefica, venena intelligit. Sed lac, vt videbimus, propriè venenis aduerſatur: reliqua venenoſis, cuiuſmodi plurimæ ſunt plantæ, quæ tamen prorſus non ſunt venenum. Per malefica igitur, venena, venenatáque, & venéno participantia intelligit: cuiuſmodi primùm ſunt multæ plantæ, lathyris, tithymalus, pitiuſa, rhododendron, peplium, ſcammonium, tiehnus, chamelæa, narciſſus, alipum, apios, calocynthis, rutha agreſtis, ſolanum, dryopteris, mercurialis, elleborus, coriandrum: & quæ vetuſtate deteriora fiunt, vt caſtoreum, noces baccæ lauri: & quæ ſenio, vt lactuca, portulaca: & quæ ſemiputreſcunt omnia, caro, oua, panis, lac: & quæ nimis acria, ſemen rubræ ſiliquæ indicæ, vel ſtaphiſagriæ, vel ſerpentariæ, vel vrticæ: & quæ frigidam concipiunt qualitatem, aſſa contecta, piſces frigidis, ſanguis bouis. Omnia igitur hæc ſub maleficorum nomine ab Hippocrate cum venenis comprehenſa ſunt.

CAPVT II.

Medico an liceat tractare de venenis, & quatenus, & quomodo cum principibus excuſare ſe debeat.

AN verò deceat medicũ cognoſcere docereque venena, docebat Gal. ſecundo de Antidotis: Licet quidem illa cognoſcere. Et ratio eſt, quia niſi cognoſceret, non poſſet ea deuitare, ſunt etiam venena vtilia ad compoſitiones ſalutares, vt Titi caro ſeu viperæ ad theriacam, opium ad philonia: euphorbiũ, cantharides, ad medicamenta peculiaria. ipſę per ſe ad hydropẽ, nappellus ad leprã. Exterius & ſpuma argenti, ærugo, tum pleraque metallica. Sed tradere compoſitionẽ venenorum ad interficiendũ homines, dicit, eſt hominis improbi, non medici. Adducit tamen multos egregios Poëtas, qui hoc ratione neſcio quà adorti ſunt: Orpheum theologum, Ararum, Heliodorum Athenienſem, & Horũ Mendeſium: eóſque metuentes leges, ne plecterẽtur, & multitudinẽ, ne lapidibus obruerentur, iuraſſe in initiis operũ ſe non præmio neque amicitia inductos de illis ſcripſiſſe: ſed ob id, vt poſſint curare, dicit Gal. hæc ratio inſulſa eſt: quia cognitis ſimplicibus, cognoſcuntur etiam compoſita, quo ad ſigna & medelas. Et certè non fuit propter id, quamuis forſan bono animo id agere ſe exiſtimarent. Verùm Gal. lib. de Medicamẽtis purgãtibus, dicit, quòd non licet docere medicamẽta vlla quæ interfi. ãt: & narrat ſontem illum ductũ ad ſuppliciũ vinctis oculis. Et dicebat in lib. de Cauſis procatarcticis, quòd nouerca miſit quẽdam emptũ venenum à medico, & dedit ſeruo qui propinauit priuigno, mortuus eſt ille: detectum ſcelus, omnes quatuor dedere pœnas, nouerca, medicus, nuncius, & ſeruus ipſe. Tamen Gal. paſſim nominat plura venena, vt poteſexto in ſextum Epidemiorũ, vbi meminit hydrargyrij, ſpumæ argẽti, aconiti, leporis marini. Vbi notanda duo ſunt. Primũ, quod aliàs dixi, aconitũ aliud eſſe à napello, quanquam aconitum ſit acre venenum, vt in lib. de Simplicib. medicamentis ad Paternianum, vbi etiam deſcribitur illa planta. Alterũ eſt, quod Gal. teſtatur ſe compoſuiſſe librum de Medicamentis a proprietate operantibus, vbi multa venena docuit. Reſpondeo igitur, medicamenta ſimplicia, quæ ſunt incognita, non debent doceri, ex authoritate Gal. adducta in lib. de Medicamentis purgãtibus: quia homines non debent comedere herbas, quas non nouerint, & ideo malefaciunt iſti qui comedunt herbas miſtas, quas neſciunt quæ ſint: & quanquam non eſſent venenum exactum; ſunt tamen multæ venenoſæ, & quædã nocent iecori, & aliæ ventriculo, & aliæ renibus ac veſicæ, & omnes herbæ quæ faciunt lac, & ſunt calidæ, nocent valde iecori, & ideo licet non occidant ſtatim, vitam tamẽ efficiunt breuiorem, & morboſam totam. Et ſcio quendam nobilem Patauinum, qui cum ediſſet tortam ex herbis, quibus immiſta erat cicuta, pro petroſilio ab ancilla, (eſt enim valdè ſimilis ei) mortuus eſt ſequẽti nocte, ſed ſimplicia ſint cognita, debemus

mus tunc docere illa ad curationem faciliorem, quia omnino nota ſunt, & ſimiliter ſi ſint venenoſa, quamvis incognita, debet medicus docere: quia omnino inimicus non audebit vti his quæ omninò interficiunt, niſi in maxima quantitate: & tamen docendo homines abſtinebunt etiam à pauca quantitate, quæ illis noceret. Secundùm præceptum eſt, medicus non debet docere aliquid quod augeat vim veneni; quia tunc fieret magis irrepabile & inſanabile. Tertium, non debet medicus docere ea quæ abſcondunt qualitates prauas veneni: illud enim eſt maximum. Quartum, non debet medicus docere præparationem veneni, vt fiat temporaneum: quia per hoc fit magis pernicioſum, & irreparabile, nam prius acquirit vires, & enecat hominem, quàm cognoſcatur. Quintum medicus non debet ſcire neque diſcere præparationem vllam veneni, vt ſit validius neque vt differat opus, neque vt occultetur. Præterea medicus non debet cognoſcere venena exotica, niſi ſolo nomine, & viribus. Nam ſi cognouerit diſtinctè, poterit ex animi perturbatione propinare illa, aut excogitare aliquid ſubtilius in eis, vel ob affectum alicuius coniuncti aut amici docere eum, & ita eſſe in cauſa mortis alicuius. Venena autem notiſſima regionis, & medicamenta venenoſa primùm perdiſcere debet ac tenere, vt dici ſolet, in digitis: non ſolùm quòd iam omnibus nota ſint abſque eo & quòd turpe eſſet eum ignorare, quæ omnes norint, adeò vt eius ignorantia potius ſupina dici poſſet quàm cuiquam bono: ſed etiam quòd ſic plus eſſet commodi in auxiliis, quàm periculi in ſcientia. Et ideò debet ſcire ea diligenter, & ſigna, & damna & cuſtodiam ab illis, & alexipharmaca tam communia quàm propria, adeò benè, vt doceat homines vſum venenorum ipſorum in perniciem nec poſſe abſcondi, neque etiam quicquam profuturum ad necem, ſed vel minimam poſſe inferre noxam. Præterea ad vtilitatem ægrotantium, vt dixi, & compoſitionem magnorum medicamentorum, in quæ plerumque ſolent ingredi venena mortifera. Præterea vt ſciant homines vitare lathyrim, cicutam, ficus acerbos, fungos, anguillas, ranas, rutam menſe Maij & Iunij, & abſinthium poſt medium Maij, & ſiliquam arburi fructum, ac palmarum mala inſana, nuclei pini, mercurialis, eruies, ſeminarapæ, ozimum, ſiſamum fenum græcum, ſucci omnes ex quibus conſtant intinctus: medollæ, cerebella, iuniperi fructus, chelidonia, & omne quod aluū mouet vehemēter: & omnis planta habens ſuccum non viridem, ideò fraga mora etiam, & lactucæ, quæ iam ſemen produxerunt: & frumentum eſt ex magnis venenis, quod multipliciter perimat: & omnia putrida, ſemiputrida, corrupta.

Et ſcire ac docere, ſcribereque diuerſa ſunt. Quæcunque enim ſcire malum eſt, docere deterius eſt, ſcribere autem peſſimum. At multa poſſumus docere amicum ſapientem & probum, quæ ſcribere omninò nefarium eſt. Condiſcere etiam plura licet, vbi de tua integritate confidere poſſis, quæ docere non licet nemo enim tam certus de alio eſſe poteſt, quod eſt de ſeipſo. Porrò ſcire venena & qualia ſint, atque integrè dignoſcere, multis modis vtile eſt. Primum ad medicamentorum compoſitionem: ſecundùm, vt illa deuitare queas: tertium, vt certior ſis quòd aſſumpſerit æger: quartum, vt cognoſcas quantum noſcere poſſit: quintum, vt melius curare illa valeas: ſextum, vt cum rationem tenes qua nocent, modum ex ea ſeruandi etiam inuenias. Itaq; refert multū, quibus moribus medicus præditus ſit. Venenoſa igitur omnia noſcere decet medicū, venena autē vulgata, ea ratione quę dicta eſt.

Quomodo ſe debeat medicus excuſare cum principibus (periculoſum enim eſt cū peruot adeò vt Aoenxoar, cum interrogaretur ab Hali quodam tyranno, quid eſſet quo poſſet inimicum ſuum perimere? illeque ſe ſcire negaſſet, ob id in carcerem coniectus eſt, multiſque incommodis affectus, biennio ibi permanſit, quòd ille diceret factum conſcium ſui ſecreti palam eſt, quòd negare oportet ſe ſcire ideò etiam cauendum eſt ne te iactes: tum enim obnoxius eris periculo. Quòd ſi res ſit cum violento tyranno, dilatione ſumpta pro compoſitione quāta ſufficit ad filios amandandos, collectia charioribus rebus fugæ te dedas. Nam præter id quod ſit cōmunis hominis artem contra præceptum Hippocratis tanto vitiare flagitio, etiam tibi exitium paulo poſt manifeſtè paras: Te enim duplici ex cauſa occidet: & vt conſcium ſceleris tollat, vt Solymus Turcarum princeps, cum Daiazetem patrem fraude ſui medici Hebræi ſuſtuliſſet: & quod tibi vt proditori non confidet, nec amādare, aut alteri poſt habere audebit.

Difficultas maxima eſt in hoc, quòd neceſſe eſt medico cognoſcere venena, & quæ circa ipſa ſunt, modos, vim, ſpeciem, qualitatem, ſi debet rectè curare. Etſi debet hæc ſcire, oportet vt doceatur ergo venena doceri oportet vt doceatur ergo venena doceri oportet. Sed ſi non doceantur, nulla erit ratio recta medendi. Et etiam quivis pharmacopola plus ſciet medico; ſi doceatur publicè, plus erit iacturę in cognitione veneni, quàm in ſcientiā alexipharmachorum, adeò vt ſit vna via tantùm, veint etiam in cognitione philoſophiæ, ſicut dicebat Auerroës: Hæc non ſunt, (inquit, de anima loquens, mundo Deo) reuelanda vulgò. Videmus eruditos philoſophos bonos eſſe, quamvis nō credant ea quæ faciunt ad continendos animos in virtute: & hoc contingit, quoniam mens eſt perfecta: & quod perfectum eſt etiā in mortalium genere eſt, immune à vitiis. Deinde, quòd cognoſcunt non eſſe vtilitatē, nec precioſa eſſe quæ per vitia parātur, adeò vt ex æquo contemnant præmia vitiorum & falſa promiſa: hæc vt falſa, illa vt vilia. Et ideo non ſunt hæc propalanda niſi ſubtilibus ingeniis in quo homo falli non poteſt, & probis: ſed in hoc falli poteſt. Nam ſi ſubtiles rationes declarauerìs, & illi intelligent quoniam erunt profundæ ſcientiæ, non erunt mali. Etſi non intelligent, obeſſe non poterunt: quinimo confundentur. ergo

priuatim

Digitized by Google

priuatim pauci, docendi ſunt. Laude dignum multo minus cenſeo, qui acuunt ad venena inquirenda, velut Theophraſtus partim docet, qui docet fieri poſſe: & vt ille qui phœnicia docuit medicamenta. Satis eſt intelligerè finem, & quod conſequi liceat, aut alios aſſecutos, belle enim introducti ſumus. Deterius eſt potuiſſe, nec voluiſſe: quàm voluiſſe, nec potuiſſe. Verùm quis non aberrauit in hoc inſtituto? Et nos ob difficultatem, & quia proficere maximè ob anguſtiam temporis poſſe non videmus, ſequemur morem aliorum. Sed ſi rectè tradenda eſſet hæc doctrina per ſymptomata, numeranda eſſent auxilia, non venena, niſi quæ caſu occidunt, vt morſu aut ictu, hæc cum in hominis poteſtate non ſunt: cætera priuatim. Nos autẽ parcè de omnibus, quòd nihil horũ tractauerimus: & ne plus docendo remedia noceamus quàm iuuemus, vt Heſychius cum Phatico, quid aliud egit quàm vt ad quærendum homines incitaret. Sed bona fortuna nunc periit venenum, cum ipſa compoſitione olim Ægyptiis nota. Sed ad feras commemorabimus elleborum, aut belenium, non illud odoratum, ſed Heliconium elleborum, quo ſagittæ imbutæ lethale vulnus afferunt ceruis ac aliis animalibus, quæ poſtmodum tutò edi poſſunt, & ipſa venena tractari: alia pro amuletis appendi, quale illud de bufone ſiccato admirabile, ad indefluentem hæmorroidarum ſanguinem. Quanquam breui poſtmodùm perierit amicus noſter Iulianus Pontius, ſeu alia cauſa, dolore ſcilicet mortis filij: ſeu ſuppreſſis ex toto hæmorrhoidibus, ſeu venefica ipſius amuleti vi. Verum autem medicus debeat contra hoſtes patriæ vti veneno, declaratum eſt ſecundo Contradicentium.

CAPVT III.

Quæ ſint cognoſcenda de venenis.

QVæ igitur in venenis cognoſcere principaliter oporteat, hæc ſunt: Primùm, quot ſunt genera illorum, agendi modi ratione: velut, quòd alia quidem perimunt & calefaciunt, alia erodunt, alia putrefaciunt: tametſi ipſa proprietas qua perimunt, occulta ſit, neque enim aliter, vt dixi, venena eſſent. Expedit autem ſcire, quomodo occulta ratione perimant: quamuis & id eis proprium ſit, vt perimant occulta ratione, namque occultum dicitur, quòd vel ſciri non poteſt, vel non facilè, vel quod aliud eſt ab his quæ vulgata ſunt & pertrita: in quo genere nunc dicimus venena perimere occulta nobis ratione. Deinde quot ex rebus venena ſumantur, velut animalibus, plantis, metallicis: & magis ſpecialiter, quibus ex partibus eorum, aut omnino diſtinctè, quoniam quædam ipſa corruptione talia euadunt. An verò quod corrumpitur, magis ſit venenum, an quod ex corruptu iam genitum eſt: præterea quot modis vnumquodque venenum dignoſcatur, veluti ſubſtantia ipſa, ſcimus enim napellum & aconitum, leporemque marinum, venena eſſe ſolo rei genere: vel ab his quæ illi contigerunt, velut putredine, agitatione, vt qualitates augeantur. Ab effectibus, vt quæ debilitant, & vertiginem tracta mouent, vel muſcis perimunt contactu vel ſpiritu. Tum verò colore ipſo, ſeu generaliter, ſeu in ipſo genere rei: vt colocynthis & agaricus niger, & caſtoreum album, ſimiliter ex odore atque guſtu, cum tamen quædam non minus haud tutum ſit odorare, quàm prægustare. In lethiferis enim valde venenis, aut alterum, aut vtrumque non leuiter periculoſum, imò nonnunquam lethiferum. Poſt agendum de prouidentia, ne ab eis attingamur. Et ſi contigerit vt in illa incidamus, cuſtodiam adhibeamus ne omnino lædant. Poſt hæc agemus de ſignis aſſumpti veneni aut attacti, aut in nobis ipſis geniti: tũ generaliter, tum etiam vt ſingulas illorum ſpecies ex accidentibus & ſymptomatibus, tum etiam cõiecturis internoſcere diſcamus. Atq; eadẽ erit ratio faſcinorum, veneficiorum, philtrorum, præſtigiatum, excantatorum, frigidorum, vmbrarum noxiarum, timorum, vt in nocturnis laruis: quæque omnium ſit ratio, atque hæc generaliter, tum per ſingulas ſpecies diſtinguẽdo. Demum de cura eorundem omnium tam ſpeciali ac ſingillatim, quàm etiam generali: nec non cum alia acceſſerint, quæ oppoſitam ac contrariam curandi rationem eſ poſtulent, initium à generaliſſimis facientes.

CAPVT IV.

Quæ propria ratio agendi venenorum.

IGitur quid ſit venenum, & quænam ſint de illo cognoſcenda, nuper hic docuimus: quæ verò ad illius agendi modum ſpectant, partim aliàs declarata ſunt in nono Contradicentium, partim nunc explicabuntur. Inquirere autem id ratione experimentoque, tum autoritate, procliue omnibus id eſt: at traducere ad vnum omnia principium, prout aliàs docuimus, forſan à nemine hucuſque factitatum eſt. Accipiemus ergo definitionem, velut vnum principium ſuperius expoſitum, ſcilicet: Venenum eſt, quod eſt aptum nocere vehementer nobis occulta agendi ratione, tametſi cauſa nota eſſet. Ex hac intelligere oportet, quónam pacto venenum occidat, deinde quomodo ad actum deducatur, demum qualiter trahatur à corde. Niſi enim venenum qualitatem mortiferam habeat, eaque ad actum deducatur, & ad cor ipſum perueniat, non occidet. Equidem Galenus de Venenis locupletẽ librũ cõſcripſit, vt ex ipſius relatione ſexto in ſextũ Epidemiorũ, & eũ vidiſſe Raſis fatetur trigeſimoquinto Continentium. Et ideo ſi librum illum haberemus, forſan iuuaremur. At poſtquam

illum nobis vetuſtas ſubripuit, aut etiam in aliquo angulo latet. Refert enim Beſſarion Cardinalis in Epiſtola ad Venetorũ Remp. ex ducentis viginti millibus librorum, qui ætate Plutarchi, vt ille recitat, in Apameæ bibliotheca inueniebantur, vix mille ſua ætate ſupererant. Reliquos veriſimile eſt in ædibus priuatis in theſauriſq; regũ ſupereſſe maiore ex parte. Omittam nunc quæ de proprietate dicta ſunt ſecundo Contradicentium: quandoquidem de generali ratione agatur non ſpeciali. Conciliator id ſolum è tribus attigit, quomodo à corde trahatur, cum illi ſit inimicum, at nos prius, quomodo perimat, docebimus, multa enim trahuntur ad cor quàm celerrimè, quæ tamen nõ occidunt, etſi ſint calida, ſicca, frigida, & etiam corrupta. Veneni igitur generalis (omitto enim nunc quæ purgando, aut exulcerando, aut phlegmonem incerta parte excitando occidunt) proprium eſt, intimam diſſoluere ſubſtantiam, calida enim, ſiccáve, aut quæuis alia è ſuperficie in ima penetrant, minúſque caleſiunt extrema quàm medium. Sed corruptio veneni ima attingit, non corticem: ſubſtantiam, non qualitatem ſolam. Declarauimus enim, quòd in febribus non peſtilentibus ſoli ichores corrumpuntur, non humorum ipſa ſubſtantia: quo fit, vt omne venenum neceſſariò calidum ſit, tametſi nihil minus ſit quod obſit in eo veneno, quàm caliditas. Omne etiam venenum niſi ſit erodens (tale enim non magis venenum dici debet quàm vitrum vel acus, neque enim omnia quæ perimunt, ſunt venena: ſicut neque omnia venena perimunt, alioqui fruſtra in lethale diuideremus venenum, atque non lethale) ſubtilem habet ſubſtantiam, atque id eſt adeò proprium, vt auſim fermè id dicere, omnem ſubſtantiam admodum ſubtilem eſſe venenum: aut ſaltem eiuſmodi, vt iuncta cuicunque vel minimum malefico medicamento in venenum ſtatim tranſeat. Sunt autem quædam quæ citò penetrant, ob ſubſtantiæ ſubtilitatem: alia verò ob humidum tenue adiunctum, alia demum ob ſimilitudinem. His omnibus rationibus conſtat veneni natura, ſi vni eorum adieceris, quod noxium ſit. Nam ſunt vina antiqua, & aqua ardens, tenuia quidem: ſed pinguia non ſunt, nec noxia, addatur ergo & illud, vt ſit pingue, non vt venenum ſit, ſed tanquam proprium ſpeciei veneni, quod vehementius ſit.

Quónam pacto verò ad cor trahantur: quidam exiſtimarunt ex ſententia Galeni, primo de Semine, vim illam quaſi contagioſam, & materia carentem, duobus enim bis modis illius dictum interpretari poteſt: ſed primus verior, ſecundus magis ad Galeni mentem, quoniam dat exemplum de fulgore, qui per totum aërem tam ſubitò ſpargitur. Sed ſi ſic eſſet, non corrumperet, nec nec adeò ageret in materiam. Videmus etiam, quòd partes propinquiores loco affecto magis afficiuntur, & humores, & reliqua. Deinde videmus corruptos humores ipſos in huiuſmodi malis, & in venenis paulo magis materiatis, quàm ſint aculei vel ſcorpionum vel crabronum: vtpote in morſibus, qui per ſaliuam lethales ſunt, & in deuoratis corrumpi planè humores; & non æqualiter: via autem materiaria etſi inæqualiter ſpargatur, non tamen magnum eſt diſcrimen inter partes, cuiuſmodi eſt inter humores infectos. Sed ſit quo modo vis, ſeu propagatione, vt ego reor, ſeu vi non materiaria, certum eſt diffundi venenum ex tam exiguo aculeo, ſparſa qualitate in totum corpus: qua ratione etiam ad cor ipſum permeat. Et hæc eſt opinio Apponenſis in ſuo libello de Venenis. Vt autem doceat hanc eſſe veram opinionem, quia prima videbatur dicere, quòd venenum trahitur à corde neceſſitate vacui, dum dilatantur arteriæ, ſicut etiam aër: & videtur confirmari ex ſententia Galeni ſecunda Aphoriſmorum, dum narrabat de muliere, quæ in balneo exoluebatur hauſtis vaporibus ex lignis vitiatis, ac venenoſam habentibus qualitatem, ſuccenſis: nam vndequaque cum arteriæ haurirent hunc vaporem in ambitu corporis, ad cor deferebatur: atque ita in ſyncopim incidebat. Par, dicet hæc opinio, ratio erit in hauſtis per os, aut per vulnus, cum cor æqualiter ab omnibus partibus trahat. Tertia opinio eſt, quòd vtroque modo trahatur à corde & ipſum propria virtute permeet. Contra vtramque harum, quia conueniunt in hoc quòd trahatur à corde, adducit rationem: & eſt, quòd illud quod trahitur, vel eſt ſimile vel, contrarium, non ſimile, quia non interficeret: nec contrarium, quia ſolum illud trahitur à membro ægro, velut in hemitritæo, Prima Quarti, cor autem hic ſupponitur eſſe ſanum. Et experimentum, quia cum quatuor homines venenum in cœna comediſſent, vnus mortuus eſt breui, duo poſt longum morbum tandem euaſerunt: vnus breui, & parua cum noxa liberatus eſt, qui erat calidi cordis. Quòd ſi venenum traheretur à corde, par erat illum qui cor habebat calidum, mori citius, etiam primò. Ad hoc, quia tertia opinio, cui videtur aſſentiri, eſt melior, dicendum eſſet, quod forſitan minus edit: aut edit plus de cibo, ob robur temperaturæ, quod non negat, & ob id facilius euaſit. Cum ergo duplex ſit attractio: Vna, naturalis puta, quæ duplex eſt, ſine villorum auxilio, vt in iecore: & cum eo, vt in corde: Alia vacui neceſſitate, ſeu ob raritatem, quæ eſt animi vis, & in corde per arterias (omitto modo tertium genus, voluntariam, tanquam extra hoc propoſitum) venenum quidem peruenit ad cor natura ſua, non ſe diffundit, vt dixi, altero duorum modorum: & trahitur à corde, vt aliàs etiam docui, attractione quæ fit per arterias raritatis cauſa, non autem naturali attractione: quia illa ſolùm per ſe attrahitur vtile, ſcilicet ſimile à ſano membro, & contrarium ab ægro, & ita in hoc caſu neutro modo venenum à corde trahi poteſt quare patet ad rationem, quòd non aſſumuntur omnia membra diuiſionis, neque omnes modi quibus aliquid trahitur in corpore noſtro ab aliquo membro.

Vltimum autem quæſitum difficilius videtur, à quo ad actum deducatur. Et non

habet

Digitized by Google

habet tantam difficultatem in morſibus & ictibus, quos quis diceret à calore animalis venenoſi per dentes, aut aculeum infixo diffundere venenum: ſed in deuoratis aliud eſt, cum non adſit niſi calor naturalis hominis, qui non debet agere contra ſe. Hæc autem quæſtio duo habet capita. Vnum generale: & ad hoc reſpondeo breuiter, quòd agentia naturalia agunt contra ſe per inſtrumentum commune: vtpote, Homo deſcendit ex alto, & occidit ſe inuitus: quia hoc agit per grauitatem, quæ eſt inſtrumentum commune. Et ideo per calorem etiam diſſoluit pituitam in cerebro, quam melius eſſet permanere concretam, quia diſſoluta quandoque perimit. Verùm per propriam operationem nunquam agit per ſe contra ſeipſam, vt quia trahit ſemper ſimile & vtile, non contrarium: quandoque tamen plus trahit quàm oporteat: & hoc, vt dixi, ratione inſtrumenti, cum calor fuerit abundantior quàm debet. Et hoc modo renes faciunt diabeten, & perimunt hominem, & ex conſequenti ſeipſos: ſed, vt dixi, hoc contingit aut per accidens ſeu fortuitò, aut propter vim inſtrumenti validiorem quàm oporteat, aut vtrunque. Alia verò quæſtio eſt de venenis, quæ frigida illi vocant, de quibus ſeorſum ſuo loco agemus infrà.

CAPVT V.

Prima diuiſio venenorum ex ratione ortus.

PRima igitur diuiſio venenorum eſt ab ortu, id eſt modo quo originem ducit ad lædendum corpora noſtra. Quædam enim primum oriuntur in nobis propriè, vt habetur ſexto de Locis: alia autem non propriè in nobis oriuntur, ſed eorum quædam à cauſis gignuntur neceſſariis: & ſunt aër vel aqua, vt colligitur ſecundo de Humana natura. Quæ autem extrinſecus adueniunt, alia quidem intus in cauitates immittuntur rariſſimè per enemata, plerumque per viam cibi potuſve. Externa alia ſunt, quorum quædam ſine ſubſtantia ſunt, vt excantationes & faſcini. Atque horum quædam habent ſubſtãtiam aliquam, vt faſcinatio, quæ intuitus radio fit: quæ verò ſubſtantiam non habent, aliam tamen ſubiectam aliquam habent materiam, & ſi ad amorem tendunt, philtra appellantur: ſin ad maleficium, excantatio: ſi ad vtilitatem, præcantatio. Quæ verò materiam nullam ſubiectam habent, ſi ſpeciem ſolùm demonſtrent, præſtigiæ vocantur: ſi immutauerint, deuotiones, vt M. Craſſo tribunus plebis. Quæ verò ſubſtantiam habent, alia inſenſilem, vt odores: alia verò quæ ſenſili conſtant materia. ſed tamen occulta, niſi quis mentem adhibeat, vt vnguenta, olea. At quæ manifeſta conſtant ſubſtantia, alia quidem citra dolorem occidunt, velut quæ ſolo contactu necant: vt ſaliua canis rabidi, peſtis contagioſa, dryinus ſerpens, atque alia multa. Quæ verò cum dolore nocent, alia ex hominibus, vt tela, ſagittæ veneno infectæ: alia autem ex animalibus, quorum quædam dentibus, vt canes & ſerpentes: alia aculeis, vt crabrones & veſpæ: alia cauda, vt ſcorpiones, animal quod venenatis vnguibus nullum adhuc innotuit, niſi vi ipſa laceranda, vt leones & vrſi.

Singula verò horum occidunt qualitate manifeſta, occulta tamen ratione, vt dixi: velut calida, ſicca, erodentiáque, alia verò manifeſto quidem effectu, occulta tamen cauſæ ratione: vt quæ putrefaciunt, quæ cogunt, quæ frigida alij appellant, cicuta, opium, hyoſciamus, mandragora, ſolanum maniacum. Alia ſubſtantiæ ratione, vt obſtruendo gypſum, ſpuma argenti: aut infrigidando, vt argentum viuum: aut ſingularem aliquam partem erodendo, quod in cantharidibus perſpicuum eſt. Alia occulta etiam effectus ratione, vt quæ ſpiritus perimunt venena armeni, aconiti olim, nunc napelli atque ſimilia, quorum tamen ſenſus eſt in materia ob accidentia. Alia omnino obſcura ratione: vt faſcinum, excantatio, deuotio. Summa igitur iſtorum modorum eſt decem, ex quibus conſtant compoſiti: nec eſt vt in re tam obſcura eam deſideres claritatem, quàm in aliis rationibus: quam tamen ſi habere velis, ex Dialectica expetenda erit.

Sunt etiam venena non propriè, quæ particulam corrumpendo perimunt: velut cantharides veſicam, lepus marinus non in hoc genere eſt: licet enim pulmonem petat, petit etiam cor. Quocirca duæ ſunt dubitationes. Vna, quare pleraque venenorum cor petant: alia, cur aliqua certum membrum, vt cantharides, quæ veſicam, non ita alia membra exulcerant. Ac primæ quæſtionis dubitatio facilis eſt admodum, dilatantur enim arteriæ verſus cor, & ipſum vim habet attrahendi validiſſimam, ſeu per villos, quos habet duriſſimos & robuſtiſſimos: ſeu per calorem, qui in eo eſt potentiſſimus, vnde velut animalia quæ eſcam deuorant & hamum, ob id vnà dico non ſolùm piſces, ſed prudentiora longè lupos atque vulpes: ita cor, dum optimum trahit ſanguinem, trahit & ſecum venenum, quo perit, maximè autem putredine contractum, vt non rectè dicant, qui cenſent venenum cor petere: ſed trahitur à corde. Quæ verò perimunt, quoniam ventriculum erodunt, aut iecur: non ob id illa erodunt, quia ad ea membra ſponte commigrent: ſed hoc quidem in ventriculo ſua grauitate retinetur, illud ad iecur pergit tanquam leuius, ſed vlterius procedere non poteſt: craſſum autem cum ſit neceſſariò, retinetur in viis anguſtiſſimis, quas dicit Galenus adeò eſſe tenues inter cauam & gibbam iecoris, vt non poſſint viſu percipi, nec ſatis conſtat an ea loca peruia ſint, quo fit vt ibi retenta erodant: vt in filio Hieronymi Bertolij apparuit, in quo & ventriculi imum eroſum, & iecur in ambitu nigrum inſtar carbonis apparuit, vt etiam lingua erat: & præter id ſicca, ſcabra & arida.

Cum verò ſua ſubtilitate penetrat, vt cantharides, auida natura pellendi quod eſt noxium, detrud t recta via ad renes & veſicam: ideóqua ibi erodit amplus attenuatum membra illa, non quòd quicquam cum illis habeat conſtitutum pluſqoam cum aliis: nam & multa alia vriginem mouent, tametſi veſicam non poſſint erodere. Quòd verò alia io inteſtinis dolorem pariant, vt piſa & cucurbitæ, eadem eſt ratio, non enim è caſulis coli exire poſſunt: & piſa quidem ob duciciem putreſcunt. cucurbitæ ob frigiditatem dolores mouent. lepus autem marious, neſcio quoties experimentum Galenus viderit: certè Dioſcorides peuè cani haridibos ſimilem facit, hoius proprietatis non memioit, ſed qui meminerunt, vt Princeps, cauſam generalem ei tribuunt, velut quòd inflammatis ſpiritus membris difficultatē ſpirandi patiuntur, vnde facilè in ſanguinis ſputum per tuſſiculam decidunt. Non negarim ta nen, poſtquam Galenos in libro de Medicamentis ſecundum genera, id affirmat, fieri poſſe, poſtquam hoc minimè proprium eſt, venenum membro propriũ ioueniri poſſe, velut Herculco lapidi, vt ad orientalem boream tanta circuli portione dirigatur.

CAPVT VI.

De Veneno Per Se genito.

VEnenum autem per ſe generari in corporibus haud dubium eſt, vt antea diximus Differunt ab his quæ vel aqua vel aëre generantur, ſponte genita qui neque in pluribus, neque ſtatim, oeque ob generales cauſas generantur: propterea in quibuſdam primum hæreditario iore, vt podagra & lapis in veſica, contingunt. Plurimæque ſunt ſtirpes, quæ hoc vitio per multas æ ates laborarunt, cũ enim calor humores non ſeruat, & eoſdē corruptos, crudos ac calidos generat, in anguſtis viis putris humor generatur, nõ ſecus ac vermes qui in quibuſdam plurimi, & ad adultam æt tem vſque, in aliis ne infantibus quidem innaſcuntur. Aliis autem ater bumor, adeóque praué exuſtos, vt ueneni referat ſimilitudinem, ſiquidem peſſimi ea eo morbi fiunt, vt in eo Aphoriſmo ſextæ Particulæ: In morbis mælancholicis, ad hæc periculoſi decubitus, apopleaiam corporis vel conuulſionem vel furorem vel cæcitatem ſignificant, & trigeſima Problematum Ariſtoteles mulri formes vires illi tribuit, ſed hoc tamen non propriè ad uenenũ ſpectat: verùm cum computruerit ichor illius (nam ichores in febribus, non humores putreſcunt, ſexto Epidemiorum) facillimè in veneoi qualitatem tranſeunt, in morbo præcipuè lethali. Idem continget in glaſea, & cærulea, & viridi bile. Tertia cauſa, eſt corruptio ipſa ciborum, loci ſordes: vt hi qui diu per mare nauigaront, quique conſueſcunt edere cibos corruptos. & putridas aquas bibere, vnde orta eſt ſpecies illa morbi Indici adeò praua, & quæ longè deterior eſt morbo natiuo, qui ibi paululum differt à ſcabie: ita morbus hic aceldit in bilioſis, qui corruptis veſcuntur cibis, & ſordidè viuunt, nec ſe exercent. Quarta, eſt ex cibis vt ſecundo de Alimentis, vbi appellat febres malignas, quæ fiunt ex eſu eucumerum; & in libro de Succorum bonitate & vitio: Inter fructus (inquit) cenſentur cucumeres quoque & pepones, & melopepones, qoorum nulli ſuccus bonus inſit, eoquòd oiſi aluum ſtatim ſubeant. ibi corrumpantur, homoremque ex corruprela hac faciant, qui nõ longè à mortiferis venenis abſit. In fructibus huiuſmodi ſola eſt cucurbita, quæ culpa vacet. Sed & legominum crudorum notrimentũm, maximè immaturorum, proximom eſt veneno, quando cocta & matura nec probatum exhibeant.

Cæterùm generatio iſtorum reducitur ad oaturam, caſum, & victus rationem, victus ratio dicitur, curæ ex quibus venenũ in corpoie generatur, & odium & ira, odium enim ea triſtitia & ira compoſitum eſt: ira autem eadem excalefacit humores, vt febres accendat, vt primo de Tuenda ſanitate; & de Cauſis moiborom. Imò, dicebat in ſecundo de Humana natura & in libro de Exercitatione paruæ pilæ ad Opigenem, non minos (ne magis dicam) mouent corpus, vt morbos cieant, aut ſalutem animi, quã corporis affectus. Odium ergo, vt dixi, accrrime corrumpit bumores ſi quid aliud, nam ira excalefacit, triſtitia refrigerat, quarto de Caoſis pulſuum. Hoc ipſo motus contrarij fiunt & in qualitate, & loci ratione: Vnde multi hoc ipſo abditis morbi cauſis, vt putant, pereunt, Diuturna quoqoc vigilia bumores corrumpit, cibique, vt dixi, mali ſeu ſpecie ipſa, vt fungi, ſeu aduenticia qualitate: tum verò crapula, & ciborum ipſorum cootraria natura, vt lac cum piſcibus vel acidis, aut lac coagulatum cum radicula: ſed neque hordei priſana aut polenta cum otiza & lacte, nec pingue aliquid debet in æneo vaſe manere: corrumpitur enim, & ærugineam vim imbuit. Et quæ rotrentur in veru, & magis ſuper prunas, à lignis prauis afficiuntur: vt ſont ſmilacis, oleandri, buxi, ricini, & permiſtio multa ciborum, & maximè contrariarum qualitatum: vt mala inſana cum ſaccharo, oua cum tritico: & exercitario aſſidua, inde refrigeratio: quæ cùm perſeuerant, generant humores peſtilentes. & maximè, ſi vtatur multo vino nigro. Et vinum ipſum potens cum fructibus horeis, cuiuſmodi nominauimus. Et veſci maleficis herbis, multum facit ad generationem veneni: velut ſunt, cicuta, hyoſcyamus, papauer, eruca, cæpe, ſolanum, portulaca, & ſunt pleræque graoem odorem habentes: & fungi maximè ſunt ex illis, etiam ſaliti, & anguillæ.

Et generatur malus chimus in ventriculo, velut etiam ex porris, vnde praſſina illa bilis: inde aduritor & corrumpitur in iecore, non tamen adeò, quin permiſceatur ſanguini, & trahatur ad venas: demùm adueniunt cauſæ, quæ illos corrumpunt ex permiſtione, vel ex putredine, vel ea adoſtione, vel ex qualitatibus animi, vel ea repletione aut vigiliis, aut obſtructione vel febre: & hoc eſt maximum, quia corrumpit,

rumpit, exurit, & habet ſecum obſtructiones multas. Et dum quieſcit in venis, perſæpè vix ſentitur: ſed motus, aut quod ſequitur ex motu, eſt cauſa vt ſentiatur, morbum efficiat, & vt homo etiam pereat, & verſari in locis humidis, & eloacis, & ſentire prauos odores, & quieſcere in locis concluſis, omnia hæc faciunt ad huiuſmodi generationem. Et poteſtas horum humorum non ſolùm eſt ad generandos lethales morbos, ſed etiam ad faſcinationem, ad malas opiniones de diis, & circa mores, ad mala ſomnia, adeo corrumpendum aërem. Et ſicut habitare inter ſerpentes eſt malum, ità inter homines in quibus abundant corrupti humores & venenoſi. Et horum quidam ſunt cum putredine, & contagioſi: quidam ſunt ſolùm venenoſi, quia cum parua corruptione ſunt valdè calidi atque tenues.

CAPVT VII.

De Putredine, & Corruptione.

CVm ſit putredo interitus proprij caloris ob calorem externum, vt ait Ariſtoteles quarto Meteororum, ideòque dicit: Neceſſe eſt omnia quæ putreſcunt, externo calore incaleſcere, & innato refrigerari, ac demum exſiccari. Cùm igitur humidum neceſſe ſit eſſe quod putreſcat, aut aqueum illud erit, aut pingue ſolùm, aut cum tota ſubſtantia Dico totam ſubſtantiam, quia in his quæ viuunt, aliud eſt quo nutriũtur quo conſtant, ſicco plurimo miſtum. Eſt autẽ in vnoquoq; genere horum magna multitudo ſpecierũ velut humorum ſanguinis & humidorũ, quæ in ſubſtantiã corporis transmutãtur, nondum tamen ſunt transmutata: cum verò putredo in quodam ſit motu, non poteſt ceſſare, donec ad vltimum peruenerit, aut finiatur. Atque in quibuſdam fit exhalatio humidi, in quibuſdam non. Concipere autem quædam perfectam putredinem, quædam non: & non ſolùm ſicca, ſed etiam planè pinguia, clarum eſt: ſiquidem oleum & farcimina rancent, nec putent. Quod igitur ſiccum eſt, cum putret, animal generat: inde in lapidibus & lignis naſcuntur vermes, à quibus ſubſtantia integra exeditur, vocaturque quod ſupereſt caries. Cum enim intimum ſit, nec poſſit exhalari neceſſariò caleſcit. In omni autem calore eſt anima, ideò animal vel blatta generatur. Si autem exhalat calor, refrigeratur, nec poſſunt conformari animalis partes, fitque caries. & in viuentibus marcor. In pinguibus valde, vt oleo & adipe, quia terrea pars deeſt, nec perfectè putreſcũt, non generatur animal ſiquidẽ animal miſtũ eſt ex terrã & aquã, ſicco & humido; ideò non generatur ex oleo, neque adipe: & tamen ex aceto, vrina, caſeo; nam in aceto & vrina terrei aliquid, in caſeo plurimum. Sed neque perfectè putreſcunt, quia humida ſunt: & quæ perfectè putreſcunt, ſi pinguia ſint, calent: at hæc incaleſcere non poſſunt, ob humidi abundantiam, quare eiuſmodi rancida euadunt, non putida. Hæc autẽ & quæ ſicca ſunt, cùm non generant animal, corrumpi dicuntur, & corrupta, non autem putrida. Putridum dico, in quo quicquid eſt ſubſtantiæ, perfectè corrumpitur: corruptum autem, quod imperfectè putridum euaſit, vel ob reluctantem ſiccitatem, quæ à calore non patitur: vel ob humidum copioſum, quod prohibet concaleſcere perfectè quod corrumpitur. Caſeus ergo perfectè & putreſcit, & carnes: quoniam plurimo pingui humido, & terreo abundant, quæ verò vltimo putrefacta ſunt, non amplius putrent, quoniam motus finem accepit: nec putrida planè ſunt vt ſeptimo Contradicentium docuimus, ſed animal aut plantam generant. Quæ enim aquea ſunt, plantas generant, quoniam humido pingui, & concocto carent: quæ autem pinguia animal, non plantam: quoniam natura facit omnium præſtantiſſimum eorum quæ facere poteſt, cùm autem vtrumque humidum miſtum fuerit, at in fimo, & cœno & plantæ & animalia generantur, & ſimiliter quæ ſub diuo ſunt generant plantas: quia non adeò incaleſcunt: & quoniam vi ſolis humidum pingue ſiccatur, vtpote iam concoctum, aqueum autem contra concoquitur: in opacis autem & contectis locis, & quæ ſub terrã ſunt, ſepulchris, cauernis, animalia. Si verò non pingue humidum, ſed aqueum, corrumpitur & exhalat, adhæret & concreſcit, fitque mucor, ſeu ſitus: vt in terra pluuia nuper madefacta, in pane atque huiuſmodi. Vnde ſitus leuiſſimum genus eſt corruptionis, tum quia aqueum tantùm humidum putreſcit, tum quia exhalat: ideò quæ mucent, ſicciora euadunt. Ea igitur quæ corrumpuntur, quinque ſunt generum: ſicca parum humidi habentia, & quæ multo abũdant humido pingui aut aqueo, & humida pinguia & humida aquea, ex quibus plantæ generãtur: nonnunquã etiam animalia, quia à ſole vel calore multo concoquitur aqua. Quintum verò genus eſt viuentium, in quibus partes partibus reſpondent, vt in mundo, & calor qui ineſt præter naturam, velut etiam in corruptis operatur. Similiter corruptio quædam eſt, cùm exhalat quod corruptum eſt, aut cum retinetur. Quædam non perfectè putreſcunt, vel quia nimis humida, vt oleum & pinguedo: vel quia exhalant vt panis & aqua. Poma etiam pleraque non putreſcunt perfectè, quoniam frigida ſunt, & nimis aquea, ideò non facilè animal gignũt, auellanæ autem putreſcunt, quia generant. Quæcunque etiam perfectè putreſcunt, animal, ſi pinguia: aut plantam, ſi aquea ſunt, generant. Salita autem & multis odoratis condita ranceſcunt, non putreſcunt: quoniam humidum aqueum abſumptum eſt. Illud enim facilius corrumpitur, & viam præbet corruptioni pinguium: quocirca pinguedo cocta, & caro in ſole ſiccata, & haleces in fumo, quamvis multum habeant pinguis humidi, non putreſcunt: quæcumque autem putreſcunt, & non perfectè, corrupta appellamus. Corrumpuntur autem quadifariam res: vel quia humidum exiguum eſt, vt oſſa & lapides, quæ nunquam

perfectè putreſcunt: aut quia calor, qui eſt cauſa putredinis, eſt exiguus; nihil enim agit vltra propriã qualitatem. Quæ enim corrumpuntur ob vicinitatem ſemiputridæ rei, ſemiputrida ſolùm euadunt, vt in malis punicis, quæ prius exareſcunt quàm putreſcant, ideóque ſolùm corrumpuntur: vel quia humidum nimis abundet, vt de oleo dixi: vel quia pars quæ iam corrupta eſt, exhalat, vt in mucidis. Nec videtur, tametſi in mucidis exhalet, in rancidis retineatur, idem humidum eſſe in cauſa: ſed rancidorum pingue, mucidorum aqueum, vt in pane, vel pingui aqueum miſtum, velut in caſeo, muceſcit enim, tametſi pingui abundet humido. Sed quæ profunda ſunt, putreſcunt: muceſcunt, quæ in ſuperficie, quapropter ab aëre mucor exiſtit. In quibuſdam autem fit ſeparatio pinguis humidi in quibuſdam verò totum putreſcit. Etenim in hino humidum in vnum confluit, & generantur ibi vermes: quod verò relinquitur ſiccum eſt, & exors praui odoris. Duplex igitur genus perfectæ putredinis. Si ergo in intimis, & longo tempore putredo fiat abſque ſeparatione, animalia magna & perfecta & viuacia generari ſolent, vt bufones cancri, ſerpentes: vt ille qui inuentus eſt in ſepulchro in æde B. Simpliciani Mediolani. Vinum autem & lac non putreſcunt perfectè, quia non poſſunt incaleſcere, ſed modũ alium corruptionis induunt, & fiunt acida, vt ſit diuerſus modus à rancidis, quæ omnia fiunt amara. Erunt igitur quinque modi corruptionis: rancidum, mucidum, acidum: & duo quæ nomen non habeor, niſi marcorem in ſiccis, velut lapidibus & oſſibus: atque humidis, velut malis punicis. Et hi ſunt inferiores tribus prioribus, quia ſaporem retinent minus malum, & odorem acidum, cum aliæ corruptiones malum retineant odorem: putredo verò etiam deteriorem, licet carioſa ſit minus fœtida quam pinguis. Manifeſtum eſt enim, quòd ſunt duæ tantùm ſpecies putredinis: carioſa in ſiccis, & fœtida in humidis. Sunt autem omnia putrida, amara etiam: ſed ſicca ſunt amariora, humida verò acria: quia ſunt calidiora. An verò aër poſſit putreſcere, viſum eſt in Contradictionibus.

Nunc verò ad corpora humana reuertor, quæ iuxta ſimilitudinem in diuerſis partibus putredinem & corruptionem ſentiunt; nam iuxta caput caneſcunt capilli, velut in ſitu, humidum enim ab aëre refrigeratur, & non admodùm pingue eſt: quod verò in corde non putreſcit ob abundantiam, ſed fit velut rancidum, & ita cùm ex ſangine fit bilis, ranceſcit enim. Et cùm feces putreſcunt, quia conſtant humido aqueo pauco, & multo pingui: & ſunt reconditæ, & breui putreſcunt, generantur animalia, ſcilicet vermes, & eſt putredo abſoluta. Et ſanguis cùm corrumpitur leuiter, & ſimiliter chilus trãſit in acidum ſaporem & oſſa cum ſentiunt teredinem, corrumpuntur, & non perfectè, vt dixi, putreſcunt. Et ichores cùm putreſcunt, præparant ſanguinem ad putredinem: non tamen generant animalia, quia non ſunt pingue humidum. Ideò generatio talium oſtendit humidum pingue putreſcere, quamobrem & febrem eſſe peſtilentem, & non generantur plantæ: quia vt dixi, putredo huiuſmodi fit in penitioribus partibus corporis, non in loco aëri expoſito. Putredinis igitur & corruptionis differentiæ & cauſæ multiplices ſunt, & à magnitudine, & à natura eius quod putreſcit, & ab exhalatione atque retentione. Commune eſt his quæ putreſcunt & corrumpuntur, mutare odorem, colorem, ſaporem, & omnia in deterius, ad primam naturam non ſimpliciter: ſorba enim meliora ſunt corrupta, & anguium quorundam ſtercus bene olet, cùm ipſi angues non ita: propterea quæ nobis bene olent, & placent, corrupta malè olent & diſplicent: quæ verò diſplicent, & grauiter olent, alia fiunt meliora, alia deteriora, & eorum quæ placent, proprium eſt horriditas, vnde alius eſt ſapor lactis acidi, alius eius quod natura tale eſt, vt oxalis. Quæcunque autem à calido ſicco corrũpuntur, minus putreſcunt, quia magis exhalant: quæ verò ab humido, magis putreſcunt: minus enim exhalant. Ergo ſi ſiccitas maior ſit caliditate, non putreſcunt: videtur ergo putredo eſſe calidi proprij, non humidi exhalatio: neceſſe tamen eſt putrefacta ſiccari, quia calor conſumit etiam humidum. Sed quomodo calor à calore diſſoluitur, ſi humidum manet? quoniam humidum illud liqueſcit, ac ob id exhalat innatum humidũ. Quæcunque igitur putreſcunt, rariora euadunt. Eſtque alius vtriuſque caloris modus, vt hominis ac leonis: videntur enim formæ diuerſæ, & animæ, ſunt enim inſtrumenta animarum: & vt lupus leporem exedit, ita calor calorem: quodque vni naturale eſt, alteri putridum: ſed non ſimpliciter, ſed cùm impeditus nihil generat. Dicimus & oua ab ignis calore corrumpi, ſed non in hoc ſignificato, eſt enim hic corruptio, via ad putredinem, non qualiſcunque rei interitus. Quæ autem verè putreſcunt, ſuperfluum habent humidum, & ſubſtantiam minimè ſolidam: vndecimo de Simplicibus medicamentis, quanquam & ipſa oſſa ſanie praua corroſa quandoque putreſcant, tertio de Fracturis. In vniuerſum, putredo è calido fit & humido, vt habetur quarto Methodi, & tertio de Medicamentis ſecundum genera. Caliditatis autem cauſæ ponuntur in libro de Cauſis morborum, vicinia motus, & putredo. Putredo igitur eſt cauſa caloris, in eo in quo eſt: calor autem externus, eſt cauſa putredinis.

CAPVT VIII.

De Natura corruptorum.

SVnt corruptorum hæc propria, vt ſint à naturali ſtatu aliena, & horribilia, nam calefacta, refrigerata, ſiccata, licet mutent ſaporem & odorem, nihil tamẽ retinent horribile. Sed & dum manduntur, quæ generare animal nata ſunt, ſtrident ſub dentibus: quæ autẽ plantam, ſunt terrea in humido: vt

quæ

Digitized by Google

quæ animal, humida terreaque. In plantis enim omnibus humidum, vt dixi, crudum eſt, & à terreo vincitur: contrà in animalibus Quare in omni animalis generatione eſt aliquid terrei: ideoque vermes in imo aquæ generantur, non in medio. Proprium quoque eſt corrupti cuiuſlibet, corrumpere: omnis enim caloris humidi actio propria eſt, & cum anima coniuncta. Eſt enim triplex calor: Igneus, qui ſiccus eſt, & corrumpit: nihil autem generat, quia ſolùm ſeparat humidum à ſicco, etſi miſceat tenue à craſſo. Humidus autē calor vbi terreum & crudum ſuperat, generat plantam: vbi verò concoctum humidum & igneum loco terrei (dico autem terreum, aſſatum) animal generat. Quapropter omne quod corrumpit, habetque exuperantem calorem, ſeu quod corruptum eſt, corrumpit etiam plus iuſto ſeipſum, donec aut diſſoluatur, aut planè vincatur à forma propria: & tunc fit alimentum, velut vitellus oui in pulli generatione: & quatenus corrumpit, etiā proxima vitiat. Sicut ergo candens ferrum, eſt ferrum & ignis, quoniam vtranque formam habet, ſed imperfectam, vt quædam partes tenues prorſus ſint ignis, aliæ craſſæ prorſus ferrum, ſed calefactum tamen: vt ſit calor in his tanquam in materia, non in forma, nam repugnat, formam vtramque eſſe: ſed eſt veluti calor ignis in manu, & magis cùm ſit iam igneum ferrum; et calor in manu non eſt, niſi in eo quod eſt præparatum, nec vincit: quædam autem partes ſunt ex æquo ferrum & ignis, ita etiam de putridis. Materiam enim totam inuaſit putredo: formam autem non totam, ſed tenues quidem partes obtinuit, quæ prorſus putridæ ſunt, craſſas non, mediæ ſub vtraque forma ferme ſunt ex æquo: vnde non tutum eſt cohabitare cum corruptis, & multo minus veſci illis: nec linteis aut veſtibus vti, quæ corruptione imbutæ ſint, ſeu aliorum fuerint qui corruptionem patiantur: ſeu ſordidæ ſint, ſeu diu geſtatæ ſint ab eodem: maximè ſi corpus immundum fuerit, ſudaueritque in eis, tum puluere fœdatæ ſint, & madefactæ aqua vel liquore aliquo. Satis conſtat mediam ex duobus eſſe naturam, cum ſemicorrupta eſt pars mediocris ſubſtantiæ: velut in pomo, & dulci diluto aqua, quod minus dulce inſipidumque redditur: eſt enim in quantitate diuiſio, compoſitumque, ita etiam in gradibus & formis, licet impartibiles videantur. Omitto nunc diſputationem de ſubſtantia, an ſuſcipiat gradus & magnitudinem. Redeamus ad ſenſilia. Lac aqua dilutum, quomodo miſtum ſit, declaratum eſt aliàs: nunc ſatis ſit oſtendiſſe, ſubſtantiam aliquam ineſſe ad generationem animalis, velut fœtum: in quo cum ſit tranſitus à ſemine ad animal, dicemus vt in Theognoſto, eſſe quidem tandem animam & formam & ſubſtantiam, ſed ex potentia ad actum peruenit: velut infans poteſtatem habet ambulandi, nec variatur, niſi vt ad actum perfectum aut perfectiorem deuenit, atque hæc perſpicua ſunt iuxta noſtra principia, quæ ſunt facillima. Peripateticis autem infinita relinquitur dubitatio circa ea quæ inutilia ſunt, vt retardentur in cognitione magis vtilium. Verùm quod difficilius eſt, cùm vel ob ſiccum vel ob frigidum impellitur generatio, fitque ſola corruptio. Frigidum enim eſt priuatio, & priuatio non eſt animæ neque ſedes neque via neque vt inſtrumentū, quare oportet in hoc conſtituere formas plures, & aggregatum. Cùm enim calor præter naturam, impeditur, ſeparat: & ideo plures formas generat ſimpliciores, velut terram, aquam, vaporem. Cogitandum eſt igitur (atque id ſolum ex tanta dubitatione reſtat) quonam modo calor præter naturam corrumpat, ac ſimul generet aliud? nam id fit, vel quoniam intercedit aliqua alia operatio, veluti ſeparatio: vel quia anima, cuius calor eſt inſtrumentum, corrumpit vt generet, at hæc altiora ſunt quàm vt quæſito conueniant. Satis eſt, corruptum omne aut ad generationem tendere, eſſeque partim in potentia, partim in actu ſub forma ſeminis: dico autem ſemen ab animali aut à calore formatum. Indicat enim non eſſe ſemen, niſi ab anima, quoniam eſt etiam in his quæ non gignuntur à ſimili, quocirca forma materia carens præcedit materiam: & eſt, vt dicebat Plato, prius anima quàm animatum aut inſtrumenta, non enim quia homo eſt, ideo rationalem habet animam: ſed quia anima rationalis eſt, ideo ſibi aptum fabricauit corpus: velut in quercus ligno tartho ſcarabeo ſimile animal efformatū induſtriè. Aut ſi non ad generationem tendat, acerrimum fieri, & vt ita dicam, materiam quaſi lutuſam atque cœnoſam. Porrò corruptio eo deterior, quo ad formas inimicas naturæ tendit. Sic ergo pediculi generantur, fœda omnia & horribilia, nauſeamque cientia, colores etiā trahunt tetros, liuidum, fuſcum, viridem, album ſine ſplendore: cum autem ſplendent, putredinis efficacioris indiciū habent. Fiunt quoque, vt dixi, leuiora & rariora quæ putreſcunt.

CAPVT IX.

De Veneno contracto ab aëre & aqua, & cauſis & differentiis eius.

FEbres peſtilētes fiunt, aqua vel aëre corruptis. Aer corrumpitur ob ſiderum diſpoſitionem, aut vētos, aut aquas, aut caſum, vt in ſtrage hominum, in abundantia locuſtarum mortuarum, in copia reptilium, & quod ad ſidera attinet, Ptolemæus hoc refert maximè in eclipſes luminarium: et hoc, cum loco dominantur maleficæ. Et cùm hæc ſcriberem, facta eſt eclipſis Solis vigeſima Iunij, & luna fuit in nodo auſtrali, & fuit in octaua parte Cancri: & Iupiter & Saturnus fuerunt occidentales in ipſo Cancro, et proculdubio non eſt bona. Sed alij referunt in magnas coniunctiones, & vtrique dicunt verum. Nam vidimus ex coitu Saturni & Iouis in Cancro, anno 1504. incboatam febrem peſtilentem cum maculis, pulicum maculis ſimilibus: quæ, vt ait Fracaſtoreus, ſatis

ſa is bonoi obſeruator talium, erat morbus antea ſolum endemius Cypro & vicinis inſulis, vt anno 1505. ſæuierit in Italiâ. Et ex alio congreſſu eorundem cum aliis omnibus planetis, anno 1524. per totum orbem, adeò anno 1528. inualuere, vt memoria illius anni multis ſæculis ſit celebranda. Cum verò congreſſus fuerit in ſigno piſcium patet trigonum aqueum totum eſſe huiuſmodi morbis corruptionis obnoxium. Ab anno autem 1544. in Scorpione conuerſa eſt ad diſſidia potius legis, ex quibus euerſa eſt tota Gallia. Modò præſenti anno tranſit hæc magna coniunctio ad trigonum igneũ, ſignumque leonis. Eſt igitur eclipſis hæc ex his quæ pertinent ad morbos peſtilentes in propriis locis. Et anno 1484. oſtendit aduentum peſtis Indicæ, quæ ſubſecuta eſt generalis, & inuiſa noſtro toti orbi. At ex ventis Auſtri, non ob id quod humidi ſint, aut quia tranſeant per Arabiam (nam ſemper exitiales eſſent) quanquam non negauerim, cum calidi ſint & humidi, calore non cocti, & humido non concocto, labefacta e corpora noſtra, eſſe graues, & febribus accendendis ob putredinem aptos. Sed propriè ſunt peſtiferi, cùm magna multitudo locuſtarum mortuarum, quod ibi frequenter accidit, aërem corruperit: aut ſerpentum, aut cùm tranſeunt ſuper quædam ſtagna aquarum putridarum, & in quibus animalia venenoſa & mõſtroſæ malignitatis degunt. Et quòd non ſit fabula, conſtat peſtem illam Galeni tempore ortam, quæ ferme tertiam totius humani generis partem abſumpſit, initium duxiſſe ab arcula aurea in templo Apollinis Seleuciæ vrbis prouinciæ Babyloniæ conſecrata, quam milites Auidij Caſſij ob auaritiam aperuerunt, exiſtimantes pretioſum aliquid in ea contineri. Itaque flantibus his ventis, & in huiuſmodi conſtitutionibus latêre ſecurius eſt, cum ſcire non poſſimus quales habeant qualitate, alioqui ſemper noxij, vt de fungis inter cibos diximus, hoc autem genus celeriter agit.

Tertius modus eſt ex aquarum corruptione. Aliquando aquæ ſunt peſtiferæ, non aër, cum ſalutares venti ſpirant: corrupta tamen eſt non grauiter vbique aquarum natura, quandoque aquæ aërem inficiunt, & aquæ ipſæ ſunt bonæ, ſicut contingit in vrbibus quæ ſunt apud ſtagna & paludes, quæ tamẽ communi vſu bibunt aquas ciſternarum, aut fluminis alicuius qui alluit vrbem: vt ſi id agant Mantoa, Rauenna, Piſæ: nam hæ habent corruptum aërem ob paludes adiacentes. Quòd ſi vtrumque adſit, tunc redduntur morboſiſſimæ. Et de his propriè agit Hippocrates in libro de Aëre & aquis, ibi: Quæcũque igitur aquæ paluſtres.

Quartus modus eſt ex caſibus, ſepulchris cloacis, aquis ſtantibus, cadaueribus in ſtrage, cementis putrefactis, erucarum abundantia, obſunt etiam bombyces, latrinæ: in Angliâ ac Belgica ſordes illæ ex zetho, & impura viuendi ratio: & vbi ſunt laniorum tabernæ, ob viſcera illa animalium putrefacta: & acetul caulium putridorum, & herbarum prauarum, neque enim vbi multa cicuta, appollinaris, mandragora, buxus, nuces iuglandes, & napellus, atque aliæ herbæ malè olentes oriuntur, crediderim aërem poſſe eſſe ſalubrem: imò dico, nec innoxium. In huiuſmodi ergo putrilagine vaporum aut aquæ, oriuntur peſtilentes febres cum maculis præcipuè ſimilibus pulicum morſibus, quas dico eſſe contagioſas, & non contagioſas: contagioſas quidem, quia ſunt ex humore putrido: ſed omne putridum, vt eſt demonſtratum contagioſum eſt: igitur omnes febres quæ ſunt ex aëre, ſunt contagioſæ. Dico modò non eſſe contagioſas: nam ſi adeò eſſent contagioſæ, vt ex conuerſatione aſtantes efficerentur, vltra id quòd contingit ex aëre, oporteret validam eſſe putredinem: ſed valida putredo in aëre vel eius vaporibus ſtatim interficeret; igitur huiuſmodi peſtilentes febres ſtatim interficerent. Ergo tales febres ſunt omnes contagioſæ: nemo tamen inficitur ex conuerſatione cum talibus ægrotantibus, ſicut vrina noſtra cum effunditur eſt calida, in balneo tamen neminem calefacit: quia homines ſunt calidiores quàm pro vrinæ ratione. Fallit regula in his caſibus. Primus, cum febris iam inualuerit, vapor ille ob caliditatem magis imprimit, quàm vapor aëris: & etiam eſt pinguior, & denſior: ideò qui verſantur cum his ægris, afficiuntur malè, qui alioqui degerent ſani. Secundus eſt, cum in corpore fuerint humores mali corrumpuntur humores magis quàm pro natura aëris. Et ita plurimi moriuntur in vna domo, vt vidi Mediolani de quinque, cum tamen in aliis domibus omnes fermè euaderent: veriſimile eſt enim fuiſſe vnum ex illis adeò putridis humoribus vt alios infecerit, & ita illi periêre maiore morbo quàm qui ex aëre fiebat. Tertius eſt quod multi pereunt ob timorem, & cogitationem: qui ſi non viderent illos mori, non ſolùm non morerentur, ſed nec ægrotarent. Ex hoc patet, quòd non poteſt eſſe febris contagioſa ex aëre, niſi in peſtilentia lethaliſſima: quia ſi vehemens ſit febris peſtilens, ex aëre non fiet contagioſa, niſi quia ſit vehementior quàm conſtitutio: ſed conſtitutio occidit intra quartam diem: adiecto ergo contagio in quanto tempore occidet? Et ſi occidat intra 24. horas, palam eſt quod erit lethaliſſima.

Galenus, vt aliàs dixi, non videtur vim hanc contagij ob hoc magnifeciſſe: nam aliam quæ ſit ſine aëris vitio, vt dixi, non agnouit. Propterea in primo de Differentiis febrium dixit: Conſuetudo expirantium fœdum odorem, vt in tabidis ac peſtilentibus, non eſt tuta. Et addit: Quinimò magna ex parte febris peſtilens incipit ex aëris circunſtantis inſpiratione, à putrida euaporatione infecti. Ergo huiuſmodi febres ſi ex vaporibus incipiant, primum corrumpuntur illi humores: quia licet ſint denſiores, ſunt tamen quietiores & humidiores, inde primum accenduntur ſpiritus, & fit ephemera: & ex ea concaleſcunt humores corrupti, & fit febris primò putrida in ichoribus poſtmodum in ipſis humoribus, & ita fiunt tres febres. Et ſi calor ſit magnus, humores corrupti

eum

cum ichoribus, & illorum impetu ac tenuitate adiuti fluunt in aliquam particulam, & inde fiunt anginæ, phrenitides, morbi laterales, pulmoniæ, atque huiuſmodi: & moriuntur ob duplicem cauſam. Prima, quia abſceſſus ille tum ob dolorem, tum quia, vt oſtendi in Arte medendi parua, aſſociat ſibi febrem peculiarem ſui generis, debilitat vires: tum quia, vt dicebat Galenus decimo Artis medendi, in abſceſſibus internis, iecoris præcipuè, & ventriculi, vna ſalus eſt in robore virium, quoniam nutrire illos non licet, quod etiã repetit in vndecimo & duodecimo, at peſtilens febris, vt videbitur infrà, cibum & nutritionem requirit ideoque talia lethalia ſunt, ſi ſoperuenerint.

Magnitudinẽ autem potentiæ corruptionis aëris declarant ſpiritus illi tum antiquitùs celebrati, Plutonius in Phrygia iuxta Hierapolio, & noſtra ætate etiã iuxta Agnani paludem inter Neapolim & Puteolos celebratum illud Virgilij: Hic ſpecus horrendum, & ſæui ſpiracula Ditis, Monſtrantor, ruptoque ingens Acheronte vorago Peſtiferas aperit fauces.—

Amſanctum vocauit vetuſtas, id eſt vndique ſanctum ac deuotum, in bonam enim ac malam partem ex æquo accipitur. Neque tamẽ aër generaliter ob motum ita corrumpi poteſt, & maximè media via torrida, vt totum genus hominum ſangoineorumque animalium corrompi poſſit. An verò putreſcere poſſit, dictum eſt vndecimo Contradicentium. Ex aqua autem aut communibus cibis fiunt morbi etiam communes, iuxta illud ſecundi Epidemiorum: In Aeno ex aſſiduo leguminum eſu, fœminæ & maſculi crurum impotentes facti ſunt, ac permanſerunt. Sed & his qui eruo veſcebantor, genua dolebant. Ad hoc etiam genus reducitur, quæ ex fame contingit peſtis, tum quia in illa humores aduruntur, tum quia homines edunt agreſtes herbas. Et dicebat circa hoc Auenzoar, quod etiam aliàs recitaui, homines in fame eruiſſe oſſa à ſepulchris (quod neſcio ao credam) & extractis medullis deuoraſſe illas, confeſtimque interiiſſe. Corrumpunt igitur cibi mali omnes humores, ſicut venenum, & iecur inficiunt, & venenum illud ad cor prærepeat, & interficit: non tamen adeò celeriter, vt aër, nam aër poteſt interficere in momento, cibi autem in hora vna vel duabus. Et in aëre non corrumpitur color corporis: & ſi euadunt, quod rarò accidit, remanent ſani: at illi remamanent oblæſi toto tempore vitæ ſuæ. Et de hoc agemus infrà. Et morbus qui propriè relinquitur, eſt regius morbus, vt dicemus.

Aër autem in genere quadrifariam corrumpit ſpiritum noſtrum, & interficit. Primus modus eſt frequens, cum fuerit plenus malis vaporibus corruptis, ex quibus afficit ſpiritus cordis & cerebri. Secundus eſt, cum ipſe eſt motu priuatus, & ideo non purgat cor neque cerebrum: atque id contingit, cũ fuerit ob longam quietem conueretus, & factus craſſior. Tertius eſt, cum fuerit calidus immodicè, aut frigidus, ſed etiam ſiccus atque humidus. In omni caſu corrumpit ſpiritus & vitam, & parit ſimile quiddam peſti: & non eſt peſtis vera, nec contagio vlla participat. Quartus, cum eſt corruptus aut putridus omnino, & hic eſt deterior omnibus, & contagioſus modo dicto ſuperius, quemadmodum etiam qui à vaporibus corruptis infectus eſt.

Plura de his aliàs dixi in libris de Subtilitate, tum alibi: ſed nunc quæ opportuna ſunt huic loco, & ad ipſum reſeruata, adiicere decreui. Vtrum res caſu an conſilio conſtent & naturales & humanæ, alibi diſputatum eſt: atque ſumma eorum fuit, conſilio regi omnia, ſed caſum eſſe in materia. Verùm an caſus ille etiam ſubiiciatur conſilio, dubium cum magis eſſet, determinatum eſt, quaſi ſub conſilio generali eſſe. Itaque aërem & aquã putreſcere, & conſilio quidem neceſſarium eſt, quoniam eorum natura talis eſt, & caſu, vt hoc vel illo tempore contingat. Cæterùm quæcunque tranſmutantur, trifariam tranſmutantur: vel à vi cœleſti ad finem rectum omnia dirigente, vt cum ex ſemine & ſanguine fit animal: vel à vi caloris, vt cum per raritatem aut denſitatem ex aqua fit aër: aut cum marceſcit, putreſcit, corrumpitur, vt in præſenti narratione propoſitum eſt. Eſt autem hic calor, cum deſinit vterque primogenius: cœleſtis, qui generat: & ab eo violentus, qui exurit: putreſcere enim quicquam ab altero eorum non poteſt. Corrumpuntur ideo minuta animalia, & ab humana natura non aliena, vt oues, ſues, in aquarum & aëris putredine. Et loca ob id non perſpirata, & ſilentia magis, quam perflata & excelſa: & quæ nec calida ſunt, nec frigida vehementer, & humida, quàm ſicca. Et aëris peſtilentia duplex eſt, unius regionis, & totius continentis: aquæ autem nunquam eſt generalis. Et aquæ tardius occidit, & difficilius ſanatur quàm aëris. Et aëris forſan nunquam à memoria hominum viſa eſt: quæ verò eſt à vaporibus, ſerpit, & breui temporis ſpacio ex regione in regionem, vt in peſte ſub Antonino, philoſopho appellato, Imperatore, & anno Domini, MCCCXXXIX. Quòd ſi ita eſt, à plurimo vapore, & maximè fœdo, maxima fiet peſtis, plurimus autem vapor ab humido loco, vt in ſtagnis, & cum multum pluit: et à maximo calore, vt cum ſol prope nos eſt, & poſt longas pluuias, nullæ ſunt nebulæ, nullus decidit imber, plurimaque putredo generatur: velut cum nullis ventis perflatur aër. Atque hæc fermè eſt ſententia Ariſtotelis. Quòd ſi ad has tres cauſas acceſſerit quicquam quod putredinem poſſit exacuere, fit violentiſſima, velut ſerpentes, locuſtæ, cadauera, herbæ maleficæ. Ferunt, neſcio an credam, aliquando ſerpentem in Tyberis latitantem ripa. Romæ excitaſſe peſtem, idque diui Gregorij ætate. Difficile hoc eſt, quoniam puſillus efficere non poteſt, magnus veneno lethali caret. At in magnis ſiccitatibus contingunt huiuſmodi, exhauſta à ſole terra, cum turbulentus quaſi aër eſt. Itaque valles perſæpè peſte laborant, dum montium cacumina ſunt ſaluberrima: ſed ſi eò ſerpat, nunquam licet diuturna ob ventos, violentiſſima et acutiſſima, vt dicitur, eſſe ſolet. Perimit & inuadit non vno modo:

alia

alia cum tuſſi, alia cum ſanguinis modici ſputo: quædam cum ſternutamento, quædam cum dolore, abſceſſu, fluxu alui, vermibus, cordis palpitatione, inſania, milleque aliis modis, ſic nonnulli ſunt qui ſame conficiuntur, alij ſiti, alij ſudoribus, alij abſque manifeſta cauſa concidentibus viribus.

Sunt qui in dæmonas & iras deûm retulere, Primum, quod non contingant ſtrages ſine Dei prouidentia, qui eiuſmodi etiã per ſigna antea oſtendere videatur: inde etiam, quod perſæpe ſolui videantur ſacrificiis potius quàm humana ope. Peſtilentiã Dauidis ætate Hieroſolymis ſedauit angelus, gladium vaginæ intrudens. Romæ Aeſculapij ſimulachrum, cum ſerpente è Græcia auectum. Exaudiuntur voces inconditæ in triuiis: omnes religio tenet eo tempore. At ego nigram bilem eo tempore in hominum corporibus abundare ſcio, quæ huiuſmodi oſtenta demonſtret: at etſi antea appareant, huiuſmodi clades ſequi conſentaneum eſt, & in longa fame. Diuinam itaque vltionem ſuo loco ſino: ſed cum euadere viros improbos, perire pauperes, timidos & intemperatos, tum mali habitus videam, tametſi alioqui pios, cogor exiſtimare, plerunque hæc, vt reliqua, à naturalibus cauſis proficiſci. Verùm hæc ita gubernante Deo, vt in eadem incidant tempora, in quibus iudicio diuino ob impietatẽ plectantur improbi. Cæterùm acutiores fiunt in poſterũ, quàm iam ducentis annis, quoniam magna coniunctio ignea ſigna peragratur: vt verò in parte horum elementorum vitiũ accidit, non iam peſtis appellatur, ſed venenum.

CAPVT X.

De Febribus variis, ex corruptione eorundem.

ERgo ex horum corruptione fiunt varij morbi, atque omnes peſtilentes, non tamen omnes pernicioſi, hoc enim infrà declarabitur, vbi autem fit hæc putredo? Galenus ſentire videtur, quod in corde: adducitque duas rationes. Prima, vrina in his eſt bona, igitur iecur & venenoſum genus affectum non eſt: cum ergo breui intereat æger, neceſſe eſt vt cor afficiatur, quod etiam ſenſit Princeps prima Quarti. Secunda, pulſus parum recedunt a naturali ſtatu, cum tamen æger tendat ad mortem, & cum febriant contenta, aut ſubſtantia cordis eſt calidior. Ergo ſi contenta ſunt calidiora, cor eſt tanto frigidius: aut ſi contenta ſunt frigidiora, cor eſt tanto calidius, igitur febris hæc per eſſentiam eſt in corde. Hunc oppugnat Fracaſtoreus in opere de Contagio: & adducit duas rationes. Prima eſt, ſi putredo eſſet in corde, ſtatim occideret, cum multi ad ſeptimam diem euadant, longè plures ad quartam, aliqui vltra ſeptimam, & ex his quidam etiam ſanentur. Secunda, ſi hectica aliqui interirent breui, omnis hectica eſſet inſanabilis & breuis. Reſpondeo, quòd illa putredo licet ratione ſubiecti occupet totum cor non tamen eſt perfecta & extrema, diſſlantur etiam partes, ideo, vt oſtenſum eſt, poſſunt non ſolùm ſuperuiuere aliquot diebus, ſed etiam ſanari. Ad aliam: hectica illa non eſt hectica, ratione caliditatis & ſiccitatis in ſubiecto ſolido, ſed ſubiectum eſt ſolidum, qualitas autem putredo: ideo vna eſt inſanabilis, & citò perimit, vt ſuprà oſtenſum eſt, alia autem diuturnus eſt morbus, & etiam ſanabilis. Ideóque in hectica peſtilenti idem eſt morbus cum ſubiecto, ſcilicet ſubſtantia corrupta: in hectica alia, calor & ſiccitas non ſunt ſubſtantiæ, ſed qualitates. Eſt etiam febris alia in ſpiritibus ephemera putrida, quæ occidit intra 24. horas & eſt frequens in Anglia, & Gallia Belgica: vt febris peſtilens non ſpecies ſit, ſed genus; & ſub ea, quemadmodum ſub alio genere, tres ſint ſpecies, quæ in ſolidis, quæ in humoribus, & quæ in ſpiritibus. Et propriè in hac ſomnus vt minus eſt neceſſarius ob breuitatem, ita eſt pernicioſiſſimus. Solet in hac febre ſentiri dolor in parte aliqua corporis, qui eſt quaſi quidam fluxus ex ſpirituum corruptione. Sunt quoque ex putridis his quæ in humoribus, aliæ quæ maculas ſecum habent, aliæ autem ſine illis.

Porrò cum putredo in humoribus accenditur, & per ſe occidit, ſolet peſtilens ab omnibus appellari: ſed ſunt quæ occidunt cum alui fluore, aut laterali morbo, aut angina, & ſimilibus, & has vocant fluores alui peſtilentes, aut morbos laterales, aut anginas. Eſt tertium genus, cum vſque adeò latitat vis peſtifera, vt tanquam morbo ſpeciei cauſa mortis tribuatur: atque eo magis, ſi plures ſanentur; quemadmodum tertio Epidemiorum in conſtitutione peſtilenti. Erat autem conſtitutio febrium ardentium hoc modo; Ab initio ſoporoſi, anxij, horridi; febris acuta, non valde ſiticuloſi, non deliri. De naribus parum ſtillauit. Exacerbationes pleriſque diebus paribus. Circa exacerbationes obliuio, exolutio, & vocis priuatio. Extremitates manuum & pedum ſemper his frigidiores, præſertim circa exacerbationes; & rurſus tardè ac non bene recaleſcebant, rurſúmque intelligebant & loquebantur; detinebat etiam ipſos ſopor continuus, non ſomniculoſus, aut vigiliæ cum doloribus. Plurimis horum alui turbulentæ, ſeceſſibus crudis, tenuibus, multis: vrinæ multæ, tenues; nihil neque iudicatorij neque boni habentes, nec verò aliud aliquod iudicatorium ita habentibus fiebat; neque enim ſanguis bene erumpebat, neque alius aliquis conſuetus abſceſſus iudicatorius fiebat, Moriebatúrque vnuſquiſque prout contigit erroneo modo, plerumque circa iudicationes; quidam verò diu voce priuati, multi ſudantes. Et his quidem qui pernicioſè habebant, hæc accidebant; conſimilia verò etiam phreniticis. Sine ſiti autem hi erant, Neque quiſquam phreniticus inſaniuit, velut ex aliis, ſed alia quadam mala ac lenta in ſomnum delatione grauiter peribant. Hos ergo morbos vulgus non putat eſſe peſtilentes; ſufficit tamen Hippocrati, ad hoc declarandum connumeraſſe eos in

conſtitu

conſtitutione ipſa. Nam Hippocrates inſcripſit ea in peſtilentem conſtitutionem Moriebantur autem huiuſmodi ægri ex corruptione partis tenuioris humorum non perfecta, quia erat in ichoribus magna ex parte, & cum exhalatione: nam febres illæ erant compoſitæ ex ardentibus validis & leuiter peſtilentibus: & erant abſceſſus cerebri fermè in omnibus. Quamvis Galenus locum exponens, non meminerit abſceſſuum, ſed voluerit collectionem eſſe crudorum ſuccorum. Contingunt & in huiuſmodi febribus vermes, licet cum putredo calorem coniunctum non habet, illos non generet. Propterea dicit Galenus tertia Aphoriſmorum: In puerulis vermes non generantur, quia calor non viget. Sed quomodo calor vigere non poteſt vigente putredine? Reſpondeo, quòd hoc contingit, quia materia eſt in cauitate magna, ideò plus exhalat quàm accendatur. Alius modus, cum putredo fit in longo tempore, poteſt eſſe magna, & calor paruus.

CAPVT XI.

Secunda Diuiſio Veneni, in contagioſum, & proprium.

MOrbus contagioſus ex putredine fit, atque ea duplici, vt dictum eſt: in pingui, tum aqueo humido. Et qui in pingui contagioſus eſt euidenter, dicitque. At in aqueo contagioſus eſt; quia tamen quod aqueum eſt, non valdè putreſcere poteſt (exhalat enim) & tenue cum ſit, ideoque hærere parum poteſt, ob id putredo in aqueo qualis omnium communium febrium, tametſi contagioſa ſit, minimè tamen talis dicitur omnem autem putredinem contagioſam, & quanto vehementior ſit, eo magis etiam eſſe contagioſam: & omne etiam contagioſum, putridum eſſe, hac demonſtratione accipe. Putridum enim eſt, in quo natiuus calor ab externo corrupto humido proprio exhalat, vt ſuprà viſum eſt ex Philoſopho. At omnis calor cum motu eſt (declaratum enim eſt ibi, quod quæ iam putruerunt, & finem motus accepere, non amplius putrent) vbi ergo magnus calor, ibi motus vehemens: etenim calor, in his inferioribus vel à motu eſt, vt à Cœlo: vel cum motu, vt naturalis, igneuſque tum putridus. Vbi igitur putredo vehemens, at in omni motu eſt hoc proprium, producere ſibi ſimile: ignis ignem, aqua humectat: putridum igitur vehementi motu cum habeat calorem alienum, quod pulſat putrefacit: & eo magis, quò vehementius, denſius, plurimumque fuerit quod ſecernitur: hoc autem in humido pingui, quia plurimus vapor ſegregatur, & denſus, & maximè putret, quoniam parum exhalat, vt etiam apud ignem. Quod etiam vidit Galenus primo de Simplicibus medicamentis. Quo fit, vt quæ putrent maximè, etſi pinguia ſint, maximè ſint contagioſa. Secundo loco, quæ non adeò putrent ſunt tamen pinguia, atque huiuſmodi ſunt vt in elephantiaſi. Indica lue: velut primi exemplum eſt febris peſtilens. Tertio loco, ſunt valdè putrida & aquea, cuiuſdi in impetigine & vitiligine (nam in ipſa lepra, ſcabie, aliquid etiam tenuis pinguis commiſtum eſt) non enim ſtare cruſtas faceret: nam toſta in ſartagine, ex pinguibus cruſtas manifeſtè faciunt, ſi aqua ſola adhibeatur: etiamſi triduo torreretur, cruſtas non faceret. Plus ergo facit materiæ natura ac genus, vt quod pingue ſit ob denſitatem & quia plurimum ſecernitur, & quia magis hæret, & quàm putredinis magnitudo, in aqueo humido. Ob id ergo in febribus verè peſtiferis, valdèque peſtiferis, nihil ſecernitur præter vaporem ipſum: quæ autem ſecernuntur, ſunt iuxta magnitudinem febris coniunctæ communis, quæ in ichoribus accenſa eſt cum peſtilenti. Inde colliquatio non vnius caloris aut febris ſignum eſt, ſed vehementis febris communia, in ichoribus coniunctæ cum peſtilenti. Non ergo fiunt febres quæ colliquent citra peſtiferam qualitatem & putredinem, neque citra vehementem calorem alterius febris communis: quocirca in peſſima putredine & febri peſtilenti nec ſudor nec aliqua ſecretio apparet. Omnis igitur peſtilens febris contagioſa eſt. Sed & ſi contagioſa ſit, febris putrida vt ſit neceſſe eſt: nam calor ſimplex non poteſt hærere niſi ſubſtantiam habeat annexam: at febris ſimplex non poteſt ſubſtantiam humoris diſſoluere, nec inhalitum digerere, quare nec contagioſa eſſe: in omni enim contagione neceſſe eſt tamdiu ſubſtantiam ſubſtantiæ miſceri, donec eam corrumpat: idcirco contagioſum eſt ſolùm, quod putridum eſt. Tria igitur hæc, peſtilens, contagioſum, putridumque conuertuntur, vt non ſit vnum abſque alio inuenire. Cum verè ſermo demonſtatiuus, vt Auerroës dicebat primo & quarto Phyſicorum, doceat, diſſoluatque omnes difficultates ac dubitationes, quæ circa tractationem contingere poſſunt: idcirco quæ iam diximus, reliqua de contagio declarabimus.

CAPVT XII.

Quæſtiones & Problemata de contagio.

ERgo nil mirum primò eſt, ſi etiam in arcis, nedum linteis, peſtis ſemina per multos annos, non ſolùm menſes, & phthoës & ſimiliũ ſeruentur: vapores enim illi ex humido pingui conſtant, & concreti, vt apparet experimento in ipſum conuertũtur: ideò etiamſi oleo quispiam odorato tabula linungatur, per multos menſes odorem ſeruabit: & ſi valdè pingue ſit, etiam in annos. Eadem igitur ratio & de peſte, cæteriſque contagioſis illuuiis. Diutius etiam hæc quàm odores: quoniam peſtis, vt declaratũ eſt fundata eſt in ſubſtantia calida & humida, & odor calida, & ſicca: hic etiam plerumque in tenui, illa in craſſa: quocirca

odor celerius quam contagioſus vapor ſoluitur. Vnumquodque autem genus ſuam originem non minus quàm inſectorum ſeruat: ideóque hie vapor propagatur in oues, non homines: in boues, non oues; in pulmones alius, vt tabidorũ: in cutim, vt ſcabiei: in oculos, vt ophthalmicorum & lippitudinum, diuerſa enim ſunt, & è genere peſtilentium, vt tertio Aphoriſmorum dicemus, & de hoc infra. De his ergo quæ rariora ſunt ſubſtantia, quod duriora non inficiant: tum etiam de propriis vnicuique membro, cauſam docuiſſe difficile non eſt. At verò cur gratia exempli, vapor ex boue oues non inficiat, tenerioris ſubſtantiæ: ex corde non inficiat neque oculos, neque pulmones, neque cutim: quanquam ad vulgatam illam ſympathiam recurrere liceret. Reſpondeo, quod vapores cordis, vt habent inæqualem (exempli gratia) proportionem in calore ad ſubſtantiam pulmonis, cum proportione putrediuis ad eandem ſubſtantiam: & ideo cum ex proportione cordis ad cor ſequatur putredo, igitur ex proportione cordis ad pulmonem non ſequetur. Et ita de aliis, demonſtrauimus enim alibi in hoc Opere, quod putredo non agit niſi ratione caloris ſibi coniuncti. Ita videmus, quòd malum macianum adhærens malo maciano corrupto, celerius putreſcit quam ſi cotoneo: quamvis ſubſtantia cotonei denſior ſit quàm mali maciani. Ex hoc ſequitur, quod non omne contagium eſt lethiferum, vtpote lippitudo & ſcabies: & hoc ob duas cauſas. Prima, quia membrum quod ſuſcipit, non eſt vitæ neceſſarium: ſecunda, quia modus ac menſura putredinis non eſt tanta, vt poſſit deducere ad mortem. Et ſi contagioſus morbus in proprio ſubiecto non poteſt perimere, quanto minus in alieno? Sed & hac ratione neque ſub ardore feruidiſſimæ æſtatis, nec ſub profunda hyeme propagatur peſtis, calor enim ille immenſus diſſoluit fomentum putredinis, & abſumit humidum pingue: & frigus acre hyemis, prohibet diſſolui ſubſtantiam putridam, & eleuari vapores, ideo his temporibus non propagatur peſtis. Et ſimiliter ſi febris ſit valde ardens, conſumit putredinis ſubiectum. Ex hoc etiam patet, cur pleraque venena ebibita non ſint contagioſa (nam occidunt ſine putredine, vt viſum eſt) ſed ſolum quod putridum eſt, eſt contagioſum: ergo venena non ſunt contagioſa. Quæ verò venena dicuntur à Galeno putrefacientia, non rectè appellantur: ſed corrumpunt ſolum, quia in his exhalat humidum, atque ob id non ſunt contagioſa: longo tamen temporis tactu, & prope mortem quædam fiunt contagioſa, quia non difflantur, refrigerato calore. In murſibus autem quia adeſt maior putredo, & maximè malè olentium ſerpentum, vt de dryino, propagatur, & fit contagioſum. Ex quo patet, cur multi morbi Epidemij non ſint contagioſi, quia ſunt citra putredinem: qui autem ſunt ex putredine vaporum, neceſſario ſunt contagioſi, vt prima Problematum, non tamen valde contagioſi: quia ſi eſſent valde contagioſi, eſſet magna putredo in vaporibus, ſed vapores valde putridi ſtatim occiderent. Ergo ſola peſtis valde exitialis ex aëre, eſt manifeſtè contagioſa: reliqua genera ſunt contagioſa, ſed non valde. Animal quoque mortuum refrigeratum non poteſt eſſe contagioſum, niſi ratione pellis aut veſtimentorum, quia refrigeratum nihil exhalat: partes tamen illæ pingues ſi incaleſcant, exitium afferunt. Quæcunque igitur corpora calida ſunt & humida & immunda, vt etiam dicebat Galenus primo de Differentiis febrium, ſunt parata putredini, ideóque contagio: vt contrà, frigida, ſicca, munda. Itaque ſenes magis ſunt remoti à contagio, quàm iuuenes: & iuuenes pueris, & maſculi fœminis. At dices: ſi contagium eſt cum putredine, & putredo facit febrem, & omnis morbus peſtilens eſt contagioſus, erit omnis morbus peſtilens cum febre: at hoc negare videtur Hippocrates, tertio Epidemiorum. Reſpondeo, quod ibidem declarat de quibus intellexerit, cum dixit: Aluus bilioſa, pinguis, tenuis, aquoſa, atque ipſe morbus multis erupit citra febrem, & in febre. Tormina cum doloribus malignæ item reuolutiones: multorum quæ in corpore inerant, ſuppreſſáque erant, exitus: quæ autem exibant, dolores non ſoluebant, multæque erant corporis partes affectæ. Quibus ergo putredo viget aut in extremis corporis partibus, & à corde remotis, aut in cauitatibus internis, magis, vt ventriculo inteſtiniſque, quæ parùm ad venas attinent: aut ſi, dum fit, putredo ſtatim euacuatur: non eſt neceſſe conſequi febrem, & tamen morbus poterit eſſe non ſolùm peſtilens, ſed etiam lethalis. In elephantiaſi etiam, quamuis non extat humor, & ſit in venis, & ſit peſtilens & lethalis, non tamen adeſt febris: quia eſt corruptio, & non perfecta putredo. Sequitur etiam, elephantiaſim non eſſe carcinoma vniuerſale, etſi hoc dicat Paulus Aegineta, & Princeps; nam carcinoma contagioſum non eſt, elephantiaſis autem ex maximè contagioſis eſt; nihil igitur elephantiaſi cum carcinomate: ſed potius elephantiaſi Indica lues eſt perſimilis, & vtraque tamen febre perſæpè caret, quoniam fit ſeparatio, & ideo refrigeratio, atque ob id perfecta putredo abſolui nequit. Sequitur etiam febrem contagioſam eſſe minoris putredinis, quàm factam ex aëre; nam licet nunquam contagioſa ſit, vt dixi, quia vtraque cum putredine: quia tamen quæ eſt ab aëre vel vaporibus, eſt parum contagioſa, erit etiam parùm putrido ex humore, ſed quæ ex maiore putredine eſt, ſeu bubonia, non eſt multum calida, nec euidens; tum quia ſiccitas eſt lima caloris, & febris putrida eſt à calore humido, ergo non multùm acuto. Item, quia ſi calor eſſet magnus, conſumeret humidum; ergo non fieret magna putredo. Ob hoc febres omnes contagioſæ, ſpecie omnes ſunt valde mites, quandoque tamen accidit, vt febris contagioſa ſit etiam ardentiſſima; & hoc eſt, quoniam ab initio ichores etiam accenduntur, & ideo apparent vrinæ turbidæ, & fiunt abſceſſus fluente materia. Sed ſunt duæ febres. Febris

etiam

etiam maculoſa magis affligit nobiles & diuites, quoniam iungitur febri ex ichore bilioſo: potentes autem ob cibos odoratos & calidos, & vina potentia, curas, libidinem luxum, oua, carduos, farcimina, plus generant bilis, ideò magis ſubiiciuntur febri maculoſæ: illa verò alia magis fit ob contagium, quo facilius prehenduntur pauperes ob immundiciem, loca occupata, & reliqua incommoda. Sunt etiam ex contagioſis hæreditarij, & non hæreditarij, & ex hæreditariis contagioſi, & non contagioſi: contagioſi breues, vt peſtilentea, non poſſunt eſſe hæreditarij. Homo enim propè mortem conſtitutus, quomodo poteſt generare: nec etiam fortuiti, qui adueniunt ex conſtitutione, quia non poſſunt vitiare membra generationis. At longi etiam confirmati vitiant ſemen, ideò ſunt hæreditarij: ſed quia aliqui ex his debilitantur, generant diſpoſitionem ſibi diſſimilem, vt pediculi, lendes. Sed cum fuerint validi, generant ſimilem prorſus morbum. Hæreditarij autem omnes putridi, contagioſi ſunt, propterea podraga contagioſa non eſt; fit enim à cruditate, vt demonſtraui in libello de Dentibus. Ex hoc patet, quòd podagræ duo ſunt genera, cum putredine, quod eſt difficillimum, non enim poteſt finiri niſi ſedata inflammatione, vt dicebat Hippocrates ſexta Aphoriſmorum: ſed non poteſt ſedari inflammatio, cum eſt cum putredine, niſi concocta materia: igitur hoc genus podagræ propè eſt inſanabile. Vtrum verò morſus & ictus venenoſorum ſint contagioſi, dictum eſt quòd ſic in aliquibus, vt in dryino: ſed & in cane rabido, qui rabidi fiunt homines mordendo rabidos etiam efficiunt, vt affirmat Dioſcorides in ſexto, & Princeps in Quarto: vbi docet, quòd non ſolùm canes ſed muſtelæ, vulpes & muli rabiem morſi contrahunt: ſed & lupi, & equi, & alia etiam non tamen ſcio animal quod occidat præter canem & lupum, quia ſunt eiuſdem ſpeciei, vt declaraui aliàs.

Quomodo autem ſimile à ſimili generetur & augeatur, quemadmodum de fimo columbino dixit Galenus libro de Cauſis morborum, & repetit in primo de Differentiis febrium, licet euarient inter ſe exempla illa: in hoc tamen conueniunt, quod ex calido accendebatur, & citra aliam cauſam aut antiperiſtaſim. Dico igitur, quòd vt viſum eſt ſuperius ex Philoſopho: Putredo fit à calore externo; ergo quod putreſcit, incaleſcit. Verùm vbi cauſa permanet, actio omnis intenditur. Et ſit *a* ignis, qui in vna hora accendat *b* lapidem, dico quòd in ſecunda hora accendat pluſquàm *c*, quia in prima hora calefecit etiam *c*. igitur *c* minus reſiſtet in ſecunda hora, quàm *b* in prima: igitur ex Ariſtotele quarto Phyſicorum, citius quàm in hora accendetur *c*, & in vna hora plus quam *c*. In motu etiam (omitto experimentum clarum de naui quæ vix mouetur à vento in initio, & poſt eodem à vento celerrimè mouetur) ſit vt *a* moueatur ex *b* in *c* in hora, dico quòd in alia hora mouebitur pluſquam ex *c* in d.

Nam cùm iacimus lapidem, vis illa deperditur ſenſim, & tamen motor abeſt: quanto magis ſi *a* moueatur ex *b* in *c* per ſingula momenta, retinet aliquid prioris vis? ſeu ſit in moto *a*, ſeu in aere circunſtante, nihil enim poteſt ſubitò deſinere, vt neque oriri & fieri, ſi igitur ſupra vim relictam motus ex *b* in c accedat tanta vis, quanta fuit ab initio in *a*, *a* mouebitur celerius, & maiore cum vi: quod eſt propoſitum.

Ex hoc patet vnum parergon, ſed tamen notatu dignum: cur omnis motus naturalis ſit velocior in fine quàm in principio. Moueatur ergo *a* ex *b* in *c*, & quoniam quod mouetur, & quod mouet, eſt idē ſemper, augebitur vis motrix, igitur a ſemper velocius mouebitur. Cùm igitur quod putreſcit, incaleſcat ab externo calore, vt viſum eſt: & calor rarum faciat, vt ex raritate fiat motus: neceſſe eſt vt ad vnguem, quemadmodum in igne calor, flāma & motus perpetuò incaleſcat in putredine, licet obſcurius: & hoc modo cauſa non deficiat, aut partes calidiores exhalent: aut fomes, quod eſt humidum, abſumatur. In omni igitur febre, qualiſcunque ſit, innatum eſt incrementum per ſe: licet aut per euacuationem educto fomite, aut apertis meatibus, & difflato ſpiritu, aut per frigiditatem ſuperuenientem, poſſit contrarium contingere, & extingui etiam: vt ſæpè accidit. Ex hoc poſſunt deduci multa corollaria valde vtilia vtpote quod omnimodo tranſpiratio & quies ſint procuranda in febribus: rurſus, quòd extinctio ſemel calore, totius febris decurſus abrumpitur, & huiuſmodi: vtpote quod omnis febricitas eſt in aperto vitæ diſcrimine.

Sed illud iure merito admiratione dignum, cur canis rabidi morſus, poſtquam patiens iam in rabiem deuenerit, efficiat vt alios mordeat: & qui morſi ſunt, & ipſi rabioſi fiant. Et qui ederint reliquias cibi, vel potus biberint, rabie corripiantur: nec quicquā melius in hoc, quam quod vbi iam laborare cœperint, ſtatim deſinunt edere & bibere, in aliis morſibus ictibúſque non ita? An quoniam canis magis ſimilis eſt homini ſerpentibus, ideo rabies contagioſus eſt morbus, cùm quaſi peſtis quædam ſit. Simile enim à ſimili, per ſimiles affectus & ſubſtantias, generatur.

CAPVT XIII.

De Quinque Partibus noſtri corporis, quibus maximè contagium communicatur.

PRopagantur autem maximè contagia quinque modis, communi ſcilicet per aërem attractum, non ſolùm per os, ſed per oſcula arteriarum, diffuſa in ambitu totius

corporis: vt nono Methodi, & primo de Differentiis febrium. Et hic eſt celerrimus, eoque modo communieantur omnes morbi, cordis, pulmonis, pectoris, & cerebri. Sed cordis minus qoàm cerebri, & eerebri minos quàm pectoris, aut æqualiter: pulmonis autem maximè, quia primus occurrit aëri. Et licet videantur morbi eordis magis cootagioſi quàm cerebri, contingit hoc per aecidens ob pulmones, qui facilè afficiuntur, eum his affectis etiam cor facilè patiatur, ſic ergo phthiſis communicatur. Secundus eſt per concubitum, quo morbi diuturni qui totum corpus occupant, cum puttedine communicantur, vt elephantiaſis, & lues Indiea, ob ſeminis retentionem. Febris enim licet ſit morbus communis toti corpori, non tamen cauſa eſt communis, ſed pars ichoris, tantum corrupta eſt: & corruptio illa eſt potius ignea quàm putredo. Tertius eſt ex communi cibo, ae magis potu, quo morbi qui ſaliuam inficiunt, communicantur: phthoës, iterum aphthæ, tuſſes, ac huiuſmodi. Quartus, per contactum, & per lintea veſteſque infectas, quo omnes morbi cutis inficiunt ſanos: vt elephantiaſis, lepra, ſeabies, pediculi, loes Indiea, & quam vocamus capitis tineam: impetigo etiam, ſed minus, quia eſt ab humore frigidiore & ſieciore. Quintus eſt, cùm per radios contagium propagatur, vt in ophthalmia & lippitudine: neque enim ſunt proſſus idem, nam conſtat huiuſmodi morbos es fiſo intuitu communicari, & ideo Fracaſtoreus eredit eos propagari per radios; nam ſi propagarentur per vapores, nil obeſſet fiſus ille intuitus; ſed non eſt verum: radij enim cùm ſint immateriarij, non poſſunt eſſe eauſa per ſe morbi: at hic videmos quòd ſunt morbi eauſæ per ſe, quia idem fit à ſuo ſimili, & lippitudo à lippitudine, & ſiccea à ſieea. Igitur generatio horum morborum fit à vaporibus, non à radiis. Cauſa autem quod magis propagetur ex intuitu fixo, eſt qooniam oculos magis aperimus, ideóque etiam magis exeipiunt vapores.

Modus aotem ille, conſenſus ex fœdis linteis eùm carnes tanguntur, eſt valde communis omnibus, nam peſtilentes & phthiſij morbi, & elephantiaſis, & Indica lues, & ſcabies, & lepra, & morbi ex contactu hominem inficientes, & lippitudo, ſi quis oculum ficcet linteo lippientis, aut pectat aut caput pectine laborantis tineæ, & breuiter omnibus modis præterquàm tertio, inficitur per lintea. Peſtis autem omnibus modis, vt quæ putredinem ſecum habeat maximam, & calorem tenuem communicatur. Itaque dormire in lecto, in quo laborans peſte dormierit, non ſolùm maximum affert periculum: ſed etiam in Indica lue, ſi non lintea lixiuio de more integrè fuerint espurgata. Tot igitor modis homo eum homine participat. Verùm in huiuſmodi plerique morbi contagioſi pluribus quàm vno modo communicantur; nam lues Indica & edendo, bibendo, dormiendo, non ſulùm concubitu ex vno in alium tranſmigrat. Et tabes & pleraque alia, vt tutiſſimum ſit non verſari cum huiuſmodi vitis; quod & Moſes prou dit 10 Leuitico. At eontagium ex Venere, vt magis hæret, ita non tam facilè concipitur, vt ſi pruluatur locus ad aliquot horas, non communicet; leuis enim eſt putredo. Quæ verò facillimè concipitur, & cito perimit, & cito ſanatur. Hæc igitur quatuor in vnum conueniunt: communicari, augeri, perdere atque ſanari. At certiſſimè inficiunt, quæ materiam præbent, & intus ingrediuntur, velut quæ eoneubitu & quæ ſaliua contagium afferunt; non ita quæ ſpiritu, aut inſpiciendo, aut linteis & ſorditie externa propagantur. Omnibus autem commune eſt, non communieari à robuſtis corporibus, denſis, multo exercitio aſſuetis, mundis, ac temperatè viuentibus. Et ſi naturarum ſit diſpar ratio, vt raro inter homines & aues, aut canes aut equos. Ea ratione à ſenibus omnes ætates contagio afficiuntur, & infantes ab omnibus ætatibus; vt contra infantes alias vix attingunt, niſi propinquitate ſanguinis (hæc enim plurimum poteſt) & ſenes à nullis. Sic à maſculis fœminæ, à fœminis non ita maſculi afficiuntur. Iuuat & regio, & tempus anni, & conſtitutio, ſi peſtilens fuerit, aut non; ſi æſtas vel hyems, aut contra autumnus vel ver, facilius enim communicatur & graui tẽpore & humido; & magis in vallibus qoàm planicie, magiſque in hac quàm montibus; & ſi quis ſordidè viuat. Et timidi, dum imaginantur, facilius corripiuntur quàm fortes, & de rebus altioribus cogitantes. Et quædam horum inficiunt humores primùm, alia ſpiritus, alia membra, ſed raro.

CAPVT XIV.

De Febre bubonia, & in quibus rebus potiſſimè communicetur.

FEbris bubones conſequens peſtiferos, duplex eſt; alia quidem, quæ bubones propriè ſequitur; alia, quæ carbuneolos, euius memorabimur infra. At bubones huiuſmodi tum eum in omnibus partibus corporis fieri ſoleant, maximè tamen, inquit Princeps, ſub alis. poſt aures, & in inguinibus. Et qui ſub alis, peiores ſunt omnibus; nam cor laborare principaliter indieant; deinde qui poſt aures, quos vocamus parotides, & fiunt à eerebro; qui vero in inguinibus, à iecore, & plures ab his liberantur, quàm ab aliis; & ſi non liberentur, ſerius pereunt. Et fiunt bubones in omnibus etiam aliis partibus. Mater enim mea dum eſſet puella, paſſa eſt bubonem prælongum in mento; quo execto euaſit; & manſit cicatrix cana, donec vixit. Mundo Buzachareno apparuit anthrax ſub genu dextro, & obiit in quarta die. Et apparent in pluribus locis, ſimul cum materia fuerit

fuerit multa : & ob id ſecurius eſt , quod eſt vnum & procul à membris principalibus, magnum & rubrum, aut nigrum vel album, non viride vel cæruleum, aut luridum. Nam cum ſit vnum ; non ſignificat tantùm materiæ , vt non potuerit euinci à natura , ſed coacta ſit eam ſpargere: & quoniam eſt procul à membro principali , ſignificat vim illius validam. Et licet magnitudo ſignificet multitudinem materiæ contentæ , eſt tamen ſecurius magnum ob id , quoniam ſignificat nil eſſe relictum , quod non tranſmiſſum ſit à natura ad locum , & maximè cùm ceſſauerit cum hoc febris. Et colores albi ſunt ſuppuratæ materiæ , & rubri ſanguinis puri , aut cum bile minus mala miſti : & niger , finem actionis & exuſtionis : qui cùm ſit in extremo corporis , non ſignificat niſi prauitatem vlceris , & non periculum , at luridus & viridis & cæruleus , ſymptomaticam fuiſſe expulſionem ſcilicet, vigente maximè materiæ prauitate , & adhuc veneni qualitate dominante.

Communicatur autem morbus hic omnibus modis , atque ſtatim ac periculoſiſſimè ſpiritu ipſo. Sed & commercio , cuius etiam meminit Ariſtoteles prima Problematum : vnde demiror Galenum , qui tanto pòſt floruit , nec videtur huiuſmodi peſtem plenè agnouiſſe , vt in primo de Differentiis febrium. Verba Philoſophi hæc ſunt : Cur morbus peſtilens ſolus ex omnibus vitiis eos afficiat , præcipuè qui ad laborantes eo morbo propè acceſſerint Quanquam cum de hoc in conſilio de Conſtitutione temporum egerim, nunc ſatis ſit modos contagij enumeraare. Primus ergo eſt ex aëre circumſtante , non ſolùm qui per os trahitur , ſed , vt dixi , per arterias in ambitu totius corporis : ideo non ſufficit continere ſpiritum , nec quod plurimi faciunt, ori apponere ſpongiam aceto imbutam: nam aër totus eſt , qui laborat : & totum corpus eſt , quod haurit illum vndequaque. Secundo loco ſunt pelles , pòſt pluma & laneæ veſtes : quarto loco lineæ ac lintea, quibus ſuccedunt canes , feles , equi ob pilos , pòſt coria , inde ligna : lateres etiam ac metalla, inter quæ minimè ferrum. Aues vix contrahunt contagium , licet pluma integantur , ob illarum caliditatem ac ſiccitatem vehementem. De equis ac bobus exemplum non inuenio, quòd per hæc animalia contractum ſit contagium : vbi tamen ſtatim , poſtquam incaluerint , ac infectis pannis quis inſederit , exiſtimo contagium baud dubiè inferre poſſe : vbi refrixerint , non : quoniam calore & antipathia ſoluitur veneroſus vapor. Audiui tamen à fide dignis , magnæ peſtis tempore, quæ fuit anno ſalutis M. CCCC. LXXV. equos , qui corpora & veſtes mortuorum ex peſte deferrent , bubones contraxiſſe : ſed qui eos non vltra læderent, quàm pro tumoris magnitudine , vt nullus febricitarit, nedum perierit.

Sed quæ tanta vis huic morbo peculiaris ? Audiſtis nil eſſe quod agat , niſi medio caloris ac motus , vterque enim penetrat in intima , vterque innatum diſſoluit robur , dum corpus rarius redditur. Propterea hoc intereſt inter motum exteriorem & interiorem : quoniam interior quidem diſſoluit compagem , & accendit : exterior , reſoluto humido ſuperfluo denſat ac temperat. Exteriorem voco , qui fit per externa membra , crura , pedes , manus, brachia , manifeſtum eſt enim , eo tempore quieſcere interiora , nec incaleſcere , ſed potius reuocato interiore humido totu exinaniri , refrigeratique. Quòd ſi quis eò procedat exercendo hominem , vt etiam interiora incaleſcant, deteriorem illius efficiet conditionem : nec ſolùm rarefaciet membra illa , ſed etiam ad abſceſſus præparabit : quos ſi effugerint ob mundum corpus , aut quia frigus calori ſuccedat , nihilominus imbecilliora quàm prius eſſent, euadent. Dices : Cur igitur exercitio extrema membra confirmantur , euadunt craſſiora & denſiora , interiora non ita ? at de hoc primo de Sanitate tuenda dictum eſt : nunc ſatis ſit nos eò referre , vnde ſermonem deduximus, ſcilicet calorem & compagem diſſolui à motu caloreque interno, cui cùm qualitas putreſcens immiſta fuerit , intrò penetrabit , dico in ſubſtantiam ſanguinis , atque ſpirituum hauſto vapore per externa oſcula arteriarum , quæ ſunt in cute ; vnde ſanguis totus primùm efferueſcere incipit , & venenum ad cor porrigit , febriſque inuadit primùm quidem , vt par eſt , ephemera ; deinde paulo pòſt etiam putrida , continenti ſimilis , quòd ſi maxima fiat concuſſio , & interioris phlegmonis initium , concutitur iecur , & vt aliàs dictum eſt, rigor magnus exoritur , qui tamen non poſtea redit ; ſed omnibus euerſis viribus , adeo iecur afficitur , vt ex conſenſu ventriculus , qui & ſenſum habet & motum euerſionis , quibus iecur deſtitutum eſt , ad ſimilitudinem facultatis quæ in cerebro eſt , & ſentit & mouet , cùm ibi ſolùm actus ſit , non anima , neque vis animæ ; & velut nouacula , quæ tondet , cùm in ea tantùm ſit actus eius potentiæ & artis & rationis quæ in anima eſt , fit nauſea in ventriculo , & cibi abominatio grandis , quod vitium eſt iecoris, non ventriculi , vt optimè ſenſit Galenus primo in tertium de Morbis vulgaribus. Inde ſæuiente fluctuatione , ardentibúſque ichoribus , vnà cum humoribus , dum ſpiritus extinguitur , vis animæ naturalis ac vitalis nullam quietem habent, ſed perpetuas patiuntur vigilias, abſceſſus crudus plerunque vrget , inſurgit natura , quæ mauult ſub ſpe aliqua pugnare , quàm inulta & indefenſa prorſus periclitari ; & vt cæcus in tenebris aliquid propellit materiæ, efficitque carbunculos atque bubones.

CAPVT XV.

De Veneno à morſu, ictu, vulnere.

DVbium eſt, cur morſus aculeis ſint magis venenati? Et reſpondeo, quòd aculei ſunt ſicci, & ideo non poſſunt continere vires, ſicut dentes: & ideo nō poſſunt tantam noxam inferre, quia dentes ſunt imbuti ſpuma, & halitu oris, qui ex corde & cerebro prouenit. Circa quod tria notanda ſunt. Primũ, quod ponitur à Principe ſexta Quarti, & eſt ex Galeno: Punctura ſcorpionis (dico idem de aliis, tum morſibus) ſi ſit ſuper arteriam, facit ſyncopim perſæpe. Dico longè deterius eſt, ſi ſuper neruos: quia ſunt exangues, & dolent valde, & principium eorum non eſt adeò validum, aut calidum, vt cor: vt docui ſuperius ex Galeno, ſexto de Vſu partium. Secundum eſt, quòd de tarantula araneæ genere aliàs à nobis dictum eſt, habent enim aculeata omnia etiam in eadē ſpecie diuerſas vires. Eſt aculeus paſtinacæ venenoſus, & draconis piſcis, & ſcorpionis & araneorũ, & crabronũ, & hæc omnia magis nocēt diebus canicularibus, quàm alio tempore: tũ quod magis ſint efferata, & corpora hominum ſicciora & imbecilliora. Tertium eſt, quòd aculei ſunt vel in lingua, dicebat Philoſophus quarto de Hiſtoria animalium, vt in muſcis & culicibus ac pulicibus: aut in aluo, vt apibus, quia dicit quarto de Partibus animalium: Formicis ac veſpis dentes ſunt, aut in cauda, vt ſcorpionibus: his enim in aluo fruſtra ad tutelā datus eſſet, cum alis careant. Sicut veſpis, ſi extrà cauda promineret, grauaret volantes: ſi extra & ſine cauda, facilè corrumperetur. Sed cui vſui, cum offendant tantùm, non ſcruta reddant ob hæc? Quis enim ſcorpium lapide vel fuſte non atterat, aut pede magis ob odium, quàm id mirat ob periculum? Sed hæc alibi, nam apes, veſpas, crabrones deuitamus ob id, præſertim multitudinem. Sunt & animalia forſan quæ aculeum ſcorpionis timent. omnes præterea ſerpentum morſus grauiores ſunt, vt Celſus ait, cum ieiuni ſunt: atque ideo longè magis, cum oua incubant: & ſi ieiunus ſit, qui læditur.

Obſeruandum eſt diligenter, quod dicitur à Raſi trigeſimoquinto Continentis, quòd ſi læſio ſit in arteria, facilè perimit, & incidit patiens in ſyncopem: & ſi in vena, putreſcent humores ac membrum, & ideo fiet viride: & in neruo conuelletur, aut etiā comitiali morbo corripietur. Et ſi extra hæc loca, nec è regione principalium (nam ſupra cor, aut neruos, vel muſculus temporum, quandoque illico occîdit: & ſupra iecur corrumpit habitum ipſius corporis) detrimentum erit longè minus, ac ſerius mouetur, ſi ſit pernicioſum. Oſtenſum eſt autem planè in vndecimo Paralipomenon, rabidi canis morſum non per venas, neque arterias propagari, ſed ſenſim per neruos ipſos prorepere. Atque ideo talia occîdunt per vulnus: neque, vt dixi, per quodcunque vulnus, ſed vbi neruus ipſe lædatur: aliàs periculoſiora ſunt, quæ in venas inciderint: in quo ea ſi ſiſtas, retinetur vis lethalis in corpore: ſi nimium effluat ob imbecillitatem, periculum eſt ne pereat. Quod ergo diffunditur venenum, aliud quidem ſtatim vagatur: vt ſcorpij, & paſtinacæ, & draconis marini aculei; qui omnes tamen magis per nerueam feruntur ſubſtantiam, quàm per venas & arterias. Atque id veriſimile planè eſt. Siquidem Galenus, & rectè, primo de Locis affectis vult, vim illam qua ſentimus, à cerebro, vt ſolis lumen diffundi ac permeare ſtatim per neruos ipſos, atque ad extrema vſque, vnde etiam ab extremis ipſis ſtatim ad ipſum principium remeat. Atque idem de veneno ipſo dicendum eſt; receptum enim per cauitates ipſorum neruorum ſolita vi naturæ eorum, tranſgreditur ad prima principia, maximéque cerebrum; quod etiam in ſimplicibus punctionibus ferro vel acu vel ſpina duriore factis, ſentimus: tametſi veneno vacent. Non negauerim alia eſſe venena, quæ aliter inficiendo ſanguinem prodeunt. Quorum omnium eſt ſtatim inficere ipſum iecur, & morbum regium procreare: ſicut quæ petunt cor, ſyncopim, ſudores frigidos, palpitationem cordis atque liuorem vnguium & extremorum. Tum ergo videtur triplex ratio veneni, triplexque ſymptoma ſeum morbus: quod per neruos perreptat, & cerebrum petit, efficitque conuulſiones: quod per venas pulſatiles, petitque cor faciens ſyncopim, & ea quæ dicta ſunt, atque horum vtrunque celeriter perimit: & quod morbum regium creat, aut etiam albam pituitam, quæ quaſi è regione morbi regij conſtituta eſt, petitque iecur, & ſerius perimit. At quædam violentiſſimorum medicaminum duo aut tria horum faciunt, vt celerrimè & nulla cum ſpe auxilij perimant, velut napellus, & quæ his ſunt ſimilia: vnde omnium malorum origo. Quæ verò ſenſim præreptant, nihil horum faciunt ſymptomatum, donec eò peruenerint, vt afficiant membrum principale, & ideo temporanea ſunt: quæ enim de his medicamentis etiam epotis dicuntur, & cùm eò peruenerint, idem agunt quod præſentanea. Sed cùm præſentanea fermè ſint omnia lethalia & immedicabilia, cùm tamen totum fermè corpus ſit integrum, & auxilia cordi ac cerebro tranſmittat: quanto magis erunt immedicabilia, quæcunque iam temporis progreſſu contaminarunt totum corpus, præſidiáque ſuſtulerunt? Ob id omnia talia, vbi cœperint eſſe venena, ſtatim interficiunt. Nec hydrophoni, qui à cane rabido morbi originem ducunt, vltra quartum ſuperuiuere poſſunt: atque ita temporanea venena omnia quæ ad principalia tendunt, vt quæ putrefaciunt, quæ inſaniæ quoduis genus lethale gignunt, quæ per ſyncopim aut cordis palpitationem occidunt, paucis in diebus, poſtquam hęc ſymptomata genuerint,

rint, occidunt, cum vi morbi ſoleant diu durare, aut ſaltem non adeò citò perimere: vt hoc ſignum ſit veneni ſatis certum. Quæ verò temporanea redduntur, quia particulam aliquam erodant aut inflamment, velut etiam quæ tabem inducunt, & citius morbos ipſos producunt, & ſymptomata peculiaria morbo gignunt, & ſeipſa detegunt, & ſerius tandem occidunt.

Sunt prætetea ictuum & morſuum ac vulnerum duo genera vniuerſim. Primum, cùm ſimplex qualitas eſt in cauſa: ſecuncundùm, cum materia. Et vterque modus duplex eſt: cùm venenum propriè eſt vt in aculeis, ac dentibus leonis, & in telo præparato: & eſt, cùm non eſt maleficum vulnus, niſi ob formam, velut in enſibus limatis, & dentibus piſcium: & hic modus propriè non eſt venenum, velut nec de ſagittis quæ auelli nequeunt, & quæ lacerant. At ſi veneni ſubſtantia adſit, duplex, vt dixi, etiam modus conſurgit. Vnus, cùm eſt res tenuis velut in dentibus viperarum, & canis rabidi, vbi dens eſt illitus ſaliua venenoſa: & in feris occidendis: vt de elleboro apud Hiſpanos, pro conficiendis ceruis in venatione, affirmat Ioannes Langius. Sed mirum, quòd de hoc Amatus Luſitanus nihil dicat, & præſertim quòd elleborum Hiſpanica lingua vocat Verdegambre: Langius autem Pelegambro, vel Yſambro. Vtcumque ſit, ex eorum genere eſt, & cauſa diuerſitatis nominum eſt, quod Amatus poſuit nomen commune Hiſpanicum: Langius Luſitanorum & Galliæ vicinorum incolarum, quos Nauarienſes appellamus. Sed mittamus hæc, etenim pro exemplo, digno tamen, aſcripta ſunt. Quædam tela incluſam habent veneni ſubſtantiam, vt id quo occiſus eſt Sigeus Galleranus: in ſagitta enim foramen erat, atque in eo venenum, quod tamen parum nocuiſſe crediderim; nam profundo vulnere periit potius quàm veneno: nam venenum illud corpulentum facile extrahitur, & parum operatur. Credo id illum feciſſe deteriore cauſa, quàm prodita. Ergo talia venena multiplicia eſſe poſſunt, ſed artificium in huiuſmodi à natura vincitur. Paucis enim illa rerum omnium magiſtra finem ſuum aſſequitur: diximus tamen plus poſſe artem in huiuſmodi, quàm naturam. Sed aliud eſt quod communiter fit, ab eo quod fieri poteſt. Ferunt enim, Tuſcas veneficia habere præſentanea, quæ ſolo attactu eadem die interimant; idque frequens eſt apud illos; ſed tamen ſolùm mandante Principe, quanto celerius nociturum, inditum vulneri? De his verò venenis quæ per venas & ſanguinem quacunque vulneris ratione prærepant, dubitatio longè maior eſt, quomodo poſſint tam celeriter inficere totum corpus: cum enim vis illa materiaria ſit, & ſanguis perpetuò fluctuet, neceſſe eſt aut ſtatim æqualiter diffundi, aut ſenſim quamvis celeriter. Quòd ſi ſtatim id fiat, cum ſubiectum non conſtet, & vis illa putrefaciat, difficile eſt intellectu conſequi quomodo procul eandem vim retineat, nec magis agat in propinquam materiam quàm remotam: velut calor, frigus, amarum, aſperum, atque huiuſmodi. Quòd ſi per partes ſucceſſio fiat, corrumpetur longè magis propinquior ſanguis remoto. At id non ſemper verum eſt: quinimò ſi vulnus ſit in pede, oculi magis quàm crura colorem regij morbi induunt. Neutra igitur harum opinionum vera mihi videtur, ſed quemadmodum, ſi qui populo mulctam indicere velit, primùm cogitur eam prætori ſignificare: ille autem onus eius ciuibus diſtribuit: ita ſi venenum debet propagari, neceſſe eſt vt membrum principale, id eſt iecur pro venia inficiat, ex eo poſtmodum in vniuerſum corpus illud expandit. Quapropter neque regius morbus abſque iecore, nec ſyncopis abſque corde, nec conuulſio abſque cerebro affecto fieri poteſt. Cur autem? Omitto, quod in promptu eſſet, quòd hi affectus ſint principalibus non ortis, aut aliis peculiares hoc enim verum eſt: ſed adhuc relinquitur dubitatio, cur iecur prius afficiatur (exempli gratia) quàm crura, cum illa ſint pedi quàm iecur magis propinqua. Equidem id contingit ob plures cauſas. Prima eſt: quoniam non quieſcunt, donec eò peruenerint quæ autem mouentur, minus imprimunt. Præterea ſit duplex motus, attractionis & acceſſus: attrahunt enim omnia mēbra principalia ad ſe vehementer, quoniam ea eſt. Prima functio: cerebrum, vt ſentiat: cor, vt viuat, iecur vt nutriatur. Exemplum apparet in teſtibus, qui quamvis inferiores cæteris principalibus, adeò in omnibus per ſuperfluæ veneris occaſionem attrahunt, vt corpus contabeſcat. Alia eſt ratio, quòd licet omnis humor generetur in ſuo principio vel propè; corrumpatur autem vbique: attamen corruptio omnium humorum etiam in loco principali neceſſariò fit: ob id ſeu venena non prius corrumpant humores quàm ad principale virus illorum membrum peruenerit, ſeu corrumpant, non poſſunt omnes humores ab alio quàm principio corrumpi.

CAPVT XVI.

De Veneno illito, aut ex contactu, odore, & vmbra.

INcipiamus quidem à manifeſtiſſimis, & fabularum oppugnatione, more veterum. Eſſe enim vires quaſdam tum magnas, in his quæ illinuntur, apertum eſt: ex his præcipuè quæ ex argenti viui inunctione accidunt de quibus eleganter Fracaſtoreus in Syphilo ait:

Sic fatur, ſimul argenti ter fonte ſalubri
Perfundit, ter virgineis dat flumina palmis
Membra ſuper iuuenem toto ter corpore luſtrat.
Mirantem exuuias turpes, & labe maligna
Exutos artus, peſtemque ſub amne relictam.

 Placuit

Placuit quantum in nobis eſt, hominem laboribus & ingenij felicitate dignum, immortalitate donare, etſi ſuis ſcriptis illuſtris etiam ſit: verùm rem hanc non iam vt Poëta auxit, ſed maior eſt dicto ipſa res. Conſtat enim oſſa ipſa eiici, atque carnes, vincula, lacertos, membranas, cutim, tanquam exuuias ſerpentes, ſi igitur tantùm poteſt vnguentum ad ſalutem, cur non erit præſentaneum etiam aliquid aliud ad interitum? De vmbrâ ſatis aliâs dictum, arboris pomorum mortis quàm noxia ſit, & de rhododendro ſimiliter in inſula Sardiniæ, vt expertum ſe ait Conciliator, adeò vt etiam aqua quæ ſub vmbra eius tranſeat. Et de his Plinius dabat vnam regulam pulchram, dicens: Omnis arboris, cuius folia adeò ſunt denſa vt vmbram opacam reddant, vmbra noxia eſt: vt iuglandis, pineæ & piceæ & ſi aqua non peruia eſt, vt etiam in his, ſtilla inſalubris eſt. Nemo ſtupidus adeò ſit, qui exiſtimet vmbram ipſam huiuſmodi eſſe quæ ſola eſt etiam carentia lucis: ſed vapores ex arbore profluentes. Quàm leuiter & occultè quis feriatur, animaduertet qui colocynthidam fregerit, præſertim paulò vetuſtiorem: ſi enim aperto id ore agat, intelliget quantum ſit amara, etiam ſi non deguſtarit. Eadem erit ratio & in odoribus rectéque agunt Principes, qui nil admouent naribus, niſi acceptum ab his à quibus etiam tutò cibos potuſque aſſumere ſibi poſſe videntur. Oſtendunt ſpecus naturales, & in quibus reconditum fuit triticum foueæ, quarum halitûs poſſint.

Iam verò eouſque proceſſerunt, vt etiam ſolo viſu quædam noxia eſſe credant. Plinius in octauo libro, meminit baſiliſci ac catablepæ, quæ referunt viſu ſolo, auditu vocis, tranſitu quoque propè homines interficere; quin etiam Galenus in libro de Theriaca ad Piſonem illius meminit, viriúmque ſuarum, atque ipſum ſic deſcribit: Serpens parumper flauus, tres eminentias habens in capite, quòd etiam mortuum ſolo contactu hominem occidit, viuum verò & viſu ſolo & voce. Inde ſubiicit de dryide, quòd maximè in quercubus latitet, ſic vocatum: quòd ſi quis ipſum calcet, excorientur illi pedes: & qui curare ægrotantem aggredietur, & ipſi pedes itidem non ſolùm ſed & manus excorientur. Et ſi quis ſerpentem illum occidere nitatur, omnia benè olentia, fœtida (contracto ſcilicet ſpiritu olido) videbuntur. Et Aëtius ſimiliter additque de dryino, quòd frequens eſt iuxta Helleſpontum, obeſus, duorum cubitorum, cum maximus eſt: quamvis armatus, valdè fœtidus, vt odore ſolo ſe prodat, ob idque facile deuitetur ab hominibus. De baſiliſco autem, quòd omnes ſerpentes illius congreſſum fugiant, nec audent ad pabula ire, vel aquas, adeò exitialis eſt: vnde ille id præſentiens, vbi eis occurrerit ſponte ſe retrahit, quamvis famelicus, vt etiam ob hoc nonunquam fame vel ſiti pereat. Tantùm nugarum ille ſcripſit. Sed & Princeps, ſexta tertij, tanquam illum vidiſſet, eum deſcripſit, dicens: quod eſt duorum palmorum, acuti capitis valdè, oculorumque rubentium: & quod abundat in Nubia, & terra Turcarum: quæ tamen tantum abeſt à Nubia, quantum Italia à Sarmatis. Et vt in miraculo certare omnes videantur præter dicta ab aliis addit: Quod ſi lancea tangatur, (hoc autem eſt & in quibuſdam aliis verum) qui tetigerit, perit. Et ſi animal iuxta ipſum tranſeat, obſtupeſcit, inde moritur. Et quod plantæ omnes in illius circuitu pereunt: hæc tolerabilia: ſed quòd ſi auis volet ſupra illius foueam concidit, maius eſt fide. Addit & ille ſuum ſocium vt Græci dryidem, Itali catablepam: ſic Princeps armenum parum inferiorem baſiliſco viribus. At eſſe nugas, oſtendit primò Galenus, qui decimo de Simplicibus medicamentis, negat ſe vnquam tale animal vidiſſe: nec ego vidi, nec alium qui viderit audiui: ſicut contingit in rebus aliis admirandis, dico de baſiliſco pro ſerpente, non prodigioſo illo galli gallinacei filio. Neque enim primò veriſimile eſt, naturam procreaſſe genus animalis adeò omnibus exitiale (nam de monſtro illo cum in genus non redigatur, eſſe poteſt: Ea enim licentia quaſi naturæ eſt, non norma) vt ab eo reliqua omnia deleri poſſint. Deinde, ſi videndo & audiendo illius vocem homo moritur, quis vidiſſe aut audiuiſſe referre poteſt? Præterea Dioſcorides ex Eraſiſtrato cum dixiſſet, quòd eſt beſtia, quæ rarò ſeſe offert oculis hominum: proponit effigiem morſus eius dicens. Quòd plaga eſt aurei coloris, & quòd curatur caſtoreo epoto pondere drachmarum trium: Quare conſtat, non adeò eſſe lethiferum animal, cuius etiam vulnus curam admittat. Eadem etiam à Paulo confirmantur, quæ à Dioſcoride relata ſunt. Sed & illud mirum, quòd Raſis experimentorum curioſiſſimus indagator, & qui in Africa habitauit huius tanti miraculi non meminerit. Quocirca cum Matthiolo ipſo, qui exponens Dioſcoridem, hanc vt fabuloſam hiſtoriam irridet, dicens: Cum tam paruum ſit hoc animal, & eius ſpiritus ac præſentia tam exitialis, quis adeò (vt referunt) tam minutim conſiderare potuit, aut auſus eſt? Baſiliſcum ſerpentem eſſe ſcio exiguum, quique in ambitu ſuæ latebræ plantas enecet & propè etiam aërem inficiat adeò vt quæ illi appropinquant animalia, velut ſpecubus mortiferis pereant, non ex viſu aut auditu illius. At de baſiliſco ex ouo galli gallinacei, imago illa lapidea Mediolani in porta templi extra poſita B. Mariæ ad portam: & ouum illud galli in Saccenſi oppido diſciſſum anno M. D. XXIV. fidem faciunt, cum tota maieſtate naturæ tale aliquid generari poſſe, viribuſque admirandis; cui ſuum etiam alexipharmacum, & ἀντιπαθὴς ſuus, & ἐναντίβιον, & exitiale malum ac in promptu paratum eſſe exiſtimo. At vi occulta aliqua etiam ſolo contactu occidere, exemplo remoræ & torpedinis, & tot aliorum, intelligere poſſumus.

Cæterùm hauſta arteriis alia quidem ad cerebrum feruntur ſtatimque perimunt: & magis olfactu ipſo, quod cerebrũ ſit exarma-

tum

tum,& aliquanto ſerius ad cor ipſum delata. Cuius rei non aliud manifeſtius dedero indicium, quàm peſtem ipſam, quæ attactis veſtibus enecat tam citò homines. Omnia huiuſmodi venena eſſe ex putrefacientium genere, veriſimile eſt, aut ex his quæ cogunt. Nam aſpides ex hoc eſſe genere veriſimile eſt, qui ſine dolore mortem afferunt, vt Dioſcorides ibidem recitat, & fama publica eſt. Omnium ergo fermè eadem ratio ac ſimilis vis: quæ verò peſſima in hoc genere, ſunt indita veſtibus, & interulis maximè.

Quæ autem nocent multùm contrectata, vt corni & ſanguinalis virgulta, nam reuocant rabiem curatam validioribus auxiliis: & Matthiolus ſæpè hoc experimento comperiſſe ait. Hoc plus eſt, quàm vt illitum ſit aut contactu, aut vmbra. Nam calefacto ligno, ſimulque membris ipſis vehemens fit attractio per oſcula venarum atque arteriarum, vnde exitiale venenum contrahitur. Cur verò reuocare poſſit, & quomodo extinctum venenum, dubium eſt, nam ſi non prorſus extinctum erat, cur non repullulabat per ſe? ſi extinctum, quomodo rediuiuum factum eſt? Vnica igitur ratio aſſignari poteſt, extinctum: ſed velut ignis in carbonibus, quãuis prorſus extinctis, ſiccitatem relinquit, vt facile rurſus ardeant: ita veneno ſemina relicta, ad actum ſimilitudine virium reduci poſſunt: ipſa verò membra ſiccata, facilius ad perniciem agunt patientem, eſt autem ſeminis vis in atra bile. Nam etſi non reuocata ſit rabies patri meo, quòd huiuſmodi plantarum & vmbram deuitaret: attamẽ fatebatur à morſu canis illius rabidi nunquam, vt antea, perfectè mente conquieuiſſe. Animæ leonum virus graue eſt, inquit Plinius: vrſi autem peſtilens, ſic vbi angues iacent, & præcipuè dryini & aſpides: & ſub denſis cicutæ vmbria, & apollinari atque mandragora: magis etiam ſub napelli plantis.

Porrò odor nullus occidere poteſt, nam ſenſilia perturbare poſſunt ſenſum, euertere non poſſunt, aut corrumpere: quæ autem ſenſilibus coniuncta ſunt, id facere poſſunt, ignis corrumpit tactus inſtrumentum, ſolis lux obcæcat: odores praui, propter vapores qui eis iuncti ſunt putridos, homines ſtatim enecare poſſunt. Cauere debent hæc, qui timendi cauſam habent: ſed ea ars non eſt, quoniam artifici nimis exitialis eſſet, aliter non vſque nunc latuiſſet: tanta eſt perfidia quorundam, auiditas multorum, ſtultitia ſcribentium. Quidam venenum nunc prodidit, extiale ſanè non parum: nec ſcio toto illo volumine, quod non exiguum eſt, tantum boni contineatur, quantum mali in eo medicamento. Peruerſa hominum iudicia, & anxia nimis cura. Summæ ſapientiæ eſt ſcribere auxilia, non prodere deleteria, in quibus quanduque nocuit vel ſciuiſſe, quod fieri poſſet. odore noxia tanto celerius occidunt, quanto illita efficacius: contactus vtriſque inferior, quo etiam vmbra: minimè, vt dictum eſt, viſus.

Cum verò in venenis tot ſint differentiæ communes, palàm eſt & in eiſdem eſſe, ſed non adeò manifeſtè, nam temporanea ex vmbra nucis ſæpe vidimus in ruſticorũ pueris, qui ſub illa dormierunt: ſic & vnguenta, & ſuffitus. De contactu eadem ratio ſuadet, non tamen videre hucuſque contigit. In eo multum refert, qua parte tangas. Prope arterias non leue periculum, & vbi neruí temporum deteguntur, & è regionè cordis. Longè magis ex illitu. Quidam produnt hæc, vt legantur ab improbis malefaciendi cauſa: boni, vt cauere norint: curioſi, vt delectentur. Ita improbum eum tabellionem Poggij imitantur, qui duo ſcripta fecit. Vnũ, quo qui creditor non erat, peteret: alterum, quo qui nil debebat, tanquam ſoluiſſet, abſolueretur, atque ex vtroque pecunias exegit, nos autem ea arte hæc conſtruximus, vt in quibus modum proderemus, res ipſa ignota eſſet: cum res nota eſſet, modum occuleremus. Maioris artis, non conſtantiæ ſolùm, poſſe inter tanta, quòd nos impetrauimus: non poſſe, etiamſi velimus, ſcire.

CAPVT XVII.

De Veneficio, faſcino, præſtigiis.

FAſcinum eſſe receptum etiam ab antiquis, conſtat. Calcagninus recitat ex vetuſto authore verba apud Ciceronem: Ne pelliciunto alienas ſegetes excantando. Et apud Virgilium.

---- Vix oſſibus hærent
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.

Baptiſta Pius ſuper verba illa Sidonij Apollinaris, in epiſtola ad Domitium: Niſi quid tu faſcinum verere, quoniam iactabat concordiam cum ſuis domeſticis: aut potius, quòd Romanorum more, nomina in vocales deſinentia, faſcinum afferrent: vt olim Beneuento, vnde mutatum in Beneuentum, hic autem Abitaci. Nam creditum eſt, nomen ficularum cannearum obfuiſſe M. Craſſo in Parthos eunti. Vtcunque, veterea magico ſuſurramine in hominis caput ex locuto paricidali lingua reddebant, ex pingui & bene habito exſuccum, macerrimum atque ſtrigoſum. Hæc eſt illius ſententia potius quàm verba.

Sunt autem faſcini propriè tres principales ſpecies: quæ à metu oritur, mala timẽdo, atq; imaginando. Cuius curatio eſt, confirmare mentẽ. Ex alienis verbis, & huic occurramus bene ominando: vnde mos veterum. Quòd ſi aliud non eſſet, depulſo timore, effugata ſuperſtitione, corde atque animo confirmato, cuncta melius cedunt. Alia quæ à modo agendi, tractandi, percutiendi, intentius reſpiciendi. Intentius reſpiciendo terrentur pueri, vt quandoque in comitialem morbũ incidant, quod maleficæ mulieres norunt: & maximè vetulæ, & ſtrabis oculis, ac toruis: inde opinio nata ſtrigarum. Et certè offendunt, tabeſcunt enim ex comitiali morbo, vt aliàs declaraui. Et idem accidit ex felium aſpectu, intentè enim inſpiciunt, ac lucentibus

tibus oculis, vnde infantes territi faſcinantur, & inde moriuntur. Ex eonata fabula de lamiis, verti lamias in feles: quòd hoc animal, non ſecus ac maleficæ mulieres, intuitu infantes perdant. Quid verò id mirum? cum ſæpe accidat, viros etiam fortes alia cogitantes, ex felium aſpicientium oculis terreri. Simili modo in manus deſpuendo, ſeu telo quenquam ferire velis, ſeu puerum flagris cædere, ſeu quadrupedem ſaxo percutere, longè acerbior fiet ictus, & plaga magis veit: contrà, ſi poſt ictum deſpuas credunt leuari dolorem: non ſanis comperta cauſa, cum acerbitatis non obſcura ſit, ſcilicet firmiter apprehendendi, vt enim qui pede innituntur rei ſtabili, grauiter feriunt: qui inconſtanti, parum efficaciter: ita ſi deſpuat, augebitur vis ictus, qualiſcunque ſit. Similiter morſus animalium faſcinat plantas, vt areſcant. Et idem poſſunt hominis dentes ob ſaliuam & antipathiam. Ita ſtringere plantam vinculo, faſcino aduerſatur.

Quæ verò fiunt imaginibus, ſuffoſiſve ſub limine quibuſdam rebus, tum præſegminibus capillorum & vnguium, ac huiuſmodi, ad veneficia pertinent. Meminit in luſu ſuo Apuleius: neſcio an irridere, an docere, an ſcire ſe videri huiuſmodi cuperet. Sanè talium aliqua ſunt exempla altioris cuiuſpiam tractationis potius, quàm præſentis. Sic putant arceri à concubitu eos qui in cubiculo ſunt, ſi ſigillum quod vocant Salomonis, gladij acie in hoſtio nunquam amoto gladio deſcribatur, veróque nomine vocato, vbi reſponderit, quod ob ſuſpicionem facilè accidere poteſt, qualiſcunque enim timor in Venere non legitima, facilè penem deiicit. Sunt præter hæc excantationes, quæ per verba tantùm fiunt, ſed non ſacra: deuotiones autem etiam ſacrificiis indigent, & ſacris carminibus. Præſtigias admiſit Plinius, dum de Nerone loquitur.

Mirum forſan videri poterit, huiuſmodi omnia ignota fuiſſe medicis pariter atque philoſophis, vel neglecta. Si neglecta, cur non & à me contemnuntur? ſi ignota, vnde mihi tanta acceſſio? Sed nos dicimus, hoc viſum fuiſſe Alzarabio, dum de comitiali morbo ageret, in Primo libro eius partis quam Practicam vocauit: nec Princeps id contempſit, vnde Prima tertij, dum dixit: Et quibuſdam medicorum viſum eſt, quòd melancholia contingat à dæmonia: ſed nos non curamus, cum naturalem ſcientiam docemus, ſi id contingat à dæmonio, vel ſine eo: poſtquam perſpicuum eſt hoc morbos, ſi fiunt, à melancholia primùm fieri, ſeu poſt modũ illius melancholiæ dæmon cauſa ſit, ſeu non. At ô generoſe vir (nam quãdoque bonus dormitat Homerus) ſi curatio morbi, eſt cauſæ ablatio, vt inquit Galenus in libro de Optima ſecta ad Thraſybulum: & cauſa melancholiæ dæmon ſit, quomodo manente dæmone ſanabimus affectum, cuius cauſam extinguere non poſſumus?

Aetius libro ſexto, omnino putat horum nihil eſſe, ſed opinionem dæmonum: propterea tres opiniones de huiuſmodi habentur. Vna, quæ negat omnes præſtigias ac veneficia, niſi epota ſint, aut vulneri iniecta: cuius ſententiæ videntur fuiſſe Græci omnes, ac ex Arabibus etiam plerique medici. Secunda, quæ philtra & veneficia ac deuotiones admittit, ſed ſine dæmonum præſentia: quæ cum verior ſit, paucos tamen habet defenſores: cum qui hanc magiam fatẽtur, Platonici ſint, mirum in modum addicti dæmonum confeſſioni. Tertia ergo illorum eſt, in qua etiam Apuleius fuit, neque medicus neque philoſophus, haud forſan ſanæ mentis vir. Verùm cum videamus quotidie multa horum exempla, & maximè in lectis tot formas varias, quæ non negarim ab ipſis venditoribus plumarum immitti, vt pondus augeatur: alias etiã cogi ſudoribus, mictu puerorum confici, nihilo minus tabeſcentibus illis qui in eis cubant, & incerta cauſa & exitu, non habeo tam quod in medium afferam, quàm quod negem. Deuotum ſcimus ex hiſtoriis, à Tribuno M. Craſſum, & periiſſe cum filio & toto exercitu. Deuotum Gaſparem Vicomercatum, nobilem patricium, & obiiſſe. Multos etiam alios malè ob id periiſſe. At quod nos tueri poteſt, id eſſe debet, quòd hæc curare alterius ſit opus quã medici. Magia pereunt, magia curantur. Plura de his alibi ſcripſimus. Amentia Plinij, & auaritia medicorũ, hæc ars amiſſa eſt. Nõ malè vertit quòd venefica, ſed quòd benefica, nam quid attinebat Plinio negare, quod neſciret? Agyrtarum commenta non recipio: Idcirco medica ars vana eſt, quoniam tot fabulas in ea ſcripſerit Cælius, Aurelianus, Octauianus, Horatianus: & quod turpius eſt, fœmina Hildegardis. An aſtrologia vera non eſt, quia Gauricus eam fœdauerit, Pici maledicant, et plura proferantur mendacia quàm oracula? Duæ magiæ creduntur partes, diuinatrix atque operatrix. Operatrix alia, quæ ad medicinam pertinet, laudabilis, quacunque naturæ vi procedat: venefica omnino abominanda, & θαυμαστικὰ, id eſt admirabilium operum effectrix: et παίγνια ſeu pægnia, ludiera. Diuinatricis partes aliàs, vt dictum eſt, naturales ſunt ſeptẽ: Aſtrologia, Phyſiognomia, Naturalia, quæ per conſequentia fit, vt ranarum & reptiliũ multitudo, peſtẽ, & maximè quæ per fluxum ventris graſſatur, nunciat. Et ſigna in galla, quæ abundantiam aut ſterilitatem nunciant. In hoc genere præcipua etiam ſunt terræmotus, maris æſtus, ſiccitates, fulgurum caſus, monſtroſi partus, animalia non viſa. Μετέωρα quæ per aërem fit & viſa in illo; eſt autem duplex, quæ ex illius conſtitutione alia prædicat, vt vbertatem, peſtem: atque docens veris ipſam conſtitutionem. Prior rurſus diuiditur in eam quæ per naturalem ſtatum ſignificat ventos, nubes, ſolis cadentis aut lunæ ſurgentis, aut ſtellarum colores niues, grandines, fulgura, tonitrua: alia, quæ per rarò viſa ac miraculis ſimilia, cometas, irides, halonas, parelias, duplices lunas, multiplices ſoles, caumata, faces, lampades, cadentes ſtellas, aut die ſplendentes, vortices, acies armatas, animalium imagines, aut diuorum cruces, aliaque huiuſmodi. Quinto loco eſt ſomniorum interpretatio. Atque hæ puræ naturales ſunt: reliquæ duæ chiromantia

Digitized by Google

tia & metopoſcopia ſuperſtitioni, quàm naturali ſapientiæ proximiores. Superſtitioſæ ſunt, ſed oon æqualitet, ſed magis quæ à nobis fiont quàm quæ à natura, vt geomantia ſuperſtitioſa, mioimè pyromantia, medio modo hydromantia. Hæ autem deductæ ab elementis vulgaribus, ſenſui notiſſimis: geomantia à terra, per puncta: pyromantia, per ignem ardentibus, maximè lauri ſoliis: hydromantia concuſſa aqua per circulos perſimiles geomantiæ, id eſt ſuperſtitioſæ admodùm. Alphiromantia, per farinam: & eleoromantia per triticum, farinamque: tiromaotia, per caſei hiatus foramina formata: eſt tagaſomantia, ſots ex alea in pictaa figoras, apud fœminas in vſu: Axinomaotia, per ſecures, Homero cognita. Magia naturales ſunt, tripudium ſoliſtimū, è pullorum cibatione: coſcinomantia, per forcipem & cribrum: ſternomantia, à pectoris habitudine: piormomantia, à ſternutamentis: capnomantia, à fumo: aeromaotia, à figuris nebularum: catoptromantia, eum puero ad ſpeculum, xeſtomantia, quæ fit per vtcrum aqua plenum, in quo videntur pueri videre imagines. Hæ ambæ, & lecanomantia, næcyomantia, pſychomantia, ſciomantiáque nefariæ & ſuperſtitioſæ habentur, à naturali ratione longius abſcedentes, velut & ſortium qualiumcunque Virgilianarum, Præneſtinarum, lexicomantiæ, vanitas manifeſta. Secoriores & ad naturã accedentes, aruſpicina, per exta, & cum aues inſolitæ inſolito loco videntur: & botanomantia, per verbenas. Propè diuina eſt, quam Deus immittir vocem. Sed engaſtrimythi non videntur ad dioinationem pertinere, verùm potius ad naturæ miraculom.

Vt verò ad veneficia & præſtigias, ac talia deueniam, non aliàs melius ludens Lucianus enarrat, vbi Bachis Melitam admonet, vide etiam quæ Cælius Calcaguinus ſcripſit. Ferè autem imaginibus, præſegminibus, telis, aſtrorum obſeruationibus ac venenis, vnde nomen habent, cooſtant.

CAPVT XVIII.

De Veneno epoto.

VEneni epoti ratio, differt à veneno quod ex morſu aut punctione aducnit, indicio eſt, quòd quæ intus aſſumpta perimunt, exterius admota non idem agunt, neque enim auripigmentnm album, ueque argentum viuum ſuhlimatum, nec gypſum, admota vlceribus hominem interficiunt, tametſi vehementer diſcrucient dolore. Sed neque contraria ratione, ſerpentis aut viperæ ſalioa in potu data interficiunt. Hæc, inquam, Galenus, quæ omnino falſa ſunt: neqoe contendere cum illo propoſitum eſt, ſed docere veritatem. ille, vt aliquis eſſe videretur:

Admiranda canis, ſed non credēda, poëta:

Quòd enim quæ intus aſſumontur, non ſemper exterius ad mota perimant, præter experimentum, etiam ratio ipſa ſuadet, quoniam minorem vim habeat: quòd verò venenorum, quæ exterius admota perimant, vllum interius non occîdat, aſſumptum noodum inueni. Napellus, aconitum, canthárides, & quæ exterius admota occidunt, ſerpentis virus, intus aſſumpta omnia occidunt, ac celerius. Narrat Matthiolus de ruſtico, qoi eum morſum aſpidis ſugeret, repentè mortuus corruit in terram. De ſpuma cania rabidi, ac huiuſmodi, ipſi qui negant, vellem potius vt periculum facerent, quàm ego qui id credo. Quòd ſi quæ infrà ſcribuntur ex Galeno & Celſo, quis obiiciat: habebit etiam eregionè poſitum quid reſpondeat. Quod aliqua exterius perimant, non vt venena, ſed vt dolorem intoletabilem mouentia, qui cum vulneris noxa perimat, id ſanè crediderim. At mirum planè eſſet, ſi vera eſſent quæ ille refert, ex tanta materia vnam aut alteram inueniri plantã, aut aliud quippiam, quæ venenum non eſſet, & telo afficata perimeret. huiuſmodi ſunt paradoxa viri illius, planè ſpecie pulchra, re ipſa nihil veri continentia. Neque nunc vſque inuentum, nec in poſterum vſque in æternum quicquam inveuire licebit, quod interius aſſumptum non perimat, vulneribus ad motum perimat tanquam venenum. nam vt ὀδυνηρὰ fateor eſſe & λυπηρὰ, velut ſcillam, cæpas, allia, quæ vulnera efficiunt ſæuiora: ita nego quicquam horum venenum eſſe, aut venenatam ei ineſſe qoalitatem: nec opus eſſe vt corpos ob id curemus, ſed vulnos tantùm, niſi ob immodicum dolorem fluxionis periculum adſit.

Veneoorum autem ebibitorum ratio huiuſmodi eſt, quædam interimunt, quia calida ſunt: alia, quia ſicca: alia, quia erodunt: alia putrefaciunt, alia quod qualitatē habeāt per ſe contrariam humanæ natoræ, vel quoniam tabefaciant. Sed ratione ſingula membra diſtinguere oportet. Quæcunqoe igitur deuorantur & occidunt, ſeu tum ſeu multo pòſt id agunt, vel quoniam ſubſtantia ipſa noxia eſt. velut terra, lapis; atque in boc genere ſunt argentum viuum & gypſum, aliáque huiuſmodi, at natura ſeu qualitate, atque hæc adiuncta ſobſtantiæ erodens facit: ſi verò ſubſtantiæ eſt, non autem cum illa agit, proprietas eſt. Separata autem calida quidem exurit, & eo magis calida & ſicca: frigida verò dolores mouet, & paulatim extinguit; calida & humida putrefacit: ſed & humida, frigida & ſicca, & ſicca ſola tabefaciunt. Iam ergo ſeptem venenorum genera eſſe conſtat, nec pauciora eſſe poſſe ſimplicia, neque plura.

Eadem qooque ratio erit in externis venenis, de quibus eadem manet dubitatio, quæ de his quæ per os ſumuntur, ſcilicet an dentur venena frigida. Morſum enim aſpidis cicutæ ſucco, quod ad ſymptomata attinet, ſimilem eſſe dixerunt Dioſcorides cæterique. Et Princeps, dum de ſcorpionum veneno agit, & reptilium maris, in ſexta Quarti. Verùm de venenis quæ bibuntur, oſtendemus paulo poſt, frigidum nullum eoꝛum eſſe: alterum igitur duorum eſſe neceſſe eſt, vel oullum ictum, nec morſum eſſe frigidũ ex venenatis animalibus: aut nõ eſſe ſimilia.

ſimilia. Sed certè ſtupor qui ex torpedine contingit, non eſt à frigore, vt neque opij: quare nec aſpidis. Refrigeratio enim quæ contingit poſt morſum non eſt, quoniam venenum frigidum ſit, ſed quia ſpiritus abſumit. Quæcunque igitur venena calorem temperatum habent, pro frigidis habentur, quoniam ſine caloris ſenſu perimunt. At non eſt ita, ſed omnia calida ſunt: verùm quia calor non percipitur ex eis, & per reſolutionem etiam patientes frigore afficiuntur, ideo frigida eſſe creduntur. At ſi talia eſſent, dolorem magnum afferrent: at non afferrunt, ſed leuem ac dulcem: quomodo ergo frigiditate occidunt?

Epotum ergo venenum ſi qualitate ſua occidat, quia calidũ vel frigidũ ſit, vel erodeos, ſtatim ventriculum vexat; at ſi proprietate aliqua, aut quia calidum ſit & huminum, non ſtatim neque in ventriculo, verùm velut & reliqua omnia cum primùm effundi cœperit calor (contingit autem poſt quartam horam, & vſque ad ſextam) iam ſanguinem permeat, & iecur afficit. Iudcium vero eſt, hoc tempore primùm venenũ ad iecur permeare, quod podagrici, quorum es, dum ventriculus vacuus eſt: & maior, dum calor contrahitur ad vẽtriculum eodẽ fermè tempore: & tum demùm ad duodecimã vſque horam, aut propè ingraueſcente morbo laborãt. Poſt hæc à iecore ad cor per cauam, & exinde per totum corpus fermè eodem momento per venas & arterias. Quod verò ſtatim ventriculum dolore afficit, aut nauſea, conſenſu neruorum ſexti paria, etiam ſtatim cor & cerebrum afficit. Quodque exitiale valde eſt, cor ſtatim per ſe inuadit, vt vinum.

CAPVT XIX.

De Veneno calido.

VEnenum calidum percipitur plerunque ſapore acri: vt ſi ſit euphorbium & ſiliqua Inda rubra antequam matureſcat, & chalcanthi oleum, & pleraque olea ex his. Et aqua ardens ſæpius deſtillata & æſtum mouet in ventriculo, & ardorem, & ſitim, & poſt hæc excoriat linguam & guttur: & mouet dyſenteriam & dolores in ventriculo & inteſtinis, & febrem excitat, & regium morbum: & hoc modo deiecta vi appetendi, & doloribus ac vigiliis, febre fluxúque interimit. Et perſæpe talia excitant ſingultum, & eſt malum, & ſciuachiam, & eſt peius. Et ex eo genere ſunt anacardi & thapſia. Verùm anacardi parum Græcis cogniti fuêre. Eſt etiam his proprium, mentem mouere, & reſolutionem membrorum parere, continent hi fructus, qui dum ſunt recentes, ſanguini aſſimilantur, & formam quaſi cordis animalis referunt: mel rubrum, quod vetuſtate niger, acre valde, & in medio candidum nucleum cortice tenui obductum. Oritur hæc planta in Sicilia iuxta loca illa quæ ardent, & in Ætna monte, fit medicamentum ex eo, quod memoriæ prodeſſe multum creditur.

Verùm illud ſciendum, quod elaborata igne omnia venena calida ſunt, & quanto magis, modò non diffluant, diffluunt autem aqua, & quæ ex eius natura ſunt. Sicca verò in naturam ignis tranſeunt: & aromata magis, & metallica & lapides, & cerealia & legumina. Sulphur autem dum in oleum tranſit, aſtringentem recipit ſaporem primùm, inde ſe exhibet odore & guſtu feruidum. Quocirca videtur quiddam tertium inter guſtum & olfactum, quo feruida percipiuntur: cum tenuis ſubſtantia ita guſtum afficit, vt non ſit acris; ſed in halitum tota ſoluatur, capútque petat. Calidiſſimæ animalium partes, fel & coagulum; plantarum ſemina, ſucci, radices: metallicorum, quæcunque per aduſtionem fiunt in terreo ſicco, vt calx & auripigmentum: licet non ardeant. Petroleum namque, ſulphur & bitumen ardent, quia humido pingui abundant, non quia ſint calidiſſima. At nitrum ardet, quia ſiccum: ſed nec ipſum pingui caret humido, ſed tenui.

Præterea in hoc genere reponi videntur, quæcunq; vehementius purgant, vnde iocus ille ſalſus Neronis, largius purgandi amitam: tũ præcipuè, ſi corrupta ſint: colocynthis igitur nigra, & agaricus niger & elleborus albus nigreſcens, & condiſi ſimiliter, ſeu herba lanaria nigra, & lac tithymalorum: vel rancida, vt caſtoreum & anacardi, mel quoniam pinguia ſunt: & quouis modo corrupta, elleborus niger, ſcilla, cyclamen, elaterium, & chamelea & thapſia, fiunt magis venenoſa. Et quid mirum? cum nuces rancidæ venenum ſint. Euphorbium autem & herba lanaria purgant, vt Dioſcorides docet libro ſecundo. Omnia igitur vehementer calida ex plantis purgant, mouent ſternutamenta: & ſi corrumpantur, in acre venenum euadunt.

CAPVT XX.

An detur venenum frigidum.

QVod maxima in controuerſia poſitum eſt, illud eſt, ſcilicet an detur venenum frigidum, quale eſſe dicunt opium, hyoſcyamum, cicutam, mandragoram, ſolanum, coriandri ſuccum. Conciliator in libro de Venenis narrat, pharmacopolam æſtate cùm ſitiret, noctu hauſiſſe vrceolum hydrargirij, cùm manè mortuus eſſe inuentus, diſſecto corpore, apparuit quod erat: ſanguinem quoque in corde coagulatum, tũ ipſum cor, ideóque frigidum videtur. Et de hoc ſcripſit differentiam, ſicut etiam de cicuta. Eſt aliud argumentum, quia ipſum eſt frigidum actu, & non lædit niſi pondere, vt Dioſcorides libro quinto refert, vbi dicit Matthiolus, quòd mulieres dant ſcrupulum difficulter parientibus, & non offenduntur: & Braſauolus dabat infantibus deſperatis morbo vermium, & liberabantur. Præterea libro ſexto, cum declaraſſet detrimenta ſpumæ argenti, dicit quòd eadem operatur hydrargyrium: ſed ſpuma argenti eſt frigida, et

damna

damna quæ affert ſunt frigoris:igitur & argentum viuum frigidum eſt. Matthiolus ibidem cenſet frigidum eſſe & humidum, vnde ob id putrefacit ſanguinem. indicium ſumit à fœtore illorum qui eo inunguntur. Et licet quis dicere poſſet, quòd fœtet illis ob materias morbi Indici: diceret Matthiolus, & verè, quod etiam in aliis idem faceret, licet non tantum. Illud quoque maximum eſt, quòd omne metallum eſt frigidum & humidum, plumbum, ferrũ, forſan de ære dubium eſſet: ſed æs vſtum eſt, Igitur & argentum viuum, quod ſulphuris non eſt particeps, offendit etiam neruos & cerebrum manifeſtè, & facit contractiones, tremores, ſyderationes, qui omnes ſunt effectus frigoris, ſimiliter de cicuta nihil eſt vulgatius, cum mortem inferat cum torpore & ſine dolore, vt apparet apud Platonẽ de morte Socratis, qui extinctus fuit veneno è ſucco cicutæ. Præterea illud venenum eſt frigidum, quod vt occidat, vt frigidius ſit, eligitur: ideo dico de humido. ſed cicutam dicit Theophraſtus, vt efficeret venenum quod ſine dolore occideret, elegebat Thraſyas, natam Suſis pręgelido & opaco loco. Simili ratione, quòd cum aqua tantum tuſam darent detracto cortice id indicat frigidum fuiſſe venenum & humidum. nã calidum & ſiccum ab aqua temperatum redditum fuiſſet. Dioſcorides quoque & Galenus de Simplicibus medicamẽtis, in tertio ordine in frigidantium illam collocarunt. Serapio quoque in libro de Simplicibus medicamentis, & Princeps ſecundo Canonis, ponit frigidam in tertio ordine vſque ad quartum. Præterea multa ſunt alia venena frigida, de quibus non eſt dubiũ: mandragora, hyoſcyamom, opium, ſolanum, ſpuma argenti, & huiuſmodi: igitur datur venenum frigidum. De opio præcipue cuius antidotum eſt piper vt ſecundo de Antidotis & piper etiam cum caſtoreo, velut apud Paulum, & principem ſexta Quarti. Si ergo alexipharmacum eſt temperamentum contrarium veneno, vt infrà videbitur: & etiam nono Contradicentium liquet opium eſſe frigidum temperamento, ſed etiam valde frigidum. At res non ſic ſe habet: neque enim generaliter concedi venenum frigidum poteſt: neque dum ſingula inſpicimus, vllum illorum frigidum aut ratione deducta ex principiis, aut ex ſenſibus inueniemus. Ergo primum omne venenum quod ſiſtit ſanguinem, atque congelat, ob id illud agit, quòd vis eius totum penetrat ſanguinem: ſed hoc eſt opus caloris, non frigoris: quia frigus, vt rectè dicit Princeps prima Primi, nõ ingreditur opera naturæ. Igitur omne venenum quod congelat, & ſtupidum reddit hominem, calidum eſt. Ratio etiam quæ adducta eſt, iiſdem mediis probat opium eſſe calidum, quibus probat eſſe frigidum, nam ſi piper, aut piper cum caſtoreo, alexipharmacum eſt eius ex locis adductis: & clarè ex quinto de Simplicibus medicamentis, eſſet opiũ in extremo caliditatis, cùm alexipharmacum ſit natura medium inter naturam hominis & veneni. Et ad hoc facit experimentum adductum in Contradictione, de qua dixi ſuperius. Has duas rationes parum valere velim, prima ex communibus eſt: ſecunda, vt dixi, in contrarium transferri poteſt, ad proprias ergo & euidentes deueniamus. Prima eſt ſumpta à guſtu, omnia huiuſmodi quæ frigida eſſe dicuntur, acria ſunt, aut amara valde: ſed ſapores acres omnium ſunt calidiſſimi, teſte Galen. quarto de Simplicibus medicamentis: amarus etiam ſapor à calido eſt, vt ibidem teſtatur. Oſtendo autem, quòd talia omnia ſint acria vel amara: De opio quod ſit valde amarum, conſtat ſenſu ipſo: de cicuta quòd ſit acris fatetur Apponenſis, & manifeſtè inquit. Sed & Auerroes & Conſtantinus calidũ in tertio ordine eſſe dixerũt. De ſolano cum valde cieat vrinam, octauo de Simplicibus medicamentis, quis audeat frigidum dicere. Demitor, cum tenuium partiũ illud eſſe dicat, ac velle iecori, renibus, veſicæ, quomodo frigidum auſus ſit pronunciare? Sed hoc ſolo falſo argumento deceptus eſt, quòd ſomnifera omnia frigida eſſe putauit: ſed non quia frigida, ſomnifera, ſed quia calorem naturalem corrumpunt. Omnia etiam venena huiuſmodi, præſertim ſolanum, hyoſcyamum, morion, amentiam & inſaniam gignunt, teſte Dioſcoride: ſed & cicuta ipſa ſeu eius ſuccus: at hoc non eſt frigidorum medicamentorum, ſed potius calidorum, quæ in furorem agunt; tum quia nihil manifeſtè frigidorum hoc facit, velut lactuca, portulaca, endiuia, plantago, thus, rhamnum, cucumeres, citruli, pepones, quos vocant angurias. Omnia enim hæc cum frigidiſſima ſint, neque inſaniam mouent, neque ſtuporem, neque ſomnum.

Quin etiam cum talia refrigerent palàm, dolores moueant acerbiſſimos, vix caleſcant in ventriculo, ſitim extinguant: odorata bene ſunt, atque recreant hominem, quorum nihil eſt in his ſomniferis; ſed omnia grauiter olent, faſtidium mouent, & vndique naturæ humanæ ingrata & inſuauia. Et poſtquam à dolore quis conualuerit, cucurbitarum, cucumerum frigiditas manifeſtè, & cruditas relinquitur in ventriculo & inteſtinis: at ex huiuſmodi medicamentis ſtupor mẽtis, tarditas, obliuio, ſomni deſiderium, quod vocant ſemiſomnum, ſoporem, [illegible] Græci dicunt, tantum autem abeſt vt dolorem inferant, vt etiam illum tollant, & contra dolores adhibeantur. Quapropter nullum horum frigidum cenſeri debet, nec vllum frigidum medicamentum ſomniferum eſſe, ita vt violentum ſomnum inducat. Quæcunque etiam coagula, calida ſunt in tertio, & exurunt: ſunt etiam ſicca, vt apud Galenum decimo de Simplicibus medicamentis, & apud Principem ſecundo Canonis: hæc verò manifeſtè cogunt ſanguinem, vt coagula lac; conſtat igitur ea iſtiuſmodi calida eſſe, nõ frigida. Quod ſiquis pertinaciter Galeno hærere velit, fateatur oportet duas eſſe ſubſtantias; alteram quidem calidam & tenuem, qua ſanguinẽ diſſoluunt: alteram craſſam & frigidam, qua illum cogunt. Nã vt habetur primo Meteororũ Aqua calida celerius cõgelatur quã frigida, quia rarior eſt.

Præterea odores omnes calidi ſunt, & à calido, Ariſtoteles in libro de Senſu & Senſili. & expreſsè Galenus quarto de Simplicibus medicamentis. Et probat hac ratione; Quæ odorata ſunt, aut multum vaporum

qualitatis ratione: leuitas autem & grauitas nō. licet enim ſint quaſi formæ elementorū, Secundo de Anima dicebat Auerroes: caliditas tamen & frigiditas ſunt quaſi formæ & ipſæ elementorum, vt à nobis eſt demonſtratum, ideo de his non ago. Vel ſi libet grauitatem huiuſmodi, cauſam mortis conſtituere, vt in argento viuo, non erit ſine manifeſta frigiditate. Relinquuntur igitur quatuor genera iuxta hoc veneni, à tota ſubſtantia. Primum enim ad magnitudinem refertur, tametſi quidam ſigna proponant, tanquam proprietate quadam interimat: non tamen video, quod ſi non congaletur, detractis ſcilicet fibris (ob has enim ſolum cogitur, teſte Philoſopho) quod interimant. Secundum, ad corporeitatem, quatenus eam retinet nam alia quæ non ſunt ea hoc genere, diſſoluuntur. Tertium vero ad formam. Hucuſque proprie a ſubſtantia venenum ſumptum dicitur. Relinquitur quod a frigida qualitate, ideſt a denſitate, at quia de hoc ſermo non habebitur inferius, quod enim frigidum a Galeno dicitur, alterius eſt generis, vel omnino a putredine, vel ſaltem ex calido frigidoque miſtum. Omnium autem venenorum proprie a ſubſtantia dictorum minus noxium eſt, quod a corporeitate interimit; & minus etiam quam quod à grauitate. Idque ſolum, vbi curatum etiam fuerit, veſtigium nullum noxæ relinquit in corpore: vt contra maxime, quod a forma & a frigiditate: quod vero a magnitudine, quaſi medium eſt. Verum omnibus venenis a ſubſtantia accidit, cum non magna fuerint, vt tabefaciant. Ineſt autem hoc magis vni quam alteri, ſcilicet ſecundo generi: propterea de tabefaciente ſtatim dicendum eſt.

CAPVT XXII.

De Veneno Tabefaciente.

IAm vero quod nullum ſit proprium genus veneni tabefacientis, demonſtratum eſt: ſed & quod omne venenum, cum ſenſim hominem ad perniciem egerit, ex tabefacientium ſit genere, declaratum eſt. Non ſolum ergo quod a ſubſtantia perimit, ſed & quod putrefacit aut erodit, aut caliditate colliquat, aut proprietate deſtruit, tabefaciet: ſed & quod eſt, velut opium atque cicuta, vt iam (ni fallor) nouem ſint genera. Addatur & decimum, quod ſiccat: at hoc omnibus magis proprie tabeſacere dicitur, cum tamen nec illud proprie tabeſaciat, exiccat enim in vniuerſum, quod ſiccat: & quod obſtruit, magis proprie tabefacere hominem dicimus. Quæ autem refrigerant, dolores mouent: tabes autem propria ſine dolore eſt, quæ ſtuporem inducunt & ſenſuum hebetudinem, & alia quæ non ſunt propria tabidorum, imo potius malum habitum & albam pituitam, quam tabem. Quæ excalefaciunt, vix longo tempore abſque corpus eſſe ſinunt. Quæ autem erodunt, & quæ diuidunt membra, dolores mouent: quæ putrefaciunt, & quæ à proprietate interimunt, cachoexias potius quam tabes efficiunt. Magnitudo illa via diu ſine aliis ſymptomatibus eſſe poteſt, quin dura dolorem efficiunt, at mollia diſſoluuntur: inueniuntur tamen dura lenia, lenia quæ ſola tabeſaciunt, quale in bobus ouum tandem, & ſi, vt dixi, omne venenum cum lente admodum egerit, tabefacere poſſit, tria tamen proprie dicuntur tabida, quod obſtruit, quod ſiccat, quod leue corpus ac lene, ſed durum & magnum, præcipue rotundum gignit. His quartum additur, cum genitus fuerit abſceſſus aliquis durus, maxime in cordis tunica: primum vt narrabat Galenus, gallo quem diſſecuit, accidiſſe: & etiam de aqua contenta in eadem, vt de ſimio qui contabuit. Hæc enim eadem homini accidere poſſe affirmat. Poſt eſt pulmo ſi quid horum ei accidat: inde de ventriculo, nam in iecore, quoduis horum accidat, ad aquam potius intercutem ſpectat quam ad tabem: Ergo ſi iſta per ſe accidere poſſunt, cur non etiam ex malo medicamento, tametſi ad hoc ipſum non exhibito? eſſet enim perquam difficile talia niſi experimento fortuito conſequi.

Ergo primi generis venenum iam duplici modo tabem efficit. Primum, cum obſtruit vias quæ ſunt ad iecur, & tunc ventris fluxum neceſſario gignit, qualis eſt epaticus: ſeu à meſaræo ſanguinolentus ſcilicet: itaque corpore non nutrito, palam eſt neceſſario tabem conſequi. Huiuſmodi morbum non proprie tabem, ſed ventris fluxum potius appellabant. Secundus modus eſt, cum obſtructio acciderit in viis quæ ſunt à venis ad membra, vnde proprie atrophia gignitur. Et ſiccitas eſt proprie cauſa atrophiæ, dum membra conſumunt proprium nutrimentum: aut ſi ſit in iecore, conſumit alimentum totius corporis. Et proprie ſiccitas cordis eſt cauſa illius: quia vt exemplo apparuit, etiam ratio id oſtendit: totus ſanguis qui in venis eſt, à calore ſanguinis arterialis male temperatur. Et tertium genus efficit, vt homo non concoquat: & cum chilus non fuerit bonus, non generatur ex eo bonus ſanguis, & corrumpitur nutrimentum corporis. Et hoc ſi moderato cibo omnino vtantur, aliter in duos morbos ſimul incidunt: atrophiam ſcilicet, atque albam pituitam. Et quandoque generatur lapis in veſica fellis, ſicut apparuit in cadauere Papiæ diſſecto: & tunc accidit ſcabies inſanabilis ex eo, cum atrophia. Et gignitur atrophia ex lapide in veſica magno: ſed hæc eſt cum cruciatu. At quæ fit ex cordis affectu, vel membrorum ei neceſſariorum, exiccant corpus, ob id quod ſanguis venarum non pulſantium non nutrit, niſi vt ad actum deducitur à ſanguine arteriarum, vt demonſtratum eſt à nobis in ſeptimo Contradicentium. Illi autem abſceſſus, qui ſunt in ventriculo, idem operantur, quod moles illa leuis, de qua dixi. Sunt autem tria genera in huiuſmodi, ſcirrhus, tuberculum crudum, & aqua, quibus poteſt addi intemperies frigida, ſicut in ſenibus ex defectu caloris naturalis, quæ coctionem impedit, dolorem tamen non generat. Eſt & quintus modus.

dus. cum ſanguis adèo terreus ſit, vt nutrire membra non poſſit, velut in melancholicis: aut iuſto calidior velut in morbo regio laborantibus. Et tabes omnis mala eſt, vtpote quæ ſit via ad ſenium & ad mortem: ſed quæ eſt cum lepra & ſcabie, eſt deterior. Et eſt ſtatus infelicium, uam præter id quod corpus non nutritur, humorum adeſt magna prauitas. Sed ſcabies cum bono babitu, eſt ex his quæ hominem perducunt incolumem ad longam ſenectutem, natura ſe exonerante per eam viam à corruptis humoribus. Et venena præſentanea, cum quis eis occurrerit, nec perfecte illa potuerit ſuperare, aut in cura non perſeuerauerit, vel tranſeunt ad tabem, vel ad morbum regium, vel albam pituitam. vel ſcabiem, & ſordida vlcera, & hoc eſt minus malum: & maximum eſt alba pituita, & deterior quam tabes: niſi fuerit cum tuſſi, & difficultate ſpirandi.

CAPVT XXIII.

De Veneno putrefaciente.

QVæcunque venena putrefaciunt, etiam phlegmonas excitare, aut eryſipelata ſolent, iuxta propriam naturam ac vim, nempe violenta celerrime & magno cum æſtu: temporanea autem ſerius, & magis putrida, atque id in mollioribus partibus atque ſanguineis: qua ratione maxime in pulmonibus, ſunt enim molles atque ſanguine multo & calidiore præditi. Porro cum omnis putredo contagioſa ſit, vt demonſtratum eſt, omne huiuſmodi venenum etiam contagioſum erit. Inde etiam putrefactis pulmonibus tabes fiunt. & ſanguinis ſputa: iecore autem morbi regij ac febres, tum vero hydropes. Manifeſtum eſt autem, quod omnia talia calida erunt, quoniam à calido externo fit omnis putredo. Sed ſi contagioſnm eſt in ipſo homine, atque ad mortem perducit, quærendum eſt iure merito, cur quemadmodum & in Indica lue, non ſerpit ad alios homines, cum validior morbus ſit, magiſque exacta putredo? Vnde illud admiratione dignum, quonam pacto in eodem bomine aliquid, & non leui cum impetu ſerpere poteſt, & tamen in alium hominem migrare non poteſt? huiuſmodi dubitationes minime leues ſunt, in quibus ratio vnum docere videtur, aliud oſtendere experimentum. Quod ſi negare velimus eſſe putredinem, quæritur rurſus, quomodo contagioſa ſit, ac ſerpat ex vna parte veluti iecore, in vniuerſũ corpus? Hæc propoſuiſſe velim, vt intelligerent homines, Galenum multa prodidiſſe obſcurius, ac etiã quæ defendi non poſſunt. Putat enim ille, arſenicum, leporem marinum, hydrargyrum, fel & ſaliuam, venenatorum, quæ quinto libro de Simplicibus medicamentis commemorat, putrefacere, vt exiſtimo: tametſi aperte id non confiteatur. Quamobrem omne venenum propagari neceſſe eſt, ſi lethale eſſe debet. Omnia quoque propagantur vt lumen ipſum & bomines, tum ignis: nec tamen quiſquam adeo ineptus eſt, vt omne venenum quod producitur, contagioſum eſſe dicat: at ſi contagioſum eſſe velit, audeat rurſus affirmare, omne venenum contagioſum putrefacere. Quod ergo dicimus putrefacere, corrumpere dicemus: atque ita non erit neceſſe, vt omne venenum huiuſmodi olida faciat, ac valde fœtida excrementa: neque rurſus, vt ex vno in alium ſerpat hominem. Ergo cum vocauit Galenus putrefaciẽs medicamentum, communi id ratione intellexit, id eſt, quod corrumperet ſubſtantiam hominis, humores ſiquidem atque membra. Ergo illud rurſus dubitatione dignum, cur ſi venenum ex hominis parte in partem ſerpit, cur non ex homine in hominem? diximus enim antea, contagium fieri calore. Omnis enim productio à calore fit, ſed alia à naturali: vt, homo hominem generat, hæc autem generatio multis & exquiſitis indiget, generatio autem ignis, & putrefactio, non multis indiget, quoniam informis eſt. Quodcunque igitur putridum eſt, vt Indica lues, etiam in aliud ſubiectum tranſit: generatio autem non ita. Sic ſcorpionis venenum in eodem homine ſerpit, & vſque ad cor, & vſque ad cerebrum, & viperæ, & aſpidis, & argenti ſublimati ſeu deſtillati, ipſumque hominem interficit, & breui: ex vno tamen homine in alium progredi, haud viſum eſt. Sed & corrumpit manifeſte vnumquodque horum, & excrementa, & vrinas, & ſudores & ſanguinem, & corporis partes, ſi ita contigerit, vt aliqua excidat, non tamen putreſacit. Innatum eſt ergo omne id in quo calor eſt progredi ac ampliari, multiplicarique in eodem ſubiecto: quod tamen putridum non eſt, non poteſt in aliud commigrare. Sed & huius, quemadmodum aliorum noſtrorum dogmatum, cauſa eſt manifeſta, quoniam antipathia hæc cum ſympathia minime coniuncta eſt, neque enim ſcorpius aut vipera eandem habent cum homine ſubſtantiam, multoque minus arſenicum, aut hydrargyrum: quo fit, vt putredinem efficere nequeant. Liquet etiam, maiorem fieri corruptionem à vipera quam à ſcorpione: & à ſcorpione, quam napello: & napello, quam arſenico, ſunt enim bæc remotiora à natura, atque ſubſtantia humana. Vnde etiam aliqua ſerpunt, & propiora ſunt putredini exactæ, velut dryini, quod anguis ſit multum babens ſanguinis: atque eo magis canis rabidi, eſt enim canis naturæ humanæ quam anguis propior, atque ita de aliis. Putrefaciunt ergo maxime febres buboniæ, quoniam inter hominem & hominem ſunt, ideoque celerrime perimunt, quod ad putredinis naturam attinet (alia enim proprietate deteriora ſunt) & maxime propagantur, & excrementa habent maxime, rurſus fœtida: aëris autem corruptio ad putredinem maxime accedit, propter eam quam nactus eſt in nobis familiaritatem. Ergo ex animalibus & ſanguineis medicamenta, quæ putrefaciunt, ſumantur iuxta antipathiam.

CAPVT XXIV.

De Veneno erodente.

ERodens autem eſt duplex, ob id, vel quòd ob acredinem erodit, vt cauehalis, pityocampte, ſalamandra: & quòd ob ſubſtantiam quæ putrefacit, corrumpit, velut ex rubeta & marino lepore. Vtrumque etiam bifariam contingit, velut in ſenſu præditis corporibus, velut ventriculo & iecore. Sed ſecundi generis nollus eſt ſenſus neque in ventriculo, neque in iecore, vt ſint tria membra ſeu genera erodentis veneni: quod acredine ſua erodit membra ſenſu prædita, quod erodit membra non ſenſu prædita, quod putredine veloci erodit. Porro membra ſenſu non prædita, niſi in ambiente circum tunica ſunt, quæcunque parenchymate conſtant, ſed non ex neruea ſubſtantia; velut pulmo, iecur, renes, & cerebrum. In his maximè ſine ſenſu graſſantur erodentia venena, ex quo genere etiam eſt lues Indica. Sed non eſt venenum erodens? non intendo litem de nominibus, modo intelligas, bifariam excidere partes membrorum & ſenſilium, abſque lenſo, & cum ſenſu. & quomodo, & cur. Eſt autem hoc in his admirabile, quod eroſio verè putrefacit, & venenum erodens verius dicitur putrefacere: quàm quod dicitur putrefacere. Etenim in eroſionibus ſolent membrorum partes excidere malè olentes. Quæ igitur venena valde putrefaciunt, eadem erodunt, & verè inquam putrefaciunt. Vnde & in tertio Epidemiorum meminit Hippocrates huiuſmodi putredinis, qua membra quaſi eroſa excidebant: cuiuſmodi etiam in ignibus ſacris, & in ſphacelis cernitur. At cum bis quæ erodunt, alia ſint talia ſubſtantia, vt ærugo, arſenicum: alia vi, vt lepus marinus, atque cantharides: quicunque vi ſola talia ſunt, huiuſmodi propagantur, reliqua non ita, ſed ibi ſolum erodunt, vbi corpora eorum adhærent. Oportet autem huiuſmodi hærere. Hærent autem propria ſordicie, & pondere ipſo. Hæc autem longè deteriora, & plerumque lentiora: nam facilius eſt qualitatem frangere, quàm corpus veneni educere. At facilè vtrumque euitatur, quòd illud à quo eroſio fit, acre neceſſariò eſt: quòd putrefacit, malè olet, neque enim fieri poteſt, vt magna fiat corruptio ab eo medicamento, quod putredinem magnam poteſtate non contineat; nec poteſt continere, niſi id etiam malè oleat; at quod acre eſt, acriora habet, piper Indicum & commune: quod etiam amarum eſt, amariora, gentianam & aloen veneni experria; at ærugo acris eſt, & amara valde: hoc autem in nullo alio medicamento diſpari inueniri poteſt, niſi in hoc ipſo. aut ſibi ſimili; nam ſi amarum eſt, terrenum eſt: ſi acre, igneum; ſi ergo acre & amarum, igneum & terreum, igitur & erodens. Talia ergo ſunt quæ erodunt medicamenta, velut & alia: ſed quæ vi ſola interimunt, guſtum nullum excellentem habent: lepus tamen marinus, vt dixi, ex tertio genere eſt, erodit enim, quouiam putrefacit. Scripſimus & de hoc alias conſilium, cuius exemplum in Hiſpanias delarum eſt, ſed omnia illa tamen his fermè libris continentur. Hæc volui adiiciſſe, vt intelligant homines; ſi vnquam in illud inciderint, noſtrum quidem eſſe, ſed compendium. Vt ad rem ergo redeam, & inter erodentia quod à figura agit, reponi poteſt & vitrum; nullum autem eſt genus veneni, quod non maximè fallax ſit, ſed hoc præcipuè. Nos verò ita rem obſcurauimus, vt ad auxilium, quantum oportet, ſufficeret; ad rei intellectum plurimi eo longius abfuturi ſint ab eorum inuentione, quo propiores ſe exiſtimabunt. Verùm quod notiſſimum eſt, hoc genus eſt quod vulgus etiam nouit materiarium; ex argento viuo deſtillato, arſenico, ærugine, aqua ſeparationis, atque huiuſmodi. Vtrumque autem piper nigrum ſcilicet & rubrum ex India in venenum non tranſeunt; quoniam cum terrea eorum ſubſtantia pauca ſit ac tenuis, à vi membrorum ſuperatur antequam vrant. Vrunt ergo ſolum quæ terrea ſubſtantia craſſiore ſunt: quocirca quæ præſentanea ſunt, veſicas excitant, inde erodunt intolerando ventriculi dolore; cœtera quæ ſunt temporanea, adhærent membris, & ſenſim exiguóque cum dolore idem efficiunt; difficiliuſque ob id, vt minus intellecta, ſanantur. Eſt etiam aliud diſcrimen in temporaneis, quod quædam illorum eſcharam ſuſcitant, quoniam craſſiora ſunt, ſiccántque plus quàm erodant; quod exemplum habes in humore ſcabiem faciente, ſimul enim partes aliquas liquefacit erodendo, & eſcharam gignit. Fit autem eſchara humido illo iam colliquato exuſto, exemplo ab igne deducto, vt quinto Methodi. tenui enim humido euaneſcente, quod terreum eſt cogitur in vnum, idque videre licet in bis quæ olen frixa, vt piſces, diutius excoquuntur. Quapropter eſcharas gignunt miſy, ſory & chalcitis, vt nono de Simplicibus medicamentis. Eſt etiam aliud eſcharæ genus, cum cutis antequã diſſoluatur aduritur nec ſoluitur in his craſſis, quæ à capitello & gallico ſapone excitantur. Quæ etiam ibi, inquit Galenus, tenuiora ſunt ſubſtantia, minus mordicant, atque circa experimenta & propiores cauſas vir hic fuit admirabilis. Cæterùm & eroſio ipſa maximè fit in mollioribus corporibus, atque idcirco magis in pulmonibus, & minimè in ſenibus. In veſica etiam facilè fit, & magnos infert dolores. Hoc quidem, quia magno eſt prædita ſenſu; illud, quod vrinæ habeat ſocietatem rei acris, & in veſica diuturnam habeat moram. Qua vi autem cantharides magis quàm piper exulcerent, cum tamen piper acrius ſit, ac magis terreum: cauſa eſt ſubſtantiæ diuerſitas, in cantharide quidem terrea & craſſa, in pipere verò terrea atque tenuis, ita vt à calore natiuo prius diſſipari poſſit, quàm partes internas adurere incipiant.

CAPVT XXV.

De Veneno ab occulta qualitate, & quænam ſint hæc.

VTrum hæc veneſica & diuerſa qualitas occulta detur, dubitatione dignum eſt. Nam ſi homini veneſica eſt, contraria eſt;& ſi contraria ſubſtantia ſubſtantiæ contraria erit,at ſubſtantiæ nihil eſt contrarium, vt inquit Ariſtoteles in Prædicamentis. Præterea ſi occulta qualitas venenum eſt,erit illa qualitas,aut forma;ſi qualitas,non poteſt eſſe occulta; ſi forma, non eſt occulta qualitas, nec proprietas aliqua. At contrarium primo videtur ex hoc decerni, quoniam Galenus illam eſſe fatetur, vt ſexto in ſextum Epidemiorum; & nos ſecundo & vndecimo Contradicentium eam tractauimus quæſtionem, quam vt legas hortor. Aliud eſt argumentum ab experimento. Cicuta,vt autor eſt Theophraſtus, & aſpis ille ſomniferus, vt Dioſcorides affirmat, occidunt ſine vllo doloris ſenſu; at hoc non poteſt contingere citra occultam & propriam qualitatem deleteriam; nam quæ mutant, vt contraria in qualitate, & repentè dolorem excitant, vt Galenus fatetur libro de Symptomatum cauſis. At huiuſmodi non excitant dolorem,igitur non ſunt contraria in qualitate. Sed neque in ſubſtantia,tum quia ſubſtantiæ nihil eſt contrarium, vt dictum eſt,tum quia ſubſtantia non agit. Videmus ergo non ſolùm apud Platonem, Socratem ſine dolore extinctum:ſed etiam id docet ex Thraſeia Dioſcorides,dicens, quòd breui extingueret hominem, & ſine conſenſu doloris. Idem refert Plutarchus de Cleopatra, & vt dixi,refertur à Dioſcoride. Oportet igitur vim ineſſe occultam rebus illis, quæ extinguant ſpiritus. Sed adhuc dubium eſt, quænam ſit hæc vis, nam ſi eſt vt in opio,erit vis frigida,aut quæ putreſacit: ſi putreſacit, non eſt vis occulta; nam omne putridum putrefacit. Quærendũ eſt etiam, ſi putreſacit quod non eſt putridum,quænam ſit illa vis? Sin autem ſit frigiditas,multo minus eſt qualitas occulta. Aut ergo virus ſerpentis erit putredo,& hoc non: quia nullum animal conſtat ex ſolido putrido, licet ab illo poſſit generari:aut ſimile non à ſimili generabitur. Præterea eſſet ſerpens febris peſtilens,& omnes morſi à ſerpente laborarent peſtilenti febre: nam putredinem ſemper febris,& neceſſariò conſequitur,vbi inoaluerit:inuleſcit autem,ſi hominem occidit,& celeriter. Dioſcorides videtur ad frigus retrahere vim aſpidis,dicens: Congelatur ſanguis celeriter in venis, & ex vulnere modicum nigri ſanguinis exit. Sed ſi ex frigiditate eſſet hæc congelatio, ſentiret patient frigus in maxima corporis parte, tum maximè quòd conuulſionis ſigna appareant: congelatur aut ab extinctione ſpirituum ſanguis,vt ſuperior docui. Nam de opio quis dubitare poteſt,cum dicat Dioſcorides, vehementem pruritum excitare:tum etiam calere. Vnde ergo illi frigus? Propterea aliud dicendum eſt de plantis,alud de animalibus: in plantis cauſa mortis eſt putredo,opio ſcilicet, cicuta,mãdragora;& licet ſequatur frigus,contingit ob extinctionem caloris naturalis. At in animalibus, cum vt dicemus, ſympathia ſit, dum communicant in ſubſtantia,& contraria ſunt in qualitate: antipathia, dum contraria ſunt in ſubſtãtia,conueniunt in qualitate: fiet ſerpens contrarius homini per antipathiam ſecundi generis, ceruo autem primi. Conſtat ergo primùm, quod cum vbi proprietas & occulta qualitas occidens, ibi antipathia; at non inter plantam & hominem antipathia, nec ſympathia: igitur contrarietas nulla in occulta qualitate aut proprietate. Neque enim homo & planta conueniunt in primo genere, at ſerpens & ceruus conueniunt in genere: & diſſident in prima differentia ratione eſſentiæ, ideo antipathiam habent. Eſt ergo antipathia duplex, ſerpentis ad ceruum, ob ſubſtantiam:& ad hominem,ob ſubſtantiam & qualitatem: & ideo ſerpens vincit hominem,& ceruus ſerpentem. Nam ſerpens eſt in vltimo ordine ſiccitatis,& ceruus ſimiliter:& cerui natura eſt robuſtior, quia ſanguinea: igitur ceruus vincit ſerpentem; at ſerpens cum conueniat cum homine in genere,& diſcrepet in prima differentia, habet antipathiã:& cum ſit in extremo ſiccus ſerpens, homo non, ideo licet ſerpens occidat pari antipathia, facilius tamen ſerpens hominem occidit quàm homo ſerpẽtem,quamvis aliquando occidat. Et eadem ratio eſt in plantis ac metallis inter ſe. Sed videndum modò, quomodo etiam caro viperæ ſympathiam habeat cum homine, aut etiam antipathiam, videtur enim vtrunque verum. Nam caro mortua non eſt caro, quia tum actu habuit antipathiam: vbi ad actum per hominem deducatur, antipathiam aſſumit, & liberat à veno. Et hoc eſt ac ſi viueret, iuxta rationem proprietatis.

His propoſitis,dico quòd hæc occulta proprietas in ſimilibus non eſt aliud quàm perfectum ad imperfectum, vir ad puerum, & vir ad mulierem, & Herculeus lapis ad ferrum,& eſt ſympathia. Deinde in contrariis erit,cum principia ſunt incommutabilia inuicem,ſunt enim ſimilia & diſſimilia in ſubſtantia, & eorum actio eſt per qualitatem, quæ ſeu ſit ſimilis, ſeu diſſimilis, nil refert. Dices, cur aſinus non habet antipathiam cum homine? quia nimis ſimilis. Cuncta ergo animalia exanguia antipathiam habent cum homine, ſed non cum vulpe: quia homo eſt in extremo latitudinis ſanguineorum animalium; nullum enim animal plus habet ſanguinis homine. Et etiam quia homo eſt in quarto genere miſtionis refractorum elementorum: demum quia eſt mollioris ſubſtantiæ, non tamen eſt quoduis exangue animal illi venenum ob imbecillitatem, vtpote muſcarum & vermium, ſed tamen operantur operationes medias. Ratio autem quæ demonſtrat hoc, præter id quod conſentit omni experimento, eſt hæc: Omne agens naturale agit medio qualitatis,quam habet, aſſimilãdo ſibi paſſum;ſed in valde diſtantib.

idem

idem eſt aſſimilare paſſum, & deſtruere præcedentẽ formam: igitur omne agens naturale, agit deſtruendo formam in principiis à ſua diſſidentem. Verùm animalia omnia habent calorem ſuum actu: igitur omne animal deſtruit aliud animal quod diſſidet in principio: & non deſtruit ita plantam, quia non eſt ſimilitudo cum ea in principiis, cum animal ſit tertij ordinis refractorum, et planta ſecundi: & ideo non recipitur calor ille animalis in planta, vt in alio animali. Et hæc ſimilitudo in materia cum contrarietate in principiis, vocatur Proprietas occulta, ex quo patet, quòd omnis occulta proprietas eſt comparatiua: ideo magnes trahit ferrum, nã recipitur ratione ſimilitudinis, non catnem.

Remanet ſolum modo vna dubitatio non leuis, quæ eſt: quòd videntur etiam aliqua venena ab occulta proprietate enecantia in plantis, velut de hali cacabo cum ſcorpione, vt dicemus inferius. Propterea dicendum, quod huiuſmodi communicant in materia. inſecta enim ſe habent ad plantas, vt ſanguinea ad inſecta: ſed ſanguinea habent antipathiam cum inſectis: igitur & inſecta cum plantis. Ex hoc patet, quòd inſecta cum inſectis, & plantæ cum plantis & huiuſmodi habent ſympathiam.

Sed rurſus dices: At ex hoc ſequentur duo abſurda. Vnum, quod planta non poterit habere antipathiam cum planta, quod falſum eſt, nam vitem oderunt olea, ficus, caules. Alterum, quód inter diuerſa non poterit eſſe ſympathia, at elleborum eodem loco album refert ſcorpiones mortuos ad vitam reſtituere, atque hæc iam manifeſta ex dictis eſſe videntur. Reſpondeo ad primum, quòd antipathia propriè eſt, vt dictum eſt: ſed & in plantarum genere eſt diſcrimen, velut animalium: vinoſæ, vt vitis: & oleoſæ, vt oliua, & ita etiam ficus, neque enim è genere pomorum eſt, aut nucum. Vitis præterea eſt in plantarum genere, vt homo in animalium, obtinens principatum: & vt animalia ſanguinea ad hominem, ita mala, & maximè punica, ad vitem, ſympathiam enim habent. Caules verò herbæ ſunt, ſed caules principatum quidem obtinent, vt in fabulis: cum ergo duo habent principatum in ſuo genere, & iam communicant in materia (ſunt enim plantæ, & ambo robuſta ſunt) agunt inuicem vehementer, igitur ſi ſimilia ſunt, ſympathiam neceſſariò habent: ſi diſſimilia, antipathiam. Quæ enim in materia communicant, & vitam habent, habent & ſympathiam vel antipathiam: ſed quatuor obſtant ne detegatur. Primum eſt, ſi vnum fuerit validum, alterum imbecille, vt dixi de muſca & homine, & idem dico de glyceriza & quercu, nam etſi vna ſuccum habeat dulcem, alia amarum, non tamen apparet antipathia. Secundum, cum diſcrimẽ ſimilitudinis & diſſimilitudinis leue fuerit, tunc enim latet, vt inter pleraſque arbores: & hoc in genere & ſpecie, in genere quidẽ, vt inter ſalſum & vinoſum, dulce & amarum, acre & pingue: in ſpecie, cum excelluerint vel fuerint pauci ſucci, & exigua fuerit qualitas. Tertium, cum natura ſoli non poteſt pati ambas plantas, quæ tamen ſympathiam habent tunc, nec vna aliam poteſt fouere ob ſoli naturam: nec deſtruit, cum ſint ſimiles. Quartum, cùm qualitatibus primis fuerint contrariæ, & natura valde ſimiles, tunc non facile deprehenditur ſub qua differentia contineantur. Vitis ergo & braſſica deteguntur in antipathia, ob ſapores genere valde contrarios, ſcilicet ſalſum & vinoſum. Ad ſecundum dico, quod inter elleborum & ſcorpionem eſt antipathia, ſed non ſimpliciter, verum contraria in qualitate ad radicem halicacabi: illa enim frigida vehementer, ellebori calida & ſicca valde: & ideo ſopito ſcorpione (nam non credendum eſt, quòd mortuo prorſus, cum ellebori vis contraria ſit natura halicacabi radici) ſit alexipharmacum illi, & reſtituit ad vitam. Et ſi dicas: Cur non omnes radices calidæ & ſiccæ? Dico, quòd radix ellebori, præter temperamentum, vim habet propriam ad cerebrũ & neruos peculiarem, qua poteſt ſtimulare, & etiã confouere principium animalis. Præterea dico, eo quòd plures aliæ radices id poſſunt, ſed non ſunt adeò vulgatæ vt elleborus. Et ideo cauſa erroris principalis, & quòd tam diu latuerit natura ſympathiæ & antipathiæ, eſt, quòd putarent eam eſſe vim abſolutam quandam, cùm ſit ſolum comparatiua. Secundò, quia crediderunt eſſe vnius ad vnum, vt Herculei lapidis ad ferrum, cum ſit vnius ad plura, & generis itidem perſæpè totius ad totum aliud genus. Tertiò, quòd crediderunt eſſe vnam cauſam tantũ, cum ſint plures. Quartò, quòd exiſtimauerint antipathiam & ſympathiam eſſe à qualitatibus, vel perfici opus eorum ſine illis: quorum vtrunque falſum eſt. Quartò & vltimò, quod leues ſympathias & antipathias nõ animaduertunt, quia ignorant illud principium, quòd inter duo quæcunque vita prædita, & genere communicantia, alterum eorum neceſſariò ſemper intercedat, nam hoc ſuperius eſt demonſtratum.

CAPVT XXVI.

De Tertia diuiſione veneni in præſentaneum & temporaneum, & de cauſa eius.

ET venenorum quidem temporanea alia ſunt, quæ poſt longum tempus interimunt, aut tabefaciunt ſaltem: alia autem ſtatim, id eſt ipſa die, vel poſt vnũ vel duos, aut pauculos dies, neque enim quæ poſt tres aut quatuor dies nocent, ſolemus temporanea appellare, tametſi magis temporanea ſint quàm præſentanea. Dubitari igitur ſolet, an dentur huiuſmodi venena, nam ſi non nocent, nec nocebunt, inquam, nec venena erunt: ſi nocent, ſtatim ergo cum noceant, temporanea dici non poterunt. Experimentum tamẽ illud maximè oſtendit in hos quos canis rabidus mordit: quorum quidam ſanato vlcere non ſolùm per plures dies, ſed etiã menſes & annos quieſcunt ſine noxa: inde

ſubitò rabie deprehenſi, nullóque præſidio adiuti moriuntur. Galenus tertio de Simplicibus medicamentis, quæ putrefaciunt medicamenta, huiuſmodi eſſe cenſet, vt dum ſanguinem corrumpunt, ad quandam vſque metā non ſentiantur prorſus: licet vbi poſtmodùm proceſſerint, ineuitabilem mortem afferant. Alium ibidem tetigit modum in erodentibus, quæ cum terrea ſint, adhærent viſceribus, atque interim minime ſentiuntur: tandem hominem ad mortem tamē deducunt. Talia videtur intelleſiſſe Princeps ſexta Quarti, cum dixit: Et omne quidem quod interficit cum permutatione temperaturæ, aut putrefaciendo, aut aduentu ad membrum aliquod, poteſt effectum ſuum poſt tempus producere. Licet quod putrefacit, quanto diutius in corpore manet, eo effectum deteriorem producat. In quibus verbis tertiam præter eroſionem & putredinem, ſcilicet intemperiem, Princeps ſuper aſſignatas à Galeno adiicere viſus eſt. Petrus Cartarienſis in ſua quæſtione de Venenis, conatur tribus rationibus oſtendere, non ſolùm dari venena temporanea (nā hoc experimento per ſe notum eſt) ſed ad certum definita tempus. Eſt igitur prima ratio huiuſmodi ſumpta ex autoritate Principis prima Tertij cum dixit de morbo loquens comitiali: Et cauſa eius quandoque eſt ſanguis, aut humor retentus in membro, qui propter obſtructionem eſtincto calore natiuo putreſcit, & vapor ex eo aſcendit per circuitus temporum. Secunda ratio: Omnium eorum quæ à natura & in natura fiunt, finis ex initio pendet. Et eſt ſententia Ariſtotelis quarto de G neratione animalium. Igitur venenum aſſumptum cum naturalibus viribus agat, præſtitutum habet finem. Tertia ratio: Mors aduenit conſumpto ac ſiccato humido: ſed humidum à medicamento venenoſo poteſt habita ratione ad hominē exiccari certa ratione vt pro dimidio, aut pro decem annis: igitur poſſumus deducere hominem ad definitum vitæ tempus per venenum. Iſtæ rationes declaratæ ſunt à nobis vberius in primo de Fato. Et certè quod ad concluſionem attinet, non eſt dubitandum, etſi illæ non prorſus concluderent: verum difficultas eſt, vtrum iſtud poſſit ſciri. Et ad hæc adducit rationes quaſdam, ſed parum conſtantes: ego autē duas ſatis euidentes oſtendam, quarum prima eſt: Circuitus inſunt omnibus affectibus naturalibus vt clarum eſt ex his quæ ab Hippocrate in medicina ſunt demonſtrata, & ex his quæ ab Ariſtotele prodita ſunt: ſed nihil nobis eſt naturaliter ignotū (nam non eſſet animus noſter potentia omnia quæ ſciri poſſunt) Sicut enim criſes & tempora criſium cognoſcimus prædictione mirabili, ita & in cæteris, ſed lucrum fecit excoli medicinam, non ita alias artes diuinandi. Et ſicut ſunt res quædam abditæ ſenſibus noſtris, quæ tamen cognoſci poſſunt: ita & rationes earundē licet occultæ videantur; abditis tamen modis ac regulis innoteſcunt. Alia eſt ab autoritate, ſiquidem Theophraſti nono de Hiſtoria plantarum, qui inquit, de aconito loquens: Componi autem ita ferunt, vt certis occidere temporibus poſſit, videlicet bimeſtri, trimeſtri, ſemeſtri, anno completo, nonnullum etiā biennio. Peſſimè illos de vita diſcedere volunt, qui plurimū temporis reſiſtere poſſunt, paulatim enim tabeſcat corpus, & languore diutino pereat eſt neceſſe: facillimè illos, qui confeſtim obeunt. Remedium nuſquam eſſe compertum, ſed falſo dici quoddā aliud illi reſiſtere

Et licet Galeno videatur in libro de Theriaca ad Piſonem, quod venenum in his qui vulnerantur, per ſanguinem permeet, adeò vt ſi ſanguini non miſceatur, nec etiam occidat: & dabat exemplum de Helenio, quo infectæ ſagittæ occidunt homines & equos, cum tamen ille liber Galeni haud dubiè non ſit, in quo fateatur amphiſibenæ duo eſſe capita, fœminam viperam abſcindere caput maſculo, & in quo tam turpiter Piſoni adulatur: ideo illius ſententia poſthabita, dico quòd, vt docui in vndecimo Paralipomenon, venenum canis rabidi fertur per neruos ad cerebrum, & non per venas. Et cum putredinis ſemina egerit, propagatur aſcendendo verſus cerebrum: & ita ratione loci, temperantiæ & malitiæ veneni, celeriter aut tardè mortem affert. Cum verò magnitudo quæuis qualitatis ſit duplex, ratione ſubiecti & gradus, vt dulce, dulcius, dulciſſimum: vt mora, ficus, mel: & paries candidus exigua parte, dimidia totus: venena autem iuxta vtranque rationem cum putrida fuerint, propagantur: & cum exceſſerint, morbos mouent: cum verò adhuc magis inualuerint, perimant in incremento iuxta ſubiecti quantitatem, nulla eſt difficultas: de gradu autem non leuis eſt dubitatio. Multis id probantibus, quòd nihil poſſit ſeipſum vltra metas, niſi caſu, euehere, vt obſtructionem faciendo, aut febrem excitando, aut mora putredinem augendo: vtrum verò corrupto ſanguine, licet non perfectè neutro horum modorum, an latēre poſſit. Si quidē latēre non poteſt, nullum erit venenū temporaneum. Equidem difficillimum videtur latēre poſſe, quin vires imbecilliores ſentiantur ſpiritibus paucioribus factis, aut ægrotantibus, corpus enim itidem imbecillius euadere neceſſe eſt. At latitare noxam ante rabiem, ante febres peſtilentes, imò etiam in elephantiaſi inchoante per annos exiſtimo, quòd cor validiſſimum natura ſit maximè in trahendo, ſexto de Vſu, inde non ſolùm trahit, ſed ſecernit, vt quarta Aphoriſmorum Galenus: quo fit, vt in fame ratò vel ipſum vel iecur conſumpta aut gracilia inueniantur, quicquid boni in toto corpore eſt attrahentibus,, vt in libro de Tabe, ob hæc ipſa latitare venenum temporaneum poſſe crediderim. Porrò & ſimilem priſanæ, candidioremque ſanguinem & viridem me vidiſſe, & aliàs ſcripſiſſe memini: album bis, ſimilem ſucco betarum ſemel: quem veriſimile eſt diu affectum veneno cū multo antea hauſiſſet, tum verò paucis ante diebus ſolum ægrotabat. Porrò lapis in ventriculo res rara, & in veſica adeò frequens, exempla ſunt veneni & ipſa temporanei.

Vtrum ergo certum præſtituere tempus conueniat,

conueniat, non facilè dixerim, poſtquam iidem morbi in his diutius, in aliis minus durant, iuxta robur corporum: itaque in huiuſmodi longè maior erit diuerſitas, non ſolùm roboris virium ratione, ſed temperaturæ, compoſitionis, ætatis, conſuetudiniſque: cum alia ſtatim hos enecent, alios ſerò ac vix. Adde diſcrimen à quantitate, eorum enim duodecim qui ballaratæ venenum ſumpſerunt (fuitque ſingulare exemplum) quod & aliàs retulimus, cum vnus tantum euaſerit, quia ex torta lactea non ederat, quidam poſt quindecim dies obiere, quidam pôſt menſem: quidam cum Romam iuiſſent, vt veneficum perſequerentur, vix poſt tres menſes, cum iam in patriam rediiſſent, obierunt. Quis ergo audeat præfinire tempus in incerto, in quo nec quæ ingrediuntur quæ potentia ſint ſcire poſſumus, cum in eodem medicamento experimentũ oſtenderit quanta varietas ſucceſſus fuerit. Omnes tamen inſanabiles fuere, & medicus ipſe miſer obiit: & omnes eodem morbo febricula quadam, quam eſcharæ cruſtæque in capite, velut in Indica lue antecedebant. Cætera neſcio ſymptomata qualia fuerint, cum eſſem valde puer vix vndecim, vt reor, annos natus. Ergo temporanea venena dati, & quæ omnino perimant, niſi certa ratione auxilia ſint adhibita, certiſque terminis incluſa temporum, haudd ubium eſt: at definita ad diem, ſtultum & fabulæ propius cenſendum eſt. Pleraque autẽ tabifica in annum proferuntur, inde eo ſerius, quo fuerint temperatiora. Nam tabes, vt Galenus docet, ſcilicet phthoe, terminum habet, vt intra annum perimat. Forſan & natura aliqua huiuſmodi ſunt & lapides, & partes animalium, & ſimilia collo ſuſpenſa; neque enim fide caret. Et ego ita eſſe, certis rationibus exiſtimo.

CAPVT XXVII.

De Quarta diuiſione veneni, in lethalem & non lethalem.

ET rurſus venenorum quædam ſunt quæ perimunt omnino: alia non omnino perimunt, ſed nocent; nec perimunt, niſi caſu quodam, cùm rabem aut putredinem ad extremum deduxerint. Et quæ longo pôſt tempore etiam perimunt, vt elephantiaſis & lues Indica, non tamen dicuntur temporanea duabus ea cauſis. Prima, quia plerique euadunt ex his, vt ea temporaneis viciſſim pleri que pereunt. Et in temporaneis licet mors differatur vt in iſtis, tamen nec adeo diu; & differtur non ſolùm mors, verum & ſenſus læſionis: in hoc verò læſio non differtur. Neque elephantiaſis coloris prauitatem, vultus fœditatem, grauitatem corporis, puſtulas differt; ſed cum his longo poſt tempore occidit. Ergo lethiferum dicitur venenum, quod cor extinguit. Primum enim & vltimum eſt, quod moritur: quoniam ſolo eo mortuo moritur animal, quinto de Locis. Bifariam autem contingit mori animal: extinctis ſpiritibus, non corrupto corde, vt in his qui venis inciſis moriuntur, velut Senecæ & Lucano contigit: vel cum cor ipſum patitur; nam & detrahi poteſt, inquit Galenus, animali clamante poſt, atque ambulãte; an vtroque modo, quod veriſimilius eſt. Videtur autem quæſtio Sotirica, de qua in Paralipomenis actum eſt. Sed non occidentium quædam ſunt etiam peſtifera & contagioſa, cuiuſmodi lippitudo, rametſi enim putredine conſtent, non tamen occidunt loci ratione. Sic ſcabies, & huiuſmodi. Contrà alia quæ perimunt, & peſtifera ſunt, quædam in toto corpore ſedem habent, quædam autem in vno ſolo membro; vt peripneumoniæ, morbi laterales, phrenitides, anginæ, quæ ex putrido humore generantur. Peſtiferum ego omne non appello, vt Galenus, quod commune eſt, & ex maiori parte perimit: ſed quod eſt commune, à putredine ortum habens, & contagioſum. Et ſimiliter lethiferum, quod non neceſſario perimit, ſed quod plerunque. Et ſunt venena quæ non omnino perimunt, ſed ad debilitandum tantum; cuiuſmodi vſam ferunt Olympiadem erga priuignum Aridæum, vt regno eſſet inutilis, proli generandæ non eſſet inutilis: & quod ad amorem facit, quo Cleopatra creditur Antonium affeciſſe: & quod ad inſaniam, quo Cæſoniam ferunt cõiugem Caligulam euertiſſe. Et noſtra ætate vidimus iuuenem ſic affectum per ſex menſes, & euaſit, & reſciuit veneni compoſitionem, quam palàm referebat, neſcio an verè. Vt ſint in vniuerſum quatuor genera venenorum non lethalium; Amatorium, manicum, contagioſum ad metam, & quod debilitat. Sed hoc eſt ex genere verè manici, vt ſint tantum tria. Aridæus enim mente non conſtabat. Venena ergo quæ perimunt, vim ſuam proferunt: hæc autem continent, & non lædunt membra vitæ neceſſaria, ſcilicet cor, neque iecur. Vnde ſciendum, quod cor & iecur cum malè afficiuntur, perpetuò ſemper efficiunt breuiorem vitam; at cum afficitur cerebrum, non ita; multi enim cum nota inſaniæ, vel obliuioſi facti, viuunt ad extremam ſenectam: ſed ſi læſio magna ſit, tunc celerius in cerebro quàm iecore perducit ad mortem, & certius: de corde autem non certius, nihil enim ad mortem certius læſione cordis, ſed celerius perſæpè, neque enim morbus vllus eſt, qui adeò celeriter occidat vt appoplexia, quæ eſt morbus cerebri. Poſt tria principalia, ſunt duo quæ inſeruiunt: pulmo & ventriculus. Poſt eſt veſica, inde renes. Reliquorum nullum eſt neceſſarium vitæ, niſi accipiamus ſeptum tranſuerſum pro membro. Si igitur neceſſariorum aliquod magnum detrimentum accipiat ex veneno, venenum illud lethale eſt: Si vero non ſit vitæ neceſſarium, vel non ſit tanta læſio, non eſt lethale. Dubitatione igitur dignum eſt, vnde limes, cur enim putredo non planè corrumpit, cum motum habeat, & motus ex demonſtratione habita ſuperius. Dico quod repugnante calore naturali reprimitur; & quod illa demon-

ſtratio

ſtratio oſteodit in his quæ non viuont corporibus, aut continoe fiunt debiliora. Ex quo paret, quod morbus natura non lethalis, ſi fit ex putredioe, ſemper in ſenio, niſi prorſus ſanetur, lethalis euadit, vt lues Indica, & elephantiaſis, & eodem modo, ſed non tam oeceſſariò ex mala victus ratione. Ideo multos vidi ſenes ex lue Indica perire, qui antea morbum illum pertuliſſent.

CAPVT XXVIII.

De Quinta diuiſione veneni, materiæ ratione.

MAteriæ autem ratione alia quidem ex metallicis, alia ex animalibus, alia ex plantis, alia arte, & alia putredine: & rurſus alia natura, alia caſo, alia arte. Ars plus poteſt cum natura, quàm quicquid natura per ſe poſſit. Dixi aliàs ex Ioanne Leone, vendi in Nubia venenum, quod grani pondere decem homines perimit, hominem autem ſtatim. Natura per ſe plus poteſt quàm ars: ſed iuncta, plus eſt in arte quàm in natura: velut etiam in moſica. Mediocri voce præditos, cum artis excellentia præſtantior eſt: quàm mediocri arte, naturæ autem excellentia. Quocirca dubitatur, an ignis acuat, an debilitet venena? Videtur autem quòd debilitet, quandoquidem ſubſtantiam illorum corrumpat: ex qua pendent omnes proprietates rei. Et experimento etiam id deprehenditur, qoandoquidem auripigmentum crudum interficit, coctum non ita. In oppoſitom Tranquillos in Nerone: Locuſtas coxit iterum venenom, & ita hœdom poſt quinque horas occidit. Inde coxit ac recoxit, donec porcellum ſubitò exanimauit. Ergo dicendum, ab igne ſemper extingui venenum: minus tamen venenoſum, citius perſæpe interimit ob ſubſtantiæ tenuitatem. An verò putredinis ſit putredo, an non, cinis enim noo comburitur, carbo ſæpius: & cinis ſæpius vritur, ſed non ignescit.

Quæ aotem ex animalibus, alia ſunt quaſi actiones, vt murſus & ictus: alia tranſeunt in materiam, vt fel & ſaliua, quæ ſunt excrementa: & caro & ſanguis, vt partes: & quædam nocent intus magis, vt cicuta: quædam extrà. vt ſalioa viperarum & aſpidum: quædam vtroque modo, vt argentum vioum, & ſimilia. Ex plantis deſumuntur folia, ſemina, radices, ſucci & mel: ex metallicis autem, ipſa tota. Singula autem recenſebimos inferius. Omnium efficaciſſima ſunt in animalibus fel & pioguedo: præſentiſſima autem, ſalina & ſpiritus. Et ex plantis ſucci, inde ſemina, pòſt radices, vltima ſunt folia. Quædam tranſeunt in venenum caſu, vt lac quod coagulo iam miſtum eſt, vt affirmat Dioſcorides, nam vt epotum fuerit, concreſcit in ventriculo, & ſoffocat.

Venena præterea ratione deprehenduntur, vt ſerpentes, qui putruerunt iam, & fuogi: & ſi venenum veneno additum eſt. quæ ex locis aridis, plus quàm ex humidis, exceptis paucis: & ex montibos, quàm planicie: & locis calidis, quàm frigidis. Et adulti, nuper natis ac paruis. Et vngula, & cornu, & color viridis, ſplendens & cæruleus, & varius, & in oculis ruber. Et motus vehemens, & cum ſaltu, & ſimilis motui caudæ lacertæ validæ, noper abſciſæ, declarant venenom eſſe pernicioſius. Et locus proprius, quidam enim ſerpentes in ſepulchris inuenti, mortem attulerunt præſentaneam. Et quomodo non, cum tamdiu tulerint terrum illum odorem? neceſſe igitur eſt, vt fuerit natura eorum valde contraria naturæ humanæ. Et os, pili, vngues, ſtercus, non ſunt materia veneni. niſi rariſſimè. Et vnde ignis manifeſtè prodit, non eſt venenum. Et nullum animal ſanguineum, & rari piſces perfectæ formæ: ſed nec ploma, nec ſquamma. Et flores plantarum venenatarum, nec venenati omnino ſunt, oec à veneni qualitate immuoes.

LIBER SECVNDVS. De Venenis.

CAPVT I.

De Signis generalibus veneni, dum eſt præſens, dum deuoratur, dum iam aſſumptum eſt congeniti: de prognoſticis.

VEnena deprehenduntur colore, natora, ſapore, odore, effectu, & coniectura rationali. Sapore quidem omnia fermè amara aut acria ſunt, etiamſi miſtum alium habeant ſaporem. Referunt tamen, Colchoicum ſolum eſſe guſtu iucundom: huius meminit Dioſcorides. Porrò ſigna veneni ex odore, ſi genitum ſit, in ventriculo ſunt: quoniam lutum quandoque olet, aut virus aut piſces, atq; innumera alia, quorum numerum recéſere vix queas: velut tertio de Symptomatum cauſis, velut eſt odor ouorum, allij, caſeique, corruptorum. Extra antem ſunt praui odores ooti, ſtercus, aſſa fætida, caro putris. Videntur enim hæc tria eſſe omnium peſſimi, ac grauiſſimè olentis odoris: in ſpecie autem videntur totidem eſſe mali odores quot boni,

nam

tiam bonos in tertio de Rerum varietate explicanimus. Circa colores autem viridis & eſt & pallida putredo, vt tertio Prorrhetici. Veri tamen colores ſunt fuſcus, liuidus, ferrugineus & albus, non candidus, nec ſplendens. Verùm in viuentibus colores ſplendidi ſunt deteriores, vt in fungis ac ſerpentibus; eſt etiam color non ſplendidus, quocunque ſplendido colore deterior. Ea ſaporibus acres pernicioſi ſunt: ſed ſi cum tenui ſubſtantia iungantur, vrinas proliciunt: ſi cum craſſa & terrea, erodunt interiora: vnde patet non eſſe erodentia verè venena, aut non ſaltem quæ putrefaciant. Quòd ad tactum attinet, putredo comes eſt caloris acria, mordacis: ſecundo de Differentiis febrium. Ideo dicebat Galenus primo in tertium Epidemiorum, quod febris acuta eſt comes putridi humoris. Qualis autem ſit hæc, dicebat quarta Aphoriſmorum, quod ea eſt acuta & indeſinens. Quamuis, vt in ſecundo Contradicentium, Galenus ſibi ipſi videatur aduerſari. Natura notiſſimum eſt, ſerpentes, ſcorpios, araneas, fungos, leporem marinum, aconitum, napellum, auripigmentum, argentum viuum, cæteráque huiuſmodi venena eſſe: vt etiam tabidi canis ſpumam, tum quæcunque cognita ſunt: effectu verò, quòd muſcæ gallinæque pereunt, tum canes ac reliqua animalia. Et ſi homines ex eodem perierint, & ſi guſtata ſequitur inflatio linguæ labiorum, gutturis morſus, nauſea, palpitatio cordis: & ſi odorata ſequitur vertigo, dolor capitis, ſuffocatio. Quamvis neminem talia odorare ſuaſerim. Coniectura verò, quod ad illa muſcæ non accedunt, neque aliud vllum animal: & vbi tractaueris, horror quidam ſequitur. Aut ſi computruit diu ſub terra, & magis in ſepulchro: aut ſi in illa egit vehementer ignis: aut ſi iuxta ea coiuere aut adnati ſint ſerpentes, aut ſi ea deuorauerint.

Dum verò deuoratur, guttur lædit omne fermè venenum, & gulam quaſi iuxta fauces aſtringit, & antea ſaporem præfert tetrum aut odorem: & vt dixi, pruritum, aut æſtum, aut inflationem parit in partibus oris, aut ſub dentibus: dum manditur, ſtridet; deuoratum autem iam, perturbationem aut nauſeam excitat. Quod ſi etiam dolorem excitat in ventriculo vehementem, aut palpitationem in corde, pernicioſiſſimum etiam eſt, & præſentaneum, neceſſe eſt autem vt in coctione, vel ſi tale ſit, poſtquam adeo naturæ humanæ aduerſatur, etiam ante coctionem contingere aliquid huiuſmodi. Tertium, ructus nidi & mali ſaporis atque odoris, qui non ſolum venenum eſſe produnt, ſed quale ſit. Quartum, ſunt vomitus, aut ſaltem nauſea perſeuerans, cordis palpitatio, dolor ventriculi: tum inteſtinorum, fluxus ventris, frigus extremorum, liuor vnguium, conuulſio, ſyncopis, ſudor frigidus. Vomitus autem etiam quæ ſit ſubſtantia veneni, prodit, tum ſapore, odore, ſi ſit ater. Et ſi illum ſubſequitur dolor viſcerum, ſitis, ardor, æſtus, ſingultus, inquies, anxietas. Caueat tamen, ne ob errorem iſta contigerit: velut ſi crudus adhuc cibum ſumpſit, aut ſi ſe nimium ingurgitauerit, ſi varios cibos deuorauerit, velut olera cruda, lac ſimul & legumina; & præcipuè variis condita modis, ex aqua, iure, toſta ſuper prunas, friximam; tum male affectus, & ſemilanguens antè: & ſi graueolentia ſumpſit, allia, cæpas, caules, porros; tum agreſtia olera, fructus, & hos ſemiputres, præſertim pepones, cucumeres, mora. Etſi feruentia vel frigida, calida, tepida: ſi aquam multam, crudam, præcipuè ex lacuna, palude, ſtagno, turbidam: aut in qua animalia quæ pedes habeant multos, vt ranæ, teſtudines, cancri, & quod his peius eſt, ſalamandræ viuant. Et lac corruptum per ſe, & piſces frigidi, quandoque veneni ſymptomata referunt, hoc in me expertus ſum, dum eſſem iuuenis; illud, alij fide digni. Commune eſt omnibus, à vomitu ſolui omne malum. Temporaneorum autem ſigna ſunt præcipuè ex lingua, quod iecore, pulmone & ventriculo ex æquo fermè afficiatur; at horum vnum aut plura ſumpto veneno affici neceſſe eſt. Quæ enim pulmonem vitiant, tuſſim ſiccam, ariditatem, ſitim, inde tabem adducunt, & ſanguinis ſputum, & per vapores atque ſaliuam lingua contaminatur. Quæ verò ventriculum, ad nauſeam, dolores, inflationem, fluxum alui, aut ſtrigmenta: & eorum conſenſus cum lingua eſt, & per tunicam, & per ſaliuam. Et ego agnoui virũ qui vxorem reliquit, & ab ea ſe ſeparauit, & dedit ei venenum, quo facta eſt tympanitica, & ſuperuixit paucis annis, forſan ſex aut ſeptem: & ego curaui eam, ſed ſanare non potui. Iecur autem per venas corrumpit colorem linguæ, & perducit ad lentas febres, & facit morbum ſimilem naturali. Et ego vidi Hieronymum Bertolium ita laboraſſe, quaſi eſſet amphimerina: ſed quia eo peruenit vt lingua eſſet fuligine omni nigrior, & adeo aſpera ac arida, vt appoſito orichalco non poſſet auelli, ideo exiſtimaui eſſe venenum. Eoque diſſecto, apparuit ventriculi imum quaſi exeoriatum, & iecoris ſuperficies tota quaſi conuexa nigerrima. Omnibus ineſt ſitis inextinguibilis: ſed aliis magna, aliis parua; imò fermè nulla, & vix vlli colori linguæ proportione reſpondens. Ergo cùm talis ſit, tam præceps variáque natura venenorum, ad ſummum perueniſſet, nec prohiberi poſſet: ſed lege naturæ vniuerſali cùm ad id peruenerit, ſubiacet legibus humanis, atque retunditur, deciditque vna tota moles multis conſtructa annis, vt omnia per circulum in idem redeant; quæ norma communis eſt etiam immortalibus, vt finita infinitis, atque ideò parua magnis coæquarētur. Aliter ab hac pernicie nihil immune eſſet; eatenus per hoc plebi, vnus homo multis millibus maior, multa millia vnum non poſſunt æquare hominem. Sed hos numen regit; minima cuius pars accendere ſolet totum orbem. Sed nunquid malum à numine? aut non fieri poteſt, vt in lineis *ἀσυμπτώτοις*?

Signa verò in geniti in corpore declarabũtur exemplo hyſtericarum: in quarum vteris generatur venenum frigidum, & deſcribuntur ſexto de Locis. Cùm igitur illius tres ſint ſpecies, In prima, dicit, quæ eſt vehementiſſima, amittunt pulſum, & omnem reſpirationem

rat onem, dixit Galenus: ac refrigerantur toto corpore, niſi quòd medio, id eſt, circa ventrem & pectus, exiguum relinquitur, & ſolet ad dignoſcendum an ſpiret apponi lana, goſſipium (ipſe dixit lanam: ſed hoc eſt lenius) è regione narium, & vrceus aquæ ſuper os ventriculi: & ſi aliquid ſupereſt ſpirationis, mouentur hæc, aliter non. Signum quartum eſt, quòd amittunt motum, quintum, amiſſio ſenſus: nihilominus etiam cum his euadunt. Secunda mitior ſpecies, dicit, eſt, cùm manet ſenſus, & ægrè ſpirant: mouentur tamen, & pulſus eſt paruus. Tertia, cùm etiam mouent crura, adeo vt ſint quinque ſigna, ſi quis rectè conſideret. Sextum ſignum, quod effectus oſtendit, nec ibi meminit, ſed tertio Prorrhitici, vbi dicit Hippocrates: Conuulſiones in hiſtericis ſine febre faciles ſunt, vt Dorcadi, & id experimentum docet: Eſt autem, vt in priore auctoritate, duplex cauſa, retentio ſeminis: & eſt deterior, dicit: & menſium: vtrorumque tamen in naturam veneni tranſeuntium. Cuius indicio eſt exemplum, quod dat de phalangij ictu, inde etiam ſcorpij: Princeps vigeſima prima Tertij, ponit differentiam inter hyſtericam paſſionem & ſyncopim primò, & dicit, quòd hyſterica paſſio eſt grauior, quia illam ſyncopis antecedit. Eſt diſcrimen in hoc, quòd in ſyncopi manet reſpiratio, & ſenſus aboletur: quanquam in hyſterica paſſione, valida etiam, ſenſus pereat ab attonito morbo, quia manet ſenſus in hyſterica affectione plerunque, & non adeſt ſtertor, & non refrigeratur corpus. In comitialis differentia plurimum laborat, ſed non potuit emendare librum. Sed differentia eſt facilis, nam extrema hyſterica affectio non habet conuulſionem ſecum iunctam, vt comitialis: & non extrema habet ſenſum, igitur differunt, nam dum redeunt hyſtericæ, recordantur omnium eorum quæ viderunt. Vnde illud notandum, quod dicit ibi, Spuma in hyſterica eſt ſignum ſalutis, in aliis præſocationibus lethale: vt ſecunda Aphoriſmorum. A lethargo diſtinguitur febre. A venenis frigidis, dico, quòd tribus maximè diſtinguitur: quia non ſudat, nec habet liuorem vnguium, & extremitatum, & ſyncopis, ac deliquium animi, ſunt longiora, nam hæc ſi adſint in venenatis, moriuntur. Sunt etiam in venenatis aut vomitus, aut ictus, aut dolor internus. Aliorum autem ſigna referemus ex Conciliatore Gypſum dealbat labia, dentes, gingiuas, linguam, difficultatem ſpirandi facit, dolorem in ventriculo, aluum ſiſtit.

Ceruſa verò vomitum albũ efficit, dentes tamen nigros, dolorem ventris quaſi ex pondere, ſanguinem egerit, & patitur tineſmonem.

Plumbum vſtum efficit labia, linguam, dentes plumbei coloris, anhelitum impedit: vox illius obtuſa eſt, ſuffocatus moritur.

Argenti autem ſpuma vomitum magnum cit, & aluum aſtringit: adcò vt naturæ ordo perturbetur, vrinam retinet, & quandoque inteſtina exulcerat. Eadem penè argentum viuum efficit.

Squamma æris dolores in ventriculo & inteſtinis efficit (pungit enim illa) & vomitum aut alui fluxum excitat. Idem facit ſquamma chalybis.

Vitri autem ſchidia dolores acutiſſimos in ventriculo & inteſtinis: inde patietur ſimilia abſceſſibus locorum prædictorum, ſanguinem emittunt vomitu vel abſceſſu, & breui moriuntur.

Rubigo exſiccat paulatìm corpus cum modica punctione, & eſt venenum temporaneum: ærugo autem præfocat vehementer, & erodit ventriculum & inteſtina, & dolores excitat in eis: & perducit ad vlcera, & deiectionem ſanguinis, & ſaniei.

Herculeus lapis perturbat mentem, & melancholicos efficit. Idem fermè lapis lazuli dictus: ſed & hic nauſeam mouet, & ventriculum ſubuertit.

Cinnabaris vel minium, omnia rubra efficiunt: aſtringunt ventrem, & vomitum mouent, & efficiunt ſpirandi etiam difficultatem.

Arſenicum vomitum mouet magis quàm argentum ſublimatum, ſtringit ventrem, erodit ventriculum, & facit ſitim & æſtum, exſiccat corpus & iunctutas. Et eadem facit arſenicum citrinum ſeu croceum, ſed vehementius. Argentum autem ſublimatum omnia hæc vehementius præterquam in vomitu, quo cæteris eſt fermè par: ardet, ſitim mittet, omnia excoriat, exſiccat linguam, vt expuere non poſſit, inde etiam ſyncopim facit. Et cum effectum produxerint omnia hæc, excitant febres prauas.

Aqua ſeparationis erodit inteſtina & vẽtriculum, & quæ ſunt illi conſequentia efficit: acris eſt & aſtringens, linguam, os & guttur albis veſicis replet.

Opium reddit odorem in vomitu, ſomnum & hebetudinem ſenſuum facit, & mẽtis ſtuporem. Idem faciunt mandragoræ ſuccus, radix, poma ſed & amentiam addunt, & ruborem oculorum & faciei. Senſus eodem modo perturbant, & ſtupidos reddunt, coriandri ſuccus, Item apollinaris herbæ ſemen: ſed & magis membrorum motum impedit. Cicuta verò eadem fermè facit, vertiginem excitat, ſtrangulat vehementer, & conuellit. Eadem in pſyllij ſemine, ſed motum impedit magis, quaſi exſolutis viribus, & exhalante natiuo calore: eadem in ſucco carpaſi, papauerèque cornuto: opio enim ſimilia. Taurinus ſanguis præfocat, & impedit cibum ne deuorari poſſit: & in gingiuis fruſtula eius cernuntur, lingua rubra Eadem fermè in lacte, cui coagulum fuit permiſtum, ſed rubri loco candidum adſcribe, pernecant breui conulſiones mouendo, ſed magis taurinus ſanguis, quia magis concreſcit.

Fungi mouent dolores in ventriculo & inteſtinis, vrinam ſupprimunt & ſtrangulant, ac præfocant: naribus verò admoti, nonnunquam etiam occiduot. Strangulat & cyclaminis ſuccus, & muſci.

Apium riſus è ranunculi genere eſt, ſed denſioribus germinibus: mentem mouet, & conuulſiones, vnde dictum eſt riſus, quòd morientibus

morientibus os in morem ridentium d ducatur.

Cucumeri aſinini ſuccus, ſcammonium, guttur excoriant, & inteſtina & diarrhœam ac dyſenteriam mouent: ſitim, febrem, cordis defectum & ſyncopim: ſed magis ſcammonium. Et eadem ad vnguem facit ſuccus chameleæ & thymeleæ: tum verò ricinorum & lathyridis & tithymalorum omnium: ſed ricinorum & lathyridis vomitum vehementius mouent. Ellebori autem vtriuſque & vtriuſque ſeſamoidis, tum peplij ſuccus fermè eadem poteſt: ſed elleboro maior vis, atque item notior, ſtrangulat magis quàm præcedentium, & magis conuulſiones mouet: in reliquis conuenit cum ſuperioribus; vomitu album magis, per inferna nigrum educit: quantóque facilius plura educunt, tanto minus periculi eſt ne cõuellantur: ſi tamen à multa purgatione conuellantur, lethale eſt. Colocynthis autem ſolitaria aut nigra dyſenteriam, vomitum, æſtum, dolores maximos in ventriculo, adeò vt nonnunquam breui perimat.

Euphorbio fit inflammatio in ventriculo, & guttur vritur, & morſus, & ſingultus, & fluxus ventris. & anacardi, maximè, eorum mel idem facit. Sed vt non ſoluunt ventrem, ita eius loco amentiam procreant: caſtoreum verò nigrum, fœtens, phreniticis ſymptomata mouet, deinde ſtrangulat, & ipſa die quandoque interficit. Condiſi verò ſeu radicula aſſiduum mouet vomitum, & excalefacit. Vitis albæ & nigræ ſuccus ſuperpurgat, vertiginem & amentiam facit, ſuffocátque, cornua autem & ſuccus oleandri, quæ notiſſima ſunt, mentem mouent, rugitum faciunt in ventre, & ſyncopim faciunt. Cornua verò bedeguar, id eſt ſpinæ albæ, quæ cornua quædam fert, & in montibus naſcitur, cuius meminit Dioſcorides libro tertio, deglutiendi impedimentum afferunt, quoniam plurimum aſtringunt: ſic cornua ſpicæ Celticæ (ſunt autem nota cuique) mouent tormina & nauſeam. Semen quoque ari, & ſpecierum eius, dentium ſtridorem facit, gutturis punctionem, & æſtum.

Ficus Pharaonis in Sardinia naſcuntur, teſte Conciliatore: febres tot mouent, quot quis fructus ederit; præterea laſſitudinem mouet, & imaginantur ægri ſe eſſe hydropicos. Nux autem vomica appellata, vomitum vehementem cum virium diſſolutione efficit: ita & nuces vtræque rancidæ, & lauri baccæ rancidæ eadem efficiunt, quod vomica nux: ſed maiorem pariunt abominationem cibi, & minus educunt vomitu, & ob id non adeò vires diſſoluunt. Semen autem vrticæ vrit guttur, linguam, ventriculum, veſicam.

Napellus eſt princeps venenorum noſtra æſtate præſentaneorum: ideò aſſumptum linguam inflat, cordis defectum & ſyncopim ſtatim parit, corpus totum denigrat, venter intumeſcit, oculos conuellit, ſtrangulat & interficit. Aconitum autem princeps venenorum temporaneorum antiquo tempore, vertiginem mouet, & lachrymas, & ſpirandi difficultatem, & peditus multos emittere cogit, dulce eſt & aſtringens, leuiter guſtu.

Lepus marinus proximus huic eſt, ſtranguriam facit, dolores ac tormina in ventre, vomitum bilis, & intermiſtum ſanguine, odorem piſcis corrupti, dum editur, refert: ſudorem exprimit etiam fœtidum: & abominantur qui cum ſumpſerint, omne genus piſcium. Rubeta morbum regium, & albam pituitam nigram facit, anhelitum fœtidum facit, ſuffocat, ſingultum excitat, & nonnunquam gonorrhœam. Fel autem viperæ, & fel leopardi, & extremitas caudæ cerui eadem efficiunt quæ napellus: ſed ſunt debiliora. Fel tamen viperæ forſan eſt validius etiam illo.

Lacertarum corpora, & ſanguis menſtruus, & æluri cerebrum, amentiam gignunt: & videntur lunatici, ac præſtigiati; ſed cerebrum æluri facit vigilias, & ſanguis menſtruus corrompit ſanguinem, & generat amorem heroicum.

Cato ſtellionis in vino corrupta, efficit vinum venenoſum, & generat dolores in ventriculo vehementes, & dicunt, quòd oua bubonis occidunt in vna hora: ſed credo quod alhatbe ſit aliud; nam Princeps comparat animal hoc ſtellioni, & forſan eſt bufo: quia dicunt quod eſt animal venenoſum: & forſan eſt ſalamandra, nam promittit ſe dicturum inferius, & nominat niſi hæc duo, nec poſt, cum loquitur de morſu ſerpentum, nominat illud.

Cantharides faciunt difficultatem meiendi & fit mictus ſanguinis, & æſtus, & dolor in ventriculo, & abſceſſus in partibus ventris cum tumore ſimili hydropiſi, & ardor. Eadem ferè ſalamandra & ſtaphiſagria, ſed ſtaphiſagria mitior, eſt ſalamandra autem magis pernicioſa.

De morſibus autem canis rabidi, & ſerpentum, loquar ſpecialiter in locis ſuis.

Signa autem prognoſtica ſumuntur tum ex cauſis, tum ex ſymptomatibus, tum ex propriis differentiis ipſius morbi, velut tabes omnis mala atque pericoloſa eſt: ſed inſanabilis prorſus, ſi ſputum malum omnino fuerit, aut copioſum valde, aut collapſis viribus febris vel leuis ſocietur, aut etiam ſi febris per ſe valida fuerit. Contrà, ſi ſputum paucũ, non fœtidum, exigua febris, corpus quadratum ac robuſtæ vires, inſanabilis prorſus non eſt. Dolor autem ventriculi magnus, at ſi ſtatim mutatio coloris adueniat, aut cordis palpitatio vel vertigo, lethalia ſunt: quoniam indicant membrum principale vehementer eſſe affectum: verùm vertiginem oportet manere, & ſtabilem eſſe. Spuma autem ad os cõuulſio, oculorum rubor, peſſima ſunt: ſed propiora morti, ſyncopis, ſudor frigidus & ſtrãgulatio. Ex certis autem ſignis, & quæ non ſunt vulgaria, ſed multo antè ſignificant mortem quàm adueniat, eſt tumor ventris, & inflatio: quæ ſi non adueniat inclinante morbo, mortis certum eſt indicium: nam ſi ſenſim ventriculus & iecur ad flatuoſam hydropem deueniant, nil mirum: difficulter tamen ſanantur, & longo poſt tempore. At ad illam ſtatim peruenire, præſertim ſtante febre, quæ flatus diſſoluere ſolet, quid aliud eſt quàm tantam euerſionem in vitæ fundamento eſſe factam: vt quod

pro nutrimento eſſe debet, in flatum tranſeat? Deteriora autem ſunt hæc ſigna ex veneno quàm ex morbo, cum venenum iam fuerit propagatum: ante autem cum ſit ſpes curationis, per vomitum atque purgationem validam, non eſt adeò periculoſum. Ratio autem, cur poſt periculoſius ſit venenum quàm morbus, eſt, quoniam iam morbo aſſueuit natura, non medicamento. Præterea materia morbi ſymptomatis cauſa eſt, quia mouetur, & aliquando expellitur: at in veneno hoc non contingit. Ex aduerſo ſigna decubitus in membrum ignobile viribus auctis, aut ſi ad cutim per modum ſcabiei, & generaliter cum totus morbus in vnum ſe confert, nec exitialem affectum, hoc eſt ſalutis ſignum. Et vomitus, & alui purgatio copioſa, cum non fuerint propria ſymptomata veneni, ſunt ſignum ſalutis. Præterea ſingulorum venenorum vim, & hominum naturam ac qualitatem conſiderare oportet, ipſius quoque morbi proprias differentias: velut difficultas inteſtinorum ab ab atra bile, lethalis eſt, vt dicit Hippocrates quarta Aphoriſmorum: at eruenta ſine febre, ſine dolore, ſalutaris. Quæcũque autem ſigna talia, velut ſanguinis puri excretio, vel multitudo humoris ſynceri, fermè non mali, aut valde mali, nequeunt circa medium conſiſtere, ſed mortem aut ſalutem propè eſſe denunciant. Et conuulſio partis anterioris, velut in morbis, & præcipuè pupillæ oculi, deterior eſt quàm poſterioris. Et cum lingua tumeſcit in omni veneno ſicco, & morbo ſimiliter, exitiale eſt. Et caſus pulſus eſt generale ſignum mortis, & propinquæ: ſed magis in venenis, cùm perſeuerauerit. Et ſigna quæcunque contraria, vt propriè linguæ magnitudo, & fluxus ventris ſimul, ſunt indicia veneni aſſumpti; nam ſecus, fluxus partes ſuperiore extenuat.

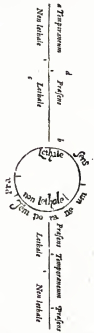
CAPVT II.

De Signis veneni aſſumpti iuxta ſpecies ſuas, & etiam temporanei.

TEmporanei veneni peculiaria ſigna ſunt. Faſtidium in ventriculo, ſitis quędã aſſidua, licet leuis: moleſtia cuius cauſam non percipit, & quæ tamen ſomni quietem corrumpit: color faciei & vnguium liuens: & lingua nigreſcit aut fœdatur: Et cùm plus proſunt alexipharmaca, quæ præparationes, venæ ſectio atque purgationes, iam eſt ex eis. Et generaliter conſumptio corporis præter rationem, & malus habitus, indicant venenum temporaneum; malum habitum autem dixi duplicem, albam pituitam, & regium morbum. Præter rationem autem dico, ſi quis robuſto corpore, ſaniſque parentibus natus, nec intemperatè viuat, nec moleſtia animi opprimatur, nec percuſſus fuerit in membro vllo vitæ neceſſario.

Contagioſi veneni ſigna ſunt: cùm plures ex eadem domo ægrotant paulo pòſt: aut ſi qui ægrum tractant, malè afficiuntur: aut cùm ſenſim ſerpit ex vna parte ad aliam. Primi quidem generis ſunt velut peſtis vtraque, ſecundi autem, vt qui morſi ſunt à dryino; nam & qui curant, afficiuntur. Tertij autem generis velut elephantiaſis, ſcabies, atque huiuſmodi, neque enim dubium eſt, cùm ſerpant ex membro in membrum, eſſe ex genere contagioſorum. Et quia omnes hi cum putredine ſunt, commune eſt omnibus illis fœtor, ſordicies, atque huiuſmodi.

Præſentanei autem veneni indicia ſunt: vehementia ſymptomatum, & numerus, & cùm perſeuerant: & maximè, cùm ſunt coniuncta cum caliditate vehementi. Et ideo liquet, quod cùm opium & cicuta ſint præſentanea, quod ſunt etiam, vt dixi, calida: quæ verò non appetunt membra principalia, ſunt temporanea plerunque; nam quædam ſunt adeò violenta, vt cãtharides, vt breui mortem caſu quaſi inferant. Quæ igitur in ſumma ſuperficie corporis ſerpunt, & in membris extremis, omnia ſunt ex temporaneorum genere. Et quoniam quibuſdam forſan videri poſſet, quòd nõ lethalia idem eſſent, quòd temporanea & præſentanea lethalia, atque ita tertia diuiſio cum quarta coincidere: dico quod ſunt diuerſa, quia lethale diuiditur in temporaneum & præſens, non omne enim venenum temporaneum eſt lethale. Proponatur venenorum tota latitudo *a b*, & ſecetur bifariam in *c*, vt *b c* lethale ſit, *a c* autem non lethale. Et in *d*, vt *a d* ſit temporaneum, *b d* præſens. Quia ergo palàm eſt quod temporaneorum quoddam eſt lethale, vt canis

nis rabidi morſus : quoddam non, vt ſcabies: conſtat quòd omne præſens eſt lethale. Lethale igitur diuiditur in temporaneum, & præſens. Pars enim *c d* ſub lethali eſt, non tamen ſub præſenti. Quòd ſi quis obiiciat, eſſe venenum nõ lethale, & tamen præſens, quia ſemper nocet : & ſtatim, nec tamen lethiferum eſt, velut vrtica & rhapſia exterius, echini caſtanearum intus : proprie autem bulbus vomitorius, & lauri baccæ. Reſpondeo, quòd talia nullo modo ſunt è veneni genere; atque hæc ſimplex eſt ſolutio. Sed ſi dicat, hæc eſſe ex venenorum genere, vt quicquid maleficæ qualitatis particeps ſit, ac venenatæ, ſub veneno contineatur: tunc oritur difficultas generalis, quomodo ſingulum membrorum vtriuſque diuiſionis bifariam diuidi poſſit, velut temporaneum in lethale, atque non lethale, & præſens itidem : & rurſus lethale, & non lethale, in temporaneum & præſens : & tunc res circulo deſcribetur. In recta autem, neceſſe erit vno membro in medio conſtituto alterum ad extrema diuidere. Igitur, vt ad rem redeam, non lethalia temporanea ſunt velut amor & præſtigiæ, quæ ad inſaniam potius quã ad mortem perducunt. Omnium igitur talium proprium eſt, nec principalia membra multum lædere, nec vitæ neceſſariam aliquam operationem aut valde vtilem impedire, velut ſomnum, cibum, mictum. Materiæ verò ratione ſcire primùm oportet, Aëtium multa ex innumeris per ſingula genera connumeraſſe : ex morſu animalium, ſerpentium omnia genera : ex his quæ pungunt ſcorpiones, phalangia ; & omnia quæ aculeum dimittunt, veſpæ, crabrones, apes ; inde vulnera omnia venenata, quæ ſuo loco deſcribemus. Deſumitur etiam venenum in potu, & ad vulnera inficienda ex cantharidibus, bupreſtis, pityocampis, ſalamandra, rubeta, lepore marino, vermibus rutæ innatis, hirudinibus, felle & ſaliua omnium ſerpentum, cauda cerui ; ex felle leopardi, ex cerebro æluri, ex omni colluuie non ſanguineorum animalium ; ex putredine medullæ, & partium ſanguineorum animalium. Ex ſeminibus autem, hyoſcyamo, cicutæ, coriandro, pſyllio. Ex ſuccis, opio, cicutæ, carpaſi, thapſiæ, aconiti, elaterio. Ex radicibus, napelli, mandragoræ, aconiti, Colchici, ixiæ. Ex plantis ipſis, fungis, taxo, oleandro, ſardonio, apio, ſolano furioſo, papauere cornuto, ruta ſylueſtri. Ex familiaribus, mel Heracleoticum, Ponti vrbe Heraclea factum. Ex metallicis, gypſum, argentum viuum, ſandaracha, auripigmentum, ceruſa, calx, arſenicum, ſpuma argenti. Ex artificio factis, aqua ſeparationis, & olim Pharicum.

Omnium autem cognitio ſic habetur: Quæcunque vi ignis facta ſunt, acuta & feruida omnino ſunt : quæ verò ex animalibus, omnia fœtida, horrida ſapore, corrupta, nauſeam mouentia. Quæ ex metallis, vomitum eiciunt, ſtrident ſub dentibus, & ſtrangulant. Quæ ex plantis non vnius & eiuſdem generis ſunt, ſed omnia tamen tetri odoris, aut amara, & horribilis ſaporis : aut ſi omnino vtraque nota careant, nauſeam mouent. Quæcunque præterea febrem poſt aliquos dies excitant, & puſtulas, aut ſanguinis corrupti ſputum, valde pernicioſa ſunt, & ex genere eorum quæ putrefaciunt. Narrat Aetius, ſi quis ſphragidem cum iuniperi fructu componat in melle, ſumptum medicamentum innoxium eſſe, nec quicquam mouere : at vbi venenum quis ſupra ſumpſerit, vomitum inſuper commoueri. Atque id optimum, ſi verum & perſimile elaui noſtræ : quàm ſi quis feræ ignarus tractandi includat, extrahi non poteſt, ita auxilium hoc detegit, & curat ſimul : diuinum prope, cuicunque contigerit, nam idem euenire aſſumpto pezar affirmant.

Ergo cùm ſint morbi qui venenum ſequuntur maximè, & præcipui, gutturis ſtrangulatio, linguæ inflatio, dolor ventriculi & inteſtinorum, vomitus, difficultas ſpirandi, difficultas inteſtinorum, vrigo vrinæ, palpitatio cordis, ſudor frigidus cum ardore interiore, ſyncopis. Poſt hæc etiam ſymptomata, pulſus amiſſio, linguæ nigrities, liuor vnguium : Et ſi morbis vis addere conuulſionem & diſtentionem, non aberrabis, & ſingula ex his à propria etiam cauſa ſequi poſſint propterea conſiderandum eſt primò, ſi adueniant ſenſim, non ſunt ex veneno : ſi confertim, ſunt. Et ſi adueniat ſine cauſa vlla, ſunt ex veneno plerunque : & ſi ex mala victus ratione, non eſt adeò ſuſpicandum. Tertium, quod eſt potentius omnibus, cùm coniunguntur in coniuncta, eſt venenum: velut; ſi dyſenteria cum ſpirandi difficultate, & vomitus cum liuore vnguium ; & tumor linguæ, cum vrigine vrinæ. Et ſi ſint ſe conſequentia, non eſt indicium, difficultas inteſtinorum ex materia flaua poſt icterum, vel ex nigra poſt lienis tumorem ; & difficultas inteſtinorum poſt diarrhœam, & tumor linguæ poſt ſtrangulationem.

Singula igitur ſic diſtinguemus : veneni ſigna ſunt, primùm ſtrangulatio cum ardore, vel cum ſapore & odore graui : vomitus oſtendens materiam veneni, vel vehementiſſimus poſt cibum, & qui ex vomitu non ſedatur, cùm ante cibum nauſea non teneretur, & ardor in ipſo vomitu, cùm bilis nullum appareat ſignum. Linguæ inflatio, cum ariditate & ſiti, nulla præcedente deſtillatione. Dolor ventriculi cum ſiti & ardore, & qui exitu flatus non alleuiatur : & non eſt tendens, ſed arrodens & pungens. Difficultas ſpirandi cum ardore, & ſine deſtillatione. Difficultas inteſtinorum ſine febre, & cum dolore magno, & in qua exit aqueus primò cruor, nec humor vllus, maximè bilioſus : & cùm non ſentitur caliditas in exitu, ſed intus punctio manet : & cùm à lacte ſtatim iuuatur. Et vrigo vrinæ cum ſanguine, vel cum impedimento meiendi ſtatim ſuperueniente, nec tamen breui ceſſat, cordis palpitatio in non conſueto, cum pulſu malo : & ſtatim à cibo cum nauſea: vel multo poſt, ſed ſine ea: & qui fit cum vnguium liuore aut ſudore frigido, aut ſyncopi, eſt ex veneno. Et ſudor frigidus cum ardore interiore ſine febre, ſemper eſt certum ſignum veneni ; & præſertim ſi adſit dolor vehementiſſimus in inteſtinis,

inteſtinis, vel nullus. Syncopis verò cùm non præceſſerint alia ſigna, non ex veneno, niſi ex odore vel aëre. Sed vbi ſyncopis aduenerit ſine febre ac dolore, eſt ſignum veneni. In eodem ordine eſt pulſus amiſſio cum imbecillitate maxima, aliter erit ex obſtructione. Et linguæ nigricies quantò magis per ſe fuerit, tātò magis ſignificat venenum. Et cùm facta fuerit ſenſim, & homo moleſtiam ſentit quaſi incerti generis, tunc ſignificat venenū temporaneū, & in eodem caſu eſt liuor vnguium magnus, qui in dies augetur, aut tendit ad nigriciem. Et cùm poſt vomitum ſequitur conuulſio aut diſtentio, & non adſunt ſigna repletionis magnæ, tunc eſt ſignum veneni. Et ſigna mala cuiuſque, ſunt ſigna illorum morborum poſita ab autoribus: & malum regimen in morbis, maximè exhibitio vini nigri præbet ſuſpicionem veneni ſæpe, & non eſt venenum. Alij etiam illitu argenti viui aut ſublimati ad curandam ſcabiem, vel luem Indicam, eodem modo decipiūtur, eadem enim fermè, quòd ad ſigna attinet, efficit illitum venenum, quæ & interius ſumptum.

CAPVT III.

De ſignis Venenorum & ſpecierum, & potentiæ illorum.

CAndida omnia venena, ſi ſplendorem habent, nec ſint perſpicua, calidiſſima ſunt: velut calx, argentum viuum deſtillatum, & quod vocant arſenicum. Quæ verò aut ſplendore carent, vt ceruſa & gypſum: aut perſpicua ſunt, licet ſplendida, vt nix, alabaſtrū, lapis ſpecularis, & vitrum (quanquam vitrum natura, ſed figura non occidat) frigida ſunt: hoc enim demonſtratum eſt à nobis in libro de Coloribus & gemmis. Nam primi generis terrea ſunt, & ignea, quia terra nō ſplendet, aquea autem perſpicua ſunt: ærea non ſunt venena, calidiſſima igitur ſunt. Quæ verò in ſecundo genere terrea, quæ in tertio etiam aquea: palàm igitur eſt, omnia talia eſſe frigida, quæ cum occidunt, aut ſubſtantiæ ratione id agunt, aut ob immoderantiam frigiditatis. Palàm igitur eſt, Galenum in his quæ à prioribus nō accepit, inuētione caruiſſe. Exiſtimauit enim colore tēperiem nō poſſe deprehendi: argumento ſumpto, quod alba quędam calidiſſima ſint, alia frigidiſſima, ſed non animaduertit, frigida eſſe vel perſpicua, vel non ſplendida: calida verò vtrunque expoſcere, & quod ſplendeant, & quòd non ſint perſpicua. De lapide autem ſpeculari, cuius materia tranſit in gypſum, Plinius diffusè egit: & agnouiſſe viſus eſt id genus, quod ſilici adnaſcitur in Bononienſi agro, nec aliud deſideratur niſi vſus, nam pulchra res & ęterna ſui natura: verùm neq; ad feneſtras, neque ad ſpecula vtilis, quod ſcindatur facillimè in laminas tenuiſſimas, ideóque tum ob tenuitatem etiam ab aura frangitur, neque enim tanta latitudo cum tam tenui corpore diu perſiſtere poteſt. Diuiditur etiā fiſſura recta, & ſecundum lineam admodum rectam frangitur abſq; vllo labore, dicas regula factum, quod caſu accidit. Perſpicuus eſt, non propriè ſpecularis, niſi à tergo aliquid opacum ponatur. Habeo ego plurima fruſta, quod craſſum eſt, ſatis durum eſt, multiſque corticibus conſtat. Vilis eſt ob immenſam copiam: & vt dixi, ignotum illius vſu. Si deradas, puluis adeò tenuis excidit, vt collyrij vice fungi poſſit, eſt enim omnino leuiſſimus, ac etiam candidus. Cum verò nullus puluis perſpicuus eſſe poſſit: nec mirum, ſi nec hic ipſe. Ipſe lapis in aqua merſus ſplendidior euadit, & magis perſpicuus, vt vitrum, multíque lapides candidi, & ex alabaſtri genere omnes. Ratio eſt, quòd nitor nitori additur, & perſpicuitas adiuuat perſpicuitatem, & ſplendor ac lux penetrat in id quod iam perſpicuum eſt. Aqua autem natura ſua ſplendet, nitet & perſpicua eſt. Puluis qui ex eo deciditur, gypſum eſt, idque optimum: vt Plinius paulo pòſt teſtatur. Vt verò ſciamus cur ſplendeat lapis hic coactus, dum puluis eſt, candidus fit: vt omnium quæ ſplendent, cryſtalli, vitri: intelligere oportet, cur nullus puluis poſſit eſſe perſpicuus. Pulueres enim albi, vt viſum eſt in libro de Coloribus & gemmis, ob aërem ſunt candidi: qui ſi plurimus in eis contineatur, non ſolum albi ſunt, ſed etiam lucent in nocte, velut nia & cala: quæ autem aërem ſolum ob puluerem recipiunt, id eſt inter illius partes, nocte neque lucent, neque alba videntur. Qui ergo pulueres non ſunt, ea materia perſpicua terrei ſunt: ob id neque perſpicui, cum in puluerem redacti ſunt, qui verò è cryſtallo, vitro, lapide ſpeculari, ſale purgato, perſpicui ſunt: quoniam aquea cōgelata ſubſtantia conſtant, vt in glacie videmus, quæ eſt aqua coacta, at cum in puluerem vertūtur, plurimo adueniente aëre dealbantur neceſſariò: at nullū album poteſt eſſe perſpicuum, vt ibi eſt demonſtratum.

Ex odore autem, qui grauis eſt, venenum oſtēdit, quod putrefacit ac cogit: velut opiū, mādragora, ſolanum, apollinaris, cicuta: omnium enim acutus eſt odor, tum grauis ac fœdus, non tamen valde fœtet. Quæ verò putridum exhalant odorem, deteriora ſunt, corrumpunt enim non ſolùm ſpiritus, ſed & humores: & ex genere ſunt contagioſorum. Quæ verò odore ſuffocant, lethaliſſima ſunt, & quæ pernecare ſtatim poſſint, naturæ humanæ aduerſiſſima, nec tutum fuerit talia experiri, vt nec quæ plurimum acrem & prauum ſpirant odorem, talia enim calida ſunt, ac putrefaciunt: corrumpúntque non ſolùm ſpiritus & humores, ſed etiam membra. At verò quæ odore carent, omnino frigida ſunt: vt ceruſa, gypſum, gypſo enim refert Plinius extinctum C. Proculeium Auguſti familiarem, cuius hiſtoria legitur. Similiter & caſu corrupta ſunt: & ex contagioſorum genere, quæ admota naribus vomitum mouent.

Sapores autem acres, non fœtidi, caliditatis indicia ſunt: fœtidi autem, etiam putredinis: at amari & horribiles, ac quaſi incerti, putrefacientium venenorum ſunt indicia, & fel quidem viperæ acuti & amariſſimi ſaporis. Et vt quædam ſunt venena guſtu iucunda, velut ſuperius de Colchico diximus ita multa ſunt dulcia, velut aconitum quod erat, vt dicit Dioſcorides, dulce, atque

aſtringentia

aſtringentis ſapbris. Durienim quoqoe lactis refert imaginem,vt ille refert. Mel autem Heracleoticum dulce eſt,ſed & alienum refert ſapotem;at poma mandragoræ & ipſa dulcia ſunt,odoriſque iucundi ; velut Sardonicum apium,reliquo apio non tam ſimile forma eſt, quam etiam guſtu atque odore. Pharicum autem, de quo etiam diximus, ſapore & odore non iniucundum fuit, nempe ſimile agreſti (vt refert Dioſcorides) nardo: vt videatur natura nos voluiſſe etiam fallere, nedum vim inferre.

Licet & ea forma , quæcunque dura ſunt valde& in aciem præacutam finiunt , loco veneni habenda ſunt ; vt adamas & vitrum. Sed vitrum magis, quoniam maiora & longiora habet fruſta & ſchidia : ita & cryſtallus , aliæque gemmæ. Terrea , vt gypſum, ſplendore ac ſtridore ſub dentibus deprehenduntur,tum pondere:& quòd difficulter primùm è ventriculo excernitur,& tardè,& laborem illi infert & frigus;nam frigidum venenum & nos eſſe concedimus,quodcunque terreum, ſaporis expers,ſed non vt mandragora , vt opium , vt hyoſcyamus. Ergo his quinque notis gypſum , quod difficillimum eſt, deprehenditur : quæ fermè & in ſilice trito, & marmore, & vitro animaduertenda ſunt ;ſed gypſum vt efficit candidius,ita lucidas aliquas retinet partes , ſilex efficit nigrum. Pondus ergo & in his, & ſtridor , & quod non facile deiicitur,& ventriculum refrigerat ; ſed & nigricies aut ſplendor neceſſariò adſunt;nam quæ valde candida ſunt,vt demonſtratum eſt, vbi lumen tranſmiſerint, nitent aliquantulum. Dices, ceruſa non huiuſmodi,ſed grauis admodum, & dentes dealbat manifeſtè. Diligentem & accuratum eſſe oportet huiuſmodi, cum de vita agatur. Similiter ſi conieceris loco inora vitium aliquod contraxiſſe putredinis:& maxime ſi rũ natura talia ſint, velut dictum eſt de fungis, cucumeribus,peponibus & melopeponibus. Sunt qui tubera falsò adnumerent,neq;enim à corruptis,modò odor & ſapor ferri poſſit, magni mali quicqnam ſuccedere vidi,multo minus è recentibus & integris.Ergo in carnibus & medullis maximè putredinem vereheris. Sed quid ſi quis viperæ carnes caſu vel dolo iuri incoxerit cum aliis carnibus?primùm quidem , cum fugere oporteat ſapores odoréſq; tetros, in omnibus, tum maximè in iuribus,vino,aqua,lacte,quod eorum quantitas magna ſoleat ſumi:tum verò quod in iure ob ſuauitatem,in lacte ob dulcedinem, in vino ob iucunditatem latère ſoleant.Itaq; vbi primùm aliquid ſũpſeris,ea iure illo,nauſea excitatur ; neque fieri poteſt vt ſi parum coquatur ſanguinis,& virus veſtigium non appareat:ſin autem multum,ſapor horridus,& odor quidam inſuauis;cum ergo vel minimũ veſtigium ſenſeris,abſtinere oportet.Nec,vt dixi,credas Galeno,quod huiuſmodi ſumpta per os venenum non ſint,ſed non adeò acre; quia non pars illorum peior incocta eſt,dentes,os,fel. Fel quidem amaritudinem excitat intolerandam,os & dentes primùm ſe forma produnt , deinde coctione vim amittunt, & parua quantitas in multo iure diſſipatur. At magis hæc venena eſſe etiam intus quàm extrà,oſtendit experimentum,cum ex carnibus innoxiarum viperarum (ſi modo viperæ ſunt quæ in aqua degunt, & veneno carent) homines depilantur,& glabri euadunt.Summa igitur diligentia cauendum eſt,ne carnes aut piſces,ſed hos minus : deterrimæ autem ſunt cochleæ , & ranæ magis morticinæ , ni coquantur cum cibis,nedum vt in cibo ſumantur. Accidit enim illis idem quod de cucumeribus Galenus dicebat,ſecundo de Alimentis: vt etſi tum non occidant , imò ne obeſſe videantur,habitum tamen corrumpant : & ad vnam duarum,vt dixi,principalium affectionum deducant , ſcilicet albam pituitam vel nigram, & morbum regium, flauum aut nigrum , quæ ſunt matres omnium aliorum morborum.

Ex operationibus vero diſtingues : quæcunque ſumpta exurunt linguam & ventriculum,calidiſſima ſunt: quæ vero aſtringunt guttur, venena mala & pernicioſa,qualia napellus , & quæ putrefaciunt. Quæ nauſeam mouent,putrefaciunt,aut è metallicorum genere ſunt,omnis enim metallicus puluis vomitum commouet , aut ſaltem excitat nauſeam:quæ autem dolores in ventriculo ſunt è genere erodentium & elaboratorum,ideóque peſſima plerunque eſſe ſolent. Quæ linguam & dentes dealbant, frigida,& ex metallicorum genere. Quæ malum odorem faciunt oris,corrupta & putrida, & pernicioſa valde:quæ odorem referunt,ea his ſunt quæ ſtuporem inducunt ; vt opium, apollinaris, mandragora.Quæ regium morbum,etiam in menſa quandoque præſentanea ſunt. Quæ cordis palpitationem, proprietate & antipathia aduerſantur , ideóque ſtatim occidunt, Eadem fermè de extrinſecus aduenientibus.

CAPVT IV.

Signa morſus & ictus venenati , vbi de cane rabido.

ICtuum, morſus , vulnerum venenatorum eadem pene ſunt indicia, niſi quod vulnera non ſe produnt, niſi propriis ſignis. Primùm igitur inſpicere oportet, an vlceris veſtigium adſit , & an ſentiatur punctio intus cum quadam diſtentione, tum liuor labiorũ & loci. Et ſi tumor durus,rubens , & inflammatio;aut ſi cum bis inflammationis loco frigus ſentiatur, & horror, & labium friget & tremit, & ſequitur vomitus , & mutatio coloris totius corporis.& moleſtia quædam intus , omnia hæc punctionis venenoſæ ſigna ſunt. Sed ſi accidat palpitatio cordis & ſyncopis præter hæc, ſignum eſt pernicioſiſſimi veneni. Et ſi animal ſit ex genere ſerpentiũ, aut eorum quæ e à ouis propagantur inſectorum,quodcunque contingat ſymptoma maius quàm pro natura vulneris , animal ipſum indicat eſſe venenatum. Et nullũ animal pedibus duobus aut quatuor præditum, hucuſque in noſtro orbe inuentum eſt,quod morſu lethum afferat, nec vllum animal ex putredine genitum . & maximè quod paruum ſit,aut quod ſerpenti aut ranæ terreſtri non

aſſimiletur. Et iure quidem: eſſet enim vita humana, quæ ſecus miſerrima eſt, etiam longè miſerior, ſed neque vllius, quòd ſciam, piſcis: aculei tamen paſtinacæ & draconis, & aranei & leporis marini caro venenata ſunt. Et ſi ex morſu vel ictu animalis natura venenoſi aut dubij vulnus viteſcit, ſtatim animal eſt venenatum. Quòd ſi animal tale non ſit venenato cibo vſum, conſtat aut rabie efferatum eſſe. Sus enim cum bufones edat, & lucius piſcis & vulpes, ſi dum in ventriculo adhuc cibus ille eſt, aliquem momorderint, lethale venenum vulneri inferunt. Idem de ciconia & pauone. Et ſpuma ea ore profluens, veneni indicium eſt, & pernicioſi, vt ſuprà vidimus.

Porrò ſigna morſus canis aut alterius animalis rabidi, ſumũtur ex tribus: ex cane ipſo, qui vulnus intulit: ex qualitate vulneris, & ſymptomatibus. Signa canis rabidi (per quæ intelligemus de vulpe, lupo, muſtela, mulo, equo, cercopytheco) ſumuntur ex natura, ratione victus & actionib. Natura quidẽ, hirſuti, nõ magni, qui parum latrant, ſeneſcentes, colore ferrugineo & varij, qui quaſi obliquè ambulant, pilo craſſo, & in dorſo è regione pedum anteriorum hiſpido, ac quaſi diuulſo, qui parum blandiuntur, & paucis facilè corripiũtur: & ſi è genere ſint canum rabidorum, & ſi caput eſt macilentum & quadratum, & in moribus præceps, nec libenter ingreditur aquas. Contrà blandi, pingues, tenui, molli, longo & flauo pilo, ſenes, iuuenculiue, qui in aquis ſponte proluunt, albi vel rubri: vel ſi dentibus, dum lactarent, primus caudæ nodus præciſus ſit, rarò admodum, vel nunquam rabie corripiuntur, victus ratione, ex longa fame aut ſiti, aut edulijs calidis aut putridis, ex aquis corruptis: & in magnis caloribus per æſtatem fit rabidus, & etiam ſuccedente autumno: & in magnis frigoribus per hyemem, & ſuccedente vere: & cum prouocatur ad iram aſſiduè: & cum fit ſcabioſus, inde ſanatur, non mutato malo victu. Et ideo venatici canes maximè corripiuntur rabie, ob hoc, & quoniam in vinculis detinentur. Ex actionibus, cũ iam corripiuntur, primùm leuiter abhorrent aquam, poſtmodum etiam omnem cibũ & aquam fugiunt: pòſt demittunt caudam, inde aggrediuntur externos, & mordent, & alios canes: pòſt diſcedunt è domo, & obliquè feruntur currentes, & mordent omnes obuios, præter dominum: & tunc ſpuma iuxta os abundat, nec obſeruant viam aliquam. Et præcipuum ſignum illorum eſt, nullam edere vocem, etiamſi grauiter percutiantur. Et eius oculi rubri ſunt, & toruè inſpicit: & linguam eijcit, os apertum, materia mucoſa è naribus fluit, & contorquetur in latus quaſi eſſet lignum obliquum, manétque in ea forma, nec quieſcit, & aures demittit. Et ſi modò latret, vox eius eſt rauca. Et canes fugiunt ab eo: ſed ſi euadere non poſſint, blandiuntur, donec euadant. Et ſunt ſexdecim ſigna.

A vulnere imbuatur ſorde illa panis, & cani offeratur: ſi rabidus eſt, quamuis famelicus, non guſtat illum. Et ſi nucis ponticæ nucleus ſupponatur per diem naturalem, inde offeratur gallinæ, non comedit: quòd ſi per os eius inijcias, moritur. Ex his autem ſymptomatibus quæ ſequuntur, vigilat, triſtatur ſine cauſa, videt ſomnia mala: apparent nonnunquam formæ canum, præcipuè patienti, in vrina. Et fugit lumen, & ſocietatem, & terretur ſine cauſa, & vox eius eſt rauca, & extrema quaſi conuelluntur: & ſitit, & lingua eſt arida, & patitur inquietem magnam, & rubet facies. Cum verò iam corripitur, odit aquam vel tanquam fœdam, & quæ ei nauſeam commouet: vel quia imaginem canis mordentis in ea videt, inde etiam cibum omnem: pòſt latrat, & mordet. Inde ſtrangulatur, ſyncopi arripitur, frigidum ſudat, ac moritur. Et ſi à theriacis & auxilijs ſanguinem mingit, optimum eſt ſignum, & euadit. Et rarius in rabiem deueniunt, ex quorum vulnere multum ſanguinis fluxerit, nam veneni magnam partem cum ſanguine fluere, eſt neceſſarium.

CAPVT V.

Signa animalium venenatorum.

ET venenata quidem animalia ſunt vel ex genere noto vt vipera, armenus: aut ignoto, vt quæ ex putredine generantur. Conſtat enim infinita eſſe vermium genera: quorum quædam ſunt venenata, vt vermes qui in ruta generantur: & quædam non, vt qui ex fimo, & ſub terra vermes geniti. Et quædam ſunt ex notis, ſed natura non venenatis, ſed caſu, vt in præcedenti capite, cane, lupo, vulpe, muſtela, equo, mulo. Et Italia nõ eſt feraa generum, ſunt autem præcipua tria: phalãgium, ſcorpio, & aſpis. Proprium aſpidis eſt, quòd cum coniuge viuat, dilegũntque ſe adeò inuicem, vt, ſi Plinio credendum ſit, alter alterius necem perſequatur etiam in ciuitates & conuentus hominum. Oculi huic animali à lateribus ſunt, vt ægrè proſpicere poſſit: præſertim, quòd parum videat, ſed auditu præſtat, quocirca mirum illud quòd referant, cum excantatur, autem vnam terræ affigere, alteram cauda occludere, ita miraculum ea miraculo confingunt. Quis enim credat verbis excantari ſerpentem, qui procul abſit, cum præſens etiam nihil intelligat, ſed fugiat, aut vlciſci conetur? Et nos cogimur nugas narrare. Sed breuis eſt: & apice caudæ, quaſi vngue: dentes interius habet inflexos, vt cibum continere poſſit: ſed duos habet prælongos exterius prominentes, cauos, quibus virus illud eiaculatur, vt hominem intra tres horas plerunque, nonnunquam etiam celerius conficiat. Colos cineritius multus. Et alij alia ſunt longitudine, velut & ſpecies: dipſas, cenchris, hæmorrhois, preſter, ſæps, hypnalis: atque aliæ quæ à Solino narrantur. Vario modo perimunt: vnde & nomẽ celebrant, hypnalis morte Cleopatræ reginæ Ægyptiorum, quæ ſomno interimit: dipſas, ſiti: hæmorrhois, quòd morſis vndequaque fluat ſanguis: cenchris à ſimilitudine morſus, vt milium: ceraſtes, qui latet in puluere inſidioſus & dryinus, quaſi quercinus. Meminit & Olaus Magnus in

hiſtoria

hiſtoria Getarum, & deſcriptione Borealis regionis: quo fit, vt autores nomine aſpidis non vnum genus ſerpentis, ſed omnia fermè exitialia comprehendiſſe videantur: ſub vipera autem miriora. Illud vtinam obſeruaſſent, an aſpis è viperarum ſit genere: id eſt, vt ex ouo in ventre concepto fœtum vitalẽ excludat, quod illi proprium eſt Princeps ſerpentum vnum facit genus aſpidum ſolum, octauo de Hiſtoria animalium cuius morſui inquit non eſt auxilium: quod etiam magis eſt præſentaneum, eo quo veſcitur improbis cibis: quod omnibus generale eſt morſibus adeo vt Ludouicus Vertomanus in ſua Hiſtoria referat, tyrannum quendam, qui cum veneno veſci ſolitus eſſet, eum vellet noxios occidere, mandebat neſcio quid inde ſpuebat in damnatum: quo ſputo ille breui conficiebatur. Refert ergo Ariſtoteles, aſpides propriè in Africa inueniri. Ex eorum corporibus venenum illud (quod tum notiſſimum fuiſſe credendum eſt) exitiale confici, quod corpora putrefaceret. Ita vt ſentiat caloris ingentis hoc animal eſſe: nonnunquam tamen, vt dixi, in Italia inuenitur, furit caniculæ diebus, cum & canes in rabiem feruntur. Et ſibilus indicium eſt in ſerpentibus, toruoſque aſpectus, & inceſſus cum impetu erecto capite, indicia ſunt magni veneni.

Proximus, ſed longè diſpar forma, vehementia veneni eſt ſcorpius: qui & ipſe rarò in Italia exitialis eſt, deterior regione & tempore calido ac ſqualido, vt reliqua omnia venenata. Et qui nodos ſeptem habet in cauda: nam pleriſque tantum ſex. Feruntur aliquando per aëra flatibus, neſcio an vlli pennigeri. At in aculeo ictus iis, referuntque fundi candidum venenum. Notiſſimum animal, & quod pereat raphano; reuiuiſcat elleboro albo, tradidit Plinius rurſum: Sicut aſpides torpeſcere halicacabi radice mirum in modum, velut rura, maximè aceto aſperſa omnia venenatorum genera. Et ſi imponatur, langueſcunt; vnde fraus circulatorum.

Phalangium aranei genus exitiale quod Arabes rutelam, noſtri tarantulam vocant: Plinius breuiter eum deſcribit, paruum, acutum, varium, aſſultim ingrediens; hoc ſomnum profundum excitat, & vocatur Rutela veſpalis, id eſt, veſpæ ſimilis, vt habetur à Principe ſexta Quarti. Sed Raſis diſtinxit rutelam veſpalem à tarantula, cuius morſus interficit breui. Et fiunt ſymptomata ex eius morſu peſſima: dolor ventriculi, retentio fecum, ſtranguria, frigus, tremor, vigiliæ, lachrymæ, regius morbus, vomitus, & ſeceſſus aquoſi. ſudor frigidus, genitalium inflatio, iuncturarum contractio ſimilis conuulſioni. Et mors ſtatim poſt hæc, & à principio breui. Et quod mirum eſt, ſicut de cane rabido diximus, in excrementis vtriſque apparet ſimile telæ aranearum. Sed vt dixi, ex ratione etiam curandi apparet temporibus noſtris, quod tarantula carum inducit; venenata autem ignota ex colore dignoſcuntur, & forma; nam ſerpentium habentium oculos, nullum eſt tutum. Et cum motus eſt cum impetu, & magnitudo, quanto minor in perfecto animali; & pellem habente duram, eò deterior. Et ſimiliter odor ſpiritus, ſpuma & motus incerti, ſunt ſigna veneni ex caſu.

CAPVT VI.

Signa vulnerum venenatorum.

VT vulnera non latère poſſunt: ita ſigna, venenata quòd ſint, cognoſcere difficillimum eſt. Magnum huius argumentum eſt, doloris vehementia; vnde Galenus ſexto in ſextum Epidemiorum inquit: Dolores ex venenis maligni, liuor præterea labiorum vulneris, & putredo & odor grauis, propria etiam indicium præbent. Et ſi exugantur, iuuantur plus quàm ex medicamentis: & anxietas, & cordis palpitatio, ſunt ex eis quæ docent vulneri venenum inditum eſſe, & telum venenatum. Vulgatum fama eſt, telo expoſito aëri ſub diuo, aut enſe, quo quis percuſſus eſt, vulneratum torqueri grauiter: tanquam non ſatis ſit, potuiſſe lædi nobis videntibus, aut ſaltem præſentibus. Et contrà eſſe vnguentum, quo ſi telum aut enſis, cum quibus vulnus illatum eſt, illinatur, non ſecus leuari ægrum, quàm ſi ipſi vulneri ſalutare imponatur medicamentum, & vt fidem faciant, rei deſcriptionem etiam addunt; conſtat autem thure, croco, myrrha, bdellio, moſcho, humana pinguedine, aut ſaltem oſſe, ſarcocola, aloë, centaurio, ſeu eius ſucco, lachryma abietis ſeu laricis, gummi eleni, ſtyrace, pæoniæ radice, panacis ſucco, pice liquida, iride Illyrica, verbena, betonica, cocco, braſſica rubra, ozimo, vlmi foliis, lachryma ſycomori, ſorde balnei, vino, melle, ſale; nec telum aut enſem deterſiſſe oportet. Sunt qui dicant, quatuordecim tantum conſtare medicamentis. Itaque hæc ad ſigna potius quàm curationem pertinent, cum etiam abſentem afficere liceat.

Eſt etiam genus veneni, ferrum deſquammatum & rude: & ſi ferrum ſagittæ erui nequeat; omnia enim ad non conſuetam curandi rationem pertinent, illa ſiquidem intus relicta, dolores excitat intolerandos; quamobrem & abſceſſus & vigilias efficit. Dignoſcuntur huiuſmodi ex doloris acerbitate, & caro fit liuida. Præterea ſi ſagitta extrahi nequit, aut durioti corpori affixa eſt, aut alata eſt. Extrahi poſſe referunt, duobus indicibus digitis apprehenſa illa, cum forcipibus ferreis non cedat: & ſi ceſſerit maximo cum dolore, hoc modo nullo prorſus. Dubitandum igitur, an verum, & an liceat. Quæ ſympathia fiunt, non verborum vi, in dæmonas referre præiudicium eſt. Nam ſi cereuleo lapide, carne renarum, radice arundinis, reſina laricis, lacertis, limacibus, narciſſo, diptamo, ſiluro piſce, bulbo, ariſtolochia rotunda, ſinapi, conficitur emplaſtrum, quod ſagittas reliquaque extrahat; cur non eadem vis hominis digitis ineſſe poteſt? vt qui ſub quouis temperamento, & ſubſtantiæ ſimilitudine eſſe

 poſſit,

poſſit, vt demonſtratum eſt à nobis in Naturalibus? At emplaſtrum vt ad actum deducatur, ſpacio aliquot horarum indiget, nec motum habet: at digiti hominis actu vim ſuam retinent, cum partes ſint viuentis: & motum præterea habent coniunctum, vnde ſtatim dexteritatis etiam auxilio telum vel ſagittam prorſus ſine dolore eruere poſſunt, hoc autem vni, non alij, & ſine fraude aut conceptis verbis conceſſa eſſe oportet. Vt contra quibuſdam chirurgicis manus ſunt pro napelli aut aconiti radice, qui quotquot curauerint, inficiunt quaſi lethali veneno, perduntque, contrà alijs, etſi non ad extractionem telorum ſufficiant, admodùm ſalutares.

Quod autem venenum per vulnus inditũ eſt, maiorem longè vim obtinet quàm epotum, modò venenum ſit, multiplici ratione adeò vt exigua quantitas in telo ſufficiat exhibita, in potu eadem quantitas ne noceat quidem vt ſentiatur. Primùm, quia quod in vulnere eſt, iam in ægri corpore eſt, quod languet dolore, vulnere, ſanguinis effluxione, abſceſſu aliquo: præterea timore, triſtitia, ira, affectus eſt animus, horum nullum ineſt ei qui bibit, præſertim cum ignoret. Ob id medici cauere debent, vt quanquam auxilia exhibeant ad venena, ne ægro id ſignificent, niſi magna neceſſitas cogat. Præterea venenum illud in ventriculo coquitur, cibis temperatur, iterum coquitur in iecore, retinetur ſocietate reliqui alimenti ita debilitatum & imminutum, cum pars permeat ad inteſtina, cum fecibus ad cor peruenit: in vulnere ſtatim per eleuationem aſſiduam alternatã. nec medio horæ ſpacio ad cor permeat. Indicio ſunt vulnerata animalia, quæ ſtatim concidunt, nam ſi poſt duos aut tres dies conficerentur, quis eſſet vſus talium medicamentorum? Præterea venenũ in ventriculo diuiditur propter amplitudinem ſpacij, colligitur autem in venis vel arteriis: quamobrem vt longè efficacius ſit oportet. Multum autem refert diuerſitas corporum in hoc, velut diuerſitas inter hominem & ceruum, ceruo in telo elleborus eſt venenum, ob ſiccitatis immoderantiam: homini non ita. Sed & venena quæ ad neruos prærepant, efficaciora multo ſunt ex vulnere, quàm ebibita: velut canis rabidi virus. Parati ergo ex vulnere venenato magnæ noxæ ſunt, qui plenum habent corpus prauis humoribus tumidi, imbecillia habentes membra principalia: cum locus minimè carnoſus, ſed in articulis, & iuxta capita muſculorum, cum paucus fluxerit ſanguis, & vulnus profundum, vitiatur autem etiam in feris, venenato vulnere occiſis, tota caro circa vulnus: etiamſi venenum illud homini venenum non ſit.

CAPVT VII.

Signa affectorum veneficio, & faſcinatorum.

FAſcini indicia ſunt, color malus, oculi triſtes, & demiſſi aum lachrymis, aut nimiũ ſicci, ſuſpitia, cor triſte, vigilię inſomnia mala, macies in toto corpore. Et hyacinthus rubens, & coralius, in faſcino impalleſcunt, nitorémque amittunt. Et ſi annulum digito immiſeris ex aſini vngula, ſitque laxior poſt aliquot dies, faſcino vel veneficio affectus eſt.

Præſtigiati vana loquuntur, vaniora imaginantur, extra mentem ſunt, oculos habent lucidos: &, vt cogitantium intentè, vigilant, mærent & gracileſcunt in dies, floridus calor euaneſcit.

Deuoros curæ magnæ exagitant, ſemperque timore & audacia aguntur, triſtes & iracundi, conſilij inopes. Deos aſpernantur, & ſuperſtitione tamen laborant, nihil infelicius hoc hominum genere, quod etiam nocturnis terroribus agitari ſolet, in omnibus rebus ſuæ miſeriæ imaginem atq; experimentum vident: crudeles, auari, ſibiipſis parum fidentes, odioſi etiã ſuis. Horum pleroſque, tametſi Epicureos, laruæ tamen & monſtra nocturna exagitant: id fit ſeu per atrum humorem concepto cacodæmone, ſeu per deuotionem electa è ſede mente ac ratione.

Excantati ſunt, quos multi dæmonio laborare credunt: quanquam non negarim aliquos dæmonio laborare: Sunt qui narrent mirabilia, & nomina dæmonum referant. Et de ſcientiis diſputant, & linguis loquuntur, quas nunquam didicerunt. Ex hoc genere ſunt, qui pactis certis dæmonibus ſe deuouerunt: & videntur conuiuia celebrare. Horum intuitus toruus: hanc dæmonum adorationem magni faciunt, ac quaſi muſſant, ſeu ob metum legum, ſeu venerationem, ſeu vanitatem. Veneficio etiam contabeſcunt quidam: & quale ſit, & in quo differat à faſcino, ſuperius dictum eſt: commune tamen vtrique eſt, vt dixi, tabeſcere. Vnde ſi mictum annulo incluſeris, excidatque annulus ſponte ex digito, veneficium eſt: ſed ſi digiti fiant craſſiores, & boni habitus, faſcinatio non eſt, ſed timor ſolùm.

Porrò omnibus commune eſt mentiri: atque hæc omnia in mendacio & errore poſita ſunt. Quidam verè mentiuntur, quidam falſo vera ſe dicere exiſtimant, faſcinatis ſolùm morbus eſt in corpore, ab initio cum proceſſerit, etiam ad animam vſque prærepſit. Atque eadem ex morbis contingunt. Sed ſi ex cauſa exteriore, quaſi repentè in hæc mala deciderunt: ſin autem ex morbo ſenſim, cumque ſtatim & ſine cauſa mores in deterius mutantur, veneficij indicium eſt. Aliàs ſæpè docuimus, creditum à Cæſonia id factum in Caligula eſſe, non tam dolo quàm neceſſitate, cum in cunctos quanto eſſent

eſſent chariores, deſæuiret acerbius: id ergo excogitatum pro tutela. Itsque & philtra oſtendunt amoris maiora incendia, velut in M. Antonio erga Cleopatram: & noſtra ætate creditur in Solimano Turcarum principe, ab vxore vocata Rubra. Sed frigidos declarat euentus. At qui natura ſunt tales, ad nullas arrigunt: qui caſu, non ad vllam, præter vnam: qui maleficio, ad omnes, præter vnam. Nam maleficium prohibet, ne ad illã poſſit accedere, ſicut metus, & cogitatio & abuminatio, vix autẽ maleficio vni patebit aditus: quia ſi antea non poterat, maleficio potens fieri non poteſt, neque ad illam. Frigidis quibuſdam penis non arrigitur, quibuſdã arrigitur: ſed cum tractatur, paulatim elangueſcit: aliis vſque ad opus perdurat ſed immitti non poteſt, præſertim ſi magnus ſit, arcta vulua: aliis, quod rarò contingit, ſemen non effluit: pluribus, antequam immittatur, effluit. Contingit hic affectus maximè his qui ingenio plurimum valent, ſtudioſis literarum, pictoribus & ſculptoribus egregiis: & qui plurimo tempore à concubitu abſtinuere. Qui autem à gonorrhea proficiſcitur, aut illi coniunctus eſt, morbus eſt, non veneficium. Magna res eſt concubitus, quod ad conſeruationem generis ſit: ideóque multis modis à natura illius appetitus ornatus. Et vbi finis nullus eſt ad metam, ibi nec eſt inuenire terminum voluptatis. Et in concubitu ipſo voluptas, eſt in illecebris, dũ exercetur. Eſt, dum abſoluitur: eſt in meditatione, eſt in memoria. Et dolor & voluptas in patiente delectant, ſeu pudeat, ſeu vltrò ſe offerat, paria fermè ſunt. Ipſa forma, quæſtus, modus, tẽtigo, ſeminis effuſio, omnia ex æquo iucunda; iuuat occurrentem vltro videre, iuuat occurſum declinantem, iuuat è rimula aſpicere: vbique eſt quod præferas; nudam, ornatam, ſemicomptam, omnia libidinis ſtimulos accendunt. Si in domo ſit, gaudes commodo, gaudes ludis: ſi extra, gaudes furto. Si humilis ſit conditionis, quod omnia tibi liceant: ſi nobilis, quòd diligaris ab illa. Si publica ſit res, quod cũcti tuæ felicitatis participes ſint: ſi occulta, quòd plus habeas quàm exiſtiment. Nil mirũ eſt igitur, ſi ob hoc ipſum maria terræque perturbentur: & in ipſo tot faſcini, philtra, veneficia, tot affectus, & corporis atque animæ paſſiones ſint conſtitutæ.

CAPVT VIII.

Signa latitantis in rebus veneni, aut veneficij.

HÆc eadem ſunt ſex ſigna, quæ ſuperius dicta ſunt: natura, coniectura, experimentum, color, ſapor & odor. Et natura quidem deprehenſi ſunt in medicinis homines admiſcuiſſe venenum, quia arſenicum deſcenderat. Et ego quidem interrogatus ſum aliquando à principe, qui nunc obiit, an venenum vllum poſſet vino admiſceri? & ego dixi, me neſcire, & ipſe dixit ridens, quòd adamas non poterat admiſceri illi. Et ego tranſiui in aliud propoſitum: ipſe tamen plurima nouerat in hac cauſa, ſed credo tentaſſe illum me. Ergo, vt ad rem redeam, arſenicum deſcendit in his quæ bibuntur ad imum, & candidum eſt; idem agit ſublimatum, quod vocant argentum viuum, & album eſt, & lucet: ſed ſoluitur. Indicium eſt ergo à pondere etiam, & à guſtu. Ita à guſtu & odore rubetæ & ſalamandræ & viperæ etiam vino merſæ ſe produnt. Et in huiuſmodi venenis pinguibus neque color neque claritas conſtat: & telam ſplendidam, varij coloris, cum vel modicum quieuerint, in ſuperficie obducunt: vt deprehendere talia facile ſit, niſi ignauis, & ad omnia conniuentibus, adeò vt ſublimato argento nil deterius ſit. Sed & illud quantum amittit de colore, eo acriorem ſuccum reddit, cui immiſtus eſt: ideò ab acribus valde cauendum, & in menſis principum maiora mala, latitante veneno in aromatum abundantia.

Coniectura grauis eſt omnis animalis, quod ſponte periit, caro: aut enim repentè mortuum eſt, atque id niſi à vitro necatum; ſed & ſic contabeſcit, veneno periiſſe ſuſpicandum eſt, ideóque perniciosum edere. Narrat enim Amatus, filiam Aribæ tabefactam ad mortem, quòd carnem guſtaſſet gallinæ arſenico enectæ. Longè ergo tutius eduntur carnes occiſi telo animalis, licet infecto, quàm intus ſumpto. Quanquam & ſic enecti, vulneris carnem latè præſcindi antea ſuaſerim, nec ſanguinem deguſtari: at verò ſi longo morbo periit animal, contabuiſſe & ſemiputrem carnem eſſe neceſſe eſt. Quid ergo boni ineſſe poteſt? imò quid tutum? Ideo ſtatuit antiquitas, & rectè: non ſolum abſtinendum ab huiuſmodi animalibus, quæ ſine manifeſta cauſa periêre, ſed etiam occiſorum ſpectanda viſcera, ideò non ſolùm quadrupedum, ſed etiam pullorum exta inſpiciebant: & cum iecur totius corporis hac in parte, quæ ad ſanitatem & morbum attinet, fons eſſet, illud præcipuè inſpiciebant. Sed cum vileſceret hoc negocium, & opinionem nimiæ molliciei apud plebem ipſorum potentium etiam vſque ad ſeditionis periculum pareret, velo religionis obtenderunt, dicentes etiam futura prædici ex hoc poſſe. Quod ſeu dæmoniorum auxilio, ſeu caſu contigerit, fidem habuit multis ex euentibus: quanquam & in pluribus, velut & in aliis fucus ſubeſt, fefellerit. Adiuuarunt rem edictis cum pœna, religionis autoritate, dolis, ambiguis reſponſis, rumoribus, ita difficile fuit falſa deprehendere, manſit tamen malus fructus ſuperſtitio, ſiquidem aruſpicium & obſeruatio iecinoris, ab optima planta, ſcilicet carnium animalium ſalubritate aut morbo, ortus. Eſt aliud coniecturæ genus, cùm, vt dixi, optima & multo aromate condita, ac ſaccaro, in menſa, & ſub fine conuiuij, cum iam ſaporis cognitio in lingua ob ciborum multitudinem ac varietatem obtuſa eſt, tibi offeruntur, præcipuè ſpeciatim. Itaque ferculam ex optimo orichalco Germanico, quod vt aurum ſplendet, habeto ſociatam

gladiia

Google

gladiis auratis: vt lateat quantum fieri poteſt, cautio: atque attinge offam interim quaſi oblitus, aut audiendo, aut ſermoni operam dabis; namque interim rubiginem contrabet. Quòd ſi eueniat, noli tentare fortunam ſecundò, ſed totus ſermoni incumbens, ac ex induſtria incaleſcens ſinito, nil deguſtando, conuiuium abſolui: tum eum qui appoſuit, obſeruato. Reliqua extra hanc artem. Experimento propè alio, muſcas, ſi quæ ſunt, obſeruato: & ab eiſdem abſtine, quibus & illæ: leue eſt, ſed tamen aliqoibus profuit, vt referunt. Ceraſti dicunt quatuor adeſſe corniculа, certum eſt vngulam quarundam aſpidum caudæ ineſſe, quæ incluſa auro pro gemma, creditur ſudore prodere venenum. Creditum eſt de myexi, de monocerotis corno. Vas è porcellana, quam dixi eſſe myrrhinum antiquorum, vel etiam ex electro natiuo, non facticio, vt ſuperius dixi. Sed hæc omnia aliquid ſunt: generaliter tamen vera eſſe neqoeunt. Color ſanè plurimorum ex his venenorum præſentia vitiatur: atque vtinam non etiam ex aliis. Eſſet enim quorundam certum argumentum. Debes prætetea facies inſpicere inferentium, dici enim ſolet:

At quàm difficile eſt crimen non prodere vultu.

Obſerua inſolitas blanditias & ſermones incertos, nec cohærentes, atque abſtine: tum verò & mutoos aſpectus, nutus, nictationes adminiſtros, & in cibis ipſis colorum varietatem. Varia hæc videbuntur quibuſdam, ſed in magnis ſcelenbus difficile eſt omninn ſe continere: Et exigua inuerſione omnia pereunt.

CAPVT IX.

Signa morborum peſtilentium.

SIgna autem febris peſtilentis cuiuſque propria ac generalia ſunt tria. Primom eſt, fœtor exeuntium intolerandus, qoia reſecantur ex re potrida, vt dictum eſt: & hoc in calidis morbis: in frigidis aotem dum egeruntur ſolùm, & ſunt pingues, ſanguineæ & nigræ. Secundum eſt, quòd ſit qoieta exterius, cum ſæuiſſimis tamen ſymptomatibus, & cum pernicie plurimorum. cauſæ iam dictæ ſunt. Tertium, quod maximè pertinet ad contagium: vt ſcias primom diſtinguere genus à ſecundo, id eſt quod fit ex conſuetudine ſolum, ab eo quod fit ex aëre, quod eſt, cum videris poſt vnius mortem alterum ægrotare, atque deinceps inter familiares, & eos qui viſitauerunt, in alios verò diſtantes non: tunc eſt ex contagio primi generis. ſimiliter, ſi adſint bubones, tertium eſt, ſi mors ſit valde præceps, ita quod videantur bene ſe babere, & læti ſedent in lecto: inde intra duas vel tres horas moriuntur, & vnumquodque eorum eſt certum ſignum peſtis contractæ ex tactu. Per contrarium ſingulorum oſtenditur, quid ſit morbus communis ex aëre: ſcilicet ſi ſemper creſcat, ſi ſit ſine bubonibus, in locis glandoſis, & inuadat in pluribus locis diuerſis ſimul, & etiam qui inter ſe non conuenerint. Sed huius ſigna ſic Galenus tradidit: Color corporis inæqualis, partim vt in eryſipelate, partim vt in herpete, ſpiritus fœtens, calor exterius circa pectus. Dico non magnus, ſed mordax: qualis in hecticis, qui m neque ipſi ſentiunt: & tamen non poſſunt ferre veſtes, neque integumenta vlla, hoc enim in ſexto Epidemiorum docuit. Vrinæ autem ſanorum vrinis ſimiles, aut ſine contentis aut turbidæ: aut cum contento colore ſimili telæ araneæ, ac in modum cumuli lanæ coactæ. A balneo etiam ſitiunt non parùm, cibumque reſpuunt: cùm reliqui ægri ſoleant ab illo minus laborare ſiti, & cibum appetere: tum verò oculos habent flammeos, & calidos. Pulſus plerunque ſano ſimilis. Fernelius autem dicit expertum eſſe, quod & nos experti ſumus, immoderatam vigiliam atqoe perennem. Noſtro autem tempore maculæ per totum corpus, maximè in dorſi parte ſuperiore, & humeris, & quandoque circa renes veſtigiis morſus pulicum ſimiles apparêre ſolent, atque hæ rubræ, purpureæ, nigræ, fuſcæ: ſed omnium peſſimæ nigræ. vidi citreas, alij referunt etiam virides ſe vidiſſe.

Et præter peſtilentem febrẽ puram ſunt innumeri alij morbi, qui communes ſunt, & lethales, maximeque dicti. A membris pectoris peripneumoniæ morbi laterales, ſanguinis ſputa, febres ſudorificæ, vt in Anglia dictũ eſt à cerebro, cynanche ſeu anginę phrenitides inſaniæ: à iecore morbi regij, atque dyſenteriæ, tum carbunculi praui. Omnium horum præter propria ſigna vniuſcuiuſque morbi quandoque communia quæ ſunt multitudo languẽtium, & mors maioris partis, & propria etiam ſigna peſtilentis febris iam dicta. adeſt quartum genus ſignorum, proprium vnicuique generi; ideoque definiri non poteſt. Nam in Anglico ſudore adeſt punctio non grauis, in quadam parte corporis non determinata. Sic in peſte illa MCCCXLVI. præter bubones aderat ſputum ſanguinis: & in ea Conſtantinopoli, cædi ab alio: & genera interitus propria, atque ſimilia. Cum ergo vltra morbi propria ſigna ſignum aliud adeſt, quod omnibus conuenit, ac ſi eſſet pathognomicum, tunc morbus eſt peſtilens. verùm certò ſcitur, cum ad mortem tendunt patientes. aliter erit epidemius, ex intentione Hippocratis. nam ego peſtilentem dicam ex corruptione aeris aut aquæ, licet non tanta ſit vt interimat languentes. quo in genere collocauit Princeps variolas & morbillos, cum peſte. Signa autem communia illorum atque illarum ſunt, efferueſcentis ſanguinis, velut ſpirandi difficultas, rubor faciei & oculorum, dolor capitis cum grauedine, tuſſis, febris valida, dolor dorſi, oſcitatio & pandiculatio, & tremor pedis, dolor in pectore vocis raucedo, lachrymæ, inquies, & æſtus magnus. Et ſigna lethalia ſunt, cum aduenit angina vel diarrhœa cum aliquo malo ſymptomate: & huiuſmodi morbi rarò interficiunt, quia ſunt generales toti humano generi: pauciſſimique euadunt ex his qui

ad

ad ætatem deueniunt perfectam, quin vtroque morbo ex his corripiantor, quia fiunt ex duobus excrementis ſaognims craſſi, ac tenuis à principio generationis. Et aliquando corripiont hominem plus quàm ſemel & bis.

Et ſcias qoòd omnis fe bris quæ ab Initio detegit naturam veneooſam, eſt minus mala ea quæ poſt aliquot dies: non ſolùm quòd medicus io curatione non errat, ſed quia genus veneni eſt minus prauum, & habet ortum quaſi ab externa cauſa. Et quanto pl us diſtulerit, eo peius

CAPVT X.

Signa aëris & aquæ corruptorum.

ELementa hæc multis modis corrupta dignoſcuotur: ratione propria, non propria, ſignis propiis, ab effectu, ſignis communibus, caſibus: aqua autem etiam ſenſu. Ratione propria ex dictis Ariſtotelis, prima Problematum, cum ſcilicet aer plenus eſt vaporibus inde tota illa conſtitutionum peſtilentioin ſeries deſcripra in libro de Prouidentia, ex temporum anni conſtitutione. Non propria ſumitur ex aſtris, & hæc eſt triplex, alia quidem per luminarium defectus. cùm maleficæ præfuerint: & ſi etiã color malus fuerit, vt ſecuodo Quadripartiti. qui modus eſt communis cometis ac ſtellis fortuitis, cùm magnæ fuerint, diuqoe perdurauerint. Et ideo fuſcus, & niger color, & plumbeus peſtem portendont. Tertia coniunctio Saturni & Iouis in ſignis aëreis: vt in ea qoæ fuit cauſa peſtis ante descriptę, qoæ inchoauit anno M. CCC. XLVI. cùm eodẽ anno fuiſſet coniunctio in Aquario, vt refert Matthæus Villanus: non tamẽ potuit permanere io vna regione pluſquam quinque menſibus, & occidit tertiam partem humani generis. Et poſt has ſunt coniunctiones Saturni & Martis, præſente Sole aut Luna in eiſdem ſignis, maximè Libra & Aquario, nocet etiam Scorpios. Signa autem propria ſunt, qood panis expoſitus veſperi aëri mucescit in vna nocte, caro in die vna corrumpitur: aër ipſe pulnerulentus videtur, vt princeps prima Quarti, & in hyeme maximè, & nebulæ graues ſine plouia in æſtate. Et in die magnus calor, in nocte frigus, quoniam corpora humana non illam ferunt mutationẽ. Et vrbes quæ ſunt obnoxiæ huic mutationi, ſunt etiam obnoxiæ peſtilentiæ: vt Roma olim cum vix vnus aut duo anni poſſent continuare ſine peſte, nunc mutato ſitu, beneficio Pontificom, tametſi obnoxia ſit eiſdem ratiooibus peſtilentiæ, multo tamen minus ac rarius quàm antiquo tempore. Ab effectu autem, quoniam homines videntur ſuffocari, vigilant nocte, laſſitudinem ſentiunt, pecudes moriuntur & ſues: Et apparent in hominibus lippitudines multæ & melancholiæ, & mulieres abortiunt. Et parientes & abortieotes moriuntur, ſi fœtus ſit magnus: & apparent ſcabies, & pueruli multi pereunt & apparẽt febres continæ multæ: & mors auicularum, & fuga earum ex regione, & fuga etiam murium. Ex commuuibos autem ſignis ſunt, ranarum multitudo, & magis ſerpentium. Et erucarum, & limaciarum, & reptilium & talium: velut etiam locuſtarum multitudo, quarum vita penuriam parit, mors corrumpit aërem. Et caſus multiplex eſt: primùm, ſi contingant in autumoo ignes. Et faces & flammæ & nebulæ puluerulentæ ante ſolem & lunam & ſidera maiora: cauem & Pleiadas & Hyadas & Orionis cingulum quæ pluribus diebus appareant. Et in aëre quaſi profundi ſpecus ſine nebulis. Et triſtitia hominum, & timor, & nooæ ſuperſtitiones, & partus fœdi. In ſecundo genere ſunt clades magnæ, terræmotus, ventorum exhalatio malefica, inundationes, & hoc præcipuè, nam cum ſiccantur corrumpitur omnino aer: ideo in Aegypto hoc eſt frequens. Et ſepulchra antiqua aperta: & pluuiæ multæ, quibus magnus ſuccedit æſtus, & penuria magna, cui ſuccedit abundantia magna. Tertii caſus ſunt, multitudo hominum atque improbitas, ſed hoc altius eſſet repetendum Quòd ad præſentia attinet, dubium non eſt multitudinem hominum exhauriri peſte aliqua aut penuria aut ſenſim, cum panciores naſcaotur quàm moriantur: contraria enim ratione creuerunt. Præterea ortos plurium infantium, & præſertim puellarum, & vno parto, ſignum eſt peſtis: natura quaſi præoccupante defectum futurum humani generis.

Verùm caſus admirabiles ſunt, voces, ſtrepitus, ſomnia, aliáque terribilia ſigna. Quidam audiunt currus euerti ante domum maximo cum ſtrepitu, ac ſi tabularum magna moles ſimul caderet: alii vident funeream celebrari pompam. De his autem alias dictum eſt. Dubitare tamen contingit, an talia vera ſint, & an vera ſaltem, qui dicont, dicere ſe credant? an omnia conficta à naſutis & improbis: quibus non ſatis eſt malefacere, niſi etiam irrideant bene ſentientes de pietate. Sed neque, quod alias diſputatum eſt, quærere hîc propoſitum eſt ſed ſi modó admittantur, quomodo naturalia eſſe poſſint? Difficillimum eſt de his tractare: tum quia io principiis homines diſſident, nec quicquam incertius: deinde quòd tenuia ſint huiuſmodi principia, Vt nec ex illis propoſitum deducere liceat. Demum, quia in experimentis eſt magna dobitatio. Plures, vt dixi, cauſa irridendi alios talia confingunt: alij ſimplicitate aberrant. Sed rei veritas eſt, quod his temporibus tum ob aeris corruptionem, tùm ob metum maximum, tum ob triſtitiam chariſſimorum amiſſorum abundat ater humor, qui refert has imagines & ſtrepitus, & ſomnia vana: conſtat enim, quod io Paralipomenis diſcuſſom eſt, humorem illum atrum dæmonis naturam ſapere. Ergo non omnino falſa ſunt huiuſmodi: ſed videntur, audiuntor, vt ab his qui ſe imaginantur principes, aut damnatos ad mortem. Et tales ſunt medij inter inſanos & dormientes. Cauſa ergo eſt, quòd homo in vigilia non ſentit, niſi à magoo ſenſili: quoniam ſpiritus

eſt

Digitized by Google

eſt in perpetuo moto, & dom dormit, ſentit alias affectiones: quoniam ſpiritus quieſcit. Et quies eſt cauſa faciliiatis ſentiendi, vt motus impedit: & ideò aier humor cum ſit frigidus & ſiccus, ſiſtit ſpititus, & ideo facit vt recipiat impreſſiones, quæ ſunt à cœlo, vel ab anima, vel à dæmone nobis coniuncto, vel ab ordine vniuerſi, ſeu fato. Videtur ergo, quod ibi dictum eſt, potius referendum ad modum operationis quàm ad principiom præcognoſcendi futura; nam humor ater eſt principium ſolom recipiendi ſpecies illas, non autem præ dicendi: imò qua.itom eſt ea ſui natura, eſt cauſa potius erroris; propterea inſani & homines ſanæ mentis, peſtilentiæ tempore vident & dicunt multa falſa. Quòd ſi cui poſſit ſtabiliri ſpiritus abſque illo humore, vt contingit in his qui pacato ſunt animo, & boni, ſine perturbationibus, & quorum cogitationes ſunt fixæ in Deo & vitis, neceſſe eſt vt præoideant multa, & omnia vera; & hæc eſt ſumma felicitas humana. Humor igitur ater, eſt cauſa ſentiendi abſque ſenſibilibus; non antem prædicendi futura vera; & ideò cùm tales prædictiones, viſiones, ſtrepituſque apparent, ſignom ſunt corruptionis aëris, aut aquarum.

Eſt etiam ratio peculiaris in corruptione aquarum maximè: quia primùm cum corumpuntur, ſentitur odor in eis, & ſapor malus & fœdus: ſicut ego ſenſi anno MDLXII. menſe Iulij, Papiæ in puteo meo & aliorum: & tamen non eſt ſecuta peſtis vlla, & tamen cum corrumpuntur valde, hoc euenire neceſſe eſt. Et ſignum huius eſt, mors piſcium in fluminibus, & plantarum in æſtate, cum annus non ſit ſiccus. Et contingit corruptio diuerſa, adeò vt aliquæ moueant præfocationem, aliquæ febres, diarrhœas, inteſtinorum difficultates, colores colicos. Et non eſt peſtilens corruptio, vt dixi, niſi cum morbi interficiont. Et similiter vt mors mundorum animalium, & piſcium, & bonarum plantarum, & vtilium hominibus, eſt Indicium corruptionis aquæ: ita generatio immundorum, ranarum, vermium, erucarum, aſilorum, muſcarum, multipedarum, araneorum, & ignotorum inſectorum, tum ſerpentium, eſt indiciom eiuſdem corruptionis. Et eadem eſt ratio in aëre, tum corrumpitur. Et oculis videtur offuſcatio, & in aqua quaſi puluis ſparſus, & quædam pinguedo in ſuperficie: & dum bibitur, ſentitur humidum adhærens palato, & videntur colores in ea, vireſcit enim, fuſca fit, flaua. Et animalia, maaimè boues, & poſt equi non attingunt, niſi ex magna ſiti, & quaſi prælibant: inde abſtinent. Et conferunt ſe ad aquas fluuiorum currentiom; nam tales raro, vel nunquam corrumpuntur. Et ſimiliter in aëre ſentitur odor quidam ſine cauſa, & lingua fit ſiticuloſa, & homines abominantur cibos. Et fit lingua quaſi cœnoſa quadam illuuie fœda & turpis. Et ex aqua & aëre corruptis generantur herbæ venenoſæ: maaimè cicuta, hyoſcyamus, nappellus, tithymalorum genera, & ſi non prorſus venenatæ, ſaltem tetri & mali odoris, vt cotula vocata fœtida, vrtica agreſtis, atque huiuſmodi. Et ſimiliter generatio plurima fungorum, & pernicioſorum: & aëris prauitas detegitur in nocte & crepuſculis. Et ſi quis melius degat in cubiculo concluſo, quàm perflato. Et corrumpitur aër in vallibus, & locis quietis, & aqua, vbi non eſt profunda, ſed iuxta terræ ſuperficiem.

CAPVT XI.

Signa peſtilentiæ buboniæ.

BVboniæ peſtis ac contagioſiſſimæ ſigna, ſunt eadem quæ etiam in omnibus peſtilentibus communia, ſed præcipua bubones. Inter quos qui ſub alis ſunt, omoium ſunt peſſimi: inde, qui ſub mento, vel parotides: vltimo, qui in inguinib. ſunt, atque in his obſeruare oportet, an alleuietur ex his morbus. Et parui ſunt deteriores magnis: & nigri, fuſci, liuidi, cærulei, virides, ſunt valde mali. Et naturales colores ſunt, albus & rubet, poſt quos eſt pallidus: reliqui mali ſed non peſſimi. Adeſt palpitatio cordis aſſidua, & dolor capitis cum ſenſuum interiorum ſtupore, & nauſea quam vomitus non ſedat: etſi, vt dictum eſt, plures ea eadem domo pereant, aut ſaltem febre ſimili laborent. Hypochondria tenduntur, & tumet venter. Et aluus demittit fœtida, nigra, cruda, colliquata, aut pluribus ex coloribus miſta: aut quæ non vnum retinent colorem, ſed variantur, pinguia. Et com adeſt, dolor capitis eſt vehementiſſimus. Et hoc, quia ſi vires conſtant, cauſa eſt validiſſima, & ſi non conſtant, non omnino ſentit. Et adſunt, vt dixi, in ſignis morborũ peſtilentium ſigna propria quædam vnicuique generi. Et mors, quæ accidit paſſim, non permittit dubitare de re, cum iam bubones apparuerint. Sed dubitatio eſt antea quàm prodeant; tunc ergo oportet conſiderare omnia quæ ſuperius dicta ſunt; nam in hac ſunt vehementiora, vt dixi: quia cum in hac non adſit alia cauſa conſtans quàm morbi, & tamen celerrimè interficiat, neceſſe eſt vt omnia ſymptomata ſint longè validiora quàm in illa.

Signa autem mortis ſunt fermè eadem quæ in venis generaliter, ſed loco doloris ventriculi magni adeſt nauſea, & abominatio cibi magna: & tumor in ventre, non declinante morbo eſt, vt in venenis: ſed loco ſpumæ ad os adeſt vrina aut turbida valde, ac fœtens. Nec adeſt mutatio coloris ſtatim, vt in venenis, verum eius loco mentis alienatio. Reliqua quinque ſunt vt in venenis, cordis palpitatio, oculorum rubor & conuulſio: ſed hæc minus in peſte quàm venenis, ſyncopis, ſudor frigidus, & ſtrangulatio.

Signa ſalutis in huiuſmodi morbis nulla ſunt, ſed exitus rei demonſtrat: maximum tamen eſt, ſi quis bubonem emittat ſatis magnum, & febris remittatur, & cibum appetat. Et ſigna etiam lethalia non ſunt adeò

certa.

certa, vt in aliis morbis: quia ſunt quaſi pathogoomica ob febris vehementiam, & putredinis magnitudinem. Et criſis in his affert celerem mortem, etiamſi bona videatur: quæ tamen eſt cum anthrace, & diſrumpitur, vt mihi accidit per ſtuporem, ſtatim liberat. Et quæ non eſt adeò ſecura, eſt cum morbus permutatur per criſim validam in aothracem, & vires non debilitantur. Tertia eſt, cum in criſi ſolùm aothrax exit: at quæ per ſtuporem fiunt, vomitom, lethales ſunt: quæ verò per alui profluuium, meliores, his meliores per vrinas, cum tamen plerique pereant ea omnibus, velot etiam ex ea quæ per ſanguinem narium. Et liuores nigri circa faciem, & vbique: tum verò veſtigia, vt in flagellatis in dorſo, omnia lethalia ſunt. Et ſunt in ea anthraces, & ſont minus mali, pòſt bubones pallidi: his deteriores ſunt abſceſſus ſimiles colore prunæ, & ſorma piſcibus.

CAPVT XII.

Signa Mortui ex peſte.

HI qui ea peſte vera & contagioſa moriuntur, carbunculos aut bubones habent, iuxta ea quæ diximus in præcedenti capite: & caro pendula aurium nigra efficitur, & naſus ſimiliter à lateribus iuxta partem inferiorem: & quandoque emittunt veſtigia nigra ſolum, abſque vllo tumore, & hoc non accidit ea varietate naturæ morbi, ſed quia transmutationem præuenit illius maxima violentia. Et cum plures ſic moriuntur, eſt peſtis ea aëre maligno, & buboniæ ſimilis. Et cum celeriter valde mortuus eſt, nec apparent ſigna veneni, nec abſceſſus interioris, eſt peſtis: & maximè cum plures ſic pereunt, & peſtis valde malæ. Nam cum morbus citò perimit, aut ob abſceſſum interiorem, aut ob venenum exhibitum, aut genitum, aut contractum ex contagio, id agit: ſed ſublato abſceſſu interno, & veneno exhibito, neceſſe eſt vt ſit vehemens & putridus, ideo contagioſus: quare ea buboniæ peſtis genere.

CAPVT XIII.

Signa Mortui ex veneno.

GAlenus non in hac parte quàm aliis diligentior, ſigna poſuit mortui ex veneno, mortem repentinam, cum bono regimine antea vteretur, corpus liuidum, aut varium, aut nigrum, præcipuè dorſum, ſub hoc etiam repentè mori intelligas, ſyncopim pati frequentem, extrema refrigerari, & frigidum ſudare totum corpus, aut faciem ſolam cum ceruice, vnguium liuor, & conuulſio: præterea nauſea perpetua, & dolor in ventriculo erodens, vngues nigri poſt mortem, qui facilè auelluntur: & capilli qui ſponte decidunt, adeò vt aliquibus integri manipuli auellerentur, nullo labore aut nixu, atque id ſignum ex quarto ſigno Galeni pendet, cum dicit; Quòd caro diffluit, aut malè olet, hæc enim accidunt, cum venenum putrefecerit carnes: ſecus, non id poteſt. Ideo hæc ſigna quæ à Galeno poſita ſunt, meliora fuiſſent, ſi dum homo ægrotaret, præſcripſiſſet, in mortuis enim parum vtilia ſunt, niſi ad litem intendendam forſan pro hæreditate. Et mirum eſt, quòd nec vllus eorum qui Galenum ſequuti ſunt, ea poſuit. Niſi dicamus in ſpecialibus quæ Princeps ſexta Quarti poſuit, etiam generalia, & aliquid plus contineri. Quanquam contingat veneni ſigna exhibiti cognoſcere: & quale ſit tamen neſcire.

CAPVT XIV.

Alexipharmaca Quæ ſint, & eorum cognitio.

ALexipharmaca dicuntur propriè, & ex vi nominis, quæ epotis malis medicamentis aduerſantur, ἀλέξω, arceo & auxilior. Alexiteria autem, ſeu ἀλεξητήρια, quæ obſtant, auxiliantur, ab illis præſeruant, cum θηρίον ſerpens ſit. Galenus quinto de Simplicibus medicamentis (omiſſa hac exigua differentia) alexipharmacorum tria genera ponit: quæ contraria ſunt qualitate, vt caſtoreum opio: quæ caliditate ipſum venenum diſtrahunt: & quæ ipſum attrahunt & euacuant, attrahunt autem ſubſtantiæ ſimilitudine, quæ dicit media eſſe ſubſtantia inter humanam naturam, & veneni. Dico ergo, quod inuenitur quartum genus, quod reſiſtit generaliter etiam venenis, & vocatur bezahar apud Arabes, cum ſine adiectione profertur: & cum refertur ad venenum certum, dicitur Bezahar eius, vt napelli moſchus, ſexta Quarti. Galenus ergo commune alexipharmacum non nouit, ſcilicet cerui lacbrymam: ſed neque ſmaragdum, vt reſiſtit omnibus venenis, ſpiritum vitalem & animalem confirmando: igitur bezahar Arabum non idem eſt, quod alexipharmacum Græcorum. Idem Galenus videtur alexipharmaca propriè crediduſſe medicamenta, quæ exhibentur intus, & ſunt contraria natura, velut caſtoreum opio: at alexiteria, quæ extrà applicantur & trahunt vel ſubſtantiæ ſimilitudine, vel ob calorem, tenuemque ſubſtantiam: quæ verò intus exhibita proprietate naturæ venenis reſiſtunt, velut dixi de ſmaragdo, & infrà vbi numerabantur alexipharmaca, non videtur Galenus agnouiſſe, aut libri illi eius ad nos non peruenêre. Vnde nunc duplex labor in ſingulis, rem ſcilicet docendi, & oſtendendi an illud Galenus cognouit. Et ſi dicimus quòd cognouit, quamuis non cognouerit, tamen ſilent: ſed ſi negemus, oportet integras ſcribere Iliadas quaſi nefas ſit dicere, Galenum pauca ignoraſſe; cùm Ariſtoteles dicat, maximam

Digitized by Google

Partem eorum quæ ſcimus, eſſe minimam illorũ quæ ignoramus. Et certe quotuſquiſque non infinita ignorat, pauciſſima nouit? Sed vitium hoc eſt temporis, imò auaritiæ medicorum, imò peccatorum noſtrorum pœna grauis. Plurima ignorauit Galenus præſtantiſſima auxilia, manna, rabarbarum, horum inquam vſum ſolum: tamarindos autem, & caſſiam nigram, & multa alia, & longè plura in dies: ſicut è diuerſo balſamum nouit, & cinamomum, & amomum, quæ nos ignoramus. Ignorauit Indicam luẽ, peſtem buboniam, curam veram peſtilentis febris, veram naturam vini: quædam notatu digna in anatomia, velut pylori ſitum, at ſi quis hæc conferat cum tot illius pulchris antiquorum inuentis, quæ euſque perdurarunt, nos quidem imperitos & ſtultos eſſe oſtendet. Imperitos ſiquidem, qui pauciora plures, & tot librorum auxilio ſciamus, quàm ille norit: ſtultos, quòd adeò anxij ſimus pro falſis opinionibus, & indigna laude vnius hominis: qui quantumuis præclarus fuerit, non tamen pro deo habendus eſt. Horum autem quædam vt ſimplicia, alia vt compoſita ſunt. Simplicium autem quædam, vt etiam innuunt. Referunt æryngij radicem attactu occidere ſalamandram, ſeu in aqua ſit, ſeu extra. Sed vt ad rem redeam, celebrantur inter generalia alexipharmaca, ſordes oculorum cerui viroſi odoris, quas ſeruant venatores in Sicilia, vt ait Scribonius Largus. Sed in regionibus calidioribus, & maximè in Africa concreſcunt in lapidem: & hic eſt qui ab Arabibus Bezahar dicitur, & eum cognouit Auenzoar etiam. Eſt & Pezar lapis, qui ex India aduehitur: pro quo ne ſæpius idem repetam, vide quæ à nobis ſcripta ſunt, tum ab Amato in ſecundum Dioſcoridis. Smaragdus autem & mus napelli, pro herba quam putant eſſe zeduariam noſtram, ſunt longè inferiora his. Generaliter autem omnia adnata venenis potentiſſimis, non caſu, ſed natura & ſemper, & partes ipſorum venenorum, & excrementa, cum non occidunt, neceſſariò ſunt optima alexipharmaca: ſi ſint ex plantis aut metallicis: aut alexiteria, ſi ex animalibus. Cauſam differentiæ horum aliàs attulimus.

LIBER TERTIVS.

De Cura venenorum.

CAPVT I.

Cuſtodia à venenis.

OPORTET eum qui ſe vult cuſtodire à venenis, fidiſſimos habere famulos & ancillas: & magis pueros quàm iuuenes, & iuuenes quàm ſenes, niſi ſint ſpectatæ iam fidei, & nobiles genere. Et ob id Principes, licet huic periculo ſint maximè obnoxij, ob nobilitatem eorum quorum opera vtuntur, rarò periclitantur. Quamuis referant Alexandrum Magnum à Caſſandro affectum veneno, ſed iuſſu patris: & ob id etiam quanto paucioribus miniſtris vtetur, eo ſecurius deget. Seneca cùm timeret à Nerone de veneno, nullius opera in cibis vtebatur. Habeat præterea veſtes, & maximè interulas plures ſub clauibus bene ſiccas: & dum lauantur & ſiccantur, quempiam è ſuis fidis apponat: & dum conduntur, ſpargat eas ruta & ſcordio ſiccis: & dum induere vult, multa flamma ſiccet, & odore ac fumo belzoi eas imbuat, quod & ad gratiam facit. Tertium eſt, vt deuitet conuiuia omnia, neminem patiatur verſari in coquina, in vinaria cella, intra cubiculum, iuxta menſam, niſi è propriis familiaribus, quibus fidit. Sciat familiares ſuos vbi diu verſentur cum aliquibus, & longos ferant ſermones, cum quibus id agant. Triſtes & cogitabundos, & verba cum riſu præter ſolitum tecum miſcentes, amanda. præterea luſoribus minus fidas quàm furibus, vtrique enim proditores: ſed luſores aliquanto audaciores, & repentinæ perfidiæ Nullum cibum peculiarem edas ea conſuetudine: nec ſolus, ſed omnia omnes: nullum locum certum in menſa, quibus duobus Principes priuatis viris ſunt inferiores, quod etſi prægoſtent, qui vinum & cibos exhibent, parum eſt ei ſi non ſit qui prægustet, hominem vnum plus occidere, qui ea eſt audacia, vt decreuerit occidere Principem. Si dolus ſit in miniſtro ipſo, mille ſunt fallendi modi, poteſt præmunitus accedere, parum eſt quod ſumit dum prægustat: alia ex parte ſumere poteſt. Propterea ceremoniæ potius, quàm cautionis loco habenda eſt hæc inſtitutio. Loci mutatione panis, quod ingens eſt periculum, euitabis.

His quæ tractantur plures oculos præponere oportet: ſed nullas manus, aut quàm paucas, vt dixi. Cornua ceraſtes ſudare præſente veneno referunt. Sed & electrum: at electrum metallum id eſt, eſt & electrum myrrhinum, ſeu id dicamus porcelanam: ita ex metallo ad lapidem, imò figolinum opus tranſlata eſt hæc vis. Aurichalcum etiam vt aliàs dixi, ne pauperibus ſuum præſidium denegetur, miro modo ab omnibus venenis metallicis mutatur: ſed & ab aliis potentibus, præſertim ſi calidum ſit cui immergitur: eligi debet valde ſplendidum & purum. Et niſi etiam ab omnibus ſuccis acribus aut acidis vitiaretur, rem abſolutam vndequaque haberemus. Sunt & qui catulos meliteos,

melitos, feles, aues, maximè pſittacos, quod ſint pamphagi, horum gratia alant. Rurſus eum qui velit huiuſmodi pericula deuitare, oportet vt abſtineat à ferculis valde miſtis, tortis, farciminibus emphractis, intinctibus, botellis atque iuribus, quale eſt nigrum Laconicum de herbis; tum verò à vehementer odoratis: dulcibus quoque, atque acribus, in huiuſmodi enim ſolent abſcondi exitialia venena.

Tum verò in edendo ſummam adhibere oportet diligentiam, vt de nulla alia re cogites; & cùm primum cibum in os mittis, odorem explora, nam extra vt malè oleat, non eſt facientis, ſed perdentis venenum. Quòd ſi quid naturæ inimicum contineat ſordidum putridúmve, diuque lingua ac dentibus tractaueris, abominaberis bucceam: eadem quaſi hæreat, impedimentum afferet gutturi, vt per gulam demitti non poſſit, quod ſi ſapor aliquis acris ſentiatur, reiectetur velut ſenſiſſes ſtridere ſub dentibus, nihil enim huiuſmodi ne vel helluones deuorare ſolent. Maior eſt fallacia in potu: & ideo etiam maior adhibenda cautio; non igitur hauries vnquã potum, ſed primum prægustabis & exſuges. Legatus Solimani principis, dum potum à Barbaroſſa claſſis præfecto, & Iuliæ Cæſareæ in Mauritania tyranno exhibitum explorat, pitiſſátque, vitam ſeruauit & amicitiam adeptus eſt illius, tum grandia munera extorſit ab eo metu patrati ſceleris. Qui à veneno timent, ouis veſcuntur: ſed ibi periculum maius, vbi maiorem putas eſſe ſecuritatem; nam & in ouis abdi venenum facillimè poteſt, hauritúrque eo magis improuidè, quò difficilius exiſtimatur poſſe immitti. Dicere ſolebat Carolus, quod & aliàs recitaui, non niſi guloſos veneno confici poſſe; nam ſola confidentia latere poteſt venenum. Ideóque nec famelici, nec ſitibundi ad menſam, maximè alienam, accedemus.

Vitare decet fungos, & quæcunque ſunt ſimilia venenatis, vt anguillas & ranas: non ſolùm quòd & ipſa venenoſa eſſe poſſint, ſed quòd malefici ſub ea occaſione venenum exhibeant: quemadmodum & ægtis Princeps Iſtonij & Borromeus antiſtes veneno ſublati ſunt fungis deuoratis: duo patricij mihi noti, dum ranas ediſſent, nullus, vt puto, ex his vi ranarum fungorúmve; nota hiſtoria de Claudio Cæſare. Nec apium, quod ſimile ſit apio riſus, nec petroſilium paruum cicutæ perſimile. Bononiæ ignotas herbas miſcent; cauere oportet οἰνοχόον prudentem habeas, qui è ſitula, non phiala aquam, è communi cirnea vinum. Creditur Ludouicũ Belzoioſium Barbianum è principibus noſtræ ciuitatis periiſſe aqua è phiala ſumpta: eique porrecta gladium appoſitum deterge. Acie gladij ſi quid dent, altera parte edito, aut non edito. Sic pro conſtanti habetur, Franciſcum Sfortiam ſecundum veneno debilitatum, vt poſtmodum ſterilis euaſerit, & parum ſuperuixerit.

Securitatem autem ab animalibus præſtant educata, quæ illa edunt, ciconiæ, pauones, æluri, muſtelæ. Quæ alliciunt & detegunt, vt ignis. Quæ odore ingenti fugant, ſtyrax, aſa, ſerapinum, pix, cedria, aſphaltum. Et quæ ſapore acri, allium, ſerpentaria, ſeu aron. Et quæ proprietate illis aduerſantur, cornua cerui, folia cupreſſi, pini, iuniperi, mali punici, arbos tota & vmbra fraxini, trifolium, aſphalicum, ruta: vt contrà, ſaluia eos denſitate foliorum allicit. Fugant & quæ illis venena ſunt, auripigmentum omne, raphanus ſeu radicula, & elleborus. Sub hædera tutò & libenter iacent, nec vlibi frequentius: ſed fœniculum credo fouendi viſus gratia diligunt, reliquæ plantæ quaſi ſunt indifferentes. Sed ſi ſub mortifera planta anguis lateat, lethaliſſimum venenum habere ſolet; nam plerunque pigra animalia iiſdem ſub plantis latitant, quibus veſcuntur.

CAPVT II.

Ea quæ nos defendunt à noxa venenorum.

EA quæ nos à venenorum noxa defendunt, alia ſunt alexipharmaca: vnde illud oſtendit exemplum Mithridatis regis, quod adeò ſua Mithridatica compoſitione profecit, vt cum vellet ſeipſum veneno perimere, non potuerit. Et de Agrippina, quam filius Nero venenis illis adeò exquiſitis tentare non eſt auſus, quod ſentiret antidotis præmunitam, vt inquit Suetonius. Neque exiſtimandum eſt, curam hanc ac ſolicitudinem oportere eſſe infinitam, ſed habitus corporis in contrarium tranſit, vt non malè Martialis dicat ludens:

Profecit poto Mithridates ſæpè veneno,
Toxica ne poſſent ſæua nocere ſibi:
Sic tu cauiſti cœnando tam male ſemper,
Ne poſſes vnquam Cinna perire fame.

Quanquam hoc ad vſum potius venenorum ille retulerit, quàm antidotorum. Venenum etiam veneno alexipharmacum, vt mẽſtrui ſanguinis, viperarum caro, & multorum venenorum, vt infrà dicemus, cantharides. Lac præterea, butyrum, ruta, oleum; theriaca præcipuè, allium etiam, hebetant vim omnium venenorum, ſi quis huiuſmodi aſſiduè vtatur: verum tamen theriaca vitam breuiat. Sunt & amuleta quæ collo appenſa ebetant venenum, velut ferunt de achata lapide; pezar etiam geſtatum, & ſmaragdum & lachrymam cerui aduerſus venena plurimum prodeſſe crediderim (habet enim rationem:) ſed & coralium, & quæcunque mutantur, quia mutant.

Et ea familiaribus auxiliis quæ venenis omnibus reſiſtunt, ſi cum illis edantur, aut paulo ante: ſed in eadem cœna, aut etiam paulo poſt, vt diebus ſequentibus antequam ſentiatur, ſunt radiculæ, folia cum oleo & ſale. Vulgatum eſt de theriaca illa Mithridatis minore, ſcilicet quæ ex nuce plurima & ficubus, tum rutæ modico, & ſalis grano conſtat, quod præſũpta cibos tutos à venenis præſtet: quod vi compoſitionis potius quàm ſingulorum natura accidit. Sed & nuces ponticas,

& rutam orientalem, & ficus itidem eligere oporteret.

Inter præcipua quæ vim venenorum frangunt, muſtela etiam à Galeno numeratur: eredo potius impoſita, quàm in eibo ſumpta: ab Auenzoar ſmaragdus: antithora etiam, cui perſimilis eſt thora: ſed venenum hoc, deſcribitúrque à Matthæo Syluatico hix penè verbis: Duæ herbæ vnà orientes foliis fermè violarum, ſed rotundioribus modicè inciſis, flore cyclaminis: ſed antithoræ ſubruber magis, thoræ violaceus. Videtur Geſnerus eas agnouiſſe, qui & tractatum de eis edidit. Exiſtimant quidam thoram napellum eſſe: antithoram, zedoariam, ſeu napellum Moyſis, alium eſſe dicens ab animali. Et poſt inquit: Zedoaria melior eſt quæ eum napello creſcit, cuius vicinitas vires napelli debilitat. Et eſt theriaca non ſolum illius, ſed etiam viperæ, & omnium aliorum venenoſorum. Sed ſi eſt antithora zedoaria, erit thora napellus: at non eſt, verùm ſexta Quarti dubitauit, an geduar, & bis mus buha ſint idem aut diuerſæ. Sed & mus napelli, & napellinæ muſcæ, viſæ ſunt à Matthiolo Senenſi: & omnia hæc debilitant, vt dixi, venena, quia ſunt ex venenorum imperfectorum natura, ideóque etiam alexipharmaca. Sed & pezar meminit Amatus libro ſecundo in Dioſcoridem, ponítque illius duo genera, nos vnum tantùm vidimus: ſatis eſt & ipſum frangere vim omnis veneni. Sed dubium eſt de alexipharmacis generalibus, quoniam ſi media ſunt natura inter humanam & venenum, eum venena ſint diuerſa: igitur non poterit eſſe vnum generale alexipharmacum. Præterea ſi alexipharmaca ſunt media inter naturam humanam & venenum, non erit cura venenorum per contrarium: quod eſt contra regulam generalem. Reſpondeo, quòd alexipharmacum generale nullum poteſt dari ſecundum mentem Galeni: ſed dantur medicamenta quæ roborant vires omnes, & excitant vomitum cuiuſcunque rei noxiæ: non tamen ſunt alexipharmaca iuxta principale ſignificatum, & ſunt duodecim. Dico Galeni aduerſus peſtem, bolus armenus: theriaca generaliſſima, vt apud eundem de Theriaca, ad Piſonem: & de illius vſu, ad Pamphilum. Quatuor Principis, zeduaria, mus napelli, & ſphragis, & medicamen compoſitum ex ſemine ſancto, quod eſt abſinthium Ægyptium, & radice ac foliis aſſæ fœtidæ: & deſcribitur poſt illa. Et tria ſunt Auenzoar: ſmaragdus, lachryma oculi in ceruis, & ſtercus columbinum, ſed hoc ſolùm ad peſtem. Et adducit rationem Galeni: Eſt enim quodammodo ſimile putrido humori ex peſte corrupto. Tria Italorum, pezar Amati, muſcæ napelli, & oleum ſcorpionum Matthioli.

Cæterùm quæ prohibent veneni impreſſionem, ſunt: eſus lactucarum multarum cum butyro: atque hoc circulatores vtuntur. Verùm omnis venenorum conſideratio circa tria verſatur genera: cuſtodiam, defenſionem, & curam. De cura proximè agendum eſt, cuius ſeptem ſunt præcepta iam non dubia: quorum ſex in ſequenti capite, ſeptimum in vltimo huius libri declarabimus. Quinq; verò dubia, an cibus plurimùm nutriens dandus, ſecundò vinum? an calidus aer conueniat? Et ſi non poteſt venenum educi via qua ingreſſum eſt corpus, an venæ ſectione, quod per vulnus eſt impreſſum: an medicamento, quod per os educendum ſit: demùm an ſomnus conueniat, cum ſomnus omnes euacuationes retineat, præter ſudorem, ſecunda Primi. Dicemus autem nunc.

CAPVT III.

De cura venenorum generali.

COmmunis omnium venenorum intentio eſt, reuocare per eam viam qua corpus noſtrum eſt ingreſſum: veluti ſi aſſumptum ſuit per os, vomitus: ſi per clyſterem, clyſter alius educens: ſi ex ictu aut morſu, vulnere ve, exſugendo, ob id ergo vomitum facilem efficere vtiliſſimum eſt: adeò vt nihil ſit ſecurius, ac præſtantius. Mouere etiam vomitum per ea quæ & redundantia eum cieunt, & quæ proprietate. Redondantia, vt oleum, lac, lixiuium, butyrum, natura, elleborus albus, flos geniſtæ ſeu ſparti, anethum, & nux illa quam metel vocant, quæ vomica eſt verè. Ego autem floribus geniſtæ, anethóque, thlaſpi etiam, aut ſtaphiſagria, ſpumeóq; papauere, ſi eius copia detur, libentius vtar. Commoda quoque in his quærere oportet, quæ præcipuè quatuor ſunt, vt facilia ſint: vnde elleboro quod per ſe venenum fermè eſt, vix vtar: raro etiam ſtaphiſagria. Secundum, vt venenum eradicet, vnde oxymel vtiliter additur: tum verò lixiuium lacti præſtat. Tertium, vt veneno aduerſetur: cum verò pulueres omnes etiam ex ſaccharo vomitum eiciant, commodiſſimus erit lapis pezar atq; ſmaragdus. Quartum, vt ſubſtantia hebetet, vt pinguia omnia, oleum, butyrum, lac. Quanto igitur detergendo lixiuium præſtat, & oleum hebetando, ac facilem prouocando vomitum, tanto lac multitudine ob facilitatem. Manifeſtum eſt autem, quod & multa ex his permiſcere licebit, vt lacti oxymel ac theriacam. Princeps ſexta Quarti, butyrum cum aqua lacti præponit, videtur enim magis poſſe hebetare vim veneni, tum vomitum ciere. Oportet autem tamdiu in vomendo perſeuerare, quoad vſq; nec ſapor, nec odor, nec morſus, nec nauſea, nec anxietas ſentiatur, quæ ſunt quinque indicia propria reliquiarum veneni. Quòd ſi vomitus difficilis ſit, aut non potuerit exquiſitè purgari per ipſum, tunc medicamento valido, ſi non vltrà gibba iecoris penetrarit, purgandus eſt. Et eſt regula Principis, adeò vt iuuent clyſteria & medicamenta quæ purgant vtrinque, velut thlaſpi, elleborus, & ſimilia. Iuuat & per ſe multum, duos à pollice primo digitos gutturi immittere.

Sed ſi morſus ſit, aut ictus, exſugere vulnus oportet. Et qui exſugit, non habeat vlcus in ore, nec in gingiuis, aliter maximo in periculo verſaretur, cum ſecus ſit ſecurus. Vnde Celſus: Venena animalium exſugere loco calido & ægro procliui decet; nam non

ſunt

ſunt venena, niſi gingiuæ aut palatum exulceratum ſit: vnde Pſillis nihil præcipuũ, præter audaciam, colubra enim tutò editur, ictus eius occidit. Ex quo colligitur, venenum id ab animalibus prætenue eſſe, quod in ventriculum vacuum receptum prius abſumitur, quàm permeet; contrà auripigmentum craſſum, adeò vt nunquam permeare exterius infuſum venas poſſit, intus attenuatur & occidit. Quòd verò etiam morſus eorum non noceat, contingit, quia medicamento dentes ſerpentum obſtupuerunt; vnde patet, literam Principis in 6. Quarti. Et non habeat dentes corroſos, debere emẽdari: Et non habeat vlcus in ore. Præſtat autẽ vt oleo roſaceo vel violaceo colluat antea os, poſt autẽ vino odorato: quanquam neget Celſus vllis eſſe periculum, modò ſanæ ſint oris partes. Quòd ſi dicas, ſuperius contradictum fuiſſe apertè huic opinioni: Dico, in contradictionibus reſponſum eſſe: ſi verò non adſit qui exſugat, ſecundum locum obtinet cucurbitula, maximè lata, cum multo igne: etſi etiam incidatur locus minutim, non erit abs re. Tertio loco ſunt quæ ſuper imponuntur ex ſimilibus, vt gallinaceus pullus, & hœdinæ aut ouillæ carnis nuper iugulatorum fruſtũ, vt calor ille naturalis attrahere non ſolùm venenum, ſed vim illius eneruare poſſit. Similiter vniuſcuiuſcunque caro multum prodeſt ictui ſuo, vel morſui ſuperpoſita, cum & ſympathiæ ratione trahat, & vim veneni molliat: quod vt Galenus dicebat, alexipharmaca natura ſint media inter hominis ac veneni naturam. Sic viperæ caro, viperarum morſibus, & iecor rabidi canis, canis rabidi morſui, eiuſdem præcipuè: & ſcorpius, ſcorpij ictui, atque eadem ratione. Quarto loco ſunt emplaſtra ex attrahentibus vehementer, velut radice arũdinis, carne ranarum arborearum, limaciatúmve, ſiluriqne piſcis, tũ lacertarum, & pleræque bulboſæ radices, tum ſinapis, ariſtolochia, diptamúſque Cretenſis, anagallis, ac ſimilia. Quintum ac ſextum locum obtinent, imo primum vi, ſed horrenda ſunt, inciſio carnis ad os ipſum vſq; tum quæ exurunt es candenti igne, aut Brutia pice liquata & ſuperinfuſa. Conſulit autem Celſus, vt calidus ſemper locus foueatur, quod venena pleraque frigefacere ſoleant. Quanto magis quæ aculeo potius quàm morſu perimunt; ſunt enim huiuſcemodi exanguia. An quia vis veneni omnis ſit, natiuum extinguere calorem. Sed & iubet, vt ſi bibant atque euomant, aſſiduè ius anſerinum, hœdinum aut ouillum, quanquam venenum exterius aduenerit, repelli tum motu, tum vi venenum ad exteriora, putat.

Secundum præſidium eſt ex alexipharmacis communibus, tum intus tum extrà. Extrà quidem eſt oleum Matthioli, noſtrúmque huiuſmodi: Reſpondeo, olei expreſſi è ſemine iuniperi & napi libram vnam, rutæ montanæ, hypericonis iam ſemen concipiẽtis, ſingulorum manu quantum bis poteſt capi contundantur, & per decem dies in ardenti ſole cum oleo exponantur, inde expreſſis, ruta & hypericone denuo tantundem atque tantundem: tertio addatur eadem ratione, poſt viuaces ſcorpij, magnique in eo numero centum extinguantur. His addantur olei è floribus verbaſci & ſambuci facti in ſole, ſingulorum vnciæ duæ, croci orientalis vnciæ dimidium. Quod ſi theriacam optimam habes, adde: ſi ſole vti non potes, balneum Mariæ decem dierum loco per vnum diem adhibebis. Intus autem recipe ſeminum iuniperi, napi, rutæ, ſmaragdi orientalis (magna enim eſt copia) boli armeni vulgaris: ſed tamen quem vocant orientalem, diptami Cretenſis, ſcordij, ſingulorum drachmam: ſcobis ex ebore derato ſcrupulum, excipe mombaſio & melle ſimul eatenus feruentibus, donec deſpumari poſſint.

Tertium eſt, vt homo muli exenterato, capite prominente, ſtatim dum adhuc feruet, ſic inſeratur, vt tandiu in eo iaceat donec liberetur à vi veneni; quod ſi vnus nõ ſufficit, alter iterum exenteretur. Atque hoc modo conſtat Valentinum Borgiam, Pontificis Alexandri ſexti maximi filium, ſolum hoc præſidio euaſiſſe, multiſque annis egregia facta, aut potius ſcelera admiſiſſe, cum pater aliique omnes qui ex eo vino medicato biberant, obiiſſent.

Porro victus ratio odoratis optimiſque eduliis, & cor confirmantibus conſtat, iuribuſque præcipuè cum ſucco mali medici coctis; conſtat enim malum medicum adeo venenis aduerſari, vt Athenæus referat, vt etiã infrà citabimus locum ex Theopompo Chio hiſtoriarũ ſcriptore, Clearchum Heracleotã Ponti tyrannũ: qui multos cicuta necauerat, vbi reſciuere vim citrij, illo prægustato, neminem è domo ſolitum diſcedere qui eum non aſſumeret, ibi etiam aduerſus omnes ictus ſerpentum illum extollit. Verùm quod de aconiti alexipharmaco, quo ille potius quàm cicuta interimere ciues ſuos ſolebat, potius ad meam quàm ad citrium eſt referẽdum: videturque locus ille quoquo modo quibuſdam verbis neceſſariis mancus. Sed ad rem reuertor. Lac in potu ac cibo eſſe præſtantiſſimum, præter rationem, & auctoritatem Dioſcoridis lib. 2. quam refert Princeps in ſecundo Canonis, qui referunt illud conuenire omnibus venenis fermè: vt ardentibus, quòd extinguat: erodentibus quod mitiget eorum vim: frigidis ab his appellatis, velut hyoſcyamo, adeo vt eos rationi reſtituat. Illud ego apertiſſima experientia didici, cum ægrotarent quinque filij Euangeliſtæ Syrtiti, mercatoris Mediolanenſis, obiiſſentque in manibus duorum medicorum, quos vulgus clariſſimos exiſtimabat: hos verò etiã pro deploratis reliquiſſent, exiſtimantibus illis febrem eſſe peſtilentem, cum tamen nullus alius tota vrbe eo genere febris correptus diceretur, intellexi eſſe venenũ omnib. propinatum; ideóque omnes paui lacte, ille fuit cibus potúſque: adeóque fortuna me iuuit, vt omnes ſeruati fuerint: cum tamen puella inter cæteros eſſet, vt reor, parum trimatu maior, quam intra mediam noctem expiraturam putabant, cum eſſet tum hora veſpertina. Reor ex his quæ nunc coniector, fuiſſe argentum viuum diſtillatum.

Vtrum verò à veneni contagio ſomnus ſit vtilis, hoc ſolùm dubitatione dignum eſt. Princeps ſexta Quarti, inquit: Et oportet

vt non dormiat omnino, & non dimittat: imò oportet vt euigilare ipſum faciant proſus, rideantque, & clament in circuitu eius. Et cauſa huius eſt triplex. prima, quia tales indigent auxiliis. Et vomitu etiam, quæ in ſomno adeſſe non poſſunt. Secunda, quia oportet vt cognoſcamus detrimenta illius: ſed iſta latent magis in ſomno, ideo præteribit tempus auxilij. Tertia, quæ eſt euidentior, eſt, quòd interim venenũ trahetur ſuper membra principalia, & interficiet: quæ cauſa cum ſit communis etiam ictibus, morſibus, febribus peſtilentibus, palam eſt in nullo veneni genere conuenire ſomnum, donec extinctum fuerit venenum, & in declinatione. Et quando morbus eſt breuis valde, tunc facile eſt, & purum præſidium, vt in Anglico ſudore: quia finitur plerunque intra 24. horas. Deterior autem hora ſomni eſt, cum venenum adhuc eſt in ventriculo, poſt cum fuerit in venis meſaraei & inteſtinis: poſt cum fuerit vltra iecur. Cum autem fuerit iam in corde, vel propè, neceſſarium erit, ſi virtus ſit imbecillis, vt permittatur dormire: ſed ſi vires non exigunt, melius eſt vt vigilet vſque ad morbi inclinationem. Frictiones etiam ab initio ſunt malæ, donec venenum fuerit citra cauam partem iecoris & antè, pòſt autem ſunt maximè vtiles ad reuocandam materiam ad partes externas. Et quod dixi de ſomno, idem fermè iudicium erit de potu vini. Verùm vinum poteſt vltra ſomni occaſionem competere trifariam. Primùm in caſu, vt ſit materia vomitus. Secundùm, vt dentur cum illo alexipharmaca potentia. Tertiò, vt obruat vim veneni per ſe, vt de cicuta. Nota eſt hiſtoria illorum, qui cum furtum feciſſent, timerentque deprehendi, ſecum cicutæ venenum attulerant, vaſque vini, quo id mali ſanabatur. Quintum præſidium eſt, vt quàm diligentiſſimis rationibus natura veneni propria, vt illi occurrere poſſimus per ſua alexipharmaca. Quæ tamen nota ſunt à libris, tum ratione dicta: ſunt enim media natura inter venenum & naturam hominis, vt aduerſemur propriæ illorum actioni. Nappellus corrumpit, lepus marinus & cantharides exulcerant: aconitum tabefacit: ærugo erodit, ſanguis menſtruus putrefacit. Sextum, quod non contemnendum eſt, autoritatibus rationéque id docentibus, eſt valida vrinæ prouocatio, ſed ſolùm hac in parte non generalis, cum adhuc venenum eſt citra gibba iecoris: nam & in morſo canis rabidi cantharides exhibent, & in aliis venenis: & cum venenum eſt in venis, quo alio præſidio melius aut efficacius auerti poteſt à principalibus membris, quàm vehementi medicamento, quod illud ad vrinæ vias auocet; etiam ſi cantharides biberit, erithrodano & glicyrizacurabitur. Cenſet autem Galenus, attractionem ad exteriora in omnibus venenis vtilem eſſe: inter ea verò quæ intus pro antidoto exhibentur, prætulit quod ex ſanguinibus conſtat, ſecundo de Antidotis.

CAPVT IV.

Cura veneni calidi.

ILlud vt certum ſtatuere debemus, vniuſcuiuſque veneni, modò non citò perimat, eſſe curam, atque ideò omnium temporaneorum Sedteria maximè obſtant, quominus omnes curari poſſint. Primum, quod neſciamus veneni qualitatem: ſecundum, quod temporanea antequam innoteſcant, iam totum hominis corpus deprauarunt. Tertium, quod violentia ſua homines perimant, velut & vulnera grauia, & ictus: velut illud quod argẽto viuo & aqua ſeparationis conſtat, ſed non niſi vi exhiberi poteſt. Datum fuit, vt audiui, in vinculis poſito ac damnato, vt experirẽtur medicamentum circulatoris, quod ille fruſtra iactabat; ſtatim enim miſer illo cum medicamento periit. Ergo veneni cura per contraria fieri ſolet, ſed mediocria primum facultate, actu verò etiam tepida, ne cogitantes extinguere incendium cogamus, vt quandoque contingit, dum ignem ex oleo vel bitumine accenſum aqua conamur reſtinguere. Itaque exhibemus aquam lactis, & vinum granatorum, & ſuccum citruli, & cucumeris, & endiuiæ: & refrigerare cor & iecur cum ſanthalis, & caphura, & roſis, ac violis. Et potus ac cibus ſint iura pinguia, & cum ptiſanæ hordeaceæ cremore, & ſucco pomorum acidorum. Et omnia ſint frigida, tam actu quàm potentia: adeò vt exterius aliquando neceſſe ſit adhibere aquam niuis. Et ſapa ſpiſſa, & butyrum, & decoctio dactylorum, ſunt valde bona. Et calidorum venenorum generaliter exuſtio interiorum, & ardor, & inflammatio ſunt ſymptomata: ſed peculiariter pleraque ex his lethifera, diarrhœam & dyſenteriam generant: vnde aſtringentibus indigent, & cibis quod nutriant, & temperent vim medicamenti. Et aër ſi frigidiſſimus & humidus, & in vomitu adhibeatur lac aut ptiſana frequens: & à purgatione per inferna abſtineatur, & ſomnus magis conuenit quàm in aliis: & quieſcat omnino. Et cum peruenerit ad ventris fluxum, theriaca aut Mithridatum vtile erit. Et teſtudinis ſanguis, & ciconiæ, & anatis videntur eſſe vtilia in huiuſmodi affectionibus, quando exurunt potius quàm aluum mouent: aliter ius illorum pingue. Et balneum in hoc caſu multum iuuat multis modis, & ſomnum conciliat, qui ſolùm his generibus venenorum conueniens eſt: ſed & pleraque calida venena purgant vehementius, curáque eſt per eadem fermè, quibus calida venena curantur. Quiete, ſomno loco frigido, balneis dulcis aquæ aſtringentibus, confirmantibus vires, nutrimentis mollibus, pinguibus iuribus, lacte. Et debent exhiberi quæ ſubſtantia conſtent, nec adeò diffluant. Et ab initio etiam, quæ vomitu interficiunt, velut elleborus albus, vomitu curanda ſunt; ſed vomitus debet eſſe cum pinguibus; vomitus enim non tam ventriculum labefactat, & ventris fluxus inteſtina, quantum voluntas irrita vomendi.

vomendi. Et cum euacuatum fuerit totum venenum fermè, tunc iuuant intus & extrà ſuccus cotoneorum, & maiorum bene olentium: vt ſunt, appiana, & ſuccus pyrorum moſchum redolentium. Et eſt mirum, quòd odor moſchi in pyris ſit antiquus, & moſchos ipſe ſit res incognita antiquis Græcis ac Plinio. Et confert etiam vinum malorum punicorum, & ribes, etſi incognitus antiquis fructus; velut & vua criſpina, & omnibus his vis ineſt omphacij, conferúntque non parum ventriculo. Et in his (non in calidiſſimis medicamentis) confert mithridatum plus quàm etiam theriaca. Et differentia inter mithridatum & theriacam eſt in tribus. Primum, in his quæ ingrediuntur, quorum numerum inferius explicabimus: ſunt enim longè plura in theriaca. Secundum, quòd in theriaca ingrediuntur paſtilli ex carne viperæ: in mithridato non. Tertium, quod & theriaca confert longè plus venenis ſerpentum. Verùm dico, quòd mithridati compoſitionem non habemus, quoniam Andromachus ſenior vnam poſuit, aliam Antipater & Cleophantes, tertiam Damocrates, vt ſecundo de Antidotis. Intererat & Galeni docere, quænam fuiſſet Attali & Mithridatis regis: at hoc cum non fecerit, ſuſpectam omnem compoſitionem reddidit. Quidam præferunt deſcriptionem Andromachi ob viri authoritatem, alij Antipatri & Cleophantis ob ſimplicitatem, & quòd non veriſimile ſit ambos mutaſſe veterem rationem: alij eam quæ Damocratis, quod ob carminis leges errorem non admittat. Certè eam præferre decet, quæ conſtat quinquaginta quatuor rebus: vt Plinius, qui ante Galenum fuit, & Andromachi tempore, teſtatur. Videtur ergo quæ Antipatri, vera eſſe: nam LII. componitur medicamentis: & ſi iuncum odoratum à rotundo diſtinxeris, erunt LIII. Sed vinum non admittit: quod ſi admitteret, perfectus eſſet numerus, nam quæ ad Andromachum refertur, XLIII. tantum conſtat medicamentis: quæ verò Damocratis, XLIX. tantum quòd ſi dicas in carmine deeſſe vnum, erunt L. Et ideo legerem apud Plinium LIII. vel illa verba de vino non imponendo, ſuperflua ſunt, aut aliquid deeſt in tanta vetuſtatis caligine. Eſt etiam theriaca Antiochi facilis, cui tamen parum tribuo.

CAPVT V.

Cura veneni, quod Frigidum eſſe dicunt.

PRo cura autem venenorum quæ frigida vocantur, & verè putreſcentia debent appellari: dico quod peculiariter debemus quietem imponere, contrario modo quàm apud Platonem, ſiquidem inquit: Nihil aliud ages quàm vt ſtatim à potione inambules, donec grauari crura tibi ſentias; poſtea verò iacere ſupinum, contectum primùm: deinde cum refrigerebatur detegebant eum. Hæc igitur ratio conuerſa eſt eius quod ille dicebat. Id mirum, quod tam breui necaret id veneni genus: ſiquidem veſperi dum fermè occideret ſol, aſſumpſit, paucis poſt horis, dico duabus aut tribus periit, nam intra mediam crura inflari veriſimile fuit: poſt autem quantum vixerit haud conſtat, certè ſi longus fuiſſet mortis cruciatus, omnes ſecurim potius præoptaſſent. Ergo in hoc caſu vinum copioſum dulce & potens dandum eſt cum pipere, caſtoreo, gentiana atque piſtaciis. In aëre frigido ipſum conſtituere oportet, vomitúmque, & ſi nihil euomat, perpetuò irritare. Et cum crura intumuerint, & caput grauatur, cucurbitulæ cum multo igne ſunt applicandæ. Et dicebat Galenus tardandu operationem illius, fit vt non noceat, & procraſtinatio eſt cura. Dico tamen quod Galenus potius quadam ratione perſuaſiua egit quàm ſolida, vel experimento. Primùm quòd credidit paruam quantitatem non obeſſe, hoc eſt falſum: quandoquidem cicuta Athenienſium ita rectè temperata erat, vt drachma in tribus horis occideret: quod nec napellus facere poteſt. Deinde quod credit non officere ſi vincatur: imò præparat ad malos morbos cerebri, attonitum, conuulſionem & tales. Tertiò quod ſanati remanent cum diſpoſitione ad hydropem, & cum principio illius propriè à cicuta. Et hoc, quia cicuta, vt dixi, & reliqua huius generis corrumpunt ſpiritus non ob frigiditatem, ſed ob putredinis naturam: tum maximè quia, vt demonſtraui in libris de Subtilitate, frigiditas eſt ſola priuatio, & nullam habet actionem per ſe, ſed agit impediendo. Quæret autem quiſpiam quare talia venena conuulſionem excitent cum interficiunt? Et reſpondeo, quod huiuſmodi exiccant cerebrum ob frigiditatem, & ideò contrahitur, & hæc eſt cauſa quare morientes omnes conuelluntur: cerebrum enim antequam congeletur naturali ſenſu, contrahit ſe, tanquam à cauſa lædente ſe conetur tueri. Sic & aqua contrahitur dum gelaſcit, remanéntque ob id mortui oculis rigentibus, ob eam cauſam: ſoluitur enim prima vel ſecunda conuulſio, quia cerebrum extenditur, quamuis contra cauſam contrahentem, demùm euictum ſe contrahit. Cura igitur fit per aſſam fœtidam propriè: acetum, abſinthium, & ſyrupus acetoſus, vndecunque cauſa ſit, origanum, ruta, ſal & allia, & ſulphur, nuces, mel, oleum roſaceum, & theriaca, & cinamomum, & vinum antiquum, tenue, odoriferum, in multa quantitate extinguit talia venena: & excitetur ſternutamentum cum condiſi, & trahantur capilli, & non permittatur dormire. Et cicuta eſt deterior opio: opij enim drachmæ duæ occidunt ſolùm in duobus diebus & per ſomnum: cicuta autem reddit deprehenſum, & cum comate vigilante. Et inungat tempora cum oleis de lilio, & calidioribus etiam, & odoret caſtoreum, moſchum, rutam, & ſedeat propter conuulſionem in balneo aquæ dulcis, & vtatur iuribus pinguibus. Et ſi talia non putrefacerent, ſed refrigerarent, nihil eſſet deterius. Et nux methel eſt media inter opium & cicu-

tam, nam aureus in vna die interficit, & fricare oportet extrema cum linteis aſperis. Et cum poteſt moueri, & iam rectius ſe habet, exerceat ſe donec ſudet, Et vomitus in frigidis venenis debet eſſe cum nitro, & tartaro albo. Sed & in putrefaciente, & omnibus quæ non ſint extremè calida.

Et curatio noſtro tempore optima, ſed antiquis ignota, ex qua nemo perit, niſi ante admotum medicamentum iam planè ſit conclamatus: fit cum elyſir vitæ, cuius deſcriptiones cum ſint innumeræ, facilem tamen & potentem adducam. Recipe vini mombaſij libras XL. mellis optimi X. rutæ, ſampſuchi cum ſeminibus chelidoniæ cum radice, ſingulorum libram vnam: pyretri libram mediam: garyophylorum, vtriuſque cardamoni, piperis nigri & longi, cinamomi electi, gingiberis, ligni aloes, maceris, nucis myriſticæ, zedoariæ, ſaluiæ, cum radice betonicæ, ſtipitum roriſmarini, gentianæ, iridis Illyricæ, thlaſpi, corticis medij fraxini, baccarum iuniperi, ſpondilij, ſerpilli, ſingulorum vncias tres, thuris, myrrhæ, belzoi, opoponacis, bdelij, ſtyracis, chalbani, croci orientalis, ſingulorum vncias duas: baccarum lauri vncias quatuor, caphuræ ſexquilibram: terantur omnia, & miſceantur, & ſub fimo equino valde calido condantur per 40. dies, demùm deſtillentur ſecundum artem, ſic vt prima aqua clara colligatur ad vſum: ſecunda, quæ feculenta eſt, ad vnctionem locorum arteriarum ſeruetur. Præcipua pars eſt oleum tenue, rubrum ardentis ſaporis, cuius vſus eſt intus è tribus guttis vſque ad quinque & extrà: nigrum extrà.

CAPVT VI.

Cura Veneni à ſubſtantia, & tabefacientis.

OMnia quæ tabefaciunt venena, temporanea ſunt, tabes enim ſenſim procedit, & longo pòſt tempore interimit. Eſt autem tabes multiplex, nec eſt vnius modi, alia enim tabefaciunt ventriculi functione euerſa, alia iecoris: alia quia obſtruunt: quædam immodicè calefaciunt corpus, & regiũ morbum inducunt: alia refrigerant, alia vlcus in pulmone inducunt: quædam dolores, quædam vigilias mouent: quædam pruritum, qui ſedari nequit: quædam, quia ſiccant nimiùm. Vt videatur non vnus modus tabefacientium venenorum, cum quædam faſtidium etiam moueant: ita nec vnus modus temporaneorum morborum. Sed alia erodunt, alia tabefaciunt, alia putrefaciunt, alia proprietate ſua tandem interimunt. Cum ergo ita ſit communis curatio, eſt ſcobs auri vel chalybis, ſi, vt plerunque contingit, metallica ſint. His, cum aliis, radiculæ foſſia, radix, ſuccus, auxilio ſunt: theriaca, & diazmaton. Ita oportebit non ſolùm venenũ temporaneum per genera, ſed etiam ſpecies curare, generalem enim præter hæc curationem habet, quam inferius docebimus. Quæ verò propria eſt & ſufficiens, eſt aqua terræ, & illius aër, oportet autem eligere quæ aduerſetur natura ipſa venenis: velut ex Lenno, Melita, Armenia. Et conſtat experimento id deprehenſum eſſe, (oleo enim ponderoſo vnguntur) & ſi non ſufficit, aquã bibunt: reuomunt enim omnia moleſta naturæ, & vi ipſa, ac cum eis venenum violenter trahunt. Oleum igitur graue eſt huiuſmodi: olea autem deſtillatione confecta, leuia ſunt generaliter. Quod verò adiuuat veneni actionem, calor eſt: calor autem inſtrumentum, non venenum. Inſtrumentum quidem naturæ, vt Princeps ait, non veneni: ſed dum natura in illud agit, etiam illud agit eodem medio in naturam. Quocirca in valde ſenſibus irrita fit venenorum natura, quoniam calor extinguitur. Venenũ igitur agit, cum natura agit: ſed & eodem modo alexipharmacum, antea ergo exhibitum, vt aliàs dictum, veneni vim irritam reddit, quoniam illius vi membrum, & calor qui in eo eſt, celerius extinguit vim eius, quàm accendat: paulo pòſt autem aſſumptum, dum vires adhuc valent, calore iuuatur, ita calor veneno & alexipharmaco auxiliatur: at ſerò, cum veneni vis obtinuit, ſi ſumatur alexipharmacum, à calore non deducitur nec ad locum, nec ad actionem: ſed obſeſſo membro, cum calor ſit exiguus, prodeſſe nequit.

Curatio ſingularis, & ad omnes tabidos magna ex parte ſæpius experta. Recipe carnis ceruinæ, teſtudinis cum interioribus, ſola cute omiſſa, & cortice, ſanguinis ſuilli, carnis anatis vel ciconiæ vel anſeris, limaciarum, chelarum, & caudarum cancrorum fluuialium, aut aſtracorum, ranarum, anguillæ excoriatæ (ſed anguilla & teſtudo coqui debent, donec cutis ſeparetur: ſed ante coctionem caput abiiciatur) radicis raphani, ſingulorum libram vnam: contundantur omnia, & coquantur ſola in balneo Mariæ, donec fiant ſicut ius, inde deſtillentur in eo vſque ad extremum, & de hac aqua capiat patiens ab vnciis quatuor vſque ad ſex, cum vncia media ſacchari tepidum in aurora, & ſuper dormiat. Et poſt quatuor horas edat panem cum lacte aſinino, vel caprillo: & poſt horas nouem comedat carnes teſtudinis, aut pulli, aut piſces petroſos, aut ſuillam: ſed antè cappares ex oxymelite. Et poſt tres dies illa aqua ſi fiat denſior, aut odorem contrahat, deſtilletur. Item detur aqua deſtillata eodem balneo ex recenti melle, poſt hanc per quadraginta dies. Præterea ſcire debes, quòd curatio per aquã aut aërem non confert adeò, cum ab initio non fuerit adminiſtrata. Poſt hæc conuertes te ad cognoſcendum cauſam tabis, & ei adhibebis propria alexipharmaca, vt infrà.

Quomodo autem medicus probus poſſit cognoſcere cauſas venenorum omnium, & genera illorum, & modum operationis illorum in corpora noſtra, & ex hoc auxilia, & omnino neſcire venenorum compoſitionẽ, tacere decreueram iam, vt aliqua alia admiranda: ſed dicere cogor, eiuſmodi ſum vſus arte. Nunquam volui diſcere operationem aliquam, vtpote vt deſtillarem, adu-

rtem,

terem, miſcerem, putrefacerem : ſed ſolum omnia ratione concepi, & deductis omnibus ea principiis, certè in inueniendo apertæ ſunt res admirandæ, donec ad incredibilia perueni : & ex his perueni ad inuentionem auxiliorum, & exuſſi principia illa : & ita remanſi, Deo volente, duplici modo ſine cognitione venenorum : tum quia deleui principia, tum quia exercitatione carui ; nam in huiuſmodi nõ ſolùm plurimum poteſt exercitatio, ſed eſt neceſſaria : aliter homo primum ſe quàm alios, in tam violentis venenis conficiet. Eſt ergo hoc, ac ſi quis rotas illas verſatiles apparet, & cum his loricas & arma plura vtilia ſaluti hominum conſtruat: poſt rotas omnes cum tota artificio periculoſo deſtruat : ita decet virum præcipuè medicum, probum facere. Eos verò qui hæc ea principiis deducere nequiuerint, ſatis erunt quæ nos tradidimus circa auxilia : nam non niſi ea Dei voluntate ad illa peruenitur: etiã poſtquam publicanero Dialecticam, Paralipomena, & reliqua huiuſmodi. Fama publica eſt, eſſe quendam virum ſenem Veronenſem, nomine Martelosium, non alioquin paruæ exiſtimationis, Venetiis degentem ; & ob detectas quaſdam coniurationes aduerſus eorum Remp. præmia & penſiones ab illis annuas conſecutum : qui venena omnis generis factitet, & experiatur miro exemplo, ſed nunquam tamen audiui illos tali auxilio vſos, ſed ne tentaſſe quidem, neque in infenſiſſimos hoſtes, nec periculoſiſſimis temporibus. Alios noui alibi, quorum opera regulos quoſdam vſos fuiſſe conſtans fama eſt : ſed boni genij fuit, tales non eò ſapientiæ peruenire poſſe.

CAPVT VII.

Cura veneni putrefacientis.

CVra eius quod putrefacit veneni, in eo quod putredini reſiſtit, repoſita eſt; quale maximè eſt ſcordium ; at illud non in peſtilentibus, forſan quòd vel frigidum, vel purgatorium eſſe neceſſe ſit : quorum neutrum cum in ſcordio ſit, ob id ſcordion in venenatis quidem ictibus omnibus ac morſibus maximè prodeſt, tum verò in ebibitis medicamentis : velut primo de Antidotis; in peſtilentibus morbis non eandem retinet vim. Videtur autem laudari ſmaragdus & ſphragis, coagula etiam leporis aut cerui vel hœdi, tum chamæpitys. Inde quæ ſudorem prouocant, ſuccus radicis cyclaminis, lignum ſanctum, roriſmarini, vel parthenij eius, quod ambroſiam, tanacetum, vulgus Danedam vocat, decoctum, tum amaranthi florum, ſeu lagopi. Ac inter aquas deſtillatas, ſolani, ſmyrnij, cardui benedicti, quam herbam Turcam vocant, florum ſparthi ſeu geniſtæ. Illita verò foris oleum pyretri, vrticæve, tum radicis longæ ariſtolochiæ ; vel abrotani : origanum quoque intus atque extrà, ſed orientale præcipuè, quodque acre eſt. Excitatur & ſudor laboribus & exercitationibus, vt in tarantulæ morſu, ſed hoc in aliis ſaltem periculoſiſſimum. Celſus libro ſecundo: Sudor duobus modis elicitur, calore ſicco (vt ſunt fomenta caldarum) & balneo. Ex his patet, vt vice verſa medicamenta epota exterius curantur, velut per interius morſus, ictus, vulnera, vt paulo poſt dicemus. Quare patet, multum exciteratum commodiſſimè, ſi intra illum patiens includatur, curare eos qui venenum biberunt, velut omnes ſic affectos, & vulnero malefico perditos : ſed maximè putreſacientibus conuenire, atque eadem ratione cucurbitulæ atque huiuſmodi. Vt videatur hoc voluiſſe Galenus quinto de Simplicibus medicamentis, cum dixit : Omne deleterium venenum à foris impoſitis medicamentis euacuatur.

Verùm in hoc genere eſt aqua & aër terræ minor, quæ à cornu ceruino deſtillantur; namque cornua cerui tyrocneſti comminuta, maxim è iuuenum, deſtillantur balneo Mariæ, & vt cinamonum, exitque aqua minor, quæ venenum potu arceat : reliquum deſtillatur in oleum per duplicem ollam ſub terra conditam, quo loca arteriarum iunguntur. Modum hunc planè docuiſſe me memini : eſt autem ceruus tota ſui natura contrarius omni venenorum generi, cauſa autem demonſtrabo. Et primùm, quod ſicciſſimum ſit omnium ſanguineorum animal: idque tribus certis rationibus conſtat. Prima, quod omnium animalium maxima pro corporis magnitudine cornua generat. Quòd ſi de vngifero opponas, ille non eſt animal commune toti orbi, vt ceruus: ſed neque illius maiora ſunt cornua, licet plura, nec minus ramoſa : & forſan, quod ea eorum genere eſt. Sed etiam ceruus ſolida habet, & quæ ſingulis annis, ſi Ariſtoteli credimus, mutet; certè ſæpe mutare, oſtendunt cornua paſſim inuenta ; nam multi credunt non poſſe tantam molem ſingulo anno excreſcere. Indicio tamen eſt pro Philoſopho, omnis magnitudinis cornua in magnis etiam ceruis inueniri : ſed, vt dixi, crediſum eſt, ramis à mutatione annos numerari, vt cum abſoluta fuerint, tum decidant. Secunda cauſa eſt, quòd felle careant, vt idem autor eſt. Vnde amariſſimum illi inteſtinum, ait. Et achainis (genus id eſt ceruorum, non à regione dictum) in cauda, quare hi venenum in cauda ferre dicti ſunt ; atque hi ſoli, ſed non fel, verùm virus quoddam & venenum, vt quidam dicunt, lethaliſſimum. Tertia, quod plurimum ſe exerceat, atque hæc procul à dubitatione. Quòd ſi addamus etiam prodita ab aliis, ceruos edere ſerpentes cauernis ſpiritu eorũ extractos, nil ſuperaddi poteſt ; nam quòd oderint ſerpentes, quod è cauernis extrahãt, dixi etiam alibi, at quod edant, etiam Scribonius autor eſt, & quod illis eſitatis, ad aquas confugiant, ab eodem dictum eſt. Minus ſanè mirum videri poterit, verba Ariſtotelis conſideranti : Cerui, inquit, à phalangio icti, vel conſimili animali, cancros edunt. Ergo ſi ita eſt : primùm qui edat carnem ceruorum aſſiduè, nil mirum ſit ſi perpetuò febre cariturus ſit, quod etiam Plinius in poſteriore loco teſtatur : ſed & ſi ſiccitate tanta ſunt, diutius viuunt, quanquam de hoc

Ariſtoteles

Ariſtoteles addubitauerit. Plinij verba ſunt loco citato: Vita ceruis in confeſſo longa, poſt C annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obeſitate. Quòd ſi ſicciſſimi ſunt, & ſanguinei, ſerpentes autem & inſecta ſiccitate ſua venenum fundunt, cum participent in qualitate, diſſideant in materia nobiſcum, contra conſtabit antipathia primi generis. Quare omnium venenorum ex animalibus ceruus erit alexipharmacum. Et non ſolùm dormire ſub eorum pelle, aut cornua exurere, nos tutos ab huiuſmodi animalibus præſtabit, quod omnes autores fatentur: ſed etiamſi ſi quis carnibus eorum veſcatur, tanquam Pſyllus aut Marſus euadet, nec ſubiicietur periculo putreſacientium venenorum. Et ſi bibat perpetuò ex vaſe facto è ceruino cornu. Demum, vt dixi, aqua & oleum illitos quibuſlibet venenis ex animalibus, tum etiam putreſacientibus, ſeu metallica ſint, ſeu plantæ, egregium erunt alexipharmacum. Nec vera erunt quæ Celſus putat, Marſos & Pſyllos ſola contrà ſerpentes præſtare audacia. Ex hoc patet etiã, quòd cerebrum cerui auxilium eſt maximum deſtillationibus. Et ſcias, quòd agaricus purgat omnes humores putridos ex natura ſympathiæ, & per modum alexipharmaci. Eſt enim inter putridum & ſyncerum medius, & ideo proprie purgat eos humores ob ſubſtantiæ ſimilitudinem.

CAPVT VIII.

Cura Veneni erodentis

VEnenum erodens pinguibus & purgantibus indiget, propterea olea & pinguedines ab initio multum conferunt. Poſtquam autem eroſio facta fuerit, pinguia, etſi dolorem ſedent, putredinem tamen augent, vt tertio Methodi habetur. Igitur & ſiccantibus indigent, & ſedantibus dolorem, & alexipharmacis vtentur, hoc enim inferius declarabimus. Sed non licet, vt in exterioribus, vti medicamento ex ærugine, cera & oleo, neque enim cera aut ærugo interius ſolent adminiſtrari. An quia interiores partes imbeciliores ſint, quàm vt poſſint hæc medicamenta ferre: ſed non id, ſunt enim validiores: an quoniam, vt dictum eſt ſuprà, quæ craſſæ ſubſtantiæ ſunt, vt ærugo, venenum ſunt intus aſſumpta: exterius non nocent, quia non attenuantur, & etiã temperata ſunt oleo atque cera? Venenum igitur erodens his indiget, quæ mordacia minimè ſunt, quale eſt lotos ſeu melilotum: & tamen ſiccant, atque detergunt. Erit ergo curatio vlcerum internorum, admiſtis alexipharmacis. Ea igitur erunt, quale centaurium, thus, & eius manna, garyophyllata, ſolanum, polygonon, ſpondylon, tuſſilago, aloes, iris, cyperus, vna paſſa cum aniſo, rhu, balauſtium, mel roſeum: ſed nil præſtantius ſphragide, & radice cyclaminis, & ariſtolochiæ maximè longæ, & cinis cancrorum, chryſocolla, dracunculus. Et in aſſiduo vſu ſit radicula, quam raphanum quidam dicunt, detegit enim non ſolùm ſaniem, ſed etiam venenum, atque vlceris cauſam. Sarcocola autem, ob miram vim quam habet in carne conſolidanda, nomen traxit. Sunt & alia multa à poſteris inuenta efficaciſſima: ſed & Armenia gleba etiam, quæ in vſu eſt, multum prodeſt in huiuſmodi caſibus. Radix quoque pancis & filicis, inter optima numerantur: proeterea in eiuſmodi caſibus etiam alia adhibebitur intentio: vt ſcilicet medicamentum adiiciatur, quod ad illud membrũ quod eroſum eſt, dirigat, itaque ad ventriculum ſufficiet, quod non abducat, abſynthium, menta, cotoneum: ad iecur, lupi iecur, agrimonia, quæ eupathorium & cicorium: ad renes, erithrodanum, halicacabum & cantharides. Liquet ergo, venenorum in huiuſmodi non paruum eſſe vſum. Iam verò poſt hæc quinta conſurgit intentio confirmandi quod laborat membrum, ſi neceſſarium ſit vitæ. Liquet autem, quòd in hoc opere principaliſſimum eſt iecur, nam cor verè principale eſt: quia rex totius corporis, in quo vita: ideo & anima in eo eſſe, ſed falſo dicitur: cum in corpore non ſit, neque enim eſt in loco, quia corpus non eſt. Cerebrum autem, quod ad operationes, principale eſt, ac velut vicarius regis: ſiquidem cor ſibi viuit ſolum, cerebrum autem fungitur munere cordis: at iecur eſt miniſter, & velut quæſtor totius corporis. Hæc diſtributio parum æquis auribus accepta, medicos in errorem trium principalium membrorum deduxit: & exinde, quod maius eſt, etiã trium animarũ. Si igitur principale dicas vitæ fundamentum, velut ruſtici in ciuitatis conſtitutione, non aliud quæras quam iecur ipſum: at ſi de cerebro vt fungitur omnibus operationibus, principale dicemus, vnde ſi tactus vel alius ſenſus eſſet in corde alio modo quàm vis videndi, cor non eſſet cor; quod tamen videt, audit, cogitat, cor eſt. Maxima igitur eſt habenda ratio iecoris. Si verò eroſio ſit in pulmonibus, difficillimè ſanatur: facilius tamen, quàm ſi ex cauſa morbi propria: difficilius tamen, quam ſi ex Gallica lue aut ictu. Non eſt vt comparemus has ambas, quoniam ſunt in diuerſo genere. Nã ex Gallica lue mitiſſima eſt, & ſanatu facillima: ex ictu difficilior: ſed ex ictu cum eſt recens, mollis eſt, ex Gallica lue ſemper eſt antiqua. Si ergo medicamenta inuenerimus, quæ omnes habeant vires opportunas, aut plures: & quanto plures erunt, meliora aut optima, quòd melius à natura compoſitio fiat: quàm ab arte. Aliter autem vtemur medicamentis compoſitis ad huiuſmodi laudatis, qualia quæ ad phtiſicos, ad renum & veſicæ vlcera, ad dyſenterias fermè deploratas, cuiuſmodi nono de Medicamentis ſecundum locos celebrantur longa narratione, vt ibidem ſit petendum auxilium. Nec vnquam theriacæ obliuiſcemur, in huiuſmodi negociis. Oportet autẽ vt ſit optima, nec quid ſimile inuenitur. Porrò totum corpus purgare, ſiccatéque, ac ad optimum habitum reducere conueniet. Et maximè iuribus

ranarum,

ranarum, teſtudinis, anatum, anſerum, ciconiarum, & ceruinæ carnis. Et comedet butyrum aſſiduè, & vuas paſſas: & ex oleribus ſymphytum & betonicam, & lac potabit.

CAPVT IX.

Cura veneni à proprietate agentis.

VEnenum, quod proprietate ſua occulta interimit, ſpiritus, vt dictum eſt, extinguendo, id agit, ob id illius cura eſt generalis vtroque modo: ſcilicet, per ea quæ illud euacuant, & quæ reſiſtunt. Euacuant autem alia quidem ſubſtantiam, vt vomitus, purgationes ab initio, & poſt ſudores, vrinæ, quæ vim illius, & quod iam affectum eſt ex humoribus, diſtrahunt ac minuunt: vt non ſit neceſſe, quod ad hanc partem attinet, proprium aliquod auxilium commemorare. At in his quæ reſiſtunt, alia quidem communi ratione, quia calorem naturalem fouent. Atque hæc iam toties dicta ſunt, vt ſtultum ſit ea commemorare. Relinquitur ſolum, vt de his dicamus, quæ proprietate vim eius comminuunt, tanquam contrarium contrario oppoſitum. Ergo illud in dubium ſolum reuocatur, an proprietas proprietati poſſit eſſe contraria? nam de qualitatibus iſtud eſt manifeſtum: de proprietate autem non. In animalibus nihil adhuc videtur eſſe contrarium, neque enim quippiam herculeo lapidi contrarium eſt, quatenus aut dirigitur ad boream, neque quatenus ferrum trahit. Sed de adamante fabulantur, de cæpa autem palàm eſt, quod id agit communi ratione, quia acris eſt valde, idem allium, & quæcunque huiuſmodi ſunt. Præterea ſubſtantiæ nihil eſt contrarium, videtur autem proprietas conſequi ſubſtantiam ipſam. Quod ſi quis opponat, quæ iam dicta ſunt ſuperius de alexipharmacis propriis, nihil eſt ad propoſitum, cum ſint talia media natura, non contraria: quæ autem contraria qualitate, non natura talia ſunt. Dictum eſt autem vberius etiam de ea in primo libro: oppoſitum tamen videtur ratio docere, nam, vt dictum eſt ſuperius ſcorpiones raphano exanimantur, albo elleboro reuiuiſcunt: & ratione identidem. Cum enim proprietas iam concedatur contraria (nam iſtud dictum eſt) qui fieri poteſt, vt non ſit ſimilis etiam? nam contrarium vnum vni ſolum eſt contrarium: primo Cœli. Et ideo cum ſimile etiam ſit vnum vni genere, dico, neceſſe eſt quæcunque ſimilia ſunt hominum naturæ, eſſe contraria proprietate veneno lethifero. Multa igitur numero, quemadmodum viro vir, frater & vir, & puer & fœmina, & equus, ſunt ſimilia: contrà diſſimilia, venenum baſiliſci, armeni, aſpidis, hypnomalæ: atque hæc illis, illa his contraria. Vt non laborandum ſit multum in quærenda proprietate occulta venenis, quæ & ipſa proprietate perimunt. Namque hæc eadem genere, ſpecie & numero eadem ſunt his quæ corporis vires ſimilitudine adaugent, duplici ergo ratione, vnica tamen vi, hæc alexipharmaca venenis reſiſtunt, & vt natura contraria illis, & vt calorem confirmant naturalem: ideóque promptè eorum ſeges ſe nobis offert. Dicam ergo, quòd ſmaragdus, hyacinthus, margaritæ, corallus, aurum, argentum, ceruini cordis os, inula, bugloſſum, borago, pezat, theriaca, vinum, oua, & quæcunque talia, proderunt, & reſiſtent veneno, vt contraria, atque hic primus modus curandi.

Alter fit per alexipharmaca propria, quæ media ſunt natura, vt educatur venenum. Quærendum eſt ergo, vtrum inter contraria ſecundum ſubſtantiam medium eſſe poſſit? nam eſſe oportet, ſi alexipharmaca ſint. At non videtur, quoniam Ariſtoteles in Prædicamentis ait, medium non eſſe inter ea oppoſita, quorum alterum ſemper ſubiecto illi ineſſe neceſſarium eſt: & dat exemplum de ſano & ægro. At ſimile & diſſimile ita ſe habent, non igitur medium eſt vllum. Sed fallimur: quoniam medium hoc ſub vno genere continetur, ſcilicet diſſimilis: ſed non adeò diſſimilis. An ergo tutum erit exhibere huiuſmodi medicamenta, quæ certam habent vim veneni qualitatem augendi, educendi non adeò certam? Videtur ſanè mihi hoc dubitatione dignum: atque vtinam Galenus hoc explicaſſet vel vno exemplo, ſed nullum tale habemus, nam caro viperæ in theriaca medium non eſt natura, ſed prorſus venenum, & prorſus ſimile: at cohibetur, atque coniungitur aliis, quæ theriacæ compoſitionem ingrediuntur. Ob id ergo dixerim, ſcripſiſſe Galenum hac in parte aliena potius quàm propria, vt verecundè loquar. In qualitatibus enim piper date ei qui euphorbium biberit, eſſet laborantem enecare: ei qui arſenicum ſumpſerit, dare cantharidas: aut ei qui cantharidas, dare buprestin aut pityocampam, ne id quidem ſani fuerit cerebri. Ita ergo intelligendum eſt in his ſolum quæ exterius applicantur: veluti ferunt de carne cuiuſque animalis venenati, viperæ, ſcorpionis, iecore canis rabidi: interius tantum cum purgantibus medicamentis, & veneno natura contrariis, non medium, ſed ipſummet venenum, aut ſimile iunctum fuerit, familiaritate certè attractionem adiuuante.

CAPVT X.

Cura morſus & ictus venenati animalis.

GEneralem horum curationem ad vnguem explicauimus ſuprà: poſtquam autem venenum eduxeris, cogita quòd fieri non poteſt, vt ſecurus ſis de exquiſita illius eductione: ideo ne properes ad conſolidationem, ſed ſingulis diebus ſugas, aut imponas cucurbitulas, aut carnem muſtelæ, aut pullum diſſectum, aut fruſtum carnis ouillæ vel hœdinæ: atque etiam quæ extinguunt

guunt venenum ex propriis aut generalibus, velut oleum ſcorpionum pro ſcorpionibus, & phalangium ſi inueniatur, & ſtellionum pro viperis, tum cancri marini & teſtudinis marinæ ſanguis, & ranæ, & oleum laurinum, & ſcilla ex Dioſcoride, & generaliter, vt dixi, à partibus iuxtà naſcentibus, à contrariis, vt ſcorpio, & eius oleum in punctura araneorum, cum ſint inimici, ob antipathiam: & araneus ipſe mortuus, ob ſympathiam, & caſeus antiquus. Generalia verò quæ extinguunt, vt mandragora: quæ trahunt, vt ſulphur: quæ reſoluunt, & ſunt calidiſſima & ſubtiliſſima, velut petroleum. Sunt igitur ex his ſal, fel taurinum, acetum, ſinapis, cala, ſiſymbrium, calamentum fluuiale dictum, & caprillum ſtercus etiam ebibitum. Atque hæc, donec prorſus dolor & reliqua ſymptomata circa locum ceſſant, virus, malus color, & iam apparet optimum pus: tunc verò curanda ſunt cura vlceris: nunquam ergo neque in principio, neque in fine, cura vulneris.

Intus autem propriè conuenit ſemen harmala, vidi hanc herbam apud Ioannem Daum Anglum, mathematicum inſignem. Folio eſt rutæ exiguo, inuenitur, ſed rara, vt refert, in Italia: frequens in montibur, quorum nomen excidit: credo eſſe inter Germaniam & Italiam, aut ab Italia non procul. Dicebat eorum primò inebriare, inde ſtupefacere: adeò vt doloribus podagricis ſingulari eſſet auxilio, & aſphaltici trifolij ambo à Dioſcoride deſcripta libro tertio: Allia, cæpæ, porri, mel, vinum plurimum, opium, cicuta, myrrha, piper, crocus, gentiana, endiuia, dicit Dioſcorides, aſtragalus, erica, propriè baccæ lauri, cyminum, ruta, ſemen porri, & theriaca, tetrapharmacon. Non præſcribitur autem tempus in his, ſed in principio exhiberi debent, vt venenum à vulnere diffuſum per corpus repellant: poſtquam autem diffuſum fuerit, vt extinguant, & irritum reddant: vbi iam extinctum fuerit, vt detrimenta quæ intulit, tollant, vt infrà videbimus. Itaque in huiuſmodi laudatur à Principe ſexta Quarti, coagulum leporis, pòſt cerui, butyrum vetus, & ius ranarum. Et propterea in omni morſu aut punctura vehementis veneni, vt baſiliei, armeni, hæmorrhoi, ceraſtis, aſpidis ſurdi, dipſadis, ac ſimilium: aut ſi iam inualuerit venenum, quanquam non ſit natura vehemens, ſed ob moram tale euaſerit: curandus eſt patiens, ac ſi bibiſſet ipſum venenum, ideo dandum eſt, vt ibi Princeps, oleum aſſiduè, & vomendum, inde etiam clyſteribus educendum eſt virus. Et ſufficiunt quæ ducunt feces & aquam vt aloes, oleum roſaceum, ſoldanella, mercurialis, blitum, malua, mel. Et ita vides, quomodo morſus & punctura tranſeunt in medicamenti ebibiti curam, & cur. Ergo ſupremum in huiuſmodi, & ex omnium conſenſu eſt theriaca optima, & pezar, quod dicam, aut ſordes oculi ceruini. Eſt & tertium genus, quod forſan fit ex ſorditie illa ceruini oculi durata, & eſt lapis, quem deſcribit Conciliator his verbis: Bezoar, eſt lapis rubens, puluerulentus, leuis vt ſpongia, & fragilis vt gypſum.

Propriè autem morſui viperæ conferunt, potus vini puri, & allia comeſta. Et dicunt, quòd morſui aranearum confert ferrum ſuperimpoſitum, & endiuia: morſui autem rutelæ, balnea valde calida, & ſedere in cinere, & bibere ſemen melanthij: punctioni autem apum, bolus armenus, & caphura cum aceto. Aduerſus morſum aſpidis, eſt potus aceti, dicit Celſus, Punctioni crabronum, frigidum ferrum ſuperimpoſitum: ſcorpionum ictui, ſemen heliotropij herbæ bibitum: aduerſus valde venenata animalia, trifolium, aſphalticum, mentaſtrum, panaceon, cum aceto dabis.

Per genera autem ſic: Omnia venena quæ magnam ſitim mouent, velut dipſas, & canis rabidus, vrina prouocantibus ſunt curanda. Omnia venena quæ corpus ipſum refrigerant, vt ſcorpij & viperæ, vinum, balneum & medicamenta calida. Aduerſus ictus qui putrefaciunt, cura eſt, vt fluat ſanguis multus, & ſuperimponatur ſtercus caprinū cum aceto ab initio. Et dentur in potu theriaca in magna quantitate, & lapides qui conferunt cordi: pòſt adminiſtrentur emplaſtra, quæ conueniunt vlceribus putridis. Cùm autem dentes ſerpentis in vulnere hæſerint, ſi valde venenoſus ſit, excindere oportet carnem, & adurere: ſin autem non ſit valde cairialis, fricetur locus cum oleo & cinere, inde apponatur emplaſtrum ex fermento & cinere. Serpentes verò qui ſanguinem multum è vulnere exire cogunt, curantur ſemine raphani, aut radice lilij & papauere, cum vino in potu: exterius autem portulaca, chamedaphne, plantago, & quæ vicem gerunt cauterij, vt porri, ruta, vrtica, cum hordei farina & albumine oui. In his etiam quæ celeriter occidunt, quod ea ſymptomatum ſæuitia dignoſcitur, oportet ſtatim præſcindere membrum, & ſi fieri non poſſit, ligetur ſtrictè valde inde incidantur venæ, & permittatur ſanguis fluere, & aduratur locus vulneratus. Et dicunt, quòd bibere vrinam propriam, ſecundam à morſu, eſt alexipharmacum in omni morſu & ictu venenoſo.

CAPVT XI.

Cura Morſus canis rabibi.

CVra morſus rabidi canis, eſt velut cæterorum morſuum venenatorum, niſi quod ſuctio perículoſior eſt, oportet ergo venenum ad locum ipſum attrahere. Et ſi æger ſuſtineat, candenti ferro, nihil melius eſt, aut tutius. Quod ſi non ſuſtineat, proximum eſt vt cucurbitulæ cum multo igne ſuper locum apponantur, ac incidantur veſicæ, & ſecetur caro vulneris, & ſæpius admoueatur ignis cum cucurbitulis. Et attractio prima eſt optima & potentiſſima. Et inde, vt fecit felicis memoriæ pater meus, ſuperponatur cæpa cruda, & hoc per quadraginta dies, bis in die mutando. Et cum ego ſuperpoſuiſſem morſui canis non rabidi, non ſum expertus quòd nocuerit, imò iuuit. Et ideo

eſt

Digitized by Google

eſt auxilium tutiſſimum. Et poſt hæc conuertemus nos ad peculiaria auxilia, dando primùm cinerem cancrorum fluuialium, quē paratum tenebimus, quia non vbique inueniuntur: Bononiæ quidem non ſemper, Mediolani nunquam. Eſt tamen immenſa copia aſtacorum fluuialium, illorum qui prælonga ſunt cauda. Et admiſcere gentianam, ſicut faciebat Galenus. Et manifeſtum eſt, quòd etiam bonum eſſet comedere aſſiduè ex illis. Et theriaca in hoc veneno minus confert, quàm in alio vllo veneno. Et cura fit per quadraginta dies, quia tardò pòſt, tametſi aliquando fiant rabidi poſt illud tempus. Et ſecundum auxilium, eſt elleboriſmus ſingulis quatuor diebus exhibitus. Et hoc eſt indicium, quod iſte morbus vt dixi, præceptet per neruos, & elleborus neruos purgat. Et non deſcribo modos, quia medicamentum è cinere cancrorum declaratur vndecimo de Simplicibus medicamentis. Et elleboriſmus deſcribitur in libello Oribaſij, qui adnumeratus eſt inter libros Galeni, cui titulus eſt, Quos & quando purgare oporteat. Tertium auxilium eſt à cantharidibus, quæ vt per ſe venenum ſunt, ita egregium ſunt alexipharmacum canis rabidi: præter enim quod educunt illud per vrinam, exiccant adeò virus illud, vt reddant effœtum. Sed hoc mali eſt in illo, quod cum ſit venenū per ſe, non oportet vt exhibeatur, niſi affectis morbo: quia, vt dixi, validum debemus, non quemadmodum in aliis, efficere medicamentum. Si ergo ſit remedium canis rabidi, opitulatur, & minus nocet: ſi autem canis non rabidi morſui adhibeatur, nocet longè magis, quia natura non ſe exonerat à malo, & cum hoc nihil iuuat. Quartum præſidium, quod etiam multum iuuat eos qui iam ad timorem aquæ deuenerunt, eſt radix cynorrhodi: & eſt commemoratum à Plinio, & leges hiſtoriam apud illum. Sunt autem duæ plantæ: cynosbatos, id eſt, caninus rubus: & cynorrhodos, roſa canina: quia, vt reor, vtraque aculeis eſt durioribus, & tamen hoc eſt commune vtrique, vt ferant ſpongiæ quiddam ſimile: ſed cynorrhodos ſæpius, & in illis vermiculus eſt frequens in ſingulis caſulis, vt ſunt apum aluearia: vnus albus, qui deuorati plurimùm proſunt comitialibus: ideo res magnam habet rationem. Sed difficultas eſt, quia nil volunt bibere nec edere tales, ideo ſunt cogendi contecto vaſe, ita vt nares contineantur, & ſint vincti, vt deuorare cogantur, ideo primis ſolum horis quibus tenentur eo timore, prodeſſe poteſt, nam, vt dixi, hic morbus nunquam excedit quartam diem, ideo ſi conatus fuerit ſic exhibere ſecunda die, aut pòſt, ſtrangulabitur æger in manibus miniſtrorum, aut omnino reiiciet medicamentum. Et debet eſſe recens radix, & ſiccata ſtatim, & læuigata optimè, vt omnino ad cor, inde cerebrum, vis illius deferatur. Eſt aliud auxilium Celſi, de mergendo patientem in aqua: quod credo eſſe imaginarium. Debuit enim in tanta re, velut Plinius, adſere hiſtoriam aliquam ſucceſſus. Eſt etiam illud conſideratione dignū, cur tam in hoc veneno, quàm aliis morſibus locus ſit religioni, aut ſuperſtitioni: non autem ita in aliis morbis. Sanè conſtat multos ſanari ſolo attactu clauium ferrearum, etiamſi non ſint calefactæ: cùmque id contingat in tam multis, neceſſe eſt fateri aliquid eſſe proficere hæc auxilia. Contingit ergo hac ratione, quod animus opinione confirmatus exhilaratis illis depellit vim veneni per ſudores & halitus, Vnde venatores & milites forti animo, raro ex hoc caſu pereunt: ſed viri & pueri timidi, ſegnes, quieti.

CAPVT XII.

Cura Vulnerum venenatorum, & in quo differant à morſibus & ictibus.

PORro cura vulnerum venenatorum, eadem penè eſt quæ aculeorum & morſuū verùm cum in his perſæpe accidat venas arteriaſque diuidi, neruos præcidi aut pungi, non ſolùm curam de ſe indicant, ſed perſæpe præcipuam: vtque in venis aſtringentibus vtamur, quo in caſu plerunque lethalia eſſe cenſentur. Et duo videntur in huiuſmodi cōmunia auxilia, vincula & ignis. Vtrumque prohibet venenum ſerpere, vtrumque dolorem finit aut lenit, vtrumque ſanguinis prohibet effuſionem. Et in huiuſmodi caſibus præcidi ſolet membrum, & vri. Et permittere ſanguinem fluere neceſſe eſt: ſed non, ſi vires apertè minuantur. Et ſuper cor refrigerantia, odorata imponere oportet, & exhibere patienti alexipharmaca potentia, vt theriacam, & præcipuè cum vino. Et cibos dare paucos, frigidos & ſiccos: ſed tamen qui plurimùm nutriunt, vt alas pulli cum aceto roſaceo.

Specialiter autem & per ſingulos modos, vt ſuperius docuimus, ita res tractanda eſt. Primùm ſi ſpiculum infixum fuerit, vel quoniam lignum exciderit, vel quoniam ferrum ſit alatum, emplaſtro attrahente, quali ad venena dictum eſt ſuperius, ex ranis, limacibus, & arundinum radice, ſed & multo herculeo lapide, addito emplaſtro, extrahendum eſt, interim verò ſanguis ex aduerſa parte, ſi corpus ſit plenum, detrahendus, inde ex eadem, ſi non ex eadem, decruare bonum eſt, vt in capitis vulnere, ex cephalica eiuſdem lateris, etenim pars detumeſcit, & dolor non ita acerbus eſt, vt facilius ferrum medicamento cedat, & minus ſit periculi ne phlegmone corripiatur. Præterea ſi homo inueniatur ex his, qui duobus digitis educere ſolent ferrum, adhibeatur. declaratum enim eſt ſuperius, quòd id naturale eſt, non præcantatio vlla. Tertium præſidium eſt, vt generalibus præmiſſis auxiliis, & carne circumcirca inciſa detrahatur ferrum maxima vi. Oportet autem illud maximè conſiderare, ne fruſtra vexes: qualiſcunque vis, modo irrita non ſit, ferri leuius ſolet, quàm ſi nitaris incaſſum. Sed & illud animaduertendum, vt ne detrahendo ferrum, venam magnam frangas, aut neruum.

Pro his autem luculenter ſcripta à Celſo libro ſeptimo conſules. Meminerat & prius in Quinto de emplaſtris extrahentibus: commemorátque ſex deſcriptiones, à Diadaphnide incipiens.

Quòd ſi vulnus ex ſerrato ferro ſit, & cuius ſcobs in ipſo concludatur, emplaſtris commemoratis vtendum eſt, & ſanguis mittendus: laxantia non adeò ſunt neceſſaria, vt cum ferrum teli in vulnere remanſit. Multo magis autem herculeo lapide vtemur: quòd ſi optimus ſit, etiam integer, eximere poterit ſquamma ferri; at verò hoc iam quaſi præter propoſitum. Cum verò venenum apertè in ferro fuit, per propria alexipharmaca, quæ ſubiiciemus, erit extrahendum. Quòd ſi ignotum ſit, ranarum caro & muſtelarum optimæ erunt, nam auocant, & venenis, cum hoc etiam ſunt ſalutares. Sed & ſtelliones oleo incocti, & ariſtolochia longa præcipuè. Aut ſi horum copia non fuerit, quæ vehementer trahunt, theriacæ ſunt admiſcenda. Intus autem exhibenda, quæ etiam in morſibus ac puncturis venenatis, præſertim autem pezar ſeu bexoar antiquum: ſi non, nouum: ſi non ſordes oculorum cerui. Poſt hæc ſunt theriaca, & Mithridatum, & ſphragis, & ſmaragdus. Quòd & vbi iſta defuerint, os monocerotis etiam iuuat, raro tamen & ipſum inuenitur. Sed & ſi non habeatur, ſupponemus ſcordeum, diptamum Cretenſe falſo creditum à Dioſcoride, quod flore careat, vt Poëta medicum ſuperauerit: harmala, gentianam, zeduariam, longam ariſtolochiam. Verùm vbi nullum ſit venenum corporeum, ſed vel vis tantum, aut ſuccus quidam, ad ignem confugiendum, ille enim, vt ſæpius dictum eſt, omnes qualitates finit, vltimam naturalem ex alienis à ſua relinquit. Sed cauere oportet, quod aduerſiſſimus eſt neruis. Ob hoc, ſi non maximus vitæ metus ſit, emplaſtris eiſdem eſt vtendum. Mutare autem oportet auxilia, quæ prodeſſe debuerunt, cum non proſunt, plúſque experimento quàm rationi tribuendum. At ſi periculum ſit vitæ ingens, perdatur membrum igne, vt totus æger ſeruetur. Iam verò intus tum danda ſunt omnia, quæ maximè venenis reſiſtunt. At ſi periculum non ſit ingens ex veneno, ſed dolor vrgeat, adhibenda eſt caro calida pullorum, agnorum, hœdorum, muſtelarum, murium, aſſiduéque immutanda. Præcipuè autẽ in venenatis vulneribus hoc eſt conſideradum, præter morſuum ſerpentum curam, aut canis rabidi morſum, aut ictum ex aculeo, quod in huiuſmodi ratio nulla vulneris habendæ ſit, ſed metus omnis ex veneno. At in vulneribus rarò venenum magnam vim habet; nam ſi aſpidis ſaliuam cauo telo intrudas, vix nocebit; viua enim ex viuis prodire debent: plurimùm poteſt dentis ipſius præſentia. Tum verò magis licebit exſugere, quod longè tutius ſit, & plus conferat etiam ſympathiæ ratione, quam ſi vllum emplaſtrum adhibeas. Quòd ſi venenum cum hoc diffundatur, & homo periclitetur, maxima auxilia adhibere conuenit, vt ſcilicet mulo intrudatur. Sed & balneum pluribus profuit. Cauendum tamen eſt, ne calore aëris balnei vires diſſoluantur. Sed & homines ſunt tam propitij in hoc, quàm ſerpentes aduerſi, vbi ex ſerpentibus venenum ſit: ſed ſi ex metallicis, nil proſunt.

CAPVT XIII.

Cura noxarum ex inunctionibus & ſuffitibus factis cum hydrargyro.

HÆc quidem ad libros de morbo Gallico manifeſtè pertinet, ibique deſcripta eſt: ſed non mei moris eſt, bis eadem de eiſdẽ ſcribere. Hic ergo, quod par eſt, deſcribemus remedia alia paratu facilia, quemadmodum oleum hypericonis conpletum, & de baccis lauri; his curati ſunt, quicunq; conuulſione ac doloribus detinebantur. Porrò inungere oportet loca patientia, atque ſpinam dorſi bene, & pingui manu, diuque fricare, & ex calidis bis vnaquaque die: ægrúmque, vt in cæteris periculoſioribus morbis, tenuiſſimè, quod ad quantitatem attinet, alere, prohiberéque à vini potu omnino. Exhibere autem panem coctum ex iure pulli paucum, & loco calido continere. Cæterùm noxam hanc primùm communibus auxiliis auertere docet, velut ſi mulo includatur, aut balneo, & corpus tuũ alexipharmacis muniatur. Conueniunt optimi cibi atque potus: non tamen vinum, quod hoc metallicum neruos offendere maximè ſoleat. Cauſa eſt, quod cum caleſcit, attenuatur, & vt in officinis videmus, aſcendit, ac ſumma petit. Et vt ibidem videmus, ex aëris frigiditate rurſus in metallum redit, ita in homine ex cerebri & oſſis, ibique conſiſtit, adeò vt viſum ſit quibuſdam per nares integrum emanaſſe: aliorum in calnaria longo poſt obitum tempore collectum, inuentum ſit. Nocet autem maximè cerebro, quod cerebrum exangue ſit, & à frigore patiatur, à calido autem iuuetur: at argentum viuum dum in cerebro eſt, vt dixi, cogitur, & frigiditate ſua vehementer nocet, atque inde etiam tranſmittitur ad neruos: vnde ſiderationes, & reſolutiones graues, & contractiones: in corde autem præcipuè, cum diſſoluatur ob caliditatem, & tunc calidiſſimum ſit. Offendit vehementer etiam antipathiæ primi generis ratione, quamvis non communicet in ſubſtantia, niſi quatenus à natura euictum eſt.

Ea igitur ratione omni ſtudio admittendum eſt vt educatur, & vt noxa capiti illata, ac neruis emendetur. Quæ educunt, communia iam dicta ſunt, proprium autem nihil inuentum eſt. Communia quidem ſunt emplaſtra, quæ vehementer trahunt. Et frigiditas facit, vt cogatur & deſcendat. Et calor attenuat ipſum, & extrahit. Ex propriis eſt ipſummet: ſimile enim ad ſimile fermè. Et metalla omnia illud combibunt. Si ergo aſſiduè quis ſe exerceat, argentum per poros exhalabit; cauſa tamen eſt hæc difficilis attractio argenti viui,

vigiliarum, doloris capitis in morbo Indico affectis, cum putent eſſe ſymptomata morbi. Et in corporbus mortuis quandoque effluit è naribus, quoniam ob frigus neceſſario cogitur. Eadem autem eſt ratio cinnabaris, & minij, quæ argenti viui, res enim redit ad idem. Noxa verò emendabitur iiſdem, quibus curari ſolent reſoluti & contracti, maximè cum metallicis. Balnea igitur ſicca, & quæ ſulphure, ſale & bitumine conſtant, non ſolùm confirmant neruos, & excrementum quod ex mala coctione redundat purgant: ſed etiam argentum viuum euacuant quocirca aſphalto fouendi ſunt.

Quidam verò ex his tremuli euadunt, hos omnes, & qui ob id difficulter ſpirant, purgabimus medicamento è ſtibin, neque enim quicquam melius eſt, inde confouebimus corpus totum, & præcipuè tremula membra fœoo viridi, dum in pratis ſole ſiccatur. Alij cæci, alij ſurdi fiunt. Plurimi ex bis ob ſudorem copioſum media æſtate ex ligni ſancti decocto curantur. In vniuerſum, cum frigidum ſit hoc medicamentum, calefacientibus, concoquentibus, digerentibus, ac vites confirmantibus eò vſque curari debet, donec alexipharmacum occurrat. Bene feciſſet autem Galenus, ſi huius & aliorum alexipbarmaca tradidiſſet. Palàm eſt autem, quòd ſumenda ſint ex coniunctis in generatione terræ generibus.

Præterea moltis collabuntur dentes, gingiuæ inflammantur, ſtrangulantur cum anxietate, appetitus cibi abſcedit: atque hæc etiam poſt purgatam copioſo ſputo morbi materiam, Hos reſtituere decet medicamentis ex ſimilibus, velut decocto ex alumine: metallicum enim eſt: antipathia enim, vt dixi, & ſympathia ex eodem generè ſumenda ſunt. ſympathia quidem ex ſimilibus patienti, vt decocto cornu ceruini, contrariis autem qualitati peregrinæ: antipathia autem ex ſimilibus ſubſtantia cauſæ morbi, contrariis autem in qualitate. Plurimùm ergo in hoc caſu confert aqua ſeparationis: iuuant & coralij affricati, qui etiam gingiuis conſeruot, hominis autem cauſa mel roſaceum. Appetitus autem deiectionem reſtituit exacta euacuatio. Palam autem eſt, quòd argentum viuum, dum coactum eſt, frigidum eſt: deſtillatum autem, calidum & exurens: coactum verò, quale in vnguentis, & ad minima diuiſum, haud certum eſt cuius naturæ ſit. Siſtit illud fumus metallorum, ſulphur, ſaliua. Vt enim ad minima redactum fuerit, cuicunque lento humori miſceatur, immobile redditur: miſtum eadem ratione plumbo firmatur. Prius ergo cum frigidiſſimum; & ab omni calore alienum, poſtea verò calidiſſimum, & ab omni frigore remotum, eo in ſtatu erit actu frigidiſſimum, poteſtate autem calidiſſimum.

CAPVT XIV.

Cura Venenorum illitorum, odorum & eminatorum, vmbrarumque letb ferarum.

VNguentum vnguento oppoſitum: Olei de ſcorpionibus & hypericonis completi, ſingulorum libram mediam. buſones viuos magnos tres, verberatos virgulis, donec viribus videntur augeri: viperam orientalem, quæ morſu pullum ſtatim exanimet: rutæ ſemina & ſcordij, ſingulorum ℥ij. coquantur in balneo per horas duas, inde maneant diu in ſole ex quo inungantur.

Ad malos ſuffitus, recipe rutam, rorem marinum, hypericonem, cæpas, ſuccinum: coque in aceto acri, & ſuffumiga quotidie bis. Mali ſuffitus per antipathiã odore optimo terræ tolluntur. nam mali è fungis, vt dictum eſt, fiunt: boni ergo contraria ratione. Succinum autem, & ambra, aſphaltum, ſulphur, myrrhites: & quæ redolent gemmæ ſoſſitæ in vſu eſſe debent, haurire autem fumum naribus, non ore, quippe cerebrum afficitur: atque ambram cum ſuccino & moſcho ſecum ferre.

Quæ verò lepram inducunt, mala ſunt periculoſa: ſi tamen occaſio detur celeriter occurrendi, Recipe abſinthij, lupulorum, rutæ, caprariæ ſeu herbæ gallicæ, toldanellæ, ſonchi viridium, ſingulorum faſciculum vnum, ſulphuris viui in acetrimo, aceto per tres horas infuſi: ſeminis corticum, ſucci, citrij, ſingulorum drachmas duas: ellebori nigri drachmam vnam & mediam: ex herbis prioribus quinque detrahito ſuccum: pòſt additis reliquis, præter theriacam, coque omnia in balneo Mariæ: pòſt addita theriaca conficies medicamentum, de quo capiet drachmam vnam & mediam bis in die per horas quatuor ante cibum. Exterius inungito hoc vnguentum. Recipe axungiæ porci non ſalitæ libram vnam, olei hypericonis completi libram mediam, pinguedinis viperarum vncias tres: miſce, fiat vnguentum. Et ſi vrget res, addito cantharidarum drachmas duas. Porro tota ratio vitæ conſtituenda eſt in ſudore, exercitatione, balneo, prouocantibus vrinam: idque tamdiu faciendum, quo ad venenum prorſus explodatur. Plerumque enim, vt alias diximus, huiuſmodi venena contagioſa ſunt. Et quandoque neceſſarium eſt curare illos affectus inungendo arterias cum argento viuo extincto, & medicamentis cordi conferentibus, & habentibus ſympathiam. Medicamentum noſtrum. Recipe argenti viui extincti drachmas duas, inulæ, belzoi, ſoldanellæ, ſingulorum drachmam vnam & mediam axungiæ porci maſculi nõ ſaliti vncias tres: olei de lilio cum ſpeciebus, olei hypericonis, ſingulorum vnciam mediam, medullæ cerui drachmas ſex: miſce, fiat linimentũ. Iuuant & ad hoc olea noſtra in hoc libro deſcripta.

Nun accedas in his caſibus ad medicamenta viperarum, quoniam non eſt labefactanda natura multis variis contrariſque rationibus: ſed neque violentis purgationibus corpus euacuandum, quales ex elleboro fiunt, ſed leuibus: vt lupulis, fumaria, roſis, aqua lactis, quæ ſanguinem purgant, velut & tamarindi, violæ, atque ius galli mercurialis etiam. Omnium autem vna ratio, quam inferius explicabimus, admiſcenda alexipharmaca leuia medicamentis, vt ſcordion propriè, & buglosſum & meliſſam. Et exiſtimant aliqui, quòd margaritæ plurimum poſſunt in hoc: & oxalis etiam vtilis eſt vtrique, cauſæ ſcilicet & ſymptomati. Et myrobalani, & coralius eſt valdè vtilis in hoc. Et ſuccinum, & lapis lazuli, & ribes, & ſericum maximè cocco tinctum, & ſanthali.

Sed ſi medicamentum omnino lethiferum ſit, tunc validioribus auxiliis opus eſt, oportet igitur vt ſtatim hominem nudum, velut & in veneno epoto, intrudas mulo exenterato, exhibeb iſque alexipharmaca communia cum cantharidibus: aut ſi times infamiam, cum erythrodanu. Et ſi deficiunt vires, dabis vinum copioſum cum zeduaria. Et ſi non potes mulum habere, nec equum, pone eum in balneum, & permuta aquam calidam ſæpe. Et da illi theriacam, & reliqua alexipharmaca communia: ſed præſtantior hoc in caſu eſt rhetiaca. Et ſi non habes, vel non iuuant, da ei myexim ſubtiliter contritum, & allia contrita & diluta. Et da carnes viperæ decoctas: ſed tutius eſt, ſi tempus habeas, dare carnem pullorum, qui paſti ſint ea carne. Et fac vt exerceat ſe aſſiduè, nec dormiat. Et tarò euadunt tales omnino incolumes.

Vmbrarum autem malarum cura eſt, per ea quæ occurrunt comitiali morbo: igitur in hoc caſu exordiri oportet rationem curandi comitialem morbum. Et in hoc non me extendam, ſed ſufficit commemorare ſmaragdum inter reliqua, pæoniam, rutam, & huiuſmodi. Verùm vmbræ quæ terrent, homines aliquos mutos reddunt, aliquos expilant, aliquibus vngues cadunt: quidam ægrotant, aliqui etiam ex eis moriuntur. Vmbræ autem tribus modis apparere poſſunt: vel, vt vna res ſub alterius ſpecie appareat, quod frequenter accidit: vel vt imaginetur, quod non eſt, & præ timore illud videre ſibi perſuadeat: vel, vt verè à dæmone aliquo ſpectrum ſe offerat. Non eſt autem locus, vt hoc determinemus hic: ſed dicamus, quòd cum homo timet propter vmbram, calor reuocatur ad intima, & mens perturbatur, ideo homo amittit vocem. Et ſi timor magis vrgeat, extrema refrigerantur & contrahuntur, & pili cadunt. Et ſi adhuc magis, velut in frigore, corrumpuntur vngues, & denigrantur, & cadunt. At ſi, cum hoc corpus plenum ſit malis humoribus, grauiter ægrotant: & ſi vires ſint imbecilles, aut aliquod impedimentum ex membro aliquo imbecilli vitæ neceſſario, morietur æger: ſi non, neceſſariò ſiderabitur. Oportet igitur timorem eſſe magnum & diuturnum, & hominem inſuetum & ſolum: aliter qui nauigarent in tempeſtatibus, poſt eas interirent. Cauſa eſt, quoniam vbi eſt aliquid ſpei, vel vbi ſenſim timor inuadit, non eſt metus ille adeò pernicioſus: quoniam vbi ſenſim contrahitur ſanguis, ſpiritus ſeruantur, nec cor opprimitur: ſed quem recipit ſanguinem, remittit ad venam arterialem, atque ita impletur pulmo, & ob hoc à metu multi fiunt tabifici: vbi non poſſit plus remittere, non recipit, ſed repellit: atque ita non ſuffocantur. Similiter, ſi adſit ſpes, motus ille reditus ſanguinis tardatur, & non ſuffocatur homo. Ex quo patet, quòd aliqui mortui concidunt ex metu, dum cor nimis impletur, vt non poſſit dilatari. Et rurſus, quòd metus repentinus pericoloſior eſt, & deterior quàm expectatus. Et quòd multis qui pro mortuis elati ſunt, & poſtea verò ſunt mortui: ſi quis ſtatim ſanguinem miſiſſet è vena, rediiſſent ad vitam. Illud etiam ex hoc patet, quòd in vmbris, quæ metum incutiunt, prima curandi ratio debet eſſe à miſſione ſanguinis, & quàm celerrima. Poſtea ſunt inducendi in balneum, ſic vt reſpiret patiens frigidum aërem: & fricandi artus atque extrema aqua calida, donec rubeſcant, & liberè reſpiret. Pòſt danda ſunt, quæ cor confirmant ac refrigerent: velut roſæ, ſanthali, endiuia, & talia: & aluum ſubducere oportet, & vt maneat in loco temperato.

Pueris autem hæ vmbræ terribiles, ob id ſolent mouere comitiales morbos, quòd ſanguis ex timore contrahatur: & fit ſuffocatio in corde: vnde concuſſo primo principio & inflammato, repentè cerebrum, quod imbecille eſt, in illis impletur ſuperfluo humore & cruditatibus, & ex eo incidunt in comitialem morbum. Vnde curatio eadem eſſe debet, mittendus eſt ſanguis per cucurbitulas, fricanda ſunt extrema, ponendus eſt in balneo aquæ calidæ: danda ſunt quæ comitiali morbo puerorum aduerſantur, ſmaragdus, craneum hominis à viuente aut occiſo exciſum, & ſtatim ſiccatum: ſemen cupreſſi, vermes ſpongiæ, cynorrhodi. Abſtinere in huiuſmodi morbis viris à vino neceſſe eſt, pueris verò adhuc magis.

Porrò odores cum aliquando ſtatim occidant, ſicut & timor, vnguenta autem intra diem vnam: exemplo ſumpto à peſte ipſa bubonia, quæ quandoque intra diem occidit, at vnguenta ipſa vehementiora eſſe neceſſe eſt, ſi occidere poſſunt, cum non inficiant aërem: igitur celerius occidunt quauis peſte. Similiter & odores, cum cerebrum feriant. Contingit illud idem, quod Hippocrates dicebat ſeptima Aphoriſmorum: Quibus cerebrum concuſſum eſt, in tribus diebus pereunt: ſi verò hos euaſerint, ſani fiunt, non poteſt cerebrum externum incommodum diu ferre: & quantu magis eſt incorporeum, quòd detrimentum infert, eò vehementius oportet eſſe, & ſtatim occidere, aut omnino non occidere, ſed conuulſionem mouere. Itaque cum talia ſint fermè omnia præſentanea, oportet antea munire corpus ac cerebrum, ne obeſſe poſſint. Magis autem nocent, vbi quis ieiunus fuerit: iuuant autem non ſolùm quæ naribus admouentur, ſed

etiam

etiam quæ manduntur. Non oportet odorare fuogos, non capſulam vbi ſerpentes iacuerint: nocent odore putrida omnia, apollinaris, opium, mandragora, cicuta. Et vbi multæ rubetæ aut viperæ habitarint, aut ſerpentes perniciosiores: ſpecus, vbi reconditum fuit frumentum, adeò vt repentè occidant: & ſepulchra antiqua, & arcæ cum pannis reconditæ. Et locus occluſus per aliquot dies calce illitus, & fumus argenti viui, & lignorum rhododendri, & fumus carbonum, ſi locus ſit occluſus, & calce illitus: & metallicorum quorundam fodinæ. Singula horum quandoque repentè occidunt. Contrà confirmant cerebrum, roſæ & flores odorati, & mala appiana, & rubra quæ odorem remittunt, cotonea, pyra, ſanthalorum omne genus, gummi animæ albæ, violæ purpureæ, lilia, nymphææ flos croceus, lignum aloes, garyophyli, moſchus, muſcus, zibethium, caphura, ſed pauca, crocus: & in ſuffitibus, belzoi, thus, ſtyrax, myrrha. Sunt & alia plura, & maximè nunc ex nouo orbe. Et mors quæ contingit ex odoribus prauis, eſt ſimilis apoplexiæ. Et dux Galeazius Maria vicecomes, qui tot vrbes Mediolanenſi regno adiecerat, ex illito veneno creditur extinctus: quamuis morbus ex quo obiit, fuerit diuturnius.

CAPVT XV.

Cura Veneficiorum philtrorum, frigidorum, præſtigiarum & faſcinationum.

AD eos qui concumbere nequeunt, Apuleius (ſi qua fides huic viro adhiberi poteſt) ita ſcriptum reliquit: Leontopodij frutices ſeptem abſque radicibus decoque, & luna decreſcente lauato eum qui frigidus eſt, & teipſum, ante limen ſuæ domus prima nocte. Et ſuffumigato herba ariſtolochiæ, & redi domum, illum nequaquam reſpiciens. Aliud veriſimilius. Ex pugione quo homo ſit occiſus, tres facies annulos, vnum geſtabit collo appenſum, ſecundum in digito, tertium ceruici ſubdat. Iuuat & pugionem ipſum ſupponere ceruicali. Plinius mirum in modum commendat abrotonum, adeò vt etiam puluinari ſubditum, prodeſſe putet. Putant generaliter omnibus his generibus prodeſſe centaurium deuoratum, duplex genus: minus, cuius herba in vſu eſt: maius, cuius radix rhaphontici ſub nomine venalis eſt. Inde moly deorum, ab Homero appellatum, cuius Plinius deſcribit figuram, medium quaſi inter cyclamen ac ſcyllam: huius habet folia, illius radicem. Sed & cyclamen ipſum ſi ſeratur in domo, & verbena ſi ſuſpendatur, quam ob id hierobotanen, id eſt ſacram vocant herbam, plurimùm prodeſſe creditur. Huic ſuccedit betonicæ ſemen, quod qua die homo deguſtarit, negant poſſe vllo genere veneficij tentari. Inde lemnion à Plinio colore pennarum pauonis: & heliocallis, quibus Perſarum reges intus priore, extra poſteriore vti referunt.

Poſt lotus, id eſt, ſertula campana. Inde ſemen filicis, quod apud me eſt. Decimo loco ſcylla: hæc auerruncant.

Ad philtra & amorem heroïcum, ſtercus amatæ, neſciente illo impoſitum, cum odoris fœditatem ſenſerit, amor ſoluitur. Soluunt amorem magna auxilia, ſectio venæ copioſa, purgatio cum elleboro, venus aſſidua vſque ad delaſſationem, labor magnus, inedia diuturna, verbera, longa peregrinatio, timor magnus, aut magna triſticia. Pudore, reprehenſione non tollitur, ſed contabeſcit homo. Studio tamen laudis & gloriæ, qui ingenui ſunt animi liberantur, dum alterum perire neceſſe eſt. Vnde fertur, Ageſilaum, cum in caſtris puerum haberet ægrum, quem plurimùm amabat, motis caſtris eum reliquit, dicens: Difficile eſſe amare ac regnare. Ludus quoque aleæ & latrunculorum aſſiduus multum iuuat: & margaritarum puluis, & mandragoræ radix ſæpius ebibita, ſic vt obliuionem inducat, non inſaniam. Et ebrietas ex vino dulci, hac in cauſa etiam perutilis eſt. Et moſchus & inula, conueniunt omnibus philtris ac veneficijs.

Faſcinatum infantem ſuffumiga filicis herba, ita iubet Apuleius. Opitulantur faſcinatis, quæcunque cor confirmant: ſmaragdus, hyacinthus, theriaca. Inungatur patiens ſucco artemiſiæ, & ſuffumiget ea: verbena autem ſuſpendatur in cubiculo, ſuffitus ex auro, thure, myrrha. quæ bibita etiam ſanant comitiales. Item ex ſuccino, ſanguine accipitris, & aquilæ aut columbæ. Et dormire in pellibus lupi: ſed longè melius ſub culcitra pellis leonis. Et carbunculus granatus magnus, ardenti prunæ ſimilis, & quaſi ſoli collo appenſus. Et comedat aſſiduè bugloſſum, petroſilium vulgare: & muniat animum philoſophiæ præceptis. Et legat Theonoſton. Et mutatio regionis ad hoc confert. Et vincire frontem corio frontis aſini, creditur vtiliſſimum ad faſcinum. Et ſatyrion herba cum radice, ſi edatur, aut appendatur. Et pæoniæ maſculæ radix plena luna. Præſtigiatos, & qui terrentur fruſtra per ſomnum, vt aliàs diximus, ſanat adamas ſiniſtro adalligatus brachio, vt carnes tangat. Coralius etiam valdè iuuat, ſuſpenſus è regione oris ventriculi: amethyſtus quoque chelidonius & gagates appenſi: & iaſpis orientalis, topaziuſque. Sed præter cætera carbunculus albus, gemma alba, ſed ſic dicta, quia nocte ſplendeat: omnes enim tales gemmas, cuiuſcunque ſint coloris, carbunculos appellare ſolemus. Præterea geſtatus in digitis cæruleus lapis intermicantibus aureis ſtellis, res pulchra, tametſi rara. Ex amuletis, non lapidibus, mumia, pæoniæ radix, tum moſchus, dénſque longior lupi, vel canis. In cibis caro lupi, & magis illius cor: auri ſcobs tenuiſſima, allia, cæpe, fraxinus, olea: purgare quoque corpus cum elleboro, vel armeno lapide. Mandragoræ ſuccus ex duobus obolis, id eſt, granis vigintiquatuor. Eſt enim alexipharmacum magnum, ſicut & quæ comeſta & appenſa, velut dictum eſt: moſchus, hyacinthus, topazius. Quæ verò ob ſiccitatem cerebri multo

elleboro indigent, & aſſiduo vſu eius, tum cęrulei lapidis aut armeni, balneiſque & margaritis. Et comedant butyrum recens plurimum, & lac bibant ouillum longè plus, & edant cerebra gallinarum, & amygdalas recentes cum ſacchato. Deuotum hominem deluſtrabis aqua fontana, immiſtis radicibus ſiccis aſparagi. Apuleius. Ad idem tutius, & quod differt, quamdiu manſerit: omnia conuertentor in bonum ex Dei auxilio, qui tibi præfecit, quo ſeruêris. Auxilium è ſupernis fallax non eſt: conſiſtit autem in perfectione ſumma, id eſt triplicata. Et ſenſus, & verborum, & elementorum numerus in hoc conuenit. Nunquam amouebit à te, neque mente, neque verbo, neque corpore. Serua cor ſincerum erga Deum, & illius vita te tuebitur. Pœniteat, cupiat, deliberet, cōfidat, qui à deuotione liberate ſe velit. Quod referunt de Pſalmo illo, Iudica me Deus, & diſcerne cauſam meam: credo verum non eſſe, quoniam non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Melius ergo ſolum tutis inniti. Et vmbra ſapientis ac felicis defendit hominem, non deuotum diuinis verbis ob ſympathiam. Deuotum autem magicis carminibus atque opinione, confirmat adamas geſtatus in brachio ſiniſtro, velut dictum eſt de præſtigiatis. Differunt, quoniam præſtigiati medicamentis mouentur à mente, deuoti se diuina, aut dæmone, vel aſtrorum vi, aut opinione. Ad deuotos plerumque conferunt, quæ ad præſtigiatos. Et huiuſmodi hominibus confert edere corda luporum, & os cordis eorum, ac leonum, & cubare ſub leonis pelle.

Ad veneficiā autem, quæ, vt dixi, potionibus & ſubſtratis, aut contactu maximè innituntur, celebrarut aſphodeli radix, tum etiā planta tota. Sed & aquifolia, vbicunque ſata fuerit, arbor eſt. Roſtrum quoque lupi, & ceruicis pellem integram geſtare, amuletum creditur aduerſus illa: itis etiam galli, aut gallinacei veteris, ex agreſti muſſela ebibitum. Hæc magis rara, quæ ſubſequuntur: cynocephalia, quàm puto Ioſephus Baras vocat. Sanè eius loco quæcunque planta noctu ſplendet, geſtabitur amuleti loco. Edidit de his opuſculum Geſnerus, & de Antithora. Amiantes perſimilis eſt gypſo ſplendido, ſeu lapidi ſpeculari: verùm filis plenus eſt, reſiſtitque ignibus, hic geſtatus, creditur veneficiis reſiſtere. Forſan, ſi quis talchum eſſe dixerit, cum parum natura diffidear, non aberrabit. Vterque enim ſplendet, ignibus inuictus, & fila habet, ſed longiora amiātos. Generaliter autem proſunt quæcunque ad præſtigiatos, & ſimilia facientes faciunt: velut moſchus, theriaca, ſyrupus, nymphea, caro ipſa viperarum, abſciſſo capite & cauda. Balneum aſſiduum, & ellebori potus cum pinguibus, confert plurimum. Referunt inter amuleta plurimum prodeſſe chelidonium lapidem ſuſpenſum: ſanguis quoque caninus ob ſympathiam, inter alexipharmaca numeratur, maximè cum hyacintho, ſmaragdis margaritis.

CAPVT XVI.

De Cura veneni temporanei.

PEr hæc ad temporanea venena, quæ quanquam periculoſa ſint, & difficilia, non oportet tamen animum remittere, ſed fortiter reſiſtere. Sunt autem quatuor generum: quæ putrefaciunt, quæ obſtruunt, quæ erodunt, quæ à proprietate agunt, vt canis rabidi morſus. Quæ igitur putrefaciunt, aut à proprietate agunt, curanda ſunt prouocantibus vrinam vehementer, & ſudores. Et ex ſudorem prouocantibus ſunt, quæ dicta ſunt: principaliter autem etiam venenis reſiſtunt, radix ariſtolochiæ rotundæ, radix ſcordij, roſmarinus, cardui benedicti radix, quibus poteſt addi lignum ſanctum. Quæ autem vrinam prouocant, Erithrodani radix, ſpica Inda, petroſilium: & ſi neceſſe eſt, cantharidarum modica pars adiiciatur. Frangemus & veneni vires antidoto hoc: Recipe theriacæ optimæ nondum fermentatæ, libram mediam, terræ Lemniæ drachmas tres, ſmaragdorum orientalium drachmas duas, pezöar grana quadraginta: ſucci cyclaminis, id eſt, radicum eius recentis vnciam vnam: aut ſi fermentata ſit, concreti vnciam mediam: albæ partis ſtercoris columbini drachmam vnam & ſemis, cantharidarum drachmam ſemis, cineris cancrorum drachmas duas, radicis gentianæ ſcrupulos duos, terantur ſubtiliſſimè, & miſceantur, dantur ſcrupuli duo cum aqua deſtillata ad balneum Mariæ, ſolani vel roriſmarini, vel herbæ Turcæ vocatæ, ad quadraginta dies intengendo corpus, ſudorem enim aut vrinam prouocat, & frangit vim veneni. Si verò fuerit erodens, coralium exhibe aſſiduè, & radiculam agreſtem, & oleum copioſum, nam vides quòd Galenus tertio Artis curandi dicit, quòd oleum prohibet æruginis eroſionem, ſicut ærugo olei vim putrefacientem in vlceribus: & antequam putredo incaleſcat, pinguedinibus vtemur: ſi iam eroſio multa ſit, vitro, & albo tartaro, & coralij puluere. At ſi obſtruat medicamentum, chalybis limatura, aceto & aqua abluta toties, vt in formam argenti ſplendeat, tenuiſſima cum ſaccharo roſaceo molli vtemur, nihil timentes nec morbum, nec auxilium. Sunt qui auri limaturam adhibeant: quæ ſi proſit, etiam in reliquis vtilior eſt.

Quæ verò erodunt, ſtatim curanda ſunt multo butyro, & radicula, & tartaro, & aphronitro. Et caro bubula, & lac, propriè reſiſtunt eroſioni.

Quæ autem proprietate interimunt, multo lacte frangenda ſunt, & alexipharmacis, pezar, ſcobe oricis, multa theriaca, multóque ſmaragdo, & ſi ſcias ſuum proprium adhibete antidotum: quæ verò mole ſua, iam dictum eſt de gypſo, hydrargyrium autem purgante medicamento & ſaltu indiget (deſcendit enim) oleique aut pinguium iurium, ſi diſpliceat, immenſo potu atque

aſſiduo,

aſſiduo , ſit autem calidum. Inde cum ſuo antidoto. Sed ſi in aurem immiſſum ſit : faeit autem dolorem auris , inde capitis , poſt conuulſionem ſaliuæ debet extrahi. De hoc aliàs diximus. Satis eſt quòd optimum eſt, vt manu contraria apprehendat anulum, & ſuper partem illam, vbi eſt argentum viuum , ſe inclinet , & ſaliat aſſiduè , donec totum excidat. Eſt ſpuma argenti parum à gypſo diſſimilis , eiſdemque auxiliis curanda.

Quæ autem tabefaciunt , propriè aconitum,& multa alia,theriacis, & balneo,& ficubus , & multo lacte curari debent. Et ſanantur , niſi repetatur ; & aqua limacearum eſt optima in hoc caſu.

Quæ autem vaſa frangunt,thure,aloe,mucilagine pſilij,citoniorum. Et antidotum eorum,eſt oleum balſaminæ,& bolus armenus, qui eſt in vſu,& cameciſſi & plātaginis ſuccus, & portulaca : & generaliter omnia frigida,quæ tenacem habent ſuccum : & æmatites Hiſpanus. Et herba Sicula , & quam vulgus vocat liliaceam.

CAPVT XVII.

De Modo tractandi venena, ſine noxa.

FOrſan quiſpiam hoc in malam partem vertere poterit : nam ſi docuerimus tutò tractare venena , poterunt confici odore lethalia,quale illud circulatoris,neſcio an verum , quod Matthiolus enarrat , & quod attactu ſolo , de quo ambigendum non eſt. Illud ſanè atrocius , cum neque tutum ſit obturatis naribus talia tractare , quando quidem & ad cor permeant. Eſſe eiuſmodi, docet vis illa ſæua peſtis boboniæ : propterea nil tam ſacrum , quod violari non poſſit : & paratæ falces in vſum agri,conuerti in arma latronum.Itaque cum timere ſit neceſſarium à cibis non ſolùm , ſed attactu atque odoribus(velut de filio Turcarum principis , qui adoleſcens cùm ingreſſus fuiſſet balneum, vt referunt expirauit.) cubicula ſint ſuſpecta : ne quis ingrediatur , niſi perflato loco , ſuaſerim : nec ignibus aut odoribus fidat : quin etiam præmittat imbecilliores, & qui facilè exanimantur. Armatus ſit vndique chirothecis,obſtructis naribus , mandet garyophylum, aut rutam agreſtem cum aceto , & imbuta oleo aſæ dulcis. Et vt denique dicam , ſuſpecta non attingat , nec odoret. Quo demiror , cum illi circulatores manifeſtè inimicitias exercerent , quomodo ille odorem floris hauſerit. Tertium præceptum eſt , vt optimæ theriacæ magnam quantitatem præſumat : aut ſi non habet , mediam , vt in ſuccidaneis. Poſt hæc bene potus mero accedat. Oportet autem , vbi attigeris , reiicere chirothecas, locum multa aqua frigida cum cinere abluere. Vbi quis ex odore nocetur , ſternutamenta , ſinapi , radicula , pipere , ruta ex aceto excitet ; poſt vbi ſenſerit ſe recreatum. odores florum cum aceto,& moſchum maximè & ſuccinum. Et vbi ſub dino ſigna relicta ſunt deſtillationum,nil attrectet, nec ibi conſiſtat:ſed more veterum,veſtibus omnibus exutis atq; ablutis,ſeipſum luſtrabit.

CAPVT XVIII.

De Curà indicæ luis , elephantioſis, ſcabiei , pediculorum , phthiſis, atque ſimilium.

POrrò phthiſis curatio , quanquam difficilis ſit ob diſtantiam loci , recta via à gula , & aſſiduum motum pulmonum , tum quia tuſſi expurgari locum neceſſe ſit, huiuſmodi eſt , ſi ſpes ſubſit. Alatur carnibus auiū,ouillis aut piſcibus cartilaginei generis ſemel in die, vomatque ex lenticulæ decocto (id enim iubet Hippocrates ſecundo de Morbis) ſingulis quatuor diebus. Per interualla autem dabis ellebori albi totam quantitatem : aut , ſi vires minus ferant , dimidium. Purgabis quoque lacte aſinino , in multa quantitate. Et ſi malè oleat ſputum, ſuffitum parabis huiuſmodi , quod ad vlcera praua & chironia conueniat : velut radice ariſtolochiæ longæ , galiopſis , myrrhæ reſina , cadmia vſta , diphryge , roſis, centaurario,ſarcocola, ſquamma argenti. chryſocolla. Quandoque autem neceſſe eſt tranſire ad minium , æruginem , nitrum toſtum, calcem viuam , thus cum vrina pueri impolluti. Facit & eryſimum , & cinis cancrorum , & terra Sarda , qua tinctores vtuntur cum ſæuo bubulo. Camæleontis etiam nigri , & gallæ immaturæ , & chalbani , & ammoniaci ; alia quoque quæ etiam in ore teneri poſſunt : ſquammæ æris læuigatæ ʒs. reſinæ laricis ſiccæ ʒs. mannæ thuris ℥iij. melle crudo mundo excipito : teneat in ore , & ſine melle ſuffumigato : potes & diphrygem addere. Aliud : Ichthyocollam cum acerrimo aceto diſſolue , & ei adde ſquammam æris , & terram eretriadem, & melle excipe. Tenere autem oportet aſſiduè in ore. Quædam etiam deuorari poſſunt : velut cinis cancrorum læuigatus , vt ſumantur ʒs. pro vice cum zucaro roſaceo. Betonica quoque , & lappa maior , & irion, & quam vocant brancam vrſinam : in cibo autem hanc aſſumere præſtat. Facit & ad huiuſmodi tuſſilago , & ſuccus radiculæ agreſtis. Hippocrates autem nos iubet , ſi quicquam ex cerebro in pulmones defluat, per nares deduci debere. In omnibus autem bonum eſt, vbi curatus fuerit iuxta Galeni præceptum , ægrum & lacte aſinino , & mutatione aëris ad locum eminentem recreare. Sunt etiam inter auxilia carnes ericiorum,vulpis,teſtudinis : ſed vulpis maximè pulmo. Iuuant & oſſa maxillarum lucij , tartarum album cum ſaccharo roſaceo;cucubali folia , & thyrſum (eſt autem deſcripta à Plinio) partem vnam : paſtelli , quam deſcribit Plinius Secundus , partes duas : infundes in vino , aut ſuccum exprimito , &

cum pane imponito foris : tum verò etiam intus edendum dato , & contineat etiam in ore. Optimum autem eſt , quod eſt ſecundum ſympathiam ex pulmonibus , vtpote vulpis : & ex his quæ vlcera ſanant inſanabilia , velut quæ ad ſordida vlcera & carcinomata & chironia , & habentia labia dura : ex metallicis , & herbis , & oleis deſtillatis , velut chalcanthi.

DE CVRA.

DE Indica autem lue , tum elephantiaſi, curam vt proponam ſpecialem , locus non eſt , cum ad eam vix ſufficiant octo libri à me inſtituti : verùm ſolum generaliter horum capita attingam . Quæ quod ad victum attinent , conſtant in exiccatione , & moderata caliditate aëris, cibi & potus pauci & natura ſicci , exercitationis & ſudoris , & euacuationis aſſiduæ cum elleboro nigro , & ſanguinis detractione cum ſomno longiore ob coctiones , & vt opponatur ſiccitati reliquorum . Et vnguentis ex napello & hydrargyrio , & minio , & cinnabari : tum ſuffitibus , & ligni vtriuſque Indici vſu, tum cyna & ſarza parilia, & aliis etiam efficacioribus . Quanquam ligni ſancti decoctum, cum ſit acre id lignum , valde amarum , pingue & odoratum , Paucis cedat : reliqua ſunt temperatiora, cyna & ſarſa parilia , & mundicie.

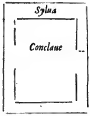
At ſcabiei & pediculorum ac ſimilium per aerem valde calidum & ſiccum eſſe debet , ac perflatum , cibos qui parùm nutriant , & ſicci ſint & paucorum excrementorum: auiculæ toſtæ , piſces petroſi aſſati , cum aceto & cinamomo communi, mel, ſaccharum , amygdalæ contritæ & coctæ , exercitatio , ſudor , frictio longa , ſumma mundicies, mutare interulam , & quæ carnes tangunt quotidie. Sudor in balneo ſicco , inde lauare ſe cum aqua in qua abrotonum decoctum fuerit. Purgatio aſſidua cum myrobalanorum decocto in gallo veteri, citrinorum chebulorum vel emblicorum & nigrorum Et ſi non ſufficit, paſcantur gallinæ & galli, qui etiam ſunt meliores futſure , & elleboro nigro , & ſoldanella : ſed ſenſim aſſueſcant, ne pereant: inde coquantur plenè origano , thymo & mercuriali , & ſumatur ius illud Et inungantur pulſus & volæ manuũ, & plantæ pedum , oleo ex ſulphure & ex baccis lauri , addita myrrha odorata , aut ſtyrace. Et fiat terra Cambili huiuſmodi. Recipe ſulphuris , æruginis, ſingulorum libram : ſquammæ æris , chalcanthi , aluminis, ſalis & nitri, auripigmenti citrini quod vocant roſagallum , picis naualis , reſinæ laricis , baccarum lauri , ſtaphiſagriæ , radicum lapathi , ſingulorum libram mediam: hydrargyrij deſtillati , cantharidarum, ſingulorum vncias duas , trita omnia ſubtiliſſimè ponantur in vitreo vaſe ſecuro & oblito luto , aut figulino vitreato , ex his quæ ignibus reſiſtunt , & coquantur in furnace vitri aut laterum per tres dies , & extractus cinis ſubtiliſſimè teratur : cuius vſus multiplex erit. Primùm pro pauperibus, & pro canibus & iumentis miſceantur cum oleo è lini ſemine , vnciæ duæ cum libra , & coquantur per tres horas ſuper cineres : & inungantur pulſus , & loca affecta , ac volæ manuum & pedum: inde inuoluantur linteis calidis , & bene tectus decumbat , antea cœna ſit lauta cum carnibus pullorum, & aromatibus , & vino flauo , potenti , copioſo : & hoc alternis diebus , ſic vt ter repetatur. Pòſt lauet ſe in aqua decoctionis tartari & oxalidis, in balneo, qui ordo etiam ſeruandus erit in omnibus. Modus ſecundus, pro nobilioribus , idem fiat in oleo roſeo pigmentariorum , & tantundem coquatur in balneo Mariæ , & coletur. Modus tertius, pro delicatioribus , in aceto deſtillato aut ſucco limonij per tres dies maneat : inde coletur, & erit pinguis , ſed bene exprimatur, & addatur moſchus. Aliud facile. Recipe olei laurini ℥ij. olei ex ſulphure ʒs. ellebori albi læuigati , tartari albi , lachrymæ iuniperi , ſingulorum ʒij. lactis tithymali vel alterius ſimilis , quanto plus colligere potueris , aceti deſtillati ℥ij. ſtiracis ʒs. confice vnguentum. Ad acrem ſcabiem. Recipe olei ex tartaro albo ℥iij. caphuræ ʒij. miſce & inunge. Eſt tartarum album , fex vini albi , quæ concreſcit Bononiæ , & Romam verſus, vel propter alumen quod ei miſcent: vel quia vini natura lapidea eſt , & ſalſa, vnde , quomodocunque id accidat, huiuſmodi vinorum potus , quæ ſplendidam fecem gignunt , vt ibi vidi , calculos generat tantò efficacius , quantò pulchrius eſt. Tartarum Mediolani non concreſcit in lapidis duritiem , tantum abeſt vt in ſplendidam materiam , vbi vſtum fuerit , & in calcem candidiſſimam redactum , vaſe marmoreo , vel etiam ſponte , loco humido ſoluitur in oleum. Chymiſtæ , vt celerius conficiant calcem eius , ardente aqua excipiunt: & vbi ſolutum fuerit , aquam igne abſumunt : ſed hoc impurius eſt. At vt ad rem redeam, qui acri ſcabie laborant , maluam & herbam purpureæ violæ affatim edant , & lupulos , & ſemina peponum. Et zeæ panis confert huiuſmodi morbis, quia ſiccior eſt, & minus nutrit triticeo , & tenere in arca cum interulis ſaccalum croci recentis & ſtaphiſagriæ , prohibet generationem pediculorum in his qui interulis illis vtuntur.

CAPVT XIX.

De Cuſtodia ab aëre peſtilenti.

CVſtodia à peſtilenti aëre multiplex eſt, ac prima quidem verſatur circa ipſius aëris partes , velut mutationem regionum, maximè ad montana : vbi enim aſſiduus eſt ventorum flatus , neque corrumpi aër , neque vapores corrupti diu vim ſuam retinere poſſunt. Iuuat etiam conclaue eiuſmodi habere apertum in ſylua ex odoratis plantis , quale vides, Sunt autem , malus medica , ex plantis hortenſibus arancia , limonia , myrtus: Ex arboribus , laurus , cupreſſus , iuniperus, roſæ , picea , etiam pinus ac larix, & quæcunque virent tota hyeme, & ſunt

ſunt odoratæ. Ex herbis autem, ſampſuchus,

ozimum, violæ, & quos vocant garyophylos: eumque è terra vapor prodit, altiora cubilia ſunt vtiliora: eum muceſcit panis in illis, inferiora. Qui verò non tam potentes ſunt in cubili circumueſtito, è tabulis cupseſſi, aut ſaltem piceæ ad amuſſim ſe condunt. At ſi moram non patiatur res, odoribus atque ſoffitibus, locus eſt muniendus. Sunt autem è ſuffitibus, vrina hirci, & aſa dulcis ſeu odorata. Ex bis quæ citra ignem odorem reddunt vebementiſſimum atque iucundum, ſunt moſchus & crocus integer, tum garyophyli cum campbora, & roſæ ſiccatæ in vmbra, aquaque roſacea conſperſæ, & eædem recentes, tum lilia. Et ex fructibus cotonea, & mala medica. Refert Athenæus in tertio Dipnoſophiſtarū, citrium & per ſe & melle conditum aduerſari omnibus venenis, tum ſoluerę ventrem: qua ratione etiam ad præſeruandum valet, velut & aſpergere pauimentum aceto, maximéque roſaceo, tum etiam abluendo corpus.

Alia eſt ratio circa corpus ipſum, vt aër non noceat, ac primùm præfertur exercitatio, narrat Raſis ex Galeni aoctoritate, contigiſſe vt in quadam peſte, in qua omnes periere, ſoli ſeruarentur venatores, ob aſſiduam exercitationem, exiccat enim corpus, velut & Ruffi catapotia, quæ aloe, ammoniaco & myrrhæ dimidio pondere conſtant (aliter deſcribuntur ab Arabibus) ex quibus ille affirmat neminem obiiſſe, qui quadraginta perpetuis diebus vſus fuesit, ſumuntur cum vino diluto. Laudatur theriaca à Galeno, & bolus Armenus, vt nono de Simplicibus medicamentis: & purgatio ac venæ ſectio, quorum meminit Princeps prima Quarti, & ſumpſit à Galeno in primo de Febrium differentiis: ſed ipſe non meminit ſectionis venæ. Et in eodem genere eſt, quod expertum eſt, deferre auripigmentum album ſuper cor. Et forſan iuuat ex antipathia, ſeu ſympathia, vtrumque enim dici poteſt: ſympathia ad genus, antipathia ad ſpeciem referri poteſt.

Celſus præterea iubet, vt alternis vicibus aqua & vino vtamur: additque, quòd peregrinatio & nauigatio optima ſunt, de quo dubium non eſt. Verùm de purgatione, venæ ſectione, atque alterna vini potione, etiamſi ad dies referatur, difficultas eſt non leuis, videtur enim primùm ſectio venæ imbecillius reddere corpus: præterea purgatio mouet humores tempore adeò periculoſo. Similiter & alterna illa potio quantum obeſſe poſſit, quiſque videt: quantum iuuare, non intelligo, nec video. Propter hæc dico, quòd præceptum illud de venæ ſectione intelligendum eſt, quandocunque corpus fuerit robuſtum, & diſpoſitio aëris nondum inualuerit. Et ideo iſta ſunt facienda ab initio, cùm conſtitutio nondum multos cogit ægrotare: vbi autem inualuit, non eſt tutum. Purgatio autem ſecurior eſſe videtur, & maximè cum his quæ à proprietate reſiſtunt prauæ qualitati humorum, in quo caſu laudari ſolet trifera Perſica. Sed non eſt hæc regula etiam tuta, quia, vt viſum eſt, adueniunt etiam in peſtis tempore fluxus pernicioſi, quo in caſu minimè tuta eſſet purgatio: ſed potius danda ſunt quæ prouocant vrinam, & hæc ſunt ſecuriſſima, tum ratione generali, vt viſum eſt in cura generali venenorum & canis rabidi, tum ratione auerſionis.

Olei quoque vſus copioſus eadem ratione quæ dicta eſt, præſeruat à putredine; non enim caleſcere poſſunt, quæ non ſiccantur ſed refrigerantur. Tormentillæ quoque radicis vſus videtur aduerſus aëris iniurias ſalutaris: tum verò & quæ dicta ſunt generaliter aduerſus venena, & quæ dicentur aduerſus contagium: ſicut & hæc, aduerſus illa, ſed non tam propria. Inter reliqua autem quæ vtilia ſunt, & iucunda, eſt ſerapium ex ſucco limoniorum, ſi quis eo aſſidue vtatur; poſt quem eſt ſyrupus ex ſucco citrij. Verùm vſus horum copioſus eſſe debet, atque aſſiduus. Et dicunt, quòd ſpiritus equorum non ſinit corrumpi aërem, ideo verſari in illorum ſtabulo bene mundo (nam fimus coinquinat illum) eſt ſalutare, ſecurúmque. Et dicunt, quod vti carne columborum aſſiduè, aut geſtare hyacinthum orientalem, præſeruat perpetuò ab vtraque peſte.

CAPVT XX.

De Cura febris peſtilentis ab aëre.

PRimùm igitur incipiendum eſſe à ſectione venæ, iubent medici, cuius cauſa tamen non id conuenit, ſed in duobus tantùm caſibus: primus eſt, cum habitus id exigat, etiamſi nulla febris adſit. Nam Galenus libro de Sectione venæ, iubet illam ſanguinis multitudinem redigere ad temperamentum, inedia, balneo, frictionibus, atque huiuſmodi: ſed in peſtilenti febre, cùm non det tam longas inducias, & periculum adſit ex plenitudine, etiamſi nulla adſit febris, neceſſe eſt ſtatim ſanguinem mittere; nam iuuat ratione habitus præter naturam, & materiæ febris etiam: nocet autem ratione qua peſtilens: quia vt peſtilens eſt in toto ſanguine iuxta quantitatem, licet non iuxta perfectam qualitatem: igitur duo commoda debent præferri vni iacturæ, & mitti ſanguis. De hoc igitur legas in vndecimo Contradicentium Dubitatio relinquitur ſolùm, quando cum plenitudine exacti fuerint aliquot dies, & tunc quoniam febris ex peſtilenti

ſtilenti aëre totum ſanguinem corrumpit, & quatenus illum corrumpit, non eſt facienda ſectio: igitur vbi magis corruperit, eo minus eſt facienda ſectio: quo ergo aër magis fuerit contagioſus, & corruptio maior, tanto minus conuenit, ſi differatur. Si ergo peſtilens fuerit aër & febris, aut morbus fuerit ex eo genere qui perimat quarta die, non licebit mittere ſanguinem vltra primam diem: nec forſan ſi multitudo non fuerit nimia, vltra duodecim horas primæ diei. Sed ſi perimere conſueuerit in vndecima (rarò enim exeunt dies iudicatorios) non niſi in ſecunda die: & ſi in quarto decimo, vſque ad tertiam, nam hæc perinde ſe habet ad quartamdecimam, vt primus ad ſeptimam, ex regula Dialectica reflexa. Nam octauus dies tantum diſtat à quartodecimo, quantum primus à ſeptimo: ſed ſi in octauo facta eſt corruptio media & maior die vna, igitur per primam regulam debet retrahi ad quintum diem: ſed in quinta cum ſit paritas ex ratione materiæ, vires ſunt debiliores duplo, ac magis quàm in prima, cum morbus mortẽ eſt allaturus in ſeptima, ſeptima enim pars eſt minor dimidio tertia parte: igitur tertius qui eſt medius inter primum & quintum, ſe habet ad quartumdecimum, vt primus ad ſeptimum in morbis, in quibus ſeptimus & quartusdecimus pariter ſunt exitium allaturi. Pari ratione vſque ad quartum, cum morbus eſt exitialis in vigeſima: & maximè, quòd in quinta non licet, aut rarò, ob acceſſionem mittere ſanguinem. Sed ſi non ſint exitiales, verùm plures euadunt ex regula Dialectica, licebit vlterius extendere tempus ſectionis venæ: & quanto plures euaſerint, igitur & in ſecunda, ſi ex dimidio fermè ſeruentur: & etiam in tertia, ſi plus quàm ex dimidio. Secundus caſus eſt, cum febri peſtilenti abſceſſus iungitur, vel ipſa febris peſtilens per abſceſſum perimit: oportet autem eum eſſe ex interioribus: dicemus & de hoc peculiariter infrà. Porò vbi adſit neceſſitas, nec liceat ſanguinem mittere per venæ ſectionem, cucurbitulas applicabimus, tum maximè quòd natura eò cutim, id eſt ad exteriora dirigere ſolet: tum quia materiam non trahit ſuper membra principalia: tum quia non miſcet ſanguinem, nec debilitat vires quantitate, de qua ſit curandum.

Circa purgationem autem, cum in his videatur materia turgere (certè vbi non turgeat, non eſt purgandum, cum omnia detrimenta quæ in non peſtilenti obſtant, augeantur) ſequi oportet rationem generalem, & purgare oportet. Peſſimè ergo faciunt, qui in materia quieta minuere conantur, cùm nihil vtilitatis afferant, ſed multa incommoda: augent febres, obſtructiones, debilitant vires, mouent materiam è loco, vt tardius corrigi aut concoqui poſſit. Præterea addunt peculiare damnum, appetitus deiectionem: quod pernicioſum eſt, vt dixi, in huiuſmodi morbis. Et eſt ſententia Hippocratis tertio Epidemiorum: & qui ex longis morbis, & qui ex acutis, omnes alui purgatio ſuſtulit.

Quod ad nutritionem attinet, videnda ſunt primùm ea quæ in ſexto libro Contradicentium ſcripſimus. Et breuiter, vti oportet cibis qui aliquo modo nutriant: & quanto febris eſt minor, & morbus magis peſtilens, nam cauſa morbi non eſt, quæ coctionem impedit, ſed morbus: & iactura virium poſtulat cibum: quanto ergo febris fuerit minor, & prauitas maior, eo magis nutrientia conueniunt: contrà, minus, & ita de duobus aliis membris. Nam ſi febris & prauitas maxima fuerint, ſeu dederis, ſeu non dederis, omninò morietur, & contrà, ſi febris & qualitas peſtilens remiſſa, vtroque modo æger facilè ſeruari poterit. Eandem quoque rationem obſeruare oportebit in temporibus morbi, plus nutriendo in declinatione quàm in ſtatu. Quo ad quantitatem autem, ſequi maximè conuenit caloris naturalis magnitudinem (hic enim à viribus multum differt) & conſuetudinem, circa numerum autem cibandi conſuetudinem præcipuè, vt in prima Aphoriſmorum.

Circa aërem, dubium relinquitur, an calidus an moderatus ſit vtilior. Frigidus enim magis reſtaurat ſpiritus, pro quo generaliter diſputatum eſt ſecundo Contradicentium. Certum eſt, quòd aër ſiccus eſſe debet, purus & odoratus: calidiſſimus autem eſt vtilior, tum quòd prohibet omnino putredinem, tum quòd diſſoluit eam quæ iam facta eſt ſubtracto fomite. Quinimò adueniente feruore æſtatis, non ſolùm ceſſat peſtis multiplicatio, ſed ex his qui ægrotant, plurimi ſeruantur: igitur calidior aër in extremo ſalutaris eſt. Ignibus ergo & ſuffitibus eſt calefaciendus, ac ſiccandus. Et ſuccinum, acetum ex garyophylis, & xiloaloes, optima ſunt, & ſimiliter corpus optimè veſtibus integi debet: eodémque in ſitu manendum; non ſolùm vt materia foràs euocetur, & meatus arteriarum in cute aperiantur: ſed etiam vt calor auctus putredinem extinguat. Et ſi obiicias illud Principis, Et oportet vt infrigides domos eorum: Reſpondeo, quod exponit ſemetipſum de frigiditate, quæ fit per odores, aliáque poteſtate non actu frigida.

Quocirca quærit, an in huiuſmodi febribus conueniat materiam foràs euocare, videtur enim vtile: quoniam vndecunque natura repit, inde ducere per conuenientes regiones. Natura autem per abſceſſus, tubercula, puſtulas & maculas plures liberat: igitur medicus ad eandem partem trahere debet. Exemplum habetur ſeptimo Epidemiorum de Andrea, vbi inquit: Circa vigeſimam quintam puſtolæ pruriginoſæ calidæ, velut igne ambuſtæ, ſeruatúſque eſt. Et in quinto Epidemiorum: Euphranoris filio puſtulæ velut culicum morſus, poſtridie febricitauit. Et licèt non dicat, apparet tamen quòd ſeruatus eſt. Et quamuis Pherecydes poſtea obierit, ſeptimo Epidemiorum: clarum eſt quòd non vi febris, ſed ex morbo pectoris, & abſceſſu obierit. Præterea abſceſſus fiunt, inquit Galenus, non præcedente vrina concocta, ſed in huiuſmodi morbis non fit concoctio: ideo terminari non poſſunt, niſi per abſceſſus aut decubitus. Apparet etiam ex tertio Epidemiorum: Plurimis

Plurimis igitur ipſorum abſceſſus ad ſuppurationes contigerunt, carnium ac neruorum elapſus magni. Erat autē & fluxio collecta, non puri ſimilis, ſed alia quædam putredo, & fluxio multa ac varia. Quibus igitur circa caput horum aliquid fieri contingit, his glabricies capitis ac menti fiebat: & oſſium denudationes ac elapſus, & multæ fluxiones tam in febribus, quàm etiam ſine illis. Erántque hæc horrenda magis, quam mala. Quibus enim ad ſuppurationem talium maturatio peruenit, horum plerique ſeruabantur: quibus autem inflammatio, & ignis ſacer diſceſſit, talem autem nullum abſceſſum fecit, multi perierunt. Et ad hoc facit dictum Principis in quarto libro: Et oportet regas ægrum, ſic vt calor exterius attrahatur. Quidam tamen recuſant hunc curationis modum, dicentes quòd primum cucurbitulæ ſiccæ non debent adhiberi, niſi purgato corpore: Galenus libro de cucurbitulis; in his autem, vt dictum eſt, corpus eſt plenum humoribus prauis. Præterea dicunt, quòd quæ cum ſacrificatione adhibentur, refrigerant cotim: igitur prohibent naturalem euacuationem. Accedit, quod vtræque impediunt motus naturales, cum non ſciamus quò natura tandat: igitur nocebunt, & non iuuabunt. Præterea euacuatio illa ad externa fit, non cocta materia, ideo ſymptomatica, quare nunquam bona: quarta Aphoriſmorum. Sed omnia hæc ſunt vana, & nugæ: nam attractio ad exteriora cum fuerit, ratione totius poteſt fieri; dictum enim Galeni intelligitur, cum intendimus euacuare, vt in ſcabie; nam plus attrahitur, quàm educaturè loco. De refrigeratione loci dico, quòd cucurbitulæ vicem gerunt ſectiones venæ, in eo quod trahunt ab intus, non ratione totius corporis, ſed venarum magnarum, & colligitur hæc ſententia à Galeno in libro de Sectione venæ, & ab Oribaſio in ſeptimo Collectionum. Quòd verò attinet ad incertum motum naturæ, dico quod certi eſſe poſſumus, nullam aliam viam eſſe ſalutarem, præter effuſionem copioſam ſanguinis, quia illa coctionem non præſupponit, & vrinarum multitudinem; iuxta illud primo Epidemiorum: Vrinæ multæ, craſſæ, variæ. Poſt ſubiicit ſtatim: Et eorum neminem mortuum vidi. Tum in tertio, ibi: Nam in multis morbis purgationes per veſicam factæ, bonæ ſunt. Fallit, vbi fuerit ex colliquatione multitudo, vt infrà: Multitudo vrinarum non bonarum, colliquationes malæ. Ex his, omiſſis illis quæ Fracaſtoreo ſine experimento, ratione & auctoritate dicuntur, ſex occurrunt quæ maximè probantur: Bolus armenus, theriaca, vt ſupra, & ſmaragdus, vt etiam Auenzoar, & nos feliciter experti ſumus. Tria reliqua ſunt cantharides, quæ fermè in omni veneno, vt dixi, proſunt. Et ſtercus columbinum, quod adeo laudatur ab Auenzoar in purgationibus. Et auripigmentum album, quo vtebatur Aloyſius de Vicecomitibus, cum bolo Armeno & Lemnia terra; & ſi non habeantur hæc, poterunt loco eorum addi hyacinthi & margaritæ, & huiuſmodi. Et quamuis dicerent quod interficeret ægros: non negarim ſanè, quod aliquos, ſed valde paucos, forſan vi medicamēti occideret: nihilominus, poſtquam plures longè ſeruabat quàm cæteri medici, clarum eſt non fuiſſe rectè dictum, quod occideret: ſed fuiſſe calumniam ab aliis medicis iniunctā; nam in verè peſtilentibus non puris popularibus hoc vtabatur auxilio. At ſi multi ſeruentur, mitioribus eſt vtendum, quale eſt etiam oleum de ſcorpionibus Matthioli, & noſtrum, & quæ dicta ſunt. Et vt experientia comprobatum eſt, velut cuique veneno ſuum conuenit alexipharmacum, ita vnicuique peſtis ſpeciei, quo inuento omnes fermè ſanantur. Porro de his in ſequenti agam Capitulo; nunc ſatis ſit difficultates commemorare, quæ impediunt quo minus facilè huiuſmodi febres curari poſſint. Atque harum prima, eſt cauſa potens ac permanens, aër ſcilicet, qui cum morbum generare potuerit, & illum ſeruare & augere longè etiam facilius poterit. Ipſa contagij ratio, quæ finem nullum admittit, nec per venæ ſectionem, nec medicamentum, nec inediam: quæ tria potiſſima ſunt, & ſola medicorum vſitata præſidia. Denique febris ipſa adiita, quæ in ichoribus accenſa eſt, concoctionem poſtulans, & inediam, quæ non patitur huiuſmodi febris.

Erit ergo forma victus, vt ſpeciatim ſubiiciam, hæc: Pullus oxalide, capreolis vitium, berberis recentibus, tum emphacio, labruſca, inula, meliſſa, petroſilio, borragine, bugloſſo, bibinella, coroneis, auro, margaritis, hyacinthis, ſmaragdis, ſuccóque limonij, citrij arantiique conditus: tum etiam endiuia pro cibo erit, iúſque ipſum pro potu; citria quoque tota comedat, ſi poteſt, cum pane in eodem iure madefacto: nonnunquam & lenticula odorata pro ferculo cum pullo cocta, aceto inſuper addito, vtatur: vel in potu ſyrupum de aceto duplicato acetoſum cum decocto tormentillæ: nonnunquam vinum à malis punicis, aquæ deſtillatæ cum tormentilla vel oxalide miſceatur. Quandoque ſi caput non lædatur, vel ſyncopis timeatur, vinū album, odoratum, leue cum aqua, clyſteres molles, frictio, alexipharmaca, vigilia perpetua, donec inclinauerit morbus, magis neceſſaria quàm in intermittētium acceſſionibus; oportet ſiquidem cum hoſte, qui aſſiduè nos vrget, etiam nos aſſiduè acritérque pugnare. Vnde & cucurbitulas affigere ſiccas in ſingulas horas, & aërem ſiccare ſuccino dulci, aſſa, & hirci vrina oportet, maximè cum vel palpitationem cordis ſentit, aut anxietatem, vel animi deliquium, vel cum extrema refrigerantur, aut nauſeabundus eſt: hæc enim quinque viæ ſunt ad interitum. Porro ſub anxietate, inquies, comprehenditur & ſuffocatio: quodcunque horum adfuerit, vel ſi vtraque peius, anxius dicitur. Ergo in ſingulas ſex horas (tot enim fieri ſolent mutationes, veluti in anno à Sole, & in menſe à luna) accipiat hoc decoctum: ℞. ficus pingues excoriatas tres: ſcordij, florum lupulorum, foliorū viridium cardui ſancti quem vocant herbam Turcā, ſingulorum ʒ.iſ. radicis fœniculi ʒ.ij. lentiū excoriatarū ʒ vj. rhu ſeu rhois ʒ j. laccæ electæ ʒ ij. coquantur lētes primò in libra aquæ ad conſumptionem medietatis, inde addantur reliqua præter ſcordium, quod in fine adiici

idiici debet: cola & exprime, & propina cum ℥ j. ſyrupi acetoſi ex aceto duplicato. Singulis autem duabus horis immiſce ſaccharo è floribus boraginis, aut ſyrupo, ſucco citrij, puluerem ex bolo Armeno noſtro, ſed optimo, & ſmaragdo orientali paribus portionibus: quibus addatur orycis aut eboris ſcobs, & os ceruini cordis, tertia ex parte foliati auri decima, in pollinem hæc præter deraſam ſcobem redigantur. Loca pulſuum in carpis pedum, manuum, & in temporibus & cordis muniantur oleo ſupraſcripto. Et licèt immiſcere oleum aſæ dulcis, ſeu belzoi deſtillatum, & non abs re fuerit oleo è ſanthalis atque roſis immiſto regionem iecoris inungere, & ventriculi: imò optimum eſſe duco. Super cor ſacculum deferat è nymphææ & croci floribus integris, tum roſis, xiloaloes, ſanthalis citrinis, garyophyllis, caphura, belzoi, ſæpius aſpergatur aceto roſaceo. Superius docui ſuffumigium ad malos ſuffitus: cui addito flore ſambuci, fiet egregium ad peſtem.

CAPVT XXI.

De cura peſtis bubonicæ.

AT bubonicæ peſtis cura tanto difficilior, quanto morbus ipſe præceps & contagium maius, adeò vt omnes ſocietatem etiam charißimorum refugiant, vix parentes filiorum ægrorum conſuetudinem ſuſtinent. Quandoque vna peſtis tertiam partem hominum abſumpſit. Propriè conueniunt, quæ vires reparant. Et aqua roſacea in potu, boraginis, petroſilij, ſcordeon. Et potus multi olej in hoc iuuat, ſed in ſiti magna loco aquæ ea hibendum: pinguia vt accendunt calorem, ita putredinem, vt dixi, reſtinguunt. Referunt eſſe ignis ſpeciem, quæ aqua magis accendatur, oleo extinguatur, credo eſſe flammam olei ipſo accenſam, aqua enim, vt vidi, talem flammam irritat. Sed & potus multæ aquæ frigidæ perſæpe curat eos. Et aquam filipendulæ multi collaudarunt. Medicamen noſtrum acceptum à patre meo Facio Cardano, copertum valde, quo vti debemus ſingulis ſex horis. ℞: aloes partes duas, gentianæ radicum, chameleæ albæ radicum, centaureæ maioris radicum, diptami albi, quo vtuntur pharmacopolæ, roſarum albarum & rubrarum, ſanthalorum itidem alborum, rubrorum & citrinorum, myrrhæ, bem albi, ſoliculorũ ſenæ, ſcordij, ſphragidis, boli Armeni orientalis, quo vtuntur pharmacopolæ, ſingulorum partem vnam: oſſis cordis ceruini partem mediam, ſcobis eburneæ tertiam, croci duplum, ſcobis auri foliorum partem decimam: redigantur in pollinem, & dentur cum vino drachma vna prima vice, inde media: vt ſeruetur, redigitur in maſſam cũ melle roſeo: quantitas drachmæ duæ primùm, pòſt drachma. Exteriùs, ſi qua parte doleat, aut inflari incipiat, cucurbitulis materia eſt auocanda: tum emplaſtris ſuprà dictis, ammoniaci lachryma, fermento quoque, tum bubonij radice, quam adeò collaudat Fracaſtoreus libro tertio de Morbis contagioſis, hoc modo: Folia anguſta digiti longitudine, virentia, ſubaſpera: ſurculi multi ex vna radice, in ſyluæ modum: atque in eorum ſummo purpurei flores plurimi, qui in medio lutei ſunt, & ob id ſpecioſi, referunt enim chamemæli imaginem, iuxta Benacum lacum frequentes.

Propria verò curatio in hoc genere eſt per ea quæ exterius trahunt venenum, & bubonem ipſum, & citò eum concoquunt: & ſunt hæc varia in ſingulis ſpecieb. Conſtat enim quòd anno M. CCCCLI. peſtis illa nullum recepit auxilium, niſi ea ranis viuis ſuperpoſitis: & cum moriebãtur, applicabant alias, donec ceſſarent ſymptomata prorſus omnia veneni. Et ideo debemus experiri cùm his, tum muribus, gallis, palumbis: inde cum lacte, cæpis, ruta, ficubus, fermento: tum etiam cancris, piſcibus, & per ſingula genera rerum, quæ veriſimili ratione prodeſſe poſſint. Princeps tertia Quarti laudat emplaſtrum ex lupo ſalictario, atriplice, capillo veneris, radice altheæ, cum pauco ammoniaco & melle ac vino: tum etiam radicem cucumeris anguini cum pice brutia, aut picea quæ ſponte fluit. Sed in priore emplaſtro Paulus, ex quo deſumpſit, loco lupi ſalictarij habet parietariam, ſed & ſecundum ad tumpendum eſt, vel or & lupini amari cum aceto diſſoluti, & capparis radia, aut nitrum cum fermento vel ficis. Et quod optimum videtur, diſſoluítque ac trahit, aſter Atticus, de quo ſuprà: ob id dictum bubonion, vt reor, non quidem quod referat ſtellam flore, vt communiter creditur, imò folio potius, frequens in locis aridis. In quo etiam conſentit Matthiolus, aſſerens chamemælo ſimilem eſſe, paſſimque inueniri. Citantur ea Virgilij monumentis appoſitè ab eo huiuſmodi carmina.

Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello.
Fecère agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namq; ſe imo ingentẽ tollit de ceſpite ſyluam.
Aureus ipſe, ſed in foliis, quæ plurima circùm.
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.

Deinde paulo pòſt:

Aſper in ore ſapor.

Illud non ferendum, quod Princeps iubet in huiuſmodi repelli, ambiguo ſermone: cum Paulus dicat apertè, ſi non adſit febris, febrem enim non adeſſe, & morbum non eſſe peſtilentem, ſe conſequuntur. Quòd etſi latitare febrem contingat, vt repellendo falli poſſis, reſpondebit quiuis Dialectica quantum opus eſt inſtructus: vt hoc raro accidet, ita rarus error contemni in tam magna mole poteſt.

Sed ad victus rationem redeo: Cum in hoc morbo ab initio purum ab impuro ſegregatum ſit, conandum eſt totis viribus ne virus ſerpat, ideóque vomitoriis, clyſteribus, frictionibus agendum eſt, tum cucurbitulis, ac ſi quiſquam venenũ iam hauſiſſet, quod partim citra iecur eſſet, partim vltra. Et qui viriliter in hoc agũt, plerúmque euadũt. Quòd ſi motus vehemens ſentiatur, purgabis cum elleboro: & ſi quieuerit motus, vrina prouocanda eſt cum his etiam quæ venena

educere

educere ſolent, vt ſunt phu ſeu Valeriana, apium, iuniperi fructus, & rapæ ſemina, betonica, & ſimilia, celebratur & ab empericis ruta captaria, ſeu Gallica, herba anagallis, liguſtici radix, eius quòd Angelicam vocant, tum ati. Cauere in his oportet ab initio pinguibus & quaſi media hæc eſt febris inter venenum & peſtem, vt abſtinentia vtilis in eis ſit. Et vtemur iure pulli exili macroque, ac bene cocto, & permutato cum iiſdem fermè, de quibus antea dictum eſt, Et Princeps iubet ab initio imponi cucurbitulas loco dolenti, & ſcarificari: quod à ratione alienum non eſt. Et ſectio venæ & purgatio eodem fermè modò ſe habent, vt in ea quæ fit ab aëre, verùm in hac ſunt minus periculoſa, quamuis videatur contrarium: quia plures ex hac quàm ex alia pereunt, ob morbi ſæuitiam.

De carbunculi autem cura cum fimo columbino, tum aliis (nam de eius eſſentia in ſecundo Contradicentium actum eſt) non malū forſan fuerit aſcripſiſſe carmina Quinti Sereni præcipua:

Hunc veteres quondam variis pepulêre medelis
Tertia namq; Titi ſimul, ac centeſima, Liui
Charta docet, ferro talem candente dolorem
Exectum, aut poto raparum ſemine pulſum.

Inde paulo pòſt:

Dulcaridum, laticemque cumini ſemine iunges,
Atque fimum pariter Paphia compone columba:
Hinc line duratas partes, & clauſa venena:
Præterea triti referant ad operta lupini:
Nonnullus calcem viuam diſſoluit aceto,
Fumantémque nimem papulis apponit acerbis.
Eſt qui gallina perducat ſtercore corpus:
Allia vel piperi pareè commiſta linuntur,
Pythagora cognata leus condita cumino.
Proderit, & madida fermentum polline turgens.

Primum autem auxilium ex T. Liuio, vt dicit, decerptum charta centeſima tertia, præſtantiſſimum eſt.

CAPVT XXII.

De Cuſtodia tractantium huiuſmodi ægros.

GAlenus vndecimo Artis curandi, breuiſſimè omnis putredinis curam atque cuſtodiam quatuor verbis deſcripſit, dicens: Putredini contraria ſunt euacuatio, ventilatio, perfrigeratio atque concoctio. Ideo fontes, qui talia tractant, ſibi faciunt: & profuêre multis non ſolum in hac peſte, ſed ea quæ fit ex aëre. Et ſimiliter vrinæ prouocatio: cum quibus autem, iam ſæpius dictum eſt. Purgatio verò per aluum tuta non eſt, nec vtilis: at ſanguinem ciere, aut vomitum, hoc ipſum peſſimum eſt. Ergo fontes in ſyluestri brachij parte, aut ſub genibus facere conſueuerunt. Accedentibus ad ægros, mandere corticem arantij vtile fuerit, & inter duos cereos magnos accenſos, ventilatio hac in parte ſuſpecta eſt. nam arteriæ aërem corruptum attrahunt. Neque ergo nimis aperire, neque concludere poros: ſed in hac aperire, in ea quæ ab aëre fit poros, occludere magis conuenit. Perfrigeratio autem vtilis eſt: ſed facere, quàm dicere, difficilius, præſertim quòd multi ob id ſolùm ſeruati eſſe creduntur, quòd allia & cæpe aſſiduè eſſitarent, & aër frigidus plenus ſit vaporibus multis, ob id frigida actu corpora ſeruare decet. Cæterùm cæpe & allia euacuant per halitum & vrinas. Vnde etiam ſcabies vtilis: concoctio autem generali ratione eſt neceſſaria, vt ne quis crudo cum ventriculo aut iecinore motus ſuſcipiatur.

CAPVT XXIII.

De Alexipharmacorum compoſitione, & numero.

PRincipale alexipharmacum omniū confeſſione eſt theriaca, ignota antiquis Latinis, Celſo, Erotulæ, ſeu Eroti Iuliæ (fuit enim Libertus eius medicus, Auguſti ætate) Trotulæ falſo appellato, & Scribonio Largo ipſius Auguſti medico. Primus enim eius inuentor Andromachus tempore Neronis, teſte Galeno, primo de Antidotis: qui aliquot commutatis, inter reliqua viperarum carnes addidit Mithridatis deſcriptioni, qui & ipſe vtebatur compoſitione ſua mithridatica, licet non adeò efficaci, comprobata tamen in nocentibus, per ſingula venena ſingulis auxiliis. Teſtis eſt Celſus, libro quinto eam deſcribens. Conſtat X X X V I medicamentis, melle excepto. Apud Andromachum ſecundo de Antidotis, mithridatica habet radicem dulcem, ſalem, ſcordium, cypheos, fœniculum, nardum Indicam, meu, lachrymam Arabicam, ſcincum, phu, vinum: vndecim plus quàm apud Celſum, quæ verè fuit mithridatica. Deficiunt quinque: cuminum, rhaponticum, ſagapenum, iris & longum piper: vt ſint X L I I ſimplicia. Suprà ergo mithridaticam Andromachi, eius theriaca habet paſtillos viperarum, & ſcyllæ, & hedychroum loco cypheos, napi ſemen, agaricum, ſchœnum, diptamum, ſtœchadem, apium, marrubium, calamentum, chamepitym, amomum, pentaphyllon, chamedryn, ſphrahidem, chalcitim, centaurium, carpobalſamum, amnin, aſphaltum, ariſtolochiam, quæ ſunt X X I I. Si quis ergo mithridaticam componeret ex deſcriptione Celſi & Andromachi, ſeniorem ſemper intelligo, contineret ſimplicia X L V I I I. quia vtrumque piper, velut & in theriaca, apponitur, longum & nigrum: quibus additis XXII, fierent omnia LXX. at non ſunt niſi L X I I I I. omiſit ergo Andromachus primo de Antidotis, ſex, ex his quæ in mithridaticam ſuam vel mithridatis recipiebantur, cypheon, acorus,

cuminum,ſal, ſcincus, ſpica nardi. Sed mirum eſt, quòd in mithtidatica ponat Andromachus nasdum Indicam, & ſpicam nardi, quaſi duo. Sed iam tempus eſt, vt quorundam præceptorum reminiſcar. Primum, vt antidotum vtranque, id eſt mithtidaticam & theriacam, conficiamus iuxta Andromachi ſenioris deſcriptionem, non Galeni: cum priores expertæ fuerint à Cæſaribus, adeò vt Suetonius referat, Nesonem non auſum tentare matrem venenis, quòd ſentiret munitam eſſe antidotis. Et Galenus ipſe non ſuam, ſed Andromachi confecit. Hæc etiam antidota, dicebat Galenus, præſumpta longè plus poſſunt, quàm ſi pòſt quintuplum aut ſextuplum ſumant. Vnde patet, quanto celerius, tanto melius, vbi pòſt contingat accipere. Illud etiam animaduertendum, theriacæ duo eſſe principalia fundamenta, crocum & viperam: quæ ſi non optima ſint, labor totus petit, nam viperæ carne propriè reſiſtitur venenis: croco autem deducitus ſtatim medicamentum ad cor, ideo hæc eligi debent ſumma cum diligentia. Conſtat etiam theriaca medicamentorum pondere ſibi proportione reſpondentibus, ſcilicet XXIV. XII. VI. III. II. I. vnde ponderis ratione ſcyllitici paſtilli præualent, inde theriaci, opium & piper longum, & hedichroum. Poſt hæc erunt ſcordium, roſæ, napi ſemen, iris, agasicum, cinamomum, ſuccus dulcis radicis, opobalſamom. Iuxta hoc ergo componemus mediam theriacam validiorem prima, ſed non adeò tutam. Recipe paſtillorum ſcylliticorum par. XXIV. paſtillorum è viperæ carne, hedichro, opij, piperis longi, ſingulorum partes XII. agarici, cinamoni, ſcordij, roſarum, ſeminis napi, iridis, ſucci radicis dulcis, opobalſami, ſingulorum partes VI. croci partes III. mellis partes CCLXXXVIII. vini XCVI. Quòd ſi ademeris ea quæ ſub pondere ſex partium adiiciuntur, mel autem CXLIV. partibus, vinum XLVIII. fiet theriaca potentiſſima, ſed minimè tuta. Perfecta ergo theriaca, vt dictum eſt, conſtat LXIV. medicamentis: media, XVI. minima, VIII.

Vt verò viperam eligas, facilè id aſſequeris, ſi fœminam grauidam inuenias, nam ſola è ſerpentibus animal parit: parit autem ad XX. nec mater aut proles cibum capta goſtat: maximè tamen paruis auiculis è nido ſublatis, & muſculis gaudet. Superuiuunt tamen ſine cibo ad triginta fermè dies. Vbi genus inueneris, præſtat è locis calidis, ſiccis, aridíſque eligere maſculas, hæ duos tantum caninos habent dentes, vt libro de Theriaca ad Piſonem: ſub veris fine, fuluas, viuaces, lato capite, ventre propenſo, toto corpore ſinooſas, meatum habentes excrementi: imò caudæ propiorem, mobilem, viuacem: quæ pluſimum à plano ſe attollat, as dentibus & toruis oculis, inde coge ſingulas crus, aut ſub ala pullum mordere: & qui celeriter expirabunt, eorum viperas elige.

DE PROPRIIS AVTEM SINGVLORVM *Alexipharmacis tabulam hoc modo, venenis præpoſitis, ſubiungemus.*

		Alexipharma
1	Hydrargyrij	Columborũ agreſtium ſtercus, vel coſtum noſtrum, quod in vſu eſt.
2	Minium & cinabaris	Spodiom ex ebore
3	Æruginis	Coralius
4	Gypſi	Muris ſtercus
5	Ceruſæ	Vinum dulce ad ebrietatem
6	Cyanei lapidis	Succinum
7	Napelli	Mus ſuus, Moſchus
8	Leporis marini	Rubetæ cinis, cato vulpis aſſata, & oſtrea
9	Fel viperæ	Theriaca
an	Extremitas caudæ cerui	Theriaca
11	Salamandræ ſpuma	Halicacabi ſemina
12	Putteſactis	Scordion
13	Cucumeri aſinino	Mentæ ſuccus
14	Cãtharidarum	Halicacabi ſemina
15	Chamelcæ lxij	Origanum
16	Rhododaphne	Iuniperi ſuccus
17	Ricini	Hypericum Alexipharma.
18	Anacardi	Pini ſemẽ torrefactũ
19	Nucis vomicæ	Citri cortex
20	Viperæ morſui	Theriaca epota
21	Scorpionis ictui	Scorpius ſuperpoſitus.
22	Aranei puncturæ	Endiuia epota & ſuperpoſita
23	Rutelæ ſeu tarantulæ	Melanthion, & ſaltatio ex muſica
24	Odori venenato	Vrinæ cerui ſuffitus
25	Vmbræ toſſici & Rhododaphne	Iuniperi ſuffumigium
26	Opio	Caſtoreũ, vel aſſa, vel ecyſir
27	Mandragoræ	Radicula agreſtis
28	Solano	Canesi marini, & locuſtæ
29	Thoræ	Antithora
30	Hydrargyrij cocti vel ſublimati	Cryſtallus
31	Auripigmenti	Oleũ è nucleis pini
32	Æris ſquamma	Acori ſuccus
33	Spumæ argenti	Ricini ſemen
34	Adamãtis ſcobs	Radicula agreſtis
35	Herculei lapidis	Smaragdus
36	Aconiti	Ariſtolochia longa
37	Rana lapidea	Myexis
38	Fel leopardi	Mus napelli
39	Menſtrui ſanguinis	Viperarum caro
40	Æluri cerebrũ	Moſchus
41	Fungi	Allium
42	Scammonio	Ribes ſuccus

43 Tithymali

43	Tithymali	Mumia
44	Ficus Pharaonis	Cucumeris ſemina
45	Ellebori	Nymphex flos
46	Apij riſus	Meliſſæ ſuccus
47	Nucis Metel	Butyrum
48	Canis rabidi morſui	Cynorrhodi radix
49	Vulneri venenato	Muſtela impoſita, vel ſtercus humanum
50	Crabronum ictui	Ferrum frigidum impoſitum
51	Excoriationi à venenatis, vel rura	Iuniperi foliorum ſuccus, vel endiuiæ
52	Cicutæ	Gentiana
53	Hyoſcyamo	Piſtacia
54	Coriãdri ſucco	Vincetoxicum
55	Incertorum	Pezar, cerui oculorum ſordes, ſmaragdus, oryeis cornu
56	Omnium	Aqua, & aër maior & minor.

CAPVT XXIV.

Succidaneorum communium alexipharmacorum noſtrorum.

1	Pezar	Cerui oculorum ſordes
2	Oryeis cornu	Eboris ſcobs
3	Balſami	Stercus capræ vſtum
4	Margaritarum	Concha margaritarum
5	Laſeris	Platani fructus
6	Armenij luti	Samium lutum
7	Scordion	Diptamus Cretenſis
8	Ciconiæ ventriculus	Canius ſanguis
9	Muſtelæ	Teſtudo
10	Alyſi	Aſclepiades
11	Ben album	Diptamus albus
12	Iuniperi fructus	Lauri Baccæ
13	Cynorrhodi	Cancrorum fluuialium cinis
14	Abſinthij Ægyptij	Ruta capraria
15	Mus napelli	Muſcæ napelli
16	Smaragdi	Hyacinthus
17	Xylobalſami & carpobalſami	Violæ albæ radix
18	Theriacæ	Mithridatum
19	Terræ Lẽniæ	Terra Melites
20	Antithoræ	Zedoaria
21	Anſeris ſãguis	Anatis ſanguis
22	Chalbani	Opopanax
23	Trifoliũ odoratum	Hypericon
24	Angelica	Tormentilla
25	Napi ſemen	Iridis radix
26	Aſæfœtidæ	Belzoi
27	Cerui vrinæ	Arthemiſia
28	Myexis	Coralius
29	Adamantis	Topazius, id eſt, piradotus
30	Chameleæ albæ radix	Diptamus noſter
31	Moſchi	Zibethum
32	Croci	Bugloſſum
33	Iudici ligna ad venena	Gentiana
34	Muris magni	Gallinæ cerebrum
35	Colũbi agreſtis ſtercus	Columbi domeſtici vel gallinæ ſtercus
36	Fraxini	Trifolium aſphalrites
37	Myexis	Coralius
38	Cardui benedicti	Maluæ ſemen
39	Ambræ	Succinum
40	Rhapõtici	Rhabarbarum
41	Rutæ	Perſicorum nuclei
42	Radiculæ agreſtis	Radicula cum ſale & aceto
43	Inulæ	Citrium
44	Harmala	Ruta agreſtis vel capraria
45	Theriacæ	Theriaca media, vel minor: pezar, ſordes oculi cerui; ſmaragdus, harmela.

In omnibus aliis meminiſſe præſtat, quòd domeſtica pro agreſtibus ſubſtitui poſſunt: & quòd Dioſcorides ita ſimplicia ſua collocauit, vt proximè ſuccedens pro antecedenti, aut antecedens pro ſubſequenti ſubſtitui poteſt. Sed & ſubſtitutorũ Galeni & Pauli Tabula eſt huiuſmodi, eorum quæ non adeò aduerſus venena præſtant, vt priorum: ſunt tamen nobilia pharmaca.

CAPVT XXXV.

De laterali morbo peſtifero curando.

COlligere oportet intentiones principales curandi vtrumque morbum, febrem ſcilicet peſtilentem, & lateralem morbum. Febris peſtilentis curandæ capita ſuperius redegimus ad rationem victus non exquiſitè tenuẽ, ſed cum iuribus craſſis, vt ille vocat: dat præterea allium, piſces ſalitos, cappares, præterea vinum abſinthites Et nos embammata ex ſucco oxalidis, & mentæ, & gingibere: at in laterali morbo ſuccus priſanæ ex aqua aut minus. Et in potu vitanda ſunt vinum, amara acriáque, danda inſipida & dulcia.

De aëre in peſte, debet eligi calidiſſimus aut frigidiſſimus: in laterali autem morbo temperatus, in hoc etiam humidus & purus: in peſtilenti autem morbo purus, ſed ſiccus. Debetque ob id ſuffiri ladano, ſtyrace, belzoi, ſuccino, quæ omnia aduerſa ſunt patientibus abſceſſus circa membra ſpiritus.

In peſtilenti febre non conuenit ſectio venæ, & maximè poſt initium illius in morbo laterali, ſi ſit in ſuperioribus coſtis, conuenit non ſolùm, ſed eſt neceſſaria admodum,

& donec ad ſputum peruenerit, & vſque ad ſanguinis mutationem (ſecundo de Victu in acutis (vt pro rubro liuidior, aut pro naturali rubidior exeat, atque ideo copioſus admodum, raro enim hæc mutatio fit citra ſanguinis copioſam detractionem, velut duarum librarum, certè non antè vnius. Cucurbitulæ autem tempore initij procul à loco, & ſtatus ſuper locum communes eſſe poſſunt.

De purgatione in laterali morbo ſuperiore non conuenit, in peſtilenti cum materia turgente conuenit, vt dictum eſt, viciſſim in laterali morbo, cum dolor eſt in coſtis ſpuriis conuenit: in peſtilenti non ex materia turgente, omnino lethalis eſt, contrà ergo conuenire poſſunt, vt in turgente & morbo laterali in ſpuriis coſtis: & contrario modo, conueniunt in hoc, quod in nullo caſu decet mouere materiam cum leuibus medicamentis.

De prouocantibus etiam vrinam, vbi ad empyema morbus lateralis tranſierit, conueniunt in vtroque: atque eo magis, cum materia non expuitur, aut parum de ea. Et etiam ante empyema: ſed in eo caſu non conueniunt, quia in morbo laterali debiliter ducentia, vt ſemina melonum, conueniunt, & dulcis radix: in venenis autem valida, vt dixi, velut cantharides. Et ſi adſit ſputum, etiam nullo modo talia quæ ſiccant, vt erythrodanum & ſpica, haud bona ſunt. Præterea in morbo peſtilenti conueniunt, vt dixi, quæ auocant exterius: at in morbo laterali ſolùm in principio, ne coctio impediatur: & in ſtatu, vt dixi, quandoqne, quando morbus in muſculis, non in membrana fuerit. Præterea non vbique, ſed in morbo laterali duntaxat, in ea parte vbi adeſt morbus, vel è directo: in peſtilenti vbiqne.

Demùm cura ſebris peſtilentis debet fieri per exiccantia, vt ſmaragdum, theriacam, ſcordion, & omnia huiuſmodi, inter quæ ſolus bolus Armenus conuenit, etiam morbo laterali, loquor de vocato orientali, licet hie non ſit verus bolus Armenus Galeni, ſed potius terra Samia. Et in hoc expertus ſum, in Philippo Maluetio patricio Bononienſi, & in aliis expertum vidi, quòd non aſtringit pectus: imò authores plerique dicunt de hoc præſenti quem habemus, quòd reſpirationem liberiorem reddit: & licèt non ſit bolus Armenus Galeni, tamen multum confert in febre peſtilenti ab aëre, abſque dubio. Et nunc deferuntur diuerſorum colorum, ruber, luteus, pallidus: & luteus videtur in caſu magis accomodatus, dum æger laborat duplici morbo.

Quibus expoſitis, illud quod adiungitur peſti, vel eſt naturale, vt ætas, geſtatio vtiri, conſuetudo aliqua, contrarium aut ſimile indicans, temperatura, morbus quidam naturalis aot imbecillitas: aut res non natnralis, triſticia, vigilia, crapula quæ præceſſit, ebrietas, labor, coitus, ſeruitus, malum cubiculum, & planè frigidum & humidnm, paupertas, ſolitudo: aut res contra naturam, ſcilicet morbus, morbique cauſæ aut ſymptoma. Ex morbis autem quidam conſequuntur febrem peſtilentem, vt hoc anno morbi laterales, & de quibus dicebat Hippocrates tertio Epidemiorum: Multis autem in febribus, & ante febrem, & ex febribus ignes ſacri inciderunt. Et paulo pòſt: Lyenterici, multi dyſenterici. Et infra: Soporoſi vero maximè phrenetici, & febre ardente laborantes erant. Et in ſecundo etiam meminit de angina peſtilenti. Sed diſcrimen eſt in cognitione ex tribus, nam morbi qui conſequuntur ad ſtatum aëris, ſont multi, ſporades autem rari. Peſtilentes accidunt, dum multùm ſæuit, conſtitutiones: ſed ſi leuis fuerit, ſporades exiſtimandi ſunt. Præterea ex natura morbi, diximus autem bos, in conſilio de Prouidentia temporum, qualiter ex natura membri principalis dignoſcuntur: & ex eo quòd retinetur materia, aut protruditur, aut colligitur, vt cum ſint membra principalia, fient nouem genera morborum peſtilentium, ſpecies autem plures: ſed quæ non continentur ſub generibus, neque erunt inter ſpecies adnumerandæ. Sunt autem præcipuè, ſi caput infeſtetur, lippitudines ſiccæ & humidæ, furores & atræ biles, & morbi comitiales, & attoniti, & reſolutiones, & anginæ, & parotides: & ſi cor, morbi laterales, peripneumoniæ, febres ardentes, tabes, æſtus: & ſi iecur, vomitus, lyenteriæ, dyſenteriæ, morbi regij, cacoëxis, aqua intercus. Circa curationem ergo primùm conſideranda ſunt, an intentiones ſint ſimiles, an contrariæ, an neutro modo. Et ſi ſimiles, nullam habemus difficultatem, qoia augenda ſunt quæ præcipiuntur, velut in diarrhœa peſtilenti, haud dnbiè cibus valde nutriens erit exhibendus: & in ardente febre putrida, ſyrupus de limuniis. Et ſimiliter ſi fuerint impertinentia: velut quæ prouocant ſputum, & dulcia in morbo laterali peſtilenti, nam auxilia talia debent, quæ non ſibi aduerſantur, adhiberi. Difficultas tota eſt, vbi contrà indicauerint: & tunc quatuor erunt præcipuè conſideranda. Primom, ſi aliquod auxilium diuerſa ratione vtrique conueniat, velut dixi de bolo Armeno noſtro, quod facilem efficit ſpirationem, & febri peſtilenti aduerſatur, & de huiuſmodi auxiliis non eſt dubium quòd debent adhiberi. Secundum, an morbus coniunctus pendeat ex conſtitutione, an ſit ex ſporadibus, & fortuitò illi adiunctus: quod etiam licet coniectari ex cauſa externa: vel ſi eidem morbo ſit aſſuetus, vt podagræ, diarrhœæ, qui ſunt morbi multis familiares. Tertium, ex quo maius mortis periculum, immineat. Quartum, an vnum ſit caoſa alterius ſecundum materiam, aut etiam ſine quo aliud ſanari non poſſit: & quodnam illorum ſit principale. Si igitur morbus pendeat ex conſtitutione, dator vna regula generalis: Omnes tales morbi ſanantur, curato morbo principali: imo debent curari curatione morbi principalis. Et hoc eſt quod innuit Hippocrates ſexto Epidemiorum, dum dixit: His ita preſſis nihil memorabile prodeat, non ventris turbatio, non

venæ

venæ ſectio, nec quicquam aliorum quæ tentaui. Secui enim venam ſub lingua, quoſdam & ſurſum purgaui. Nam hæc cum eſſent auxilia anginoſorum, non proderant: quoniam morbus erat peſtilens, & cura peſtilentis morbi curari debuit. Memini me ſanaſſe filium Io. Petri Puſiani ex ſputo ſanguinis, quod erupiſſet illi ob Indicam luem: ea ſanata per ſua auxilia, additis pauculis leuiter aſtringentibus, cum alioqui futurus eſſet morbus ille inſanabilis. Curatio ergo prima in omnibus morbis, qui pendent ab aëris corruptione, debet eſſe peſtis: additis leuiter quæ conueniant morbo illi proprio. Quòd ſi ſporadicus morbus ſit, qui coniungitur, velut ſi quis incaluit, & exercitatus eſt à cibo, inde in aura refrigeratus tempore peſtilentis morbi vagantis, in quo plures ex fluxu pereunt, & quiſpiam corripitur morbo laterali: & hinc ad decem horas antequàm voceris, vides vrinas turbidas, & fluxum ventris iam cœpiſſe: tunc tu intelligis quòd is correptus eſt ſporadico morbo, ſcilicet laterali, & peſtifera febre & morbo, qui eſt etiam peſtilens: tunc clarum eſt, quòd morbi hi habent contrarias indicationes, quo in caſu conſideranda ſunt tria. Primum, de quo dictum eſt, ſcilicet quiſnam morbus ſit periculoſior ex conditione generis: vtpote ſi plures moriantur ex peſtilentia, aut pauci, ſi primum, maior intentio debet adhiberi ad morbum peſtilentem: adhibebimus itaque encurbitulas cum ſcarificatione, in extremitatibus frictiones, eò dum vt morbus langueſcat lateralis, coquemus ptiſanam cum iure non craſſo, ſed tamen bono pulli: dabimus in potu decoctum tormentillæ cum oxymellite: aërem calidum reddemus cum ſuffitibus leuibus & ſiccantibus: dabimus lac à nucleis perſicorum cum ſaccharo: fricabimus corpus quotidie, ſed non adeò aſſiduè aut vehementer, velut ſi eſſet febris ſola: dabimus ſmaragdum cum bolo Armeno, & ſaccharo, boraginis floribus conditum plurimo. Si autem pauci ex peſtilentia moriantur, poſtquam prima dies non eſt exacta, mittemus ſanguinem ex vena vſque ad mutationem illius: dabimus ptiſanam cum aqua & ſaccharo: interdiu ſaccharum cum floribus boraginis conditum: adhibebimus aërem temperatum. Eâdem ratione conſiderabimus in ipſo affectu, quiſnam morbus ſit maior, febris & fluxus, an morbus lateralis. Et hoc ex propriis ſignis, vrinæ confuſione, dolore ſub coſtis, æſtu magno, anguſtia & difficultate ſpirandi. Febris ipſa fermè communis eſt. Fœtore excrementorum, pulſu ſerrino, caſu virium, & appetitus cibi, & tuſſi ipſa. Et iuxta id quod magis vrget, adhibebimus validiora præſidia, & iugiter, altero tamen non neglecto. Secundum, quod eſt conſideratione dignum, eſt, vt cum curamus morbos contrarios, vel curabimus per medium, vt in calida iecoris intemperie, & frigida ventriculi, dabimus temperata, quæ ſunt vtrique contraria. Secundum eſt, vt ratione variarum virium proſit idem contrariis, vt dixi de bolo Armeno, quòd ſiccitatis & frigiditatis ratione conuenit peſtilenti morbo: proprietatis autem natura, omnibus pectoris morbis. Et ita myrtus vt aſtringit, prodeſt fluxui ventri: & vt dulcis, lenit tuſſim ac pectus. Tertium eſt, vt medicina compoſita ex contrariis iuuet contrarios morbos: quia vnumquodque membrum trahit quod conueniens eſt: vel ratione naturæ: vt iecur, iecur lupi, & ventriculus, ventrem galli, aut ratione contrariæ intemperiei qua laborat, vt in hemitritæo piper trahitur à ventriculo frigido, & priſana à iecore ſupercalefacto, licèt ſint miſta. Quartum eſt, vt vnum vno tempore, aliud alio adminiſtretur. Quintum eſt ratione loci, vt epithemata calida ſuper ventriculum, frigida ſuper renes vel iecur. Sextum, vt idem membrum diuerſis modis afficiatur: velut ſi interius demus ſyrupum de ſucco endiuiæ, exterius inungamus aliquo vnguento calido. Tertium eſt, vt dixi, quod conſideremus, ſi morbus vnus ſit cauſa alterius, velut in exemplis & modis qui declarantur quarta Primi. Et ideo in hoc etiam conſiderabimus tempus vtriuſque velut ſi morbus peſtilens cum hydrope coniungatur, curabimus peſtilentem, quia breuis eſt, vtendo refrigerantibus, & minus curabimus de hydrope. Et ſi febris acuta, non peſtifera, iungatur anginæ diuturnæ peſtiferæ, adhibebimus auxilia febri ardenti: atque ita in aliis.

Et quod dixi de febre peſtilenti & bubonia, elephantiaſi, lue Indica, intelligi debet de quocunque alio etiam veneno, ſi enim morbo iungatur, aut ille conſequetur ad venenum illud, vt tabes ad leporem marinum, & tunc cura eſt cura veneni: quæ ſi potuerit eſſe perfecta & breuis, curabitur etiam perfectè tabes: aut morbus iam cœperat ante venenum, ſicut contingit, quòd laboranti morbo laterali exhibitæ fuerint cantharides, aut cicuta, aut aliquid aliud, & tunc debet curari ſeruatis regulis ſupraſcriptis. Et cũ morbi duo in eadẽ hora incipiant, vnus eſt ſemper cauſa alterius: vt ſi morbus lateralis cum febre, aut ambo ſunt ab eodem, vt in napello palpitatio cordis, & vomitus. Et ſi ſint tales, vt vnus ex altero pendeat, quandoque poſterior prius ſentitur, vt febris ante morbum lateralem: ſed hoc paucis horis antè contingit, aut vnus antecedit alium per aliquot dies: & ſi prior deſinit aut remittitur, fit tranſmutatio vnius in alterum. Et ſi vterque manet, tunc prior eſt cauſa poſterioris per accidens, vel hoc accidit ob paruitatem ab initio, quòd latuerit poſterior. Sed ſi morbus qui relinquitur, pòſt apparuit, antequam prior remittatur, tunc eſt ex his quæ venenis ſuccedunt, de quibus mox dicendum eſt.

CAPVT XXVI.

De cura diſpoſitionum venenis ſuccedentium.

CVm venenum ex morſu ſparſum eſt, corrumpit ſanguinem, & perſæpe nõ occidit vt venenum, ſed vt cauſa alia quæ morbum

morbum induceret: & ideo tunc datur occaſio ſecandi venam, quare dixit Princeps ſexta Quarti: Et conueniens horarum ſectionis venæ eſt, cum ſcitur quod venenum eſt jam ſparſum in corpore, & non eſt ex eis quæ attrahuntur: & propriè in eo qui eſt repletus. Sunt autem diſpoſitiones, quæ venena ſequi ſolent, hæ ferme: Malus habitus totius corporis, & ex genere leucophlegmatiæ, morbus regius, quod etiã teſtatur Auenzoar: tabes quædam, & phthiſis, ſtrangulatio & ſynanche, caſus dentium, melancholia & triſticia, vigilia, furor, mala coctio, alui duricies, inteſtinorum & ventriculi dolores, tum difficultas ſeu dyſenteria, ſplen tumidus, ſpirandi difficultas, reſolutio membrorum, & duricies iuncturarum: ſicut de arſenico rubro, quod vocant Arabes Realgat, vulgus autem Roſagallum, recitat Conciliator, eum curaſſe iuuenem, qui eum ſumpſerat. Et febres frequentes inordinatæ, defectus cordis, & oculorum debilitas aut prominentia, & conuulſio ac dolor totius corporis: velut in arthritide, & vrinæ flagrantia, ſeu vrigo aut difficultas, & vertigo & nauſea, & obliuio, & alia: ſed præcipuè antedicta. In omnium horum cura illud diligentiſſimè obſeruandum, quòd curatió miſta eſſe debet ex cura principali, & cura morbi: & hoc, quia tales morbi ſanantur ſublata cauſa: & cauſa eſt, vel impreſſio facta ex veneno, vel illa eſt cauſa cauſæ. Velut ſi ex napello aliquis incidat in phthiſim, ex pulmonis vlcere, curatio erit triplex & miſta: ex cura phthiſis puræ, ſcilicet vlceris pulmonis cum his quæ dicta ſunt ſuperius: & cura veneni putrefacientis per propria, vt etiam ante illud: & cura putredinis & abſceſſus iam facti, & hanc etiam ſuperius diximus. Et ita vides, quòd hoc caput conſtat ex cura morbi propria, tradita in libris ſuo loco: & duobus capitibus, quorum vnum eſt caput de cura illius veneni, & aliud de cura modi, quo venenum illud interficit. Et habet hoc priuilegium morbus ortus ex veneno, ex peſte, ex lue Indica, quod curato veneno, ſanatur morbus ille qui ex eo fluxit, etiam quod eſſet è genere inſanabilium. Et ita curatus fuit bubo niger in illuſtri Marchione (Regulum dicunt Latini) Viglercani, quia ortus erat ex peſte: quamuis bubones alij nigri ſint natura inſanabiles, & è genere carcinomatum. Et ſputum ſanguinis ex pulmone in Puſſiano, quia ortum habebat ex Indica lue: licet huiuſmodi ſputa diuturna, quale illud erat, ſint inſanabilia, teſte Galeno quinto Methodi. Sic facilè reſolutionem imo lacte ipſo in filiabus Baptiſtæ Syriri, quod ex hydrargyrij deſtillati potu contigiſſet. Atque alia omnia huiuſmodi, modò virtus valida ſit, & corpus adhuc ſucculentum. Et ſecundũ præceptum eſt, vt in morbis omnibus qui ex veneno relinquuntur, ſit cura per eundem modum, qui eſt ipſius veneni, non ſolum per eadem medicamenta. Vt ſit exemplum, balneum generaliter oculorũ debilitati nocet: quia tamen euocat ad exteriora, debilitatem viſus ex veneno factam curabimus balneo, & ita dentibus nihil erit melius, quàm auocare venenum ad exteriora.

Ad albam pituitam miſcebimus theriacam, vt conuenientẽ veneno: & rhabarbarũ morbo, & ſemen harmala, de quo ſupra, vt conueniens vtrique. Et exercitium conuenit omnibus morbis ex veneno relictis, præcipuè autem frigidis: quia proprium veneni eſt, calorem naturalem minuere, humores & membra corrumpere. ſed exercitium confirmat calorem naturalem, & humores corruptos educit per halitum aut ſudorem, & membra confirmat, verumtamen in morbo regio non conuenit niſi leue, & vt deambulatio. Ad regium morbum: Recipe endiuiæ aut cichorij, halicacabi ſeminum, ſingulorum partes duas, harmala decimam Partem, vel eius loco rutam caprariam, vt dictum eſt, vel agreſtem rutam. Sed in venenis caprariæ non fiderem, hoc in caſu probo moſchi quantum optimè redoleat. In hoc genere etiam eſt radix cardui ſancti, tum aqua herbæ illius. Ad dentium caſum inungatur totum corpus oleo hypericonis, & de baccis lauri, ſuccino ſuffumigentur dentes, coralio quoque lapide fricentur. Eſt enim antidotum ranæ lapideæ & æruginis rum ſimilium, vt ſuprà viſum eſt. Melancholia & triſticia quæ ex veneno oritur, valde mala eſt, & plerumque pernecat: triſticia autem, eſt melancholia leuis neque enim poteſt quis triſticiam maximam pati, quin deſipiat aperte. Huius igitur cura eſt ſectio venæ cum copioſa ſanguinis detractione, elleborus frequens & magna in quantitate exhibitus, Violenta, ſoporifera, inde margaritarum vſus copioſus, & meliſſæ atque boraginis, merumque dulce, ac venus cum puellis lætis atque iucundis, inde balnea, locique amœni. Eadem pene furoris remedia ſunt.

Deiectam coctionem inſtaurabimus aſſiduo cotoneorum vſu, cum coralijs & moſcho: iuniperi fructos per ſe commendantor, inde piſtacia, endiuia, menta, abſinthium, echini marini ac buccinæ, cum aliquibus ex his: ſcilicet cinamomum, inula, eruca, piper, aniſum, pulegium, echinus terreſtris, ſal. Ad alui duriciem, origano in iure galli vtitor: oleo quoque plurimo, & agarico. Ad dolores & tormina, cumino atque ruta. Si vero dyſenteriæ reliquiæ remanſerunt, ſphragide nihil melius, poſt ſmaragdo, agarico, oleo omphacino, iure caſtrati. Ad ſplenis tumores, halicacabi ſemina, ruta cum aceto, ſemen iuniperi, ſpica celtica, iris illyrica, & fraxinus. Et in ſynanche & ſtrangulatione vtemur ſtercore canis, theriaca, ſale, mittemus ſanguinem ex humeraria, pòſt etiam ſub lingua copioſum: applicabimus cucurbitulas, dabimus iridem illyricam copioſam ſcilicet, & ſynanchicis inſufflabimus: & quod admoniti ſumus per ſomnium ſcribere, è regionè glandulas in brachio fricabimus, prementes adeó valide ac diu, vt intumeſcente brachio, ac dolente non mediocriter, gulæ omnino obliuiſcator. Non dico glandulas, glandoſas carnes: neque enim vllæ eſſe, vel ab Hippocrate, vel alio quouis anatomicũ connumerantur: ſed

tumentia

tumentia ibi muſculorum colla. Ad ſpitandi difficultatem, inula, iride illyrica eadem, ctoco, theriaca eadem ratione. Ad reſolutionem, vngatur oleo ex floribus ſambuci & hypericonis & bacearum lauri cum theriaca. Intus conferunt iris eadem, cardamomum, theriaca, iuniperi ſemen, balſamum, inula, nec maior vllus conſenſus. Ad iuncturarum duricies, iiſdem fermè oleis, addita pinguedine anatis, cuius deſcriptio eſt huiuſmodi: Magna anas exenterata & depilata, vel ciconia, impleatur carnibus viperarum & aſpidum recentibus & ſemine iuniperi ſicco, non carioſo, belzoi, enula, canino ſanguine, carne teſtudinis marinæ, opoponaco, galbano: & aſſetur in veru, & perpetuo igne, colligatur quod exprimitur, aquoſum illud primum quod effunditur ſuperfundendo, donec purus adeps non ſanguini, non aquæ admiſtus ſit. Itaque ignem & æqualem eſſe, & mediocrem oportet, huic decimam partem theriacæ admiſceto: facit & ad podagram. Ad febres inordinatas, vtatur inula in cibis, endiuia, cichorio cum pipere, origano, aniſo cum ptiſana. Et per interualla ſumat agaticum cum mulſa ex deſcriptione Dioſcoridis. Intermediis autem diebus ʒ theriacæ cum ſucco petroſilij, aut citrij mali, totum contundendo.

Cordis defectus iiſdem curatur, quibus venenum, inde ſylua, Theriaca, ſmaragdus, os ceruini cordis, coralius hyacinthus, margaritę, inula, flores boraginis cum ſacaharo cōditi, roſæque ſimiliter. Ad oculorū imbecillitatem ruta vtatur, ac roſis, cum iecoribus anatum & anſerum ac eruca; vbi ſede ſint excuſſi, parum proſunt auxilia: theriaca tamen cum cardamomo & longo pipere & ſmaragdo, ſpondylio, ſerphyllo, quæ etiam emplaſtris admoueantur. Ad articulorum dolores atque conuulſiones, vtatur elleboriſmo, necnon inula & cardamomo in cibis, habet & vnguentum deſcriptum quod diſcutit & emollit. Iuuat & vt notum eſt, vulpinum oleum, quod & in duriciebus vicem obtinet ſuperius expoſiti, ſed longè inferius

Ad vrinæ vriginem, difficultatem iuuant, extinguunt veneni & præſertim halicaca biſemina maluæ & cyperi decoctum, tum amnus & lithoſpherras: & locum inunge oleo de ſcorpionibus, & eſt proprium & theriacæ vſus aſſiduus. In huiuſmodi enim morbis longis, & ſine abſceſſus theriaca nihil melius eſt, modo hectica non ſit: etiamſi à veneno originem non habeant, quanto magis ſi habeant, vertiginis eadem fermè cura, quæ & reſolutionis: ſed, & ventriculi ratio habenda eſt. Proſunt Cardamomum, Ruta, ſpica, bdellium, cinamomum, cortex citri, agaticus præcipuè, betonica, ſaliua, roſæ, roſmarinus, calamus aromaticus, acorus. Et de nauſea eadem eſt ratio quæ & de vertigine, vt à ventriculo ortum habet: & de obliuione ſimiliter, vt à cerebro. Elleborus, agaricum inter ea quæ purgant. Et dicitur, quod anacardinum antidotum confert memoriæ: & creditur quod ſcobs eboris & meliſſophylli puluis eidem conferunt, & mel inter familiaria, & debent exerceri, & in locis amœnis ſpaciari, & in aëre libero. Iuuant & caſtoreum, peucedanum, ſphondilium, ſinapis vitex, ſampſuchus, & cerebra gallinarum, leporum, & pulli columbini. Et inter amuleta ſmaragdus collo ſuſpenſa.

Proprium eſt autem veneni, relinquere morbum quendā peculiarem, ex tertio genere craſſi morbi, quod fit à pituita putrefacta, ſeu illi abundè ſimili: quum vidi in pluribus qui à veneno conualuerant, vt maximè patre meo Facio Iuriſconſulto, qui quotidie de eo conquerebatur. Eructant acidum, flatu multo abundant, vago dolore, hinc, inde torquentur, ac ſaltatorio vt ita dicā, modo à pede, confeſtim in oculum, modo in ventrem, aut ex aure in manum. Mortuus eſt cum eo, nō ex eo neque graue eſt ſymptoma, morbus autem dici non poteſt. Curatio ex theriaca, ſmaragdo electuario vt aiunt, Alchermes, coctionem procurare. Hippocratis ratio in purgatione cum elleboro per ſuperiora conſtat & hippophae, id eſt, lappagine de qua Plinius, per inferiora victus totus ex lacte. Credunt aliqui hoc ipſum ſymptoma dæmonem eſſe, aut ab illo.

Libri de Venenis tertij
FINIS.

COMMENTARIA IN LIBRVM HIPPOCRATIS DE ALIMENTO.

PRÆLECTA DVM PROFITERETVR
Bononiæ ſupra ordinariam Medicinæ.

ILLVSTRISSIMO AC INCOMPARABILIS Virtutis viro Iacobo Boncompagnio ; Vtriuſque militiæ S. R. E. Gubernatori Generali.

S. P. D.

SÆPE obſeruatum eſſe comperimus, Illuſtriſſime Princeps, artes ac diſciplinas cum armis, ac viris virtute prædiris, atque Monarchia ad ſummum faſtigium peruenire, & vt antiquorum quam plurima exempla prætermittam, Philippi in primis atque Alexandri Macedonum Regum ætate id præclarè conrigiſſe nemo neſcit. Ea enim rempeſtate ſimul ferme floruerunt in Philoſophia, Plato, Ariſtoteles, ac Theophraſtus. In pingendi, fingendi faculrate Apelles, Prothogenes, Lyſippus, & Pyrgoteles, cum eloquentiæ laude Demoſthenes. Vt aurem exrerna quoque prætercam C. Cæſaris, & Auguſti temporibus nemo eſt, quin videat omnis geoeris eruditione, M. Varronem immicuiſſe: in dicendi facultate, Tullium Hortenſium : in Poëſi, Virgilium, Horatium, Ouidium; in Geographia Strabonem, in Medendi ratione Dioſcoridem, in hiſtoria Saluſtium, Liuium, Diodorum Siculum. Mox verò ſub Antonino Philoſopho, alia eſt conſecuta, erudirorum hominum in omni liberalium artium genere copia. Prolemæus enim iu Mathematicis, Alexander Aphrodiſeus in Philoſophia : Galenus in Rei Medicæ ſcientia claruit. Sileo Plutarchum non minùs hiſtoricum ; quàm Philoſophum, Vulpianum, Maſurium, Iuriſconſultos, atque Athenæum pluſquam Grammaticum. Ergo & ſi Monarcha deſit, cum tu virtute incomparabili noſtra æſtate in omni eruditionis honeſtæ genere exercitatus ſis, herois nomine dignus, cur non digniſſimus quoque etiam habearis à me, cui liber hic, memoriáque tanti viri in eo contenta, laboréſque hi noſtri dedicentur. Accedit huic deliberationi vt per eam publicæ vtilitati, ſecuritati tuæ & meritis erga me tuis ſatisfaceremus. Liber enim eſt primum Diuini Hippocratis, Argumentum de Alimento ex quo vitam ipſam conſtare non dubitamus; neque

priſcis

priſcis illis temporibus homines magis tanti beneficij memores, qui recto iudicio præditi defuerunt, qui eos, qui tuendæ ac ſeruandæ vitæ rationem aliis tradidiſſent, Deos appellarint. Cùm ergo omnia bona ex vita pendeant mortalibus, virtus, pietas, incolumitas, forma, decus, robur, filij, opes, honores, potentia, officia, voluptates, ſi quid hoc opere ad vitam præſtitero cum te impulſore, adiutoréque ac defenſore id impetrauerim, meritò omnia illa bona nomini tuo debebuntur. Quare & librum ipſum, qui amanter ad te ſeruandum venit, amplectaris rogo ac foueas, nam & conſtantiæ tuæ fuerit, cui ortum dederis, eundem etiam tueri, quod ſi ſpreueris eo minor factus apud te, minuet, & apud omnes alios authoritatem. Verum ſi quis obiiciat illud:

Parturient montes, naſcetur ridiculus mus.

Vnde tot miracula & vtilitates? An non in nobis continuè omnia diffluunt per tot excrementa ac diſſolutiones, attritionéſque, ex aëris iniuria doloribus, fame, ſiti, vigiliis, triſtitia atque laboribus, venereis compedibus, atque fuga (ô miſeram mortalium vitam) Quid ſi non repares, imò etiam obſtes ſingulis diebus haurimus menſura menſa D. CCC. Amphoras aëris Italicas: cogimúr vel libram cibi edere aliquantò plus qui tam parum edunt bibere, vt libram cum ſexrante: quomodo viues, ſi modum huic adhibere nequiueris? Docet Hippocrates quid facere debeas in hoc libro, ſcilicet, quænam ſint vnicuique meliora, quale etiam, quantum quoties, quomodo, quando, in & cum quibus, quibus occaſionibus, & quouſque perſeuerandum. Quæque mala ſi intermittantur, aut aberrent, ſuccedere ſoleant, ſeu morbi, ſeu labes, aut detrimenta, vel damna. Hinc modos ſe tuendi vtiles ad libros ſanitatis conſeruandæ, atque omiſſam recuperandi: ad eos quos de victus ratione expoſuimus intelligendos. Vt ex hoc ipſi, velut ex montana nardo, duplex radix, aut potius ex Hyperici ramis duplices hinc inde ab eodem trunco perpetuò naſcuntur; ita tota Medicina, quæ in duas partes ab initio diuiſa in vnum hunc librum coëat, & ab illo prodeat. Atque hoc ad vſum. Quid poſtea contemplatione, ne minor eſt? aut parum vtilis? cùm elemento omnia humores, cauſas morborum, ac morbos ipſos, tum verò Symptomata, ex hoc Galenus eruerit? Inditio eſt expoſitio locupletior in hunc ipſum libellum, atque maior quam in libros de Aëre, & Aquis, ac locis, aut de humana natura, vel de humoribus, ſeu Prognoſticorum, cùm tamen hi quadruplo & magis, hunc ipſum magnitudini ne ſuperent, & illi etiam ſunt vt Græci dicunt. Quid eſt cauſæ? niſi quod non ſolùm ſit Hippocratis legitimus, ſed & fundamenta totius doctrinæ medicæ contineat. Non hortabor vt vulgus ſolet ad humaniter excipiendum qualiſcunque fuerit, quòd non ob hortationem meam melior fies, ſed quoniam tu tua virtute adeò eminenti ac ſplendida effeceris, vt hortando ad id quod in te melius eſt, quam in ipſo me iniuria afficiant. Vale.

COMMEN

COMMENTARIA
IN LIBRVM HIPPOCRATIS DE ALIMENTO.

PROOEMIVM IN OPERIS TITVLVM.

LIBRVM hunc legitimum eſſe Hippocratis, Antonius Francanzianus Vicentinus, qui paucis ante annis medicinam hoc eodem loco clarè profitebatur, recto iudicio cenſuit in his Commentariis, quæ in manibus omnium habentur: de quibus nihil eſt, quod dicam: niſi plurimùm valuiſſe iudicio, cæterum impeditum, & morbo, & negotiis non potuiſſe ſententiis veterum confirmare, qui mos hodie in vſu eſt, atque deſideratur valde, idque nos explebimus. Vt igitur initium rei faciamus: dico Galenum, in tertio de Temperamentis, cap. 2. hæc habere, [Hippocrates (ait) nutrimentum eſt, & quod nutrit, & quod veluti nutrimentum eſt, & quod futurum nutrimentum eſt.] Quæ verba ad vnguem poſt initium ſcripta habentur; Tex 9. vt dubium non ſit, hunc librum Hippocratis non eſſe. Præterea in libro de libris propriis, cap. 6. cùm hic libellus tam ſit exiguus, quatuor commentariorũ libros in eum ſe ſcripſiſſe teſtatur: vt hoc vel ſolo argumento eſſe Hippocratis conſtet. Quæ enim amentia fuiſſet cum in librum Prognoſticorum, & de humoribus, & de Aere, aquis, & locis tantum tres libros conſcripſiſſet, quos conſtat eſſe legitimos Hippocratis, pulcherrimos, & longos, atque multò maiores, vt duplo aut triplo quam hunc, quatuor in hunc ſolum edidiſſe, qui non eſſet legitimus? Præſertim cùm non hic Delio natatore indigeat, ſed per conſequentiam feratur, vt Prorrhiticorum librum excipimus. Rurſus in primo de tuenda ſanitate, c. 10. ſcribit] Raritas corporis ad tranſpirationem his, quib. plurimum auffertur ſalubrius: quibus minus inſalubrius] citat autem locum eſſe ex Hippocrate, vbi agit de his, quæ nobis incommodum, aut incommodum ex alimento cedunt. Ad hæc verba infrà habetis ad vnguem in hoc libro: Neque adiicit vt in aliis (cum dubitat, an ſint verè legitima Hippocratis Text. 51.) quæ faciunt ad comprobandum ſententiam ſuam, hæc verba ſcilicet (hæc Hippocrates, aut ex antiquis vnus, qui pares Hippocrati & ætate, & authoritate fuerunt) velut in primo de alimentis, cap. 1. cum ait, [In præſentia verò tempus expoſcit, vt alimentorum temperamenta exequamur, ea methodo, qua in libro de victus ratione ſunt ſcripta, qui eſt, vt nonnullis placet Hippocratis; com. 1. vt aliis Philiſtionis, aut Ariſtionis, aut Euriphontis, aut Philitæ] in ſexta quoque Aphoriſmorum adit Pherecydem, præteritis duobus vltimis. In his autem, quæ ex hoc libro citat conſtanter Hippocratis & ſine dubitatione nomen affert. In primo etiam de vſu partium cùm ait. [Cum igitur dixiſſet Hippocrates cap. 1. in totius corporis compagine, quam οὐλομελίην vocat, omnia compati, & conſentire, paris autem cuiuſque particulas ad eius actionem conſpirare.] Atque hæc verba ita infrà legantur, text. 35. & 36. [Conſpiratio vnà conſentientia omnia, iuxta quidem omnium membrorum compaginem: iuxta partem verò partes vniuſcuiuſque partis ad opus] liquet etiam in Græco ex primi illud κατὰ μὲν οὐλομελίην πάντα, vt non poſſint hæc verba tribui authoritati libri de locis in homine, vbi hæc non eo modo ſe habent: & in libro de vſu reſpirationis: Atque hoc

eſt

eſt quod ab Hippocrate dicitur, in principio. [Principium alimenti ſpiritus, os, nares, guttur, pulmo, & alia reſpiratio] lege infra libro de alimento cap. 5. poſt principium. [Principium alimenti ſpiritus, os, nares, guttur, pulmo, & alia tranſpiratio.] An ne amplius dubium eſt, quin ſit Hippocratis liber? Alia rurſus eſt authoritas clara in primo de compoſitione medicamentorum, cap. 17. ſecundum genera, vbi & verba & nomen libri, & Hippocratem vnà adducit, dicens, vtile & noxium ex illius ſententia ad aliquid dici: Sed dubium eſt tamen ex pluribus: primum quod in titulo habetur περὶ τροφῆς hoc eſt, de alimento. Galenus autem de nutritione dicit expoſuiſſe librum, ſed in Græco exemplari habetur περὶ τροφῆς, vt ſi error ſit, non in re, neque varietate verbi Græci, ſed in interpretatione habetur. Differunt ſanè multum, alimentum & nutritio, cùm vnum ſit res, aliud actio. Deinde quod in titulo Græcè hæc adiiciantur [τοῦτο τὸ σύγγραμμα φησὶν ὁ Γαληνὸς, μὴ εἶναι Ἱπποκράτους, ἀλλ' οὐδὲ πάλιν ἀνδρὸς τοῦ τυχόντος, καὶ ἴσως τοῦ Θεσσαλοῦ, δοκεῖ δ' εἶναί τισιν ὑπὸ Ἡροφίλου συγκεῖσθαι. Id eſt: hoc conſcriptum dicit Galenus non eſſe Hippocratis, ſed neque rurſus viri vulgaris, & fortaſſis Theſſali: videtur autem quibuſdam ab Herophilo compoſitum.] Reſpondeo quod illa additio eſt imperiti viri, cùm tot ſint libri noti, nullam appoſuit cenſuram, velut in libro de natura Pueri, de morbis mulierum, de quibus iure dubitare licet: de hoc de quo dubitare non licet, cùm ſint ſexcenta alia authoritates Galeni in hanc ſententiam, hæc ille adiecit tam perperam. Sed dices Galenus vbi enumerat legitimos Hippocratis libros, tertio de difficultate ſpirandi, cap. 1. hunc non nominat? Ad hoc dicendum, ibi Galenum enumeraſſe libros magnos, non libellos, neque enim ibi vel libros de Articulis, vel de medici vulnerarij officina, nec de vulneribus capitis, neque de vlceribus, quos ſatis conſtat eſſe Hippocratis. Quin & ego in prima editione Artis Medicæ paruæ oblitus eram aſcribere librum hunc germanis Hippocratis, cùm in nullo ordine ibi eum repoſuerim. Sed Galenus ibi fatetur alios etiam eſſe libros ſuos legitimos. Cum verò, vt dixi libri an ſint legitimi, ex duabus intelligamus ſententiis: in hoc nulla ex parte declinat ab Hippocratis grauitate, & phraſi, in qua multum abeſſe videtur ab Hippocratis more, qui eſt, connexus, clarus, demonſtratiuus, & efficax: vt in libris de Articulis, de fracturis, prognoſticis, de victu in acutis, de Aere, Aquis, & locis: in hoc eſt disiunctus, obſcurus, & inordinatus, nec quicquam demonſtratum quam dubitationem. Fracanzianus etiam vidit, ac nouit, ſoluitque non malè [Hippocratem ſcilicet multa breuiter obſcurè, & inordinatè ſcripſiſſe, nil falſum tamen, neque cuius rationem non intelligeret.] Cur autem hoc fecerit, vnam cauſam aſſignat, quod inuenerit: tum inuentori tempus perſæpè deeſt explicandi, & occaſio ordinate tradendi. Verùm cùm hæc cauſa vera ſit, alias tamen ego etiam addere ſoleo: vna quòd ea ætate maxima charitas ſcribendi eſſet, adeò vt ſcriberent in tiliæ corticibus, atque in tabellis ligneis: altera quòd occupatus in exercendo artem, multos enim curauit ægros, non vt Galenus, & Princeps, & alij multi, qui ſola ratione ſæpè contenti ſunt ſed ſemper experimento duce, comite ratione, vt dici ſolet. Tertia verò quæ potior eſt, & magis abdita, quòd breuiter ſcripta plura amplectuntur, & lucidiùs, & faciliùs, quàm prolixè, & longa oratione. Hoc autem quia non ſoleo quicquam volens repetere, & ſcripſerim iam in Dialectica vt declarem conſulto omittere decreui. Eſt præter id argumentum, ex tertio in Sextum de morbis vulgaribus, in principio, commentario, vbi verba ex ex hoc libro citans, non meminit Hippocratis Tex. primo in fine. Sed hac authoritate potius conuincitur oppoſitum, ſi quis rectè perpendat, non eſt autem locus vt magno negotio hic ſingula explicemus, ſed ſuo loco declarabuntur. Tractatio eſt (vt dixi) de alimento non de nutritione, & eius commodis, & incommodis. Norat duobus diſtingui cœleſtia ab inferioribus: generaliter quidem quòd hæc intereant, illa ſemper ſint: altero quod eſt præcipuum viuentibus, quoniam illa nec diſſipantur, nec reparantur, quorum vtrumque contingit his, quæ ſub luna ſunt: quot ergo, & quæ ex his contingerent conſiderare in homine, ad medicinam ſpectat: & ob id de alimento tractauit: Quòd verò addit [verum eſt] ſcilicet ſcopi ſcientiam valde vtilem eſſe: quòd ad eum omnia, ſi dirigantur, facilis fiat interpretatio. Et Scopus eſt (vt dixi) ſcire vtilitatem, & detrimenta doctrinæ: vtilitas autem huius libri, eſt elementa, & principia artis Medicæ conſtituere: quæ doctrina ab elementis ſumpta, vt primum ſit demonſtratiua, & ob id etiam certiſſima, & vt maximè etiam ordinata, atque hæc Mathematici maximè præſtant, & tamen ea etiam vtuntur philoſophi, & medici. Si vultis exemplum, habetis ab Hippocrate in libro de natura humana,

humana, exquiſitiſſimum: vbi probat Hippocrates hominum non eſſe vnum, quia non doleret. Simili doctrina modo (licet obſcurius,) quia philoſophia principia, non ſunt adeò perſpicua, vt medicina, & longè minus, quam mathematicarum, teſte Philoſopho, vtitur in primo phyſicorum: 2. Primæ philoſophiæ in fine, *& ideò hoc genus docendi præſtat, vt certius, vt clarius, vt ordinatam magis efficiat artem, tum vt abſolutiorem, & ob hac, omnia melius memoriæ mandari poſſit. At verò quia hæc ſunt commentaria, certam non habent diuiſionis rationem, quapropter, tametſi Galenus in quatuor diuiſerit, id potius magnitudinis cauſa factum eſt, quam quod ſeries libri hoc poſtulet, ac exigat. Nos autem alioquin prolixiora commentaria ſcribere ſoliti, non quæremus hanc occaſionem diuidendi, quaſi à Galeno nobis oblata fuiſſet, forſan accepiſſemus. Præter has communes dicas, ſunt duæ ſingulares, ac huic libro peculiares: quarum prima eſt, vt ſit vtiliſſimus, & quaſi fundamentum librorum: De alimentis Galeni, & de cibis boni, & mali ſucci: De attenuante victus ratione, & de tuenda ſanitate, tùm verò ad proprios de dieta præcipuè ſecundum. Et de humoribus. Ad noſtros etiam de Tuenda ſanitate, & præcipuè, quoniam magis ſunt ſimiles illi, quam qui à Galeno ſcripti ſunt; quoniam eos ſeparauit à reliquis, qui ſunt de materia cibari. Altera eſt ad firmitatem corporis, & robur, & ſanitatem, ac bonum habitum, tum vitæ longitudinem. Cùm enim præter radicem omnia, in nobis conſtent his quatuor, cibo, potu, ſpiritu, & vt bene ſuperentur ac conficiantur: manifeſtum eſt, quod qui hanc tenebit rationem, is potietur huiuſmodi commodis. Et qui vice verſa debuerit his commodis potiri, oportet vt hanc rationem intelligat: in hoc igitur bona huius vitæ ſecundùm naturam continentur: Quamobrem ea intentione lectitandi ſunt, vt illius fructus per omnia permeet, vt etiam infrà dicemus,* com. 5. *Modus autem demonſtrandi in his, quæ de Dialectica ſcripſimus cum Hippocratis ſit liber, manifeſtus eſt. Inde ergo ordinem legendi hæc commentaria; quiſque intelligere poteſt, qui elementa præcedere ea, quorum ſunt elementa nouit. At non ſimpliciter hæc ſunt elementa conſtitutionis, ſed reparationis, quapropter non ſolùm libri de diſſectione, & vſu partium, ſed etiam de natura humana hunc præcedere debent, atque ex conſequenti commentaria noſtra. Sed his omiſſis, illud quaſi parerga addam, nil me optaſſe magis, quàm vt Galeni commentaria in hunc librum inuenirentur, cùm ex ratione arithmetica cenſeantur multò maiora fuiſſe prognoſticorum commentariis, quæ habemus, & ſuper tam paucis verbis miram quandam artem expreſſiſſe, Galenum veriſimile ſit.*

TEXT. I.

Alimentum, & alimenti ſpecies, vnum & multæ. Vnum quidem quatenus vnum genus.

PROPONIT duo, alimentum eſſe vnum genere, vt ſpecies multas ſub ſe continet: etenim apud Porphyrium licet videre: genus continet ſub ſe multas ſpecies, & duplex eſt, generaliſſimum, quod de omnibus dicitur, quæ eiuſdem naturæ ſunt: velut ſubſtantia, eius enim commune eſt ſubiici accidentibus & per ſe poſſe ſtare, hoc autem magis perſpicuum, cum in incorporeis dubium ſit, an illis inſit aliquod accidens. Nam de corporeis dubium non eſt, velut de motu, lumine, vmbra. Ita quantitati, vt diuidi aliquo modo poſſit. Qualitatis ſimilitudo, aut diſſimilitudo, atque ita de alijs. Nam augeri, aut minui, neque per ſe neque in comparatione ad ſubiectum adeo commune eſt, vt omnibus qualitatibus conueniat. Similiter ergo de alijs. At alimentum generaliſſimum genus eſſe non poteſt, cum ſub ſubſtantiæ genere magis vniuerſali contineatur. Genus autem ſubalternum eſt quod ſimul eſt genus, vt contineat ſub ſe ſpecies, vt etiam ſit ſpecies, quia vniuerſali magis generi alij ſubiiciatur. Cùm autem dixit alimenti ſpecies, palàm indicauit non intelligere, quod ipſum ad genus ſuum, & ſpecies ſub eo contentas contineatur, ſed quod ipſam plura contineat, velut animal, bouem, aſinum, hominem, iuxta illos, qui credunt hominem animal fore: Hic caderet dubitatio an genus ipſum aliquid ſit, aut non, niſi mentis conceptio? atque ita de ſpeciebus, & rurſus quomodo ſpecies inter ſe differentijs differant? nam ſpecies genere quo conuenit, & differentia qua differt, ab alia conſtituitur. Verum hæ quæſtiones ad Dialecticos pertinent. Quæramus ergo illud quod ad Medicinam, & eſt ratio generalis ac vera, qua alimenta omnia in hoc non ſolum nomine, ſed etiam imagine, ac ratione conueniunt alimenti. Vt enim habetur à Philoſopho *in antepradicamentis*, tria ſunt genera eorum, quæ dicuntur de aliis aut enim dicuntur eadẽ ratione, & appellãtur vniuoca, aut diuerſa prorſus, & dicuntur æquiuoca, velut canis de piſce ſtella, & quadrupede: aut non prorſus eadem, neque diuerſa ratione, vt cum vna ab altera pendet: vt Grammaticus à Grammatica. Genus ergo cum vna ratione de ſuis ſpeciebus dicatur, velut animal de omni

animali,

animali, quod ſentiat: & color quòd ſit extremum perſpicui corporei, ita alimentum ſi ſit genus vna ratione, de omnibus dicitur alimentis. Hoc autem & omiſſum ab Hippocrate, dicit quod primum videatur ex ipſa vocis ſignificatione notiſſimum: tum quod adeò multa de eo explicauerit, vt ſuperfluum exiſtimauerit quicquam ad illius intellectum præponere. Quæ ſolutio verior eſt & firmior. Sed nobis qui planam doctrinam facere nitimur, non idem eſt faciendum ſed totis viribus annitendum, vt initium doctrinæ perſpicuũ reddamus. Eſt autem principiũ doctrinæ, vt inquit Philoſophus *tex.* 1. 5. primæ Philoſophiæ duplex, vnde quis facilius diſcat, & vnde primum res cognita eſt, vt demonſtrationum ſuppoſitiones, vnde liquet illum intelligere vtrumque genus definitionis nomine: vnde facilitas diſcendi & rei: vnde perfectio. Horum igitur vtrumque diſcere oportet. Sed quod ad definitionem nominis attinet, illam in nominibus præponere non decet, in Æquiuocis, niſi cùm prius ſignificata diſtinxerims. Sunt autem Æquiuocorum duo genera: vnum verum, quod diuerſas res ſignificat, vt canis de quadrupede, de galei piſcis ſpecie, & ſtella. Eſt aliud genus Æquiuoci ab vſu: quoties ſpecies non habent nomen, proprium aliud à genere. Velut dicunt eſſe apud Hebræos. In hoc ordine eſt alimentum ad ſuas ſpecies comparatum, & humida ſecunda, & intellectus incorporei: atque in huiuſmodi nominibus ſignificata primum diſtinguere oportet: quod fecit Hippocrates, dicens, quod alimentum capitur pro genere, & ſpeciebus, ſi pro genere eſt vnum, ſi pro ſpeciebus plura. Sed ad res ipſas declarandas iam nunc redeo, & primum quid miſtio, quid generatio, & quid nutritio.

Miſtio ergo quadrifariam fit ad generationem: prima eſt fortuita, velut cum humidum: et pingue humidum miſcetur pulueri in imo fluminum, atque torrentium, & ibi fit quædam generatio à frigore lapidum ideò in fundo fluminum fiunt tot lapides: quorum maxima pars vita caret: pauculi viuunt, quibus dum dureſcunt calor cæleſtis, qui ſub illa frigiditate latitat, veſtigia animæ imprimit. Velut de lapidibus agri ſterilis Veronenſis, qui omnes impreſſam habent figuram ſigni Salomonis, de quibus dubitãdum non eſt, quin ſint vnius, & eiuſdem ſpeciei: & ideò habent animam. Etenim quod ſpecies fit à forma, & forma naturalis eſt anima, aut forma elementi: miſta enim ex elementis, vt lutum, & bulla non habent vnam formam, ſed duas, aut plures, ſecunda fit ab anima mundi, ſeu calore ſolis: & fit generatio plantarum abſque ſemine naſcentium, & animalium ex putredine genitorum. Et tunc fit principium quoddam, quod fungitur vice ſeminis, & iſtud permutat ſenſim bifariam partes, & ratione quantitatis, & ratione ſubſtantiæ. Ideo priùs generantur oculi, quàm pedes, & venter, quam cutis: & oculi, & venter ſenſim generantur: et fiunt abſque tranſmutatione partis in partem: materia enim quæ delegata eſt oculo generando, non aliunde ſumitur, quàm ex loco firmo eidem aſſignato imo ſi mouratur, vel tantillum fit monſtrifica generatio. Hæc mutatio differt à priore in quatuor, primum quod fit à calido, illa (vt dixi) à frigido: ſecundum, quoniam in hac mutatione, eſt principium proprium in illa vt plurimum, eſt ſolum commune. Tertium, quia in hac tota materia ab initio conſiſtit, in illa perpetuò augetur. Quartum quoniam in hac materia vario modo transmutatur, in illa tota eodem modo. Conueniunt in hoc quod eſt miſtio, diuerſorum ad minima & mutatio ſubſtantiæ. Et quod hæc fiunt ſenſim: tertia mutatio fit à ſemine proprio. Et hæc habet omnia communia cum priore: differt ſolum, quod principium eſt ab anima propria, quod eſt actu in ſemine, & in quibuſdam fouetur ab anima mundi, vel natura, vt in ouiparis quibuſdam, à parente ſcilicet matre. Eorumque enim quæ ab animali generantur tres modi ſunt: alia quidem ex animali animal ſimile, vt ex tauro vitulus, aut diſſimile, vt ex muſca vermis: alia ex ouo vt aues, piſces plurimi, atque ſerpentes: alia ex colluuie vt anguillæ, ſcarabei: quorum generatio eſt media, vt manifeſtum eſt inter ſecundum & tertium, miſtionis modum. Liquet igitur quod hæc miſtionis ſpecies differt à prima totidem modis, quot ſecunda. Quarta miſtio eſt per nutritionem & alimentum: atque hæc fit ab anima: ideò in actu vt ſecunda, & tertia, ſed & ab inſtrumento iam perfecto, & per tranſlationem ex loco ad locum: & fit omnium partium ſimul, quantum ſit merito alimenti. Et ideò differt nutritio à generatione in tribus: apud Ariſtotelem autem in quatuor. primum iuxta nos eſt, quòd in generatione, & quod tranſmutatur, & in alimentum ſeu vice alimenti, vt ſanguis menſtruus, & id in quod tranſmutatur, ſcilicet fœtus, poteſtate non actu ſunt. In nutritione quod nutritur eſt in actu, ex quo nutritur poteſtate. Secundum quia in generatione non fit tranſlatio ex loco in locum, ſed omnes partes trahunt, & vbi adhæſerint tranſmutantur: & in nutritione primum coquitur cibus in ventriculo, pòſt trahitur ad iecur: demum ex illo ad membra. Tertium quia in generatione priùs generantur tria principia, cor, iecur, & cerebrum ſaltem (contendunt etiam Galenus & Ariſtoteles, quid primum inter illa generetur) & ſimiliter oculi, ante multa alia membra: vnde Galenus *in libro de formatione fœtus*, *cap.* 5. conſtituit quatuor tempora. Primum in quo iecur: & venæ: ſecundum in quo cor & arteriæ: tertium in quo cerebrum & ſenſus, ac nerui: quartum in quo extrema formarentur. Hæc ſatis clara & perſpicua ſi tempora generationis à temporibus nutritionis diſtinguantur. Poſtquam enim homo natus eſt, nutritionis tempus ſolum inchoat: generationis autem ſolum finitur prope ſeptimum, aut octauum diem: quicquid medium eſt ab octauo die ad partus diem, miſtum eſt ex generatione & nutritione. Cuius ſit lethale exemplum: ſit

corpuris *b c* fœtua , iecur *a* octauo die : quod creſcat vſque ad *e* dum corpus ad *b f g* magnitudinem peruenerit : ſi ergo nutriretur perpetuò, ſed per generationem augeretur, aut *e* occuparet *b c* : aut *b c* nutritur: aut a· getur nondum genitum, ſed vt eſt poteſtate corpus fœtus ? Primum abſonum eſt, & experimento repugnat : neque enim fœtus eſt totus iecur, ſed augetur vt illud : parum minus aut plus: Si verò *b c* nutritur, nutritur & quælibet illius pars, atque ideò etiã *a*. Sin autem augetur vt corpus lapidis, quod eſt in imo fluuij nondum lapis , ſed ſimul fit & maior , & lapis : ille quidem fit per additionem exteriorem : at hic iam formam accepit *a* ab ipſo *b*, quod ponatur eſſe ſeptum tranſuerſum gratia exempli. Si igitur citra extenſionem nutrimenti augeretur , eadem pars fieret ex ſepto iecur , & ex iecore ſeptum , ex quibus multa impoſſibilia ſequuntur. Quartum verò apud Ariſtotelem eſt , quoniam quod generatur non eſt animatum, quod nutritur eſt animatum. Si enim generatione, quod fit, conſiſtit , quod generatur non eſt , ideò neque animatum eſt , ſed & contrarium eandem patitur contradictionem : nam ſi quod nutritur eſt : idem verò quod generatur nutritur, quod generatur animam habebit: Sed hæc alterius ſunt conſiderationis. Alimentum eſt igitur, quod tranſmutatur ſecundùm ſubſtantiam ab eo, quod actu eſt in eius, quod alitur per tráſlationem loci in eodem tempore totum ſimul. Et ſi obiicias quod non totum ſimul , ſed priùs in ventriculo , inde in iecore poſt in membris ? Dico quod licet in membris, quæ præparant , nutritio fiat prius , non tamen in toto. Nam ventriculi pars exterior , & iecoris gibba eodem tempore nutriuntur , quo totum corpus. Indicio eſt , quod ſimul incaleſcit , reficitur , appetit, quod eſſe non poſſet , ſi tertia concoctio diuerſis temporibus in diuerſis membris celebraretur. Huius ergo cauſa, quod de fœtu diximus , factum eſt, vt multi generationem à nutritione diſtinguere neſciuerint : quomodo autem ſint diſtinguenda , nunc aperiam in fœtu octimeſtri , in quo plus nutritio viget , quàm generatio , tria fiunt : generatio vt vnguium: abſolutio vt cutis , nutritio vt totius corporis. Rurſus in ſexto menſe adhuc plus viget nutritio , quam generatio. Et generantur partes quædam , velut digitorum extrema, quæ nondum coaluerunt, aut propriam formam accepêre : his enim duobus potiſſimè dignoſcuntur ac diſtinguuntur , quæ generantur: quia vel nondum figuram nacta ſunt, aut nondum perfectæ concreuêre : vt in lacte , dum coagulatur. Ergo quæ augentur, nutritione formantur ab anima , & perficiuntur à calore ſimul, ita ordinata ſunt. Dicam de vno membro, vt euidentius ſit diſcrimen: Oculus vt totum quoddam augetur nutritione, ita quod alimentum in vnamquamque partem trahitur , ac diſtribuitur tranſmutatur verò in ſimile , & ideo in formam membri perfectam: partes autem quæ in ipſo nondum ſegregatæ erant vt Arachnoides à Cryſtalloide ſeparantur , quæ iam ſeparatæ erant, diſiunguntur : ſingulæ ſeorſum dureſcunt propria duritie, & ita etiam perficiuntur: hócque modo ſingillatim cuncta abſoluuntur , & vis quæ format in id , quod iam factum eſt agit : ac ſimul in id etiam quod nondum factum eſt , ſed tranſmutatur.

LECT. III.

Super

EODEM TEXT. I.

EXplicata ratione alimenti ſecundum naturam , videamus quid ſit alimentum iuxta Medicos. Dicebat ergo Galenus *primo de Elementis , cap.7.* cum duplex fiat mutatio in noſtro corpore , vna ſecundùm ſubſtantiam , quæ duplex eſt : ſenſilem velut ſudor & vrina , alia ſecundum ſubſtantiam inſenſilem , quæ fit per meatus cutis , alia verò in qualitate neceſſe eſt vtramque reſtituere , quod ergo reſtituit ſubſtantiam dicitur alimentum , quod qualitatem medicamentum. Verùm quia qualitatem ſine ſubſtantia non licet inuenire, ſubſtantiam etiam qualitatis expertem difficilè, ob id alimenta fermè omnia mutant corpus, & medicamenta pleraque nutriunt: quæ tamen magis mutant , minimè nutriunt , ea propriè & maximè ſunt medicamenta , quæ viciſſim nutriunt, & non mutant ea appellamus alimenta. Atque hæc breui confirmat ſermone. Tertiò de ſimplicibus medicamentis. *cap.4.* Quænam igitur ſit propria alimenti ratio, duobus in locis in libro de cibis boni & mali ſucci declarat *cap. 3.* primum cùm dixit proprium alimenti eſt quod ſit affine ei, quod alitur , ſicut quæ maximè contraria ſunt venena : quæ autem inter hæc media medicamenta, poſterius autem aliud magis vtile dat documentum, *cap.5. in prin.* ſcilicet alimentum , etiam debere ad vnguem medium eſſe craſſi, & tenuis, lenti & friabilis, atque ita calidi, frigidi, ſicci atque humidi aliter expers qualitatis eſſe non poſſet. Palàm tamen eſt hic alimenti nomine alio modo vti, non ſolùm quod nutrit , ſed quod nutrire poteſt. In omnibus enim analogis , quorum eſt vſus in arte , ſingula ſignificata opportunè exponere debemus. Analoga enim nomina quædam ad ſimilitudinem generis referuntur , vt ens eſt , & potentia, & actus , & accipiuntur talia genera eodem modo , velut figura : & in definitione animæ : *Secundo de Anima. Com.30.* anima enim vegetatrix eſt actu ſecundus, quia ſemper agit, cæteræ autem actus primus , quia non ſemper agunt. Et illud genus poteſt accipi in definitionibus, velut docui ibidem *Primo de Anima. com.7.* Alio modo conſideramus quatuor cauſas in atribus : & quæcunque referuntur ad eandem formam , non ſolùm ſunt eiuſdem generis : ſed perſæpè eiuſdem ſpeciei , vt humo apud Medicum : 4. *Prima phy. Text , & Com.2.* quæcunque autem conueniunt, & referuntur ad alias, non ſunt eiuſdem generis, &

& tamen conſiderantur ab eodem artifice: vt ſanum quod efficit, ſanitatem, vt inſtrumentum aut agcos naturale, aut quod ad ſanitatem dirigunr. Et ideò non eſt neceſſarium, vt omnia conſiderata ab vno artifice ſint eiuſdem generis, vt plantæ, animalia, metalla, exercitatio, medicamentum, natura, media: omnia enim ſana ſunt, & à medico conſiderantur, non tamen ſub vno genere continentur. In ſcientiis autem veris dubium eſt, non in mathematicis forſan, quia ſolam formam inter cauſas conſiderant, & iam dictum eſt, quod quæ formam habent eandem, ſunt ſaltem vnius generis ſi nõ ſpeciei; at de naturali philoſophia eſt quæſtio cum ſit media inter puras ſcientias, & artes: Et mihi videtur, quod non ſolùm naturale, ſed etiam Geometricum dicantur ſecundum Analogiam, quoniam puncta lineæ ſuperficies corpora anguli figura communes animi ſententiæ conſiderantur à Geometra, & diuiſio, & proportio quædam, vt principia: quædam vt ſubiecta, & ideò non in eodem ordine: Ergo hæc eſt analogia, neque ſunt eiuſdem generis, quia punctum non eſt quãtitas, ſed principia verò ſunt alterius generis cum ſint complexa & punctum quoddam ſimplex, & rurſus diuiſio, & proportio ſunt in prædicamento Relationis, & tamen omnia ſunt Geometrica. Quod autem ſit neceſſitas huiuſmodi conſiderationis in ſcientiis, dubium non eſt propter duas cauſas. Prima quia ad nullum alium ſpectare poſſent, & ita remanerent abſque cognitione. Et ſi quis dicat quod à Dialectico, vel primo Philoſopho iſta cõſiderantur? dico quod conſideratio Dialectici non eſt de re ipſa, an falſa ſit, & cuius naturæ ſit? ſed ſolùm quod ſit principium ſimplex, aut oratio, & quod ſit in prædicamento iſto, vel alio, ſicut comprehendatur hac dictione quantitas, aut qualitas, aut relatio, aut non. Primus autem philoſophus conſiderat triangulum, & quadrangulum, & diuiſionem, & punctum, & proportionem, & tamen palàm eſt, quod Geometra conſiderat de triangulo, & quadrangulo. Ergo reliqua etiam habebunt duplicem conſiderationem, ſcilicet generalem, quæ pertinet ad primum philoſophum, & qua probatur quod ſint: & quod ſint ex eo ordine entium: propriam quoque vt referuntur ad affine prædicamentum. *Pri. poſter. 5.* Alia ratio eſt clarior, & efficatior: nam ſcientia non conſtat, niſi per demonſtrationem: ſed demonſtratio exigit partim notitiam horum, velut puncti: partim veritatem: velut quod totũ eſt maius ſua parte: partim vtriuſque, velut propoſitionis. Ergo notitia horum pertinet ad Geometram, ſed dubium eſt, an genus poſſit eſſe analogum, quia quatenus genus, eſt ſecundum vnam rationem. Neque enim eſſet vnum genus, niſi eſſet vna ratio generis. Si autem genus non poſſet eſſe analogum actu? non poſſet poni in definitione animæ. Et ideò reſpondeo, quod genus poteſt eſſe analogum in comparatione ad ſuam ſpeciem, non tamen in ſe. Et hoc non fuit intellectum ab Auerroë, neque aliis philoſophis quoniam actus genus eſt. Cùm autem dicimus actum ſecundum, & comparamus actum in genere ad actum ſecundum, eſt ſicut cùm comparamus animal ad hominem, quia animal quod eſt in homine, eſt perfectius quàm in aſino, eo quod ſuſcipit formam rationalis, ſed eſt differentia, quia in genere analogo additur perfectio, quæ non repugnat toti generi. At in animali repugnat, quoniam ſi omnia animalia haberent animã rationalem, animal non eſſet genus: neque poſſet dici de aſino, & boue, ſed actus, etſi omnis eſſet ſecundus? tamen poſſet dici de quauis anima: quia aliquando anima rationalis, & ſenſilis ſunt in actu ſecundo, & tamen retinent naturam propriam. Ergo concludo tandem, quod genus analogum inuenitur in his, quæ ſunt imperfecta ex ſui natura, & poſſunt recipere perfectionem, & ob id illud, de quo dicitur tale genus: vt potè anima non eſt analogum: quia ſuæ perfectiones ſunt diſtinctæ per naturam: ſicut etiã homo ab aſino. Et animaduertite, quod analogia nunquam conuenit ſpeciei vltimæ, neque generi primo & ratio eſt, quoniam ſpecies vltima eſt vnum, & idem perfectè. Ergo non poteſt admittere prius & poſterius. Idem enim non poteſt eſſe ſe ipſo prius, aut poſterius: neque etiam in primo genere, quoniam nõ diceretur de omnibus æqualiter, & vna ratione. Et ita non eſſet vnum genus. Ergo cum non dicatur de genere generaliſſimo, neque de vltimis ſpeciebus, relinquitur vt dicatur de genere medio, ac ſpecie media. Supereſt vt conſideremus an ens, & vnum, bonum, & ſimilia dicantur de ſubſtantia, & accidentibus per modum generis, aut vt medicinale ſeu per modum artis: & videtur quod per modum generis. Sed obſtant tria. Primum quia eſſet vnum genus omnium, & non decem. Secundum, quia primum genus eſſet analogum, quod iam docuimus eſſe non poſſe. Tertium quia Ariſtoteles *quarto, primæ Philoſophiæ tex. 2.* hoc negat, addens rationem, quoniam entia quædam dicuntur ſubſtantiæ, quædam paſſiones ſubſtantiæ. Velut quantitas, qualitas quædam à ſubſtantia, vel ad ſubſtantiam, quædam vt priuationes, quædam vt referuntur ad ſubſtantiam. Ita ergo cum hic ſit alius ordo, quaſi imperfecti ad perfectum, quare non poſſunt eſſe vnius generis, ſed conſideratio de ente dicit, eſt velut medici de medicinalibus. Nec eſt neceſſe (inquit) vt conſideratio vnius ſcientiæ ſit ſolum de his, quæ ſunt vnius generis, ſicut videmus de medico, & quoniam ipſe comparat conſiderationem primi philoſophi, ad artificem ſcilicet medicum, & medicus eſt artifex, & primus philoſophus non eſt artifex: Ideò comparatio non eſſet bona, quia dato, quod medicus ſit vnus artifex, & tamen conſideret plura genera rerum, non tamen ſequeretur idem de ſcientia primæ philoſophiæ, quæ neque eſt practica, neque ars, niſi illud eſſet verum de omnibus ſcientiis puris, velut Geometria, & ideo dixi, quæ Geometria habet ſub conſideratione ſua diuerſa genera, tamen ſubiectum proprium non eſt Analogum, quia conſide

conſideratio de ſubiecto proprio eſt per ſe primo: *tex.9.* ſed de aliis, aut non per ſe, aut omnino non primo ex his liquet: quod intendebamus, ſcilicet Alimentum eſſe genus, vt dixit Hippocrates, quod conuenit generaliter omni alimento, ſeu quod eſt futurum alimentum, ſeu quod eſt: veluti alimentum, ſeu quod eſt perfectè: id eſt, primum alimentum, & eſt Analogum, velut, & actus in definitione animæ, & hæc eſt vera expoſitio. Quanquam poſſemus dicere, quod eſſet ſolum analogum, ipſa ſcilicet vox, & quod alimentum verum eſt quod nutrit, & eſt genus, ſed, vt dixi, prior expoſito eſt verior, quia Hippocrates de omni genere agit primo, ſecundo, & tertio, & etiam Galenus hoc modo bene inſcripſit libros de Alimentis, quæ inſcriptio non adeò conueniret iuxta ſecundam expoſitionem. Ex quibus colligitur, quam neceſſaria ſit Dialectica medico, & longè magis, quam naturalis philoſophia: nam hæc ſolum ab initio, quoniam, vt dicebat Philoſophus in libro de ſenſu, & ſenſili, vbi definit philoſophus, ibi incboat medicus: at Dialectica vbique ſe intrudit, & vt ita dicam penetrat viſcera medicinæ, & etiam hæc fuit ſententia Galeni imo manifeſtius eius mens, vnde tot in ea ſcripſit non in Philoſophia.

LECT. IV.

Super

TEXT. II.

Species verò humido, & ſicco, & in his forma, & quantitas eſt.

Circa ſpecies alimenti proponit duas diuiſiones, vnam in alia incluſam; per ſe quidem, & in comparatione ad aliud, vt in ſequenti textu eam, quæ per ſe eſt triplicem proponit, & vt rectè ait Boëtius per oppoſita. Oppoſita autem bifariam, alia quidem contraria vt humidum ſicco, alia non, ſed eorum quædam, quæ per priuationem, vt album nigro, non ſunt contraria, quoniam non inuicem agunt, quædam, quæ ſunt extrema ſolum, vt curuum, & rectum, quædam relatiuè, vt paruum & magnum: quædam ſolum, quia re diſſident, licet non videantur oppoſita, velut triangulum, & quadrangulum: ergo, vt ad primam diuiſionem veniam; humidum, & ſiccum bifariam dicuntur poteſtate, atque actu, *tertio de Temperamentis cap.* 1. Et rurſus eorum, quæ poteſtate talia ſunt, quædam non deducuntur ad actum, niſi per alia, quia non habent principium actus in ſe ipſis, vt piper: Quædam habent in ſe ipſis, velut roſa tempore hyemis: nam à ſua forma ad actum reducitur, & ita dantur hæ qualitates cum medio actu. Vnde rectè dubitatur, cur non meminerit calidi, & frigidi, reſpondet, quia illæ qualitates magis pertinent ad medicamentum, quam alimentum, & verum eſt. Aliter etiam poſſumus dicere intelligendo per ſiccum, durum per humidum, liquidum, & ita excluditur calidum, & frigidum. Ergo pro hoc in mentem mihi venit eius, quod Galenus dicebat, *ſexto de tuenda ſanitate cap. 3. iuxta med.* [Ac maximam quidem vim habent ea: quæ eduntur, bibunturque. Non in ventre modo, ſed etiam toto corpore conficiendo totius ſubſtantiæ conuenientia: cuius ratione nutrimenta animalibus, & varia, & ſpeciebus multum inter ſe diuerſa habentur: cùm nulla ſimilitudo ſit eius, quod ex palea, & herbis accedit, ei quod ex oſſibus, & carnibus, nulla ſocietas eius, quod ex pane eſt, cum eo, quod ex cicuta, & veratro, nam, & hæc animantium quibuſdam nutrimenta ſunt.] Fiunt autem, & qualitatibus conuenientiæ vtique. Si ſeruare temperamentum ſtudes humidis naturis humectante cibo maximè quadrante: ſiccis vero is, qui ſiccet: ſed ſi alterare placet: contrariis, in eo autem qui eſt in calido, frigidóve ad intemperantiam lapſu, contraria dare ſemper expedit: cum & efficaciſſimæ eiuſmodi intemperies ſint, & (vt ita dicam) magis, quàm quæ ex ſiccitate, & humiditate conſiſtunt. Potentes quippe cum facilè ſimilibus nutrimentis morboſam intemperantiam generent. At ſi ſiccius quod vis membrum efficias? nihil manifeſtè lædes, pari modo nec ſi humidiori ſuam humiditatem ſerues. Notandum quòd vt habetur *in libro de conſtitutione artis medicæ, cap. 5.* quatuor ſunt qualitates primæ, quæ ob hoc (inquit) vocantur actiuæ, non quia ſolæ agant, nam & acutum diuidendo agit, & graue tundendo frangit, & dulce in ſenſum, & erodens comminuit, aſtringens etiam aſtringit, ſed tamen calidum, & frigidum, & humidum, & ſiccum actiuas qualitates ſolum appellamus, quia totam rei ſubſtantiam primum peruadunt etiam non corruptæ, neque diſcuſſa ſoliditate, & quod maius eſt, nihil diſſimile faciunt, ſed calidum efficit calidum, & frigidum efficit frigidum, & humidum humidum, tam intus, quàm extra: alia autem non, ſed acutum diuidendo non efficit acutum, neque acre acre, niſi vt miſcetur, & ita neque dulce, neque aſtringens: & ideò dicit Galenus, merito iſtæ qualitates præter cæteras appellantur actiuæ: & inter has ponit ordinem, quia caliditas magis agit, poſt frigiditas, poſt humida qualitas per ſe plus agit, quàm ſiccitas, quamuis ſi adiungatur calori, quia calor per accidens exſiccat. Ideo videtur ſiccitas maioris actionis humido. Dicuntur etiam iſtæ qualitates aliquando omnes actiuæ, quia omnes agunt alio modo calidum, & frigidum, dicuntur ſolum actiua, & humidum & ſiccum paſſiua, quia calidum, & frigidum magis agunt, quam ſiccum, & humidum, & etiam quia id, quod patitur, patitur in quantum humidum & ſiccum, & ideo humidum, & ſiccum ſunt ſimul, & agentia, & patientia,

tia, quare non numerantur pro agentibus, adeò validis, neque ſynceris, imò inter qualitates paſſiuas, & breuiter, vt dicam humidum, & ſiccum vt comparantur inter ſe ſunt qualitates actiuæ, quia humidum agit in ſiccum, & ſiccum agit in humidum, ſed comparando humidum, & ſiccum ad calidum, & frigidum dicuntur paſſiua, quia proprium humidi, & ſicci eſt pati: à calore, aut frigore, & ob hoc dicebat Auerroes, *quarto metheororum*, *In Commento magno*, quod omnis generatio fit ex calido, agente in humidum, ſed nos omittemus philoſophica, quandoquidem ſufficient medica: illud tamen eſt ad propoſitum, quoniam humidum, & ſiccum pro qualitate rurſus bifariam ſumuntur. Scilicet pro qualitate tantum, & pro qualitate in ſubiecto, velut *in prima aphoriſmorum*, cum dixit, *cap.* 14. [Qui creſcunt, plurimum habent innati caloris.] manifeſtum eſt, quòd per calorem intelligit ſubſtantiam calidam. Vnde Galenus introducit illam diſputationem, *primo de Elementis*, *cap.* 6. cum ſuo præceptore, & omiſſis triceis illis, diſtinctionem omninò approbat *paulo pòſt cap.* 8. Videmus enim puerum tempore hyemis, eſſe valde calidum, & ideò bene concoquere, quia qualitas licet ſit exigua, eſt tamen in multa ſubſtantia, ſenex autem tempore æſtatis malè concoquit, quia qualitas magna eſt in exigua ſubſtantia. Quarta diſtinctio eſt, quod calidum & humidum, & eiuſmodi, poſſunt intelligi abſolutè pro eo, quod eſt omninò calidum, vel humidum nihil habens admixtum contrarij, & pro eo, quod eſt tale, quouis modo, vt butyrum primo modo ſunt alimenta, ideo vt veriùs dicam, quod etiam videtur voluiſſe docere, *primo de temperamentis*, *cap.* 6. *in princ.* ſcilicet quod vnaquæque qualitas trifariam dicitur, vel ſimpliciter, & ſic dicuntur, alimenta tantum calida, vel humida, vel ex abundantia, vt piper calidum, & ſiccum, quia illæ qualitates ſuperant contrarias, vel in comparatione, velut dicimus ventum orientalem in hyeme eſſe calidum, licet ſit frigidus, & capram eſſe ſiccam in comparatione ad ouem, quamvis capra ſit humida ſimpliciter. De his autem omnibus in humido diiudicat tactus, viſus, & ratio, *ſecundo de Temperamentis cap.* 3. *in fine.*

Pòſt, ſubiicit de forma, quoniam alimenta quædam ſunt multi nutrimenti, & quædam pauci, & quædam boni, & quædam mali, & hæc ſequuntur ſubſtantiam rei potius, quam qualitatem, quia portulaca eſt frigidior, & humidior, quam fungus, & tamen non eſt adeo mali alimenti, & caro ſerpentis eſt minus ſicca, quam piper, aut lens, & tamen eſt deterioris alimenti caro ſerpentis, quam piper, aut lens, & ita quædam ſunt proxima temperamento, vt ſaccarum, quod tamen parum nutrit: & carnes auium rapacium ſunt longè calidiores, & ſicciores, & tamen magis nutriunt. & multa ſunt ſicciora tam calida, quam frigida ipſo cicere, vt pannicum, & millium, & lens, & caulis, & tamen omnia vetuſtate gignunt animal, & ſolum cicer nunquam generat animal, vt inquit Theophraſtus. *De Hiſtor. plan. lib.* 8. *cap.* 10. Hoc eſt ergo quod intellexit Hippocrates per hoc nomen *formæ.* Poteſt etiam intelligi de præparationibus, & de duritie, & mollitie, de ſaporibus, de odoribus, de pondere atque iſtiuſmodi: nam grauia multum nutriunt, poſſunt & parum nutrire, ſed leuia non poſſunt nutrire multum, velut pannicum & furfur. Et licet odores non permutent quantitatem alimenti, permutant tamen qualitatem, ſed de hoc inferius. (*Et quantitas eſt*.) Hoc eſt tertium diſcrimen, quoniam ex multo alimento plus nutrimenti accedit, & plus difficultatis in concoquendo ex proportione reſpondenti, quod optimum eſt ex pauciore, leuitas in concoctione, ſed tabefactio corporis, & multitudo quidem alimentorum deterior eſt in his, quæ parum contraria ratione: minus malum eſt copia in cibis parui nutrimenti: & paucitas in his, quæ plurimum nutriunt, & in hoc decipiuntur, quoniam plerique vulgares, & multi etiam medici exiſtimant maius periculum eſſe ex repletione olerum, aut fabæ coctæ, quàm ouorum, aut carnis, & hoc eſt manifeſtè falſum: quoniam ex copioſo cibo & multi nutrimenti generantur omnia mala in humoribus, quæ ſunt tria, vt dicebat Galenus, *Tertio de cauſ. ſympt. cap.* 2. multitudo, craſſities, & lentor, quorum nullum cum generentur ex cibis pauci alimenti ſi copioſa ſint, ex his manifeſtum eſt maius detrimentum eſſe in carne, & ouis copioſè ſumptis, quam in melle, vel ſaccharo, vel oleribus, vel leguminibus bene coctis, aut oriza, & pannico, & ſimilibus.

LECT. V.

Super

TEXT. III.

Vt ad quædam, & ad tot. Auget autem roborat, & incarnat, & aſſimilat, & diſſimilat, & quæ in ſingulis ſecundùm noſtram vniuſcuiuſque, & facultatem, quæ ab initio.

DEclarat primæ diuiſionis ſecundum membrum per tertiam diuiſionem & quartam, vt diuiſio ſit hoc modo alimentum, vt diuiditur in ſpecies bifariam, dicitur ſimpliciter & in comparatione ad aliud, & hæc eſt prima diuiſio. Secunda fuit primi membri in humidum & ſiccum in quibus forma, & quantitas cõtinetur. Secundum membrũ primæ diuiſionis fuit vt alimentum ad alia cõparatur, & tunc ad quædam, & ad tot comparatur, & eſt tertia diuiſio. Illud verò ad quędam eſt quarta diuiſio, in auget, & roborat, &

Digitized by Google

incarnat, provt dicemus in explicatione ipſius. Et ſunt quinque. Dicamus ergo primum de tertia diuiſione, & manifeſtum eſt quod ipſa eſt per ſe clara intelligentibus. Cùm enim interrogamus aliquem de pluribus, dicimus & de hoſpitibus, & de inimicis, & de ſociis, & latronibus, de ægris, & quibuſcunque aliis, quinam ſint, & hoc declarat per quædam, & quot ſint, & hoc per eadem verba edocet, ſcilicet quot ſint, quaſi innuat quòd oportet hoc ſcire de alimento ad quænam ſit comparandum, & quot ſint. Sunt ergo vt dixi quinque illa: & iſtud eſt clarum: alterum verò de numero eſt difficilius, quia poſſum bene ſcire quod comparatur ad ea, quæ auget, roborat, incarnat, aſſimilat & diſſimilat: an verò ſint tantum quinque, iſtud eſt longè difficilius ſcitu: nec tam pronum imò iſta quæſtio ſemper verſatur in tota medicina. Scio quod ſunt quinque ſigna morbi lateralis, ſed & quæ ſint. Verùm an hæc quinque tantùm iſtud eſt difficillimum. Cùm ergo ſint tres quæſtiones, quæ ſint ſigna morbi lateralis hæc eſt facillima, quia probatur ex principiis ipſius morbi. Secunda an illa ſigna ſint verè ſigna, ſcilicet propria & inſeparabilia: iſta eſt difficilior longè, quia poſſunt ſigna eſſe propria, & non inſeparabilia: inſeparabilia non propria: inſeparabilia & propria, neque inſeparabilia, neque propria. Iſtud tamen facilius eſt ſcitu, quia paulatim educitur ex principiis morbi lateralis: at quod non ſint plura, neque pauciora hoc eſt perdifficile admodum, & quaſi ſupra vires. Et ideò pauci hoc norunt determinare, & maximè quia ſi quis rectè conſideret, tertia quæſtio includit ſecundam: nec poteſt ita educi ex principiis rei, propterea dubitabat F. meritò & conabatur ſoluere quæſtionem, ſcilicet, an diuiſio illa in quatuor membra, & eſt prima cum ſecunda coniuncta, in rei veritate euacuet totum quæſitum, ſcilicet de omni alimento, vt dicamus ita: omne alimentum vel eſt humidum, vel ſiccum, vel plurimum, vel paucum, vel ſub tali forma, vel ſub alia, vel ita operatur, vel non ita operatur: & dubitat, & vellet ſoluere, & non poteſt, quamuis ego crediderim peruenisse ad ipſam exactam paraphraſim aliquam expoſitionis Galeni, viri ſanè generoſi in Græco quam ipſe Latinam reddiderit, ſed vt dixi non poteſt ſoluere iſtam difficultatem, quia neque Galenus cum ſua Dialectica potuiſſet hoc facere: nobis autem eſt conceſſum id facere ſine negotio: & credendum eſt, quod Hippocrates hac arte vſus ſit in conſtruendo libro, aliter fuiſſet coactus multa repetere, & multa omittere neceſſaria in enarratione libri de alimento, & eiuſmodi eſt cum tria ſint prædicamenta, ſeu ordines rerum, quæ dicuntur per ſe, licet omnia præter ſubſtantiam referantur ad ſubſtantiam: tamen duo, ſcilicet quantitas & qualitas referuntur ſolùm, quò ad eſſe, & non quò ad intelligi, & licet omnis quantitas ſit alicuius quantitas, & omnis qualitas ſit alicuius qualitas, & non ſemper ſubſtantiæ, quia figura eſt etiam viſionis ſeu phœnomenum quod Barbari appellant apparentia, tamen quantitas, & qualitas poſſunt intelligi abſque alio ordine: poſſum enim intelligere calorem, & albedinem abſque alio ordine, ſeu prædicamento, ſeu alia re: at verò non poſſum intelligere illud de relatiuis, vel de actione, vel paſſione. Ergo quod ad artificem attinet, omnia prædicamenta reducuntur ad quatuor modos, ſubſtantiam, quantitatem, qualitatem, & ad aliud, & hoc eſt quod dixit, & ad quædam, & ad tot, ſcilicet, quia ſub iſto modo continentur, ſeptem prædicamenta, quæ ſunt, relatio, actio, paſſio, vbi, quando, ſitus & habitus: ſed præcipuè intelligitur de primis tribus, & hoc eſt ad quædam, vtpotè ad ſenes, iuuenes, calidos, frigidos, imbecilles, robuſtos, ac reliqua, & ſimiliter quod ad actionem attinet & paſſionem, & hoc declaratur in quinque exemplis, quæ ponit. At verò in ſecunda diuiſione connumerauit formam pro qualitate, quia formæ ſunt diuerſorum generum & multiplices, & quantitatem ſub proprio nomine, & per ſubſtantiam humidum & ſiccum, vt ſuperiùs declaratum eſt diffusè. Ergo manifeſtum eſt tandem, quod non poſſunt eſſe plura, neque pauciora: & mens Hippocratis clara eſt. Manifeſtum eſt etiam quod ſub membro ad aliquid prout diſtinguitur à relatione, quod continentur maximè duo illa actio, & paſſio: nam vbi, & quando, parum conferunt & conſiderantur: ſitus verò & habitus etiam nihil prorſus. Erunt igitur de alimento propriè ſex conſideranda, ſubſtantia, quæ intelligitur per humidum & ſiccum, quantitas, vt multum & paucum, per qualitatem autem multa, ſed præcipuè graue, leue, molle, durum, ſimile, diſſimile, quod poſſet etiam referri ad ſubſtantiam: & præparatio, & hæc quatuor primò conſiderabuntur. Secundo verò ab his, & alio ordine primo, id eſt, ratione finis multum alere, & parum, facilè, & difficilè, breui, & tardè concoqui, boni eſſe alimenti, & mali, excrementoſum eſſe & non eſſe, excrementoſum & facilè corrumpi, aut difficilè: & ita ſunt ſex quæ cum reliquis quatuor faciunt decem, quæ omnia pertinent ad formam, & qualitatem, niſi illud multum alere, quod eſt anceps. Poteſt enim pendere ex quantitate cibi aſſumpti: vt ſi quis comedat multas lactucas, aut ex qualitate, vt vitellos ouorum ſorbiles. Tertium eſt quantitas: Quartum eſt relatio (vt dixi) iuxta diuerſitatem corporum, & occaſionum, ætatum, ſexus, temporũ. Quintum eſt actio ipſius alimenti in eo, quod mutat & paſſio in eo quod mutatur, & eſt ſextum. Illa volui diffuſiùs declaraſſe propter tria. Primum quia aliquibus forſan poterant videri difficillima, vt etiam ſunt ſi quis non rectam viam interpretandi ingreſſus fuerit. Secundò vt intelligeremus quæ ſcribuntur ab Hippocrate in iſto libro non obiter, ſed maxima Primo cœli.7.33. ratione conſcripta eſſe. Tertiò vt intelligeremus ſequentia. Minimus.n. error in principio, maximus eſt in fine, dicebat Philoſophus.

Pro quarta ergo diuiſione proponit Hip-

pocrates

pocrates quintam, ſcilicet incrementum, quia vt rectè dicebat Galenus Secundo de diff. ſpir. cap. 7. Hippocrates nihil dicit eorum, quæ per ſe manifeſta ſunt, vel etiam nota vulgaribus. Incipit ergo ab incremento quia ſi dixiſſet quod alit, fuiſſet ridiculus, nemo enim neſcit quod alimentum eſt, quod alit. Alimentum ergo alendo auget, vt ideò incrementum eſt duplex, & vt alimentum eſt analogum, ſcilicet ad incrementum comparatum, ei cui nutrimentum adiicitur, & ita ſemper eſt incrementum, quia ſemper addit comparatum fini, & parti, quæ nutritur, vt etiam reſoluitur: & ita non ſemper quod alitur, augetur, quia reſolutio poteſt eſſe tanta, quantum eſt quod adiicitur, velut in iuuenibus, vel etiam maior, vt in ſenibus. Et ponit tres oppoſitiones, vnam quæ eſt inter augmentum & robur, quia vnum pertinet ad corpus, aliud ad animam: aut ſaltem ad vſum facultatis. Secunda eſt quod *ὀγκοῦν* à *σαρκόω*, quod eſt carnem augeo, id eſt, cùm quis carnoſus efficitur: hoc enim aliud eſt, quam augeri verè: quoniam verum augmentum fit in membris ſolidis: & ſeminalibus (vt eo vtar vocabulo,) Latinum enim eſt, ſed ſignificato non idem exquiſitè? atque ita ex alimento augentur membra, non ſolùm ſeminalia, ſed carnoſa: Et aſſimilat atque diſſimilat inquit iuxta naturam vnius cuiuſque, ſcilicet hominis, & facultatem quæ ab initio, id eſt, illius alimenti, quoniam ſi alimentum ab initio fuerit calidum, & ſiccum, & exhibitum fuerit calido, & ſicco corpori, aſſimilabit illud & maxime temperatum temperato, ſi autem alimentum temperatum exhibeatur intemperato, aut intemperatum ab initio, id eſt, antequam aſſumatur & edatur temperato, tunc diſſimilabit ipſum ſibimet. Et in hoc aliquando eſt vtilitas reducendo intemperatos ad temperiem, aliquando iactura, reducendo temperatos ad intemperiem. Et ſimiliter in prioribus temperata temperatis proſunt, ſed intemperata ſimilia intemperatis nocent, vt regula ſimilium alimentorum non ſit vt *in libro de cibis boni, & mali ſucci Cap.* 10. habetur à Galeno. Sed de hoc pleniùs in ſequenti lectione.

LECT. VI.

Super

TEXT. EOD. III. & IV.

Circa ergo alimentum, vt comparatur ad incrementum ſcire decet, quod vt habetur, *Decimo artis curandi Cap.* 11. *iuxta. Med.* & in ſexto Epidemiorum, *Parte.* 7. *Poſt princip.* & etiam infra quinque modis corpus noſtrum augetur ſolidis, & ita vſque ad ætatem conſiſtentiæ: in ætate conſiſtentiæ neque augentur, neque minuuntur: & ſolida dignoſcuntur: quia omnia ſunt alba, vt colligitur, primo Prognoſticorum à Galeno. *Comm. vltimo.* Et ideò dubium eſt de ea parte, quæ vocatur parenchyma, quæ eſt in iecore, in pulmone, & in renibus. Nam illa non eſt alba, ſed rubra, & tamen non ſemper augetur, ſed vt reliqua membra ſeminalia ſolum vſque ad ætatem conſiſtendi. In tempore verò conſiſtendi, neque augetur, neque minuitur. In tempore autem ſenectutis ſolida minuuntur. Eadem eſt dubitatio de carne pulmonis cordis, & renum, quanquam de corde Galenus velit, quod ſit velut muſculus, quia continet fibras & caro muſculorum augetur etiam in ſenecta, & reddam rationem huius, quoniam hoc eſt ſecundum quod augetur & ſemper augetur: verum tamen in decrepitis rariſſimè. Cauſa ergo eſt, quoniam illa caro fit à bono ſanguine, ſed iecur quod ſit nimis calidum, vel nimis humidum, naturaliter poteſt in ſenio temperari. Ergo homo poteſt fieri carnoſior in ſenectute, quàm in iuuentute. Augmentum igitur hoc differt ab augmento ſolidorum. Tertium augmentum eſt pinguedinis, & doctrina horum eſt manifeſta, *Secundo de temperamentis. Cap.* 5. Si ergo iecur ſit bene temperatum & humidum valdè in ſenio, corpus illud impinguabitur circa loca, vbi adeſt adeps, ſcilicet maximè circa renes, vnde boues ſenes plurimum habent ſepi. Et ita circa cor etiam, ſed iſta duo non videntur: extra autem in duobus locis creſcit adeps, vt videri poſſit manifeſtè, ſub cute & in omento, & videntur ventricoſi. Vnde illud Perſij.

Venter aqualiculus propenſo ſexquipede extat.

Quidam Florentinus cùm vidiſſet huiuſmodi hominem, dixit ad ſocium. Volo deponere pignus tecum, quod diuinabo, quid cogitet ille vir? reſpondit ſocius forſan ex compoſito hoc agis? cui reſpondit Florentinus, non certè, & iurauit ſe nunquam aliàs hominem vidiſſe, neque ſcire qui ſit: agere bona fide. Itaque certatum eſt de cœna: adierunt hominem, inquit Florentinus, dic quæſo ò amice, nunc nil cogitabas? tum ille reſpondit vera dicis. Itaque lucratus eſt cœnam duplici argumento, ad eam coniecturam venit, & quòd qui cogitant adipe non implentur, & quod qui pingues ſunt, non ſunt cogitabundi: ex vtroque colligebat, quo cœnam corraderet. Ideò iam habetis tria genera augmenti, quorum vnum fit ſolum vſque ad ætatem conſiſtendi, ſcilicet ſolidorum: alterum vſque ad ætatem decrepitam, ſed non in ea. Hæc autem verè omiſſis nugis, quorundam incipit à ſeptuageſimo anno: vel ſi maximè tardè octuageſimo: & ſi quam celerrimè à ſexageſimo: in debilibus conſumptis breui vita aëre pulnerulento, vt in Arabia. Tertium etiam in decrepitis augetur, raro incipit; locus ſecundus, in quo apparet, eſt in ſuperficie corporis, quoniam inter cutem, & carnoſam membranam pinguedo vbique fermè interponitur, quæ ibi creſcens molliorem, obæſiorem, & candidiorem reddit hominem. Quartum incrementum eſt ſanguinis boni: nam reliqui humores non ſunt animati: ſed ſunt excrementa, vt habetur à Galeno, ſecundo de facultatibus naturalibus. Loquor de humoribus ſeparatis à ſanguine, nam qui ſunt in ſanguine, poſſunt dici forſan

animati : quatenus continent ſpiritum. Nam vt babetur à Galeno, *Dec. Hippoc. c. 5. Hipp. cap. 5.* & à principe *Prima primi ca. 1. poſt proœm.* prima primi : ſola membra, & ſpiritus ſunt animata, & quod animatum, eſt analogum: ſecundùm Ariſtotelem enim primum animatum eſt cor, & ſecundum eſt Spiritus in eo, & tertium ſunt membra reliqua, & calot naturalis, ſeu ſanguis. Sed iuxta Platonis opinionē primum animatum eſt idem ille calor, non quia ſuſcipiat animam. Anima enim eſt ex Platonis ſententia in mundo incorporeo, & tranſmittit ſimilitudinē membris, ſeu cordi per calorem ſolis, & hæc ſimilitudo vocatur vita : & eſt adminiſtratio ipſius caloris per ipſam animam : ſeu animæ lucem, & ideo primum animatum eſt calor, & ſecundum eſt cor, & tertium eſt calor naturalis, qui influitur à corde: & quartum ſunt membra maximè principalia, & præcipuè iecur, & cerebrum, & teſtes : & ſi quis dicat, quòd iecur viuit ante cor dico, quod & ſi non ſit concedendum ab Ariſtotele, neque etiam forſan verum, tamen non repugnat his, quæ dicimus, qoia vt dixi primum animatum eſt calor communis, qui poſtmodum vocatur vita, & iſte adminiſtrat opera vitæ generando fœtum ante iecut, etiam teſte Galeno: & philoſuphus cogitur hoc fateri, & quintum ſanguis qui incaleſcit à ſpiritu delegato, à membris, & humores, qui non ſunt in actu ſecundùm vnam opinionem, ſcilicet medicorum, aut ſolus ſanguis purus ſecundùm opinionem Auerrois, & philoſophorum. Incrementum igitur boni ſanguinis contingit ſine incremento corporis, & cum incremento eius. Et hoc eſt clariſſimum. Sed quomodo ſine incremento, iſtud forſan poſſet eſſe dubium, & dico, quod cùm vis iecoris fuerit perfecta, & cor fuerit debile valdè, ſicut poteſt contingere viſceribus, imò contingit in valde ſenibus, tunc abundat bonus ſanguis, & tamen corpus non nutritur, & ſi hoc contingit in hecticis manifeſtè, non debemus dubitare de decrepitis, multò magis, quorum ſanguis non incaleſcit præter naturam à corde. Hoc ergo eſt quartum incrementum, ſicut quintum eſt in ſpiritibus. Hoc autem accidit manifeſtè ex bona temperie, & denſitate ſubſtantiæ cordis, ſicut ſæpiùs retulimus.

(*Roborat*) quatuor modis augetur Robur in homine primum vere, cùm vires ferendi, & impellendi, & conſtringendi, & trahendi (in his enim quatuor conſiſtit robur: quod etiam eſt analogum, ad iſta quinque, dico genus, vt etiam dixi de alimento, & incremento, & calore) quod fit ex magnitudine membrorum ſoliditate, ſeu denſitate, duritie, & abundantia caloris : ſi verò deſit magnitudo membrorum, & totius corporis, & adſint reliqua, fit ſecundum genus roboris, & vocatur agilitas. Tertium verò eſt robur, quo homo reſiſtit in morbis : vnde videas multos robuſtiſſimos corpore, quod breuiſſimo tempore pereunt, & ex morbo etiam non valdè magno, quia, de illis qui pereunt ex magnis abſceſſibus nihil mirum eſt, cùm non ex imbecillitate pereant, ſed ob magnitudinem morbi, ſed qui pereunt ex paruo morbo breui iſtud contingit, ex intemperie, aut raritate alicuius membri principalis, aut mala compoſitione eius: contraria ratione, quidam ſeniculi reſiſtunt magnis morbis, propterea, quod humores non ſunt multi, aut non valde mali, & membra principalia ſunt temperata, & denſa, licèt non abundent calore naturali. Et ſi quis dicat, quare ergo non generant multum ſanguinem? dico, quòd ventriculus, vel iecur erit in cauſa, ventriculus ob imbecillitatem, iecur ob paruitatem, & ſi etiam fuerit raræ ſubſtantiæ, ſed tunc erunt morbi valdè longi. Quartum genus roboris eſt in ſenſibus, vt qui procul vident, ſubtiliter audiunt, olfaciunt, de guſtu optimè iudicant. Senſum tactus exquiſitum habent, iſta maximè, proueniunt apud medicos ex cerebri temperie, tenuitate ſubſtantiæ, & puritate, ac multitudine ſpiritus animalis fulgidi, & clari, quemadmodum homo videt bene in clara luce, & non in obſcuro, facit & ad hoc ſi non primo ſaltem ſecundo, robur cordis, & iecoris, & in hoc ordine conſtituuntur etiam robur concoquendi, expellendi, retinendi, & attrahendi, & generandi præter omnia.

Inde ſubiicit, quod aſſimilat, vel diſſimilat, hoc planius declarabitur in ſequentibus.

TEXT. IV.

Aſſimilat autem pro viribus, cùm id quod ſuperuenit ſuperatur, præexiſtens verò ſuperat.

VVlt docere quomodo aſſimiletur nutrimentum, ſcilicèt cùm id quod ſuperuenit ſuperatur ab eo, quod præexiſtit in corpore ipſo.

LECT. VII.

Super

TEXT. V.

Fit autem exile, cùm primum in tempore diſſolutum, vel appoſitum: quandoque verò vltimum in tempore diſſolutum, vel appoſitum.

SEntentia eſt, poſtquam declarauit, quòdnam ſit alimentum, quod auget, & roborat, & carnem. *Com. cap. 2. pag. 4.* gignit, docet, quod ſit quod exile reddit corpus, & contraria facit, ſed prius doceamus, quid ſit alimentum, quod diſſimilat, & quæ vis ſit in nutriendo alimenti cùm diſſimile fuerit corpori. Nam vt habetur *tertio de Symptomatum cauſis*, alimenta non ſolùm mutantur, ſed etiam mutant corpora noſtra. Licèt autem verba eius referre ad vnguem. Sunt autem hæc. [Quam

magnam

magnam verò vim habeat nutrimentum ad carnis mutationem, etiam ab Ariſtotele eſt traditum, vbi meminit regionum in, quibus pecora, tam colore, quam cæteris differentiis ſenſibus mutantur, atque alterantur, qui verò à nutrimento alterari, nutrita inficiantur (eius enim quod vincitur, eſſe nomen non vincentis) hi de mutatione, quæ in animalibus cernitur, quid recti dicant non habent: multóque minùs de ea, quæ in ſtirpibus notatur, ſed à rebus, quæ luculenter omnibus apparent: quid dicant incerti, hæreotéique redduntur. Si quidem quod de Perſica planta, quæ ex Perſide in Ægyptum eſt tranſlata, proditur, nemini eſt incognitum. Lethalis ſiquidem in Perſide erat in Ægyptum autem tranſlata, id quod periculoſum erat, mutauit, (veluti arbitror) nec quod apud nos in vitibus apparet, quæ cùm locum mutant diuerſum afferunt vinum: De aliis verò ſtirpibus tradiderunt, qui de agricultura ſcripsêre, ſicuti etiam de herbis ij, qui de herbis prodiderunt. Tranſportata enim ex aliis in alia loca, ſæpè minùs, quàm duorum ſtudiorum interualla multis modis alterantur. Conueniebat igitur, qui, aiunt, nutrimenti nomen: eius quod vincit, alteráti que, ac mutatur dum taxat eſſe non id modò ſciſſe, ac dixiſſe, ſed etiam de leucas generatione differere tentâſſe: quippe aut ipſa nutrita caro eius morbi cauſa eſt, aut ipſum nutrimenti vitium, ſed ſi nutrimentum cauſa non eſt, (ita enim voluit) neceſſe eſt carnem dicant: quid ergo patitur hæc, quod nutrimentum ſibi in totum non aſſimilat? Fiet enim eo certe pacto natura vitij cauſa: At moltò (arbitror) ſatis erat nutrimento cauſam imputare, iam verò nec propterea, quod nutriri opus ſit, vt ſibi nutrimentum aſſimilet. Aſſimilari ac mutari nutrimenti ſit paſſio, non poteſt idcirco, quod patitur viciſſim aliquid, tametſi minimum in id, quod agit, facere. cum eius ſententiæ eſt maximè contrarium in diſputatione: de his non nos modò oſtendimus, ſed etiam ea philoſophis iis, qui omnium naturæ affectuum, ac paſſionum grauiſſimi interpretes fuerunt. Apparet enim omnia, tametſi multò iis, quibus appropinquant, ſint valentiora, aliquid tamen ab ipſis ſenſile, manifeſtúmque pati, & ſi non primo ſtatim occurſu, at certè temporis proceſſu iam ferrum acutiſſimum, molliſſima ſecanda carne eſt hebetatum, & duriſſimus lapis à guttula longo tempore ictus cauitatem contraxit. Quid verò in iis, quæ miſta ſunt fiat, omnes norunt: Siue enim in amphoram aquæ feruentis frigidæ eminam iniicias, quod miſtum ex ambobus eſt, non ſolum quòd emina vincatur, indicabit, ſed etiam, quod vincens patiatur. Siue contra eminam calidæ immittas in amphoram frigidæ vincetur: quidem emina patietur, tamen puſillum aliquid, & amphora.] Vnde etiam illud liquet plantas magis mutari, quam animalium corpora, & inter illa etiam magis, quæ minùs mouentur, & quæ in aquis degunt: quoniam non ſolùm nutrimentum mutatur, ſed & quod vice aëris eſt, & motus impeditur.

Quod ergo ad textus præſentis expoſitionem attinet, duo proponit Hippocrates, ſcilicet quod alimentum ſit exile, id eſt, neque auget ſolida, neque robur, neque carnem, neque aſſimilat, neque diſſimilat (ex quo patet quod *per diſſimilare*, intelligit temperare corpus intemperatum, & ita accipitur in bonam partem) ſed oppoſitum facit: quid enim eſt proprium alimenti? eſt (vt dixi) ſemper augere non ſecundum actum ſecundum, id eſt, in effectu, ſed primum, ſcilicet in eo, quod alit. Ergo exila eſt ad vnguem oppoſitum alimento, & eſt ipſa priuatio, ſeu corruptio alimenti: & tunc textus recipit quatuor expoſitiones: duas quidem ratione primi & vltimi, & duas ratione eius, quod eſt diſſolutum, vel appoſitum: conſtat enim quod ſunt duæ expoſitiones, & cùm quælibet ipſarum poſſit intelligi bifariam, erunt quatuor oppoſitiones ſimplices, & quia duæ, & duæ ſunt oppoſitæ, ex his fient, quemadmodum in intemperiebus quatuor compoſitæ coniugationes. Dicemus ergo primum de ſimplicibus, & proponemus modos, & ſecundo de compoſitis, & deſcribemus quatuor coniugationes, & inter eas primùm illam, quam amplectitur P. Deinde alias tres, & conſiderabimus quæ ſit melior. Per primum ergo, iuxta F. intelligitur quod aſſumitur in primis diebus per vltimum quod in ſubſequentibus, & per diſſolutum, quod diſſoluitur antequam apponatur, & per appoſitum quod diſſoluitur atque diſcutitur, poſtquam iam appoſitum fuerit. Vt ſit ſententia, ſeu nutrimentum primum per ſe non concoquatur, & ita diſſoluatur antequam apponatur: ſeu diſſoluatur poſtquam appoſitum fuerit: ſeu rectè concoquatur, & apponatur, neque per ſe diſſoluatur, ſed per nutrimentum, quod recipitur ſubſequentibus diebus, ſiue illud non concoquatur, & ideò corpus abſumatur, quia nihil loco eius quod abſumitur reparatur, ſeu, & illud concoquatur, & apponatur, ſed poſtmodum diſſoluatur, & omnia hæc dicit F. contingere poſſunt, vel ex natura eius, quod aſſumitur, vt ſunt fructus horæi, vel ratione quantitatis, vel qualitatis, & hoc eſt per accidens ſeu caſu, ſicut etiam præparatio ordo, hora, ſtudia, triſtitia exercitatio intempeſtiua, & alia externa, vt totus ſenſus ſic collectus, talis ſit: Alimentum redditur inutile, (quod eſt exile) vel per ſe primo cum aſſumptum non concoquitur, adeò vt poſſit apponi, & ideò antequam apponi poſſit diſſoluitur, vel cùm apponitur, deinde diſſoluitur, non quia inutile ſit: ſed quoniam natura eiuſmodi eſt vt declarabo: vel cùm à ſuccedente diſſoluitur, quod prius aſſumptum eſt, & appoſitum, ſcilicet ab eo, quod diſſoluitur poſt aſſumptum, aut corrumpitur, & corrumpit prius aſſumptum. Secundus ſenſus eſt noſter, quia iſte; & ſi verus ſit durus eſt vt intelligantur contraria diſſolutum, & appoſitum, & quoniam ex vtriſque idem aduenit, ſcilicet vt corpus, & vires non augeantur videamus quomodo iſtud contingere poſſit. Et clarum eſt, quòd duobus modis corpus noſtrum contabeſcit: vno modo, cum ſit tenue, & aridum:

& aridum: alio cùm fit ſub habitu illo, quem vocamos hypoſarcam, & non in leucobhlegmatiam,ſed propriè hypaſarcam, & eſt habitus mortuorum: & toment membra,.vt facies, & pedes: & quæ non tument, fiant arida, vt hecticorum. Et primus habitus fit ab inedia, eſu fructuum, & hetbarum ſine pane, carne piſcibus, lacte, ouis,caſeo mazza: alter ab eſu carnium, & piſcium ſemiputridorum: & item ranarum malarum, & fungorum, vnde carnes ſemiputridæ etiam, quòd alatur efficiunt carnem & ſubſtantiam fungoſam, & tumidam, &mali coloris. Senſus igitur ſecundæ oppoſitionis eſt manifeſtus, ſcilicet, quod non augentur per alimentum, cum alimentum diſſoluitur ob tenuitatem, aut corrumpitur ob prauitatem: Et boc ſeu in primo alimento contingat, ſeo ex vitio, quod non concoquatur in ventriculo, aut iecore: aut corrumpatur in ipſis, & hoc vocat primum alimentum, aut diſſoluatur in vltimo alimento, ſicut fabæ propriè & cicera, & etiam reliqua legumina: quæ & primis coctionibus tranſmutentur in primum alimentum, ſcilicet chylum, & ſanguinem in tertia cum apponuntur transmutantur in flatū, & ob id excitant venerem. Et hæc omnia poſſunt contingere vitio rei, quæ ſumitur, & coococtionis ob vitium ventriculi, vel iecoris. vel ob malam præparationem, aut paucitatem, quæ ad diſſolutionem facit, aut multitudinem, quæ ad corruptionem, & ita propter malum ordinem, intempeſtiuam exercitationem, curas, vigilias, ſtudia & eiuſmodi. Ex hoc patet quod plurimum refert, quo quis cibo, & potu vtatur, vt etiam ſe poſſit tueri ab iniuria aeris peſtilentis: & maximè adiuuante exercitatione. Et ita viciſſim ſi exercitatione priuetur, vt hi qui in carcere detinentur recta viuendi ratione, & ſuffitibus ſe tueri poterunt. Et generaliter cum ſint tria potentiſſima, quæ mutant corpus noſtrum, aer, cibus, & potus, & exercitatio, vbi vno ex his deſtituamur, reliquis duobus poterimus nos tueri. Exercitium enim prohibet ne id, quod appoſitum eſt, efficiat exiles. Circa verò ſimilitudinem, aut diſſimilitudinem notandum, quòd vt habetur *in libro Artis Medicæ Cap.*86. triplex eſt ſcopus exhibendi alimenta: vtilis vnus in temperatis, qui debet fieri per ſimilia: Secundus per ſimilia in intemperatia pro conſeruanda temperie, qualis eſt, & hic eſt triplex, vel cum intemperies eſt ob ætatem, alendi enim ſunt ſimilibus in paſſiuis qualitatibus,pueri humidis, ſenes ſiccis, iuuenes mediocribus, *ſexto de Tuenda ſanitate Cap.* 3. vel cúm intemperies eſt exigua, vel cum homo eſt occupatus. Tertius ſcopus eſt per diſſimilia, cum intemperies eſt naturalis, & magna, & homo in otio. Reliqui autem modi ſunt mali, vt ſi vellet inter negocia redocere quenquam, multo minùs qui nollet parere, aut careret neceſſariis. Multò etiam minus ſi vellet curare quemquam in huiuſmodi caſibus, vt in caſtris plerumque fieri ſolet.

LECT. VIII.

Super

TEXT. VI. VII. & VIII.

Deſtruit autem vtrumque in tempore & poſt tempus id, quod extrinſecus aſſiduè ſuper ingeſtum eſt. Et per multum tempus firmiter omnibus membris implicatum eſt, & propriam quidem formam producit: Priorem autem aliquando & priores deſtruit.

IN hoc textu declarat duo genera alimenti exilis, & quòd ſit commune illis, & in quo differant: commune inquit eſt omni alimento, quod extrinſecus aſſumitur ſi aſſiduè quis eo vtatur, vt propriam inducat formam, quæ deſtruit priorem formam, & etiam illud quod per longum tempus membris inhæſit: ſcilicet per primam naturalem temperaturam,per ſecundā habitum acquiſitum,de quo Galen. *tertio de cauſis pulſuum. cap.* 2. In quo verò diſtinguuntur,eſt quoniā aliquando illam,quā producit ea eſt prior,ſed exilis vt in tabe,& atrophia:aliquando verò etiam priorem deſtruit,vt in hypoſarca:nam hectici ſunt illis ſimiles, niſi quod ſunt tenuiores, & macilenti: hypoſarci autem ſibi diſſimiles, adeo vt ab his,qui eos ſolùm ante inchoatum morbum viderint,vix dignoſcātur. Cur autem dixerit in tempore & poſt tēpus F. interpretatur in tempore primæ & ſecundæ coctionis:poſt tempus dum tertia cōcoctio celebratur:ſed quia hæc verba non cohærent benè cum prioribus,quia iam tempus vltimū intellexit tertiæ coctionis iuxta noſtram expoſitionē,ideò forſan melius erit intelligere in tempore dum apponitur,& aſſimilatur:poſt tempus,id eſt,poſt aſſimilationē imperfectam. Et habetur de hoc pulchrum exemplum *in primo de Facultatibus naturalibus.cap* 11. Dicebat Galen.humor qui nutrire debet,primum ſpargitur in cauitates mēbrorum:poſt apponitur(ſi autem nō apponatur, vt conſumatur neceſſe eſt,& tum fit hectica) vnde agglutinetur: quod ſi appoſitum, non agglutinatur,nec adhæreat,fit genus anaſarcbæ hydropis,quoniam non adhærendo ſoluitur,in aquoſam quandam ſubſtantiam: aut potius, quia non conuerſum eſt in aquoſam illam ſubſtantiā,non poteſt agglutinari, nec adhærere: demum ſeu quarto agglutinatum aſſimilatur:ſed ſi non poteſt aſſimilari, tunc fit impetigo ſi in carne profunda:ſeu vitiligo ſi ſolùm in cute. Volt ergo Hippocrates intelligere in tempore appoſitionis,agglutinationis, vt poſt tempus autem aſſimilationis, id eſt, quoties nondum aſſimilatum fuerit, poſt non ſtatim corrumpit corporis habitū.

Circa hoc notandum quod rectè fuit dictum à principe, *3. primi Doc.* 2. *cap.* 7.

pag. 3.

pag. 3. ne gaudeant malo vtentes regimine, quoniam ſi in præſenti detrimentum non ſentiunt, in futurum non euadent. Et rurſus quod temperies acquiritur ex longo vſu alicuius cibi in toto corpore, adeo vt etiam ex veneno, ſicut de Cicuta narrat Galenus 3. *de ſimpl. Medic. cap.* 18. *in fine.* & anu, quæ ea veſcebatur & copiosè, ſeu primum ab initio exigua ſumpta quantitate. Putat Galenus eam eſſe frigidam, velut & opium, quo Turcæ, quaſi quotidie ad drachmæ pondus vtuntur, quod animum ſoluat curis, ſomnum concilict, & venerem augeat. Sed dubium non eſt, quod neque cicuta, neque opium frigida ſunt: quantum ab eſt vt lethalia hac ratione. Omitto quod cicutam ſæpiùs exhibeat Galenus *ſeptimo de compoſitione Medicamentorum, cap.* 5. *Sec. vlt.* ſecundùm locos ad vocem interceptam ex diſtillatione: & ad ſanguinis reiectionem ex ore paulò pòſt *cap.* 4. *ſect.* 2. *bis cap.* 5. & poſtmodum in decimo ad veſicæ effectus: & vlcera. *Sec.* 1. *cap.* 1. Si quis ergo allio aſſiduè vtatur, aut fraxini ſemine, aut foliis, ac ſurculis tenerrimis, quis dubitat ſolo ſpiritu illum necaturum ſerpentes, nec ad eum acceſſuros. Et ſi mordere illum cogantur interituros? *Sec.* 1. & ita de carnibus vulpis, vt fit verſutus: lupi vt edax. Similiter ſi puella aſſiduè nutriatur carne turturum, fiet melancholica, ſed prudens, & caſta multum. Hæc igitur protſus manifeſta ſunt, ſed dubium eſt, an in membris principalibus hæc conuerſio fieri poſſit? & reſpondemus quòd ſic, ſed non tanta: minùs enim afficiuntur: ſed tamen mutantur, & ipſa plurimum ventriculus ob integritatem vitium in cibis, & quia nutritur ex cibo nuper aſſumpto. Tertiò *de Facultatibus naturalibus: Cap.* 13. Iecoris ima, quoniam imbuuntur chyli viribus, & totum ipſum ob propinquitatem: Cor ob robur attrabendi: quod manifeſtè videmus in pleriſque venenis cum plurimum patiatur, & plus aliis membris ob raptum celerem, & vehementem eorum, quæ aſſumuntur. Vnde etiam accepto vino plurimum ac ſtatim mutatur commodè, vel incommodè, prout opportunè, vel importunè oblatum fuerit. Sed cerebrum ob imbecillitatem cum ſit membrum tam molle, quam etiam exangue.

Sed dices ex hoc videtur, quod magis debeat pati corpus, quanto conſuetudo longior fuerit cùm contrarium & Hippocrates 2. *Aphor.* 50. & experientia teſtetur: attamen cùm plus mutetur intemperies, neceſſe videtur, vt magis pati debeant. Reſpondeo quod mutatio ipſa, quæ eſt motus, eſt cauſa paſſionis in non conſueto: ergo illa ſit maior, quis motus eſt ad contrarium naturæ. Mutatum autem eſſe corpus hoc maius eſt in proceſſu temporis, & ideò ſi ſit ad bonum, minus etiam patietur, qui conſuetus eſt non ratione mutationis factæ, ſed quia eſt ad bonum: ſi vero ad malum, tunc plus patietur, qui diu conſueuit, quàm qui parum. Supponamus ergo aſſuetum cibis valdè calidis, ad cibos valdè frigidos, repentè tranſire alium ſenſim: in quindecim diebus plus patietur qui repe-rit, tranſiit quam qui ſenſim: quoniam mutatio eſt magna. Sin autem duo ex calidis cibis tranſeant ad paulò calidiora, & vnus longiore tempore alter breuiore plus patietur, qui longiore, quàm qui breuiore. Et ſi ægrotet facilè euadet, qui breui tempore mutauit victus rationem, & alter qui diu perſeuerauit interibit. Et generaliter faciliùs ægrotabit, qui magno motu, & repentè mutat conſuetudinem: ſed faciliùs etiam euadet: qui autem ſenſim, & longiori tempore, non ita ægrotabit, ſed vbi ægrotauerit magis erit in periculo. Et hoc ſi mutatio ad malum fuerit. Nã in bona quãtò diutius perſeuerauerit, eo erit tutior: nam in repentina mutatione etiam ad optimum eſt periculum morbi, vt etiam docuit Hippocrat. 2. *Aphor.* 51. Eadem dico de mutatione aëris, & regionis, & etiam de Venere nimia, de curis, vigilia: nam in omnibus maius periculum morbi ab initio: mortis autem poſt contractam diu conſuetudinem.

TEXT. VII.

Facultas autem alimenti peruenit & ad oſſa, & oſſium partes omnes: & in neruum, & in venam, & in arteriam, & in muſculum, & in membranam, & carnem, & pinguedinem, & ſanguinem, & pituitam, & medullam, & cerebrum, & ſpinalem medullam, & viſcera, & omnes ipſorum partes.

SI ſimpliciter intelligantur hæc, meritò quis dubitare poſſet, non eſſe Hippocratis, quoniam morem eius non ſequatur: ſufficiebat enim in libro tam compẽdioſo, in quo licet, quaſi è tripode (vt dici conſueuit) diuinare dixiſſe in vniuerſum corpus, & eius ſingulas partes: & non enumerare tot, vbi ratio vna eſt, & tamen, non omnes? Cùm vero Hippocratis liber ſit non ſimpliciter verba hæc interpretari oportet: ei tamen ratio vna eſt. Eſt ergo ratio vna, & plures; vna quidẽ, quia vniuerſum corpus nutritur, & ſuo ſimili, & quod eſt alimentum, ſed vt dixit alimentum aſſimilat cùm id, quod ſuperuenit ſuperatur. Cum ergo ſuperetur à partibus maximè ſpecie diſtinctis, ergo alimentum, quod eſt vnũ, & tot modis iam vt dictum eſt plura eſt: & in plura ſignificata diuiditur, ſeu pluribus modis dicitur humido, ſicco, forma, quantitate, & ad quædam, & ad tot, & quot auget, & roborat, & quod exile corpus, & debiles vires facit, & aſſimilat, & diſſimilat: Et quod mutat in propriam, & priſtinam formam, aut in alienam, & quod hoc facit in tempore, & poſt tempus, etiam variatur penes partes, quæ aluntur, vt hîc docet. Solùm ergo expedit docere has oppoſitiones, quænam ſint ſingulæ: Inquit ergo ad oſſa, & ſingulas eorum partes, vt doceret admirabila naturæ

opus:

LECT. IX.

Super

TEXT. IX.

Alimenti autem, quod alit, hoc alimentum: & quod veluti alimentum, & quod futurum eſt alimentum.

ALiam diſtinctiouem generis ſui ſubiecti hîc affert, de qua (vt dixi) meminit Galenus *tertio de Temperamentis, cap.* a. Primo enim dicitur alimentom de eo, quod eſt appoſitum, & agglutinatum, & iam aſſimilatur: nondum tamen eſt aſſimilatum, hoc enim quod eſt aſſimilatum, eſt pars membri. Secundo dicitur alimentum de eo, quod eſt præparatum, & alendum, & huiuſmodi ſunt ſeptem ſpecies: cibus deuoratus in ventriculo, chylus, ſanguis, ros in oſculis venerum, ros ſparſus in concauitatibus membrorum, appoſitum nondum agglutinatum, & agglutinatum nondum conuerſum. Cùm verò dixit, & quòd futurum eſt, intelligitur de alimento, quod nondum deuoratum eſt, & eſt materia alimenti, vt caro panis fructus olera. Qua ratione inſcriptus eſt liber de Alimentis à Galeno, vt iam diximus. Alimentum etiam dicitur de cibo iam ſumpto, quatenus refertur exempli gratia ad heſternam diem, dicit F. non eſt alimentum, niſi impropriè. ſed hoc videtur nimis curioſum, vt ita dicam; neſcio enim quid intelligat per heſternam diem: forſan de prandio vel cœna, quod cúm fuerint ſub tertio genere alimenti, id eſt, futuri alimenti, non deſinunt talia eſſe, niſi mutato verbo eſt in fuit vt dicamus cœna fuit futurum alimentum heri. Sed omittamus non neceſſaria. Et dico quod propria ratio alimenti eſt, quod nutriat, & aſſimiletur animæ, quæ & ipſa eſt actus, huic accedit vt augeat, & roboret, & incarnet, & aſſimilet: & diſſimilet actu quidem, quod principale eſt: potentia quod velori alimentum eſt, & quod futurum eſt alimentum: & dubium non eſt, de his omnibus: nam licet quod diſſimilat, nõ videatur eſſe alimentum, id tamen magis facit poſt tempus, quam in tempore: ſed de eo, qood exile facit, dicimus eadem ratione niſi forſam dupliciter analogum non mereatur ſub genere contineri, quod enim aſſimilatur alimento, eſt alimentum non primo, ſed ſimilitudine: at ſic non continetetur ſub genere, ſed quoniam etiam cùm hoc eſt poteſtate alimentũ.

Circa hoc animaduertendum, quod alimentum exile partim nutrit, & eatenus eſt alimentum, partim corrumpit, aut non reſtaurat, & hoc modo alimentum non eſt. Quod igitur eſt alimentum, eſt in eo quod patitur, ſcilicet vincitur, & aſſimilatur. Dicebat Galenus *tertio de Temperamentis: cap.* a. nutrimentum vtputa vinum eum non ſuperatur, & pleraque alia nutrimenta calida tantum abeſt vt calefaciant corpus, vt illud etiam refrigerent: quoniam nutrimentum non calefacit niſi cum eſt appoſitum, & iam aſſimilatur: antéa vero etiamſi ſit, calidam refrigerare ſolet. Et ideò ex copia vini potẽtis generantur ægritudines frigidę. Et enumerat octo ea bis principales: Apopleaiam, reſolutionem, parapleaiam, catochum, charum, comitialem, conuulſionem, & diſtentionem. Sed vtinam docuiſſet Galenus primum, quomodo ex nutrimento calido genereretur ſanguis frigidus: & cur non ita ex pipere, ſicut ex vino, deinde quomodo nutrimentum ex vino verè ſit calidum, ſed quod aſſimilatur nutrimento ſic frigidum. Dico ergo quod hoc non eſt verũ per ſe, ſed in vino fermè ſolo: nec ob naturam generalem, ſed quia tenue: & multum nutrit in prima, & ſecunda coctione, & amicum iecori, ideò multum ex eo trahitur, & antequam coquatur in ventriculo: & tendit ad caput, & ideò generat præcipuè morbos capitis, & hydropem propter iecur. Sunt ergo in eo nõ ſolùm caliditas, ſed quod eſt liquidum, quod plurimũ nutrit in prima, & ſecunda coctionibus, & parum in tertia: quòd eſt iucundum iecori, & demum quia natura tendit ad cerebrum. Et ideò nihil eſt deterius copioſo illius potu. Sunt ergo ſex quæ in vnio conueniunt ad hoc, vt generet morbos frigidos, ac peſſimos. Dicat forſitan quis cur non in melle cum ſit calidum tenuis ſubſtantiæ gratum iecori? Reſpondeo quòd mel eſt iucundius vẽtriculo, & ideò in iecore generat bilem, quia ſubſtantia eius ob pinguedinem non poteſt refrigerari. Videãt ergo qui potu vini adeò delectantor, ſi non credunt mihi credunt Galeno.

Circa hoc quod alimentum calefaciat animaduertere debetis, Galenũ *ſecundo de Simplicibus medicamentis cap.* a 3. facere triplicẽ diuiſionem. Prima calidum, aliud per ſe, aliud per accidens. Secunda calidum per ſe, aliud actu, aliud poteſtate. Tertia dicit, quæ eſt communis etiam vtrique calido actu, & poteſtate calidum, aliud vt cibus, aliud vt medicina, alius vt fomentum.

Præterea debetis rurſum animaduertere quod idem ſpecie poteſt eſſe alimentum, & ſimile alimento: 3. *De facul. nat. cap.* 13. velut chylos, & ſanguis ſunt alimenta vera chylus, tunicæ interioris ventriculi, ſanguis, carnis, iecoris: ſimile autem comparationo aliorum membrorum.

Circa hæc etiam notandum quod ſcribitur à Gal. *quinta Aphoriſmorum, com.* 39. dum meminit huius loci, dicens: [Quod autem ſupereſt ex alimento in oſſibus eſt, quod eſt in eorum cauernis ex iecore ſanguis, & ſpumeus humor, qui in pulmonibos inuenitur, & qui in compagibus articulorum glutinoſus, & qui in teſtibus, & paraſtatis ſemen, & in lingua ſaliua. Sunt & in mammis, adenes habentes vim ſibi aſſimilandi, quod ad eos influit: cumque ſint exangues & albi, talem efficiunt humorem, quale eſt lac: eoque maiorem illius copiam, quò plus humoris defertur ad ipſos.] Hic Galenus videtur velle illa verba, & quid veluti alimentum ad ſuperfluum vtile eius quod alitur, non ad id, quod eſt paratum vt alat: nam totum

tum id referri vult ad verba illa. Et quod futurum eſt alimentũ. Quæ verò inutilia ſunt non alimentum, ſed excrementum vocantur: nam ſaliua ad guſtum facta eſt, ſecundo de Anima eadem ad ſermonem, & etiam ad facilem reſpirationem. Ex quo colligo quòd commentaria hæc & ſi ſint, vel F. vel alterius clariſſimi viri, non tamen neceſſarium eſt, vt fuerit Epitome Galeni. Sed neque contrarium ſequitur, quia ſæpè Galenus diuerſo modo exponit eundem locum. Velut mox cum inquit *in primo de Facultatibus naturalibus, cap.* 11. vbi locus hîc à Galeno citatur maxima controuerſia, apponam autem verba [propriè quidem nutrimentum eſt, quod nutrit: quod verò veluti nutriens eſt, nondum tamen nutriuit, cuiuſmodi ſcilicet eſt, quod agglutinatur, vel apponitur id propriè nutrimentum non eſt, ſed æquiuocè: quod autem in venis eſt, atque hoc etiam magis, quòd in ventriculo eſt, id tanquam nutriturum aliquando ſit, ſi probè concoctum fuerit nutrimentum appellatur.] Ad hunc modum edulia quæque nutrimenta vocamus, non vtique quod iam animal nutriant. neque quod talia ſint, qualia ſunt, quæ nutriunt, ſed quod nutritura ſint, ſi probè fuerint concocta. Senſus horum verborum admirabilis videtur: ſed ſi quis clarè animaduertat, nullam habet difficultatem: Si quis quod eſt alimento iam ſimile, vt quod apponitur, vel agglutinatur velit vocare verum alimentum, aberrabit: nam æquiuocè tantùm dicitur, ſed ſi quod eſt etiam remotius illo, vtpote ſanguinem, & chylum, & pepones antequam edantur alimentum vocet, quia futura ſint, alimenta verè appellabit. Atque eo modo ſi quis actum primum dicat ſecundum, non vera dicet, ſed tamen ambo poſſunt ſub eodem genere, & nomine contineri. Quod expreſsè dicitur ab Auerroë *In con. ſex. pri. De An.* dum dixit actus, & potentia in eodem genere continentur.

Circa aſſimilationem, quæ ex nutrimento fit, dicebat Galenus hoc eſſe argumentum quòd alimenta mutent ea, quæ nos alunt, quòd plantæ quædam venenoſæ tranſlatæ fiunt non venenoſæ, & habetur exemplum de Perſea in Perſide, quæ tranſlata in Ægyptum facta eſt commoda eſui, vt *ſecundo de Alimentis. Cap. proprio.* Sed ex hoc habetur, quod non ſolum alimentum verum aſſimilatur membro, ſed membrum aſſimilatur alimento, in eodem tempore tamen mutatur alimentum, quo fit tale, ſed mutat poſt membrũ. Tamen alimentum eſt in eo, quod tranſmutatur, non quod tranſmutat: hoc enim accidit ei. De his verò, quæ ante nutritionem accidunt. Dicebat rurſus Galenus *tertio de Symptomatum cauſis. c. 3. poſt principium*, ordinè has declarãs, & quomodo iſta fiãt optimè in puerulis concoctio, appoſitio, agglutinatio, inde affixio, demũ nutritio, quòd affixio eſt agglutinationis quædam ſpecies, cùm iungitur, ſic alimentum ei, quod nutritur vt vnum fiat. Et quòd ex his concoctio, & aſſimilatio cùm ſint mutationes ſubſtantiæ meliùs fiunt in humidioribus corporibus. Nec minus etiam ad appoſitionem & agglutinationem mollities corporis, quod & agglutinatur, & apponitur, & eius quod agglutinatur, & apponitur facit quam in concoctione atque nutritione. Ideóque ob hæc omnia pueros optimè nutriri oſtendit. Docet inſuper eorum caliditatem ſimiliter facere ad appoſitionẽ colliquando, velut ad concoctionem, & nutritionem permutando: vt alimentum calido, & humido maximè vt fiat alimẽtum, & alat, indigeat & perficiatur. Hoc volui dixiſſe vt intelligant, qui hæc legent affixionem, vt ille vertit non minus appoſitione, & agglutinatione neceſſariam eſſe. Eſſe autem alimentum iam, quod affixum eſt, non in eo quod affigitur, ſed ob id, quod dum affixum eſt, neceſſe eſt vt aſſimiletur: quod autem aſſimilatur iam eſt alimentum, quia alit. igitur affixio ſola communis eſt vtrique alimento, & vero, quod iam alit in eo, quòd ſine aſſimilatione, aut bona, aut mala eſſe nequit, & agglutinationi, & in hoc nondum dici debet alimentum, quia alimentum conſiſtit, vt concoctio in aſſimilatione ſubſtantiæ, & ideò in mutatione eius, non autem in mutatione iuxta ſitum, aut aliam rationem. Vnde meritò dubitatio emergit in quo genere rei ſeu prædicamenti, vt dicunt appoſitio, & agglutinatio reponi debeant? Neque enim ſimpliciter dicendum, quod ad aliquid: cùm quiddam ſequatur, neque quæ ad aliquid ſunt motum aliquem ſignificant, aut aliquid efficiunt. Sed entia imperfecta facilè miſcentur: at ſubſtantia nulli miſcetur, quod perfectiſſima ſit. Appoſitio ergo dicit quatuor mutationem in ſitu, & in quantitate coniunctionem, & incrementum ſubſtantiæ paſſionem: agglutinatio non dicit aliquid vltra appoſitionem, niſi quia facit continuum appoſitio contiguum. Et illud etiam accidit, quia huiuſmodi ſunt conditiones quædam, & paſſiones, & proprietates prædicamentorum non res.

LECT. X.

Super

TEXT. X. & XI.

Principium autem omniũ vnum, & finis omnium vnus. Et idem principium, & finis.

CVm declaraſſet quòd alimentum eſt vnum genere illis tribus, quod nutrit, quódque ſimile eſt ei, quod nutrit: Et quod futurum eſt alimentum, vult oſtendere quod non iuxta homonymiam dicitur de ſingulis, ſed verè: & conſtituitur ratio huiuſmodi: quorum principium, & finis ſunt eadem: illa ſunt eadem iuxta naturam: quia, natura ſuis terminis continetur: alimentum omne hoc modo diſtinctum, habet omnia, quæ ſub diuiſione continentur, idem principium, & eundem finem: igitur omnia habent eandem naturam, & vno modo non æquiuocè dicuntur. Ad hæc igitur oſtendenda, oportet declarare, quod nam ſit principium alimenti, quis finis: tertio quòd idem ſit principium. Et poſt, quod omnium ſit vnus finis: demum quòd

ſom-

ſi omnium ſit idem principium, & finis, quod omnia ſub eodem genere contineantur. De hinc haud dubium eſt, quod eſt facultas nutriendi, & reſtaurandi corpus, & hoc intelligendo. vt F. non vt Galenus (Quod eſt veluti alimentum) vel dicas, quod talia excrementa fuerunt ordinata in nutritionem, nec fuêre ſuperflua, niſi ob copiam, & multitudinẽ. Sed de principio poſſet dici, quod ſit vnum, quia, vt ait finis, & principium ſunt idem, ſed adhuc dubium relinquitur, quomodo principium, & finis ſint idem, cùm hoc ſoli Deo competere videatur? Dico ergo quòd tameſi principium, & finis ſint idem in agentibus, quia principium motus eſt à cognitione, & deſiderio, finis, quia tamen hæc ratio communis eſt omni fini, & Hippocrates nihil dicit, niſi ſelectum & ratum, nec vtitur vulgatibus rationibus, aliã cauſam quærere oportet: ideò dico, quod facultas vt eſt agens, perfectáque, eſt principium alimenti, quoniam trahit, concoquit, apponit, agglutinat, affigit aſſimilat: vt vero eſt imperfecta: eſt finis alimenti, vt reſtauretur, augeatur, roboretur. Non eſt autem hoc verum in aliis, ſed in quibuſdam: velut inter animalia bombycibus, araneis. & pleriſque auibus, quæ ſibi nidificant: à rebus enim ipſis edoctus eſt Hippocrates, & primo de diæta, de duobus hominibus, qui ſerra lignum ſecant. Plura enim agentia ſibi præparãt, quo ſe ſeruent, eſt igitur ſententia huiuſmodi principium, & finis, ſunt eadem in omnibus alimentis, quoniam facultate alimentum fit, & nutrit, & ad hoc vt nutriat facultatem: & principium eſt idem cum fine, igitur omne alimentum eſt ſub eodem genere. Et intendit quod facultas facit alimentum, & alimentum reſtaurat facultatem, eodem modo, quo factum eſt ab eadem, ſcilicet verè, vel ſimilitudine, vel quia tale futurum ſit. Et ita fit circulus: in circulo autem vt dicebat philoſophus idem eſt initium, & finis, ſed eſt aliud mirabile in eo, quoniam in illo initium ſequitur finem. Et videtur ſenſiſſe, quod Alcmæon, & Plato, & Ariſtoteles, 17. *Probl.* 3. Et omnes fermè Philoſophi, ſcilicet, quod circulus ſit in rebus humanis, & toto mundo: mobilis in corporeis, immobilis in incorporeis. Et etiam ad illud quintæ particulæ ſexti Epidemiorum: *tex.* 5. hominis anima (inquit Hippocratas) ſemper producitur vſque ad mortem: in quo explicando, dicit Galenus eſſe opus diuinatione. Verum ſi quis animaduertat, quæ de illa ſcripſimus in Hyperboreis, *lib.* 2. ipſe voluit eſſe calidum ſempiternum, quod in corpora diuideretur, ac depaſceretur ſeipſum, & ita augeretur viribus, atque hoc modo ſe conſeruaret, ſeu potiùs inſtrumentum, & eſt vita: & hæc eſt facultas, de qua agit. Notandum quod finis multipliciter dicitur, ſed principalis duobus modis, cuius cauſa, & eſt perfectiſſimum, & terminus. Vt mors, quæ eſt finis hominis, in primo ſenſu eſt intelligendus, circa hæc ſcire decet, quod in incorporeis, vel ſolũ in Deo forma finis, & efficiens vnũ, & idem ſunt 12. *pri. Phyſ. tex.* 36. In ignobilioribus operationib. vt generatione, & miſtione efficiens, & forma, & finis diſtinguuntur in animatis: quia principium eſt multo nobilius eo, quod fit, & regitur: nam id quod regitur eſt propter principium ipſum: & ita principium eſt idem, quod finis re, non tamen ratione. Nam eſt principium vt perfectum, & agens: finis vt imperfectum, & patiens Et ideò finis eſt nobilior his, quæ ſunt ad finem, non cauſa, qua illa ad finem diriguntur. Velut æger eſt nobilior medico, non tamen morbus eſt nobilior medico, quoniam eſt finis, quem medicus intendit abigere non conſeruare: & ita facultas eſt nobilior alimento, non defectus facultatis. Et ideò in diuinis (quoniam forma cum operatione eſt perfectior, quam quando ceſſat) nunquam ceſſat intellectus diuinus ab intelligendo, & producendo, & amando, & quoniam neque poteſt perfici ab aliquo, nec continere plura, & intellectus in eis, ſemper intelligit, erit intellectus, & operatio ipſa forma in diuinis.

TEXT. XI.

Et quæcumque particulatim in alimento bene, vel malè diſponuntur: bene quidem quæ dicta ſunt: malè autem, quæ his contrarium habent ordinem.

QVoniam ſuperiùs declarauit, alimentum dici de tribus illis generibus, remouet duas difficultates: primam an alimento omni particulatim eadem eueniunt? Secunda an alimentum ita dictum etiam conueniat exili? Tertiam nos addimus, quomodo futuri alimenti facultas principium dici poſſit, cùm nondum ipſum, quis aſſumpſerit, & adhuc ſi extra corpus? Ad primam reſpondet, quòd quæcunque particulatim dicta ſunt de alimento bono vel malo, eadem de omnibus dicuntur. Nam eſt alimentum exile, vtpote quod opponitur, quod agglutinatur, quod ſpargitur: ſanguis, chylus, vel quia diſſoluitur, *tex.* 5. vel quoniam appoſitum non nutrit, quia non eſt ſimile, vt ſupra viſum eſt. Et nota quod intendit de nutrimento, quod eſt veluti, quod alit, quod aſſimiletur perpetuo. licet non ſit appoſitum, nec agglutinatum, nec affixum, nec tamen eſt alimentum. Ex quibus habetur alimenti primi diffinitio, & eſt quod agglutinatum eſt, & aſſimilatur: nondum tamen aſſimilatum eſt. Et ſi quis quærat quod agglutinatur an ſit alimentum? quia iam vt dixi etiã antequam apponatur aſſimilatur? Reſpondeo, quod id, quod apponitur, vel cenſetur vt pars ipſa, & tunc eſt alimentum, quia dum agglutinatur agglutinatum eſt: ſi verò pro toto, quoniam, agglutinatur pars poſt partem: non eſt alimentum, quoniam nondum eſt agglutinatum: quia nondum agglutinatur. Ad aliam quæſtionem reſpondet etiam quod ſit, quatenus etiam primùm conuenit: quia non ſimpliciter, neque enim

etiam primum ſimpliciter nomen alimenti ei, quod iam nutrit, quando tale eſt, conuenit. Ob id neque ſimpliciter poteſt reliquis duobus generibus alimenti conuenire. Sed hoc ſufficit, quòd conueniat vt ipſi primo alimento, ſeu vero. *Text. 61.* Tertia dubitatio, declaratur ab Hippocrate infra, dùm docet eodem modo ineſſe poteſtatem, & facultatem alimento, quo etiam ſunt alimenta, ſcilicet, vt futura ſunt alimenta, ita facultatem habent bene, aut malè alendi, humectandi, aut ſiccandi: Sed hæc facultas, paſſiua dicitur, & poteſtate: vt non ſimiliter dici poſſit. Facultas, ſed principium quoddam potius patiendi, vel vt fiat agens, poſtquam ad actum deductum fuerit. Per particulatim igitur intelligit, diſtinctè, & non quod partibus alimenti inſunt. Sunt autem eiuſmodi ratione diuiſionis: nam alimentum prima ſui diuiſione diuiditur in bonum & malum: alimentum bonum eſt, quod optimè concoquitur, & plurimum prodeſt corpori: ideò alimentum optimũ non ſolùm inuenitur in corpore temperato. In intemperatis autem ſimile, optimè concoquitur, vt *cap. 3. ſexto de Tuenda ſanitate.* Sed non maximè prodeſt, vt etiam in libro de cibis boni, & mali ſucci. Cùm ergo in intemperatis alimentum ſimile magis, & melius aſſimiletur: diſſimile magis reducat corpus ad temperamentum, quæritur quodnam vtilius? Reſpondet Galenus *ibidem & in libro Artis Medicæ, cap. 86.* quòd in humido, & ſicco plus prodeſt ſimilitudo ad bonam coctionem, quam deductio ad æqualitatem temperamenti. Sed in calido, & frigido oportet diſtinguere dupliciter: primum iuxta magnitudinem, quia in magnis lapſibus melius eſt vti contrariis ob periculum immoderati incrementi: in paruis adhuc diſtinguere oportet de vtilitate, & ſecuritate. Quod ad ſecuritatem attinet, tutius eſt vti contrariis: quòd ad vtilitatem ſimilibus. Quia ſi in ſimilibus delinquatur, homo faciliùs ægrotat. Secunda differentia eſt alimenti, quod facilè concoquitur, & mutatur, & quod difficulter. Nam quod facilè mutatur, etiam in diuerſis concoctionibus mutatur. Quædam enim facilis ſunt coctionis in ventriculo, difficilis in iecore vt oua: quædam contrà vt oleta. Tertia eſt, quoniam quædam multùm nutriunt, & quædam parum: oua multum nutriunt & olera parùm. Sed dicetis, hoc pertinet ad futurum alimentum, & non præſens, neque verum. Dico quòd ſicut alimentum futurum refertur ad verum alimentum, ita verum etiam alimentum, refertur ad futurum alimentum: adeò, quod dicimus hoc alimentum eſt multum, & hoc eſt paucum quia exemplum eſt ab hoc, vel ab illo cibo, & hoc eſt coctum exactè, & hoc non. Quarta differentia alimentum quoddam aliud eſt excrementitium, & aliquod eſt purum. Dicebat Galenus *primo de tuenda ſanitate, c. 12.* non ſolùm prima, & ſecunda coctio ſua efficiunt excrementa, ſed etiam tertia. Et illa docet eſſe duplicia, vnum (inquit) quod eſt proprium illi alimento: quia nihil tamen elaboratum eſt, quin ex eo aliquid reſecetur: ſecundum eſt, quod fuit tanquam vehiculum, dicit alimenti ſeorſùm, & ſimile eſt, quod tranſmittitur ad veſicam. Dicit his excrementis nullum peculiare vas delegatum: ſed expelluntur partim per poros ſeu meatus, qui ſunt per totam cutim ſparſi: partim etiam per ipſorum membrorum ſubſtantiam mollem: Verùm quod humidum eſt, vocatur ſudor, qui emanat ſenſim, ſi calore naturali ſolùm propellatur: ſin aliqua vrgente neceſſitate, aut motu etiam confeſtim. Reliquum autem excrementum per inſenſilem reſolutionem exit: ſed & ſecùm deducit aliquid craſſi, quo pili, & ſordities in cute generant. Vtrunque ergo horum poteſt eſſe multum, & paucum. Quinta differentia quoddam alimentum eſt craſſum, quoddam tenue. Sexta quoddam calidum, quoddam frigidum. Septima quoddam quòd facilè reſoluitur, vtpote rarum, quoddam quòd difficilè. Nam rarum à ſubtili multum differt. Octaua quoddam facilè corrumpitur, quoddam difficulter.

LECT. XI.

Super

TEXT. XII.

Succiuarij & coloribus, & facultatibus. Et in nocumentum, & in iuuamentum. Et neque lædentes, neque iuuantes.

PEr ſuccos intelligit humores: Cùm dixiſſet ergo alimentum trifariam accipi, ſeu iuxta primam expoſitionem per ſuccos, innuat quod eſt, veluti alimentum, ſeu iuxta ſecundum, quod futurum alimentum, explicat quales ſint ſucci: nam illorũ vires, id eſt, alimentorum, quomodo vis dicantur, intendit exponere. D. ergo quòd ſucci ſunt varij, intelligit naturales, quia ſoli illi ſunt materia alimenti, ſed cùm illis ſunt, & qui præter naturam ſunt: nam naturales ſunt quatuor, proportione reſpondentes, quatuor elementis, iuxta quod Galenus conſcripſit ſuos duos libros de elementis, in quorum primo tractat de quatuor elementis Mundi, & ſuis qualitatibus. In ſecundo de quatuor humoribus, tanquam quatuor elementis animalium ſeu hominum, & hi ſunt, vt ab Hippocrate habentur *in libro de Natura humana Tex. 18.* sãguis, pituita, bilis flaua, & nigra: quod etiam multis rationibus declaratur. Prima ab Hippocrate ibidem ponitur: nam ſunt quatuor anni tempora, Ver, Æſtas, Autumnus, & Hyems. Et vnumquodque tempus dicit generat & conſeruat ſuum humorem: Ver dicit ſanguinem, Æſtas flauam bilem, Autumnus nigram, Hyems pituitam. Et hoc eſt, quod niſi tempora anni adiuuarent ad generationem, & conſeruationem humorum, conſumerentur: & ideò in regionibus valdè calidis, vbi nulla eſt hyems, non poteſt generari pituita. Et ſi quis ex nobis ad eam accedat, conſumitur, donec nulla ſit, & tunc homo moritur, aut grauiter ad mortem vſque ægrotat. Et nunquam poteſt ho-

mo

mo carere prorſus vno humore, quin pereat: ſed in omnibus eſt aliquid de illo, quoniam licet reliquæ regiones careant eo tempore, quo ſolet generari, & conſeruari talis humor, tamen propter viciſſitudinem temporis & loci, eſt aliquid, quòd tali tempori in ea regione reſpondet, vt hyems in Æthiopia, vel ob ſitum, vt propè aquas, aut ob montes, & ventos frigidos propè poſitos, aut ob pluuias. Et hoc, quoniam humores ſunt neceſſarij in corpore ob duo: vnum, quòd etiam ibi declaratur ab Hippocrate ad conſeruandam temperiem: quia ſi nulla ſit pituita in corpore, corpus nimis exſiccabitur, & incaleſcet: ſecunda eſt vt nutriantur membra ex ſanguine illi correſpondente, & poteſtate ſimili. Non quidē ex humore iā actu tali vt docuimus in contradictionibus, dum Auerroëm, & Ariſtotelem concordem cum Galeno eſſe oſtenderemus: & ideò lien nutritur ex ſanguine melancholico, & oſſa cerui ventriculus, & inteſtina, & articuli ex pituitoſo: pulmo ex bilioſo, & iecur ex puro ac mediocri. Eſt etiā propria vtilitas, quia deſtrueretur corpus: vtpote pituitæ madefacere artus, & tempore famis verti in bonum ſanguinem, & nutrire corpus. ſed forſan hæc poſſent aliquandiu ſaltem carere corpora, etſi non ſemper: at ſtatim dicit Hippocrates, ſi homo careret vno humore, periret. Accedunt præter has rationes aliæ ad idem oſtendendum. Prima quòd ſunt quatuor qualitates, & coniugationes, quæ eſſe poſſunt, ſunt quatuor, igitur & quatuor humores. Nam calor cum humido, facit ſanguinem cum ſicco, flauam bilem. Frigus itidem cum ſicco nigram bilem cum humido pituitam. Dicamus ergo, quod miſta conſtant terra, & aqua: & calorem agentem in terram generare ignem, & in aquam aërem, vel quòd aëri proportione reſpondet, igitur in miſtis omnibus cum ſint illæ quatuor, partes erunt longè euidentius in animalibus, & hominibus, vocántque humores. Illas etiam in diſtillationibus oſtendimus, & ideo dubium non eſt: cùm ſenſus atteſtetur rationi. Similiter ſenſus oſtendit in excrementis eſſe quatuor humores, de ſanguine dubium non eſt: de pituita videmus humorem viſcidum, & album, de flaua bile etiam humorem illius coloris, & minimè cohærentem, & in melancholia idem cum ſit niger. Eaſdem partes ſpectamus, in ſanguine, ſcilicet quatuor præter aquam: igitur quatuor humores ſecundùm naturam eſſe conſtat.

In textu ergo proponit tria, de ſiccis colores, & facultates, vt calidum, vel frigidum, & detrimenta, aut iuuamenta. De coloribus conſtat, quod humores naturales amplectuntur colores ambos extremos, ſcilicet pituita album, & melancholia (vnde etymon nominis) nigrum: bilis autem flaua eſt. quoniam album, & humidum, dum ſicceſſit fit flauum, vt folia arborum. Autumni tempore: quod enim ſiccatum eſt, terreum redditur, atque ideò pullum: pullum verò cum aduritur, aut rareſcit, fit flauum. Vt videmus in terra nigra cùm areſcit: neque enim quod eſt in corpore, poteſt areſcere, ita vt humidi prorſus ſit expers. At in Creta apparet color flauus, & pallidus ob eandem cauſam, & in pelle leonis, vt in cortice exteriore arundinis. Sanguis autem ob ſpiritum, qui ineſt ei ſplendidus eſt, vt cætera, in quibus lux ineſt, ſpecula, chryſtallus, aqua, nix, argentum & talia: rubet autem, quia fit à carne iecoris, quæ talis eſt, dicebat Galenus 4. *de vſu partium cap.* 12. at vero cùm illa ſit cauſa efficiēs aliā inuenire oportebit, quæ ſit propria. Dico ergo quod cùm ſanguis miſceatur ex flaua bile pituita, & bile nigra, quod huiuſmodi miſtum fiet rubrum, nam album nigro miſtum fit rubrum, vt videmus in fuligine cum aqua miſta, vel ſi plurima miſceatur lacti. Et ideo etiā vaſa inficiuntur eo colore, vt lien nigritie, iecur rubore fellis, veſica colore flauo: ſed pituitæ non eſt proprium vas. Atq; hi termini colorum naturalium puriorum ſunt, poſtmodum colores non adeo exquiſiti vſque ad finem humoris ſecundum naturam. Velut pituitæ aqueus, & cinereus, & bilis flauæ pallidus, & melancholiæ fuſcus, liuidúſque (Verùm de liuido dubito, an poſſit eſſe ſecundùm naturam.) Et ſanguis floridus, & flauus etiam, ſed ſplendidus, & phœniceus: ſed præter naturam niger fit liuidus (vt dixi) & cœruleus: bilis autem flaua fit, & viridis, & rubra, & cinerei coloris, ſed eſt ſubſtantia minimè lenta, & crocea: quamvis hæc fiet vel miſtione, vel ex nigra cauſta, & generaliter peruagatur omnes colores à pallido ad cœruleum vſque, non ſplendidos: & in cæruleo etiam habet partem à quo incipiunt colores bilis nigræ naturalis, aut præter naturam. Sed quoniam (vt dixi) ſplendor non eſt in ſanguine, niſi ob lucem ſpirituum, quæ eſt à calore cœleſti elaborato, & in humoribus præter naturam non poteſt eſſe iſte calor, cùm non ſit in humoribus ſecundùm naturam, propterea cùm non aparuerit hic ſplendor in humoribus, & non poſſit eſſe à calore cœleſti, neceſſe eſt vt ſit à calore igneo. Nam & in rebus naturalibus cernimus lucem quadrifariam fieri, vel à calore cœleſti, vt in Sole & ſtellis, & oculis, & ſanguine: vel à calore igneo, vt videmus in flamma, pruna, humoribus, & metallicis quibuſdam: vel ob perſpicuitatem, vt in aqua, vitro: vel ob nitorem reſiliente luce, vt in ſpeculis, & piſcium, ſquamis, & arenoſo lapidis flore, qui coloris cinerei eſt, & micat vt chalcanthum ex Bergomenſibus montibus. Ita in humoribus cùm non conſiſtant, non nitent: nec etiam ob naturalem calorem cœleſtem, neque ob perſpicuitatem, cùm ſint opaci, relinquitur vt ſint propter exuſtionem, & quanto magis exuſti, eo magis ſplendent. Et ideo viridis bilis ſplendet maximè, ſed & atra, dicebat Gal. 3. *De ſimp. cauſis pag. 7. & eſt prope finem*, magis quam ſanguis. Videtur autem nitor, qui prouenit ex immodica ſiccitate in ſubſtātia tenui, vndequaque ſuperfuſa. Ideo talia cùm apparent in imbecillibus viribus, mortem præſentem ſignificant: in mediocribus, non multo poſt, in validis etiam tandem.

(*Et facultatibus*) Dubium non eſt, quin bilis flaua non ſit calida, & ſicca pituita, & humor crudus, frigida, & humida. ſed humor crudus minus feruidus, melancholia frigida, & ſicca, & alia eſt fæ ſanguinis, quæ ſi

mox exeat, ſplendet, ſi multò pòſt, eſt terræ ſimilis, & eſt naturalis. Sed alia eſt, quæ non eſt prorſus naturalis, neque contra naturam, & exuſta à calore naturali intemperato in corporibus habantibus temperiem calidam, & ſiccam iecoris, vt à Galeno habetur in Arte Medica *c.41.* Iſti duo humores ſcilicet crudus, & humor aduſtus naturaliter valdè abundant in multis corporibus, & medici tamen ſæpè prætereunt eorum conſiderationem. Sed de ſanguine dubium eſt, an ſit calidus, & humidus, an temperatus. Et ratione coniugationis poſſet dici veriſimilius calidus & humidus, pro aggregato, ſed hoc eſt difficile, quoniam ſunt ibi duo humores ſicci, præter verum ſanguinem, ſcilicet vtraque bilis, & vnus tantùm humidus pituita, Et ideo dico, quod ſanguis, & purus, & vt conſtat ex quatuor humoribus eſt calidus, & humidus, ſed magis purus, quàm miſtus ob rationem dictam: ſed quia eſt duplex venalis, & arterialis: arterialis eſt calidior, ſiccior tenuior, magis ruber, & ad flauum attinet, & mouetur maiore enim impetu: & ideò eſt ille, qui mouetur in affectibus cordis, & præcipuè in ira, & timore verecundia, & aliis affectibus, & iecur compatiente corde trahit ſanguinem ad ſe ex partibus inferioribus. Cor autem etiam ex venis non pulſatilibus trahit ſanguinem à ſuperioribus partibus, cerebro, & aliis. Hic igitur ſanguis eſt valdè calidus, & parum humidus. Sanguis tamen purus dicitur temperatus, quoniam qualitates per quas excellit, ſunt principium vitæ: ideò non poteſt eſſe in exceſſu, ſed reliquum corporis, per quod dicitur in comparatione calidus, & humidus eſt frigidum & ſiccum. Velut dicimus forum eſſe ſplendidum, quia cobiculum, quod à foro illuſtratur, non eſt adeò ſplendidum, cùm tamen forum non ſit ſuperfluè ſplendidum. Nam ſanguis non poteſt adeò eſſe calidus, & humidus, quòd ſit in exceſſu, quoniam quanto calidior, & humidior, tantò magis dicetur temperatus ad vitam. Et maximè quia ſi loquimur de actu dubium, non eſt quin ſit calidus manifeſtè: atque adeò, vt etiam in decrepitis eſt calidior vola manus hominis temperati. Si de poteſtate nihil aſt, cùm enim trumbus ſit, aut eo vtimur loco cibi, & frigidus, & terreus, ſed humores præter naturam perueniunt vſque ad extremum qoalitatum, adeò vt ſint ſub natura veneni, vt bilis viridis. & nigra aduſta, præcipuè ratione ſiccitatis, & pituita vitrea ratione frigiditatis. Et ideo dicit Hippocrates, quòd perueniunt in detrimentum, qui autem in detrimentum, & iuuamentum, humores naturales ratione viciſſitudinis. Vnde iraſci, & efferuere, ſanguinem in morbis pituitoſis iuuat. Dicebat Galenus *primo de Natura humana*, *Com.39.* melancholia ducit hominem facilè ad cõſtantiam, & temperantiam, ac prudentiam: contra ad timorem, ac triſtitiam. Pituita ad patientiam, & continentiam, & manſuetudinem: contra ad ſegnitiem, & ignorantiam, & contemptum, bilis flaua ad audaciam, & promptitudinem: contra ad iram, & ſæuitiam & imprudentiam, ſanguis ad amorem, lætitiam, comitatem: contra ad luxum, voluptates nimias, & ob id vt propria contemnat ab aliis contemnatur. Quædam neque iuuant, neque nocent, cùm humores fuerint ſatis moderati, licèt non naturales in quantitate, & qualitate: non tamen exactè: in detrimentum præter naturam, ſi ſint omnind, aut immoderati.

LECT. XII.

Super

TEXT. XIII. & XIV.

Et multitudine, & exceſſu, & defectu.

Dixit, quòd ſucci iuuant, & nocent exponit quomodo. Primùm quidem multitudine & exceſſu: cùm autem dixit defectu, intelligit etiam paucitatem: vel dic, quod ſũt varij, vt ſit quarta diuiſio. Pro quo notandum, quod multitudo multum differt ab exceſſu: primum quidem nomine: nam quædam ſunt comparatiua non relatiua vt candidior: dicebat Priſcianus *in tertio*, *Com. cap. de comparatiuis*, plus dicitor eſſe comparatiuum multi: ſed non inuenitur, niſi in neutro genere: igitur multi eſt poſitiuum: quædam relatiua, non cõparatiua: vt pater & dominus. Quædã vtroque modo, vt plures & maior: quædam etiam ſunt relatiua re, nõ nomine, vt pronomina ſuus & tuus, vt apud Priſcianũ *lib.* ta. *cap. de genere.* quædam nomine non re, vt magnus. Habet enim vim relatiui magnũ, paruum, multum, paucum: quia non habent, quò hæc ſimpliciter ſignificentur. Siquidem relatio ab eo diffinitur [quod ſit cognitionis antelatæ rei repræſentatio.] Sunt (vt dixi) relatiua vera re & nomine, vt pater: & nomina relatiua, vt, qui, quæ. Differunt ergo hæc re, nec ſunt cõparatiua: nam vt habetur à Galeno *in libro de multitudine c. a.* Multitudo duplex eſt, vt refertur ad vaſa, atq; hæc multitudo ſolùm dicenda eſt, exceſſus autem cum ad vires refertur, neq; idem ſunt: fieri enim poteſt, vt quiſpiam à parua multitudine obruatur, vt in conſumptis: alius, nec à magna, præſertim cùm fuerit boni ſãguinis, vt in Athletis *Iuxta med. lib. de bono corporis habitu.* Alio modo etiam differre multitudinẽ ab exceſſu, intelligere poſſumus, vt per multitudinem ſimpliciter copiam intelligamus ſine comparatione vlla per exceſſum, copiam cum comparatione: vtpote ſi bilis nõ etiam iuſto magis abundet, quã debeat, ſub iuſta menſura contineatur, poſt ſublata copia ſãguinis, vt in hæmorrhoſagiis narium immodicis, aut venę ſectionibus, poſt ſuper excedat, aderit exceſſus ſine multitudine, vt pariter multitudo ſine exceſſu ſub hoc ſignificato eſſe poterit omnibus humoribus æqualiter auctis, vt in habitu athletico. Tertio modo intelligi poſſunt hæc verba, vt *multitudo ſit omnis copia*: exceſſus autem ſolùm appelletur immodica copia. Vt enim ab illo habetur *in libro de multitudine, c.10. & 11.* tria ſe habent per ordinem in declaranda multitudine, vbi nil aliud obſtiterit tumor, poſt tertio maioris plenitudinis,

eſt

eſt ſignom, inde grauitas. Verùm valdè malè in eo libro proceſſit, nec vt in aliis ordinatè, quoniam cùm tam multipliciter diuidi poſſit, plenitudo ſeu multitudo: primum in eã, quæ eſt ſecundum vaſa, & illam, quæ eſt ſecundum vires. Vtramque autem ruſus in eam, quæ eſt ab humoribus, & eam quæ eſt à ſpiritu. Eam rorſus, quæ eſt ab homoribus ſecondom naturam, ac præter naturam. Tum ſingulas ruſus in moderatam magnam, & immoderataoi. Eam ſusſus, quæ ex homoribus accidſt, vel à ſanguine tantùm, vel ab aliis homoribus. Singulas etiam harum in exteriorem, & internam, & tam ioternam, quàm externam: ruſus in eam, qoæ eſt in venis, atque extra venas: ita iam erunt palàm octo diuiſiones: & ex his membra illarum penè innumerabilia. Omittere autem loco harum oportuit diſputationes contra Eraſiſtratum, & Empyricos, adeò cauillosas & ſpinoſas, vt vix, & magno cum labore fructum ex eo libro colligas. Itaque breuiter enarratis ſingulis diuiſionibus, videndum eſt, quænam ſint earom ſigna generaliter. Et an multitudinis ſit aliquod ſigoum proprium, aut ſaltem ſyndrone, vt empyrici exiſtimabant. Demum breuiter plenitudinis, qoàm inanitionis, tum verò defectus, & exceſſus damna apponam. Ergo vt ad primum accedam, dico quod repletio alia quidem eſt vitium comparatione, alia vaſorum, alia muſculorum, & partium caoitatem non babentiom, alia cauitatum, quæ in corpore ſunt. Et partium quidam, quæ cauæ noo ſunt, conſideratio eſt ex laſſitudinibus, & quòd non ſunt ſecundùm naturam. Quæ verò ſunt ad vires comparatæ, aut tenſionis ſenſum, ſi ex flatu afferunt: ant grauitatis ſi ex humore. Quæ verò in cauitatibus magnis ſunt tumore, tenſione, dolore, ponderéque dignoſcuntur. Sed dolor nou adeſt, niſi magna ſit tenſio, & locus ſenſu præditus, grauitas niſi materia. In venis autem, de quibus præcipuè eſt quæſtio, multitudo ex teoſione dignoſcitur: neque enim tenſio ſine multitudine eſſe poteſt, ſi ſalua ſis compoſitio: neque multitudo magna ſine tenſiune, ſed humores & flatum, pondus & ſtabilitas diſtinguunt.. At ſi multitudo maior adſit, etiam romor præter tentionem aderit. Verùm quoniam hæc plenitudinem indicant, quæ eſt in vaſis, ſenſui manifeſtis: non tamen ea, quæ euacuationem expoſcit: fieri enim poteſt vt ob calorem, humores, & ſanguis extra trahantur interioribus vaſis exinanitis: at tum pondus deerit, & cauſa manifeſta erit, & calor percipietur tactu. Ergo cùm tenſio io vniuerſo corpore viget, & citra calorem euidentem, dicit Galen. *libro de multitudine cap.* 10. tuoc eſt ſignum repletionis ſangoineæ in venis: intelligendo per ſanguinem non purum illum, ſed aggregatum ex quatuor homoribus. Si autem ſit cum calore immodico, flatuoſa erit repletio. Primùm ergo quòd in moltitudine præcedit, eſt tumor, inde sentio: multa enim tument, quæ mollia ſunt: at quod tenditur ob multitudinem, neceſſariò tumet. Nam quædã à ſiccitate tenduntur, nec tamen tument. Percipitur etiam tentio quandoque ſine tumore in partibus internis. Compreſſa enim pars ſenſu prædita, quæ venæ adiacet tenſionem præſert: at non tumorem cùm ad illum excitandum totam venam impleri neceſſe ſit. Tentio vero, etiam ex mediocri repletione fiat, quocirca tentio in externis partibus, quæ liberiùs attolluntur, tumorem ſubſequitur: In internis autem vbi adeſt compreſſio circumſtantiam illam antecedit. Et ideo in muſculorum ventris repletione tumor præcedit tentionem, in repletione iecoris, lienis, ventriculi, meſaræi, tentio tumorem. Idcirco tum ex his, quæ euidentiora ſunt, tum ex ſucceſſione vnius ad alterum, in dies cognoſces, an diſpoſitio ſit intùs, aut extrà. Quantum autem referat cùm vna ſit ſemper lethalis, altera non magna, res & ad curam ſatis intelligi poteſt. Rubur autem caliditatis inditium eſt, ſeu in toto, ſeo in parte. Et ſanguinis plerumque multitudinem indicat, ſi nulla adfuerit inæqualitas. Sed & pulſus plenitudinem, & ioanitionem indicat, ſenſu id magis declarante, quàm multa alia, de quibus Galenus teſtatur, cùm id apertè neget poſſe cognoſci, non ſolùm eo in libro, ſed in pulſuum tractatione. Porrò inditia ſingulorum humorum redundantium ex colore, ſi ſint in partibus exterioribus docet: nam pituita album reddit: atra bilis nigrum, flaua autem flauum. Crudom autem humorem diſtinguere docet à pituita, quod ſit minus flatulentus, atque in vrinis ſubſidet fabaceæ pulticolæ ſimile. Et ex eo fiunt inappetentes: fient ex accida pituita famelici, ex ſalſa ſiticuloſi, ex dulci ſomnolenti. Et cùm omnes pituitæ ſpecies ſomnolentos efficiant, maximè tamen id agit dulcis pituita, & crudus humor, ſicut è diuerſo bilis flaua vigiles, & melancholia tetricos aſpectus, & animi tædium, & moleſtiam. Vbi verò ventriculum occupent, & eius os, bilis flaua ſitibundi erunt, & cibum faſtidient, oſque amarum erit. Si atra mœſti, horribiles, ſitis expertes, ſaliua referti, alij vero ex his cibos auerſantur, qood à corruptione ſit, alij nimis appetunt, quod melius eſt ſignum, ſed tamen acida pituita abundat, optimum æqualitas: & cacochymiæ quidem: pulſus propriè ſunt languidi & inæqoales, & ſi cum moltitudine ſit etiam parui, & oppreſſi: neque tamen quales ſint apud Galenum 1. *de different. Feb.* inueniuntur.

Plenitudinis aotem damna ſunt, torpor, in operationibus grauitas, corporis periculum obſtructionis, & ſuffocationis, & dolorum. Et ſi aduenerit morbus, vt breoi pereat, & tardè ſanetur, & ſi ſit in venis fracturæ vaſis. Et ſi aduenlant morbi epidemij ipſi ſunt eis obnoxij. Et ſi exercentur ſunt in periculo febris, & inflammationom: & ſi non exercentur, augetur repletio, & ſunt in periculo, ne ſuffocentur: & ſi inediam patiantur inflammantur: & ſi eduot, replentur nimiom, & ſuffocantur. Et tempore peſtis, vix vnquam euadunt, quin moriantur, & à mutationibos temporum, & ciborum prauorum maximè læduntur. Et in æſtate, & in hyeme maximè vexantur:

& perpetuò quandam moleſtiam ſentiunt. Exceſſus autem auget damna illius humoris: & ſanguis bonus per ſe non nocet, ſed affert grauitatem ſolam, periculum ſuffocationis, & rupturæ vaſis. Paucitatis autem humorum, vbi alimentum externum non deſit, vix vlla ſunt damna, & ideo non illa retulit, ſicut de exceſſu, & defectu, quia hæc includunt inæqualitatem. Sed paucitas humorum vix poteſt eſſe tanta, vt noceat, ideò illius non meminit: quinimò tot Philoſophi, ſed magis viri ſancti ad extremam perdurarunt ſenectutem, incolumi perpetua valetudine, quibus nulli penè erant humores in corpore. Et plures ex his etiam vltra centeſimum annum: neque tamen à laboribus corporis, ac animi fermè aſſiduis abſtinebant. Nec video quod paucitas humorum obſit in vllo, præterquam ad venerem, aut ad viſus hebetudinem, ſi ſit moderata, & ex cibis craſſis maximè, & in corpore ſicco natura ad cutis fœditatem, & pruritum. Conſtat enim quoſdam ex illis ſolo pane, & ſale, & aqua, alios ſolis oleribus, cũ oleo coctis: quoſdam ſine pane & quoſdã cum eo: & melius, quod nutrimentũ (ſi deſit panis) non ſufficiat alendis ſolidis membris: alios ſola pulte vixiſſe: alios ſolis quinque ficubus ſiccis abſque pane, ab occaſu ſolis, omnes tamen ſolo potu aquæ contenti fuère: alioquin in tanta inedia vinum tutum non eſt; & malè conuenit. Conſtat Galenum *cap. vlt.* tam in plenitudine, quàm in vacuitate, & exceſſu, atque defectu conſideraſſe victus rationem præteritam, eamque iubere debere conſiderari. Vtpote ſi laboribus, ſi vigilia, ſi cibis calidis, ſiccis ve, & paucis: & vino, & ſi contra vſus fuerit, vt naturam maximè humoris abundantis cognoſcat. Nam de multitudine ſimpliciter iam docuimus. Eſt autem (omiſſa plenitudine quò ad vires) conſideratio maximè vtilis, & neceſſaria medico: ſi adeſt multitudo in venis, aut in cauitatibus (nam de ea, quæ eſt extra hæc loca, conſideratio eſt vt rei præter naturam, & breuis temporis: hæc enim non ſolet manere per menſes, nedum per annos.) Si humorum in actu an poteſtate ſolum, inde ſi corruptorum, vt ſit cacochymia, vel bonorum & in ſua natura? Qualis denique humoris tanquam ſuperantis? Et nota quod F. non vult quod melancholia excitet famem in ventriculo, quia ſolùm ſpargitur. Dicit in imo ventriculi non ad os, ſed roborat ipſum, & inteſtina. Et eſt alia ratio etiam, quoniam cùm ſit actio, quæ dirigitur ad opus perfectius, oportet, vt non tranſgrediatur metam finis. Finis autem famis eſt cibi concoctio, & ideò naturaliter hic appetitus debet menſurari iuxta vim concoquendi ventriculi, & non indigere auxilio externo. Non eſt autem ſic de bile flaua ad expulſionem; quoniam expulſionem factam nulla poſtmodum ſequitur alia actio; quanto minus neceſſaria.

TEXT. XIV.

Et complicatione aliquorum quidem aliquorum verò non: & omnium.

HÆc eſt quinta varietas in ſuccis, ſed, ſi velis referre ad damna, & vtilitatem ſecundus modus. Dico complicatio omnium eſt illa, quæ fit in ſanguine, & ea naturalis eſt, quorundam autem ſic, & quorundam non; complicantur duo, aut tres: & tres quatuor modis iuxta humorum numerum, cum in vnaquaque coniugatione vnus deſit: ſex autem in binaria. Ex his quædam ſunt ſimpliciter malæ, quædam malæ magis, quàm bonæ, & quædam bonæ magis, quàm malæ. Et ex his quæ ſimpliciter malæ ſunt, omnes ſunt malæ alteri humori, & non viciſſim: aut huic membro, non omni, & ratione motus, & reliquarum conditionum. Vt ergo incipiam explicare, quæ proponuntur; quilibet humor permixtus ſanguini, inutiliter & malè miſcetur illi, cùm eius corrũpat naturam, & ita fiunt tres binariæ, & totidem ternariæ coniugationes malæ. Vtpote bilis flaua, & ſanguis; bilis nigra, & ſanguis; pituita & ſanguis. Loquor nunc de pituita præter naturam atque iterum bilis flaua, & nigra, & ſanguis, bilis flaua, & pituita, & ſanguis, & pituita, & melancholia, & ſanguis: omnes iſtæ ſunt malè comparatæ ad ſanguinem; at contra comparatæ ad humores, bonæ ſunt; quoniam, vt ſanguis ab eis vitiatur, ita contra ipſe, aliorum humorum prauitatem mitigat: Vt in eo Aphoriſmo 6. *Aphor. 51.* (Deſipientiæ, quæ cum riſu fiunt ſecuriores; quæ verò cum ſtudio periculoſiores) Hoc accidit, quoniam atro humori ſanguis admiſtus eſt; quanquam Galenus interpretetur aliter, vt ſit illa à fæce ſanguinis, alia à flaua bile, & tertia à bile flaua exuſta, quæ eſt omnium acerrima. In vniuerſum conſiderare oportet tres regulas in omnibus miſtionibus. Prima humor minus malus deteriori incommodæ permiſcetur, & illius malitiam auget; contra minus malus deteriori minuit. Secunda humores in eo, in quo conueniunt augent prauitatem, in quo ſunt contrarij, minuunt; velut bilis flaua, & atra conueniunt in ſiccitate, & in hoc augetur vtriuſque malitia: Diſſident in caliditate & frigiditate, & hoc modo minuitur vtriuſque malitia. Et ita in quartana, cui admiſcetur pituita, frigiditas augetur & eſt contumacior ad ſanandum: eſt tamen ſecurior, & minus tabefacit hominem, quia ſiccitas melancholiæ retunditur ab humido pituitæ. Bilis ergo flaua mixta pituitæ tenui, mitiorem reddit febrem tertianam, & breuiorem, quotidiana. Tertia miſtio bilis ratione tenuitatis eſt mala, quia ducit pituitam ad cerebrum, & articulos: & ita facit podagram coxendicis dolorem catochum. Et ita cum atra bile, quaſi ſemper interficit cum flaua, ducat ad intima, &

Digitized by Google

& atrà impediat coctionem, ſed melancholia miſta pituita, efficit vt non concoquatur ob craſſitiem, & ita mistio ratione qualitatum contrariarum perſæpè bona eſt: ratione multitudinis ſemper mala, ratione ſubſtantiæ plerunque mala, non tamen ſemper. Et ita ſeruabis in aliis.

LECT. XIII.

Super

TEXT. XV. & XVI.

Et caliditatem lædunt, & iuuant. Et frigiditatem lædunt, & iuuant.

DOcet duo: vnum in præſenti, aliud in ſequenti, quibus alimenta iuuant, & lædunt noſtrum corpus, tanquam duæ principales cauſæ. Prima eſt calor, & frigus, vt inſtrumentum actionis: & facultatem, vt principale agens. Conſtruitur ergo ratio huiuſmodi: mutato inſtrumento primo, mutatur actio & ſtatus rei productæ: ſed calor, & frigus ſunt inſtrumenta omnium actionum in corpore noſtro: & alimentum mutat calorem, & frigus: quia aliud eſt calidum, aliud frigidum, & ſi ſit temperatum adhuc calefaciet frigida, & refrigerabit calida, igitur ex tribus ſyllogiſmis inuicem complicatis evidentibus demonſtratur, alimentum mutare corpora noſtra. Iuuant ergo quæ ſimilia ſunt in temperatis, aut illi proxima, aut contraria intemperatis: lædunt quæ ſunt contraria intemperatis, aut parum diſtantibus ab illis, aut ſimilia in valde intemperatis. Verum prior ſenſus videtur verior, vt lædere, & iuuare intelligatur, ac referatur ad qualitatem, non ad hominem. Calidi enim operationes ſunt concoquere, attrahere, retinere, digerere, dolorem lenire, emollire, expellere, quæ ſuperflua ſunt, r[illegible]efacere, mouere, adiuuare naturæ ope[illegible], licet verò calidum hoc agat: attamen [illegible] offendat, dixit Galenus *in libro de V[illegible] re[illegible] rationis cap. 5. iuxta medium.* corrumpi[illegible], & quam celerrimè corpora: adeò vt m[illegible]imas afferat noxas. Aliud calidum temp[illegible]ratum cum humido iunctum, exteriùs[illegible]e applicitum refrigerat, vt habetur à Gal[illegible]no *ſexto Epidemiorum. Par. 5. com. 36.* Et[illegible]deò balneum dicit, licet actu calefaciat p[illegible] teſtate, tamen refrigerat: cauſa eſt, quo[illegible]iam caliditate temperata, aperit poros, vnde auocat etiam vapores extra, & ita refrigerat intima detrahendo, quòd calefacit: ſed partem exteriorem refrigerat introducendo aërem, qui refrigerat, & aquam, quæ, & ipſa refrigerat actu. Et ita vtrinque totum corpus refrigeratur. Similiter ab aëre frigido dicebat calor innatus corroboratur biſariam, & ventilatio, dum expellitur quicquid fuliginoſi eſt. Et dum ad moderatam [illegible]m reducitur mixto frigido aëre cum ipſa flamma. Mihi autem videtur tertia quædam cauſa ex prima deſumpta, ſcilicet motu ac ventilatione. Nam ex ea accenditur ignis, & flamma, & calor, quoniam motu inualeſcit, & penetrat in alimentum:. Attamen videtur hic Hippocrates *Lib. de vſu Reſp. cap. 3. in fine.* per calidum cum illud comparet frigido, & vt lædit, vel iuuat non intelligere innatum calorem, ſed potiùs qualitatem huiuſmodi etiam caliditas comparata, ad aliud diuerſos ſortitur effectus: nam ſi moderata fuerit, & agat in materiam craſſam, & lentam, generat flatum, dicebat *decimo de Compoſitione medicamentorum cap. 9.* ſecundùm locos. Dico ex hoc colligitur, quòd per calefactionem, & refrigerationem extinguitur Priapiſmus: & ita etiam refrigerando quoſdam alios calefaciendo Venereæ rei robur intenditur. Eiuſmodi ſunt infinita: nam videmus quòd etiam ventriculi intemperies calida refrigerantibus curatur, frigida calefacientibus: atque ſic concoctio iuuatur Vt *ſeptimo Methodi. cap. 7. & 9.* Eſt & alius ſenſus verior, & eſt vt intelligas duplicem qualitatem naturalem, & præter naturam: quæ naturalis eſt, ſemper iuuatur à confirmantibus eam, ſicut quæ præter naturam eſt, offendit aucta, & hoc modo frigiditas naturalis temperat calorem, repellit, aſtringit, confirmat membra: præterea inducit ſomnum, ſedat dolores. Quæ autem refrigerant magis nocent, quàm quæ calefaciunt ex cibis; quæ autem ex medicamentis calida, magis nocent quam frigida. Cauſa primi eſt, quod concoctio conſiſtit in ſimilitudine, & calore, ſed homo eſt natura calidus, & ob id calidis ſimilior, & à calido etiam iuuatur. Et etiam quia calida plerumque ſunt leniora, rariora, molliora. Et ideò dubium non eſt, quin melius ſit declinare ad caliditatem in cibis, quàm medicamentis. Et hoc præcipuè, quoniam cibi ſunt propinqui temperamento: & plerunque humidi. At in medicamentis ad calidum declinare deterius eſt, quoniam primùm qualitas illa plus agit: & cùm iam ſupponatur multum recedere à natura noſtra plus offendet, quàm frigida. Secundò quia magis rarefaciunt, & diſſoluunt corpus; frigida autem confirmant. Tertiò quoniam noxa eorum difficilius reſtauratur, quia frigidum eſt minus potens calido. Quartò quia ſimile magis patitur à ſimili, quoniam terminus eius eſt anguſtior: Et ideò refrigerationis magnitudo longiùs extenditur, quàm caloris. Homo enim eſt propior exuſtioni, quàm congelationi. Quintò quia finis vſtionis eſt deterior, quàm finis refrigerationis, quoniam ex vſtione amittitur forma ſubſtantiæ, & qualitatum: ex congelatione ſolùm qualitates. Veſcimur enim congelatis, & aptè, vt ſtophi piſce, quo veſcimur, quamuis frigore durato, ac longè melius, quàm ſi duratus non eſſet gelu, & quouis ſalito piſce. Hoc non poteſt fieri ex aliqua re vſta; quinimo etiam ante vſtionem corrumpuntur pleraque à calore, vt edi non poſſint.

LECT.

TEXT. XVI.

Facultatem lædunt, ac iuuant.

Diximus duo eſſe per quæ operationes fiunt, vel, vt inſtrumentum, vel vt principale. Et quòd facultas eſt principale, calor & frigus inſtrumentum dicebat Galenus *primo de facultatibus naturalibus. cap.6. in fine.* molle, durum, lene, aſperum, caro, ſanguis: iſta fiunt à primis qualitatibus: at cauitates illæ, & ſymetria partium, & huiuſmodi fiunt à virtute formatrice, quæ artificiaſa eſt, & optima. Sed quid ſit hæc facultas F. dicit quod eſt forma, quæ eſt temperies, vel à temperie, vel deriuatur ab aliquo, quòd eſt à temperie. Et in hoc non loquitur. Secundum Philoſophos, neque Theologus, ſed Medicos. Neque verò etiam ſecundum Galenum *cap.13. in fine.* Is enim fatetur, quòd formatio noſtra eſt à ſapientia diuina. Vt *in ſexto de Vſu partium cap. 2. & cap.14.* loquens, de venis cordis, & in vndecimo de muſculis temporalibus [Quod mihi diuinæ iuſtitiæ proprium eſſe videtur non modò inuenire, quæ oportet. Verùm etiam cuique tribuere pro merito, ac dignitate, nec quicquam ſuperfluum aut mancum efficere.] Et expreſſe paulòpoſt dum de pilis palpebrarum loquitur, & cur æquales ſint. [At verò vſum naturæ forſan tribuit? mihi ſanè videtur naturam eodem eſſe authorem, & generationis, & vſus vitæ. Si enim machinæ ipſius conſtructio ad aliquem opificem pertinet, ad eundem pertinebit, & vſus?] At quid nam modo ſit hæc facultas, & quomodo procedat ab anima in corpus, ſcire decet, quòd vt aliàs diximus anima aſſiſtit corpori, velut nauta naui ſecundùm Platonem, quem in Philoſophia Galenus ſequitur, ſed ſecundùm Peripateticos, & fidem noſtram verè eſt humani corporis forma. Sed quomodo ex vna operatione tot profluant, ſicut videmus mouere, nutrire, ſentire, recordari, tum etiam diuerſis ſenſibus vti, & ab vno ſimpliciſſimo tot procedere cum ab vno in quãtum vnum non procedat, niſi vnum: Alexander viſus eſt rationem ſatis veriſimilem reddere, cùm velut ea pluribus medicamentis in vnum compoſitis plures oriantur facultates, & ab vno ſpeculo plures reluceant imagines, cùm tamen modus ſpeculi ſit vnus, ita dico ad animo. Priſcianus *primo in Theophraſtum cap. 6. & 9.* duo præſupponit. Dicit primum, quòd anima concurrit ad ſentiendum actiuè, quia dicit non poſſet ſimul contraria recipere: ſecundum, quia habet rationes ſeminarias inditas corporibus, per quas poteſt in diuerſa, ſed quomodo poſſit in diuerſa, cùm ſit indiuidua? minimè docet. Quamuis enim cœlum agat, non tamen conſtat; quomodo quædam calefaciat, & quædam refrigeret. Et ſimiliter qua ratione, & à quo inditæ ſint hæ origines ſeminales, & ideò dicebat ibidem, quòd ſpiritus concurrit ad ſenſum paſſiuè, quoniam corpus: & actiuè, vt animatum eſt: ideoque educit ſpecies, quæ ſunt in obiecto ad actum. Ergo vt idem calor ſolis & roſæ, & aſini ſeminalibus rationibus eruat germanum ſemen: eodem modo ad vnguem anima, cùm ſit vna, eruit has vires ea obiectis, deducens illas ad actum. Sonus enim, & lumen quædam ſunt res, & non ſunt: poteſtate quidem ſunt, dubium non eſt. Neque enim ad actum poſſent deduci, ſed etiam actu, quia plus ſunt, & aliquid magis in actu, quàm calor in pipere. Sunt ergo in materia actu: forma autem poteſtate. Rationes autem ſeminales ſunt rurſus in materia per primam potentiam: & in primo actu eodem intuitu conſtituuntur per primam cauſam. Duplici ergo modo facultas ineſt corporibus per vnã, & eundem, ſimplicemque animam: vno quidem quatenus ad diuerſa comparatur. Velut decem ad duo, tria quatuor, & ſic de aliis, diuerſam habet proportionem, ortam ex his, quibus comparatur, & iuxta effluxum. Nihil enim eſt tam vnum, quin diuerſum ſit ratione effluxionum, & virium. Velut calor cordis eſt alius in cute, alius in viſceribus, & corde: etiamſi illa omnia eſſent eiuſdem rationis, ſolum ratione propinquitatis atque diſtantiæ. Ergo anima vt ſortitur ſpiritum ſiccum, terreum, & agilem, mouet: vt contra tenuem, & quietum, audit: vt hebetem, & immobilem, tactu percipit: vt fulgidum, & penè incorporeum videt. Idem dico de interioribus facultatibus. Eſt igitur facultatis principium in anima: in ſubiecto autem, in membro, à quo formam recipit: quoniam ad operationis ſymetriam illud eſt comparatum: Et in ſpiritu, vt inſtrumento animæ operantis, iuxta membri naturam, & compoſitionem. Velut folles in organo habent rationem animæ. Sunt enim ex ſe æquales: organi autem compoſitio, vt inſtrumentum, id eſt, membrum: ſpiritus autem vt digiti pulſantis, obtemperantes voluntati animæ. Manifeſtum eſt autem, quòd oportet inter ſenſum & ſenſile quandam eſſe proportionem. Etenim tametſi ſpecies ſenſilis non educatur ad actum, niſi per ſenſum, inducitur tamen maior actus, quàm conueniat: quoniam eſt agens naturale, & operatur in omnem materiam obuiam facta: Sicut anſereuli, qui deuorant caulium truncos, à quibus ſtrangulantur, cum deceret tantundem ſolum deglutire, quantum eſt, quòd commodè poſſent. Non eſt igitur facultas in anima, quia ſimplex eſt: facultas autem multiplex, nec in membro ſolo: oculus enim mortui, non videt; ſed in membro animato, quæ autem eſt vegetatria eſt in extremo, quoniam eſt in membro, quatenus nullus alias habet vires: ſicut vis Solis in nube ſolum illam facit viſibilem: & in aëre cauſa eſt alia videndi. Et in fimo generat vermes: & in ſordirie nauium generat merem. Erit ergo facultas nutriendi, velut facultas ſolis in fimo, & ſenſilis, vt in cœno, ex qua generatur rana, & imaginandi, vt in nauis colluuie, vnde generatur mus. Interiores autem cerebri facultates ita ſe habent quòd cum anima longius abeſt à materia

redditur

redditur etiam magis puta ab his, quæ eam imperficiunt, velut motus diuiſio, atque priuatio, vt inquit Priſcianus *in ſecundo commentariorum ſuper Theophraſtum cap* 19. de ſenſu. Formæ ergo, quæ erant in ſpiritibus, tempore obiecti, & ſeruatæ, vel in ſpiritu, vel in cerebro, dum mouentur imperio voluntatis, referunt imagines ſenſilium in abſentia. Vnde etiam fit, vt quandoque formæ illæ dum ſpiritus ad inſtrumentum ſenſus referuntur, oſtendant rem quaſi præſentem cum non fiat ſenſus, quia obiectum non adeſt. Affero autem vnum exemplum de Phantaſia inter multa. Cùm anima vult videre aliquam imaginem, mouet illam prius cognitam ex ſenſibus attractis, aut ſimilibus, & poſt refertur ad eam, velut in ſpeculo, atque ſic imaginatur. Et mouet quicquid vult, modò non adſit impedimentum, quoniam ex ſenſibus tam internis, quàm externis fit impreſſio in anima ſenſus, & phantaſiæ, & intellectus, & anima perficitur, habens actum primum, quem ipſa pro arbitrio deducit ad actum ſecundum. Et hic actus fit dum eſt annexa corpori per vitam: & interim gaudet, & lætatur ex illa cognitione, quæ deſinit per ſeparationem vitæ remanente pura cognitione, quæ eſt ei naturalis: ſicut ſol appoſito vrceo aqua pleno, reddit iridem in pariete, & ſubtracto vrceo remanent radij ſimplices, ſed clariores, & minus confuſi. Si igitur ſol intelligeret, & ſentiret, & gauderet illis imaginibus. Et hoc eſt ex eius natura. Et fuit neceſſarium ne in vniuerſo deeſſet, quòd colligeret illas formas ſeminales ſonorum, & colorum & luminis, & odorum: Et vt ſimul ſatisfieret cognitioni cuidam, quæ non erat digna intellectu cœleſti, & ſicut ſenſus proprij eſt inſtrumentum proprium, ita phantaſiæ eſt commune inſtrumentum ſenſus communis cui annexa eſt. Si ergo vt dixi anima eſt ſimplex, & ſenſuum exteriorum ſunt inſtrumenta corporea, ita poterunt eſſe interiorum. Sed eò nobiliora, quò operatio operatione nobilior eſt. Et ſicut in ſenſibus externis facultates ſunt diuerſæ, & membra diuerſa, ita interiorum totum cerebrum. Sed facultates ſunt quaſi permiſtæ. Ergo cùm alimentum craſſum ſubſtantiam membri craſſam reddat, nocebit facultati intelligendi, & videndi: ita tenue facultati motus, & guſtus, ac tactus abſque eo, quod calefaciat, aut infrigidet.

LECT. XIV.

Super

TEXT. XVII.

Facultatis verò variæ ſpecies.

NVmerum facultatum definire (vt ab initio dixi) dum de diuidendi ratione agerem, difficillimum eſt 9. *Art. cur. cap.* 10. Prima tamen diuiſio eſt triplex, in naturalem, vitalem, & animalem: non ita appellatam, quod reliquæ non ſint animales: ſed quia ex ea maximè conſpicua ſit anima. Velut motus cordis, & arteriarum: naturalis autem creſcere, gigni, nutriri: videntur & ipſa communia plantis, & lapidibus. Cumque plantæ viuant, quia tamen non mouebantur, in his perſpicuum non erat animam eſſe. Verùm dicet aliquis, videtur naturalis anima vitali nobilior, quoniam aſſimilatur ſaltem plantis, illa autem elementis & mixtis puris. Dico quod naturalis eſt admirabilior ſanè, cùm in ea appareant tot diuerſitates, in plantis, quæ non apparent, ex motu pulſus ac vita. Sed de hoc dicemus infrà, dum de vitali facultate loquemur. Quælibet autem facultas primùm in duas diuiditur. Velut Animalis in ſenſilem, & motricem vitalis in vitam, & pulſatilem naturalis in conſeruatricem, ſeu nutricem, & genitricem. Eadem tamen diuiditur in dominans, & ſeruientem: ſed domina in tres poſtmodum omiſſa priore diuiſione, nutricem, augmentatricem, & genitricem. Hinc autem neceſſe eſt ponere ob ſeruientes. Sed tamen prima diuiſio etiam mihi videtur neceſſaria, ratione finis, & propter aliarum facultatum exemplum, quæ ſic diuiduntur. Ideo illam ponerem ſeorſum. Dicamus ergo quod facultates inſeruientes, ſunt quatuor, attractrix, retentrix, concoctrix, expultrix: nam ſeparatrix fit ob ſimilis attractionem, & diſſimilis quietem. Si enim vnum attrahitur, alterum relinquitur, fit ſeparatio vnius ab altero. Sed nutritio fit attractione iam concocti humoris, inde retentione, poſt appoſitione, agglutinatione, affixione, aſſimilatione: his ſeptem fit nutritio, quemadmodum dictum eſt? Concoctio autem fit aſſimilatione, non exquiſita in ſubſtantia, & qualitate. Ob id concoctiones diuiſæ, locis ac temporibus ſunt tres (nam venæ concoquunt in virtute iecoris) ventriculi, iecoris, & vniuerſi corporis. Secunda tamen eſt, quintuplex. Fit enim concoctio: primum in venis Meſaræi: & hæc eſt valde leuis, & generatur ſanguis valde dilutus, & non fit hæc generatio ſemper, ſed cum alimentum eſt valde ſanguineum, & calidum, & humidum. Velut ex luteis ouorum, & carne ſuilla, friabili, toſta in veru, & præparatis carnibus, aut piſcibus in patella, cum aromatibus, & auxilio boni vini: & in pueris & iuuenibus, & in habentibus ad domem craſſum, & pingue, & in cibis à chylo diu retento in Meſaræo. Sicut quando ſunt lenti, & craſſi, & per longum ſomnum, & propè Iecur, & procul ab inteſtinis, & præcipuè cum adeſt obſtructio in venis, cauæ, iecoris, tunc aliquando generatur ſanguis diluti caloris, & ſubſtantiæ. Et cauſa fuit declarata ſuperiùs ex quarto de vſu partium, quia propria cauſa generationis ſanguinis eſt ſubſtantia iecoris, & parenchyma eius tam in colore; quam in ſubſtantia: & hæc generatio eſt leuis, rara, ſed manifeſta, & euidens: alia verò quæ ei apponitur ad vnguem, eſt valde frequens, & fit quotidie, & valida, & potens, & generatur ſanguis optimus, craſſus, & floridus, & fit in venis totius corporis, poſt cauam, ſed præci-

puè prope iecut, & prope cor: & ideò maximè in ea parte cauæ venæ, quæ eſt ieeut, & cor, & fit es piruita, contenta in venis, rubra, craſſa, bene elaborata ſæd hæc concoctio eſt obſcuta: quia fit ex ſanguine in ſanguinem, & ob id cùm ſit parum euidens aliqui eam etiam negauerunt, reliquæ duæ ſunt notiſſimæ Sed tamen in his admittitur exiguus error, imò forſan non leuis, quia ex duabus faeunt vnam, & eſt concoctio, quæ fit in caua parte iecoris, vbi chylus manifeſtè tranſmutatur in ſanguinem dilutum, & album. Eſt tamen ſanguis verè, ſed aquoſiot, non ſolùm quia concoctus in parte iecoria minùs calida, & quæ venas habet latiores, & breuiori tempore, ſed quod maximum eſt, quoniam habet admiſtam partem ſeroſam ſecum: & hæc manifeſtè apparent in fluxibus hepaticis vt nemn poſſit dubitare de omnibus his. Alia verò fit in parte gibba, & media iecoris, quæ eſt calidiot longè caua, tum quia caro eius eſt ibi craſſiot, tum quia eſt propior cordi, tum etiam quia continetut in membris ſpiritualibus: eſt enim pars eius ſupra ſeptum tranſuerſum, & in ventre medio membrorum ſpititualium, ad hoc iuuat etiam motus, & pinguedo ſepti tranſuerſi, & conſenſus cum corde per venam magnam, ſeu truncum magnum. Vnde vulneratus ibi ſtatim moritur, & ſine ſpe auxilij, non minus quam vulneratus in corde, quod etiam vidit Homerus. *cap.* 11. & 12. Similiter & ad hoc facit anguſtia venarum ipſius iecoris (vt ſexto Anatomicatum Aggreſſionum, eum vix poſſit ſtylo perpendi, an ſanguis penetret, vel non) & diuturniot mora, & ideò ibi fit vera generatio, & perfecta ſanguinis, vt eſt alimentum animati, non vt eſt alimentum animalia perfecti. Nam videmus quod plantæ aluntur, & tamen carent corde, & omni alio membro, quod cordi proportione reſpondeat, attamen nulla planta caret eo quod reſpondet proportione ipſi iecori, & hoc eſt duplex: vnum eſt ſurculus ſuper radicem, ſeu ſuperior radicis, & ideò omnes plantæ cum eo defoſſæ propagantur, eo abſciſo pereunt. Aliæ habent ſuum principium nutritionis, non ſolùm ibi, ſed extenſum per totam medullam, & illæ viuunt, & augentur defoſſæ per truncum ſine radice etiam, quoniam habent medullam, ſicut ſalix, & iaſſemin, & vitis, & multæ arbores, quæ naſcuntur prope aquas, & in locis humidis, & dicunt etiam de oliua: Vnde illud Virgilij:

Truditur ex ſicco radix oleagina ligno.

Ergo vt ad rem redeam, in corde humano in ſiniſtro ventriculo fit mutatio ſanguinis, ex venali in arterialem, & ibi generatur etiam ſpiritus vitalis, & huius tertiæ generationis ſanguinis (omiſſa illa venarum ſeu ſecundæ) poſita tertia, & quarta pro vna, non meminit vllus author, tanquam ſecundæ generationis, quia Ariſtoteles ponit eam ſolùm, & non meminit eius, quæ in iecore. Ergo non potuit ponere ſecundam, quia generatio eſt rei perfectæ. Eſt enim terminus eius ſubſtantia, quæ non ſuſcipit magis, & minùs. Sed ſanguis perfectus, aut ſaltem pefectione generatur in corde, aut fit ſaltem ſecundùm medieos. Ergo non poteſt generari in iecore, aliter vnius & eiuſdem rei eſſet duplex ſubſtantia, & vna perfectior alia, & ita ſubſtantia ſuſciperet maius & minus, quod eſt contra principia Philoſophiæ, *In prædicamenti cap. de ſubſtantia*, Galenus verò videns hoc, & volens ſtatuere generationem ſanguinis in iecore, dicit non generari ſanguinem in corde, ſed ſpiritum, neque etiam perfici ſanguinem ibi, vt ſanguis eſt, ſed præparari ad generationem ſpirituum, & ita concedit permutari ſecundùm ſubſtantiam, quia eſt tenuior, & ſecundum colorem, quia eſt magis flauus, & ſecundum qualitatem, quia eſt multo calidior, & eſt etiam admistus plurimo aëri, & vapori: imò vaporoſius, & ob hoc, tum etiam ob caliditatem, & aſſiduum motum violentiorem, quia cor magis mouetur in parte ſiniſtra, quàm dextra: & mobiliot eſt ſanguis arterialis venali: & hoc modo ſecunda concoctio prætermittitur ab omnibus, quamvis litigent, quænam ſit Ariſtoteles diceret accidentia, & operationes oſtendere formam: cùm ergo cõcoctio fit mutatio ſubſtantiæ, & qualitatum, & videamus in corde ſanguinem elaboratum differre manifeſtè à priore ſanguine in ſubſtantia, in colore, in caliditate, ab eo, qui eſt in iecore. Dicet ergo factam eſſe concoctionem ibi, ſed non eſt locus hic diſputandi de hoc. Circa nutritionem autem tres regulas neceſſarium eſt animaduertere, quæ etiam ſeruiunt magna ex parte ad intellectum augmenti. Prima eſt quod in nutritione partes non extenduntur ſemper: aliter ſemper homo augeretur, quod eſt falſum: & tamen totum corpus nutritur, quia licet non dentur duo corpora ſimul: tamen corporea ſubſtantia exuta quantitate recipitur in corpore: & ita penetrat nutrimentum, ſicut quædam qualitas, & dum aſſimilatur, deſinit eſſe corporea: & fit verè corpus, ſed non fit augmentum per illud corpus: quia maior eſt facta reſolutio antea, vel æqualis, additioni: in tempore verò augmenti fit extenſio, & tunc ſubſtantia corporea conuerſa in corpus, id eſt, habens dimenſiones, vt dicunt, facit augmentum: quia efficit maius. Oportet igitur ponere iſtam ſubſtantiam corpoream mediam inter corpus, & qualitatem: & de hoc etiam locuti ſumus ſuperiùs. Sed imperfectè, quia non erat locus. Secunda regula eſt, quoniam in nutritione (& de hac etiam alibi dictum eſt, ſed hìc neceſſarium eſt repetere) fit mutatio ſecundùm materiam totam, emanente forma & fluxus, & refluxus totius materiæ: aliter non eſſet vera nutritio: & hoc eſt quod dixit Philoſophus, nutritionem fieri fluente materia, & ſecundum materiam manente forma. Et tamen cùm hoc corpus perpetuò ſeneſcit, vt *primo de Tuenda ſanitate: cap.* 1. & 4. *Et in libro de marcore*: quia licet materia fluat, & refluat, quod adiicitur eſt frigidius, & ſiccius: eò quod reſoluitur ob duplicem cauſam. Primùm quia reſoluitur ſola pars aërea pura, & quæ adiicitur ſemper habet aliquid excrementi terrei: imo etiam aquei, & quia dixi, quod fluit, & refluit tota etiam pars terrea: dico quod illa non fluit, quia conſu-

matur,

matur, ſed quia expellitor per euaporationem: & ideò omnea homines emittunt illud excrementum terreum in cute: & ita generant terram in ſuperficie, quæ abluitur in balneia: noſtra autem ætate cum exoleuerir vſus balneorum, reſoluitur ex attritu: & in aliquibus partibus, vtpote in pedibus remanet: & refrigerat pedes, & reddit etiam humidos: quod multum obeſt bonæ valetudini, & ideò bonom eſt ſæpè in tuenda valetudine abluere pedes: manus autem, & vultum abluunt, quotidie homines ciuiles: caput etiam aliquando per interualla in reliquo corpore atteritur, ſordes tum ex veſtibus, tum ex mutatione interulatum, & lineorum induſiotum. Secunda cauſa permutationis in deterius, & vt membra ſiccentur, & fiant, magis terrea eſt, quia actio nutriendi, & concoquendi ſemper aliquid relinquit, vt non poſſit perfectè aſſimilare. Nihil enim agit adeò perfectè, vt ad vnguem aſſimilet ſibi: quia hoc repugnat. Cùm enim priùs ſit diſſimile, & omne agena oportet vt vincat paſſum, & ſupereſt, illud ſi poſſet perfectè aſſimilare fieret actio ab æquali. Sed eſt ratio euidentior, quia terminus contineretur in latitudine. Sunt præterea multa alia impedimenta, vt illud aëris circunſtantis, excrementorum, quæ ſunt cum alimento: & quia fieri vix poteſt, vt ſit plenè elaboratum, in omnibus prioribus concoctionibus: & quod fuerit deſumptum optima ſubſtantia, iſta quatoor impedimenta ſunt præcipua. Tertia regula eſt, quòd augmentum poteſt dici fieri ſecundùm materiam ſolùm, & poteſt dici fieri ſecundùm materiam, & formam, & tamen fiet eodem modo, & vtronquè verum erit. Nam ſi per formam intelligo figuram, ſolam fit ſecundùm formam tantum, quia figura non mutatur: ſi per formam intelligo figuram cum quantitate, fit ſecundùm materiam, & formam, quia fit ſecundùm formam, non vt continet figuram, ſed vt continet quantitatem, quia quantitas mutatur, eò quòd augetur. Vt ergo perficiam ſenis doctrinam ab eo traditam, dicemus, quæ ſequuntur in alia lectione.

LECT. XV.

Super

EODEM TEXT. XVII.

RElinquebatur dicendum de generatione, & an ſit prior nutritione? Et prior dicitur tempore, & cognitione. De his duobus non eſt quæſtio. Nam tempore eſt quaſi fortuitum, cognitione autem, vt hic, quia materiæ coniuncta ſunt, effectus cauſis. De natura prioribus, 1. *Phy. Tex.* 2. Quæſtio eſt. Proprium eorum quinto Metaphyſicæ *c.* 11. eſt poſſe abſque alio eſſe. Nos autem duobus aliis modis med ea tractantes, intelligimus prius, quod primùm à natura intenditur: vel quod & ſi ab alio ſeparari non poteſt, fieri vnum ſine alio eſſe, intelligi tamen poteſt vt pes veſtigio prior eſt. Ergo inſeruientes facultates priores principalibus, quoad opus concoctio nutritione inter ſe retent o concoctione. Et principales nutritio incremento. De ſola nutritione ad generationem (cuius ſunt tres partes) dubitatio erat. Prima initium quod ante nutritionem fit cùm tum trahat: aut dum augeſcit, & tum generatio prior eſt, quia abſque nutritione fieri intelligi poteſt. Secunda cùm perfecta eſt, id eſt, facta ſubſtantia, idque momento contingit: præcedit autem nutritionem perfectam, quæ ſolum eſt ſubſtantiæ perfectæ natura, fine & cognitione: ſed perfecta poſterior eſt. Eadem dico de incremento, quod ad alia comparatum eundem retinet ordinem, quem nutritio, niſi quod cum inter ſe comparantur, poſterius eſt. Tertia eſt cùm generatione opus eſt abſolutum, tum etiam fine, natura generatio præcedit? Tertio modo natura antecedit nutritio. Nam niſi nutriretur cutis, & vngues abſolui non poſſent, cùm incremento conficiantur. Genitum enim tam perfectè, quam imperfectè augetur. Etenim in ouiparis licet videantur ſimul gigni, non id fit: ſed ex vitello acceſſio nutritio incrementúmque contingit, quod indicat tum præter cætera concoctio partium eius. At de membris ſeminalibus forſan eſſet quæſtio? Et mihi videtur ſolùm de parenchymate tanquam medio.

Circa facultates inſeruientes notandum, quod natura non vtitur muſculis in eis per ſe, ſed ſolùm per accidens in paucis caſibus ob tres cauſas. Primom quia non obediunt niſi facultati animali, & voluntati non naturali. Secundo quia ſunt maiorea, & ideò occuparent nimis amplum ſpatium, & non poſſent etiam operari iam ſubtiliter, vt inſeruirent motibus naturalibos, qui fiunt per minima vt attractio, & expulſio. Tertio quoniam membra, quæ habent functionea naturales ſunt ſimilia, & muſculi conſtant ex partibos diſſimilibus: & cùm ſint membra organica, & ita membra ſimilia indigerent membris organicis, cùm ſit contrarium potiùs verum, & peruerteretur ordo naturæ: & ſequerentur mille abſurda. Etetiam vt declaraui in contradictionibus fibræ diuerſæ non ſunt cauſa diuerſorum motuum, ſed motus diuerſi potiùs ſunt cauſa diuerſarum fibrarum. Attractio igitur vt primum de ea loquar, cuius etiam opus aliarum opere prius eſt. Triplex eſt alia cibi, & potus conſeſtim, & in magna mole aliter oporteret, vt hirudines ſuggere alimentom: alia eſt alimenti vt diſtribuitur, quæ fit per minima: non enim, niſi ſic comminutum poteſt concoqui: tertia eſt aëris ad temperandum cor, & cerebrum, & ſpiritum animalem & vitalem. Sic etiam neceſſarij fuêre tres modi attrahendi, nec plures, nec pauciores, & ſinguli ſingulis. Dico ergo quòd attractio cibi, & potios per gulam non potuit fieri, niſi per fibras non per calorem, neque per vacuum ſeu conſequentiam: quia per calorem non poteſt trahi, niſi quòd

tenuiſſimè diſſolutum eſt: at non poterat ſic diſſolui, vt dixi, niſi hirundinum more non edere, ſed ſuggere cibum voluiſſemus: igitur non potuit trahi à calore. Sed nec per conſequentiam, quia in huiuſmodi neceſſaria fuiſſet via præ anguſta, quæ in gula multa incommoda, & pericula attuliſſet. Secundò quoniam ventriculus fuiſſet mirum in modum ab aëre refrigeratus, adeò vt concoquere non potuiſſet. Sicut videmus in tympaniticis, ideò oportuit vt attractiones fierent à fibris, coadiuuantibus etiam muſculis, maximè in difficili deglutitione. Sed attractio nutrimenti ad iecur, non potuit fieri per conſequentiam: eadem de cauſa refrigeratum enim fuiſſet iecur, & euerſa vis concoctrix. Et etiam non potuiſſet diuidi alimentum ad minima: attractio enim quæ dicitur vacui, & ad magnas moles, ac graues, & ad diuiſum humidum inutilis eſt, & ideò non opportuna iecori, ſed nec à fibris, quoniam illæ non poſſunt ſenſim (vt dixi) trahere, ſed corpulentum tantum, & ideò fuiſſet hæc attractio incommoda coctioni: quapropter iecur fibroſum factum non eſt. Quòd & ſi dicant venas Meſaraïi per quas trahit eſſe fibris intertextas, quamuis de hoc parum conſtet, dubium tamen non eſt etiam oſſa trahere, de quibus certum eſt non habere fibras. Relinquitur igitur vt fieret à calore, & quaſi à proprietate. Simili ratione neque aër à fibris trahi poterat: quid enim aëri cum fibris? Diffugiſſet enim inter fibras: & ideò aſpera arteria eſt facta tota leuis ob hoc, ne aër perſpiraret, neque à calore: non enim potuiſſet fieri attractio confertim, & ita animal ſuffocatum fuiſſet, & indiguiſſet calore immenſo: igitur oportuit vt fieret à conſequentia. Sed in hac neceſſarij fuêre muſculi, attollentes celeriter pectus, ſicut folles: & ita hæc attractio fit à vacuo per ſe, à muſculorum motu per accidens. Cùm ergo hæc attractio rurſus ſit analoga, difficilè fuit reddere rationem, quomodo à calore fiat, niſi de ea, quæ eſt alimenti, ſicut iecoris chyli renum, ſanguinis in iecore diſperſi: nec quomodo etiam fiat ſatis docuit: alia, quæ eſt aëris, procul dubio ſi à voluntate fit etiam cum ſenſu. Tertia verò à naturali facultate, quæ caloris medio mouet fibras, & gulam ſecundùm appetitum, partim naturalem aliquo etiam modo voluntarium. Si enim appetit vi animali, ergo etiam quod appetit naturali facultate trahere poteſt: aliter ille appetitus non ſolùm eſſet inutilis, ſed etiam damnoſus. Concurrit ergo in vna ſpecie calor per ſe, ſcilicet in naturali: in hac vt cauſa generalis: & inſtrumentum functionis, conſeruans tantùm illam, non vt agens: ſcilicet in attractione cibi, in attractione autem aëris non concurrit, niſi vt adiuuat muſculos: ſed pectus dilatatum à muſculis dilatat pulmones: pulmones ob id attrahunt aërem: ſed ad cerebrum trahitur aër per nares eodem motu pulmonis. Inde portio quæ aſcendit per nares, trahitur motu conſequenti à cerebro, indicio eſt quod occluſa via inter nares & os, nares nihil trahunt, & quod tam in inſpiratione, quàm in expiratione actionarium eſt conformis ad vnguem, & in eodem tempore cum actione pulmonis, atque oris. Calor igitur, vt calor naturalis, non vt magnus, aut paruus, ſed vt potens, ac benè temperatus eſt cauſa attractionis. Calor autem qui trahit, vt alimentum, & ex propria vi quantò magis augetur, & valentius trahit ſicut in diabete. Et de modo hoc dictum eſt in opere de dentibus.

Sequitur retentio, quæ eſt pars attractionis, & finis eius. Cùm enim appetat membrum aliquid: habitum cupit etiam retinere. Fit ergo eiſdem modis: ſed litigant aliqui, dicentes in attractione tendi fibras longas, in retentione obliquas. Aliqui tamen volunt ex tranſuerſis expellentibus, & longis trahentibus, ſimul extenſis fieri retentionem, & in attractione humidum, iuuat ob id, quod res faciliùs labitur, & quod membrum magis diſtenditur: ſed nocet, quoniam membrum eſt debilius in trahendo: loquor nunc de attractione, quæ fit per fibras, ſicut in gula, ventriculo, inteſtinis (quamuis ſint, qui negent inteſtina habere vim attractricem) veſica, & huiuſmodi. Siccitas autem contrariis rationibus iuuat, & nocet cum tamen fuerit valida plurimum nocet. In attractione autem partis aquoſæ calor (vt dixi) & ſiccitas plurimum poſſunt: alimenti quoque, ſed per accidens nocet, quia trahit confertim & obſtruit, & non poteſt concoqui. In attractatione autem per cõſequentiam illa fit à muſculis, ideò requiritur temperamentum partium, & calor multus influens. Humida ſi ſint membra, non habent motus validos, ſicca habent, ſed celeriter corrumpantur, & debilitantur. Retentrix ergo virtus à ſiccitate moderata iuuatur in fibrarum operatione: immoderata autem qualitas deiicit omnem actionem propriam cuique membro Secunda Aphoriſmorum, & eſt generalis in qualibet etiam ſpecie harum facultatum. Retentio autem ſpiritus indiget robore muſculorum: Alimenti autem à calore minore melior eſt ob id, quòd non expellitur. Et ideò videmus in frigiditate ventriculi retineri cibum, tum etiam, quia membrum conſtringitur. Vnde in retentione quauis, partes conſtringuntur. Hæc prima eſt poſt concoctricem, quæ debilitatur, quoniam eius functio diuturna eſt, & continua, & ob id in ægris, & ſenibus prima eſt (vt dixi) cuius functio debilitetur poſt concoctricem, non tamen idem dicendum eſt de facultate, & ideò etiam facilè reducitur verum, non ad perfectam integritatem eadem de cauſa, quia opus ſuum laborioſum eſt ob diuturnitatem, facilè ergo eſt initium reparandi, reſtitutio autem ad priſtinum ſtatum difficilis. Quò ad facultatem autem, prima quæ diſſoluitur eſt, quæ ab animali pendet, quamuis in operatione ſit magis manifeſtum, in attractione quidem maioribus viribus egeat: in genere tamen ſunt pares: quia non pereunt, niſi compagine membri diſſoluta, & eo in caſu neceſſe eſt omnes perire.

Concoctrix autem (nam hæc ordine naturæ ſequitur) licèt ſola ex inſeruientibus

facultatibus

facultatibus ſit abſque motu (nam retentrix eſt etiam cum motu, ſed occulto, vt docent Philoſophi) ſit à calore naturali, qui quanto maior eſt ex ſe, eò meliùs concoquit. Sed cùm eſt immoderatus, ideò vt conſumat ſubſtantiam, aut ſiccet alimentum, ibi ex defectu ſubſtantiæ, hic ex defectu humidi malè concoquit. Sed concoctio non eſt trium generum, vt reliquæ facultates inſeruientes, ſed vnius tantùm. Et calor idem ſi ſit cum humido temperato perfectius concoquit: ſed minus, ſi cum copioſo data ratione plus: ſed non adeò benè. Oſtendo autem vtrumque, nam cùm ſit idem agens vt ſupponitur, & humidum retundat illius vim, ergo minus perfectè concoquet, quia tamen plus mollit, plus concoquet. Et ita breuiter vos docui, quæcunque poſſunt dici, de concoctione in pueris, qui plus iuuenibus concoquunt, ſed imperfectiùs. Contra iuuenes peſſimè, ſenes quia calor eſt minor, & humidum non copioſum, vt in pueris, nec temperatum, vt in iuuenibus: meliùs tamen concoquunt ſicca familiaritate ſubſtantiæ. Concoctio autem eſt opus naturale, æquale in omnibus rebus, quæ per calorem deducant rem ad ſuæ ſubſtantiæ ſimilitudinem: calor enim quiuis, & igneus, & putridus, & naturalis, cupiunt aſſimilare id, quod patitur ei, à quo prodeunt: quia ſi ſe ſeruant in illo cum cupiant ſe ſeruare, omnia, aſſimilare conantur ei à quo prodeunt. Sed quod de ſolari calore, nunquid cupiet efficere alium Solem, aut ſimilem ſubſtantiam ſolari? Reſpondeo quod ille calor nòn eſt ſolaris vt eiuſmodi eſt, ſed aëreus, & ideo cupit reducere materiam ſubiectam in aëria naturam, non eſt ergo concoctio res quædam propria, quoad finem, ſed actio propria cum fine communi, tùm à cauſa, quia eſt vt agens efficiat ſimile, & illud ſimile aliud ſimile. In calore autem proprie (vt dixi) & ideò etiam generatio eſt ſimili duplici cauſa tum generali, quoniam omnis actio eſt ad ſimile, tum quia generatio indiget calore, & calor intendit generare ſibi ſimile, vt diutiùs poſſit permanere. Prima autem eſt, quæ debilitatur inter alias functiones in ægris, & in ſenibus, quoniam ſi prima poſt ipſam, debilitatur retentrix inter cæteras: & coctionis opus indiget retentricis opere: igitur coctionis opus primum debilitatur inter reliqua, & illud ſolet antecedere flatus. Vnde flatus multus in ſenibus eſt ſignum imbecillitatis concoctricis, totius tamen functionis abolitio ſeu facultatis etiā eſt vltimum omnium aliarum, quia non viueret, niſi nutriretur: nam anima quæ nutrit ſemper eſt in actu, dicebat Auerroës primo de Anima. Similiter reſtituitur facilè etiam ab initio, quoniam actio eius eſt familiaris naturæ, & minus laborioſa. vt etiam retentricis, quia conſiſtunt vna in quiete prorſus alia in motu occulto, ſed reſtitutio integra eſt difficillima, & longa; tum quia opus ſuum eſt laborioſum, tum quia præſupponit reſtitutionem duarum aliarum facultatum per ſe attractricis, & retentricis: expultricis autem non per ſe: Eſt autem retentricis facultatis duplex munus retinere & complecti: hoc autem multum refert ad coctionem, vt tertio de Facultatibus naturalibus, *cap.4.* & alibi ſæpe. Vnde vitiata retentrice magis ob ſecundam, expultrix inſurgit, & eijcitur cibus ante tempus, quia corrumpitur, & ſit odioſus: qui ob impedimentum primæ functionis.

LECT. XVI.

Super

EODEM TEXT. XVII.

INde ſequitur expultrix, quæ eſt difficilioris cognitionis, & plures etiam habet cauſas, & cognoſcendi, & rei quidem, quia omnes eas habet, quas attractrix, & retentrix, & præter eas. Flatum hic enim impetu ſuo cogit exire, contenta etiam inuita natura, ſed hæc ſpecies expultricis non propriè naturalis eſt: cognitionis autem, quia ad expellendi actum neceſſe eſt, non ſolùm præcedere cognitionem noxij præſentis, vt in attrahendo, ſed exigitur aliquid plus, quoniam ex iucundo, vbi tranſierit in moleſtum, vel etiam inutile ſtatim protruditur. Cum enim ventriculus ſibi connexerit, & quod ſatis eſt attraxerit pro alimento, non videtur bonum ei amplius retinere, quòd ſupereſt, ideò vt odioſum expellit, niſi forſam in grauitatem quis retulerit. Aliàs diſputauimus abundè an particula vlla ex Galeni ſententia in alia protrudat, quòd continet, viſumque eſt, quod ſolùm, quæ indigent trahant, non quòd particula ipſa tranſmittat, niſi cum protrudendum prorſus extra corpus, velut inteſtina fæces, veſica vrinam, cerebrum mucum, pulmo, ſereatum totum corpus ſudorem hæmorrhoidarum, venæ, & vteri, & naſi ſanguinem. Vnde enim hæc exibunt, niſi protrudantur? At verò intùs ſufficere ſolum attractionem mihi videbatur, tandem tamen ex quodam fragmento, hoc genus expultricis etiam apud Galenum inueneram, ſed ſatis obſcurè. Nunc verò clariùs id interpretabor. Etenim Galenus expultricem admittit, & fatetur, quod membrum expellat, quæ ſuperflua ſunt: non tamen ita inquit vt tranſmittat ad aliud membrum vtilitatis illius gratia: ſed quacunque poteſt illo ad quod truditur rapiente. Atque ſic is motus ex duobus componetur, iuuabitque alter alterum communi ſcilicet, quo membrum expellit, quacumque exit quod truditur, & proprio, quod trahit à particula. Et fuit ſententia Hippocratis *paulò poſt medium.* primo de diæta. Ex qua apparet clarum diſcrimen in hoc expultricis, atque attractricis: nam facultas, quæ attrahit, tanquam vtile ſibi trahit, quæ verò expellit, non ad certum membrum, vt illi proficiat protrudit: ſed ſolùm vt ſe exoneret, ex quo manifeſtum eſt, quod iam antea diximus, ſcilicet in retentione eſſe laborem quendam, atque motum obſcurum tamen Vnde cum primum ceſſat vtilitas ab eo, cupit ſe exonerare verba illius ex tertio de Facultatibus naturalibus ſub-

iicere oportunum duxi. [Singulæ enim particulæ vbi conuenientem ſuccum attraxerunt, deinde ea retento fructum cerperunt: totum quòd ſuperfluum eſt: quàm poſſunt celerrimè, cōmodiſſiméque pro ſuperuacui ipſius huc illucve momento abiicere properant. Eóque ventriculus, quod excrementorum in eo fluitat, per vomitionem eapurgat: quod ſubſidit alui deiectione. Atque id eſt, quod animal eſſe nauſeabundum ventriculus, ſcilicet vt per vomitionem vacuetur impetum eapeſcere. Ergo tantam violentiam, vehementiámque eacretiua vis obtinet, vt vbi in morbo, quem εἰλεὸν Græci vocant, tranſitus omninò præcluſus eſt, vomatur ſtercus. Et rurſus ibidem. Cùm itaque particula quæque ſimiliter ventri appetat vtique & nutritur, & nutrimentum amplectitur ad eundem, quo venter modum, id vndique conſtringit. Conſequitur autem neceſſario hoc opus cibis quidem ceu prius eſt dictum, vt concoquantur ventre, ſcilicet non icciico circa illos ſe contrahente, quò aeliquis partibus eos reddat accommodos (Sic enim non tam naturale eſſet organum, quàm animal, quod ratione, mentéque præditum, quod melius eſt eligeret) Verum ipſe icciico circa cibos ſe conſtringit: quod totum eius corpus, & attrahendæ propriæ ſibi qualitatis, & eadem fruendi, ſicut ante monſtratum eſt, vim obtineat. Accidit verò interim, vt cibos alteret: iam verò vbi impletus, ſatiatúſque eorum humore eſt pro onere eos de cætero habet: Ergo quòd ſedundans eſt, ſtatim abiicit, ac deorſum trudit: ipſe ſcilicet ad aliud opus, nempe vt agglutinet conuerſus. Hoc in tempore nutrimentum cum per tota inteſtina permeet per vaſa, quæ ad ea pertinent rapitur: plurimum quidem in venas, exigua quædam portio in arterias: ceu infra mox docebit? Iam hoc tempore etiam inteſtinorum tunicis apponitur? At mihi omnem (videtur) iam naturæ circa nutrimentum operam in tres temporum vices cogitatione partire. In prima quidem ſimul, & manere id in ventriculo, & concoqui intellige: tunc ventri ipſi ad ſaturitatem apponi: aliquid verò eius etiam ad iecur aſcendere. In ſecunda tranſire id ad inteſtina, iiſque ipſis vt icciico ad ſaturitatem apponentem portiunculam eius exiguam in omnem corporis partem ferri. Porrò hoc tempore, quod in primo eſt appoſitum in ventriculo affigi intellige. In tertia verò temporis portione ventriculum quidem iam nutriri iis, quæ affixerat planè ſibi aſſimilatis: affigi verò tam iecinori, quam inteſtinis, quæ iis fuerant appoſita: præterea in omnes corporis partes digeſtionem, appoſitionémque fieri.] Conſtat ergo de hoc ipſo vt vno exemplo loquar (nam quæ via veri docendi eiuſmodi eſt, vt vno perfectè eaplicato omnia ad eius normam intelligantur. Namque ſi ſingula quis enarrare voluerit, nil ampliùs efficiet, & librum tamen in immenſum augebit: ſin verò diuerſa, ſed imperfectè ſingula cupiens omnibus ſatisfacere, difficillima reddetur doctrina, & nihilo ſeciùs tota erit imperfecta) quod expulſio cibi è ventriculo, & attactio eius à iecore duobus motibus conſtant: vno quidem, qui fit per fibras confertim, à ventriculo, neque enim eapulſionem conueniebat ſenſim fieri, vt neque attractionem confertim. Nam in hoc, & coctio impediebatur, & obſtructionum periculum erat in illo: membrum fuiſſet impeditum diutiùs, & mala etiam qualitate affectum. Cùm verò duo hi motus nullo modo inter ſe conuenire poſſent, vt confertim aliquid ab vno membro expellant, & ſimul ſenſim trahatur ab alio, neceſſe fuit quietem intercedere, quæ fit chylo tranſlato ad inteſtina maximè Ileon, atque ita diuiſus chylus per ſinuoſam reuolutionem, atque in eo quieſcens, tum in aliis inteſtinis trahitur ab ipſo iecore, ita compenſata ratione motus illi ſibi inuicem famulantur. Vnde perſpicuum eſt, quod ab initio oſtendebamus duo tantum eſſe genera eapulſionis, cum attractionis ſint tria, neque enim eſt vlla expulſio, quæ à calore ſenſim fiat, ſed omnes vel à fibris confertim, vel ſubſidente membro vel à lacertis ſeu muſculis: Vnde hæc tertia loco alterius quæ deficit ſubſtituitur: hinc etiam patet defluxiones quæ ſenſim fiunt, velut ſanguinis hæmorrhoidalis, menſiū, pituitæ per aluum, per nates, non eſſe naturales ſimpliciter, ſed confertim factas, verum impeditas aliqua cauſa, veluti anguſtia venarum, lentore materiæ paucitate atque huiuſmodi, ſecus fiunt omnes ex propria grauitate, aut flatu, aut proprio impetu materiæ, nam neque hic deeſt in corporibus animalium, vt materia per ſe, vel calore, vel grauitate motum ciat: ſicut videmus in vaporib. qui ex aqua aſcendunt ex pluuia: quæ rurſus ſponte deſcendit nemine protrudente, fiunt & aliæ ob contentricis facultatis imbecillitatem: idque proprium eſt earum expulſionum, quæ ſenſim deſtillant (hoc enim frequentius eſt) tum materiæ pondus, ac fluxa natura: vel leuitas cum impetu iuncta, quam quod naturæ conetur confertim eapellere, & impedita hunc motum defluxionis paulatim efficiat. Sed emergit dubitatio, quomodo materia protrudatur à corde ad cerebrum, à pulmone ad fauces, aut contra in angina? quia cum membrum non mittat ad locum certum: neque cerebrum, aut fauces trahunt, quia non trahunt, niſi vtile: igitur non poterit tranſmitti? reſpondemus quòd quatuor modis: primum ex dolore. Natura enim trudit ſanguinem, dum properat cauſam doloris expellere in membrum aliud *3. Meth. cap.* 4. Secundum, quia materia, aut vapor leuis eſt, & aſcendit: aut craſſus, & grauior, & deſcendit. Tertium quia membrum ad quod tranſmittitur eſt calidum, & ea cauſa trahit vtile, & inutile, cum vicerit propriam membri naturam. Quartum quia alia membra validiora dum expellunt in illo conflictu truditur in imbecillius. Ex tribus vltimis cauſis fit vna (dixi) hiſtoria victutis expultricis: non vt reliquarum facultatum ſimplex, & perſpicua, ſed varia, & difficilis, & obuoluta: atque etiam, vt ita dicam obſcura. Eiiciuntur ergo à muſculis primum fæces, quoniam confertim eapelli opere pretium

ctum erat, ne noſtra vita perpetuo in expellendis fæcibus eſſet occupata: tum etiam ob inuolutionem inteſtinorum, & ipſorum excrementorum duritiem, idque opus ponatur pro primo expultricis genere. Sed tamen ne ignores perſæpè hoc munus etiam eſſe ſolius facultatis naturalis, vt in fluxibus ventris eum etiam nobis nolentibus per fibras ſolas inteſtina fæces eiiciant. Adeò vt ſint tres modi expulſionis: fæcum per ſolos muſculos cum natura torpente ad motus, clementes nobis conſilio conamur eas expellere per ſola inteſtina, cùm velut in fluxibus fæces nobis inuitis emittimus, & per vtrumque cum natura mouet, ſed ob anum conſtrictam non poſſumus: tunc compreſſis muſculis ventris adiuuamur opus. Secundum verò eſt, quòd fit à fibris vt dictum eſt comprimentibus, vt dum cibus e piloro protruditur ad inteſtina. Eſtque alius modus, dum vomitu, quæ in ventriculo contenta ſunt, eiiciuntur: neque enim per muſculos is motus fit, qui nulli ſunt huic operi delegati, neque per ſolas fibras, tantùm enim impetus concitare non poſſunt. Sed eſt genus motus volontarij: cuius inditio eſt, quod imaginantibus nobis perſæpè excitatur etiã nulla noxa in ventriculo recepta: ſed & non ſine ſenſu noſtro vomitus fit, quòd verò huiuſmodi eſt ad facultatem animalem pertinet. Namque excretio, quæ per pilorum fit omninò ſenſum noſtrum latet. Fit ergo eiuſmodi motus à parte carnea, quæ in exteriore regione ventriculi eſt: eaque vicem gerit muſculi: ac in functione: vt medium quiddam etiam ſit functionis naturalis atque animalis, cius tamen initium animale eſt. Cauſa verò naturalis poteſt eſſe actio miſta ex vtroque: quod enim incitetur, quod inuertatur fundus hoc animale eſt: & ad eam facultatem pertinet: quod abhorreat contentum ſiue cibum, ſiue humorem, quódque inuerſus conſtringatur, & expellat hoc totum naturalis facultatis eſt, ac functionis. Tertium exemplum eſt in expulſione ſpiritus, quæ fit ſubſidentibus pectoris partibus, atque ob id etiam pulmone conſtricto. Pector autem ſubſidet, vel ſponte grauitate ſua, vt ſecundo de motu muſculorum habetur: vel ſi opus ſit celeritate coadiuuantibus muſculis intercoſtalibus, vt in vocibus magnis, atque clamoribus.

Ex hoc liquet expultricem facultatem nihil cum calore habere, niſi forſan, vel ſumamus calorem pro virtute. Virtus enim quò validior eſt, proculdubio vehementius expellere poteſt: aut quoniam calor ipſe mordeat, & excitet facultatem vt debilem, & acri humore: aut quoniam flatum citat, ex quo (vt dixi) imago quædam functionis ipſius expultricis adueniat. Flatus enim omnia hæc pulchrè referre poteſt, hoſque motus efficere: velut Hippocrates teſtatur *in libro de Flatibus* longo ſermone. Liquet igitur cur Galenus hanc rem de calore, quomodo adiuuet expultricem facultatem inuoluerit. Nam eſt, vt in prouerbio, qui quærit nodum in ſcirpo, & Mariam Rauennæ, cùm nulla eſſet eiuſmodi: ita nulla meta caloris, vel augere, vel minuere opus facultatis expultricis poteſt, nec ipſam reddere robuſtiorem: niſi (vt dixi) centies, quatenùs frigiditas, aut immoderata quælibet qualitas diſſoluit inſtrumentum, atque illius omnes ex æquo fermè functiones. De ſicco autem, & humido alia ratio eſt: inſtrumentum enim moderatè ſiccum, & temperatum procul dubio validius eſt, non ſolùm in huiuſmodi functione: ſed & in attractione, & retentione: plus tamen iuuat ſiccitas opus contentricis facultatis, quam expultricis: inde expultricis, quàm attractricis (loquor de ea, quæ per villos fit: nam de calore iam diximus, nullam eſſe ei partem in expultrice facultate, aut functione) Quocirca meritò iam dubitare expedit, quinnam pacto in mortuis fiat expulſio excrementorum, & per vomitum, & per ſeceſſum, tum etiam crepitus ventris? Idque contingit à frigore: conſtrictis enim membris, atque fibris maximè adiuuante flatu, tales expulſiones contingunt magna cum admiratione. Oportet autem ad hoc tria concurrere flatum, materiam multam, liquidam, & refrigerationem celerem: quæ contingere ſolet vbi calor in materia aquea, aut ſeroſa conſtitutus ſit. Celeriter enim refrigerant membra, & antequam ſpontè exoluantur: quæ verò ſecùs accidunt, & ſenſim proueniunt effluxiones ſunt ob multitudinem liquidæ materiæ, debilitata concoctrice: ſicut accidit, vel cibato ægro nimis copioſè, vt fieri ſolet, aut rupto aliquo abſceſſu, aut ex tranſlatione cadaueris propter motum & ſitum. Idcirco ex omnibus his colligere licet differentiam functionis à facultate: functio enim primùm ſemper facultatis munus eſt, ſed imago functionis non ita: velut quæ ex flatu, aut imbecillitate contentricis facultatis deſtillatio prouenit, aut vomitus imaginem præbent expulſionis, & functionis expultricis facultatis, non tamen ſunt opera eius, neque functio dici poteſt. Rurſus functio multis modis præpediri poteſt, corrumpi, tolli illæſa facultate. Et modi quidem, quibus functio læditur, diuerſimodè iam nimis noti ſunt: facultas autem non poteſt lædi ob animam etiam, ſi anima mortalis eſſet, niſi ea prorſus diſſoluta, & iam mortuo homine, quanto minùs cùm ſit immortalis. Sed neque ob functionem dici læſa poteſt, relinquitur ergo vt læſa tantùm, aut ſublata dicatur, quando proprium inſtrumentum fuerit in ea parte ſimilari, ita diſſolutum, vt omninò extra naturam ſuam fuerit: nec ſubſtantiam debitam retineat, vt primo ac ſecundo Methodi de chryſtalloide. Nec ergo calor, aut frigus obſunt facultati, ſed bifariam nocent, aut functioni ſolum, cùm ſint inſtrumentum eius: aut etiam corrumpunt facultatem non per ſe, ſed corrupta ſubſtantia proprij membri. Diximus enim facultatem eſſe vim animæ, communicatam membro, tanquam ſubiecto, & ſpiritui tanquam medio per vitam. Et facultates quidem magis iunctæ ſunt in origine; quia cùm ad animam referuntur, omnes vna ſunt: propriè tamen magis diuerſæ functionibus: quia diuerſæ prorſus natura ſunt inter ſe, & ſimplices. Functionum

autem varietas magis, quàm facultatem perſpicua eſt ſenſibus: opere autem ipſo,& naturæ munere minus. Nam idem chylus ſimul expellitur à ventriculo, retinetur ab inteſtinis, trahitur à iecure.

LECT. XVII.

Super

EODEM TEXT. XVII.

SVpereſt, vt dicamus, de facultatibus animalibus, quæ diuiduntur in motrices motu voluntario, & in ſenſitrices, & ea, quæ ſentit eſt duplex, quæ ſentit præſente obiectu. At illa diuiditur in quinque ſenſus: alia verò ſentit abſente obiecto, atque illæ tum ſedes earum multipliciter variantur numero. Quidam enim tres, quidam quatuor, aut quinque. Et quia hoc eſſet magnum Chaos, ideò oportet ſingula capita diſtinguere, nam principalia fuere tria. Dico ergo quòd in nobis tria ſunt genera motuum naturalium. Et ſunt poſt violenti à grauitate, & à flatu, & quidam motus etiam eſt à grauitate naturalis, vt deſcenſus pectoris: qui licet ſit à grauitate eſt tamen naturalis ratione finis, qui eſt vtilis homini. Motuum igitur localium naturalium vnus eſt à facultate naturali, de quo dictum eſt: Alius à vitali de quo mox dicemus. Tertius eſt ab animali, & iſte eſt multiplex, atque adeò diuerſus, vt plures dubitauerint de illis. Primus ergo eſt notiſſimus, qui fit à muſculis, vel quia id, quod mouetur ſit muſculus: hoc enim eſt generale in huiuſmodi motibus, quòd muſculus per ſe moueatur, ratione qua motum efficit: membrum autem per conſequentiam: ſed ratione finis mouetur membrum per ſe: quia hoc intendit natura principaliter: muſculus autem illi famulatur: Declaraui etiam aliàs modum, quo membrum mouetur à muſculo, ignorantibus nobis talem muſculum: quia anima, quæ eſt in membro, ſaltem per facultatem mouet membrum, motu imperante,& initium præbente, vnde muſculi illi delegati, ſtatim poſtmodum tanquam admoniti illum perficiunt, & motum deſcenſus (vt dixi) adiuuat grauitas membri. Et ſecundus motus eſt in quibuſdam partibus ſecundum voluntatem, & non fit per muſculum ſecundùm illos, quia muſculus ſemper mouet trahendo verſus principium ſuum, ſed lingua mouetur dum exeritur, ita vt vel à nullo muſculo moueatur, aut ſaltem non ſe trahente verſus principium ſui ortus: contraheret enim illam. Et hanc difficultatem attigit Galenus *in libro de motibus manifeſtis & obſcuris: c. 5.* quocirca etiam vt refert in Primo de motu muſculorum, nonnulli opinati ſunt linguam totam eſſe vnum muſculum.& ideò tota ſemet poſſit mouere: *c. 4.* quòd ni à Galeno negatetur, forſan quæſito aliqua ex parte ſatisfacere poſſemus. Hoc quidem etiam paulò antè attigerat: ſed ſuo more ad difficultatem conniuens illam ſubterfugit *c. 3.* Id idem agit vbi ex propoſito rem tractat: attamen cum præterire non poſſet cauſæ inquiſitionem omittit. Sed neque Veſalius *2. de Fa. corp. Hum. c. 19. & 23.* quicquam affert, cùm non potuerit etiam latere hæc quæſtio iam à Galeno mota. Verum videtur eadem eſſe difficultas de motu brachij, cùm extenditur, vel in rectum, vel in ſublime: Nam infra extenduntur brachia pondere ſuo: cum motui aſſueti muſculi etiam ſupra attollunt: medio quidem eius, qui ſecundus in ordine oritur à iugulo, & ad ſcapulam protenditur, in altúmque brachium erigit. Et vt mihi videtur eſt etiam vis quædam in muſculis qua ſe extendant, non ſolum cõtrahant ad ſuum principium, atque ita brachium: & lingua, quaſi diſtentis muſculis tenduntur *1. de motu muſculorum. c. 6.* Quamuis enim conetur tueri extenſionẽ fieri per muſculos externos, tamen aliud eſt directio membri, aliud extenſio, vt luce clarius eſt: nam per muſculorum opus ſemper membrum decurtatur, dum laxatur fit longius. In extenſione non ſolùm tenditur, ſed fit longius, & de hoc eſt quæſtio. Ideò dico quòd hæc quæſtio pendet ex prima: nam mẽbrum dum cupit extendi, inchoat motum, quem muſculi poſtea cõplent: ſed quia hic motus eſt contra eorum naturalem inclinationem, ſcilicet vt ſe cõtrahant ad ſuum principium, ideò motus extenſionis eſt imbecilliſſimus omnium motuum in homine,& maximè fatigat eum adeò, vt ſit experimentum præcipuum robuſtiſſimorum virorum. Dico ergo breuiter quod motus linguæ dum exeritur,& mandibulæ inferioris, dum ante protenditur, & brachiorum fiunt ab extenſione muſculorum, & quod quilibet muſculus habet duas functiones: vnam qua retrahit ſe ad ſuum principium, & eſt validior: aliam imbecilliorem, qua extenditur: & hoc eſt, quia eſt inſtrumentum voluntatij motus ergo habet facultatem ad oppoſita. In hoc enim differt voluntas animalis ab appetitu naturali, quoniam illa eſt, ad vtrunque oppoſitorum naturalis ad vnum tantum: ergo Galenus cogitur fateri vnum ex his tribus, vel quod muſculi non mouentur à voluntate, ſed à natura: vel quod voluntas non poteſt ſuper oppoſita: vel quod membra non mouentur à muſculis, ſed ipſa mouent muſculos. Quæ omnia cum ſint abſurda, & quòd videmus ſit contra ipſum de motibus iſtis: liquet muſculos omnes bifariam à voluntate moueri, ſed natura ob membrorum grauitatem, & vt motus eſſent validiores addidit muſculos ex aduerſa parte: ideò linguæ eductio ex ore imbecillis eſt, ſed nulli vſui neceſſarium erat, vt motus ille eſſet validus, aut quod impetu extenderetur, aut tenſa eo modo maneret. Et certè cui cordato viro in mentem venire poſſet, vt natura parti alicui motum vnum dediſſet, à quo non poſſet niſi per aliam liberari? Tertius motus eſt reſpirationis, qui cùm fiat nobis dormientibus,& profundè, difficile eſt tueri, quonam pacto à voluntate proficiſcatur. Nam & ſæpe citra voluntatem deſiſtit, ſæpè mouetur, ſæpiùs variatur nobis non aduertentibus, & in his, qui delirant. Quamobrem melius eſt concedere vim

natutalem

naturalem muſculis, qua moueant in his, neceſſaria ſunt. Atque hanc ſubiectam tamen voluntati vt augere, minuere, cohibere, variareque poſſit pro arbitrio: ſecùs ſuo munere fungatur: vt ſit perſimilis virtuti cordis, partim cæterorum muſculorum, atque ita miſta: Neque enim exemplum quod adduxit de ſeipſo cum dormiens ambulauit ſimile eſt: quoniam & ſi dormiret, tamen imaginabatur, atque ideò fungebatur vice ac muneribus vigilantium. Quin etiam dormiens quandoque mouet crura, brachiáque, vel quia ſomniat, & tunc voluntarius eſt motus, ille vel citra inſomnium ex offenſa, quoniam inſtrumenta illa patent virtuti ſcoſtrici. Quartus motus eſt titillationis, qui eſt voluntarius eo modo, quo etiam contractio membrorum ob punctionem. Eſt enim & in titillatione moleſtia, & non leuis licet voluptati iuncta adeò, vt aliqui præfocentur. Quintus eſt ſingultus, tuſſis, oſcitationes, qui ſunt naturales, quoniam voluntati minimè obediunt, niſi medio alterius, velut & vomitus. Vomitus aliquando mouetur ea phantaſia, quam quidem vocant imaginationem: ergo vomitus & tentio virgæ ſunt ſub eodem genere reponendi. Nam ſunt naturales, quia nobis non cogitantibus adueniunt, dicuntur tamen voluntarij, quoniam cor, quod eſt principium omnium operationum mouetur ab illis imaginibus ſicut etiam in timore, de quo dicemus. Tuſſis tamen & ſingultus ſunt prorſus naturales. Status eſt excretionis fæcum, de quo ſupradictum eſt.

Senſus autem exteriores habent vim ab anima, & ſubiectum proprium, & cognoſcunt ſenſilia propria per ſe, & communia, & priuationes. Senſilia communia ſunt magnitudo, numerus, figura, motus, & quies: hæc dignoſcuntur ſecundo & minùs diſtinctè quàm propria ſenſilia, quoniam propter illa. Ita vt niſi oculus agnoſcat colorem, non poteſt cognoſcere motum, neque magnitudinem: magnitudinem igitur cognoſcit, quia huius coloris & minus quàm colorem, & neque adeò diſtinctè, neque certo, ſed ſæpiùs fallitur vt bifariam præcellat cognitio proprij obiecti eam, quæ eſt communis, ſcilicet quòd per ſe, & primo vnde etiam magis priuationem ſenſus non agnoſcit, vtpote tenebras oculus, ſilentium auditus: ſed interior ſenſus deſtitutus illa voluptate, quam per exteriorem ſenſum percipere aſſuetus erat. Ita cenſet Priſcianus in primo de Anima.

De interioribus autem ſenſibus magna lis eſt: primum de numero, quidam enim poſuerunt tantum tres memoriam, phantaſiam & rationem. Quidam addunt ſenſum communem, alij etiam intellectum: nos verò & habitum quendam ſcimus ineſſe toti corpori, non ſolum memoriam: qui in vſu poſitus eſt: adeò vero à memoria alienus eſt, vt ſi coneris recordari eorum, quæ didiciſti in chcli pulſanda, etiam amittas habitum, quẽ habebas. Secunda quæſtio eſt de loco harum facultatum, an ſint in cerebro, vel in ipſa anima? Et ſi in cerebro, an toto, an parte aliqua? & ſi in parte aliqua, an habeant ſedes diſtinctas? Deinde ſi in toto, ſingulæ vel eadem parte, an omnes in eadem? Tertia eſt, quomodo natura differant? & an intellectus ſit idem cum facultatibus aliis, vt videtur velle F. Et ad hoc adducit hanc rationem: vniuerſale ſi ſit, eſt imago. Communis multis eiuſdem naturæ, ſed hoc apprehenditur à phantaſia: diſtinguitur, aut iungitur à ratione: reponitur à memoria. Et ſimiliter incorporea non cognoſcuntur à nobis, niſi per imagines à ſenſu perceptas: ergo nullus intellectus præter has tres facultates eſt neceſſarius. Et cùm quiſpiam habuerit has tres virtutes perfectas, dicetur eſſe præſtanti intellectu. Cùm enim in omni genere cognitionis ſeu per ſenſum exteriorem, ſeu interiorem ſit delectatio, per ſe in operatione, & triſtitia, vel ratione inſtrumenti, vel ratione annexi cum obiecto: vt ſi ſit immoderatum, aut coniunctum rei odioſæ, aut ratione priuationis; in qualibet etiam facultate, ſeu quæ cognoſcat verè, vt ſenſus, ſeu naturaliter tantùm adeſt voluptas, & dolor, & in obiecto triſte atque iucundum: atque ita deſiderium & odium, ideò in phantaſia eſt vis ad vtrumque horum: & hæc eſt voluntas. Et hæc Fracantianus ex opinione antiquorum falſa, & ridiculoſa indigna puero toties iugulata ab Ariſtotele, & quod maius eſt à ſenſu ipſo. Homo enim intelligit verè, & procedit intelligendo vſque ad Deum benedictum, & voluntas, quæ non poteſt ſeligere aliud à ſenſu eſt voluntas ſuis & non hominis, ſed ignoſcendum eſt antiquis eo ſæculo non plus ſcientibus. Eſt poſtmodum tertia facultas, quam vitalem vocant, cui Galenus duas partes tribuit, motum ſcilicet cordis, & pulſus, qui eſt vnus, & ſit eodem tempore, & ideò per regulam Geometricam etiam inter ſe, & conueniunt in eleuationis, & depreſſionis tempore, non tamen in magnitudine, neque robore, neque æqualitate, nec plenitudine, quoniam poteſt eſſe materia, aut inflammatio in vno latere, & non in alio, & ob id non diligenter inſpicientibus videtur varietas in celeritate, aut frequentia inter pulſus diuerſorum laterum: alia facultas propriè dictur vitalis, per quam homo viuit: ſed quoniam medici eam ſpoliauerunt omnibus viribus, cum & ſenſum, & motum tribuerint cerebro, & facultati animali, & reliquas vires: puta generare, concoquere, nutrire naturali & iecori, ob id non habent quid dicant de hac facultate, quam ponunt in calore cordis, & motu illo perpetuo, quem etiam ſi potuiſſent illi ademiſſent: ſed cùm fiat in ipſo corde non reliquerunt, niſi has duas facultates nudas illi. Nec eſt locus diſceptandi cum eis in tam fœcunda hiſtoria, qualis eſt hæc, ſed adiicere duntaxat volo, quæ ſint neceſſaria illi. Primum ergo ſcire decet, quòd vitæ partes neceſſariæ *vt habetur in libro de Medicis Diffinitionibus 6. de tuenda Sanitate.* ſunt cor, cerebrum, iecur, pulmo, & ventriculus: quia horum tria ſunt principalia, reliqua duo ſubminiſtrant eis alimentum: nam cerebro cor, & iecur: & ipſum per ſe ſibi ſubminiſtrat aërem, aut vt aliàs dixi, pulmo. Hic poſſet meritò quæri, quandoquidem

doquidem vitalis facultas à pulmone per reſpirationem ſuſtineatur : eius autem proprium munus ſit pulſus , quodnam horum ſit magis ei neceſſarium? *9. Methodi. cap.* 10. Nam videtur magis proprius pulſus: cùm tamen ſine pulſu per tres dies videtimus ægros viuere ſine reſpiratione , ne per horam quidem. Sed non credendum eſt in illis ceſſaſſe pulſum cordis , vt corporeum , neque enim ſine pulſu cordis , vel tantillum viuere poſſunt. Propterea cùm carporũ pulſus ceſſat, cordis regionem explorare oportet: nam ſi frequens ſentitur iam res in extremo eſt : ſi ſolum paruus , ſed velox aliqualiter, nec multum tardus , nec frequens viuere adhùc poteſt. Et licet cor poſſit pulſare cum arteriæ ex toto ceſſant, ſi tamen per quædam interualla ceſſet ſolum motus arteriarum & non ſit vitio membri , tunc neceſſe eſt eaſdem ſentiri differentias in motu cordis. Propter ergo motum hunc tam validum, & calorem, qui vice ignis depaſcitur corpus, non propter alias facultates ſolùm eſt neceſſarius cibus in ægrotantibus. *com.* 44. Primo de victu in acutis. quem ſi non dederis duo maxima pericula imminent . ſcilicet : vt vel concidat motus , & illico ſuffocetur : aut ne calorem ſuum ſubtrahat , per quem naturalis facultas manet, & ceſſet coctio , & æger ex morbo pereat. Cordis autem munus eſt per arterias vitalem ſpiritum delegando in quibuſcunque membris vitam influere , atque retinere, & hanc maximam functionem dicit Galenus fouet , & excitet frictio , ita verſa vice à quibuſcunque immodicis euacuationibus euertitur. Secundo ex doloribus acerbiſſimis, præcipuè internis, etſi cum febre ſint. Tertiò ex intemperiebus, vt primo ad Glauconem , & eius propriè dicit indicium eſt pulſus, Dico magis roboris tamen: aut ſaltem euidentius , quam imbecillitatis.

LECT. XVIII.

Super

TEXT. XVIII. & XIX.

Succi corrumpentes , & totum, & partem : & extrinſecus , & intrinſecùs.

CVm declaraſſet quod alimentũ eſt, quod facit ad exile , quod forſan melius æquiuocè poſſet dici alimentum , aut tanquam contrarium , quoniam non vice fungitur alimenti , ſed deſtruit , vel quia diſſolutum antequam apponatur , & perinde eſt, ac ſi non eſſet omninò , vel quia appoſitum corrumpit, ſeu ſit primum, ſeu vltimum alimentum. Per primum intelligit , quod futurum eſt alimentum, ſcilicet cibus , vel etiam poteſt dici humor , & ſimiliter quod ſimile eſt alimento, & eſt humor ſecundùm vnam expoſitionem alio modo alimenti excrementum vtile, ſicut ſemen & lac , de quibus dictum eſt hic declarat . quomodo ſucci reddant exile corpus non diſſoluti, ſed appoſiti. Erat enim illud membrum obſcurius diuiſionis in primum alimentum quod diſſolutum eſt, vel appoſitũ, aut vltimum diſſolutũ, vel appoſitũ. Eſt enim ſecundum membrum vt liquidum eſt inter quatuor, & dicit, quod quadrifariam corrumpunt ſucci , & per hoc intelligit reliqua membra , quæ ſunt duo: vt ſint omninò ſex. Primum totum corpus & intrinſecùs , ſicut febris , & morbus regius totum corpus : & extrinſecùs, vt lepra, ſcabies , leucophlegmatia , totum corpus intrinſecus & extrinſecus elephantiaſis , propriè partem intrinſecus vt abſceſſus ſinguli viſcerum : & humores collecti in membro, atque infarcti, aut contenti in cauitate. Item aſcites exterius , velut vitiligo , impetigo, herpes , eryſipilas : interius & exterius partem in ſphacelo & carcinomate. Hæc hucuſque pro textu,

Inquirenda præterea duo ſunt. Primum quidem quare corrumpatur totum , aut pars in vno morbo magis , quàm in alio : vel intrinſecus, vel extrinſecus, & circa hoc ſcire decet, quod vt habetur à Galeno *in libro artis medica. cap.* 50. Duo ſunt membra , quæ ſupra totum corpus influunt, & ei humorem ſubminiſtrant, cor, ſcilicet per arterias, ſanguinem flauum , tenuem , calidum & iecur, ſanguinem per venas craſſum, rubrum temperatum. Duo quoque ſunt genera morborum, vnum quod dicitur fieri ſemper, & non factum eſſe , & eſt febris putrida , hoc igitur genus occupat neceſſariò totum corpus, & corrumpit operationes, quia cor tranſmittit per arterias calorem, & ſpiritum per totum corpus. Cùm ergo ſint corrupti ſpiritus, & ſanguis neceſſariò corrumpit totum corpus intrinſecùs , non corrumpit autem extrinſecus , quia non eſt morbus factus , vt habetur ſecunda Aphoriſmarum. *com.* 22. Quæ verò proueniunt ab hepate trifariam ſunt : aut enim natura eſt impotens, ſicut in morbo regio (& hæc tacta ſunt in Promptuario) *Parte*.2. quia non poteſt extrinſecus tranſmittere & ita totũ corpus corrumpitur intus , ſed non extra, vel potens valdè, & ita protruditur extrà , & fit ſcabies , vel lepra, vel iecur eſt potens, ſed materia eſt nimis praua , & multa , & tunc expellitur tenue , & remanet craſſum : & pars , & non totum ; & ita inficitur corpus intus , & extrà , ſicut in elephantiaſi. Si verò non à iecore , ſed paulatim collecta materia , non omninò ſæua protrudatur ad cutim, fit morbus in parte tantum , & exterior , ſicut in vitiligine , & impetigine dictum eſt & ſimilibus. Si autem natura materiæ non dominetur , fit morbus in parte interna tantum , velut dixi de phlegmonibus viſcerum, aut ſcirrhis, aut ædematibus , vel choli dolore. Sin autem natura valida ſit , ſed materia nimis contumax expellitur (vt dixi) tenue & pars, & remanet craſſum , & pars velut in ſphacelo carcinomate , ſtrumis , & huiuſmodi, hæc omninò clara ſunt , vt dici ſolet lippis atque tonſoribus. Verùm relinquuntur quædam obſcuriora, velut de morbo regio nigro, qui videtur fieri vitio totius corporis intus, & tamen eſt à liene ? & reſpondeo ad hoc

breuiter bifariam. Primum quod ille morbus regius eſt à iecore, quod non poteſt exonerare nigram bilem in lienem, & ita lien dicitur eſſe cauſa morbi regij nigri, per accidens, quia niſi ipſe eſſet obſtructus, debilis, plenus, durus: Iecur tranſmitteret ad ipſum nigram bilem, & ita ſanguis repurgaretur, quod idem accidit in veſica fellis comparata ad morbum regium flauum. Alius modus eſt, quando ex vitio lienis fit niger morbus regius, ipſo tranſmittente humorem, ſed tunc fit ſenſim, & hoc non negauerim, quin ſit aliquis morbus communis toti corpori, qui tamen incipit ab vna parte tantùm, ſicut accidit in lue Indica, & hoc contingit bifariam etiam: quia membrum paulatim ſe exonerans, tandem occupat totum corpus, ſicut in morbo regio nigro à liene, vel quoniam corrumpitur pars à parte in humoribus, ſicut in lue Indica. In veneno autem corrumpente totum intrinſecus, poteſt contingere vterque modus, imò forſan tertius quidam: nam non eſt veriſimile vt fiat per aggregationem, cùm fiat in paucis horis, neque etiam per contagium, & idem, quoniam talia, quæ ſic corrumpunt, communicantur his, qui eos tractant, velut in elephantiaſi, & lue Indica, & peſtilentia, ſed non fit in his venenis. Ergo iſtud contingit corrupto primo principio, ſcilicet iecore: nam vt magis incaluerit, ita totum corpus inficiendo ſanguinem calore fœdo deprauat. Forſan quis dicere poſſet, cur non idem poſſit prouenire concalefacto corde? Dico quod nos loquimur de his: qui ex veneno ſeruantur, in his enim, qui pereunt non inficior morbum regium etiam poſſe prouenire vitio cordis, ſed tamen prius corrumpitur temperamentum iecoris, quia iecur eſt imbecillius corde. Secunda dubitatio eſt de appoplexia, & reſolutione vniuerſali, & diſtentione, quæ videntur occupare totum corpus, an ſint morbi corrumpentes totum? & dico quod non, quia hîc intelligit Hippocrates, quod ſuccus corrumpat totum, non autem ſolos morbus: & ideo dupliciter non dicitur ſuccus corrumpere totum corpus primum, quia in rei veritate non corrumpitur, niſi neruoſum genus, & non totum corpus, ſed quia corrupto neruoſo genere perit ſenſus, & motus, idò cum pereat ſenſus, & motus in toto corpore, videtur totum corpus corrumpi, ſed manet coctio, & calor, ſicut prius: neque corrumpuntur iſta, niſi per accidens, ſcilicet corrupta temperie cordis, vel propter conſenſum ſimplicem vnius cum altero, id eſt, cordis cum cerebro, quod & ſi procul ſit, vt dicit Galenus 8. *de vſu. part. cap.* 3. tamen rei veritas eſt, quod ſtatim communicator vitium vnius cum altero, ſi ſit magnum, ſicut etiam docuit Hippocrates 2. *de par. c.* 7. 6. *Aph.* 48. de cerebro vulnerato, & vomitu bilis. Si enim ſtatim conſentit ventriculus aut iecur, quanto magis cor, quod conſentit omnibus membris, & ſedet, tanquam rex in corpore, vt nihil prorſus contingere poſſit, quin ipſum ſentiat, imò ſi ipſum non ſentiret, eſſet perinde, ac ſi non fieret: & hoc videmus in punctione minimi aculei etiam vrticæ, vel roſæ. Animaduertendum tamen eſt, quod & aliàs dixi Ariſtotelem non cenſere cerebrum eſſe factum ſolum refrigerandi cordis cauſa, vt illi imponit Galenus, ſed in tertio de part. Animalium, *cap.* 7. dicit quod ipſum, & cor ſunt membra maximè principalia vitæ. Secunda cauſa eſt, quare non dicatur ſuccus corrumpens totum eſt, quia non eſt ſuccus, qui hoc agat per ſe, neque qui tranſmittatur per totum corpus, imò erit exigua portio aliquando, quæ occupabit ventriculos cerebri. Idem dico & magis de morbo comitiali. Non ergo hi tales morbi ſunt communes toti corpori, ita vt corrumpant ipſum, ſed corrumpunt operationem quandam, quæ eſt communis toti corpori, eo modo intelligendo vt dixi & hæc diſtinctio intelligitur à Galeno *primo de locis, & in Arte medica loco adducto, c. vlt.* Animaduertendũ tamen, quod diſtentio multum differt à reſolutione, quia in diſtentione verè implẽtur omnes nerui, & poſſet appellari ſuccus corrũpens totum ſi nõ eſſet quod nõ corrumpit totũ corpus, ſed ſolum neruos, & ideò totũ corpus duos habet ſẽſus: vnum vt intelligamus totũ ſecundùm dimenſionem, & hoc modo diſtentio occupat totũ corpus aliquando: nam eſt aliqua, quæ occupat ſolum vnam partem: ſcilicet poſteriorem. Emproſtotonum tamen nunquam vidi, & vix ratio admittit: opiſtotonum & diſtentionem non rarò, ſed hanc ſæpiùs, quàm etiam opiſtotonum, alio modo intelligimus totum corpus, id eſt, vnã quamque partem non ſolùm ſecundum dimenſionem, ſed ſecundum compoſitionem, ſcilicet, vt corrumpat oſſa, neruos, carnes & reliqua. Succi ergo corrumpentes totum, trifariam intelligi poſſunt, vel vt corrumpant vim, quæ tranſmittitur in totum corpus, vt in reſolutione vniuerſali, & attonito morbo, & hoc modo non crediderim debere intelligi: quia neque ſucci ipſi corrumpunt præſentia ſua, neque ſingulas partes. Secundus modus eſt, vt corrumpant totum præſentia ſua, ſed non ſingulas partes, in diſtentione hoc modo poteſt intelligi corrumpi totum: quia Hippocrates tractat res ſecundum ſenſum. De tertia interpretatione illa verior eſt, ſcilicet vt corrumpat totum, id eſt, ſingulas partes à capite vſque ad pedes: & hoc modo Elephantiaſis dicetur fieri ex ſuccis totum corrumpentibus, & quod iſte ſenſus ſit verior, apparet, quia intelligit de vera coctione, aliter nullus eſſet morbus, qui corrumperet totum corpus intrinſecus, & non extrinſecus. Morbi enim regij & febris etiam corrumpunt extrinſecus, ſed non verè, & ideò hos intelligit per morbos corrumpentes totum corpus tantum intrinſecus: igitur tertius ſenſus ſolum eſt verus. Ex hoc patet, quod cum in apoplexia refrigeratur totum corpus, eſt ſignum lethaliſſimum, quia indicium eſt, quod cor eſt perfrigeratum, & noxa peruenit ad membra principalia vt euicta ſint, ſed & maximus calor, quia ſignificat hominem ſuffocari ob impeditam reſpirationem, aut ſignificat Phlegmonem fieri in corde; aut factum eſſe in cerebro. Circa hoc notandum eſt, quod ſucci corrumpunt bifariam totum corpus, & non ueri

ui impediti, vt in reſolutione. Primùm, quia ſucci ſunt liquidi, & uerui ſunt membra, & ſolida. Secundò quia ſucci permeant totum corpus ſecundùm ſuam ſubſtantiam, & nerui boc nou poſſunt facere, ſed ſolam vim ttanſmittunt. Et ideò ſufficit corruptio in altero genere earum, ſcilicet venarum, vel arteriarum, vt corrumpatur totum corpus, non autem neruorum.

LECT. XIX.

Super

TEXT. XIX.

Spontanei & non ſpontanei, nobis quidem ſpontanei, cauſæ verò non ſpontanei.

ANtequam ad Textua expoſitionem accendam, dicendum eſt de ſuccis. χυλοὶ vocantur, & capiuntur pro quatuor humoribus Superiùs dictum eſt de hia, ſed quoniam quædam adiicit F. in expoſitione aliquid de eis dicendum eſt, priùs declarata textus ſententia, quæ eſt eiuſmodi: *Succi quidam ſpontanei*, id eſt, quo ad nos, qui cauſam eorum igooramus: comparati tamen ad ſuam cauſam non ſunt ſpontanei. Vt verbum *ſpontanei*, intelligatur, quod cur eueniat non habet rationem notam. Cùm ergo (vt dicebat Philoſophus) cauſæ ſint magis notæ naturæ effectus nobis, videbuntur perſæpè, quæ eueuiunt ſiue ratione euenire, ac ſponte, quæ tamen verè eueniunt per cauſas ſuas, ita vt neceſſariò eueniant.

Ergo vt ad explicationem ſuccorum deueniam, de ſuccis, cùm diaiſſet quod quidam corrumpunt totum, & quidam partem, & quidam intrinſecùs, quidam extrioſecùs, declarat quomodo id agant, vt etiam in ſequenti teatu quidam, quaſi ſponte generantur, quidam autem ex ratione manifeſta, velut bilis in hyeme, & corpore pituitoſo, ob magnam iram, aut cibos, quibus naſturtium multum, aut piper Indum ſit miſtum. Vel ſi quiſpiam tempore veris habitu ſanguineo edat funges ſalitos, & mala inſana, & generetur in eo copia melancboliæ, & neſciat horum ciborum propriam naturam. Dicemus ergo hoa ſuccos eſſe, quinque generum. Primum eſt cùm ſubſtantia eorum eſt ſub forma ſanguinis, & in loco ſanguinis, in venis ſcilicet, poteſtate autem ſunt humores: & tales nutriunt propria membra, bilis pulmonem, melancholia ſplenem, pituita cerebrum, oſſa neruos, articulos ſanguis, iecur: & quædàm nutriuntur à miſtis, vt propria eorum natura miſta eſt: velut renes ex ſanguine bili admiſto, cor ea ſanguine admiſto flauæ, & nigræ bili: Muſculi ex ſanguine & pituita: ſecundum eſt cum humores ſunt actu eiuſmodi, & ſunt alterius coloris, & non concreſcunt: ſolus enim ſanguis & etiam cum fibris concreſcit teſte philoſopho. Et locus flauæ bilis eſt veſica eius, & nigræ lien, Grecè ſplen, & pituitæ (quæ pluríma eſt) ventriculus primum, inde articuli, & cerebrum: & hi humores iuuant, & habent proprios vſus, & nil nocent, modò non exuberent. Tertium eſt cum ſubſtantia eorum eſt mutata citra putredinem, vt bilis flaua in luteam, & eſt cum colore proprio ſpoliatur: Exinde enim ſi magis vratur, tranſit in rubiginoſam, ſeu ferrugineam, quod ſi etiam magis & parum ſplendida ſit, & craſſa in rubram: ſi autem tenuis, & ſplendida in viridem, & æruginoſam: & quæ ſic aduritur vix citra putridum calorem, aut auxilium caloris venenoſi aduri poteſt: quoniam natura humana tantum calorem non admittit, qui ſit proportione reſpondens calori viperarum. Et hoc modo tranſit ad nigrum, aut viride citra ſplendorem, per fæcem ſanguinis exuſtam terream, vt fiat melancholia aſſata, aut bilis praſſina, vel ratione aſſumptorū ciborum, vt olerum agreſtium, ratione coloris, & allei, ac cœparum ratione temperaturæ, & porrorum ratione vtriuſque: vnde etiam nomen ab eo ſumpſit: ſiquidem praſſum apud Græcos porrum ſignificat, & ita etiam mutantur cum coloribus ſapores, eſt & glaſtea, & cœrulea, quæ ad melaocholiam atinent. Similiter & in pitulta, quæ vel lentore fit mucilaginoſa: vel denſata redditur vitrea: vel ſiccata tranſit in topbum, vel ſuperfrigerata fit acids, quæ autam miſcetur tarrco eauſto fit ſalſa. Aceti autem ſapor non eſt acidus: ſed hic eſt, vt limunij fructus, & quorundam malorum punicorum, & oaalidis: Aceti autem fit, & à caloré eaterno, & frigore cum ſit compoſitus, & eſt melanaholia. Et ſi ſit horribilis, & fœtidus eſt à putredine. His enim duobus coniunctis putredini ab his, quæ abſque putredine fiunt, diſtinguuntur: Et ideò etiam ſalſa pituita quædam eſt à putredine vt in febribus, & vlceribus pulmonis, cum pus ſalſum expuitur: neque pus ſalſum eſt, ſed pituità putrefacta Fiunt etiam miſtiones humorum quatuor pituitæ cum bile, & fit pallids: ſi vterque humor tenuis ſit: vitellina ſi vterque craſſus, quam notiſſimam appellat Princeps: molto inferior prauitate altera vitellina, quæ fit ex ſiccata flaua. Diſtinguuntur facilè cum hæc ſit vitellina colore, & ſubſtantia concreta, ſcilicet: illa vt terra, lutea, diluta aqua: aut etiam ſicca, quæ deterior eſt. Et miſcetur melancholia pituitæ, & fit bumor ſanguini ſimilis, ſed ſplendore caret, nec eſt concreta. Cinereus purus fit exuſta melancholia uaturali, aut etiam bile ferruginea, aut rubra: ſed ſi maculoſus ſit calor ex albo, & nigro, & non adſint ſigna caloris, melancholia pituitæ miſta erit. Velut in tophis articulorum podagræ: ſecùs rarò citra putredinem inuenitur, quoniam duo humores craſſi non benè abſque calorē magno miſcentur. Tres etiam rarius tùm ob diſſita loca generationis, tum (vt dixi) deficiente calore ob bumorum craſſitiem, miſcentur tamen in podagra, & ſimilibus, cùm fluant ſub forma ſanguinis, & tamen incaleſcunt atque putreſcunt. Hoc genus bumorum eſt abſque vtilitate, & ſemper cum noxa etiam graui ſi plurimum abundat.

Quartum

Quartum genus eſt cum putreſcunt humores, & tum fiunt omnes valde noxij. Et primum ſanguis tranſit in vtramque bilem. Secundo de Differentiis febrium. Et pituita fit ſalſa, & corrupta, & flaua bilis gignit bilem fuſcam, quandoque cineream, ferrugineam, rubram: Hæc eſt peſſima, ſed caue ne coloris ſimilitudine decipiaris. Ex ferruginea autem fit æruginoſa & atra: & cùm putruerint, & denuò miſcentur ſuccis aliis, quamuis finita putredine rurſus putreſcunt, vt tertio Prognoſticorum. Neque enim abſurdum eſt cinerem multum aquæ ſordidæ in ſtum putreſcere, cùm tamen humor in corpore relictus à putredine non poſſit aſſimilari cineri ab igne relicto. Et hoc eſt quintum genus putredinis, omnium peſſimum, cum putridum denuò putreſcit, & ei quandoque etiam venenoſa qualitas adiicitur: cùm ſiccitas magna cum tenuitate ſubſtantiæ in ea fuerit, & ideò videant medici producentes morbos cùm ex prima putredine decidunt in ſecundam repetitam, & reduplicatam, quæ fit cum noua miſtione. Nã nemo euadit ex illis, & eſt recidiua lethalis, longè diuerſa ab ea, quæ fit ob crudos humores, denuò putreſcentes, & in hac reflexa putredine neceſſarium eſt, vt ſit calor tam tenuis, vt poſſit putrefacere cinerem illum, & ob id fit noua miſtio. Ideò mira eſt vis huius putredinis, & in variandis coloribus, & ſubſtantiis, ac generibus animalium procream dis: adeò vt quemadmodũ dicit Philoſophus, ac Theophraſtus ſingulæ quæque ſpecies plantarum ſuam ſpeciem animalis procreent, ita ſingulæ terrarum partes ranas, mures, mira ſerpentum genera, tum vermes, & quandoque etiam aliqua nobilia animalia, & in viſceribus terræ proportione talia reſpondent, vt generentur infinitæ metallicorum ſubſtantiæ diuerſæ, quarum numerus non poteſt diffiniri, nec vnquam deſcriptæ ſunt: aut deſcribentur. Eſt enim irritus labor comprehendendi omnia talia, quæ variantur, non ſolùm ob diuerſitatem locorum terrarum, ſed reſpectu profunditatis, & accidentium, quæ eueniunt indies, vt aquarum exictionis, cladis agminum locuſtarum pereuntium, gelu, piſcium ex inundatione, & varietatis temporum in tot ſæculis præteritis, & futuris tum natura loci propria montium, ſyluarum, paludum, inſularum, littorum, & huiuſmodi. In omnibus tamen his, memento, quod putrida omnis corruptio à calore cæleſti regitur parùm aut multum, plùs ac minus, aliter non fieret adeò frequens in putredine herbarum, aut animalium generatio. Pari ergo ratione in corpore humano contingunt diuerſa putredinis genera, & inaudita, per quæ humores permutantur: & non ſolum in quatuor humoribus, ſed etiam in iecoribus, & vrina: vnde cum vrina retinetur corrumpitur, & ſanguis ſimul, & humores ipſi corrumpuntur, & pereunt. Et ſimiliter fæx ſi liquida ſit, & diutiùs retineatur putreſcit, & generantur vermes praui, & ſymptomata praua. Et idem de pituita cum retinetur in pulmonibus poſt quadraginta dies putreſcit, & facit genus empyematis nothum. Sunt autem verba Hippocratis in primo de Morbis, qui maxime legitimus eſt. [Fiunt præterea ſuppurati, etiam ſi pituita de capite delapſa, ad latus agglutinata fuerit, & putruerit: tunc enim latus inflammatur, vt plurimum, & patitur, quæ ex putredine ſuppuratur. Et Princeps, & cum retinetur pituita in pulmone, nec expuitur tuſſi: tunc iam putreſcit, & fit putrida, aut hectica.] Idem dico de cerebro & accidunt putredines in humoribus miſtis, & ſunt deteriores aliis, & incerti exitus. Et omnis putredo humoris interna eſt, cum periculo mortis, & minus ſæua eſt iecoris bilioſi, pòſt pituitæ & ſanguinis, poſt bilis nigræ & flauæ. & quæ in vaſis propriis vt lienis, & veſicæ fellis, & muſculorum ſpaciis eſt minus periculoſa: & etiam quòd non occidat, non poteſt eſſe ſine noxa graui, quantu ergo magis, ſi acciderit putredo in membrorum ſubſtantia. Fiunt enim putredines admirabiles in membris ex humorum corruptione: & vidi mira in hoc: quidam enim habent membrum prorſus corruptum, vt in ſphacelo, in quibuſdam eſt vomica, in aliis eſt, ſicut caro aſſata, denigrata: in aliis ſicut caries: in quibuſdam liuida tantum, in quibuſdam coloris arundinei, in aliis mollis ſolum & flacida, in quibuſdam puſtulæ, in aliis tubercula, in aliis color viridis, aut niger apparet ſine aduſtione: hæc ſunt quæ vidi. Poſſunt eſſe, & alia vt lapilli, vermeſque

Circa modò ſpontaneorum humorum generationem intelligit de præternaturalibus tantùm: nam naturales habent cauſas notas. Eorum autem, qui præter naturam generantur, & ſunt (vt dixi) tres ordines vltimi omnes quidem non poſſumus dicere ſpontaneos, velut ſi cui iuueni natura bilioſo, quotidie ſe in æſtate exercenti, vtentique multo pipere eueniat tertiana cum vomitu multæ bilis flauæ, atque ſeceſſu, tum demum ſudore flauo: nam huic non dicetur eueniſſe ſuccus ſpontaneus: ſicut neque ſeni in ocio degenti, natura pituitoſo vtente multis piſcibus, & cibis ex farina, & lacte multa viſcida pituita generetur: Idem degat in cubiculo humili, in quod radij ſolares non ingrediantur. Nihil ergo ſimpliciter caſu, aut fortuna accidit, ſed comparatiuè ad eum, qui non nouit omnes cauſas, vt bene ſentit F. Nam ſi quis fodiendo terram theſaurum inuenit: caſu dicitur inueniſſe bifariàm. Primum ratione ſui, quia non ea mente fodit terram, vt theſaurum inueniret, ſed quia conductus, vt domus fundamenta iaceret: alio modo comparatione ſuppoſiti, id eſt, fodiendo terram: in hoc enim non continetur theſaurus, ſed in illo, quod foderet terram ſub qua eſt, & theſaurus: tunc enim foſſio illa eſt cauſa per ſe inuentionis theſauri: duobus ergo modis comparando fit, & admittitur caſus, & fortuna: tertiò non datur.

LECT XX.

Super

TEXT. XX. & XXI.

Cauſæ verò rurſùs aliæ manifeſtæ, aliæ obſcuræ.

CVm dixiſſet quod nihil poteſt dici ſpontaneum, id eſt, abſque cauſa, licet noſtri comparatione quædam videantur ſpontanea: docet quòd etiam eorum, quorum cauſæ ſunt: quædam poſſunt dici non ſpontanea, quoties fuerint cauſæ manifeſtæ, & ideò ponit diuiſionem cauſarum, dicens, quod earum quædam ſunt manifeſtæ, & quædam ſunt obſcuræ. Et cauſarum ſunt quatuor genera, vel rerum cœleſtium, vel mortalium, vel voluntariorum effectuum, vel miſtorum, & cœleſtium cauſæ omninò obſcuræ, quomodo enim ſecus eſſe poteſt? cum effectus ipſi nos lateant: Eſt & quintum cauſarum genus incorporearum rerum, adhûc longè hoc ignotius. Reliquorum trium bifariam vnumquodque diuiditur in generales, & proprios effectus, & de cauſis rerum, quæ à voluntate ſola proficiſcuntur, ſeu voluntate miſta naturæ, non eſt hic ſermo. Sed de his quæ à natura ſola: harum generales cauſæ, velut cur pituita putreſcat, notiores ſunt proprijs, vt cur in Socrate putruerit: tum quia generalia ex pluribus propriis colliguntur, tum quia magis ad mentem attinent, non coniuncta aliis accidentibus: velut in Socrate non ſolùm ſufficit ſcire, cur pituita putreſcat, & febrem faciat, & appetitus cibi deiectionem, & horrorem, & inæqualitatem, & ab initio crudas vrinas, & capitis grauitatem, & cur ſub noctem inualeſcat ſed etiam cur ſæpius refrigeretur, cur extremi digiti tantùm, cur toties recurrat? cur non ſitiat prorſus? cur plurimum dormiat? cur ſuffocari videatur? cur vrinæ conturbentur, cum ante morbum clarè permanerent? Dico ergo, quod generalia ſunt prius nota, quia ſunt ſimpliciora: plus enim continet animal, quam corpus, & homo quam animal: & facilius eſt pauca quam plura comprehendere, tum quia cùm à propriis ad vniuerſalia valeat argumentum, ideò ſi cognoſco hominem, cognoſco etiam animal: vt autem viceuerſa non ſequitur. At verò cum cauſa dicatur bifariam: nempe Symptomatis morbus: morbi autem cauſa propriè dicta, neceſſeque ſit vno eorum admiſſo, reliqua adeſſe, poſſunt autem vtraque eſſe ignota. Nam dicebat Hippocrates *in lib. de Arte morbi*, [qui ad interna obſcuri ſunt, qui ad externa manifeſti.] Similiter ergo, & cauſæ. Quædam enim occultæ, quædam manifeſtæ. Quod ergo effectus ſint manifeſtiores ſuis cauſis, & ideò morbi cauſis ſuis: ſymptomata morbis. Ratio eſt, quoniam ad effectum vnum plures cauſæ concurrunt: oporteret igitur ſcire omnes, & coniunctionem earum: at facilius longè eſt ſcire vnum, quam tot, & ſimul etiam iuncta, igitur effectus ſunt notiores cauſis. Quod ſi quis dicat, quod pariter etiam eiuſdem cauſæ poſſunt eſſe plures effectus, vtpote plures ſunt eiuſdem rationis: cauſæ autem eiuſdem effectus neceſſariò ſunt diuerſæ. Habemus igitur quod effectus ſunt notiores cauſis ſuis, & generales cauſæ propriis: igitur cauſarum aliæ ſunt obſcuræ, aliæ notæ. Sunt etiam cauſæ notæ vt cauſæ: & ſimpliciter: ſimpliciter nil prohibet eſſe notiores cauſas effectibus. Sol enim terra & humidum, & ſtercus auis poſſunt eſſe notiora planta, quæ naſcitur ex ſtercore carduelis, qui deuorauit ſemen ſpinæ, ex quo orta eſt planta, ſed non poterit eſſe notius ſemen illius plantę cauſa deuoratum ab aue illa, quod generaturum eſſet plantam illam: quia oporteret vt ſcirem, quod deuorauerit: quod roſtro non comminuerit, quod in ventre, & inteſtinis non corruptum fuerit: quod in terram humidam ceciderit quod nec ab aue, nec verme, nec alio animali inuentum ſit; quod non contritum fuerit caſu aliquo; non toſtum à ſole; non ab imbribus antequam germinaret diſſolutum. De cauſis occultis, quæ & ſpontaneæ vocantur, datur pulchrum exemplum in prima Aphoriſmorum: [In perturbationibus ventris, & vomitibus, qui ſpontè fiunt.] Genera autem cauſarum ſunt plura externa, antecedens prima, antecedens non prima, & coniuncta, de qua ſolùm inter quoſdam lis eſt. Antecedens non eſt, vt quidam putant omnis extra nos; nam affectus animi, cibi, potus, vigiliæ, motus numerantur inter cauſas antecedentes, & tamen manifeſtum eſt eas eſſe in nobis. Et vtrarumque adhuc aliæ definunt, aliæ manent iam morbo inchoato; vt quis capitis dolorem à ſiccitate patiens, ob ſolem, aut vigilias; quid prohibet, quin adhuc ſit in ſole? vt ruſticis, & militibus accidit; poteſt etiam eſſe, vt non ſit in ſole, nec iuſto plus vigilet. Galenus quamuis multa de his ſcripſerit, non auſus eſt ob difficultatem aliquid certi in medium afferre; ideò cùm poſteriores nil plus ſciuerint addere, neque in his, neque in aliis, quam Galenus dixerit, res adhuc iacet. Ea tamen ſic ſe habet, Cauſa manifeſta eſt, quæ vel ægro, vel aliis ſolo ſenſu dignoſci poteſt: velut ira, vigilia, vulnus, copia cibi, metus, retentio fæcum & quia externæ cauſæ manifeſtæ erant, etiã manifeſtas exterorum nomine appellarunt. Quamuis vigilia, metus, ira, manifeſtæ ſint cauſæ, externæ autem minimæ: collocarunt eas ſub externis, quia cum medicus non habeat, niſi tria genera cauſarum, quorum duo coniuncta, & antecedens, pertinent ad materiam morbi, coacti ſunt has cauſas ſub externis collocare. Conueniunt autem cum illis trifariam. primùm, quia ſunt efficientes: ſicut manifeſtè & non materiales: ſecundũ, quia ſunt manifeſtè vt externæ: tertium vocantur externæ, quia ſunt externæ morbo licet non ægro. Ita dicemus quod retentio fæcum eſt cauſa externa, ſeu manifeſta doloris coli: fæces autem retentæ cauſa antecedens diſtentio inteſtini cauſa coniuncta.

coniuncta. Solum reſtat hoc intellecto diſtinguendum inter cauſam coniunctam, & antecedentem primam, ex qua ſtatim effectus profluit: & dico quod ſi ſeparabilis eſt antecedens, prima eſt ſi inſeparabilis coniuncta.

Notandum quod Galenus *ſexto de vſu partium cap.* 12. proponit quinque genera cauſarum. Tria communia propriè cum Philoſophis, cuius, id eſt, finis: à quo, id eſt, efficientis: ex quo, id eſt, materiæ: addit poſtmodum per quod, & ſecundùm quod. At verò per quod, & ſecundùm quod quale ſit, non declarauit, vt verum videatur, quod ei obiicitur à Veſalio, ſcilicet, vbi ventum eſt ad difficilia, eum ſubterfugere rem: atque omninò indiſenſſam relinquere. Aut enim declarare debuit, quid intelligeret per quod, & ſecundum quod: aut omninò omittere eam diuiſionem, & Philoſophus, qui quatuor ponunt cauſarum genera tria, ſcilicet, illa prima, in quibus non differunt, cauſam autem, quæ eſt forma medicus non admittit, neque vllus alius artifex, eò quod ipſam facit. Proprium autem cauſæ eſt efficere non fieri. Præterea. quia cauſa eſt alia ab eo, cuius eſt cauſa. Nihil enim eſt cauſa ſui. forma autem eſt pars effectus, quia eſt pars compoſiti. Compoſitum autem abſque dubio eſt effectus ipſe. Ergo forma non eſt cauſa effectus. Accedit quod cauſa præcedit effectum: ergo cum forma non præcedat compoſitum, forma apud medicos non meretur dici cauſa. Ad hæc facilè reſponderet Philoſophus, quod cauſa præcedit effectum, natura non tempore, & hoc ſufficit. Ad aliud quod pars poteſt eſſe, imo iure eſt cauſa totius, quia efficit. vt totum conformetur. Sicut naſus eſt cauſa faciei, quia complet ipſam, & figuram eius, & exornat eam, quantò magis forma in compoſito, quæ eſt prior natura effectu. Ad primam diceret Galenus, quod artifex materiarius, vtpote faber inducit formam accidentalem, non naturalem, & ideò illa non eſt cauſa, puta ſcamni, ſed eius figura, & ex conſequenti accidens. Peccat autem in duobus argumentum de medico: primum quia forma, quæ inducitur à medico eſt naturalis, non accidentalis, ſcilicet ſanitas, ſecundò quia non inducitur à medico, ſed à natura. Eſt enim illud dictum omnium natura operatrix, medicus verò miniſter. Ideò Philoſophi probant formam eſſe cauſam compoſiti, hoc modo, quod præcedit aliquid, & adiuuat ad efficiendum ipſum, & per ſe eſt etiam cauſa per ſe eius, ſed forma eſt eiuſmodi ratione compoſiti, igitur forma eſt cauſa illius. Propter hoc igitur forſan intellexit Galenus per cauſam ſecundùm quam formam, & ideò non dicit quod ſit cauſa ſecundum quam, ſed dicit, & ſi velis recipere etiam cauſam ſecundùm quam, quaſi dicat connumeratis omnibus cauſis, etiam de mente Philoſophorum: vtpote cauſa ſecundum formam adhuc non habebis inuentum. Iam ergo notum eſt quartum genus, per quod autem forſan inſtrumentum, aut viam intelligit, velut per aſperam arteriam, defluit pituita in pulmonem. Animaduertendum autem, quod loco cauſæ ſecundùm formam medici habent tres alias cauſas, ſcilicet concauſam, cauſam adiutricem, & inſtrumentariam. Propriè autem vt colligitur *ſecundo Artis cura. &, in lib. de diffi. medicis c.* 1. Cauſa eſt illa, qua manente, manet ſymptoma, ſeu morbus: diſpoſitio præter naturam, & qua ſublata aufertur, & ita intelligitur de efficiente, & ſecundum analogiam in communi, non de cauſa morbi tantum coniuncta, quia tota difficultas, vt aliàs dixi in contradictionibus, conſtat in hoc, quoniam ſi morbus eſt diſpoſitio, quæ permanet, & cauſa coniuncta eſt in genere eius, quod efficit, vt declaratum eſt, ergo quod iam eſt, fit, & ita implicat contradictionem.

Ego omiſſis his, quæ minus neceſſaria ſunt medico, aut ſaltem explicando huic loco. Reuertamur ad textus declarationem, & dicamus, quod vt habetur *in libro de Arte Pag.* 3. & 4. cauſæ quædam ſunt manifeſtæ, quas vt diximus ſolemus appellare externas, licet non ſatis propriè: aliæ occultæ: harum autem duplex eſt genus: quia enim non fit curatio morbi, niſi ſublata cauſa, vt Galenus ad Thraſybulum, & cauſa non poteſt auferri, niſi cognoſcatur. Ergo cauſæ omnes fient ex occultis manifeſtæ. Dicit ergo Hippocrates non omnes æqualiter, ſed quædam per ſenſum cum auxilio rationis, velut tumor è regione ventriculi: & vbi tumor, ibi morbus: & quia offenditur aſſumptu cibo. Ergo morbus eſt in ventriculo. Et ita æger percipit deſtillationem ſalſam, expuit cruenta excreando. Ergo vlcus erit in aſpera arteria, ex ſalſa diſtillatione. Iſtæ ergo erunt cauſæ notæ, licet ab initio obſcuræ, dicit Hippocrates. Eſt poſtmodum tertium genus cauſarum obſcurarum, quas ſola coniectura aſſequimur, ſcilicet, per viam diuiſionis ratione. Velut cùm dicimus hic patitur dolorem ventriculi, & non adeſt ibi tumor, neque flatus, neque ad tantum dolet: neque materiam excernit aliquam, quæ ſit præter naturam: nec habet nauſeam, neque ſitim: Ergo veriſimile eſt cùm nec percuſſus fuerit in loco, vt laboret intemperie frigida. Iſta cognitio dicitur coniecturalis, in qua facilè eſt hominem falli: huius cauſa ego conſcripſi Promptuarium, & vt ſolet dici ob hoc etiam ille medicus eſt præſtantiſſimus, non qui non errat, ſed qui minus errat Dicebat Hippocrates *in libro de Arte: Pag.* 5. medicus non errat in medendo, niſi quod non cognoſcit cauſas. quia occultæ ſunt, & hoc eſt tertium genus. Vel dicit, quia non tempeſtiuè, & ita intelligit ſecundum genus cauſarum, non numerando genus coniecturale, quia illud eſt compoſitum ex ſecundo, & tertio genere, vt ſit nomen homonymum. Quia coniectura quando eſt bona, tunc coniecturale debet referri ad cauſas cognitas ratione: cum autem homo decipitur, eſt in genere tertio, cauſæ occultæ ſimpliciter: imò eſt alterius, quia medicus tunc lædit ipſum ægrum grauiter, & quot eiuſmodi ſunt noſtro tẽpore, qui partim imperitia artis, partim ex ſectis: quidam enim profitentur, ſe ſequi Galenum, aſpernari Arabes, quos iuſto iure non dico magis

hos, quàm quoſcunque, qui vt dogma tueantur, perimunt ægros pertinacia & inſcitia, oporteret more barbarico trunco ligni affigere. Ita more militari pœna paucorum ſontium ad innumerorum innocentium, & totius humani generi ſalutem perueniret. Alij ob imperitiam Philoſophiæ naturalis, Dialecticæ, & Mathematicarum mactant ægros, minore pœna digni; plurimi ob auaritiam atque ambitionem: quibus neſcio, quæ pœna ſufficere poſſet. Primum ergo genus cauſarum eſt manifeſtarum ſenſu, & ob has dicit Hippocrates medicus non errat. Secundum eſt manifeſtatum ſenſu, & ratione, & per has contingit, errare, ſed minus. Tertium eſt earum quæ obſcuræ ſunt valde, & in his maximè dum properamus errant medici, & ægri moriuntur.

TEXT. XXI.

Et aliæ quidem validæ, aliæ verò inualidæ.

TExtus quandoque diuiduntur ob ſubiectam materiam, quæ diuiſa eſt: quandoque ob narrationem, quæ nimis multa continet, vt in hoc, quem diſiunximus à præcedenti, quamuis ſit vnus: & ideò in hoc docet, quod cauſæ quædam mutant hominem, ſed obſcurè, & hæ dicuntur inualidæ: quædam manifeſtè mutant, adeò vt ſentiant; aliæ vt etiam ægrotent: aliæ adeò vt perimant. Et hæc diuiſio non poteſt conuenire manifeſtis cauſis: ideò diuiditur ſolùm cauſa obſcura: quædam enim eſt adeò obſcura, vt effectus etiam ſit obſcurus: quædam verò cuius eſt manifeſtus: nam cauſa manifeſta vix poterit eſſe cum effectu obſcuro: ſi effectus debet eſſe manifeſtior cauſa. Sed dices morſus à cane rabido in interuallo, quo tendit ad rabiem, nec tamen quicquam ſentit offenſæ, habet cauſam manifeſtam, & effectum occultum. Dico quod non poteſt dici cauſa comparatione huius effectus, niſi conſtet de effectu. Bene poterit eſſe cauſa manifeſta comparatione aliorum, qui iam rabidi facti ſunt ex morſu illius canis: vel ex alijs canibus, & cum coniectura, & timore huius, quem momordit, ſed non poterit dici cauſa manifeſta. Aut dic quòd hæc eſt cauſa manifeſta & externa, ratio autem noſtra fuit de cauſis antecedentibus, non de externis: nam æquè bene poteſt eſſe notus gladius, imò etiam magis, quàm vulnus. Ex quo manifeſtum, quòd Hippocrates voluit nos docere, quod ſunt cauſæ validæ, etiam quòd obſcuræ ſint, quia hic loquitur de ſiccis, non inualidæ, quæ poſſint eſſe manifeſtæ. Ergo diuidit cauſas tantùm obſcuras, licet parum referat, ſi etiam de manifeſtis intellexerit. Verùm facilius contradicere, quia tibi poterit.

LECT. XXI.

Super

TEXT. XXII. & XXIII.

Natura abundè præſtat omnia omnibus.

NEſcio quid in mentem venerit Galeno, cùm dixit non eſſe proprium munus explanationis declarare ſenſum, ſed ſignificata verborum: at non dixit obijcient aliqui pudore adducti? non dixerit? mihi ſanè videtur dixiſſe. Cedam, modò fateantur ergo, hoc ad interpretem non ſolùm pertinere, ſed magis pertinere vt ſententiæ declarentur, quam verba. Nam verba ob ſententias declarantur atq; quæruntur. Nemo ritè ſententias interpretabitur, niſi ſequentia antecedentibus cohærere nouerit, aut in eo genere liber ſit, vt non artificioſè digeſtus, ſed fortuitò congeſtus dicatur. Vt ergo quæ modò cohæreant ſequentia antecedentibus intelligas, & ſenſum legitimum eruere: debet ſupponere, vt oratio primum ſit in genere earum, quæ ad materiam tractatam pertinent: ſecundum, vt quod dicitur eius, quod ante dictum eſt, ſit aut expoſitio, aut viciſſim ex illo doceri poſſit, aut cauſam reddat eorum, quæ dicta ſunt, aut vt effectus ad cauſam ſequatur. Vel ſit ad tacitam dubitationem, quæ ex præcedenti oriatur reſponſio: aut membrum diuiſionis tractatæ materiæ: demum vt ſequentibus etiam verbis congruat. Vbi hæc tria ſenſus ſeruauerit, probari poteſt, aut ſi alter, melior tamen admitti. *Cur ergo dixit natura abundè præſtat omnia omnibus?* cùm de alimento loquatur, & nunc proximè de ſuccis egerit, qui multis modis iuuant, ac nocent, vt intelligeremus naturam ſi relinqueretur ſuo muneri, nunquam aberrare. Errores autem procedere ex nobis: & vt euidentius conſtaret, etiam dum conamur auxiliari, nedum quando aberramus. Dixerat autem ſuccos nocere intus, & extrà: docet quòd peccamus maximè etiam extrinſecùs, quamuis ſucci non peccent. Et vt bene animaduertit F. non loquitur hic, niſi de ſuccis, vel de cuſtodia à morbo, cui abundè natura ſufficit: non tamen intelligendum eſt, quod ad ſanationem, quorumcunque morborum vita ſufficiat: nam non luxata, nec fracta, neque ad morbos in figura, & numero, & ſoluti continui cum partes multum diſtiterint, ſed in his omnibus melius ſemper facit medicus, & perſæpè ſunt opera ſolius medici, vt docet in libro de conſtitutione artis medicæ. Forſan quis dubitare poſſet cur natura in mundo ſufficiat ad reſtitutionem eius, & non ſufficiat in exiguo animali? Reſpondeo, quod noxæ in mundo non poſſunt eſſe adeò magnæ comparatione naturæ generalis, & ipſius orbis mortalis, vt noxæ propriæ animalium comparatione eorum, & ſuæ naturæ. Vel dic quod in mundo

partes

partes reparantur in animali, oportet eſſe eaſdem.

TEXT. XXIII.

In hanc verò extrinſecus quidem cataplaſma, linimentum, vnguentum: nuditas, & cooperimentum totius & partis caliditas, & frigiditas.

PRoponit Hippocrates cauſas, quæ nocent naturæ, etiam abſque ſuccorum vitio. Circa quas dubitabit aliquis cur tam diffusè, quaſi oblitus ſolitæ breuitatis, & in tam exiguo opere locutus ſit, cum ſufficeret dixiſſe κατάπλασμα etiam pro quocunque, quod illinitur accipi poteſt: & ἄλειμμα, etiam pro vnguento, & vnctione accipi poteſt. Dicimus Hippocratem tria præſtitiſſe ſumma in hoc libro compræhenſionem innumerarum regularum breuiſſimo ſermone: & ob hoc commemoraſſe circiter CCCLXXX. res ſimpliciter, vt per illas inſinuaret tot dem millium coniugationes. Quapropter neque breuior in enumerandis ſimplicibus: neque prolixior in docendis coniugationibus eſſe poterat: in vno enim periculum erat, aut obliuionis, aut imperfectionis: in altero prolixitatis, aut ſuperfluitatis. Aliud quod præſtitit admirabile fuit, vt ſub vno argumento ſpeciali: ſiquidem alimenti totam compræhenderet medicinam, eiúſque partes: atque ita connexas. Vt non ex alia oriri videretur. Tertium quanquam mirabilius vt omnium, quæ hominibus eueniunt, circa ſanitatem & morborum cauſam in alimentum referat, velut illud [diſpoſitio athletica non natura: habitus ſalubris melior in omnibus.] Id eſt, quoniam alimentum illorum excedit multitudine, & eſt imperfectius, igitur non adeò idoneum operationibus: Et rurſus illud [lac & ſanguis alimenti redundantia. Vnde licet, vnde oriatur, & quid ſint ſcire. Et id ad formationem dies trigintaquinque, ad motum ſeptuaginta, ad perfectionem ducenti, & decem.] Quaſi dicat alimentum triplo maius, ac elaboratius exigitur ad perfectionem, quàm ab initio generationis quouſque moueatur. Atque illud: [Naſo bis quinque dies: maxillæ & clauiculæ, & coſtis duplicia: cubito triplicia; & brachio quadruplicia, fœmori quintuplicia: alimentum enim ex confractione oſſium. Quid enim clarius?] Id eſt, Naſus cùm tenuis ſit decem in diebus ab alimento reſtauratur: eſt enim leuis, & exiguo alimento indiget, vt conglutinetur: & ob paucitatem alimenti celeriter ſiccatur, vt conſiſtere poſſit.

Hoc mihi reuocauit in mentem, vt aliquid de via doctrinæ huius libri tractarem, quam conſtat eſſe diuiſionem, non reſolutionem. Reſolutio enim optima eſt ad inuentionem agendorum, tractatio tamen artis ac diſciplinæ magis propria eſt diuiſioni, quàm reſolutioni. Non tamen hoc multum repugnat Galeno, qui diuiſionem ad diffinitiuum genus traduxit, vt in Arte medica. Sed ponamus diſcrimen horum: iuditium autem legentibus permittamur. Namque in reſolutione incipiendum eſt à fine, & redeundum eſt verſus initium, cuius locuplex exemplum ipſe Galenus poſuit *in vndecimo methodi cap. 4. inde 10. & 13.* At in diuiſione ſemper verſamur circa ſubiectum, & ſubiecti partes, & principia, & alimenta, ac differentias. Diuiſio etiam ipſa Hippocratis magis verſatur circa res, & partes rei. Galeni autem Methodus ab initio fuit circa partes diffinitionis, quanquam poſtmodùm proceſſu libri artis medicæ, & ipſe diuiſerit corpus humanum, & modos morborum: vt ea tractatio ſit huic ſimillima. Differunt in hoc, quod illa præcipuè verſatur circa diffinitiones: ideò clarior, & Hippocratis in hoc libro circa comparationes, ideò locupletior longè. Vtraque probanda. Cataplaſma dicitur commune tribus, quæ Latini recipiunt paſtilli, emplaſtra, malagmata. Differunt autem hæc inter ſe apud Celſum, *lib. 5. cap. 17.* quòd paſtilli conſtant ex ſicca materia, adiecto humore non pingui: emplaſtra aut pingue humidum recipiunt, velut oleum, reſinam, aliqua autem liquabilem ſubſtantiam, velut ceram, adipem, lachrymam duram. Inter emplaſtra autem, & malagmata hoc intereſt, quod emplaſtra conſtant ex dura materia, & laboriuſa contrito, vt quæ inflammationibus, & vulneribus imponi ſoleant, malagmata ex molli, & plerumque ex floribus, ideò etiam abundè trita eſſe cenſentur, cum mollia iam natura ſint: nam cuti integrè imponuntur. Eſt præter id emplaſtrorum duplex genus quòd hæret, & vocatur ceratum, & quod non hæret, & eſt minus tenax, plerumque etiam liquidius, & appellatur communi nomine emplaſtrum. Quod ceratum vocatur magna induſtria indiget in conficiendo apud ignem: ne omninò non diffluat reliquiis humidi aquei ſuperſtantibus, aut friabile ſit exuſto pingui: Adeò vt hoc ſummum experimentum videatur periti, & exercitati vnguentarij. Sunt præter hæc quinque, perfuſio, fotus, vnguentum, linimentum. & vnctio Vt in vniuerſum ſint nouem. Sed fotus adhuc duplex eſt, qui madefacit vt cum oleo calidiſſimo, ex abſynthio inquit Galenus 8. *Artis cur. cap. 5.* perfundendus eſt ventriculus: & qui non madefacit, vt cum in veſicis humor continetur. Applicantur & ſacculi, & ſicci. Sed reliquorum vſus eſt triplex, frigidorum, calidorum, & tepidorum: qui longè frequentior eſt, quod vis penetret magis medicamenti, & natura non percellatur. Dubium eſt, quod velit Galenus tepida applicari emplaſtra: fotum autem calidiſſimum. Ea adductus ratione, quod à tepidis actu reſoluatur calor: emplaſtra tamen tepida applicari iubet, vt calor intus recluſus confirmetur. Ergo dicamus quid poſſint emplaſtra: ea enim triplicem ſortiuntur vim, vnam ratione eorum: ex quibus componuntur iuxta eorum facultatem, quæ modò refrigerat, modo calefacit, aut humectat, aut ſiccat: alia quatenus

poros obſtruit ſubſtantia maximè pingui, atque ſic calorem innatum confirmat. Tertia quatenus calidum imponitur, ſicque exſoluit naturalem calorem peregrino. Cùm verò calidius fuerit, eò magis exſoluit: at ergo oleum ex abſynthio, & nardinum, & purpura maximè facultate ventriculo conferunt: ſed ea facultas ad ventriculum peruenire non poteſt, quod multùm diſtet à ventriculi corpore, niſi ſit feruentiſſimum: diſtantia eadem facit ne obſit calor ille, neque ventriculum exſoluat: non ergo feruentiſſimum apponitur, quia tepidum exſolueret, ſed quoniam non iuuaret: potiùs verò ipſa caliditate exſolueret ventriculi robur. Atque hæc validior cauſa. Alia quæ licet minus ſit valida Galeno, tamen magis fauet. Eſt quod vt habetur *in libro de aſſuetudinibus, cap.* 2. non ſolùm frigus, ſed etiam immodicus calor poros occludit, atque ita calorem naturalem confirmat, vnde oleum feruens longè melius tepido erit. Omnium ergo horum cauſa, perfuſio potentiſſima eſt, quoniam ſolet adhiberi calida valdè, & ex alto, & per longum tempus, ſcilicet à medio horæ ſeu à quarta parte ſaltem vſque ad duas horas, rarò tamen excedimus horam: ſunt autem tria principalia genera perfuſionum. Primum, quod fit cum aquis thermarum, quæ habent vires proprias ſulphuris, aut bituminis, hæ diſſoluunt, & mutant intemperiem frigidam, & humidam: aliæ ſalis quæ aſtringunt, & ſiccant, quædam æneæ, quæ reſoluunt excrementa, auocant exteriùs & confirmant: aliæ ferreæ, & aluminoſæ, quæ multum refrigerant, aſtringunt & confirmant: quædam gypſeæ, quæ multum refrigerant, aſtringunt, & repellunt. Genera locorum quæ perfunduntur ſunt tria, ſutura in capite, & maximè coronalis. Dico poteſt etiam perfundi initium ſpinalis medullæ, & occiput vbi eſt locus cerebelli. Secundus locus eſt præcordiorum, qui periculoſiſſimus eſt propter iecur & ventriculum, quæ membra non habent integumentum oſſeum, neque effatu dignum. Tertius locus eſt membrum patiens, vt crura, brachia: perfunduntur etiam renes, ſed his, quæ refrigerant, & confirmant. Hæc minus periculoſa ſunt medio modo capiti. Pericula ſunt quincuplicia etiam, ſi non erres in morbo. Primum ſi poteſtate calidiſſima ſint, adeò vt ex perfuſione cruris aliqui propè mortem deuenerint ex fluxu ventris cum febre. Secundum ſi calidiſſima actu, & diu adhibeantur. Tertium ſi frigida cerebra valdè, velut gypſea. Quartum ſi aberret in victu: præcipua tamen ſunt in hoc venus, crapula, vigiliæ, & frigus. Quintum ſi corpus non ſit exquiſitè purgatum, dicebat Galenus *in decimo methodi cap.* 16. *in fine*. Ego verò nec eorum, qui ex putredine humorum febricitant, lauem quenquam, nec relaxantibus cataplaſmatis vtar priùs, quam ſuperuacua purgauerim: his verò euacuatis, non ſolùm audacter lauem, ſed etiam cataplaſmatis vtar. Ea verò eſt proportio profuſionis ad cataplaſma, quæ cataplaſmatis ad infuſionem ſeu inceſſum, ſcilicet balneum: nam lotio ſimpliciter parua res eſt, etiam in febricitantibus; balnea verò ad inunctionem. Meminerit ergo ordinis huius. Redeo ad rem. Secundum perfuſionis genus eſt ex aquis medicatis, velut lixiuio, ſed hoc in vſu eſt quotidiano, iubet Auenzoar perfuſionem capitis eſſe calidiſſimam, ſcilicet actu, non autem poteſtate, & ob id etiam neque diuturnam, & in loco calido. Fiunt ergo in huiuſmodi perfuſiones ex rebus medicatis, vt in capite myrto, ſanthalis, roſis, flore nympheæ: violæ in calida intemperie, nunquam omiſeris chamæmelum, nec in frigida. In frigida verò thure, ligno aloes, amaraco, gariophylis atque huiuſmodi vtuntur ad ſiccandum cinere ſtipitum fabarum, ita in membris naturalibus abſynthio, chamæmelo, anetho, croco, amomo, ſanthalis, roſis, balauſtio, cotoneis, lambruſca, nympheæ flore, menta. Tertium genus eſt, quod fit cum aqua frigida in capite poſt ablutionem, ex lixiuio feruenti, & fit ſuper ſuturam coronalem: & plurimum confert in confirmando cerebrum: modus eſt perfuſionis quatuor librarum aquæ è puteo, aut fonte hauſtæ, ſiccetur linteis ſiccis valdè, ſed non calidis breuiſſimo tempore: profuſio fit ita, & renes, & iecur, & ventriculus. Perfuſio autem medicata fieri ſolet bis in die, per horam perpetuam pro vice, & tantundem ante cibum per dies xxj. vt ſint xlij. horæ. Et hoc in capite paulò plus aut minus, in Sauignano, qui conualuit ex aſthmate. Sed quoniam dictum eſt, quod corpus oportet purgatum eſſe, benè feciſſet Galenus, ſi hoc docuiſſet: namque ſi intelligit de materia febrem faciente, vbi purgatum fuerit corpus, iam febris ceſſat: nec video, quod opus ſit cataplaſmatis, deinde notas corporis purgati deſiderarem. Corpus itidem bifariam purgatum dici poteſt, vel à malis humoribus, vel etiam à plenitudine. Ergo indicia vtriuſque diſcere oportet in pulſu quidem, quia moderatus eſt, & æqualis, & validus. In vrinis, quoniam ſpuma non adeſt, & ſedimentum modicum, & bonum, & vrinæ ſubſtantia, & color bona ſunt in excrementis alui, pura concocta, non malè olentia, ſomni longi, & quieti. Neque deſidia in mente, nec ignauia. Hæc enim pituitæ ſigna ſunt, nec timor, neque triſtitia: hæc enim melancholiæ neque iracundia, nec furor præterea leuitas ſpirationis, & totius corporis alacritas, & patientia ſumma ad labores, ſine vlla læſione. Demùm ratio victus præcedens bona moderata, cum pauco potu vini, & ex bonis ſuccis color corporis viuidus, & exterior cutis, nullis affecta iniuriis. Ex actione autem ipſa cum perſeuerante medicamento, quod totum corpus expurgare ſolet, velut catapociis potentibus, helleboriſmo, aquiſve thermarum. Primùm quidem multum effluit, pòſt parum: inde fermè nihil educitur, & vrina eſt bona cum pauco ſedimento, & ſine ſpuma, & corporis leuitas ſentitur, & fames hæc ſigna ſunt expurgati corporis. Quæ etiam interpretanda ſunt in medioctibus purga-

tionibus

tionibus ſæpiùs exhibitis. Talibus igitur tutò adhibenda ſunt de Galeni ſententia eo in loco, qui Delio natatore indiget, alias dicemus, dum de cura febrium loquamur.

LECT. XXII.

Super

TEXT. XXIII. & XXIV.

VTilitates autem & commoda, & cauſæ imponendorum cataplaſmatum, perfuſionum, inunctionum, fotuum, & huiuſmodi hæ ſunt. Primum emplaſticum dici haud obſcurum eſt, quod lentum, ac tenax illiniti aptum eſt, vt medullæ, pinguedines, olea, butyrum, thus: inde addit quod oportet eſſe terrenæ ſubſtantiæ. Eius ergo proprium eſt vt obturet, velut primo de Medicamentis ſecundùm locos, & in quarto, vbi docet, quid ſit emplaſticum medicamentum, quod obturat meatus, & temperatum eſt, aut prope temperamentum, cui emplaſticum opponitur, quod aperit, velut Samius aſter, & cadmia lota, ac pompholyx etiam lota, & ceruſſa tractat de his etiam, quarto de ſimplicibus medicamentis, vbi docet, quædam eſſe terrea, quædam aquea ſubſtantia · nec ſibi contradicit, quod hic Samium aſterem lotum inter emplaſtica: priore loco ill[illegible] eum, ſcilicet, inter emphraſtica numerauerit. Declarat autem opera horum pulchrè ſecundo in ſextum de morbis vulgaribus: dicens, talia impediunt, retinent, occludunt calorem ne diffletur, & ob id cogunt ipſos humores concoqui, niſi aut omninò ſint praui, aut imbecillus particulæ calor: quo in caſu non emplaſticis vti oportet, ſed concurbitulis cum profunda ſacrificatione. Ergo vt ad propoſitum reuertar, etiam emplaſtica craſſa ſubſtantia eſſe affirmat: Quinto Methodi: ſicut ea traducit ad internum vſum, dicens, illa efficeret humores craſſos, & lentos. Dicit præterea primo de Medicamentis ſecundùm genera, quod vix vllum ſimplex medicamentum poteſt efficere emplaſtrum pharmacum, enumerátque ceram, propolim, reſinam, picem, ladanum, & ceruſſam, argentíque ſpumam: neque dicit herbæ ipſæ. Ab emplaſticis emplaſtra deducta eſſe reor, in quibus plurimum ceræ recipi iubet Galenus, quarto de compoſitione medicamentorum, per genera, vt per emplaſtrum palàm ſit illum intelligere ceratum. Ceratum igitur verè emplaſtrum eſt ad mentem Galeni. Etenim & in quinto hæc habet. Ad emplaſtri verò confecturam, vel ceram, vel reſinam, vel omninò argenti ſpumam diutiùs coctam adiecturus erat: liquet tenax oportere eſſe emplaſtrum: cum argenti ſpuma, cum oleo decocta emplaſtrum efficiat: reparandæ cuti idoneum, quod adeò tenax eſt, vt non cadat à loco, donec cutis ipſa ſuccreuerit. Videtur & idem ſenſiſſe in quarto cùm ait: [At quia emplaſtrum id facere propoſuimus, manifeſtum eſt, quòd vnicuique ceram aut reſinam, vel adhuc adipem, vel medullam admiſcendam fuiſſe, ac ſi nondum ex his emplaſtri ſpiſſitudinem acceperit oleum etiam adiiciendum.] In confectione liquat ceram primùm & reſinam ſuperfundit argenti ſpumæ, & oleo ſimul coctis: bis poſtmodum addit ceruſam, & calcem in liuorem redacta, aut alia, & ab ignea mouens, miſcet in mortario ſuperfundendo oleum, vt hæc tria in eorum compoſitione ſint obſeruanda: vt vis medicamentorum maximè integra maneat: vt omnia perfectè miſceantur, & vt optimè hæreat. Idem clariùs in ſexto ad emplaſtri formam pro materia non vtilitatis cauſa, cera, aut reſina adiiciuntur, velut & oleum in aridioribus puluoribus. Solet aliquando ceruſa cum oleo & aqua, velut & argenti ſpuma coqui, vt ſit primus ordo: ſecundus ceræ & reſinarum: tertius reliquorum aridorum. Quæ igitur emplaſtra nos vocamus cataplaſmata potiùs ſunt, hæc cerata: & ideò non adeò formidanda: ſed rarior vſus in internis affectibus, non negauerim fuiſſe etiam emplaſtra, quæ faſciis indigebant, vt hærerent. In vniuerſum autem ex conſiſtentia ipſorum ſex differentias facit. Cerceon quod nos vnguentum ſolemus appellare, linimentum, poſt ceratum molle, poſt ceratum mollium mediocri ſubſtantia, inde amolyntum, id eſt, non coinquinans, quod tamen ſine faſciis non bene hæret. Demum emplaſtra, quæ conſiſtunt: id eſt, quæ ſine faſciis adhærent, vt oxycrocium, & cetarum ex pelle arietis, & quæ ſunt adhuc tenaciora: horum ſi velim per ſingula vires enumerare, labor irritus ſit. Quandoquidem tot ſint, quot in medicina ſcopi: præclaræ tamen ſont ſedare dolorem, emollire, in pus vertere, ſaniem expurgare, conſolidare, & roborare. Verùm (vt dixi) à ſubſtantia, quæ ſunt craſſiora, magis calefaciunt, & ob id periculoſius adhibentur; quæ verò tenuiſſima, ideò etiam leuiſſima. Proprium & quorundam eorum, quæ mera ſyneritica appellantur, morbos quoſdam curare, dum extrinſecùs auocant, quod quia nimis longè eſt à vi medicamentorum exhibitorum, ab eis ſanari non poſſunt: Neque etiam manu cùm ſint vitia profundiora, vel ſub oſſibus maximè, ſub coſtis nothis, aut pube, aut etiam per ſuturas (ſed id rarius longè) capitis. In quibuſdam per eiuſmodi auxilia adeò confirmatur membrum vnum, vt aliud ſanetur. Velut tuſſis per emplaſtrum capiti appoſitum, vomitus per emplaſtrum iecori applicitum, & capitis dolor diuturnus ventriculo. Frac. tamen omnia ad noxam interpretatur: dicens medicum, pro medico non haberi, ſi talia multa non adhibeat, quæ plus longè ægrum lædant, quam iuuent, atque hoc quanquam veriſſimum ſit, haud tamen me piget hæc adieciſſe. Debent autem apponi ad calefaciendum emplaſtra calida etiam actu, ad ſiccandum ſæpiùs renouari; ad refrigerandum, quæ in cuti ſunt, vel propè, vel etiam ſi ſolida laborent actu frigida: profundis

profundis valde tepida admouenda. Ad confirmandum cerata, quæ aſſiduè hærcant. Plurimus autem vſus eſt tepidorum, vt in dolorum ſedstione Nuditas extremorum maximè pedum, & hora ſomni deiicit functionem ventriculi, & ſomnum impedit, quia quicquid eſt vaporum malorum ad caput repellit, & dolores viſcerum prouocat. Dicebat ſexto Epidemiorum frigidum, valdè venas frangit, & tuſſim citat, vt nix glacies: & contorquet vt pherea & gongrone: (bis longa, & rotunda tubercula poſt aures) ſimul cauſa duritiæ ſcilicet alui. [Conſtringitur enim corpus à frigore, & cruda retinentur, nec concoquuntur, cùm vel in frigido corpore, vel exangui fuerint: vel membrum, in quo eſt natura frigidum, vt prope oſſa membranas: & articulo: vel in ſuperficie corporis, & refrigeratio quæ in ventre ſunt, durat:] Dicit ibi Galenus, quod id accidit ob moram partim fæcum, quæ ſiccantur, partim, quia calidum maius eſt contractum ob frigus externum. Mora ſanè facit vt à calore ſiccetur, & à iecore trahatur humidum: ſed cur moram trahant, ibi diutius fæces: hoc accidere putat ob muſculos ani, à frigore contractos. Sed ſi muſculi à frigore fierent ad retinendum validiores, hoc mirabile eſſet: tùm etiam, quòd materia eo confluente facilè dilatatur anus: vt non ob id retineantur fæces, ſed quoniam natura torpet, & ob longos ſomnos, & ignis conſuetudinem, & ſanguis (quod maximum eſt hac in cauſa) intra contractus intendit venas, & muſculos ani, quod propius experimento eſt. Dicebat ibidem ſi per calida naturâ ſit cubile frigidum, in calido tempore craſſam reddet. Nam hoc non ea natura frigoris, ſed temperato calore cordis, & etiam propter ſomnum melius nutrietur, & carnoſior euadet. Vnde rectè dixerat antea, [generaliter ſomnus in frigore veſtibus contecto: naturalia enim membra gaudent calore, & ob id veſtibus corpus contegi poſtulat] vitalia & maximè, quia illa in ſomno incaleſcere dicerat, moa refrigerari in cubili frigido. Galenus etiam putat ſic perfrigerari veſtibus, auocato calore exteriùs. Sed quorſum verba illa *dormiens interitus calidior eſt.* Oportet enim eam, quæ ſecundum naturam eſt qualitatem conſeruare, non euertere. Nam quod calefaciamus externam ſuperficiem, hora ſomni, id accidit, quoniam iniuria aëris fit hanc tollere oportet. In ſomno ergo tres ſunt ſcopi cor refrigerare, non à proprio calore retrahendo, ſed peregrino: hoc ſignificantius exprimemus, expurgare à fumo, id fiet per frigidum aërem: calefacere membra naturalia, & exteriora, quod fit in tegumentis. Ob id ſi quis hyeme multis contegatur veſtibus, bene concoquet magis, quàm mediocriter: at ſi quæreremus ſolam tranſpirationem, à mediocri mole veſtium meliùs concoqueret: imò neque à mediocribus, neque multis veſtibus bene concoqueret, ſed potiùs à paucis, ſic etiam præcipit ad coctionem febrilem, corpus obuolutum pannis habendum, *quarto de victu in acutis tex.* 44. & 59. Cùm verò duo tribuiſſet mala Hippocrates, pedū frigiditati, aſcenſum vaporum ad caput, læſionem coctionis ventriculi, & aliarum functionum, dolores variarum partium, & calorem ventris, tamen hæc augentur multò magis in febrientibus.

TEXT. XXIV.

Eadem ratione adſtrictio, & vlceratio, & morſus, & moleſtia.

Moleſtia ſolet antecedere, & conſequi aſtrictionem, ſicut morſus vlcerationem, humores, qui lædunt ſua qualitate grauiter ſicci ſunt, ſi ſiccitas iungatur frigori fit terreum, & aſtringens, ſi calori igneum, & vlcerans. Fiunt ergo ſcirrhi ex aſtrictione tanto difficiliores ad curandum, quantò ad lædendum videntur lentiores, cùm ergo iam dixerit ſuccos lædere caliditate, atque frigiditate, nil mirum eſt, ſi ob caliditatem fiunt mordaces, ob frigiditatem aſtringant: ex vno ſcirrhi ex altero vlcera oriuntur: ex quibus morſus, atque moleſtia imo, vt diai hæc etiam ante illa vt pruritus ante ſcabiem, & à ſcabie. Sic dolor ante phlegmonem, & à phlegmone, & vigilia ante febrem, & à febre: & cruditas ante coctionem vitiatam, & à coctione vitiata. Succi ergo hæc creant, & detrimenta hæc nocent. Vel etiam dicas, quod emplaſtra, & linimenta, & nuditas, & talia, quæ ſub arbitrio voluntatis noſtræ ſunt calefaciunt, & refrigerant, & morſus creant, & moleſtias, & exulcerant, & aſtringunt. Vel (vt diai) vt peccet etiam in calido, & frigido, & ob hoc ſequantur hæc mala. Nam cùm quatuor proponantur emplaſtra, & operimenta, hæc pertinent ad cauſas, non ad effectus: quartum & vlcera, & talia ad effectus ſolum, velut & moleſtia. Tertium de calido, & frigido, & duabus primis cauſis, & quarto effectui, & vtriſque ſimul adnumerari poteſt.

LECT. XXIII.

Super

TEXT. XXV.

Intrinſecus autem, & quædam prædictorum: & ad hæc cauſa occulta, & parti, & toti, & alicui, & non alicui.

Diximus antea quod bifariam poteſt interpretari textus præcedens, ſcilicet, & vt refertur ſolum ad opera ipſius medici, & vt ſimpliciter, & poteſt etiam referri bifariam: vnumquodque eorum, ſcilicet & vt iuuant, & vt nocent: ideò vt ſint

ſint quatuor modi, ſcilicet vt iuuant caſu, vt nocent caſu, vt iuuant exhibita à medico ſecundum rationem, & vt nocent perperàm exhibita, & dicit quod intrinſecus eadem poſſunt, & eodem modo quædam, quia & emplaſtra, & vnguentum, & nuditas, & enoperimentum pertinent ſolùm ad externa. Loco verò horum adiicit cauſam occultam, id eſt, vt exponit F. proprietatem, velut gratia exempli pulmo vulpis confert pulmoni hominis, & iecur lupi iecori humano, & ventriculus gallinæ, ac mergi ventriculo humano. Dicit autem quòd cauſa hæc occulta poteſt obeſſe toti, & parti: toti ſicut napellus, & aconitum, quod interficit corrumpendo temperiem cordis, & iecoris, alia verò nocent propriè vni membro, ſicut dabat exemplum Galenus de lepore marino, qui nocet pulmonis, & de cantharidibus, quæ nocent renibus, & veſicæ. Dicit ergo quod quædam nocent alicui, & non alicui: intelligit, quod illa quæ nocent à proprietate, non adeò nocent omnibus, ſicut neque proſunt omnibus, quemadmodum illa, quæ nocent propter qualitates manifeſtas, quia omne frigidum infrigidat, & omne calidum calefacit, & omne aſtringens aſtringit, & hoc non ſolùm in hominibus generaliter, ſed in quibuſcunque partibus humanis, & non ſolum in partibus humanis, ſed etiam animalium: at verò cicuta interficit hominem proprietate quadam, vt aliàs dixi, & non frigiditate, & tamen non interficit ſturnos: & pro hoc experimento tuendo, quia putant, quod fiat à frigiditate. Auerroes præter cæteros, & alij inuenerunt miras fabulas ego aliàs demonſtraui clariſſimè quod opium, & cicuta manifeſtè ſunt calida, & ſunt ſomnifera, & occidunt proprietate quadam, & ideò quærendum eſſet primum, quid ſit hæc proprietas? Verum quia aliàs declaraui ſuo loco dicetur: de ea nunc quæramus, quonam pacto noceat vni, & non alteri? Et dico quod (vt aliàs declaraui) proprietas non eſt, niſi ſimilitudo in qualitate cũ differentia ſubſtantiæ, & viribus pollentibus, & hæc proprietas duobus modis iuuat, & vno modo nocet. 2. *De generatione & cor. Tex.* 49. Dico ergo quod terra & aqua faciunt lutum, quia commiſcentur ſecundum craſſas partes, eadem ſi commiſceantur, ſecundum eandem menſuram, & refrangantur, generabunt gratia exempli aizoum, plantam eadem menſura elementorum, ſi denuò refrangatur, & iterum miſceatur à forma, & calore potentiore, generabit iecur teſtudinis. Exempli gratia: aut ranæ eadem quantitate, miſceantur eadem elementa atque iterum refrangantur, & fiant, quaſi vltima ſubſtantia, fiet iecur humanum, dico quod iecur humanum iuuabitur à proprietate à iecore ranæ, & teſtudinis, & iecur ranæ, & teſtudinis ab aizoo, & ita aizoum bene prouenìet in illo luto, & non in alio: hoc igitur eſt per ſimilitudinem ſubſtantiæ, quia eſt, ſicut oleum in comparatione ad ignem vnum eſt in poteſtate ad aliud: imperfectius ad perfectius: & propterea plerunque iſtę proprietates ſunt inter ſimilia, & in partibus, & in qualitatibus. In partibus iecur cum iecore, vt in lupo pulmo, cum pulmone, vt in vulpe ventriculus cum ventriculo, vt in gallina & mergo. Alij etiam dicunt in piſce mugile, & in cerebro vt cerebrum gallinæ: & in corde vt cerui, & in liene vt apri: & ſimiliter laca conferet iecori, eſt enim rubra, & ſimilis ſubſtantiæ, & cauſa, quare iuuant eſt, quia ſunt ſimilia in ſubſtantia, & proxima in tẽperamento, & recipiuntur vt ſimilia, & vt ſimilia iuuant, quæ verò nocent, ſunt ſimilia in ſubſtantia, & diſſimilia in qualitatibus, & ideò recipiuntur vt amicus fallax, qui ſub ſpecie amicitiæ recipitur, & receptus nocet vt inimicus, & ideò ſubſtantia leporis marini eſt ſimilis pulmoni humano, ſed habet calorem putridum, & ſiccum, & ob id exulcerat, & frangit venas, & interficit. Et propterea dixi, quod illud, quod iuuat, iuuat bifariam, & ſimilitudine ſubſtantiæ, & qualitatis: quod vero nocet: non ſolum vno modo, quia ſimilitudine ſubſtantiæ nunquam nocet, ſed qualitatum diſſimilitudine, & maximè putridarum, & corruptarum, ſub qua continentur venena vera. Iecur ergo lupinum (gratia exempli) confirmat iecur humanum, quia recipitur ab illo, & quia eſt denſioris ſubſtantiæ, & vt ferrum comparatum ad plumbum penetrat in intima, & condenſat ſubſtantiam iecoris humani, quia ipſum fuit factum à natura robuſtius in lupo ob incommoda, que paſſurum erat ipſum animal edere carnes crudas, & putridas iacere in terra, & luto parum dormire: adeò vt niſi illud membrum fuiſſet validiſſimum iam diu deficeret ſpecies luporum, eadem ſimilitudo gratia exempli, ſed maior erit inter iecur humanum, & cichorium, & ita plura conueniunt proprietate alicui, velut iecur lupinum pro imbecillitate: teſtudinis pro macilentia ranarum, pro morbo regio iuxta qualitates. Nam omnes qualitates poſſunt conferre, & eſſe vſui præter putridas, ſed non videtur Hippocrates, in hoc textu admittere qualitatem externam, quæ tamen eſt in iaſpide appenſo collo, vt teſtatur Galenus. 9. *De ſimp. medic.*

Dico quod Hippocrates locutus eſt de proprietatibus euidentioribus, illa verò, quæ exteriùs applicantur, minùs agunt, tum quia diſſoluuntur à calore imbecilliore, tum quia adeſt intermedium cutis muſculorum oſſium, & ideo in longa mora putreſcunt ſi diſſoluantur: ſi non diſſoluantur, aut diſſoluta parum maneant, parum etiam agunt. Vidi tamen proprietatem cuiuſdam rei, quæ appenſa collo ſtatim ſiſtit omnem ſanguinem, vndequaque fluentem. Sed redeo ad propoſitum, & declaro duo, quæ omiſeram. Primum, quia dixi quod oportet, quod illud, quod habet proprietatem ſit robuſtius membro, & dico quod ſecus eſſet alimentum: cùm ergo non poteſt vinci, agit in membrum, & fit medicamentum: alterum eſt, quod dicebat Hippocrates, quod non alicui, quia ſicut homo facilè contrahit ſcabiem ab homine, non ab equo, ita inter homines aliqui habent iecur mixtum diuerſa ratione à temperamento, adeò vt iecur lupi, non ſit ei ſimile in ſubſtantia, niſi parum, & eſt procul, ideo

nihil agit in huiuſmodi hominibus: & ita patet ratio, quare primæ qualitates, & ſecundæ, & tertiæ ſemper agunt, & in omnia & in omnes partes. Proprietates autem ſunt fallaces, & fuit quidam, quod ſine noxa ſumebat auripigmentum, album arſenium vocatum, ſub pondere vnciæ mediæ, & cum eſſet in vinculis damnandus morte, vt audiui, relatum fuit hoc Pontifici Leoni Decimo, & ſumpſit experimentum ſolemne, quale ſolent ſumere Principes in magnis rebus: & cum nihil paſſus eſſet, permutauit genus pœnæ. Sunt præter hæc multa, quæ agunt mira, & quia non ſunt adeò comperta, referuntur falſò ad ſubſtantiæ proprietatem: velut illud de Pæonia. Nam Pæonia confert morbo comitiali, quoniam confirmat cerebrum, & eſt tenui ſubſtantiæ valde, & plurimum vaporis omittit, & quod hoc non ſit commentum, manifeſtum eſt: quia quæ proprietate agunt, raò niſi ad vnum comparata agunt, quæ verò agunt, iam plura non ex proprietate, ſed ex robore virium id efficiunt, & ideò deceptus eſt Galenus, & in hoc, & in iaſpide nam neſciuit, quod iaſpis aſtringit manifeſtè ſanguinem ſuſpenſus collo, & eadem ratione confert ventriculo, quia ob laxitatem, & pondus cibi, & potus, & tenuitatem, & quia eſt exanguis maximè gaudet aſtringentibus: & corallius valdè rubet magis iuuat, & creditur, quod exhilaret cor, propter ſimilitudinem ſubſtantiæ, cum ſpiritu vitali: & hoc modo etiam confert ventriculo confirmando calorem & trahendo illum ex corde: ita dico de Pæonia, ſicut de iaſpide, non ſicut de corallio, nam ſuſpenſa collo: maſcula & collecta plena luna iuuat multum podagricos, quia conſumit vapores, qui augent dolorem in podagra. Comitialis etiam fit à vaporibus, vt aliàs declaraui: licèt Galenus aliter ſentiat, & talia videntur agere ab occulta proprietate propter compoſitionem multorum, quæ agunt à manifeſta qualitate: & ita ſunt tria genera agentium, à manifeſta qualitate, ab occulta qualitate, & à natura propria. Et ideò dicam, quod accidit tempore peſtis, iam fermè centum annis, anno ſcilicet M. CCCC. LXXV. narrabat mihi pater Facius Cardanus, quod homines moriebantur, vt ſolent ex contagio, canes non moriebantur, neque corripiebantur eo morbo, equi corripiebantur, & bubones emittebant, ſed non moriebantur, & hoc erat, quia natura equorum erat ſimilior humanæ, quàm canina. Ex hoc patet quod etiam quilibet homo habet quædam edulia, adeò ſibi propria, vtquàm diu vtatur illis, nunquam ægrotaturus ſit niſi ex violenta cauſa alia, ex quibus læditur valdè: licet non caleſcat, neque refrigeretur. Eſt etiam conſideratione dignum, quod omnia iſta, quæ agunt à proprietate: agunt medio quatuor qualitatum, & illæ ſunt inſtrumentum omnium operationum. Et ſic dicas: Ergo non dabitur medicina temperata. Reſpondeo, quòd illæ qualitates agunt in corpus noſtrum neceſſariò, quamuis ſint ſimiles in gradu, quia experimento videmus, quod ſi nos tangamus aquam tepidam, aut lignum tepidum, afficimur dupliciter. Primùm quia creſcit multitudo qualitatis. Secundò, quia illa qualitas non eſt naturalis, & inſita nobis eſt naturalis, & ideò non poſſunt eſſe ſimiles, in ſubſtantia, licet ſint in gradu. Præterea adeſt raritas & denſitas, & motus, qui variat eam, & vaporea, & incrementum: quia primo eſt in potentia, & paulatim deducitur ad actum, ergo in tota actione eſt diſſimilis. Adeſt etiam humida qualitas, & maior, vel minor, aut ſiccitas, & difficillimum eſt, quod conueniat exquiſitiſſimè in gradu, & propter tot & tanta contemperata corpori noſtro, agunt tamen in illud.

Alia dubitatio eſt, quam mouet F. quia videtur Hippocrates nolle quod medicus quicquam agat natura non impedita, quia ipſa non errat: neque errare poteſt, quia ſi videmus quod lapis adeò rectè deſcendit ad centrum, vt nullus pictor poſſet tam rectam lineam effingere, cum ſit viliſſima res, quid exiſtimandum ſit de aliis. Propterea reſpondet quod intelligit de his, qui adhibent auxilia ſymptomatibus, quia non ſunt adhibenda, niſi cum duabus conditionibus, vt proſternant vires, aut ſint proſtratura eas, & præter id, vt non pendeant propriè à morbo, veluti dolores à flatu, vel retentione fæcum, vel vigiliæ, vel effluxiones, & hic mos eſt noſtrorum temporum, vt videamur agere aliquid ſymptomatibus, occurrimus & perdimus ægrum perſæpè, velut ſi quis ex motu materiæ verſus ventriculum in ſyncopim decidat, cùm deberemus prouocare vomitum, damus cibum, quò nihil deterius, & ita ſi ex vigilia deliret cùm deberemus prouocare ſomnum, crura lauare, madefacere caput: apponunt oxirhodina fronti, magis exſiccantes cerebrum, & vapores intrò trudentes. Vnde phræneticus fit: adducit me ad hoc non tam authoritas F. quàm quod videam Hippocratem in epidemiis nulla præſidia adhibuiſſe. Eſt etiam deterius cum adhibent perperam, vt videantur aliquid facere: & primum oſtendo, quod auxilia plus nocent perperam facta, quam iuuent benè adhibita, & cur nam ponamus gratia exempli, quod aliquis adhibeat medicamentum calidum dolori calido, alius adhibeat frigidum in pari gradu: ille qui refrigerabit multò minus refrigerabit, quàm ille calefaciet: tum quia caliditas pugnabit cum frigiditate, & non cum caliditate, ſed illam augebit, tum quia vbi etiam recederent æqualites minùs diſtat calidum ab extremo caloris, quàm frigoris. Ergo proportione data maius erit incrementum caloris, quàm frigoris. Tertiò quia membrũ eſt debile, & ideò magis læditur à ſimili, quàm iuuetur à contrario: hoc experimentum in debilibus, & magis perſpicuum aqua. Quartò & hoc multum refert, quia in calefaciendo calefactum medicamento poteſtate, calido ſemper incaleſcit, ſed in refrigerando perſæpè repellimus, & augemus calorem conſtringendo ipſum, & repellendum ad membra nobiliora, & ſi adſit plenitudo Galenus prohibet apponi refrigerantia, vel etiam reſoluentia, & hanc eandem ſententiam repetiit *in libro*

artis

artis Medicæ. Et generaliter dico, quod medicus quicquid facit, non impedita natura, ſemper maleſacit & demonſtratio hæc eſt natura. Non errat ergo, quicquid tu egeris ex non impedita eſt damnum ægri. Impedimenta ſunt fæcea, ſi non poſſint emittere, vomitus, ſcreatus, obſtructio, ſanguinis multitudo, & eò magis in compoſitione, vt lapis luxatio, fractura de cibo, vel exigit, & tunc dicitur impedita natura, quæ perſæpè non poteſt accipere, vel non exigit, & tunc vel eſt impedita, cum velit, ſed non poteſt, vt cum pituita eſt in ventriculo, & debemus auferre pituitam, vel non exigit, quia natura eſt impedita non functio, vt in abſceſſu iecoris, vel febre, & non debemus dare. An verò Hippocrates loquatur de errore medici veriſimile eſt propter præcedentia, quia eſt in ſermone de his, quæ nocent continuato cũ verbis illis ſucci corrumpentes, & totum, & partem.

LECT. XXIV.

Super

TEXTV XXVI.

Euacuationes ſecundùm naturá ventris, vrinarum, ſudoris, ſputi, muci, vteri, per hæmorrhoidas: verrucam, lepram, tuberculum, carcinomata, è naribus, pulmone, ventre, ſede, cole, ſecundùm naturam & præter naturam, horum diſcrimina aliis ſecundùm aliá rationem, aliquando etiam aliter.

SEx proponit in hoc textu. Primum eſt ratione eorum quæ expurgantur ſecundum naturam, & locorum, & ſunt quinque, quæ ſecundum naturam euacuantur, ſtercus, vrina, ſudor, pituita, & ſanguis. Sanguis autem & pituita bifariam, pituita per nares, aut palatum, aut aſcendendo per os. Sanguis autem in mulieribus per menſes, & hæmorrhoidas in viris, per hæmorrhoidas, omnes iſtæ euacuationes ſunt naturales, & per loca naturalia. Duo ſunt diſcrimina, quia quædam ſunt naturales in omnibus, vniuerſales, & ſemper, & ſunt priores duæ ſtercus & vrina: quædam vniuerſales, ſed non ſemper, in omnibúſque vt ſudor. Quædam vniuerſales, ſed non ſemper, neque in omnibus vt hæmorrhoides. Quædam in omnibus ſemper, ſed non vniuerſales vt mucus, & ſputum. Hæc enim ſolum euacuant à pectoris partibus, & à capite, non à ventriculo, vel iecore. Hinc colligitur quod hæmorrhoides ſint naturales. Cur autem omiſerit narium ſanguinem, puto non omiſſum. Hæmorrhoides enim duo habent ſignificata, ſanguinis fluxionem vndequaque eueniat ex nomine ipſo Græco deductum: & hæmorrhoides pro morbo ani, aut ſi velis illum intelligere, dicas ſanguinem narium non eſſe naturalem. Dicuntur etiam ſecundum naturam bifariam, vel quoniam fiant ex ordine naturæ, licet non teneant modum naturalem, vt cùm expurgatur quicquid eſt ſuperfluum: vel ſecundum naturam, id eſt, quod omninò neceſſarium ſit per illas vias expurgari per interualla parua: Sed primus ſenſus eſt verior. Ob id non meminit de vomitu, quia non eſt exquiſitè naturalis, cùm non ſit neceſſarius corpori omninò naturaliter ſe habenti. Dicebat Galenus *octauo de Medicamentis ſecundùm locos. cap. 3.* Vomitus eſt ex genere ſupinitatum, quæ oueniunt, aut ob humorum prauorum offenſam ad os ventriculi, aut ventriculi ipſius imbecillitatem. Eſt autem ſymptoma, dicebat Galenus *ſecundo de Symptomatum cauſis. Cap. 3.* ſimile vterino in partu, dum fœtum exprimit, quò ad motum, ſed quò ad genus præter naturam ſimilis in tuſſi, adeò vt velit quod aſſimiletur tuſſi, quia præter naturam ſic vtrui infantis, quoniam fit exprimendo, quod continetur in tuſſi, cùm per flatum exprimat materiam noxiam. Idem dixit in *libro de ſymptomatum differentiis: Cap. 6.* vbi docet vomitum, & fluxum ſanguinis oarium, & hæmorrhoidas eſſe præter naturam in eo, quod ſymptomata: nam naturalia ſunt ſolum noſtri corporis facultates, & functiones: cùm igitur ſymptomata non ſint ex horum aliquo, erunt præter naturam. Sunt tamen, dicit ſecundum naturam ratione finis cum opportunè fiunt: quia ad leuandam naturam ipſam, à re noxia. Eſt igitur ſymptoma facultatis naturalis, vt in *ſecundo de ſymptomatum cauſis habetur, Cap. 4.* & expultricis. Dicebat in tertio eiuſdem, velut & nauſea. *Primo de Tuenda Sanitate In fine.* vomitus opponitur alimento, quod ſutorum eſt alimentum directè. Sicut hæmorrhagia ei, quod eſt veluti alimentum, & alimento propriè dicto fluor ſubſtantiæ. *In ſecundo* autem *de Alimentis Cap. 10.* tractans de Atmenixcia, dicit, quod prauos humores confluentes ad ventriculum, aut infeſtos cibos, ſi ſupernatant per vomitum eiicit: ſin autem reſideant in fundo, per aluũ conciens diarrhœam.

Verrucam, lepram) ponit hic genera decubitus, dicebat Galenus *tertio de Criſi, c. 1. & ſequentibus:* cùm natura perfectè dominatur materiæ, euacuat eam extra corpus, & de hoc dictum eſt alıter, traducit in aliũ locum, & tunc non perfectè dominatur. Dicebat *in libro de cauſis morborum cap. 6.* traducit ad partes minus validas, & ideo perſæpè ad cutim, poſt etiam ad articulos, & ad renes. Iſti ſunt loci in quos tutius natura tranſmittit humores conuenienter, cum ipſa non perfectè dominatur materiæ, vt ab Hippocrate primo Epidemiorum. Cruda verò & incocta, dolores aut recipuas, aut abſceſſus, ſed ſi impediatur, tunc tranſmittit aliquando in locum nobiliorem, & hoc accidit, vel ob viam obſtructam, vel motum diuerſum: velut cum criſis fit per ſomnum, &

humo

Digitized by Google

homo expergiſcitur fortuitò: vt de patruo meo inſigni ſacerdote Paulo Cardano, & ob id mortuus eſt. Vel dato medicamento aliàs deducente, aut exhibito cibo importunè, aut ex ira, vel mœrore, aut frigore. Ideò ibi ſubiungit aut mortem. Diximus alibi de cauſis, quare materia ad membra principalia, aut nobiliora feratur. Si autem ſit mediocriter valida, facit (vt in textu) verrucas. Hæ ſunt puſtulæ trium generum ſimpliciter dictæ, & acrochordonæ myrmeciæ. Acrochordonæ ſunt illæ, quas variolas nos dicimus, de quibus Hippocrates in *tertia Aphoriſmorum* enumerans morbos pueriles. Conſtat enim verrucas (quas nos vulgariter appellamus poros) non eſſe morbos pueriles, quòd imò ſunt contagioſæ illæ verrucæ, & adueniunt tam adultis, & ſenibus, imò magis quam pueris. Neque etiam naturâ ſolet illis expurgare corpus. Hic enim adnumerat verrucas cum lepra hæmorrhoidibus, & cum tuberculis, & carcinomatibus, acrochordonæ etiam verrucæ cum dolore adueniunt, vt Celſus docet in ſecundo libro, de quo miratur Ingraſſius: quia Paulus dicit eas eſſe, ſine dolore. Intelligens per illas tubercula illa lata in imo tendentia in acutum, quæ Celſus vocat thymia, quas Galenus dicit eſſe difficiles ad eradicandum. Acrochordones autem ob homonymiam vocis deceperunt plures: dicuntur enim *ἀπὸ τῦ ἄκρου παρ' ἐοικέναι χορδῆς*, id eſt, à corde extremitatis ſimilitudine quam vocant penſilem. Quam nos ſæpè vidimus latior in ſummo, tenuis in imo: & eſt plerunque ſanguinea: cum alia ſit acrochordona dicta, quoniam *ἄκρας ὀχεῖται τῆς ἐπιφανείας τῆς δέρματος*, id eſt, extrema manifeſtè cutis occupet, atque hæc eſt, quæ pueris aduenit dolorifica, ac eretica, de qua hic ſermo eſt, quæ hoc anno multos peremit pueros ob ſtultitiam medicorum, & pertinaciam quorundam Bononiæ, cum dicerent non pertinere ad medicos curare eas, & tamen curabant medici, & dabant vinum: atque ita delata copia humoris ad cerebrum, perimebat eos: multos ſtrangulabat iuxta ſententiā Principis. Neq; veriſimile eſt latuiſſe Græcos, quod omnibus aduenit. Proculdubio ergo acrochordona variola eſt apud Hippocratē, & celeriter abit cū alia acrochordona Pauli, ſit morbus, qui vix vnquam per ſe recedit, imo ne morbus quidem, ſed fœditas quædam cutis. Cùm aliud genus cum febre plerunque adueniat, & acuta quamuis nonnunquam febre, & vbique in toto corpore aduenit, & contagioſus, & aliquando etiam pertineat illic, alius neque contagioſus, neque periculoſus, neque cum dolore, nec cum febre, fitque diuturnus, neque omnibus: & nec in toto corpore, ſed in paucis locis, & plerumque in ſolis manibus: præſertim ſylueſtri parte conſpiciatur: & vt breuiter dicam Celſus meliùs, & buiuis aſſecutus eſt ſententiam Hippocratis, *in quinto libro cap.* 28. *Sec.* 18. diſtinguens huiuſmodi puſtulas, & verrucarum genera, ſeu ſimilia verrucis in Acrochordonas, quæ dolorificè ſunt latæ, in imo adueniunt pueris, & rarò paucæ ſimul, & in ſaniem vertuntur. Et rarò fabæ magnitudinem excedunt hoc verum eſt Sed admiratione dignum videri poſſet his, qui norunt variolas, nec ciceris magnitudinem æquare. Ideò mirum non eſt ſcientibus, quod faba antiquorum vix: lente maior erat. Noſtra autem quam fabam vocamus, genus nouum eſt leguminis, ex Ægypto aduectum, ita error ex errore ortus admirationem parere poſſet, & ſub his acrochordonis etiam morbilli continentur, quid clarius, hæ igitur ſunt variolæ Arabum. Et myrmeciæ, quæ & ipſæ cum dolore adueniunt, & latæ ſunt in imo, ſed non habent reliqua, quæ in acrochordonis, & clauiùs aſſimilantur, & hi ſunt pro tertia differentia: demum Thymia, quæ ſunt verrucæ noſtræ vocatæ porri. Dicitur autem verruca à Latinis editior montis pars, atque aſpera, vnde verrucoſa inæqualia *θύμον* Græcè dixit, hic vt de variolis in dubium verti poſſit, non in Aphoriſmis, vbi habet *ἀκροχορδόνας*, ibi enim variolas (vt dixi) intelligit, *μυρμηκίας* autem quaſi formicas, ſi ad etymon reſpiciendum ſit. De tuberculis decebat Hippocrates *ſecunda Aphoriſmorum*. [Vbi fauces ægrotant, aut tubercula naſcuntur in corpore inſpiciendæ ſunt egeſtiones, nam bilioſæ fuerint, corpus vnà ægrotat: ſi verò ſimiles ſanis, tutum eſt corpus nutrire.] Ibi totam huius, & illius loci doctrinam Galenus aperuit, dicens. Animalium natura nonnunquam ex principalibus membris humores euacuat malos, alios per vrinam, & vomitus, vel aluum inferiorem excernit, alios per cutim extrudit, quos cum euacuare propter craſſitiem non poſſit, ibi eos deponit, atque eo modo tubercula naſcuntur in corpore. Tunc igitur conſiderandum eſt, ac diſtinguendum nunquid natura totum in partibus patientibus ſuperfluum depoſuerit, an adhuc corpus vniuerſum vitioſis humoribus abundet, quod excrementa indicabunt, reliqua quæ ſequuntur. Ideò hoc idē de acrochordonis, & hæmorrhoidibus, & ſequentibus euacuationibus, quæ ad partes corporis fiunt eſt conſiderandum, an ſcilicet totum corpus expurgetur verè, ac perfectè, an potius natura id tentet efficere, & non poſſit. Si ergo purgaueris, vbi corpus eſt mundum, retrahes materiam vt in variolis, & carbunculis, & penè occides laborantem, aut ſi non purgaueris, aut euacuaueris cum corpus fuerit plenum, idem & deterius accidet. Et præcipua cauſa in tuberculis eſt craſſities materiæ, nam ſi tenuis fuerit, vt in eriſipilate, non fit tuberculum. Cauſa autem in illo non videtur craſſities, quod extrudi non poſſit, nam excreſceret in molem ac tumorem, retinetur tamen, quoniam prauitas humoris non patitur moram ad concoctionem. Videtur igitur mihi cauſa alia, ſcilicet non ſeparari humorem, at hoc etiam contingit cum omninò malus eſt: quemadmodum in carcinomate. In eo enim materia eſt admodum craſſa & praua, & ideò à natura nunquam ſubigitur, à medicamento tamen præparata expellitur. Malè vocant Latini cancrum, de quo aliàs ſermonem habuimus. Eſt autem duplex vlceratum, & non vlceratum. Cancrum autem Celſus appellat vlcus ſerpens, præcipuè

quod

quod ab eaterna cauſa originem duxit, velut eryſipelas, vlceratum, & vlcus denigratum, & gangrenam, & ſphacelos, & æſtiomenon. Duo tameo tantùm illius genera facit. An verò earcinoma abſceſſus ſeu tumor ealidus ſit, an frigidus: Videte duodecimo Cootradicentium.

LECT. XXV.

Super

TEXT. EODEM XXVI.

L*Epram*) hic eſt quartus morbus ſeu quintus, qui ad decubitum pertinet, in quo immorari ob multiplicitatem ſenſus, vt vtile fuerit, ita eircumcidere, quæ adiaceoria ſunt, & confuſionem pariunt etiam viri eſt, non ad ambitionem ſcribentis, ſed legentiom, atque audientium commodo conſulentis. Ergo lepra eſt morbus quidam apud Græcos eutaneus, velut ſcabies, dicitúrque à ψώρας per ſyncopem, id eſt, adiecta, id eſt, ſquammoſa λεπὶς enim ſquamina eſt. Eiuſmodi ſquammatum quædam ſuut magnæ, ac rotundæ, vt in licheuibus, aliæ verò vt piſcium moderatæ magnitudinis, eenues, & non adeò rotundæ, lepræ propriæ. Dicimr autem hoc nomen lepra, & vt homonymum ad interpretationem Græcorum, & Latinorum, qui è Græco verterunt, & Arabum, & eorum Latinorum, qui ea Arabica lingua tranſtulerunt. Idcóque apud Hippocratem Galenum, Paulum, & Aëtium, dicitur lepram orbus eutaneus de genere ſcabiel, aut cum maaimè impetigenis: At apud Principem, Raſin, Serapionem, Aaarau um, de ipſa Elephantiaſi, ſeu eitcinomate totius eorporis apud Græcos: ſed forſan magis dici ſecundùm analogiam, veriſimile eſt cum eandem habeat (ratione cutis) fœditatem aſperam, & ſquammoſam, in qua omnes conueniunt. Et licèt in aliis differant, hoc non efficit, vt nomen debeat dici ſecundùm rationem diuerſam, aliter animal diceretur æquioocè de Elephante, & vermenam plus differt elephas à verme, quam elephantiaſis à lepra, & ita etiam corpus æquiuocè diceretur: nam maior eſt differentia corporum aliquorum inter ſe, quàm horum duorum morborum. Sufficit ergo ad hoc vt non ſecundùm humonymiam dicantur, vt habeant aliquam rationem communem ſimpliciter, aut ordinis cuinſdam, non quod ſit in eis ratio diuerſa. Ideò relicta hac dubitatione, transeamus ad interpretationem ipſam huius nominis. Ergo ea duplea eſt ioxta analogiam, ſcilicet de lepra ſimplici, & media, iuxta quam etiam lepram Iudæorum dignoſcere qualis fuerit eapediet, poſtmodum de Latinorum lepra.

Lepra igitur Græcorum eſt ea genere ſcabiel ſcorum enimactium, quæ ad cutim ſecernuntur, & abſcedunt: alia quidem non colliguntur, efficiuntque pruritum, aut colliguntur, & faciuns puſtulas, & aſperitatem, non tamen exuſta ſunt, ſed partim ichor, & efficiunt ſiccam ſeabiem, aut humoris ſanguinei aliquid educunt, qui poſtmodum ſuppurat, efficiúntque ſcabiem latam, & pinguem, vocatam tanto fœdiorem viſu, quanto priore minus moleſtam. Latæ enim puſtulæ (vt inquit Hippocrates) non admodum pruriunt. Si verò cum his etiam materia aduratur, quæ ichoris habeat rationem, fit ψώρα, ſed plora in qua apparent quædam ſimilia furfuribus. Si vero quòd aduritur etiam pingue ſit, nec ſanguineæ partis expers, fit ſquamma, quæ eraſſior, grauior, durior, & ſplendidiur furfure: & tunc vocatur lepra. Lepra igitur eſt pruritus cum aſperitate cutis, & ſqoammis. Hæc igitur eſt lepra ſimplea, vt diai Græcorum, de qua ſemper intelligimus. Lepra autem ipſa ab initio ſubrubra eſt, & quaſi roſci coloris: ſi autem perſeueret, & maximè in corpore cacochymo, & cauſto, & ætate poſt vigorem, & vtatur mala victus ratione, & præſertim, vt viuat ſordidus, & in regione valdè inæquali, & tempore ſimili, fit rubra, & aſperior, & cum pruritu maiore, & ſquammis durioribus, & profondiora facit vlcera, & iam incipit eſſe media & alterius quaſi generis. Si verò adhuc magis perſeueret, cum iiſdem adiectis, tum diuturnitate, tum quia potredo putredini ſuperueulens, vt aliàs dicai in omni genere, & febrium, & tumorum deterius efficit, & genus ſæpè mutat, fit nigra, & eſt media modi peioris, nondum tamen abſolutè tranſiuit, in aliud genus, ſed eſt valde grauis, & fœda. Quod ſi adhuc perſeuerent omnia, tunc tranſmutatur in albam, & tunc eſt alterius generis prorſus. Et albus coloe adeò videtur eſſe naturæ mediæ lepræ familiaris, & proprius, vt quidam confundant lepram cum leuce, quoniam (vt dixi) in hac media dealbatur cutis, ſed & in ſimplici lepra, vt infrà docebimus, verum in media hac abſoluta multò magis. Et iam bieunio præterito fui vocatus ad mulierem quandam, patientem bue genus lepræ, & ego neſciebam, quod morbi genus eſſet. C. Montagnana qui me iuſſerat aduoeari, dixit eſſe lepram, ego non agnoſcebam, aſſuetus ſolum cognoſcere lepram ſimplicem Græcorum, & illam Arabum, quæ Elephantiaſis à Græcis vocatur, quæ plurimum differt ab hae etiam media: quia in Elephantiaſi vix adeſt pruritus, & hîc adeſt non tamen magnus, iam victa natura. In Elephantiaſi ſunt tubercola ſparſa per corpus, & io profundo in hac puſtulæ, quæ regunt maximam partem corporis, & non adeò profundæ, vt etiam conſentancum eſt. In hac præterea, & puſtulæ, & cutis ſunt albæ: in Elephantiaſi nigra tubercula ipſa, & cutis, aut fuſca. In hac etiam non eſt aſpectus adeò horribilis, nec fœtor adeò magnus, nec forma adeò mutata ab humana, vt in Elephantiaſi. Sed & in elephantiaſi homini ſunt prupè cubitum, in parte ſuperiore eaterna, quaſi ſub brachio glaodulæ quædam duræ à magnitudine ciceris ad auellanæ quantitatem duræ in vno brachio, & deterius in ambobus, & quantu maiores: & eſt ſignum valde peculiare. Et nou eſt in media vox adeò rauca & corpus

coipus pondetoſum, vt in elephantiaſi. Et hæc media & multò ſæpius ſimplex videtur in Italia. Elephantiaſis autem tatius, quamuis etiam viderim in Xenodochio Mediolani, ſed frequens eſt in Gallia, & frequentior etiam in Hibetnia iuxta angliam, dicunt ob eſum lactis, & piſcium ſimul, & multum. Et tegionis intemperiem frigidam, ſicut in Ægypto ob calidam. Ideo non debet dici morbus tatus elephantiaſis, niſi in Italia:ſed lepra media eſt, in italia frequentior, ſimplex autem longè magis. Haliabbas autem cùm eſſet Arabs Græciſſans, conſtituit elephanticum motbum quendam, & eſt tumor varicoſus in pedibus (cui ego à iuuentute ſubiectus fui, cùm tamen ſolæ venæ non pes intumeſceret) diſtinctum ab elephantiaſi. Poirò elephantiaſim apud Italos vocant indigenæ morbum, ſancti Lazari ob parabolam Chriſti in Enangelio poſitam, de illo Lazato paupere, qui viuens omnibus indigebat, & peſſimis vlcetibus ſcatebat, ac fœdis, quem mortuum excepit Abraham in ſinu. Ab hac ſimilitudine illud nomen ſumpſit originē. Ideò elephantiaſis eſt catcinoma vniverſale, morbus peſſimus, ac propè inſanabilis lepra. Atabum plurimum differens à lepra Græcotum, de qua hîc eſt ſermo. Cùm hic ſit ex genete eorum, quæ abſcedunt: elephantiaſis autem, quæ corrumpunt. Et eſt ſimilia ei lues Indica, ſed leuior. Lepra igitur ſimplex duplicem habet cauſam materiatiam;& efficientem: & quandoque confunduntur, vt ſecundo de ſymptomatum cauſis, & ideò medicus coniungit perſæpè has cauſas vt in grauedine, dicimus, quod materia eſt pituita, & etiā quod efficiens eſt pituita:& in phlegmone efficiens eſt ſanguis, materia eſt ſanguis. Aſſumit ibi locum communem, vtpote cutim & humorem extimulantem? deinde diſtinguit in tres differentias iuxta qualitatem b fatiam, tenuem & craſſum, mordentem & ſalſum, iuxta multitudinem paucum & multùm: Iuxta motum immobilem & mobilem. Et ſi bene conſideres, fiunt ſexdecim coniugationes:quarum tamen ponit ſolum de quatuor exemplum, inter quas eſt illud de lepra, quod ſit multus, craſſus, ſalſus, & immotus: paulò antè verò dixerat, quod eſt etiam nonnunquam lentos, & ideò hæret infixus ipſi cuti, vt id etiam coniectemor in lepra. Qui autem mordent hūmores in cute: iidem in lingua aſſumpti, hi autem ſunt acres acidi,& ſalſi, tum quod videmus vt dixi ab his erodi linguam, tum quia impoſita vlceribus mordent,tum quod his quibus vaſa rumpuntur in pectore deſtillatio ſentitur huiuſmodi ſapore imbuta. Ergo in lepra primum talis materia eò tranſmittitur, inde locus inficitur vt nutrimentum materiam ſimilem generet. Dubium reſtaret de amaro, ſed quia amarum fit tranſitu, ideò oportet vt fiat antea valdè ſalſum vt erodat vehementer, antequam fiat amarum: ſed vix poteſt eroſio, aut pruritus ab amaro incipere: ſunt autem quædam in quibus cauſa agens eſt, valdè diſtincta materia, vt in febre calor diſtinguitur à materia, quæ perſæpè frigida eſt: motus autem non ita, & multò minus quies, quæ poteſt reduci ad cauſam, ſine qua non: habes igitur cauſas lepræ.

Sed materia eius eſt communis tam quæ dicta eſt, quam etiam pituita. Vnde *in libro de Affectionibus Pag.* 10. lepra, ſcabies, pruritus, & impetigines, & vitiliginea, & alopeciæ à pituita fiunt. Sunt autem magis defœdationes, quam morbi. Fauus autem & ſtrumæ, & pani, & furunculi, & carbunculus à pituita fiunt, & morbi ſunt vbi apparet, quam leuis morbus ſit lepra Græcorum. Hic ergo materia communis dicitur genere, id eſt, pituita, vel alius humor, vel qualitate vt tenuis, vel craſſa ex pluribus conditionibus communibus, fit propriæ materiæ determinatio, & hæc eſt in vſu apud medicos.

Quomodo autem lepra generetur dubium eſt, dicente Galeno *quartodecimo artis curandi cap.17. in prin.* Harum quæ toto genere præter naturam ſunt, triplex eſt differentia: quædam ex mutatione conſiſtit ſolidarum partium: ſicut myrmetia, etiam leuce, & vitiligo, & oſſis caries (quàm ſphacelon vocant) & elephas, & ſcabies, & lepra. Quædam cum prius omnino non fuerint, poſtmodum ſunt orta, velut meliceris & atheromata, ſteatomata, helmintes, aſcarides, & ceria, & quæ in abſceſſibus inuenjuntur ſimilia oſſibus, pilis, atque lapillis. intelligit quod ea, quæ gignuntur præter naturam omninò alia genarantur ex alimento ſolidorum, alia ex ſuperuenientibus, & ſunt non omninò aliena à natura hominis licet ſani: alia etiam toto genere velut lapilli, vel ſaltem loci vt oſſa dentes pili in atheromatibus, & meliceribus, ac ſteatomatibus, quæ tunicula propria continentur, ſed vt dixi lepra, & ſcabies primum quandoque fiunt ea humore influente, inde particula inficitur: plerumque ex contagio, & tunc vitiatur locus. Et ſerpit malum ob propinquitatem, donec totum corpus occupet. Inde ne omnia attingere velle videat, dubium relinquo cur in ſcabie, & lepra ex contagio contracta morbus nonnunquam tranſit ex manibus in pedes, mediis partibus non effectis: & tamen non ea vitio humorum intus prodit.

His viſis quærendum eſt ſub quo genere morbi contineatur lepra Græcorum? Apud Arabes,& Latinos eum Celſus eius non meminerit, & lepra etiam Iudæorum, an ſit ſimplex, an media, an proprius elephas. Ingraſſius vult quod contineatur ſub albaras nigra, aut impetigine excoriatiua Arabum, & ſub impetigine Celſi. Adducit autem duas rationes euidentiores inter reliquas de Celſo, quod non nominauerit hunc morbum, & tamen cognouerit, & quod auxilia impetiginis ſint eadem lepræ Græcorum. Nos autem libenter iſta pertranſimus in quibus magna vis non eſt in diuerſitate curandi, & coniecturæ probabili innititur. Si tamen aliquis ad pſoram, aut ſcabiem lepram reduceret, etiam poſſet videri aliquid dixiſſe. Marcellus tamen *in libro de medicamentis cap.19.* ſæpè diſtinguit lepram, & elephantem, & impetiginem cùm ſit author

Latinus:

Latinus & Theodoſij ſenioris Imperatoris tempore floruerit. Et Plinius ſecundus *in quarto libro ſua medicinæ, cap. 29.* & Apuleius *de Herbarum virtutibus, cap. 20.* quanquam errorem in codice eſſe ſuſpicer. Macer quoque ſæpiùs meminit eius, & ipſi omnes antiqui authores. Neque enim Celſus vnus, quamuis celeber apud latinos totam conſtituit medicinam: nam Macer Ouidij amicus, erat, ideóque antiquior Celſo: ſed Apuleium Madaurenſem etiam floruiſſe Galeni fermè temporibus, certum eſt. At de Principe cum conſtituat impetiginem morbum ex melancholia, *ut in ſeptima quarti, & in cantica*, aliquid habet ambiguitatis.

De Hebræorũ autem lepra maior eſt difficultas. *In leuitico c.13. & 14.* Moſes ſeptem conſiderat, quibus impurus ſeu leproſus diſcernitur à ſcabioſo, aut morbo qui tametſi malus ſit, non tamen communicatur ſupponens in omnibus albam factam eſſe cutem. Primam mutationem pilorum in album, aut flauum, & exiles fieri ſecundum depreſſionem loci, tertium motum, quod morbus augeatur, & diffundatur, aut minuatur: cuiuſque terminum ſeptimum diem ſtatuit, atque hunc ſæpius repetit, ſi oporteat: quartum carnis rubræ ſpeciem, quæ cùm pura ſit lepram efficacem denunciat: quintum quod ſit in toto corpore, vel in ſola cute capitis: ſextum in veſtimentis eadem obſeruat: ſeptimum in domo, & parietibus cubiculorum, & laquearibus etiam, ſed hoc minus. Ex quibus patet, quod cum albitiem ſupponat in omnibus, & velit adeò eſſe contagioſam, quod illud genus erat diuerſum ab elephantiaſi, in qua ſunt peculiaria tumores duri, & nigrities, & à lepra ſimplici, quæ non eſt adeò metuenda. Quare concludemus Elephantiaſis, & lepræ quoddam medium fuiſſe: vt ſint ſex genera præcipuè lepræ. Primum & ſimplex Græcorum: Medium quod in Italia viget. Iudaïcum quod erat grauius hoc, & erat deductum ex Ægypto. Indicum quod vocamus morbum Gallicum, elephantiaſim, quæ propria fuit Ægyptiis, & Arabibus vnde profluxit illa Hebræorum. Et ſpeciale quod capiti proprium eſt, ex quo genere fuit mentagra, quæ mentem maximè afficiebant Plinij ætate, aut non multo ante: hancque lichen vocabant. Nam & Indica lues noſtro tempore ſolet ſpoliare mentum pilis, & caput capillis, vnde irriſoi habentur. In hoc igitur genere fuit, quam nos vocamus tignam, non eſt hæc tyria, ſed deterior capiti propria: cuius quidem tria ſunt genera. Mitior quæ medicamentis ſanatur media quæ anulſis capillis, inde vbi ſanguinauerit, illito acri medicamento, & quæ nunquam ſanata eſt. Vt in Ambroſio Cauenago, quamuis egregio medico à fœditate tamen conualuit, ſed non ab alopetia & phtiriaſi. Atque in hoc genere ab aliquibus collocantur vulpina, quæ eſt alopetia, & leonina: ſed hoc parum refert, cùm ob id cenſeantur lepræ ſpecies, quia contagioſæ fœdæ & diuturnæ ſint. Communia igitur omni lepræ videntur propagari, contagio cibi, potus, oſculi, lecti, veneris, veſtium: denique cubiculi, & eſſe in ſumma cute cum aſperitate eius, ac inæqualitate: tum verò fœda, maximè, cum verò profundius eſt vitium, etiam ſi lepra ſit aliquid vltra habet, velut Elephas & Indica lues. An verò in quouis genere lepræ pruritus adſit, poſtquam putredo adeſt, veriſimile eſt. Lædit enim quod corruptum eſt id, quod eſt ſanum. Ideò non prurit ſi prorſus corruptum ſit. Tum enim neque prurit, neque dolet; vel ſi nimio plus morbus ingraueſcat: tunc enim dolorem loco pruritus generat. In aliis excitat pruritum, in aliquibus leuem, in aliquibus vehementem, iuxta humoris rationem.

Concludo ex his, quod ſunt quinque genera lepræ: Italica quæ Græcorum: Italica antiqua, quæ & mentegra, & ea natura Indicæ, quæ & iſta ſatis leuis eſt. Nam illa quæ nunc habetur non eſt ſyncera, ſed putredine fortuita facta, longè deterior media Iudaica, & Elephantiaſis vera Arabibus, Ægyptiis, & Scotis, ac Hibernis, etiam Gallis communis. Et quod proueniunt illis ex intemperie aëris, victu prauo, & ſordida conuerſatione, & duobus vltimis occurrit Moſes. Et ſunt ſigna ſeptem communia omnibus, cutis morbus profundus cum pruritu, aſperitatéque, & albedine, & ſquamis contagioſus. Oritur autem aliquibus ab initio natiuitatis contracta origine, vt maximè in his, qui ex coitu tempore fluentium menſium generantur. Vnde Azaraüus, qui fuit vnus è quinque principalioribus Arabibus ſapientibus, licèt vltimus in ordine. Nam primus fuit Geber. Secundus Albucaſis. Tertius Haſen, ſeu Auicenna. Quartus Auerroës, qui huius opinionem approbat, dicit quod qui generatur in prima die, qua prodeunt menſes, corripitur lepra intra xij. annum, ſi ſecunda die à xij. ad xxiiij. Si tertia die à xxiiij. ad xxxvj. ſi quarta à xxxvj. ad xlviij. & eadem manet dubitatio, quomodo ſemina talis morbi poſſint tamdiu latere, & etiam vidimus de morbo Indico, quem reuerti poſt xxx. annos à curatione: Ingraſſius ſe vidiſſe refert, ego ſanè poſt xxij. & occidiſſe, qua in cauſa multi multa nugantur de ſemine illo morbi, qui tamdiu latet, vt tempore poſtmodum vires acquirat: ſed hoc eſt abſurdum, quoniam res contra naturam non poteſt tamdiu latere, quin reſoluatur, & extinguatur, aut naturam diſſoluat membri, in quo eſt. Contingit ergo quædam differri per multos annos quatuor modis. Primum ſecundum naturam, vt dens, qui mihi natus eſt xliij. anno, & adhûc eſt mihi in ore robuſtus, & eſt ſuperioris mandibulæ: vltimus à latere dextro. Quoniam locus vel robuſtior fit, aut dilatatur foramen, vel materia accumulatur ceſſante incremento aliorum. Sunt autem multi modi in re naturali. Secundus eſt cum morbus non latitat per ſe, nec eſt ſeminarium, ſed verè morbus, verùm per aliquam effluxionem perpetuam, tollitur noxa illius materiæ, & ita illa per inde videtur eſſe ac ſi eſſet ſanus, ſed non eſt inde impedita; effluxione fit morbus manifeſtus: & læſio etiam eius. Tertius eſt cum ex mutatio-

Google

ne regiminis in victu, vel etiam ex ſucceſſu ætatis debilitato loco, velut etiam in ſenibus gignitur morbus genitis humoribus vt in arte Medica tangitur *cap. penultimo* à Galeno: Et quia luca lodica propriè gignit morbos ex cruditate, ideò exiſtimant morbos ex imbecillitate naturalis facultatis, eſſe ab illo morbo. Et tamen non ſunt, licet ſint ab imbecillitate contracta ex eo. Quartus eſt cum morbus adeſt, & tamen ob defectum inſtrumenti, non poteſt efficere noxam generando materiam illam. Velut ſi ſit frigidus, & membra ſint calida ob ætatem, victum, regionem, & huiuſmodi. Et ad hoc faciunt circuitus planetarum, & ſeptenarij annorum, & ſimilia. Et ideò illi, in quibus tardatur lepra vſque ad xl. annum ex generatione; vel eſt lepra per viam decubitus; & ita fit hoc per primum modum: vel ob caliditatem, quæ non potuit efficere feruorem in humoribus, vel ob exercitationem, vel alia, quæ poſſunt eſſe plurima. Imò ſi ille vteretur optima ratione victus, nunquam adueniret.

LECT. XXVI.

Super

EODEM TEXT. XXVI.

E naribus, pulmone.

HÆc eſt tertia pars, in qua poſtquam, docuit genera materiæ, quæ eijcitur, aut quæ per abſceſſus deponitur ad locum, docet modo per quas vias, & vnde deferatur qualiſcunque ſit, & proponit quinque, à quibus plurima materia excernitur, à naribus, quia totum cerebrum purgatur, adeò vt in grauedinibus quantitas ſit præter fidem, quæ eijcitur ſingulis die: idem de pulmone omnia enim, quæ per pectus eijciuntur, neceſſe eſt. vt per pulmonea deferantur, & Galenus recitat de illo, qui in aliquot diebus expuit, ſex aut octo, vel etiam decem heminas puris, per ventrem intelligit ſuperiorem, & per ſedem inferiorem, & per colem vrinam: imò etiam ſemen, ſed hic de eo non intelligit: reliquorum quantitas eſt incredibilis: ſi volumus etiam per ſedem intelligere hæmorrhoidas, & per nares etiam ſanguinem narium dubium non eſt, quin hoc etiam non ſit verum: & ita per ventrem poſſemus intelligere inferiorem. Hæc omnia cum ſint vera, poſſunt amplificari iuxta veritatem, vel contrahi ratione inſtituti, eius quod eſt exempla affert accommodata.

Secundum naturam, & præter naturam.

Hæc eſt quarta pars vbi hæc omnia, quæ dixit, & tres præcedentes partes declarat, quia & ſudor, & ſputum, & tubercula, & verrucæ, & ſanguis è naribus, & per ſedem poſſunt eſſe ſecundum naturam, & præter naturam. Trifariam autem dicitur aliquid ſecundùm naturam, vel quia fiat à natura omninò nullo modo vexata, vt concoctio cibi: vel à natura, id eſt, in eius vtilitatem, vt tuberculorum generatio, concoctio materiæ febrilis: vel quoniam fit ab ipſa natura, licet vexata, vt diſtinguitur ille motus ab omninò præter naturali: velut expulſio acris humoris in ventriculo mordentis ante concoctionem: præter naturam omninò eſt aſcenſus vermium ad ventriculum: materiæ venenoſæ ad cor: deſtillatio ob multitudinem materiæ præfocans: vt in rechmone morientium. Hæc enim ſunt præter naturam propriam patientis, tametſi non ſint præter ſub hoc ſenſu, intelligendo per naturam, naturam vniuerſalem, qua elementa grauia tendunt deorſum, & calida aſcendentia. Secundus ergo modus ſecundum naturam dicitur à fine, non ſolum ab agente, ſed quia non fit plenè, non dicitur naturalis multò minus tertius, quia non fit ſine ſtimulo. Igitur vt perfectè dici poſſit fieri ſecundum naturam, quatuor requiruntur, quod à natura, tanquam principio, quòd ad vtilitatem propriam, & conſequendum finem iucundum ipſi naturæ: quod plenè ipſum finem aſſequi poſſit, & quod ſine ſtimulo alio externo natura ad id incitetur.

Horum diſcrimina aliis ſecundum aliam rationem.

Hæc eſt, quinta pars, in qua Hippocrates docet euacuationes conſideratas fuiſſe alia ratione, quam quatuor prædictis, ſcilicet à ſubſtantia vt ſanguinis, à modo vt decubitus partem vnam: at loco vt pulmone ab eo, quod eſt ſecundum naturam, aut contra, vel ratione modi, & tunc dicitur ſecundùm aliam rationem: alia ratione diuiſionis, & propter hoc ſublunait (aliis etiam aliter) & eſt ſexta pars, ac ſi dixiſſet non ſolum hi euacuationes diſtinguunt in naturales, & non naturales ab hoc, quod ſint eorum, quæ ſunt ſecundum naturam, & per loca conſueta, aut decubitus, ſed accipiunt alias rationes diſtinguendi, hoc quod eſt ſecundum in naturam & præter naturam: alij verò etiam diſtinguunt rem ipſam, aliter vt mox dicemus. Et intendit, quòd diuiſiones debent dari per oppoſita tam in rationibus, quàm in ſubiectis primum: ſecundum per oppoſita pertinentia ad artis finem aliter in primo contingit, vt vel idem aſſumatur bis, aut vt multa neceſſaria relinquantur, quia oppoſita ſunt prorſus ſeparata inuicem, & omnino inter ſe diuiſa, vt ambiant totum genus, velut corpus in viuens, & non viuens, animal in rationale & non rationale. Ideo debent opponi per aduerbium, non. Et in ſecundo ſi quis peccet nihil confert ad artem, imo dicit Galenus in lib. de Sectis ad eos, qui introducunt, oportet vt ſint vtilia ad aſſequendum finem. Quamobrem Galenus *quarto de ſimplicibus medicamentis in prin. cap. vltim.*

non

tis non admittit conſiderationem medicamentorum ex coloribus, ſicut illam quæ eſt ex ſaporibus, & odoribus, quia non eſt vtilia ad inquiſitionem virium medicamentorum, & facultatum earum. Tertiò vult quòd eiuſmodi diuiſiones ſint pes cauſas principales eorum, quæ à medico conſiderantur, id eſt, cauſam bene, vel malè ſe habendi: velut quod euacuationes ſint ſecundùm naturam, & ſunt ſemper bonæ: aut præter naturam, & ſunt ſemper malæ. Et hoc proponit generaliter tam in ſanis, quam in ægris. Cùm autem dixit ſecundùm aliam rationem intelligit, quæ ſit extra genus, non quæ ſub genere comprehendatur. Nam qui dicit hominem, non dicit aliud ab animali, ſed qui dicit plantam.

Intelligit ergo primum quod aliud eſt naturale ſimpliciter: quod ſemper & omni homini vtile eſt, & proficiſcitur ab ipſa natura, nullo modo irritata, vt fæces, vrina, mucus, ſputum, ſudor æſtatis tempore, & vteri ſanguis. Eſt poſtmodum naturale, quod eſt à ſola natura, & ad finem bonum, velut hæmorrhoides, & verrucæ, & lepra: Tertiò quod eſt naturale ratione loci ſolum, & tunc non eſt verè naturale: quia per alnum & colem poteſt eiici etiam lapis, & ſanies, & hnc non erit naturale. Ideò ſubiunxit talia vtroque modo eiici poterunt. Hic igitur primum intelligere oportet verba illa *Horum diſcrimina aliis, &c.*) poſſe referri ad euacuationes, & ad ſecundum naturam, aut præter naturam. Sed poſteriora cùm referantur ad res, intelliguntur de alia diuiſione, vt dicemus. Ergo de omnibus, & primùm de euacuatione in prima Aphoriſmorum [Euacuationes non multitudine ſunt æſtimandæ, ſed ſi qualia oportet purgari purgentur] Illi gaudebant multa euacuatione dicit Hippocrates, non à multitudine, aut paucitate ſunt æſtimandæ. Secundò cum dixit in quarta eiuſdem [Deiectiones nigræ, & ſubiungit, & quanto colores plures praui fuerint, plures peius, cum medicamento verò melius: & quanto colores plures non praui. Dicebant illi multitudinem colorum eſſe malam] Dicit Hippocrates non eſt hoc verum abſolutè, ſed conſiderare oportet an cum medicamento, an ſine: & an colores fuerint praui, vt viridis, liuidus, niger, aut non praui, vt flauus, & albus, & pallidus. Deinde etiam iſta non ſunt dicenda mala, aut bona, niſi vt ſunt naturalia, aut præter naturam ſubſtantia & loco. Tertium eſt natura humoris vtpote biliosæ excrementa, vndecunque veniant, dicit Galenus *primo Prorhiticorum, Tex. & com* 18. & ſumitur ab Hippocrate in textu, bona ſont ſi à conſimilis naturæ patientibus proueniant, mala ſi à contrarijs, & ideò per ſe poſſunt neutra appellari. Et in ſubſtantia craſſa, & tenoia, vt ibidem: nam tenuia ab initio, & craſſa in fine morbi, non mala, ſed ex ratione, vt contra craſſa ab initio. & tenuia in fine. Vel ſi copulentor conditiones non conſequentes, velut illud æſtuoſi rigores, quadantenus pernicioſi: flammans quoque cum ſudoſe facies in his mala. Talia enim ſunt ἄζυκτα & etiam ſi incidant in criſim, nil abſurdum ſignificabunt: aliter poterunt etiam caſu in vnum coiiſſe, & mortem ſignificare, vt enim rectè dicebat Galenus talia nil plus ſignificat, quàm tanto maiorem morbum eſſe, quo plura ſunt ſymptomata. [Aut cum ea adiiciontur, quæ nihilominus rem non mutant, velut illud nigra reuomentes, cibos faſtidientes, deliros, in pube parum dolentes, quibus oculus ferox, & clauſos purgare non oportet.] Dicit Galenus ibi neque vulneratos in corde. Et etiam illud in pube parum dolore incompoſitum eſt, ſiue non doleant, ſiue parum doleant, ſeu multum omninò morituri ſunt. Quanquam quidam referrent ad veſicæ inflammationem cum delirio. Talibus ænigmatibus delectabantur antiqui, quos Hippocrates refellit.

Vel ſi referatur ad id, quod eſt ſecundùm naturam, non ad ſignum: velut Methodici, vt dicebat Galenus, de his quòd omnia referebant ad aſtrictionem, aut laxationem: vt *primo Methodi in libro de Sectis*, quanquam non ita intelligendum eſt ſimpliciter. Extant enim Chroniorum, id eſt, de morbis longis quinque libri Cælij Aureliani Siccenſis, in quibus ſingulorum morborum ponit proprias cauſas, vt in primo libro doloris capitis recenſet in ſolationem, & frigiditatem alibi percuſſionem, aut vulnus. Et ideò illud de laxitate, & aſtrictione ſolùm ad morbos materiarios traduci debet: in quibus parùm à veritate aberrabant. Nam ſeu quod vtile eſt fluat, ſeu quod inutile retineatur, fiunt morbi. Addebant inſuper & cauſas alias cauſarum, adeò vt in generalibus parum delinquerent: verùm tamen dicit Galenus (& optimè) *in primo ad Glauconem, c.15. f.6.* multis erroribus plenas rationes ſectantur, ideò homines interficiunt. Nimis enim malè agitur cum erroribus medicorum, vel leuiſſimis, vita periclitatur. Poſſet etiam interpretari de his, qui naturam, euacuationem ſpontanearum, & à medico factarum aliter interpretantur, velut Aretæus in ſecundo libro de cholera, dum declarat ſigna eius morbi, ponit tentiones in ore ventriculi, tormina ventris, nauſeam, vomitũ bilis ſynceræ, vertiginem, ſingultum, conuulſionem ac tentionem neruorum, rigorem, liuorem, vnguium frigus extremorum. Sed ſubiicit quòd ſi malum ad perniciem tendat ſudor, aduenit, & vrina ob conuulſionem ſiſtitur, & atrabilis ſupra, & infra prorumpit, voce priuantur, & pulſus minimi, & frequentiſſimi euadunt. quódque graſſatur æſtate maximè, & Autumno, & in iuuenta. Hi ergo ex aliis etiam hoc venantur, ſcilicet an ſit naturale, aut præter naturam. Ideò ſigna dicuntur bifariam præter naturam in ſanis, & ægris. In ſanis quæ morbum futurum indicant, licet non præſentem: at in ægris trifariam, vel quoniam ſunt ſolum ſigna pathognomica, aut diſtinguentia morbum: & ideo hæc non debent dici ſecundum naturam, neque præter naturam, quia natura tum intelligi-

tur, cum morbo coniuncta. Secundò Critica, quæ etiam ſunt indifferentia: poſſunt enim eſſe ad ſalutem aut mortem. Tertio ſalutis, & hæc ſunt ſecundùm naturam: & mortis, & hæc ſunt præter naturam.

Demum ſi conſiderentur ſigna aliter ſeu res ipſæ, id eſt, non vt ſunt ſecundùm, aut præter naturam, ſed hoc eſt extra finem medici, & pertinet ad philoſophum naturalem. Vt ſi quis quærat de pituita, cur ſit alba, ſanguis rubet? quare moueantur humores leues ad ſuperiora craſſi ad inferna, vel vt Fracanzianus ſi relictis propriis circa euacuationes, vtpote concoctione, & tolerantia differat de die critica, de loco, & via euacuationis, aliquid dicet: non tamen primum.

LECT. XXVII.

Super

TEXT. XXVII. & XXVIII.

Vna natura ſunt hæc omnia, & non vna: Multæ naturæ ſunt hæc omnia, & non vna.

INtendit duplicem diuiſionem, in contraria ſcilicet rerum, quæ ſunt ſecundùm naturam, & euacuationum, quia mouentur ab vno principio, & eſt natura, quæ poteſt in contraria, vt dixi antea de attractrice, retentrice, expultrice, & hic cum loquatur de expultrice tantùm, dicit hæc eſt vna natura ratione actionis, ratione modi non vna cum expellat ſurſum, & deorſum, & per aluum, & vrinas, & intus, & extra, vt in ſudoribus ad deiectiones comparatis. Ideò prohibentur vnum ciere dum natura alteri eſt intenta. Eſt igitur natura multiplex bifariam & ratione loci per quem expellitur, & ratione materiæ, quæ expellitur, vtpote bilis, & pituitæ. Sed in ea, quæ fit præter naturam, dicit, quòd ſunt multæ naturæ, & non vna, & hoc non fuit animaduerſum ab aliis: quia natura, quæ alio modo mouet, quam ſecundùm naturam non poteſt eſſe eadem cum priore, neque in modo, neque in materia diuerſa, quia hæc differentia manet etiam ſi principium eſſet idem: ſed eſt diuerſa in principio, quia eſt natura mundi, quæ aduerſatur naturæ propriæ animantium: dico non ſolùm animalium, ſed etiam plantarum, & hæc eſt, quæ omnia ducit ad finem, & interficit. Hæc igitur natura in genere eſt triplex, propria animantis, & natura communis, & natura pharmaci. Neque enim illa eſt natura propria, cùm non ſit ex animali, ſed adueniat extrinſecùs, & noceat ſæpè, & interdum interficiat: neque vniuerſalis natura eſt cum non ſponte moueat, & ſæpè etiam iuuet: ſed eſt quædam natura, ſeu vis addita medicamento per quam natura propria quodammodo mutatur in alienam. Adeò vt ſint, natura interior propitia, & diuerſa: & quæ aduenit extrinſecùs media, modòque propitia, modò aduerſa in protrudendo.

TEXTVS XXVIII.

Pharmacia ſurſum & deorſum: & neque ſurſum, neque deorſum.

TRes proponit huius loci interpretationes: quarum prima eſt, quòd medicamentum aliquando per ſeceſſum purgat, aliquando per vomitum, & quandoque neque vno, vel altero modo, quoniam vel impedita: vel deprauatum medicamentum, aut nimis paucum, aut materia non præparata. Sunt etiam aliæ cauſæ, velut ex aëre frigiditas magna, calor, qui auocet extra humores, motus naturæ ad exteriora, velut in ſudore, aut ad vrinæ vias, cùm in vomitu, & ſeceſſu materia, & ex circumferentia ad centrum, & ex gibba iecoris ad cauam partem fertatur: & virium ſumma imbecillitas, & robur, ac durities quædam ventriculi, & flatus validus ventorum, & maximè Borealium quod experientia ſæpè didici. Et referunt quòd luna in ſiais ſignis maximè tauro & leone, & iuncta erraticis grauibus, maximè Saturno, aut Ioui, vel ſtantibus, & ipſa motu tarda impedit purgationes.

Secundus ſenſus eſt, quòd medicamentum aliquando exhibetur per ſuperna, aliquando per inferna, vt in clyſteribus, & glandibus, quandoque neutro modo, vt cum vmbilico, & ventri ſuperponitur: velut emplaſtrum de cyclamine, & cucumer anguinus hac in cauſa plurimum poteſt, inde ſcammonium, & helleborus, & quædam adeò valida ſunt, vt in manu detenta purgent per aluum. Quædam etiam vt quotidiano experimento conſtat, licèt non adeò promptè, ſed perſæpè etiam poſt multos dies illita arteriis, aut etiam ſuffitu per os, & nares præcipuè attracta, quæ hydrargyrio conſtant.

Tertius ſenſus eſt magis artificioſus, & ſuperioribus congruens, & eſt quòd cum dixiſſet in antecedentibus verbis, quòd natura euacuat per os, nares, ventrem, ſedem, colem, ſudorem, & medicus ſit naturæ imitator, ideò expedit quandoque medico per ſuperiora educere, quandoque per inferiora, quandoque neque per ſuperiora, neque per inferiora, vt in ſudoribus educendo, tamen aut prorſus non educendo, neque mouendo, & de hoc habentur duo Aphoriſmi elati in prima particula. [Quæ iudicantur, & iudicata ſunt, nuper neque mouere, neque nouare aliquid ſiue medicamentis, ſiue aliter irritando, ſed ſinere. Alter quæ ducere oportet vndecunque natura repit per loca conuenientia eò ducere.] In his tota hæc ſententia docetur ſeu aliter purgandum ſit, quàm

quàm per ſuperna, vel inferna, ſeu omninò purgandum non ſit. Et hæc eſt opinio Fracantiani & bona.

Hic relinquitur dubitatio cur medicamenta hunc magis, quàm illum humorem purgent? Primum igitur expedit ſcire, quomodo medicamenta purgent. Idque prius præmittendum à ſubſtantiæ ſimilitudine, quatuor genera eff ctuum in nobis contingere nutritionem, purgationem, tabem membrorum, atque venenum: vt quaſi cum poeta dicere poſſimus.

Limus vt hic dureſcit, & hæc vt cera liqueſcit,
Vno eodémque igni.

Nam cum aliquid ſimilitudine ſubſtantiæ nobis perſimile eſt, maximè naturæ ventriculi, & qualitate, aut diſſimile, & poteſtate ſubactum, ſcilicet, vt ſubſtantia non ſit rudis, tunc eſt nutrimentum temperatum. Tria ergo ſunt, quæ neceſſaria ſunt ad hoc vt ſint nutrimentum temperatum, quod ſit ſimile in ſubſtantia, id eſt, æqualiter temperatum ex terreo, & aqueo, quod ſit bene ſubactum, & refractum, & ita vt habeat partes aëris, & ignis, vt vocant, id eſt, humidum, pingue, bene concoctum, & vt qualitates ſint ſimiles, aut propè ſimiles. Si verò ſubſtantia elementorum æqualis fuerit, ſeu ſimilis, & elementa æqualiter ſubacta, & quantum oportet, ſed qualitates peregrinæ, vtpote propter nimiam exuſtionem ſit nimis igneum, aut propter longam calidi in humidum actionem, pingue aut nimis terreum, id eſt, frigidum & ſiccum, quamuis elaboratum, & immutatum propter qualitatem agentis, ſcilicet, calidi acutioris, & cum motu, & mora, & quia nimis diffl bile ſit, & euaporet, tunc dicemt alimentum inæqualæ, quod ſi fuerit miſtio ſubſtantiæ æqualis, & temperamentum etiam æquale, ſed non ſit elaborata ſubſtantia, & non adſit peregrina qualitas, tunc erit medicamentum vtile illi membro, & maximè ſi fuerit aſtringens pro membris naturalibus, aut odoratum pro animalibus, vel vitalibus. Conſtat enim quod membra naturalia parum delectantur aromaticis, ſeu odoratis, & quamuis adeò laudentur: videmus tamen quod iecur maximè confirmatur etiam teſtimonio Galeni 8. *de medic. ſecundum locos.* ab abſynthio, cichorio, citrne limatiarum, & iecore lupi, quæ nullo modo poſſunt dici aromata, cùm careant odore prorſus, aut potiùs habeant prauum, quàm bonum contraria ratione cerebrum, & cor, quoniam quandam habent cognitionem, & ſenſu non carent, odoribus bonis gaudent, aſtrictione parum, aut nihil. Quæ enim aſtrictio poteſt conferre cordi? cuius ora adeò ſunt patentia, & motus aſſiduus, & ſubſtantia tam dura, & calor adeò vehemens, idem dico de cerebro, ſed Galenus parum aduertens iſtam differentiam pronunciauit vtráque de vtriſque, ſcilicet, quod odorata & aſtringentia conferunt omnibus membris. quinimò etiam pulmo gaudet potiùs laxantibus, quoniam & operatio ſua id exigit, & plerumque repletus eſt peregrino humore, & plurimum appetit trahere, aërem: ſed deceptus eſt tamen, quia non animaduertit hoc diſcrimen, & etiam quia quædam quæ vtrunque habent omnibus conferunt, velut nux myriſtica & crocus, & xyloaloes, & gariophyli, & ſimilia, quorum partem nouit, partem ignorauit, conferunt omnibus membris ſine diſcrimine, ſed hæc Dialectica non eſt recta, quamuis compoſuerit ſuos libros numeroſiores, de demonſtratione. Quæ habent vtramque qualitatem, odoratam & aſtringentem, conferunt omnibus membris. Ergo omnia membra ab vtraque qualitate iuuantur, & ea gaudent. Verum enim eſt quod ſupponitur: falſum quod infertur: velut ſi duo fratres duas ament meretrices quæ ſorores ſint, quælibet illarum in ea domo libenter excipietur, velut propria amaſia, vel vt amaſiæ ſoror, non tamen ſequitur ergo vtraque, vt amaſia excipietur, quinimo oderit illam, quæ erit fratri, eò quod rem communem minuet. Solùm in ore ventriculi (& hæc fuit cauſa tertia erroris Galeni) hoc verum erit: quia os ventriculi, quatenus naturale eſt, exigit aſtringentia, quatenus animatum, ſentit enim famem, & percipit quid deſideret, & communicat cum corde, & cerebro vehementi ſenſu, & per neruus ſexti paris gaudet aromaticis, ſeu odoratis, & ideò valdè gaudet, & confirmatur ab habentibus vtrámque qualitatem: velut ſunt illa quatuor quæ nuper dixi, & præcipuè crocus, quia eſt magis mollis, & ſimilis cibo, & ideò talia medicamenta dicuntur conuenire, & ſi fuerint ſubſtantia ſimilia, quod tamen in odoratis vix vnquam inuenitur, dicuntur à tota ſubſtantia conferre, & propter hoc Galenus non potuit docere nos medicamentum, quod conferret iecori, aut ventriculo aut cordi, aut cerebro vllum prorſus, neque temperatum, neque calidum, & ſiccum pro frigida, & humida intemperie membri, neque alterius qualitatis, imò multò minùs quod conferret trifariam illi membro, ſcilicet, ſimilitudine ſubſtantiæ, & aſtrictione, & vt odoratum, & ſi modo poteſt inueniri faciſius eſſet in frigida, & humida intemperie alicuius membri, vtpote iecoris, aut cordis, aut magis oris ventriculi, quia odorata ſunt calida, & ſicca plerumque. Vnum eſt, quod medicamentum quod ſubſtantia eſt ſimile, eſt aſtringens, vel odoratum, & tunc eſt duplex, vel temperatum, vel intemperatum: illud quod eſt temperatum propriè dicitur conferre, & eſſe vtile à proprietate, quia non videtur multum iuuare à qualitate, quàm parum immutat, & non eſt perfectè ſubactum, neque refractum: aliter eſſet cibus purus, aut cibus medicinalis, aut vt dicunt medicina cibalis, quanquam iſta duo aut non multum differant, aut alia ratione, vt non ſit hic locus tractandi de hoc, quoniam non licet explicanti aliquem, aut horam declinare, niſi ad primum gradum, ſcilicet, vt explicet ſententiam. & etiam licet explicare, quæ conſequuntur ad illam, aut primo annexa et affinia, antecedentia, vel conſequentia, ſed non licet tranſire ad tertium ordinem, ſcilicet annexa annexis. Hoc enim eſt aliud agere, & nos id vbique obſeruabimus. Si ergo medicina ſimilis in ſubſtantia,

id eſt, & æqualiter temperata, & non aſſimilata, neque refracta multum: quia (vt dixi) eſſet cibus, fuerit diſſimilis in qualitatibus: tunc dicetur medicamentum vtile membro, ex eo, quod operatur per qualitates, & licet operetur per ſubſtantiam, quia tamen operatio per qualitates eſt maior & celerior. Ideò interdum non dicimus quod operetur à proprietate, non quia non habeat eam, ſed quia talis operatio latitat ſub operatione qualitatis, & vtilitas ſub vtilitate, vel vt cichorium dicimus in iecore calido, & ſicco, quod multum iuuat, quia refrigerat ipſum, & humectat, ſed verè etiam agit ex proprietate, & iuuat etiam in iecore temperato, ſed minùs & in iecore frigido, & humido: verum, quia quantum iuuat confirmanda ratione qualitatis, & poteſt eſſe, quin iuuet, aut noceat ratione qualitatis, & illud iuuamentum non ſit celerius, & maius, quàm ex ſubſtantia, ideò ſequitur vnum pulchrum ex hoc, quod omnem medicinam, quæ à proprietate agit maximè ex his, quæ ſumuntur per os: neceſſe eſt eſſe temperatam, aut prope temperamentum, non quod ita ſit, imò multæ medicinæ ſunt, quæ à proprietate multum proſunt, & ſunt valdè intemperatæ, ſed non poſſumus appellare medicinam, quæ à proprietate iuuat, quia ſi applicatur his, quibus non conuenit detrimentum eſt maius, & celerius à qualitatibus ipſis, quàm vtilitas à ſimilitudine ſubſtantiæ, aut ſaltem æqualè. Sin quibus conuenit exiſtimamus, quod propter qualitatem profuerit, & ita omnia medicamenta, quæ à proprietate iuuant ſolemus ſub temperatis, aut proximia temperamento collocare, non quod ita ſit, ſed ob cauſam dictam. Si ergo talia medicamenta ſint valdè ſubacta, adeò, vt ſolùm nutriant, excipiuntur à medicamentis etiam quod iuuent, & reponuntur ſub nomine optimorum ciborum. Sin autem paululum declinent ab hac perfecta mutatione elementorum, vtpote quod ſint in genere olerum, aut ſeminum, dicemus & appellare ſolemus cibum medicinalem, velut caro pulli in frigida, & humida intemperie, & eſt duplex aut enim qualitas eſt omninò ſimilis, & ſubſtantia parum diſſimilis: velut vua paſſa, aut qualitas parum declinat, ſed ſubſtantia eſt omninò ſimilis, vt caro pulli, & vtroque modo dicitur cibus medicinalis, aut ſtante ſimilitudine ſubſtantiæ qualitas eſt valdè remota, non tamen adeò, quin poſſit nutrire, & tunc dicitur medicina, quæ eſt cibus ſeu cibalis, vt cinamomum, & crocus, & ſi ſit temperata, ſed remota natura, vt ſunt omnes radices, dicitur etiã medicina cibalis, velut radix dulcis: nemo enim appellat medicinam ſimplicem, neque cibum medicinalem. Cùm enim ſunt minus ſubacta, magis agunt medicamenti inſtar. Et ideo iecur lupi forſan non poterit dici, non ſolùm cibus medicinalis, ſed neque medicina cibalis. Eſt ergo medicina, quæ à proprietate agit temperata, in qualitate ſimilis in ſubſtantia ſubacta tantùm vt non noceat, & tam parum, vt nihil omnino nutriat, aut valdè parum ex quo patet quid ſit venenum à proprietate, & eſt illud, quod eſt ſimile in ſubſtantia temperatum in qualitatibus primis nullo modo ſubactum, aut ſi ſit ſubactum habens qualitatem annexam venenoſam, id eſt, cuius origo eſt calor putridus, qui eſt contrarius toto genere calori naturali, velut fel carnis, piſcia, vt dicunt, aut fel leopardi, aut lepus marinus: at venenum aliud quod non eſt ſubactum, eſt ſicut metallicum omne, quod eſt ſimile naturæ humanæ, & quod habet tenuitatem ſubſtãtiæ cum denſitate. Illud enim rapitur ad membrum ratione ſimilitudinis ſubſtantiæ, & membrum non poteſt agere in ipſum propter denſitatem, & ipſum agit in membra remouendo illi à propria natura, à qua dicitur genere, quia non eſt ſubactum, ſed eſt metallicum, & elementare, & ſi habeat qualitatem prauam, tunc eſt venenum vtroquemodo, velut auripigmentum. Sed ſi medicamentum non habeat ſimilitudinem cum membro in ſubſtantia, ſed cum humoribus, tunc erit medicamentum purgans ex eo quod non poterit ſubigi à natura propter denſitatem ſubſtantiæ, aut propter qualitatem calidam, quæ impedit & maximè ſi magna fuerit, & ideo omnia medicamenta purgantia tria habent, ſimilitudinem ſubſtantiæ cum humore, per quam trahunt, calorem per quam diſſoluunt ipſum humorem, & liquefaciunt, imò ſeparant illud, quod eſt in potentia, in ſanguine, vtpote bilem, & deducunt eam ad actum: demum quia non poſſunt ſubigi, vel propter vehementiam qualitatis, vt in ſcammonio, vel ob ſubſtantiam, quæ non eſt refracta, velut in ligno viſci, vel ob vtrumque, ſicut in radice cucumeris anguini.

Aliud quod neceſſarium eſt ſcire, vt aliàs à me dictum eſt: eſt quòd medicina non trahit per ſe aliquem humorem, ſed membrum puta ventriculus infectus vi illius medicamenti. Et ideo prius oportet, vt inficiatur membrum vi illa antequam trahat. Cuius indicio eſt, quod multi purgantur ſolo odore medicamenti percepto. Et quod ſi quis euomat poſt horã ab aſſumpto medicamento, totum medicamentum antequam deiecerit, attamen operabitur medicamentum illud, & ter, & quater, & quinquies perinde ac ſi nihil euomuiſſet. Et ideò cùm neceſſe ſit, vt ventriculus ſit imbutus ea vi, oportet vt medicina ſit priùs deducta ad actum: & hoc à calore maximè cordis, qui habet vim mouendi: inde iecoris. Ergo ſunt quatuor actiones ordinatæ in hac operatione medicamenti, deductio ad actum à caloribus impreſſis in ventriculum: attractio humoris ad illum: & expulſio, & attractio ſit, per partes infectas à natura medicamenti, & expulſio per ſanas. Et cum auxilio calorum diuerſorum & etiam eorundem fiunt eiuſmodi actiones.

LECT. XXIX.

Super

TEXTV EODEM.

VT autem hæc omoia ſic ſe habere oſteodam, Hippocrates *in libro de Natura pueri Pag.3.* (inquit) vnumquodque ſimile ad ſimile, abit denſum ad denſum, tarum ad tarum, humidum ad humidum, iuxta cognationem] *& in primo de Dieta. Pag 4.* [Antequam miſceantur, oberrant, velut ignota, poſtquam autem miſta fuerint, ſe cognoſcunt: concors enim concordi adhæret, & aſſidet diſcordia rebellant] Galenus quoque *ſecundo de elementis cap.5.* hanc ſententiam vt Hippocratis enarrat, de purgantibus medicamentis, dicit apertè *tertio de Medicamentis ſimplicibus cap.24. 25. & 26.* quod trahunt ſimilitudine ſubſtantiæ. Et quod non trahunt, quia idem, ſed quia ſimile, & (vt dixi) oportet vt ſit perfectius. Addit etiam, quod aliquid eſt iam ſimile perfectè ad trahendum idoneum (hoc enim intendit per actum, & potentiam licet obſcurè dictum) quædam imperfectè velut cauſtica intelligit, quod quædam vrunt ſtatim admota, vt vrtica, & ſtella marina, & ſcilla: quædam non niſi à calore naturali elaborata,, velut auripigmentum. Sed philoſophi idem etiam, & melius exprimunt. Auerroës ſiquidem *Quinto Collectaneorum cap.21.* Attractio licet fiat à calore, tamen propria non eſt, niſi ob ſimilitudinem miſtionis elementorum in attrahente, & attractio, & hæc eſt ſimilitudo ſubſtantiæ, vt magnetis cum ferrò.

Relinquitur poſtmodum vltima dubitatio, quare medicamentom purget per inferna, ſeu per aluum, aliud per ſuperna, quodam per vtrunque? Et quare in vno non in alio? Et quare in eodem diuerſis temporibus diuerſo modo? Et quare modo humores eiuſdem generis? modo varios? Et hoc ſecundùm principia iacta, iam & etiam ſecundum Galenum, quia hæc principia non ſunt diuerſa, aut parum à Galeno, ſed ſua ſunt imperfecta, quia non tradidit, vt ſæpiùs diximus, niſi quæ accepit ab antiquis, nam præter modum operandi ipſe, nihil de ſuo adiecit illorum inuentis. Dico ergo quòd medicamenta dicuntur ſolùm purgantia per aluum non quia ſemper id agunt, nullum enim tale eſſe poteſt. Sed quæ cùm purgant non mouent vomitum, vt rhabarbarum, & magis mirabolani citrini, & aloes, & generaliter mitia, & quæ aſtringunt tum lenientia vocata: quædam tamen poſſunt ſolum vomitum mouere, & non purgare per inferna, vt anethum: & quæcumque abſque purgandi vi horrida ſunt aut abominanda. Sic lauri ſolia, limaces terreſtres, bolbus vomitarius, aſphodelus, & huiuſmodi, vt etiam narciſſus, & glans vnguentaria, & aſarum, ſemen cœparum, atriplicis, rapæ, raphanus, ſal, flos myricæ. Quædam verò vtrumque ſimul poſſunt, velut helleborus, & cucumer anguinus, & multa è violentis medicamentis, vt ricinus. Singula verò, quæ humorem vnum vomitu purgant, aut per aluum vbi vel praua ſint, aut in copia magna ſumpta vtrumque præſtant. Sed proniora ſunt, quæ purgant, vt vomitum prouocent, quam vt vomitum prouocantia per aluum purgent. Quærendum eſt igitur, cur medicina ſimul purget, & vomitum prouocet? Et cur medicina purgare ſolita vomitum prouocet ſolùm, aut ſimul cum purgatione. Princeps in quarta Primi inquit: [Medicina vomitum prouocans loco eius ſubducit aluum ob ventriculi robur, aut propter alui lenitatem, & fluxum ventris, vel non prouocat vomitum ob famem, aut difficilem naturam ad vomitum.] Addit quintam cauſam grauitatem, & velocem deſcenſum: quæ poterat omitti: tum enim non eſt exquiſitè vomitum ciens. Contraria ratione ſubiungit, quod purgans per aluum conuertitur ad vomitum ciendum, vel ob ventriculi imbecillitatem, aut alui ſiccitatem ſeu fæcum duritiem, aut quia qui bibit, illud abhorreat ipſum, vel quoniam iam nauſeabundus eſt, & humorum natura ad hoc adiuuat: nam flaua bilis ad vomitum facilè parata eſt, retractatur purgationi ob leuitatem: melancholia contra Pituita media eſt. Et poſt dixit, quod medicina purgans excitat vomitum & morſum ventriculi, & palpitationem cordis, & ſyncopim, & ſudorem ob oris ventriculi affectum: ideò cogimur noſmet vomitum prouocare, aut ſaltem adiicere aſtringentia, quæ inferiùs propellant.

Ergo vt primum definiam quæſtionem, medicina purgans aluũ propter id primum, quod humorem, qui aptus eſt purgari per aluum mouet humorem melancholicum. Quarta Aphoriſmorum, & antea adducit tres proprietates ad hoc, vt medicina purget per inferna, quòd ſint difficulter vomentes bene carnoſi, nec tempus ſit æſtiuum. Quoties ergo medicina purgat humores contrarios, vtpote melancholiam, & flauam bilem, velut ſumaria, tunc prouocat vomitum, & aluum. Et magis, quæ violenter purgant tres humores, vt præcipuè cucumer anguinus, helleborus niger, & agaricum, & cauſa vomitus eſt ex natura patientis, aut multitudine humoris, aut qualitate, vel abominatione, aut flatu. Infantes maximè ad vomitum proni ſunt contra ſenes, & cauſa eſt in infantibus paruitas ventriculi, & abundantia humidi, vt ſupernatet, & cruditatum copia, & quia non aſtringitur: ſenes autem habent amplum ventriculum robuſtum ob ſiccitatem: abundant cruditatibus & humido. Et qui ſunt temperamento ſicco ventriculi minùs vomunt contrà, qui humido & conſuetudo eſt maxima cauſa vomitus: adeò vt quidam vel minimo potu, vel quauis imitatione euomant, & cum conſuetudo plurimũ poſſit in actionibus, naturalibus, & vitalibus, & animalibus, & vomitus ſit res compoſita ex actione trium virtutum. Nam de duabus manifeſtum eſt, quia eſt actio facultatis expul-

tricis,& naturalis,quoniam quandoque concitatur abſque cogitatione à ſola natura, & contentis: quandoque à ſola cogitatione & abſque natura, quandoque ab vtroque:ideò manifeſtum eſt, quod eſt opus facultatis naturalis,& animalis. De vitali patet ob palpitationẽ, & ideò fit à natura moltis modis ex qualitate cum ſupernatat,vt pinguia, & ob id oleum, & pinguia excitant vomitum, & facilem. Cum enim ventriculus abhorreat illa, nec poſſint deſcendere. neceſſe eſt vt per vomitum talia expellantur:& propter id oleum, & pinguia cum iunguntur multo potui excitant vomitum fermè ſemper: alia ſunt; quæ excitant ob impetum & leuitatem, velut biliosa. Vltimum eſt ex abominatione, nam cum ventriculus aliquid abominatur, confeſtim tentat expellere,at non poteſt per inferna, quoniam non poteſt ſe conſtringere adeò celeriter. Et etiam quia piloſus eſt in ſuperiore parte, id eſt, in medio:ergo in omni repentina expulſione concitatur vomitus:quia ambo foramina ſunt (vt diat) in parte ſuperiore, vnum in medio, quaſi & è regione fundi, aliud à latere dextro, ſed non in imo. Medicamentum ergo quod tenuia ſolum purgant & violenter,ſolùm purgat per vomitum.At dices ſcammonium violentiſſimè purgat,& leuia quæque, & tamen non eſt vomitiuum? Reſpondeo quod ſcammonium purgat nauſeam mouendo,vt etiam Meſue affirmat a. *Parte de medic.purgan. cap.*1. Et præſertim quòd moueat flatus copiam (& eſt quinta cauſa)cum ergo purget humores tenues, & cum multo flatu,& in magna copia, ac celeriter, vt ponatur violentiſſimum medicamentorum, ac quaſi furioſum, ideò non poteſt eſſe ſine vomitus voluntate:quia tamen purgat maximè per aluum. quærere oportet cauſam,quæ alia eſſe non poteſt,niſi quòd medicamenta eiuſmodi primum exeunt, vt aliàs diai. Et ideò concitant aluum, quia irritata facilè reliqua ſubſequuntur, & continuatur operatio medicamenti, & maximè adiecto aliquo, quòd roboret os vẽtriculi,& præcipuè à principio, quod facere debemus. Verùm Meſue vult *De purga.medic. Theor.*1. *cap.*a. quod medicamentum purgans ſolùm ducat ad inteſtina per ſe, ideò non laborat in reddendo rationem, cur etiam ſi bilem, & confertim & multam purget,non prouocet vomitum cum materia ſit in inteſtinis. Nam hæc fuit ſententia Principis, quam Meſue pluribus rationibus confirmat:quod materia à medicamento purgante per aluum ducatur ad inteſtina, non ad ventriculum. Prima quia humores cum ſint graues, proniores ſunt ad deſcendendum quàm aſcendendum. Secunda,quia meatus à iecore plures ſunt ad inteſtina, quàm ad ventriculum. Tertia quoniam natura inteſtina fecit ad euacuanda excrementa non ventriculum. Quarta quoniam (ſed hæc malè intellecta eſt) membra nobilia eſſent proximiora, & læderentur magis. Ego addo quintam,quod multi euomunt medicinam, & non humorem, ſed poſtmodum per ſeceſſum euacuatur, & ſentimus murmur poſt medicamentum aſſumptum in inteſtinis.Et licet vomitus perſæpè aſſociet deiectionem,ille contingit ob conſenſum ventriculi,cum colo inteſtino, quod ſuperequitat ventriculum, & tangit ipſum, & ei connectitur: Ideò in tranſitu materiarum corruptarum per colum, ventriculi fundus læditur.& nauſea prouocatur: quæ ſi perduret diutiùs, vomitus inde ſequitur. Quod vero difficultatem affert eſt, quia vult quod medicamentum tam purgans per inferna,quàm vomitum prouocans,trahat dum eſt in ventriculo, & hoc eſt mirum, vt trahat ad inteſtina,& maneat in ventriculo. Omnis enim attractio eſt ad ſe,& ſimiliter hoc eſt difficile, quomodo deiectorium fiat vomitorium, ſeu quia ſupernatet, aut quoniam agitet ventriculum, vel quia ſit abominabile, (nam irritatio etiam ad hoc pertinet)nam cum materia ſit in inteſtinis, non facilè poterit ſurſum trahi, & ſi medicamentum ſit compoſitum, facile eſt reddere cauſas vtriuſque, velut dictum eſt de ricino: habet enim vtramque partem. Sed ſi mutetur, aut prorſus, aut magis purgabit per vnam partem, quam per aliam. Et etiam oporteret vt traheret alio more,& ad alium locum. Et rurſus quia difficile videtur, vt vomitorium fiat deiectorium: quia trahet alio modo,& etiam ad locũ,in quo non eſt ipſum medicamẽtum nam habet duplicem difficultatem, vnam vt trahat ad alium locum, quam vbi ſit: ſed quia hoc à natura eſſe poteſt cui omnia videntur licere: in hoc autem à caſu fiet, & commutabitur natura,& hæc eſt alia difficultas, & ideo melius eſt vt aſſentiamur primæ opinioni, cui ſolùm repugnat, quod inteſtina non trahunt, ſed intelligitur de vi attrahente per villos,non enim vllum membrum à quatuor facultatibus deſtitui poteſt: *tertio de Naturalibus facultatibus cap.*8. & ideo ventriculus validus eſt aptior vomitui, ratione eorum, quæ trahuntur ad ventriculum: & ineptior ratione iam contentorum in eo. Aliud eſt deiectorium, quod celeriter tranſit ad inteſtina,& poſt educit humores,& ideo antecedit illos vt dictum eſt:& Braſauolus teſtatur generaliter hoc ex Galeno, licet ille ſolum affirmet, id de colocynthida: Inquit enim, quoniam validum eſt medicamentum in purgando,ideo præuertit exitum.Sed animaduertite, quod Galenus hoc non dicit, quod præuertat exitum humorum, quem purgat, ſed quod cum his, quæ purgat exiens: præuertit opus calefaciendi, & ſiccandi.

Concludo ergo quod medicamenta vomitoria ſunt quæ non deſcendunt ob aliquam cauſam à ventriculo, & trahunt proprium humorem, & poſſunt trahere. Deiectoria quæ deſcendunt ad inteſtina, & trahunt: vomitoria & deiectoria, quæ partim manent, & partim deſcendunt ad inteſtina, & trahunt ad proprium locum. Mutantur vomitoria in deiectoria hominis, aut temporis occaſione, aut caſu, quoties manent in ventriculo, ſed eo vſque trahere humorem non poſſunt. Et ſi partem trahunt, partem non: efficiuntur deiectoria & vomitoria. Deiectoria autem fiunt vomitoria quoties retinentur in ventriculo, ſed ſi deſcendant, non poſſunt fieri vomitoria, niſi ob fæces nimis

nimis ſiccas, aut aliquid aliod obſtruens, ſed vbi violenter nimis trahat, licet fiat vomitorium ob multitudinem humorum, vt etiam in eorum abundantia, tamen erit etiam deiectorium.

LECT. XXIX.

Super

TEXT. XXIX.

In alimento pharmacia optimum: in alimento pharmacia malum.

DVas huius loci fuiſſe expoſitiones, etiam antea commemorat F. Vnam quod in alimento ſi ſit vis purgandi, quandoque conferat. vt docet Galenus *ſecundo de alimentis cap* 21. Vbi reddit cauſam, cur aſtringentes fructus in fine cibi molliant aluum, maximè, ſi præceſſerint acria & nitroſa, ac ſalſa, vt garum, & radiculæ ſale conditæ: exemplo Protæ rhetoris, & ibi adducit etiam teſtimonium iuuenis, qui cum ex ſcamonio minimè purgatos eſſet, quinimo ventriculus intumuiſſet, & graueretor, exhibitis malis punicis, venter laxatus eſt, atque deiecit. Ergo ibi tria eduliorum genera (quorum meminit) obſerua: & ſexcuplicem etiam ordinem eorum ſalſa, & nitroſa, ſeu vellicantia, aſtringentia, & pinguia. Si igitur dicit nitroſa, & ſalſa primùm aſſumantur, inde pinguia ſeu carnoſa demùm aſtringentia, venter conſtricto ventriculi ore ſuperiore, inferiore autem laxato deiicietur. Si autem aſtringentia primùm poſt nitroſa, demum carnea: aſtringetur venter conſtricto inferiore ventriculi ore, non tamen vomitus prouocabitur. Si autem aſtringentia primum inde carnea ſumantur, demum quæ vellicant ventriculum, vomitus ore ventriculi ſuperiore moleſtia affecto, prouocabitor atqoe hos tres modos declarauit Galenos: ſed cum contingat hominibus in quemlibet modum incidere, ſeu fortuito, ſeu vt ſciamus, quid agendum etiam reliquos ex eiſdem declaremus: ſi ergo carnea primum aſſumantur, poſt nitroſa, demùm aſtringentia, deiicitur etiam venter, ſed non adeò vt in primo modo. Si carnea, poſt aſtringentia, demùm ſalſa, vt quibus nil eſt, penſi circa vitam, ſed omnia peruertunt, vomitus prouocabitor & aluus etiam deiiciet: ſed non adeò vehementer vtrumque. Verùm ſi aſtringentia primum poſt ſalſa, demum pinguia. & carnea faſtidium patietur, qoi ſic præter conſuetudinem cibos ſumpſerit, & cum hoc aluus non deiiciet. Conſtat igitur, quòd hoc aliqoando erit bonum, aliquando malum ratione ordinis Sed & ratione eios, qui aſſumit, vtpote in ſenibus in his, qoi coli dolore, quiue flato infeſtantur in tamice bonum erit: non quod hoc vnquam bonom ſimpliciter eſſe poſſit, (miſcere medicam cibis) ſiquidem coctionem euertit, ſed quoniam quandoqoe à maiore periculo nos rutos reddat, bonum dici poteſt: ſecus autem malum, vel ſimpliciter in ſanis, vel etiam deterius in habentibus viſcera debilia, vel ſi curæ ſit nobis vrinam prouocare, auertit enim. Sed & eſt alius ſenſus circa hoc: dicit vt non de purgantibua agatur, ſed his quæ calefaciuor, aut refrigerant, aut ſudores, vel vrinas prouocant, vel aperiunt obſtructioees, vel confirmant membrum. Dico eſt etiam tertius ſenſus, & eſt vt medicamento purganti, miſceamus cibum. Velut cum damus cataporia à cœna caſſiam lenientem, quam nigram vocat Auctuarius, ante cœnam, quo etiam modo damus medicamentum, & poſt cibum maximè ptiſanam, vt Hippocrates præcipit, *in ſecundo de Victu in Acutis. tex.* 12. Demum eſt vltimus ſenſus de his qui purgant, & nutriunt, atqoe id viciſſim ſuis interpoſitis horis, quem modum iuniores, & Galenus etiam vocant Epicraſſim.

Ex his omnibus F. recipit tertium, qui ſit conformis, vt dictum eſt verbis Hippocratis, & reddit rationem: nam ſecundus non ſeruat proprietatem verbi φαρμακείας quod eſt medicamentum purgans. Primus autem eſt indefinitus, vt omninò tam paucis doceri poſſit, cùm tot ſint, quæ iuuent, aut noceant, & etiam, quæ nil horum efficiant, quod minimè ſub dicto Hippocratis ſic intellecto: compræhenderetur igitur, relinquitur ſolum hic tertius modus: nam quartus non eſt compræhenſus in verbis Hippocratis, ſed quadam ſimilitudine trahitur à nobis ob præclaram vtilitatem, huc in diſputationem. Et qoia dixi optimum eſſe pharmaciam in alimento, huic oppoſuit poſitiuum. ſcilicet, malum, non ſuperlatiuum: reddit rationem ob egregias vtilitates, quas affert alimentom, poſt medicamentum, & enumerat eas; prima, quæ à Galeno refertur inter præcipuas loco adducto eſt, vt detergantur reliquiæ medicamenti, hærentes ori, gulæ, & ori ventriculi, ex quibus æger læditur, & appetitum cibi amittit, & ad vomitum, vel nauſeam irritatur.

Secunda vtilitas proponitur à Galeno ibi, & eſt, vt mala qualitas medicamenti, & à veneno, non moltum abhorrens retundatur. Tertia proponitur à F. ſub nomine medicamentorum lenientium, ſed etiam maximè conuenit purgantibus validis, ſcilicet, vt calor ob cibum contractus ad ventriculum celerius deducat medicamentum ad opus, & ipſum medicamentum etiam euincatur à calore, nec adeo lædat ventriculum. Hæc vtilitas adeò magna eſt, vt ego ſoleam prædicere moltis medicamentum non purgaturum, niſi à prandio, & cum non purgantur, do prandium etiam in medicamento valido. Quartam vtilitatem proponit generaliter F. vt videatur ſuauius, & hoc non intelligitur de ptiſana, ſed de his, quæ iam miſcuerat odoratis medicamento Hippocrates, ſed hic cum dictum intelligatur generalius, poterit accipi, velut cum medicamentum ſumitur cum aqua lactis, vel in morſulis cum ſaccharo confectis, aut melle. Et vt quidam cum vuis paſſis: & nunc eſt

in vſu

in vſu cum rhabarbato : ſed tamen cum ſcammonio, aut helleboro non laudarem, quia ratione corticum : retinentur in ventriculo, & ideò mirum in modum nocent ei:at non ſic rhabarbarum retentum noxium eſt illi, ſed vel innoxium, vel ſalutare. In omni caſu tamen melior eſſet ptiſana. Quintam vtilitatem, vt ſit ſuauius receptum, & ita non commoueat nauſeam, & hæc eſt generalis, & ponitur à F. Sexta vtilitas, cuius non meminit, & eſt vt diu moram trahat in ventriculo, & ita perfectè expurget ipſum corpus, dum natura cupit retinere cibum, & ideò medicamenta ſic ſumpta, non fruſtrantur opere ſuo. Septima & vltima eſt, quoniam corpus humectatur ex eo:nam medicamenta exſiccant corpus trifariam, natura:pleraque enim ſicca ſunt rhabarbarum, agaricus, aloes & violenta vſque ad veneni etiam limites : & expurgando humidum, demum ob vehementiam motus. Ideò dixit Hippocrates 4. *Apho* 19. [qui in medicamentis purgati non ſitiunt, non quieſcunt, donec ſitiant. Et ſimiliter recreantur ſpiritus ab illo cibo.] Propter hæc omnia dixit eſſe optimum in alimento pharmaciam: malum verò iſtud non perfectè declarat F. ſed non omnia poſſumus omnes. Inquit enim, quod vbi non expedit permiſcere medicamenta cibo, tunc trahitur cibus extra ventriculum, & hoc detrimentum, non eſt adeò magnum, vt vtilitas cum opportunè admiſcetur. Et colligitur hæc authoritas, *in primo de Victu in acutis tex.45.* ab Hippocrate, vbi ſubluendum eſſe docet, ſed vera reſponſio eſt, quod Hippocrates diſtinguit tria tempora à medicamento ſtatim, & hoc vult eſſe bonum à fine operationis medicamenti, & tunc vult ptiſanam eſſe modicam in medio cùm medicamentum cœperit operari, non tamen abſoluerit, & tunc dicit eſſe malum, & hoc quia comparationes debent eſſe ad idem ſecundùm idem : & cauſa eſt, quia tunc cogitur retinere natura ob cibum, & expellere ob medicamentum, & humorem, & hæc ſunt contraria ideò deuitanda.

Sed emergunt hic duæ dubitationes : vna circa literam, alia acceſſoria, ſed valdè pulchra, quam nemo attigit, vel quod non animaduerterint, vel quod facilè illis ſolutio occurrerit. Prima eſt ergo, quæ dicta eſt, quare non vereatur in ægro Hippocrates ſubducere cibum crudum è ventriculo? Dico quòd primum præſupponit eſſe ptiſanam ſolam, ſecundo præſupponit, quod debeat retineri, donec concocta fuerit, ideò ſubiecit. [Neque inſigniter minore quàm conſuetam eſt quantitate, non ergo eam contemnit noxam] nec textus nuper adductus facit pro illis : nam cum aſſumpſerit cibum, tunc primum eſt ſi poſſit euomere. Iſtud ſupponit difficillimum in laterali morbo : vbi verò non poſſit, tunc melius multo eſt, vt incoctus deſcendat ex ventriculo in inteſtina, vbi non affligit ſeptum tranſuerſum, quàm vt maneat in ventriculo multiplici, cum incommodo difficultatis ſpirandi febris, & ſimilium. Aliud verò eſt vt non habenti cibum conſulat, vt capiat illum ſub ſpe, quòd ſi deſcendat ante coctionem, parum ſit nociturus, cùm hoc non dicat. Ideo propoſui difficultatem non vt intactam, ſed vt malè ſolutam ab aliis. Secunda ergo difficultas eſt, quare ptiſanam ſtatim à medicamento ibi, & non ptiſanam cum ipſo medicamento facit : quia medicamentum erat exiguum, & odoratum, & ſub forma boli, vbi ſi diſſolutum fuiſſet cum ptiſana : primam totius ptiſanæ ſaporem, & odorem corrupiſſet, & ita fuiſſet difficilius ad bibendum, ſecundò non eluiſſet ptiſana vim medicamenti, ſubſtantiam, odorem, atque ſaporem, vtque fuiſſet illo infecta, ſecus ſyncera hoc poteſt facere. Hic quæritur an bonum ſit accipere caſſiam poſt cœnam maximè in morbis pectoris, idem de catapotiis:nam Hippocrates dabat poſt cibum non ante : dico quod ante vt inter cibum, & paulo pòſt in his, quæ diſſoluuntur parum refert, & maximè cum ex motu, vel etiam decubitu omnia inuertantur : ſumpta autem poſt ſint odioſa, magis mouent nauſeam, nec caſſia adeò coctionem impedit : leniunt tamen magis pectus, quæ eiuſmodi ſunt, quoniam hærent faucibus, & arteriæ ideò bibere poſt, non conducit : & quia aſpera arteria cohæret gulæ, & ideò deuorata reſudant, vt ex Platone, Plutarcho, Galeno. De catapotiis ſupernatent, à capite trahunt & coctionem, non adeò impediunt, non tamē bonum eſt, vt plena cœna, quemadmodum vſus eſt exhibeantur. Dat autem poſt Hippocrates, quia quod dabat erat molle, & validius, hæc duriora, & infirmiora, iſta purgandi caput : illa membra inferiora.

LECT. XXX.

Super

EODEM TEXT. XXIX.

DIctum eſt, quod huc pertinere putetat, id de Epicraſi, de qua dictum eſt in *ſexto Contradicentium, Com. 33. & in prima Aphoriſmorum, com. 22. in prin.* & nunc pareiùs agendum eſt. Dico ergo, quod Epicraſis locum non habet in febribus ex auctoritate duodecim Methodi : at de alia, quæ habetur *in nono cap. 10. in fine.* cum ibi agat non ſolùm de febribus, ſed acutis, & continentibus, doceatque intentionem curandi per miſſionem ſanguinis, videtur loqui ibi in febribus, adhibendamque illis Epicraſim : ſed certè in febribus nulla Epicraſis vtilis eſt : oporteret enim præuenire putredinem, atque putredinis noxam nutriendo, ſi nutritio vtilis eſſe deberet. Et ideò hic rurſus conſurgit duplex difficultas : vna quoniam in vna die,, imo in paucis horis vires augentur ex alimento, igitur melius concoquetur materia febrilis & ita euadent, qui ſecus euadere non potuiſſent cum terminus iudicationis ſit multo longior die vna, nedum paucis horis? & hoc habetur de vino *tertio de Temperamentis. cap. 2. pri. ad Glauc.* & ita de ouis, & ſimilibus : ſecunda ratio eſt quoniam in ſyncopi exhibemus vinum

ſecundùm

ſecundùm Galenum; & cum offa panis, & hæc plurimum nutriunt, vt habetur ab eodem *primo de Victu in Acutis, cap.14. com.* 13.25. & 27. & vires reſtaurantur ex eo, & contingit nonnunquam euadere ægrum, qui aliter non eſſet enaſurus, & melius eſt præoccupare, imo dicit 12. *Methodi cap.3. poſt medium.* eſt medici generoſi, non permittere vt æger incidat in eam, ſed præuidere, & occurrere cibom: adminiſtrando ergo talis victus ratio vtilis eſſe poteſt, & multò magis in febrientibus Dicet enim quis iure meritò (non loquor de neceſſitate, nam ſi non ſit iuuaturus cibos, ſed periturus omninò æger, Galenus iubet medicum abſcedere) ſi cum iuuat adeò proſtratis viribus, vt fermè ſpes non ſit concoctioni, quare non multò magis iuuabit in viribus mediocriter defectis. Tertia ratio ſumitur ex aothoritatibus: omitto modò Principis, de quibus in *Contradictione:* & illa *prima Aphoriſmorum, & primo de Victu in Acutis* [cibi (dicit) teſticuli gallorum, alæ colombi, oua, & reliqua, quæ medici languentibus dare conſueuerunt] de qua etiam dictum eſt aſſumo eam, *duodecimi Methodi cap.6.* quam quidam magnifacere ſe ſimulant, cum enim locutus eſſet, de exhibitione ouorum carneorum, & vini, ſubiicit tali affectu laborantis iuuenis, *in decimo libro cap.3.* meminimus, quoniam vt dixi quotidie nutriui, idque ante acceſſionem potiſſimùm, ergo dicuor illi eiuſmodi nutrimentorum priſana ſola nutritum eſſe, oportuit eum iouenem: aliter extra propoſitum eſſet. Quarta ratio eſt, quod videmus multos buis, carne contuſa, vino, & pane pauſillo euadere etiam, quod ter, quater, ac ſexies nutriantur in ſingulis diebus naturalibus: & cum peruenerint propè mortem: non ceſſante tamen ea victus ratione, prorſus reſtitutos, & conualuiſſe. Si ergo ex tanto diſcrimine profuit, & ſuſtinuerunt, cur non iuuabit dum morbus, multò mitior eſſet, cùm apud te conſtet eò tenuius cibandum ægrum, quò morbus maior fuerit? At hic neque ad morbi magnitudinem, neque ad nutrimenti copiam, neque multitudinem quicquam poteſt accedere? Hæc ſunt tria præcipua, quæ poſſunt adduci pro illis, qui medicamentis, & cibi copia vtuntur in febribus. Pro medicamentis & Epicraſi eſt hæc ratio: in lenta febre materia heterogenea multa craſſa, neceſſe eſt, vt accidat quod in igne, vbi ſunt diuerſa ligna quædam; iam propè ſunt in cinerem conuerſa, quædam ardent, quædam nondum ſunt accenſa: & in lebete, vbi moltæ carnes ac diuerſæ quædã coctæ, quædam crudæ, etiam quædam ſemicoctæ: at par periculom eſt, non educere concoctam & crudam, velle purgare, quod etiam facit natura, vt *in tertio Epidemiorum. parte prima*, proponit duorum ægrorum continuata ſerie hiſtoriam Cherionis, viri qui ter iudicatus eſt, & euaſit, & Euianactis filiæ fœminæ, quæ ex eodem morbo his iudicata eſt, & obiit. Ergo cùm medicus debeat imitari naturam ſaltem rectè operantem, erit neceſſaria Epicraſia & huiuſmodi curandi ratio. Dico ergo primum quod purgationes iſtæ, quæ adhibentur materia nondum concocta, neque turgente, euacuant materiam ſenſim, quæ etiam ſenſim, & per interualla aucta eſt ex erroribus victus: atque ita prohibent incrementum materiæ coniunctæ. Ergo duobus modis aberrantes, & dando qualia dare non deberent, & euacuando, quando non deberent, minorem errorem admittunt quam ſi vno tantum modo peccarent. Nam ſi nutrirent, & non coacuarent, adeò augeretur materia antecedens, & inde coniuncta, vt febris omninò interficeret illum, ſi autem purgarent, nec nutrirent, impedirent coctionem materiæ, mouendo illam, nec educendo, & debilitarent vires, & educendo vtile ſiccarent corpus, vt *quarto de Victu in Acutis: tex.22.* adeò vt æger futurus eſſet in longe deteriore ſtatu, quam ſi non vſus fuiſſet cibis nutrientibus. Cum ambobus autem his ſupercoiunt ſeptem mala. Ex cibo duo certè labor virtutis & impedimentum coctionis, quæ pono pro vno ſupponendo, quod laborem reſtauret & æquet nutrimentum ex cibo ſumptum: alterom eſt incrementum materiæ peccantis, & tertium obſtructio (ſed quia hoc non eſt neceſſarium, vt neque flatus, ideò non connumero, niſi hæc duo impedimenta coctionis quod ſemper adeſt & euidens) tum acceſſio ad materiam, quod poteſt eſſe non valdè magnum ex purgatione, vt docet *ſecundo de facultatibus naturalibus cap.8.* in calido corpore, & multò minùs febricitante cibi poteſtate calidi, non in ſanguinem, ſed bilem conuertuntur: hi autem & calidi, & pingues, vt ardeant, & obnoxij putredini vt febrem augeant: & lenti, vt obſtruant, & multum alunt, quod maximum eſt: nam coctionem impediunt, quia difficiles concoctu: quia multi alimenti Nam plurimum difficile, & tarde ſubigitur in coctione tertia ad quam pertinet concoctio morbi. Conſtat enim quòd ratio victus non exigit carnes, aut oua, vel vinum in febribus. Secundò de diæta, de vino, quod eſt calidum, & ſiccum, & oua ſint robuſta. De carnibus comparat eas allio, *ſecundo de Victu in Acutis.* Vbi dicit non eſſe moleſtam vt panem, & mazam ſed turbare. Maza autem eſt polenta oleo miſta, de qua aliàs & ex Athenæo: Vnde puto Marzapanum dictum, & eſt ac ſi dicas panem iucundiſſimum, & magnificum à Martya, vnde *Machon N.l Martyã* mihi viſum eſt iucundius. Atteſtantur ea, quæ Galenus ſcripſit *ſeptimo de compoſitione medicamentorum ſecundum locos* de variis placentulis. Idem docet prima Aphoriſmorum, victum febricitantium proprium eſſe priſanam.

LECT. XXXI.

Super

TEXTV EODEM & XXX.

EX purgatione autem triplex malum impedimentum ex coctione mota materia: reſolutio viriom ex labore, & calore præter naturam incrementum, ex motu materiæ cum nixu facultatis. Alia etiam poſſunt ſequi, velut obſtructiones, tormina, calor ex medicamenti natura: ſed hæc vt non neceſſaria, velut & vigiliæ, & appetitus deiectio omittantur. Ex natura temporis morbi duo ſymptomata coctionis, & criſis: ſi igitur hæc ſeptem ægri vires validæ ſuperabunt euadet æger, plerique tamen morientur, quia non ſufficient. Vbi ergo euaſerit illud tempus æger, aut materia erit eiecta per criſim, & ita prorſus ſeruabitur, ſed languidis viribus admodum: ſin autem ſolum febris fuerit diminuta, aut morietur etiam poſtmodum, aut tranſmutabitur morbus, & æger ſupererit, & erit valetudinarios. Et ſimiliter vbi medicamentum non purgauerit, tunc hoc erit peſſimum, & æger omninò morietur, quia abſque vtilitate adiiciet illa tria mala, ergo tale regimen victus eſt omninò pernicioſum. Nam vbi quis vtatur ſola ptiſana, vel lacte ſeminom, melonum: hora ſtatus non aderunt, niſi ſymptomata ea ſeparationis materiæ & expulſionis: & ita ſi expellatur facilè expelletur, & vires integræ manebunt: ſi non expelletur, ſanabitur paulatim, & certè: & raró tranſmutabitur. Erit ergo hic ordo: Qui prorſus ſanandi erunt cum criſi ex recta victus ratione, ex hoc mala vtrinque adhibita, ſcilicet, nutritione, & importunis medicamentis, vbi euacuauerint, (aliter enim ſi non coacuauerint, aut vnum ex his tantum adhibitum fuerit, vix vnum è centum ſeruari, atque ægrè poterit) non iudicabuntur, aut imperfectè, & ſenſim, magnoque cum labore perfectè ſanabuntur. Qui autem per criſim imperfectam ſanandi eſſent, ſic curari remanebunt valetudinarij. Qui autem ſanandi eſſent ſenſim, hi aut tom morientur, aut paulò poſt & ſenſim. Qui autem laborioſa criſi euaſuri eſſent, hi vix cœpta ea interibunt, nullos ergo ex hac victus ratione, atque curandi modo, non grauiter læditur. Ex quo patet, quod ſenum, & infantium & imbecillium, & mali habitus, qui hac curandi ratione à medicis inſtituentur, prorſus nullus euadet. Et ideò per hæc patet ad quartam rationem. Redeunt autē è mortis faucibus ob hoc, quoniam eò deuenire neceſſe eſt, illos ob malam curandi rationem, & morbi naturalem proceſſum, nec pereant, quia vires (vt dixi) omnibus incommodia pares ſunt. Reſtituuntor autem tum, quia finito circuitu febris cum illa ceſſet, nutriontur vt *ſecundo de Facultatibus naturalibus, cap.* 8. & quod prius erat damno vtila redditur. Ad ſecundum dico quod ipſum habet duo capita. Primum cur deficientibus viribus vtile ſit alimentum, non deficientibus noceat: alterum cur vires ex alimento in paucis horis, manifeſtè augeantur? Et coctio ſi tardet propter vires, cur non iuuet hic cibus ad coctionem? Et reſponſio, de ſyncupe eſſet facilis, quia tum febris ceſſat, & corpus eſt refrigeratum: ſed quia Galenus vult, quod ante ſyncopem exhibeamus. Reſpondeo, quod tria præſupponit, ibi, non eſſe phlegmonem in membro naturali, vt iecore, vel ventriculo, & deficere naturalem facultatem ex aliqua cauſa. & ægrum poſſe ſanari, & in ho caſu primum vult, vt ſuccorramus quantitate, ſi per eam peccauerimus. Sin autem vi morbi ſit, vt in febre eſt humoribus tenuibus *Vndecimo Artis curandi, cap.*6. dat alicam cum fructibus auſteris. Connumeratur autem alica inter pleniora alimenta, & ſic etiam interdum, & per interualla lutea ouorum, & teſticulos gallorum, & cerebrum ſuillum, omnia quæ difficilis ſunt reſolutionis, & que maneant in ventriculo non obid. Si enim fieri poſſet, curaret, vt diſtribuerentor: ſed ſi diſtribuerentur, etiam citò diſſlarentur, quòd eſſet contra primum intentum. At vbi os ventriculi flaua bile infeſtatur, & periculum ſit, ne in ſyncopim deueniat, videtur contraria ratione vinum calidum exhibere, non aſtringentia & os ventriculi combuſtum reddentia. Id ergo forſan videtur periculoſum in febre, & bile obſidente ventriculum, ne deducatur ad iecur, & cor. Præſupponit ergo vt febris nō ſit valde magna, dicit & vires deficiant, aut defecturæ ſint, & primum iubet intemperiem potu aquæ emendari, tum ad remouendum defectum vitiom, ob conſenſum oris ventriculi, potius eligit vinum potens ad vitandum præſens periculum, & auertendum bilem ad venas, & nutriendum corpus, & ita quatuor præſupponit, & duo alia conſiderat: ſupponit vt morbus ſit ſanabilis, vt vires deficiant ob conſenſum oris ventriculi: vt febris non ſit valde magna, vt aqua ſuſtulerit malam intemperiem è ventriculo. Tum conſiderat nutritionem & auerſionem bilis à loco, qui adeò magnum habet conſenſum cum corde & cerebro, & cum his etiam adeſt vis concoquendi humores peccantes. Et hic quòd dat vina generoſiſſima, & ideò contra morem medicorum noſtrorum, qui dantes vina iſtarum regionum, quæ ſunt leuiſſima toto genere, & vt vappa comparatione Phalerni Signini Marſij ex Italicis, & ex Græcis, Ariuſia, Lesbia, quorum loco Prannium, aut Græcum, ſeu Romanium poſſemus dare. Et Italicorum amabile, Genuenſe, & Vernaciolam Benaci, & Trebiana Florentina, Noſtri autem medici, & inter has vappas eligunt leuiores, & vt uocant oligophoras, & ita habentes damna vinorum. Vtilitatem autem nullam, dantque ſæpius, & per totum decurſum morbi, cùm Galenus exhiberet duntaxat ſemel aut bis. Ideò vides, quàm multipliciter peccent. Animaduertenda verò circa hoc tria ſunt, ex *primo ad Glauconem. cap.*4. *iuxta medium.* Primum quòd cùm volumus nutrire celerius,

ac

ac diſtribuere, & in hyeme, & in frigidis temperaturis, & in ſenibus, & in aſſuetis bibere calidum vinum, etiam calidum actu debemus exhibere contra frigidum, ſecundùm quod vinum cohibet fluxiones humorum ad os ventriculi. Tertium quod non eſt idem exhibere vinum leue, ſyncerum, hoc enim nocet, & non confert, & potens, calidumque (præcipuè autem eligit flauum, & tenue, & odoratum) miſtum aquæ: hoc enim confert omninò, & forſan non etiam nocebit. Adijciunt etiam quidam alium errorem, putantes nil intereſſe inter flaua vina, & nigra decepti authoritate Galeni *quarto de ſimplicibus medicamentis, cap.* 23. cum dicit. Multo minus ex coloribus de medicamentorum facultate colligere quid valeas, cum in ſingulis coloribus calida, ſicca, frigida, & humida medicamenta inuenias; ſed manifeſtè coarguuntur, ex *ſecundo de victu in Acutis tex.* 34. vbi præſupponit ambo vinoſa eſſe, ſed ſolùm colore, differentia, albo, & nigro. Valde enim dicit mutabunt corpus. Regula ergo Galeni intelligitur de natura ſimplicium diuerſi generis, & dignoſcendi per cauſam: at in eadem ſpecie color plurimum poteſt in oſtendendo naturam rei, velut inter belleborum album, & nigrum, non tamen docet cauſam, vt ſapor. Ad tertium dico ea verba eſſe inchoatiua, non continuare ſermonem, ſed referenda illuc. [Qui prætenues ſuccos habent, & ſyncope, ob id laborant, quod initio ſint cibandi: -] non forma proximè præſcripta, ſed vt iuuenis ille decimo Artis curandi cum alica, & grauia mali punici ſolum: eo enim vt teſtatur contentus peruenit ad diem xj. quo vinum addidit ob ſyncopem. Ad id de nutrimento dico, quòd ante ſyncopim, & citra periculum, ſi detur plus eſt iacturæ in incremento materiæ, & impedimento coctionis, quàm auxilij in augendis viribus. At in neceſſitate ob facultatem vitalem, vel cadentem, vel mox caſuram, debemus exhibere non vt bonum, neque tutum, ſed vt neceſſarium eligendo minus malum. Ideo concedo, quòd nutritio poterit præcedere coctionis finem, & criſim: Et ex hoc intelligitur error medicorum cui libenter fauent vulgares, dum gloriantur. De auctia per cibum, & potum viribus cum talis lætitia ſit vana. Vident enim iuuamentum, ſed non cognoſcunt detrimentum. Ideò poſtmodum ſuccedunt vrinæ malæ, & æger tendit ad interitum. Et ideò ſi ſubtraxeris alimentum, perſæpè non potes illum ſeruare, & alienum errorem falſo tibi impingunt: & ob id ab huiuſmodi ſociis oportet cauere.

De epictaſi ob rationes dictas eſt admittenda etiam in aliquibus febribus longis, ſed & in his tutò, nec tamé ſequitur vt dandum ſit ſe vinum, aut carnes, vel oua, ſed priſana augenda, & ſi non ſufficit, vide quid dicat Gal. in hoc caſu 1. *de Victu in acutis. com.* 27. Quod ſi æger ptiſanam, & mulſam faſtidierit, piſces ſaxatiles ſunt, maximè idonei, ea aqua, porro, anetho, & ſale, modicóque oleo parati: & ea non ſaxatilibus aſelli, ſed ante cum melle propinare oportet.

Explicato primo & principali ſenſu, tanquam difficiliore ad perſuadendum, tranſibimus ad ſecundum de medicamentis, quomodolibet euacuantibus ſudorificis vrinam prouocantibus, aut vomitum. Nam talia etiam cum cibo ſumpta, vel ſub forma cibi melius operantur. Difficulter vomentibus veratrum cum priſana datur: minus enim vellicat ventriculum, & exquiſitius purgat. Et quæ ſudorem mouent, aut vrinas (vt dixi.) Tertium eſt de ſanantibus vlcera, & putredines membrorum interiorum, vel exteriorum, aut etiam nodos, & durities, vt in lue Indica Extenditur quarto ad intemperies ad obſtructiones. Demum etiam ad dolores & vriginem: Liquet ergo, quod non ob ſolam tenuitatem victus tales ſanantur, vt quidam putant de Indica lue: imò quanto plus cibi, & potus medicati ſumitur, tanto celerius, facilius, & melius, ſanantur modo non incurrant cruditatem. Cauſa igitur huius eſt aſſiduitas aſſumptionis medicati cibi, & potus cum multitudine: & quia non ſolum tollit intemperiem, ſed mutat ſubſtantiam, quæ eſt ſubiectum intemperei, & quia non eſt periculum ne cibus, aut potus à medicamento diſſideat: vltimo quia ad vnguem conueniunt, & in idem.

TEXTVS XXX.

Malum & optimum ad aliquid.

COmparatiua, & ſuperlatiua omnia ſunt etiam relatiua: illa igitur triſariam dicuntur, ſimpliciter, maximè ſuperlatiua, & plenam retinent ſignificationem, quia ad omnes refertur, vt Achilles fortiſſimus, id eſt, hominum: ad aliquos relata, aut comparatiua ſine poſitiuo ad relatiuum referuntur: & ita nihil ſignificant, vt Achilles Græcorum fortiſſimos, ſupponere oportet, quòd Græci fortes ſint. Vnde candidiſſimus coruorum, nihil ſignificat. Et ita dicit Philoſophus *in Prædicamentis cap. de oppoſitis in diuiſionis membro primo, quod eſt de Relatiuis*, duplum non eſt, niſi dimidij duplum. Et ita dico maius non eſt magnum, ſed ſolùm minore maius. Ad poſitiuum ſuum vt optimus bonorum, aut optimum cum de malia mentio facta eſt, vt hic: & retinet mediam vim. Significat enim in eo genere optimum aut meliorem. Vt ſi dicas Romani multi fuêre, Naſica tamen optimus vir fuit, id eſt, bonus, ſimpliciter, & ad Romanos comparatus optimus. In quo ſenſu nunc loquitur Hippocrates 1 *de ſimplic. medic. c.* 38. Sẽſus ergo vt etiam F. exponit eiuſmodi eſt: medicamẽtum, & alimentum poſſunt referri multifariàm ad hominem (nam ad illum omnia referri debent) & ad hominem hoc morbo: puta tertiana laborantem, & ad hunc ipſum hominem laborantem, & in tali occaſione, ſcilicet, æſtate, die, ætate cauſa, in initio acceſſionis optimum vomitus: in ſtatu ſudor: in declinatione cibos. Admonet ſecundo ob id, ne exiſtimemus tranſeundum more empiricorum ad ſimilia auxilia: quandoquidem nihil ſit abſolute tale, ſed ad hunc hominem morbi ſpeciem, & occaſionem. O quot nunc medici improbi in hoc

peccant, obſeruantes beneſacta eruditorum medicorum, quæ illi ſine ratione imitantes, deturpant artem, occidunt miſeros ſuæ commiſſos fidei. Nibil enim dicit Hippocrates eſt ſimpliciter tale. Hortatur igitur Hippocrates, vt ſolum vtaris cura rationali, non experimentis : & auxilis ſecuriſſimis, vt ſi iuues optima, dici potuerint ſi noceas non peſſima, ſed ſolum mala. Et circa illud de experimento aliàs dixi, quod quidam ſe interfecit experimento, quod didicerat in quartana cum tediiſſet aſſumptis farciminibus, & vino potenti plurimo in die acceſſionis, cum antea eodem præſidio ab eodem morbo eſſet liberatus: nec interceſſiſſent duo, aut tres anni. Et ideò bene dixit Princeps [& experimentis, quæ non ſunt ſecundùm rationem, non eſt credendum, etiamſi mille fuerint.]

LECTIO XXXII.
TEXTVS XXXI.

Vlcus, cruſta ſanguinis, pus, ichor, lepra, furfur, capitis manantia vlcera, impetigo, vitiligo, ephelis, quandoque quidem nocent, quandoque autem iuuant, quandoque neque nocent, neque iuuant.

NOn ſatis rectè inducitur hæc ſententia à F. ſed clara eſt, cùm egiſſet ſuperiùs de his, quæ poſſunt eſſe ſecundum naturam & præter naturam, ibi (euacuationes ſecundum naturam) & poſt de ea, quæ eſt præter naturam, ibi (in alimento pharmacia optimum) Hic demum agit de his electionibus, quæ fiunt omniò contra naturam, quia ſunt morbificæ : & declarat idem, quod in aliis duabus, ſcilicet, quod poſſunt eſſe bonæ, & malæ, & neutræ. Præponit, quod noceant antequam, quod iuuent, quia ſunt per ſe contra naturam, & cauſæ morbificæ : non vt alimentum, quod eſt ſecundum naturam, & medicamentum, quod ſemper adhibetur vt iuuet. Sed cum enumeret vndecim ex his : omnes tamen ſumit, tanquam leues affectus. Breuiter ergo exponemus, quid ſint, vt non augeamus rem in immenſum : ſecuti F. vt poſſimus docere, illud quod eſt neceſſarium: & ab eo tangitur, ſcilicet, quando euacuatio ad cutim ſit bona, aut mala, aut neque bona, neque mala, & hoc eſt vtile ad prædictionem, & rurſus quando debeamus prouocare materiam ad cutim, & quando non. Vlcus ergo eſt ſolutio continui in parte carnoſa. *Tertia Artis curandi cap.s*. Et fit pluribus ex cauſis, eroſione facta, ſuppuratione, vulnere veteraſcente. Similiter cruſta ſeu eſcare, fit ex exuſtione, cur à cauſa interna, vel externa, velut, igne & quandoque à medicamento, vnde eſcharotica medicaměta. Et plerumq; ſine his cum obducitur vlceri, loco carnis ob ſiccitatem ſolam, nam cum dico vſtionem vltra ſiccitatem, intelligo etiam calliditatem. Pus eſt propriè ſanguis coctus à calore præter naturam, & naturali, hoc ipſo vincente : vt ſanies præternaturali lebot triplex eſt naturalis, & eſt aquea pars in ſanguine, & eſt totidem generum, quot ſunt humores in eodem. *Sexta Epidemiorum Par. t. commen. 39.* & omnino præter naturam cum à calore putrido nil agente, vel non manifeſtè calore naturali exit materia tenuis, prorſus olida, vt in multis elephanticis, & lue Indica. Et is, qui ex ambobus caloribus vincente, & qui eſt præter naturam, vocaturque ſanies. De lepra ſatis, ſuperque antea dictum eſt : illud ſolum admonuiſſe velim non eſſe adeò lepram leuem, vt putant morbum, ac differentem ab elephantiaſi, vt credunt iſti noui medici Grammatici, quandoquidem Galenus hæc dicat *ſexta de compoſitione medicamentorum* per genera, de Diabotano emplaſtro loquens [Eadem medicaminis potentia ſtrumis medetur. Verum, quia quædam deterſoria continet, ideò quoque lepras. Purgat etenim conſilium in hoc affectu, eſt cutis induratam ſummam partem, veluti deglubere : id quod ea efficiunt, quæ præterquam quod ſupra modum ſiccant etiam detergent. Nam ſi cutis vitium in naturalem habitum redire poſſet, nemo exſiccatam ſupra modũ ſiccaret. Quoniam verò, quod leproſum iam eſt curationem vllam habet. Proximum fuerit (qui in omnibus inſanabilibus morbis communis ſcopus eſt.) incurabilem partem ex corpore excindere. Excinduntur autem nonnunquã ferro, nonnunquam igni, interdum medicamento, vel adurente, vel detergente ſimul, ac digerente, quemadmodum eſt, quod commemoratũ fuit.] Itaque ſileant hi Grãmatici, quibus habemus gratias, quod in vertendo (qui bene verterunt) labores hos ſuſceperint, Galenumque minori cũ laboro legendum integrè nobis tradiderunt. Cæterum qui ſine artibus iam dictis, loqui in medicina auſi ſunt, tantum abeſt, vt quicquã contulerint in rem, vel etiam conſentanea rationi dixerint, vt ipſam diciplinam prorſus euerterint, & in prius chaos iam redegerint. Vnde magna ex parte à Gal. & Oribaſio poſt Hippo. exempta fuerit. Quis enim ſolum verba præcedentia contemplatus, non exiſtimet lepram eſſe aliquem morbum grauiſſimũ, qui ſolum eiuſmodi auxiliis curari poſſit. cum tamen non plus velit, quam quod in callis, & nodis quod iam euictum (eſt videmus) non amplius poſſe ad benignum, & naturalem ſtatum medicamentis reduci. Furfures capitis porrigo, à Græcis ptyriaſis (Paulo Æginata teſte *lib. 3. c. 3.* leuiſſimus eſt affectus, & qui extra omnem exulcerationem accidat, quem ego ſæpius ſum expertus. Manantia capitis vlcera plurium ſunt generum, & inter reliqua, quod noſtra ætate tineam vocamus, neque propriè eſt alopetia, neque ophiaſis, ſed illa compræhendit, eſtque contagioſus morbus. Cadunt ea in parte capilli, aut prauè affecti, rarique naſcuntur vlcera, ſanies, tumor proſerpens, omnia valde fœda, nec vllum præſtantius auxilium, quam

poſt

poſt lotionem radicitus capillos ſingulatim euellere, vt ſanguis fluat, inde medicamentum exhibere ex his, quæ agreſtis, & effera impetigines, & lepras curare ſolent. Impetigo duplex, vt in introductorio ſimplex, & quæ ferri poteſt, alia quæ difficilis eſt. Vtraque eſt morbus cutis cum ſquammis, & prutitu, & aſperitate ſerpens orbicularim, hic tamen habetur in textu λιχὴν. Celſus quatuor eius enumerat ſpecies, vltimamque ex eis ponit inſanabilem. Vitiligo alba, & nigra fœditas cutis illius mutato nutrimento. Vide Galenum *primo de Naturalibus facultatibus cap.* 11. Ephelis eſt aſperitas quædam ac durities mali coloris, quæ plerunque in facie oritur. Cum etiam aliàs alibi, vocant hãc maculam ſolarem. Hippocrates *in libro de ſterilibus: pag.* 2. *ἐν γαστρὶ ἔχουσι ἐφήλιν ἐπὶ τοῦ προσώπου ἴσχουσι*, Id eſt, quæ in ventre habentes maculã ſolarem in facie habent. Vnde modo intelligitis, quid ſit hæc macula ſolaris, cuius toties Hippocrates meminit. Sanguinis non meminit F. Et cum ſit in Græco codice, & Cornarij interpretatione, non tamen videtur ad propoſitum niſi per ſanguinem intelligamus cùm manet, & erumpit ex cute: vel cum maculæ ex eo corrupto apparent, liuores vocant Plebs morſum mortui. Et ſunt maculæ ſanguinis concreti, velut etiam in flagellatis. Dubium non eſt ipſum loqui hic de cutis defœdationibus tantùm, aut morbis leuibus illius.

F. Ergo iure diſtinguit de eiuſmodi euacuationibus, dicens, quod ſi fiant à natura dominante materiæ, id eſt, materia concocta, quod eſt clarius tales bonæ ſunt: indicant enim naturam prædominari, ſicut in Aphoriſmo. [Eryſipelas verti ab interioribus ad exteriora bonum, ſed quandoque malum indicant, quinto Epidemiorum, cum exiſſent Euphranori, poſtridie febricitauit. Pherecidi autem etiam cum acceſſiſſent, ſeptimo Epidemiorum mortuus eſt ipſa die, quæ fuit nona] Dicit enim Hippocrates, Interpuncta cutis ſub pilis. Et poſt Timonactis filio bimeſtri puſtulæ in cruribus, coxis, lumbis, & imo ventre, cum tumoribus valdè rubicundis: hic mortuus eſt ſine febre ex conuulſionibus, & ſacro morbo: ſed tamen illis ſedatis, dicit. Critoni Primo Epidemiorum puſtulæ nigræ circa malleolum, cum tumore laxo, obiit ſecunda die. Et in ſecundo eiuſdem. Fiebant autem in Perintho in febribus æſtiuis circa ſeptimam, octauam, & nonam diem aſperitudines in cute miliaceæ, & culicũ morſibus, maximè ſimiles, non valde pruriginoſæ: hæque perſeuerabant ad iudicationem vſque. Et nulli maſculo erupiſſe vidi: ex mulieribus autem, quibus contigerunt nulla periit. In ſexto autem loquitur de his, quæ neque obfuerunt, neque profuerunt. Simonia exemplum adducens. Rurſus *in libro de vulneribus capitis iuxta finem*: Quam os capitis quomodocunque fractum, curatum fuerit tanquam ſanum, vt nec perforetur, nec radatur, & ad ſuppurationem deuenerit, exieritque ſanies: tenua, fulua ſub liuida, & os corrumpi incipit, in lingua puſtulæ oboriuntur, & deſipiens æger moritur. In *coacis* etiam *prænotionibus*. Quibus in febribus continuis puſtulæ per totum corpus erumpunt lethale, ſi non purulentua abſceſſus, fiat. Maximè autem circa aures is accidere ſolet. *In primo* rurſus *Epidemiorum* de Sileno loquens: [octaua ſudauit per totum ſudorem frigidum, papulæ cum ſudore rubræ, rotundæ paruæ, velut vari, permanebant non abſcedebant: mortuus eſt in vndecima, cùm eſſet annorum viginti.] His pro fundamento acceptis, non ſolùm vt veris, ſed etiam manifeſtis ſenſim tentandum eſt, vt veritatem eruamus. Nam cum puſtulæ prodeunt ipſa actione, duo perpetuò ſignificantur adeſſe humorem prauum, & ſuperari à natura, non perfectè. Nam ſi perfectè ſuperata eſſet à corpore, non in partem corporis eam ſecreuiſſet: velut vomitu ſanguine narium, atque huiuſmodi (amoueo, nunc impedimenta extrinſeca, frigus, timorem, & talia) igitur non exactè concocta eſt. Hoc autem vel ob calorem innatum, imbecillem, vel materiæ naturam, aut vtrumque. Oportet igitur hoc non ſolum, ſed omnia animaduertere. Caloris quidem imbecillitas vel per ſe, vel loci ratione, vt cum materia eſt extra venas, procul à fontibus, & origine caloris, in loco exangui, aut frigido. Et ob id podagras ſæpè puſtulæ conſequuntur. Materiæ cauſa, vel quia craſſa, vel quia lenta, vel quia exuſta, vel quia ſeroſa, vt in ſcabie, vel quia putrida, vt in empiemate, & vulnere capitis, oſſe corrupto: vel quia venenoſa, vel quoniam multa. Et ideo ſi æger ſit iuuenis, vires validæ, morbus acutus, neque ob vires, nec ob lentorum, aut craſſitiem iſtud accidere potuit. Neque etiam ob ſeroſum humorem, vbi verè acuta, & continua ſit. Conſidera igitur colorem earum, & ſymptomata, & vrinas. Hippocrates ergo non tractauit de ſolis veſtigiis hic, quia quæ accedunt, & recedunt, per ſe non ſignificant, cùm poſſint accidere ex ſola cauſa exteriore: reliqua poſſunt habere originem ab ea ſed ab illa primum contingere non poſſunt. Quæ autem manent ſub vitiligine, vt ſquammæ, ſub impetigine continentur. Propoſuit ergo quinque ordines eorum, quæ in cute apparent, quæ ſeparata natura ſunt, & ſunt duo cruſtæ, & furfures: Quæ coniunctæ ſunt cuti, non tamen efficiunt cauitatem, aut tumorem, & ſunt tria, impetigo, vitiligo, lepra. Quæ ſunt cum corruptione cutis à natura exeuntium nomen habentia, & ſunt totidem ſanguis ichor, pus. Neque enim contingit plura imaginari. Quæ mutant compoſitionem in defectu, & eſt vnum, ſed diuiditur in duo vlcera ſicca, & manantia. Quæ mutant in augmento formam cutis, & ſunt puſtulæ. Nam de tuberculis, & abſceſſibus agere non poterat, quoniam eis non conuenit illud. Quandoque neque iuuant, neque nocent.

LECT. XXXIII.

Super

EODEM TEXT. XXXI. & XXXII.

ERgo vbi apparent puſtulæ, habemus humorem corruptum, & mediocriter euictum à natura, & ita de aliis, ſed hic præcipuus erit ſermo de puſtulis, quia ſæpè ſolent erumpere in acutis morbis. Nec aliud erit iudicium de veſtigiis illis ſimilibus maculis pulicum, ſi illa ſint deteriora, quia nunquam boni aliquid attulerunt, cùm natura nihilo plus ſe exoneret: mali autem plus ſæpè. Cum ergo apparent, malum ſignificant, & tunc aut perſeuerabunt, & augebunt, aut ſi ſtatim abſcedant facilè redibunt. Cùm natura imperfectam tentet criſim idquè primum. Secundo conſidera an ſint ex natura acrochordonum maiorum, aut minutorum: quidam volunt appellatas eſſe ſub nomine ἐξανθημάτων, ſcilicet, exiguas, quas morbillos dicimus φλύκταινας, magnas ſcilicet variolas. In his neceſſitas ſpectanda eſt potiùs, quam quærenda cauſa. Hæc duo genera non occidunt, niſi vel infeliciter natos, vel malè curatos quibuſdam oculum corrumpunt cum imbecilli in capite oculus fuerit imbecillior. Sed ſi non naturales puſtulæ ſint, conſiderabis multitudinem, colorem, odorem, tempus, mutationem, & ſi pruriant. Et nigræ quidem cum acuta febre ab initio mortem celerem nunciant. Et cum viribus validis, quantò plures, abundantiam enim venenoſi humoris oſtendunt, in imbecilli, autem paucæ, paucæ enim prodierunt ob virium imbecillitatem. Si autem vigoris tempore conſidera ſigna coctionis, & iudica. Neque eſt ſpes in eis, quæ in magnis tumoribus cum in illis natura ſe exonerat. Ex maliſque vrinis in bonas facta mutatione, ſi vires conſtent, & locus impedimento non ſit multi ſeruantur. Sin autem ex cauſa deriuationis ex loco putrido, vt in vulnere capitis, in vteri & veſicæ corruptione mortem prænunciant. Si verò morbus non diſſoluitur, & ſignum lethale adſit, tunc mortem violentam declarant, ſi plurimæ fuerint: ſi paucæ celeriorem ob vitium imbecillitatem. Habet enim puſtula duo contumaciæ ſigna, & quoniam è corpore pelli non poteſt, & quoniam cogi. Cauſa enim cur puſtularum materia ſpargatur, non tam quærenda eſt, quàm cur in bubonibus, & aliis colligatur. Et bene feciſſet Galenus cum docuit, quomodo fiant tumores in libro de Inæquali intemperie, ſi etiam docuiſſet cur fiant. Ergo præcipua cauſa eſt dolor, & lentor: nam puſtulæ fiunt, vel ob ichores, qui non concreſcunt, vt in ſcabie, & vt dicebat Galenus de humore tenui, qui educi per tuſſim non poteſt, quia non cohæret ſimul: vel quia calor externus aduocat ad cutim, vt in æſtate epinictides, quas vocant Mediolanenſes, *ſofferſas*: Arabes plantam noctis, vel ob vehementiam caloris interni adurentis, vt circa carbunculos, vel ob vehementem putredinem, vt dixi. Et puſtulæ fiunt ex materia, quæ iam actu eſt humor potiùs, quam ſanguis, quia eſt iam in venis prope cutim. Et fit in cuti: abſceſſus autem in muſculis etiam quod attingant cutim, & ex ſanguine non ichoribus præcipuè, neque humoribus. Et cauſa magna abſceſſuum eſt dolor, cum fiat in muſculis denſis, & doloroſis, ac membranis: at in cute non eſt dolor ei comparandus ob laxitatem eius, ideò non trahitur materia multa aliunde ad locum, & remanent puſtulæ, nec augentur: & etiam puſtulæ fiunt repentè, quoniam materia eſt tenuis, & aquea: & abſceſſus ſenſim, & indigent multò maiore tempore. Et princeps ſatis bene intellexit cauſam horum, licet non perfectè diſtinxerit: ſententia enim eius eſt, quod tumores differunt à puſtulis ratione materiæ bifariam, ſimpliciter, ſeu per ſe conſideratæ, & in comparatione ad locum: per ſe quidem, quia puſtulæ fiunt à materia tenui, quæ eſt vapor: vt in Epinyctide, & idem dico de ſudaminibus, & benat noctis: aut materia ſeroſa, & aquea, vt in ſahaphati, impetigine, & ſcabie, & eiuſdem generis ſunt puſtulæ aſciticorum ab initio, vel ex ſanie tenui, vt dictum eſt in vulneribus capitis, in lingua, in empycis, in extremitatibus, & circa pectus, & in aſcite iam diuturna. Et licet materia puſtulæ neceſſariò ſit tenuis, non tamen repugnat, quin etiam adſit portio craſſa, & terrea, etiam vt in ſahaphati & impetigine, vt à Principe ibi, & colligitur à Galeno *primo de tuenda Sanitate*. Comparatione autem materiæ ad locum, quia in tumore locus eſt præparatus ante materiam: in puſtulis autem materia ante locum, vt ab eo habetur in primo libro: vel ob imbecillitatem, vel calorem, vel vtrunque ob calorem, vt in dolore, in exercitatione vehementi ob æſtum, vel emplaſtrum: ob imbecillitatem vbi ſanguis multus effluxerit, & hæc eſt præter naturam: alia naturalis triplex, vel ratione naturæ, loci, vt cutis & anus: vel quia parata ſit ad hoc, vt carnes glandoſæ in ore: aut quia facilè natura cò mittit, vt in carnibus glandoſis, quæ ſunt iuxta membrorum reflexionem, ſeu plicas: velut in inguine à iecore ſub alis, à corde poſt aures in ceruice. Debilitas autem naturalis contingit ratione loci laxi, vbi ſunt cauitates, & exanguis, & humidi, & frigidi, & in infimo loco poſiti. Ex calore autem, & imbecillitate; vt in contuſione, & ruptura oſſium, & muſculorum, & diſtractione ligamentorum, vt in tortis: ibi, enim adſunt dolor, calor, imbecillitas, & omnia mala. In puſtulis ergo non eſt præparatio loci certi, ſed in genere totius cutis, aut vnius partis, ſatis amplæ, vt cruris, aut brachij. Si ergo puſtulæ apparent, & morbus alleuiatur, tunc conſidera an grauius ſe habeat die ſequente, tunc hoc eſt ſignum roboris virtutis, Sed morbi maioris: & æger morietur, niſi fiat mutatio alia in modo expellendi. Puſtulæ etiam, quæ ſunt cum pruritu ſunt meliores,

ac

ae tutiores, quam quæ prorſus ſine eo ſunt. Cumque ad puſtulas ſuccedit ſuppuratio melius eſt. Et ſi colligatur materia,& tranſeant in tumorem, vel vlcus, tunc ſecuritatem oſtendunt ex regula generali.

TEXTVS XXXII.

Alimentum non alimentum, ſi alere non poteſt, nomine alimentum,re autem non. Opus alimentum, nomen autem non.

HOc ex texto, ſi diuidendus eſſet liber, inchoare ſecundum liceret, nam cum in præcedentibus de commodis primis alimenti egiſſet, hic ad ſecundaria tranſit: diſtinguens nomen alimenti,quoniam velut & medici,& iuriſconſulti boni & artifices, alij quidem tales nomine appellantur, re non eiuſmodi ſunt, alij autem re ipſa tales ſunt. Dicebat *in libro de lege Medici imperiti, In prin.* qui ex compoſito perſonam medici induerunt,ſimiles ſunt his, qui in Tragœdiis introducuntur. Quemadmodum enim illi figuram quidem,& habitum,ac perſonam eorum,quos referunt habent,illi ipſi autem verè non ſunt: ſic & medici nomine, & fama quidem multi:re autem & opere valde pauci. Atque in hoc diſcrimen eſt hominum à rebus.Nam res inanimatæ bifariam ſolùm dicuntur, vt alimentum nomine ſolum,& re: at medicus trifariam,opere,doctrina,& ſolo nomine.Quidam enim intelligunt,& operari neſciunt,qui quaſi medij ſunt inter medicos veros,& fictos.Nam medicum,qui neſciat docere, & qui operari ſciat, non licet inuenire.Porrò alimentum dicitur,quod nutrit, & ob opus ipſum, quia alit,non ob nomen ipſum.Ad quod non nutrit, duplex eſt, vel quia genere tale ſit: at hoc abſurdum eſt intellexiſſe Hippocratem, vt velit vel nomen conſequi alimenti,quæ extra eius rationem ſunt: velut teſtas,lapides,ferrum,ligna: intelligit ergo,quod alimentum verum tranſit ad alimentum ſolo nomine comparatione hominis, in quo munere ſuo non fungitur: quoniam nomen illud ab opere deriuatum eſt:quo cum deſtituitur etiam nomen amittit.Deſtituitur ergo trifariam,vel ſemper,vel ad tempus,vel occaſionem. Semper, velut qui non poſſunt bibere vinum,aut edere caſeum: aut in quibus etiam quòd non abhorreant nihilominus non concoquitur. Ad tempus autem velut panis infanti ſuggenti lac non eſt alimentum. Et ſimiliter dum quis ardente febre laborat, farcimina non ſunt alimentum: & lactuca in ventriculo frigido valdè, & hoc pertinet ad vitium ſumentis. Pro occaſione autem cùm quis immodicè repletus eſt: aut euomuit, aut non bene coctum edit: aut ob exercitationem, aut nimium potum, non concoxit. Ex quo patet hic accipi alimentum ſub ſignificato triplici,de quo ſupra,vel quod alit: vel quod eſt velut alimentum, vel quod eſt futurum alimentum,ſingula ſingulis referendo. Velut dicemus, quod lactuca infanti non eſt futurum alimentum,neque ei, qui immodicè habet refrigeratum ventriculum, ſed ſolo nomine talibus eſt alimentum. Et iam ſumpta, & non poteſt conuerti in ſanguinem, non eſt ſimile alimento. Et ei cui conuerſa eſt in ſanguinem,nihilo minus propter leucophlegmatiam, in corporis ſubſtantiam non poteſt tranſire: dicemus non eſſe verum alimentum. Et ſufficit tamen ad hoc, vt ſit alimentum re, & non ſolo nomine in generali: vt vno ex tribus modis verè tale ſit. Id eſt, ſecundo ſi non primo: aut ſaltem tertio ſi non ſecundo.

LECT. XXXIV.

Super

TEXTVS XXXIII. XXXIV. & XXXV.

In pilos alimentum, & in vngues, & in extimam ſuperficiem,ex intrinſecùs aduenit.

DOcet, quonam pacto dicatur verè alimentum,& vult nos docere Hippocrates,quod etiam horum eſt alimentum, licet enim non verè nutriantur,quia verè non viuunt (eſt autem alimentum,quo pars viuens robur, & incrementum ſuſcipit) quoniam alimentum modo re ſit alimentum, ad præſentem tractationem attinet.Pilos ſanè non viuere omnes fatentur, ſub quorum nomine capilli etiam continentur. De vnguibus autem quòd non viuant,ſatis dubium eſt, *Secundo de temperamentis c.2. in princi.* adnumerat illos oſſibus, & cartilaginibus. Dico vt habetur *in libro Artis medicæ c. 9.* capillorum,& vnguium nullum eſt regimen, ſed ſola generatio. Et de capillis ſeu pilis manifeſtum eſt: de vnguibus autem eſt magis dubium, cum videantur eſſe partes, vt dixi noſtri corporis, & pati morbos,velut dolorem,attritionem,pruritum,inflationem,ſciſſuram, ſcabiem,excoriationem, & morbum peculiarem: cum ſcinduntur, & pungunt carnem, & appellat autem muris, ſed debet potiùs dici dens muris, quia eſt res valdè acuta,pungens, & erodens. Et ſic appellauit Raſis,à quo ſumpſit Princeps.Verùm ad hæc omnia diceret Galenus, quod hi morbi non ſunt,ſed cauſæ morborum, vt communicantur,vel carni ſubiectæ,vel à latere vnguium, vel radici. Et quòd non creſcunt, niſi in longum, ideò non verè creſcunt, cùm verum incrementum ſit in omnem partem, vt habetur à Philoſopho: ſed huic aliquis poſſet obiicere de dentibus,qui viuunt, & ſentiunt,& non creſcunt, niſi in longitudinem. Et ſi dicat,quod ab initio,vel auulſi creſcunt, verè idem dicam de vnguibus: conſtat enim ab initio,vel ſi excidant, & renaſcantur creſcere non ſolùm in longitudinem:

ſed dilatari,& ex tenuiſſimis, velut tela araneæ craſſeſſere. Ideò hoc habet aliquam difficultatem. Satis conſtat,quod vt dentes ſe habent ad oſſa, ita vngues ad cartilagines: ſunt enim ſimilia ſubſtantia vtráque, & ambo ſemper creſcuot in longitudinem: & cadentia renaſcuntur. Galenus tamen vult *in ſecundo Anatomicarum aggreſſionum, cap.*11. quod radices vnguium verè viuant, & outriantur,& quòd ad ipſas veniunt, non ſolùm venæ & arteriæ,ſed etiam nerui,adeò vt prædıtæ ſint non leui ſenſu. Et ſic intelligendus eſt in Timæum Platonis, cùm dixit quod veniunt veoæ ad vngues, id eſt, earum radices: accipit enim ibi, vt liquet vnguem pro toto,vngue ſcilicet, & eius radice. Neque vos lateat Galeuum primo de vſu partium multa de vnguium vtilitate dixiſſe contra Ariſtotelem:velut contra Platonem, & Eraſiſtratum de illarum ſubſtantia: ſed nimis longum ſit illius diſputationes proſequi, velim duntaxat ſufficiat horum incrementa, etiam fieri per incrementum ſucceſſiuum non per ingreſſum,& veram nutritionem,ſed hoc duntaxat diſcrimioe, quod pilorum, neque ſubſtantia, neque radia verè alitur, & creſcit: nec vllæ ſunt illis venæ, aut arteriæ,aut nerui delegati, ſed vnguium radici: ſcilicet non vnguibus:& ſunt annexi ligamentis, dicit Galenus in Secundo Anatomicarum aggreſſionum, articulo ſecundo, & eius oſſibus, ſed vnguis ipſe non eſt vllo vinculo coniunctus oſſi, aut carni, ſed ſolum firmiter adhæret. Et cùm dixit io extimam ſuperficiem,oſtendit extremam partem corporis in profunditate, ſicut etiam de pilis: at vngues appoſuit tanquam extrema in longitudine,ſcilicet pedum, & in latitudine, ſcilicet manuum.

TEXTVS XXXIV.

Extrinſecus nutrimentum, ex extima ſuperficie ad intima aduenit.

OStendit aliud genus alimenti, de quo nondum ſermonem habuit, & magis occultum,& eſt, quod corpus noſtrum trahit circumcirca per oſcula arteriarum aërem ambientem: vnde *tertio de naturalibus facultatibus.c.*14. Arteriæ omnes,quæ ad cutim finiuntur, dum dilatantur externum aërem attrahunt. Et turſus Arteriæ trahunt ex propinquo quod leuiſſimum eſt: leuiſſimus autem eſt ſpiritus, inde aër,demum ſanguis planè abſolutus, attenuatúſque. Spiritum trahunt ex corde,quæ illi proximæ ſunt,aërem ex cute,quæ in ambitu: ſanguinem tamen ex oſculis venarum (ſibi conterminarum tamen) ex corde. Et in primo libro contra Eraſiſtratios de venæ ſectione: Eraſiſtratus affirmat cuncta animalia per cutim ſecundum quòd magis, aut minùs de raritate participant reſpirare, quòd ſi ambiens calidum fuerit, & quis plurimum ſe exerceat, cùm multum defluet ex ſubſtantia, ſi frigidum,& homo quieti ſe dederit parùm. Idem *decimo Artis curandi c.*8. *poſt pr.* meminit huius tranſpirationis,dicens, eam non eſſe vtilem ad refrigerandum cor eo, quòd ſibi præcludat viam, aër frigidus denſando corpus. Ægros tamen ponendos in aëre frigido ob reſpirationem, quæ fit per os, corpus tamen integendum pannis, ne frigore aëria meatus occludantur. Meminit huius *primo de Tuēda Sanitate, c.*12.*iuxta finem c.*2.*in principio*,appellans tranſpirationem,& perſpirationem ſenſum latentem. Meminit & octauo Methodi,ſed non ita,vt de inſpiratione agat: verum ſola expiratione:cùm palàm ſit vnam ad alteram conſequi, velut etiam in corde, cùm ergo in pulſus extenſione impleantur arteriæ, notiſſimum eſt, tum debere aërem per arterias in ambitu totius corporis trahi. Sed & in *ſexto de locis Affectis*, c.5.*poſt.pr.* dum de hyſtericis agens inquit [Pereunte ob vteri affectum ſpiratione, cum corpus vniuerſum refrigeratur (id enim manifeſtè videtur) fieri poteſt, vt nulla prodeat ab ore ſpiratio,quamuis ea,quæ in arteriis fit, nequaquam intercipiatur.] Sed & infrà Hippocrates meminit eiuſdem, dicens [Raritas corporis ad tranſpirationem,quibus plus aufertur, ſalubrius & reliqua.] Et rurſus, & paulò pòſt: [Principium alimenti ſpiritus, nares,os,guttur, pulmo,& alia tranſpiratio.] Cuius & præſentis,omiſſa media, meminit citatis verbis Galenus *libro de vſu reſpirationis,cap.*5. Quid ergo dicendum nunc,nam & tum locus ſupererit.

TEXT. XXXV.

Confluxio vna, Conſpiratio vna, Conſentientia omnia.

TRes intelligit partes noſtri corporis, de quibus *ſexto Epidemiorum*, continentia contenta, & permeantia: ſcilicet, membra, ſpiritus atque humores. Confluxio, id eſt, humorum tranſlatio, ex quouis membro, ad quoduis membrum. Neque hoc mirum eſt, cùm venæ continuæ ſint, & per vniuerſum corpus ſpargantur, nec intercipiantur, niſi in ſepto iecoris. Et de illo videmus in morbo regio, vt teſtatur Galenus in libro *de Purgantium medicamentorum Facultate, cap.*2. Si ergo vi medicamenti quis liberatur ab eo morbo, qui in cute eſt, manifeſtum eſt humores illos permeare ex gibba iecoris, ad inteſtina per cauam, quando nulla alia via ſit, quæ ſi adeſſet, non ſolùm propoſito noſtro non aduerſaretur,ſed ipſum confirmaret.

Conſpiratio vna.)Iſtud transfertur ad ſpiritum,quoniam omnia ſimul ſpirant, nam & cerebrum, qua parte non admittit arterias, etiam ipſum perſpirat.

Conſentientia omnia.)Hoc refertur ad membra, vnde in libro de locis in homine: Si quis minimam partem corporis, malè afficere velit, totum corpus ſentiet, qualiſcunque

que ea tandem fuerit:quoniam minima quæuis pars corporis omnia habet, quæ maxima. Et quicquid minima pars pertulerit ad gentilitatem refert: vnaquæque ſcilicet ad ad ſuam cognatam. Intendit, quod quælibet pars cùm recipiat venas,ac arterias,& quod præcipuum eſt neruos communicat totum id vniuerſo corpori: vnde totum afficitur. Et licet hoc facilius referretur ad animam, quæ afficitur particula quauis affecta, vnde poſt modum totum corpus,huiuſmodi tamen contemplatio eſſet magis naturalis, quam medica: & ideò minus communis. Nam Hippocrates intelligit non ſolùm de ſenſu, vt pote dolore, & voluptate, ſed calore,& frigore bono, habitu, & malo pinguedine, & macie, quæ ſunt res magis ad medicum ſpectantes.

Poſſumus & interpretari de tribus membri ortis venis, ſcilicet, arteriis, & neruis, vt per confluxionem intelligat eam, quæ per venas fit, vnde traſeunt humores: conſpirationem eam, quæ fit per arterias, & conſenſum, qui fit per neruos. Et redit res ad idem. Philoſophus hoc videtur intellexiſſe *ſecundo de partibus Animalium:cap.1.* dicens omnia in animali ſunt propter vnum finem Elementa ob ſimilares partes, ſimilares ob inſtrumenta, inſtrumenta propter vnum finem, & operationem. Et ideò omnia conſentiunt in vnum, ſed hoc eſt ratione finis, hic autem Hippocrates intelligit, non ſolùm de fine, ſed de forma.

LECT. XXXV.

Super

TEXTV XXXVI. & XXXVII.

Iuxta quidem omnium membrorum compaginem omnia:iuxta partem verò partes vniuſcuiuſque partis ad opus.

SEx proponit totum & partem, & partem, ac partes eius partis, & compaginem ac opus. Duas autem ſuſcipit interpretationes: primò, eſt vt totum compaginatur ex partibus, & opus ſuum ex earum opere proficiſcitur: ita pars ex ſuis partibus compaginatur, & opus ſuum ex illarum operibus proficiſcitur. Alia interpretatio eſt ſubtilior, vt totum ex partibus compaginatur, ita cuiuſque partis opus ex partium operationibus conſtat. Quoniam ſcilicet patientibus partibus totum pati neceſſe eſt, vt antea dixit: ſed non eſt neceſſe patientibus particulis, partis pati partem ipſam totam: quia totum eſt magis vnum, comparatum ad partes, quam partes comparatæ ad ſuas particulas. Iam redeo ad ſingulorum diſquiſitionem, vt primum omnis compago in idem conſentiat: fieri enim nequit, vt ob id animus noſter non indiuiduus ſit, & quin vniuerſæ partes vt dictum eſt, non in vnum coeant. Libet duo ex pluribus loca citare. Vnum iam dictum ex ſecundo de partibus animalium, alium ex libro de Mundo. Simul quoque docendum propono, an totum afficiatur parte oblæſa. Nam ſi totum eodem modo afficitur, vt pars quid differet læſa primo pars à non læſis. Vtpote cum pes à ſpina pungitur, ſi manus eodem modo afficitur, quid differt manus à pede. Deinde id experimento repugnat. Dicendum ergo primo iuxta ſententiam Philoſophi *in libro de ſomno,& vigilia pag.1.*[quod ſentire non eſt animæ, nec corporis proprium munus(nam eidem & habilem facultatem & actum tribuimus) liquet ſenſum,qui vt actus eſt motum animæ eſſe opera, & commendatione corporis factum. propterea eiuſmodi res,neque animæ propria eſt, neque in animum vllum corpus ſentire poteſt, quod etiam alibi dictum eſt,] quantò magis de ſenſu doloris, qui ad animam ipſam non peruenit, ſecundùm eos, qui animam in corpore eſſe non cenſent: aut ergo ad vitam peruenit, aut ad animæ limites per corpus: aut ad ipſum hominem, vt peripatetici affirmant. Homo ergo ſentit dolorem totus, non in qualibet parte, vnde conſtat ex omnibus partibus compaginatum, aliter non per ſingulas partes ſentiret, ſed tamen non communicat operationem hanc vnicuique corpori, ſed principio ſenſus, quod eſt indiuiduum. Et ita in opere non agit per vnamquamque partem, imò ſolum per deſtinatam ei officio, videt per oculum, aut oculos, & ambulat cruribus, compago ergo eſt vna in toto, opus autem non per ſingulas partes fit. Contrarium verò accidit in partibus ſingulis: nam opus quidem eſt vnum, compago non vna. Videt oculus ad hoc, iuuat humor cryſtalloides, tenuis tunica, cornea, & retina, & quæcunque aliæ partes, non tamen ſi dolet cornea. totus oculus dolet, niſi per conſenſum multum aucto dolore, quoniam operatio quidem vna eſt, & ad eam concurrunt omnes partes oculi,compago autem diuerſa. Senſus autem ipſorum verborum eſt clarus, velut ad totius hominis perfectū opus concurrunt omnia membra corporis, ita ad partis opus ſingulæ particulæ illius partis.

Alterum quod proponebatur eſt animus incorporeus: nam ſi corporeus eſſet, velut punctum, atque ita nullas haberet vires:vel extenſus, vt in pariete candor: atque ob id neque ſimul afficeretur, neque totus homo, ſed pars poſt partem: at videmus totum ſentire, & ſimul, cauſam autem ſentimus, velut frigiditatem expandi: ac quæcunque frigiditas ſentitur, tota ſimul ſentitur, vt palàm ſit animam noſtram eſſe vnam,& incorpoream, velut & ſcientiam. Compago verò hæc in vnum coit, idque ſenſus principium ſtatuitur ab Ariſtotele, cor ſcilicet, id eſt, quod eſt in corde.

Nunc videamus, quæ dicat Philoſophus in ſecundo de partibus Animalium: Proponit enim primum quod triplex eſt compoſitio in noſtro corpore ſimilarium ex elementis, inſtrumentorum ex ſimilaribus, totius ex inſtrumentis: ſed Auerroes malè inter-

præτatur, primam faciens elementurum ex materia & forma, ſecundam ſimilarium ex elementis: tertiam inſtrumentorum ex ſimilaribus. Verùm decipitur, ſic enim eſſent quatuor compoſitiones, & in prima etiam dicit melius eſſe forſan, vt non ex elementis, ſed ex qualitatibus dicamus eſſe compoſitionem: cum ergo hoc dicat, bifariam excludit compoſitionem, illam, tum quia elementa commemorando ducet illa eſſe pattea compoſiti, non componi: tum etiam, quoniam qualitates non poſſunt componi ex materia, & forma, cùm ſint accidentia non ſubſtantiæ. Redeundo ad propoſitum: ſubiicit philoſophus, quod ſenſus conſiſtunt in ſimilibus partibus, ideò exigunt earum temperamentum, quoniam patiendo fiunt. Operationes autem ab inſtrumentis, & hoc idem fatetur Galenus *in primo & ſecundo Methodi. cap. 6.* Ob id ergo omnia opera partium, fiunt per opus partium illarum. Et circa hoc ſcire decet, quod functiones partium ſunt duplices: vna quidem ad actionem, id eſt, principale opus, alia ad vſum, id eſt, ad commodum, *decimo ſeptimo de vſu partium, cap. 1.* & *ſecundo Methodi Medendi cap. 6.* & de actionibus, quæ ſunt ſenſus dubium eſt, an ſint inſtrumenta partis principalis? Galenuxenim in ſecundo loco tribuit viſionem, oculo ſcilicet toti inſtrumento, & cryſtalloidi, ſeu parti principali. Ariſtoteles tribuit etiam parti ſimilari non oculo, ſed actiones inſtrumentis, velut deambulationem cruribus. Dico ergo, quod partes in inſtrumento quadrifariam factæ ſunt, aut actionis cauſa, vt cryſtalloides, ad viſum, aut melioris operationis, velut vuea, vt cogat ſpecies viſus: aut conſeruationis, vt venæ, & arteriæ, & nerui, aut tutelæ, vt palpebræ, quædam plurium cauſa, vt tunica alba. Et primum etiam membrum poſſet diuidi in recipiens, ſeu ſubiectum, & deferens virtutem animæ, vt neruus, ſeu nerui. Et hoc tantum refert, vt multi dubitauerint, quoniam videmus, quod vis etiam incorporea exigit medium, vt via à cerebro ad oculos per neruos tranſeat: etiã dubium eſt, an mutet illud medium, an non. Et tertium eſt, an eadem deferatur, an multiplicetur: velut calor diffunditur in medio, & multiplicatur: vnde fit, minor in amplo ſpacio: & hæc eſt cauſa, quod concluſus excoquat difflatus extendatur, & remittatur.

Alia authoritas habetur *in libro de Mundo cap. 7.* his verbis [Natura diuina ab vno, eodémque motu ſimplici primo vim ſuam immittit, in ea, quæ ſunt primo continentia, ab illiſque ſubinde ad ea, quæ longius atque longius abſunt, quoad permeauerit per vniuerſa, quippe alterum ab altero motum ipſum quoque aliud mouet cum mundo: cùm vnumquodque interim agat conuenienter conſtitutioni ſuæ, nec tamen eadem ſit via omnibus, ſed diuerſa nonnullis etiam contraria. : Et tamen ſingula quæque non ipſe perficit, ſed velut regem quendam magnum functione propria adminiſtrare omnia, atque abſoluere, non tamen deceret his, quæ cuperet ipſum aſtare, & curatoris officio fungi, multo minus hoc Deu conueniret. Verum vnumquodque ſuæ propriæ functioni præeſt, velut in regno Duces, Quæſtores, Curſores, Venatores, Iudices, Munetarij, Coactores, atque eiuſmodi.] Similem huic dixerim policratiam humanæ compaginis: cum anima vna ſit atque indiuidua, & incorporea per calorem, qui ſemper mouetur, velut per cœlum Deus cuncta ſimpliciſſimè gubernans, cumque in illo diuerſa ratione partes etiam agantur: ita & calor alius in corde, alius in iecore, alius in cerebro, atque diuerſus omninò in teſtibus: quæ autem ſubiecta ſunt diuerſa præparatione ſolis, ac ſtellarum, & ſimilitudinis ad ſuam originem diuerſam obeunt functionem, velut ſi vni, & eidem ſoli multa fruſta vitri figura, & ſubſtantia diuerſa exponantur: reddent in pariete diuerſas, ac diſſimillimas formas, non ſolum figura, ſed etiam coloribus, & magnitudine Hæc igitur eſt humanæ compoſitionis forma exemplaris.

TEXTVS XXXVII.

Principium magnum ad vltimam partem peruenit: ex vltima parte ad principium magnum peruenit, vna natura eſſe, & non eſſe.

PRincipium magnum exponit F. calorem naturalem, qui peruenit ex intimis cordis, ad circunferentiam ſeu cutim. Ad partem vltimam, ſcilicet, ad manus, & pedes, & ex vltima parte, ſcilicet, regreditur ad principium magnum: quia ſpiritus ad cor peruenit, atque hæc eſt expoſitio F. bona: & fundamentum habet in verbis ſuperioribus (confluxio vna.) Alia expoſitio clarior ex verbis illis (conſentientia omnia) ex corde omnia diſtribuuntur in vniuerſum corpus, & ideò in ira totum corpus: ſed facies maximè rubeſcit, in timore inpalleſcit: contra externa, dolores, frigus, timor, venena omnia perueniunt ad ipſum cor: & videmus, quod cute vulnerata à ſerpente, vel minimũ homo perit: & ita corpus perfrigeratur. Et hæc eſt ſenteotia, quod per ſpiritum genus alimenti, ſicut per cibum, & potum inficitur corpus, & hoc vitiato primo principio illius, id eſt, corde: Eodem modo ex vna parte vitiatur per eundem cibum, & potum. Primum principium, id eſt, iecur inde totum corpus.

Vna natura eſſe & non eſſe) Exponit F. per vnam naturam conſtat eſſe, & non eſſe, ſeu referas ad ſpiritum vt in prima expoſitione, ſeu ad cauſam, quoniam eſt primum cor, quod viuit, & vltimum quod moritur: per hoc principium magnum conſtat eſſe, & non eſſe. Et declaratur etiam à Galeno *quinto de locis. cap. 1.* Iſtud autem iure conſtat, quoniam ſi vita eſt per cor, aut calorem, mors etiam eſt per ablationem eius. Dubitare licet an poſſet intelligere animam, ſed

cùm

cum hic libet ſit materiarius, non erat hic locus diſputandi de anima: ſatis enim conſtat cor eſſe hoc magnum principium: & in illo, atque calorem naturalem, ideò cum ſecluſa cootemplatione animæ, totum poſſit intelligi hæc dubitatiu ad præſentem locum minimè pertinebit. Non enim obſcurum eſt Hippocratem dicere *in libro primo de diata*, Animam ſuas ipſius pattes circumambulate, augmeoto & decremento iodigentem

LECT. XXXVI.

Super

TEXTV XXXVIII. & XXXIX.

Morborum differentiæ in nutrimento, in ſpiritu, in caliditate.

POſtquam egit de ſignis, & rebus naturalibus, ac non naturalibus, quod ad medicamenta attinet, incipit tractare de rebus præter natutam, & ſpiritus quidem hic, Græcè autem *πνεύματα*: vt duo illud ſignificet apud Galenum: nam in ſeptimo de dogmate Hippocratis, & Platonis quærit an ſit ſubſtaotia animæ, & dicit illum eſſe in ventriculis cerebri. Vnde liquet, oon accipi ibi *πνεῦμα* pro reſpiratione, ſed pro corpore ſãguineo, & vbi comparat illum aëri, appellat eo modo, vt in *tertio de Facultatibus naturalibus. cap.*14. Clarius aotem Hippocrates per *τὸ πνεῦμα* ſemper reſpiratum aërem intelligit, non corpus illud ſanguioeum, tenue, ac quaſi ſpumam: ſed cum vult hoc ipſum nomioare, appellat calorem naturalem, ſeo innatum. Manifeſtum eſt ergo hic loqui de cauſa morbi, non ſubiecto, quoniam aër non poteſt ægrotare, vt neque nutrimentum, neque caliditas. Quibus viſis dubium non eſt, quin ſenteotia ſit eiuſmodi: Morborom differentiæ fiunt à nutrimento, vel à ſpiritu, vel à calore. Et habetur quid ei ſimile, *ſecundo de Humana natura*: Morbi fiunt hi quidem à victu, ij verò à ſpiritu, qui dum vioimus introrſum fertur. Vbi Galenus exponens per victum dicit poſſumus & cibos, & potus ſolos intelligere: & cum his motiones & lauacra, & vigilias, aoimique affectus, & huiuſmodi: ſed qoamnis ſecunda expoſitio melior ſit: prima ſolum hic ad propoſitum. Solùm reſtat difficultas de caliditate: oam hæc ad alimentum minimè pertinet? Dico quod hæc qoæſtio non me fatigat, vt F. vel illos, à qoibus ſumpſit, qoi per ſpiritum, non aërem, ſed partem tenuiorem, atque calidiorem ipſius ſangoinis interpretantur. Tunc enim vel inordinatum Hippocratem fateri coguntur, qoi à partibus ad ea, quæ non ſunt partes à ſubſtantia ad accideos traoſiuit, vel ſi per caliditatem, intelligit naturalem, ab eodem ſcilicet ſpiritu ad eundem, ſcilicet calorem naturalem tranſierit nugacem. Nobis autem non ita: enumerat enim caoſas effectiuas, morborum proximas, ſcilicet aut alimentum corpulentum, ideſt, cibum & potum: vel non corpulentum, id eſt, ſpiritum ſeu aërem, vel ſolam qoalitatem. Et ita vides ordinem ſeruatum. Et de primis quidem eſt hoc diſcrimen, vt habetur *in ſecundo de humana natura, tex*,3. aër enim eſt cauſa morborum generaliter vagantium, ſed & aqua, verùm noo adeò, ſed in vna regione: cibus autem ſporadam, & eorum, qui ſingolis quaſi fortuito adoeniunt. Calor autem bifariam eſt cauſa morborum: vno modo vt eſt in aëre, alio modo vt eſt io nobis: vt in aëre, qnoniam (vt dicebat philoſophus *quarto Meteororum cap*.1. calor ambientis conſumit, & corrumpit humidum proprium rei, vt homioum animaliumque ac plantarum, tum carnis magis, ac butyri, eoque corrupto fit ineptum ad nutriendum calorem proprium ipſius rei: extinguitur ergo calor iſte, & humidum corrumpitur, & euaneſcit, atque ita oritur putredo, retento humido corrupto; & refrigeratiu euaneſcente calore proprio, & exſiccatio euaneſcente humido. Et hæc eſt cauſa morborum vagantium. Calor autem in nobis efficit morbos ſporades, & vnicuique proprios dicebat Galenus: ſed ſi connumerare voluero, quos morbos creat caliditas, neceſſe ſit vt totam hûc conferam medici, nam præcipuos tamen effectus docebo: aut enim per ſe ſimpliciter, & ſunt duo calefacere, & colliquare ex primo fiunt ephemeræ, *undecimo Artis curandi*, ex colliquatione tria ſequuntor, vel enim diſpergitur materia, & cum motu, & fit laſſitudo, *vt tertio de Tuenda ſanitate. cap.*5. *cap.*11. *pag.*3. Vel fluit in locum vnom, & fit tumor phlegmon, vel ſimile vt ſecundo de differentiis febrium: vel non mouetur, & difflatur, & ſi cerebrum petat, facit inſaniam, & dat exemplom de carbonibus, *primo prorrhetici*, aut feruntur ad membranas: & loca tenſioni obooxia, procreantque dolores, vt 1. *ad Glauconẽ c.*15. *in prin.* colligitur, & prima tertij: ſed ſi in loco propriu maneat, nec diſſoluatur putreſcit. At verò aliud eſt opus caloris, vt eſt qualitas, atque ex ea accenduntor vehementiſſimi dolores, *ſecundo de Medicamentis ſecundùm locos.cap.*1. Ita ſont illius præcipua opera ſeptem, & maxima: vt noo mirum ſit Hippocratem illam adiunxiſſe, quaſi eſſet ſenſus: Morborum cauſæ effectrices, ex alimento ſunt, nutrimentum & aër, & præter id etiam, extráque horom numerum caliditas.

TEXTVS XXXIX.

In ſanguine, in pituita, in bile, in ſuccis.

ENumeratis cauſis morborum efficientibus, enumerat materiarias cauſas, non ſubiecta, vt aliàs docui. Cùm enim morbus ſit in ſubiecto, io quo eſt ſanitas, & ſanitas eſt vbi & anima, ſcilicet, in parte animata, humores autem non ſunt animati, niſi forſan ſanguis, oon poſſuot eſſe ſubiectum morborum.

Digitized by Google

morborum. Vnde poſſumus rectè dicere bilis putreſcit, non bilis ægrotar, ſed dicimus mens, cor, vcotriculus, ſpiritus ægrotant. Verum hæc omnia rurſus ad alimentum ſub tertio ſignificato, aut ſaltem ſub ſecundo pertinent. Dictum eſt enim, quòd textus ille bifariam poreſt interpratati: atque hoc modo tota hæc ſeries, præterquam de caliditare ad alimentum pertinet, tam ex cauſa agente, qoàm materiaria. Diximos etiam, quòd medicus hoc habet præcipuum, vt confundat cauſam materiariam, cum efficiente, vt in hoc præcipuè caſu. Dicimus enim bilem eſſe cauſam febtis efficientem, & maretiam illius.

Sed de ſuccis dubitat Ftacantianus, eùm tamen res ſit ſatis clara nam per ſuecos quinque poteſt intelligere, aggtegatum ex humoribus: & qui ex ſaoguine fiunt, inter qnos principales ſunt: humida vtilia: humida imperfecta, humida inutilia, incorrupta, & corrupta. Vtilia humida, vt aliàs ſæpè viſum eſt, ſunt plurium ſpecierum homidum ptimum membrorum: humidum quod eſt alimentum, humidum affixum, humidum agglutinatum, humidum appoſitum: humidum in cauitatibus membrorum ſparſum, & in oſculis venatum, vt ſint ſeptem. Imperfectum autem eſt chylus: inutile, ſed non corruptum ichores, qui ſunt in ſanguine, & excrementa, non corrupta mucus, ſaliua, & ſimilia. Medulla eſt in genere huius, qoia eſt duplex, quæ eſt ſuperfluum alimenti oſſium, & quæ eſt vtilis, vt tranſitura in alimentum eorum. Corrupta autem & inutilia humida, ſanies, pus, ichores, qui cum fæcibus deferuntur, ſputa purulenta, & quicquid eſt ſimile.

Sed iam videamus diſcrimina morborum, ex cauſis ipſis, & pamùm efficientibus. Dico ergo quod morbi ab aëre ſunt velociotis exitus in vtranque partem, ſeu ad mortem, ſeu ad ſalutem, adeò vt peſtis illa, quæ deſæuiit per totum orbem ab anno ſalutis M. CCC. LVI ad annum M. CCCC. L. interficeret in tribus diebus cum quodã ſputo ſanguinis: & Anglicana interficitur in vna die. Secũdo finiuntur in breuiore tempore, & ideò prior durabat ſolùm. Quinque menſibus in vno loco, aut circa, & poſt permeabat in aliam prouinciam, vt refert Matthæus villanus, *in hiſtoria Florentina*: & ita de ſudore Anglico qui permeat etiam de vico in vicum, & de via vrbis in viam. Et niſi ita foret deſolarentur loca. Ex quo colligitur, quod in huiuſmodi peſte, quæ à vaporibus, ſeu aëre proficiſcitur, ſeu generali, ſeu propria aliqua cauſa vt clade, vel alia cauſa, de qua dicemus infrà, ſi quis progrediatur orientem verſus ſeruabitur ſed homines timent, & fugiunt ad quamcunque partem præter illam, quæ ſecuta eſt. Nota etiam quòd cum cœlum habeat duos motus, vnum velocem àb oriente in occidentem, alium tardum ab occidente in orientem: ex his duobus motibus etiam conſurgit alius proceſſus peſtis à meridie in Septentrionem, poſita origine motus à meridie tanquam oriente, cum erraticæ ſint in meridiei parte, deferetur ergo verſus ſeptentrionem. Quarto quoniam obſeruatum eſt, quod hic tranſitus fit ab oriente in occidentem. Cauſam eſſe reor motum elementorum ſimilem motui cœli, vt etiam videmus in mari. Quinto eiuſmodi morbi non poſſunt adeò vitari, vt qui proueniunt ex alimentis: quoniam aër ingreditur occultè ob ſui ſubtilitatem: & habitare loca alta, aut vti magno igne, & perpetuò eſt præcipuum auxilium: quia vt declaratum eſt à nobis aëris ſubſtantia non putreſcit ob tenuitatẽ, & ob aſſiduum motum, & quia non poteſt habere cauſam illum ambientem ob magnitudinem, & ob lumen, quo nunquam caret die Solis, noctu lunæ, & ſtellarum.

Eſt etiam notandum quod aër, efficit morbos in corporibus noſtris trifariam, vel ex temporum malo habitu, vt ſi aſſiduis pluuiis ſuccedant æſtus immenſi ſine flatu: eleuantur enim vapores plurimi, qui putreſcunt, & de hoc locutus eſt Hippocrates. Secundus modus eſt à concurſu ſyderum maleficorum, propriè & præcipuè cum deliquiis luminarium: & vocatur influxus & occulta ratio. Et hoc fuit notum experimento anno M. D. XXIX. vbi per totum orbem fuerunt morbi peſtiferi, quorum exemplum in poſterum nunquam defuit ex coniunctione erraticarum, in ſigno piſcium anno M. D. XXIV. Et de hoc locutus eſt Ptolemæus *in ſecundo Apotelesmatum*, & nos *in libro de Erraticis.*

Eſt etiam tertius modus, cum aër corrũpitur in vno loco, & non in alio, inde per cõtagium vicini populi inficiuntur: velut noſtris temporibus in Turcarum regionibus, & in Germania, & hęc corruptio ortũ habet primum à cladibus, cum hominum corpora non ſepeliuntur benè. Et etiam à locuſtarum putredine decidentium in infinita multitudine, dum per ventos deferuntur. Tertio ex locis, vt ſpecu Anſancti ex terræmotu, & exhalatione. Quarto ex maris inondatione: præſertim cum multitudo piſcium, & magnorum in littore relinquitur. Quinto ex immundirie, vt apud Turcas. Vltimo ex ratione victus, vt apud Germanos, poſtquam cœperunt edere carnes, & oua, & caſeum cum piſcibus quotidie, nunquam fuerunt immunes à peſte. Et quoniam hæc peſtis eſt maximè contagioſa: quæ autem prouenit à cœlo, minimè ſeu parum media eſt, quæ fit à qualitatibus aëris: & hæc quæ prouenit à cibis, poteſt reduci ad primum membrum ratione cauſæ: ratione familiaritatis. Ideò de ea in ſequenti lectione agam.

LECT. XXXVII.

Super

EODEM TEXT. XXXIX.

ET iam dictum eſt quod peſtis, & morbi fiunt à cibis. Et circa hoc notandum, quod vt habetur in libro de Cibis boni, & mali ſucci morbi ex fame vniuerſali etiam fiunt vagantes, ſed differunt ab ijs, qui

fiunt

ſiunt ab aëre : quoniam licet conueniant cũ eis in hoc, quod totas prouincias amplectuntur, & multitudinem populorum : & ſint peſtiferi : & ſanabiles, vt qui ad cutem tendunt, & medij, & quod ſint contagioſi, vt non differant inuicem his cauſis, nihilominus differunt in hoc, quod morbi ex ciborum caritate, & penuria annonæ ſunt magis diſſimilca inter ſe, quam hi qui ab aëre proueniunt. Et primùm, quia diuitea ſunt plerunque immunes ab hac calamitate. Secundò, quia vt ibi narrabat cibi multis modis diſtinguuntur, qualitatibus primis, calidi, frigidi, ſicci, humidi, temperati, proximi tempetamento, immoderati: deinde ſaporibus acres, amari, ſalſi, qui omnes ſunt valdè mali: inde acerbi, & aſtringentes tum acidi, & auſteri. Idem dico de odoribus, quamuis omnes enim eiuſmodi cum malè olent, praui ſunt : & incocti, etiamſi qualitate parum differant. Et à ſubſtantia lenti, friabiles, craſſi, tenues, aut mediocres. Et à proprietate medicamentoſi, ac venenoſi, vt ex cicuta, & ferula. Vnde ibi notandum, quòd aliqui contradicebant Hippocrati, negantes quicquam facere ad ſanitatem victus rationem, nec demitatur de illis, qui nacti ab initio prauos doctores, & illis adhærentes, nolent in ſenio ob dedecus relinquere ſectas : & etiam ne viderentur, conſque decepiſſe clientus, & quia à lucro deſtituerentur. Atque in hoc genere reponit omnia ſata, non multum elaborata, vt pauci alimenti, & excrementitij, & mali, & difficilis coctionis. Hoc docuit *in primo de Naturalibus Facultatibus cap.* 10 cætera ibidem vt dixi.

Ideo quæritur an vitæ humanæ competant olera, & præcipuè lactuca, beta, blitum, borago, & endiuia ? iſtæ enim ſunt magis innoxiæ. Et ex fructibus vuæ, ficus, amygdalæ, auellanæ, pineæ, & piſtaciæ? Dein quod nutrimentum ſit melius? an caro, an oua, an prannia, vua, ſicca, an torta : ex amygdalis cum ſaccharo, vt de pane non quæram tanquam fundamento ? Et primum Hippocrates *ſexto Epidemiorum Sec.* 5. *Tex.* 2 t. (inquit) [cibaria imbecillia breuem efficiunt vitam.] Ibi Galenus exponit per cibaria imbecillia olera, & ex fructibus (inquit) plurimi : nam dubium non eſt, quin per imbecillia cibaria, non intelligat eos, qui parum nutriunt. Quamuis paulò pòſt videatur velle intelligere eos cibos eſſe imbecilles qui citò deſcendunt. Hoc autem non eſt idem : nam parum nutriunt radices omnes, vt quæ concocti parum retineant, & tamen tardè deſcendunt : vt contra ouorum vitelli celeriter diſtribuuntur, tametſi plurimum nutriant. Certum eſt imbecillem cibum dici poſſe, vel qui parum nutriat, vt dictum eſt: vel qui friabilis ſit, àut tenuis ad modum alimenti, vt *in libro de cibis boni, & mali ſucci. Et in tertio c.* 5. *de Alimentis.* Cibi friabiles quantò ſunt ſalubriores, tantò virium robur imminuunt, ſed hoc eſt verum de his ſolùm qui ſunt tenuis alimenti, eſſe tamen cibos craſſi alimenti, & friabiles docet *tertio de Alimentis cap.* 27. craſſos enim multum nutrire dicit. Præterea *in ſecundo de Alimentis cap.* 29. dicit: cichorium homines fame adactos edere, & enumerat illam inter agreſtes plantas. Et *in libro de Cibis boni & mali ſucci cap.* 8. Succi maximè, & omninò mali ſunt olera omnia agreſtia, quæ vocant: lactucæ id genus chondrilla, ſcandix, gingidium, ſeris, cichorium. Eſt autem tam ſeris, quam chondrilla cichorij ſpecies. Et *in octauo de compoſitione medicamentorum ſecundum locos cap.* 8. cichorium mandunt rurales, crudum, & coctum. Vt non exiſtimet eſſe cibum communem, nedum ciuilem. Eraſiſtratus autem vtebatur, & bis cocta cum oleo, ſale, aceto, non acri in cura ægrorum, non vt cibo ſanorum. Et *in octauo de Simplicibus medicamentis*, dicit eſſe frigidum, & ſiccum in ſecundo ordine. Attamen vſus obtinuit vt ea aſſiduè veſcamur. Commendatur ad iecur, ad ventriculum, & à Dioſcoride & a Galeno, qui fieri poteſt, vt adeò noxia ſit, cum tantùm conferat membris naturalibus ? Et de Bata Oribaſius *in primo & ſecundo Euporiſton, & in ſecundo Collectaneorum* ad iecoris obſtructiones, lactucam repoſuit inter media edulia. Viri ſancti in eremo, cum ſolis oleribus victitarent, ad centeſimum annum peruenerunt. Idem argumentum, ſed euidentius in genere nucum amygdalarum, piſtatiorum, & pinearum, quæ optimè ad vitam conducere videntur : poſtquam Indi ad longiſſimam cum earum conſuetudine perueniunt. Afri quorum aër eſt deterior palmarum fructibus viuentes ad centeſimum annum. Nuces ergò pineas omnibus præfert Galenus *ſecundo de Alimentis, cap.* 17. dicens, boni multi, craſſique ſunt alimenti, ſed difficilè concoquuntur : amygdalas autem omninò improbat piſtacia, vt medicamentum laudat, non vt alimentum. Attingamus tertiam quæſtionem carnes præferuntur apud Hippocratem ſecundo de diæta, oua à Galeno potius : *ſecundo de alimentis cap.* 10. De paſſis vuis hæc habet in genere : Nil refert quòd magnæ ſint, aut paruæ, ſicut nec cuius coloris ſint, ſed ſaporis: quæ autem paſſæ ſunt plùs nutriunt, quam recentes. Et dulces atque aſtringentes plùs proſunt ventriculo, videtur autem eò, quòd minus nutriant, & quòd minus etiam ſimiles ſint humanæ naturæ. nam ſubſtantia carnis carni ſimilior eſt quam vuæ carni, quòd pòſt habendæ ſint carni. Ideò altius rem conſideremus. Nam & piſces magis diſſimiles noſtræ ſubſtantiæ ſunt, ipſi tamen magis, quam caro laudantur pro alimento, vnde tertio de alimentis, [Piſcium ſaxatilium alimentum non ſolùm eſt ad concoquendum facilè ſed etiam ſalobettimum. Et ante parum alimentum quod ex piſcibus prouenit, ſanguinem gignit conſiſtentia tenuiorem, quam qui fit ex pedeſtribus animalibus, adeò vt non affluentet nutriant, & celerius diſcutiatur. Pelagiorum medius eſt ſanguis natura, & propinquus ei, qui fit ex pane præparato & perdicibus adeò vt videatur piſces auibus, & pani componere, & præponere quadrupedibus :] quod expreſſè docet in *libro de. Cibis boni & mali ſucci. cap.* 9. *in princ.* Vbi inquit : Auium & piſcium propemodum

pemodum omnis generis ſuccus bonus eſt. Ibidem quoque docet, quoniam mens ſua eſt, quod non adeo copioſe alant, qui ſtiabiles ſunt, quoniam molles, quòd qui duras habent carnes, ſi niue circundentur friabiles euadunt, velut ſaxatiles. Vt enim parum nutrimenti exhibeant, facit vt mollis ſint carnis, & friabilis, vtrumque etiam facit ad coctionis facilitatem, *tertio de Alimentis cap.* 30. vt verò ſint inculpati his, & ante in locis adductis, facit vt ſint genere tales, vt ſaxatiles, & vt degant in alto mari: vnde Pelagici vocati, qui ferme omnes culpa vocant, & quoniam ſont facillimæ coctionis, ſaxatiles: vt *primo de Alimentis* Ideò dantur ægris primum & ante carnes, vt *ſeptimo Artis curandi*, & in vlceroſa laſſitudine, cōpatans illos ptiſanæ & auibus monticolis. *Quarto de tuenda ſanitate: cap.*6. & ibidem etiam in phlegmonoſa dicens: Quod ſi carnes guſtare velit, dabit oniſcos, ſeu aſellos, & piſces ſaxatiles. Concludendo ergo alimentum, quod ex piſcibus ſumitur eſt melius, quam quod ex carnibus, & facilioris coctionis comparando genus ad genus, & ſpeciem ad ſpeciem, niſi quod non eſt adeò ſtabile, de mente Galeni. Sed id ſupplet facilitas. Et in pluribus caſibus eſt etiā longè melios, vt in ſupercalefactis ex escreitatione febre: & In imbecillibus, ac etiam in his, qui pleni ſunt ſanguine, adeò vt ex tot exceptionibus fiat vna regula generalior, quam illa ex qua exceptiones ſumuntur. Et etiam de bonitate loqoendo abſolute generalis, nunc veniamus ad Hippocratem

*In ſecundo de diæta Pag.*4. non laudat quicqoam abſoluiè, ſed ſolùm comparatiue præter Cyeeonem ex lacte, hoc enim ad noſtrā opinionem accedit, aliàs declaraoi, quid eſſet Cyceon, & amygdalas: De bis enim inquit (Amygdalæ æſtuoſæ ſuot, verum probè nutrionr.) Quam etiam laudem nucibus communibus præbet, & addit quod aluum mouent. Rotundæ aotem, id eſt, auellanæ ſimiles dicit eas eſſe amygdalis. Cum ergo ptiſanam aliàs ſolum pro ægris laudauerit, dubium eſt, quin nucum genus optimum non ſit ad nutritionem. At caſtanearum, & pinearum, & piſtaciorum, non fecit mentionem. Quæ reliquit ſcicos, illa improbaſſe videtor, quæ non nobit tractanda, ſunt ratione conſimili, qua reliquà. Igitur quod ad Hippocratem attinet, nucum generi laus tribuenda eſt. De vuis autem ſiccis, non meminit: quoniam oondum puto notam fuiſſe ſuo tempore Prannicam, & demitor de Galeno, qui differentiam nolit eſſe inter paruam, & magnam: nam parua ſi non ſiccetur bene putreſcit: ſi bene? acida & inſuauis, & inutilis redditur: magna verò pinguis ſiccata bene, optima eſt. Demiror hominem, qoi etſi vera diceret, tam ſupinè res tractando, tamen occaſiones errorum, & grauium (vt bic) præbet. Debuit enim pluribus, vbi de vtilitate bominum agitur? vbi confondere opiniones antiquorum, arctius, Ariſtotelem imitando, quem pro exemplo ſi propoſuiſſes, & gloriæ ſuæ magis, & poſterorum vtilitati conſuluiſſet.

Ergo vt ab initio rem tanti ponderis reſumam ſuppoocre oportet, cibum eum debere diei vtiliorem, qui diutius vitam producat, & hominem ſeruet incolumen: & ſi etiam robur addat poſtmodum, etſi bonum habitum præſtet, neque enim dubium eſt reliqua eſſe pro nugis habenda. Poſthabeoda etiam duo vltima, ſi cum primis baberi non poſſint. Sed & illud cibum non poſſe eſſe præſtantiſſimum, qui ad ſpeciem vnius rei ſolum pertineat, velut gobium, aut pineas: tom quia bomo poſſet in pluribus regionibus eo carere: tum quià oon rectè accommodaſſet, oatuta communibos vſibus ſpecialia præſidia. Tertio, quod homo indiget elaboratis igne, & non poteſt vti crudis, vt verè boc docet Hippocrates *in lib. de veteri medicina. Pag.* 2. & 3. Ibidem etiam præſupponitur, qood cibus bonus eſt ille, qui neque meracus eſt, nec in eo exuperant qualitates excellentes, vt amari, dulcis explicat ſalſi, acidi, acerbi, fluidi: quod ſi exuperet voluptatis gratia (inquit) turbatio accidit in corpore citra ſecretionem. Ideò ſi mediocria ſint, velut panis, & maza talibus commodè vtemur: aliis redundendo miſtione contrariorum, & coctione, ac ſubigendo multo igne, & aqua. Obſeruandum eſt deinceps etiam ex animalibus, quæ nam ſint viuaciora vt in genere eorum, quæ viuunt terræ naſcentibus. Camelus ad centum annos peruenit, Elephas ad ducentos, dicit alibi Ariſtoteles ad trecentos: at nos vtimur communibus, & ab omnibus conceſſis, vt omittamus, quæ de ceruo referuntur: at animalium, quæ carne viuunt nullum eſt longæuum, nou leo, non panthera, aot tigris, aut pardus, vel lupus, aut vulpes, aut qoicquam horum, quod tamen poſſet referri in penuriam victus, ſatis eſt conſtare rationem. Forſan ergo melius eſſet, vt dicamus hominem (quod aliàs docuimus 9. *De Hiſt. Animal. cap.* 12.) eſſe genus coæquale vniuerſo animalium generi, & ob id, quoſdam veſci carnibus commodius alios natis è terra ſimiles equis, & bobus, atque elephantis: alios piſcibus, ſimiles anatibus, & fibris: & generaliter tamen eos, qui veſcuntur animalibus cōmodè ſatis loogiori tempore viuunt, alij non id agunt, tanquam vtilius, ſed vt neceſſarium, & breuiorem ob id vitam habent, quanquam enim omnes bomines cum in ſeptimo ordine ſint miſtorum omnibus animalibus, natura coæquentur, & eorum imaginem referant, tameo ob miſtionis, & refractorum, elementorum naturam, in hoc conueniunt, vt omnibus veſci poſſint. Et ideò homo eſt maximè pamphagus, adeò vt referant certa hiſtoria: Indos quoſdam edere pediculos, & lendes, & ſordida quæque: gentes tamen, & familiæ, & bomines diuerſi diuerſis gaudent cibis, vt hi vix ſine animalium carne, illi ſine fructibus alij ſine oleribus, alij ſine piſcibus viuere poſſint. Quinimò plura ſunt genera hominum, quam animaliom omnium cæterorum: quia ſicut ex equa & aſino mulus, & ex lupo & cane lyciſca, & ita in paucis aoimalium ſpeciebus commiſcentur, vt miſta ſpecies oriatur, ita boc eſt frequentiſſimum io hominibus, cum ferme coniuncti ob ſimilitudinem corporum, & tempora geſtationis

ſtationis veteri æqualia in omnibus, omnes illæ ſunt ſpecies (vt ita dicam) permiſceantur. Et ideò mirabilia in hoc genere contingunt. Et euidenter apparet in his, qui ſunt diuerſarum gentium. Dico ergo in ratione ciborum, quod & aliàs dixi nucum genus, maximè amigdalæ & auellanæ, & pineæ melius nutriuunt carnibus. Et pro vitæ longitudine, & ſalubritate: maximè ſi cum ſaccharo conditæ, coquantur in torta, quam vocamus marcipanum. Dicebat Aoenzoar in teſtimonium amygdalarum, quod ipſæ nutriunt cerebrum, cum ſaccharo, & ſomnum prouocant: & facilè efficiunt ſputum, & leniunt dolores pectoris. Ad cauſas veniamus, ſapor earum eſt maximè temporatus, velut & pinearum, ſed hæ magis oleoſæ putredini omninò innoxiæ, in omnibus vidiſſe me memini, præterquàm amygdalis, & ciceribus inter legumina, vt etiam lapides eaciem vermium ſentiaor, ſed fac vt ſobeant etiam vermes pro monſtro eſt, qualia ergo cibus à putredine magis immunis habetur amygdalas, aut quis temperatior? Alimentum ſolidum, quod ex ſubſtantia colligitur: eſt duræ concoctionis ventriculo, ob pinguedinem odioſam, contuſio, coctioque facilè reddunt: ſaccharum oleoſam naturam temperat, vt faſtidium non afferat: at oleoſum illud eſt, quo maximè nutrimur, ideò tale alimentum cum pane optimum eſt: & quodcunque cuique gratum ac conſuetum.

Quod ad olerũ vſum attinet mollia quæque, quæ non nigricant, vt lactuca, borago, endiuia, lupulus etiam, & odorata, lenia vt fœniculus, roſmarinus, menta, & ſpinoſæ: vt cardui, item hortenſes cultæ, & gratæ vt mellisophiloo, bibinella, etudæ bonæ ſunt: aſperiores, ſed non valdè agreſtes, vt beta, blitum, malua, vrtica, attriplex, paſtinaca, coctæ ſunt ciborum medicinalium loco: at agreſtes crudæ, vt lapathum vrtica: medicamentoſa vt cicuta, ferula, dracontium, perſicaria omninò ſunt noxiæ etiam coctæ. Sed & omnes cum præ fame in vſum veniunt, non ob id ſolum, quod homines his vtantur, hoc enim paruum eſt, ſi ad reliqua conferatur, ſed quod vſu neceſſariorum careamus, velut panis, carnis, oticæ. Aliud autem eſt per ſe obeſſe, aliud vices alterius non ſupplere, quod perſpicuum eſt in oleribus contingere. Secundo, quod plus edimus ex eiuſmodi vt puris cibus, ac merus euadat, quo in caſu præter id, quod damnetur ab Hippocrate, vt dictum eſt, ſcimus quod etiam panis puri copia quamquam adeò laudati noxia eſt. Demum quod non vicem obtineat medicamenti, cùm ſit cibus, vnde neque iuuat, vt cæteris miſcetur cibis. Hæc omnia cùm non aduertiſſet Galenus innoxios cibos nimis impensè damnauit: quibus ſi quis pro ratione vtatur, & moderatè & opportunè, & coctis præcipuè, aut paratis tantùm abeſt, vt noxam percepturus ſit, vt etiam ab eis plurimum iuuetur. Et quantò magis conſuetus ad eos fuerit, quod apertum eſt argumentum, tales eſſe bonos, & veros cibos, ac de vnoquo-

que & generaliter & ſpecialiter *in libris de Tuenda ſanitate* dictum eſt.

LECT. XXXVIII.

Super

TEXTVS XL.

In carne, in pinguedine, in vena, arteria, in neruo, in muſculo, membrana, oſſe.

Reliquum eſt vt explicemus, quod ſupererat de cauſis materiariis morborum ſumptis, ab alimento, ſed prius diſtinctiones alimentorum partiri oportet, durus, mollis, pinguis, friabilis, boni ſucci, mali ſucci, craſſi, tenuis, facilis coctionis, difficilis coctionis. Multi nutrimenti, pauci nutrimenti: Verum vt dictum eſt hæ ſex diſtinctiones primum reducuntur ad quinque: nam boni alimenti, & mali: inde diuiditur en craſſum & tenuem. Et friabilis opponitur tam lento, quam pingui, vt ſint idem. Iam facilis, & difficilis coctionis reducitur, vt dixi, ad mollem, & friabilem, vel pinguem, & durum. At ſi durus erit, & friabilis, aut mollis, & lentus, erit medius in facilitate. Erunt igitur quatuor principales diuiſiones ciborum, pinguis & friabilis, durus, & mollis. Boni & mali ſucci, plurimi & pauci. Rurſus ſub illo boni, & mali ſucci continetur excrementoſus, & non excrementoſus. Et ita habes has differentias diſtinctas, ex quarum confuſione tum nominum varietate, nec non interpretum inconſtantia, doctrina reddita eſt adeò perdificilis, vt vix intelligi poſſet, nunc ad rem redeo.

Febris ex ſanguine duplex eſt: vna cùm putreſcit, alia antequàm putreſcat. Conueniunt inter ſe, quòd ſunt continuæ ſine exacerbationibus, & multò magis ſine acceſſionibus: ſed quæ à ſanguine nondum putrido, fit media, eſt omnino inter ephemeram & putridam: primùm quidem in ſubſtantia, ſcilicet ſuauitate caloris: ſecundò in ſignis concoctione vrinarum ſymptomatum leuitate. Tertiò, in proprietate, quoniam cum ephemera ad declinationem eadem die properet, putrida autem ſemper ad ſtatum vſque augeatur, ſynochus (ſic enim appellatur) tres habet ſpecies: vnam ephemeræ, quaſi ſimilem, quæ ſemper minuitur: alteram putridæ, quæ perpetuò augetur, tertiam quæ manet in eodem ſtatu: quæ tamen ratò ſeperitur æqualiter à putridæ, & ephemeræ natura remotam. Quartò in mutatione: nam ephemera tranſit in putridam, & in hecticam. Putrida mutatur in hecticam, & hæc frequentius, & fermè in putridam eiuſdem generis permutatur. Sed & media in periculo, & in longitudine, neque enim cicuta eſt, neque vna die finitur, ſed in quarta, vel ſeptima. Pulſus quoque medij quaſi ſunt: & hæc eſt verè febris ſanguinis: nã de alia ſolet

dubitati an detur. Synocha autem eſt, quaſi media in omnibus, inter ſynochum & putridas ab aliis humoribus. Nam & exacerbationes habet, ſed obſcuriores his, quæ ex certo humore fiunt, nec ſemper eiſdem diebus, ſed ſynochæ aliæ tertianis, aliæ quartanis, aliæ quotidianis ſimiles ſunt, cùm in illas tendant. Vnde etiam mediæ ſunt hac ratione, & ſymptomatibus, & periculo. Tertianæ verò quæcunque, & quæ ex bile fiunt, maiorem habent pulſus inæqualitatem, calorem, ſitim, oris amarorem, vigilias, capitis dolores, deliria, nonnunquam etiam vomitus, cibi faſtidium, inquietem, at nil eſt certius ſignum, quam ſiccitatis magnitudo, & calor mordax. Melancholiæ autem calor minor, & ſolidior ſiccitas, & inæqualitas corporis in tactu, neque ſudant in continuis, & ſunt triſtes, & vigiles, & ad cataphoram proni, & corpore graui, & hæc febris eſt quieta exterius, interius conturbat, & fermè ſemper occidit: Et vrinæ & lingua fuſcæ ſi non nigræ. Et flatus abundat & vinum deſiderant: & præcordia dura ſunt, aut tument. Et non multum ſitiont, ſed tamen os ſiccum: & ſicut in bilioſis fiunt exacerbationes de tertio in tertium diem, ita in melancholicis de quarto in quartom, aut duobus ſe ſubſequentibus diebus, tertio autem alleuiantur, ſed ſunt magis obſcuræ. Et pulſus magis profundi, & inæquales, quorum initium & finis medio euidenter ſunt velociora. Et accidunt magis autumno & in primis ſenibus, & ſubnigris hominibus benè habitis, & qui cibis delicatis, & craſſis vſi ſunt, ac vinis potentibus, aut nigris, ſolitis præterea, vigilibus ac prudentibus. Cúmque ex his, qui non ferro, neque vi pereunt duæ quintæ partes obeant ex erroribus: medicorum. Cùm pauciſſimi admodum ſint eruditi, dico vel mediocriter, & ex his, qui eruditi multi, nolint ſtudere: plerique etiam ex his, & vix vnquam nonniſi ſerò ad ægros aduocantur: inde errant: aſtantes ægri mandata tranſgrediuntur: pharmacopolæ decipiunt, neceſſaria deſunt, aut talia non ſont, qualia eſſe deberent: Reliquarum trium partium, quinta pars turſus debetur imbecillibus, & morboſis decrepitis infantibus, quos ſacer morbus, aut vermes quaſi tumoltuariè perimit cachoëticis regio morbo laborantibus, vrinæ, vtigini, comitiali, vertigini, nephriti tabi, cuiuſcunque generis enterocelæ, epiplocelæ, podagræ, & generaliter valetudinariis: atque morboſis. Alia quinta pars reſidui debere abſceſſibus internis, sarò cognitis. Nam potentes ob crapulam, & libidinem, ac vigilias cum curis, & potu vinorum potentiorum, inde fluxiones propetant, à quibus abſceſſus fiunt in iecore, pulmone, renibus, meſaræo & tumor durus, veſicæ, fellis, concluſa bile, vice fungitur abſceſſus, occiditque egregiè: tum verò & in cerebro, & in membranis iecoris, demum in liene, qui non adeò ſemper occidit, ſed eo frequentior tamen eſt quam in aliis partibus. At pauperibus ob crapulam multam vigilias labores, cibos craſſos, & lentos, ponderum geſtationem, caſus, contuſiones: paruam ſui curam non ſolum dum ſani ſunt, ſed etiam cum ægrotare cœperint, etiam vſque ad multos dies potum multum aquæ, & prauorum vinorum, ſicut egregiorum (vt dixi) diuitibus non ſolùm ob voluptatem, ſed ita perperam conſulentibus medicis, qui minus malum maiore compenſant. Alia quinta pars debetur huic febris generi, ex qua fermè intereunt omnes principes, & ſapientes, & purpurati, cordatique viri tum ob temperaturam membrorum principalium, tum ob victus rationem. Alia propemodum quinta pars ex peſtilentibus conſtitutionibus aboletur, in qua tamen & abſceſſus, aut febrium genus dictum falſo peſtilentiæ nomine, pleróſque cum exanthematibus perimit. Supereſt fermè quarta pars reſidui, id eſt, totius XV. partes, ex LX. quaſi decem, vt ita dicam, & ſunt totius ſummæ pars ſexta fluxus cum febre occidit: quoniam & laxando præ imbecillitate pereunt, & retinendo ob febris feruorem. Moriuntur ex hoc iracundi, mala victus ratione vtentes, ſoliciti, ebrioſi, potatores, vigiles, mali animi, tum decrepiti, & qui in igne verſantur. Reliquam totius ſummæ partem, quæ vigeſima reſtat doli, & venena occidunt.

De pituita autem febres continuæ, tum alij morbi accidunt, ſed febres rariſſimè, niſi in infantibus, aut mulieribus quibuſdam bene habitis. Nam cum pituita ſit frigida, & ſit fundamentum naturalis caloris: naturalis vix poteſt putreſcere ob duplex obſtaculum. Et ob id verum eſt, quod ſolet dici, eiuſmodi febrem vix inueniri: ſed vt de ſapientibus, qui togam ferunt, ex habitu plures nomine tales appellantur, pauci ſunt alij alterius generis: ita de pituitoſis febribus, plures nomine ſunt: quanquam enim quotidie exacerbentur, tepidæ ſint, faſtidium pariant, anxietatem, deiectionem, appetitus inæqualitatem, pulſus: hæ tamen ex pituita vera non pendent, quinimo illæ ſunt mitiſſimæ æquales, & etiam breui terminari ſolent. Sed neque in iuuenibus, neque in ſenibus accidunt. Hi enim crudum gignunt humorem, non pituitamcùm ſicci ſint, & non concoquant, vnde rarius morbi adueniunt illis ex pituita, quam ex ſanguine. Iuuenes bene compoſiti pituitam nonniſi concoctam gignunt, humor autem concoctus bene nullos morbos creat. Sed neque malè diſpoſiti: hi enim generant humorem crudum. Sed humor crudus, vt dixi ad ſuccos pertinet. Ergo per ſuccos intellegere poteſt morbos ex humoribus compoſitis factos, poſſunt autem eſſe duo, & ita contingere ſex etiam morbi, aut tres, & ita quatuor: aut omnes, & ita vnus: vt ſint omnes morbi compoſiti vndecim. Modi autem compoſitionis ſunt plores. Primus cum qualitas generis vnius alterius ſubſtantiæ copulatur: velut bilis craſſa, notæ tertianæ materia, nuſquam vt multi putant, pituita bili miſta: ſed bilis ſubſtantia pituitoſa: cum ſubſtantiam bilis calor naturalis colliquare, & attenuare non potuit: vel quia imbecillis quod peſſimum eſt: vel quia alimentum

craſſum,

craſſum, vt in calidiſſimo corpore, caro, cete: vel in imbecilliore natura, cœpe, vel ob impedimentum: vt his, qui à cibo ſe exercent frequentiſſima fit, ac peculiaris febris, & gulonibus, ganeonibúſque. Cumque frequentior ſit pura, oportet multas eſſe cauſas, à quibus generetur, multiſque modis generari. Secundus eſt cum propè miſcentur, atque putreſcunt, vt in duplici tertiana duplex bilis, in hemitritæo bilis, atque pituita. Tertius cùm procul duæ materiæ, aut ſimiles (quod frequenter accidit, putreſcunt vt in duplici tertiana, quartanáque multiplici) aut diſſimiles, quod rarò, vt ſi tertiana cum quartana miſceatur. Quartus cum in eodem loco permiſtæ fuerint, vt in continuis frigorificis. Dicemus autem de his in ſequenti lectione.

Sed de ſuccis vitiliбus, vbi corrumpantur ſiquidem abſque febre fiunt genera leucophlegmatiæ albæ, & nigræ, & impetiginum, vt *in primo de Naturalibus facultatibus* car. viſum eſt. Conſtat autem ex tam multiplici corum genere diuerſa eſſe hydropum ſubcutaneorum genera: ſed ſi putreſcant à calore que ſicco abſumantur, dubium non eſt, quin hecticæ ſpecies generentur. Et ſiquidem humidum illud, quod reſudat ex ſanguine conſumitur, pinguedo, & caro. Diſcrimen autem eſt à ſuccedenti (nam primam hecticæ ſpeciem ſecunda & tertia conſequeretur, ſi conſumeretur humidum, toridum ex venis, cum ſit aliorum materia? cuius tamen oppoſitum contingit, vt ſcilicet ſecundam prima: & tertiam ſecunda, & prima conſequatur) nam cum calor eſt in carne alimentum quod ei aduenit conſumitur, atque ideo caro, & pinguedo: faciliùs eſt autem carnem accendi, quam ſolida, & quod calidior ſit, & mollior, & ad illam plus ſanguinis adueniat: vnde ex putridis febribus, in quibus ſanguis concalefactus eſt, & exſiccatus, accenditur facillimè, primum becticæ genus. Secundum verò eſt, cùm cauitates ſolidorum accenſæ ſunt, ob carnium vicinam: nam alimentum, quod ad illas defertur abſumitur, ſed antequam abſumatur reluctante ipſorum membrorum ſubſtantia aliquid ægrè adiungitur, ex quo nutriuntur, ſed tenuiter: atque ob id ex ſecunda in tertiam ſpeciem, adeò facilis eſt tranſitus, vt vix liceat, vel à re ſubiecta, vel ab euentu vnam ab altera ſeiungere. Maximum tamen eſt cum ipſa ſolida membri ſubſtantia, & cordis cartilagines, atque membranæ, non ſolùm aduenieus humidum, ſed proprium ex quo conſtant, exurunt. Differunt ergo hecticarum genera inter ſe non propriè ob humidorum ſpecies, quæ abſumuntur (quanquam id vt accidat eis ſit neceſſe) ſed ob loca ipſa, quæ accenſa ſunt ſcilicet caro, ſolidorum cauitates, atque ſubſtantiæ. Et ob id non totidem becticarum ſpecies, quot vtilium humidorum, ſed tres tantum iuxta membrorum partium noſtrorum. Imperfectum autem humidum chylus, & ipſe cum putreſcit, leuitatem inteſtinorum efficere ſolet, & ſanguis corrumpitur. Noo tamen efficit febrem, niſi communem, id eſt, ephemeram, quæ facilè tranſit in becticam poſt ſeptem dies, qui terminus eſt, quo protrahi vita poteſt ex iam parato ſanguine, eadem & minora ſunt cum exuritur, aut in humidam materiam tranſmutatur: aut in flatum, aut crudum humorem. At de his poſterius agemus, neque enim huc omnia congerere oportet, ſed vniuerſalioribus debemus eſſe conteuti.

Ichores autem totidem ſunt, vt aliàs dixi genere, quot humores ſanguinis pituitæ vtriuſque bilis ſexto Epidemiorum, vnde illis putreſcentibus febres intermittentes generantur, velut ex humoribus ipſis continuæ. Quilibet autem ichor ſuo humori reſpondet: vnde acceſſiones tertianæ, quartanæ, ſingulis diebus tum circuitus habentur. Sed & in medulla, & mucis, & ſaliua morbi accidunt multitudine primũ (nam paucitate vix dicere poſſumus, vt ad materiam referatur, ſed potiùs ad cauſam referendum) inde corruptione, demum putredine, & ſi ex motu obſtruat dolorem vel inferat: quibuſdam medulla putrefacta (quaſi incerta cauſa) putreſcit os, & neque os dolet, ſed membrana, quæ ipſum circumdedit, & mortui ſunt. Tres huiuſmodi vidi. Accidere ſolet ex lue illa Indica.

Corrupti autem ichores, qui cum fecibus deferuntur & ſanies, & pus iam adepti ſunt tranſmutationem, & ichores quidem ſecundùm naturam, reliqua præter naturam, quibus ſi alia eueniat tranſmutatio ex mora corrumpuntur, & in deteriorem qualitatem tranſeunt: & ichores quidem putreſcunt, & malè olent: ſanies autem magis putreſcit, & deterius olet, quàm prius, mutátque colorem, & ſubſtantiam: Pus verò ſolum erodit circumuicinas partes, inde permiſtione facta iterum, deteriore modo computreſcit, & ſequuntur febres lentæ, velut & ad ſaniem, & dolores, & perſæpè mors, vt periculum æquè fermè ſit, ſeu cruda diſſeces, ſeu matura non incidas, ob quod Hippocrates conſcripſit Aphoriſmum.

LECT. XXXIX.

Super

EODEM TEXTV XL.

DE venis primò continuandi ſermonis cauſa agemus: vt autem aliquid valdè abſtruſum, & quaſi aliorum principium inuenias, quale eſt hoc, duorum præceptorum meminiſſe oportet à philoſophis traditorum. Primum eſt demonſtrandi, atque id eſt, definitio. Dicebat enim Philoſophus: diffinitio, aut demonſtrationis principium, aut ipſa demonſtratio ſola poſitione differens, aut demonſtrationis concluſio. Alterum eſt, vt quod dicitur ſibi conſentiat, & omnium, quæ in ea re contingunt rationem reddat. Quod cùm etiam de Diffinitione deinceps affirmet poſt, non mirum eſſe debet, cùm vt dixi

diffinitiu, quaſi medium ſit in demonſtratione, & ipſa demonſtrario. Inuenire autem medium, vel quatenus ſimplea docuir in primo Priorum: vel vt compoſitum, quod vt dixi, eſt demonſtratio in poſteriorum ſecundo. Generaliter autem id in artibus, vt aliàs diai, & ſcientijs ex finis reſolutione, ſed in artibus actionis, quam Galenus pulcbrè docuit *in libro de Conſtitutione Artis Medicæ à cap.* 14. *ad finem.* in ſcientijs contemplationis, boc autem trifariam per mechanica, conjecturam, & caſum: præcipuè in Mathematicis: & mechanica alia quidē per ſe, alia per coniuncta: vt in menſuris per pondera. Specialiter autem vnumquodque per ſuam methodum, vt ſi naturalia per principia, & caoſas, & elementa, quibus fiunt, atque conſiſtunt quæri debēt 1. *Phyſicorum tex.* 1. Igitur quod primo propoſitum eſt, quot modis, & qualitatibus humorum compoſitio fiat ad compoſitas febres inneniendas: vtque ex febriū natura, & modis bumorum compoſitio inueniatur. Cùm ergo omne problema (vt ea Ariſtotele docui) ad medium reducatur, vel quod ineſt, vel non ineſt, manifeſtum eſt omnia quæſita ad primum principium deduci, vt ſint, vel non ſint. Ex quorum repetitione compoſita cognoſcuntur. Optimum igitur erit iſta diuidere, & ſcire quales ſint febrium per humores, compoſitiones, vnde etiam, quot intelligemus. Er quoniam hoc ſcite per principia oportet: oportebit hæc ipſa in principia diſſolere, quorum vnum eſt quod febres aliæ ſunt intermittentes, aliæ continuæ: inde cognoſcere, quomodo vnumquodque genus fiat. Principia autem, quæ accipere oportet, & quæ notiſſima ſint, aut ea ſenſu accipere debemus, aut ea communibus ab intellectis, aut proprijs quod difficillimum eſt. Ea communibus duo ſunt genera, quorum vnum eſt axiomatum, aliud demonſtrandi modi, quorum vtrumque notiſſimum eſt. Velut & ex ſenſu: conceſſa enim ſunt hæc ab omnibus: propria autem alia à prioribus accepta, alia vt cum his coniūcta, alia ratione demonſtrata, vt Auerroes *primo cœli In Paraph. ſumma.* 9. dicens, quędam demonſtratione cognoſcuntur, quæ imaginari non poſſumus, vt quod extra cœlum, neque vacuum ſit, neque tempus: Quid plura in Mathematicis? Plura talia oſtendunt Geometræ, de angulo maximè periſeriæ circuli, & dimetientis, aut contingentis. Talia ergo demonſtrantur per ea, quæ repugnant. Oportet autem omnia ad vnum deducere, & in naturalibus aliqua accipere veriſimiliora, tametſi non ſint demonſtrata, cùm ex his nullum ſequitur abſurdum, ex oppoſitis autem, tum alijs multa. Dicemus ergo primum quod febrium continuarum materia in venis contenta eſt: nam hoc vt axioma ab omnibus receptum eſt. Quodque pars materiæ in intermittentibus extra venas eſt, dum proceſſerunt ſentium enim notum, & euomunt ichores humorum, quos iſti falſò humores appellant: & ego cum puer eſſem iam, tamen demirabar oſtendentibus mihi medicis, tanquam humores, cum mihi aquoſum quiddam videretur. Et quod materia, quæ extra venas putreſcit febrem ſolùm diariam facit. Tum primum, quia id ea his, quæ in ventriculo continentur inſpicimus, tum etiam quia ſola qualitas ad cor prorepere poteſt, cum extra venas eius ſedes ſit. Et ſerò tranſirent vapores ad ipſum: vnde cum non ſit ibi fomes putredinis, erit omnis intermittens compoſita ex duabus febribus: vna ſimili ephemeræ, ex materia, quæ eiecta eſt extra venas: altera quæ putrida eſt, & in venis materiam contentam habet, quæ plerunque finem accipit intra viginti quatuor horas, cùm pars illius prius eiecta ſit. Vnde non ſolùm paucior eſt, ſed etiam robur virium motus is atteſtatur. Et quòd materiæ huius pars ſaltem in venis paruis continetur, neque enim ea magnis in muſculos vniuerſos tranſmitti poteſt, niſi per paruas. Cùm ergo modicus horror ſolum circa ſpinam dorſi ſentitur, eſt febris continua: quoniam ibi magna arteria, & vena ſubiacent, à quibus vapores exeuntes, mordenteſque muſculos, & per cutim etiam tranſlati horrorem modicum efficiunt. Neceſſe eſt etiam aliquid huius vaporis in arterias tranſire tum ob anaſtomoſin, tum per cut delatos. Ab initio quoque in omnibus febribus vnus calor accenditur: neque enim plures accendi veriſimile eſt: & ſucceſſio compoſitarum, id docet. Quamobrem ſecunda febris proprio calore, & prioris conſtat, ideoque ſæuior eſt: mitior tamen videtur, quoniam craſſior, aut frigidior, aut magis concuſta, aut à corde remotior, quas ob cauſas tum ſerius accenſa eſt. Prior autem ſæuior fit accedente prognata, caliditate ipſi priori cum conduplicatur. Quo fit vt etiā ſanguis in arterijs quandoque accendatur, quamuis calidior, purior, ac in perpetuo motu, vt ex arterijs apparet tum perflatus, velut etiam cut. Si igitur materia in paruis venis intermittentium tempore tota fuerit, febris ad finem peruenit; ſi non, non. Nam neceſſe eſt, vt aliæ partes in continua materia accendantur, & vt febris continuetur. Quòd ſi materia tota in paruis venis ſit, non neceſſe eſt ob id febrem finiri vnde fiunt febres lentæ. Quæ via typo carere poſſunt, cum pars tenuis adeò proxima muſculi à calore etiam ipſo attenuata, ægrè poſſit contineri, vt non ſpargatur ſuper muſculos. Horrificarum igitur febrium duplex genus, aut cum materia ſimul in paruis & magnis venis continetur, quod indicium eſt multitudinis humorum, aut cum in magnis tantum, in quibus pars tenuis à craſſa ſegregatur. Diſtinguit autem locus horroris vnam ab altera. Sedes quoque diſtinctas oſtendunt ſudorum, & dolorum, & tumorum loca, & ſymptomata propria partium & fæces, quæ diſcretos humores habent, quamuis confundantur in exitu, non tamen miſcentur, & vrinæ, quæ euariant, & per dies, & per horas. Cùm ergo in ſimplici tertiana notha fœcum conſiſtentia vna ſit, nec à putredine diuidatur, erit (vt dixi) humor vnus. In hemitritæo autem materia non vna eſt, ſed in venis paruis, quocirca &

typus

typus adeſt vtriuſque, & die qoo geminantur febres, tres fiunt annotationes ſingulæ ſingulis febribus propriæ, tertia ex vtraque miſta. Etenim in adoleſcente illo ſexta hora diei die prima qootidiana acceſſio incepit: Quarta hora ſecunda die: ſecunda hora die tertia: qoarta in aurora: tertianæ autem die prima in hora prima, tertiæ autem diei hora quinta. Quintæ quarta hora: quod piruita per calorem attenuaretur, reliquom bilis ob enacuationem tenuioris partis craſſiùs redderetur. Vnde idem eſſe non poterant, nl idem ſimul craſſius, ac tenuius ſimul fieret. Non me latet erroris aliquid in illis numeris intercedere. Ex materiebus autem miſtis febres fiunt horrificæ, quæ neque vna ſunt, & ob id diuerſas babent acceſſiones, neque diſtinctæ: nam non vt hemitritæi fines diuerſos babent febres eiuſmodi, quæ autem diuerſas ſedes habent, non vna commiſcent acceſſiones, velut (dixi) in hemitritæo. Et tamen in venis paruis ambæ eſſe poſſunt, velut in duplici tertiana. Et in diuerſis genere venis, vt maaimè cerebri pectoris, aot natoralium membrorum. Dubium verò relinquitur, an fiat febris ex ſanguine in arteriis contenro? & dato quòd fiat, an vita dio ſtare poſſit cum ea? Et dico concludendo, quod fiunt ſex genera ſebrium ratione partis, quæ cordi communicatur: aut enim materia eſt in venis paruis, & in ambitu corporis, vel extra venas, ſicut ſolùs calor communicetur cordi, & eſt Ephemera: aut in venis paruis interioribus, & nihil emittitur, & eſt febris continua lenta: aut emittitur materiæ pars, & eſt intermittens: aut eſt in venis magnis, & eſt continua, vehemens, & in iſtis tribus generibus tranſmittitur vapor ad cor ipſum, vel materia putrida eſt in corde, & arteriis, & eſt peſtilens. Qoamvis Galenus velit adeſſe propriam quandam qualitatem, ſed poſtquam admittit, quod ſit in humoribus cordis, quorſum adiicere aliam conditionem: Sextum eſt cum calor eſt in ſubſtantia cordis, & eſt hectica: in bectica autem peſtilenti calor eſt ab humore putrido in corde, ideo compoſita. Contingunt & commones illis ac arteriis morbi obſtructiones, & compoſitiones, & ſoliditaris, diuiſæ, & intemperiei. Sic & in aliis partibus, quas enumerat, velut oſſibus, carne, & pinguedine. Notandum tamen quod horum membrorum quadruplex eſt genus: quoddam eſt omnino ſimpliciſſimum, vt caro & pingoedo, quæ non conſtant aliquibus partibus propriis, neque alienis, neque alias continent. Quædam continent alias, ſed alterius generis, ex ſe tamen non ſunt compoſita, vt oſſa, quæ continent medullã, velut oſſa magna, & craſſa: vt brachiorũ, & crurũ, quædam non continent, vt vocata ſeſamina, & ex magnis oſſa capitis, niſi dicamus cerebrum eſſe illorum oſſium medullam: quod falſum eſt, cum neque ea eo oſſa illa nutriantur, & intercedant inter oſſa, & cerebrum membranæ, quæ non intercedunt inter oſſa, & ſuas medullas. Et oſſa naſi, & aorium. Sunt quæ componuntur ex ſimilibus, vt venæ, arteriæ, membranæ: nam ſubſtantia harum, non eſt diuerſa à ſubſtantia totius. Sunt quæ ex diuerſis componuntur, ſed occultè vt nerui: conſtant enim medulla ſua, & membranis. Demùm ſunt muſculi, qui verè componuntur ex carne, & ligamento, hæcque partes per ſe ſunt: ad vtilitatem autem venæ, atque arteriæ accedunt tum nerui, non vt ſolùm ſentiant, ſed vt magis obediant motibus ſuis. Cur ergo cum ex tot componantur inter ſimplices partes hos adnumerauit, quoniam vbique inueniuntur, & ſunt partes communes, vt nerui, oſſa, membranæ, venæ, non autem babent locum certum, vt ea, quæ enumerat in ſequenti.

Notandum quòd bæ partes non ſunt cauſæ morborum vt duæ priores, ſed ſubiecta, quia omnes ſunt animatæ. Dubium autem eſt, quid ſit primum animæ ſubiectum an ſpiritos, an partes ſimilares, an inſtrumentum. Galenus videtur ſentire, quod animæ rationalis ſpiritus, aut cerebrum: ſed diſtinguit com dixit ventriculi ſubſtantia: cerebrũ enim eſt membrum organicum, de hoc aliàs ſermo habebitur. Satis conſtat vnam tantùm eſſe animam, & partem vnam ſimilarem, recipere primùm vitam, vt eſt pars inſtrumenti, qood primum viuit, & eſt cor cuius ſpiritus eſt primum, in quo operatio vitæ manifeſta ſit, vt alias de imagine in pariete ex vtceo per ſolis radios reflexa.

Dubiom etiam eſt aliud, quia in vena, & arteria: accidit mala compoſitio, & ideò videntor membra organica potiùs, quam ſimilaria: ſunt enim obnoxia anguſtiæ, dilatationi, & obſtructionibus, & hoc tangitur à F. Reſpondeo, quòd ratione compoſitionis, & officij ſunt ſimilia, & ideò apud philoſophos ſic appellantur: non enim componuntur ex diſſimilibus, neque babent actionem: ratione autem morborum a medico connumerantur inter vtrunque.

LECT. XL.

Super

TEXTV XLI.

Cerebro, ſpinali medulla, orẽ, lingua, gula, ventriculo, inteſtinis, ſepto tranſuerſo, peritonæo, hepate, liene, renibus, veſica, vtero, cute, hæc omnia ſingillatim, & particulatim.

ENumerat quindecim mẽbra verè organica, & propria morborum ſubiecta, quæ cum prioribus eaplent numerum xxxiij. Horum ergo primum eſt cerebrum, quod multis morbis ſubiicitor, dicebat Hippocrates *in libro de glandulis, pag. vltim.*

& violentiſſimis,acutiſſimiſque, ac maximè lethalibus idem xiebat *in libro de Sacro morbo pag. vltim.* Quod ad hoc igitur attinet membra ſunt in quadruplici differentia:quibuſdam enim contingunt raro morbi,ſed lethales vt cordi : quibuſdam frequentes , & non lethales, velut ventriculo, inteſtinis, & vtero : quibuſdam neutro modo, velut articulis. Contingunt autem morbi bia in compoſitione , in temperatura propriè contingit membria compoſitia ob ſimplicia.ex quibua componuntur : quare intemperica ſunt primo in ſimilibus partibus,& mala compoſitio aduenit primò inſtrumentis:& hoc qoia earo non dicitur immodica , aut pauca , niſi comparatione cæterarum partium : ſoliditatis autem diuiſio eſt communis vtriſque. Et ſunt etiam morbi per conſenſum cum mala qualitas, aut vapor tranſmittitur, & ſecundarij cum materia.Et aliud morbi genus parum conſideratum à prioribus cum membrum non recipit auxilium ſuum à corde, quale recipere deberet & ſimiliter à iecore. Nam videmus, quòd ex triſtitia , aut timore vehementi homo non concoquit, non læſo ventriculo,vt ſint verè ſex genera morborum per ſe in ſubſtantia , ratione materiæ , ibi genitæ , ratione tranſmiſſæ aliunde , & vocatur fluxio : ratione vaporum, ratione ſolius conſenſus , vt patiente ore ventriculi cerebrum , & quia deſtituitor ſolito præſidio , vt ſi ad ventriculum cor , aut iecur ſanguinem, & calorē non tranſmittat.

Spinalis medullæ proprij quidam morbi ſunt præter communes, vnus eſt fluxio à capite per quam fit tabes occulta , dicit *lib. de Locis in homine pag. 5.* inde ex luxatione vertebrarum iactura magna , gibbus repandus, vrinæ ſuppreſſio , de quibus in lib. de Articulis.

Ori accidunt morbi plures præſertim autem hi ſunt dentium : & aphtæ , & angina, & glandularum abſceſſus , & vlcera in palato per quæ aliquando, & ſæpè excidunt oſſa, vt in lue Indica:præcipuè vt Regi Gallorum Francisco primo , & illuſtribus mulieribus,& labiorum tumores. Peculiare medicamentum eius vlcerum eſt : Difriges (inquit Galenus) adeò vt eo ſolo perſæpè ſanauerit illius vlcera : & columellæ præciſæ cicatricem induxerit. Et addit , quod medicamenta oria deb ent eſſe ſimilia medicamētis pudendorum : quia vtraque ſunt calida, & humida membra valdè , ideò ſunt ſimilia , & eadem conueniunt , vtriſque. Dicebat prætereа *ſexto de Medicamentis ſecundùm locos cap. 1.* medicamenta , quæ applicantur ori non debent eſſe valida , nec in ſua via , nec vlla venenoſa qualitate prædita, & facilè eſt vniuſcuiuſqoe reddere rationem.

Lingua) Hoc eſt membrum , qood licet contineatur in ore, propter nobilitatem,tamen ſeorſum meretur vt de eo fiat mentio. Contingunt ei tres peculiares morbi , qui nulli alij membro, & quartum etiam vidi in Auguſto Corbeta patritio vrbis noſtræ: ſcilicet,vt nullum perciperet ſaporem. Cùm enim lingua ſit inſtrumentum ſaporum, per neruos tertij , & ſeptimi paris ex offenſa illorum ablatus eſt totus guſtus , & ſentiebat odores , & non percipiebat ſaporea : & percipiebat ex pipere dolorem : ſed non ſaporem. Et hoc docet eſſe verum,quod aliàs diximus ſenſū noxij eſſe in toto corpore Et ideò iſtæ duæ quæſtiones non conuertuntur inuicem : an omnis ſenſus fiat per neruos, & an totum corpus ſit ſenſile.Secundus morbus eſt vinculi cōnexio ſub eadem per quod homo ab expedita , & perfecta locutione prohibetur , vnde fiunt trauli , & balbi , & batti , & hæſitantes. Trauli ſeo blæſi , qui non poſſunt proferre voces , maximè quæ per t, r proferuntur, batti qui ſæpiùs b loco aliarum litterarum proferunt, ſeu quia commurent alias in eam,ſeu quòd in illa ipſa hæreant. Balbi autem ſeu pſelli , qoi literam , aut ſyllabam prætermittunt : Iſchnophonos ſeu hæſitana , qui connectere ſyllabas promptè & expeditè non poteſt.Eiſdem contingit vt a literam ſæpiùs repetant,& ei inhæreant , quòd hæc ſit prima in omnibus linguis Græca Alpha , Hebræa Aleph , & apud Latinos ob facilitatem , vocantur ob vitium vt Dores Platyſtomi.Sunt & alia duo vitia circa locutionem magis propria , cum mutila profertur litera vltima, quod vitium obſcuritatis non parum affert ſermoni. Apparet autem manifeſtè in his , quibus dentes priores cecidere. Et patri meo vt naturale fuit vitium , & etiam ob caſum dentium, & mihi quidem , ſed vt audio perexiguum ſemper:neque nunc auctum caſu dentis dextri ſuperioris : quod enim hiet , & ea parte os non adeò exactè inflecti poteſt : alterum cum incipere non queunt , vbi cœperint loqui expeditè loquuntur,atque in hoc à ſuperioribus diſtinguuntur.Tertium eſt ranula lapis, qoi ſub lingua oritur , vt Auguſto caſtri Sancti Petri : cui me præſente forma, & magnitudine ſimilis è linguæ radice eductus eſt : leui negocio , cùm ante loqui vix poſſet : locúſque doleret. Quartus eſt tumor ſiue abſceſſus, quem etiam Galènus vidit *libro de Differentiis morborum cap. 9.* videtúrque,dicit,nec dolor,nec ſenſus, priuatio,nec ſcirrhus , aot œdema, vel phlegmon,ſed ſolum peculiare incrementum.

Gulæ peculiaris morbus quidam eſt non poſſe deglutire, Meminit de illo , 7. *Meth. cap.* 8. qui cum aquam frigidam confertim bibiſſet in eum morbum incidit,ex quo tandem mortuus eſt.

Ventriculo peculiaris morbus fames vaccina , canina , amiſſio appetitus. Nam peculiares operationes , aut compoſitiones conſequi ſolent. Nulla autem eſt peculiaris vis ventriculo, niſi fames vt animalem conſequitur vim , aut ſitis. Nam nunc pro vna habentur , vt ad alimentum referuntur , quòd tam ex cibo, quam ex potu deſumitur.

Inteſtinis peculiaria ſunt tineſmon,ileon, & coli dolor , communis autem cholera. Nam cum eorum operatio ſit excretio duri excrementi , cùm hic appetitus manet irrito effectu moleſtiſſimus eſt , & prohibet ſomnum , & trifariam debilitat vires

vigilia,

vigilia, & ſurgendo, & compreſſione muſculorum ventris. Ideo ſomnus conciliandos, tum conuenit præcipuè quies: non ita io diarrhœa, & refectio. Sed & loca inflammantur, ob nixum. Eſt autem tineſmus duplex notus à materia acri externa, qui facilè curatur, & ab inflammatione difficilis. In hoc caſu ex regula generali ob partis ignobilitatem, & ſymptomatis magnitudinem, conueniunt quæ ſtuporem inducunt. Cholera eſt affectus tam ventriculi ob vomitum, quam inteſtinorum ob ventris fluxum. Ileus eſt dolor vehemens ipſius inteſtini longi: & eſt notus ex fœcibus, humoribus, flatu, & verus ex inflammatione vomitus, fœcum, & proprius huic illi accidit, cum auxilia non proſunt, & obſtructio eſt perfecta, vel excedit: vnde triplex in ea, quæ excedit adeſt dolor maximus propter extenſionem. Cholica eſt minus ſæua: quia inteſtinum eſt latius, breuius, craſſius, minoria ſenſos, propius ano: deterius in hoc, quod eſt cauernoſum non æquale, quod magis communicat iecori, & ventriculo: quod oportet cauſam eſſe maiorem. Ideo etiam ob primam harum cauſarum frequentius redit, quam ileon, & frequentius etiam illo aduenit ob pecum duritiem.

Septo tranſuerſo peculiaris morbus, licet rarus eſt: bectica de qua Galenus decimo Artis Curandi, vbi duntaxat ſemel vidiſſe abſolutam, inchoatam ſæpius, maraſmum nunquam teſtatur. Cuius dicit ſigna delirium, & pulſus duritia, & atractio præcordiorum ſurſum, & ſuperinſpiratio vt in flentibus, vt tamen hoc tum pulſus natura differat ab eiuſdem inflammatione. Sed & aliud peculiare eſt ſymptoma riſus, quod indicat titillatio illum excitans. Ipſum autem reſpirationis eius, quæ ſecundum naturam eſt tam admirabile inſtrumentum, vt hucuſque humanam cogitationem effugerit.

Peritonei autem propria quædam ſunt ex illius fractura frequentius ex dilatione vt fiant genera herniarum. Epiplocele, & anterocele. Sed & defluxus humorum hac cauſa fit, & circa hæc: verum non ita ceſſat ac redit: cum ergo inflatur ſpatium, quod eſt ſopra os pubis, & extenſo homine, ſupino tumor ceſſat, & redit tunc ſi ſentitur ſuperius, rugitus eſt enterocele: ſi plenitudo abſque rugitu epiplocele. Si nulla plenitudo, ſed tumor rotundus ſolum eſt, aitirocele nuncupare poteſt: eſtque principium vnius earum, quæ dictæ ſunt, quanquam Paulus neſcio, qua ratione in ſexto libro confundat illam, quæ fit in vaſis ipſis, quæ alterius eſt generis, cum ea, quæ eſt principium, vt dixi epiplocelis, atque anterocelis. Et illarum duarum clara eſt ratio, deſcriptio atque cauſa, & dixit Princeps quod ramex, qui accidit ſupra vmbilicum eſt malus, licet ab initio non videatur doloroſus, & hoc quia ingrediuntur inteſtina gracilia in locum ipſū, & ideò ſex retinetur. Sed huiuſmodi rarò accidit, nec ſuſcipit incrementum velox. Et hæc ſunt vera, ſed quod in ſcrotum deſcendat inteſtinum orbum oporteret vt eſſet ſemper à dextra, & quod eſſet magnum in hominibus, ſicut in ſuibus. Ideò dico quod quandoque contingit: ſed frequentius deſcendit pars coli inteſtini, aut ilei. Et verumetiam eſt, quod inquit enterocelem, & epiplocelem: quamuis paruas eſſe magnas ob curationis difficultatem, hydrocelem autem, quamuis magnã facilè ſanari. De hepate morbi proprij eius ſont regius, & hydrops. Cum enim propria eius functio ſit generare ſanguinem, is vel fit aquoſus, vel craſſus nimis, & fiunt genera hydropis aſcites, & leucophlegmatia alba, aut nigra: vel exuritur & fit regius morbus. Aliter vel tranſit ad naturam excrementi aquei, vel fœcis, & fit hydrops, aut bilis flauæ, & fit morbus regius, & redit ad idem.

Liene) Huic membro nihil peculiare accidit, quoniam neque eſt membrum commune toti corpori ratione operationis, vt iecur, & ventriculus: neque ratione operationis cuiuſdam propriæ, vt ſeptum tranſuerſum: nec quia contineat vt peritonæum: nec vt via velut inteſtina: nec ratione constructionis, vt ſpina dorſi, nec ratione proprietatis vt renes, de quibus mox dicam.

LECT. XLI.

Super

EODEM TEXT. XLI. & XLII.

RENibus ergo peculiaris morbus eſt generatio lapilli, arenæ, pilorum, & vermium, quoniam ad generationem horum neceſſaria eſt materia, & efficiens cauſa, & propinquitas, tempus & impedimentorum ablatio, & materia eſt terrea, & aqueæ benè commiſta, ſecundo de generatione & corruptione. Et hæc habetur in vrina, quoniam pars craſſa eſt ſeparata, & ob viæ longitudinem bene permiſcetur: & agens eſt impræſſio caloris, quæ fit à magnitudine eius, & mora, & modo: magnitudinem efficit ſubſtantia carnea calida, ſanguinea: moram anguſtia meatuum, quæ etiam eſt cauſa vt retineatur, & exſiccetur: Nam ab humido multo impediretur generatio lapidis: vt ergo meatus eſt cauſa ſeparationis, & vt excoletur, & anguſtus vt retineatur, & ob propinquitatẽ calor magis imprimat: denſitas autẽ ſubſtantiæ renum, & altitudo, latitudo & lõgitudo, vt magis imprimatur calor. Igitur in renibus fient maximè lapides, ac duri, adſunt enim tres primæ cauſæ excrementi via & meatuum anguſtia, & caloris impreſſio. Et ſecundæ ſunt materia tenuis, & benè miſta, & meatus vt percolat, & vt anguſtus retinet, & vt eſt cauſa actionis caloris ob propinquitatem & complexum, & in rene natura ſeu ſubſtantia ſanguinea, & denſa, & magna, vt ſint octo cauſæ ſecundæ, voco cauſas primas, id eſt, remotiores: ſecundas effectui propinquas, cum ergo nullibi ſint omnes, hæ ideò nullibi tam facilè & tam duri lapides generabuntur. Generantur ergo, & in iecore, & in pulmone, ſed in iecore, non adeò retinetur materia, nec eſt

ſeparata ab humido, & ideo in auibus & animalibus terreis, vt ſunt boues ſenes, magis generantur in his locis. In pulmone non eſt adeò via excrementi terrei. Generantur etiam in inteſtinis, ſed non eſt ſacta ſeparatio craſſi, & via eſt lata, vt non adeò retineatur, nec locus eſt calidus, nec natura ſanguineus, nec mole craſſus, nec denſus, nec applicatio tam apta: & etiam in veſica felis: ſed quoniam ibi ob ſitum, & in orbo inteſtino retineri diu materia poteſt ob longam moram, cùm neque calor, neque materia deeſſe poſſint in humano corpore, frequentius generantur quàm alibi. Et longè frequentius generetur in orbo inteſtino ſi magnus eſſet, & quotidie non humectaretur: & niſi generationem eius præueniret generatio vermium, quæ impedit generationem lapidis, ideò frequentius generantur lapides in veſica felis, ob id, quàm in orbo inteſtino. Et cum ibi generantur, fiunt dolores prorſus inſanabiles ob ſitum, quoniam nonniſi caſu eiici poſſunt. Rarius ergo etiam in ventriculo, in cerebro autem an poſſit generari certum eſt, quod vix. Centemanus tamen Deſdrenſis affirmat Miſum à pranno pſcilem, medico magiſtro ſuo magnitudine, & forma prorſus fructus mori, cum illis granulis colore cinereo ad pullum tendente. Et adducit multos huius teſtes in libello de lapidibus in humano corpore inuentis. Dicebátque patiens dolore caput ei maximè: contraxiſſéque eum dolorem ex eſu mori fructus. Quod per abſurdum quaſi videtur, ſed forſan, ſic imaginabatur ob præſentiam lapidis, ſicut in morſis à cane rabido. vel quod proprietate fructus ille id in eo potuerit.

Veſica) Duobus peculiaribus morbis obnoxia eſt vrigini, atque lapidi magno. Nam lapis, qui in ea concreſcit, & durior eſt, & longè maior lapide renum, & non ab eiſdem cauſis fit: quanquam nonnulli credant, non fieri lapidem in veſica, niſi qui prius à renibus originem habuerit. Præter id lapis in ea augetur, ob veſicæ calorem, ac paruitatem, vt in pueris, ſicut dicebat Hippocrates, tum calorem vrinæ. Vrina enim feruida facilè gignit lapidem: & cum diu retinetur: velut in his, qui aſſiduè ſcribunt. At vrigo multiplex eſt, ſed præcipuè diſtinguitur duabus rationibus: quædam enim eſt in præputio, quædam in ipſa veſica. Alia etiam eſt cum vrinæ interceptione, alia ſine, quæ omninò ſit abſque impedimento vix eſt inuenire cum natura metuens ob dolorem retineat eam. Et quandoque prorſus intercipitur, quandoque guttatim mingitur. Diximus de tribus ſpeciebus aliàs iſchuriæ, cum ſupprimitur dyſſuriæ, atque ſtranguriæ, cùm guttatim dyſſuria dolorem potiùs habet. Hic ergo duo potiſſimum conſiderare oportet: primum cur doleat aliquibus intùs, quibuſdam ſumma virgæ pars? Simul & illud videndum, quare cum vlcus intra veſicam ſit, aut in illius collo, cur doleat extrema pars eius? alterum eſt de cauſis vriginis, ſeu flagrantis vrinæ. Quæ poſſunt eſſe materia acris eo defluens, atque hæc poteſt eſſe ſalſa, aut acris, aut qualis aceti, acida acri admiſta: vel vlcus in veſica, aut ſcabies, aut lapis, aut caro in collo. Cum autem fuerit carcinoma, iam aderit præter vriginem dolor intùs, & punctio vehemens, vel vt ex ictu gladij. Et etiam retentio vrinæ ob tres cauſas metum naturæ excernentis, impotentiam ad compreſſionem, & ſi ſit in via: at hoc non eſt ſemper. Et cùm vlceratur fiunt vrinæ fœtidæ, & praui coloris, & vita illorum eſt miſera. Quibus autem vlcus adeſt, vrinæ ſunt cum multo ſedimento, & fœtido: & fœtor eſt triplex: vel cum expurgata vrina, & colata, quod relinquitur ſuper carbones malè olet. Et hoc eſt initium: vel cum malè olet expurgata vrina, etiam non adhibito igne, & hoc eſt, incrementum morbi: vel cùm olet etiam cum ipſa vrina, & tunc veſica ipſa putrefacta eſt magna ex parte. Et vrinæ vlceris, & ſcabie, ſunt turbidæ ſemper, quia ſunt miſtæ ex materia, quæ non eſt obediens naturæ, velut ſedimentum, ſed ſolùm deſcendit excrementum. Si verò ſit vlcus, adeſt pruritus in pectine: & ſi ſit magnum, & malum etiam dolor. Et ſi vrigo ſit ob lapidem, retinetur quandoque vrina, & exit arena, aut retrimentum. Et lapis aſper etiam vlceris eſt cauſa, præſertim in his, qui prauo vtuntur regimine, & maximè in equitantibus laborioſè. Et proprium lapidis ſignum eſt retineri vrinam, & repentè excerni. Ideò mictus frequens eſt ſignum lapidis, ob veſicam læſam: & cauſa, quando fuerit nimis frequens, quia euacuat vrinam, quæ eſt impedimentum generationis lapidis. Lapis tamen veſicæ non eſt ex genere eorum, qui in montibus generantur: quia gignitur in loco humido, neque eorum, qui generantur in imo fluminum, cum generetur à calore, illi verò à frigore. Et ſi ſit ob carnem additam, vrina retinetur, & retenta putreſcit, & acuta atque acris, & ſalſior redditur: cùm iam natura ſua ſit ſalſa. Sed cauſa, quare dolor ſentiatur in præputio, & non in loco vlceris eſt multiplex. Prima quoniam nos declarauimus, quòd vrigo non eſt affectus vllius partis internæ, præterquam ani oris, & membranæ primæ ventriculi, ideò veſica hoc morbo affici non poteſt, ſed ſentit dolorem loco vriginis, præputium etiam eſt pars valdè ſenſilis, & etiam, quia in illo eſt cauitas, in qua remanet aliquid excrementitij, quando vitium eſt in illis partibus: ideò exulceratur locus ille, & cum tranſit dolorem, ſeu vriginem infert. Velut aqua ſuper vlcera, & quanto magis vrina ſalſa, & iam ob affectum corrupta. Demum, quoniam in aliis locis exprimitur, & ob ſitum, & ob muſculos, & loca ſunt calidiora, & calidum obruodit doloris ſenſum. Sed in virgæ foramine non eſt calor. Cur autem in quibuſdam dolor intùs, in aliis vrigo extrà, in aliis vtrunque ſentiatur? vt in carcinomate maximè cauſa videtur offenſæ magnitudo in interioribus: hoc enim perſpicuum eſt, ſed vbi non ſit

ſit grauis offenſa loci, tunc ob dictas cauſas ſentiunt eam in præpotio. Quod ſi materia valdè praua, & locus etiam medioctiter affectus in vtroque loco. Antequam enim homo ad grauiſſimum affectum petueniat in veſica moritur: vt colligitur tettio Prognoſticorum.

Vtero) Motbi peculiares vtero, ſunt iuxta operationes quatuor: emittit menſes, ſemen commiſcetut in Venere, & concipit. Eſt etiam quintus vt motum habet ſolus ex intetioribus, & ideò quidam dixerunt eſſe animal. Cum enim ſit reoinctus ad lumbos, & latera deſcendit vt in Venere, & partu prolabitor, aſcendit, & ita tot fiunt morborum ſpecies, quot ſitus ſunt præter naturam illi valdè incommodi, imo ipſi mulieri. Et menſium qoidem ratione tres, corruptio, ceſſatio, & abundantia: & ex corruptione propria prouenit ſterilitas: ex retentione omnes genus morborum prauorum: ex fluxu mors cauſæ. Retentionis ſunt, aut in loco, aot ſupra locum: & plerunque contingunt, aut obſtructis venis, aut conſtrictis Quæ duo mala habent cauſas: vnum craſſitiem aut lentorem humorum, altera cicatricem, frigus, ac ſimilia. Sed fluxus immodici longè plutes ſont cauſæ calor, dilatatio venarum, ſanguinis acuitas, ac tenuitas, & multitudo. Motus etiam magnus ob ſitum, & loci imbecillitas. Corruptioois calor obſtructio, & cruditas. Et hæc poſſunt contingete ſuperius, vt in renibns, & iecore, & in ipſo loco. Sed ex ſemine duo ſi retineantur, fit hyſterica paſſio, ſi effluat errofeo loci ſterilitas. Quod ad venerem, impotentia, qoæ contingit ob conſtrictionem loti, aut impedimentum, aut obliquitatem. Sterilitstis, quoniam quædam non concipiunt, aliæ non ferunt, aliæ in partu moriuntor. Vnde oritur diſputatio, an liceat in huinſmodi mulieribus facere abortum: & dubiom non eſt, quod eiuſmodi mulieres, non debent nubere:& ſi nupſerint, vbi conceperint (dum tuto, poſſunt) abortire ante fœtum animatum, poſt non licet. Primum cnia Dei gratia magna eſt: deinde quia poſſet abortire per ſe, & etiam quia non ſunt facienda mala, vt eueniant bona, dicit B. Auguſtinus. Et in iſto caſu poſſet extrahi infans, & viuere, ſob bota partus: vt dicont de anthore eius nominis Cæſare: nam Cæſari Dictatori non euenit, cùm ad matrem dixerit, aut videbis bodie me Pontificem, aut non videbis, vt à tam infauſto nomine nil bonum ſperari poſſet, quod poſtea contingit. Dicunt etiam de Edoardo Sexto Anglorum rege, qui parum tamen vixit: aliquos tametſi referant ſuper vixiſſe vſque ad ætatem perfectam. Circa motum dubium non eſt, non tamen multum mouetur, præcipuè ad ſuperiora: Primum quia eſt reuinctus ad coxendices.& pudenda. Sed neque haber, quo ſuſtineatur: & cogeretur ſuſtinere inteſtina, quibus ſubſtat, & ſecum trabere inteſtinum rectum, & veſicam. Videntur tamen aſcendere cùm inflatur, & hoc bifariam, vel naturaliter in prægnantibus, vel præter natutam in aſcite vteri, & magis etiam in tympanite. Et hic eſt vnus modus. Secundus cum ex motu pellit inteſtina ſoperiùs, & ita efficit præfocationes. Tertio cum per vapores hoc agit.

Cute) huius partis ſunt omnes morbi, & nullus ei peculiaris. Subiicit autem, quod hæc omnia ſigillatim, & particulatim, id eſt, quoniam vni, & non alteri poſſunt euenire, ſed particulatim, id eſt, quia proprios habeot quoſdam morbos, quos nuper explicauimus.

TEXTVS XLII.

Magnitudo ipſorum magna, & non magna.

ID eſt morbi, licet in locis periticuloſis magni ſemper ſint, vt ipſemet dixerat in libto de Capitis vulneribus: Nullum capitis volnus leuiter contemni debet: & ita de corde.. Tamen dicit magnitudo hæc poteſt eſſe magna, & non magna, id eſt, reſpiciendo affectum. Propterea dicebat Galenus *quarto Artis Curandi*: *cap.6.* vlcera dicuntur (cæteriſque affectibus id conuenit) magna, vel ob particulæ nobilitatem, vel propriam magnitudinem, aut quod ſint cacoëthæ. Et hoc etiam attigit F. in commento. Et magnitudo morbi dicitur multipliciter præter id. Primo ſimpliciter vt vulnos in corde, ex quo nemo vnquam euaſit, & de omnibus inueniuntur aliqua narrata admiranda, de hoc autem nullum. Secundo dicuntur compatatiuè ad vires. Morbus magnus, qui vires excedit, qui vincitur, non eſt magnus ſub eo ſenſu. Tertio morbus dicitur magnus per ſe ſolùm, vel vt intelligitur cum omnibus, quæ ſibi præter naturam coniuncta caoſa, ſcilicet & ſymptomatibos. Difficilis autem diſtinguitur à magno, cum etiam compræhendat eum, qui difficulter ſanari poteſt. Et rorſus eum, qui mortem non minatur, velut cæcitatem, adeò quod magnom propriè intelligitur de eo, qui eſt aptus mortem inducere. Et eitca hæc obtinuit vſus de eo, qui breui poſſet afferre mortem, aot qui omnino afferret mortem, licet ſerius, & ſolemus de hoc ſimpliciter loqui, dicentes, quoniam eſt magnus morbus: de illo autem cnmparare ad ægrotantem, dicentes, quod laborat magno motbo. Ideo qoæritur verè cui motbo magis competat hoc nomen magni, an qui celerius poteſt interficere, an qui eſt magis inſaoabilis? Et dico, quod verius huic: ex communi tamen vſu loquendi illi. F. animaduertit, quod in qualitate potius dicitur intenſa caliditas, quam magna. Quoniam eſt proprium quantitati: qualitas autem intenſa potiùs dicitur.

LECT.

LECT. XLII.

Super

TEXT. XLIII.

Signa, titillatio, dolor, ruptio, mens, ſudor, vrinarum ſubſidentia, quies, iactatio, viſa, imaginationes, morbus atquatus, ſingultus, comitialis morbus, ſanguis ſyncerus, ſomnus.

POſtquam locutus eſt de morbis, tranſit ad eorum ſigna, & enumerat quindecim ex eis pro exemplo F. in commento ponit viam cognoſcendi locum affectum, & hoc docuit Galenus in opere de locis Affectis, ſex libris comprehenſo, inde Affectum de hoc non fecit ſpecialem mentionem, ſed tamen tum in eo, tum in libris de differentijs Febrium, tum de ſymptomatum cauſis. Nam quid aliud cauſæ ſymptomatum ſunt, quam morbi ipſi? ob id nos de illis xi. libris egimus in opere de ſignis, & cauſis morborum. Similiter dicit etiam differentiam affectus oſtenſurum, & magnitudinem, adeò vt non ſupereſſent, niſi tria cognoſcenda, ſcilicet cauſa morbi, tempus, & motus. Nam ſymptomata, quaſi per ſe cognoſcuntur. In vniuerſum ergo omnia, quæ cognoſci deberent in ægro ex rebus præter naturam ſunt ſeptem morbi differentiæ: morbi magnitudo, tempus, locus, motus, & cauſæ. Sed videamus de quatuor illis, quæ ipſe pollicetur ſe docturum. Dicit ergo morbos, qui ſunt in exterioribus partibus, facilè dignoſci tactu & viſu. Et de hoc dixit Hippocrates, quòd facilè dignoſcuntur in *libro de arte pag.* 4. ſubijcitque facilè poſſe eiuſmodi morbos curari, non quia leues ſint, ſed quoniam perfectè nobis cognitum ſit, quibus poſſimus occurrere. Neque tamen eos eſſe, cuivis volenti cognitos, ſed erudito valdè per diſciplinam, & natura ad hoc bene apto. Dignoſci autem & viſu, vt colorem, & tactu, vt calidum dicit frigidum molle ac ſolidum, & vtroque ſenſu, velut dicit tumorem. Sed de occultis, qui non ſunt in ambitu, ſed in ventribus, aut prope oſſa, ait illi ſunt difficiliores F. Dicit internoſci ex actione læſa, præcipuè ex dolore, ſed dolor apud Galenum aliud eſt ab actione læſa, tumore, excrementis, partibus ipſis ab adnatis, vt fungis in vulnere, membranæ cerebri, & cruſta in vlcere, aſperæ arteriæ. Ab eo quod continetur contentum, vt pulmo ſi videatur, vel eius pars pectus, ſi omentum peritonæum vulneratum eſſe conſpicuum eſt. Loco etiam inde ſymptomatibus præteritis, non ſolùm præſentibus conſiderratis addes, & rationem victus præteritam, ſub quæ non ſolum, & cibi, & potus, ſed etiam ſomnus, vigilia, motus, & rationem, quæ ab enumeratione membrorum diuiſionis conficietur, vt in vniuerſum ſint vndecim, quæ magis exemplo deprehenduntur, quàm ſi multis verbis, id docere contendam. Oportet autem (vt & ibi teſtatur) tria ad hæc præſcire, diſſectionem, inde connexionem ad reliqua, tertiò actionem, & vtilitatem ipſius membri. Exemplo igitur ſuo vtamur. Eſt aliquis qui mingere non poteſt. Primum ſcire oportet, quænam membra neceſſaria ſint ad reddendam vrinam, iecur conficit. Nam vidimus puerum, qui totam vrinam reddebat per aluum. Secundum eſt vena caua, per quam defertur? tertium ſunt renes, quartum ſunt vreteres, & ſi libet addamus, & emulgentes: ſextum eſt veſica cum collo ſuo, ſeptimum eſt penis. Si ergo vrina ſupreſſa eſt: & vitio penis, aut veſicæ accidat, tumor in loco apparet, & mingendi voluntas nimia, & exiguus dolor primum, inde etiam extenſio magna percipitur. Iam ergo ad penem, & veſicam res reducta eſt, ſed non ſit in pene vitium, velut ſi liberè ſemen prodierit, non tumor, non vlcus præceſſerit, iam ad veſicam ſolam redacti ſumus. Si ergo veſica in cauſa eſt, locum habemus affectum, ſcilicet ipſam veſicam, & affectum ipſum vrinæ retentionem. Superſunt cauſæ ipſius affectus, & partes ipſius veſicæ. Cum ergo vrinæ exitus naturalis ſit, oportet vt ſi retineatur, vel vt meatus ſit occluſus, vel ipſa ſe veſica comprimere nequeat, hoc vnum habet modum, ſcilicet reſolutione. Oportet igitur ſupplere eam vim. Erecto enim ægro vt ſtet, vel vt ſedeat pronus in anteriorem partem, ſic vt collum veſicæ ad inferiora tendat, comprimemus vtrinque veſicam, fungemurque vice naturæ veſicæ, & muſculorum epigaſtrij præcipuè illorum quinti paris, qui ſunt in infimo ventris, & ſi vrina prodeat, habebimus & ſpeciem affectus, id eſt, læſionem in tota veſica, & cauſam eius; ſiquidem reſolutionem virtutis motricis. At verò ſi non prodeat, obſtructio eſt in collo veſicæ. Habemus ergo partem propriè, quæ laborat; & quomodo collum veſicæ propter obſtructionem. Rurſus igitur quærere oportet diuidendo eas, quæ meatum obſtruere poſſunt: hæ ſunt caro, quæ ſubcreuit lapis, & quæ ſunt ea horum genere, vt pote arena: tertio ſanguis, & quæ ſunt ab illo, ſicut ſanies craſſa, cruſta, ex vlcere, & hoc eſt quartum. Quintum humor crudus, ſeu craſſus, ſeu lentus, oportet igitur hæc inuicem diſtinguere, vtpote, quoniam ſi præceſſit, vlcus, poterit eſſe caro, quæ ſubcreuerit, & ſi mictus ſanguinis, ex renibus, vel veſica, trumbus, & ſi vrina mordens, & valdè tenuis, aut cum arena lapis, vel arena. Et in hoc caſu mutato ſitu, guttatim ſaltem vrinam reddunt, & humor craſſus, vel vrina craſſa præceſſerint, verſimile eſt ab humore crudo obſtructum eſſe locum. Conſiderabimus ergo, & rationem victus, & reliqua, & immittemus, catheteram, ſeu fiſtulam argenteam obliquam, vt tandem ſciamus cauſam obſtructionis. Nam ſi liberè ingreditur

cathe

cathetera, & ſtatim mingit copioſè ſignum eſt lapidis, aut ſanguinis. Oportebit ergo diſtinguere & ſi mingit, ſed non libere, & vrinam craſſam eſt humor crudus, & ſi cum dolore magno ingreſſa eſt, eſt vlcus & eſchara, & ſi non poteſt ingredi, & nõ ſentitur dolor, & antea minxit ſemper magis tenuiter eſt ſcirrhus, & ſi non poteſt tranſire, niſi cum magno dolore, & tamen nullus præceſſerat dolor. & vbi ingreſſa eſt exit vrina copioſa cum ſanguine: eſt caro, & ſi dolores maximi præceſſerunt, & ingreditur, cum dolore maximo, etiam, imo non poteſt ingredi, tunc eſt carcinoma, & eſt peſſimum. Rurſus quæremus cauſam cauſæ per conſenſum: veluti ſi ſuppreſſio fuit ex reſolutione: an facta ſit reſolutio in toto, vel in medietate, & eſt clara cauſa: aut ſi non in toto, an percuſſus fuerit circa lumbos in ſpinæ dorſi: an ceciderit ex equo, aut aliter? an paſſus fuerit magnum frigus in pedibus & circa illas partes, an vſus fuerit balneo frigido valdè, aut ſæpè? Et ſimiliter ca adiacentibus partibus, vbi ſuppreſſa ſit, ex obſtructione: an laboret febre vehementi cum dolore in parte prope veſicam. Nã poſſet eſſe inflammatio in ea, vel in recto inteſtino, vel in vtero, vel in virga, quæ omnes partes adiacent ipſi veſicæ, aut collo eius: vel in muſculis, qui ſunt propè collum eiuſdem.

Et ſimiliter ſpecies doloris, & ſpecies læſæ actionis, & eorum quæ exeunt, ſignificat ſupra ſpeciem affectus, & ſuper cauſam velut dolor acris valdè, & pungens, & mordens ſignificant id fieri à bile, & ſi ſit intolerabilis, nec vnquam ſit ſine illo cum mingit, & non mingit libere, & ſentit pruritum in oſſe pubis, & mingit ſanguinem, aut ſaniem, aut pus, ſignificat vlcus ex humore biliofo, & ſi non mingit ſaniem, neque ſanguinem, neque pus, ſed retrimenta, & quaſi furfurem, & farinam cum dolore vehemente, ſignificat ſcabiem, & vlcera ſordida. Et ſimiliter conſiderare oportet tineſmonem, quia illud ſignificat leſionem particulæ. Et ſi dolor ſit grauis, erit ab humore crudo, & ſi ſit acerrimus, & perſeueret cum pondere & tineſmone, ſignificat carcinoma: & ſi ſit irritatio leuis, & titillatio: & dolor non vehement, neque perſeueraus, ſignificat cauſam eſſe ex vapore. Magnitudo autem affectus eſt per ſe. Nota primum, deinde ex difficultate ſanationis cum auxilia non proſunt. Tertio ex ſymptomatibus ſuperuenientibus. Quartò & vltimo ex cauſæ magnitudine, ſi illa innotuerit, omnia hæc per ſe nota ſunt præter tertiũ, ſcilicet de ſymptomatibus ſuperuenientibus: veluti ſi ad ſuppreſſionem vrinæ cum dolore, ſtatim ſequatur febris, vigiliæ, ſitis, delirium, initium conuulſionis, iam non cogitabimus de carne ſuperaddita, neque de carcinomate, aut lapide, ſed de inflammatione veſicæ. Et ſimiliter ſi ſine febre ſequatur refrigeratio & ſodor, & ſyncopis ex ſuppreſſa vrina, tunc dicemus cauſam ſoppreſſionis eſſe ſanguinem, & grummos. De reliquis neceſſariis non eſt locus hic, ſed declarabimus textum.

Titillatio ergo ſignificat vaporem, aut pus, aut excrementum moderatum, & poteſt biſariam intelligi, vel pro leui velicatione, vel etiam pro quodam deſiderio, vt in ventre. Dolor malam intemperiem aut ſolidi diuiſionem. Ruptio fit in carne, vel neruoſa parte, & ſignificat cauſam antecedentem, vtpote percuſſionem, aut humorem acrem præceſſiſſe, aut diſtentionem à flatu. Mens cum læſa eſt, ſignificat primum principium, id eſt, cerebrum (nunc loquor ſecundùm medicos) eſſe affectum. In hoc conſiderandum eſt an adſit febris, an non? ſi non adeſt an ſit cum multitudine ſermonis, an cũ ſtupore, an cum ira & motu vehementi? ſi cum ira, & motu eſt furor: & fit à bile non cauſta: & ſi terminatur in timorem ab cauſta: & ſi verba ſolum ex melancholia, & ſi circa verba, eſt ſtupor, & ſignificat apoplexiam ſuperuenturam, aut lethargum. Si autem fuerit cum febre, tunc eſt delirium: & ſi ſit cum furore, tunc aduertendum eſt, an ſit vehemens? & ſignificat materiam bilioſam, & phrenitim: & ſi ſit vehemens, ſed non perſeuerat: ſignificat vapores bilioſos, & eſt minus malum: & ſi ſit ſine furore, & cum febre, quaſi lenta, eſt deterius: & ſignificat aliquem abſceſſum in capite ea pituita, aut melancholia. Deinde dicit de ſudore, vbi ſudor, ibi morbus dicebat Hippocrates: 4. *Aph.* 83. & adeò conſiderandum eſt, ſi ſint in parte ſola, vtpote circa caput (quod pauci medici animaduertunt) ſignificat ibi eſſe morbum, aut ſecundarium, id eſt, per vapores. Aut ſi cum hix adſint grauitas, & dolor, & moleſtia magna, & perſeuerent ſymptomata, tunc ſignificat ibi adeſſe etiam cauſam morbi. Et ſimiliter ſi fuerit multus, multitudinem materiæ: & ſi paucus paucitatem: & ſi frigidus, imbecillitatem caloris naturalis, & ſi calidus magnitudinem caloris naturalis, aut præternaturalis Et ſi iuuetur bonum: & ſi eaſoluat vires, malum. Et ab initio morbi bonus ſudor minus bonus, in fine autem malus ſudor eſt deterior. Generaliter deterior in principio conſiderant etiam odorem & colorem.

LECT. XLIII.

Super

EODEM TEXTV XLIII.

V*Rinarum ſubſidentia*) Hic paulolum eſt immorandum, & eſt ſextum ſignum. dicebat igitur *in Prognoſtico,* 2.*lib. tex.* 26. quæ vrina, quæ perſeuerat bona cum bono ſedimento ab initio vſque ad finem morbi ſignificat ſalutem. Et cùm aliàs ſit à nobis declaratum, quòd ſedimentum gignitur in ventriculo: inde neceſſe ſit excoqui in iecore & venis: quia actio naturalis ceſſare nõ poteſt, vt colligitur ab Auerroë, ſecundo de Anima, & eam ſequitur effectus ſemper, modo non deſit mora, & patiens ſit aptum ad ſuſcipiendum: igitur omne ſedimentum, præterquam in fluxu vrinæ, vel defectu naturalis facultatis, vel ſi non ſit naturale, recipit aliquam coctionem. Vel igitur coctio vitiatur in aliquo membro, vel non vitiatur. Et ſi non, ſignificat incolumitatem ventriculi, & veno-

ſi

ſi generis, & ideò cùm non iodigeat tertia coctione, ideò in hectica ſedimentum apparet concoctum: Sed quia ille calor etiam eſt in venis, Ideò in fine ſecundæ ſpeciei cum iam venæ ſint vitiatæ ſubſidentiam neceſſe eſt fieri, non abſolutam. Et ideò non erit boni coloris, quoniam ſolidorum ſubſtantia iam eſt permutata. Quærendũ eſt igitur primo, ao talis concoctio attenuet, vel in craſſet: & dico quòd coctio naturalis attenuat: dictũ enim illud philoſophi *quarto Metheorum cap.*2. in hoc conſiſtit, quod coctio calefacit, & exiccat reſoluendo humidum aqueum, ideò quod relinquitur eſt craſſius. Quomòdo autem id ſit intelligendum, viſũ eſt in contradictionibus, 15. *lib.*24. & nunc diligentius declarabimus. Dico ergo, quod coctio omnis condenſat, quia fit à calore ſicco, licet enim elixatio fiat à calore cum humido coniuncto, quatenus tamen coquit eſt ſiccus ille calor. Ideò dicit frixa licet coquantur à calore, humido iuncto, ſunt tamen ſicciora aſſis: & dicit etiam elixata interius ſunt ſicciora. Et ob id ſubiicit propterea elixatio eſt coucoctio, in qua humidum eius quod concoquitur extra trahitur, quod autem relinquitur coquitur. Atque in hoc differt à leui coctione, quoniam totum manet humidum, leuiter coctum: in elixatione paucum ſed coctum. Et intendit quod in omni coctione humidum quod concoquitur efficitur in magis pingue, & denſius, velut oleum. Si tamen intelligatur id, quod elixat cum aqueo pingui, poteſt dici tenuius. Et hæc eſt ſententia Ariſtotelis, ſcilicet, quod calidum ſiccum magis concoquit, quam trahat, humidum magis trahit, quàm concoquat. Dico ergo, quod ſedimentum ſi coctum non ſit, non eſt adæquale, neque pingue, licet videatur craſſius, non eſt tamen craſſius ſub eo ſenſu, ſub quo accipit Ariſtoteles. Adeò vt ſi apponeretur igni, citius euaneſceret, quam concoctum, vt videmus de oleo in comparatione aquæ: omitto modo ſecretionem. Si ergo ſedimentum eſt crudum ob primam coctionem, neceſſario eſt etiam crudum in omnibus aliis. Ideò quibus ventriculi vis valdè eſt debilitata in eis ſedimentum vrinæ eſt valde crudum, inæquale, iacens. Oleum enim quamuis, vt dixi, aqua multo ſit craſſius eidem tamen ſuperſtat, & in pondere leuius eſt vt referunt, qui de menſuris agunt. Ergo trifariam vrina ſe habet malè ad ſedimentum: velut non adſit, vel vt præter naturam adſit, vel naturale, ſed non elaboratum. Id verò trifariam rurſus, vt in elaboratum, vt minus, vt prauè, in ſubſtantia quoque, aut io colore. Ergo primum ſi defuerit, aut neceſſe eſt non generari: aut genitam non tranſire, aut tranſeuntem conſumi. Si igitur non generatur proſtratam fundi ventriculi concoctricem ſignificat: & ideò non ſeparatur, quia non eſt vtile, nec trahitur à iecore, ſed tranſit cum fecibus. Tùm verò, & circa ventriculum dolores, & vomitus, aut impotentia retinendi cibos: vt in leuitate inteſtinorum: & vrinæ ipſius pallor, & ſubſtantia quaſi aquea, & totius corporis macies aderunt. Sed finge corpus ſatis carnoſum, vrinam multam, & quaſi ſubuiridem ſine ſubſidentia: hoc non poteſt contingere ſublata vi concoctrice in ventriculo, neque etiam ex obſtructione circa iecur, ſed oportet illam eſſe circa renes, prauam, & malam: aut ſiccitatem vehementem, ibi: nam ſi corpus nutritur iecur bene habet. Erunt ergo dolores circa renes, aut ſiccitas immodica: vt partim renes trahant ante tempus vrinam multam, partim vt tranſire non poſſit, partim vt conſumatur. Sed fac, vt vrina ſit boni coloris, & ſubſtantiæ, ſed ſine ſubſidentia: calor rubeus hominis aut febrie tertiana, tunc quis dubitat, quin huiuſmodi ſubſidentia non genita ſit? ſed calore diſſipata, & conſumpta. Id verò accidit in ieiunis, & cum calidus fuerit ventriculus, iecur, renes. Sed fac vt vrina ſit boni coloris, & ratio victus moderata, nec febris tam ardens, vt ob calorem poſſimus imaginari conſomptam ſubſidẽtiam: tunc dubium non eſt, & maximè, cum antea ſubſideotia apparuerit, deinde repente ceſſauerit, quin hoc ex obſtructione accidat. Io obſtructione ergo repentè deſinit, in coosumptione breui, ſed non repentè. Primum enim fit pauca, deinde exigua, poſt nulla. In imbecillitate ventriculi & in leuitate inteſtinorum propriè, aut in vomitu paulatim deſinit, & pauca fit, & pallida. Cùm verò cum his remanet, indicium eſt non totum excerni, ſed quaſi oneratam facultatem reiicere. Si verò ſit ſubſtantia præter naturam nullam vidi, quæ cum naturali eſſet præter arenas, & ſanguinem: & hoc, quoniam vel quod ſubſidet eſt ex humore, vel membris? ſi ex humore, cùm iam tranſmutatus ſit in rem præter naturam, & cauſa illa ſit potens, deeſt materia, & efficiens ſubſidentiæ naturalis: igitur nulla eiuſmodi eſſe poterit.

Et ſimiliter ſi ex membris calor præter naturam, & morbus adeò magnus, erit vt vel corrumpat naturalis ſubſidentiæ materiam, vel abſumat, vel prohibeat. Minimè ergo eſt mala in his caſibus, vbi aliquid vtriuſque fuerit, & naturalis, & præter naturam. Præter naturam dico ſurfuraceam, vt farinam, ſquamoſam, & vt fruſtula parua carnis, vt etiam grumi. Quæ verò eſt cum ſanguine, vt dixi, vel arena, vel pilis, vel vermibus, plerunque eſt cum ſubſidentia. At imperfecta ſubſidentia, eſt vt dixi in colore rubra flaua: iſti colores ferri poſſunt: peſſimi ſunt cœrulei, nigri, virides, & lucidi cœrulei propetant ad nigritiem, nigrities eſt peſſima cum malum ſignificat. Sed non ſemper ſignificat. At viridis ſi ſit euidens, eſt deterior, liuidus autem ſemper peior, ſed non celeriorem nigro ſigoificat mortem. Oportet autẽ comparare huiuſmodi colores ad ſubſtantiã contenti, & vrinæ, & tempus morbi. Contenti quidem: nam quantò craſſius fuerit & vrinæ ſubſtantia tenuior, & morbus magis proceſſerit, eo deterior, contraria mitior. Si verò quod ſubſidet fuerit ex torbulentia vrinæ? tunc erit ſecundùm naturam, ſed diuiſum ad minima. Illud indicat calorem præter naturam validum, & ſi perfectè ſeparetur, naturam concoquere: demum locus ſubſidentiæ cũ ipſa bona, vel mala fuerit, quanto propior imo, eo celeriorem exitum ſignificat.

ficat. In ſupremo ergo, ſeu nebula, ſerò, id eſt, circa ſtatum in morituris mortem, in ſanandis enim: quoniam omnes ſanantur in ſtatu, ſtatum tardum ſignificat. Si verò ſit eneorema in morituris, in incrementi fine vel medio: in ſanandis acutem morbum, & ſtatum ob id non valde tardum, in imo, ſtatum celerrimum in ſanandis, in morituris mortem in principio morbi, aut in initio incrementi ſignificant. Dixi propterea, quòd omnia mala ſigna deteriora ſunt, & ſecuriora ad malum, quanto magis morbus proceſſerit. Bona autem etiam meliora: ſed tamen ſi ab initio incœperint, & perſeuerauerint adhuc meliora.

Quies & iactatio) Hic aſſociat ambo contraria, quoniam non eſt, niſi vnum vni contrarium, & non eſt, ſicut de vrinæ ſubſidentia, quæ multifariam poteſt eſſe mala. Quies ergo ſemper bona eſt, modo ſit vera quies, quoniam etiam in attonitis eſt inquies interior: ideò duplex eſt inquies: vna manifeſta, iactatio, clamor, ita, dicit Hippocrates: alia, qua quieſcunt, ſed interim mouentur, & agitantur, aut dentibus ſtrident, aut conuelluntur, maléue ſpirant, ſuffocantur. Et quis eſt qui non vidit paulò pòſt morituros quieſcere: & oculis intentis intueri? Dicebat Galenus etiam in quiete laborant muſculi: & cùm tenduntur eò magis. Et ideò eſt falſa quies: vt etiam ſomnus, qui eſt cataphora: & fames vaccina: & falſa declinatio: & quodlibet horum eſt deterius manifeſto malo, inquiete, ſcilicet, vigilia, inappetentia, & vigore morbi: Ex his enim plures ſeruantur, ex illis nulli, aut fermè.

Viſa) Imaginationes ſeu *ὄψεις φαντασίαι*. Apud nos viſa vtrumque ſignificant: propterea quòd imaginationes ad concubitum, & pollutionem referuntur. Et videre quidem mortuos, & diu colluctari cum illis verbis, aut corpore, & geſticulatione, mortem prænunciat. Præter enim id, quòd vident, quæ non ſunt, atque delirant, melancholiam oſtendit, quæ ſi ſuccedat manente febre parua, ſpes eſt ſalutis. Nam iam euictus eſt humor à ſiccitate, & feruore febrit. Quin etiam ſi iam diu mortui ſunt, procul reuocantur imagines: idque peius eſt ſi nuper, iam in eo, quod naturæ proximum eſt grauiter delinquit, & memoriam defeciſſe, aut corruptam eſſe oportuit. Hæc magis verenda, vt dixi ſi ſtudioſè, ſi diu, ſi cum terrore accidant. An verò præter id aliquid etiam ſi non naturale in huiuſmodi dubium eſt. Occupauerunt enim mortales hac omnes occaſiones, & quidam ad conuerſationem totum trahunt, alij ludibria viſus eſſe credunt: adeò vt iam deſierint eſſe, quia contemnuntur, non contemni cœperint, quia deſierint. Et forſan quod ſimilitudo rei eſt, cauſa in imaginando, velut dictum eſt de lapide mori in cerebro, & canum rabidorum morſu, & quorundam etiam ſerpentum: aut iuxta Principem operatio cauſa euentus, & cum poſſint eſſe tot cauſæ huius rei, non debemus negare illam, quia cauſam neſciamus. Cum experimentum oſtendat omnes fermè, qui ſtudioſè hoc agunt, & loquuntur interire. Maximè cum non in vigore ſymptomatum hoc acciderit. Sed quoniam neque omnes qui viderint moriuntur (aliqui enim quos vidi euaſêre) neque qui pereunt omnes vident: nec cauſam habet hoc per ſe ſaltem manifeſtam, ideo id ſignum eſt ab autoribus prætermiſſum. Circa tamen viſa alia dicebat Galenus *in libro de Præcognitione cap.* 13. ad poſthumum cum iuuenis febre acuta laborans proſiluiſſet è lecto, interrogatúſque eſt ita reſpõdit vidiſſe ſe ſerpentem rubrum, per laquearia repentem, & ob id timentem, ne ſupra ſe decideret effugiſſe periculum, vnde Galenus confirmatus eſt in prædictione, quam de fluxu ſanguinis è nare dextra fecerat, quæ & ſucceſſit coram aliis medicis. Et ob id illo erumpente, ſtatim dilapſi ſunt. Eadem, ſed leuiora etiam per ſomnum, quæ propriè magis viſa appellantur.

LECT. XLIV.

Super

EODEM TEXT. XLIII.

M*Orbus Arquatus*) ſeu regius, ſeu ictetos, de quo librum quartum de dentibus ſcripſimus, & morbi, & ſigni nomen obtinuit. Hic ergo vt eſt fœdus color in cute, ſeu flauus, ſeu niger, ſeu ſubuiridis ſignum dicitur: vt ex corruptione ſanguinis proficiſcitur morbus, vt ex inflammatione iecoris, aut obſtructione cauſa morbi. Et ne præter morem aliquid repetam, tranſibo ad ſequentem, qui eſt ſymptoma præter naturam, & ſignum ſcilicet ſingultum. Ideo conſiderandum, quod ſigna morborum ſunt trium generum: quædam puta ſigna, vt malus color, malum ſedimen vrinæ: quædam ſunt ſigna ſimul, & cauſæ, velut vigilia, dolor, quædam ſigna ita quod ſunt morbi, vt comitialis, & arquatus. Quædam ſigna & morbi, aut ſigna, & cauſæ, aut cauſæ ac morbi reſpectu diuerſorum: vt durities in iecore eſt morbus, & cauſa alterius velut aſcitis. Et ideo oportet primum ſcire de ſingultu, ſub quo genere contineatur, Et rurſus meminiſſe oportet diuiſionis ſignorum in demonſtratiua, & prognoſtica. Et demonſtratiua quidem alia morbum, alia ſpeciem morbi, alia magnitudinem, alia tempus, alia motum morbi, alia cauſas, alia locum, alia verò ſunt prognoſtica. Et horum quędam ſignificant ſalutem, aut mortem: aliæ ſanitatem, aut morbum: aliæ longitudinem, aut breuitatem, *vt in libro Artis Medicæ habetur c.*81. *&* 83. Demonſtratiua autẽ in tria genera propria præſentium, enameſtica præteritorum, & futurorum, quæ non ſunt prognoſtica, vnde non dicitur prognoſticum, quia ſolum ſit de rebus futuris: imo dicit ibi, quod cum prædicunt incerta, pertinent ad prognoſticum. Quæ ergo ſequuntur ad morbi eſſentiam, etiam quod ſint futura, vtpote quod ſitiet, & de hora acceſſionis, & quod eſt in incremento febris, ad demonſtratiuum genus ſignorum pertinent. Sunt ergo propriè prognoſtica, quæ ſumuntur non ſimpliciter ab

his, quæ inſunt morbo, quæ dicta ſunt, genus, ſpecies, ſeudifferentiæ, magnitudo, locus, tempus, motus,& cauſa. Sed ſi camparaueto hæc, aut aliqua ea his ad vires, maaimè tempus anni coctionem, ætatem, temperaturam, formam, ad ſolitas operationes, vt à toto pendent, vt poſſim dignoſeere criſim, aut non ſalutem, aut mortem, motbum grauem futurum, aut leuem, longum, vel breuem: quomodo ſoluetur, aut morietur erunt ſigna illa prognoſtica. Solum ſigna coctionis,& cruditatis ſunt ambigua, ac quaſi medij generis: cùm tamen fiat coctio, & cruditas ex comparatione facultatis, ad materiam morbi, & tendat ad cognitionem ſalutis, aut mortis longitudinis, ac breuitatis, & criſir, & periculi, & ſimilium talia ſigna pertinebunt magis ad prognoſtica, quàm pathognomica. Si autem conſiderentur ea ſe, pertinebunt magis ad pathognomica, quia declarant qualitatem materiæ, & ita conditionem præſentem vnius ex his ſeptem: vtpnte tempus ipſius morbi. Reuertendo ergò ad propoſitum dico, quòd ſiogultus eſt ſolum ſignum, vt tamen comparatur ad cauſam, poteſt eſſe cauſa. Et non eſt abſurdum, quod ſpecies contineat, quod non continetur in genere. Vnde homo dicit capacem rationis, & ſubiectum legibus, non autem animal. Singultus ergo à longa febre, vel à ſiccitate aliud ſignificat, quàm ſimpliciter. Eſt autem motus inordinatus ventriculi: & pertinet ad facultatem naturalem, dum violentum quippiam patitur, & propriè ad eapultricem illius, vnum quodque enim membrum habet tres facultates, & vritur illis, & etiam propriam, vt colligitur à Galeno primo de locis. Et ideo cum naturalis transmiſſa ſit, à iecore tamen illam dicimus eſſe magis propriam membro: quia illi per ſe ineſt, nam membrum abſque dubio non viuit, niſi per arterias, quæ ſunt in illo, vel propinquæ illi & non ſentit ſenſu, qui cognoſcat eodem modo, niſi per neruos, qui ſunt in eo, vel illi propinqui: ſed nutritur tamen etiam vinctis venis magnis, quæ diuiduntur in parnas à qoibus nutritur, quia facultas eſt in membro inſita, licet nutrimentum ſit ex venis. Et ideò nutritur illis vinctis, quàm diu ſuppeditaot alimentum contenta carra venas: Et hoc ea Galeno. Morbus autem comitialis eſt ex genere conuulſionis, & eſt totius corporis conuulſio, cum motu dicit, id eſt, non ex genere diſtentionis, *in emproſthotono tertio de locis Affectis cap. 7. in princip.* Et habet duplicia tempora acceſſionum, quæ breuea ſunt valdè vt in libro de totius morbi Temporibus: & tamen totus morbus eſt longus ſui natura, *vt primo de criſi cap. 4. in fine.* Duo ergo obſeruate oportet circa hoc, quæ in prima authoritate partim habentur, ſcilicet, comitialem morbum eſſe triplicem ab abſentia in cerebro, & à conſenſu propriè ventriculi, ſed & cuiuſpiam alterius membri, vt ibi docet exemplo. Et quod facilè trâſmutatur in melancholiam, quod ego vidi in Ludouico Boſſio, adoleſcente patritio: & ideò ſunt ſigna, & quandoque viciſſim contingit: & adducit teſtem Hippocratem. Similiter huiuſmodi morbus, quandoque tranſmutatur in paralyſim, dicebat Princeps prima tertij. Dico & in attonitum, & carum, & catalepſim, & ſimilia.

Sanguis ſyncerus. De hoc habentur plures differentiæ à loco, præcipuè naribus, ore, no, ea his enim locis fluere ſolet, tùm à pudendis mulieribus, & ea cauſa diapedeſi, eroſione, ruptura. Item cum tuſſi, vel vomitu, & ſine. Et ab hæmorrhoidibus, qui non eſt commiſtus, & à iecore, vel liene. Præterea cum dolore, abſque dolore cum febre, & ſine febre. Dicebat ergo Galenus in primo Epidemiorum: (Eorum, quibus fluxit ſanguis purus, & floridus, neminem mortuum vidi.) Dicebat Hippocrates *quarta Aphoriſmorum par. 1. com.* 18. (Sanguis quidem qualiſcunque fuerit ſupra malum, infra cutem nigra deiecta bonum eſt.) Hæc differentia eſt à loco. Sed in ſeptima particula aliter ſe habet, inquit enim. (Quicunque euomunt ſanguinem, ſiquidem ſine febre ſalutare, ſi autem cum febre, malum. Hic ponit duas differentias à loco, & à modo. Sic in illo Aphoriſmo eiuſdem particulæ. (A ſanguinis ſputo puris ſputum malum. Tria ponit, locum, modum, & mutationem.) Et rurſus in quinta. (Quicunque ſpumoſum ſanguinem expuunt, his ea pulmone eductio fit.) Et illud rurſus quartæ. (Si ſanguinem mingant, aut grumos, vel ſtillicidium vrinæ habeant, & dolor in imum incidat ventrem, & pectinem, & femen circa veſicam, labor eſt. Et ſi ſanguinem aut pus minxerit, aut ſquamulas, & grauis odor adſit, veſicæ exulcerationem ſignificat.) Sed cùm dixit hic ſanguinem ſyncerum, non eo modo intelligit, id eſt, rubrum & floridum, ſed ad differentiam puris. Intelligit enim *per ſanguinem ſyncerum* qui ex venis profluit Nam plurima eiuſmodi prodeunt, quæ parum, aut nihil ſignificant. At ſunt primum egeſtiones nigræ, qualis eſt ſanguis, de quibus egit *in quarta Aphoriſmorum text.* 21. & qui prodit cum muco è naribus, & ea abſceſſibus. Nam de his non intelligit: non quod talia non ſignificent, ſed quoniam ſunt ſigna confuſa. Eruptio enim ſanguinis ea venis puri, id eſt, non aliis matcriebus miſti aut putrefacti in duo capita redigitur, ſcilicet, naturæ ſe exonerantis opus, & hoc eſt bonum: aut corruptionem vaſis ſanguinem continentis, & hoc eſt valde malum. Pro natura tamen loci ex quo exit peſſimum eſt, ſi ex pulmone, inde cerebro, poſt iecore. Deinde ſi ex vaſe magno, tertiò ſi per eroſionem magis, quàm ſi vas caſu fractum ſit, aut ob plenitudinem. Et notanda eſt etiam diuerſitas ſanguinis ex vaſe: vena ſcilicet, & arteria. Et venæ quidem ruber magis denſus, minus autem calidus: contra verò arteriarum calidior, tenuior, & magis flauus: atque adeò, vt non ruber eſſe videatur. Quantitas quoque conſideranda, maxima ſemper mala. Comparari debet paucitas multitudini. Paucus enim fermè ſemper eſt malus, quia auxilium afferre nequit, multus autem bonus, vt eſſe poteſt, ita etiam noxius. Cum febre ergo multus per loca conuenientia ſemper bonus: ſed (vt diai) nimius aut cum dolore capitis, qui non ceſſat pernitioſus. Nam quoſ-

dam

dam vidi ſic periiſſe, velut cum ſudore. His enim duobus modis frequentiùs peteunt. Alij cum vrina: alij cum vomitu, alij cum alui eiectione. Sed vomitus in nauſeam totus degenerat fluxus venttis, in tineſmonem verum, cum hoc aliquid eacernunt. Paucus cum febre, ſanguis biſariam deterior, niſi ſolum indicet.

Somnus) eſt ex bis rursùs, quæ oou ſolùm ſignificant morbum, ſed etiam ſunt cauſa morbi, aut ſalutis. Vnde quod ad ſignum rpæſtat habemus *ſecunda Aphoriſmorum* 1. 2. & 3. plura de hoc. Et ideo bic conſidetandum, quot in generibus ſomnus comptæhendatur: Et rurſus, quid ſit potiſſimum in eis, dico ergo quod ſomous, & vigilia poſſunt eiſe ſignum ſolum, vt ſunt moderata: ſed vt ſunt operationes læſæ, aliquando etiam ſunt morbi. Dieemus ergo quòd ſimpliciter ſomnus eſt tantum ſignum, & ita vigilia: ſin autem lædatur, vt ſit non qualis, aut quàntus eſſe debet, & non tamen lædat operationes alias, eſt ſymptoma. Cùm autem lædit operationes aliaa, vtpote coctionem, aut quod faciat vertiginem, quàm ſæpe vigilia facit eſt morbus. Et ſi dicat, quod non poſſit eſſe morbus, quoniam eſt vna ex ſex tebus, non naturalibos, igitur non poteſt eſſe morbus. Dicam primùm, quòd lapis in veſica, & in renibus eſt morbus, & tamen non eſt para noſtri corporis, erit ergo morbus diſpoſitio facta per lapidem. Aut quod eſt morbus, vt proficiſcitur à natura, non vt eſt in facultate medici: vel die, quod dantur ſymptomata, quæ lædunt aliam operationem. Meliùs tamen eſt vt dicamus, quod quemadmodum ephemera à calore ſolis eſt morbus, non tamen calor, ita reſolutio ſpirituum aut intempeties facta ob ſomnum, vel vigiliam, eſt morbus non ſomnus, aut vigilia. Et ſomnus ſignum eſt frigidi, aut humidi, aut reſolutionis caloris: vigilia autem contrariorum. Sed de his dilucidiùs in ſequenti lectione ac commentario.

LECT. XLV.

Super

TEXTVS XLIV.

Et ex his, aut aliis ſecundùm naturam, & quæcunque alia huiuſmodi, & in detrimentum, & in iuuamentum procedunt.

S*Ecundùm naturam*) dici poteſt verè naturaliter: & ab anima, quæ noſtrum corpus regit, qualiſcunque illa ſit: ſeu à calore naturali, & huiuſmodi actiones, niſi ſint coactæ, ſemper ſiunt ad bonum: quia diriguntur à mente. Alio modo dicuntur naturales, vt ab arte diſtinguuntur, & hoc modo eſt duplex natura in nobis: vna quæ eſt ab anima vegetatrice: & hæc vt dixi ſemper facit ad vtilitatem noſtram, alia eſt natura vniuerſalis ab elementis, quæ ab anima Mundi gubernatur: & hæc eſt cauſa omnium malorum: vtpote caſus ratione grauitatis, cruditatis, ob elementa frigida: febrium, & vigiliarum ob partes exuſtas. Et ſub hoc ſenſu capiendo naturam ipſa eſt in iuuamentum, cùm natura propria dominatur: & in detrimentum cùm à natura Mundi. Coctio iuuat, cruditas nocet: vigilia iuuat, dormiendi impotentia nocet. Motus iuuat, inquies nocet, ſomnus iuuat, caros nocet. Ergo qualia ſigna ſint vtilitatis, aut detrimenti, oportet intelligere. Signa ergo demonſtratiua, de quibus hic loquitur, ſunt ſex generum. Aut o[illegible]a ſunt pura ſigna, vt res naturales ſubſidentia in vrina, bonus pulſus, vigilia, ſomous, ſecundùm naturam: aut ſunt ſymptomata, quæ ſignificant læſam operationem: non tamen ſunt læſæ operationis, vel quæ lædant aliam operationem, vt qualitas, aut exiens mutatum. Aut ſunt læſa operatio, vt ſtridor dentium, cæcitas: ſed tamen, quod operationem non lædit: aut ſunt læſa operatio, & poſſunt lædere, ſed noo ſemper, vt dolor, & vigilia. Nam parua non lædunt, magna lædunt coctionem, robur virium, & talia: ita vt non lædant, niſi magna. Vel lædunt ſemper, vt conuulſio: eſt enim læſa operatio: & eſt morbus ſemper, quia lædit operationem. Aut ſunt morbi, & morborum ſigna: vt febris in morbo laterali. Et ita vrina eſt in primo genere: & difficultas ſpirandi in quarto, & dolor, ac tuſſis in tertio, & ſi deliret in ſecundo, habes omnia vnico in exemplo.

Quibus propoſitis conſideranda in ſuperuenientibus, de quibus tractat hic, & per exemplum *in ſeptima Aphoriſmorum ab initio ad* 27. *Aph.* Primùm an morbus morbo ſuperueniat, an ſignum, an ſymptoma an talia ſuperueniant ſymptomati, an verò tranſmutetur? Et de ſignis ac ſymptomatibus: ſigna, quæ non ſunt ſymptomata, ſemper ſunt bona, quoniam ſecundùm naturam vt ſymptomata mala, quia ſunt præter naturam. Sed valde malum eſt cùm morbus magnus, morbo magno ſuperuenit, interficit enim, quia languidas vires inuenit, & duplicatur morbus *lib. de Affectionibus pag.* 7. Nihil verò refert, an tranſmutatus ſit morbus, an ſuperuenerit, ita vt tranſmutandus. Cùm ergo tranſmutatus fuerit, aut tranſmutatus ſit, iam habenda eſt. Primum ratio eorum, qui communicāt in materia, nam hi efficiunt ſolutionem prioris morbi: igitur ſi cum hoc materia prodeat extra corpus? Prorſus liberabitur, ſi non communicant in malum, eſt huiuſmodi mutatio: Si autem non prodeat extra corpus, tunc conſideranda eſt vtriuſque morbi magnitudo, ab eſſentia loco, & diuturnitate. Exemplum ergo eius cum prodit *in ſexta Aphoriſmorum* 11. & 10. [In melancholicis, & vitio renum laborantibus, hæmorrhoides ſuperuenientes, bonum.] Hic vnum duobus poſtponit in alio exemplo duo, vni in inſanientibus, ſi varices aut hæmorrhoides ſuperuenerint, ſit inſaniæ ſolutio. Et ſimiliter fluxus ſanguinis narium in ardentibus febribus, *primo Epidemiorum par.* 2. *text.* 63. multos liberat. Si verò (vt dixi) non communicent in materia, tunc eſt malum, velut ſexta

Digitized by Google

Apboriſmorum. (A morbo laterali, vel pulmonia, habito alui, profluuium adueniens, malum.) Nam materia, quod in pectore eſt educi non poteſt, ea via, quamvis in lippientibus profluat. Vnde illud ibidem. (Lippientem alui profluuio corripi bonum.) Quandoque etiam viciſſim. Velut *in quarta Aphoriſmorum Aph.* 57. (Quibus bilioſæ deiectiones superueniente ſurditate ceſſant, & quibus ſurditas ſuperuenientibus bilioſis deiectionibus ceſſat.) Eadem verò ratione, ſi prope locum defluaus fiat tranſmutatio, velut in Apboriſmo ſeatæ patticulæ. (Ab aqua intercute habito, ſi aqua è venis in ventrem defluxerit ſoluitur morbus.) Neque enim eaiſtimandum eſt, quod perſolui morbum dumtaxat, intelligat ceſſare primum manente ſecundo, tum quia illud per ſe perſpicuum eſt, tum quia pet abſurdum, & Hippocrate indignum, vt pro ſalutari mortiferam laudaret mutationem. At verò forſan illud mirabile videbitur propè. (A longo alui profluuio habito ſpontaneus vomitus ſupetueniens morbum ſoluit.) Eadem enim ratione de liberatione intelligendum eſt. Cauſa ergo eſt, quoniam alui profluuium ob diuturnitatem eſt deterius vomitu, quē præſupponit futurum breuem. Ideò fit tranſitus à maiore morbo ad minorem. Sed & quandoque non habita ratione magnitudinis eſſentiæ ſymptomatis, connumerauit inter bona ſigna mutationem, quæ ad bonum eſt comparatione cauſæ eiuſdem, quoniam eſt mutata in melius, & eſt ſubtile inueutu, vt cùm diait ibidem. (Qui in febtibus ardentibus tremores fiunt, delirio ſoluuntur. At verò ſi ſymptoma in melius commutetur, quanto tutior erit mutatio) vt cum dicit: A ſingultu habito, ſternutatio ſuperueniens liberat.

Quandoque morbus morbo ſuperueniens, aut ſymptomati curationem affert, iuxta illud. (Quibus dolor circa hypochondrium fit abſque inflammatione his febris ſuperueniens dolorē ſoluit.) Et ſimiliter in ſecunda particula. (Febrem conuulſioni ſuperuenire melius eſt, quàm febri conuulſionē.) Et idem fermè habetur in quarta patticula, & euidentius. (Qui à conuulſione aut diſtentione neruorum tenetur, febre ſuperueniente, liberatur.) Quandoque etiam ſymptoma eſt ſignū & cauſa mutationis loci, & morbi, velut in eadem particula. (A febre ardente habito rigore ſuperueniente, fit ſolutio.) At febres diuturnæ dicebat Hippocrates *in tertio Prognoſticorum tex.* 27. *&* 28. continuæ maximè tranſmutantur in abſceſſus præcordiorum, aut ventris. Et intermittentes in quartanam, & ſi adſint alia ſigna, vel differentiæ tranſmutantur in alios abſceſſus: velut in eadem pasticula cùm dixit. (Laſſitudinem habentibus in febribus, in articulos, & circa maxillas potiſſimùm abſceſſus fiunt. Et poſt quibus febres longæ bis tubercula, vel laborea in articulis fiunt.) Vnde videtur contradicere iam dictis à ſe, ſed hic loquitur de febre longa, etiam ab initio, id eſt, miti. In Prognoſtico autem de ea, quæ eſt longa per tranſmutationem ex acuta. Cauſam huius tranſmutationis declarauit *in eodem libro* 32. *&* 33. Scilicet laborem, ſeu laſſitudinem, Vnde dolor, & calor, quæ trahunt materias ad locum. Labor enim calefacit locum, & debilem reddit, & doloroſum, quæ omnia ad fluxionem humorum pertinent. Similiter tranſmutatiò loci, vt ab intus ad extra, aut contraria ratione bona valde, aut valde mala. Vnde illud ſeata Aphoriſmorum. (Eryſipelas ab exterioribus verti ad interiora, non eſt bonum, ab interioribus autem ad exteriora bonum.) Et paulò infrà (Ab angina habito ſi tumor fiat in collo bonum: foras enim morbus deducitur.) ſimile illud: (Quibus tumores in vlceribus apparent, non conuelluntur, neque inſaniunt valdè, verùm euaneſcentibus, &c. Et tranſmutationes rurſus affectuum, & non locorum ſimpliciter conſiderandæ ſunt) vt quinta Aphoriſmorum. (A quartanis capti, nō admodùm à conuulſione capiuntur. Si verò prius capiantur, & quartana ſuperuenerit, liberantur.) Vterque morbus durus, difficilis, longus, intermittens tamen quartana, quia mitior eſt bonum eſt. Quandoque breuitas vtilis, diuturnitas mala, vt in ſeata Aphoriſmorum. (Lienoſis difficultas inteſtinorum ſuperueniens bonum. (Et antea diaetat.) Quicunque lienoſi à difficultate inteſtinorum capiuntur, iis ſuperueniente longa difficultate inteſtinorum, aqua intercus, aut leuitas inteſtinorum, aduenit, & moriuntur.) Quædam tamen habent difficilem rationem velut illud. (Quibus ea ſtillicidio vrinæ ileos ſuperuenerit in ſeptem diebus pereunt, niſi febre ſuperueniente ſatis vrina fluxerit) ſed de hoc aliàs diximus.

At de aſthmate, aut tuſſi, ſi quibus gibbus fiat, quod ante pubertatem debet mori, iſtud rationem habet, quoniam morbus eſt in compoſitione, & in loco prope cor, & pulmones, & à magna cauſa. Vt etiam illud à materia ſumptum. In morbis periculoſis ad hæc periculoſi decubitus appoplexiam corporis, aut conuulſionem, aut furorem, aut cæcitatem ſignificant. Materia enim illa contumaciſſima eſt, ideo non poteſt, niſi grauia mala efficere.

Tranſmutatio verò morbi ad locum omnino diuerſum, quandoque eſt euidentis vtilitatis, vt peripneumonia ad aures, alia ad crura humilius, de qua ſecundo Prognoſticorum agit: eſt bona euidenter, modo non ſit additio: aut quòd materia non tranſierit ad parotidas, ſed ad cerebrum potiùs, inde redundet in illas. Et huius indicium eſt maximè, quod iam tranſmutata, & in pus conuerſa eſt. Secundus modus vt ea morbo maiore in minorem, ſed tamen vtroque exitiali. Vt *de Angina in Peripneumoniam* vt tertio Prognoſticorum: vide quid dicat quinta Aphoriſmorum. (Quicunque ab angina liberantur, iis ad pulmonem vertitur, & in ſeptem diebus pereunt: ſi verò hoc effugerint, ſuppurantur ſatis, intelligis periculum, nam ne tum liberi ſunt.) Tertius modus eſt cùm in deteriorem: velut in eadem. (Quicunque morbo laterali laborantes, in quatuordecim diebus non repurgantur, ad ſuppurationem vertuntur, deterior ſuppuratio, quò ad difficultatem ſanationis quam morbus lateralis.) Inde ſubiicit (Quicunque ex

morbo

morbo laterali ſuppurrantur, ſi in quadrãginta diebus oon repurgantur, in tabem tranſeunt.] Quædam verò habent ſigna tranſmutationis, aut quod morbus morbo ſuperueniat, velut dicebat Hippocrates de febre in regium morbum, quarta Aphoriſmorum; ſi in Critica die à ſeptima inchoando fiat bonum, & ſi non dextrum hipochondrium intumuerit. Antea verò dixerat iam eſſe malum: Manifeſta autem ſunt, quæ à præternaturali ſtatu, ad naturalem reducunt [Velut illud mulieri ſanguinem euomenti menſibus erumpentibus, fit ſolutio, aut cum ad minus malum, velut menſtruis deficientibus ſanguis è naribus fluens bonum.] At verò valdè malum cum geminatur morbus, & morbus ſymptomati ſuperuenit, velut in illo [Quibus tormina, & circa vmbilicum dolores, & lumborum dolor, qui neque medicamento, neque aliter ſoluitur, his in hydropem ſiccam firmatur.]

LECT. XLVI.

Super

TEXT. XLV. XLVI. & XLVII.

Labores totius, & partis.

TRia ſunt, quæ ordine ſe habent labores: & ſunt imago doloris: laſſitudines & ſaot dolores exigui, maiores tameo laboribus: & dolores, qui ſunt laſſitudinibus maiores, quod ergo dixit de vno, de omnibus intelligitur. Et propter hoc F. cum in textu poſuerit labores in cõmento, exponit dolores, ſed ſeu conſulto, ſeu manus menti non conſenſerit, parum refert. Significat & labor actionem ipſam vt ab Hippoc. habetur, & in hoc ſenſu accipit Gal. *ſecundo de Tuenda ſanitate Aph.49.* laborem, pro exercitatione. Eſt & qointus ſenſus, quem declarat Galenus *octauo Methodi ex Aphoriſmo prima particula c.2.* vbi morbus peracutus eſt, ſtatim extremos habet labores, id eſt, omnia quæ hominem offendunt. Vbi notandum quod ad propoſitum veſtrum eſt, Galenum ſeipſum ſub perſona Methodicorum laudare mirum in modum, de excellenti ingenio, de eruditione, de Methodo ſingulari, de paternis diuitiis, & optima inſtitutione: illos autem (vt nunc aliqui faciont) fortunam accuſare, vt ſe excuſent. Dicit ergo Hippocrates, quòd poſſont labores eſſe totius & partis. Et idem dicendum ergo de doloribus & laſſitudinibus. At per potum poteſt intelligi vt nulla pars vacet: & hoc eſſe non poteſt, nam oſſa, venæ, cor cerebrum, non ſentiunt laborem, & multa alia: vel per totum intelligimus à capite vſque ad pedes: & hoc in iſtis verbis non ſatis conuenit, vt de cute capitis, intelligit ergo vt Galenus *in Arte Medica per totum cap.50.* congeriem muſculorum: vbi dicit, quòd totius temperamentom ſequitur temperiem cordis, & iecoris. Nam ſi per totum intelligeret etiam teſtes cerebrum, & pulmones, ſibi in paucis verbis contradiceret, & etiam quia experimur hoc verum non eſſe. Dicamus ergo quòd hic per totum fermè idem, non tamen exquiſitè intelligit, quòd ibi. Et diſtingoit tribus comparationibus penes ſubiectum, penes magnitudinem, & penes vtrumque. Vnde Galenus alias laſſitudinis differentias ponit, tertio de Tuenda ſanitate, tendentem & vlcerosã: tendentem & phlegmonoſam ſimul: vlcerosam & phlegmonoſam, & vlceroſam tendentem, ac phlegmonoſam, vt ſint in vniuerſom ſeptem differentiæ. Earum tres ſimplices, & quatuor compoſitæ, ergo quæ ſunt totius laſſitudines ſeu labores, ſeu dolores, deteriores ſunt, quàm quæ vnius particulæ ſi ſpontaneæ ſint; ſi autem ex exércitatione minus, quanquam vt dicebat Galenus *in libro de inæquali intemperie cap.7.* eiuſmodi exercitationes immodicæ cum fuerint, ſoleant excitare inæqualem intemperiem in toto, & cauſa eſt, quoniam membra exteriora magis exercentur interioribus, & ea exterioribus magna paruis, & magna etiam diuerſo modo inter ſe. Spontanei autem labores, & magis morbo procedente in toto corpore, cum auxilijs non leuantor, mortẽ portendunt. Cùm enim laſſitudo in toto corpore fuerit neceſſe eſt, aut totom corpus laboraſſe, aut ex venis in totum effluxiſſe aliquid, aut laborare primom principium, propter quod doleat. Si ex venis laſſitudo eſt, ſectione venæ mitigabitur, ſi ex labore, cauſa latere non poteſt. Idem ſi percuſſus fuerit: eum ergo neutrum horum acciderit, primum laborat principium, ſcilicet, cor vt in hectica longa, aot cerebrum cum conuulſo, aut diſtinctio incipit. Si ergo febris adeſt ſiccati ſunt muſculi, non enim ſoloitur morbus, vt dicit Hippocr. 2. *Aph.26.* quinimò potius febri talis diſtentio ſuperuenire conſueuit. Et ideò initium eſt hic doloe conoulſionis, aut diſtentionis futuræ. Vndo mors ſequitur: inde ſubiicit.

TEXTVS XLVI.

Et magnitudinis ſigna alterius quidem ad maius, alterius verò ad minus.

HOc habet duplicem ſenſum, vt pars alterius ad maius, totum alterius ad minus: id eſt, labor in toto ſignum eſt magnæ noxæ: in parte autem minoris. Et quantò magis in exigua: vt maioris in maiore. Et ſenſus alius eſt labor etiam in vtroque, poteſt adeſſe cum magnitudine, aut paruitate, vt magnus in toto, & magnus in parte, & exiguus in toto, & exiguus in parte. Dignotio horum habetur ex ſequentibus, cùm dixit.

TEXTVS XLVII.

Et ex vtriſque ad maius, & ex vtriſque ad minus.

EX hoc apparet, quod intelligit in præcedenti, quod totum eſt ad maius, & pars ad minus, quoniam læſio eſt maior in maiore, minor in minore: & hic dicit, quod præter id leſio in vtroque poteſt eſſe magna, & poteſt eſſe parua, & ideò primus ſenſus eſt verior, & eſt etiam iuxta mentem alterius explanatoris: Quæ ergò pertinent ad primam diuiſionem, ſunt totum & pars. Et ad partẽ magna parua: Principalis non principalis ignobilis: magni ſenſus, & parui facilis corruptionis, & difficilis: demùm quæ cõſentit cum aliis nobilioribus, & quæ non conſnetit. Iuxta ſecundã differentiam autem magnus labor paruus: Diuturnus breuis: Continuus intermittens acris, velut pungens, ac mordens, & qui praua qualitate caret ſymptomatibus, & qui leuiter fertur, ſymptomaticus qui vigilias, ſudorem, inquietem, vomitum, vel nauſeam, aut excretionem alui, delirium, deiectionem virium. Et ſi hora ſomni adueniat, vt in morbo Indico. Dicemus ergo de ſingulis laboribus, & cauſas, & ſigna, & effectum, quantum ſatis eſt. Nam diſtinctè eſſet velle conficere librum.

Dico ergo, quod ſi affectus ſit in parte magnã, ita quod eam totam occupet eſt magnus, vt dicebat Galenus *in quarto Artis medendi, cap.6.* & ſimiliter ſi ſit in parte nobili, & ſi ſit cacoethe: ſed hoc pertinet ad affectum vt tamen eſt in parte ſenſili, valde pertinet ad primam diuiſionem. Et ita etiam de conſenſu, vt ibi dicit. Et hoc modo etiam ſi vulnerata eſſet arteria, aut vena magna. Vnde plus refert vulnus in arteria, quàm in vena ſimili ob ſanguinis impetum, & etiam quia difficilius curatur. Quod ad partem autem, quæ facilè corrumpitur, ſunt humidæ molles, in quas excrementa influunt, & quæ ſunt cum exiguo calore. Velut carnes glandoſæ, mamillæ, perineum, & poſt anus, ſed magis inteſtina, & veſica, & etiam gula. Et ideò labores in his facilè corrumpunt partem, & difficilis ſunt ſanationis: ſed in articulis, non ſunt facilis corruptionis, facilè tamen in eos fluxiones fiunt, & ideò etiam illud conſiderandum. De alia diuiſione omnia fermè ſunt manifeſta per ſe, aut ex præcedentibus: vtpote magnitudo affectus, diuturnitas, continuitas, ſeu quod ſit breuis, vel intermittens, & ita de acri. Vel non poſſumus addere cauſam, & coniuncta, ſed mittamus hæc, & conſideremus laborem ſymptomaticum, & qui prohibet ſomnum, quare dolores eiuſmodi hora ſomni adueniant, vt ſolent in Indica lue. Et dico quod humor hic eſt ex natura pituitæ, & ideò exacerbatur quotidie, & quia eſt humor crudus, ideò eſt etiam particeps melancholiæ, quare noctu magis affligit, tum etiam, quoniam à calore diei diſſoluitur vapor in nocte retinetur: tum quia propter horam ſomni retrahitur ex conſuetudine ad interiora, & ita magis affligit, & quoniam in ſomno partes exteriores ſunt frigidiores, vt dicebat Hippocrates *ſexto Epidemiorum: Part.4.tex.14.* Hi autem labores ſunt in parte exteriore corporis: Hæ ſunt cauſæ præcipuè cur ea hora magis affligat. Nam frigidas partes frigidus affectus, frigidiore tempore magis affligit. Symptomaticus autem labor ſeu laſſitudo ſit, ſeu dolor per ſingula diſtinguendus eſt, oſtendendo cauſas, & effectus eorum, nam de cauſa vigiliarum, vbi ſit labor (de hoc enim tanquam obſcuriore ſermo habendus eſt) quoties induxerit vigilias, maius longè malum eſt, quam ſi ex dolore, contingant. Et ideò timendum eſt in huiuſmodi, vel de ſiccitate, vel humorum commotione: labor enim humores commouet, & vigilias, & ſi fuerit à cibo, tunc efficit cruditates, ſecus autem potiùs facit ſomnum, vt videmus in ruſticis aſſuetis. Hi enim à labore, & maximè ſuccedente cibo, & potu ſomno corripiuntur, & profundè dormiũt. Cauſa eſt duplex, reſolutio ſpirituum, & calor capitis, qui trahit humidum ſupra. Sed prior cauſa eſt potior, & maximè ſi corpus ſit boni habitus, & ſi fuerit in loco libero & aprico, nam dormiunt etiam in meridie. Ergo ſi non dormiunt: vel vapores ſunt acres, vel caput exſiccatum. Ita ab eiſdẽ cauſis iuxta diſpoſitiones varias, corporis varij, imo contrarij effectus, procedunt. Si ergo labor fuerit cum perturbatione corporis, ſignificat motum humorum. Si autem animi & imaginum ſiccitatem capitis, & ſi incidat, quaſi in ſomnum, ſed non corripitur ab eo, ſignificat humores acres. Et ad hoc ſequuntur laſſitudines ad ſiccitatẽ capitis dolor, & Ephemera, vt quarto de victu in Acutis, augeturque vigilia. Ad commotionem autem humorum dolores, atque inflammationes, ſed & febres, vt *primo de Febrium Differentijs habetur. cap.2.* Eadem dico de inquiete. Si autem ſudor multus profluat, non iam calido corpore, conſiderandum an calidus, an frigidus, an in vniuerſo corpore, an in parte, & qua, & plerunque fit cum imbecillitate virium. Solet autem hæc ſequi, vt *in ſecundo de victu in Acutis.tex. & com.47.* Fit etiam ob id ſudor, vt dixi, attenuato ob laborem ſanguine, & moto ad partes externas apertiſque cutis oſculis, vnde obnoxij redduntur reſolutioni, & morbis repentinis. Aliqui tamen hac via expurgantur. Quod ſi defectio virium laborem ſequatur cum ſudore, minus periculoſum eſt ob manifeſtam cauſam, abſque verò ob ſpirituum reſolutionem, aut obſtructionem iuxta cor, aut in aliquibus venis, aut arteriis, aut pulmone. Præſertim autem talia contingunt ob collectos humores, iuxta os ventriculi: vnde difficultates ſpirandi, palpitationes cordis, deiectiones & vomitus billioſi, anxietates, & nauſeæ, & ſimilia venenis, & quandoque mors. Quandoque retentis, nec diſtributis humoribus, præſertim ſi vigilia adſit delirium, & comitialis morbus, atque hæc omnia ex labore, maximéque in inſuetis, mollibus & bilioſis, vt nil ex magna laſſitudine non ſperare poſſis: præſertim ſi cum

ira, aut triſtitia animi fuerit, atque vigilia, à cibo, aut copia cibi, & vini ſubſequente, nec quicquam melius eſt in huiuſmodi: quam ſi decubitus ſequatur ad ventriculos, & inflãmetur tibia, aut aliqua pars consimilis, quandoquidem ſectio venæ patum tuta ſit: ſecurius medicamentum ante febrem. Balneum quoque vtile eſt, quies, altus ſomnus, frictiones, quæ corpus alleuient. Periculoſiſſimum contra cum laborantes ſpiritus difficultate premuntur, & altius ſuſpirant. Periculum enim eſt inflammationis circa cor, vel etiam in ipſo corde, aut venarum tumentium in illis locis: oportet autem maximè conſiderare modum laboris. Nam qui grauis eſt, maximè facit ad debilitandas vires, qui velox ad corpus inflammandum, quòd diuturnius ad atræ bilis generationem, dicebat Galenus *quarto de tuenda ſanitate cap. 4. circa medium.*

LECT. XLVII.

Super

TEXTV XLVIII. & XLIX.

Dulce non dulce: dulce ad potentiam ſicuti aqua, dulce ad guſtum, vt mel.

QVoniam docuit detrimenta ex alimentis, & extendit ea vſque ad detrimenta morbis proxima, & ſigna eorum, hic incipit tractare ſpecialiter, de qualitate alimentorum, & ſimpliciter, & per ſe, & comparatione ad naturas, & modum adminiſtrandi, velut de dulci. Inquit primum, quod alimenta quædam ſunt dulcia, quædam non. Inde ſubdiuidit dulce in id; quod èſt aiuſmodi verè: & eſt, de quo guſtus diiudicat, quod tale ſit: & dat exemplum de melle: ita dicere poſſumus de lacte: & de ſacchato, quod ea ætate ſaltem apud nos ignotum erat: nam de Indis non dixerim. Et expoſitio F. in hoc non eſt ad mentam Hippocratis, vt per non dulce, dulce poteſtate intelligat. Nam eſſet ſuperfluum, quia in tanta breuitate quælibet verba ſuum proprium ſenſum habere debent: conſtat enim, quod id, quod ſolum potentia eiuſmodi eſt, non tale eſt. Deinde vbi relinqueret tot alia amara, ſalſa, acida, pinguia cum de dulci, & inſipido ſolùm mentionem ſic exponendo faceret. Ideò cùm clara ſit litera, potiùs exponamus eam iuxta ſenſum reliquorum verborum docendo, quomodo aqua dulcis ſit poteſtate. Quærendo primum cur aqua omnium faciliimè, & maximè dulceſcat: imò nec ab aliis ſaporibus adeò inficitur? Secundum de tribus dulcibus principalibus, & eorum differentiis, tum etiam reliquis dulcibus omnibus. Etenim vult, quod nos nutriamur ſolùm dulcibus, id eſt, ſuauibus, ſub quibus comprehenduntur dulcia ipſa pinguia & inſipida.

Circa primum conſiſtit demonſtratio in duabus propoſitionibus: inſipida facillimè, & maximè dulceſcunt, quam propoſitionem declarabat Philoſophus *in tertio de Anima, tex. 1.* oportet recipiens eſſe denudatum à natura recepti, id eſt, à toto genere recepti: & ideò ſi aliquid debet recipere ſapores, oportet vt ſit prorſus inſipidum: & ſi debet recipere odores, vt ſit prorſus inodoratum: & ideo pigmentarij ſeu vnguentarij vtuntur oleo balani, quoniam habet duas conditiones optimas. Prima quod eſt expers omninò odoris. Secunda quia minimè ranceſcit: & ideò per primam conditionem integerrimè recipit odores, & facillimè: & quemvis, quantumvis exiguum: & per ſecundam retinet illos quandiu. Et ideò vocatur glans vnguentaria, non quia redoleat, ſed quoniam aptiſſima eſt ſuſcipiendis odoribus atque ſeruandis. Hanc ergo propoſitionem probat Philoſophus hoc modo: quia dicit: Si enim non ſit nudum à natura recepti: ſed ſit ibi, aliquid intus impediet, & obſtruet, quod recipitur, & quod recipi debet. Sed diceris contra, quia candidum, vt paries maximè recipit colores, & tamen candor eſt color, quia nigrum eſt priuatio eius, & nigrum non recipit colorem vllum, & ideò domini Philoſophi cogitant ſuper iſta propoſitione. Et forſan dicendum eſſet, quod hoc non eſt ratione priuationis, ſed eſt ratione ſubiecti: quia nigrum eſt, quod nullo modo recipit lucem candidum, quod maximè recipit lucem, ex quo oritur duplex ratio ſolutionis: Prima quoniam nigrum non recipit colorem, quia non recipit lucem, quæ eſt facilior receptu, & neceſſaria ad illuminandos colores, quia omne coloratum oportet, vt ſit lucidum: lux enim deducit colorem ex potentia ad actum: album ergo cùm ſit maximè lucidum, facillimè recipit omnem colorem, non quia recipiat, ſed quia facillimè oſtendit, & deducit ad actum ob lucis magnitudinem. Secunda ratio eſt, quoniam nigrum eſt opacum, & denſum: cuius indicium eſt, quoniam lucem non recipit: album autem eſt rarum, ſed rarum facilè recipit, denſum difficillimè: ergo album facillimè recipiet colorem, & nigrum difficillimè. Et ideò manendo in principiis, reſpondendum eſſet, quod neque album, neque nigrum verè ſunt colores, ſed album eſt copia lucis: & ideò ſol videtur eſſe albus (quamvis non ſit coloratus) propter multitudinem lucis. Et idem dico de luna plena luminibus, quæ in nocte videtur candidiſſima, & tamen non eſt colorata, vt dixi. Nullum enim immortale eſt coloratum: eſt enim color paſſio miſtorum, & immortalia ſunt ſimplicia. Secunda propoſitio eſt, aqua eſt maximè inſipida, quia eſt ſimpliciſſima. Cùm enim ſapor fiat ex miſtione, propter vnumquodque tale eſt (aliter tamen interpretata propoſitione) & illud magis eſt. Cùm ergo ſapores fiant propter miſtionem maximè miſta, & vt ita dicam elaborata, maximè erunt prædita ſaporibus: & ideò etiã ſimplicia, & minimè miſta, minimè ſapore prædita: ſed aqua (vt dixi) eſt ſimpliciſſima, ergo maximè inſipida & inodora. His duabus propoſitionibus conſtitutis ſequitur tertia planè. Ergo aqua eſt ma-

TEXTVS XLIX.

Signa vtrorumque vlcera oculi, & guſtus, & in his magis, & minus.

IN expoſitione huius textus notat F. in rei veritate, difficillimus eſt, niſi percepta mente Hippocratis. Nam videbatur ad differentiam dulcis actu, & poteſtate ſufficere guſtus: deinde etiam ſi vellet addere vlcus, non opus erat oculi exemplo. Hæc torſerunt illum, cum tamen clariſſima ſit ſententia. loquit enim Hippocrates, eſt dulce actu, quod cognoſcitur à guſtu: guſtus autem non poteſt iudicare aquam eſſe poteſtate dulcē, ſed ſolum hoc quod non ſit actu dulcis: vt ergo cognoſcamus, quod aliquid tale ſit poteſtate, id eſt, prorſus inſipidum dicit experiare in vlcere oculi. Nam vlcera ab actu dulcibus morſum ſentiunt. Vnde Galenus *ſexto de compoſitione medicamentorum ſecundùm locos: cap.*2. dulcia enim detergunt. Sic & vinum dulce, quod eſt in quarto ordine mordet, & quia auſterum, & quia dulce, & ſaccharum, & lac, minus tamen lac, quia eſt inſipidum. Sed oculus etiam eſt pars maximè ſenſilis: ſi non alio oſtendatur experimentum, id docet, quod vel feſtuca maximam excitat moleſtiam, ſed hoc dixit *in ſecundo de Medicamentis ſecundùm locos, cap.*1. *ſec.*7. *in fine*. & clarius in quarto eùm refert quoſdam maluiſſe mori, quam perpeti dolorem oculi per vnam diem. Et aſtipulantur ei quod refert Plutarchus in vita Artaxerxis de illis damnatis, quos cibum ſumere cogebant. At dices: Frigidum vlceribus mordax, igitur & aqua dolorem inferet. Dico quod vides principia noſtra eſſe veriſſima: quia aqua tepida lenit dolores eorum, etiam in vlceribus: actu frigida infert. Et hoc, quia (vt aliàs ſæpe dixi) aqua frigida poteſtate non eſt, Sententia ergo eſt, quibus ſuccus aliquis tepidus vlceri oculi minimè dolorem infert, id poteſtate dulce eſt, quia omnes ſapores mordent, maximè acris, acidus, & ſalſus: poſt aſtringens & amarus omnium minimè dulcis, & pinguis: dulce poteſtate, ſeu inſipidum ſi tepidum admoueatur haud dolorem excitat.

LECT. XLIIX.

Super

TEXTV L. & LI.

Dulce ad viſum, & in coloribus, & in aliis miſtionibus, dulce magis & minus.

POſtquàm declarauit duo genera dulcis poteſtate, quod cognoſcitur tactu, quia in hoc eſt excellentior guſtu. Nā guſtus non adeò percipit aquam puram, cùm ſapor obſcurus valdè fuerit vt tactus. Et ideò cū laudemus aquam puram, docuit nos reconditam doctrinam eius cognoſcendæ per tactum magis, quam per guſtum: & ratio eſt, quoniam ſunt in duobus generibus, hi ſenſuum: ſenſus enim guſtus eſt in genere dignoſcendi, & ideò non eſt adeò exquiſitus, tum quia non eſt hoc adeò neceſſariū, tum quia multis modis poteſt impediri. Cum enim eius medium ſit ſaliua ſecundo de Anima & ſaliua à cerebro, à ventriculo, & à pulmone, à naribus, à cibis & potibus poſſit vitiari, tum etiam propriis vitiis oris, ideò ſenſus ille tactus facilè etiam falli poteſt, & perſæpè aberrat, & rarò in minimis collimat, & percipit: at ſenſus tactus, qui pertinet ad dolorem, in huiuſmodi caſu afficitur ab omni minima differentia, & ideò docuit per proprium inſtrumentum ac modum: & eſt ac ſi diceret cum aqua, vel alius ſuccus, non mouet dolorem, tunc eſt dulce poteſtate. Nam de dulci actu guſtus nos reddit certos. Subiungit modo de dulci ad viſum: & poteſt habere duas interpretationes. Prima eſt: quod ſit dulce ad viſum, id eſt, quod cognoſcamus etiam dulcia colore, aut ob alias permiſtiones, velut aquæ cum melle: & quod poſſumus coniectari ſaporem ex accidentibus. Aliter & eſt magis ad rem, quod vnumquodque magis tale eſt cùm maximè retinuerit accidentia illius propria. Et eſt ac ſi dicant dulciſſimum eſt mel, quod etiam debet eſſe maximè acre *libro de cibis boni, & mali ſucci, cap.*12. hoc ex octo coniecturis intelligemus: Quod flauum, tenax & odoratum, *quarto De tuenda ſanitate, cap.*6. non tamen admodum tenax, nec redoleat thymum, & quod eſt perſpicuum: *ſeptimo Methodi. cap.*6. *Pag.*2. Collectum tamen vbi abundant herbæ odoratæ vt thymus, meliſſo, phyllum, ſeu apiaſtrum, nardus, iuncus, odoratus, roſmarinus *tertio de Alimentis. cap.*39. Et quod ſit ſubſtantia inter craſſum & tenue mediocre, *primo de Antidotis, cap.*2. Optimum autem dicit Hymetium poſt Thaſium, inde Atticum ibidem. Vbi etiam dicit habuiſſe mel acre, & amariſſimum, quanquam optimum, ſed ſola vetuſtate tale euaſiſſe. Quodnam autem ſit Hymetium, docuit *in libro de Theriaca cap.*14. ad Piſonem dicens, mel Himetium eſt, quod naſcitur in colle Atticæ, quod etiam ſuo tempore rarum erat. Noſtra autem ætate optimum mel ex Hiſpaniis aduehitur: ſed magno prætio, quincuplo ſcilicet maiore, communi. Poſt orientale, quod ex Xantho inſula, & Illyrico. Hiſpanum denſum, ſuauiſſimū atque dulciſſimum, ac tenax. Aſtringit eo dum vt ventriculo, & herniæ non parum vtile ſit. Et lac quod eſt candidiſſimum, & in miſtione vtpote aquæ & mellis, aut eleone, cum fuerit flauum, valde tunc etiam exiſtimabimus, quod ſit etiam valde dulce, & ſi parum parum: & vbi aliquid eſt dulce, vt lac, quanto fuerit candidius, tanto erit dulcius. Et ita dignoſcimus Marzapanos bonos, quia ſunt candidi intus valde, & fragiles, & ſplendidi in ſuperficie, velut vitro contecti. Nigri autem, & tenaces, ſunt praui,

&

& ex ſaccharo impuro facti, tum etiam pauco. Nam amygdalarum ſubſtantia tenacior eſt. Saccharum enim præter illas quinque differentias locorum, alias quinque recipit differentias. Nam quoddam eſt vt flos eius, & ſine alumine concretum, & hoc eſt optimum & ſaluberrimum, tam ventriculo, quam renibus, & veſicæ. Aliud eſt candidiſſimum, & ipſum, & ſplendidius priore præparatum cum alumine, quod eſt inimiciſſimum ventriculo, & membris vrinæ generans lapidem. Tertium eſt, quod extracto primo, denuo coctis arundinibus extrahitur exprimendo vehementer: & eſt tanquam ſaccharum, ſordidum minus, dulce minus, candidum, conforme ei, quod in textu generaliter innuit. Quartum fit cùm magnæ parti huius aliquid ex arundinibus nouis admiſcetur, ſicut in lota noſtra, & in his, qui faciunt craſpiam appellatam, ex vino veteri additis recentibus vuis: & poteſt appellari refectum ſuauius tertio ſed longè vtilius ſecundo. Quintum eſt, quod fit ex recrementis arundinum: & eſt ſaccharum rubrum, quod vendunt pro ſaccharo S. Thomæ, ſed eſt centuplo deterius. In ſaccharo autem S. Thomæ eſt pars candida permiſta, & alia etiam per ſe, & eſt mundius, & ſuauius. Et eſt mirum, quod cum antiquis copia mellis ſatisfecerit, cum ſaccharo carerent, nunc cum ſaccharum vndique aduehatur, & longè maiore quantitate, quam mel, nec mel defecerit, quoniam cera & mellis prætium parum creuit, non poſſunt tamen ſupplere duo nunc, vt olim mel ſolum. Cuius cauſa eſt triplex: prima luxus immoderatus noſtri temporis, & incredibilis. Secunda lex Maumethi quæ cogit ad aquæ potum, quæ nunc proculdubio occupat maximam partem orbis. Igitur ſaccharum, ſeu ſacchar (vtroque enim modo ſcribi poteſt) & eſt duarum declinationum ſaccharum ſecundæ, ſacchar tertiæ. Sed & ſaccaron à Plinio vt ſit tertiæ declinationis vicem ſubiit vini: & arundo vitis. At quàm ſuccoſior eſt fructus vitis, medulla illa candida, quæ non abſimilis eſt multum ſambuci medullæ: & planta vitis vna mille arundinibus ob ramos æqualis eſt. Nimirum igitur ſi hæc permutatio penuriæ potius, quam abundantiæ occaſionem dedit. Tertia eſt multitudo hominum, maxima cum iam totus orbis, & zona torrida, & poli, & montes aridi, & deſertę inſulæ inhabitentur. Solùm in inſulis (non ſcopulorum ariditas, non fructus maris, non ſolitudo paruitas deterret homines) miſeros & agreſtes à cultu earum timentibus iniurias, & ſæuitiam Pyratarum, multo magis quàm cæli, vel aquarum, aut terræ, vel aëris. Piſcibus enim veſcuntur, commutant eos cum tritico, vino, melle, lignis. Naues & vna merx omnia exhibet vigilantibus, ſolertibus, ac duris hominibus. Accedit huic cauſæ argenti, & auri abundantia ob Indias detectas, & auri fodinas, argentique immenſam copiam, adeò vt nunc iam nulli aurei in commercium veniant, præter Philippeos Hiſpanos. Hæc igitur eſt cauſa prætij immenſi ſacchari. Sed dices color de natura non Indicat, *quarto de ſimplicibus medicamentis cap. 23.* Reſpondeo bifariam. Nam ſæpe ſolemus reſpondere multis modis, quoniam nulli reſponſioni confidimus. Idque ambitioſi & vani hominis eſt, vel quia cauſæ omnes ſatisfaciunt, velut in præſenti propoſito, ne longius vagari cogar. Primum color non certam, licet afferat rationem temperaturæ, & virium aliquid tamen facit licet minus quam odor. Sapor enim eſt in primo ordine. Qui enim fructus maturi ſunt dulces, vbi maturauerint dulciores euadunt. Quicunque igitur minùs virides, ac quaſi rugoſi, nam & per colorem, & rugas, & formam, & accidentia externa, vt vno verbo dicam compræhendit. Exemplum igitur in moris, quæ nigerrima ſunt, & nigerrimum habent ſuccum dulciſſima ſunt, & perſica, quæ candidiſſima, & rubicundiora, & ceraſa quæ maximè rubicunda, non alba, aut viridia, dulciora, & chryſomella, quæ crocum referunt, & vuæ nigræ nigerrimæ, & citreæ colore ſaturo, & quæcunque colore aliquo gaudent, vbi minimè dilutus ſit: omnia eò dulciora euadunt. Hæcque ratio coniecturalis eſt, & tamen valde vtilis. Vnde peſſimi fructus ſunt, qui attrectati tunica ſordida, & vlceroſa, molles colore ſuum perfectum, & ſaturum non habent. Præter id enim, quod immaturi ſint, ſunt etiam marcidi, quamquam ad incolumitatem vt fructus maturus eo melior eſt, quò recentior & ex ramis nuper decerptus. Alia verò ratio demonſtratiua eſt. Nam procedit ex ſuppoſito, ſi ſit dulce album aut flauum, & plus fuerit de flauo, aut albo erit etiam dulcius. Et ita cognoſcimus marzapanum, an habeat multum ſacchari ex colore, ſi ſit candidior, ſplendidior, fragilior, & in cruſtas magis concreuerit. Et medicamenta fricando ſuper palmam ſi ſint crocea, quando debent habere crocum: nam tum ſunt perfecta: aut non: ſi deſit.

TEXTVS LI.

Raritas corporis ad tranſpirationem, quibus plus aufertur, ſalubrius, denſitas corporis ad tranſpirationem, quibus minùs aufertur, in ſalubrius.

HIc textus adducitur á Galeno *in primo de Tuenda ſanitate cap* 10 & ſententia eius clara eſt, prima fronte. Raritas corporis facit ad tranſpirationem, & idcò quibus plus aufertur ſalubrius, quoniam ſcilicet fumi illi, qui concluſi accendere poſſunt, corpus exhalant, & ex his accenduntur primùm ephemeræ, inde putridæ, vt declarabat Galenus *octauo Methodi medendi cap. 1.* per contrarium denſitas, retinet excrementa, ne diſſlen

diffleutur, quæ cùm ſint calida, accendunt febres. Eſt autem denſitas multiplex, alia quidem naturalis, quæ minus noxia eſt eum corpus minus aſſuetum ſeit excrementa illa progignere, & ideò tales ſunt robuſtiores, etiam tum ob ſoliditatem membrorum, tum quia minus lædūtur à cauſis noxiis externis, velut frigore, vaporibus, ſole, ventis. Verùm tota vita tamen magis ſunt obnoxij morbis dicebat Galenus *in libro de optima noſtri corporis conſtitutione cap.4.* Corpora duriora, & denſiora à cauſis externis, ſunt tutiora: ab internis autem laxa & mollia, & adducit hunc textum præſentem, & interpretatur ipſum: Dicit, quia ibi loquitur de corporibus non ſimpliciter, ſed ad alimenta comparatis, quorum excrementa lædunt magis corpora denſa, & dura, quam mollia, & laxa. Quæ verò aduentitia eſt denſitas, aut raritas magis lædit, & minùs iuuat: lædit quidem raritas reſoluendo corpus, adeò vt interficiat, ſicut habetur à Galeno *duodecimo Artis curandi cap.6.* Denſitas verò parit febres, vt dixi. Ipſa autem denſitas comparatur triſariam aut medicamento emplaſtico, obturante meatus ipſos: vnde etiam oleum in hoc nocet, & quæ connumerantur à Galeno *quarto de Simplicibus medicamentis c.5.* Amylum, Chondrus, terra Cretenſis, & Cimolia, & terra Fullonum, & etiam Samius Aſtes, ceruſſa ponpholix, calx, & cadmia, ſed hæc vltima lota. Similiter & à frigiditate, & ideò à ventis frigidis, & à calore: vnde etiam à ſole. Illud quoque animaduertendum, quod vt habetur in eodem octauo Methodi: Qui laborant febribus, etiam ephemeris, ex eiuſmdi ſtipatione cutis, maximè indigēt inter reliquas cauſas ſectione prompta venæ; aliter tranſit in ſynochum, & ſi diutius protrahatur, etiam in ſynocham. Sic & de ratione excrementorum illud conſiderare decet, quod dicebat Galenus *decimo Art. cur cap.2.* de illo iuuene macilento, bilioſo, qui ſe exercuit immodicè, & iratus eſt, & paulo poſt incidit in febrem, quoniam talia excrementa duplicia ſunt. Sicut etiam dicebat Ariſtoteles de euaporatione terræ. Alia ſicca, alia humida, (ſed non neceſſario calida, quia terra non eſt calida per ſe) quarum vna eſt cauſa pluuiæ, alia ventorum. Et eodem modo in hominibus fumoſa illa euaporatio, alia calida, & ſicca, quæ eſt apta ad progignendam hecticam, niſi ephemera illa probè curetur, alia calida, & humida, quæ generat febrem putridam, & hoc eſt conſideratione dignum.

LECT XLIX.

Super

TEXTV LII.

Qui probè perſpirant, imbecilliores, & ſaniores, & facilè conualeſcunt, qui malè perſpirant, antequam ægrotent, robuſtiores ægrotantes autem difficulter conualeſcunt. hæc autem, & toti, & parti.

DEclarat differentiam inter imbecillia corpora, & ægrotatiua, vt ita dicam ſeu morboſa, & ſimiliter inter robuſta, & ſana, & proponit tres concluſiones in ſingulis, licet ſecunda de denſis corporibus ſit paulo magis obſcurè dicta, more antiquo, & præcipuè Hippocratis, & dicit, corpora quæ probè perſpirant, ſunt imbecilliora, & tamen ſunt incolumiora, & ſi ægrotent facilius ſanantur, corpora autem denſa ſunt robuſtiora, & facilius ægrotant, & poſtquam ægrotauerint, difficilius ſanantur. Palam eſt autē, quod ſi corpora rara ſunt ſalubriora cum non poſſint referri ad moderata, vel etiam ſi referantur, quod ſunt ſalubriora denſis, ergo denſa morboſiora. Denſum ita diffinitur à Philoſopho in prædicamentis, cuius partes ſunt propinquæ inter ſe. Rarum cuius diſtantes. Idem dicebat *octauo Phyſicorum tex. 55.* Denſum & rarū videntur principia omnium aliorum, & maximè eorum, quæ inuicem permutantur. Dicit enim denſitas eſt cauſa grauis, & leuis, & mollis, & duri, & calidi, & frigidi, & congregationis, ac ſeparationis. Quæ enim denſa ſunt, grauia ſunt, & dura, & congregata, & raritas eſt cauſa oppoſitorum. Et ex hoc texto habetur, quare denſa ſint robuſtiora. Sunt enim magis congregata, & dura, & grauia: Quamuis Auerroes dicat, quod hæc non eſt ſententia Philoſophi, quia vult principium eſſe à quatuor qualitatibus. Verum quod apparet ex experimento, & quod eſt magis receptum apud medicos eſt, quod denſa difficillimè patiuntur, & rara facillimè. Et eſt conſiderandum etiam quod Philoſophus decima Problematum ait, corpora puerorum eſſe denſiora, & ſimiliter mulierum, & certè ipſa ſunt inſalubriora, ſed minimè ſunt robuſtiora, & ne quis credat hanc ſententiam eſſe ſolius Philoſophi: eſt etiam Galeni *in ſecundo de temperamentis.cap.5.* Et propterea dicendum eſt, quod corpora dicuntur bifariam denſa, quod & aliàs dixi: vel quia ſine meatibus, & his opponuntur rara ſecundum cutim, & talia corpora ſunt inſalubriora, & etiam imbecilliora, vel denſum intelligitur, quod eſt conteſtum ex tenuiori ſubſtantia, & magis compacta: vt aurum in comparatione ad plumbum, & eiuſmodi denſitas facit ad robur, & ſanitatem etiam, & ideò Hippocrates intelligit de denſitate ſecundi modi generali. Et circa hoc haud decet præterire duo, quorum meminit Philoſophus in *quinto de generatione Animalium. cap.3.* Primum eſt quod cutes dicit in ſeneſcente ætate fiunt craſſiores, & duriores, quia exſiccantur, & ideò fiunt magis terreæ: non declarat tamen cauſam, quomodo fiant craſſiores. De raritate autem manet dubitatio, quia in quantum refrigerantur ſenes, denſior fit cutis: quatenus euaneſcit humor fiunt rariores, & propterea voluit declarare, an iuuenes ſint rarioris cutis, an ſenes. Aliud quod dicit pertinet ad ea verba. Hæc autem

&

& roti, & parti. Scilicet quod capitis cutis eſt craſſiſſima, & humidiſſima, & reddens rationem, quia rariſſima, imo ob id deberet eſſe denſiſſima, quia humido replemr. Iden animaduertite, quomodo Antiqui breuitate plura compræhendebant, & cauſam etiam reddebant ſimul. Eſt ergo ſenſus, quia rara eſt, id eſt laxa, ideo multo repletur humido, & ob id dicit capilli hominũ craſſiſſimi ſunt, quia cutis craſſiſſima eſt, & humidiſſima. Difficile autem eſſet ariolari, quorum comparatione intelligat capillos eſſe craſſiſſimos, cum conſter pilos animalium multorum eſſe craſſiores capillis humanis, ſed non ſunt ſecundæ difficultates præter propoſitum. Deuenio ad rem. Hippocrates intendit, quod qui probè perſpirant, id eſt, qui raram habẽt cutim hi ſunt imbecilliores. Oſtendo quia fit maior reſolutio quotidie, quam in aliis. Ergo fiunt imbecilliores data paritate in reliquis. Cùm enim exhalet calor, licet malus ſemper etiam aliquid de bono, ſecum exit *ſexto Aphoriſmorum com.* 27. igitur fiunt imbecilliores: perſpiratio etiam multa fit magis ex tenuibus humoribus, ſed qui habent tenuiores humores, ſunt etiam delicatiores, & imbecilliorum virium: Ergo manifeſtum eſt quod dicitur ab Hippocrate. Secunda concluſio ſimiliter eſt perſpicua, quoniã qui multum perſpirant, his corpus refrigeratur ab aliena caliditate. Ergo ſunt tutiores à putredine *quarto Metheororum cap.* 1. & etiam, quia euacuatur humor noxius, & corpora redduntur ſicciora, & ideò minus obnoxia morbis. Tertia concluſio ſimiliter patet ex eiſdem. primum quia pleræque febres acutæ terminantur per ſudorem, & qui habent raram cutim, tum ob ſubtilitatem, tum conſuetudinem: in his natura tranſmittit materias illuc: ergo faciliùs ſanantur. Tales etiam non adeo læduntur ex aduentu noctis, & frigoris ob raritatem cutis, & ideo non eis contingit adeò augeri febres, & periclitari. Adeſt & tertium commodum, quia frictiones plus iuuant eiuſmodi, laborantes, ideò maiorem ſentiunt vtilitatem, quam reliqui. Adducitur tamen authoritas Hippocratis in oppoſitum à Fracantiano ex *ſexto Epidemiorum Par.* 3. *tex.* 1. [Cutis raritas ventris, denſitas cutis colligatio carnium incrementum, ventris torpor, omnium confuſio.] Et ibi Galenus adducit tertio hunc locum præſentem, & duas expoſitiones adducit, quarum vna eſt ſimplex, vt omnia ſeparatim intelligantur, & eam reprobat propter interpoſitionem illorum, ventris denſitas cutis colligatio, ac ſi ſenſus eſſet, oportet conſiderare cutis raritatem, aut colligationem, & ventris denſitatem, & carneum incrementum, ſed recipiamus eam, quæ veriſimilior eſt, & eſt quod cutis raritas ſolet afferre ventris denſitatem, quoniam diffláta humidiore parte, venter reſtringitur & ſiccatur. Vt contra conſtrictio cutis, ſeu denſitas eſt cauſa incrementi carnium, tum quia minus euacuatur, tum quia calor redditur robuſtior: ſicut dicit Hippocrates in textu. Et Fracantianus exponit, quamuis Galenus conuertat ordinem, & cauſam in commentario illo. Dicit enim, quod accidit cutis denſitas, propter incrementum carnium, & non incrementum carnium, propter cutis denſitatem: Et ſimiliter torpor ventris, ſcilicet, imbecillitas eius in concoquendo eſt cauſa confuſionis, id eſt, omnium malorum. Dicit ergo F. quod textus præſens hic, quem exponimus, intelligitur ſolum de comparatione corporis ad alimentum, quia ſermo eſt de Alimento: in Epidemiis autem ſimpliciter, quia corpus denſius eſt, etiã carnoſius, & ideo ſimpliciter denſius eſt robuſtius. Sed hoc fatetur iam hic Hippocrates in texto, indiget excuſatione. Similiter reſpondet idem aliæ obiectioni, quia corpus temperatum eſt ſalubrius, eo quod habet raritatem cutis. Dicit quod eſt verum comparatis omnibus cauſis, tam internis, quàm externis: nam corpus temperatum ſic eſt ſalubrius, comparatione tamen ad alimenta, corpus raræ cutis eſt ſalubrius. Sed poſſumus aliter reſpondere, non violando propoſitionem illam, corpus temperatum habet omnes operationes meliores, quàm intemperatum: neque contrahendo ad id, vt ſimul omnes operationes intelligantur, & omnes cauſæ contrariæ, & hoc conſideratis duabus propoſitionibus, quarum vna hic eſt ad propoſitum, quoniam comparat corpus rarius, non ad corpus moderatum, ſed ad iuſto denſius. Præterea in ſecunda propoſitione quæ eſt extra textum eſt, quod non intelligitur hic, niſi de compoſitione cutis, & non de temperamentu: licet enim corpus raræ cutis ſit ſalubrius, etiam moderato in raritate, & denſitate ratione raritatis, non eſt tamen ſalubrius ratione temperamenti, quia vbi illa raritas proueniat à nimia caliditate, & ſiccitate naturali, vel etiam à temperie calida, & humida tales facilius ægrotabunt, habentibus moderatam temperiem, & denſitatem, non propter denſitatem, ſed propter temperiem ipſam. Audaciſſimus quidam interpres ſimul, & imperitiſſimus auſus eſt mutare textum Hippocratis cum nullus ſanus vir vnquã auſus ſit hoc facere: poterat illum Galenus monuiſſe, qui toties & Dioſcoridem, Hippocratis expoſitorem, & Zeuxidem, & alios repræhendit, quòd auſi ſint mutare Hippocratis literam, vtque iudicio valuit, quantum quiſque alius (niſi quod gloriæ nimis fuerit appetens) ita & in hoc rectè, & paſſim in exponendo Hippocratẽ literam nunquam mutat, ſed quomodo forſan ſuo iudicio melius legi poſſit, docet. Hoc ſanè prudentis viri eſt, & acuti, & moderati mutare autem literam amentis, rudis, & de ſe vana opinione plurimum præſumentis. Sed ad rem redeo. Illud reſtat difficile, quis ſi cutis raritas facit ventris denſitatem: Ergo corpora erunt morboſa. Dicebat enim Hippocrates *in libro de Aere, Aquis, & locis, Sec.* 3. *tex.* 5. quod alui aſtrictio eſt cauſa multorum morborum acutorum, & generationis lapidis in veſica, & iſtud pendet ex alimentorum concoctione, non ergo videtur diſſolui contradictio. Et ideò magis ad rem, quia medicum non decet eſſe ſophiſtam, neque euadere rationibus, quæ vtilitatem medendo non afferant. Dico ergo, quod raritas cutis ſi immodica ſit, denſam aluum non efficit, & tales ſunt ſaniſſimi, & ſatis etiam moderati habitus: ſi

autem

autem nimis excedat, vt in quibuſdam, qui perpetuò ſudant, in his fit denſitas ventris, & fiunt macilenti, & morboſi, & maximè ſi exerceātur, & præcipuè in adoleſcētia & iuuentute: nam perueniunt ad hecticam, ſicut contingit de illo Hieronymo in domo Barbianorum comitum adoleſcēte, qui adeò benè pila parua ludebat, quem ego puer agnoui. Omnia enim exceſſus prauus eſt ſecundùm Hippocratem, & ideò benè dicebat *in libro de veteri medicina pag 6.* [Natura noſtra gaudet miſtione, quoniam omne immoderatum abhorret, nec aliquid tale patitur, aut ſuſtinet.]

LECT. L.

Super

TEXT. LIII.

Pulmo contrarium corpori alimentum trahit, alia verò omnia idem.

DVplicem nacti ſumus in hoc exponendo textu difficultatem: primam ea rei ipſius, & verborum Hippocratis obſcuritate, & perplexo ſenſu: alteram ea Fr. expoſitione, quæ cùm multa bona contineat, omitti non debet: cum imperfecta ſit & implicata nobis. Laborem non leuem inijcit. Eodem autem difficilis ei viſa eſt, vt illi acciderit, quòd his, qui multis peccatis, & grauibus ex hac vita diſcedentes, deſperant de venia illorum apud Deum: quodque eſt infirmi, & defectus in eia Deo tribuunt. Inquit enim in fine commenti: (Sed hæc ſententia maximè difficilis & dubia eſſe videtur.) Verùm ei potuit videri meritò difficillima, quoniam cum nimis multa in vnum congeſſiſſet, non potuit ordinem in illis inuenire, tùm quia (vt dixi) nimis breuiter illa complexus eſt. Et ideò contingit illi iuxta Poëtæ ſententiam.

Dum breuis eſſe laboro
Obſcurus fio.

Tum, quoniam non calluit illam Dialecticam, adeò dilucidam, & robuſtam (vt ita dicam) quam nos inuenimus, & euulgauimus. Et maximè in ea parte, quæ ad ordinem pertinet, quæ omnium ſanè eſt difficillima: de qua in Memoriali vberius, quam alio loco egi. Et ideò textus non eſt adeò difficilis, vt intelligi non queat. Nam cum ſint tria genera difficilium rerum. Vnum quod, & primum, & maximum eſt, eſt quod eſt ſenſibus incognitorum, tam exterioribus, quàm interioribus: imò & repugnantium, de quibus egimus *in libro de Proportionibus parte 2.* velut: Quid ſit extra cœlum? Nam ſi dicas nihil, ſtatim quis dicet, cur ibi finem accepit? ſi quis ibi prope ita fuerit, vt eo manum extendat: vbi erit illa manus? ſi cœlum mobile? non erit ergo prius vltimum: Deinde quid extra illud & rurſum renouabitur dubitatio. Si corpus immobile? quid aget? Deinde ſi & ipſum finem habebit, quid denuò extra illud? Si infinitum, aut omninò inutile, aut ab infinitis regetur, & inhabitabitur? imò neceſſe erit, vt ſint infiniti, qui regant? Et etiam cur tam modica portio mobilis facta eſt? Si incorporea ibi ſolum ſint? quid agent? & quid proderit eis eſſe ibi? Si vacuum? quid in eo? & cur tantùm inanis, cùm tam paruo corpore? Eadem quòd non ſit, niſi vnum incorporeum, & quòd ſine numerò, & tamen plura & infinita. Secundum genus difficillimum eſt, in quo à primis ſuppoſitis ad vltima innumera ſunt media, vt in illa propoſitione. (Corpus duodecim baſium pentagonarum.) Tertium eſt cùm fiunt comparationes plurimæ diuerſarum, & maximè rerum non perfectè notarum: hoc enim eſt obſcurum non per ſe, ſed ratione eorum, qui non tractant rem, vt tractari debet. Et ideò primum genus nunquam ad facilitatem deduci poteſt, cum neque exemplo vllo manſueſcere poſſit: & perpetuò cogitationi, & vi imaginandi repugnet. Secundum etiam difficile ſemper manet, quia licet aliquantulum poſſit decurtari, non tamen ita, vt ex memoria valida, & magna multitudine rerum imaginatarum, non indigeat. Et ideò ſemper remanet arduum, obſcurum, atque difficile. Et maximè adueniente ſenio, cum eiuſmodi vires redduntur imbecilliores: & apud illos, qui occupatam mentem, ac ſenſus in negotiis habent. Sed in hoc tertio genere plurimum valet induſtria, & diligentia, & exercitatio in Dialecticis. Nam cum incœperis diſtinguere ſingillatim, & ſignificata, & rationem quorumcunque, ſtatim eluceſcunt comparationes illæ, & quæ veræ, & quæ falſæ, ſeu inutiles, & quomodo vnaquæque earùm debeat intelligi. Ex quibus ſimul collectis ſenſus proprius, verus ipſius textus deprehendetur.

Primum ergo oportebit declarare, quomodo pulmo trahat aërem? Et quare, finis ratione? inde qualis natura ſit aëris? & quot modis contrarium intelligatur? poſt alimentum, quomodo corpori dicatur contrarium? Et rurſus an attractio hæc intelligatur ſimpliciter? an quia id optimum ſit, & eò gaudeat? Et vt generale ad ſpecies ſit referendum. Velut ſi dicamus nix eſt alba: hoc eſt verum generaliter, quia eadem ratione: Alio modo ſi dicas animalia cognitione prædita ſunt. Hoc diſtingui debet, quia aliqua ſenſuum exteriorum tantum, vt limaces, alia interiorum etiam, vt canes, alia etiam mentis, vt homines. Et poteſt etiam extendi ad ſingula: vt animalia alimento veſcuntur. Palàm eſt, quòd vnaquæque ſpecies ſuo & etiam, vt toto, velut pane & vino: alia vt parte, velut carne: alia vt in quibus aliquid continetur, quod etiam ægrè conficitur: vt truncis arborum, & ſurculis. Demum etiam videre, quomodo arteriæ trahant aërem, & ſanguinem, & cor: quod tangitur à F. licet videatur omiſiſſe de corde: forte, quia eſt eadem ratio in vtriſque. Vt ſint octo quæſita. Et in vnoquoq; non ſolum declarandum eſt idipſum, quod proponitur, quot modis accipiatur, ſed etiam ſuum oppoſitum. Vt cum agitur de contrario, etiam de ſimili agendum ſit.

Dicamus ergo primum, quod eſt facile: ſcilicet, quomodo pulmo trahat aërem: & eſt iam ſuperius declaratum: ſcilicet, ratione continuitatis corporum: ſeu ne detur vacuum. Nam in hoc concordes ſunt medici. Seu hoc fiat pectoris vi attrahente, ſimiliter partes pulmonis ſecum, ſeu proprietate pulmonis, & quamuis cauſa hæc ſit remota, multum tamen referret ſcire eam, vt infra docebimus: ſed quoniam tot ſunt à nobis neceſſariò tractanda, ideò, prætermittimus illam. Secundum eſt, cur pulmo, id eſt, ad quem finem trahat aërem? Et de hoc quod cordis ratione, & ſpirituum ſuperius dictum eſt: ſed quoniam agentia naturalia agunt etiam propter ſe, vt declarabat Galenus *tertio de facultatibus naturalibus cap.13.* de ventriculo qui licet ſeruiat iecori, tamen primum ſeruit, & concoquit cibum ſibi, ideò dico, quod pulmo eſt calidus, & ſpongioſus, ideò cupit ſemper aërem attrahere. Et ob id pulmo læditur, & à calido aëre, quia non perfrigeratur: & à frigido, quia cùm ſit nimis rara ſubſtantia, læditur à frigido aëre. Et etiam, quia impletur ob propinquitatem fuligine cordis perpetua. Ideò trahit aërem.

De Aëre omittamus nugas quorundam, qui volunt aërem eſſe natura calidum, quoniam videmus, quòd in actionibus ſuis refrigerat, vixque calefacit imbutus calore ſolis. Et ſi adducant Ariſtotelem, dico: quòd ille intelligit illas quatuor coniugationes, vt ſunt in miſtis: ita vt per aërem intelligat humidum, pingue, quod eſt calidum, & humidum. Hoc verò quod eſt infrà, quod reſpiramus, & qui ad reſpirationem facit, frigidum eſſe fatetur. Inquit enim primum *in libro de Reſpiratione pag.7.pag.8.* [Quapropter neceſſariò commoda refrigerationis adhibenda ſunt, ſi eiuſmodi ignis ſalus defendenda eſt: per hæc enim talis interitus propulſatur: Inde aliquantò pòſt ſubiicit. Huiuſce rei cauſam illam ponimus, quod pulmones adiunguntur cauſa refrigerationis, quam flatus ipſe præſtiturus eſt. Poſt autem ſubdit hæc pulmones certæ ſpirationis cauſam ſuſtinent, quòd fungoſi formentur, & inanibus fiſtulis cauati adhæreant. Hæc item pars omnium quas viſcerum appellatione ſignamus, multo conſtat ſanguine. Quæ igitur tale viſcus adipiſcuntur, celeri indigent refrigeratione: quod ipſum vitalis ignis momentum paruum ſit atque intus ob caloris, & ſanguinis copiam, qua verſus peruagetur: vtrunque aër facilè præſtare poteſt: nam cùm tenuem habeat naturam, omnem in partem celeriter penetrando refrigerat.] Eandemque ſententiam rurſus pauculis interpoſitis repetit. De contrariorum autem natura quarto loco dicendum eſt: & Philoſophus *quinto primæ philoſophiæ*, & *decimo eiuſdem cap.10.& 6.* proponit, quòd conueniunt in his tribus, quòd maximè diſtant, in eodem genere ſeu ſpecie ſint, ſeu ſubiecto, ſeu poteſtate: quòd vbi vnum eſt, aliud eſſe nequeat. Nec eſt vt diſputemus an priuatio, & habitus ſint contraria: quoniam iſtud ad propoſitum noſtrũ non eſt. Hæc igitur ſunt tria genera contrariorum in genere, velut album & nigrum: quæ autem ſubiecto, & potentia putat Auerroes eſſe eadem his, quæ ſunt in eodem genere. Satis autem conſtat oppoſiti ſignificationem magis extendi, quia ad contradictionem: vt eſt & non eſt: & eſt album, & non album: & ad ea, quæ ſunt vt habitus, & priuatio: & ad relatiua, & ad contraria ipſa. Et in eadem ſpecie contraria dicuntur velut maſculus & fœmina. At contrarium hic intelligere oportet medico ſenſu, quod omnia hæc habet, & ſuum contrarium expellit, vt prima Problematum calor, & frigus. Quanquam Hippocrates *ſecunda Aphoriſmorum*, intelligat de his etiam, quæ habent vim natura oppoſitam directè, vt plenum, & vacuum, quæ non commiſcentur, non vt album & nigrum, amarum & dulce: hæc enim minus ſunt contraria pleno, & vacuo. Et miſcentur dicebat in Prædicamentis contraria, quæ neceſſe eſt, vt vnum eorum inſit, medio carent: vt ſanitas & morbus: par & impar in numero: quæ non eſt neceſſe: medium habent, vt album & nigrũ: ſtudioſum & negligens. Accidit autem vt ſubſtantiæ ipſæ, velut excrementa in libro de longitudine & breuitate vitæ, dicuntur contraria ratione qualitatum, quæ contrariæ ſunt: quando vna agit in aliam, aut habent principium actiuum, vt calidum, & frigidum, vel voluntarium, vt homo homini. Ideò album, & nigrum contraria non ſunt. Nam neque ratione ſubſtantiæ: cum ei nihil ſit contrarium: neque qualitatum, cùm vnũ non agat in alterum: propterea ignis, & aqua contraria dicuntur: nix autem, & calx, & olor, ac coruus non. Eo igitur modo melius eſt intelligere nomen contrarij, quàm vt apud philoſophos: neque etiam vt accipit in Aphoriſmis. Patet enim quòd ſic etiam reliqua alimenta ſunt his, quæ nutriuntur, contraria. Contrarium igitur contrarium expellit, & ex contrario fit omnis mutatio multifariam. Primùm ex priuatione, quia album ex non albo: ſecundò quia vno inducto alterum hebeteſcit, vt ex candido nigrum, dum fit, & antea fuſcum viride pallidum. Tertio cùm vnius aduentus plenè tollit aliud, vt inanitio & repletio. vbi enim repletio eſt. ceſſat inanitio: & contrario etiam modo. Nulla enim pars eſt ſimul particeps verè vtriuſque contrarij, quia non commiſcentur. Quarto modo cum vnum expellit aliud, & hoc eſt proprium primis qualitatibus, & luci, & tenebræ: Sed hæc ſunt oppoſita, vt habitus & priuatio. Cum ergo caro èx pomo generatur dupliciter, ex contrario fit, vt ſubſtantia caro, ex non carne: accidentia autem ex non calido calidum, & ex frigido calidum. Quod ergo contrarium ex contrario fiat, trifariamque intelligi poſſit, ſeu vt Ariſtoteles inquit, quod omnis mutatio ex contrario fiat, ſeu motus, ſeu generatio, ſeu incrementum, vel decrementum, ſeu condenſatio, aut quod aliquid dealbetur, aut denigretur, mutata qualitate, vt, ex materia ſeu termino à quo ſignificat generaliter verũ eſt: ex lurſum magis ad minus: aut ex non carne caro: aut à maiori ad minus, à denſiori ad minus, denſũ

val

vel rarum: à non earne ad carnem: ab albo ad nigrum, vel cùm à non adeò n gro ad magis nigrum: & ita generaliter quod mutatur in aliud antea non fuit idem. Ex contrario autem alio neceſſario, oee habente medium, & ita fit ſemper ex ægrn ſanum, aut ex ſano ægrum: ſed ſimpliciter non ex ægro magis minus, aut contra. Si autem medium habet, & eſt neceſſarium, non ex contrariu propriè, vt ex viridi fuſcum, ex medioeri gnauus, aut ignauus. Sed ſi non ſint neceſſaria: non etiam fit, ſi priuatio ſolùm opponatur, vt ex muſico, non muſicus, vt nec ex cæco videoa, ſed in neceſſariis vna ſola eſt mutatio ab habitu ad priuationem, nòn à priuatione ad habitum: vt duo deſint, & quòd non ex contrario, ſed priuatione, & quòd à priuatione ad habitum, quem iam poſſedit, non fit regreſſus. Multò ergo minus in generatione, quoniam ſubſtantiæ nihil eſt contrarium. Si autem ex cauſa efficiente dicat, multipliciter peccat, qui dicit contrarium ex contratio fieri. Tum quia à ſimili, non à contrario, niſi fortuito vt in antipariſtaſi: & neque à contrario in actu priori, neque enim album à nigro denigratur: imo neque ſemper frigidum à calido incaleſcit, ſed etiam à motu, à putredine. Verius autem dicemus, ſi ex poteſtate ac forma ſignificet, vt ex poteſtate calido frigidum incaleſcit, & ex poteſtate nigro album denigratur: idque eſt quod Ariſtoteles vocat contrarium exitio eſſe contrario in libro de breuitate vitæ. Nam frigidum à calido poteſtate neceſſariò corrumpitur ſi corrumpatur, quia in contrarium vertitur: igitur quod vertit tale eſt poteſtate. Non frigidum à calido actu, vt igne ſemper incaleſcit, ſed à putredine, aut motu, aut aliquo tali, velut conſtrictione, quæ omnia palàm eſt poteſtate eſſe calida. Et horum etiam quædam actu talia ſunt: ſed hoc neceſſe non eſt. Dicimus aliquando etiam quædam ex contrariis fieri, vt generaliter ad ea, quæ faciunt, non ad rem quæ fit referuntur: velut in primo de generatione Animaliũ alia generantur ex maſculo, & fœmina diſtinctis vt animalia, alia coniunctis vt plantæ. Ita etiam à calido & frigido pugnantibus, generantur fulmina, & venti, & colores. Vel à calido, & agente humido, vt materia: quæ non ſunt contraria ſua ratione, ſed ſolum vt agens & patiens: velut Auerroës *quarto Metheororum*. Et vt breuiter dicam, fieri ex trifariam dicitur, vel vt à termino: vel vt à cauſis inuicem comparatis, vel vt à cauſis effecto comparatis. Primis duobus modis, omne, quod fit ex contrario vt album, ex non albo, vel ex agente, & patiente, tertio modo ex ſimili actu, aut poteſtate. His igitur viſis cum contraria dicat Hippocrates, intelligit quæ natura apta ſunt ſe deſtruere, vt calidum & frigidum hic. Et quia dicit, quod trahit: gaudet eo, vel neceſſitate trahit. Si motu pectoris, id eſt, neceſſitate: ſi ſua natura, quia gaudet. Ideóque melius eſt dicere, quod propria natura. Et hoc, quia dicebat Galenus *ſexto de tuenda ſanitate, cap.3.* quod moderatè contraria conſeruant, ne quod excedit vlterius prolabatur. Sed in pulmone cum intemperies ſit naturalis gauderet aëre calido, quia naturale ſimili gaudet, & ob id ab immodicè frigido læditur, ſed iuuatur ab aëre frigido, vt incaleſcit à fuligine illa: gaudet ergo, & ſimilibus, & omnibus his, quæ apta ſunt ad ſimilem ſtatum reducere, atque in eo retinere: igitur gaudebit contrario ſuo naturâ, & in eo caſu conſeruabitur, vt contrarium illud eſt contrarium etiam alteri cauſæ corrumpenti ipſum: & ideò læditur ab aëre calido, & iuuatur à frigido moderato. Et ſic per accidens conſeruatur à contrario, non per ſe, & eatenus, quatenus ſolum aër frigidus prohibet noxam fuliginis calefacientis. Aër ergo frigidus eſt per ſe contrarius pulmoni, calidus non per ſe: ſed tamen magis nocet calidus, & ſi non per ſe noceat: quoniam celerius agit, & etiam, quia actio eius non retunditur à vapore, nec ab alio vt frigidus.

LECT. LI.

Super

EODEM TEXT. LIII.

QVintum quæſitum fuit, quomodo alimentum dicatur corpori contrarium? Et an æqualiter? nam Hippocrates cùm dicat infra principium alimenti ſpiritus conſtat, quòd vult alimentum aëris eſſe magis contrarium corpori, quam cibum, vel potum: & quòd experimento apparet, & ipſe teſtatus eſt *in tertia Aphoriſmorum, tex.* 54. ætates gaudere contrariis temporibus, potiùs quam ſimilibus, & ideò aëre. Et Ariſtoteles in primo de Generatione cùm dixit, Generationem fieri ex contrariis: quia tum nihil præeſt, inſinuauit idem in nutritione: quoniam quod nutritur, rationem habet agentis, alimentum paſſi. Philoſophus *octauus Phyſicorum text.55. ſeu cap.7.* clariſſimè loquitur dicens. [Contrarium namque contrarij dicitur nutrimentum eſſe] Additur autem alimentum omne cum fit ſimile ſimili. Sit igitur alteratio neceſſe eſt, ea mutatio, qua ad contraria proficiſcitur. At verò ſi mutatur, oportet vt ſit quod mutat, & ex potentia calido calidum actu facit. Patet autem id quod mouet, non ſe habere ſimili modo, ſed interdum eſſe propinquius ei, quod permutatur, interdum remotius ab eodem.] In his ergo verbis dubium non eſt, quod alimentum non ſit contrarium, antequam permutetur ei quod nutrit: hic ergo cum appellet ſimile in membris aliis à pulmone, vel intelligit de alimento vero, quod plane eſt ſimile, vel quod veriſimilius eſt propter ſuccedẽtia: cùm dixit: [Principium alimenti humidi, & ſicci os gula: patet quod intelligit & per alimentum futurum alimentum.] Alimentum igitur neceſſario partim ſimile, partim contrarium dici debet: maximè, quia naturaliter trahitur, nec ſic traheretur, niſi ſimile: quia attractione naturali, vt oſtenſum eſt, non trahitur, niſi ſimile à ſimili: igitur alimentum in eo quod trahitur eſt ſimile: in eo quod mutatur neceſſariò eſt contrarium: præter

aërem. Nam hic etiam in eu, quod trahitur eſt contrarius, vt dixi, quia non trahitur naturæ propriæ vi, ſed continuitate corporum, ſeu ne detur vacuum, vt intelligar ab his, qui in noſtris libris Phyſicis non ſunt exercitati. Iuxta hoc ergo inuentæ ſunt diuerſæ opiniones: prima, quod ſit ſimile in ſubſtantia, & contrarium in qualitate. Et in hac eſt Fracantianus. Secunda quod ſit ſimile in qualite contrarium in ſubſtantia: quia penes ſubſtantiam fit mutatio ipſa in nutritione. Tertia quòd ſit ſimile in ſubſtantia ſimul, & contrarium, quia non idem: & adducunt rationem, quia magnes trahit ferrum, quod eſt ſimile in ſubſtantia, & contrarium, quia agit in ipſum, & non agit in alium magnetem, ſeu lapidem Herculeum. Et maximè, quod alimenta illa trahuntur, quæ ſunt ſimillima. Quarta quod ſint ſimilia in mistiune elementorum, & non in eodem ordine, velut aliàs dixi de luto metallico, lapide, metallo, planta, animali, exangui, & ſanguineo, demum homine ipſo. Et videtur quod prima opinio falſa ſit: quoniam non trahitur, quod eſt diſſimile in qualitate, ſed potius ſimile. Præterea ſic terra, & lutum, & metallica alerent, & caro aleret boues: ſunt enim aut eſſe poſſunt ſimilia in ſubſtantia, & diſſimilia in qualitate. Et venena, & carnes ſerpentum alerent. Deinde quomodo homines, & boues plantis alerentur? Neque daretur medicina temperata. Secunda verò opinio, non videtur ſatisfacere, quoniam ſubſtantia ſubſtantiæ non eſt contraria. Et etiam, quia videmus, quod quæ ſunt ſubſtantia ſimiliora, melius ac facilius nutriunt, vt dicebat Galenus *primo de facultatibus Naturalibus cap.* 10. nec daretur cibus medicinalia. In tertia opinione eſt illud, quod non poterit doceri ratio medicinæ temperatæ. Et ob id, quarta opinio videtur eſſe verior. Sed & illa multas patitur difficultates: nam primum bos melius nutritur plantis, quàm carne, & tamen caro eſt ſimilior. Et ſi dicas, quod caro non eſt ex alio ordine, dicam contra, quoniam canis nutritur ex carne meliùs, quam ex planta. Et etiam homo nutritur melius carne hœdina, & pulli quam accipitris aut canis: & tamen caro canis, & accipitris eſt propior carni humanæ, quam hœdina aut pulli. Accidit quòd quædam ex ordine remotiori (vt lactuca) meliùs nutriunt, quàm caro ſtruthij: & piſces abſque dubio quadrupedibus, vt aliàs declaraui. Et piſces etiam ſunt diſſimiliores ſubſtantia, & qualitate & ordine, carne maximè porcina. Præterea caro humana nutrit hominem & ſuilla ſoem, & tamen ſunt eiuſdem ordinis. Item animalia ex putri materia genita, non ſunt alimentum, & plantæ ſunt alimentum, & tamen ſunt remotiores ordine ab homine, quàm animalia. Item plantæ crudæ ſunt meliores carne animalium cruda? Reſpondeo, quòd ſimilitudo eſt cauſa attractionis, & hæc in qualitate, & ſubſtantia: & etiam perfectioris alimenti, & hoc ſimpliciter. Facilis autem tranſmutatio ſequitur ad ſimilitudinem per ſe, ſed per accidens alia concurrunt, vtpote tenuitas ſubſtantiæ, & quod ſit friabile, & bene præparatum, & non excrementoſum, & comminutum, & pauci alimenti: Et quòd facilius concoquitur, melius concoquitur: Et quod melius concoquitur perfectius aſſimilatur. Et ideo caro piſcium quorumdam, & perdicis melius concoquitur ſuilla, quamvis hæc ſit ſimilior: & ob id perfectius etiam, ac melius exhibent alimẽtum caro piſcis petroſi, ac perdicis, quàm ſuilla. Quòd ad ordinem attinet caro bouis eſt media ordine inter plãtam, & hominem. Canis autem eſt in eodem ordine cũ humana, licet non ſit ei ſimilia ob temperamentũ. Ideò nullũ animal, quod carne veſcitur, cum veſcitur eſt gratum, & vtile homini. Et ſi dicas leo veſcitur pantheris & canibus. Reſpondeo, quod propter famem, non tamen ſunt adeò ſuaues ei, vt carnea eorum animalium, quæ plantis veſcuntur. Nam (vt dixi) & homo catulis veſcitur, vt teſtatur Hipppocrates *ſecundo de diæta pag.* 6. De lactuca & cárne ſtruthiocameli eſt propter duritiem illius, & intemperiem: eſt enim maximè terreæ, & exuſtæ ſubſtantiæ. De piſcibus dixi, quòd ſunt facilioris coctionis, ideò melius exhibent alimentum, ſuilla. Si tamen ſuilla aſſimiletur, melius alit, & plus reſtaurat, ac robur magis addit. Ideò Galenus *ſeptimo Methodi cap.* 6. primum dat piſces, poſt carnem ſuillam. De carne humana, & ſuilla dico quòd ob coctionem fiunt diſſimiles, ideò nutriunt: crudæ non. Et hoc fecit natura credo, vt ſpecies animalium carniuorarum ſeruarentur. Cùm enim neceſſe eſſet ob generationem, & educationem filiorum, vt ſimul verſarentur, ſi ſimile ſimili nutriretur, cum ratione careant, & eiſdem armis vtantur, & iiſdem moribus prædita ſint, & voces agnoſcant, & odore locum vbi verſantur percipiant, & neceſſe ſit, vt ſint diuerſarum virium, & ſæpiſſimè fame laborent, vnum aliud ederent, & in breuiſſimo temporis ſpatio, ne vnum quidem eorum ſupereſſet. Ob id natura efficit vt carne eiuſdem ſpeciei animalis, talia gaudeant. Verum dices quid de piſcibus & muribus, quorum vnum aliud edit? Et ſi quis dicat quòd hoc accidit, quoniam plurimum multiplicantur, vt lucij magni, qui paruos edunt, id non ſatisfacit. Quia adhuc quæſtio relinquitur, quoniam carnem ſuæ ſpeciei crudam abhorrere deberent? Dico, quod talia animalia ceſſante fine periculi defectus ſpeciei, ſunt adeò voracia, vt non abſtineant à ſui ſimilibus. Impoſſibile tamen eſt vt carnes aliorum animalium non magis eis placeant, quam ſui ſimilium. Sed homo cum ratione vtatur, non ſubit periculum defectus ſpeciei: & cùm edat carnes coctas poſſunt placere: & ideò Anthropophagorum genus in tota India maximè Occidentali diu viguit, & nunc etiam eſt in aliquibus locis. Dico ergo quòd familiaritas nutrimenti eſt inter ſimillima, modo tamen ſint propinqua ordine, & non in eodem. Et hæc propinquitas extenditur homine vſque ad tertium ordinem, ideò animalia ſanguinea melius nutriunt ipſum exanguibus, & exanguia plantis. Et licet terrea animalia exanguia non ſint alimento, hoc non contingit eis, quia exanguia. Nam & piſcea

plerique

pleriqueſunt exangues, ſed quia ex putredine genita. Quod autem erudæ ſint meliores, & faciliores coctionis carne animalium, & ſanguineorum, & exanguium, hoc accidit: quia caro animalium cùm ſit ſimilior humanæ, quàm plantæ, plus nutrit, ideò eſt difficilioris coctionis, ideò cruda non bene nutrit: quare neque iucunda guſtui. Naturaliter enim vnumquodque alimentum tam eſt gratum, quàm idoneum fini, ita enim à natura commodè comparatum eſt, ad ſalutem animalium, vt tam iucundum eſſet, & tum, quantum, & cum prodeſſe poſſet illis. De Attractione dico, quod pendet vt ſupra dictum eſt ex ſolutione primi, & ſecndi dubij, quia trahit vt optimum. Velut frigidus ventriculus, bile repletus appetit aquam, tanquam optimam ratione bilis, non ſuæ temperaturæ, maximè ſi eſſet præternaturalis. Et etiam trahit communi ratione vacui, quæ dicta eſt: nam priorem ſenſus, docet cum homo gaudeat reſpiratione frigida, potiùs quam calida, cùm tamen pulmo calidus ſit.

Septima quæſtio an corpus trahat alimentum ſimile ſolum in genere, an in ſpecie; & reſpondeo, quòd vtroque modo: vnaquæque pars enim trahit, quod ſibi ſimilius eſt. Primum ſubſtantia, inde qualitate: inde, quod minus ſimile, & eſt doctrina Galeni in *tertio de facultatibus naturalibus cap. 13. 14. 15.* ſatis clara. Vnde non malè dixerunt vnumquodque membrum noſtri corporis confirmari ex eſu ſimilium: tum quia coctum eſt ſimile, & ſubſtantia, & qualitatibus, & molle, & plurimum exhibet alimentum ei particulæ, à qua eius plurimum attrahitur. Ex quibus authoritatibus liquidò apparet, quòd attractio cordis, & arteriarum eſt miſta ex attractione pulmonis comparatione ad aërem, & aliorum membrorum ad alimentum. Trahunt enim priori attractione aërem: ſecunda proprium alimentum: miſta ex vtriſque ſanguinem vt calidum & humidum, & corporeum ſimilem naturæ propriæ. His intellectis, apparet ſenſus verborum Hippocratis: pulmo trahit contrariũ naturæ ſuæ cum trahit aërem, nec tamen corrumpitur ab illo, quia ſemper laborat in temperie ſimili naturali, ſeu præter naturam: alia autem membra trahunt ſibi ſimile ſubſtantia & qualitate, & ordine præcedente proximo, aut altero, quod eſt poteſtate ſimile. Et quantò ſimilius, tantò libentius idipſum trahunt. Cor verò & arteriæ triplicem habent attractionem: vnam prorſus ſimilem pulmoni, quia trahit aërem: aliam omnibus aliis membris, qua trahunt alimentum. Tertiam ex ambabus miſtam, qua trahunt ſanguinem. Ideo cor trahit ſanguinem trifariam: primùm continuitate corporis, ſeu ne detur vacuum: & vt nutriatur propria caliditate: & præparet ſanguinem per fibras. Et ideò cor habet vim attractricem validiſſimam, cum ſit robuſtiſſimum in trahendo ſingulis modis: eſt enim præditum validiſſimis fibris calore copioſiſſimo, & facultate attractrice naturali admodum potenti. Sed & arteriæ validæ ſunt, ſed non adeò Ad horum autem declarationẽ ſubiicit.

LECT. LII.

Super

TEXTV LIV. LV. & LVI.

Principium alimenti ſpiritus, nares ὁ βρόγχος, pulmo, & alia tranſpiratio.

TRia genera principiorum alimenti, in his tribus textibus. Quamùis poſſint etiã dici quatuor. Nam ſuperius declaraui eſſe ſpiritum, ideſt, aërem & vocatur ἀήρ Græcè, & ſanguinem illum tenuem Græcè πνεῦμα, ideò eum dicat πνεύματος, liquet, quòd ſpiritum intelligit cibum membrorum, potum humorum, ſed cibus, & potus eadem via tranſeunt: & tertium alimentum, quod per vmbilicum, & abdomen ingreditur. Huc alludit pro primis duobus alimentis ſeu tribus, quod dicitur *ſexto. Epidemiorum Sec. 8. poſt princip.* Et ideò nunc declaremus quatuor membra hic connumerata. Nam de alia dictum eſt ſupra, quòd corpus tranſpirat per cutim ex tertio de Facultatibus Naturalibus. Si quidem ad illam terminantur ora arteriarum: & hoc eſt, quod dixit, & alia tranſpiratio. Cur autem arteriæ reſpirent in corporis ambitu? Dicit Fracantianus, quod ibi inchoatur generatio ſpiritus vitalis, vnde ſanguis ille ad cor delatus, facilius in ipſum tranſit. Et ſanè expirationis cauſa eſt manifeſta, vt etiam neceſſitatis inſpirationis. Verùm cùm natura ſemper neceſſitati coniungat vtilitatem, veriſimile eſt quod dicitur. *Nares* ab hic incipit, vt ſeruet ordinẽ. Vnde notandum, quod antiqui. Homerus, Heſiodus, & Hippocrates magis ordinatè ſua ſcribebant, quoniam cum carerent charta, & ſcriberent primum in tiliæ tabulis (vt Galenus recitat *In lib. De his quæ in Medica triua fiunt in proœmio.*) demùm credo in coriis hœdinis, quæ vocarunt pergamena, vt reor, quod Pergami inuenta ſint, antequam quidquam ſcriberent, prius experiebantur in tabulis ligneis, obducta cera leui alba, cum ſtylo, ſeu graphio, à ſcribendo dicto. Atque hunc fuiſſe exiſtimo primũ ſcribendi modum: poſtquam inuentæ ſunt tabulæ ficulneæ, quæ hoc habent præcipuũ, vt neruis careant, inter omnia ligna, & ob id maximè leues ſunt, quas oſſibus animalium exuſtis, ac in puluerem redactis, illinebant quod conſtat ex elogio illo M. Marcelli, qui occiſus fuit ab Annibale. Qui vult patum viuere Mediolanum inhabitet, vbi iura ſcribentur oſſibus mortuorũ (quanquam vt video Mediolanũ multis in locis ſit ærate noſtra.) Fuit autem Annibal poſt Alexandri Magni tempora annis fermè cxxx. & ob id poſt Hippocratem cccxxx. Vnde quod legitur apud Galenum annis ccc. ego potius legerem cccc. Nam poſt Hippocratem enim non multo tempore, vel ante pergamena inuenta eſſet, cœperunt ſcribere in charta Ægyptia, quæ ex foliis quibuſdam laris

conſtabat, atque in eo, quæ ſatis commodo prætio vendebatur, plerique libri nobilium authotum, vt Platonis, Ariſtotelis, Theophraſti ſcriptt ſunt. Homcius in pergamenis. Nam illa ſemper nobilitatem ſuam retinuit: adeò vt etiam noſtra ætate cum babeamus chartam ea lini linteis, ae fruſtis vetetibus tantam, quæ vili prætio ob copiã nunc babetur ſola philira, ſeu philuta nobilior, habita ipſa pergamena, de qua apud Plinium: ſed tempore Imperatorum inuenta, tatáque cuins vſus iam diu eaoleuit. Eſt autem magis formæ nomen, quam res: fiebat enim ex tiliæ medio cortiee, vt potuerint libri Hippocratis non in tabulis, ſed philuria tiliæ eſſe deſcripti. ergo veteses primum tentabant, quæ ſcripturi eſſent cum in cera obducta tabulis, tum in tabulis ipſis ficulneis obducto tenuiſſimo puluere, oſſium animalium vt etiam noſtra ætate ſorſan, nec Jattuit eos lapis ille niger, qui eiuſdem fruſtis inſcribitur, vocant obſidianun, vt ſæpiùs experirentur delendo, reponendòque cum ſingula liceret: & maaimè in ficulneis, & lapidibus tollere, atq; reſcribere vt difficultas, & preriom chartæ ex vna, facilitas reponendi ea alrera parte, contrarium pepererit eius, quod ſperati debuerat, ſcilicet, vt nil niſi diu meditatum, atque emendatũ ſcriberent. At Galeni temporibus ea Ægyptia, quàm papyrum vocabant, & linea noſtra quarum maxima copia eſt, fuitque & vile prætium cum delere non tam facilè ſit ac reponere, neque pluſquam ſemel, niſi opetoſa lachiymæ iuniperi negociatione, factum eſt vt tædio totiens reſcribendi minus ſæpe corrigetentur. Et ex tædio inde repetito, conſuetudo ſacta, vt via ter, aut quater relegere, & caſtigate ſcripta velint. Vnde neque granitate ſententiarum, nec emendatione verborum, ac ſtructoræ noſtra, poſſunt antiquioribus conferri. Itaque etiam poſt impreſſionem multò minus effuſa colluuie ſordidorum ingeniorum, ita contingit ſemper vt vrilia inuenta malè adminiſtrata iacturam commodi loco pepererint non mirum ſit ſi nos tamen diligentet nacti occaſionem opportunam Hippocratis ſcripta interpretamur, tum maximè quod vt (aliàs diai) in paucis multò plura cõtineantur in multis neceſſario pauca Hac igitur ratione, vt ad propoſitum reuertat Hippocrates longè ordinatus, & verius ſcripſit *in initio Dialcti*. in illa breuitate, & longè plura complexus eſt, quàm poſteriores tot editis libris. Licebat & liceret antiquorum beneficio vti in hae copia ebartæ. Neque enim quiequam nocet: ſed vt voluptates obruunt vittutes, nec tamen impediunt per ſe, imò recreant animos, ſi vſus modeſtus eſſet, ita liceret ficulneis, aut lapideis tabulia inſtitutum antiquum reuocate. Et ſi facilitatem quætas, dixi hunc eſſe vnum modum, vt omnibus breuiter præſcriptis membrum vnum diligentiſſimè, exactiſſimèque, atque ordinatè pro eaemplo explicetur: vt breuitati ſimul, atque ob id grauitati, multitudini, perfectioni, rationi, ſeu demonſtrationi, atque memoriæ, & tamen cum ſumma facilitate ſatisfaciamus. At nunc non facilitas, ſed prolixitas quæritur, & de his nimis.

Reuertamur ad Hippocratem: Narium duplicem vtilitatem Galenus eaponit *octauo de vſu partium cap.6. iuxta finem* ſcilicet, excrementa cerebri purgandi, & odotes attra hendi: inde vocalium, inſtrumentorum autem diſſectione dicit os, narea inſtrumenta ſunt attrahendi ſpiritum. Idem in Timæum *cap 2. tex.55*. per os & nares fit reſpiratio. Declarat autem, quo modo in libello de cauſis. Reſpitationis ſeu potius fragmento, dicens: Per nares minor pars ſpiritus fertur ad cerebrum, per os maior ad cor. Et *in libro de vſu pulſuum cap.5*, ait per nares trabitur aër ad cor, maximè conſeruandi caloris naturalis cerebri cauſa, & minùs ad nutritionem animalis ſpiritus. Dicebat etiam *quartodecimo de vſu partium cap.1*. cùm quædam partes factæ ſint vitæ neceſſitatis cauſa, aliæ commodi, & enumerat nares. Nam etiam ſine illis aër, ad cerebrum trahi poterat. Conſtat tamen (& miror de Galeno, niſi ille, qui vertit malè vt reor verterit) quod per nares etiam pulmones aër defertur. Et ideò legendum exiſtimarem per os, & nares ſpiritus ingreditur, ſed minor portio ad cerebrum maior ad pulmones fertur. Si non ſtulti ſumus, & Grammaticorum more ſenſa amittere volumus ob inanes voces res perſpicua eſt. Quidam enim ſolo ore obturatis naribus, ſed maior pars hominum, naribus concluſo ore reſpirat.

Os autem factum eſt, & cibi gratia, & reſpirationis & vocia, cauſa, in hominibus, vt Ariſtoteles docet *tertio de Partibus. Animalium cap.1*. dicit. Os etiam tutelæ cauſa, in quibus diſciſſum eſt, vt cani lupo. Quibus autem ad reſpitationem, & vocem anguſtius, vt in homine. Galenus docet 11. *De vſu par cap.10*. os non eſſe neceſſarium ad reſpirationem in ſano homine; ſed cùm vel naſus eſt impeditus, vel homo laborat ſpirandi difficultate. Sunt enim tria hominum genera. Quidam qui prorſus benè ſe habent dum vigilant, & dum dormiunt, ſpirant per nares. Quidam per vigiliam ſpirant ore aperto, dum tamen dormiont, os non hiſcit manifeſte, quoniam etiam per nares ſpirant, quidam verò ſpirant dum dormiunt aperto ore, qui etiam omnes ſtertunt. Nam aër pluımus confertim attractus, & pituitam ſiccat, & muſculos arteriæ refrigerat, & confertim emittitur, vnde ſtertorem affert. Sed omnibus tamen os eſt via ſpiritus, quoniam qui per nares tranſit: aër etiam per os remigrat ad pulmones. Aduertendum quod Galenus *lib.12. contrad.43*. non contradicit Ariſtoteli, quia non negat os eſſe reſpitationis cauſa, ſed os apertum. βρόγχος poteſt interpretari guttur, & guttur gula, ſed de boc in Contradictionibus. Pulmo eſt inſtrumentum trahendi aëria, atque etiam vocis dicebat Galenus *ſexto de vſu partium cap.2. in prin*. Pulmone quæ carent, neque aërem trahunt, neque vocem habent. Vox enim ex aëre fit, quæ ergo carent pulmone, vt piſces, neque reſpirant, neque vocem habent. Vbi etiam dabat regulam pulchram,

quod

quod cauitas pectoris parum minor eſt ipſo pectore, quia dicit coſtæ tenues ſunt. Et ideò homines, qui habent amplum pectus, habent etiam amplam cauitatem. Vnde veriſimile eſt in eis adeſſè etiam magnos pulmones. Sunt enim duo vous, hincinde à lateribus, & cum in eis ſint tria vaſa, cum ſuis propag nibus per aſperam arteriam trahitur aër, qui poſtmodum tranſit in leues, & ex leuibus in ſiniſtrum cordis ventriculũ. Dicebat rurſus *in tertiodecimo eiuſdem cap.6.* pulmonem neceſſe eſt æquari arteriæ aſperæ diuiſioni, quoniam quouſque illa diffunditur, neceſſe eſt etiam pulmones extendi. Eſt enim pulmo caro, vt ita dicam aſperæ arteriæ cartilaginibus circum ducta, & iam pulmonem conſequi magnitudinem pectoris oſtendimos, quoniam in quibus paruum eſt pectus, fieri non poteſt vt pulmo magnus ſit, ſi magnum (inquit) melius eſt repleri cauitatem, quam inane relinqui. Et ſimiliter aſpera arteria vocis cauſa facta eſt: quibus ergo vox magna, & quibus amplum pectus his magni pulmones: vt contra parui formam autem nanciſcitur pulmo à pectore, non pectus à pulmone, cum pulmo informis fit. Par eſt igitur (inquit) Veſalius *libro.1. cap.19.* formam potius ab alio adipiſci, quam dare. Eius etiam cauſa collum factum eſt, vt Ariſtoteles 4. *De par. An. cap.*10. cenſet. Quoniam reſpirare quædã animalia melius fuit, vt vocem ederent: at ſi ob id, & aſperam arteriam, quæ deduci poſſet: ideoque non opertam, ſed liberam: igitur, collum, quo tegeretur indicium eſt, quæ non reſpirant, collo carere: At pulmo cum mollis eſſet cordi ob vaſa circumpoſitus eſt, ne ſi procul abeſſet frangeretur.

TEXTVS LV.

Principium alimenti humidi & ſicci, os, gula, ventriculus.

OStendit tria membra, quæ ſunt principium alimenti tam humidi, id eſt, potus, quam ſicci, id eſt, cibi. Eſt autem quoddam vtriuſque particeps, quod vocat ſorbitionem *libro de veteri medicina pag.3.* Et eſt notandum, quòd hæc membra non ſolum ſunt principia, vt via per quam defertur alimentum, ſed os, & ventriculus per quæ mutatur. De ventriculo notius eſt, quam vt probem, de gola, quod ſit ſolum via; dictum eſt ſuperius: ſed de ore, quod non ſolum ſit via, ſed etiam principium coctionis, & mutationis, dicebat primùm Princeps *Doc 4. cap.*a. *in prin.* prima primi [Nutriens in ore dum manditur concoctionẽ recipit,] & accepit à Galeno hanc ſententiam *in tertio de Naturalibus facultatibus. cap.*7. Poſt ſubiicit tertium principium dicens.

TEXTVS LVI.

Antiquius autem alimentum, per abdomen vmbilicus.

INfans dum in vtero matris, neque comedit, neque bibit, neque reſpirat, & tamen viuit, nutritur, & augetur, hoc beneficio duarum venarum, & arteriæ modo vnius, modò duarum ſimul cum venis complexarum, & venientium à placenta matris, & ingredientium per vmbilicum fœtus, & penetrant abdomen, & venæ quidem in truncum venæ cauæ penetrant, arteriæ autem, aut arteria in arteriam fœtus, quæ è regione loci, oſſis ſacri poſita eſt perueniunt. Deriuantur autẽ riuuli hi non ſecus ac fontium ex montibus perexigui, ac quaſi capillares ex placenta ad conficiendum vas, quod vmbilicum ingreditur: ita placenta, quaſi humi venulæ illæ, qua inſtar radicum plantæ, vndequaque humorem, & ſanguinem, atque ſpiritum exugunt. Ergo vbi venæ vmbilicum fuerint ingreſſæ, in vnum coeunt, at arteriæ diuiſæ manent, donec ad infantis arterias, quæ vt dixi ſub oſſe ſacro iacent, peruenerint. Exterius autem vbi prodierint dextra dextris, ſiniſtra ſiniſtris, fœtus procedunt, & corpori circumducuntur, donec ad ceruicem illius peruenerint, qua ſuperata, & iam in aduerſam partem delata, placentæ inſeruntur dextra, vt dixi ex ſiniſtra parte, ſiniſtra ex dextra, atque interim circumuoluuntur in ſe, vt longiore proceſſu maternus ſanguis, ac ſpiritus elaboretur pro illo. Vnde fit, vt quidam haud explicatis his vaſis, circa collum naſcantur. Quos mulieres appellant diuerſa ſuperſtitione felices, quaſi rete obducta ceruice aliæ infelices, cum ſolis vaſis magnis, quaſi laqueo detinentur. Certè non paruo periculo ſubiiciuntur ſtrangulationis, quod & vidit Hippocrates. Sed eſt cum vaſis illis vmbilici meatus quartus ſeu quintus in ordine medius, quem vocant vracum, per quem defertur vrina ex veſica ad ſpacium inter membranas, quæ fœtum circumcingunt. Et hoc non eſt neceſſarium, niſi vt intelligamus illud, quod pertinet ad vaſa, quæ per abdomen penetrant in vmbilicum.

Fracaſtorianus videtur ſatis rectè ſentire de cauſa fæcum, quæ in inteſtinis inueniuntur, in infantibus etiam, dum ſunt in vtero matris. Licet enim nil ingrediatur per os, tamen vbi nati ſunt nuper, & antequam lac ſumant, quod debent ſumere, non ante ſextam horam ab ortu, & non vltra vigeſimã quartam, differre aliqui emittunt fæces. Et dicit quod eſt excrementũ melancholicum tranſmiſſum à liene ſe expurgante in ventriculum. Et non eſt abſurdum, quod etiam ex iecore ipſo per venas meſaræi pars in inteſtina deriuetur, & ita vel ex hoc, vel illo, vel ambobus ſimul. Illud tamen hîc quærere non erat neceſſarium, ſed habeatur loco appendicis.

LECT. LIII.

Super

TEXTV LVII. LVIII. & LIX.

Radicatio venarum iecur.

PI'ζωσις Latinum nomen, niſi fictum non habet, id eſt, radicationem vt Cornarius s. *lib.* 5 o. & Fracantianus verterunt. De hoc habetur contradictio ſatis longa inter Philoſophos, & medicos. Nunc ſatis ſit duo explicaſſe. Primum quod alia eſt medici, vt eſt artifex conſideratio, alia vt eſt philoſophiæ pars medicina. Nam cum artificis intentum, finiſque ſit operatio, quæ in medico eſt, ſanatio. Dicemus quod ad hanc vſque diem latuit medicos omnes, quod iecur eſt venarum principium, ob hoc tametſi cor etiã illarum eſſet origo: quia iecore calefacto, refrigerato, humectato, roborato, debilitato, vi attractice, concoctrice, reliquiſque huiuſmodi mutatis venæ idem patiuntur. Et curatio iecoris pertinet ad venoſum genus: Et ſi iecur ſit robuctum, homines ſanantur ex febribus, & educendo ſanguinem iecur refrigeratur. Medici ergo diſputatio contra aliũ medicum de principatu venarum, ſeu origine conuenit Galeno vt medico; quia ſtultum eſſet, vt ſeruaremus dogma perdere gloriam artis, & ægros. Et ita in memoria recuperanda, & in inſania debemus appliſtare auxilia capiti, & non cordi, & in obſtructionibus venarum auxilia aperientia, iecur quærere, & ita etiam ex vrinis coniectari coctionem, & generaliter ita venæ coniunctæ ſunt iecori, vt eo affecto totum genus carnm aſficiatur. De Principatu autem & origine non erat neceſſarium Galeno diſputare cum Philoſopho, ſed potius illud erat vtilius quærere, cur ſi cor eſt principium venarum, conſenſus ipſarum venarum ſit totus cum iecore, & non cum corde? Hoc enim erat decens & pulchrum. Et ideò, ſic vt ego oſtendi aliàs (quia argumenta medicorum, non ſunt comparanda rationibus Philoſophorum, & tamen ſenſus, & operatio videntur fauere opinioni Galeni) Iecur oritur ex venis, & non venæ ex Iecore, & venæ oriuntur ex corde. Ergo Iecoris affectus ſi debent communicari cordi, quia affectus non eſt affectus, niſi communicetur ipſi animali & toti, & totus homo pendet à corde. Ergo ſi Iecur debet communicare affectum homini oportet, vt prius communicet venis, à quibus oritur, & hoc modo nulla eſt difficultas: neque in operatione, neque in aliis: ſed obſtant duo ſolum. Primum quia Galenus conatur oſtendere *in libro de Generatione Fœtus cap.* 3. quod iecur generetur ante cor, & venæ etiam ante ipſum cor, quæ omnia cum ſint vana, & contra Hippocratem, etiam nõ eſt, vt de hoc dubitemus. Nam primum principium in tempore eſt, quo non eſt aliquid antiquius. Primum autem in natura, quod habet primam operationem, & perfectionem, ſed cor eſt primum, quia ſimul generatur cum aliis duobus principiis, vt teſtatur Hippocrates. Igitur tempore nihil eſt prius corde, ſed naturâ cor eſt antiquius, quia habet operationem primam, quæ eſt pulſatio: niſi cõcedant, quod poſſit generari animal ſanguineum ſine dilatatione, & conſtrictione & eſſe perfectiſſimum. Ergo cor eſt primum natura, & tempore in generatione, comparatione aliorum membrorum. Eſt enim prius perfectione, & operatione, & ideò natura. Tempore autem ſimul cum ſint ambo: Ergo prius natura, & tempore, id eſt, quia & ſi ſimul ſint, fueruntque, ſemper præceſſit cor reliqua mẽbra. Sed aliud quod poſſes obiici *com tex.* 54. eſt, quoniam Iecur generat ſanguinem, ſaltem illum imperfectum. Ergo videtur eſſe principium venarum, quia generat ipſum per vim carnis, propriè & non venarum. Reſpondeo quod ambo concurrunt, imo iſtud oſtendit, quod iecur cùm ſit factum à ſanguine, & contineat venas, & ſanguis eſt in venis, quod principium ſint venæ, & auxilium caro iecoris, & maximè, quia videmus, quod etiam venæ meſaraei habent vim aliquam generandi ſanguinem, vt eſt opinio Principis ponentis quartam concoctionem.

Secundum quod declarandum erat ſomma breuis diſtributionis venarum, quam declarare in præſenti loco opportunum reor: nam minutiora illa, & ſi pulchra ſint, tamen eorum obliuiſcimur. Venarum igitur quatuor ſunt differentiæ, ſeu ſpecies, ſeu origines, quæ ex caua Iecoris prodit in bilis veſiculam, lienem, ventriculum, inteſtina, meſenterium, & omentum. Secunda ex gibbis Iecoris bifariam diſtribuitur, in ſupernam partem attenſa cordi, inde ad venas iugulares, & ad caput aſcendit ex qua aiuga etiam coſtas nutriens, dextra ex parte oritur, vtrinque tamen emittit ramos, & in infernam, quæ omnia membra præterquam ſuperius dicta, & pulmones nutrit. Nam pulmo ex vena arteriali, & ex dextro cordis ventriculo, vbi vena caua ingreditur nutriri ſolet. Et ſcias quod ſecunda, id eſt, caua ipſi primæ, id eſt, portæ committitur, tam ſubtiliter in media carne Iecoris per venulas, quaſi fibras capillares, vt vix ſtylo aditus ex vna in alteram pateat. Ergo Iecoris caua medium, quaſi perambulat Iecur tranſuerſum ſecans: inde parte ſuperiore neruoſã ſepti tranſuerſi partem permeat, duoſque ramus diſtribuit poſt inuolucrum etiam penetrat, ac ad dextrum cordis baſis latus ei coniungitur, cingitque ramo ſuo eandem, neque verum eſt, quod loco pulmonis caua ſe immiſceat. Ideò ſputum ſanguinis, non à caua vena, ſed arteriali, aut arteria venali, neceſſario contingit citra periculum omnino, ne caua fracta ſit. Poſtquam verò caua à corde diſcedens, aiugam emiſit ad iugulum, conſcendit diaphragmatis ſuffulta, & glandoſum corpus in iugulo ſubſtratum, nacta poſt diuiditur in venas geminas, dextra, atque ſiniſtra, quarum altera interior, altera exterior omnes ad caput

caput

put aſcendunt: interim verò ad brachia duas ramos magnos emittunt; quorum alter interior, ſcilicet iecorariæ nomen obtinet, alter cephalicæ, id eſt, capitalis. Intereſt hoc, ne quicquam à vobis neceſſarium deſideretur, quod ad iugulum diuiditur caua in dextram atque ſiniſtram, & vtraque pars in duas in iecorariam, quæ per brachium fertur, & eſt inferior: & ſuperiorem, quæ iterum in tres ramos diuiditor: inferiorem, qui ex vena cephalica, ad brachium extenſum: ſuperiorem, qui eſt interior ingularis, & medium, qui eſt exterior iogularis, ambo hi rami (vt dixi) per collum ad caput aſcendunt. At verò caua pars, quæ deſcendit ad medium dorſi, fertur deinde ad renom inuolucra, atque ipſos renes, quas emulgentes vocamus, ab iiſdem rami ſinguli coëuntes ſingulis ex eadem parte ramis, ex caua inferius deductis vaſa ſeminaria efficiunt. *cap.* 10. Tertia vena arterialis, quæ à dextro cordis ventriculo in pulmones diuigitur. Quarta ab vmbilico (ante ortum fœtus) ad iecur.

TEXTVS LIIX.

Radicatio arteriarum cor.

TRiplici nos alleuat labore ratio, nam neque difficultas eſt eadem in arteriis, quæ eſt in venis. Omnes enim fatentur eas ex corde oriri. Sed neque opus eſt illas deſcribere, cùm rarò, vel nunquam medici ex eis ſangoinem mittere ſoleant, quod ſi contingat, poterit, qui eo opus babet, Veſalium cõſulere. Accedit, quod vt Galenus docet in libro de diſſectione venarum, & arteriarum, quod vbi venæ ſunt, pleromque etiam ſont arteriæ, trium ſolum meminiſſe oportet. Primum quod arteriarum duo ſunt germina tantum. Vnum quidem aore quod ex corde parte ſiniſtra in totum corpus deducitur ſurſom atque deorſum. Alterum quod ex eodem ſinu in pulmones, vocaturque arteria venalis, cumque in omnibus partibus, quod eſt ſecundom (quod proponere voluimus) arteria ſit ſextuplo, aor octuplo maior vena in pulmone contrarium contingit. Nam vena, quæ à dextro cordis ventriculo procedit longè craſſior eſt, quam arteria, quæ eſt ex ſiniſtro. Tertium eſt, quod cum in exterioribus partibus venam ſemper ſupra arterias natura collocauerit, ſolum in capite poſt aures, & ad tempora arteriæ ſub ipſa cute ſtatim ſunt. In ioterioribus verò partibus conuerſo modo ſe habent, nam intus vena caua ſub arteria ſpinæ iacet, vt nil incommodi ab exterois cauſis pateretur. Nam ab inteſtinorum ſorditie vapor effluens, magis perturbaret puriorem ſpiritum.

TEXTVS LIX.

Ex his aberrans ſanguis, & ſpiritus in omnia, & caliditas per hæc permeat.

GAleous *in primo de locis affectis cap. vlt.* oſtendit differentiam ioter influxum cordis, & iecoris ſupra totum corpus, quia dicit delegant materiam alimenti, & etiam calorem, ſed facultatem minimè. Hoc autem (inquit) per venas, & arterias, cerebrum autem contrario modo, delegat enim facultatem, & oon calorem, oeque materiam Nam facultatẽ vitalem, & nutriendi vnumquodque mẽbrum dicit habet ex ſeipſo innatam, & de naturali manifeſtius eſt, de vitali autem magis dubium. Similiter *in libro Artis medica cap.* 50. dicit, quod totum corpus ſortitur temperiem à corde, & iecore, quoniam & materiam alimenti ſubminiſtrant, & etiã calorem. Videmus enim idem membrum modò frigidum euidenter, pro vt ſanguis plurimus, & calidior influxerit, aut deſeruerit. Vnde timor extrema refrigerat, & pallida reddit. Hinc manifeſtum eſt Hippocratem cognouiſſe tum multis etiam aliis in locis arterias, & pulſum. Qui enim fieri potuit vt eum ignorauerit, ſed confiſus in reſpiratione, non ei vt poſteriores diligentius operam præſtitit.

Duo verba ponderat F. quod dicit aberrare arterias ſeu ſanguinem per illas, atque venas, com potius diſtribuere aut permeare dicere debuiſſet, ſed fallitur, exiſtimans ipſum per iniuriam ſcripſiſſe ἀποπλανῶντα id eſt, aberrare. Nam ſanguis quidem aberrat modò plus, modò minus, & caſibus multis tranſmittitur, non à natura ſola, ſed natura, & caſo: arteriæ autem, & venæ à natura ratione ſolùm ſunt diſtributæ, ſic & nos aberramus in quotidianis noſtris operationibus, ſenſibus, meditationibus: ſenſuum tamen & mẽbrorum conſtitutio & mentis, & memoriæ certa ratione facta eſt in nobis. Dubitatur & in alio verbo de venis, aut arteriis, quoniam non à corde, ſed à ſimilibus, & à parte ſeminis, & à ſanguine vteri oriuntur. Ideò dicit metaphoricè iſta oriri, ſic dicta cùm non oriantur ab illis. Verum duplex eſt ortus: vnus ſecundum tempus, & hoc modo omnia oriuntur quæ generantur, alius eſt ortos formæ efficientis, & finis. quomodo omnia pendent à Deo, *duodecimo primæ Philoſophiæ, tex.* 37. quem omnia, quæ ſont in hoc mundo ſeruant. Si eoim mundus oritur à Deo, tanquam effectus eius? Ergo omnia quæ ſunt io eo, quamuis facta ſint, & genita adhoc fiunt, & originem ducunt, velut cœlum à Deo, elementa à cœlo, & quæcunque alia ab elementis, & viribus, quæ in muodo ſunt reguntur, & mouentur, viuunt, & tunc ideo merito oriri, & non mious, quam quæ generantur ab alio dicuntur. Sed hæc ad Philoſophos.

LECT. LIV.

Super

TEXT. LX. & LXI.

Vis vna, & non vna, quæ omnia hæc & alia gubernat.

CVm conſtet altiſſimum fuiſſe Hippocratis de rebus naturalibus ſenſum, non tam ſimpliciter eius dicta interpræxari conuenit, vt gratia exempli pro vi animam intelligamus. Illud enim abſurdum eſt dicere animam eſſe vim: & ſi modo concedatur eſſe ſimul vnam, & non vnam ſimpliciter ſumptam, quod enim eſt vnum, quatenus vnum eſt plura eſſe non poteſt. Quadruplicem ergo ſenſum tribuere his verbis licet. Primus eſt vt loquatur de tribus animabus Platonis. Conſtat enim Platonem conſtituiſſe tres animas vnam quidem iraſcibilem, in corde animoſam, & virilem. Secundam in cerebro intellectiuam, & rationalem. Tertiam in iecore aperitiuam, vt ita dicam, & voluptuoſam, de quibus in libris de dogmate Platonis, & Hippocratis diffuſe actum eſt. Eſt ergo perinde, ac ſi dicamus, velut dicebat Galenus *nono ar. cur. cap.* 10 quod iſtæ tres animæ ſunt ita connexæ inuicem, vt vna patiente, reliquæ etiam afficiantur. Sunt tamen plures, ſicut liquet, quoniam diuerſis funguntur officiis, & diuerſas habent vires ac facultates. Secundus ſenſus eſt, vt vna ſit anima, & vna vis prima, quia vnius ſubſtantiæ eſt vnum primum accidens, reliqua autem ſe ſubſequantur, velut ignis eſt calidus, & propter caliditatem diſſoluit, & propter diſſolutionem attenuat & attenuando attrahit, quoniam corpus quod attenuatur magis extenditur, & ita ordinatim vnum fit plura, velut in numeris ex vno producitur vnum, ex quibus iunctis fiunt duo: ex vno autem, & duobus fiunt tria: exempli gratia ſit pater vnus, & filius vnus, & nepos, & pronepos, & abnepos, & atnepos, erunt ſex, & ſi colligantur vires horum fiet ſexaginta tres coniugationes. Sed animaduerte quod in corpore humano hæc defluxio eſt connexa, ſicut ſi Sol illuſtraret vrceum aqua plenum, & ex illo faceret itidem in muro: ex ea obiecto ſpeculo viſionem: iſtæ operationes & producta ſunt connexa inuicem, ideo vt ſi diſiungerentur, non eſſent: & ideo poſſunt, & ſunt vnum, & plura, non ita de generatione filiorum à parentibus: nam ſunt plura, non tamen vnum quia ſunt diſiuncta. Sed quia iſtud erat vulgare, & Hippocrates non ſcripſit quicquam, quod eſſet notum pleriſque, ideo hic ſenſus non eſt legitimus, vt neque primus, quia mens Hippocratis non eſt, quod ſint tres animæ, aliud eſt de Platone, neque opus erat Hippocrati, vt medico tractare de animarum multitudine. Eſt ergo ſententia eius, quam etiam ſuperius explicaui, ſcilicet, quod eſt vna vis tantum in anima, ſed iuxta præparationem videntur eſſe plures, velut lux ſolis, eſt eadem, & in aëre tranſit, & facit per ſpiritum, ſeu claritatem: & in ſpeculo reflectitur, & reddit formas rerum; & in ſpeculo concauo facit ignem, & in aqua efficit ſpendorem magnum: & in vrceo vitreo aqua pleno facit irides, vt in pariete aduerſo, & in ipſo muro, & in linteis colorem, & in limo efficit exhalationem: & plura alia, & tamen eſt eadem lux, & lumen. Voluit ergo vt intelligeremus, quod & ſi caloris ſubſtantia & lumen ſit, idem ita de animi vis eſt vna per ſe, non vna ratione præparationis, & propterea ſubiecit, quæ omnia hæc & alia gubernat per hæc intelligit iecur & cor: & forſan etiam vt in textu præcedenti intelligit ſpiritum & ſanguinem, & caliditatem, adeo vt vis illa cenſeatur caliditas, & non anima: & hoc eſt conſonum his, quæ dixit *in libro de carnibus*, & *in ſexto Epidemiorum pag* 2. *part*. 5. *tex*, 5. nec exiſtimo, quod ibi, per etiam alia intelligat à corpore humano, quia tranſgrederetur metam propoſiti ſine vtili, & ſermo eſſet magis dubius. Per calorem ergo poteſt intelligere tria, qualitatem ſolam, & qualitatem cum ſubſtantia coniunctam. Vt cum dixit. 1. *Aph*. 14. [Qui creſcunt, plurimum habent caloris innati] & poteſt intelligi vehiculum ipſius animæ, & caloris quod ponitur æthereum & æternum, & velle omnia proſequi ſingillatim, eſt nimis longum, & ideò credo quod eatenus intelligat, quatenus ſufficit medico Velut cum dixit. Qui creſcunt,] ſcilicet ſubſtantiam elementarem coniunctam ei de quarto modo, qui pertinet ad Imperium, dicemus infra, quoniam non eſt de mente Hippocratis hic

TEXTVS LXI.

Hæc idem ad vitam totius & partis, hæc verò ad ſenſum totius partis.

DVplicem habet interpretationem hæc verba vnum vt per vitam intelligat cor, & iecur: per ſenſum autem cerebrum, neque dignum eſt, vt diſputemus an ſit verum apud Hippocratem, an illud potius maluerit intelligere, quod ſenſus ſit in corde, & vita in iecore: ſed potius de veritate rei, quæ vſui apta eſt: nam illa habita conuenit explanatori fideli, traducere verba authoris potius ad illum ſenſum, quam imitando Grammaticos noſtri temporis, qui primum quærunt ſenſum verborum, deinde illi volunt aptare rem, de qua tractatur. In quo trifariam peccant. Primum quod fallendo lectores in arte adeò vtili, & neceſſaria ſunt cauſa mortis hominum: ſecundò quia præponunt homunculum Deo, & ſapientiam homunculi ſapientiæ Dei: quod quam ſit impium, nedum abſurdum, quiſque intelligit. Tertio quoniam ſi res, & ſenſus authoris conueniunt, nihil amittimus, quia vtrunque verum eſt. Sin autem diſcordant, quam grati viti eſt factum vindicare authorem ab infamia,

famia, vt cenſeamus potius bene dixiſſe, quã errasse. Quæramus igitur quodnam ſit principium vitæ totius & partis? & ſenſus? & dico quod ſenſus principium eſt in corde, quia ibi eſt actus & homo non dicitur ſentire, niſi cùm percipit, & non percipit, niſi cum cor, & anima percipit, & cerebrum eſt inſtrumentum perc'pieodi generale, & ſenſus in eo vt oculi, & aures, & nares, & lingua ſunt ſpecialia inſtrumenta. Si ergo oculus eſt inſtrumentum cerebri ad videndum, quia cerebrum habet alias facultates, vtpote olfactus, & auditus, & memoriæ. Ergo cum cor habeat alias facultates, vtpote vitam, & pulſum, neceſſe vt cerebrum ſit inſtrumentum cordis. Quia ſicut in mundo omnia reducuntur ad vnum ſcilicet Deum, ita & in homine, & quibuſlibet aliis, non enim poſſunt eſſe duo prima principia, aut enim neceſſe eſt, vt cerebrum ſit inſtrumentum cordis, quod verum eſt, aut cor cerebri (quod eſt abſurdiſſimum: neque aliquis auſus eſt dicere) aut vt ſint duo principia æquè prima, ad quod ſequuntur mille inconuenientia. Primò quia idem non ſentiret, & viueret. Secundum quia vnus homo eſſent duo homines. Tertium quia non fieret tranſitus ex vita plantæ ad vitam animalis, & etiam quia voluntas non eſſet in intellectu, nec timor in eo, qui recordatur, & multa alia. Indicium autem maximum huius eſt, quod etiam Galenus fatetur, & poſtmodum neſcio, quomodo quaſi obliuiſcitur: quoniam cogitationibus nobis, & maximè de re terribili, aut triſti: aut amata, aut iucunda, vel odioſa vultus manifeſtè mutatur. Sed de iecore maior longè eſt dubitatio apud me, an in eo conſiſtat vita. Primum, quia ſi fœtus viuit vita plantæ, ergo oportet vt habeat principium vitæ in ſe? Secundò quia multa animalia viuunt, quæ carent corde, imo etiam plantæ viuunt manifeſtè, ergo oportet vt habeant principium aliquod ſuæ vitæ, & hoc non poteſt eſſe, niſi iecur. Tertiò quia videmus quod habet ſuas facultates ſaltem concoctricem abſque auxilio cordis, quia poſito iecore, ponitur concoctio, & hoc magis eſſet euidens, ſi verum eſſet quod dicitur, quod creatur ante cor. Quartò quia conſtat quòd in mortuis augentur vngues, & capilli: quæ ſunt functiones ipſius iecoris, adeò vt Aſſaytatus credat hominem multo poſt mortẽ viuere. Vita plantæ præterea ſi natoralis eſſet in corde, eſſet duplex vita in illo, ſenſus & motus, vna & alia nutrimenti. Quæritur igitur quæ eſſet prior, ſi ſenſus, & motus ſentiret moueretur animal antequam nutriretur, generaretur, & augeretur quod omninò eſt impoſſibile. Vel dicendum eſſet, quod prius viueret vita plantæ, quàm propria quod eſt abſurdum. In oppoſitum eſt, quod videmus vitam illam in iecore perfici viribus cordis, & etiam non eſſet vnum animal, & Philoſophus in ſecundo de Anima, dicit vegetatiuum eſſe in ſenſitiuo, & ſenſitiuum in intellectiuo: ſicut trigonus in tetragono: ita etiam de facultatibus dicendum eſt, & vita. Dicendũ eſt ergo, quod vita eſt in ipſo corde. in habentibus cor: etiã vegetatrix & illa non eſt eiuſdem rationis cum vegetatrice plantæ, aut vermis, quia illæ per ſe manent, & vita in iecore, non poteſt manere, vel momento extincto corde. Et hoc confeſſus eſt Galenus *quinto de locis, cap.* 1. ſed vita, & functiones iecoris in fœtu non ſunt ex genere vitæ plantæ, quia & ſi poſſent eſſe (quod tamen valdè dubium eſt in iecore, nondum corde genito) tamen non poteſt ibi eſſe ſine motu pulſatili, qui eſt in arteriis. A primo enim momẽto generationis adeſt pulſus in embrione, per quem conſeruatur, & vitalem ſpiritum, iecur, & omnia membra genita, & hæc declarata ſunt alibi.

LECT. LV.

Super

TEXT. LXII.

Lac alimentum, quibus lac alimentum ſecundùm naturam, aliis verò non: aliis verò quibuſdam vinum alimentum, & quibuſdam non alimentum: carnes, & aliæ plurimæ alimenti ſpecies, & pro regione, & conſuetudine alunt.

LAc abſque dubio alimẽtum eſt omnibus infantibus, imò etiam omnibus animalibus, quæ animal pariunt, adeò vt etiam veſpertilionibus, atque id iure: nam cum in ventre ſanguine parum mutato alantur, veriſimile eſt vt poſtquam nata fuerint, eodem in lac mutato gaudeant: quomodo ergo dixit Hippocrates, aliis vero non, cùm ſecundùm naturam omnibus ſit cibus? & certè difficilis nodus eſt, propter anteriora verba [quibus lac alimentum ſecundum naturam.] Dicendum meo iudicio Hippocratem hic loqui de genere animantium, & non de homine ſolo. Aues enim non veſcuntur lacte, quia non eſt eis ſecundùm naturam, & ſimiliter piſces. Non negauerim aliquos non eſſe qui abhorreant lac, quanquam pauciſſimos, ſed illud caſu non natura contigit poſt ablactationem: reliqua omnia poſſunt eſſe non ſecundùm naturam, quod manifeſtum eſt de illo Normano, quem dicit Bruetyus ſe agnouiſſe, qui nec panem, nec carnes, nec piſces, nec caſeum comedebat, ſed ſolas vuas, vnde muſtelæi nomen inditum Qui verò oderunt vinum, & caſeum innumerabiles ſunt, & adeò vt nec odorem ſubſtinere poſſint, ſed plures tamen ſunt qui vinum oderunt, quàm caſeum. Alium Iacobus Foroliuienſis egregius explanator medicinæ, adeò abhorrebat, vt ſi ederet ipſum veneni ſymptomata ſequerentur. Mirum dictu eſt ſolùm panem non tantum homines, ſed etiam animalia pleraque non deuitare, non dicam tamen omnia, ſed primum quadrupedia, niſi feras non cicuratas excipias, velut leones & tigrides, piſces omnes primum pane gaudent, quod pamphagi ſint inde omni genere

re iumentnrum, oues, capræ, boues, equi cameli, elephantes, capræ, hinnuli, canes, ſeles, mures, picæ, ſed in vino: pſittaci etiam abſque vino. Eſt autem lac, vt ad eum redeam (nam Hippoc. proponit tria pro exemplo, lac, vinum, & carnes) temperaturæ æqualis in actiuis qualitatibus, in paſſiuis nou parum humidum, cuius ſubſtantia manifeſtè in tria diuiditur, aquam, butyrum, caſeum· Aqua eſt frigida, & humida: butyrum calidum & humidum, temperatura caſeus declinat ad calorem, ſed parum, & eſt etiam humidus, habet & alias partes, ſed quæ ad has reduci poſſint. Dictum autem eſt de illis In libris de Tuenda ſanitate à nobis è quibus præſtantiſſimæ duæ ſunt. Vna quæ vocatur ſpuma lactis, dulcis valdè & candida exigui alimenti, ſed facillimæ coctionis: altera eſt pinguedo obæſa (quam vocant caput lactis Veneti) è genere butyri pinguioris, Quare autem de pane ſermonem non habuerit cauſam eſſe reor, non quia in dubium vocari non poſſit, nam ſi compareturad hominem: nec lac eſt ſemper alimentum (vt dixit) ad animal: neque panem omnia animalia edunt, & ideò poterat introduci, vt alimentum, & non alimentum. Sed hoc reor feciſſe, quoniam panis eſt tes artificioſa, reliqua tria ſunt naturalia. Atque hæc eſt noſtra expoſitio. Fracantianus *cap.6. pag.1.* alium dat ſenſum, qui innititur dictis Galeni *ſeptimo & decimo Ar.cur cap.*11. ſcilicet, quod lac quibuſdam conuertitur in nidorem, id eſt, ignem & fumoſam corruptionem, velut in his, qui calido, & ſicco ſunt ventriculo, quibuſdam autem gelaſcit in ventriculo, & in ambobus bis hominum generibus, non ſolum alimentum non eſt, verum magnum affert detrimentum: adeo vt inter venena connumeretur à Conciliatore *in libro de venenis. cap.*77. Sed & lac quod in fumidam materiam tranſit, magna affert incommoda: adeò vt non ignorem, quoſdam obiiſſe mortem ex eiuſmodi cibo, potuue: ſed non id modo, quod cunctis manifeſtum eſt quærendum fuerit, vt neque cur cibis aliis adiunctum, facillimè corrumpatur: adeo vt Princeps affirmet ex eſu lactis, & piſcium generari elephantiaſim: quod & nos audiuimus dùm in Scotia eſſemus: idque frequenter accidere, non tam ibi, quam apud Ibernos, qui Britannis occidentaliores ſunt. Ea ſolum commemorare operæ præcium eſſe duxi, quæ aut egregiam vtilitatem habent, aut admirationem continent. Conſtat etenim Galenum lacte moderatè ſumpto coctionis ſpatium tribuiſſe ſex horarum: atque id intelligendum in his, qui medicamenti cauſa aſſumunt humanum, vel aſininum: quæ duo genera inter reliqua facillimè concoquuntur: ſi tamen excipias camelinum quod non habemus: & equinum de quo aliàs valde dubitaui. Præter id enim, quod in eiuſmodi viris, qui hæctica laborant vites ſunt imbecillæ, & aridus habitus: Contra puritas ipſius lactis, maior quouis alio cibo, & paucitas, & tenuitas, vt dixi, ad coctionem faciunt vlteriorem, hæc volui dixiſſe memoriæ cauſa. Auerroes enim *ſexto collectaneorum cap. de cura hectica ventriculi* ſtatuit menſuram, ſeu menſuræ initium à cochleari: deinde aſcendit ſenſim per dimidium vſque ad tria, vel quatuor cochlearia, & cochlear quidam duplex eſt minus: quod continet vnciam, & quadrantem. Maius autem, aliquanto plus. An vero ſuper lac dormiendum, vide quinto Contradicentium. Sed omittamus hæc maior eſt difficultas de ſecunda quæſtione, ſcilicet cur ſit, quod tam multis etiam optimum lac ſumentibus purum, & opportunè noxium ſit, infantibus autem omnibus vtile modò ſecundum naturam fuerit. Nam & infantes vidi animalium lacte alitos, qui ſuperuixerunt & maximè caprarum, in quibus nihil deſiderabatur, præterquam ingenij vigor: nam eiuſmodi pueri vbi adoleuerint, quaſi ſtupidi ſunt, atque ſtolidi, quod manifeſtam habet rationem: at vt dixi non ita illud. Dicamus ergo quod cauſa, quare lac in adultis facilè corrumpatur, atque in pluribus, non autem in infantibus eſt. Primum paruitas vétriculi infantis, vnde melius concoquitur, & ſimiliter calor naturalis ſimilior, atque humidior, quam iuuenum: vnde ad coctionem paratior, id quoque quod alitur magis ſimile eſt, in adultis autem remotius. Quarta cauſa eſt motus intempeſtiuus. Quinta verè eſt, quod iam conſueuerit corrumpi ſæpius ſumptum præter rationem: atque id probo duplici experimento. Primum quod cum ſemel malè me habens comediſſem portulacam, antea mihi innoxiam, tum verò ob multitudinem, & ventriculi frigiditatem vomitum mihi magnum excitauit: ab eo tempore ſi eſuarem portulacam: imo ſi vel viderem, vomitus excitabatur. Aliud exéplum eſt de his, qui volunt facere abſtemios ſeruos vel ob auaritiam, vel vt modeſtius viuant: indita enim anguilla vino, ſi copioſè biberint, ex eo in vini faſtidium deuenerint.

Poſtmodum dicit illud idem de vino: nam vinum eſt alimentum, & celerrimum, vt colligitur à Galeno *tertio de Temperamentis cap.*2. ſed tamen neque omnibus, neque ſemper vtile eſt, quia non eſt alimentum, præſertim autem lædit extenuatos, & bilioſo habitu ac corpore, & quibus cerebrum eſt imbecille, ideo infantibus maximè nocet, & præcipuè antiquum, & potens atque odoratum: adeo vt quibuſdam phrenitidem ſtatim excitauerit, aliis inſaniam, aliis conuulſionem, quorum etiam maximam partem perdidit.

Succedit caro, cuius tres ſunt ſpecies (vt inquit Auerroes *primo Collectaneorum c.*10) vna quæ eſt miſta cum neruo, & chorda, quæ vocatur muſculus, quæ propriè editur, vt à Galeno colligitur *in libr. de cibis boni & mali ſucci, c.*4. & maximè nutrit talis caro, vt ſcilicet, dicamus carnem muſculorum ſeu muſculoſam, id eſt, ſeparatam à neruis, & ligamentis, in medio tamen etiam habet aliquid horum, ſed non effatu dignum. Et dicebat *in tertio de Alimentis cap.*1. tales carnes ſumuntur ex hœdis, & vitulis, & ouibus, & animalibus etiam feris. quæ tamen plantis veſcuntur. Variantur autem vt idem dicebat *in eodem libro cap.*19. *&* 21. penes ætates, & penes victus rationem ipſorū animalium

& præparationem: Deinde addit penes partes ipſorum animalium: ita ergo erunt ſex differentiæ ipſarum carnium: à natura animalis, ab ætate, à victu ipſius animalis, à partibus, à præparatione, & à genere carnis. Secundum genus eſt carnis puræ, quæ pauca eſt admodum in corpore, & dicit quod caro mēbri humani, & quæ eſt circa gingiuas, & quæ eſt in libro occulto dorſi, ille vocatur caro puta, quæ ad conſiderationē huius propoſiti parum conducit. Tertium eſt glandoſa, & hæc eſt teſticulorum mammarum, & in meſaræo, & generaliter vocantur lactes etiam. Quartum genus eſt ſubſtantia propria mollis vniuſcuiuſque membri, velut inteſtinorum, & ventriculi, ex quo genere propriè eſt illa, quam Galenus vocat parenchyma in iecore præcipuè, & in pulmone, & etiam in renibus, & ſplene, *decimo Art. cur. cap. vlt.* vbi dicit, quod ſubſtantiam inteſtinorum, & ventriculi non vocant, neque carnem, neque parenchyma. Omnia igitur iſta palam eſt alimentum poſſe dici, & non alimentum iuxta rationem regionis, & conſuetudinis etiam.

LECTIO LVI.

Super

EODEM TEXTV & LXIII.

Dixit igitur Hippocrates in præcedenti Textu, quod carnes, & plurima alia pro regione, & conſuetudine alunt. Regio & conſuetudo quoquomodo affinia ſunt, quoquo modo differunt, quia in eadem regione diuerſis temporibus neceſſe eſt alias, & alias conſuetudines induci. Primum quidem fructibus quibuſque veſci homines cœperunt: paulò pòſt glandibus, ac eiuſdem generis alimentis; vnde etiam illud glandem ſuctante marito: poſt ad lac, & carnes: & tum greges habere boum curarunt, tum ouium atque caprarum. Quadringentis aut quingentis annis ante Hippocratem panis inuentus eſt: Sed apud cultiores Græcos, & Troianorum tempore iam in vſu erat. Sed in Theſſalia, & Arcadia, ac montibus adhuc leguminibus veſcebantur, & ſegete cruda, vt idem teſtatur, non ſolùm in Epidemiis, ſed in libro de veteri medicina: cùm in Italia pollenta ex farina, & farre veſcerentur, additis pauculis carnibus. Et hæc quidem veriſſima ſunt, atque ab omnibus tradita & excepta authoribus. Ægyptij loto, aliique magis, vt qui lotophagi ob id appellati ſunt. Milium & hordeum Sarmatis, vt auena Germanis, pannicum Aquitanis, Naſturtium, ſed pro obſonio cum ſale (cuius etiam meminit Xenophon) Perſis in vſu fuit. Indi ferarum carnibus crudis, arundinum germinibus, foliiſque viuebant. Hunni ſole toſtas carnes, alij nucibus cuiuſque generis alebantur. Quidam etiam frigore, vt nunc ſalpas, vel fumo vt alecces, non tā vt comederent durabant, quàm vt ſeruata comedere poſſent. Qui totam eam regio-

nem, quæ ad Auſtrum poſita eſt colunt, hi camelorum carne, lacteque vitam ducunt, aut palmulis. Olim hæc magis in vſu, nunc panis, ſed ſordidioris, quàm apud nos copia eſt, apud omnes gentes. Scythæ, Sarmatæque equina carne, farina cum lacte, vel equorum ſanguine miſta. Olim referunt gigantes veſci ſolitos ſimiis: vnus cuique ſuus Deus vnum alimentum. Romanæ mulieres vino abſtinebant, nunc tota Aſia penè atq; Africa, & Europæ pars Maumetho præcipiente abſtinent. Ichthiophagi piſcibus tantum viuebant. Nunc totus orbis fermè oriza vtitur, ſanè vili, vili & commodo cibo: velut & butyro, ac melle. Puls Romanis olim, quaſi propria cum apud Græcos polenta cum ſucco maluæ, & Aſphodeli in vſu eſſet. Maza quoque in precio fuit apud illos.

Velle ſuum cuique eſt: nec voto viuitur vno.

Taceo & prætereo nefandas & ſpurcas, ac fœdas dapes: hoc vnum difficile viſum eſt, vt aliàs dixi cur non antiqui omnia cocta ederent, quippe ſuauiora longè futura, cum nec ignotus eſſet ignis, & tanta lignorum copia? Aliud etiam ridiculum cur nutibus agerent, vix enim perſuaderi poteſt, quod qui ſeruati ſunt ſermone, non communicauerint, quanquam neque de hoc certum habeam authorem. Conſtat in quam multis deceptos eſſe, velut cum olim crederent homines hanc ſolam partem habitari, verùm videri potuit olim, nunc cum dentur Antœci, & Antiſcij, & Antipodes, manifeſtum eſt ſecundùm naturam vbique poſſe ſimul interire humanum genu: Diuini verò peſte atque ſterilitate (nam terræ motum, bellum, ſerpentes eſſe cauſam interitus humani generis, vix quiſquam dicere audeat) & reparatos fuiſſe homines.

Hoc vnum explicandum eſt, quod dicit de alimento; pro conſuetudine cibus, conſuetus propter familiaritatem melius concoquitur, teſte Galeno. Eſt enim primum ſuauior, & ideò ventriculus illum melius amplectitur, & ſe conſtringit, & non ſubuertit ipſum: ergo ſemper cibus conſuetus melius nutrit, quàm inſuetus. Hic ergo cadit difficultas, vtpote de fungis, aut malis inſanis, vtrum magis noceant in ſoeto, an conſueto? & dico quod quantum ad mutationem plus nocent inſueto, quia non coquuntur & peruertunt ventriculum: ſed quo ad ſtabile detrimentum plus nocent conſueto, quia natura amplectitur familiariter pro cibo amico, & ita augetur intēperies plurimū, & remouetur homo à diſpoſitione humana, & ideò oportet diſtinguere trifariam alimentum bonū, iuuat & in præſenti, & in futuro. Malum autem vel eſt remotum à natura humana, & abominandum (vt dixi) de his, & de carnibus ſemiputridis, de fructibus corruptis, de leguminibus cariofis, de piſcibus olidis, & lutoſis: valde ac quaſi nigris de herbis agreſtibus, maximè ex apij genere, & naſcentibus in ſterquiliniis, & olidis, & rebus ſalitis antiquis, quibuſdam generibus ranarum carnibus: quarumdam viperarum, quas dicunt eſſe ſine veneno: dico quod omnia talia plus nocent con-

ſuetis, quam inſuetis duabus rationibus. Prima quod recipiuntur amicè à conſuetis, & ita inficiunt omnia membra principalia, & ita fit paruus rumor, vt dici ſolet, & magna iactura: in inſuetis autem contra, ſolus enim ventriculus læditur, & fit turba multa, nauſea, fluctuatio, vomitus, anxietas, ſitis, dolor, vertigo, abominatio, cibi os inficitur nihilominus, quia recipitur vt hoſtis, parum tandem ſequitur detrimentum, aut nullum in membris principalibus. Alia cauſa eſt imbecillitas corporis, per quam conſuetum debilitatum ex vſu, & corruptum minus reſiſtit, & magis patitur. Si quis tamen aſſumeret maximam quantitatem, & non euomeret, & eſſet impeditus in negotiis, neque poſſet auxiliari, bis ſtantibus plus læderetur, & poſſet mori, quàm conſuetis vti. Tertium alimenti genus eſt, quod eſt ſimpliciter malum, ſed non valdè malũ, vt caro caprina, & ſuis veteris, & bubula, & fructus horæi, & herbæ domeſticæ, & cibi ex farina, & legumina, & piſces non ſquamoſi, recentes tamen, & ex bonis aquis, & caſtaneæ, & cucurbitæ coctæ, in his conſueti non læduntur, aut longè minus, quàm inſueti, & hoc quia excipiuntur amicè ab vtriſque, ſed à conſuetis concoquuntur propter familiaritatem: & detrimentum illud euaneſcit ob perfectionem coctionis: & ideò in iſto caſu plus læditur, & manifeſtè ille, qui eſt inſuetus, quam conſuetus. Ideò verò obſeruandum laborantibus contraria bifariam conuenire vno modo, qui notiſſimus eſt quoniam tollendo iuuant, & non lædunt. Et quod tollendo minua imprimunt, quoniam ſubſtantia membri minùs patitur à contrario, vt in manu frigida igni admota, nam & minùs non ſolum patitur, ſed etiam minùs ſentit calorem.

TEXTVS LXIII.

Hæc quidem ad augmentum, & ad eſſe, hæc verò ad eſſe ſolum, vt in ſenibus: hæc autem ad hæc, & ad robur.

ID eſt, Alimentum aliquando eſt ad alendum augendum, corpus & robur, ſcilicet, in pueris: Aliquando ad alendum ſolum vt in ſenibus: Quandoque ad alendum, & augendum robur non corpus, vt in ætate iuuentutis. Quomodo autem ſit ad alendum ſolùm dubium non eſt: neque quomodo ad augendum corpus, & robur: dubium eſt, quomodo ad augendum robur, & non molem, & dicit quod in conualeſcentibus & athletis. Eſt etiam dubium de re ipſa ſcilicet, an conſiſtentes in ætate ſint robuſtiores iouenibus? Et dubium non eſt quòd ob conſuetudinem non ſint validiores, quoniam facilius omnia tractant, & maiore dexteritate, & minus laſſantur: ſed an ſint verè robuſtiores ratione corporis ipſius? Reſpondeo robur quadrifariam augeri, ſubſtantia membri aucta: quia in maiore mole plus eſt virium. Secundo ex inſtrumenti ſiccitate, *vt tertio de ſymptom. cauſis cap. 3. in fine* Tertio ex exercitatione conſolidatis mẽbris, ac condenſatis redditis ſiccioribus, & agilioribus, & in fluxu caloris ad eam partem. Quarto ex incremento caloris naturalis 1. *De Tuenda Sani.* Dico ergo, quod in ætate conſiſtentiæ membra magis conſolidantur multiplicata carne, & pinguedine, & etiam ſicciora redduntur, & ideò homines fiunt robuſtiores. Hæc eſt expoſitio F. vt diuidatur ratione ætatum in duo tantum, & tertium quod additur ſit præter naturam. Alia videtur literæ magis conformis, quoniam Hippocrates alium ſenſum refert: & eſt quod alimentum ad alendum ſolum: quibuſdam ad incrementum etiam corporis. Quibuſdam etiam præter hæc ad incrementum roboris.

LECT. LVII.

Super

EODEM TEXT. LXIII. & LXIV.

QVoniam quod de naturis, & ætatibus, & conſuetudine, & regionibus dictum eſt, etiam de ſexu, de tempore anni, & conſtitutione, deque arte ac cæteris ſimilibus intelligi poteſt: ideò cum alimentum (omiſſa modò ratione aëris, in qua contrarium ſemper quæritur, vt in æſtate bilioſo fabro ferrario, iuueni frigidus) oporteat, vt ſit ſimile ſubſtantia (de temperato dubium non eſt, quin alimentum temperatũ exigat) quæritur de intemperiebus inæqualibus, an ſimilia, an diſſimilia exigant. Accurrunt omnes ad contraria, vt fiat temperamentum, diſtinguentes modo, quod ſi conſeruare volumus ſimilibus, ſi mutare contrariis vtendum ſit. Si verò ſimilibus vtendum vbi exceſſus fuerit magnus, & in actiuis qualitatibus, contrariis moderatè, ne vltro progrediatur: in paſſiuis, aut vbi exceſſus non eſt, magnus in actiuis prorſus ſimilibus. In contrariis etiam pedetentim progrediendum ad æqualia contraria, ne ſcilicet temperatura magna mutatione euertatur. Hic certè non animaduertunt tria eſſe dubia. Primum, quòd ſi contrariis vtendum eſt in qualitate illa, non poſſunt eſſe ſimilia in ſubſtantia, & maximè ſi qualitates ſint paſſiuæ *ſexto de tuenda ſanitate cap. 2.* igitur non erunt alimẽta prorſus ſub hac ratione. Secundum quod ſenes indigent ſemper humidis, *quinto de tuenda ſanitate c. 8.* igitur contrariis non ſimilibus. Et hæc etiam eſt quæſtio neceſſaria rationi vitæ. Tertium quod ſi mutare volumus, contrariis vtendum eſt: non igitur ſemper in paſſiuis ſimilibus: nam ſi hæc diſtinctio de paſſiuis & actiuis vera eſſe debet generaliter, non poterit illa generaliter etiam eſſe vera de cõſeruatione, & cuſtodia, aut mutatione in melius. Neque enim mutabitur à ſimilibus: neque ſi cõſeruandum ſit temperamentũ à contrariis poterit cõſeruari,

uari. Ad primum dicu eſſe ſemper vtendum ſimilibus in ſubſtantia, contrariis tamen in qualitate, & ſubſtantiæ ſimilitudo eſt multiplex, vna quidem in genero, vt ſubſtantia animalium eſt ſimilior ſubſtantiæ humanæ, quàm plantarum. Subſtantia verò piſcium eſt propior humanæ ſubſtantiæ, quam chamarum, & oſtrearum, & caro auium carne piſcium, & caro quadrupedium carne auium, & ſi quis dicat, quod Galenus præfert carnem perdicis omni quadrupedi? Dico quod ipſe exiſtimat, quod carnes auium ſint magis elaboratæ: ſunt ergo tria, quæ ſunt quaſi ſimilia, & tamen non ſunt idem ſimilitudo in ſubſtantia, ſimilitudo in temperamento, ſimilitudo in elaboratione: Et ſimilitudo ſubſtantiæ intelligitur ratione ordinis, vt dictum eſt, & naturæ, vt caro carni magis, quàm oſſi, & in temperamento proprio, quod eſt ex miſtione elementorum, ſed temperamentum ſimile, aut contrarium in qualitate eſt, vt tale ſit poteſtate ad generandum bilem, vel pituitam, poſtquam eſt deſtitutum à propria anima: illud verò, quod eſt elaboratum, eſt vt deductum ſit ad perfectionem in eo genere à calore naturali, velut caro auis eſt ſimilior carni humanæ, quia eſt magis rara, & magis elaborata propter calorem vehementem auium. Cùm ergo volumus reducere corpus ad aliam temperiem, faciemus id per ſimilia in ſubſtantia, & laborata, velut per carnes auium, aut quadrupedium, quorum miſtio & ſubſtantia, & operationes, & perfectio conueniât homini, ſed ſint calidiora, & ſicciora, &c. Caro enim equi eſt ſimilior in vita carni humanæ quàm caro ſuis aut bouis, tamen mortua, eſt diſſimilior. Mixta enim quantò magis recedunt in ordine viuentium, tantò qualitates illorum differunt à qualitatibus primorum elementorum, & hoc propter diuerſitatem modi recipiendi, & etiam multitudinem caloris cœleſtis, & illius diuerſitatem, & quamvis ille calor eſſet ſimilis, in grado tamen adhuc multum differret ratione ſubſtantiæ acquiſitæ in hora, qua viuebat, & ratione differentiæ caloris cœleſtis, quia alius eſt calor Solis, alius Saturni, & maximè iuxta denſitatem, & raritatem, & ideò benè dicebat Philoſophus *octauo Phyſicorum text.* 55. quod rarum, & denſum ſunt, quaſi principia omnium, quia coniungitur cum calido, & frigido cum graui, & leui cum molli, & duro, & cum miſtione. Et etiam ratione eius actionis, quæ prius fuit dum viueret, vtpote attenuationis, reſolutionis, miſtionis æqualis, vel inæqualis ad minima mutuæ actionis, & talium. Ad ſecundũ ſenes indigẽt calidis, & humidis, quia temperatura iam redacta eſt ad frigidum, & ſiccum, & ideò habet duos ſcopos ratione huius, & etiam tertium, & quartum ratione coniunctorum, & propter hoc Galenus adeò innoluit hanc rem, vt nunquam potuerit ſe explicare: aliàs dixi de melle, quod maximè conuenit ſenibus, cum tamen ſit valdè ſiccum, & ideò dico, quod ſiccum intelligitur bifariam: vnum quod caret humido pingui, vt olera, & radices, & iſta nullo modo conueniunt ſeni, aliud quod abundat humido pingui, ſed poteſtate humido; & hoc non minus alienum eſt, à natura ſenis, quam primum, vt adipes, caro ſuilla: præparant enim ipſum ad hydropem, & copiam flatus. Reliqua duo genera ſunt, quæ vel abundant humido pingui, ſicco, ſicut caro auium, & illa eſt optima ſeni, aut habent parum de humido ſicco pingui, vt mel, & ſaccharum, & iſta etiam conueniunt, & vt iuncta aliæ, non ſola per ſe. Et ob id piſces, & carnes ouillas debent ſenes edere cum melle, aut ſaccharo: nam per ſe non tantum exhibent alimenti, quantum ſufficit. Licet autem ſpectare in cibis, quæ ſunt humida humido pingui, bono omnes differentias in tribus, quæ proponuntur à Galeno, vt optima piſces petroſi, & ſunt frigidi, & humidi, & in carnibus ſuillis. nam in his humidum pingue eſt magis elaboratum: & in carnibus per dicum. Nam harum humidum eſt etiam magis elaboratum: quia in tranſitu à frigido, & humido ad calidum, & ſiccum tranſitus fit per calidum, & humidum, quia res priùs incaleſcit, quàm ſiccetur, vt etiam ligna iuxta ignẽ. Primum ergo alimentum eſt frigidum, & humidum: ſecundum calidum, & humidum: tertium calidum & ſiccum. Et omnia ſunt ſimilia eodem ordine naturæ humanæ, non ſimpliciter temperamenti ratione: imò ſecùs, ſed elaborati humidi, & refractorum elementorum, & quia ſenex eſt imbecillis, indiget cibis facilis alimenti, & ideò ſenes habent quatuor ſcopos ad alimentum ſpectantes. Primus vt alantur ſiccis, tum quia ſimilia ſimilibus minus diſtant, tum quia corpus eorum poſtolat doritiem: ſecundus vt humectentur, quia ſolida exſiccantur, & refrigerantur, & ideò oportet, vt cibi abundent humido pingui. Tertius vt ſint facilis alimenti, quia ſunt imbecilles. Quartus vt adſit ſubſtantiæ ſimilitudo. Senes ergo debent conſeruari per ſimilia in ſubſtantia, & per habentia homidum ſiccum, & elaboratum ad facilem coctionem, & abundantia humido pingui, & hæc eſt conſeruatio per ſimilia iuxta rationem ætatis. Ad tertium, dico quod conſeruantur corpora per ſimilia in ſubſtantia, & in qualitatibus paſſiuis, intelligendo quantitatem pro qualitate, & quantitate, vt ſit hæc ſimilitudo ſemper. Iuxta verò mutationem temperaturæ in ſicco, & humido fiet per contraria in quantitate, & etiam in qualitate iuxta temperaturæ modum, ſed non ſic in actiuis. Oportet enim ſemper eſſe contraria qualitates. Concludendo dico, quod pro conſeruando debemus vti moderatè contrariis in actiuis, in paſſiuis autem ſimilibus, in quantitate, & qualitate, & ita hæc non repugnant vt liquet. Et cùm vita humana potiſſimùm conſiſtat in hoc, adeò neglectim hæc tractata ſunt à præcedentibus, vt erroris cauſam ſolùm ſubminiſtrauerint.

TEXTVS LXIV.

Diſpoſitio athletica non natura: habitus ſalubris, melior in omnibus.

CVM declaraſſet, quòd alimentum in quibuſdam eſt ad augmentum corporis, & virium, & in quibuſdam ſolum viriũ, vt in athletis, in quibuſdam neutro modo, docet quod in his, in quibus eſt incrementum virium, ſolum eſt malum. Et ratio eſt, quoniam neceſſe eſt, vt membra dureſcant plus iuſto, & calos multiplicetur, & ideò venæ, & arteriæ ſupra modum impleantur, & ita fiunt obnoxij morti repentinæ, vel per ſuffocationem, aut abrupto vaſe aliquo. Et ideò dicit, quòd diſpoſitio athletica non natura eſt, id eſt, non poteſt eſſe ſecundum naturam. Appellat autem diſpoſitionem non habitum athleticum, quia non eſt res firma, vt habetur prima Aphoriſmorum. Dicebat Galenus habitus Athleticus, non debet dici ſimpliciter bonus, ſed athleticus bonus: ſicut ſimia non pulchra, ſed pulchra ſimia. Nullibi autem planè exagitat athletas tam eleganter, quàm in ſuaſoria ad bonas artes: præcipuè autem quod Reip. corpore ſint inutiles, & conſilio nullo, nec ſanitate bona, nec artibus idonei. vita quoque miſera, & ærũnoſa: ac breuis: tum corpus fœdum, & vitiatum: ſub ſenecta: non opes, non authoritas apud ciues: vt omninò abiecta ſit eorum conditio, & infœlix.

LECT. LVIII.

Super

EODEM TEXT. LXIV. & LXV.

DIximus in præcedenti lectione de ſtatu athletico: circa quod dubitatur, an robur partis auctum ſupra naturam vt in his poſſit eſſe vtile? inde videbitur de habitu mutato. Dico ergo quod incrementum virium membri eſt multiplex, aliud quidem naturale, ſicut in his, qui velocitet currunt, aliud verò eſt aduentitium, & hoc aduentitium eſt, aliud in toto, vt in athletis, aliud in parte, velut in militibus, in manibus, & brachijs: in oratoribus in voce, & lateribus. Rurſus quòd eſt non naturale, id eſt, artificioſum aliud eſt cum reſtitutione amiſſarum virium. Puta ex morbo vulnere aliud eſt pro additione eius quod eſt ſupra naturam, velut in funambulis, & in luſoribus armorum, & in his, qui exercent peculiariter aliquod membrum. Ex his tribus regulis generalibus fiunt octo membra, vt cuique liquet, illud etiam vltimæ diuiſionis membrum primum, ſcilicet, de imbecillitate præter naturam contracta emendanda, poteſt diuidi iuxta naturam cauſarum, quia vel ab intemperie, vel à compoſitione, vel à continui diuiſione? à compoſitione ſemper curanda eſt, ſi fieri poteſt, maximè à ſitu: quoniam curatio facilior eſt: etiam generaliter, quantò læſio eſt maior, tantò magis indicat de neceſſitate reſtitutionis, & minùs indicat propter periculum, & indicat maiorem difficultatem, & diuturnitas temporis eſt ſimilis magnitudinis diſpoſitionis, & non adeò indicat de neceſſitate, & ideò magnitudo diſpoſitionis magis indicat, de reſtitutione, quàm diuturnitas, quia æqualiter ratione impedimenti, & periculi, & magis ratione neceſſitatis. Sunt ergo duo, quæ indicant magnitudo, & paruitas, & diuturnitas, ac recens affectus, & per magnitudinem intelligimus duo: magnitudinem ipſam affectus, & nobilitatem actionis. Tria verò ſunt, quæ indicantur, periculum, vel ſecuritas iactura magna, aut parua difficultas, aut facilitas: ab his igitur ſumuntur indicationes de faciendo, vel non faciendo, & etiam cum quibus, & quomodo: hæc igitur pertinent ad reſtitutionem. & morbi, qui ſunt in intemperie magis indicant de curatione, quàm qui ſunt in compoſitione propter facilitatem curationis, & etiam quia intemperies plerumque auget ſeipſam, aut ſaltem auget affectum, velut eadem intemperies frigida in ventriculo, indies magis auget cruditates: obſtructio autem non auget obſtructionem, quia non eſt ex principiis actiuis. Nihil autem eſt magis, quod indicet de ſui reſtitutione, quàm diuiſio continui, recens, & hoc quia habet tres conditiones magnas, & conſentientes, ſcilicet, quia eſt prorſus contra naturam, & indicat magnitudinem affectus, & quoniam adducit ſymptomata praua ſecum pluſquam intemperies, demùm, quia eſt facilis ſanationis, & ideò in vulneribus, & in ſputo ſanguinis debemus occurrere ſtatim, ſicut dicebat Galenus *in quinto Methodi cap.* 13. & 14. Quapropter vbi in celeritate præſidium eſt ac ſpes, in his etiam à maximis auxiliis, ordine tamen ſeruato inchoandum eſſe nemo dubitat. Quod verò ad incrementum roboris præter naturam in toto, vel in parte diſtinguendum eſt de facultatibus. Nam de facultate motrice gratia Reip. dico quod expedit: at verò propter ſeipſos nequaquã: quoniam qui ſunt iuſto robuſtiores, quantò præſtant corpore, tantò animi viribus ſunt inferiores, & imprudentiores, & ſugillantur à Poëtis. Vnde Achilles ponitur pro ferox, & iracundus: aliàs ſtultus, contra Vlyſſes, ſapiens, & hoc eſt, quia immoderatum robur, aut eſt cum corpore valdè magno, & ita eiuſmodi homines ſunt immoderati circa actiones, & affectus, vt etiã principiũ, & ſi robur eſt ſupra corporis magnitudinem, tunc tales ſunt calidiore & ſicciore corpore, & ob id etiam aſperiores, & minùs prudentes. In facultatibus autem naturalibus ille exceſſus non poteſt dici, ſi ſit iuxta proportionem, quia natura non poteſt tranſgredi vltimam metam propriæ perfectionis. Ergo non meretur appellari

appellari exceſſus. Si autem ſit in comparatione ad alias facultates, eſt potiùs cum iactura, quàm cum vtilitate, quia gratia exempli attractrix valida, ſi non habeat concoctricem, ac retentricem æqualem, & expultricem, eſt cauſa erroris in operatione principali: id eſt, nutritione. Sed in animalibus facultatibus melius eſt, vt exceſſus ſit æqualis, & tantò minor, quibuſdam tamen conducit propter naturam perſonæ, velut nomenclatori memoria Geometriæ vis imaginandi: parùm enim indiget memoria Geometra. Generaliter autem illud, quod eſt naturale ex incrementis, eſt melius ac firmius, quam illud, quod eſt præter naturam, & quam illud, quod eſt artificioſum, & comparatum induſtria, ſed ratione finis, aliquando melius eſt comparatum induſtria: quia ille indiget ea facultate, vt Orator memoria, quæ ſi ſit naturalis in Geometra parùm, aut nihil confert.

TEXTVS LXV.

Magnum quantitas bona, coniectura ad virtutem adaptata.

QVum dixiſſet habitum ſalubrem eſſe optimum, & ideò meliorem athletico inter omnes vult docere cauſam: quia tametſi ſit athleticus aliqua parte, melior, tamen periculum eſt, ne nimis, aut parùm dando ille offendatur. Et hoc eſt, quoniam quantitates rerum, tam alimentorum, quàm medicamentorum, ſolùm coniectura aſſequi poſſunt. Et hoc eſt, quod dixit *tertio Artis curandi cap. 3. ante finem* quantitas certa rei: nec dici, nec calamo ſcribi poteſt. Eſt enim quantitas principium vniuſcuiuſque, vt eſt vnum & materiæ coniunctum, de quo non habetur ſcientia, igitur opinio, vel coniectura tantùm. Alia expoſitio eſt noſtra, & eſt, quod cùm dixiſſet habitum ſalubrem eſſe meliorem omnibus, quoniam magnum eſt inuenire habitum hunc ſalubrem, qui conſiſtit in moderatione quantitatis alimenti ad virtutem comparati. Quaſi dicat, hoc eſt difficilius, ac rarius habitu athletico: tametſi athletæ in maiori pretio haberentur, quàm vir optimi habitus, & ſalubris. Et iuxta hoc videndum eſt, quod antè propoſueramus, ſcilicet an operationes habitus à natura mutati (non dico reſtituti ad ſtatum naturalem, cum de hoc dubium non ſit) poſſint eſſe meliores operationes eiuſdem naturalibus? Et dico primum, quod in vitio compoſitionis vtpote claudicatione poteſt eſſe melior, vt colligitur ab Hippocrate *in quarto de Articulis text.* 2. 3. & 4. Et ita in magnitudine, numero, & figura: & membris in diuiſis. Et licet nolim tot mutare, dubium tamen non eſt, quin id ad quod pertinet ad continuum, non ſit compoſitio: ſecundo in exuberantia: vtpote in caliditate nimia, & hoc dicebat Galenus ſexto de tuenda ſanitate, de temperatura calida, & humida, quæ in iuuentute multis morbis eſt obnoxia in ſenectute, euadit quaſi temperata, & ſana. Sed nos hìc non agimus de hoc, verum de mutatione temperiei cum habitu, velut impinguatione, & ſimilibus. Et dico quod medicina non iuuat, niſi remouendo, quod prohibet. Et ideò auxilio ætatis licet mutare in melius: quia iam ætas mutat in melius, & ars prohibet impedimentum: atque hoc modo in infantibus pueris, & adoleſcentibus iuuat medicina operationes: in aliis ſolum minuit detrimenta: aut tollit, quod præter naturam patitur.

LECT. LIX.

Super

TEXT. LXVI.

Lac, & ſanguis alimenti redundantia.

QVoniã declarauerat antè à *tex.* 62. quod lac eſt alimentum, vult declarare, quid ſit ipſum lac, & dicit quod lac perinde eſt redundantia ſanguinis, & F. dat duas expoſitiones, quarum neutra eſt vera. Prima eſt, quod lac generatur in mamillis, & ſanguis generatur in iecore. Vt habetur à Galeno 4. *de vſu par. cap.* 12. & 7. *Eiuſdem cap.* 22. propter membra, quæ generant ipſum, vt nutriantur ex eo eo. Deinde quod ſupereſt, in vno eſt ad nutritionem fœtus, in altero eſt ad nutritionem corporis totius *cap.* 3. Et hæc fuit ſententia in adductis locis ſuperius non ſolum, ſed etiam in tertio de facultatibus naturalibus. Omne membrum ſibi concoquit, reliquum diſtribuit ad corporis nutrimentum, & ita ſanguis, qui ſuperfluus eſt à iecore, eſt alimentum totius corporis, & lac quod ſuperfluit à mamillis, eſt alimentum fœtus, & ſimiliter ſemen, quod concoquitur in vaſis teſticulorum, eſt poſtmodum materia generationis embryonis, & eodẽ modo chylus, qui generatur in ventriculo, & quod ſupereſt ad nutritionẽ eius eſt ad nutritionem meſaræi, & iecoris, & videtur pulchra expoſitio ſed tamen pace ipſius F. non eſt vera: neque iuxta ſenſum ipſius Hippocratis, quia non eſt ab eodem: neque enim ſanguis reſecatur à iecore, vt ſit alimentum corpori eodẽ modo, quo lac infantis. Hoc enim eſt per accidens, illud per ſe Sanguis enim nutrit corpus ſemper, lac autem non ſemper: ſed poſſunt nutriri infantes lacte animalium, vt referunt fabulæ de lupa, ceruа & capra: & hoc eſt certum. Referunt etiam (ſed credo quod ſit perículoſiſſimum) quod ex pulte. Vtcumque ſit hic non eſt verus ſenſus, neque nutriunt vt redundant, ſed vt ſunt alimentum concoctum: aliter iecur non nutriretur ex ſanguine neque mamillæ ex lacte. Benè tamen illud animaduerſum eſt, quod lac non eſt excrementũ, ſed redundantia τροφῆς πλεονασμός. Vnde notandum, quod in omni eo, quod ſit in corpore noſtro tria ſunt, quæ re-

ſecantur i redundantia: excrementum vtile & inutile. Redundantia eſt, quæ non aſſequitur perfectionem ratione primi finis: velut pars in ſangine, quæ ſupereſt nutritioni iecoris. Cum enim iecur generet ſanguinem vt nutriat ſe ipſum, quicquid effugerit, dicitur redundantia ipſius ſanguinis. Quæ aliquando eſt perfectior, quàm ſit ipſa res, quæ gignitur. Quod manifeſtius apparet etiam in chylo. Pars enim chyli, quæ delegatur ad iecur eſt melior, & vtilior, & ſubtilior, quàm illa, quæ nutrit ipſum ventriculum. Secunda pars propriè vocatur excrementum, & imperfecta, non ſolum ratione finis, ſed ratione formæ, & non poteſt tranſmutare in vtile, & eſt in chylo duplex: aquea, ex qua fit vrina, terrea ex qua ſedimentum vrinæ. In ſanguine genito, in iecore bilis flaua, ratione ſpumæ, & partis tenuioris, & nigra ratione terræ: & vtraque miſcetur ſanguini, ſicut duæ illæ ventriculi ipſi chylo. Et in vltimis chyli coctionibus in inteſtinis fæx eſt, ex hoc genere. Tertia pars eſt, quæ eſt imperfecta & ratione finis & ratione formæ: tamen poteſt tranſmutari ex ſucceſſione alterius coctionis ad bonum: & eiuſmodi ſunt ſuccus fæcum, aut ſucci, qui cum ſunt in inteſtinis, coquuntur, & trahuntur à meſaraici venis, & permutantur in ſanguinem, etiam in iecore. Et quod ſit verum, quia fruſtra peruenirent venæ meſaraici, non ſolum ad inteſtina craſſa. ſcilicet, colon & cæcum, & tenuia, vt eſt inuolutũ, ſeu ileon, ſed etiam ad inteſtinum rectum, quia fæces illæ, ſeu ſucci potiùs ex mora in inteſtinis, & calore conformi ipſius iecoris tranſmutati ſunt in materiam vtilem, licet ab initio imperfecti, & in ſanguine idem accidit, & eſt excrementitium ſpumæ, & fæcis ſanguinis, quod tranſit ad veſicam felis, & ad lienem, & permutatur in ſuccedenti coctione ad rem vtilem corpori, fæx quidem ad nutriendum lienem, & ad confirmandam vim ipſius ventriculi. Non dicam de excitanda fame, quia incertum eſt mihi, an illa fames ſit naturalis, & ego non ſoleo miſcere res dubias certis, in quo vnico lapſu ſolet damnari princeps: ſed illud contigit ei, quia Dialecticam non habuit exquiſitiſſimam, quod etiam refertur ab Auerroë: vel quia non potuerit caſtigare ſuum opus: vel ſaltem recognoſcere. Dico ergo quòd etiam in veſica felis præbet vtilitatem illud excrementum, non ſolùm in eiiciendis fæcibus, quia tunc eſt iam forſitan mutatum in purum excrementum, ſed veriſimile eſt, quod etiam aliqua ex parte alat ipſam veſicam: quia cum ſit membrum naturale, non poteſt trahere, niſi alimentum, vel quod ſit coniunctum cum alimento, quamuis medici hoc negent, & non medici, ſed potius anatomici: qui dicunt adeſſe in vertice venas, per quas manifeſtè nutritur. Sed vbi ratio generalis eſt, dummodo non contradicat ſenſui, non valet argumentum contra eam ex ſenſu deductum. Quòd in pluribus experimentis, & exemplis aliàs oſtenſum eſt, imo iſtud eſt, quod eſt cauſa erroris medicorum: vnde poſtmodum perueniunt in quædam manifeſtè falſa: & quæ repugnant ipſis ſenſibus, propter quos reliquerunt rationem veram. Certum etiam eſt, quod bilis illa calefacit iecur, & ita iuuat multum ad conſeruationem concoctionis, & caloris innati. Alia etiam eſt vtilitas, quia attenuat ſanguinem delegatum ad veſicam ipſam felis loco arteriatum, quæ delegantur ad lienem in auxilium concoctionis nigræ bilis, & fieri poteſt, quod tota bilis trahatur ad veſicam, & tamen pars tenuior eius, & magis dulcis tranſeat: per venas ad nutritionem eius reliqua reſecetur vena, & eadem operatione, tanquam excrementum: & ita erit attractio vna, & eadem, & ratione nutritionis, ſed in actione ipſa fiet ſeparatio.

Secunda interpretatio F. eſt ſumpta ab Ariſtotele. *Primò de Generatione Animalium cap. 19.* dicente, quod menſes ſunt excrementum ipſius ſanguinis: & ideò, quod loquatur hic de ſanguine menſtruo, qui eſt redundantia ipſius ſanguinis, ſicut lac eſt etiam redundantia, ſed in grauidis, aut quæ iam pepererunt vna materia, ſcilicet, ſanguis, vnum excrementum, ſcilicet, ipſius ſanguinis ſeu redundantia, vnus modus reiiciendi ex corpore: ſed diuerſa tamen ratio, quia vnus reiicitur, ſub forma ſanguinis propria, & eſt ruber: alius permutatus ad albedinem: vnus eſt ad nutriendum fœtum, dum eſt in corpore, alius ad nutriendum fœtum poſtquam ortus eſt: vnus præterea ſemper adeſt, ſcilicet, ſanguis menſtruus, cùm poteſt generare; alius ſolum, cùm iam genuit, ſcilicet lac, neque enim lac ſolet generari, antequam mulier conceperit Sed iſta expoſitio præter id quod non eſt ad mentem Hippocratis, cum hic loquatur de alimento: ſanguis autem ille menſtruus, qui exit non eſt alimentum: neque redundantia, ſed verum excrementum Alimentum enim fœtus, dum eſt in vtero, eſt ſanguis, ex quo reſecantur menſes ſtatis temporibus: & ipſi menſes non nutriunt fœtum, provt bene animaduertit Hieronymus Acorumbonus in ſuo libro de lacte: Et oſtenditur hoc, quoniam in partu effunditur, quantum eſt retentum in illis, nouem menſibus, & aliquando plus, igitur ſanguis, qui eſt conſuetus exire non nutrit fœtum: aliter, vel ſanguis melior expelleretur, aut fœtus nutriretur deteriore. Mulier ergo gignit ſanguinis quatuor ſpecies: ſanguinem perfectum, Alimenti redundantiã, Menſtruum & menſtrui excrementum, quod expellit. Et ideò fluere multos menſes virginibus, eſt ſignum imbecillitatis in concipiendo: Bene concipiunt, quæ parum, aut nihil purgantur, & tamen boni ſunt habitus. Nam purum habent ſanguinem. Ideò quæ non concipiunt, ſi boni ſint habitus, ægrotant ob ſanguinis multitudinem, tametſi bene purgentur. Quædam tunc alleuiantur ex Venere frequenti, vt meretrices. Ideoque hæ rarò concipiunt, ſed hæc expoſitio non probatur ab ipſo F. & ideò ſuperſedeo ab ea.

Poſſent & aliæ expoſitiones excogitari: ſed ad quid imitari fabulam improbi Tabellionis, qui & obligationem vni, & ſolutionem alteri oſtendit, vt fruſtrà litigarent. Dico ergo, quòd ſententia Hippocratis eſt, quod

quod ſanguis, qui eſt in venis, eſt redundantia eius, quo alitur corpus ſicut lac eſt redundantia eius, quo alitur fœtus, dũ eſt in vtero. Pro quo notandũ eſt, quod vt habetur à Gal. & ab omnibus authoribus medicinæ, qui de his tractarũr. Sanguis qui delegatur ad fœtũ tempore, quo eſt in vtero, in tres partes diuiditur: vna quæ tranſmutatur in ipſum fœtum, & ex qua fœtus ipſe generatur, & creſcit: alia quæ melior eſt poſt illam, ſed craſſior, & frigidior delegatur ad mammas, ex qua generatur lac: tertia retinetur vſque ad partum, & hoc eſt excrementum purum: quod tamen fouet fœtum calore ſuo: & effunditur totum in partu, non eodem tempore, ſed in maſculo in triginta diebus, in fœmina, in quadraginta duo, vt habetur ab Hipp. *in libro de Natura pueri, part.5.* ex quo paret, quòd lac prægnantium, noxium eſt his qui lactantur, quoniam opima pars, & opima iam ſelegitur à natura in fœtus alimentum: non ſolùm ob finem præcipuum, qui eſt cõſeruatio ſpeciei, ſed quia vterus ipſo longè potentior eſt mammis, atque calidior. Et etiam quia ad illum prius defertur ſanguis, qui in lac verti debet, inde redit ad mammas. Ergo optima pars neceſſariò ibi relinquitur, etiam ſi infans, & vterus debiliſſimi eſſent. Tum verò ſi mulier vtero geſens puerum lactet, vtrique magnum detrimentum accedet. Imò tribus ſimul infanti, qui alitur: quoniam quaſi caſeo, & ſine pinguitudine alitur: fœtui, quia pars alimenti ei ſubtrahitur, ob vehementiam eaugendi: validior enim eſt infans, qui eſt extra, & qui ſugit lac, quam fœtus, qui eſt in vtero, & ideò fœtus defraudat infantem opima parte, quam trahit, infans fœtum ob multitudinẽ, & robur: vterque autem matrem, quia nimis trahunt. Lactatio igitur grauidæ noxia eſt omnibus ſimul. Veruntamen à matre minus eſt malum: natura ita comparante, vt quod frequenter accidit, aut frequenter accidere neceſſe eſſet, non valdè noxium foret. Eſt enim lac illud, tametſi caſeoſum, & opima parte deſtitutum, familiare tamen ob naturam. Sed vt ad rem redeam, lac generatur in mammis hoc modo, vt Hippocrates docet in libro de natura pueri.

Lac autem ob huiuſmodi neceſſitatem fit. Quum vteri tumidi pro puero ſunt, ventrem mulieris comprimunt: eius autem pleni vbi compreſſio contigerit, pinguiſſimum de cibis, ac potibus foras proſilit, in omentum ac carnem. Quemadmodum ſi quis corium illinat multo oleo, & imbibere permittat, & vbi imbibit, corium ipſum premat, oleum vtique exilierit foras ex corio compreſſo: ſic etiam ſi venter pinguedinem in ſe habeat à cibis, ac potibus, comprimaturque ab vteris, pinguitudo proſilit in omentum, ac carnem. Et ſi raræ carnis mulier fuerit, citius percipit eius perſultationem: ſi non poſterius. Quin & pecora prægnantia, ſi non ægrotent ab eodem potu, ac cibo pinguiora propterea fiunt. Similiter autem & mulier. Et à pinguedine calefacta, ac alba exiſtente, quod edulcatum eſt à caliditate, quæ ab vteris acceſſit, expreſſum venit in mammas, & in vteros quoque parum venit, per eaſdem venas. Tendunt enim & in mammas, & in vteros venulæ hæ, & conſimiles aliæ. Et vbi peruenerit in vteros de lacte, puer ipſo paulolum fruitur: mammæ verò pro lacte, impletæ attolluntur. Et vbi peperit mulier principio motus facto, lac in mammas ipſas procedit, ſi lactauerit. Sic enim res habet: Dum mammæ lactant, ac exuguntur, venulæ in mammas ampliores fiunt: ampliores autem factæ, à ventre pinguedinem trahentes, in mammas diſtribuunt.) Differt ergo noſtra expoſitio à prima. F. quoniam in illa fit comparatio redundantiæ ad iecur, ex quo fit ſanguis, & lactis ad mammas: ſed hoc non eſt proprium: quia ſub ea contineretur, & chylus, & ſemen, & etiam comparatio ex reſpectu diuerſorũ, ſcilicet iecoris, & mammarum: at in noſtra expoſitione lac, & ſanguis ſunt redundantiæ eiuſdem, lac quidem infantis, dum eſt in vtero. Quod enim non poteſt nutrire fœtum, tranſit in lac: & quod non poteſt nutrire hominem iam adultum relinquetur in venis, & eſt ſanguis. Pro quo notandum eſt, quod ſanguis in venis perpetuo tranſmutatur bifariam: primum in alimentum corporis, & ſolidorum membrorum: & ideò hectici habent venas plenas ſanguine, quia ſanguis non tranſumitur in alimentum membrorum, propter imbecillitatem eorum. Secundò tranſmutatur in ſanguinem arterialem, dum ingreditur ſiniſtrum ventriculum cordis. & ex eo tranſmutatur in ſpiritum. Quod verò reliquum eſt paulatim per ſudores, & per vrinas, & in quibuſdam expellitur per hæmorrhoidas, & per nares, atque ita renouatur.

Hic ſolũ reſtat dubitatio, quomodo mammæ nutriantur in tempore, in quo puer non lactatur, neque ipſæ plenæ ſunt lacte: nam ſi lac eſt proprium alimentum earum quomodo nutriuntur ſanguine: & ſi ſanguis eſt nutrimentum earum, quomodo nutriuntur lacte? & cur trahunt ſanguinem vt dealbentur? Et ideo reſpondeo, quod ſolutio colligitur ex dictis Hippocratis: quoniam ſemper nutriuntur ex illa pingui ſanguinis parte dealbata, aliter non poſſent conſeruari in ſuo colore, & ſubſtantia, ſed tempore geſtationis vteri propter plenitudinem incaleſcit locus vteri: & propter conſenſum mammæ incaleſcunt: & tunc plurimum trahunt. Et ideo tempore geſtationis vteri, mammæ fiunt craſſiores. Et ponitur inter ſigna præcipua prægnantium Et tunc generant lac multum, & magis album, quam antea. Illud tamen lac non poteſt eſſe perfectum propter cauſam dictam de fœtu, qui trahit opimam partem: & ideo mulieres prudentes, lac primum concretum tempore geſtationis vteri eiiciunt, nec exhibent infanti, quia eſt corruptum: tum ratione dicta: caret enim butyroſa parte: tum ob longam moram.

LECTIO LX.

Super

TEXT. LXVII. & LXIIX.

Circuitus ad multa conſoni ad conceptum, & huius alimentum.

C C
A A
A R
L.

HIc textus ſequenti eſt connexus, & dubium non eſt, quin duas ſententias contineat, qoatum vna pertinet ad cõceptus generationem, & ipſius incrementum: altera verò ad eandem cauſam, pro vt generat lac, & alimentum ipſius fœtus, & ad infantem coordinat: ergo vt in figurà à latere vides duaa ſeries: vnam deſcendentem in qua continetur conceptus, id eſt, eius generatio: inde alimentum, id eſt, eius incrementum: demom sedundantia, ob quam fit lac, vt in præcedenti texiu. Poſt aſcendit ex lacte, ſeu redundantia in alimentum ipſius fœtus, & ad infantem, vt declarabimus in ſequenti commento. Et quoniam illud de conceptu non poteſt intelligi ſecundùm expoſitionem Fracantiani in ſecunda parte: neque audet ipſum verbum declarare, ideò tota expoſitio redditur vitioſa. Quotieſcunque enim in expoſitione aliqua verbum vnum, velut ſuperfluum relinquitur aut aliquid deeſt, neceſſe eſt expoſitionem illam, non eſſe ad mentem authoris, aut corruplum eſſe textum, ſed non eſt corruptus, cùm enim dicat *βρέφος* id eſt, infans, vt & vertit Cornatius ipſe, rurſus conceptum vertit. Duo igitur hi textus duas continent ſententias: & rurſus duobus modis exponi poſſunt: quorum vnum Fracantiani, vt falſum relinquam, & Fracantiani iterum expoſitio circa cuius exerementum duplex eſt quod ad cauſam attinet: & vtraqoe vena eſt: & ideo non diſiunctim, ſed coniunctim accipiendæ ſunt. Cum enim duæ expoſitiones circa cauſas diuerſas ambæ veræ ſunt, non ſunt diſiungendæ, imo neceſſariò coniungendæ. Et ſi quis diſiungat eas, committit errorem, velut ſi quis dicat cauſa generationis hominis, eſt homo: & explicet de maſculo ſolum, & poſt ſubiungat: vel de fœmina intelligendum eſſe, committit errorem: ſed debet dicere coniunctim: & explicando quomodo maſculus, & fœmina concurrant ad generationem hominis, quia vel coniunctio non debet apponi, ibi, inter ea, quæ ſimul non poſſunt eſſe vera, vt Calliaa occidit Theramenem, lata ſententia. Debemus dicere die vel noctu: quia dies & nox non poſſunt eſſe ſimul. At ſi dicamus Themenem occidit Callias conſilio & oratione: benè dicemus, conſilio vel oratione, malè: aut ſaltem imperfectè cum neceſſe fuerit vtrumque adeſſe, & conſilium quo quæſieſit cauſas accuſandi, & complicibus ſoaſerit, vt illum occiderent: & orationem qoa multitudinem tyrannorum ad ſuffragia aduerſus illum ferenda impulerit. Et ita ſi dicamus, ſol vel homo generat hominem, malè dictum erit: quia ſignificabimus, quod Sol ſolus ſine homine aliquando generat hominem: vel ſolus homo abſque ſole aliquando generet hominem: quorum vtrumque falſum eſt, neque enim alter eorom ſolus id facere poteſt, neque modo vnus, modo alter, ſed cum generant ſemper ambo iuncti generant hominem, & ideo benè dixit Philoſophus *ſecundo Phyſicorum tex.26.* Sol & homo generant hominem. His ergo intellectis vniuerſalibus, facilè eſt declarare ſententiam huius textus conformem ſequenti: & eſt quod circuitus ad multa conſoni, id eſt: plurima ex his, quæ fiunt in homine, certis circuitibus fiunt: vtpote: ad generationem, & ad alimentum: & iſte circuitus poteſt intelligi trifariam, vel ratione ipſius corporis: & declaratur à Galeno *ſecundo de Differentiis febrium: cap.*11. vbi dicit, quod caoſa circuitus febrium eſt generatio humoris in membro in tanto tempore: vtpote, quia bilis tantum aggregatur in duobus diebua, & pituita in vno die, & melancholia in tribus, vt poſſit efficere febrem: quia in corpore humano plus generatur de pituita, qoam de bile flaua: & de bile flaua, quam de bile nigra (qoamvis nos aliam, aſſignauerimus caoſam) & ſimiliter de cauſa circuitus in tumoribus, & inflammationibus. Et ſi plus generari contingat, diceret generari aliam febrem tertianam, aut quartanam, & ita duplicem, ita dicimus de conceptu in vtero, quod fit in certo circuitu: & ſuppeditatur alimentum ſub alio circuitu, & redundantia ſanguinis matris. Alia cauſa eſt ex numero ipſo dierum ſumpta ex lib. de Septimeſtri partu, & quia numerus eſt quantitas, & quantitas non eſt principium agendi, ſed qualitas in ſubſtantia. vt caliditas, frigiditas, grauitas, aſperitas, durities: ideò cauſam huius cauſæ ibidem in commentariis declarauimus. Tertia cauſa eſt ex aſtris *quarto de Generatione. cap.*10. Animalium expreſſè, vbi dicit, cauſa generationis iſtorum inferiorum, & corruptionis ſunt circoitos aſtrorum, & maximè Solis, & Lunæ, & reliqua, qoæ ibi declarantur. Quæ ſententia etiam ab illo ponitur *ſecundo de Generatione, & corruptione A tex.56. ad 59. Maximè* 58. Acceſſus & receſſus Solis, & Lunæ, & reliquarum ſtellarum errantium in circulo obliquo, id eſt, zodiaco) eſt cauſa generationis, & corruptionis in iſtis inferioribus Vbi docet, quæ tempora generationis, & corruptionis ſunt æqualia ſecundum naturam, ſed corruptionis fit perſæpè, breuius propter alterius generationem, vel caſom cum ille poſſit adiuuare corruptionem, & accelerare: generationem autem non ita.

TEXTVS

TEXTVS LX.

Rurſus autem ſurſum repit ad lac, & ad alimentum, & ad infantem:

SEntentia eſt, quòd poſtquam alimentum peruenerit ad certam metam, tunc incipit redundare, vt diximus ſuperius ex ſententia Hippocratis, & poſt paulatim vt declarabat Hippocrates in libro de Natura pueri creſcente fœtu, & ideo indigente maiore alimento, alimento autem decreſcente, dicit Hippocrates cogitur infans iam abſolutus calcitrare, & frangere membranas, quibus circumdatur, & ita quærere exitum tum propter famem, quia diſtituitur alimento, tum propter incommoda fractarum membranarum, & ideo tum circumuoluitur, & quærit exitum capite iam prono: in quo ſitu ſi diu permaneret ſuffocaretur à redundantia excrementorum, & ideo hic circuitus eſt ad generationem lactis primùm: inde ad alimentum, id eſt, perfectionem temporis eius, vt deſinat ali fœtus: demum ad conceptum, ſcilicet perficiendum, quia vnum & idem tempus eſt, vt dixi, & defectus alimenti, & perfectionis fœtus, & exitus eius, quod ſi iſta in vnum non coinciderint fœtus, non perfectè ſe habebit ſecundum naturam, ſed cauſæ erunt impeditæ, & ideo vexabitur multis incommodis: & forſan ægrotabit: & aliquando etiam moritur. Sed quia de cæteris circuitibus dicemus inferius ſuo loco, ideo nunc ſufficiat de lactis circuito dixiſſe Philoſophus *ſeptimo de Hiſtoria Animalium, com. 76. & ſequentib.* inquit: [intra ſeptem dies conceptus fit: accidit autem purgatio ad triginta vſque dies, præcipuè in fœmina ad quadraginta, ſi mas.] De quo in Contradictionibus poſtmodum ſubiicit. [Poſt eos dies non item ſecundùm naturam ſanguis inferius agitur, ſed in vbera tranſit, & lac efficitur: cuius nota inter initia exiguo quodam, & araneæ propemodum ſpecie apparet in mammis.) poſtmodum *in quarto de generatione animalium: (cap.* 8. Hominibus verò, quoniam plura ſunt tempora) nam cæteris animalibus lactis concoctio tempore partus ad vnguem conuenit, vt neque deficiat, cum opus eſt, neque adſit, cum non eſt opus, (ſcilicet ante partum) primo adeſſe neceſſe eſt, quamobrem lac mulierum, cum ante ſeptimum menſem inutile ſit, vtile iam ſeptimo redditur menſe, cauſa etiam neceſſitatis propria concoctin lactis temporibus vltimis habetur:) principio enim deciſio huiuſcemodi excrementi abſumitur in fœtus generationem: omnibus autem alimento eſt, quod dulciſſimum, & maximè concoctum. Poſt ſubiicit. Lac verò res eſt concocta prorſus, nec lactantibus fiunt purgationes ſecundum naturam, neque lactantes concipiunt: & ſi conceperint, lac extinguitur: quoniam eadem lactis, & menſtruorum natura eſt. Liquet igitur circuitum lactis eſſe triplicem: initij generationis poſt trigeſimam diem, aut quadrageſimam, cum mammæ intumeſcere incipiunt: perfectionis cum iam vtile inceperit eſſe infanti: & eſt ſeptimo menſe: quia tum vitalis puer naſci poteſt primum: *vt in libro de ſeptimeſtri partu, in prin.* Et ſi vulgus, & ſenſum cum iam mammæ valdè tument, & plurimum lac effluit, & ſatis album, & hoc contingit ſexto menſe: illud tamen lac non eſt perfectum ad alendum, vt videtur ex Ariſtotele. Vtrum verò infans alius ad motus vberibus poſſit ali tunc? & ante? Dico quod ſic: quia eſt materia ad alendum: ſed valdè malè aleretur: quia tunc nihil adeſt partis butyroſæ: & ideo infans, qui aleretur, maximum detrimentum pateretur: & etiam, quia eſt corruptum, ita vt neque ſufficienter, neque benè: quod tamen alantur, oſtendit experimentum in mulieribus, quæ vel neſcientes, vel etiam propter paupertatem ſcientes, alunt priores infantes: & aliquando alienos vſque ad partum. Vt mihi contigit dum eſſem infans: qui nutritus fui à fine primi menſis vſque ad quartum, à muliere grauida. Vnde contraxi imbecillitatem innatam, & morbos exitiales in infantia: & iniuriam à parentibus paſſus ſum, qui licet hoc neſcirent, tamen maluerunt me procul ab vrbe alendum dare, ob vanam quandam verecundiam, quam ſecuritati meæ, & vtilitati illa neglecta conſulere, adeò vt ſi pro meritis reddere par pari deberem, Plotinum imitari conueniret, qui tametſi nulla iniuria affectus ſit à parentibus, quippe qui vſque ad ſeptimum annum lactatus ſit, neque tamen patriam neque parentes vnquam prodere (magna illorum ignominia vltus quamcunque iniuriam) voluit. Redeundo ad rem lac prægnantium, quæ antequam conciperent, lactabant, non eſt adeo malum, quia continet aliquid butyroſi, & adeo minus malum infanti, qui lactatur, ſed magis fœtui.

LECTIO LXI.

Super

TEX. LXIX. & LXX.

Viuificantur non animalia: viuificantur animalia, viuificantur partes animalium.

INter omnia, quæ ad hanc partem vſque enarrata ſunt, nunquam tam longè à propoſito diſceſſit: quod eſt alimentum, & eius conſideratio, quam nunc: nam vita ad alimentum, & maximè vt inducitur, non videtur pertinere: niſi eſſet, quod intendit docere alimentum non conuenire animali, vt animal, ſed vt viuit. Et ideo alimentum animalibus conuenire, & partibus animalium, non vt ſunt animalia, ſed ea ratione, quatenus conuenit etiam non animalibus. Adeo vt alimentum non conueniat animalibus, vt

animalia

Digitized by Google

animalia ſunt, neque non animalibus, vt ſunt non animalia, ſic enim non conueniret vtriſque: ſed vtriſque conuenit, nõn propria ratione, ſicut ſenſus non conuenit animali, vt rationale, nec vt rationis expers, ſed alia ratione. Et hoc eſt, quia non aliter animal, & planta, ſed eodem modo viuunt. F. autem exponit *per viuificentur*, deduci ad vitam, & per non animalia, intelligit ſemen, in quo eſt vita poteſtate. Nam ex ſemine fit animal. Exponit *per vitam partium*, quod partes vitam adipiſcuntur primo principales, inde aliæ, & inter primas iecur dicit, inde cor, & cerebrum, quia animal viuit primò vita plantæ. Nec vult vt per non animalia intelligamus plantas, quoniam dicit, non eſt hic ſermo de plantis, nec earum vita, ſed animalium. At pari ratione eſt ſermo hic nõ de animalium, ſed hominum alimento. Igitur neque de animalibus eſſet intelligendũ. Deinde dicit fruſtra quæſitum, an animal ſit, quod in vtero continetur, & inutile medico: ipſe tamen ſuo modo cum ſit impertinens eam diffinit. Et dicit quod antequam ſenſum recipiat, & cerebrum generetur, non eſt animal: cum autem cerebrum genitum eſt, iam mouetur, & ſentit, quo tempore (vt dixi) inferius declarabitur. Credamus ſic eſſe: nam vtilioribus eſt inſiſtendum. Hippocrates (inquit) volens docere, quod alimentum non ſolum eſt animalium præter homines, ſed etiam non animalium, & intendit plantas manifeſtè: de lapidibus non dixit, quia non erat adeò perſpicuum. Et ratio eſt clara: alimentum eſt eorum, quorum eſt vita: ſed vita eſt etiam non animalium, quia plantarum. Agunt enim opera vitæ, non ſolum quod alantur, hoc enim eſſet petere principium, ſed quoniam frondes emittunt, & flores ac fructus, & ſemina, & poſt cum nihil horum efficiunt, moriuntur: & quod moritur, antea viuebat: igitur plantæ viuunt. Et poſt ſubiicit ſecundam rationem: quicquid conuenit generi, & pluſquam generi, conuenit illi ratione communi: ſed alimentum conuenit homini, vt etiam non eſt animal: quia alimentum conuenit etiam non animalibus: igitur alimentum conuenit homini: vt à natura, non ab anima, & propterea ſubiicit.

TEXTVS LXX.

Naturæ omnium indoctæ.

VErbum ἀδίδακτοι id eſt, non edoctæ ab alio potius, quam indociles, quo etiam modo vertit, & melius Cornarius (nullo doctore) inquit (vſæ.) Sed F. vt in ſuum ſenſũ traheret indociles vertit, id eſt, quas quales ſint, id eſt, quid vnicuique conueniat docere non poteſt. Et ideò eſt, ac ſi quis dicat, qualis ſit natura vniuſcuiuſque, nemo tradere poteſt, & ſatis conuenit cum ſequentibus: ſed tantò minus copolatur rectè cum antecedentibus. Nam in præcedente docuit, quod natura, quæ nos viuificat, non eſt anima, quæ docilis eſt, & cognoſcit, ſed natura, quæ non cognoſcit, & non edocta eſt. Et hæc eſt ſecunda expoſitio F. quæ conuenit etiam verbis, & non mutat literæ ſenſum, vt ſua tertia. Nam prima præter id, quod non conueniat literæ, vt neque tertia expoſitio, nec ſequentibus verbis indigna eſt Hippocratis authoritate, vt nolit poſſe doceri cauſam, quare natura, aut motum, quo animalibus & aliis quæ non ſunt animalia, vitam det. Dico ergo quod cũ Hippocrates de alimento multa tradiderit anteà, & in præcedenti admonuerit nos, quod vis, quæ alimentum trahit, eſt communis, non ſolum animalibus, ſed etiam non animalibus, id eſt, carentibus ſenſu, & motu, hic docet, & infert vnum: ergo natura, quæ eſt cauſa vitæ, attractionis, alimenti, & concoctionis, & retinendi, quod bonum eſt, & ſecernendi inutile, tum generationis, nutritionis incrementi eſt res, quæ ſenſu, & doctrina caret: quomodo ergo iſta facit, vt quaſi admirantis ſit. Et illud docet per ea verba, quæ ſubiungit in ſequenti textu, quod cum ipſa agat hæc expers cognitionis, tamẽ ſeçernit vtile ab inutili, & ideò hæc quæſtio, quod ad concluſionem attinet, medica eſt, quod ad cauſæ inquiſitionem Phyſica, & Philoſophica: igitur hæc eſt prima propoſitio medica. Illæ enim ſunt primæ propoſitiones medicæ, quarum cognitio medico eſt cognitu neceſſaria, cauſa illius tamen ab ipſo reddi non poteſt, cuiuſmodi hæc eſt. Ergo Philoſophus in libro de animalium inceſſu hæc habet: (Natura nil fruſtrà machinatur, quemadmodum ſuprà demonſtrauimus, ſed ſemper in his, quæ fieri poſſint, ſemper ad id reſpicit, quod potius ſit, & melius.) Hoc, ſed non adeo perfectè, ſæpius in libris de Animaliũ partibus repetit. & ſi quis diligenter conſideret, videbit non niſi velut à prudentiſſimo opifice cuncta parata ad finem, & materia, & magnitudine, & partibus, & ſitu, locoque (locum dico ſimpliciter, vt caput hominis altum poſitum ad alias partes comparatione: nam & in cancris ſupra pectus eſt, quod capitis inſtar eſt, non tamen in ſublimi) congruant. Sed & id clariſſimè *ſecundo de Generatione Animalium*: *cap.* 4. *col.* 11. perindè enim (inquit) natura ac prudens paterfamiliâs nihil omittere ſolet, ex quo facere aliquid commodi poſſit. *Secundo* autem *Phyſicorum cap.* 8. & eſt à *textu* 75. *ad* 86. ex profeſſo incipit: (Dicendum quidem eſt, naturam ex iis eſſe cauſis, quæ alicuius gratia faciunt) & quoniam duplex erat opinio: vna illorum, qui mente cenſuerant id fieri: altera Empedoclis, qui dicebat multa eſſe conſtituta caſu, verum conſeruata ſolum, quæ finem aſſequi potuerunt, Quæ opinio etiam fuit Lucretij, de qua aliâs ſermonem habuimus. Refellit illud Philoſophus, dicens, ſi domus à natura fieret, non ſecus quam ab arte fieri ſolet, fieret. Ergo in natura principium prudentiæ, atque ſapientiæ conſtituit. Illud autem oſtendit, & hirundinum, & araneatum, & formicarum exemplo, tum etiam plantarum in emittendis frondibus, ſupra gratia regendi fructus, & radices infra cauſa trahendi vberius alimentum. Declarat inde, quod natura eſt quoddam principium, quod agit, vt ars ad finem aſſequendum.

dum. Et quòd licet non deliberet, tamen ex ratione agit. Nam ars etiam ipſa non deliberat, ſed contingit, quod habens artem deliberet, non quia artem habeat, ſed quatenus homo eſt. Et ideò vult, quod natura eſt, vt ars, & ſcientia, quæ abſque deliberatione in vtramque partem agunt, quod agere neceſſarium eſt: atque ideò eſt principium, quod originem ducit à mente (vt dici ſolet) non errante. Non deliberat enim ars, neque diuinum: quia deliberatio eſt de dubiis: & dubium eſt ob ignorantiam. At dices; Natura quandoque omnia prauè facit, & plura male, quam benè, vbi reddit rationem, cur domeſticorum omnis generis aliquid ferrum inuenitur, non domeſticum cuiuſque feri? At ideò dicimus materiæ cauſa id contingere formæ atque principij nunquam. Auerroës autem clarius in duodecimo primæ Philoſophiæ hoc dicit ex Themiſtio, [Natura licet non intelligat aliquid de his, quæ facit, id tamen agit iuxta aliquam intentionem. Et hoc docet nos, quod dirigitur ab aliqua nobiliore cauſa, vt anima, quæ eſt in terra, de qua Plato dicit, quod ſit ex Diis ſecundis, & Ariſtoteles ex ſole, & orbe aliquo] & poſt inquit ex propria ſententia: [Omnes proportiones, & formæ ſunt in potentia in Prima materia, & in actu in primo motore: Et aſſimilatur aliquo modo eſſe eius, quod ſit in anima artificis, & in diſputationibus contra Algazelem, & quoniam Philoſophi viderunt ordinem etiam hîc in natura, & operationibus ſequi ordinem intellectus, ſimilem ordini artificiali, cognouerunt, quod intellectus, qui influit has potentias naturales, quarum operationes ſimiles ſunt operationibus intellectus: ex his duobus determinarunt, quòd hoc ens, quod eſt intellectus abſolutus eſt illud, quod influit aliis entibus ordinem, & proportionem repertam in operationibus eorum.] Et rurſus in eodem libro: [Credimus quod omne, quod eſt in Mundo, eſt ſcientia, licet deficiant vires ingenij noſtri in multis ex eis. Nam ſcientia artificialis intelligitur per ſcientiam rerum naturalium. Et ſi mundi conſtructio ab vltima ſapientia pendet, neceſſe eſt, vt hoc quod fecit, adeo ſapiens ſit, vt eo indigeat cœlum, & terra.] Sed dices Auerroës *in iiſdem Diſputationibus, 3. in ſol. dub. 1.* vbi ponit quatuor differentias in actionem diuinam, & naturæ, dicit, quod actio Dei eſt cum cognitione, naturæ autem ſine cognitione. Dico ergo ad hoc, quod naturæ opus eſt, quatenus in materia, & quatenus in forma. Sicut rotæ horologij mouentur ratione communi ponderis: ſed vt directi à mente fabri, ita mouentur, vt in xxiiij. horis peragant circuitum, & moueant indicem, & oſtendant horas, & malleolum, & horas pulſando doceant. Atque ita terra, & calor Solis ſunt cauſæ communes, temperatæ verò ad proportionem, & magnitudinem, & qualitates generant parietariam, vel Veneris vmbilicum: & planta generat flores, & folia, & reliqua. Ergo dices natura docta eſt? Reſpondeo, quod mens Hippocratis eſt, quod illud, quod habet naturam, ſit indoctum: veluti planta, lapis, Elementum. Et hoc ſufficit, ad comprobandum intentum ſuum. Quoniam quæ docta ſunt, id eſt, quæ cognoſcunt alia, imperfectam habent eam cognitionem, vt homo: & talia deliberatione agunt: alia perfectiorem, & illa ſunt duorum generum: alia agunt ſine mutatione, vt Deus: alia cum mutatione, & contraria, vt natura. Docet ergo cauſam eorum, quæ in ſequentibus verbis ſcripſit.

Iam verò oſtendamus illud, quomodo natura ipſa pareat menti, & habenti cognitionem per experimentum in nobis. Et dico, quod quatuor ſunt in nobis facultates manifeſtæ, vitalis, naturalis, & motrix, ac ſenſuum. Et facultas quidem motrix per ſe primò obedit imperio voluntatis, adeò clarè, vt probatione non indigeat. Et tam celeriter (quod mirum eſt) volens, mouet digitos pedis ſummos, quàm ceruicem, tametſi ceruix propinqua ſit multò magis digitis pedum. Facultates etiam ſenſuum interiorũ intelligendi, memorandi, ratiocinandi, imaginandi per ſe primo, & ſtatim obediunt imperio voluntatis. At facultates cæteræ obediunt voluntati, ſed non primo: neceſſe enim illi eſt, vt primo vim imaginandi moueat: atque ex illa ceſſant actiones ſenſuum, maximè viſus, & auditus. Sed & olfactus, & guſtus, & etiam tactus, quod alias in Phyſicis edocuimus: adeò vt ſenſus non in operando, ſed in ceſſando ab opere ſubiiciatur vi imaginandi: atque hic vnus eſt modus. Alius verò eſt magis euidens, & frequens, velut erectionis membri, expulſionis ſeminis, ſomni, mingendi, egerendi, ſed minus. Rurſus autem, & vomitus in pluribus adeò manifeſti, vt continere ſe non poſſint. Ita & oſcitandi, & ſingultiendi, & tuſſiendi, atq; rigoris, & horroris. Tũ verò & aliorũ eiuſmodi, vt edendi, ac bibendi. Tertius autẽ modus eſt facultatis vitalis, timoris, iræ, palpitationis, cordis, verecundiæ, lætitiæ, triſtitiæ: hæ enim ſunt in tertio genere. Occultius obſequium ad vim imaginandi eſt naturalis facultatis: primum quidem in generatione, vt de Iacob. & Laban. & ouibus varij coloris, aut candidis. Et de illa, quæ genuit Æthiopem, ob imaginem Aethiopis depictam. De facultatibus etiam concoctrice, ac ſimilibus, idem eſt manifeſtum. Vnde Philoſophi, & eremitæ ob ſuauitatem contemplationis, quamvis multa alia agerent vitæ inimica: præcipuè ieiunando, vigilando, laborando, cibos duros, & praui ſucci ſumendo, diu vixerunt, & centeſimum annum plures ſuperauêre. Quod ex voluptate, quam capiebant ex mente, tum imaginando ſpiritus dilatantur, temperantur, refocillantur, & calor naturalis viuidus euadit. Ergo manifeſtum eſt, quod omnia corporea, & incorporea, & tota natura obedit voluntati. Et eodem modo: ergo naturæ licet propriè indoctæ ſint, tamen parent menti, omnia gubernanti. Et illa primum mouet animam cœli, iuxta Platonem, & anima mouet cœlũ. & cœlum per lucem, & lumen aſtrorũ. & animam Mundi, & præparationem, quæ eſt in materia regit corpus ad finem debitum: perinde ac nauta nauim. Aptat enim natura primum funes, vbi oportet, & poſtmodum regit nauim, & homines,

mines,qui ſunt in illa medio rudentum,quā-uis rudentes nihil cognoſcant. Et homines, qoi intelligunt, & equi, qui cognoſcunt,reguntur à funibus,qui nil cognoſcunt.Es hoc modo ſe habet natura. Eſt enim inſtar funium : & mens, quæ dirigit vt nauta.

LECT. LXII.

Super

TEXTV LXXI. & LXXII.

Sanguis alienus vtilis , ſanguis proprius vtilis, ſanguis alienus nocuus , ſanguis proprius nocuus. Humores proprij nocui: humores alieni nocui : humores alieni vtiles, humores proprij vtiles.

QVi hunc librum ſeu alium huius authoris exponere aggreditur , palmamque referre velit , quatuor præceprorum meminiſſe oporret,quorum primum, ac ſecuodum ad quemcunque librum tradocere poſſumus, ſcilicet , vt ſententia expoſitionis verbis authoris congroat. Abſurdum enim eſt,nouam confingere doctrinam , ac quaſi aſſuere , tametſi vera ſint, quæ traduntur, & vtilia, neque enim eſt locus. Secundum, vt ea ſententia , & prioribus , & ſeqoentibus pulchrè connexa ſit. Nam quis ſenſus conueniat abruptis ſententiis ? *& libro, ac compagini conſarcinata ? De Sec. ad Equi in ca.1.2. De diff. Sp. cap.7.* Tertium quod claris ſcriptoribus ſolum commune eſt, vt quæ traduntur, vtilia ſint arti , non parum , ſeu contemplationi. Quartum, quod Hippocrati peculiare eſt,vt nihil vulgare ſit, aut partibus,aut pluribus cognitum, ne dicam vllis,qoamuis eſſet ad conſequendum finem vtile.Nam alienas ſenteotias ſuis inſerere libris vaoas , & inutiles,ſtultum eſt ob delectum, flagitioſum ob furtum. Vtiles verò & graues iniquum, vt fraudare velis gloria proprium inuentorem. Cum ergo dixiſſet naturam à nemine edoctam,aſſequi finem ſuum docet,hoc octo exemplis perfectis , enumerans ſingula mēbra, vel vt clarios redderetur ſententia: velut doceret regulam hanc, ne in vna quidem feſtuca aberrare : vel vt oſtenderet, qoonam pacto natura hæc operatur, vt vna , eademque regula cunctis ſatisfaceret modis : vel vt inſinoaret nobis , quo pacto hæc adinuenerit, ſcilicet, via diuidendi:vel demum ob hęc omnia ſimul iuncta , omnes cauſas has inſimul collectas. Vno aotem membro diuiſionis tam luculenter perfectè intellecto , dubium non eſt , quin reliqua manifeſta euadant:Igitur hic ſenſus eſt tam ſanguis, quàm humores, ſeu proprij,ſeu alieni vtiles, aut inutiles eſſe poſſint. Natura tamen vno, eodemque modo ſe tuetur,ſolùm id ſpectaos, vt quod vtile eſt , trahat : reiiciat inutile:vt in hac expoſitione ſolum illud indiſcuſſum maneat, quid per proprium, aut alienum intelligat : nam ſi per proprium vtile dicamus froſtrà alia diuiſio adiicitur vtilis,atque inutilis : ſi proprium & alienum,id eſt, noſtrum, aut alterius exponas in ſanguine , & humoribus difficillimum erit oſtendere, quomodo ſanguis, aot humoses vnius alteri vtiles,aut damnoſi eſſe poſſins. Si ergo per alienum proprio temperamento contrarium, propriū autem ſimile nihil errabit. Quoniam non ob temperamentum, ſed ob ſubſtantiæ familiaritatem vult congruere alimentum. Et ideò à natura aſciſci , aut reiici : non ob qualitates ipſas. Similitudo ergo eſt cauſa attractionis, retentionis , bonæ coctionis , nutritionis, roboris , & ſanitatis : contraria natura refugit, vt videmus in lactu anguis. Hoc autem quomodo intelligat, exemplo ſuppoſito doces: ex quo ad animalium ſanguinem, & humores tranſire licet. Oſtendit autem hoc propter illos , qui exiſtimant lac maternum ſolum, & maximè conuenire. Nam quandoque propriū alieoo minus ſalutare eſt. Quod etiam & medici præcipiunt,& fœmellæ norunt , iubentes vt infans acri ſucco plenus nutrici detur alendus, quæ filiam pepererit. Propterea inquit:

TEXTVS LXXII.

Conſonans diſſonans, diſſonans conſonans : lac alienum bonum , lac proprium nocuum: lac alienum nocuum, lac proprium iuuans:

POſtquam docoit id in prima ætate, id eſt, de fœtibus , namque docuimus eſſe tres generales:primam generationis,in vtero,de qua eſt præcedentis exemplum : Fœtus enim iuxta illum in primo de humana natura, non ſolum ex ſanguine , ſed aliis tribus humoribus conformatur , hic tranſit ad ſecundam ætatem incrementi, in qua lac eſt præcipuū alimentum, reliqua enim, vt ſunt oua, carnes, & panis, ac vinum ſont communia tertiæ, & ita relinquuntur illi lac ſolum , quod pro ſecunda in exemplo aſſumitur:& eſt quod lac proprium deterius eſt. Primum ſi mater ſit prægnans, nam ſolum partem caſei continet butyroſa tota in fœtum exhauſta. Secundo ſi ſit valdè calidus , aut frigidus , fœtus aut acrium humorum , & mater ſimili intemperie laboret. Tertiò ſi mater ſit ęgra, aut cacochyma, aut eliphaoſiaſi, aut lue Indica laboret. Quartò ſi vtatus prauo regimine, ex dolore animi, triſtitia, labore corporis, ſicut ruſticæ, quæ tota die in agro ligonizant , quæ non dormiont , vtuntur prauis cibis. Ideò qui filios dant ruri lactandos, videntur illos paruipendere , & odiſſe : tum etiam quod mores illarum ſequontur. Et ideo ſi ſint ebriæ mulieres, nil poteſt eſſe deterius. Demum ſi non lac, quantum oportet gignant : Nam tabeſcuot fœtus ſi aliud non

ſumant,

ſumant,ſi ſumant, corrumpitur maximè vſq; ad primum annum. Præter has quinq; cauſas, ſunt duæ aliæ, quæ huc poſſunt reduci, non tamen videntur ſub eis contineri, quoniam ſunt ſpeciales, mala temperies, aut morbus in mamillis, & vſus frequens Veneris,per quem lac ipſum primum torbatur, inde etiam corrumpitur. Iam verò ex his tria alia membra diuiſionis propoſitæ, in textu per ſe nota ſunt:ſed ſpecialiter ſunt examinanda, quoniam illa ſi voluiſſet ſolum generaliter interpretati, non adeò minutim diſtinxiſſet.

Primùm ergo dicamus, quòd lac propriæ matris præter reliquarum mulierum eſt vtiliſſimum: & ex mulieribus vtilius, quam animalium cæterorum. Non tamen inter illa licet caro ſuis,ſit vtilior ſuillum, lac melius eſt. Nam aquoſum, & crudum decimo de ſimplicibus Medicamentis, & in ſecundo libro Princeps. Reliquorum animalium æquè cùm ſit tenuius, quam aſinæ, velut etiā camelarum,quòd careant propemodum parte caſeoſa:dicit ibidem Princeps,& tamen Scythæ faciunt caſeum equinū,vt refert Hippocrates in lib.de Aere, Aquis,& locis, quem appellant Hippacen. Veriſimile aut eſt lac equinum ob id eſſe tenue, quod omninò careat butyro, poſtquam multum caſei continet,non tamen quantum ouillum:vt etiam in noſtris regionibus. Et ob id in vſu non ſit in hecticis, quoniam infirmiſſimum ſit. Et ideò humanum,quod eſt laudatiſſimum conſumpti, & tamen propinquum natura aſinino non prorſus butyro Carere veriſimile eſt. Camelinum autem hydropicis vtile eſt, quòd ſubtiliſſimum ſit. Sed neque à Græcis, aut Latinis lac commendatur in aſcite: ab Arabibus autem cum magna ſit copia camelini,ob id ad aſcitem nemo equinū prætulit, cùm tamen veriſimile ſit illud eſſe laudabile ob tenuitatē,& quia iecori auxiliatur, nutrit bene,purgat, ſitimque extinguit. Vaccinum ergo cum butyro plus cæteris omnibus abūdet, & ſit craſſiſſimum, ouillum autem butyri minus habeat, caſei plus, ſed minus vtile viſceribus, præterquam renibus, conuenit inter omnes, quod loco humani in alendis infantibus palma caprillo, aut vaccino debeatur. Sed caprillum infame M. Varro *Lib. 2. cap. 3. l. 7. cap. 6. & 7.* reddidit. Neque Columella videtur illarum multum probare valetudinem, vt tutius ſit vaccinum.

Hinc facilè eſt intelligere,quòd pueri debent ali propriæ matris lacte, cùm fuerit temperatura vtriuſque proxima æqualitati, aut cùm fuerint etiam contrariæ naturæ, & non fuerit mater morboſa. Sed ſi mater fuerit morboſa, & lac fuerit malè temperatum,& non contrarium naturæ infantis,tunc melius eſt alienum: & maximè mulieris iuuenis boni habitus, atque rectæ ratione viuentis. Et ſimiliter cum infans eſt morboſus, nam maternum, aut eſt ſanum,aut ſimile naturæ infantis,& in vtroque caſu noxium eſt. Signum autem ſumi debet ex habitu infantis, ex ſanitate illius, & quòd libenter lac ſugat. Si enim faſtidit lac,hoc eſt malum ſignum: & ſi tabeſcit, aut venter inflatur, aut ſi color ſit malus, aut ſi operationes ſunt languidæ.

Conſonans diſſonans: Diſſonans,conſonans.) Dicet per hæc verba,quod valdè intemperatis, quæ videntur eſſe mala, ſunt bona, quæ autem ſimilia ſunt,& bona eſſe videntur,mala ſunt. Et in hoc ſenſu dixit Galenus in libro de Cibis boni, & mali ſucci: *Cap. 10.* corpora denſa humidiore cibo indigent, & tenuiore,& copioſiore, rara ſicciore,craſſiore, pauciore. Quanquam de hac tertia conditione dubium ſit,ne illa litera contrario modo legenda ſit. Cùm enim ex his,quæ magis perſpirant plus reſoluatur: plus etiam alimenti debebitur. Inde ſubiicit, & pariter, quibus ſanguis frigidus eſt, & ſiccus, his alimentum calidum, & humidum: Pituitoſis ſiccius, & calidius, biliofis frigidius & humidius. Ergo ſpectanda tria iubet in alimento exhibendo, quòd ad cauſas attinet temperamentum totius corporis: temperamentum partium; habitus, qui facilè, aut difficulter diffletur. Scopi autem dicit duo ſunt, vt bene concoquatur,& vt concoctus, cum diſtribuitur partibus ad quas pergit conueniat, quod dictu facilius eſt longè, quam factu. Quæ verò diſſonant, cum diſſonare videantur, ſunt quæ mala ſunt, & corpori bene diſpoſito exhibentur: aut cùm exceſſus eſt manifeſtus, velut cū piper febrienti damus: aut cùm cibos prorſus prauos,& difficilis coctionis. Propter hæc ſubiicit tertium exemplum.

LECTIO LXIII.

Super

TEXTV LXXIIII.

Cibus iunioribus parum maceratur:

HOc in textu, & duobus ſequentibus, Hippocrates duo ſimul facit, explet tertium ordinem alimentorum, quæ dantur iam creſcentibus. Nam lac habet rationem ſorbitionis, non cibi: ſanguis autem & humores, ex quibus alitur fœtus, neque ſorbitionis, neque cibi, & tranſit ex natura cibi propria ad eam, quæ arte acquiritur. Atque vtinam Galeni liber de preparatione ciborum inueniretur. Alias dictum eſt de præparationibus ſpecialiter: quia verò nunc locus id poſtulat, de illo generaliter agendum erit. *ἀκροσαπὴς* vertit Cornarius leuiter putrefactus, alieno certè à veritate ſenſu, quaſi ex ἄκρος ſummis, ſeu initiis & à *σήπω* quod eſt putrefacio. Sed hîc accipitur pro quodam ſenſu communi, qui non poteſt explicari, niſi duobus verbis, aut ſi vno, valdè remoto. Vt ſi quis dicat euictus, ideò oportet circumſcribere. Nam ſenſus eſt, quod oportet, quòd ſit ſubactus. Hoc & enim nomen etiam commune eſt ambobus ſenſibus: ſed vt breuiter dicam ſubiguntur res quæuis bifariam artificio, & ſine artificio, dum matureſcit in plantis, dum meſpila, & ſorba matureſcunt inter paleas,

Digitized by Google

dum caro fit friabilis mota. Alia vero artificio vt dixi. Propter hoc autem triplex eſt ab igne, ab aqua, & ab vtroque. Scripſit opuſculum de comparatione aquæ, & ignis Plutarchus, in quo fateor expectabam aliquid inſigne magis: ſed nihil inueni, & certè difficile eſt, quanquam præclaro ingenio, & iudicio excellenti, & forma dicendi inſigni, quibus præditus fuit certè Plutarchus, aliquid tamen egregium in rebus naturalibus conſcribere ſine peritia peripateticæ diſciplinæ. Nam cæteri Philoſophi (cum venia dictum ſit) nihil attulerunt ea in parte. Ergo his tribus, atque de his præcipue modis intelligit Hippocrates ſubiguntur cibi. Quomodo autem primum dicam de igne, quem conſtat ſubigere duo genera ciborum, quæcunque nimis humida ſunt, velut lac, carnes ouillas, vitulinas etiam, & cuniculorum, & piſces cuiuſcunq; fermè generis, & oſtrea: atque id quadrifariam primis in veru, in crate, & in patina: ſic etiam ſubiguntur tortæ: atque hic modus duplex eſt Namque in extremo liquida ſunt vt lac, & tortæ, & oua moderate concreſcunt, & conſiſtunt, quæ verò dura ſunt ob lentorem fiunt friabilia, & ideò molliora, velut carnes aſſatæ. Aliud genus quod igne maceratur eſt eorum, quæ concreta ſunt frigore, velut caſtaneæ, & oſſa molliora, quæ poſtmodum cocta etiam magis mollia redduntur, & genus omne fermè radicum, rapæ, poma, pleraque, & pyra, & cotonea. Ab aqua autem ſubiguntur ſolùm, quæ ſicca immoderatè ſunt, hoc norunt miſeri epibatæ, & ad triremes damnati. Ab aqua verò, & igne quæcunque, & humido indigent, & calore, vel quia ſubſtantiam habeant nimis tenuem, velut olera. Nam illa ſui ratione ſolo igne indigerent, ſed quia exugerentur, ideò neceſſe eſt aquam adijcere. Dicemus ergo quod ea, quæ macerantur à calore, & humido in triplici ſunt differentia, quædam, quia aliter non poſſunt molleſcere, velut legumina, & carnes ſiccæ boum, caprarum, & ſimilium, & cerebra, & ſanguis. Alia verò, quia vt dixi exugerentur, aut corrumperentur ab igne, vt omnia, quæ nimis tenui ſubſtantia conſtant, olera, & fructus horæi: alia vt ſaporem bonum, & præparationem percipiant, vt quæ coquuntur in lacte, velut oua, aut in vino, aut in oleo, vel pinguedine. Alia in melle, vt fructus, qui ſeruantur vt cucurbitæ, & pepones, & mala Medica, ſed frequentiſſimus vſus eſt olei, & adipis in his, quæ pinguedine carent, vt ſunt piſces, iecur, cerebrum, & offæ ex farina.

Nunc autem videndum eſt de vi præparationis. Dico ergo, quod ignis calefacit, & exſiccat, & ſua natura tenuis eſt, licet ratione materiæ, in qua eſt, poſſit eſſe craſſus. *Primo de ſimplicibus medicamentis*, c. 12. non omnis ignis eſt tenuis, neque omne tenue ignis eſt, quia aër tenuis eſt, ſed verius omnis ignis tenuis eſt, non tamen omne ignitum. Dicebat ergo Galenus *in libro de Theriaca ad Piſonem*. C. 28. Multa reperiũtur velut panis, & pecudum, piſciumque carnes, quæ quamdiu cruda ſunt, ne appetuntur quidem: at vbi cocta fuerint, etiam in nutrimentum cedunt. Et ſimiliter ex medicamentis, quæ donec priſcam naturæ ſuæ rigiditatem ſeruant acerrima, & noſtris corporibus inimica eſſe docet experientia, quæ ignis virtute temperata curandis morbis, idonea redduntur, inter quæ ſal theriacus. integri enim ſerpentes cum ſale exuſti efficiunt medicamentum, quo ſi quis vtatur, primum quidem dentes ab omni putredine ſeruat affricatis illis, nec eos erodi permittit, labanteſque confirmat, & defluctionem, ſi qua eſt aſtringit. Aſſumptus verò per os, ſudorem copioſum mouet, & corporis putredinem purgat: quin etiam pediculos ea cauſa procreat. Quod verò ignis attrahat, & illud perinde clarum eſt, ſicut quod & conſtringat ſiccando, & humidum aqueoſum abſumendo: omnia enim hæc manifeſta ſunt. Vnde etiam, quæ liquida ſunt concreſcere poſſint in quo genere ſunt ouum tortæ, & lac. Hæc enim manifeſta ſunt, ſicut & illud, quod abſumpto humido aqueo, quod coctioni impedimento eſt, omnia faciliùs concoquat in ventriculo. Vnde perſpicuum eſt, quæ molleſcunt bifariam, pleraq; etiam trifariàm celerius concoqui velut caſtaneas, & rapas, & radices, pleraſque bulboſas, velut cæpas, & quia molliora ſunt primum, & quia humido aqueo priuata, quod coctioni ſemper impedimentum affert, & quod eſt humidi pinguis, atque vtilis iam colliquatum, & attenuatum, facilius melius, & copioſius nutriant: quæ verò dureſcunt, vt oua, & lac, iecur, cerebrum, & ſanguis: hæc enim quinque ex animalibus duriora, fiunt bifariam ſolum, ſcilicet, remoto impedimento humidi aquei, & attenuato pingui. Nam vt duriora difficiliùs concoquuntur. Facilius ergo nutriunt paulò oua dura, quàm cruda verùm longè melius exhibent alimentum, & multo denſius, ac copioſius. Spectanda ſunt igitur quattuor, atque in his, quæ liquantur igne ſolo, & facilius nutrire conſentaneum eſt, & copioſius, & melius, quia humidum illud pingue ſincerius eſt. Verum verò denſius? Dicimus quod ſic, modo non ſit exuſtum, ſed tunc omnia forſan peribunt commoda, neque facilius, neq; melius, neq; denſius, neq; copioſius alet. Melius dico nunc atq; intelligo, id eſt, purius. Nam ſub alio ſenſo in dubitatione dicemus. Quæ verò coguntur à calore, & copioſius, & melius, & denſius, exhibent alimentum, non tamen multo facilius alunt, quædam verò difficilius, etiam, velut oua dura, crudis: atq; id trifariam contingit. Primum ſi ſuperfluè excoquatur. Secundum ſi ignei temperamenti ventriculus fuerit: nam ignea vis quædam in omnibus his relinquitur, quæ ſolo igne excoquuntur, atque ideò in igneo ventriculo, aut iecore, & præcipuè in febricitantib. omnia aſſata deteriora ſunt elixis: & etiam crudis, quæ cruda mandi conſueuerunt, longè autem deteriora: idque duplici ratione, ſi præter id, quod aſſata ſint etiam dura effecta ob id fuerint. Preſſimum eſt autem hoc in ouis, & iecore, quoniam hæc valde dureſcunt, & in cibis ex farina, velut cruſtæ, & tortarum diploides. Sed

&

& panis ſiccus, qui multis nobilibus in precio eſt, quamuis albus ac leuis malus eſt, & inferior mediocri. Quinque igitur inhis, quæ aſſantur ſpectanda ſunt: tum verò in ſingolis ex duobus generibus ſingula hæc. Nam quæ humida ſunt valdè, præcipuè ſi frigida fuerint, minus incaleſcunt, minuſque exſiccantur, vt in eis vim vllam ferme depræbendas. Verùm quod dubium relinquitur, atque difficillimum eſt hac in contemplatione, de quo ſæpè dubitaui, ſcilicet, quomodo ex igne, cuius calor violentus eſt, pingue illud humidum, non ſolùm reddatur ad concoctionem meliùs, puriùs, ac(vti dictum eſt) multis modis aptius. Nam de hoc dubium non eſt, neque quod fiat, neque eur cauſis adeò manifeſtis, ſed quomodo verè melius. Namque apertè, & ſuauiſſimum redditur, & odoratiſſimum, adeò vt appetitum in non exurientibus etiam excitet manifeſtè, & non ſolum in ſanis, ſed & in ægris illis, quorum non omninò facultas appetendi concidit. Dicere autem quod non immutata ſint, ſed ſolùm ablato impedimento humidi crudi hæc contingant, magna quæſtio eſt: cùm interuallum, & differentia, neque obſcura ſit, neque leuis, nec mediocris dumtaxat, ſed magna, & euidens. Quomodo autem à cauſa præter naturam, qualis eſt ignis, poſſit induci præparatio, atque habitus quidam naturalis, illud difficillimum eſt: ac verè ob raritatem etiam admirabile. Etenim ſi ſuccurreret exemplum, vel vnum aliud in talibus, quod forſan de pane dici poſſet, iam facilius eſſet eius cauſam inuenire. At vt video quæſtio eadem manet, & ex quæſtione in quæſtionem eandem potius reuoluimur, quàm vt vna alterius cauſam doceat, & lumen illi afferat: Dicemus ergo quod eatenus bonum eſt edulium, quatenus per artificium optimum fit: quoniam poteſtate tale eſt, & ad hoc à natura comparatum, vt fiat ſecundum naturam, & eſt mirabile. Nihilominus propter multiplicem compoſitionem iſtud contingere poteſt, & quanquam ſit diſſimile, tamen videmus id accidere manifeſtè in canibus, & felibus, qui arte fiunt meliores, pulchriores, & moribus præſtantiores, forſan quod non ſolum inutile auferrur, ſed etiam quod vtile eſt, melius redditur: non ſimpliciter, ſed in comparatione ad ſenſum, & hoc factum eſt ad vtilitatem hominis. Videmus id in coloribus expreſſè, qui fiunt ſplendidiores, & viuaciores, licet magis remoueantur, à natura propria, & eſt magna conſideratio: quomodo idem ſaltem genere poſſit fieri à natura & ab arte. Forſan accidit, quoniam iſtæ ſunt ſpecies rerum, & nõ res, odor, ſapor, color, calor, aſperitas: & iſtud videmus manifeſtè in ſonis, qui omnes fermè fiunt ad artificium, & tamen ſunt ſuauiſſimi. Dico ergo ea pluribus cauſis, quod ſuaue eſt ſapore, iucondum guſtu, euadere optimum igne, non tamen ſi ſit natura inſuaue aut iniucundum, niſi tunc miſtione, & hoc docet experimentum. Reſolutione humidi crudi, attenuatione concreti, vt penetret in ſenſum aſtrictione ac denſitate: nam ignis aſtringit, & denſat iam ſeparata, vt mox dicam: & calore ipſo, quo efficit vt penetret: vnde pleraque ad alia cum refrigerantur, gentiam amittunt, vt aſſara, & frixa præcipuè. Nam videmus vnguentarios dum volunt ſua pigmenta oſtendere, illa fricando calefacere. Eſt enim motus diſſolutio, & vt penetrent. Ob calorem etiam temperatum omnia iucundiora euadunt. Quoniam quilibet ſenſus tempore quodam gaudet, id eſt, inſtrumentum, maximè guſtus, tactus, & olfactus. Ignis præterea (vt dixi) aſtringit, vt in libro de optima ſecta ad Traſibulum. Dicit enim *cap.* 23. quod ignis aſtringit ſuperficiem rerum, ſicut etiam frigus, ſed diuerſa tamen ratione, & dubium non eſt, quin calor moderatus, non dilatet, ſed exiccando contrahit, ſicut etiam in loris. Attigit autem operationes ignis *in primo de Alimentis cap.* 2. vbi docet, quod panes illi optimi ſunt, qui moderatum ignem ſortiuntur longo tempore: Nam (inquit) ſi paruus fuerit, etiam quod ſi longum tempus, remanebit incoctus; ſin autem ignis fuerit: iuſto validior, duplex dicit erit malum. Exterius enim erit torridus, & exuſtus, & interiùs crudus. Coctura etiam liquidorum emendat vitia, velut in melle *tertio de victu in acutis cap.* 23. ſi prauum fuerit, ſed ſi bonum potiùs vitiatur, idem in conſilio de puero laborante comitiali morbo, & quod miſcet ea, quæ ſunt diuerſa ſubſtantia, & inhomogeniis ſeparat.

LECT. LXIV.

Super

EODEM TEXT. LXXIV. & LXXV.

His intellectis, ſuppoſito quod maceratio in aqua emollit, & quod ignis educit, & miſcet: ſequitur quod in elixatione duo conſiderare oportebit, & humorem, quo elixamus, & rem, quæ elixatur. Si ergo humor fuerit ſuauis, res quæ elixatur, non ſolùm mollior, ſed etiam ſuauior reddetur: & ita facilioris coctionis, & melioris alimenti, & plus nutriet, & erit tenuioris ſubſtantiæ, & denſioris. Si autem ſit aqua ſola, fiet mollior, & ſolùm ſuauior in eo, quod facilius nutriet, non tamen plus nutriet, neque denſius erit alimentum. Oportebit & conſiderare proportionem eius, in quo coquitur ad id, quod coquitur, velut ſi coqueremus ſorba in lacte fierent mala, & ſimiliter piſces, & tamen vtrunque eſt bonum per ſe. Contrà cancri cocti in aqua ſalſa, ſunt boni, & tamen condimentũ per ſe non eſt bonum, neque res, quæ coquitur. Idem dico de oliuis, cum aqua ſaponis. Redduntur enim bonæ, cùm oliuæ ſint amaræ valdè, & aqua ſaponis tetra, & horribilis, & hoc contingit propter proportionem. Si vero ſuccus, in quo coquitur fuerit inſipidus, prorſus vt aqua, & res, quæ coquitur bona, quod coquitur fiet deterioris alimenti, & parùm ſuauis, & propterea ſolent addere ſalem aquæ, licet non neceſſario. Nam incocta carne aquæ fit ius ſuaue.

ue. At ſi quod incoquitur, fuerit malum, tunc reddetur melius, vtpotè ſi ſit ſalſum, acre, amarum etiam. ſed amarum ab inſipido non multùm iuuatur, & ſi fuerit amarum valde, remanet horribile: per talem tamen coctionem redduntur faciliora ad concoquendum, & molliora, & vt breuiter concludam coctio cum igne, & aqua reddit tem, quæ coquitur faciliorem, ad concoquendum: alimentum tamen eſt minus, & craſſius, impurius, rarius.

TEXT. LXXIV.

Senibus verò ſummè immutatus.

DE ſenum regimine ſatis in ſecundo libro de Tuenda ſanitate à nobis dictum eſt, immutantur autem multifariàm: ſed vt ſenibus tantum conueniunt bifariàm: nam temperamenti immutatio, & præparatio, & bonus odor, ac ſapor tum ſuperfluorum vt corticum, & ſimilium detractio ad omnes pertinet: at quod ſit molle, & ſecundùm ſubſtantiam, & poteſtatē illud ad ſenes pertinet. Carent enim dentibus aut inæquales habent, aut minùs ad mandendum robuſtos, aut ſtupidos, quæ quatuor mala, ita ſolent aduenire ſenibus, præcipuè in vltimo ſenio, vt plures pluribus, pauciſſimi nullis vexent. Septem igitur cùm ſint conſideranda in cibo, tria ad ſenes pertinent ſolos. vt omnia ſint eis neceſſaria ex reliquis quatuor tantū, quæ peculiaria ſunt ſenibus, eſt parua quantitas hanc omiſit, quaſi perſpicuam, & cuique notam. Secunda vt ſint comminuti ad minima, velut contuſa, aut deraſa tyrocneſti: demùm cocta ſit vt molliſſima ſint. Conuenit autem maximè coctum in iure, aut oleo, aut adipe, aut melle, vel ſaccharo, aut lacte, aut ſi fieri non poteſt, vt aliquo horum modorum cum his, quæ humida ſint, & calida, vel in ventri impletis, ſcilicet corporibus maxime allio, vel in patina, cum diploide, vt dictum eſt ex farina, & ſapa: intùs autem pinguibus referta. Quæ autem humida ſunt per ſe, & valdè frigida, tamen vt rapæ, cucumeres, pyra, cotonea in clibano, ſed ſuperaſperſa nuce myriſtica: hoc enim eſt aron a ſenibus proprium, velut & gingiber, & crocus, & piper longum ſed (vt dixi) nux myriſtica, & crocus præcedunt: Reliqua verò non vt ſenibus, ſed vt laborantibus, aut ob ſaporem adijciuntur. Quod autem calida, & humida eſſe debeant ad præparationem pertinet, vt contrarium contratio, velut etiam quod boni ſaporis, atque odoris, vt melius concoquantur, ſunt etenim hæ duæ aliæ conditiones generales. Præparationem autem, velut quartam conditionem adiecimus, vt diximus, ab aqua ſola madefacta, vel in aliquo alio liquore iucundiore ab igne ſolo ſuper prunas in veru, in craticula, in veſtibulo, in clibano, & ſi qui alij modi ſint præter hos quinque ab igne, & humido elixata iurulenta in patina cocta cum lacte, melle, ſapa, atque huiuſmodi. Quæ verò ſub cineribus coquuntur, manifeſtum eſt, ad ignem pertinere.

TEXT. LXXV.

His qui in vigore ætatis impermutatus.

NEque enim impermutatum dicit, vt crudas carnes, & caules edant, ſed quod ad etia illa propria ſenibus, ſcilicet molliē, & ideò exquiſitiſſimam coctionem, ac vt diuiſa ſint minutim edulia, aut contrita, aut vt dixi, tyrocneſti comminuta, & in parua quantitate. Verum ex his tribus, cum propriè de ſecundo intelligat, ſolùm præcipit hoc mandato, vt qui in ætate conſiſtunt, ij vtantur cibis non conſuetis, coqui prorſus crudis, atque recentibus cæteris, quàm modicè coctis, quod optimum eſt. Et recentiū, quidem omnium, dico carnium piſcium fructuum, olerum, caſei, etiam lactis atque ouorum, & panis commune emolumentum eſt, vt ſint ab omni putredinis nota immunia. Dum enim viuunt, naturalis calor illa tuetur, dum pereunt, ſeu animalia occiſa, ſeu oua, & lac exempta à propriis locis, vbi à ſuo innato calore fouebantur: ſeu olera, vel fructus decerpta à planta (moriuntur enim & ipſa, cuius indicium eſt pulchritudinis, & coloris languor) & panis ipſe ſicceſſit extincta ignea vi: omnia ergo hac ratione deteriora fiunt. Quæ verò ex his ſuperfluo humido abundant, nec facilè putreſcunt, collecta meliora redduntur. Vt plerique fructus è nucum & glandium genere, caſtaneæ nuces, auellanæ, & amygdalæ. in medio autem, quaſi ſunt horæorum, & nucum vuæ, & ficus. Hæ igitur ſuſpenſæ in aura, fiunt meliores, quādiu nullum putredinis ſignum contrahunt. Pineæ autem diuerſam ſortiuntur rationem, in cortice enim ſuo contentæ, fiunt meliores, ſiccantur enim ſolum: detractæ fiunt, deteriores etiam à prima die: quoniam incipiunt ſtatim putreſcere. Piſtacia contrà contrice contenta, magis putreſcunt. quam ſiccentur, à cortice enim liberata ſiccantur parum, ſed putreſcūt ob cariem: amygdalæ ſolum à cortice detractæ, minimè putreſcunt, & neque plurimum ſiccantur præſertim ſi in cumulis magis, & locis frigidis ſeruentur. Frigidum enim, & putredini reſiſtit & ſiccat alienum humidum, & proprium conſeruat, quod etiam Ariſtoteles 4. *Metbe. cap.* 2. docuit. Cæterorum etiam non vna ratio, nec æqualis iactura more, vt quod diuerſis temporibus Nam piſces, quoniam humida ſunt valdè & minimè calidi paucis horis corrumpuntur. Maximè teneri delicatiores ex aquis dulcibus: & celeriùs ex nitidis, & currentibus: vt contra ſtagnantium, ſed vt tardior corruptio ita deterior. Aſtaci etiam dum viuunt, putreſcunt, vt anteà incipiant putreſcere, quàm deſinant viuere. Eadem de cruſtaceis omnibus, & etiam teſtaceis, aut conchis,

vonchis, & chamis. Lac ſimiliter facillimè, & intra vnom diem corrumpitur. Poſt carnes, & maximè humidè vt ouium, & magis agnorum, & quod non exerceantur, & humidum aqueum ſit: nam porculi diutiùs durant, quod humidum eorum ſit pinguius. Æſtate quoque, & conſtitutione calida, & regione, & humidis omnibus temporibus, & locis cuncta putreſcunt faciliùs: adeo, vt ſi omnia ſimul iungantur, vel ipſa hora corrumpantur. Signum initij accurſus(ne quid propria vtilitate deſtituatur) muſcarum. Et eum putreſcit iam agmen: ſuper putrida agmina, & maximè magnarum, quæ etiam vermes in illam gerunt. Cùm verò apparent muſcæ magnæ, coquere oportet ſtatim. Aſſata autem diutiùs durant (nam Pauonem per menſem affirmet Beatus Auguſtinus non putreſcere ſe expertum) & per annum. Poſt cocta in patina & frixa: inde viſulenta celeriùs. Elixa autem an cruda dubito: parùm enim differunt. Carnes autem ſylueſtrium animalium tardiùs corrumpuntur, & oua: quoniam illa exercentur, & frigore, & ſolibus eorum carnes denſatæ ſunt: (oua vt non antè putreſcerent, quàm pullos producerent, dum fouentur) facta ſunt difficilis corruptionis. Caſeus vt mollior eſt, eò celerius corrumpitur: & multis modis: aceſſit, muceſcit, putreſcit, lapideſcit. Sed putredinis indicium tumor ob feruorem, & rimæ, ac inæqualitas ob tumorem. Pania autem licet non tam diu vt aſſata ſeruetur incorruptus, diutiùs tamen, quàm elixa ex animalibus, & piſcibus crudis, aut elixis. Olera vna die flaueſcunt, ideò cum humido pingui omni fermè careant, optima ſunt ſtatim à planta ſumpta, velut & fructus horæi, ceraſa præcipuè dulcia, quibus nullus alius non diutiùs ſeruatur.

• Macaistorum autem coctione à crudis diſcrimen eſt, in vtilitate præcipuum, ſuauitas odoris, atquè ſaporis legitimi. Qoò fit, & vt melius concoquantur, & vt melius præbeant alimentum, & natura, & gratia. Inde etiam commodum ipſum: tertium conſuetudo: & vt Celſus dicebat, cauendum eſt, ne in ſecunda valetudine aduerſa auxilia conſumantur. Adeſt præterea mandendi ſupplementum: quod præter attritionem, & molitiem, quam affert, etiam quid peculiare habet concoctioni ſimile, de quo aliàs diximus. Quæ ergo edi ſolent alia cum cruda, & cocta, alia cum cruda, alia cum cocta ſolùm, edantur velut caſtaneæ, cotonea, & pyra vtroque modo: cruda vt vuæ, & ficus, & ceraſa: cocta verò, vt carnes, quærendum eſt in ſingulis cruda, vel cocta edantur à robuſtioribus quid præſtent. Neque verò dubium eſſe debet, quin coctio validior non ſit in ætate conſiſtentibus, quàm in pueris, non ſolùm in rebus durioribus, & ſiccis, vt Galenus 3. *de Symptom. Cauſſ. cap. 3. iuxta med.* ait, ſed etiam mollioribus, & humidioribus. Nam ſi dura non debent præparari, molliora autem meliùs coquuntur duris, etiam à iuuenibus, neceſſe eſt, vt coctio nihil addat, quod abſurdum eſt? aut quod verius eſt, vt & in duris, & in mollibus, ſuperent pueros.

Eſt enim mens Hippocratis hîc, quod iuuenes æqualiter, quæ cocta, & cruda edi ſolent, cruda edant: quòd æquè benè illa concoquant, vt pueri cocta aliter iniquum, & fallax eſſet præceptum. Cocta igitur etiam meliùs, ſed hoc meliori non indiget ob ſuperuenturam ætatem, nec conſuetudine langueſcat natura. Quare conſulit, quod optimum eſt, vt idem tenor ſeruetur in creſcentibus conſiſtentibus, ac ſenibus: quoad fieri poteſt, hoc præcepto. Cruda igitur, quæ edi cruda ſolent, meliora ſunt, & facilè concoquuntur, & meliùs exhibent alimentū: cocta autem in ſuauiora deteriùs nutriunt, & nutrimentum languidius exhibet, licet faciliùs concoquantur. Quæ autem cocta edi ſolent, cruda ſi edantur, difficiliùs concoquuntur, & minùs alunt, & deteriùs. Cocta omnibus modis præſtant. Quæ autem cruda, & cocta edi conſueuerunt à validis corporibus, & ætatibus, quaſi eorum, quæ ſolùm cruda edi ſolent, rationem ſubeunt apud eos, qui imbecilli ſunt ventriculo eorum, quæ ſolùm cocta eduntur. Quæcunque autem dura ſubſtantia ſunt, & eiuſdem rationis, vt oſſa, iecur, quantò minùs ſubiguntur ab igne, eò ſeriùs putreſcunt: mollium autem non eſt eadem ratio: nam oua celeriter coquuntur, & tardè putreſcunt: contrà pyra, & cotonea facilè putreſcunt, & tardè coquuntur. Quæ verò de ætatibus dicta ſunt, etiam ad temperaturas, tempora anni, regiones, conſuetudineſque, & ſimilia transferri poſſunt. Sed nihil ſimilius ætati, habitu corporis, qui temperaturam ipſam etiam complectitur.

LECT. LXV.

Super

TEXT. LXXVI. LXXVII. ac LXIX.

Ad formationem dies triginta quinque, ad motum ſeptuaginta, ad perfectionem ducenti, & decem.

SI quæ dicta ſunt à nobis aliàs, hîc repetere vellemus nimis longa tractatio futura ſit. Proponit pro icone quatuor modos integræ perfectionis fœtus, è quibus primus cum vltimo ſatis concors eſt. Diuidit enim in tria: corporis figuram, operationem, quæ ad animum pertinet, & perfectionem, quæ ad vtrumque. Ex duplaque ac tripla proportione tanquam ſimpliciſſimis perficit eas. Inquit ergo quod ad formationem requiruntur xxxv. dies, quia vt habitum eſt *in libro de natura pueri pag. 5.* maſculus in xxx. diebus formatur, fœmina in xlij. & quoniam alij, vt Ariſtoteles ponunt xl. loco xlj. vt quaſi duo illi dies ſint ſuperſtitioſi: ideò dixit xxxv. accepto medio inter xxx. & xl. Sed quod adiicit ad motum conduplicari tempus, ſeruit omnibus opinionibus, præterquam

Secundæ, in qua forſitan etiam error eſt. Rationem horum tradere difficillimum eſt: ſumere autem oportet eam, vel ex natura rei, vel ex aſtrorum circuitu, aut numero ipſo. Et de numero quidem triginta dies, ſunt menſis: xl. autem numerus naturæ humanæ conueniens, vt in libris de ſeptimeſtri, & octimeſtri partu. Verùm quia iſta nec ſuſcipiunt eandem rationem: nec numerus eſt ex principiis actiuis, melius eſt, vt ad aſtrorum motum talia traducamus, & maximè Solis motum, qui origo eſt omnium. Cum igitur Sol in ccclxv. diebus peragat totum circulum, & tertia pars ſe reſpiciat: & quæ ab ea profluunt integris lineis ob ſimilitudinem: tertiæ partis pars tertia eſt xl. gradus quarta xxx. ideò in totidem generatur maſculus: vt in xl. fœmina. xl. exigit enim robuſtiorem. Fœmina ergo vt infirmior, ſpacio xl. dierum, quod etiam longius tempus continet, eget, maſculus xxx. tantum. Scripſit de his *ſecundo Epidemiorum: par. 3. iuxta finem*: labores in circuitibus. Quicquid in ſeptuaginta mouetur triplicato perficitur. Poſt menſes dextra, & ſiniſtra hiant. Humiditas per prodeuntia requirit dietam ſicciſſimam. Quod citius motum eſt, ac diſcretum, rurſos augeſcit etiam tardius, & ad longius tempus. Labores circa quinquageſimum tertium diem, & circa centeſimum ſextum. Labores tertio, quinto, ſeptimo, nono menſe, & ſecundo, & quarto. Quæ noſcere oportet vſque ad ſeptimum menſem, aut menſium fluxu numerandi ſunt nouem menſes, aut à conceptione: & à ſeptuaginta ad ducentos, ac ſeptuaginta dies. Græci menſes fiunt, & ſi quid amplius vltra hoc eſt: & aut maſculis, aut etiam fœmellis, hæc fiunt aut contraria.

Triplicatus autem dictum numerus exigitur ad perfectionem, quoniam vtrunq; perficitur: & ratio ſic conſtat ex monade: nam ad formam corporis exiguntur dies xxxv. igitur ad operationem, quæ eſt perfectior tantundem ſupra formam: dies autem xxxv. additi ad xxxv efficiunt lxx. Et ideò ad motum exiguuntur dies lxx. Sed perfectio exigit duplum initij ab ipſo initio: initium autem continet dies lxx, igitur perfectio continet dies cxl. ſed cxl vltra lxx. efficiunt ccx. Igitur perfectio fœtus fit in diebus ccx. Sed quoniam numerus quadragenariarum eſt imperfectus, ideò natura plerumque retardat fœtum ad cclxxx dies, vt ſint menſes nouem, aut decem: & ſeptem quadragenariæ numerorum. Ideò bene dixit Frequentianus, quod hîc loquitur de mente aliorū, non propria. Dubitabit autem quiſpiam, quid ſi oriatur nono menſe, quando formabitur? in xlv. diebus poſtularet ratio: & in xc. moueretur, & ita in triplicatu perficeretur. Iuxta ergo hanc rationem maſculus mouebitur in lx. diebus, & orietur in dimidio anni, *vt in libro de ſeptimeſtri partu. tex.* 1. Fœmina verò formatur in xlij. mouetur in lxxxiiij. & abſoluetur in cclij diebus: & pertingit ad nonum menſem: ſed videmus, quod etiam maſculi ad id tempus perueniunt. Et iſta eſt forſan cauſa cur maſculi plures euadunt ſeptimeſtres, quam fœminæ. Nam earum formatio eſt longior. Sed non tenet conuerſa ratio ab abſolutione ad formationem, & motum.

TEXT. LXXVII.

Alij dicunt ad formam quadragintaquinque: ad motum ſeptuaginta ſex, ad exitum ducenti, & decem.

Concordant hi in primo exitu ſeptimeſtrium, quoniam eſt res manifeſta, ſed non in formatione. Sumunt enim ſextā partem totius temporis geſtationis vteri, vt dixi, id eſt, menſium nouem, & ſunt xlv. & in hoc tempore, volunt formari fœtum. Ad motum neutram ſequuntur rationem, nec dierum ccx. natiuitatis, nec xlv. formationis. Et eſt abſurdum falſis opinionibus enarrandis inſiſtendo perdere chariſſimam rem, ſcilicet tempus. Et forſan, quòd ea ætate, & in regione Hippocratis oriebātur plures ſeptimeſtres, noſtro æuo in Italia valdè pauci, niſi ex cauſa aliqua violenta, de qua non eſt ſermo hic. Id de lxxvj. debet legi lxxix. vt ſ legatur 9, quoniam tum productum ccx. in xlv. eſt fermè ſexquialterum ad vj. MCCXLJ. quod eſt quadratum lxxix. vt productum ccx. in xxxv. ad quadratum iiij. MDCCCC. quadratum lxx. vel alia cauſa, non laboro: vbi non eſt ratio vera, exiſtimetur vera.

TEXT. LXXVIII.

Alij ad formam quinquaginta, ad primum ſaltum centum, ad perfectionem trecenti.

Hi putant infantes, non niſi decimeſtres naſci, quod ab Hippocrate reprobatum eſt ſæpè, ſed præcipuè in libro de Septimeſtri partu: non enim in ccc. diebus abſolutis decem menſibus, & quatuor etiam diebus, ſed in cclxxxix. ſcilicet diebus, & dimidia fœtum completi, ac naſci perhibent, quod hic numerus ſeptem quadragenarias compleat integrè, & nouem menſibus cum dimidio ad vnguem æqualis ſit: vt ratio luminarium etiam conſtet: ſiquidem luna ad oppoſitum locum cum Sole peruenit, vt ſi ab initio coniuncta illi fuit, dum genitus eſt, dum naſcitur, fuit in oppoſito: viciſſim ſi in generatione in oppoſito, in coniunctionem deueniet hora natiuitatis: & ſi fuit quadra dextra in procreatione dum naſcitur, erit in quadra ſiniſtra: & ſi in ſiniſtra, perueniet viciſſim ad dextram: & ſi in trigono dextro perueniet ad ſiniſtrum ſextilem, ac viciſſim: & ſi in ſiniſtro trigono ad dextram ſextilem: & commutata viciſſitudine, ſi in ſextili ſiniſtro perueniet, dum naſcitur ad trigonum dextrum: & ſi in dextro ſextili ad trigonum ſiniſtrum. Præterea Sol ipſe ex medio motu

perueniet

peruenit ac ſuperanit, quadratum ſuum dextrum, vt ex initio Arietis ad decimam partem ſagittarij, quod conuenit, & ex decima parte capricorni ad xx. partem libræ: ſed ex xx. parte libræ perueniet ad initium Leonis: & tum ſuperauit quadratum dextrum, & tendit ad ſextilem. Nunquam autem peruenit ad quadratum ſuum dextrum: quia illud omninò diſſidet natura, & in ambabus qualitatibus. His autem recenſere noluit propriam opinionem, vel quia nondum inuenerat, vel ne illam quæ vera eſt in dubium reuocaret, vt dicam in ſequenti textu.

TEXTVS LXXIX.

Alij ad diſcretionem quadraginta, ad tranſitum octuaginta, ad elapſum ducenti, quadraginta.

EX minus abſurdis ad magis abſurdas opiniones tranſit. Cùm enim non vnus eſſet naſcendi modus in homine, velut in cæteris animalibus, ſed vt dicit Ariſtoteles. 7. *De Hiſt. Animal. cap.* 4. (pueri vitales naſcuntur, ſeptimo, octauo, & nono, plurimum autem ait decimo, ſed & nonnulli vndecimum attigere) & vellent quidam in diuerſis vnam rationem inuenire; propoſuerunt plures opiniones, ſingulaſque falſas, ſed vnam alia abſurdiorem, è quibus hæc eſt abſurdiſſima. Nam cum imparibus quadragenariis, ac menſibus infans naſcatur ſeptimeſtris, & nouimeſtris, aut impari quadragenaria, vt decimeſtris, licet non menſe, liquet eos, qui naſcuntur ccxl. diebus naſci ſexta quadragenaria, licet dici poſſint nati nono menſe.

Remanet ergo dubitatio de ortu infantis, quomodo dici poſſit naſci rectè in decimo menſe, in medio illius ſi multi ſunt termini pariendi? Reſpondeo quod Hippocrates proponit duo tempora pariendi. Perfectum in cclxxx. diebus, & primum quod etiam eſt perfectum in ſuo genere, & eſt à clxxxij. diebus, & horis xv. vſque ad cc. dies vt declaraui ſuo loco, quia eſt quintæ quadragenariæ dies vltimus ducenteſimus. Eædem autem rationes ſeptimani validiſſimi ſunt cac. die, aut circa, quia luna peruenit ad oppoſitum locum, in quo erat, velut ex coniunctione in oppoſitionem, ex oppoſitione in coniunctionem, ex dextra in ſiniſtram quadram, & ex ſiniſtra in dextram: Ex trigono in ſextilem, & ex ſextili in trigonum commutata ratione, & dextri, & ſiniſtri.

Dubium modò relinquitur an conſtituto circuitu certo ortus infantis debeamus ſumere motum, & formationem iuxta eandem normam? Adeò vt ſumatur tertia pars pro motu, & ſexta pars, pro formatione. Et ita in eo, qui naſciturus eſt cclxxx. die, terminus motus erit xciij. dierum, & formationis xlvij. Hoc autem excedit metam. Et ſi dicas quod debet ſumi circuitus à prima perfectione, quæ ſit gratia exempli in dimidio anni, erit tempus motus dies xcj. & hoc ſatis bene ſe habet, ſed formatio fiet in xxx etiam in fœmina. Et hoc eſt contra ea, quæ de hoc Hippocrates *tract.* 1. *cap.* 2. ſenſit, & affirmat in illa. De hoc igitur adiiciam ad verbum, quod ſcripſerit Princeps, dicens, (Et vnicuique conuerſioni, aut duabus conuerſionibus eſt tempus ſuper quod ſtatur, ſeu in quo fit conuerſio, & non eſt illud de illis, quæ non diuerſificantur, & hoc quidem diuerſificatur in maſculis, & mulieribus Embrionum, & in mulieribus eſt maior tarditas. Et facientes experimenta, & probationes in hoc non iudicant, quod inter ea ambo in veritate non eſt diuerſitas. Quoniam vnuſquiſque eorum nõ iudicat, niſi per rem, quæ occurrit ei ſecundum experientiam eius, & non eſt impoſſibile, quod illud quod expertum eſt in fine, vel in tempore vltimo ſit cadens ſecundum illud, quod ei diuerſificatur: in toto enim illo eſt, quod eſt ſecundum plurimum proculdubio: & plurimum eſt in his, quæ generantur vt plurimum. Et ſpacium quidem ſpumæ eſt vj. dierum, aut vij. & in his diebus format informatiua in Embrione non ſugendo nutrimentum ex matrice, & poſt illud ſugit, & inceptio linearum rubrarum, & punctorum eſt, poſt tres alios dies, & ſunt nouem dies ea principio. Et quandoque fit anteceſſio die vno, aut poſtponitur die vno: Deinde poſt vj. dies alios, & ſunt xv. à conceptione, penetrat ſanguineitas in toto, & fit ſanguis coaggulatus, & quandoque antecedit die vno, aut duobus, & duodecim diebus poſt illud, fit humiditas, caro, & iam diſcernuntur fruſta carnis, & diſcernuntur membra tria manifeſtè: & ſeparantur quædam eorum à contactu quorundam, & extenditur humiditas nuchæ: & quandoque poſtponitur, aut antecedit duobus diebus, aut tribus. Deinde poſt nouem dies ſeparatur caput ab humeris, & extremitates à coſtis, & ventre: vt diſcernat ſenſus, in quibuſdam eorum, & latent in quibuſdã eorum, ita vt ſentiatur illud poſt iiij. dies, qui complent xl. dies, & poſtponitur raro vſque ad xlv. dies & minus in hoc eſt vſque ad xxxv. dies, & dicitur in doctrinis primis, quod quando poſt xl. dies ſcinditur ab aborto panniculus ſubtilis, in quo fœtus continetur, & ponatur ille fœtus expoliatus à pãniculo dicto, in aqua frigida, apparet res parua diſcretarum extremitatum, & maſculus eſt velocior in illo toto, quam fœmina. Videtur enim quòd ſit minus ſpacium formationis maſculorum xxx. dies, & minus parturitionis eſt medietas anni, & quod dicemus de proximo. Terminatio autem diſpoſitionis maſculi, & fœminæ in diſtinctione temporum, eſt res quam quædam pars medicorum iudicat temerariè ſine ratione. Dicunt enim quod primum, quod embrio reſpirans innexit, eſt reſpiratio: & primum quod operatur virtus formatiua, eſt locus in quo aggregatur calidiſſ innata, ſeu naturalis. Deinde operatur exitus & meatus: deinde poſt illud incipit nutritiua operari, & apud quoſdam embrio iam reſpirat ex oretenus reſpirat cum eo maiori reſpiratione, cum com-

pletur in matrice, ſed non eſt ſuper illud ſignificatio, & apud quoſdam cum ſuperuenit formationi embrionis duplum temporis eius, à quo formatur, mouetur: & cum ſuperuenit motui duplum eius, in quo mouetur: ita vt ſit à prima inceptione conceptionis, vſque ad motum eius triplum temporis tunc naſcitur.]

LECTIO LXVI.

Super

TEXTV XXC.

Non eſt & eſt: fiunt autem in iis plura & pauciora: & totum, & ſecundùm partem: nõ multo autem plura, vel pauciora: pauciora verò tot, & quæcunque alia his ſimilia.

PRima verba F. ne attingit quidem, in quibus tamen continetur, tota vis ſententiæ: ſcilicet, quòd non eſt ordo hic neceſſarius in omnibus: & eſt quandoque neceſſarius, ratione formæ. Et principium eſt in materia diuerſum, ex ſe autem certum. Sed dices ſtatim, quomodo an primus, an ſecundus modus eſt verus, & ita tertius, & quartus, & eodem modo dubitabit ſi ſemper in diſcretione ſint quadraginta ad tranſitum octuaginta, & ad elapſum ducenti, & quadraginta, quomodo aliæ opiniones poſſunt eſſe veræ? Ergo vult, quòd cum ſtatuantur quatuor principia aucta per quinque dies xxxv. vt in prima xl. vt in quarta xlv. vt in ſecunda l. vt in tertia, vt reliqua conſequantur. Propterea dixit, non eſt initium hoc neceſſarium, ſed neque conſecutio. Primum ratione formæ, quia ex motu aſtrorum fœtus formatio diuerſa habet tempora, ſed dato principio neceſſaria eſſet conſecutio, ſed non eſt ratione materiæ. Et cùm dixit plura, & pauciora ſecundùm totum intelligit ſeruato ordine inter partes, & tunc ſtat ratio formæ: & ſecundum partem, id eſt, ratione partium inuicem comparatarum diuerſitas accidit.

Non multo autem plura, vel pauciora) Intendit quòd talis tamen exceſſus, & hæc diuerſitas, non eſt libera, ſed anguſtis terminis continetur, vt ſi abſoluatur in xl. diebus, deberet moueri in lxxx. mouebitur quandoque in lxxviij. quandoque in xc. vel circa.

Pauciora verò tot) Docet quòd pauciora ſunt tot, id eſt, magis determinata. Nam non poteſt puer naſci in ſex menſibus, poteſt tamen in decem. Et non poteſt multò minus oriri in quinque, poteſt autem magis ad xj. peruenire. Et ita declarat, quòd ratio ſimilitudinis in varietate eſt eadem, ſed non in quantitate, quoniam natura facilius fert exceſſum, quam defectum. Vnde & in victus ratione. [Propterea in tenuibus diætis magis delinquunt ægrotantes, quàm in paulò plenioribus.) Neque enim intendit paulò craſſiorem, id eſt, minus craſſum, quam ſit ille tenuis. Neque enim eſſe diæta Hippocrate digna, ſed craſſior longè, cum illa ad tenuitatem declinet, modo non ſit in exceſſu.

F. in Commento multa adiicit, quorum primum eſt: quod ponit duas cauſas formationis fœtus. Vnam quæ conſtituit materiam & illa pendet à temperamento, & eſt virtus corporea: alteram quæ figuram præbet, & eſt diuina, *vt in primo de facultatibus naturalibus. cap.6.* Et vtrumque ſubdiuidit in vitium facultatis, & materiæ. Sed hic emergit dubitatio an facultas poſſit vitiari? ſi enim diuina eſt, non poteſt eſſe imbecillis. Item, quia ſi eſt in anima erit vt illa. Anima autem eſt impaſſibilis, ergo non poteſt vitiari facultas? Reſponſio eſt multiplex primum iuxta Peripateticos anima eſt in materia: eſt enim forma corporis: & ideò poteſt vitiari, non quoad ſubſtantiam, ſed meritò inſtrumenti. Secundùm Academicos autem neutro modo, ſed ſolum ratione operationis, aut facultatis, vt eſt in materia. Exemplum iris in pariete apud Peripateticos vitiatur, prout lumen eſt in vitreo, vel in aëre, & ab eo pendet, non per ſe. Apud Academicos vt in vitreo, vel aëre non vt per ſe, neque vt ab eis pendet. Ita quòd Peripatetici arbitrantur, quod anima non eſſet, ſi corpus non eſſet. Academici autem quod anima eſſet etiamſi corpus non eſſet. Et facultas eſt in anima, antequam in corpore. Peripatetici autẽ quod ſimul non ante: neque integrè, atque vt principium. Secundùm Galenum autem (vt dixi) vult facultatem, quæ conſtituit ſubſtantiam eſſe naturam: quæ autem formam dat diuinam. Ideò prima poteſt vitiari, & vt in materia, & per ſe cum pendeat ex temperamento corporis: alia nonniſi, vt eſt in materia, cum ſit cauſa diuina Tertia differentia eſt iuxta noſtram opinionem: facultas non vitiatur vnquam, quia eſt in anima, & in animatis non eſt alia facultas, quam quæ eſt in anima. Ideò vitiantur, ſolum functiones, ſicut radius ſolis in nebula. Functio autem vitiatur, quia fit per corpus, vt per inſtrumentum. Et ideò materia non recipit facultatem, nec ſubſtantia, in qua eſt. Propterea dicemus, quod in noſtra opinione vitium facultatis diſtinguitur à vitio functionis, vitiũ enim functionis eſt, cùm materia recipit facultatem, ſed non poteſt exire ad opus ſuũ.

Secundò comparat formationem exitui: & dicit: ſi cotylidones ſint validi, & fœtus languidus, tardè exit fœtus: ſi autem cotylidones languidi, & fœtus robuſtus, celeriter, quoniam opus fœtus eſt exire, cotylidonum retinere. Vterus autem fauet vtrique. Nam dum fœtus eſt imperfectus, retinet: quoniam à calore illo delectatur: & etiam quia aggrauatur multitudine ſanguinis, exhauritur. Contra aduenrante partu lancinatis membranis, trahitur ac dolet, & ideò conatur eiicere, ſed multò magis poſtquam ſuperuenit compreſſio illa tineſmoni ſimilis. Et ideò rectè dicit, quod mulieri eſt multiplex tempus pariendi: cæteris animalibus non ita: & eſt Ariſtotelis ſed non reddit rationem tamen huius: cùm cætera animalia

etiam

etiam poſſint habere fœtum languidiorem, ac robuſtiorem & cotyledones. Et ſimiliter vt mulieres, & tamen pariunt languidos eadem die, qua etiam robuſtos. Ideò dico, quod cætera animalia habent diuerſa pariendi tẽpora, quò ad numerum dierum, ſed non menſium, vt homo. Canes enim pariunt ſexageſimo die (inquit Ariſtoteles) lxj. lxij. & rarò lxxiij. ante lx. minimè: ecce quod tertius menſis earum geſtationi dicatus eſt, non, tamen dies certa præfinita. Quibus etiam aſſignat quintum menſem non certũ diem. Ita nulli animali certum pariendi tempus, quod ad dies attinet præfixum eſt: ſed in homine, neque quoad menſes. Et ita intelligi debet dictum illud Philoſophi, nam ſe explicat, dicens: quòd homini, & ſeptimo, & nono & decimo menſe parere contingit. Cùm ergo in cæteris animalibus iam apertus ſit vterus omnes eadem die prodeunt catuli quoniam contineri nequeunt alimento defluente: & etiam ob niaum vteri. Quia verò tempus geſtationis vteri breue eſt pleriſque, vt canibus, felibus, euniculis, leporibus: non poteſt eſſe diſcrimen menſium in termino partus. In magnis autem animalibus, quæque pluribus menſibus ferunt Elephanto, camelo, equo aſino, & boue. Etenim de equo fatetur *quarto de Generatione Animalium cap.* 10. quod nonnunquam decimo, nonnunquam duodecimo menſe parit. De Elephanto quod biennio fert, ideò numerum menſium non determinat, ſed annorum ſolum: in menſibus variare poteſt. Atque ibidem cauſas docet termini quidem & finis ex aſtrorum circuitu: varietatis autem propter materiam, quæ indefinita eſt, & impedit principij actionem. Ita camelus fert, vt equus, ſed certius tranſit ad duodecimum menſem. Cauſam autem veram varietatis maioris in homine cum gerat ſolum nouem menſes ex ordine aliàs diximus: ſcilicet quod homo non ſpecies verè ſit, ſed genus: recipiatque omnes differentias, licet occultius, vt etiam animal ſanguinem, & exangue, & planta, & lapis, & huiuſmodi. Cohibetur tamen naturæ legibus arctius, vt non poſſit in xx. diebus procreari vt gallina: neque in lx. vt canis: ſed tamen magnam varietatem ſuſcipit.

Inde dicit quòd Hippocrates prætermiſit differentiam formationis fœtus maſculini, & fœminini in vtero, cùm mas formetur in xxx. diebus: fœmina autem in xl. Dicit autem quòd Peripatetici dixerunt ex abortuum teſtimonio marem in xl. diebus formari, fœminam in quatuor menſibus: Et hoc plurimum differt ab opinione Hippocratis. Nam in fœmina diſcrimen formationis in xl. diebus à alij. vt refert Hippocrates poſſet ſilentio obliterari, quia Frac. forſan non curauit exactum numerum, ſed hoc quod refert de Peripateticis ſcriptum eſt his verbis: (Mas qui xl. die eiecerit, ſi in quod vis aliud mittatur, diffunditur atque abolerur, ſed ſi in aquam frigidam cogitur: conſiſtitque velut in membranula, qua rupta fœtus, ipſe apparet magnitudine formicæ maiuſculæ: & membra iam inde diſcreta, tum cætera omnia, tum genitalia conſtant, & oculi, quemadmodum in cæteris animalibus prægrandes. Sed fœmina, quæ intra tertium menſem erupetit, indiſtincta eſt, quæ antẽ quartum adepta eſt menſem, finditur, & reliquam diſtinctionis effigiem breui tẽpore accipit.) Dicendum ergo quòd Hippocrates veriora refert, cum dicat genituram in ſex diebus fuiſſe oui interiori ſimilem, & iam pulſantem, & ſtrepitum edidiſſe, dum in terram cecidiſſet, & nos vidimus fœtum ea abortu trimeſtri exacto, habentem omnia membra, vt infans, niſi quod eſſet totus ruber, & magnitudine palmi maioris, ſed exilis: ſimilem quippe his ſtatuis paruis, quæ venduntur in foro pro pueris Quomodo ergo poteſt eſſe ſimilis formicæ maiori: cum ſemen viri ſolum ſit maius decem formacis? Et ideò credendum eſt, eſſe errorem in litera, cùm etiam alibi ſententiæ Hippocratis ipſe ſubſcribat. Igitur meritò excuſandus videtur F. qui cum maximo viro aberrat.

Subdit, quod mas mouetur in xl. diebus: ideò multo paucioribus, quàm in textu. Breuiſſimus enim terminus eſt lxx. dierum, vt habitum eſt ſupra, quomodo ergo poteſt moueri in xl. diebus? Quomodo etiam poteſt moueri tum ſi maior non eſt formica maiore: nam & ſi moueatur incertum erit? Reſpondeo, quod (vt dixi) illud de formica non rectè ſe habet. Sed cum ſit magnitudine paſſerculi mouetur, quia animal iam eſt, & ſenſum habet, & vbi ſenſus ibi motus: & licet non ſentiatur foris, de quo motu intelligit Hippocrates cum manu ſuperpoſita venter ſubſiſtit. Ariſtoteles autem de moto occulto, quem ſentit ſola mater in ſeipſa, ideò ſunt concordes. Propter continuitatem enim ſentitur, quivis motus minimæ partis. Cùm ergo in xl. diebus formetur, membra iam ſunt & inſtrumenta, ideóque ſenſus, vnde etiam motus.

Demum obiicit idem de perfectione, quæ hic ponitur ccx. dierum ad minus, cum vitalis infans naſcitur: ſed vt deprehenſum eſt in lib. de Septimeſtri partu dicit, in claxxij. diebus & parte diei, poreſt naſci infans vitalis: ergo non primum in cex. Reſpondet quod Hippocrates loquitur hîc de his, quæ vt plurimum eueniunt non raris caſibus. Aliã etiam dat reſponſionem (nam prior eſt ſatis bona) quod commentarium hoc fuit memoriæ cauſa non exactum, ſed oportet propria pro ſingulis loca conſulere.

LECTIO

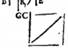
LECT. LXVII.

Super

TEXT. LXXXI.

Oſſium alimentum ex confractione, naſo bis quinque maxillæ, & clauiculæ, & coſtis duplicia: cubito triplicia: Tibiæ, & brachio quadruplicia: fœmori quincuplicia: & ſi quid in his magis, vel minus poteſt.

LVxatio fit in oſſibus, & repoſitione ſtatim curatur, aut quam breui. Fractura autem dicitur non ſolum cùm os ruptum eſt, ſed cum è loco motum, cui per articulum non ſit coniunctum. Vt ſi per ſuturam, velut oſſa capite inuicem: vel aliter, velut naſi, cartilagines faciei. Tum verò tempore quodam vt conglutinentur, & reſtaurentur indigent. Reſtaurantur autem alimento ob quod tractatio hæc, non minùs prioribus pertinet ad hunc librum. Sed vbi os adhæret poteſt etiam ſeiungi citra fracturã partium, licet totum iure fractum dici poſſit. Fractura rurſus vera duplex eſt: alia cum partes aliqua oſſium depereunt, alia cum nullæ. Sunt & aliæ differentiæ plures, de quibus in Arte Medendi parua dictum eſt, ſed hi ſufficiunt, & de illis igitur agamus. Proponit ergo quinque genera diuerſa tempore ad reſtaurationem oſſa ſeu cartilagines, naſi vt conſolidentur, ſeu loco, mota ſeu fracta bis quinque dies expoſcunt, antequam ex alimento reſtituantur: maxillæ & coſtis, & clauiculæ duplicia, id eſt, dies viginti: Cubito triplicia, id eſt, triginta: tibiæ & brachio quadruplicia, id eſt, quadraginta, fœmori quincuplicia, id eſt, quinquaginta. Circa hæc notandæ ſunt duæ regulæ: vna quòd membrum, quantò eſt mollius, tantò celerius conſolidatur: quoniam velut caro neruo neruus cartilagine, ita cartilago oſſe. Hoc autem tribus cauſis. Primum, quia ſanguis cum ſit mollis admodum, copiam maiorem humidi alimenti ſubminiſtrat: & ita celerius reſtauratur. Secundum eſt, quod in molle alimentum celerius agit, quàm in craſſum, & magis operatur. Tertia quòd terminus ad quem deducitur vtpote caro eſt minus remota à natura ſui alimenti, quam cartilago, & cartilago oſſe. Et minus ſpacium celerius pertranſitur. Et ideò minor cum ſit differentia in duritie, & corpore ſanguis à carne, quam medullæ ab oſſe celerius ſanguis in carnem, quam medulla in os tranſit. Eſt enim medulla nutrimentum oſſis. *Tertio de Naturalibus facultatibus. cap. vlt.* Secunda eſt, quod membrum ſeu carnea ſit pars, ſeu oſſea, ſeu quæ vis alia, quantò tenuius, tantò celerius conſolidatur: & quanto craſſius, eò tardius. Hoc autem triplici ex cauſa prima per ſe, & primo, ſecunda per ſe non primo, tertia neutro modo. Vt cùm membrum magnum ſit in tempore, dum conſolidari debet, vel mouendo, vel lapſu proprio ob grauitatem ſunem, quoniã conſolidari cœptum eſt, abrumpit & diſſoluit. Minùs etiam commodè, ſtrictè vinciri poteſt, atque ita elabitur tum facilè, tum ſæpè. Cauſa non primò ſed per ſe tamen eſt, quod ſuppoſitis duabus figuris: altera quadrata, altera circulari paris ambitus, circularis ſetius, quia plus ſpacij cõtinet impletur. Si enim ambitus ſit xxij. dimentiens erit vij. ſuperficies xxxviij. x

Sed ſi quadrata erit maior longitudo multiplicanda, ſeu latitudo v x quare ſuperficies erit xxx. cum quarta: at xxxviij x ſuperant xxx cum quarta, per viij cum quarta: igitur cum viij cum quarta ſit maius quarta parte xxx cum quarta: vulnus ſeu vlcus A B ſanabitur quarta parte tardius vlcere C. adeò quod ſi C. ſanabitur in xl diebus A B ſanabitur poſt l. diem, vt in lij. vel liij. diebus. Alia cauſa eſt, quod linea B A longior eſt latere C. Et ita tardius fiet tranſitus, & conſolidatio etiam ſecundùm longitudinem Eſt autem A b vt dictum eſt vij. latus C. tantum v x & ita proportio vt xiiij ad xj. Et ſi dicas quod diagonalia C. eſt latus quadrati lx x id eſt, duplæ ſuperficiei C. dico quod diagonalis C. dico quod diagonalis C. eſt paulo longior A B: cùm AB ſit vij x. C. & xj partes ex xiiij. differentia, par ij ex vij verùm non fit conſolidatio per eam lineam, niſi nõ per ſe. Alia cauſa non primo licet per ſe eſt: quoniam natura redditur anceps in conſolidatione. Eſt enim conſolidatio circuli A B quaſi quadrati circulum ambientis, tantum cum eſt fermè conſolidare F G latus quadrati ambientis A B, quantum H K partem circuli interceptam eiuſdem F G. Differentia autem inter has eſt magna & manifeſta. Sed veniamus ad aliam cauſam non primam, & dicamus, quod abſit dupla D E cùm fuerint ambæ figuræ ſimiles, aut circulares, aut quadratæ, aut oblongæ erunt ſuperficies in proportione quadrupla. Et ſi longitudo ſit tripla erit ſuperficies nonupla. Cum ergo ſuperficies reſtauretur & alimento indigeat, non lineæ, multò tardior erit conſolidatio A B quam D E, & quam exiſtimabitur. Hæc autem nota ſunt facilè Geometris. Sed de cauſa per ſe ſcilicet maiore longitudine, latitudine, vt dubium non eſt, quod maius exigit tempus, quam ſi membrum ſit maius. Hactenus generaliter, nunc ſingula perſequamur.

Animaduertendum igitur ſecundò eſt, quod triplex eſt conſolidatio oſſium: vera quæ fit per oſſis generationem, mendoſa quæ per callum: & media quæ appellatur ferruminatio, licet nec propriè dici poſſit, ſed eſt nomen proprium primo modo, verùm, quoniam

niam ille accepit, aliud nomen ſcilicet conſolidationis ſeu reſtaurationis: ideò hoc ſucceſſit ſequenti. Galenus ergo cenſet *in libro Artis medicæ, cap.* 91 quod oſſa ſolum, & ideò in pueris reſtaurantur. An verò callus per ſe fiat cum oſſa vel immuta fuerint, vel ſeparata, non exiguo ſpatio? Et tunc licet materia oſſea ſit, quid tamen, neque formã, neque tempus idoneum nactum eſt, ideò non coaleſcit in eam duritiem. Vnde calli omnes ſunt fragiles, recentes ob mollitiem: antiqui, quia non poſſunt bene nutriri, cum careant medolla in medio. Callus enim cauitate caret. Oſſa autem ferruminata ſunt, quæ in formam ſerræ fracta, & compaginata inuicem coagulantur materia oſſea, & cauitas ſeruatur, & nutrimentum, & ideò ab initio ob os commiſtum, & poſt ob alimentum fiunt duriora, quandoque oſſe eodem ante fracturam.

Circa tempora de fractura naſi dicebat hoc *ſecundo de Articulis, tex.* 45. ſed adiicit quod frangatur ad inferiora: ad ſummũ enim in decem diebus reſtauratur: omneſque ſanantur. Maxillæ in diebus xx. Ibidem. Sed de coſtis *in tertio* eadem, quæ hîc, refert. De clauicula autem non definiuit tempus: ſed *in primo de Articulis tex.* 71. dixit, quod breui coaleſcit, & ſubiungit quod ad ſanationem pauci dies ſunt neceſſarij. De cubito, quòd in triginta diebus conſolidetur, dixit in primo de Fracturis. De Brachio quoque quod in xl. Secundo eiuſdem, & quod in totidem tibia in eodem. De Fœmore autem in tertio eiuſdem dicit, vt hic ſcilicet, quod in quinquaginta diebus conſolidatur. Habes igitur (vt dixi) hiſtoriam perfectam: vt ſolum deficiat clauicula, quanquam per breue tempus illud ſpatium intelligat, quod & alij exponunt: præter id ponitur vnum, quod tardiſſime coaleſcit, ſcilicet, calx confractum. Dicit enim Hippocrates in ſecundo de fractoris, quod in lx diebus. Nec vllum igitur aliud os tardius, reliqua in his terminis continentur: velut manus, & pes, ſub mala coſtis, & clauicula, id eſt, in xx diebus, vt ibidem habetur. Hæc igitur quo ad textum.

Et ſi quid in his) Intelligit res naturales, & non naturales, & præter naturam: In puero primum celerius hæc omnia ſanguineo, carnoſo, robuſto, in tempore Veris, moderato in cibo & potu, bene dormiente, in conſtitutione calida, & humida ſe exercente: contra in laborante febre, tabefacto, decrepita ætate, & in Autumno, cum cacochymia, vigili modico, & ſicco cibo, & tenui vtente. Et ſi fractura magna ſit, hoc enim plurimum refert. Et ſi iungatur muſculorum ruptura, ſi multæ partes oſſis perierint. Oportet igitur habere rationem omnium. Et maximè conſiderare curationem: nam ſi fuerit obliquè deligatus, aut non ſtrictè, aut nimis ſtrictè, aut æger nimium ſe voluerit, longè tardiùs perficietur curatio. Et ſi phlegmon antea ſuperueniat magnum impedimentum affert. In initio ergò mittendus ſanguis, purgandus, victus tenuis, & tamen ex his, quæ lentum efficiunt alimentum, dandus eſt velut far. Eſt enim valdè vtile, ſed in pauca quantitate. Et in eo perſeuerandum, donec dolor, & corporis repletio manſerit: quo ſufficienter euacuato, & doloribus ceſſantibus, & aliis malis ſymptomatibus, dabis pedes vitulinos, & ſuillos cum farre: poſt tranſibis ad carnes vituli, & apri, & caſtrati. Vinum autem nihil boni afferre poteſt, niſi ob conſuetudinem, vel appetendi facultatem, ac concoquendi excitandam. Poſt etiam augenda eſt quantitas eiuſdem, ſcilicet cibi. Et ſcias, quod reſtauratio oſſium fractorum quantò tardiùs abſoluitur, tantò eſt melior.

LECT. LXIIX.

Super

TEXT. XXCII. & XXCIII.

Sanguis humidus, & ſanguis ſolidus: ſanguis humidus bonus, ſanguis ſolidus malus. Ad aliquid omnia mala & bona

QVi ſit ſanguis humidus, ſatis liquet, ſed quem appellet ſanguinem, difficile eſt intelligere: quoniam vni plura ſunt contraria, velut denſatus, & concretus, cum eſt extra venas: & vocatur trombus. Et qui eſt craſſus ſecundum ſubſtantiam: vel qui iam tranſiuit in humidum, ex quo membra nutriuntur, hoc non poteſt intelligi, quia tale perſæpè bonum eſt, imò plerumque & naturà per ſe bonum eſt. Hic autem dicit, quod eſt malus ille ſanguis. De ſanguine autem fæculento, aut fibroſo, aut denſo eſt diuerſa ratio: cùm talis poſſit eſſe in venis: denſus quidem ſubſtantia bonus eſt, imò optimus, vt viſum eſt: non ergo malus, fibroſus etiam bonus eſt. Nam cum ſanguis concreſcat, quia fibroſus, qui non concreſcit extra venas malus eſt: igitur ſanguis fibroſus non eſt malus naturâ. Fœculentus autem eſt etiam bonus, & vtilis, vt liquet *ſecundo de facultatibus naturalibus, cap.* 8. & etiam non poteſt dici ſolidus, igitur de nullo iſtorum intelligit. Intelligit ergo per ſanguinem ſolidum illum, qui iam diu effluxit à venis. Et intelligit quod ſanguis humidus eſt bonus. Primum, quia eſt ſecundùm naturam, & quoniam venit à venis. Nam extra concreſcit vt etiam in corde, & pulmone in animalibus, quæ iugulantur: tertiò quia eſt calidus, concretus autem eſt frigidus. Naturâ ergo ſemper ſanguis humidus, ſeu liquidus eſt bonus, concretus malus. Sed quoniam ſanguis cum ſenſu deprehenditur, quod ſit humidus, ſeu ſolidus, neceſſariò eſt extra venas: ideò diſſerendum eſt de ſanguine concreto, & humido extra venas. Nam concretus eſt vndequaque malus, humidus autem non. Tria enim conſiderantur in ſanguine, qui exit, quod eſt vt exit, & vt exiit. Quod eſt ſanguis humidus, eſt bonus naturalis fluens calidus, ſpiritu plenus boni caloris: ſolidus ſemper malus non fluens, frigidus mali caloris, præter naturam. Impediens igitur ſanguis ſolidus ſemper malus, humidus bonus. Vt autem

exit

exit ſanguis humidus, ſignificat malum per ſe, quoniam exit, & concretus etiam ſeu ſolidus. Hoc enim eſt præter naturam exire è corpore. Non enim retinetur à natura cuius eſt theſaurus. Vt autem exit ſanguis fluidus eſt bonus, ſi ſecundum naturam exierit, aut præter naturam à principio non errante. Si autem à principio cogente naturam, & aberrante, eſt malus: vt in vulnere, & in ſectione venæ, à medico aberrante in ruptura venæ: vbi natura cogitur, & vim patitur, atque iniuriam. Et ideò bonus eſt etiam, quod exeat. Nam quòd ſit malus, eſt per accidens (vt dici ſolet) ſeu fortuitò. Cum enim ſit fluidus, paret naturæ: natura autem (vt dixi) dirigitur à mente, quæ non errat: neque deliberat inter contraria, aut de illis. Sed ſolidus cum exit malus eſt: in exitu enim ſequuntur, aut ſanguinis profluuia, aut ſyncopes, & ſudores frigidi. Et non alleuiatur æger, quoniam plus afficitur patiens in exitu, quam iuuetur ex exitu. Et hæc eſt natura ſanguinis concreti. Et ſi exeat in fluxu ſanguinis narium, ſignificat deiectionem virium, aut profluuium ſanguinis non ceſſaturum. Sed caue, quia ſanguis, qui exit leuiter è naribus, non dicitur exire ſolidus: eſt enim refrigeratus extra corpus in nariũ cauitate, & fluxit è corpore liquidus, & ob frigus aëris concreuit, & de hoc non eſt ſermo: ſed de eo, qui iam concreuit intus & exit ſolidus. Nam omnis ſanguis (vt dixi) qui exit, vbi exierit fit ſolidus: etſi non fiat eſt malum ſignum. Sed intelligitur de ſanguine, qui exit concretus è corpore. Nam ſi exit protinus è vena, ſolidus non exit, niſi in fine, vt in ſuibus dum iugulantur: & tunc ſignificat venas eſſe adeò ſanguine vacuas, vt ſanguis, qui relictus eſt ſponte concreſcat, & hoc eſt ſignum mortis: & tunc ſi quis ſuẽ relinquat: breui tamen per ſe morietur. Idem accidit reiectantibus ſanguinem ex pulmone per tuſſim, aut ex iecore per vomitum, & per inferna: & etiam per hæmorrhoidas. Sed ſi exeat non protinùs ex vena, ſed velut ex veſica, vtero, ventriculo adhûc eſt malus. Sed ex ventriculo deterior, inde ex veſica, inde vtero, quia cum exeat ſolidus ob refrigerationem loci: & refrigeratio loci ſit eo deterior, quo locus eſt natura calidior, ideò deterior eſt, ex veſica, quam vtero, quia veſica eſt calidior vtero: & à ventriculo, quam à veſica, eadem ratione, & à cerebro. quam à ventriculo, & à iecore, quàm à cerebro, & à pulmone quàm iecore, & à corde, quàm pulmone. A corde etiam exiens ſanguis concretus neceſſario mortem præſentem ſignificat. Sanguis ergo ſolidus exit, à loco qui non eſt intra corpus, vt à naribus, ore, vteri, collo, & nil ſignificat. Aut à loco, qui non eſt vena, vt à ventriculo, veſica, vtero, inteſtinis, & habent cauitatem magnam, & ille eſt deterior. Vel à venis loci, non valde calidi, vt à renibus, & liene, quia ibi ſunt cauitates paruæ, & eſt deterior priore, & quaſi medius inter illum. qui exit ex venis ipſis, præſertim magnis, & magis etiam arteriis; quemadmodum ex cerebro, pulmone, corde, & hic eſt peſſimus. Nec ex hoc ſequitur, quòd ſi ſanguis ex ventriculo concretus, exiens, ſit deterior, quàm ex veſica, quod ſanguis concretus retentus in ventriculo, ſit deterior: quàm retentus in veſica. cùm Galenus ſexto de locis fateatur illum inducere lethalia ſymptomata, nec quenquam euaſiſſe præter vnum. Et hoc accidit ob anguſtiam loci. Quod etiam euenit in retẽto, in cerebro: & pulmonibus, ob guttur quod eſt anguſtum. Vel ſi locus ſit remotus à via: Alia cauſa eſt frigiditas veſicæ, quæ magis læditur, quàm pulmo, vel cerebrum cauſæ ratione, licet vt ſignum accidat contrarium (vt dixi) Sed ſi obiicias exiens malum ſignifica: ſi retineatur peius. Dico quod debet exire dum fluit, ſi vires ſunt validæ. Si non debet à calore vali io verti in pus, & tunc exire, & hic eſt ſecundus modus.

Ad aliquid omnia mala, & bona) Id eſt, ſanguis ſolidus in aliquo caſu poteſt, dici bonus, ſi exeat vt liberat ægrum à maiore noxa. Sanguis humidus quandoque malus, vel cùm à cauſa violenta exierit: vel copioſior, quàm debeat. Sed hæc viciſſitudo in hoc non eſt ex æquo: quia tarò humidus, & malus, & longè rarius ſolidus eſt bonus, licet quandoque accidat vtrunque ob materiam, & cauſas diuerſas.

TEXT. LXXXIII.

Via ſurſum, deorſum vna.

HVnc locum non aſſecutus eſt. F. Non omnia poſſumus omnes: intelligit contrarium eius, quod dicitur. Nam cum via à Thebis, ad Athenas eadem ſit, quæ ab Athenis ad Thebas, vt dici ſolet, & à naribus ad cerebrum, & à cerebro ad nares: ab ore ad anum, ab ano ad os, & ita de omnibus aliis, tamen dicit motus eſt diuerſus, ac magis contrarius, quàm ſi ad latus declinaret. Et ideò dixit 4. *Aphor.* 55. ſanguis qualiſcunque fuerit ſupra malum.: infra autem nigra deiecta bonum eſt. Non eſt maior pugna, & nil magis contrarium, quàm quod ex eodem eſt: ſeu cum in diuerſa tendit, ſeu in rectis, ſeu obliquis. Et ideò voluit nos monere, quod cum contraria ſint in eodem genere, & iuxta idem, & via ſurſum, & deorſum ſit vna, quod quæ ſurſum, ac deorſum feruntur, illa maximè contraria ſunt. Et ideò maximè formidanda, vt in ileo vomitus fæcum. Et ſi flatus recurrant ad ventriculum: facilè tamen eſt ea, quæ ſurſum repunt, ad inferna deducere, eo quod via eſt vna, licet motus ſit contrarius. Eo autem quo ſermo eſt generalior plura dici poſſent: & tunc pauciora ſunt dicenda Non enim eſt hoc declarare authoris mentem, vt ſolùm id generale explicetur, ſed capitulum in capitulum protrudere, & omnia confundere: cum non habeamus ducem, niſi ad illud generale.

LECT.

LECTIO LXIX.

Super

TEXT. LXXXIV. LXXXV. & LXXXVI.

Facultas alimenti melior, quàm moles. Moles alimenti melior, quàm facultas.

CVm alimentum (vt ſuprà declarauimus) ſit quod mutatum eſt, aut mutari debet in id, quod nutritur expers ſenſilis alienæ qualitatis. Hic loquitur de futuro alimento, velut leguminibus, fructibus, oleribus atque proprio, id eſt, temperato, aut temperamento proximo, qualia ſunt panis, & oua gallinarum, & maximè vitelli, & caro. Nam licet caro ſit calidor, cùm tamen aliquorum animalium ſit frigidior, vt cuniculi, teſtudinis, neceſſe eſt, vt aliqua ſit temperata. Et ideò cadit difficultas de vino, & piſcibus. Sed de vino dico, quòd cùm quædam ſint calida vt flaua, prannium, phalernum: alia frigida, alba erunt media temperata, parùm vinoſa & rubra, aut media inter flaua, & alba. Frigida vina vbi naſcerentur Galenus non prodidit. In Germania iuxta Rheni ripam, & in Italia in locis aquoſis. Sed de piſcibus quomodo poſſint eſſe temperati, cùm ſint frigidiores humana natura? Et ideò dico, quod piſces ſunt frigidi ſaltem generali ex natura: tamen quia adeò celeriter petroſi ac mollis carnis concoquantor, & mare eſt proximum temperamento: & piſces eius ideò concocti deducuntur ad temperamentum, maximè in febricitantibus, in febre conſumptis, in iuuenibus, in biliosis temperaturis. Dicit ergo quod eiuſmodi cibi, velut etiam caſeus butiroſus (vt ſint ſex propriè: panis, vinum, caro piſcis, & lac, & oua, & non ſunt alia generaliter) ſunt vtiliores ſub parua quantitate, & citiùs reſtaurant corpus deficiens cibis aliis, qui parum nutriunt, & in multa quantitate aſſumuntur: vt inter olera boragine, quæ proximior eſt temperamento, quam lactuca, & ſi vis, lactucam præferre non contendo: & vua ac ficubus, quæ inter fructus ſunt, & ipſa proxima temperamento: & inter grana orixa, & inter legumina phaſelus ſeu Faſelus, & dolichi ſeu phaſeoli, & faba vulgaris noſtra, quæ eſt Ægyptia. Aut enim temperamento proxima, aut talia videntur ob ſubſtantiæ craſſitiem, & inter ſureulos aſparagi. Ex his igitur dicit Hippocrates non adeò bene nutritur à multo, ſicut à prioribus à pauco. Tum quia difficilius conficiuntur & ideò tardius, & detetius: ergo non adeò bene reſtauratur corpus: tum quia nutrimentum eſt excrementitium, & ideo non tam bene temperatum. In imbecillibus ergo & etiam benè ſanis tales cibi ſunt meliores, quàm copia parum nutrientium. Viuunt enim homines longiori tempore ſi ſint denſæ ſubſtantiæ, & minùs ægrotant, & à morborbo celerius reſtaurantur.

Moles alimenti melior eſt, quam facultas. Tribus in caſibus hoc accidit: ob conſuetudinem, ob magnitudinem ventriculi, ob habitum pichrocolum. Ob magnitudinem ventriculi, ſi parum comedant, non conſtringitur ventriculus ſuper cibum, ſed remanet ſpacium inane, & fiunt flatus, & non concoquitur cibus, & ideò melius ſe habent cum plurimo cibo, licet non adeò bono: ob conſuetudinem autem, quoniam conſuetudo licet plus non poſſit quam natura in principio operationis, in modo tamen operandi plus poteſt. Velut conſuetudo non poteſt facere vt homo melius canat philomela: tamen poteſt facere vt hominis vox ſit propior voci philomele, quàm humanæ. Et conſuetudo non poteſt facere, vt ventriculus hominis concoquat ferrum, vt ſtruthiocamelus, tamen poteſt facere vt concoquat propiora ferro, quàm cibo humano, vt oſſa & cornua. Et non poteſt facere vt alatur ſerpentibus vt ciconia, ſed tamen vt poſſit concoquere ſerpentes: adeò vt natura hominis ſit propior naturæ ciconiæ, quàm humanæ. Cauſa autem cur conſuetudo tantum poſſit, maximè in ventriculo, & ratione concoquendi prima eſt familiaritas. Vt enim homines gaudent familiaribus, vt non poſſint eſſe ſine illis, ita etiam ventriculus. Vbi continuerit cibum ſibi familiarem amplectitur, conſtringit, & ita melius concoquitur. Secunda eſt, quod ex motu illo cor, & iecur tranſmittunt calorem naturalem vberiorem: vnde coctio meliùs perficitur. Ideò qui ſine fame comedunt, nunquam bene concoquunt. Tertia eſt peculiaris etiam magis ventriculo, quàm duæ præcedentes. Et eſt quod ventriculus tranſmutatus eſt in naturam illius cibi, & ideò concoquit illum, quia iam ſimile ſimili celerius per ſe aſſimilatur, quam diſſimili. Quarta quoniam natura iam conſueuit ex eo cibo generare aliquem humorem gratum alicui membro, vtpote pituitam pro inteſtinis inteſtina iam aſſueta trahunt, & adiuuant ad coctionem rei, quam deſiderāt. Ob habitum quoque pichrocolorum, aut febrem conuenit, vt cibus ſit medicinalis: vtpote lactucas pro refrigerādo & humectando. Cibus medicinalis non poteſt eſſe paucus ſi debet nutrire, quia iam pars medicinalis ſuperflua eſt, ideo oportet vt ſit plurimus. Inde ſubdit.

TEXT. XXCV.

Et in humidis, & in ſiccis.

TRia ſunt genera alimenti, potus, ſorbitio, & cibus. Cibus dicitur eſſe ſiccus actu, vt potus humidus, ſorbitio media. Sic enim intelligebant veteres Hippocrates in libro de veteri medicina. Et ideo dixit Philoſophus *ſecundo de anima, pag. 3. text.* 28. quod fames eſt appetitus calidi, & ſicci; potus frigidi, & humidi: cum ergo ſorbitio liquida ſit, ſpecie eſt magis humida,

humida, quam ſicca: te autem cùm magis extinguant famem, quàm ſitim, eſt magis ſicca, quàm humida. Dicit ergo quod tam in potibus, quàm cibis plus refert qualitas, quàm moles Et aliquando plus moles, quam qualitas. Hinc magni nodi diſſolutio in medicina apparet. Nam cùm Hippocrates longo proceſſu in *prima Aphoriſmorum de victu tenui à 4. vſque ad* 11. agat, exiſtimarunt plerique, quod de victu loqueretur tenui etiã in quantitate, cùm tamen de ſenibus loquitur, incipit de quantitate loqui. Facultas enim mole in ægris præſertim plus poteſt. Nam de quantitate loquitur ibi, & quibus ſemel, aut bis, & quibus plura ne an pauciora dare oportet, conſiderandum. Cõdonandum etiam aliquid eſt: nam cùm ſint duæ res, facultas & mores, non ſolùm non erat veriſimile, ſed neque rationi conueniens, vt de ambobus ſimul determinaret: etenim confuſa fuiſſet doctrina. Si tamen quis ſecus contendat, neque litigabo, neque hic locus eſſet litigandi. Vnum tamen velim te ſcire, non eſſe quantitatem cibi in ægris adeò mutandam, vt qualitatem ad cibos, qui mediocriter nutriunt, & facilè & humidi ſunt, ac etiam moderatè frigidi, è quorum numero eſt ptiſana. Non enim tantam mutatioẽ facere decet, præſertim cùm paucus cibus in eodem temporis ſpatio nutriat & bonum præſter, aut malum nutrimentum, ſolidum, aut quod ſtatim diffluat. Nam calidum, aut frigidum ad medicamenta potiùs, quam ad cibum pertinent. Inde ſequitur.

TEXTVS XXCVI.

Detrahit & apponit. Huic quidem detrahit, huic verò apponit idem.

IDem cibus extenuat vnum, & alium impinguat: veluti cibaria leuia, & tenuis alimenti in corpore calidiore, & raræ cutis, & ventriculo calido extenuant ipſum, & nonnunquam etiam in eodem corrumpuntur: Vt docebat Galenus *in lib. Artis Medicæ. c.* 62. At in corpore frigido, & humido: alunt plurimum, & bene vt oua auium, carnes & quæ aromatibus condiuntur. Cõtraria ratione caro ſuilla, anatum, & caſeus, & panis ſine fermento, & caſtaneæ in calido, ſiccoque ventriculo. & homine robuſto, & qui quotidie exercetur, bene alunt, & robuſtum faciunt, adduntque vires; & bonum habitum creant: at in corpore denſæ cutis, ſene imbecilli, pituitoſo detrahunt, & vires & carnem, ſanguinemque minount. Meminiſſe enim oportet eorum, quæ ſuperiùs dixit: Alimentum quandoque ad incrementum, & adeſſe, hæc verò adeſſe ſolum, vt in ſenibus, hæc autem ad hæc, & ad robur. Sunt autem corpora quandoque extenuanda, quandoque implenda, quod eſt frequentius. Meminit Galenus de Nicomacho Smirnæo *in lib. de morborum differentiis. c. p.* 9. quem refert ab Æſculapio curatum. Et apponimus contraria ratione in tabidis conualeſcentibus, & his, qui diu in triremibus fuerunt, vel fame enecti. Detractio igitur vni conuenit, alteri appoſitio. Sed cibus vni detrahit, alteri apponit. Rurſus hoc fit facultate, aut male, & iam ſunt octo modi ex tribus diuiſionibus. Sed moles diuiditur in quantitatem, & numerum, & vtrumque vt conſurgant xxiii. modi. At facultas in id, quod plurimum nutrit, & parũ: & facile, & difficulter, & tenue, & craſſum, & bonum, & malum. Et ſunt modi xcvi. ex alimentorum differentia: ſed ſi ſingulos modos duxeris per contraria, fient innumeri. Cũ ergo conſiderauerimus alimentorum ſpecies, & etiam multiplicauerimus per differentias ſicci, & humidi, habebimus poteſtatẽ illorũ, & finem. Ob tantam igitur multitudinem oportet rem ad pauca capita redigere. Primũ ratione finis ſi volumus augere corpus, aut minuere. Nam de viribus, non eſt dubitandum. Inde ratione agentis: calor enim, quantò maior, eò magis de alimẽto indicat, & numero medioeri, ſeu conſueto. Vires contra, quantò minores, eò magis indicant de cibo augendo etiam in numero. Et multitudo cibi ad mediocritatem referenda caloris: nam ſi plus, ſuffocat: ſi minus abſumitur corpus, dicebat Hippocrates. Quintò vt conſideremus an facultate potius, quàm mole opus ſit: velut dictum eſt de pichrocolis, quibus quantitas potius, quã facultas vtilis eſt: contrà hecticis licet in vtriſque calida, & ſicca intemperies dominetur. Sextò vt conſideremus morbum, qui negat de cibo danda, & ſimiliter cauſam eius, vt vires de dando: Symptomata autem vt comparantur diuerſa ratione indicant: etiſis enim, & coctionis negant: imbecillitatis viriũ indicant. Septimò vt de forma cibus ſanis, ſorbitio mediocriter ægris, potus grauiter laborantibus.

LECT. LXX.

Super

TEXT. XXCVII.

Venarum conſtrictiones: & reſpiratio ſpiritus ſecundùm ætatem: & conſonantia & diſſonantia: & ægritudinis & ſanitatis ſigna: & ſanitatis magis, quàm ægritudinis, & morbi magis, quam ſanitatis. Alimentum etenim & ſpiritus.

AMbitioſa quibuſdam videri poſſet hæc libri compoſitio, in qua non ſolum de cauſis, & effectibus alimenti Hippocrates *text.* 53. tractat, ſed etiam ad ſigna pertrãſit. Inquit enim quòd ſpiritus cũ ſit alimentum, vt ſupra viſum eſt, & de ſpiritu hìc tractare poteſt: quoniã de Alimento tractat. Species enim ſub genere continetur. Et duas ſpecies ſpiritus attingit, venarum (ſcilicet pulſatilium,

lium, quas arterias vocant) conſtrictiones ſupple, & dilatationes. Quod eſt dicere pulſus, qui in carpis habentur, & cæteris locis. Tangit ergo duo præcipua in vtroque comparationem ad ſe, & ad naturalem cauſam, quę eſt ętas. Et ſub ætate intelligimus regionem, tempus anni, conſtitutionem, rationem victus, & habitũ acquiſitum, artem & exercitationem, ſexum, tẽperaturam. In maſculo enim & regione calida, & ſicca, & æſtate, & fabro, & homine bilioſo ſolicito, vtẽte multo vino, conſtitutione itidem calida, & ſicca, quali proximè ad Cometarum viſionem recentẽ, viro macilento pulſus ac reſpirationes erunt altiores, maiores, celeriores, frequentiores. Iidem & reſpirationes, & pulſus ſi ſint iuſto bis maiores: tũ ſignificabunt intemperiẽ acquiſitã, & auctam in corde per ſe, aut per cõſenſum. Et ſi magis excellerit etiã febrem, aut aliquid ſimile. Et ſi multo magis magnam febrem, & cauſã illius vehementem. Et ſi accedat & recedat ſymptoma, & ſi adhuc magis inualeſcat morbum grauiſſimũ, & ſi magis mortem etiam proximam. Quia verò de pulſibus Galenus abundè egit in illis xvij libris: Hippocrates *in progno.* autem, & nos illum explanando differentiis reſpirationis, & nonnihil etiam Galenus in libris de Difficultate ſpirandi egit: ideò hîc ſolum ſupereſt, vt doceamus comparationem ſpiritus, & pulſus: ex qua habebimus dignotionem vtriuſque. Compoſitum enim & relatiuum, & cõparatiuum, & ſimilia, non poſſunt perfectè intelligi, abſque intellectu partium, & eorum quæ comparantur. Sed enim differentia pulſus, & reſpirationis prima et vna eſt: quoniam pulſus fit ſolum à facultate cordis vitali, quæ eſt in illo, arteriis, vtq; e communicantur reliqua: reſpiratio autem ab animali & vitali. Et licet Galenus concedat hoc ratione ſignificati: negat tamen ratione cauſæ: & vult, quod ſit motus voluntarius. Et poſt dicit mirabilia, quę nec ſuis, nec alienis principiis conſentiunt neq; experimentis. Nam dubium nõ eſt, quod ea vis, quæ mouet hora ſomni profundi pectus, & thoracem, & dum homo eſt extra ſenſum, & prope mortẽ eſt vis vitalis communicata cerebro, & inde neruis, per quam, ſicut per obiecta exteriora cognoſcit ea, quæ ſenſibus ſubiiciuntur, & de quibus deliberat: ita mouetur à ſuperiore illa vi abſq; eo quod deliberet & mouet pectus, quantũ ſatis eſt his tẽporibus, modò poſſit. Et ſi nõ ex alio perſuaderis (ob ſectas, ac Galeni nomen) ſaltem illud te moueat, quod ex longa cõſuetudine pectus didicit moueri, ex habitu perpetuo, & habitus ille habet principium à voluntate, ſed tamen mouet etiã citra voluntatem. Et hoc eſt manifeſtum, quia ſicut conuulſio eſt motus non voluntarius, ſed corruptus, ita etiam adeſt ſuus motus naturalis. Forſan poſſumus abſoluere doctrinam hanc omiſſa iſtiuſmodi diſputatione, tranſeundo ad principium motus, quod maxima parte fit dubio procul à neruis (naturalis enim, qui in attonitis ſeruatur, eſt valde paruus, & exiguus) & ſuper neruos, ergo & vim cerebri ſignificabit reſpiratio, tanquã ſuper facultatem, & inſtrumentũ: at verò ſuper cauſam, ſupra calorem cordis, & pulmonis. Sed & hic etiam impedimentum obiicitur, quo indiſſoluto via adhuc occluſa manet: Eſtq; id, quod ſi calor cordis mouet reſpirationẽ, reddendo illam ampliorem, velociorem, & crebriorem, & idem in pulſu: cũ videtur quod reſpiratio tota pendeat à cerebro, & etiã non videtur differentia pulſus à reſpiratione? Et dico quod reſpiratio pendet à corde, aut à fine, non efficiente, ſed à cerebro: pulſus autẽ à corde, & vt efficiente, & forma, & fine, ſicut dicit philoſophus *ſecundo de Anima tex. com.* 36. Nec abſurdum eſt etiam conſtituta vnica anima, licet ipſa ſit omnium cauſa ſecundùm formam, finem, & efficiens, vt tamen ad corporeum principium comparatur, vt non ſit primum principium corporeũ, cauſa in triplici genere. Quod apparet de fine: nam nerui optici ſunt facti propter oculum, vt finem, non propter cor, ſed tamen ob viſionem. Et ſi neges ſaltem non primo. Ergo ſimili modo ac differentia pulſus, & reſpirationis quòd ad medicum ſpectat eſt (hoc ſuppoſito principio, quod reſpiratio eſt voluntaria iuxta hunc ſenſum vt moueatur, vel vt à principio deliberante, vel vt voluntas mouetur à principio, non deliberante, vt docetur *ſecundo Phyſicorum 7. com. 86. A cap. 7. ad.* 10.) ex Galeno primo de difficultate reſpirationis, quod aucta caliditate, primum in vtroque magnitudo, inde etiam celeritas, & frequentia, ſi magis augeatur, intenduntur. Caliditate rurſus imminuta præter naturam contraria ratione rarior & inde tardior: ſi multum, minor fit, & pulſus, & reſpiratio. Nam neque viribus ſtantibus minui multum à naturali ſtatu, alterum iſtorũ poteſt. Atque hæc in omnibus cauſis, inquit Galenus ſeu augentibus, ſeu minuentibus caliditatem dicta ſunt, modò facultas maneat illæſa. Velut ex ira, exercitatione, cibo, potu. Sed ſi calor cum viribus decedat, & inſpirationes, & diſtentiones, pulſus fiunt celeres, atq; frequentes: non tamen magnæ, imo paruæ. Melius autẽ eſt, non ſolum in pulſibus, & reſpirationibus, hæc ſeorſum conſiderare, ſed Galeni exemplo magis etiã diſtinguendo ab inſpiratione expirationẽ, à diſtentione contractionem, vt ſit contractio exſpirationi, diſtentio ſimilis inſpirationi. Non minus enim fermè hæ inter ſe differunt, quã reſpiratio ab ipſo pulſu, quod ad cauſas vtrãũque attinet. Tria igitur ſũt perpetuò in his obſeruãda, ſimilitudo & differẽtia inter pulſus & reſpirationes: inter contractionẽ & diſtentionẽ: inter cauſam ſolã, quæ mouet vires, & facultatẽ, tanquam finem, & quæ efficit motum, ſcilicet, quæ facultatẽ mutat. Ergo ætas, ſexus, regio ſignificãt penes incrementũ caliditatis: ſed ætas etiam manifeſtè minuit, aut auget vires. Eadem de balneis, ſomno, qualitatibus animi Venereis. Et in morbis quoq; non ipſi ſolùm, ſed etiam cauſæ, & ſymptomata ſũt attendenda. Et morbi quidem ac reliqua ex his, licet minuant vires, tamen intelligenda ſũt in textu, ſcilicet vt magis, aut minus vires lædant. Nam parua læſio, vt in leui tertiana, & in ephemera, & parua habitus corporis mutatio, vt in quotidiana, pro nulla deiectione, aut mutatione habentur. Contingit ergo differentia, velut in magnitudi-

ne, celeritate, & frequentia tam contractionis, quàm expirationis, cum corpus, aut humoribus, aut cibis, & potibus plenum fuerit ſupra inſpirationem, atque extenſionem in pulſu. Quod cùm contigerit citra cibum ac potum, pulchrum præbet experimentum, atque vtile conſeruandæ valetudini, de humorum multitudine. Hoc autem & in febribus. Nam in quotidiana expirationes, & contractiones pulſus multum variabunt à diſtentionibus, & inſpirationibus. Et hoc eſt quod dixit Hippocrates [Et ſanitatis & ægritudinis ſigna.] Sed iam ad propoſitum principale reuertamur, ſcilicet, in quibus differãt pulſus ac reſpirationes (nam vt optime dicit Frãç. hoc loco clarè patet pulſum agnouiſſe Hippocratem, atque perfectè) primùm quidem quòd ſi inſtrumentum reſpirationis dolore quauis cauſa laboret: non dilatabitur, quantum oportet, ideò tantundem fiet celerior reſpiratio, & crebrior: eodem vt & naturali caliditati, & ſi qua præter naturam ſuperaddita ſit, ſatiſfiat. Secundum quòd ſi delirium adſit, reſpiratiò fit rarior: vtpote natura oblita muneris ſui, vt etiam in ambulantibus. Nam dum intenti aliis cogitant, remittunt de velocitate ambulationis. Sed augetur tantò plus magnitudo, quantò frequentia facta eſt minor. Interdum tamen cũ magnitudo aucta non ſufficit ad raritatem compenſandam, eueniunt alta ſuſpiria, in quibus multum aëris præter ſolitum dilatato pectore, & celerius quam pro conſuetudine trahitur. Sed ſi natura non intenta obliuiſcitur naturalis frequentiæ, cur meminit inſolitæ magnitudinis? Hoc ſanè mirum eſt, ſed credamus Galeno ita volenti, poſtquam aliã cauſam non habemus vèriſimiliorem eius, quod certè euenit.

Inde tertiũ ex his contingit: nam cum pulſus quidẽ ad magnitudinem deueniat, in primo caſu fiẽt rariores & tardiores reſpirationibus data ratione: in ſecunda frequentiores etiã, & celeriores reſpirationibus, iuxta proportionẽ. Nã reſpiratio in me tripla eſt pulſationis, cũ ſim naturæ ſanguineæ ætatis annorũ lxxiij. exactorũ. Vidi & in puero boni habitus annorũ circiter xiij. qui etiam triplã ſeruauit hanc proportionẽ: & in quatuor reſpirationibus xij. pulſus eleuatus eſt. Et cũ aſcendiſſet ſcalã, æqua ratione, cuncta facta sũt maiora, celeriora, crebriora. Vidi & in bilioſo & melancholico, & alio pituitoſo ſanguineo, & in omnibus fuit par proportio. Si tamẽ pectus anguſtũ fuerit, & arteriæ magnæ erit minor: ſi latũ, & arteriæ anguſtæ maior.

Et ſanitatis magis, quam morbi) Id eſt, quia corpora ægra etiam ſanitate participant: & ſana licet morboſa nõ ſunt, tamen ægra: quoniam ægra appellat, in quibus morbus vincit: ſana, in quibus ſanitas. Cum ergo tria ſint cauſa, quæ eſt finis, inſtrumentum, & vires. Quòd ad cauſam, quæ eſt finis, pares ſunt reſpiratio, & pulſus, licet in pulſu ſit euidentior differentia, quia eſt cauſa etiam efficiens: ſed in viribus eſt variatio vitalis, & Animalis. In inſtrumento verò etiam manifeſta: & planè in pectoris affectibus. Sed & inter inſpirationem, & expirationem, contractionem, ac dilatationem

LECT. LXXI.

Super

TEXT. LXXXVIII.

Humidum alimentum faciliùs tranſmutatur, quàm ſiccum. Siccum alimentum facilius humido tranſmutatur.

LOqui ipſum de alimento poteſtate, ſeu, quod futurum eſt alimentum, cum F. ſentio. Humidum alimentum, id eſt, quod eſt humidius temperamento, difficile tranſmutatur, quia tardè aſſimilatur, vt ſiccum in ſicco. An verò per humidum, & ſiccum intelligat actu tale, an poteſtate. F. dicit actu, ideſt, liquidum: ac ſic falſum eſſet quod ab Hippocrate dicitur: in talibus poteſtate cum hæc vera ſint, nemo eſt, qui ambigat ſic debere intelligi. Verum quid ſit humidum, ac ſiccum, cum à pluribus diſputatum ſit, omninò adhuc incertum eſt: quoniam neque Philoſophi ſupponunt, quæ ſupponere debent, neque Medici integrè ratiocinantur. Vnde quid de Anima, mente, cœlo, materia prima, & incorporeis loquantur, credendum ſit, quorum natura noſtris ſenſibus abdita eſt, intelligere potes, cum in hoc ipſo, quod ſenſibus eſt obuium, atque tanquam primũ, ac ſimpliciſſimum, plurima dubia ſint: certi nil plus, quàm quod cuique opifici notum eſt. Nam eſſe humidum, & ſiccum bifariam, poteſtate ac actu id dubium non eſt; ſed iam quale ſit in ipſa primo ingreſſu ceſpitant. Quod etſi notiſſimum adhuc eſſet, plurimas relinquit difficultates, & quæſtiones non definitas. Demùm etiam illis adhuc cognitis, non licet eadem medico dicere, de illis, atque ſentire, quæ Philoſophi cenſent: cùm hæc hi ad totam naturam comparent. Medici verò ad hominis ſolum. Propterea vt tantam rem, & obſcurum chaos aggrediamur, ordinem quemdam inſtituere oportet. Primùm definientes omnia ſecũdum Philoſophos: quoniam vniuerſalis doctrina propriam præcedit, & illi eſt neceſſaria. Secundùm vt Principia ipſa à ſenſibus diſcamus, & illis Philoſophi verba accomodemus. Tertium vt videamus in quibus differt medici, ac Philoſophi conſideratio. Quartum vt Principia pro medicis rurſum accipiamus ex ſenſu, illiſque dicta medicorum adaptemus. Demùm vt omnia dubia, quæ in hac materia oriri ſolent, aut ſaltem præcipua doceamus. Eſt autem hoc principium non ſolum medicis doctrinæ, de Alimento (quam præ manibus habemus) ſed generationis, nutritionis incrementi curationum, & medicinarum notitiæ neceſſarium. Et cum dico neceſſarium, valdè etiam vtile intelligo. Sic & Philoſophis de omni corporea mole, aut mutatione, quæ fit, aut per qualitatem, aut ſubſtantiam, aut denſitatem, ac raritatem loquentibus: cùm etiam nonnihil ad localem motum appellatum conducat. Diſputat autem

tem Philoſophorum Princeps de his præcipuè in duobus locis Methcorotum, ſcilicet quarto & ſecondo de partibus Animalium: vt quicquid hic retulerimus, ex altero horũ locorum, ne toties illum, illiuſque libros adducere cogar, dictũ putetis. Definit ergo primum quod notius eſt, ſcilicet humidum atq; ſiccum actu, dicens. Humidum id eſte quod alieno termino continetur, ſiccum verò quod proprio: adeò verò extendi actum hunc, vt etiam naturam actus mutet. Nam terram dicit humidam eſſe, & cinerem aquæ miſtum: cùm tamen non ſolùm poteſtate, ſed actu etiã vtrumque horum ſiccum ſit. Et humidũ quidem, quod terminum ſumit ab alio, *vt in ſecundo de Generatione & interitu cap. 2. ſeu tex. com. 9.* ait: ſic etiam pulueri tenuiſſimo competere videbitur, ſi aliter intelligeremus ſiccum eſſe quàm quòd propriis finib. circũſcribitur humidũ quod non poteſt. Nã pulueris quælibet pars primã ſuam habet figurã, quamuis vix ſenſu perceptibilem, & etiam ſi ad reliquas partes conſeratur, formam quãdam retinet. Concretus enim ad formã Cylindri aut pyramidis, inde ſubducto vaſe formam eam retinet: aqua autem & oleum non ſic. Quædam autem (vt neceſſe eſt in huiuſmodi) naturam mediam habent, vt mel. & oleum frigore concretum. Aqua verò in puluere à natura vniuerſi formam retinet rotunditatis, non niſi à vi ſicca, quæ in illa vaſis gerit vicem adipſcitur, & retinet. Hidrargyrum autem, & ſi rotundum fiat, non forſan protſus humidum dici debet. Sed non eſt locus hic diſputationi, tum quia non de ſingulis ſermonem inſtituimus, tum quia (vt dixi) ad hominis naturam comparationem facere decet. Eſt ergo ſiccum actu, quod propriam ſine alio auxilio retinet figuram: humidum quod non poteſt retinere, niſi cum auxilio aliquo. Vnde glacies quamuis poteſtate ſit humida, actu ſicca eſt: contra acetum ſiccum poteſtate, licet actu humidum. Siccũ etiam ferrum igni liquatum, & alumen, & chalibs poteſtate licet actu humida ſint. Quòd autem humida, & ſicca qualitas actiuæ non ſint, ſed ſolùm paſſiuæ, quamuis vtroque modo appellentur, cum aliàs diſputatum ſit in Contradicentium primo libro: nunc autẽ eatenus ſtatuendum eſt, vt humidum ac ſiccum propriè patiãtur vt ſubſtantiã definiunt. Calor enim & frigus non mutant ſubſtantiæ naturam, niſi tempore, & vt humectant, aut ſiccãt (ſed neque liquabilium, aut non liquabilium formæ ſunt) ſed agentia tantum, & neque etiam ſemper, nam adamantem non liquant. Humidum verò & ſiccum mutant ſubſtantiam, & diuerſam illam eſſe oſtendunt, & per ſe, & abſque tempore: atque hæc ſufficiũt ad intelligendum, quomodo humidũ, & ſiccum dicantur ſolùm paſſiua, quia ſubſtantia patitur, quatenus humida eſt, aut ſicca in eo, quòd mutatur: calidum autem & frigidum per calorem mutant, aut frigus, & ſubſtantia per illas qualitates in alias agit. Cæterum & humida qualitas per ſe, & ſicca agit, ſed parùm ita calor, & frigus patitur, vt illę agunt. Neq; enim patitur, quia non eſt adeò adhærens ſubſtantiæ, vt manere poſſit illa mutata: ſed corrũpitur non mutatur. At ſi hæc non planè percipis, quæ ſanè lõga declaratione egerẽt, eatenus ſaltem intelligas, vt Galenus docet *ſexto de tuenda ſanitate, cap. 3.* cùm dixit calidum & frigidum qualitates eſſe, quaſi aduẽtitias: ſiccum & humidum penè ipſam ſubſtãtiam ſanè illi coniunctiſſimas. Differt autem Philoſophi contemplatio à medici contemplatione, vt ait Galenus *tertio de Simplicibus medicamentis, cap. 5* quòd Philoſophus conſiderat hæc ipſa in comparatione ad vniuerſam rerum naturã: medicus verò ad hominẽ ſolùm. Potentia ergo tale dicitur in comparatione ad animata penes Philoſophum vt plãtam, & animal (apud medicum) ad hominẽ, ſed nunquam etiam ad inanimata dici poſſit, potentia tale dubium eſt. Acetum enim humectat oui corticem, & mollem reddit: aqua autem ſiccat. Ita in phialam anguſtioris oris ouũ intruditur, nec inde poſt extrahi poteſt. Humidum etiam poteſt dici hydrargyrum, quod aurũ emollit: omne autem quod aliquid emollit, & lentũ, tamen manet, vt cortex oui, & aurum humidum dici poteſt. Sed hæc dicta ſint. Vtrum ergo potentia dicendum ſit, quo inanimatum humidius dicitur? Forſan quòd ſic: nam actus ad eidem etiam refertur. At verò cum ſi actus aduenerit, potentia ceſſat, ſi potentia actus: neq; enim eiuſdem eſſe poſſũt *tertio Phyſicorum tex. com. 7. &* 8. eſt enim actus motus eius, quod potentia eſt, potentia autem quies: nihil autem poteſt moueri ſimul atq; quieſcere, non igitur eiuſdem, & ad idem actus eſt, & potentia ſicci, atq; humidi, præſertim cum perſæpè cõtingat actum potentiæ eſſe contrarium. At eorundem ſemper eſt actus, & potentia tam ſicci, quàm humidi: cũ igitur eorundem ſint, non erunt ad eadem. Igitur actus quidem erit eius, quod eſt, potẽtia autem ad aliud. Velut aqua humida eſt, quia ipſa fluit, potẽtia autẽ comparata ad ſalem: ipſum enim liquefacit. An verò potentia ex actu profluat, dubium eſt, cum acetum humidum actu ſit: corpora autem noſtra ſiccet. An ideo, quod hæc in viuentib. euarient, in mortuis autem & vita carẽtib. non? Sed cotia de coctorhois, & gallæ condẽſantur? melius eſt ergo, vt dicamus primam actionem, & potentiam actui ſimilem eſſe: ſubſequentem autẽ quæ fit auxilio caloris, aut frigoris proprij, aut alieni, perſæpè diſſimilẽ, maximè in viuentibus, ac præcipue animalibus. Videtur autẽ omnis eiuſmodi potẽtia dici cõparatione ad habentem actum: nam ad quod potentiã dicitur habere, actus eſt. Veluti ignis actu calidus eſt, poteſtate actui ſimili lignũ calefacit: calor in ligno iã calefacto talis actu eſt. Et acetum ſiccat ventriculum poteſtate aceti, in ipſo autem ventriculo ſiccitas ipſa actu eſt. An verò tale potentia fiat iſtud aliud tertium eſt quæſitum, aut ſi mauis quartũ. Ferculum ex endiuia feruens actu eſt, poteſtate inquam duplici: vna qua ventriculum calefacit, alia qua refrigerat: ſed primum quidem ſtatim, vt quod ab actu proficiſcatur: alterum multò ſerius, vt quod à poteſtate frigido: horum tamen vtrumque actu eſt. Quartum eſt, de quo diu litigarũt Philoſophi, vt rurſus, caro gallinæ, endiuia paſtæ refrigeret humanũ corpus, quod illa veſcitur aſſiduè; nec de hoc dubium eſt, cùm etiam elephas in homine

curetur

curetur eſu gallinarum depaſtarum & viperarum carnibus. Sed hoc etiam melius à generatione contrahitur: verum potentia tale appellare conſueuimus, quod efficere aliud tale poteſt, vt ſit actu, non poteſtate, quandam & id (vt dixi) contingit. Philoſophus ergo humidum, ac ſiccum conſiderat, & vt alimentum actu quidem omne humidum: poteſtate autem tale, quale id, cui aſſimilatur, vt eſſi quidem poteſtate ſiccum; ſanguinem autem humidum: talia enim actu, hæc ipſa ſunt. Nutrimur autem omne humidis ac ſiccis, & actu vt dictum eſt, & potentia. Sanguis quidem actu humidus, cum concreuit ſiccus, poteſtate iuxta diuerſarū partium rationem.

LECTIO LXXII.

Supr

EODEM TEXT. LXXXVIII. & LXXXIX.

MEdicorum autem opinio eſt, quod ſolida humectari non poſſint, vt Galenus *primo de tuenda ſanitate cap.* 1. & 2. ſi enim humeſcere poſſent ſolida membra, ſenium rediret ad iuuentam, neque naturaliter mors nobis vlla præſcripta eſſet: quomodo igitur alimentum humidum dici poteſt, cum nullum tale ſit quod humidius, quam ſit, reddere poſſit. Quamobrem dicemus alimenta plurima eſſe, quæ humectēt trifariam, quarto autem modo nullum. Primum humidum dico alimentum, quod humidum potiùs, quā ſiccum generat alimentum, velut caro vituli: declinat enim ad humidum comparatione humani temperamenti. Secundum humidum quod humectat & impinguat corpus & partes humidas auget, atque ita corpus humidius redditur & vſque ad vltima humida naturam ſuam ſeruat. Tertio quod humectat membra ſolida, ſed non tamen poteſt tantum humectare, quantum exiccantur à calore naturali. Qui modus ſi inueniri poſſet, daretur regreſſus ad iuuentam. Corpora igitur humectantur ab alimento, ſed non fiunt tamen humidiora: ſicut homo, qui plus impedit in ſumptum domus ex redditibus quidem ditatur, non tamen ditior fit, ſed pauperior in dies. Alimentum autem mutat animalis ſubſtantiam ad calidum, & frigidum, & ſiccum, & humidum, quia carnem plurimùm mutat: & lac etiam, ſed ſanguinem magis vtroque Caro autem iecoris eſt proxima lacti & ideo pro infantibus & tabidis multum refert quo cibo aſina alatur aut mulier: & ita de nutricibus Item de hydropicis pro iecore. Solida autem membra reliqua parum mutantur. Poſt iecur eſt ventriculus.

Cùm ergo humidum alimentum poteſtate datur ſeni, (nam actu ſemper eſt melius, ſaltē moderatè, dicebat autem Galenus de hoc *tertio de Simptomatum cauſis cap.* 3. *iuxta mediū*, pueri æqualiter concoquunt alimenta humida, vt iuuenes, ſicca autem deterius) & ſiccum puero vtrorumque corpus extenuatur: ſed lōge plus nocet ſiccum puero, quam humidum ſeni: nam tempore humidum ſiccatur, ſiccum non humectatur, ſed ſiccius redditur; tamen detrimentum ſenis ex humido alimento, maius eſt, quàm ſicci in puero propter virium imbecillitatem. Vtrum autē ſit eadem ratio ſimilitudinis in omnibus regionis, temporis, ſexus, ætatis, temperamenti, partium corporis, dubium eſt. Nam temperamenta, quæ ab æquali diſtant, gaudent contrariis, ætates autem ſimilibus Vnde Hippocrates dixit prima Aphoriſmorum, quod pueris victus humidus conuenit: palam autē eſt, quod ipſi ſunt humidiſſimi. Et tamen dicit Galenus, quòd ſenes à ſiccis maximè cauere debent: quomodo ergo ſicca facilè tranſmutantur in ſenibus, & tamen illis maximè contraria ſunt, id eſt, noxia, & mala? Dictum eſt autem alias in contradictionibus de hoc *libro* 7. *con.* 4. vbi etiam de melle ſatis conſtat, quòd ſenibus ſicca cōueniunt, non tamen exſiccantia, vt fames, vigilia, triſtitia, Venus, exercitatio, aromata, acetum, neque ſicca, quæ exiccant, vt pulegium thymus, caules, ſed quæ humidum habēt, pingue, ſiccum, vt mel, ſaccharum, lignū ſanctum amygdalæ, caro auium ſylueſtrium, gingiber, myriſtica nux, & deſtillatio, hæc apertiùs oſtendit. Sint autem neque excrementitia, neque excrementoſum ſanguinem gignant, nec craſſi, nec plurimi alimenti, nec praui, nec difficilis coctionis: quapropter mel ſenibus, & ſaccharum optima ſunt. Colligendo tandem omnia. & vt res ad pauca redigatur, triplex eſt ſubſtantia acto ſecundum Philoſophos, humida quæ non habet ex ſe figuram, vt aqua: ſicca, quæ non recipit figuram, vt lignum: & media, quæ recipit & habet vt lutum, & cera Apud medicos humidum dicitur de actu, id eſt, liquidum: ſiccum, quod non per ſe liqueſcit. Nam recocta humida eſt, & poteſtate quod talem humorem generare aptum eſt. Quantum autē efficiat, non in humoribus tantum, ſed in ſolidis alimentum, Galenus declarat tertio de Alimentis, & efficacius tertio de Symptomatum cauſis. Ergo Alimentum humidum, & ſiccum poteſtate trifariam mutat ſubſtantiam, & ita debet eſſe ſimile, & bonum cum qualitate, atque ita debet eſſe humidum, vt ſenium retardet in ſenibus, & bene reſtauret pueros: Et vt facilè concoquatur & ita liquidum, & coctum dicebat Hippocrates. Melius verò eſt in ſenibus, vt ſit tenue, vt mel. Nam ſic commodè nutrit, & hoc eſt humidum. Quia ergo de facili tranſmutatione agit, & in ſequentibus, de conſumptione; manifeſtū eſt, quod iuxta ætates, & labores victum inſtituere decet, vt docebimus *in opere de Tuenda ſanitate lib.* 3. & 4.

TEXT.

TEXT. LXXXIX.

Quod difficulter mutatur, difficulter conſumitur. Quod facilè apponitur, facilè conſumitur.

Ἡ' δυσαλλοίωτος δυσεξανάλωτος ἡ ἐν πρόσθετος εὐεξάναλτος. Ab ἄλαλωτος inexpugnabilis, & inuictus, quaſi bis cõpoſita dictione ac ſenſu δυσεξανάλωτος, id eſt, difficulter expugnabilis, & εὐεξανάλωτος, id eſt, qui facile & bene vinci poteſt. Simplicius autem deduci poteſt ab ἀναλύω verbo, quod eſt diſſoluo, reſoluo, conſumo, vt ſit ſenſus reſolubilis, irreſolubilis. Cùm vero duo aſſumat difficulter, mutabile in qualitate, quod quidam alictari vocant, & facilè apponi: hoc vnum docet, quod quatuor capita habet, ſeu continet difficile, in qualitate mutari, atque apponi, & id difficilimè conſumitur, difficile mutari facilè apponi, idque mediocriter conſumitur difficilè apponi, & facilè apponi, id rurſus mediocriter, id eſt, mediocri in tẽpore conſumi, facilè apponi, & mutari, idque facilè conſumi. His tanquam ciaris ſuppoſitis, exoriuntur tres quæſtiones: prima an cùm præponat mutationẽ appoſitioni, intelligatur idem de ea mutatione, quæ appoſitionem ſubſequitur, an non? Secunda an poſſint aliqua facilè mutari, & difficulter apponi, & contrario modo, vel ſola ratione diſtinguantur, non autem re? Et quoniam de his, quæ ſola ratione, non re ipſa diſtinguuntur, medicus nõ conſiderat differentiam: ideò omiſſa ea quæſtione, cauſam, atque modum inuenire decet, quomodo diſtinguantur hæc. Tertia quid plus poſſit an mutatio, an appoſitio ſeu facilis, ſeu difficilis ad facilitatem, ſeu difficultatem conſumptionis. Atque in hac omiſſis modis manifeſtioribus contingunt variæ coniugationes. Fieri enim poteſt, quod ſi facilitas mutationis plus poſſit facilitate appoſitionis ad conſumptionem facilem, vt difficultas mutationis, ſeu coctionis (vt propius accedamus) plus poſſit difficultate coctionis, & ſic erunt duo modi: & duo contrarij fermè illis, vt ſi facilitas coctionis minùs poſſit facilitate appoſitionis, vt difficultas coctionis plus poſſit, aut minus difficultate appoſitionis. Et rurſus quatuor alij modi, vt ſi facilitas coctionis plus poſſit difficultate appoſitionis, plus tamen poſſit facilitas coctionis, facilitate appoſitionis ſimile ſimili comparatum. Vt ſint quatuor modi à ſimilitudine totidẽ à contrario Erunt igitur octo modi. At coctio etiam differt à mutatione, vtpote in qualitate. Omnis enim coctio fit mutatione: non tamen omnis mutatio fit cum coctione. Quoniam poterit fieri mutatio à calore externo corrumpente: aut etiam à miſtione, & quia coctio eſt perfectio quædã mutatio non ſemper ad illam peruenit. Quærendum eſt etiam an intelligat de mutatione externa: velut vitellus ouorũ difficilius, ac tardius mutatur à calore aëris, quam caro: interius autem celerius mutatur, & celerius concoquitur, & multò etiam, quam caro maximè bouis. Et ideò oportet, vt intelligat de interiore mutatione tantùm, & ob id etiam, quia de naturali, vt de ſola coctione intelligat; & hoc eſt, quod volumus, vt ſit ſenſus, quod facilè coquitur, & facilè apponitur, idem etiam facilè conſumitur: & quoniam illæ regulæ ſunt ſe conſequentes, ceſſat ſecunda quæſtio. Si enim non ſe conſequerentur, quòd id, quod facilè apponitur ſi facilè conſumitur, quod etiam difficulter, difficulter: & quod ex vno etiam cõparatiuè, aliud ſequatur, vno verbo docuiſſet. Sicut igitur ſequitur, quod facilè concoquitur, facilè conſumitur: quod difficile difficulter: & quod facilè apponitur, facilè conſumitur, & quod difficulter: ita etiam ſe conſequuntur ſi plus poteſt coctio ad facilitatem conſumptionis: appoſitione aut minus; ita difficultas coctionis plus poterit difficultate appoſitionis, ad conſumptionis difficultatem. Relinquuntur igitur ſolum prima & tertia dubitatio. Sed oportet oſtendere, quod non intelligat de mutatione externa, verùm ſolũ interna, id eſt coctione. Nam ſi ouum facilius conſumitur, quam caro, igitur etiam facilius mutatur interiore mutatione: ſed ipſum difficilius mutatur mutatione externa, vt dictum eſt: ergo ſi poſſet intelligi de externa mutatione: non eſſet verum illud generaliter: quod facilè mutatur, facilè conſumitur: quia caro facilius mutatur & corrumpitur à calore externo, quam ouum, & tamen difficilius conſumitur. Et quanquam poſſes dicere, quod iſtud contingit in carne, quia tardius apponitur, quam ouum non ob id, quod tardius mutetur: vel quod ſimpliciter verum ſit, non comparatiuè, aut quoniam caro plurimùm nutriat. Dico quod hoc vltimum eſt falſum: ouum enim plus nutrit. Ad reliqua dico, quòd Hippocratis ſermo eſt ſimplex, & non eſt implicatus tot cautionibus, & ſophiſticis inuentionibus. Et etiam diſcrimen in vtroque eſt magnum: ideò non poteſt ob paruam cauſam variari. Ouũ enim longè celerius conſumitur poſtquam nutrierit carne, & loquor (vt dixi) nunc de vitello oui recenti, & tenero, & de carne bouis pinguis, ſed ſenis. Imò quod euidentius eſt ouum, quantò recentius, tantò facilius concoquitur, & abſumitur, & eo tardius tamen in æſtiuo aëre corrumpitur. Igitur manet ratio. Ergo cauſa eſt per ſe. Quare omnino oppoſita, non poteſt eſſe generalis ſcilicet, quod exterius facilè corrumpitur, facilè abſumitur, Et quod difficulter, difficulter. Relinquuntur igitur ſolum prima & tertia quæſtio, in qua illud primum occurrit, an voluerit ea, quæ facilè concoquuntur, facilè apponi, vt ſit ſenſus, quæ facilè concoquuntur, ſcilicet, in primis coctionibus, facilè etiam conſumuntur. Nam licet vt à Gal. habetur *in primo de facultatibus naturalibus cap.* 11. differant appoſitio, & tranſmutatio, vt in leucophlegmatia, & impetigine. Nam in priore non bene apponitur, in ſecunda apponitur bene, ſed non tranſmutatur. Et ideò corpus in priore intumeſcit, in ſecunda colorem mutat: & non poteſt tranſmutari bene, ſi rectè nõ apponatur: quod autem tranſmutatur bene, etiam apponitur, quia vitium non eſt ex

parte

parte agentis, ideò, ſi celeriter tranſmutatur etiam bene, quia celeriter ad perfectionem referri debet: igitur etiam celeriter apponetur, & tranſmutabitur vltima appoſitione. Solùm diſcrimen eſt de his,quæ multum nutriunt. Nam illa celeriter poſſunt tranſmutari in primis coctionibus, quia facilia concoctu, & vaſa ſunt ampla: non tamen celeriter apponuntur. Et ideò habentes iecur,& ventriculum robuſtum,vtentes multis carnibus,& ouis,& vino præſertim craſſo,& pauco exercitio, facilè deueniunt in hydropem: aut ſi membra non trahant in febres aut abſceſſus prauos, & longos, ac difficiles aut deſtillationes. Nec quin incidant in aliquod eorum,quæ dicta ſunt omninò effugere poſſunt: niſi habeant conſuetam exonerationem.

LECT. LXXIII.

Super

EODEM TEXT. LXXXIX. XC. XCI. & XCII.

TErtia quæſtio fuit, quid plus poſſit an coctio, an appoſitio? dixi conſequi, niſi ratione multitudinis: & experimentum docet,quod cum hi,qui vtuntur vuis,& ficubus magis impinguentur, quia plus apponitur,quam qui carnibus,quod plus poteſt coctio, & appoſitio, quam reſolutio ob multitudinem nutrimenti, ſi non exerceantur valdè: ſed ſi exerceantur,contra accidit,qui enim vtuntur his quæ facilè apponuntur & concoquuntur, contabeſcunt. Hippocrates in ſecunda Aphoriſmorum inquit: Eorum quæ vniuerſim nutriunt, & velociter, veloces quoque fiunt excretiones: & adducitur à F Dicit ergo Hippocrates quod eorum,quæ affatim, & plurimum, ac celeriter nutriunt, veloces fiunt excretiones. Porrò cùm tria ſint quæ hoc docere poterant, ſcilicet,quod quæ celeriter nutriunt,etiam celeriter excernuntur: idipſum, vel hîc ſumi poterat, quod & facit, ſed reprobat eum ſenſum, vel potius ratione ipſa. Natura enim nutritionem intendit corporis: excrementa neceſſario alimento coniuncta ſunt: illa vt inutilia expellere feſtinat, *primo de Tuenda Sanitate.cap.* 2. Excrementoſa autem ſunt non ſolum fæces, ſed etiam vrinæ ac ſudores,& muci, & ſemen: ſed propriè intelligimus per excremẽta alui. Ergo illa properat excernere: Cauſam autem Galenus huius celeritatis facilè poterat explicare. Excrementa enim cum proprium vas grauent,diſtendant, & cum eo totum corpus etiam, prauam qualitatem atque vapores emittunt: quæ noxia ſunt. Ratione etiam finis ne diutius retenta, non poſſint poſtmodum cum neceſſe fuerit,eiici. Accidit ſextum incommodum,ne flatus viam non inueniens dolorem moueat,quod ſæpè contingit,etiam ſi excrementa liquida ſint. Euenit enim id, cum tota, vel illorum copia vno in loco collecta ſit. Accidit autem id maximè in coli inteſtini fornicibus, ac quaſi cameris. Sed & id vt bilis à propria veſica detruſa exitum non inueniens, redeat ac regurgitet ad ventriculum, & pariat vomitum oris anxiorem, faſtidium cibi, ſitim, capitis dolorem,& quod concoqui deberet ex cibis ac potibus corrumpat. Quæ ſex mala propriè ex eiuſmodi impedimento accidunt: maius autem eſt cum etiam ipſa iterum exuritur, ac bileſcit vltra naturam ſuam, tumque diarrhœas & diſenterias mouet prauas,aliàs febrem,atque abſceſſus. Quod ſi non ad ventriculum, ſed ad ipſum iecur redeat, efficit morbum regium. Ob tot ergo mala impedientia, natura ſolicita eſt, vt ſtatim excrementa collecta extrudantur, modò celeriter nutrimentum ex illis concoctum, inde ſeparatum: demum etiam ſit atttractum. Nam hæc ſunt ſemper opera naturæ circa coctiones, tam noxij quàm vtilis, *quarta Aphoriſmorum. com.* 22. At ſecundum quod vtiliſſimum erat abundè ibi, tum ſufficienter explicat: ſcilicet, indicia alimenti quod iam alere cœperit, ſcilicet robur additum vniuerſo corpori: quod de tertia coctione intelligendum eſt: & pulſuum magnitudo, & vehementia. Magnitudo enim ſola hoc non indicat, ſed ſi cum maiore conſtantia ſit: additque quod id experiri debemus,vel etiam promptum eſt in his,qui ſunt diſſoluti propter cauſas externas, velut euacuationem, inediam, laborem. Nam ex morbo diſſoluti, non adeo euidenter ob cibum, neque tam promptè reſtituuntur. [Quæ enim longo tempore extenuantur corpora lentè reficere oportet,] vt ibidem habetur. Sed quomodo vniuerſim, quæ nutriunt celeriter excernantur,non ad vnguem docuit. Nos autem cum ibi explicauerimus, ſatis erit ſi ex eo loco,quantum huic propoſito neceſſariũ eſt, deſumpſerimus. Dicit enim Galenus vniuerſim in pauco tempore: celeriter autem paruo poſt aſſumptionem tempore. Id eſt, vniuerſim,quodquicquid habent,exhibent,breui tempore, id eſt, poſtquam mutatum fuerit ſtatim exhibeat: celeriter autem quæ quàm breui tempore mutantur. Cum enim non nutriant, niſi mutata, mutata celeriter, celeriter nutrire poterunt. Et vt ibi dixi ſatis propè. & aliquid dixit. Verùm non adeò ænigmaticè loquutus eſt Hippocrates: ſed ſenſus eſt,quæ plurimum celeriter nutriunt, celeriter deiiciuntur, quia reliquum eſt paucum ob id,quòd plurimum nutrierũt, & elaboratum, quia celeriter ſupponitur, quod nutrierit: igitur breui excernentur. Excrementa enim plurima non poſſunt excerni celeriter, tum quia multa, tum quia non poſſunt breui eſſe elaborata. Sed hæc alia ſunt à præſenti propoſito: poteſt enim eſſe, vt quod difficulter conſumitur, celeriter illius excrementa, vel etiam tardè deiiciuntur. Idem de facili conſumptione. Sed non ſolùm verum eſt de qualitate, ſed etiam quantitate, quod facilè & breui appoſita facilè & breui conſumantur, vt pauca multis, & minus ſolida denſis.

TEXTVS

Digitized by Google

TEXTVS XC.

Et quicunque celeri appoſitione opus habent, humidum medicamentum ad reſumendas vires optimum.

DE humido in actu illum loqui manifeſtum eſt, vt etiam cenſet F. nam illud mutatur atque corrumpitur & quam celerrimè. Propterea patres familiàs iubent ſcindi ligna, vt comminuta celerius ardeant. In liquidis autem eſt non ſolum comminutio ad minima, ſed & humoris adiectio. Cur autem humidum magis ac celerius patiatur cauſa eſt continuitas corporis. Ideò pumex, & arena tardius incaleſcunt. Tenuia ſubſtantia, & non rara facile incaleſcunt, vt aqua ardens rara & craſſa: tarde vt lutum ſiccum & arena: facit & ad hoc natura plurimum: velut ferrum, quod ſerò incaleſcit, quia valdè frigidum. Proponit ergo tres ordines alimenti: celerrimum, de quo in ſequenti textu: tardiſſimum, de quo in ſuccedente: mediocre, de quo nunc agimus. Propterea humidum nutrimentum maximè conuenit febrientibus, vt etiam prima Aphoriſmorum, & hoc quia celeri appoſitione, & facili opus habent. Omne enim, quod celeriter fit facilè fit, non tamen conuerſa ratione ſequitur, vt quod facilè fiat, celeriter fiat: cùm voluntariũ fuerit, vel etiam ratione finis. Sed cur ἴαμα dixerit medicamentum pro ἴαμα Ionicè: exponit alimentum, quoniam de eo ſermo ſit non ita dictum, quoniam magnum lapſum corrigat, hoc enim medicamenti fungitur vice, & non quia eo vſi homines: ſed ob opportunitatem dictam tale ſit. vel quoniam tale velit etiam poteſtate humidum eſſe, vt ptiſanam. Sed ouum magis reficit, an quia ſoleant his imponi quæ mutant, velut iuribus medicatis? vel quod velit, vt intelligamus etiam id in medicamentis, non ſolum alimẽtis obſeruandum. Cumque vt in libro de Veteri medicina tria ſint genera eorum, quæ aſſumuntur per os cibus ſolidus, potio, & ſorbitio, intelligendum eſt per humidum ſorbitio & potus. Et tunc ex generali regula; etiam de cibo ſolido, vt multa aqua, & igne ſubactus, fit redditus mollior, atque ideò etiam humidior. Idem vult in ſecunda Aphoriſmorum cum dixit (Facilius eſt impleri potu, quam cibo.)

TEXTVS XCI.

Quicunque verò celeriori, per olfactum.

SI non es oblitus ſuperiorum, cum dixit principium alimenti ſpiritus, nares, os, & reliqua, intelligis eſſe triplex nutrimentum in nobis: ſolidorum, per cibum ſolidum & ſiccum: contentorum, per ſorbitiones & potus: ac ſpiritus per aërem, atque vapores. Dicit ergo quod odor bonus ſcilicet, nutrit ſpiritum animalem. Et ideò dicebat princeps *in libro de Cura errorum. par. 2. cap. 5. tex. 97. & 98.* in ſex rebus non naturalibus. Omnis bonus odor per ſe confert cordi, & cerebro. Idem in Cantica dum docet conſumptos reficere: præcipit quinque cibum moderatum & intelligit etiam de potu & facilem quietem cum qua eſt ſomnus: Iucundam conuerſationem, & colloquia grata: odores bonos, & Muſicam ſuauem. Et in tractatu *de viribus cordis 1. cap. 5. & 9.* proponit tria principalia ad confirmandum ſpiritum, lætitiam, dulcedinem, & iucundum odorem: ſed quia lætitia eſt extra alcam tractationis, & de dulci ſuperius dictum eſt, ideò hic duntaxat meminit iucundi odoris. Et meminit propriè ſyrupi ex pomis macianis, & ſunt poma valdè odorifera: & poſt illa & certior eſt ſyrupus de ſucco cotoneorum ſed oportet vt in eo vigeat odor. Idem in curatione morborum cordis, & omne quod eſt odoriferum eſt cordi vtile, & ipſum confirmat. Galenus in ſecunda Aphoriſmorum teſtatur hæc eadem dicens: citiſſima refectio virium fit per odores; poſt per humidum: vbi apparet huiuſmodi reſtaurationem non eſſe paruam, quæ per odores fit, cum ad eam, quæ per vinum (ibidem enim tum alibi celerrimam, quæ per vina fit affirmat) comparet: meminitque ibi huius loci: vt nullius libri toties, quam huius fecerit mentionem. Ariſtotelis etiam verba *in libro de ſenſu & ſenſili pag 13.* idem ſignificant, licet contrarium videantur, cum dixit: quòd odor iuuat ſalubritatem corporis, id eſt, confirmando vires, & ſpiritum nutriẽdo: nõ tamen confert in alimentũ quicquam, id eſt: quia nec humores, nec ſolida adauget aut nutrit. Diogenes Laërtius refert Democritum cum extremo ſenio (nam centeſimum annum nouem vt dicunt alij, duntaxat ſuperauerat) inſtaret mors, mœſta autẽ ſoror eſſet, quia imminebat dies celebritatis Cereris, in quibus vota perſolutura de more cum aliis eſſet, ipſo autem mortuo cum eſſet in luctu non liceret: iuſſiſſe Democritum afferri panes calidos, quos odoraret, atque ita ſuperuixiſſe ad tres illos dies, vt ſoror, quò minus vota perſolueret, non impediretur. Et hoc rationem habet, & magnam vim etiam in quibuſdam aliis cauſis, calido pani in eſſe ſcimus. Verum mirum eſt cum Hippocrates Abderitanum faciat Democritum, & illius vrbis ciuem, vbi de illo agit Diogenes *in Epiſtolis*: hunc eundem dicat eſſe Mileſiũ: cumque ſex enumeret eiuſdem nominis, nec ex aliis quinque quenquam Abderitanum fuiſſe memorat.

TEXTVS XCII.

Quibuſcunque verò opus eſt tardiori appoſitione, ſolido alimento.

AN cuiquam eſſe poſſit opos tarda appoſitione dubitate licet?& quanquam dicere aliquam non negauerim, locum hunc deſendeotem, poſſe ſcilicet io fame canina, vel oimium repletis *aut iuxta Aphoriſmum 2.par.* [quæ longo tempoie extenuantur corpora lentem reficere oportet.] Opus eſſe tardiore appoſitiooe, non eſt tamen hæc mens Hippocratis, nam ſi repletio ex humoribus ſit craſſis, tale alimentum baud conueniet. Verum hoc voloit dicere quod ad illud ſeqoitur, ſcilicet, quod ſicut opus ſit nutritione ſolidorum, quæ per ſicca alimenta fit, aut moram nutritionis ferre queat, huic ipſi conuenire ſolidum alimentũ: vnde cum quotidie his tribus indigeamus, vt ex dictis ſuperius apparet, palam eſt triplici genere alimeoti opottêre nos vti.

LECT. LXXIV.

Super

TEXT. XXCIII. & XCIV.

Muſculi ſolidiores difficilius aliis reficiuntur, præter os & neruum.

VErbum δυσ᾽έκτητα magis ad rem vertit Cornarius, colliquantur, quaſi dixerit δυσεκτότεροι. F. negat ſic poſſe verti δυσεύκτηλοι: ideo ſen us ambos explicare propoſitum eſt. Annectemus autem ſic ſequentem præſenti Muſculi ſolidiores difficilius aliis colliquantur, præter os & neruum. Ægrè tranſmutabilia denudata. Secundum genos ipſa ſeipſis fortiora, quàm deceat: quapropter ipſa ſeipſis difficilius colliquantur, id eſt, cum ſint duo genera membrotom quædam quæ ſubſtrata sũt vt oſſa, cartilagioes, membranæ: alia quæ oectunt vt ligamenta, netui, muſculi, molliores ſont oſſibus, & vinculis cæteris, & facilius cõcoquuntur, verùm ad reliquas partes collati, ſuot duriores, atqoe hoc genere. Sito autem quæ caroe omninò denudata ſunt, vt ſuot robuſtiora cæteris naturà, velut pedes, manus, inteſtina, ventriculus, cerebrum, veſica, cartilagines, vt in ſuo de genere ſunt duriora, id eſt, oſſa oſſibus, netuea nerueis, ita concoctu ſunt difficiliora. Et ideò etiam ex huiuſmodi difficilius conſumitur. Et talia conueniũt hecticis & bilioſis. Et ob id tum etiam temperiem caro cochlearum, teſtudinum, raoarum, aſtacorũ, ex aqua dulci optima eſt huiuſmodi laborantibus, & etiam temperaturis, ni quid aliod obſtiterit. Eſt autem pro his intelligendum, quod caro habet tria ſignificata generaliter. Primum pro eo quod integit oſſa, tam in exanguibus, quàm ſangoineis. Et ita dicimus carnem piſcium, ranarum, ſerpentũ, equorum, boum. Et ita accipit Ariſtoteles. Secundo modo in ſanguioeis ſolum, ſed pro omni eo, quod oſſa integit, vnde muſculos appellamus, & neruos carnem. Tertio modo pro eo ſolum, quod integit oſſa, & regenerari poteſt. Et ſic eſt caro muſculorum, ſed muſculus caro non dicitur, neque ventriculus, neque iecor, aut veſica, ſed parenchymata, ſeu affuſiooes quædam vocantur. Huius carnis (vt dictum fuit aliâs) tres ſunt ſpecies communes muſculorum: rubra & plotima, & quæ omnium maximè nutrit: pura in præputio & gingiuis, & glandoſa alba & ſuauis vt lactes, teſticuli præcipuè gallorum. Dicendum eſt igitor de alimento ſingulorum.

Et primum dico, quod oſſa, qoæ medulla carent omniũ minimè nutriunt, nec ſuot eſui apta: poſt ſunt cartilagines, quæ non niſi ex animalibus iunioribus, & humidis, vt porculorum, & agnorũ diu elixatæ nutrire poſſunt. Poſt ſunt oſſa, quæ ſunt loco apophyſũ ſpongioſa, & plena ſucco. Omnia tamen hæc fermè inter alimenta non numerantur. Vincola antẽ oſſium diu elixata, & extrema plus notriũt membranis, quia craſſiora & humidiora: ſiqoidem omnia, quæ notriunt vt humida ſuot, alimentum exhibcot. Extrema igitur animalium quadrupedum ſunt loco alarum, id eſt, oſſium cum ſuis integumentis in illis, quia pedes ſunt eis valdè aridi, quamvis quidam pedes perdicum aſſatos lumine candelę, ioter delitias reponant, ſatis ineptè. Igitur ſuum pedes non antiqoorum dabat, & cerebra, in primo ad Glauconem, *in Tertiana cura: cap. 9.* ſunt enim lenti, & pauci, ſucci & frigidi, & humidi, & qui non facilè conſumatur neque putreſcat. In libro de Attenuante victus ratiooe exhibet etiã ſuillos pedes domeſtici ſuis in eo, qui exercetur tãquam parum excrementitios, & lenti ſucci, qui nõ facilè abſumatur. Intelligo per excrementitiũ (vt alias dixi) non quod parum nutrit) qoamvis id ni omninò diffletur, vt caro paſſerum, & ſaccharum moltum, neceſſario relinquat excrementi) ſed quod vbi aloerit ſanguinem, geoerat ſeroſom, aut piceum, vel cœnoſum: vt vina alba, caro boum ſalita, & tincarom magnarum elixatarum. His verò qui non ſe exercent, nec commodi ſunt ſuũ ſylueſtrium (iuqoit) pedes. *Septima etiam Artis curandi: cap. 6. pag. 4.* poſt alicam priſanam, piſceſque ſaxatiles in cura multiplicis illius ſiccitatis ventriculi, qoæ pro exemplo omniom membrorum ponitur, dat pedes ſuillos, poſt etiã eorundem. Docet autem in ptiſana coqoendos pedes, vt non ſolùm pedes euadant meliores, ſed etiam ptiſana ipſa hordeacea. In cura etiam ventriculi ab atra bile inflati, exhibet octauo de Compoſitione Medicamentorum ſecundùm locos, pedes, & roſtra, &

ventres:

ventres: Videtur autem magis intelligere de auibus, quam quadrupedibus propter roſtrũ, quanquam roſtri nomine etiam ſuillum apud Latinos intelligatur. In libro autem de diſſolutione continua dicit, quod pedes parũ nutriunt, & alimentum craſſum exhibent, & quod difficilè corrumpitur: manifeſtum eſt, autem, quod ſuilli naturã eius trahent, velut & vaccini, qui poſt ſuillos tertio loco ſunt, & de quibus dat exemplum cum medij ſint inter illos vitulini, in libro etiam de cibis boni & mali ſucci, ennumerat inter extrema caudã, & oculus præter dicta, & oculos nõ niſi ſuillos probat, & eorum muſculos tantum non ſubſtantiam. Caudas autem ob motum frequentem non improbat: ſunt tamen pauci, & craſſi alimenti, ſed non excrementoſi, vt ſunt inteſtina, ventriculus, & vterus, quæ duræ coctionis. Sunt pauci & contumacis alimenti, vt caudæ, ſed etiam excrementoſi, in quo differunt à caudis. In vniuerſum ergo per extrema pedes, & alas intelligemus, & crura, & colla auium, quæ dicit eſſe ſimilia inteſtinis, quò ad naturam, modũque alimenti iũ oculos, aures, caudas, inteſtina, ventriculum, vterum, veſicam, roſtra, quibus veſci permittit maximè ſuillis, vt in lib. de Attenuante victus ratione affirmat, & nos iam hic docuimus, tum cutem ipſam, ſed & cerebrum, vt ſint quatuordecim, quæ non multum differunt, niſi quod caudæ tam in quadrupedibus quam piſcibus etiam teſte Hippocrate 8. *De Dieta* & pedes, & alæ facilioris ſunt coctionis: cerebrum autem alimenti. Per naturam igitur alimenti intelligimus bonum, aut malum, tenue & craſſum, lentum & friabile, ſiccum & humidum, calidum & frigidum, facile diſſolubile, & quod difficulter diſſoluitur, denſum adde, & rarum; quod facilè corrumpitur, quod difficulter excrementoſum, non excrementoſum, quamvis hoc malo & bono compareur à Galeno, multũm atque paucũ. Per modum autem quod celeriter concoquitur, aut tardè, idque multiplicter iuxta vnãquamque concoctionem. *In tertio autem de Alimentis cap.4.* pedes præponi roſtro, roſtrum auriculis, & ſuum partes partibus aliorum animalium. Cutem verò ob pinguedinẽ, quæ ſubeſt facilè deſcendere per aluũ docet. Cæterùm eſſe pauci alimenti & lenti, & quæ difficilius ſubigantur. Peculiariter autem de cerebro, quod ſit craſſi, lenti alimenti, difficilis coctionis, inimici ventriculo, & quod nauſeam moueat. Dico etiã exigui, & aſtringentis nonnihil habentis: Medulla autem oſſium ſuauior, melius nutrit, nauſeam tamen, & ipſa mouet: ſed eſt proxima temperamento, cui par eſt medulla ſpinalis, ſed nauſeam non mouet, plus verò cerebro ipſo nutrit. Minus cerebro autẽ pinguedo; inteſtina verò & ventriculus durioris ſint coctionis, & frigidioris, ac ſicciorıs alimenti. Sanguis autem melancholicus generaliter, & qui difficulter ſubigatur. Optimus tamẽ leporinus, inde hœdinus, demum ſuillus. Peſſimus boum, præcipuè antiquorum, & macilentorum. Volucrium autem partes fermè quadrupediũ partibus ſimiles ſunt, præterquam quod ventriculus. Primum quidem anſeris, inde gallinarum vtilis eſt, & boni, & non pauci alimenti: cerebra quoque cerebris quadrupedum ſunt meliora, & nauſeam non mouent, neque ſũt lenta. Et vnumquodque ex his, quæ ei proportione reſpondet etiã ex veterum ſententia iuuat. Carnes autem glandoſæ, & teſtes in quadrupedibus, ſunt inferiores auium præcipuè gallinarum teſtibus: ita ſanguis auium inferior eſt ſanguine quadrupedum illorum trium, quorum ſanguinẽ laudauimus. Mammæ verò & ſimilia, teſtibus, glandoſiſque carnibus, ſunt vrina vtiles. Senſus igitur eſt, quod cum muſculorum caro durior ſit huiuſmodi partibus, eſt tamẽ boni alimenti & ſuauis: partes autem hæ minus boni alimenti, & paucioris, difficiliuſque concoquuntur, non genere, ſed quia carnibus ſunt deſtitutæ. Subaltero autem ſenſu poſterioris textus ſententia manet eo modo, quo dicta eſt.

TEXTVS XCIV.

Ægrè tranſmutabilia denudata, ſecundum genus ipſa ſeipſis fortiora, quàm deceat: quapropter ipſa ſeipſis difficilius colliquantur

IAm totum eſt declaratum, quod extrema difficile concoquuntur: & alimentum etiã eorum difficulter diſſoluitur. Eſt enim craſſum, lentum, ſolidum, ſed paucum: & minus bonum comparatione carnium, cuiuſcunque generis, præcipuè muſculorum. Nam alimẽtum harum eſt plurimum, & optimum, ſed in ægris eùm multo facilius concoquantur, & etiam quia frigidiores, & non adeò putredini ſunt obnoxiè: tum quia ſuauiores carnibus muſculorum præſtant glandoſæ, & albæ. Sed prior textus intelligi debet, quod muſculi difficilius alimento reſtituuntur, ſeu extenuati morbo, ſeu vulnere comminuti (eùm antea de oſſium fractura hoc docuerit) cæteris partibus præterquam oſſibus ac neruis, atque ſimilibus. Nam cartilagines oſſibus adhærent, aut vbi non adhærent, de natura eorum ſunt, & in illa tranſeunt, vt cartilago in baſi cordis magnorum animalium. Vnde illa, quæ vocatur os cordis cerui, & euidentius in elephanto. Et per neruos ligamenta, quæ non naſcuntur à cerebro, & tendones qui ex neruis, & ligamentis componuntur.

***

LECTIO LXXV.

Super

TEXT. XCV. XCVI. & XCVII.

Pus ex carne. Purulentum ex ſanguine, Et ex alia humida ſubſtantia.

LOcus in carne cum afficitur ſeu duriore parte, aut tumore ſuppurante, aut vlcere in priore, quod collectum eſt à duobus caloribus, naturali ac præternaturali, aut loco eius non naturali, qui ab aere ambiente inducitur, permutatur quanta vi, ac celeritate fieri poteſt, tanquam de communi præda contendentibus, in poſteriore autem alimentum primo de differentiis Febrium. Et ſi naturalis calor plurimum præualuerit, fit pus abſolutum: ſi plurimum, qui præter naturam ſanies mala ſi prorſus virus: & putredo, qualis in corporibus mortuorum. Differt quod fit in his, id eſt, abſoluta putredo à viru, quoniam in hoc calor minuit prauitatem odoris, & fœditatem ſubſtantiæ, & generationem vermium: ſi autem calor naturalis parum dominetur, fit non abſolutè bonum: ſi verò nullus adſit calor, præter naturam (hoc autem dum tumor eſt, aut vlcus eſſe non poteſt, aut vix ſcilicet cum ſanatur) tranſit in membri naturam alimentum. Sunt ergo ſex genera maiora finis alimenti, nutritio, pus optimum, non optimum, ſanies, virus, putredo mera. Quæ autem vitioſa ſunt, ſunt autem quinque omnia fiunt, aut ob virium imbecillitatem, aut materiæ prauitatem, aut impedimentum coctionis. Sunt igitur puris duo prima genera, quod fit ex alimento remoto, id eſt, ſanguine in tumoribus: & ex propinquiore in vlceribus, & rurſus quod ex carne, oſſe, cartilagine, membrana, neruo, ligamento, parenchymate. Notæ ſunt odor non fœtidus in bono pure ſubſtantia æqualis, & leuis color ſubalbidus, non albus vt nix: tale enim pus malum eſt, & putridum. Differt à crudo humore, colore, quia candidus eſt: ſubſtantia non adeò cohæret: odore magis fœtet, maximè ſanies, cuius etiam intentum eſt à crudo humore diſcrimen dignoſcere: velut & à crudo humore putrefacto: quod & in aqua deſcendit, & ſuper carbones iniectum fœtet, vt pus ac ſanies. Sed pus vt diſtinguitur à crudo humore, aliàs diximus: nunc quod præ manibus habemus doceamus, ſcilicet, vt pus à membro ſolido diſtinguatur, à pure ex ſanguine. Tria enim ſunt puris genera, quod ex membro ſolido decidit mixtum ex ſubſtantia propria, & ſanguine, vt in tumoribus ſuppuratus: quod ex ſanguine extra venas delato, vt ſexta Aphoriſmorum, & quod ex alimento, & humidis mutatis membri: vt in vlceribus. Et hoc etiam duplex vt liquet cum ſubſtantia putreſcit. In vrinis autem, qui ſubſidet humor crudus, neque malè olens eſt, neque lentus: atque in hoc differt ab eo, qui in ſputis: quoniam is cum muco admiſcetur. Qui verò in vrinis ſubſidet puri colore, ac craſſitie aſſimilatur, dicebat Galenus *primo de Alimentis. cap.* 2. Ex his autem, quæ dicta ſunt, in quarto Artis Curandi deuenimus in cognitionem puris ex membro, & à ſanguine: cum enim membri partes duræ ſint, nunquam adeò putreſcere poterunt, vt lentorem magnum non retineant, præcipuè ex cartilaginibus, membranis, ligamentis, partibuſque neruoſis, aſſimilatis, vt ventriculo, inteſtinis, veſica, ſed etiam carne: pus verò ex horum alimento minus tenax erit: quod autem ex ſanguine adhuc minus, & quantò vetuſtius erit eo friabilius, & deterius olebit recens contra. Fit ergo pus à quadam putredine vt ibi dicit: putredo à calido, & humido: & ob id emplaſtra ad ſuppurationem ducunt. Sunt enim actu talia, quod ſi etiam poteſtate ſint, eiuſmodi optimè, & celerrimè ducent. Siccara verò non facilè ſupporant: quid igitur quando neque putreſcunt, neque ſuppurantur? Dico corrumpuntur tamen, & macorem, vt in lignis ſuſcipiunt malam merceem. Sed ſi à calore externo putredo fit, putredo autem mala, cur augendus calor, & humidum cum emplaſtris? Ideò dicimus eum calorem potius conformem eſſe naturali, quam putredo. Indicio quod manus catuli lana, & ſimilia vetam coctionem adiuuant. Galenus autem ſecunda Aphoriſmorum cenſet pus eſſe tanquam cinerem poſt lignorum exuſtionem, & ab eo facto ceſſare febrem, ac dolorem, quod dictum ſatis verum eſt: & pro nunc admittendum de pure ſanguineo. Sed eſt (vt dixi) ſanies: & ſanies ex ſolidis, quæ cineris, aut non habet rationem, aut cum reliquo humore neceſſario ſociata, velut venenum quoddam inficit. Pus autem ex ſubſtantia membri fieri prorſus non poteſt: ſed quod fit ſanies, aut putredo, aut virus. Virus cùm exuſtum eſt: putredo cùm peſſimè olet, & craſſior fuerit: ſanies cum tenuis malè olenſque, ſed non vt putredo. Quod verò dixit ex alia humida ſubſtantia: intelligit vt dixi alimentum membri, quod eſt ſanguis ſæpius mutatus non ſanguis.

TEXTVS

TEXT. XCVI.

Pus vlceris alimentum.

HOc declarat quod iam dixit, id eſt, quoniam ex vlceris alimento ſuppurato fit pus: ideò tum vlcus non alitur, ſed ſiccatur: ſiccatum verò denuò à ſuccedenti alimento reſtauratur: & ſi cauum ſit, repletur: atque demum obducitur cutis, & conſolidatur: quod verò de carne dicitur, de cute, oſſe, neruo intelligendum eſt. Cum ergo pus bonum fuerit, dupliciter ſalus, & conſolidatio melior ſperanda eſt: & quod facultatem membri ſignificet dominari materiæ, & alimento: & quod dum retinetur non corrumpit, neque dolores mouet in vlcere ipſo. Namque ſi ſanies praua ſit, tria principalia mala facit: Primum dolorem mouet, ex quo materia ad membrum fluit, quæ & tumorem excitat, vel ſi etiam non retineatur prohibet, & mutationem, & conſolidationem. Secundum erodit vlcus, & ita maius reddit, quomodo ergo reſtaurabitur? Tertiò creat in illo malam intemperiem vt alimentum quantumcunque bonum, non poſſit tranſire, neque in ſubſtantiam membri, neque ſaltem in bonum pus, vlcera ergo recentia Hippocrates *in libro de vlceribus pag. 1.* iubet ſæpè atque minutim incidenda circumcirca, & hoc vocant ſcarificare: veteribus autem, & ſectio venæ, & purgatio vtilis eſt, vt alimentum ad locum purum, atque ſalutare deferatur. Cur autem ſiccata vlcera carnem generent, quæ humida eſt, humefacta non dignum eſt conſideratione. Suppoſito enim alimento æquali dubium non eſt, quin hoc accidat, quoniam cum caro generatur alimentum, non tranſit in pus: & etiam, quia humor alienus impediat conſolidationem, quam ſi iuuaturus eſſet à natura, non excerneretur, ſed in ſubſtantiam membri conuerteretur. Non ergo tam ſiccitas vlceris eſt cauſa, quam ſignum conſolidationis. Vnde etiam vlcera ſicca perſæpè non conſolidationem, ſed mortem ſignificant ægrotantis. præſertim profunda, & capitis. Facit tamen & ſiccitas ad conſolidationem, non per ſe, ſed quoniam ab humido conſolidatio minimè impeditur. Eatenuſque medicanda eſt. Natura enim eſt, quæ conſolidat, medicus impedimenta tollit. Impedimenta ſunt ſi humor prauus à toto deferatur, ſeu membro, cuius quod vlcus patitur membrum pars ſit: velut caput, oculi: ſeu in ipſo loco ſit pars corrupta, vt contuſa, vel iam ſuppurata, aut mala intemperies. Medicus ergo ne vlceris alimentum in pus vertatur prouidere debet, totum purgando, aut ſanguinem mittendo, & iecur, & membrum cuius patiens membrum ſit pars ipſum corrigendo, & bonam victus rationem inſtituendo. Si

ſit Elephantiaſis, aut Gallicus morbus ligni Indi, Sarzæ, Pariliæ, Cyoæ radice decoctis, argento quod vocant viuum, & huiuſmodi. Et Catapotiis è cœruleo lapide. Sed ſi locus ipſe contuſus ſit ad ſuppurationem deuenire oportet. Hoc enim ipſo locus abſque moleſtia poſtmodum euacuabitur. Si partes putrefactæ & maximè oſſium, quæ ſuppurari nequeant, abſcindendæ, vel vrendæ, vel vtrunque. Si intemperies: errare non poſſumus medicamenta applicando naturæ ægri, & patris, & ætatis habita ratione correſpondentia: ita alimentum vlceris in pus non vertetur.

TEXTVS XCVII.

Pus alimentum, venæ & arteriæ.

VT viſum eſt primo de Differentiis febrium, quod in apoſtematibus, & vlceribus eſt pus, idem putat eſſe Galenus *cap. 6.* ſedimentum in vrinis bonum, aut malum. Et ſanè, res eſt magna, ſi ante ſtatum, vel in initio eius, vel etiam ipſo procedente materia cuicta eſt, & denuò per criſim, vt vincatur, neceſſarium eſt. Nam dubium non eſt, quod in criſi bona coctiones in vrinis præcedere debent. Oportet ergo pugnam hanc fieri inter naturam, & reliquias morbi, iam per coctionem cuicti. Altera maior eſt dubitatio, quam vrinam docuiſſet Galenus de hypoſtaſi in ſanis, quæ non eſt à materia putrida cuicta, quomodo poterit eſſe ſimilis ei, quæ fit concocto morbo cum à duabus materiis prorſus diſſimilibus, etiam mutato agente non videatur ſimilis effectus poſſet produci. Quod autem hic dicit præcedenti coniungitur: Nam velut pus eſt alimentum vlceris, quod partis coctionem ſubterfugit, ita ſedimentum in vrina eſt alimentum, quod ad membra defertur per venas, & arterias: nec potuit in illis ſuperari vt à membris traheretur, atque in illa mutaretur. Certum eſt aliàs me dixiſſe ſedimentum eſſe excrementium quoddam in ventriculo genitum, quod vt non euictum, nec in iecore, neque in venis, aut arteriis expellitur per vrinas. Ex hoc loco patet, quòd Hippocrates vult vrinam & ſedimentum excerni, non ſolum à venis, ſed etiam ab arteriis. Videtur ergo mihi quòd dum ægrotat homo, maximè in febre: materia quæ haud dubiè, & in venis, & in arteriis ſi in cinerem, quaſi redacta ſit venenoſum, inficiet vrinam, & propriè ſedimentum, vt corpulentius, atque tenacius & mortem ſignificabit. Si verò non inficit, & hypoſtaſis bona eſt, duorum indicium eſt, & quod materia illa aliena à natura non eſt, quæ non inficiat vrinam prorſus, & quod neque per feruorem illum, quo concocta eſt, neque per annexam ſibi partem impedit na-

turam, quò minus fungatur perfectè munere ſuo concoquendi alimentum corporis: atque ita quaſi per accidens, vt dicunt ſalutem promittit.

LECT. LXXVI.

Super

TEXTVS XCVIII. & XCIX.

Medulla alimentum oſſis, quapropter callum contrahunt.

AN medulla ſit oſſium alimentum cum duodecimo contradicentium viſum ſit, reliquum eſt vt exponamus textum. Dicit enim indicio eſſe huic, quod vbi fracta fuerint, ſi partes iungantur, callum contrahunt: & non ex oſſa ſubſtantia, cum dura ſit, & præterea oporteret tantò eam minui, quantò callus augeretur, quod non euenit in calli generatione. Neque ex carne propinqua, quia illam pariter minui neceſſe foret, quod non contingit: præterea ante fracturam nulla ratio eſt, cur idem accidere non debuerit. Ergo vel ex alimento carnis, & tunc illud non eſſet idoneum, quia ex ſanguine tenui, rubro & quod breui mora non poteſt concreſcere in tantam duritiem, nec ex alimento oſſium quotidie adueniente ob paucitatem: nec multitudo tanta poſſet generari, quia alimenti portiones proportione ſibi reſpondere debent: Ergo ex iam ſeruato conficitur callus. Et cum coſtæ in xx diebus. Callum contrahant, quæ nectunt ſpinam ſterno, magna vi oportet, vt materia illa in decem fermè diebus coaceruetur. Quare neceſſe eſt, vt ex partibus proximis, iam collecta: talis non poteſt eſſe, niſi medulla. Indicio etiam eſt quoniam partes oſſium callo circumuicinæ extenuantur, proprio destitutæ alimento, & exſiccantur: ideò ibi facilius os rurſum, quam callus ipſe abrumpitur. Ergo medulla oſſis eſt alimentum. Atque id depræhenditur argumento d. ductæ ex calli generatione, atque illius modo. Nam ſi callus ex medulla generatur: ergo cùm os ſit callo duritiæ ſimile ex eadem neceſſario os ipſum nutrietur.

TEXT. XCIX.

Facultas omnia auget, & nutrit, & generare facit.

CVm declaraſſet munera alimenti ratione materiæ, & facultatis, vt trahit, retinet, concoquit, expellit: & hoc gratia principalium actionum, & ex fine intentatum per ſe primò: *vt in primo de Naturalibus facultatibus cap.5.* habetur, & ſunt generatio, nutritio, & incrementum: docet quod præter alimentum, quod eſt materia neceſſe eſt, vt adſit agens, & quod illud agens eſt vna facultas, non ſolum vnum in ſubſtantia, ſicut calor. Hoc enim declarauit *in lib. de Carnibus pag.1.* dum dixit: [& videtur mihi ſanè id, quod calidum vocamus immortale eſſe: & cuncta intelligere, & videre, & audire, & ſcire omnia tum præſentia, tum futura.] At per calorem intelligit Hippocrates mistum ex hoc, & ſubſtantia calida, tum cum dixit *prima Aphoriſmorum. par.5. tex.5.* Qui creſcunt, plurimum habent calidi innati: Et in ſexto Epidemiorum: hominis anima ſemper producitur vſque ad mortem: & ſi calor excanduerit depaſcitur. Ergo vt dixi facultas vna eſt, ſed variatur opus, penes ordinem in propinquitatem ad finem Intendit enim hominem deducere vſque ad perfectionem, ſed materia offertur nimis humida. Efformat igitur eam ſecundum ſubſtantiam perficiendo illam, & ſecundum materiam duriorem reddendo, & ſecundum figuram delineando. Dum autem incaleſcit corpus illud attrahit augendo, quia & id anima deſiderat, & partes apponuntur, fitque nutritio, ac generatio ſimul: poſt abſoluta perfectione deſinit generari, ſed dum nutritur, augetur, cum autem fuerit, quantum expedit, ſolum nutritur, & tunc anima illa vacat operationibus, quæ ſunt ſecundùm ſenſum, & motum. Et ideò exercitatio vt eſt actus voluntatis, & cum meditatione, & ſenſus, & doctrina impediunt, non ſolum incrementum corporis, ſed vitiant nutritionem. Et hæc opera fiunt à facultate. Cur autem cum illæ operationes ſint cum cognitione animæ, fiant nobis non cognoſcentibus, cum anima cognoſcat, ſeu homo cæteras operationes ſenſus, & motus. Et dico, quod id accidit, quia in homine operationes hæ licet ſint animæ, ſunt tamen naturales, id eſt, vt anima illa eſt communis coniuncta vegetatrici. Nam vt eſt à principio communi, quod eſt per ſe in corpore appellatur natura: natura autem non cognoſcit. Sed ſenſus eſt in vita, & coniunctio animæ cum corpore per vitam eſt per rem, quæ cognoſcit. Ideò animalia cognoſcunt operationes ſuas. Et licet vita eorum interitet, & anima maneret ſecundum Hippocratem, ſicut cùm lumen ſolis impeditur, & deperit:

deperit : lux autem manet in nobis, tamen eſt aliquid vita dignius, quoniam mens corpori per vitam communicatur. Et ideò anima ipſa, quæ pèrcipit, à morte ſupereſt. Conueniunt operationes illæ omnes, quòd habent originem à iecore, & agunt per ſimile attrahendo, retinendo, concoquendo, & diſſimile non attrahendo, nec retinendo, ſed expellendo. Attrahit autem corpus diſſimile, vel vi caloris præter naturam, vt in febribus : ideò tum fiunt facilè abſceſſus : aut quia membra ſunt imbuti vi aliena, vt in medicamento purgante, & cum renes trahunt ſanguinem ob cantharidas, vel neceſſitate fugæ vacui, vt in attractione ſpiritus : aut quia ab alio loco per vim impellitur, atque intruditur. In omnibus ergo bis neceſſarium eſt alimentum.

LECT. LXXVII.

Super

TEXT. C.

Y'*γεγὸιν* alimenti vehiculum.

IN hoc vltimo Textu tractat de Alimenti vehiculo, tanquam ſpecie cauſæ, ſine qua non. Non fit enim tranſitus alimenti ſine vehiculo : dicebat *quarto de vſu Partium cap.* 5. non poterat chymus tranſuehi ex ventriculo in venas, neque ex venis cauæ partis in gibbæ venas, niſi admiſtum eis fuiſſet ſeorſum, humidum ac tenue, & hoc eſt commodum eius. Et de hoc memini me ſcripſiſſe contradictionem. Sed vt ad rem redeam, dubitari ſolet : vbi nam gignatur, nam non ex ſolo potu fit, ſed etiam ex cibis, vt docet F. Dicebat Galenus tamen, quod in pleriſque quantum potauerunt, tantum aut paulò minùs mingere ſoleant, plus non dicit. At cùm ipſa vrina non ſolùm ſanguis tranſit ad renes, non modò teſte Galeno, ſed experimento ipſo cùm ſalſa ſit amara horridi odoris, & colore flaua. An igitur in venis talis ſit dubium non eſt de colore, & ratio ipſa ſuadet, quoniam flos (vt ita dicam) flauæ bilis, vti qui tenuiſſimus ſit, miſcetur illi, vnde etiam ſi ea abluantur loca, digeſtionem efficit, maximè pueri impolluti. Addebat idem, ſed priore libro, non vbique hoc humidum eſſe, adeò neceſſarium. Nam vltra iecur, & venæ latiores & ſanguis tenuior ob cordis, & iecoris caliditatem, vt minimè opus ſit hoc tam tenui, & aquoſo humore. Verum aliquid ſemper, vel viſu, haud ſenſile admiſtum ineſt natura in magnis rebus, aut omninò certæ rationi innitenti, aut neceſſariæ, vt de corde, & cerebro : quorum vtrumque ſingulare creauit: quoniam ſecùs facere non poterat, aut geminis præſidiis tanquam eruribus. Quid igitur ſi deſit omninò hoc humidum in venis, tabeſcet corpus nouo genere tabis ſine febre, aut omninò aliquod membrum, quod vix tanquam ſine cauſa manifeſta accidit, veluti dolore, vulneréve? Videtur autem ita prouidiſſe natura, vt hoc humidum, quod teſte Galeno *primo de locis Affectis, cap. primo*, non niſi ad renes pertinet, vt ſeparetur túmque fit vrina, anteà velut ſerum lacti, ita ſanguini miſtum *primo de Tuenda ſanitate cap.* 4. *decimoſecundo*, non deficit : cùm ſanguis craſſior fuerit. In quibuſdam tamen deficit, vt in elephantiacis, vel etiam ſi non deficiat, non tamen alimentum tranſit. Aut ſi etiam tranſit, non nutriuntur, quia ſanguis prauus eſt. Vnde tribus ex cauſis illi fiunt macilenti, & contabeſcunt. Vbi verò non ſecernitur, ſed maior copia cum ſanguine tranſit : hi facilè omnes in ſcabiem, aut pruritus, qui reuertuntur (etiam ſanati ſæpiùs) tranſeunt : quod ſeroſum alimentum cum ſit ad cutem tranſmittatur. Et ſi non tranſmittatur, in leucophlegmatiam, aut aſcitem decidunt, aut per vrinam propellitur. Aut putreſcit, & febres accendit : aut aſcendens ad cerebrum oculorum facit morbos, aut ad inteſtina deſcendens diarrhæas. Quò circa morbi iſti ſe conſequuntur, atque circumuoluuntur, & in ſe inuicem mutantur: febris maximè intermittens, ſcabies, lippitudo, diarrhæa. At verò inter ætates ſenum ſanguis ſeroſior eſt puerorum, pituitoſior iuuenum, purior ab vtroque, ſed bilioſior. Et fœminarum, quàm maſculorum. Et pituitoſorum, ac melancholicorum, quàm calidioris temperamenti. Et eorum, qui multùm comedunt ac bibunt, præſertim vina leuia, aut nigra : vel aquam: quàm qui flaua: & potentia. Et ſegnium, quàm exercitatorum: præcipuè autem in bis, qui aſſueti multæ exercitationi, vt venationi, & ludo pilæ inde quieuerunt. Et illorum, qui vigilant præter modum. Et in partibus inferiores ab vmbilico, quam ſuperiores, quod etiam refert Galenus, cum partes illæ frigidiores ſint, ſanguiſque craſſior. Sed quoniam humidum hoc tam neceſſarium aſſiduè putruiſſet, præcipuè loco calido, & admiſtum ſanguini, ſecúmque in putredinem quoſcunque humores traxiſſet: natura tantis periculis multis modis ſuccurrit. Primum vt bili miſceretur, ex quo ſalſum fit : & non putredini obnoxium. Et enim aliena ſeruare poſſunt, nedum ſemet ipſa, quæ ſalſa ſunt. Deinde per perpetuum motum, qui ab eo originem docit, velut in mari. Euacuatur etiam quotidie pars deterior, atque putredini proximior, adiicitur pura. Præterea iuuantur ſudoribus, ſcabie, exercitatione: nec exigua portio cum alimento tranſit ad membra : inde difflatur per cutim: vel occultè, maximè æſtatis tempore, aut per ſudorem alia ratione. Porrò tale humidum, quamdiu manet in corpore, ſanguini permiſcetur : hoc enim volt Hippocrates hîc : & etiam, quia ſic alimentum vehit, & ſanguinem liquidiorem

efficit: & neque tam facilè in minima diuiſum putreſcere poteſt. Et dum extrahitur ſanguis, non ſeparatur iuxta notam maiorem, aut minorem: ſed cùm ſanguis refrigeratur: ideò cùm in corpore nunquam refrigeretur, neque etiam ſeparatur. Si autem refrigeretur, ſeparatur, nec tunc à renibus trahitor, & ob id in eam incidunt meiendi difficultatem, quæ omni eſt auxilio deſtituta, & moriuntur. Sed cùm ſanguini mixtum ſit, & ſanguis poteſtate, vt aliàs demonſtratum eſt, alius ſit biliosus, alius merus, alius pituitoſus, aut melancholicus: dixit Galenus *in ſexto Epidemiorum par. 2. com. 25.* totidem eſſe ichorum genera, quot ſunt humorum. Vnde etiam diuerſæ febres generantur. Nam ſi diuerſæ febres, præſertim intermittentes, generantur, & illæ fiunt ichoribus putreſcentibus, palam eſt totidem eſſe genera ichorum, quot etiam humorum.

Cæterùm dignoſcere qualitatem horum ichorum præſtat. Idque tribus maximè coniecturis, vrina, ſudore, & caſibus. Nam ſi in ſanguine multus ichor appareat, homo autem boni habitus, & coloris, & ſanus humida temperies ſuperhabundat: cum calore mediocri: ſi ſæpè corripitur febribus, rara eſt ſubſtantia iecoris, & ipſum calidum eſt, & humidum. Si autem homo mali habitus, malique coloris, non tamen macilentus paratus eſt ad hydropem. Si mali habitus, malique coloris, & macilentus ad hydropem, & regium morbum. Si verò ichor paucus extiterit, aut nullus? homo boni habitus, & benè coloratus, hoc eſt optimum. Erit enim ſanus ac robuſtus: ſi paucus & homo macilentus, boni tamen coloris eſt intemperies iecoris ſicca: ſed tamen homo valet. Si coloris plumbei, & mali habitus melancholicam temperiem declarat in iecore. Si macilentus, & arquatus, calidam, & ſiccam intemperiem, flatum multum, & obnoxium hydropi ſiccæ. Color ichoris cum à ſanguine detrahitur iam congelato ſimilis eſt colori vrinæ illius, ſi non fuerit morbus in renibus, aut veſica, cum fuerit diſſimilis, ſignificat morbum in altero eorum, Color ichoris cum ſanguine iam congelato plerunque viridis videtur. Vnde manifeſtum eſt, viridem colorem oriri ex rubro, nigro, & paleari, ſiue corticis mali medici. Cùm verò parum vnus differat ab altero? ſcilicet, vt ſit ſimilis ſanguini detracto, & paleæ colore, hoc accidit quia ſanguis niger non eſt: idcóque melior multò.

At generatio quidem ichorum ex potu, & aqua: tum etiam ex horæis fructibus, velut peponibus, & moris, prunis, ac huiuſmodi, tum etiam oleribus perſpicua eſt: at ex cibis ſolidis, vt in quibuſdam, & meipſo carne, ouis, caſeo, pane, fructibus, & nucum genere, melle atque huiuſmodi: non adeò euidentem habet rationem cùm non à calore hæc reſolutio fieri poſſit, vt in diſtillationibus ſolet: nam hi ſenes melancholici. Vnde Galenus, *quinto de tuenda ſanitate cap. 8.* ſenes plurimum excrementi ſeroſi colligunt. Quare neceſſe eſt ſi cibus in illud tranſire debeat coctionem fruſtrari, ſed permiſceri partes, non ſeparari in coctione neceſſarium eſt. Id ergo in ſenibus fiet. Exemplum autem exterius nullum habeo melius, quam in lactis coctione: illud enim fit dulcius ſi decoquatur, & aquei etiam pars euaporet, vt *in quarto ſimplicium medicamentorum, cap. 17.* habetur: at ſi ſerum à reliquo ſeparetur, neque vna, neque alia pars, adeò vt lac illud dulcis euadit, & modo etiam plus, modò minùs ſeroſæ ſubſtantiæ colligitur Scilicet frigore, exprimento à concreto iam lacte, quicquid ineſt ſeroſi. Veriſimile igitur eſt idem contingere in his humidis, & vt quadrupliciter fiant, ſed de quarto modo hic non eſt conſideratio, cum morboſus ſit, ſcilicet à colliquatione, quæ à vehementi calore fit. Reliqui tres erunt, vt fiat ob imbecillitatem caloris, non concoquentis, & tunc velut in rottis crudis, non ſolùm humidum illud abundat, ſed eſt ſpiſſum, turbidum atque confuſum. Hicque modus peſſimus eſt, & breuis vitæ, quæ ſuperſit cauſa, & ſignum quo circa in decrepitis illum accidere neceſſe eſt, ſi non omninò parcè, & cum delectu viuant. Secundus cùm aër in humidum tranſit, velut in humidis parietibus, quod accidiſſe aliàs commemorauimus ad miraculum vſque, qui modus ab humida, & frigida intemperie aduenit, & mitior eſt primo ex his tribus. Nam ſi immoderatus ſit ad multos annos, & ſenectam vſque perdurat, vt in nobis, & aliis, qui cum recta ratione vixeront. Nec tam curandus eſt, quàm vt non augeatur immodicè cauendum. Tertius etiam mitior eſt cùm à cocto alimento ob frigus, velut dixi de lacte concreto quicquid ineſt aqueum exprimitur. Hic etiam modus minus noxius eſt, & forſan ad ſalubritatem corporis, & vitæ longitudinem conducit. Atque hi omnes ſimplices. Nam compoſiti, qui quatuor ſunt, ex his fiunt manifeſti: quos omninò neceſſe eſt eſſe paruos, niſi ſi quis tertij cum ſecundo miſtionem exercerit: quæ certè minus mala eſt, ſi non immodica ſit. Sunt etiam iuxta partes corporis differentiæ. Nam quæcunque magis abundant humido, aqueo vt pulmo, & cerebrum (de renibus modo non dicam, cùm id ſit per ſe manifeſtum) ad eas minùs ſyncerum à vehiculo alimentum defertur. In iecore etiam ſemper adeſt excrementitium illud, cum ibidem generetur. Sed & in ventriculi prima, & interioris tunicæ nutritione. Ibi enim non adeſſe non poteſt: & vt huic, vel illi copioſius, ita magis morbis ſubiiciuntur. Maximè autem in cerebro, quod ob ſui frigiditatem illud generare poteſt, conſumere non. Id quamdio ſola quantitate peccauerit, dumtaxat facit grauedines, & raucedines, & diſtillationes innoxias. Cùm autem corrumpitur,

&

& ſemiputruerit, quod ex quacunque cauſa accidere poteſt, vt vel ſolo Auſtri flatu, mutatione velaminis, aut galeri, aut cidaris tiaræ, vt vel pilei, vel diadematis, vel citare, aut vitra, vel ſola, aut plaga, vel peraſo, aut cyna, aut omninò aliquo huiuſmodi quodconque id fuerit, vel ſole, vel pluuia, vel concitatione, motu, vel borea per antipariſtaſim, vel actium quorumcunque ſeu, ophtalmiæ præcipuè, & dentium dolores excitari ſolent, & graues pro moltitudine, & prauitate huius ſeroſi humidi, & iam acquiſita membri patientis, aut cerebri, aut vtrorumque imbecillitate. Cor autem vt à pleriſque aliis etiam malis omninò immune eſt ab hoc humido, neque enim illo ad aliquod officium indiget: atque id tota vita, aut maiore parte ſi homo non grauiter, & longo morbo teneator. Nam etiam in quibuſdam, qui poſtmodum tabeſcunt ineſt: vnde & cordis palpitationes, & atrophia, velut de ſimia illa Galeni *quinto de locis cap. 2.* Hactenus ad explanationem huius libri nobis ad vtilitatem communem contendentibus: neque Galenum, vt dicunt damnando, ſed imitando. Verum mira quorundam importunitas, & calamitas temporis, qui ex Grammatica ad medicinam pergunt nullis diſciplinis inſtructi damnant, quod non intelligunt: maledicunt de bene meritis: vltima primis, miſcent medicinam magna pernicie hominum exercent; iudicium ferunt cum omninò & arte, & iudicio careant, quibus ambobus indigerent, ſi ferre id deberent. Nec yllus adhuc princeps inuenitur, qui tantis malis manum apponat: vel ſaltem hoc leni præcepto, ne quis artem hanc vel profiteri, vel exercere, vel etiam in ea ſcribere quicquam audeat, qui Mathematicas non didicerit. Non quod Philoſophia, & Dialectica etiam opus non ſit medicinam diſcere volenti, imò magis, ſed quòd in his fucus garrulitate fiat. Mathematicæ non illum admittunt, medicumque efficiunt peritum, & ſanctum, collegiáque admonete poena graui.

FINIS.

A01 1454269

Digitized by Google

H.sz

Digitized by Google